

PMEG

Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko

de Bertilo Wennergren

Versio 10.03 de la 2-a de Decembro 2001

<<http://bertilow.com/pmeg/pmeg10/index.php>>

<<http://purl.oclc.org/net/bertilow?d=pmeg/pmeg10/index.php>>

La disvastigo de tiu chi .doc-versio de PMEG devas esti senprofite.

La transformon de la HTML-versio en DOC-formon faris

Luigi Garlaschelli

(<http://chifis.unipv.it/garlaschelli>

garlasch@chifis.unipv.it)

La aŭtoro Bertilo Wennergren rigardis la .doc-version, kaj akceptis la aferon.

Pro la manko de hiperligoj, kaj pro la manko de enhavtabelo kun paĝonumeroj, manko de indekso kun paĝonumeroj, la DOC-versio havas iom limigitan uzeblon.

Eble uzata kune kun la HTML-versio ghi povus tamen esti utila, kaj ghi estas printebla pli facile.

Detala enhavo

Parto 1 - Skribo kaj Elparolo

- Skribo
 - Literoj
 - Helposignoj
- Elparolo
 - Bazaj elparolaj reguloj
 - Specialaj elparolaj reguloj
 - Ne-Esperantaj vortoj - elparolo

Parto 2 - Gramatiko

- Gramatika superrigardo
 - Vortospecoj
 - Frazoj kaj frazpartoj
 - Ĉefvortoj kaj priskriboj
- O-vortoj
 - Bazaj reguloj por O-vortoj
 - Seksa signifo de O-vortoj
- A-vortoj
 - Bazaj reguloj por A-vortoj
 - O-vorteca uzo de A-vortoj
- E-vortoj
- Frazpartoj
 - O-vortaj frazpartoj
 - Rektaj priskriboj de O-vorto

- Uzo de O-vortaj frazpartoj
 - A-vortaj frazpartoj
 - E-vortaj frazpartoj
- Unu-nombro kaj multe-nombro
 - Bazaj reguloj por nombro
 - Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro
 - Nombro ĉe radikoj kaj kunmetaĵoj
 - Nombro ĉe O-vortoj
 - Nombro ĉe A-vortoj
 - Nombro - specialaj okazoj
- Difiniloj
 - Difina artikolo - la
 - La - bazaj reguloj
 - La - individuaĵo(j)
 - La - konateco
 - La - specoj
 - La - specialaj uzoj
 - La ĉe propraj nomoj
 - Aliaj difiniloj
 - Pli ol unu difinilo
- Apostrofo
 - Normala apostrofado
 - Nenormala apostrofado
- Pronomoj
 - Personaj pronomoj
 - Posedaj pronomoj
 - Unua persono

- Dua persono
- Tria persono
- Si
 - Si en simplaj frazoj
 - Si en kompleksaj frazoj
 - Si en fiksitaj esprimoj
- Rolmontriloj
 - Frazroloj sen rolmontrilo
 - Subjekto
 - Alvoko
 - Perverba priskribo
 - Identiga priskribo
 - La rolfinaĵo N
 - N - bazaj reguloj
 - N por objekto
 - N por mezuro
 - N por tempopunkto
 - N por direkto
 - N por aliaj signifoj
 - Rolvortetoj
 - Je
 - De
 - De rilate al verbo
 - De rilate al aga O-vorto
 - De rilate al ne-aga O-vorto
 - De rilate al participo
 - De rilate al A-vorto aŭ E-vorto

- De rilate al vorteto
 - Da
 - Da - bazaj reguloj
 - Da - detalaj reguloj
 - Da - nekutimaj uzoj
 - Lokaj rolvortetoj:
 - Antaŭ, Apud, Ĉe, Ĉirkaŭ, Ekster, En, Inter, Kontraŭ, Post, Preter, Sub, Super, Sur, Tra, Trans
 - Direktaj rolvortetoj:
 - Al, El, Ĝis
 - Aliaj rolvortetoj:
 - Anstataŭ, Dum, Krom, Kun, Laŭ, Malgraŭ, Per, Po, Por, Pri, Pro, Sen
 - Rolvortaĵoj
 - Memstaraj rolvortetoj
 - Forlaso de rolvorteto
 - Neoficialaj rolvortetoj
- Tabelvortoj
 - Tabelvortoj - bazaj reguloj
 - Tabelvortaj partoj kaj ordinaraj finaĵoj
 - Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?
 - E-vortecaj vortetoj
 - E-vortecaj vortetoj lokaj:
 - Tabelvortoj je E, Ĉi, For
 - E-vortecaj vortetoj tempaj:
 - Tabelvortoj je AM, Ankoraŭ, Baldaŭ, Hodiaŭ-Hieraŭ-Morgaŭ, Jam, Ĵus, Nun, Plu, Tuj
 - E-vortecaj vortetoj ceteraj:
 - Tabelvortoj je AL, Tabelvortoj je EL, Tabelvortoj je OM, Ajn, Almenaŭ,

Ankaŭ, Apenaŭ, Do, Eĉ, Ja, Jen, Kvazaŭ, Mem, Nur, Pli-Plej, Preskaŭ,
Tamen, Tre, Tro

- O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj:
 - Tabelvortoj je U, Tabelvortoj je O, Tabelvortoj je A, Tabelvortoj je ES, Ambaŭ, Liternomoj
- Kunligaj vortetoj:
 - Kaj, Aŭ, Sed, Plus-Minus
- Kombinitaj vortetoj:
 - Aŭ...aŭ, Ĉu...ĉu, Jen...jen, Ju...des, Kaj...kaj, Nek...nek
- Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj:
 - Oficialaj ekkriaj vortetoj
 - Ordinaraj radikoj kiel ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj
 - Neoficialaj ekkriaj vortetoj
 - Elparolado kaj skribado de ekkriaj vortetojkaj sonimitoj
- Neoficialaj vortetoj
- Komparaj esprimoj
 - Kiel kaj ol
 - Uzado de kiel kaj ol
 - Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj
 - Identaj kaj rola kiel
 - Komparaj esprimoj - ĉu mallongigitaj frazoj?
 - Aliaj montriloj de komparo
- Neado
- Demandoj kaj respondoj
 - KI-demandoj
 - Ĉu-demandoj
 - Respondvortoj
- Nombroj

- Nombraj vortetoj
 - Nombraj vortetoj - formoj
 - Nombraj vortetoj - uzado
 - Specialaj uzoj de unu
- O-vortaj nombrovortoj
- Miksitaj nombroj
- A-vortaj nombrovortoj
- E-vortaj nombrovortoj
- Nuanciloj de nombrovortoj
- Matematikaj esprimoj
- Horoj
- Datoj
- Kvantaj vortoj
 - Kvantaj O-vortoj
 - Kvantaj A-vortoj
 - Kvantaj E-vortoj
 - Kvantaj vortetoj
 - Grado kaj kvanto
- Specialaj priskriboj
 - Perverba priskribo
 - Perverba priskribo de subjekto
 - Perverba priskribo de objekto
 - Identiga priskribo
 - Apudmeto
- Verboj
 - Neŭtrala modo - I-finaĵo
 - Reala modo

- Nun-tempo - AS-finaĵo
 - Pasinta tempo - IS-finaĵo
 - Venonta tempo - OS-finaĵo
- Vola modo - U-finaĵo
- Imaga modo - US-finaĵo
- I-verboj
 - I-verboj - bazaj reguloj
 - I-verboj kiel subjekto
 - I-verboj en aliaj frazroj
 - I-verboj kune kun povi, devi kaj voli
 - I-verboj kune kun aliaj verboj
 - I-verboj kun alia subjekto
 - I-verboj - ŝajne pluraj objektoj
 - I-verboj kiel rekta priskribo
 - I-verboj kun rolvortetoj
 - I-verboj kvazaŭ ĉefverboj
 - I-verboj kaj agaj O-vortoj
- Participoj
 - Participoj kiel A-vortoj
 - Participoj kiel E-vortoj
 - Participoj kiel O-vortoj
 - Kunmetitaj verboformoj
 - Kunmetitaj verboformoj - aktivaj
 - Nekutimaj kunmetitaj verboj
- Pasivo
 - Pasivo - bazaj reguloj
 - Pasivo - particepslekto

- Elekto de pasiva participo - bazaj principoj
 - Elekto de pasiva participo - specialaj okazoj
 - Atismo
- Pasivigeblaj frazoj
- Verboj kaj frazrojloj
 - Sensubjektaj verboj
 - Senobjektaj verboj
 - Objektaj verboj
 - Verboj kun al-komplemento
 - Priskribaj verboj
 - Similsignifaj verboj
 - Alternativaj frazkonstruoj
 - IG-verboj
 - IĜ-verboj
 - Pri-verboj
 - Kompleksaj verboj
 - Esti
 - Fariĝi kaj iĝi
 - Havi
 - Fari
 - Igi
 - Lasi
 - Povi, devi kaj voli
 - Povi
 - Devi
 - Voli
 - Neado de povi, devi kaj voli

- Povus, devus kaj volus
 - Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi
- Frazospecoj
 - Fraztipoj kaj frazfuncioj
 - Kompleksaj frazoj
 - Mallongigitaj frazoj
- Subfrazoj
 - Kio estas subfrazo?
 - Ke-frazoj
 - Ke-frazoj kiel subjekto
 - Ke-frazoj kiel objekto
 - Ke-frazoj kiel komplemento
 - Ke-frazoj kiel priskribo
 - Motivantaj kaj rezultaj ke-frazoj
 - Forlaso de ke
 - Verboformoj en ke-frazoj
 - Demandaj subfrazoj
 - Rilataj subfrazoj
 - Rilataj kiu, kio kaj kies
 - Rilata kiu
 - Rilata kio
 - Rilata kies
 - Aliaj rilataj KI-vortoj
 - Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto
 - Se-frazoj
 - Ĉar-frazoj
 - Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol

- Nerekta parolo
 - Verboformoj en nerekta parolo
 - Tempaj kaj lokaj vortoj en nerekta parolo
 - Pronomoj en nerekta parolo
- Vortordo
 - Ordo de frazpartoj
 - Antaŭmetado de frazparto
 - Normala antaŭmetado
 - Antaŭmetado el subfrazo
- Propraj nomoj
 - Nomspecoj
 - Ne-Esperantigitaj nomoj
 - Esperantigitaj nomoj
 - Nomoj de landoj kaj popoloj
 - Majuskloj ĉe propraj nomoj
- Citaĵoj

Parto 3 - Vortfarado

- Vortfaraj principoj
 - Vortelementoj kaj signifoj
 - Vortklasaj finaĵoj
 - O-finaĵo
 - A-finaĵo
 - E-finaĵo
 - Verbaj finaĵoj
 - Precizigaj antaŭelementoj
 - Vortigo de frazetoj
 - Streĉitaj formoj

- Ŝajnaj kunmetaĵoj
- Afiksoj
 - Kio estas afikso?
 - Sufiksoj:
 - AĈ, AD, AĴ, AN, AR, ĈJ, EBL, EC, EG, EJ, EM, END, ER, ESTR, ET, ID, IG, IĜ, IL, IN, IND, ING, ISM, IST, NJ, OBL, ON, OP, UJ, UL, UM
 - Prefiksoj:
 - BO, ĈEF, DIS, EK, EKS, GE, MAL, MIS, PRA, RE
 - Afiksecaj elementoj
 - Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj
 - Afiksecaj rolvortetoj
 - Aliaj afiksecaj vortetoj
- Neoficialaj afiksoj
 - Neoficialaj sufiksoj:
 - AB, AC, AL, ANC, ARI, ATOR, E, ED, EN, ENZ, ESK, I, IC, IF, IK, ILION, ILIARD, ISTAN, IT, IV, IZ, NOMIAL, OFON, OID, OL, OLOG, OLOGI, OMETR, OTEK, OZ, T, TET, UK
 - Neoficialaj prefiksoj:
 - AFRO, ANTI, ARHI, AUDIO, AUTO, BIO, EKO, EURO, HIPER, INFRA, KO, KVER, MAKRO, META, MIKRO, MINI, MONO, PRE, PROTO, PSEUDO, RETRO, SAN, SEMI, STIF, TELE, TERMO, ULTRA, VIDEO
 - Internaciaj afiksoj

Parto 4 - Aldonoj

- Gramatiko en la Fundamento
- Landoj de la mondo
- Parencoj kaj familianoj
- Simboloj kaj mallongigoj
- Listo de novaj vortoj
- Gramatika vortareto

- Literaturo

Parto 5 - Ekstraj Aldonoj (ne veraj partoj de PMEĜ)

- La Fundamenta Ekzercaro
- La Fundamenta Antaŭparolo

Parto 1

Skribo kaj Elparolo

Skribo

"Literoj"

"Helposignoj"

Literoj

Esperanto uzas varianton de la Latina alfabeto. Tiu varianto enhavas 28 literojn. Ĉiu litero ekzistas en du formoj: majusklo (granda litero, ĉeflitero) kaj minusklo (malgranda litero).

Majuskloj:

A B C Ĉ D E F G Ĝ H Ĥ I J Ĵ K L M N O P R S Ŝ T U Ŭ V Z

Minuskloj:

a b c ĉ d e f g ĝ h ĥ i j ĵ k l m n o p r s ŝ t u ŭ v z

La ĉi-antaŭa vicordo de la literoj estas uzata por ordigi vortojn en vortaroj, nomojn en listoj de partoprenantoj, kaj en multaj similaj okazoj (legu ankaŭ pri alfabeto ordigo de ne-Esperantaj literoj).

La nomoj de la literoj estas: *a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ŭo, vo, zo*. Pri uzo de literoj vidu "Specialaj elparolaj reguloj" kaj "Laternomoj".

Majuskloj kaj minuskloj

La minuskloj estas la normalaj literformoj. Majusklojn oni uzas kiel unuan literon de ĉefa frazo, kaj kiel unuan literon de propra nomo. Oni uzas majusklojn ankaŭ en iuj mallongigoj (vidu ekzemplojn en "Specialaj elparolaj reguloj").

ONI IAFOJE SKRIBAS NUR PER MAJUSKLOJ, EKZEMPLE EN TITOLOJ AŬ POR EMFAZI.

okaze oni vidas tekstojn kun nur minuskloj. tio povas esti ekz. stila efekto. kelkaj eĉ eksperimente uzas nur minusklojn en ĉiaj tekstoj.

Iafoje majuskloj estas uzataj por montri respekton, ekz. en la vorto *Dio*. La pronomon *Vi* Zamenhof ofte skribis kun komenca majusklo (ekz. en leteroj), sed tio estas nun malofta.

Ne ekzistas devigaj reguloj pri la uzo de majuskloj kaj minuskloj. Vidu tamen "Majuskloj ĉe propraj nomoj".

Foje oni renkontas la ideon, ke la litero Ŭ ne havas majusklan formon. Tiu ideo baziĝas sur la fakto, ke Ŭ ne povas aperi vortkomence en Esperanta vorto (vidu "Bazaj elparolaj reguloj"), sed kiam oni ekz. skribas tutajn vortojn majuskle, oni devas uzi ankaŭ majusklajn Ŭ.

Supersignoj

Ses literoj estas unikaj por Esperanto: Ĉ, Ĝ, Ĥ, Ĵ, Ŝ kaj Ŭ. Ili havas supersignojn. La supersigno ^ nomiĝas cirkumflekso aŭ ĉapelo. La supersigno super U nomiĝas hoketo.

Alternativoj al supersignoj

Kiam ne eblas uzi la ĝustajn supersignojn, multaj uzas aliajn supersignojn laŭ la ebloj, ekz. ´ (dekstrakorna supersigno, akuta supersigno), kaj ` (livakorna supersigno, maldekstrakorna supersigno, malakuta supersigno). Tiaj elturniĝoj estas tute tolereblaj en okazoj de bezono, sed nur cirkumflekso kaj hoketo estas oficiale ĝustaj.

Oni ankaŭ povas uzi postan H anstataŭ la cirkumfleksoj, kaj forlasi la hoketon: ch, gh, hh, jh, sh, u. Tiu skribomaniero estas difinita en la Fundamento de Esperanto kiel anstataŭa skribo en okazoj, kiam ĝustaj supersignoj ne estas uzeblaj. Oni ne hezitu uzi ĝin, kiam ĝi estas bezonata (ekz. en telegramoj).

En komputila tekstolaboro multaj nun uzas postmetitan ikson (X) anstataŭ cirkumflekso kaj hoketo, kiam ĝustaj Esperantaj supersignoj ne estas haveblaj: cx, gx, hx, jx, sx, ux. Ankaŭ PMEG ekzistas en tia versio. Tia X-solvo kaj similaj elturniĝoj estas tute akcepteblaj en tiaj specialaj uzoj, sed en ordinaraj tekstoj oni uzu la oficialajn supersignojn (aŭ la H-metodon klarigitan ĉi-antaŭe).

Nur en okazoj de nepra neceso oni skribu en alia maniero ol per cirkumflekso kaj hoketo.

Helposignoj

Krom literoj oni uzas ankaŭ helposignojn. Ne ekzistas devigaj reguloj pri ilia uzado en Esperanto. Tial ili estos ĉi tie nur supraĵe klarigitaj.

Ne-elparolataj helposignoj

Spaceto estas uzata inter vortoj. Spacetoj normale ne respondas al paŭzoj en la parolo, sed montras lokojn, kie oni povus paŭzi, se oni volus. Ne metu spacetojn antaŭ punkto, demandosigno, krisigno, komo, dupunkto, punktokomo, tripunkto kaj apostrofo.

.

Punkto estas uzata por montri la finon de ĉeffrazo. Oni uzas punktojn ankaŭ en mallongigoj, ekz. *k.t.p.* = "kaj tiel plu" (sed *ktp* estas same bona). Ne uzu punkton antaŭ decimaloj en nombroj, sed komon (vidu ĉi-poste kaj "Matematikaj esprimoj"). Aliflanke oni ja povas uzi punktojn por klareco en altaj nombroj (ekz. *10.000.000.000*).

?

Demandosigno estas uzata post demandaj ĉeffrazoj anstataŭ punkto. Ne uzu demandosignon post demanda subfrazo ("Demandaj subfrazoj"). Oni ne metas demandosignon komence de frazo (kiel en la Hispana lingvo).

!

Krisigno estas uzata post ordonaj kaj emfazaj frazoj anstataŭ punkto. Oni ne metas krisignon komence de frazo (kiel en la Hispana lingvo).

Komo estas uzata ene de frazoj en lokoj, kie povas esti nature iom paŭzi, ekzemple antaŭ subfrazo, kaj anstataŭ la vortoj *kaj* kaj *aŭ* en elnombrado de pluraj aferoj ("Kunligaj vortetoj"). Komo estas iafoje uzata anstataŭ punkto inter ĉeffrazoj, kiuj iel kunapartenas. Komo estas ankaŭ uzata antaŭ decimaloj en nombroj: $0,5 = nul\ komo\ kvin$ (vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj").

Dupunkto signifas: "jen komenciĝas detala montrado de tio, pri kio oni antaŭe parolis". Dupunkto estas uzata antaŭ rektaj citaĵoj, antaŭ elnombradoj, kaj kelkfoje antaŭ klarigaj subfrazoj.

Punktokomo estas iafoje uzata anstataŭ punkto inter ĉeffrazoj, kiuj iel kunapartenas; iafoje anstataŭ komo en elnombradoj, kie la elnombrataj aferoj ne estas unuopaj vortoj, sed plurvortaĵoj.

Tripunkto estas uzata anstataŭ punkto post nefinitaj frazoj, aŭ kie io estas ellasita, aŭ kie oni deziras iom longan paŭzon.

Dividostreko estas foje uzata inter la partoj de kunmetita vorto por faciligi la vorto-komprenon, kaj por tranĉi vorton fine de linio (vidu ĉi-poste). Oni ankaŭ uzas dividostrekojn en iaj mallongigoj por montri, kie mankas literoj ene de vorto (*d-ro* = doktoro, *s-ro* = sinjoro). Foje oni uzas dividostrekojn por klareco en propronomaj radikoj, ĉar la origina nomformo konsistas el pluraj vortoj: *San Francisko* -> *San-Francisko* (aŭ *Sanfrancisko*, *Sierra Leone* -> *Siera-Leono* (aŭ *Sieraleono*), *San Marino* -> *San-Marino* (aŭ *Sanmarino*), *La Paz* -> *La-Pazo* (aŭ *Lapazo*), *Nova Scotia* -> *Nova-Skotio*^o (aŭ *Novaskotio*). Tiaj Esperantaj formoj estu do rigardataj kiel nekunmetitaj en Esperanto malgraŭ la dividostrekoj. Skribo sen dividostreko estas same korekta, sed foje malpli klara. Legu ankaŭ pri uzo de dividostrekoj en kunscriboj.

Haltostreko estas uzata - kiel memstara signo - anstataŭ komo por montri paŭzon, anstataŭ krampo por montri parentezon, kaj antaŭ nova repliko en dialogo. Haltostreko povas esti samforma kiel dividostreko, sed en strikta tipografio ĝi estu pli longa. Inter haltostreko kaj apuda vorto estu spaceto.

()

Krampoj estas uzataj antaŭ kaj post parentezo (intermetita klarigo aŭ komento). Oni parolas pri **komenca krampo** aŭ **ekkrampo**, kaj **ferma krampo** aŭ **finkrampo**. Alternativaj formoj estas krampoj **rondaj** (komento), **rektaj** [komento], **angulaj** <komento>, kaj **kunigaj**

{komento}. Oni ne metu spacetojn inter krampoj kaj komento. Ne skribu do (komento). Oni iafoje uzas anstataŭe haltostrekojn - komento -. Tiam oni ja uzu spacetojn.

/

Suprenstreko estas uzata por dividi alternativojn/elekteblojn (anstataŭ la vorto *aŭ*). Ekzistas ankaŭ **malsuprenstreko**, **, kiu apenaŭ estas uzata en ordinaraj tekstoj.

*

Steleto aŭ **asterisko** estas uzata post vorto aŭ frazo por signali ion specialan, ekz. por atentigi pri piednoto. En PMEG steletoj antaŭ kaj post vorto aŭ frazo (*ekzemplo*) montras, ke la ekzemplo estas erara aŭ tre malrekomendinda.

,

Apostrofo montras, ke parto de vorto estas forlasita. Vidu "Apostrofo".

" "

Citiloj estas uzataj antaŭ kaj post citaĵo, aŭ antaŭ kaj post vorto, kiu ne estas uzata en sia vera signifo. Jen kelkaj alternativaj formoj: "citaĵo", „citaĵo", <<citaĵo>>, >>citaĵo<<, 'citaĵo'. Oni ne metu spacetojn inter citiloj kaj citaĵo. Ne skribu do " citaĵo ". (Normale oni ne elparolas citilojn, sed por speciale atentigi pri la ĉeesto de citiloj en teksto, kelkaj elparolas komencan citilon kiel *cit*, kaj finan citilon kiel *malcit*. Pli klare estas diri *citaĵo - fino de citaĵo* aŭ simile.)

En la frua tempo de Esperanto oni uzis diversaspektajn signetojn inter la partoj de kunmetitaj vortoj por helpi al komencantoj. Tio povas ankoraŭ aperi en bazaj lernolibroj, sed en ordinaraj tekstoj oni ne plu uzas tiajn signetojn. Ekzemploj troviĝas en "Gramatiko en la Fundamento". Vidu ankaŭ "Nenormala apostrofado".

Tiaj ĉi helposignoj foje apudiĝas, ekzemple). ") ' .? kaj simile. Tio estas tute en ordo. Iafoje fina punkto de mallongigo renkontiĝas kun komo, krisigno aŭ demandosigno: *Kie vi loĝas, laboras k.t.p.?* Ankaŭ tio estas bona. Sed kiam mallongiga punkto renkontiĝas kun frazofina punkto, oni normale forigas unu el la punktoj: *Ĉi tie mi loĝas, laboras k.t.p.*

Elparolataj helposignoj

1234567890

Ciferoj (Hindaj-Arabaj ciferoj) estas simboloj por nombroj. Vidu "Bazaj nombrovortoj - formoj". Iafoje oni uzas anstataŭe Romajn ciferojn (I, II, III, IV, V...), sed la Romaj ciferoj ne estas tutmonde konataj, kaj estas evitindaj en Esperanto.

-

Ĝis-streko estas simbolo por la vorto *ĝis* normale kunlabore kun *de*: *Majo-Aŭgusto -> De Majo ĝis Aŭgusto*. Ĝis-streko estas (almenaŭ en presitaj tekstoj) pli longa ol dividostreko, sed malpli longa ol haltostreko. Kutime oni ne uzas spacetojn antaŭ kaj post ĝis-streko.

+

Plus-signo estas simbolo por la vorto *plus*: $2 + 3 \rightarrow$ *du plus tri*. Vidu Matematikaj esprimoj.

-

Minus-signo estas simbolo por la vorto *minus*: $3 - 2 \rightarrow$ *tri minus du*. Minus-signo aspektas same kiel ĝis-streko aŭ haltostreko. Vidu Matematikaj esprimoj.

=

Egalo-signo estas simbolo de egaleco: *k.t.p. = kaj tiel plu* \rightarrow *k.t.p. egalas al kaj tiel plu*. Vidu ankaŭ Matematikaj esprimoj.

&

Kaj-signo estas simbolo por la vorto *kaj*. Ĝi normale ne estas uzata en ordinaraĵoj, sed iafoje en nomoj k.s.: *UEA & TEJO* \rightarrow *UEA kaj TEJO*. En ordinaraĵoj oni preferas la mallongigon *k.* (kun aŭ sen punkto), se oni entute mallongigas tiun vorton.

§

Paragraf-signo estas simbolo por la vorto *paragrafo*: *§10* \rightarrow *paragrafo dek*.

%

Procento-signo aŭ **elcento-signo** estas simbolo por la vorto *procento(j)/elcento(j)*, kiu signifas "centono(j)": *100%* \rightarrow *cent procentoj/elcentoj*.

Ne-Esperantaj literoj

Latinaj ne-Esperantaj literoj povas aperi, kiam oni uzas alilingvajn vortojn en Esperanta teksto, ekz. proprajn nomojn ("Ne-Esperantigitaj nomoj"). Ili estas ankaŭ uzataj kiel matematikaj kaj alispecaj simboloj. Jen la kvar plej gravaj ne-Esperantaj Latinaj literoj kun siaj Esperantaj nomoj:

Q q (*kuo*), W w (*duobla vo*, *Ĝermana vo*, *vavo*^o), X x (*ikso*), Y y (*ipsilono*).

Iuj provas uzi W kaj iafoje Y en Esperantaj vortoj. Tio estas eraro. Esperantaj vortoj povas enhavi nur la 28 Esperantajn literojn ("Literoj").

Kiam oni alfabeto ordigas vortojn kun ne-Esperantaj Latinaj literoj, oni devas iel envicigi tiujn literojn en la Esperantan alfabetan ordon. La literojn q, w, x kaj y oni povas tiam envicigi laŭ iliaj kutimaj pozicioj en Latinalfabetaj lingvoj; literojn kun kromsignoj, ekz. á, è, ö, ç, k.s. oni povas meti kune kun la respondaj senkromsignaj literoj; ligaĵojn kiel æ oni povas trakti kiel la respondan duliteraĵon; la Germanan ß oni povas trakti kiel ĝian kutiman anstataŭaĵon ss; kaj tiel plu. Laŭ tiuj ĝeneralaj ideoj (kiuj ne solvas ĉiujn problemojn) povas ekesti ekzemple la jena vicordo: a á â ã ä å æ (= ae), b, c ç, ĉ, d ĉ, e è é ê ë, f, g, ĝ, h, ĥ, i í î ï, j, ĵ, k, l, m, n ñ, o ò ó ô õ ö ø, p, q, r, s ß (= ss), ŝ, t þ (= th), u ù ú û ü, ŭ, v, w, x, y ý ÿ, z.

Grekaĵoj estas uzataj kiel simboloj en matematiko. Pri iliaj Esperantaj nomoj vidu "Neoficialaj vortetoj".

Vortotranĉado

Kiam oni atingas la finon de skriblinio, oni povas je bezono tranĉi la lastan vorton en du partojn. La unuan parton oni lasas fine de la linio. Post ĝi oni metas dividostrekon. La duan parton oni metas komence de la sekva linio. Ne ekzistas devigaj reguloj pri vortotranĉado en Esperanto. Oni simple tranĉu tiel, ke la rezulto estas facile legebla kaj komprenebla. Multaj ekz. evitas tranĉojn, kiuj disigas unu solan literon de vorto aŭ vortoparto. Oni ekz. preferas tranĉi "ĉef-urbo" anstataŭ "ĉe-furbo" por ne forigi la solan literon F disde la prefikso ĈEF.

Elparolo

"Bazaj elparolaj reguloj"

"Specialaj elparolaj reguloj"

"Ne-Esperantaj vortoj - elparolo"

Bazaj elparolaj reguloj

En Esperanto ĉiu litero ĉiam estas elparolata. Ne ekzistas silentaj literoj. La literoj havas po unu bazan elparolon, kiun oni ĉiam povas uzi, sed en la praktiko ĉiu litero varias en sia elparolo.

La literoj A, E, I, O kaj U estas **vokaloj**. Ĉiuj aliaj estas **konsonantoj**.

Akcento

En vortoj kun du aŭ pli da vokaloj, unu vokalo estas elparolata pli forte ol la aliaj. Ĝi havas akcenton. Akcento signifas normale plian laŭtecon, sed akcentata vokalo povas ankaŭ esti pli longa, kaj povas havi alian tonon ol la aliaj vokaloj, normale pli altan. Ne ekzistas devigaj reguloj, kiel oni kreu la plifortecon de akcentata vokalo en Esperanto.

La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta vokalo (majuskla vokalo montras akcenton ĉi tie).

tAblo, nenIam, rapIda, taksIo, familIo, revolvEro, krokodIlloj, eskImo, diskUtas, mEtro, metrOo, Apud, anstAtaŭ, trIcent, mAlpli, Ekde, k.t.p.

Rimarku, ke Ŭ kaj J ne estas vokaloj, sed konsonantoj. Ili nomiĝas duonvokaloj.

La finaĵo O povas esti anstataŭigita per apostrofo ('). Apostrofo estas kalkulata kiel silenta vokalo, kaj la akcento ne ŝanĝiĝas: *taksI', familI', revolvEr', metrO'*.

Legu ankaŭ pri kromakcentoj. Pri diversaj problemoj pri akcento vidu "Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj".

Vokaloj

Vokalo estas sono farata sen baro de la aerfluo, kaj kiu povas porti akcenton. La voĉkordoj faras tonon (vibrigas la aeron), kaj la lango formas la sonon. La vokaloj diferencas inter si laŭ la pozicio de la lango.

Esperanta vokalo povas esti:

Malvasta

malgranda malfermaĵo inter la lango kaj la buŝa plafono (I, U)

Mezvasta

mezgranda malfermaĵo (E, O)

Vasta

granda malfermaĵo (A)

Esperanta vokalo povas esti:

Antaŭa

la malfermaĵo inter la lango kaj la buŝa plafono estas proksima al la dentoj (I, E)

Malantaŭa

la malfermaĵo inter la lango kaj la buŝa plafono estas malproksima de la dentoj (U, O)

La malantaŭaj vokaloj estas preskaŭ ĉiam elparolataj kun rondigitaj lipoj, sed rondeco de la lipoj ne estas grava en Esperanto.

Esperanto havas kvin vokalojn.

I malvasta antaŭa

U malvasta malantaŭa

E mezvasta antaŭa

O mezvasta malantaŭa

A vasta (antaŭeco ne gravas ĉe A, ĉar ĝi estas la sola vasta vokalo)

Vokala variado

En lingvo kun nur kvin vokaloj la elparolo povas esti sufiĉe libera. Gravus nur, ke ĉiu vokalo ne tro proksimiĝu al iu alia el la kvin vokaloj. La ĝusta elparolo de vokalo ne estas preciza punkto en la buŝo, sed povas libere varii inter certaj limoj. Se oni elparolas ie inter tiuj limoj, la elparolo estas korekta. Sed se oni tro proksimiĝas al la limoj, aŭ transiras ilin, tiam oni riskas miskomprenon. Iaj reguloj pri diversaj variantoj de la vokaloj ne ekzistas, kaj ne estas bezonataj. (Bedaŭrinde PAG rekomendas komplikajn regulojn pri variantoj de la vokaloj E kaj O. Tiuj rekomendoj estas plene fremdaj al Esperanto kaj tre malfacile lerneblaj. La efektiva lingvouzo ne sekvas ilin.)

La longeco de la vokaloj estas en Esperanto tute sensignifa. Oni povas elparoli ilin longe, mezlonge aŭ mallonge, laŭplaĉe. Vokalo, kiu estas akcentata, estas tamen normale elparolata pli longe ol senakcenta vokalo (*simlla*). Sed se sekvas pli ol unu konsonanto, akcenta vokalo ofte ne longiĝas (*rezlsti*). Ankaŭ antaŭ C, Ĉ kaj Ĝ multaj elparolas akcentajn vokalojn mallonge (*reĝo*).

Ĉiu Esperanta vokalo estas elparolata "senmove", kio signifas, ke oni ne aŭdeble movas la langon de unu pozicio en la buŝo al alia pozicio dum la elparolo de unu vokalo. Ekzemple E ne sonu kiel "ej", O ne kiel "oŭ". Pri J kaj Ŭ vidu ĉi-poste ĉe la duonvokaloj.

Kiam I staras tuj antaŭ alia vokalo, okazas, ke oni elparolas I pli-malpli kiel "ij": *mia* = "mija", *liuto* = "lijuto", *bieno* = "bijeno". Tio principe estas malkorekta, sed povas esti tolerata, se neniam malkompreniĝo ekestas. Sed oni nepre ne elparolu tian aldonan "j" kun forta frota sono (preskaŭ kiel Ĵ), ĉar tiam oni tro malproksimiĝas de la ĝusta elparolo. Pri frota J vidu ĉe la duonvokaloj

Konsonantoj

Konsonantoj estas sonoj farataj per ia baro de la aerfluo. Ili diferencas inter si laŭ **maniero** (kiel oni baras la aeron), laŭ **loko** (kie en la buŝo oni baras la aeron), kaj laŭ **voĉeco** (ĉu la voĉkordoj vibras aŭ ne).

Tio tamen ne validas por la **duonvokaloj** (Ŭ kaj Ĵ). Ili estas vokaloj laŭ la elparola maniero (sen baro de la aerfluo), sed ili estas uzataj kiel konsonantoj. Vidu pli detale ĉi-poste pri duonvokaloj

La Esperantaj konsonantoj estas farataj en sep manieroj:

Eksplode

kompleta baro, kiun oni ekrompas per aerpuŝo (B, P, D, T, G, K)

Frote

nekompleta baro (malvastigo), tra kiu la aero fluas kun frota sono (V, F, Z, S, Ĵ, Ŝ, Ĥ, H)

Ekfrote

kompleta baro, kiun oni ekrompas, sed nur tiom, ke la aero povas traflui kun frota sono (C, Ĝ, Ĉ)

Naze

kompleta buŝa baro, la aero iras anstataŭe tra la nazo (M, N)

Duonbare

baro nur en la mezo de la buŝo, la aero fluas libere flanke de la lango (L)

Treme

pluraj sinsekvaj rapidaj baroj kaj rompoj (R)

Duonvokale

mallonga vokala sono uzata kiel konsonanto (J, Ŭ)

La Esperantaj konsonantoj estas farataj en ses lokoj:

Lipe

la du lipoj kune (B, P, M)

Lipdente

la malsupra lipo kontraŭ la supraj dentoj (V, F)

Dente

la lango kontraŭ la karno tuj malantaŭ la supraj dentoj, aŭ kontraŭ la supraj dentoj mem (D, T, Z, S, C, N, L, R)

Gingive

la lango kontraŭ la gingivo iom pli malantaŭe ol la denta pozicio (Ĵ, Ŝ, Ĝ, Ĉ)

Vele

la lango kontraŭ la malantaŭa parto de la buŝa plafono, ĉe la tiel nomata velo (G, K, Ĥ)

Glote

ĉe la voĉkordoj en la gloto - en la gorgo (H)

Esperanta konsonanto povas esti:

Voĉa

la voĉkordoj vibras dum la konsonanto estas elparolata (B, D, G, V, Z, Ĵ, Ĝ, M, N, L, R)

Senvoĉa

la voĉkordoj ne vibras (P, T, K, F, S, Ŝ, H, C)

Esperanto havas 23 konsonantojn.

- B eksploda lipa voĉa
- P eksploda lipa senvoĉa
- D eksploda denta voĉa
- T eksploda denta senvoĉa
- G eksploda vela voĉa
- K eksploda vela senvoĉa

- V frota lipdenta voĉa
- F frota lipdenta senvoĉa
- Z frota denta voĉa
- S frota denta senvoĉa
- Ĵ frota gingiva voĉa
- Ŝ frota gingiva senvoĉa
- Ĥ frota vela senvoĉa
- H frota glota senvoĉa

- C ekfrota denta senvoĉa
- Ĝ ekfrota gingiva voĉa
- Ĉ ekfrota gingiva senvoĉa

- M naza lipa voĉa
- N naza denta voĉa

- L duonbara denta voĉa

R trema denta voĉa

J duonvokalo: mallonga I, kiu ne povas porti akcenton

Ŭ duonvokalo: mallonga U, kiu ne povas porti akcenton

Konsonanta variado

Ĉu sono estas voĉa aŭ senvoĉa gravas plej, se ekzistas du sonoj, kiuj malsimilas nur per la voĉeco, ekz. B - P kaj Ĝ - Ĉ. Por aliaj sonoj la voĉeco ne estas tre grava. Ekzemple H estas normale senvoĉa, sed ĝi povas fariĝi voĉa sen ia ajn problemo. Ekzemple inter vokaloj H emas fariĝi voĉa (*kahelo*).

Kiam senvoĉa konsonanto staras tuj antaŭ voĉa konsonanto, multaj emas voĉigi ĝin: *akvo* -> "agvo", *okdek* -> "ogdek". Kaj inverse, kiam voĉa konsonanto staras antaŭ senvoĉa, multaj emas senvoĉigi ĝin: *subtaso* -> "suptaso", *absolute* -> "apsolute". Tiaj ŝanĝoj principe neniam estas korektaj, sed estas ofte tolerataj en la praktiko, se ili ne kaŭzas miskomprenojn. Speciale malfacila estas la sinsekvo KZ, kiu ofte elparoliĝas kiel GZ: *ekzemple* -> "egzemple". Tio estas nekorekta, sed praktike akceptata. Ifoje iuj eble emus senvoĉigi vortfinan voĉan konsonanton: *apud* -> "aput", *sed* -> "set", *hund'* -> "hunt", *naz'* -> "nas". Tiaj ŝanĝoj tamen ne estas akceptitaj, kaj oni evitu ilin.

Anoj de iuj lingvoj emas elparoli la sinsekvojn KV kaj GV kiel respektive "kŭ" kaj "gŭ": *akvo* -> "akŭo", *kvin* -> "kŭin", *gvidi* -> "gŭidi". Ŭ neniam povas sekvi rekte post konsonanto en vera Esperanta vorto (vidu ĉi-poste), kaj tial miskomprenoj apenaŭ povas estiĝi, sed tia elparolo estas ĝenerale rigardata kiel malbona Esperanto.

En kelkaj lingvoj oni elparolas la sonojn P, T, K, C kaj Ĉ kun forta elspiro, kvazaŭ kun malforta H poste. En Esperanto tiuj konsonantoj estas normale sen tia elspiro, sed pri tio ne ekzistas regulo. Oni povas do elparoli kun elspiro, se oni volas, sed oni atentu, ke la elspiro ne sonu kiel plena H.

L estas farata per parta baro ĉe la dentoj. Se oni baras nur tie, la L sonas "hele". Se oni samtempe levas la malantaŭon de la lango kontraŭ la velo, la L sonas "malhele" (u-ece). Tia malhela L estas tute bona alternativo, sed oni atentu, ke ĝi ne sonu kiel Ŭ. Tio okazas, se la ĉefa baro ĉe la dentoj malaperas.

N estas denta naza konsonanto. Ĝi kontrastas al la alia naza konsonanto M, kiu estas lipa. Kiam N staras antaŭ gingiva aŭ vela sono, oni emas ŝanĝi N en gingivan sonon (malgranda diferenco), aŭ velan sonon (granda diferenco), por faciligi la elparolon: *tranĉi*, *manĝi*, *longa*, *banko* k.a. Tio estas senproblema, ĉar ne ekzistas gingiva aŭ vela nazaj sonoj, kun kiuj N povus konfuziĝi. Simile oni emas elparoli M lipdente antaŭ alia lipdenta sono: *amforo*, *ŝaŭmvino* k.a. Ankaŭ tio estas senproblema. Sed oni atentu, ke oni ne elparolu N lipdente: *infero*, *enveni* k.a., ĉar tiam oni konfuzus N kaj M, kio ne estas akceptebla. Kompreneble oni povas ĉiam uzi la bazan elparolon de N kaj M.

R estas trema konsonanto, kiu normale estas denta, sed fakte ne gravas, kie en la buŝo oni faras la sonon. Ekzemple vela R estas tute bona alternativo. La grava afero pri R estas, ke ĝi estu trema. Do ankaŭ vela R devas esti klare trema, "rulata" (tiam la uvulo tremas kontraŭ la lango). R estu same trema en ĉiaj pozicioj en la vorto. En ekz. *rivero* la du R estu same elparolataj.

La longeco de la konsonantoj estas en Esperanto tute sensignifa. Oni povas elparoli ilin longe,

mezlonge aŭ mallonge, laŭplaĉe.

Ekfrotaj konsonantoj

La ekfrotaj sonoj C, Ĉ kaj Ĝ tre similas al sinsekvoj de samlokaj eksplodaj kaj frotaj sonoj: TS, TŜ kaj DJ. Tiuj sinsekvoj ekzistas nur en kunmetitaj vortoj: *tut-simple*, *dat-ŝanĝo*, *kased-jurnalo*. Estas tamen diferenco inter tiaj sinsekvoj kaj veraj ekfrotaj konsonantoj. En TS, TŜ kaj DJ oni povas (sed ne devas) elparoli la eksplodan sonon kun plena rompo de la baro. En C, Ĉ kaj Ĝ la baro neniam estas plene rompata. Estus eraro elparoli ekz. C kiel plenan T + plenan S. Alia diferenco estas, ke C, Ĉ kaj Ĝ kondukas kiel memstaraj unuoj en la lingvo. Ili aperas ofte kaj en plej diversaj pozicioj: *ĉu*, *laĉo*, *eĉ*, *centro*, *eco*, *scias* k.t.p. Kontraste la malofta sinsekvo DZ (ekz. *edzo*), kiu estas kvazaŭ voĉa C, estas en Esperanto sinsekvo de du konsonantoj, kaj oni ĉiam povas elparoli D kaj Z aparte (en rapida elparolo oni tamen plej ofte elparolas kunece, ekfrote). Ankaŭ la maloftegaj KH (*muzikĥoro*), PF (*pfenigo*) kaj BV (*Zimbabvo*) estas sinsekvoj de samlokaj (aŭ preskaŭ samlokaj) eksplodaj kaj frotaj sonoj. Oni povas ilin elparoli ĉu aparte, ĉu kunece (ekfrote). (Iafoje oni trovas nekunmetitajn vortojn kun TS, ekz. **tsetseo**, **Pitsburgo**, kaj **Potsdamo**. Normalaj Esperantaj formoj estas *ceceo*, *Picburgo*^o kaj *Pocdamo*^o.)

Duonvokaloj

La duonvokaloj J kaj Ŭ estas laŭ la elparola maniero vokaloj: ili estas farataj sen baro de la aerfluo. Sed ili rolas en la lingvo kiel konsonantoj. Ili estas ĉiam mallongaj, kaj neniam povas ricevi akcenton. Duonvokalo ĉiam aperas kune kun vera vokalo, kaj sin apogas al tiu vokalo en la elparolo.

La duonvokalo Ŭ aperas normale nur en la sinsekvoj AŬ kaj EŬ. La sinsekvoj OŬ, IŬ kaj UŬ estas fremdaj al Esperanto. Okaze oni vidas vortojn kun OŬ, sed por preskaŭ ĉiu OŬ-vorto ekzistas preferinda alternativo sen OŬ: *poŭpo* (prefere *pobo*), *toŭfuo* (prefere *tohuo*). IŬ kaj UŬ neniam aperas.

La Fundamento de Esperanto diras, ke "Ŭ estas uzata nur post vokaloj". Eĉsepto estas la Fundamenta liternomo ŭo. Ekzistas ankaŭ sonimitoj kiel *kŭaks* kaj *ŭa*, sed ili ne estas veraj vortoj ("Neoficialaj vortetoj"). Vortoj, kiuj en iuj aliaj lingvoj havas komencan aŭ postkonsonantan Ŭ-sonon, havas en normala Esperanto la sonon V: *akvo*, *kvar*, *lingvo*, *Gvatemalo*, *Vaŝingtono*, *sandviĉo*, *visto* k.t.p. Iafoje Esperanto havas U: *Eduardo*, *Ruando*, *tualetto*, *trotuaro*.

Iuj volas uzi Ŭ en ĉiaj pozicioj. Ili kreas vortojn, kiuj havas komencan aŭ postkonsonantan Ŭ: **Gŭatemalo**, **ŭato**, **ŭesto** k.s. Tiaj vortoj estas eraraj, oni uzu *Gvatemalo*, *vato*^o kaj *okcidento*. (En PIV troviĝas ankaŭ la superflua formo *uesto* = *okcidento*, kaj apud *oriento* PIV havas ankaŭ *eosto*. Oni uzu nur *okcidento* kaj *oriento*. Pri la PIV-a formo *vatto* vidu Specialaj elparolaj reguloj.)

Se oni uzas Esperantajn literojn por proksimume transkribi la sonon de alilingvaj vortoj (ekz. propraj nomoj), oni povas uzi Ŭ pli libere: *Ŭakajama* (Wakayama, Japana urbo), *Ŭinĉestr* (Winchester, Angla urbo), *Ŭoŝingtn* (Washington). Tiam tute ne temas pri Esperantaj vortoj, kaj neniuj Esperantaj reguloj validas. Sed se oni plene Esperantigas, oni ne povas tiel uzi Ŭ: *Vakajamo*^o, *Vinĉestro*^o, *Vaŝingtono*. Vidu ankaŭ "Ne-Esperantaj vortoj - elparolo" kaj "Ne-Esperantigitaj nomoj".

La duonvokalo J estas uzebla antaŭ kaj post ĉiu ajn vokalo: AJ, EJ, IJ, OJ, UJ, JA, JE, JI, JO, JU.

Oni klare distingu inter J kaj I. Kiam I estas akcentata, tio estas sufiĉe facila, ekz. *jes - ies, jam - iam, ja - ia* kaj *jen - ien*. Kiam I estas senakcenta, la diferenco estas pli malgranda, sed tamen grava. Distingu zorge inter ekz. *mielo - mjelo* kaj *violo - vjolo*. En tiaj vortoj I devas esti pli longa ol J, kvankam I ne havas akcenton. (Tiaj vortparoj estas tamen tre malmultaj.) En tre rapida parolo tamen ne ĉiam eblas tute klare diferencigi inter senakcenta I kaj J. Vortoj kiel *regiono* ofte elparoliĝas pli-malpli kiel "regjono". Tio estas principe nekorekta, sed kiam konfuzo ne eblas (ne ekzistas ia vorto **regjono**), oni estu tolerema pri tiaj elparoloj.

Normale J estas elparolata tute kiel mallonga I, sen ĉia frota sono, sed se oni nur iom pli malvastigas la malfermaĵon inter la lango kaj la buŝa plafono, povas ekesti malforta frota sono. Tia elparolo de J estas tute akceptebla varianto, speciale kiam J aperas antaŭ vokalo: *justa, jes, kajako, vjolo*. Kiam J aperas antaŭ aŭ post I, estas preskaŭ necese elparoli kun iomete da froteco, por ke J entute estu rimarkebla: *jido, jingo, Tanganjiko, ŝijaismo*. Sed oni ne elparolu kun tiel forta frota sono, ke J sonas preskaŭ kiel Ĵ, ĉar tiam povas ekesti miskomprenoj. Oni klare distingu inter ekz. *juro - ĵuro, jako - ĵako, jeto - ĵeto, majoro - maĵoro*.

Foje oni demandas, ĉu en ekz. *kajo* kaj *naŭa* la duonvokalo apogu sin al la antaŭa aŭ la posta vokalo. Ĉu estu "ka-jo" aŭ "kaj-o"? Ĉu estu "na-ŭa" aŭ "naŭ-a"? Pri tio ne ekzistas reguloj. Oni povas elparoli laŭplaĉe. Tamen Ŭ plej ofte apogas sin al la antaŭa vokalo. La duopoj AŬ kaj EŬ estas kvazaŭ fiksitaj sonkombinoj.

Ĥ kaj H

Ofte oni legas, ke la diferenco inter Ĥ kaj H estas malsama forto de elspiro. Tio estas miskompreno. Ambaŭ estas senvoĉaj frotaj sonoj. La fortecoj de iliaj "elspiroj" eble estas malsamaj, sed ili ne distingiĝas laŭ la spirado. La vera diferenco estas, ke Ĥ estas farata ĉe la velo, per la lango, dum H estas farata en la gloto, per la voĉkordoj. H fakte estas kvazaŭ senvoĉa vokalo. Se oni havas problemojn pri H, oni povas eble lerni ĝin deirante de vokalo, kiun oni poste senvoĉigas. Por lerni Ĥ oni povas deiri de K, kies malfermaĵon oni iom post iom malfortigu tiel, ke ĝi fariĝas frota sono, Ĥ.

Alternativoj de Ĥ-vortoj

Ĥ estas la plej malofta el la Esperantaj sonoj. Multaj opinias, ke ĝi estas tro malfacila, ĉar ĝi mankas en kelkaj lingvoj. La vera kaŭzo, ke Ĥ estas malfacila por iuj, estas ĝia maloftegeco en Esperanto. Se oni havas malfacilojn pri Ĥ, oni preskaŭ neniam havas okazon ekzerci sin pri ĝi.

De la unuaj jaroj ekzistas tendenco krei alternativojn al vortoj kun Ĥ. K estas la plej proksima sono, ĉar ĝi estas elparolata en la sama loko kiel Ĥ. Tial oni normale anstataŭigas Ĥ per K en la alternativaj vortoj: *ĥemio = kemio, ĥirurgo = kirurgo, ĥaoso = kaoso, meĥaniko = mekaniko, teĥniko = tekniko*, k.t.p. Por ĉiu vorto, kie Ĥ sekvas tuj post R, ekzistas alternativa formo kun K, laŭ speciala decido de la Akademio de Esperanto: *arĥeologio = arkeologio, arĥitekto = arkitekto, monarĥo = monarko*.

En kelkaj okazoj simpla anstataŭigo per K kreus kolizion kun alia vorto. Tiam oni povas anstataŭigi per alia litero, ekz. Ĉ, aŭ ŝanĝi la vorton en alia maniero: *Ĥino = Ĉino* (*kino* havas alian signifon), *ĥilo = ĉilo* (*kilo* havas alian signifon), *ĥolero = kolerao* (*kolero* havas alian signifon), *ĥoro = koruso* (*koro* havas alian signifon).

Ĝenerale ambaŭ vortoj de tiaj vortparoj estas plene uzeblaj. Kaj la malnova Ĥ-formo, kaj la nova vorto sen Ĥ, estas egale bonaj. Kiun oni uzu, dependas de la propra gusto, sed en kelkaj okazoj la Ĥ-formo plene malaperis el uzo, kaj ne estas rekomendinde reenkonduki ĝin. Ekzemple *Ĥino* plene malaperis. Oni uzu prefere nur la formon *Ĉino* (krom se oni ial volas uzi malnovecan lingvaĵon).

Iuj Ĥ-vortoj ankoraŭ ne havas ĝenerale akceptitan sen-Ĥ-an alternativon. Ekzemple *eĤo* kaj *ĈeĤo*. Kelkaj uzas *ekoo*^o (vidu tamen la neoficialan prefikson EKO), kaj *Ĉeko*^o (kiu havas ankaŭ alian signifon).

Specialaj elparolaj reguloj

Kromakcentoj

La ĉefakcento sur la antaŭlasta vokalo estas klarigita en "Bazaj elparolaj reguloj".

En longaj vortoj povas aperi pli malfortaj akcentoj, kromakcentoj, precipe en kunmetitaj vortoj. Kromakcentoj estos ĉi-poste montrataj per la supersigno [˘]. Ĉefakcenton montras majusklo.

La vorto *matenmanĝo* povas elparoliĝi: *matenmAnĝo*, *maténmAnĝo* aŭ *mátenmAnĝo*

Oni elparolas *matenmAnĝo* aŭ *mátenmAnĝo*, se oni sentas la vorton kiel unu tuton. Oni elparolas *maténmAnĝo*, se oni volas distingi la partojn de la kunmeto. Oni kvazaŭ elparolas la vorton *mateno*, kiu havas akcenton sur E.

Regulo ekzistas nur pri ĉefakcentoj. Kromakcentoj estas ĉiam libervolaj. Oni principe povas elparoli tute sen kromakcentoj, sed kiam oni ja uzas kromakcenton, oni povas ĝin meti, kien oni volas.

Por distingi parton de kunmetita vorto oni en la praktiko ofte eĉ malobeas la regulon pri ĉefakcentoj. Oni povas tiom akcenti sur la E de *maténmanĝo*, ke ĝi fariĝas pli forta ol la ĉefakcento. Tio estas natura, kiam oni volas forte kontrastigi inter ekz. *vespermanĝo* kaj *matenmanĝo*. Tiel oni ofte emfaze akcentas la prefikson MAL, kiam oni volas forte kontrastigi ion al ĝia malo. Ekzemple: *Tio ne estas bona, sed málbona*, kun tre forta akcento sur MAL. Efektive oni tiam elparolas kvazaŭ MAL estus aparta vorto. Tiaj okazaj rompoj de la akcentoregulo estas tute naturaj kaj permeseblaj.

Distingaj paŭzetoj

Alia maniero distingi la partojn de kunmetita vorto estas enmeti mallongegajn paŭzetojn inter la partoj. Normale tiaj paŭzetoj estas uzataj kune kun kromakcentoj. Ĉi-poste la signo | montras tiajn paŭzetojn.

Maten|manĝo kontrastas al ekzemple *vesper|manĝo*.

Konk|ludo (kunmetita) kontrastas al *konkludo* (nekunmetita).

Ne ekzistas devigaj reguloj pri distingaj paŭzetoj. Oni nepre ne trouzu ilin, ĉar tio malbeligus la elparolon. Principe oni povas elparoli tute sen distingaj paŭzetoj.

Duoblaj literoj

Du sinsekvajn identajn literojn oni elparolu duoble.

Duoblaj vokaloj estas oftaj. Oni devas elparoli ambaŭ vokalojn: *opinii* = *opinI-i*, *ĝuu* = *ĝU-u*, *treege* = *tre-Ege*, *metroo* = *metrO-o*, *praa* = *prA-a*, *maato* = *ma-Ato* k.t.p. Duobla vokalo ne egalas al duoble longa vokalo. Ĉiu el la du vokaloj devas esti aparte elparolata.

Duoblaj konsonantoj ekzistas en kunmetitaj vortoj kaj en kelkaj malmultaj radikoj, ĉefe propraj nomoj. Oni devas elparoli ambaŭ konsonantojn.

Ĉe duoblaj eksplodaj sonoj oni devas aŭdigi du eksplodojn. Ekzemple *ekkoni* = *ek-koni* (du apartaj k-sonoj), *tualettablo* = *tualet-tablo* (du apartaj t-sonoj). Komparu kun ekz. KP aŭ PT (*ekpensi*, *kapti...*), kie ambaŭ eksplodaj konsonantoj estu plene elparolataj.

Multaj tamen simpligas la elparolon de duoblaj eksplodaj konsonantoj. Ĉe ekz. duobla T ili ne eksplodigas la unuan T-sonon, sed elparolas unu longan T (ili tenas la baron de la aerfluo pli longe). Ĉe rapida aŭ ne aparte zorga elparolo tia simpligo estas tolerebla, sed ĉe zorga elparolo oni devas ĉiun konsonanton elparoli.

Ankaŭ ĉe duoblaj seneksplodaj konsonantoj oni devas elparoli ambaŭ sonojn plene. Sed tiaj konsonantoj ne enhavas ian paŭzon. Ĉe ekz. NN, LL, SS, FF k.s. oni ne bezonas fari distingan paŭzon inter la du konsonantoj. Ekzemple *sennoma*, *ennaĝi*, *Anno*, *Finno*, *mallonga*, *Pollando*, *ellerni*, *Ŝillero*. En kunmetitaj vortoj povas tamen esti nature fari paŭzeton (*mal-longa*, *Pol-lando*, *en-naĝi*, *huf-fero*), sed tio ne estas deviga.

Duoblaj konsonantoj ene de radikoj

Duoblaj konsonantoj ene de radikoj estas maloftaj kaj fremdaj en Esperanto, sed tute ne malpermesitaj. Jam en la Fundamento de Esperanto troviĝas la nomoj *Anno* kaj *Ŝillero*. Ili havas duoblajn seneksplodajn konsonantojn, kiuj estas ne tro malfacile elparoleblaj.

Ekzistas ankaŭ kelkaj malmultaj radikoj kun duoblaj eksplodaj konsonantoj: *nette*, *getto*, *vatto*, *Mekko* k.a. Se oni uzas tian vorton, oni devas ĝin elparoli laŭ la ĉi-antaŭaj reguloj, sed ĉiam eblas trovi alternativon pli facile elparoleblan: *nete*, *geto*^o, *vato*^o, *Mekao*^o k.s.

Estas rekomendinde uzi duoblajn konsonantojn nur en kunmetitaj vortoj kaj en propraj nomoj. Krome oni uzu en propraj nomoj prefere nur seneksplodajn duoblajn konsonantojn laŭ la modelo de la Fundamentaj *Anno* kaj *Ŝillero* (eble oni eĉ uzu nur NN kaj LL). La popolnomo *Finno* ne estas propra nomo, sed popolnomoj estas similaj al propraj nomoj. En zorga elparolo oni distingu klare inter *Finno* kaj *fino*, kaj la kunmeton *Finnlando* oni ne konfuzu kun *fin-lando*.

TC, TĈ, DĜ

Similaj al duoblaj konsonantoj estas la maloftaj sinsekvoj TC, TĈ kaj DĜ. Ili devas esti plene elparolataj: *budĝeto* = *bud-ĝeto*, *matĉo* = *mat-ĉo*. Ankaŭ por tiaj malfacile elparoleblaj vortoj eblas trovi pli facilajn alternativojn. Ekzemple *buĝeto*, *maĉo*^o (aŭ *luĉo*^o).

Elparolo de mallongigoj

Mallongigojn oni povas elparoli per la nomoj de la literoj ("Literoj", "Laternomoj"). Ĉiu litero tiam elparoliĝas kiel aparta vorto. Iajn mallongigojn oni povas elparoli kiel vortojn. Oni ankaŭ povas ĉiam elparoli per la plena ne mallongigita formo.

I LEI povas esti elparolata

i lo e i (kiel kvar apartaj vortoj)

aŭ *iLEi* (kiel unu vorto)

aŭ *Internacia Ligo de Esperantistaj Instruistoj*.

k.t.p. povas esti elparolata

ko to po (kiel tri apartaj vortoj)

aŭ *kaj tiel plu*.

IJK povas esti elparolata

i jo ko (kiel tri apartaj vortoj)

aŭ *Internacia Junulara Kongreso*.

Kiam oni elparolas per la liternomoj, oni ne kunŝovas la nomojn en unu vorton (kvankam mallongigoj normale estas skribataj unuvortece). Se oni elparolus unuvorte, oni devus akcenti la antaŭlastan vokalon, **kotOpo**, **ijOko**, sed tiel neniu elparolas.

Ne-Esperantaj vortoj - elparolo

Kiam ne-Esperanta nomo (aŭ alispeca fremda vorto) aperas en Esperanta frazo, ekzistas tri manieroj elparoli.

- Oni povas la nomon elparoli laŭ la origina lingvo (almenaŭ proksimume), kio postulas sciojn de tiu lingvo. Tio ĉiam estas korekta elparolmaniero, sed ne ĉiam estas efika maniero komuniki.
- Oni povas la nomon elparoli tiel, kiel oni ĝin elparolas en sia propra lingvo (kiam tiu ne estas la origina lingvo). Tio bedaŭrinde tre ofte okazas, sed estas tre malrekomendinda, ĉar nur parolantoj de tiu lingvo bone rekonas la nomon.
- Oni povas la nomon elparoli en Esperanteca maniero. Tio estas ankoraŭ malofta, sed tre rekomendinda, ĉar ĉiuj parolantoj de Esperanto havas ŝancon rekoni la nomon.

Esperanteca elparolo

Kiam anoj de diversaj lingvoj parolas sian lingvon kaj uzas fremdajn nomojn, ili normale ne elparolas laŭ la fremda lingvo, sed spontane ŝanĝas la elparolon laŭ la elparolaj kutimoj de sia propra lingvo. Simile Esperantistoj povas elparoli fremdajn nomojn laŭ la elparola sistemo de Esperanto. Tion oni povas nomi Esperanteca elparolo.

Esperanteca elparolo ne signifas, ke oni elparolas ĉiun literon laŭ la Esperantaj reguloj, sed ke oni elparolas uzante kiom eble nur Esperantajn sonojn. La celo estas trovi elparolmanieron, kiu faras la nomon rekonebla por ĉiu ajn Esperantisto. Oni atentu kaj la fremdan elparolon, kaj la

fremdan skribon, ĉar multaj nomoj estas pli konataj en sia skriba formo. Ofte estas bone serĉi kompromison inter la origina sono kaj la sonsistemo de Esperanto. Kiam oni ne konas la originan elparolon, sed eble nur la skribon, oni devas improvizi. Necesas esti tre tolerema pri elparolo de fremdaj nomoj en Esperanto. La celo ne estas montri siajn sciojn de fremdaj lingvoj, sed komuniki kiel eble plej efike.

La Akademio de Esperanto rekomendis elparoli la ne-Esperantajn literojn Q, W, X kaj Y jene, kiam oni ne konas la originan elparolon.

Q = "k", W = "v" (aŭ "ŭ"), X = "ks", Y = "i" aŭ "j"

Sed kiam ekzistas plene Esperantigita formo, kiu estas vaste konata, uzado de tiu formo estas kompreneble la plej efika maniero komuniki.

Ekzemploj de eblaj Esperantecaj elparoloj

La ĉi-postaj Esperantecaj elparoloj ne estas la solaj eblaj. Oni povas diversgrade atenti la originan elparolon kaj la Esperantan sonsistemon. Memoru ankaŭ, ke oni ĉiam povas uzi la originan elparolon senŝanĝe, se oni tion preferas. (Pri akcentado vidu ĉi-poste.)

Coca Cola -> *koka kola*

Angla nomo de trinkaĵo. La "O" (diftongo) fariĝas simpla vokalo. La malklaraj finaĵvokaloj fariĝas A laŭ la skribo.

Chaplin -> *ĉaplin, ĉeplin*

Usona nomo de filmartisto. La "A" elparoliĝas Angle inter A kaj E. Verŝajne A laŭ la skribo estas preferinda, sed ankaŭ E eblas. La malklara elparolo de "I" fariĝas I.

Winchester -> *vinĉester*

Angla urbo. La "W" (= Ŭ) fariĝas V, ĉar Esperante Ŭ ne povas aperi vortkomence ("Bazaj elparolaj reguloj"). La malklara "E" fariĝas E. La fina "ER", kiu elparoliĝas kiel vokaleca R, fariĝas ER, ĉar Esperante R ne povas esti vokalo.

Dreyfus -> *dre(j)fus*

Historie fama Franca oficiro. La "Y" estas neelparolata France. Ĝi povas fariĝi J aŭ malaperi. La "U" (ronda antaŭa vokalo) fariĝas U laŭ la skribo.

Honoré de Balzac -> *(h)onore de balzak*

Franca nomo de verkisto. La "H" estas neelparolata France. Ĝi povas resti, laŭ la skribo, aŭ malaperi. La malklara vokalo en *de* fariĝas E laŭ la skribo.

Changzhou -> *ĉan(g)ĝo*

Ĉina urbo. La spira "CH" fariĝas Ĉ. La senspira "ZH" fariĝas Ĝ. La "NG" (vela naza konsonanto) fariĝas N, aŭ eventuale N + G laŭ la skribo. La diftongo "OU", kiu estas fremda al Esperanto, fariĝas O ("Bazaj elparolaj reguloj").

al-Ghurdaq -> *(al-)ĥurdaka* aŭ *(al-)gurdaka*

Araba nomo de Egipta havenurbo. *Al* estas difina artikolo kaj povas forfali. "GH" (= voĉa Ĥ) fariĝas Ĥ aŭ G. La ekstreme malantaŭa "Q" fariĝas K.

Haliaeetus leucoryphus -> *halieetus leŭkorifus*

Latina scienca nomo de birdospeco. (la Esperanta nomo estas *haliaeto*.) La "AE" fariĝas E. La

"Y" fariĝas I.

Kalocsay -> *kaloĉaj*

Hungara nomo de Esperanta verkisto. Hungara malhela "A" fariĝas ordinara A laŭ la skribo.

Malmö -> *malme, malmo*

Sveda urbo. La "Ö" (antaŭa rinda vokalo) fariĝas E aŭ O.

Akcentado

Ekzistas tri manieroj akcenti en Esperanteca elparolo. Por ĉiu nomo oni elektu manieron, kiu ŝajnas oportuna.

- Se la origina lingvo havas akcenton, oni povas konservi la originan akcenton.
- Oni povas akcenti sur la antaŭlasta vokalo laŭ la Esperanta akcentoregulo. Tio estas ofte natura, kiam la nomo ŝajnas havi ian finaĵon similan al la Esperantaj finaĵoj.
- Oni povas imagi finan apostrofon (anstataŭ O-finaĵo, "Apostrofo") kaj akcenti lastvokale.

Coca cola -> *kOka kOla* aŭ *kokakOla*

Chaplin -> *ĉAplin* aŭ *ĉaplIn*

Haliaeetus leucoryphus -> *haliEetus leŭkOrifus* aŭ *halieEtus leŭkorIfus*

Kalocsay -> *kAloĉaj, kalOĉaj* aŭ *kaloĉAj*

Malmö -> *mAlmo, mAlme* (la "duobla" Sveda akcento fariĝas ordinara akcento)

Vidu ankaŭ "Ne-Esperantigitaj nomoj".

Parto 2

Gramatiko

Gramatika superrigardo

En ĉi tiu superrigardo prezentiĝas ĝenerale, kiel nomiĝas la diversaj specoj de vortoj, kaj kiel frazokonstruado estas klarigata en PMEG.

"Vortospecoj"

"Frazoj kaj frazpartoj"

"Ĉefvortoj kaj priskriboj"

Vortospecoj

Ekzistas du specoj de vortoj en Esperanto: **finajvortoj** kaj **vortetoj**.

Finajvortoj

Plej multaj vortoj en Esperanto estas finajvortoj. Finajvorto baze konsistas el **radiko** + **vortklasa finaĵo**. Ekzemple: *patro, rozo, suno, amo, sana, verda, ege, aparteni, brilas, estos...*

Radikoj esprimas plej diversajn aferojn: bestojn, homojn, agojn, kvalitojn, abstraktaĵojn, konkretaĵojn k.t.p. Radiko ne povas aperi memstare kiel vorto, sed bezonas finaĵon. Ekzistas naŭ diversaj **finaĵoj**: O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U. Se oni aldonas iun el tiuj finaĵoj al radiko, ĝi fariĝas vorto. Ĉiu ajn radiko povas akcepti ĉiun ajn finaĵon: *homo, homa, home, homi, homas..., bluo, blua, blue, blui, bluas..., kuro, kura, kure, kuri, kuras...*

Finajvortoj povas ankaŭ konsisti el pluraj radikoj + finaĵo, aŭ el vorteto + finaĵo, k.t.p.: *vaporŝipo, peri...* La diversaj manieroj konstrui finajvortojn estas klarigitaj en "Vortfaraj principoj".

Iuj radikoj estas uzataj ĉefe en vortokunmetado. Ili nomiĝas **afiksoj**: *EBL, UL, MAL, GE...*

Ekzistas pluraj miloj da radikoj, kaj daŭre aperas novaj. Ili estas malfermita klaso de lingvoelementoj. Enkonduko de novaj afiksoj estas tamen pli malfacila, ĉar ili apartenas al la kerno de la lingvo. Afiksoj estas pli fermita klaso de lingvoelementoj.

Vortetoj

Vorteto ne bezonas finaĵon, sed povas aperi en frazo tia, kia ĝi estas. La vortetoj estas limigita grupo de vortoj, kiuj montras tre bazajn ideojn, gramatikajn rilatojn k.t.p. Jen ĉiuj oficialaj vortetoj dividitaj en grupojn.

Rolvortetoj: *al, anstataŭ, antaŭ, apud, ĉe, ĉirkaŭ, da, de, dum, ekster, el, en, ĝis, inter, je, kontraŭ, krom, kun, laŭ, malgraŭ, per, po, por, post, preter, pri, pro, sen, sub, super, sur, tra, trans.*

Pronomoj (personaj): *mi, ni, vi, (ci), li, ŝi, ĝi, ili, oni, si.*

O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj: *kiu, tiu, iu, ĉiu, neniu, kio, tio, io, ĉio, nenio, kia, tia, ia, ĉia, nenia, kies, ties, ies, ĉies, nenies, ambaŭ, la kaj la nomoj de la Esperantaj literoj.*

Nombraj vortetoj: *unu, du, tri, kvar, kvin, ses, sep, ok, naŭ, dek, cent, mil, nul.*

Kunligaj vortetoj: *kaj, aŭ, sed, plus, minus, nek, ol.*

Frazenkondukaj vortetoj: *ke, ĉu, se, ĉar, apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol.*

E-vortecaj vortetoj lokaj: *kie, tie, ie, ĉie, nenie, ĉi, for.*

E-vortecaj vortetoj tempaj: *kiam, tiam, iam, ĉiam, neniam, ankoraŭ, baldaŭ, hodiaŭ, hieraŭ, morgaŭ, jam, ĵus, nun, plu, tuj.*

Diversaj E-vortecaj vortetoj: *kial, tial, ial, ĉial, nenial, kiel, tiel, iel, ĉiel, neniel, kiom, tiom, iom, ĉiom, neniom, ajn, almenaŭ, ankaŭ, apenaŭ, des, do, eĉ, ja, jen, jes, ju, kvazaŭ, mem, ne, nur, pli, plej, preskaŭ, tamen, tre, tro.*

Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj: *adiaŭ, bis, fi, ha, he, ho, hura (hu ra), nu, ve.*

Kvankam vortetoj ne bezonas finaĵojn, oni povas aldoni finaĵojn kaj afiksojn por krei novajn vortojn kun aliaj signifoj: *antaŭe, duma, mia, ilia, unua, due, plia, kialo, morgaŭo, ĉirkaŭi, ĝisi, treege, unuigi, pliiĝi* k.t.p.

45 el la vortetoj ŝajnas havi iajn finaĵojn, ŝajnas kunmetitaj, sed estas nekunmetitaj: *tio, tia, kio, kie, iu, iel, ĉiam, ĉiom, nenial, nenies...* Tiaj vortetoj nomiĝas **tabelvortoj**.

Apenaŭ enkondukiĝas novaj vortetoj, ĉar ili estas stabila, fermita klaso de vortoj. Provoj enuzigi novajn vortetojn preskaŭ ĉiam montriĝas vanaj. Vidu tamen "Neoficialaj vortetoj".

Okazis provoj ŝanĝi iujn E-vortecajn vortetojn, kiuj finiĝas per "aŭ", en finaĵvortojn. Ekzemple *hodiaŭ* -> **hodie**, *ankoraŭ* -> **ankore**, *almenaŭ* -> **almene**. Tiaj provoj estis siatempe eĉ oficiale tolerataj de la Akademio de Esperanto. Nur en poezio oni povus ankoraŭ renkonti tiajn formojn. En ordinara lingvaĵo oni nepre restu ĉe la normalaj formoj.

Frazoj kaj frazpartoj

Frazo estas vico de vortoj, kiuj kune esprimas penson.

Frazparto estas vorto aŭ grupo de vortoj, kiuj rolas kiel unuo en frazo.

Ĉi tie temos nur pri frazoj en aktivo, kiu estas la baza maniero konstrui frazojn. Kelkajn specojn de frazoj oni povas transformi en pasivon, kiu prezentas la agon el alia perspektivo. Legu pri pasivaj frazoj en "Pasivo".

Ĉefverbo kaj frazroloj

La plej grava frazparto estas la **ĉefverbo**. Ĝi estas vorto kun iu el la finaĵoj AS, IS, OS, US kaj U (normale ne I): *iras, sidis, batos, vidus, pensu* k.t.p. Ĉefverbo montras, pri kia ago aŭ stato temas.

La ĉefverbo estas la centro de la frazo. Ĉiuj aliaj partoj de la frazo rilatas en diversaj manieroj al la ĉefverbo. Ili ludas diversajn **frazrolojn**.

Se la ĉefverbo de frazo estas *batas*, oni povas imagi ekzemple la jenajn frazrolojn.

- Tiu, kiu faras la agon, ekz. *knabo*.
- Tio, kio ricevas la baton, ekz. *ŝtono*.
- Tio, per kio oni faras la baton, ekz. *martelo*.
- La tempo, en kiu okazas la ago, ekz. *vespero*.
- La loko, en kiu okazas la ago, ekz. *korto*.

Tiel formiĝas "frazo" kun ses frazpartoj:

Batas knabo ŝtono martelo vespero korto.

Tio tamen ne estas ĝusta Esperanta frazo. Oni bezonas ankaŭ rolmontrilojn, kiuj klarigas, kiajn rolojn ludas la diversaj frazpartoj.

Tio, kio faras la agon de la ĉefverbo, ricevas **nenian rolmontrilon**.

-> ***Knabo batas***.

Tio, kion la ago trafas, ricevas la **rolfinaĵon N**.

-> ***Knabo batas ŝtonon***.

La ilo ricevas la **rolvorteton per**.

-> ***Knabo batas ŝtonon per martelo***.

La tempo de la ago povas ricevi diversajn rolmontrilojn depende de la preciza signifo. Ĉi tie oni povas elekti la **rolvorteton dum**.

-> ***Knabo batas ŝtonon per martelo dum vespero***.

Ankaŭ la loko de la ago povas ricevi diversajn rolmontrilojn depende de la preciza signifo. Ĉi tie taŭgas la **rolvorteto en**.

-> ***Knabo batas ŝtonon per martelo dum vespero en korto***.

La frazpartojn oni povas meti en ia ajn ordo. La baza signifo ne ŝanĝiĝas, sed la vortordo povas nuanci la frazon kun diversaj emfazoj.

Ekzistas tri rimedoj montri frazrolon: nenio, la finaĵo N, kaj rolvortetoj.

E-vortoj (vortoj kun E-finaĵo) kaj diversaj E-vortecaj vortetoj povas montri ekzemple manieron, tempon aŭ lokon, sed ne havas rolmontrilon.

*Bonaj infanoj lernas **diligente**.*^(FE.9) *Diligente* montras manieron, sed havas nenian rolmontrilon.

*Venu al mi **hodiaŭ vespere**.*^(FE.18) *Hodiaŭ kaj vespere* montras la tempon de la ago, sed partoprenas en la frazo sen rolmontriloj.

La roloj, kiujn frazpartoj povas havi, nomiĝas: subjekto, objekto, perverba priskribo, alvoko kaj komplemento.

Subjekto

Subjekto estas la plej grava frazrolo. Ĝi faras tiun agon, aŭ estas en tiu stato, kiun montras la ĉefverbo. Kio precize estas subjekto, tamen dependas de la aktuala verbo. Vidu "Subjekto" kaj "Verboj kaj frazroloj".

*La **birdoj** flugas.*^(FE.9) *La birdoj* faras la agon *flugas*.

*Li promenas kun tri **hundoj**.*^(FE.12) *Li* faras la agon *promenas*.

*Sur la tero kuŝas **ŝtono**.*^(FE.6) La agon *kuŝas* "faras" *ŝtono*.

***Leono** estas forta.*^(FE.7) La "agon" *estas* "faras" *leono*.

Objekto

Objekto estas tio, kio estas rekte trafata de la ago. Kion precize signifas "esti rekte trafata de ago" dependas de la aktuala verbo. Vidu "N por objekto" kaj "Verboj kaj frazroloj".

*Mi amas **la patron**.*^(FE.8) *La patro* estas rekte trafata de la ago *amas*.

*Ludoviko, donu al mi **panon**.*^(FE.8) La donado "trafas" rekte *panon*.

*Mi vidas **leonon**.*^(FE.7) *Leono* estas rekte trafata de la vidado.

Perverba priskribo

Perverba priskribo montras, pere de la ĉefverbo, priskribon de la subjekto aŭ de la objekto.

*Leono estas **forta**.*^(FE.7) La vorto *forta* montras priskribon de la subjekto *leono*. La priskribon peras la verbo *estas*.

*La juna vidvino fariĝis denove **fianĉino**.*^(FE.33) *Fianĉino* estas priskribo de la subjekto *la juna vidvino*. La priskribo okazas pere de la verbo *fariĝis*.

*Li estas hodiaŭ **en kolera humoro**.*^(FE.31) *En kolera humoro* estas priskribo de la subjekto *li*.

Ĉu tion vi opinias **justa**?^(lj.35) *Justa* estas priskribo de la objekto *tion*. La priskribon peras la verbo *opinias*.

Alvoko

Alvoko estas frazrolo, per kiu oni alvokas tiun, al kiu oni volas paroli.

Ludoviko, donu al mi panon.^(FE.8) *Ludoviko* estas alvoko al la alparolato.

Sinjoro, vi estas neĝentila.^(FE.16)

Komplemento

Komplemento estas komuna nomo de ĉiuj aliaj frazroj ol subjekto, objekto, alvoko kaj perverba priskribo. Komplemento montras diversajn cirkonstancojn de la ago.

Komplementojn oni povas nomi laŭ la signifo: **loka komplemento**, **tempa komplemento**, **maniera komplemento** k.t.p.

Komplementojn oni ankaŭ povas nomi laŭ la formo: **N-komplemento** (havas N-finaĵon), **al-komplemento** (havas la rolvorteton *al*), **en-komplemento** (havas la rolvorteton *en*), **E-komplemento** (estas E-vorto) k.t.p.

Sur la fenestro kuŝas krajono kaj plumo.^(FE.6) *Sur la fenestro* estas loka komplemento, *sur-*komplemento.

En la tago ni vidas la helan sunon.^(FE.10) *En la tago* estas tempa komplemento, *en-*komplemento.

Bonaj infanoj lernas diligente.^(FE.9) *Diligente* estas maniera komplemento, E-komplemento.

Tio daŭris nur malgrandan momenton.^(FA1.88) *Malgrandan momenton* estas tempa komplemento, N-komplemento.

Multaj gramatikistoj rigardas objekton kiel specon de komplemento, sed en PMEG objekto kaj komplemento estas malsamaj frazroj.

Subfrazoj

Frazo povas aperi kiel parto de alia frazo. Tian frazon ene de frazo oni nomas subfrazo. Ordinaran frazon oni povas nomi ĉeffrazo por distingi ĝin de subfrazo.

Diru al la patro, ke mi estas diligenta.^(FE.8) La subfrazo *ke mi estas diligenta* rolas kiel objekto en la tuta frazo.

Ĉefvortoj kaj priskriboj

Frazparto povas konsisti el unu sola vorto, sed estas ofte kunaĵo de pluraj vortoj. Unu el la vortoj de plurvorta frazparto estas ĉefvorto, kaj la aliaj estas rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Se la ĉefvorto estas O-vorto, la frazparto nomiĝas **O-vorta frazparto**. Se la ĉefvorto estas A-vorto, ĝi estas **A-vorta frazparto**. Se la ĉefvorto estas E-vorto, ĝi estas **E-vorta frazparto**.

ĉambro - *Ĉambro* estas ĉefvorto. Priskriboj ne estas.

matura homo - *Homo* estas ĉefvorto. *Matura* estas rekta priskribo de *homo*.

tre granda - *Granda* estas ĉefvorto. *Tre* estas rekta priskribo de *granda*.

tre longe - *Longe* estas ĉefvorto. *Tre* priskribas ĝin.

Oni povas ankaŭ paroli pri **E-vortecaj frazpartoj**, en kiuj la ĉefvorto estas E-vorteca vorteto: *tre baldaŭ*, *multe pli*, *absolute ĉiam*.

Rekta priskribo de ĉefvorto povas mem esti plurvorta frazparto.

la kajero de la juna fraŭlino

Ĉefvorto estas *kajero*. *La* estas difina priskribo (= difinilo). *De la juna fraŭlino* estas poseda priskribo. La poseda priskribo estas mem O-vorta frazparto enkondukita per la rolvorteto *de*.

tre alte estimata sinjoro

La tuto estas O-vorta frazparto. *Sinjoro* estas ĉefvorto. *Tre alte estimata* estas mem A-vorta frazparto, kiu rekte priskribas la ĉefvorton *sinjoro*.

Legu pri la diversaj manieroj rekte priskribi ĉefvorton en "Frazpartoj".

O-vortoj

"Bazaj reguloj por O-vortoj"

"Seksa signifo de O-vortoj"

Bazaj reguloj por O-vortoj

Vorto kun la finaĵo O nomiĝas O-vorto. O-vortoj estas nomoj de aferoj, konkretaĵoj, abstraktaĵoj, homoj, bestoj, fenomenoj, agoj, kvalitoj, specoj, individuoj k.t.p.

tablo = nomo de konkretaĵo

hundo = nomo de bestospeco

saĝo = nomo de kvalito

amo = nomo de sento

kuro = nomo de ago

martelado = nomo de agado

Petro = nomo de persono

Berlino = nomo de urbo

Post O-finaĵo povas sekvi J-finaĵo por multe-nombro ("Bazaj reguloj por nombro"), kaj N-finaĵo por frazrolo ("La rolfinaĵo N"). Oni ankaŭ povas meti ambaŭ, sed ĉiam J antaŭ N.

tabloj - tablon - tablojn

hundoj - hundon - hundojn

Oni povas anstataŭigi la finaĵon O per apostrofo ('), sed nur kiam ne sekvas J aŭ N: *hund'* = *hundo*, *saĝ'* = *saĝo*, *am'* = *amo*, *kur'* = *kuro*, *Berlin'* = *Berlino*. Vidu "Apostrofo".

Vidu "O-vortaj frazpartoj" pri rektaj priskriboj de O-vorto, kaj pri uzo de O-vortoj kaj O-vortaj frazpartoj.

El iu vidpunkto O-vorto estas la baza vortformo. Vidu pri tio "Vortelementoj kaj signifoj" kaj "Vortklasaj finaĵoj".

Seksa signifo de O-vortoj

En Esperanto ne ekzistas gramatika sekso. Sekso estas nur parto de la signifo de iuj O-vortoj. La finaĵo O neniel esprimas sekson.

La signifon de vorto oni ĉiam devas lerni. Por ĉiu besta kaj homa vorto oni devas lerni la eventualan sekson kiel parton de la signifo. Neniaj reguloj decidas pri tio. Regas iom da konfuzo

pri tio ĉi, kaj multaj vortoj bedaŭrinde havas neklarajn signifojn.

Ekzistas en Esperanto tri signifoklasoj de vortoj por homoj kaj bestoj: **Sekse neŭtraj radikoj**, **virseksaj radikoj** kaj **inseksaj radikoj**:

- **Sekse neŭtraj radikoj:**

- Ĝeneralaj bestaj kaj homaj radikoj: *besto, birdo, insekto, fiŝo, homo, persono, infano...*
- La sufiksoj *-ul-*, *-ist-*, *-an-*, *-estr-* kaj *-id-*.
- Partecipoj kun O-finaĵo: *...anto, ...into, ...onto, ...ato, ...ito, ...oto*.
- Ĉiuj bestospecioj: *kato, leono, ĉevalo, zebro, hundo, lupo, koko, ansero, pasero, ezoko, formiko, araneo, muŝo...*
- Diversaj ne-familiaj homaj rilatoj: *amiko, kolego, gasto, najbaro, membro, ĉefo, kamarado...*
- Profesioj kaj diversaj homaj roloj: *aktoro, sekretario, kelnero, tajloro, ŝoforo, geografo, redaktoro, studento, sklavo, mastro, majstro, moŝto, ministro, nobelo, turistoj, fripono, heroo, pasaĝero, viktimo...*
- Militistoj: *soldato, oficiro, kaporalo, leŭtenanto, kapitano, kolonelo, generalo, adjutanto...*
- Diversaj religiuloj: *pastro, episkopo, kardinalo, diakono, katoliko, bonzo...*
- Gentoj, landanoj, rasoj k.s.: *Anglo, Svedo, Ruso, Japano, Ĉino, Arabo, Cigano, Lapono, Judo, Apaĉo, Slavo, indiĝeno...*
- Supernaturaj kaj fabelaj estaĵoj: *dio, diablo, anĝelo, feo, koboldo, fantomo, genio...*

- **Viraj radikoj:**

- Diversaj evidente viraj radikoj: *viro, sinjoro, fraŭlo, knabo, bubo, ĝentlemano, masklo...*
- La sufikso *-ĉj-*.
- Familiaj radikoj: *patro, frato, filo, avo, nepo, nevo, onklo, kuzo, fianĉo, edzo, vidvo...* (sed la ĝenerala *parenco* estas sekse neŭtra).
- Nobeloj kaj similaj altranguloj: *reĝo, caro, princo, grafo, barono, ŝaho, mikado, emiro, samurajo...* (sed la ĝenerala *nobelo* estas sekse neŭtra).
- Kelkaj religiuloj: *monaĥo, abato, papo, rabeno, imamo*.
- Specialaj virbestaj radikoj: *taŭro, okso, kaponio, stalono, boko*.

- **Inaj radikoj:**

- Evidente ina: *femalo*.
- La sufiksoj *-in-* kaj *-nj-*.
- Diversaj inaj radikoj: *damo, matrono, primadono, furio, amazono, nimfo, megero, utino, meretrico, gejšo, madono, muzo...*

El la tri grupoj la neŭtra estas sendube la plej granda. Ĝi estas nefermita klaso, kiu daŭre akceptas novajn membrojn. La vira grupo estas multe pli malgranda, kaj estas pli fermita. La ina grupo estas la plej malgranda. Eventuale ĝi povas akcepti pliajn membrojn. Verŝajne iuj malkonsentas pri la klasado de kelkaj vortoj, sed estas klare, ke ĉiuj tri kategorioj ekzistas. Precize kiuj vortoj troviĝu en kiu grupo, estas nur demando de detaloj, ne de principoj. Vidu ĉi-poste ĉe **Konfuzo**.

La klasado neniel pretendas esti io perfekta aŭ deviga por aliaj. La lingvo estas ĉi-kampe neunueca, kaj ne ekzistas ia simpla vero pri ĉiuj ĉi tiaj radikoj. Kompreneble ĉi tie temas nur pri Esperanto kaj Esperantaj vortoj. En aliaj lingvoj estas alie, kaj iliaj respondaj vortoj povas havi aliajn signifojn kaj uzojn rilate sekson.

Iuj radikoj montras homan rolon, kiu estas ĉiam okupata de nur unu el la seksoj, ekz. viroj, kvankam nenio vere malebligas virinon en tia rolo. Tre frapa ekzemplo estas la vortoj *soldato* kaj *pastro*. Por tiuj, kiuj konas nur virajn soldatojn kaj nur virajn pastrojn, tiuj radikoj povas ŝajni per si mem klare viraj, sed en iuj landoj ja ekzistas ankaŭ inaj soldatoj kaj inaj pastroj. En la ĉi-antaŭaj listoj *soldato* kaj *pastro* estas klasitaj kiel neŭtraj. Tiaj radikoj ekzempligas la multajn okazojn, en kiuj la klasado estas tre malfacila.

Seksaj afiksoj

Per la sufikso **IN** oni povas doni inan sekson al vorto: *homino, virino, studentino, hundino*. Se la radiko estas vira, oni devas aldoni IN, se temas pri ino. Se la radiko estas neŭtra, oni povas aldoni IN, se oni volas klare montri, ke temas pri ino, sed tio ne estas deviga. Se jam la radiko estas ina, oni kompreneble ne aldonu IN.

Per la radiko **VIR** uzata prefiksece aŭ **A-vorte** oni povas doni viran sekson al vorto: *virleono, virhundo, virhomo, vira studento*. Se la radiko estas neŭtra, oni povas aldoni VIR- aŭ *vira*, se oni volas klare montri, ke temas pri viro, sed tio ne estas deviga. Se jam la radiko estas vira, oni kompreneble ne aldonu VIR. Se la radiko estas ina, oni povus teorie aldoni VIR- aŭ *vira* por doni viran signifon, sed praktike tio neniam okazas.

Per la prefikso **GE** oni povas doni ambaŭseksan signifon al vorto: *gehomoj, geviroj, gestudentoj, gehundoj*. Se la radiko estas neŭtra, GE normale estas superflua, sed povas esti uzata por emfazi, ke ambaŭ seksoj ĉeestas. Kutime oni ne uzas GE antaŭ inaj radikoj, sed nur antaŭ viraj aŭ neŭtraj.

Vortoj faritaj per la sufikso **ĈJ** havas viran signifon. Vortoj faritaj per la sufikso **NJ** havas inan signifon.

Konfuzo

Bedaŭrinde oni ne konsentas pri la signifo de multaj vortoj. Tio kreas konfuzon. Precipe vortoj por bestoj kaj profesiuloj estas neunuece uzataj. Vortoj kiel *bovo, ĉevalo, ŝafo, hundo, tajloro*,

advokato kaj *sekretario* estas uzataj de kelkaj kiel viraj vortoj, de aliaj kiel neŭtraj. Konfuzo regas ankaŭ pri vortoj, kiuj finiĝas per ...*ulo*, ...*ano*, ...*isto*, ...*estro*, ...*anto*, ...*into*, ...*onto*, ...*ato*, ...*ito* kaj ...*oto*, pri popolaj vortoj kiel *Anglo*, *Italo*, *Ĉino*, kaj *Hindo*, pri la vorto *amiko* k.t.p.

Plej ofte oni rutine aldonas la sufikson IN al neŭtraj vortoj, se oni parolas pri ino, kvankam tio principe ne necesas. Aliflanke ĉe multaj neŭtraj vortoj oni ofte ne montras virseksecon, eĉ kiam tio teorie estus bezonata. Oni kontrastigas inter ekz. *bovo* kaj *bovino*, *koko* kaj *kokino*, *Ĉino* kaj *Ĉinino*, *Svedo* kaj *Svedino*, *kuracisto* kaj *kuracistino*, *lernanto* kaj *lernantino* k.t.p., tiel ke *bovo*, *koko*, *Ĉino*, *Svedo*, *kuracisto* kaj *lernanto* ŝajnas viraj. Tiam la kunteksto (kontrasto kun ina vorto) momente donas viran signifon al vorto, kiu per si mem estas neŭtra. Tio estas eble mallogika, sed tre praktika. Temas pri ekonomia esprimomaniero. En multe-nombro tamen tiaj vortoj restas neŭtraj. *Bovoj*, *kokoj*, *Ĉinoj*, *Svedoj*, *kuracistoj*, *lernantoj* k.t.p. normale inkluzivas kaj virojn kaj inojn. Ne necesas aldoni la prefikson GE. Efektive nur ĉe la multe-nombra formo oni povas klare vidi, ĉu temas pri neŭtra aŭ vira radiko. Firme viraj radikoj neniam estas uzataj sensekse en multe-nombro. Vortoj kiel *patroj*, *knaboj*, *onkloj* kaj *bokoj* ĉiam montras nur virojn aŭ virbestojn.

Sed multaj firme neŭtraj vortoj, ekz. *homo*, *persono*, *infano*, *parenco*, *membro*, *pasaĝero*, *demokrato*, *turisto*, *besto*, *formiko*, *muŝo*..., apenaŭ iam estas uzataj virsekse. Oni ne parolas pri ekz. *homo* kaj *homino*, *persono* kaj *personino*, *infano* kaj *infanino*, celante, ke *homo*, *persono* kaj *infano* estu komprenataj vire.

Vidu ankaŭ la sufikson UL, pri eventuala sekso de UL kaj aliaj sufiksoj.

Evoluo

La signifo de radiko ne estas ŝtone fiksita. La lingvo povas evolui, kaj ankaŭ fakte evoluas kaj ŝanĝiĝas. Multaj vortoj, kiuj antaŭe estis uzataj preskaŭ ĉiam kun vira signifo, estas nun pli kaj pli uzataj kun neŭtra signifo. Precipe ĉe profesioj la evoluo de la modernaj socioj ĉiam pli kreas bezonon de vortoj sekse neŭtraj. Sed estas evidente, ke tiu evoluo ne povas trafi ĉiujn vortojn. Firme viraj vortoj kiel *patro*, *viro*, *knabo*, *sinjoro*, *reĝo* k.a. neniam ŝanĝos sian signifon. Ili estas kaj restos viraj. Same ŝajnas, ke neniu inaj vortoj iam ŝanĝiĝos.

Ĉiu plene rajtas daŭrigi la tradician kvazaŭ-viran uzadon de neŭtraj vortoj, sed ĉiu ankaŭ rajtas uzadi neŭtrajn vortojn plene sensekse. La du manieroj uzi la neŭtrajn vortojn ne vere konflikta inter si. Ili ambaŭ baziĝas sur la propraj signifoj de la koncernaj vortoj, kaj estas ambaŭ logikaj kaj konformaj al la reguloj de la lingvo. Temas simple pri personaj preferoj, ĉu insisti pri sekso aŭ ne. Por iuj personoj sekso ne estas nepra kaj grava informero, por aliaj ĝi tre ofte estas.

Ĝenerale estas konsilinde neniel provi ŝanĝi, reformi aŭ modifi la seksan signifon de radikoj, por kiuj la uzado kaj signifo estas stabilaj kaj klaraj - tio ja nur pliigus la konfuzon! Sed en ĉiuj okazoj, en kiuj la signifo estas malklara, neunueca aŭ ŝanceliĝanta, ŝajnas konsilinde doni al la radiko neŭtran signifon.

Seksa diskriminacio

Multaj opinias, ke Esperanto diskriminacias virinojn, ĉar multaj vortoj estas baze viraj. Sed rigardante la ĉi-antaŭajn listojn oni vidas, ke plej multaj vortoj estas (aŭ almenaŭ povas esti) sekse neŭtraj. Diskriminacia estas en tiuj okazoj ne la lingvo, sed la lingvouzantoj. Pri la firme viraj vortoj estas alia afero, sed oni memoru, ke la uzado de ina sufikso estas nur gramatika afero. Zamenhof vivis en socio, kiun regis viroj, kaj tio postlasis spurojn en lia lingvo, sed la

lingvo ne kreas la diskriminacion, nur spegulas ĝin.

Iuj Esperantistoj ne volas vidi la lingvon trankvile evolui rilate al sekso, sed volas ĝin draste reformi. Oni proponadas diversajn novajn afiksojn kaj pronomojn por fari la lingvon "perfekta". Tiuj reformoj efektive kaŭzus pli da problemoj ol ili solvus. Feliĉe en la praktiko ĉiuj tiuj klopodoj montriĝas vanaj malŝparoj de energio.

A-vortoj

"Bazaj reguloj por A-vortoj"

"O-vorteca uzo de A-vortoj"

Bazaj reguloj por A-vortoj

Vorto kun la finaĵo A nomiĝas A-vorto. A-vortoj montras ecojn, kvalitojn, apartenojn, rilatojn k.s., kaj estas uzataj por priskribi. La A-finaĵo aldonas la ĝeneralan ideon "karakterizata de tio, kion esprimas la radiko".

longa = havanta multe da longo

ruĝa = havanta ruĝon kiel econ

bona = karakterizata de bono

inteligenta = havanta inteligenton, karakterizata de inteligento

homa = rilata al homoj

malaperinta = tia, ke ĝi jam malaperis

La signifo de A-vorto dependas kaj de la radiko kaj de la kunteksto. Vidu pli precize en "Vortfarado - vortklasaj finaĵoj".

Ankaŭ posedaj pronomoj ("Posedaj pronomoj") kaj vicordaj nombrovortoj ("A-vortaj nombrovortoj") estas A-vortoj, sed havas specialajn signifojn: *ŝia, nia, sia, dua, sesa, dek-unua*.

Post A-finaĵo povas sekvi J-finaĵo por multe-nombro ("Bazaj reguloj por nombro"), kaj N-finaĵo por frazrolo ("La rolfinaĵo N"). Oni ankaŭ povas meti ambaŭ, sed ĉiam J antaŭ N.

longaj - longan - longajn

ruĝaj - ruĝan - ruĝajn

miaj - mian - miajn

sesaj - sesan - sesajn

Pri rektaj priskriboj de A-vorto vidu "A-vortaj frazpartoj".

Uzo de A-vortoj

A-vortoj estas uzataj precipe por priskribi O-vortojn. Rekte priskribantaj A-vortoj staras plej ofte antaŭ la priskribata O-vorto, sed povas ankaŭ stari poste. Eĉ povas esti A-vortoj samtempe antaŭ kaj post la sama O-vorto.

granda domo

domo granda

la tago longa

la longa tago

fama Franca verkisto

fama verkisto Franca

A-vorto, kiu staras post sia O-vorto, estas ofte pli emfazita. Vidu pli detale en "O-vortaj frazpartoj".

A-vorto povas ankaŭ priskribi ion pere de verbo ("Perverba priskribo").

*La domo estas **granda**.* *Granda* priskribas la O-vorton *domo* pere de la verbo *estas*.

*Tiuj ĉi verkistoj estas **famaj**.* *Famaj* priskribas la O-vorton *verkistoj* pere de *estas*.

*Mi farbis mian domon **blanka**.* *Blanka* priskribas la O-vorton *domon* pere de la verbo *farbis*.

A-vortoj estas ankaŭ uzataj por priskribi pronomojn ("Pronomoj") kaj aliajn O-vortecajn vortetojn ("O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj"), normale pere de verbo.

*Mi estas **feliĉa**.*

*Tiu estas **mia**.*

*Tio estas **bona**.*

*Ili fariĝis **koleraj**.*

Ambaŭ ŝajnis **dormantaj**.

O-vorteca uzo de A-vortoj

Kiam A-vorto rolas kiel rekta priskribo de O-vorto (vidu "O-vortaj frazpartoj"), oni foje forlasas la O-vorton. Tiam la A-vorto kvazaŭ mem transprenas la rolon de ĉefvorto, kaj rolas O-vortece. Tio eblas, kiam la kunteksto klare montras, kiu O-vorto estu subkomprenata. Subkomprenado de O-vorto faciligas, se antaŭ la A-vorto aperas *la* aŭ alia difinilo ("Difiniloj").

*La palaco de la imperiestro estis **la plej belega** (palaco) en la mondo.*^(FA2.24)

*Mi legas al vi nur **la plej delikatan** (parton).*^(Rt.6)

*Mi ne donos al vi manĝi, ĝis vi pagos por **la antaŭa** (manĝo).*^(Rz.22)

*Vi ne estas **la unuaj** (personoj), kiujn mi vidas hodiaŭ matene.*^(BV.15)

*Mi devis oferi **la agrablan** (aferon, eblon) pro **la utila** (afero, eblo).*^(OV.266)

*Ĉiuj homoj certigis, ke ili ĝin legis kaj komprenis, ĉar alie oni ja rigardus ilin kiel **malsaĝajn** (homojn).*^(FA2.29)

*Rekta vojo estas pli mallonga, ol **kurba** (vojo).*^(FE.33)

*Ni ambaŭ volas **la saman** (aferon). Se la tute ĝenerala ideo afero estas subkomprenata post la sama, oni povas anstataŭe diri la samo: Ni ambaŭ volas **la samon**. -- *Ŝi volas scii, kial, kaj por kio, kaj kiarajte, [...] kaj denove, kaj ankoraŭ unu fojon denove **la samon**!*^(Gm.67)*

En esprimoj de horo kaj dato oni preskaŭ ĉiam forlasas la O-vortojn *horo*, *tago* kaj *jaro*. Vidu

"Horoj" kaj "Datoj". Tiam vicordaj nombrovortoj ekrolas O-vortece.

*Hodiaŭ estas **la dudek sepa** (tago) de Marto.*^(FE.12)

*Georgo Vaŝington estis naskita **la dudek duan** (tagon) de Februaro.*^(FE.12)

*Estas **la dek-unua** (horo) kaj duono.*

*Tio okazis en Julio (de la) **mil naŭcent tridek oka** (jaro). Ĉe jaresprimo oni nuntempe preferas forlasi ankaŭ la A-finaĵon: Tio okazis en Julio **mil naŭcent tridek ok**.*

Ĉe posedaj pronomoj oni ofte forlasas O-vorton, se la kunteksto permesas. Tiam la posedaj pronomoj povas akcepti la artikolon *la*, kio ne eblas, kiam la O-vorto ĉeestas. Vidu "Aliaj difiniloj".

*Via pano estas malpli freŝa, ol **mia** (pano).*^(FE.10)

*Kial al li estus permesite ekspluati por si kaj por **la siaj** (homoj) ĉion.*^(M.36)

*Vi ankaŭ min redonu al **la miaj** (homoj).*^(IT.7)

Alia

La A-vorto *alia* estas ofte uzata O-vortece. Oni povus imagi subkomprenatan O-vorton, sed *alia* ofte komplete transprenas la rolon de O-vorto, kaj enŝovo de O-vorto estas foje tute superflua.

*Mi ne volas tiun ĉi supon, donu al mi **alian** (supon).*^(Rz.27)

*Ŝi estas jam edzino de **alia** (viro)!^(H.15)*

***Alian** (homon) ne mallaŭdu, vin mem ne aplaŭdu.*^(PE.34)

*El **siaj** multaj infanoj unuj (infanoj) estas bonaj kaj **aliaj** (infanoj) estas malbonaj.*^(FE.12)

*Laboru en konsento kaj helpu unu (persono) al la **alia** (persono).*^(OV.141) Pri la speciala esprimo unu... (*la*) *alia* vidu "Specialaj uzoj de unu".

Alia foje montras econ, sed montras plej ofte individuecan signifon. *Alia* tiam tre similas al la tabelvortoj je U. Iuj eĉ proponis ŝanĝi *alia* en tabelvorton, **alio**. Tio estas neakceptebla reformo. Vidu detale en "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?".

Ankaŭ *multaj*, *malmultaj*, *pluraj* kaj *kelkaj* estas ofte O-vortece uzataj. Vidu "Kvantaj A-vortoj". Komparu ankaŭ kun pronomeca uzo de *unu* ("Specialaj uzoj de unu").

E-vortoj

Vorto kun la finaĵo E nomiĝas E-vorto. E-vortoj montras manieron, lokon, tempon, kvanton k.s., depende de la radiko, kaj depende de la kunteksto.

rapide = en rapida maniero, kun rapido

bele = en bela maniero, kun belo

urbe = en (la) urbo(j)

hejme = en la propra(j) hejmo(j)

tage = en (la) tago(j)

matene = en (la) mateno(j)

lunde = en (la) lundoj, en ĉiu lundo (vidu ankaŭ "N por tempopunkto")

normale = en normala maniero, en normalaj okazoj

multe = en granda kvanto

alveninte = post (la) alveno

Pri la signifo de E-vortoj vidu pli precize en "Vortfarado - E-finaĵo".

Ĉe lokaj E-vortoj povas aperi la finaĵo N por direkto ("N por direkto"): *urben* = "al la urbo(j)", *hejmen* = "al la propra(j) hejmo(j)". Sed E-vorto absolute neniam povas ricevi J-finaĵon.

Pri rektaj priskriboj de E-vorto vidu "E-vortaj frazpartoj".

E-vortoj kiel komplementoj

E-vorto povas roli kiel komplemento de verbo.

Ili manĝas rapide. *Rapide* estas komplemento de *manĝas*, kaj montras la manieron de manĝado.

Urbe troviĝas multaj restoracioj. *Urbe* estas komplemento de *troviĝas*, kaj montras la lokon de la troviĝado.

E-vorta komplemento povas ankaŭ rilati al tuta frazo.

Kompreneble mi iros. Iel *kompreneble* estas komplemento de *iros*, sed fakte *kompreneble* rilatas al la tuta frazo. Ĝi ne montras la manieron de irado, sed komentas la fakton, ke mi iros. Tiu tuta fakto estas komprenebla.

E-vortoj kiel priskriboj

E-vorto povas ankaŭ roli kiel rekta priskribo de A-vorto, de alia E-vorto, kaj de E-vorteca vorteto.

Ĝi estas sufiĉe granda. *Sufiĉe* estas rekta priskribo de *granda*.

Li manĝas terure multe. *Terure* estas rekta priskribo de *multe*.

Ili revenos treege baldaŭ. *Treege* estas rekta priskribo de *baldaŭ*.

E-vorto povas ankaŭ esti perverba priskribo de I-verbo aŭ de subfrazo.

*Estas **amuze** labori.* Amuze estas perverba priskribo de *labori*.

*Multe maĉi estas **necese** por bona digesto.* Necese perverbe priskribas multe maĉi.

*Estis **ĝojige**, ke ili sukcesis.* Ĝojige perverbe priskribas la *ke*-frazon.

Foje E-vorto priskribas subkomprenitan I-verbon.

*Li veturas pli rapide ol **permesite**.* La E-vorto *permesite* priskribas la verbon *veturi*: ...*pli rapide ol estas **permesite** veturi*.

A-vortoj kaj E-vortoj estas tre similaj. La afero, kiun oni volas priskribi, decidas, ĉu oni uzu A-vorton aŭ E-vorton.

E-vortoj kiel nuanciloj

Iuj E-vortoj povas direkti la atenton al certa frazparto, kaj nuanci ĝian rolon en la frazo. En ĉi tia nuanca rolo E-vorto povas rilati al tiaj vortoj, kiujn ĝi ne povas priskribi, ekz. O-vortoj kaj personaj pronomoj.

*Unuj diris **absolute** nenion, aliaj diris tro multe.*^(FA3.19) La objekto *nenion* validas senrezerve, senescepte.

*Li estis **tute** en malespero.*^(FA1.78) Ne restis eĉ iomete da espero.

*Li manĝas multajn diversajn aferojn, sed **ĉefe** legomojn.* La plej gravaj el liaj manĝaĵoj estas legomoj.

*La najbaroj disiĝis kun larmoj, kaj **precipe** la infanoj ploris maldolĉe.*^(FA3.58) Ankaŭ aliaj ploris maldolĉe, sed la infanoj tion faris pli multe.

***Ĝuste** apud mia pordego floras la plej belaj rozoj.*^(FA2.132) La loka esprimo validas tute precize kaj ekzakte. Ne uzu *ĵus* anstataŭ *ĝuste* en ĉi tiaj frazoj. Vidu "Ĵus".

*Estu tre singardaj kun Viaj vortoj, ĉar alie Vi atingos **ĝuste** la malon de tio, kion Vi deziras atingi!*^(L2.6) Vi atingos la malon en absoluta senco, ne nur proksimume.

*La numero videble estis **ĝuste** tiu, kiun ŝi havis en sia memoro.*^(M.18) Ne nur proksimume tiu numero, sed tute ekzakte.

*Lia tago de naskiĝo **ĝuste** nun estis festata.*^(FA1.55) Ne iom antaŭe aŭ poste, sed vere en tiu momento mem.

*La tuta ĝojo de la tero flugis for, kaj restis **sole** ĝemo!*^(Rt.75) = ...*restis nenio alia ol ĝemo. ...restis nur ĝemo.* Ĉi tia *sole* estas egala al *nur*, sed *nur* iafoje havas alian signifon. Vidu "Nur".

*Li elĵetis la tutan kupran monon kaj plenigis al si la poŝojn kaj la tornistran **sole** per arĝento.*^(FA1.2) Per nenio alia li plenigis ilin. Iafaje povas esti ĝi konfuzo inter tiu ĉi nuanca signifo de *sole* kaj ĝia ordinara signifo "sen akompano". Tiam oni ofte povas uzi la A-formon *sola* por

"sen akompano": *Ili iris **sole** tien.* = *Ili iris nur tien.* *Ili iris **solaj** tien.* = *Ili iris tien sen akompano.* Pri tia uzo de A-vortoj vidu "Perverba priskribo de subjekto".

Ĉi tian nuancan signifon havas ne nur E-vortoj, sed precipe E-vortecaj vortetoj kiel *ankaŭ, eĉ, almenaŭ, ja kaj nur.* Vidu precipe "E-vortecaj vortetoj ceteraj".

O-vortecaj E-vortoj

Kvantaj E-vortoj estas specialaj. Ili povas esti uzataj kvazaŭ ili estus O-vortoj: *Sur la arbo sin trovis **multe** (aŭ multo) da birdoj.*^(FE.32) Vidu "Kvantaj vortoj".

Frazpartoj

Frazparto estas grupo de vortoj, kiuj rolas kune en frazo. Frazparto konsistas el ĉefvorto kaj eventualaj rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Depende de la ĉefvorto oni parolas pri "O-vortaj frazpartoj", "A-vortaj frazpartoj" kaj "E-vortaj frazpartoj".

O-vortaj frazpartoj

"Rektaj priskriboj de O-vorto"

"Uzo de O-vortaj frazpartoj"

Rektaj priskriboj de O-vorto

Difiniloj

O-vorta frazparto povas havi difinilon antaŭ si. Difinilo estas vorteto, kiu precizigas aŭ malprecizigas la identecon de la tuta frazparto.

La plej grava difinilo estas la difina artikolo *la*, sed difiniloj estas ankaŭ tabelvortoj je U, A kaj ES, posedaj pronomoj, *ambaŭ*, kaj *unu*. Legu pli detale en "Difiniloj".

la nomo - tia nomo - tiu nomo - ties nomo - ĉiu nomo - iu nomo

la nomoj - tiaj nomoj - tiuj nomoj - ties nomoj - ĉiuj nomoj - iuj nomoj

la nomon - tian nomon - tiun nomon - ties nomon - ĉiun nomon - iun nomon

la nomojn - tiajn nomojn - tiujn nomojn - ties nomojn - ĉiujn nomojn - iujn nomojn

Nombrovortoj

Por rekte priskribi O-vorton oni povas uzi nombrajn vortetojn, kiuj montras, pri kiom da aferoj temas. Vidu pli detale en "Nombraj vortetoj".

unu tablo

du pordoj

tri hundojn

dudek kvin aŭtoj

cent mil dolarojn

A-vortoj

Por rekte priskribi O-vorton oni uzas precipe A-vortojn. Se la O-vorto havas iun el la finaĵoj J kaj N, ankaŭ la rekte priskribanta A-vorto ricevas tiujn finaĵojn. Legu pli detale en "[A-vortoj](#)". Rekte priskribanta A-vorto staras normale antaŭ la O-vorto.

granda tablo
malfermita pordo
sovaĝaj hundoj
strangajn okazaĵojn

Oni povas ankaŭ uzi postmetitajn A-vortojn. Foje oni postmetas A-vorton por emfazi ĝin.

amo eterna
marteladon bruan

Alifoje oni postmetas A-vorton por klareco. Vidu ĉi-poste pri antaŭpriskriboj kaj postpriskriboj.

O-vortaj frazpartoj

Oni ankaŭ povas uzi O-vortan frazparton por priskribi O-vorton. Tia priskriba frazparto staras ĉiam post la O-vorto. La priskriba frazparto havas ĉiam rolmontrilon, plej ofte rolvorteton, sed iafoje N-finaĵon.

viro kun ĉapelo
junulino el Francujo
instruisto pri la Japana lingvo
hundo sen vosto
pordo de malgranda domo
kurado laŭ vojo kampara
skribado per globkraĵono
verkado de konataj aŭtoroj
verkado de la libroj
verkanto de libroj
iro en la preĝejon^(FA4.166)

Rimarku, ke ne eblas uzi antaŭmetitan O-vorton sen rolmontrilo. Tiaj priskriboj eblas en iuj lingvoj, ekz. la Angla, sed ne en Esperanto. Oni ne diru: **Esperanto kongreso**, **lingvo instruisto**, **Berlino Esperanto-klubo**. Oni devas uzi A-vorton aŭ postmetitan O-vorton kun rolvorteto: *Esperanta kongreso*, *kongreso de Esperanto*, *lingva instruisto*, *instruisto de lingvo(j)*, *Berlina Esperanto-klubo*, *Esperanto-klubo de Berlino*. Ofte oni povas alternative fari kunmetitan vorton (kun aŭ sen dividostreko): *Esperanto-kongreso*, *lingvoinstruisto*. Pri tiaj kunmetaĵoj vidu "Precizigaj antaŭelementoj".

Identigaj priskriboj

Post O-vorto povas aperi rekta priskribo, kiu identigas la aferon. Normale temas pri la propra

nomo de la afero. Tia identiga priskribo ne havu N-finaĵon aŭ alian rolmontrilon. Vidu "Identiga priskribo".

*la urbo **Pekino***

*la monato **Decembro***

*mia amiko **Karlo***

*sinjoro **Petro***^(FE.18)

*tiu libro **Ĉu vi kuiras ĉine?***

*la gazeto **New York Times***

*Neniam uzu la vorton "**amo**".*^(OV.383)

I-verboj

O-vorto povas havi I-verbon kiel rektan priskribon, precipe se la O-vorto havas agan signifon. Vidu "I-verboj kiel rekta priskribo".

*la povon **labori***^(M.38)

*forta deziro **venki***

*ĝojo **esti la unua***

*la neceso **eduki infanon***

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi O-vorton per kompara *kiel*-esprimo. Tia priskribo staras ĉiam post la O-vorto.

*haroj **kiel plumoj de korvo***^(M.141)

*vizaĝo **kiel lakto kaj sango***^(FA2.105)

En ĉi tiaj esprimoj oni ne uzu *kia*: Ne diru **haroj kiaj plumoj de korvo**. Vidu pli detale en "Kiel kaj ol".

Subfrazoj

Por priskribi O-vorton oni povas uzi subfrazon. La subfrazo ĉiam staras post la O-vorto. Vidu "Subfrazoj".

*Jen estas la pomo, **kiun mi trovis**.*^(FE.6)

*Li rakontis la novaĵon, **ke ŝi finfine alvenis**.*

Lokaj kaj tempaj E-vortoj

Lokaj, direktaj kaj tempaj E-vortoj povas aperi kiel postmetita priskribo de O-vorto. Tiam oni

subkomprenas *kiu estas, kiu troviĝas, kiu okazas, estanta, troviĝanta, okazanta* aŭ similan esprimon. Ankaŭ lokaj kaj direktaj E-vortecaj vortetoj povas tiel aperi.

*La floroj **supre** sur la tero odoras.*^(FA1.52) = *La floroj, kiuj troviĝas **supre**...*

*El la preĝejo tute **apude** penetris al li la sonoj de orgeno.*^(FA3.63) = *El la preĝejo, kiu estis tute **apude**... El la tute **apuda** preĝejo...*

*La pordo **kontraŭe** estis ankaŭ malfermata vespere.*^(FA2.134) = *La pordo, kiu troviĝis **kontraŭe** (en la kontraŭa domo)... La **kontraŭa** pordo...*

*La vesperon **antaŭe** la tuta urbo estis iluminita.*^(FA1.130) = *La vesperon, kiu estis **antaŭe**... La **antaŭan** vesperon...*

*Sur mizera lito **tie** kuŝis la patrino de la infano.*^(FA3.93) = *Sur mizera lito, kiu troviĝis **tie**... Sur **tiea** mizera lito...*

*Alie la malfeliĉa blindulino ja neniam povus trovi la vojon **hejmen**.*^(FA3.123) = *...la vojon, kiu kondukas **hejmen**.*

*La sola afero, kiun ni devas fari, estas, certigi al nia afero regulan senhaltan iradon **antaŭen**.*^(OV.123) = *...iradon, kiu direktiĝas **antaŭen**.*

*La vojaĝo **ĉi tien** estis tre agrabla.* = *La vojaĝo, kiu iris **ĉi tien**...*

Ofte oni povas uzi ankaŭ postmetitan A-vorton kiel ĉi tian lokan aŭ tempan priskribon de O-vorto: *la preĝejo tute **apuda**, la pordo **kontraŭa**, la vesperon **antaŭan**, mizera lito **tiea***. Iafoje tio estas pli klara.

Sed tia ĉi priskribo de O-vorto ofte mem havas precizigan priskribon kun rolvorteto. Tiam oni por klareco preferas E-vortan formon: *la floroj **supre** sur la tero, la regionoj **sude** de Parizo* (ili troviĝas sude de Parizo), *la vesperon **antaŭe** de la geedziĝo* (la geedziĝo okazos en la posta tago). Se oni uzus A-vorton, oni povus iafoje pensi, ke la preciziga priskribo rilatas al la O-vorto: *la regionoj **sudaj** de Parizo = la sudaj regionoj de Parizo* (la regionoj apartenas al Parizo), *la vesperon **antaŭan** de la geedziĝo = la antaŭan vesperon de la geedziĝo* (la geedziĝo okazas en tiu vespero).

Rimarku, ke A-vorta priskribo povas stari ĉu antaŭ, ĉu post la O-vorto, dum tia ĉi E-vorta priskribo nur povas stari post la O-vorto: *la antaŭan vesperon, la vesperon antaŭan, la vesperon antaŭe*, sed nepre ne **la antaŭe vesperon**.

Ordo de priskriboj de O-vorto

En O-vorta frazparto la rektaj priskriboj sekvas la jenan ordon.

Difinilo - Kvantaj priskriboj - Antaŭpriskriboj - (Ĉefvorto = O-vorto) - Postpriskriboj

Difinilo

Difinilo = *la*, tabelvorto, poseda pronomo, *ambaŭ*, *unu*.

Normale oni uzas samtempe nur unu difinilon (vidu tamen "Pli ol unu difinilo"): *la domo*, *tiuj tri domoj*, *kies grandaj domoj*, *miajn lignajn domojn*, *ia stranga domo*, *ambaŭ domoj*.

La difinilo *tia* aperas foje post kvanta priskribo: *multaj tiaj homoj*, *kelkaj tiaj arboj*. *Tia* ankaŭ foje troviĝas en postpriskriba pozicio, speciale kiam ĝi mem havas subfrazon kiel priskribon: *La arbo de la suno estis belega arbo tia*, *kian ni neniam vidis.*^(FA3.114) *Tia* estas difinilo de *arbo*. La subfrazo *kian ni...* priskribas *tia*. *Ĝi estis komercejo tia sama*, *kiaj estas ĉiuj aliaj komercejoj.*^(M.20) Ankaŭ kiam *tia* staras en tiaj pozicioj, ĝi estas difinilo, kaj oni ne uzas *la* kune kun ĝi.

Kvantaj priskriboj

Kvantaj priskriboj estas ĉefe nombraj vortetoj kaj vicordaj nombrovortoj ("Nombroj"): *la tridek ruĝaj domoj*, *la dek tri ruĝaj domoj*, *la unua domo*, *mia tria ruĝa domo*.

Ankaŭ iuj tre bazaj A-vortoj, kiel *tuta*, *alia*, *(mal)sama*, *pluraj*, *(mal)multa*, *kelka*, *(antaŭ)lasta* kaj *cetera*, aperas en la pozicio de kvantaj priskriboj: *la tuta ŝtona domo* (ne **la ŝtona tuta domo**), *la alia ŝtona domo* (ne **la ŝtona alia domo**), *la sama ŝtona domo* (ne **la ŝtona sama domo**).

Se oni uzas du aŭ pli da kvantaj priskriboj samtempe, la reciproka ordo normale ne gravas: *la lastaj dek jaroj* aŭ *la dek lastaj jaroj*, *la aliaj du knaboj* aŭ *la du aliaj knaboj*. Sed se oni uzas kaj nombran vorteton kaj vicordan nombrovortojn samtempe, oni normale metu la vicordan nombrovorton unue por klareco: *la unuaj dek jaroj*.

Antaŭpriskriboj

Antaŭpriskriboj estas ordinaraj A-vortoj: *la ruĝa domo*, *la du grandaj domoj*. O-vorto povas havi plurajn antaŭmetitajn A-vortojn: *tiuj dek grandaj nigraj Hindaj ĉemizoj*. Oni tiam normale metas ĝeneralajn A-vortojn unue (*grandaj*), kaj specialajn A-vortojn pli poste (*Hindaj*).

Iafoje poseda pronomo aperas en la pozicio de ordinaraj A-vortoj. Tiam la poseda pronomo ne estas difinilo: *Krom mi restis ĉe la patrino du miaj pli junaj fratoj.*^(M.101) Oni povus ankaŭ diri: *...du el miaj pli junaj fratoj*.

Antaŭmetita A-vorto povas siavice havi priskribon. Se tiu priskribo staras post la A-vorto, la esprimo ofte fariĝas neklara: *la farita el ligno domo*. *El ligno* priskribas la A-vorton *farita*, kiu priskribas la O-vorton *domo*. Pli bone estas meti la priskribon de la A-vorto antaŭ ĝi: *la el ligno farita domo*. Sed plej bone estas meti la A-vorton kiel postpriskribon de la O-vorto: *la domo farita el ligno*. Se tia priskribo de A-vorto estas tre longa, oni nepre metu la A-vorton post la O-vorto: *la domo farita el multekosta Brazila ligno de tre alta kvalito*.

Postpriskriboj

Postpriskribo = A-vortoj, I-verbo, *kiel*-komparo, identiga priskribo, frazparto kun rolmontrilo, subfrazo, loka aŭ tempa E-vorto, loka vorteto.

Postpriskriboj estas tre diversspecaj. Por klareco oni malofte uzas pli ol unu postpriskribon samtempe. Se oni tamen uzas pli ol unu postpriskribon, la reciproka ordo dependas de klareco. Se oni ekz. uzas samtempe subfrazon kaj frazparton kun rolmontrilo, tiam la frazparto kun rolmontrilo normale staru antaŭ la subfrazo, sed tia konstruo povas tamen esti malklara: *domo el ligno kiun mi aĉetis*. Ĉu mi aĉetis la domon aŭ la lignon? Por klareco oni povas uzi la difinilon *tiu*. Ĝi montras, al kiu O-vorto la subfrazo rilatas: *tiu domo el ligno kiun mi aĉetis, domo el tiu ligno kiun mi aĉetis*.

Nekutima vortordo

Iafoje oni deflankiĝas de la kutima vortordo por speciala emfazo k.s. Tio eblas, kiam la diversaj finaĵoj klare montras, kiuj vortoj kunapartenas.

Ĉevalojn ili tie ĉi havas tre bonajn.^(Rz.67) = *Ili tie ĉi havas tre bonajn ĉevalojn*. La N-finaĵo *ĉe bonajn* klare montras, ke ĝi estas rekta priskribo de *ĉevalojn* malgraŭ la nekutima vortordo.

Pli da mono ŝi ne havis, kaj laborenspezon ŝi havis nenian.^(M.178) = *...kaj nenian laborenspezon ŝi havis*.

Unu el la plej ekstremaj ekzemploj de tia ĉi vortordo troviĝas en la Esperanta himno "La Espero": *Ne al glavo sangon soifanta ĝi la homan tiras familion.*^(FK.298) = *...ĝi tiras la homan familion*. Tia vortordon oni nepre ne uzu en ordinara lingvaĵo.

Uzo de O-vortaj frazpartoj

O-vortaj frazpartoj rolas en frazoj precipe kiel subjekto, objekto, alvoko aŭ komplemento, sed ili ankaŭ povas roli kiel priskribo de alia vorto.

O-vortaj frazpartoj kiel subjekto

La bona virino trankviligis sian soifon.^(FE.15)

Sur la korto staras koko kun tri kokinoj.^(FE.33)

Vidu precipe "Subjekto".

O-vortaj frazpartoj kiel objekto

Mi prenis broson kaj purigis la veston.^(FE.39)

Mi vidas leonon.^(FE.7)

Vidu precipe "N por objekto".

O-vortaj frazpartoj kiel alvoko

Ludoviko, donu al mi panon.^(FE.8)

Vi parolas sensecaĵon, mia amiko.^(FE.35)

Vidu "Alvoko".

O-vortaj frazpartoj kiel komplemento

Sur la fenestro kuŝas krajono kaj plumo.^(FE.6) Loka komplemento.

Li staris tutan horon apud la fenestro.^(FE.26) Tempa komplemento.

Mi veturas al Londono.^(LR.71) Cela komplemento.

Li amas tiun ĉi knabinon pro ŝia beleco kaj boneco.^(FE.35) Motiva komplemento.

Vidu interalie "La rolfinajo N" kaj "Rolvortetoj".

O-vortaj frazpartoj kiel priskribo

La dentoj de leono estas akraj.^(FE.7) Vidu "De rilate al ne-aga O-vorto".

Devas ekzisti okcidenta vojo Hindujon.^(FK.254) Vidu "N por direkto".

Glaso da vino estas glaso plena je vino.^(FE.32) Vidu "Je".

Pli proksime al la fenestroj [...] prenis al si lokon laboristinoj pli junaj.^(M.112) Vidu "De rilate al A-vorto aŭ E-vorto".

Aŭgusto estas mia plej amata filo.^(FE.22) Vidu "Perverba priskribo de subjekto".

A-vortaj frazpartoj

Priskribo per E-vortoj aŭ vortetoj

Por priskribi A-vorton oni uzas normale E-vorton aŭ E-vortecan vorteton. La priskribo staras preskaŭ ĉiam antaŭ la A-vorto.

vere feliĉa
ekstreme longa
mirinde bela
tre feliĉa
tiel bela
pli bela
iom varma
apenaŭ komprenebla

Sed se la priskribata A-vorto estas participo, priskribanta E-vorto aperas ĉu antaŭ ĝi, ĉu post ĝi.

pekinta senintence^(FE.22)
multe drinkinta

O-vortaj frazpartoj

Oni povas uzi O-vortan frazparton por priskribi A-vorton. La priskribanta frazparto havas ĉiam rolvorteton aŭ N-finaĵon. Se ĝi havas rolvorteton, ĝi staras normale post la A-vorto. Se ĝi havas N-finaĵon, ĝi staras normale antaŭe.

longa je dek metroj
legebla sen helpo
scivolema pri ĉio ajn
plena de akvo
farita de mi
legata de multaj homoj
skribita per kraĵono
mil metrojn alta
kelkajn paŝojn distanca

Se A-vorto esprimas objektan agon, N-finaĵa priskribo montras la objekton de tiu ago. Vidu ankaŭ "N por objekto".

esprimanta grandan inteligentecon^(M.41)
dirinta la veron^(FE.24)

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi A-vorton per kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol*. Vidu "Kiel kaj ol". Tia priskribo staras ĉiam post la A-vorto.

longa kiel serpento
stulta kiel azeno
feliĉa kiel infaneto
longa kiel tiu ĉi ŝnuro
sama kiel mi
pli longa ol serpento
pli stulta ol azeno
pli feliĉa ol li

Subfrazo aŭ I-verbo

Por priskribi A-vorton oni povas ankaŭ uzi subfrazon ("Subfrazoj"), kaj I-verbon ("I-verboj kiel rekta priskribo"). Tia priskribo staras ĉiam post la A-vorto.

Mi estas feliĉa, ke mi vin akceptos.^(LR.61)

Ili estis aŭdintaj, ke la reĝo venos viziti.

Mi estas kapabla instrui nur la francan lingvon.^(M.57)

E-vortaj frazpartoj

Priskribo per E-vortoj aŭ vortetoj

Por priskribi E-vorton oni uzas unuavice alian E-vorton aŭ E-vortecan vorteton. La priskribo staras preskaŭ ĉiam antaŭ la priskribata E-vorto.

vere rapide
tre rapide
ekstreme tede
pli rapide
tiel tede
iom tede

O-vortaj frazpartoj

Oni povas uzi O-vortan frazparton por priskribi E-vorton. La priskribanta frazparto havas ĉiam rolvorteton aŭ N-finaĵon. Tia priskribo staras normale post la E-vorto.

rilate al tio
rilate tion
pere de li
kaŭze de la akcidento
fare de ili

Se la E-vorto esprimas objektan agon, N-finaĵa priskribo de ĝi montras la objekton de tiu ago. Vidu ankaŭ "N por objekto".

subtenante la kruĉon^(FE.15)
elĵetante unu serpenton kaj unu ranon^(FE.21)
trovinte pomon^(FE.22)

Se O-vorta priskribo de E-vorto montras mezuron, ĝi staras normale antaŭ la E-vorto.

je cent decibeloj laŭte
cent decibelajn laŭte

Komparaj esprimoj

Oni povas priskribi E-vorton per kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol*. Vidu "Kiel kaj ol". Tia priskribo staras ĉiam post la E-vorto.

longe kiel hieraŭ
tede kiel en la lernejo
same kiel mi
pli longe ol hieraŭ
pli tede ol mia instruisto

Subfrazo aŭ I-verbo

Por priskribi E-vortan partupon oni povas ankaŭ uzi subfrazon ("Subfrazoj") kaj I-verbon ("I-verboj kiel rekta priskribo"). Tia priskribo staras ĉiam post la E-vorto.

Vidante, ke ŝi estas tiel bela, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola.^(FE.21)

Aleĉjo staris momenton apud la pordo, kvazaŭ ŝanceliĝante, ĉu li devas resti aŭ iri post la kuzino.^(M.49)

Forgesante diri adiaŭ al la du virinoj, li elkuris en la antaŭĉambrom.^(M.60)

Unu-nombro kaj multe-nombro

"Bazaj reguloj por nombro"

"Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro"

Bazaj reguloj por nombro

Ĉe O-vortoj kaj A-vortoj oni devas distingi inter unu-nombro kaj multe-nombro. Unu-nombro signifas, ke temas pri unu afero. Multe-nombro signifas, ke estas pli ol unu afero. Multe-nombro oni montras per la finaĵo J. Manko de J-finaĵo montras unu-nombro. Pli detalaj klarigoj troviĝas en "Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro". Ankaŭ la tabelvortoj je U kaj A ("Tabelvortoj - bazaj reguloj") povas ricevi la finaĵon J.

Unu-nombro - Multe-nombro

(unu) tago - (pluraj) tagoj

(unu) granda domo - (pluraj) grandaj domoj

ilia granda domo - iliaj grandaj domoj

alia homo - aliaj homoj

la unua tago - la unuaj tagoj

iu - iuj

tiu homo - tiuj homoj

tia speco - tiaj specoj

La kato estas nigra. - La katoj estas nigraj.

Ĝi estas granda, sed bela. - Ili estas grandaj, sed belaj.

Vi estas bela. - Vi estas belaj.

Ĉiu miris pri tio. - Ĉiuj miris pri tio.

Kia estis la respondo? - Kiaj estis la respondoj?

Eventuala N-finaĵo staras post J: *tagojn, grandajn, aliajn, nigrajn, iliajn, tiujn, neniajn.*

Uzado de unu-nombro kaj multe-nombro

"Nombro ĉe radikoj kaj kunmetaĵoj"

"Nombro ĉe O-vortoj"

"Nombro ĉe A-vortoj"

"Nombro - specialaj okazoj"

Nombro ĉe radikoj kaj kunmetaĵoj

Radikoj estas neŭtralaj pri nombro. Ili povas montri jen unu aferon, jen plurajn aferojn.

okula = rilata al okulo aŭ okuloj

okule = rilate al okulo aŭ okuloj

okulkavo = kavo de okulo

okulkuracisto = kuracisto de okuloj

kolora = havanta unu aŭ plurajn kolorojn

samideano = ano de la sama ideo aŭ de la samaj ideoj

marteli = bati per unu martelo aŭ per pluraj marteloj

libroverkado = verkado de libro aŭ libroj

Oni do ne uzas J-finaĵojn ene de kunmetitaj vortoj. Oni ne diras: **okulojkuracisto**, **librojvendejo**, **ŝipojhaveno**, **senharojigi** aŭ simile, sed *okulkuracisto*, *librovendejo*, *ŝiphaveno* kaj *senharigi*, kvankam temas ja klare pri multe-nombraj signifoj: *kuracisto de okuloj*, *vendejo de libroj*, *haveno por ŝipoj*, *forigi harojn*.

J-finaĵo povas tamen aperi en ŝajnaj kunmetaĵoj kiel *membroj-abonantoj*. Legu pri tiaj kvazaŭkunmetaĵoj en "Apudmeto" **Kunskriboj**.

Nombro ĉe O-vortoj

Plej multaj O-vortoj estas nomoj de individuecaj aferoj, kiuj povas esti kalkulataj. Povas esti unu aŭ pli multaj de la afero: *tablo*, *domo*, *knabino*, *ĉevalo*, *vintro*, *metro*, *iro*, *preno*...

Kiam estas pli ol unu, oni aldonas la finaĵon J: *tabloj*, *domoj*, *knabinoj*, *ĉevaloj*, *vintroj*, *metroj*, *iroj*, *prenoj*...

Se alia vorto jam montras la multe-nombrecon, oni devas tamen uzi J: *du domoj*, *tri domoj*, *multe da katoj*, *du kilogramoj da legomoj*...

Se oni anstataŭigas O per apostrofo, la unu-nombreco restas: *okul' = okulo* (neniam *okuloj*).

Nekalkuleblaj O-vortoj

Multaj O-vortoj estas nomoj de neindividuecaj aŭ substancecaj aferoj, kiuj ne povas esti kalkulataj. Oni ne parolas pri unu aŭ pluraj, sed pri pli aŭ malpli multe: *akvo*, *lakto*, *rizo*, *metalo*, *sablo*, *muziko*, *veturado*, *atendado*...

Tiaj O-vortoj normale ne ricevas J-finaĵon, ĉar la distingo inter unu-nombro kaj multe-nombro estas fremda al ili. Ifoje tamen oni parolas pri diversaj specoj de ia neindividueca afero. Tiam oni povas je bezono uzi J-finaĵon: *metaloj* (pluraj specoj de metalo), *muzikoj* (pluraj specoj de muziko).

Hejme li regalas sin per dolĉaj bonegaj vinoj.^(Rt.31) Temas pri pluraj specoj de vino.

Krom la Eŭklida geometrio eblas elpensi aliajn geometriojn kun aliaj reguloj. Oni parolas pri diversaj geometri-sistemoj.

Nekalkuleblaj aferoj tamen povas esti mezurataj. Oni povas montri la kvanton per mezurunuoj, kiuj ja povas esti kalkulataj: *tri litroj da akvo, du hektogramoj da metalo, unu sitelo da sablo, tri horoj da muziko.*

Iuj vortoj por manĝeblaj aferoj, kiuj normale nomas individuaĵon, povas tamen iafoje ricevi substancecan signifon, kiam temas pri kuirajo, ekz. *fiŝo, kolbaso* k.a. Normale oni parolas pri unu, du aŭ pli da fiŝoj aŭ kolbasoj, sed ankaŭ eblas diri ekz.: *Tiu manĝaĵo estas farita el fiŝo/kolbaso* (ne gravas, ĉu estas unu aŭ pluraj fiŝoj/kolbasoj). Sed en tiaj okazoj, kiam preskaŭ certe estas pli ol unu, oni ja uzu J-finaĵon: *Tohuo estas manĝaĵo farita el sojfaboj* (apenaŭ povus esti nur unu sojfabo). Pli ofte oni tamen diras: *Tio estas fiŝaĵo/kolbasaĵo. Tohuo estas sojfabajaĵo.* Se oni mencias la nombron, oni ĉiuokaze devas uzi J, se estas pli ol unu: *Li manĝis du fiŝojn. Ŝi povis manĝi nur du fabojn.*

Grupaj radikoj

Iuj kalkuleblaj O-vortoj montras grupon. Tia O-vorto montras ion, kio konsistas el individuoj, ekz.: *familio* (pluraj personoj), *arbaro* (pluraj arboj), *klaso* (pluraj samspecaj aferoj), *vico* (pluraj aferoj en ia ordo). Kun J-finaĵo tia vorto montras plurajn apartajn grupojn: *familioj* (pluraj grupoj de personoj), *arbaroj* (pluraj grupoj de arboj) k.t.p.

Agoj

O-vorto, kiu estas nomo de ago, montras sen J-finaĵo unu okazon de tia ago. Kun J-finaĵo ĝi montras plurajn apartajn okazojn de la ago. Longan agadon aŭ ripetadon de ago oni normale montras per la sufikso AD. AD + simpla O-finaĵo montras unufojan agadon aŭ ripetadon. AD + OJ estas pluraj apartaj longaj agadoj, aŭ pluraj ripetadoj.

krio = unu laŭta voko

krioj = pluraj laŭtaj vokoj

kriado = longa krio, pluraj krioj farataj dum certa tempo

kriadoj = pluraj longaj krioj, plurfoja kriado

Atentu pri la signifo

Oni atentu pri la signifo de la Esperantaj vortoj. Jen estas kelkaj ekzemploj de vortoj, kiuj povas esti problemaj por iuj.

Pantalono, kalsono, ŝorto kaj similaj vestaĵoj estas en multaj lingvoj multe-nombraj vortoj, ĉar origine temis pri po du vestaĵoj, po unu por ĉiu kruro.

Mono estas en kelkaj lingvoj multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el pluraj moneroj kaj monbiletoj.

Statuto estas kelklingve multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el pluraj paragrafoj.

Malsanoj kiel *variolo*, *varicelo* kaj *morbilo* havas en iuj lingvoj multe-nombrajn nomojn, ĉar ili kaŭzas plurajn pustulojn k.s. sur la haŭto.

Tondilo estas en iuj lingvoj multe-nombra, ĉar ĝi konsistas el du kunmetitaj partoj.

Drumo estas en iuj lingvoj multe-nombra vorto, ĉar ĝi estas aro de tamburoj kaj cimbaloj.

Usono havas en multaj lingvoj multe-nombran nomon, ĉar ĝi estas unuiĝo de pluraj ŝtatoj.

Nederlando havas en multaj lingvoj multe-nombran nomon.

Ferio estas en Esperanto nur unu libera tago. Se estas pli ol unu tago, oni diru *ferioj*.

Okulvitroj estas en iuj lingvoj unu-nombra vorto, ĉar temas pri unu ilo konsistanta el du vitroj. (Iafoje aperas la ideo, ke *okulvitroj* estu traktata kvazaŭ ĝi estus unu-nombra malgraŭ la J-finaĵo: **Mi havas unu okulvitrojn.* **Ŝi portas malnovan okulvitrojn.* * Tio estas eraro. Ĉiu vorto kun J-finaĵo estas nepre multe-nombra. Oni diru: *Mi havas unu paron da okulvitroj. Ŝi portas malnovajn okulvitrojn* aŭ *malnovan paron da okulvitroj*. Iuj volas anstataŭigi *okulvitroj* per nova unu-nombra vorto. Tio estus teorie farebla, sed verŝajne praktike ne sukcesus.)

Nombro ĉe A-vortoj

A-vorto havu J-finaĵon, se ĝi priskribas ion multe-nombran.

granda domo = unu domo, kiu estas granda

grandaj domoj = pluraj domoj, kiuj estas grandaj

krajona noto = unu noto farita per krajono aŭ krajonoj

krajonaj notoj = pluraj notoj faritaj per krajono aŭ krajonoj

Rimarku, ke la vortoj *krajona* kaj *krajonaj* neniel montras, kiom da krajonoj estas. La uzo de J dependas nur de la nombro de notoj.

Multe-nombra estas kompreneble ĉiu vorto, kiu havas J-finaĵon, sed ankaŭ la personaj pronomoj *ni* kaj *ili* estas multe-nombraj. *Vi* kaj *si* estas jen unu-nombraj, jen multe-nombraj. *Oni* estas normale unu-nombra, sed povas esti multe-nombra. *Mi* estas ĉiam unu-nombra (kaj ankaŭ *ci*): *Ni estas feliĉaj. Ili estas feliĉaj. Vi estas feliĉa(j). Oni estas feliĉa(j). Ŝi sentas sin feliĉa. Ili sentas sin feliĉaj. Mi estas feliĉa. (Ci estas feliĉa.)* Vidu ankaŭ "Pronomoj". Ambaŭ estas multe-nombra vorto: *Ambaŭ estas feliĉaj.*

A-vorto, kiu priskribas subkomprenatan O-vorton, havu J-finaĵon, se tiu O-vorto havus J-finaĵon.

Estis partoprenantoj el la tuta mondo. La Aziaj estis plej multaj. = *La Aziaj partoprenantoj estis plej multaj.*

Se A-vorto priskribas nombran vorteton (sen posta O-vorto), oni uzu J, se estas pli ol unu.

Alvenis tri knabinoj. Unu el ili estis konata al mi, sed du estis nekonataj. Oni povus diri, ke la vortoj *knabino* kaj *knabinoj* estas subkomprenataj post la nombrovortoj.

Nombraj vortetoj foje montras abstraktan nombron, kaj nenia O-vorto estas subkomprenata. Tiam oni normale uzas E-vorton kiel priskribon. E-vortoj neniam povas havi J-finaĵon: *Mil estas multe. Du multiplikite per du estas kvar.* Se oni uzas A-vorton en tia frazo, oni komprenus, ke ia O-vorto estas subkomprenata: *Dek estas difektitaj.* = *Dek aŭtoj/maŝinoj/seĝoj... estas difektitaj.*

Se A-vorto priskribas plurajn O-vortojn, ĝi havu J, ĉar la signifo estas multe-nombra.

La tablo kaj la seĝo estas eluzitaj. Unu tablo kaj unu seĝo estas du aferoj. Ambaŭ estas eluzitaj.

En la ĉambro estis verdaj seĝo kaj tablo. Estis (unu) verda seĝo kaj (unu) verda tablo.

Li kaj lia amiko estas same kulpaj. Ambaŭ estas kulpaj.

Nek li, nek lia amiko estas ĝojaj pro la severa puno. Ambaŭ malĝojas.

La maljuna Ĥino kaj tiu vazo iam estis fianĉigitaj inter si.^(FA2.106) Unu Ĥino kaj unu vazo estas du aferoj.

J nur se fakte temas pri pluraj aferoj

Iafoje A-vorto rilatas al O-vorto kun J-finaĵo, sed priskribas laŭsence nur unu el la pluraj aferoj. Tiam la A-vorto ne havu J-finaĵon.

Tie staris pluraj grandaj kaj unu malgranda tabloj. Kvankam *malgranda* rilatas al la vorto *tabloj*, ĝi estu sen J, ĉar ĝi priskribas nur unu el la tabloj.

Mi volas verdan kaj ruĝan kraĵonojn. = ...unu verdan kraĵonon kaj unu ruĝan kraĵonon.

Ĉiuj damoj, la karoo, kera, trefa kaj pika, sidis en la unua vico.^(FA2.106) Estis nur po unu damo el ĉiu speco. (Efektive la A-vortoj priskribas la unu-nombran vorton *damo*, kiu estas subkomprenata post ĉiu el ili.)

Venis Franca kaj Germanaj gastoj. = ...unu Franca kaj pluraj Germanaj gastoj.

Du partoprenantoj estis respektive Japana kaj Korea. Estis unu Japana partoprenanto kaj unu Korea partoprenanto.

Por tiaj ĉi komplikaj signifoj oni elektu facile kompreneblan esprimomanieron. La ĉi-antaŭaj frazoj estas ĉiuj gramatike korektaj, sed iuj el ili povus esti pli klaraj. Ekzemple anstataŭ *Franca kaj Germanaj gastoj* estas pli klare diri *unu Franca kaj pluraj Germanaj gastoj*.

Evito de miksaj formoj

Multe-nombra A-vorto kune kun pluraj unu-nombraj O-vortoj povas iafoje ŝajni kiel stranga miksaĵo, kvankam tio estas tute logika. Zamenhof ofte evitis tion uzante unu-nombran A-vorton, speciale kiam la A-vorto estis poseda pronomo, aŭ kiam temis pri pluraj abstraktaj O-vortoj.

mia frato kaj fratino^(FE.36) = *miaj frato kaj fratino*. Oni povus diri, ke *mia* estas subkomprenata antaŭ *fratino*: *mia frato kaj mia fratino*.

*Ŝi estis tiel simila al la patrino per **sia** karaktero kaj vizaĝo.*^(FE.11) *Sia* estas priskribo kaj de karaktero kaj de vizaĝo. Oni povas diri, ke *sia* estas subkomprenata antaŭ vizaĝo.

*la **simp**la lernado kaj uzado de Esperanto*^(OV.378) *Simpla* estas subkomprenata antaŭ *uzado*. Alternative oni povas diri, ke *lernado kaj uzado* kune estas unu ideo.

*Oni povas proponi [...] ekzemple **internacian** monsistemon, horsistemon, kalendaron k.t.p.*^(OV.379) *Internacian* estas subkomprenata antaŭ *horsistemon kaj kalendaron*.

Same Zamenhof ofte evitis uzi plurajn unu-nombrajn A-vortojn kune kun unu multe-nombra O-vorto.

*Estis inter la sepa kaj oka **horo** vespere.*^(M.200) = ...*la sepa kaj (la) oka **horoj**...*

Atentu al kio rilatas A-vorto

Iafoje oni riskas erare rilatigi A-vorton al ia vorto, kiu staras pli proksime ol tiu, kiun la A-vorto vere priskribas.

*Iu el tiuj malŝatindaj friponoj certe estas **kulpa**.* Ne **kulpaj**, ĉar *kulpa* estas priskribo de *iu*, ne de *friponoj*.

*Unu el miaj plej bonaj amikoj estis **elektita** en la Akademion.* *Elektita* priskribas la vorton *unu*, ne la vorton *amikoj*.

*Iuj en tiu granda nedistingebla homamaso estis **alvenontaj** al la sama celo kiel ni.* *Alvenontaj* priskribas *iuj*, ne *homamaso*.

Speco de

Ĉe esprimoj kun *speco de* povas iafoje ekesti hezito inter unu-nombro kaj multe-nombro.

*Tiu speco de festoj estas **danĝera**.* *Danĝera* priskribas la vorton *speco*, kvankam ĝi sence rilatas ankaŭ al *festoj*.

*Tiaj specoj de vino estas tre **multekostaj**.* *Multekostaj* priskribas la vorton *specoj*, kvankam ĝi sence rilatas ankaŭ al *vino*.

Oni povas preskaŭ ĉiam uzi unu-nombron post *speco(j) de*. *Speco de festo* kaj *speco de festoj* preskaŭ ĉiam donas la saman sence.

A-vortecaj vortetoj

Vortetoj, kiuj povas roli A-vortece, kaj kiuj povas ricevi J-finaĵon, sekvas la samajn regulojn pri J-finaĵo kiel A-vortoj.

***tiu** domo - **tiu**j domoj*

***tia** domo - **tia**j domoj*

tiu kato kaj hundo = *tiu* kato kaj *tiu* hundo

tiu kato kaj hundoj = *tiu* kato kaj *tiu* hundoj

Jen la kato kaj la hundo, *kiu* apartenas al mi. Nur la hundo apartenas al mi.

Jen la kato kaj la hundo, *kiuj* apartenas al mi. Kaj la kato, kaj la hundo apartenas al mi.

Jen la kato kaj la hundoj, *kiuj* apartenas al mi. La frazo estas dusenca. Verŝajne nur la hundoj apartenas al mi, sed povas esti, ke ankaŭ la kato estas mia.

Jen la hundoj kaj la kato, *kiuj* apartenas al mi. Kaj la hundoj kaj la kato apartenas al mi.

Nombro - specialaj okazoj

Aŭ normale estas ekskluziva (devas esti nur unu el la alternativoj), sed foje ĝi estas inkluziva (povas validi pluraj alternativoj samtempe). Kiam pluraj aferoj estas ligitaj per *aŭ*, la uzo de J do dependas de la aktuala senco.

Karlo aŭ Petro estas kulpa. Nur unu estas kulpa.

Aŭ la Angloj aŭ la Francoj estos unuaj sur la scenejo. Nur unu el la alternativoj povas validi, sed ĉiu el ili estas per si mem multe-nombra.

Aŭ mi aŭ miaj kontraŭuloj estas prava(j). Ĉi tie nek gramatika logiko, nek la senco povas solvi la konflikton inter unu-nombro kaj multe-nombro. Oni elektu laŭplaĉe. Verŝajne plej multaj elektus *pravaj* pro la proksimeco al la vorto *kontraŭuloj*. Plej bone estas verŝajne revertigi la frazon por eviti la problemon: *Aŭ mi estas prava, aŭ miaj kontraŭuloj (estas pravaj)*. En tiu ĉi okazo la plej simpla solvo estas: *Aŭ mi aŭ miaj kontraŭuloj pravas*.

Foje oni povas aŭ rigardi ĉiujn membrojn de grupo kune, aŭ rigardi ĉiun individuon aparte.

Unu velo post la alia estis levataj.^(FA1.55) Zamenhof pensis pri ĉiuj veloj kune, sed se oni pensas pri ĉiu aparta levo de velo, oni povas forlasi J, sed tiam oni ankaŭ ŝanĝu *levataj* al *levita*. Vidu "Elektio de pasiva participo - specialaj okazoj".

Foje du (aŭ pluraj) unu-nombraj esprimoj montras la saman aferon. Malgraŭ ŝajna plureco, temas pri nur unu.

Gaston Waringhien, ĉefaŭtoro de Plena Ilustrita Vortaro, kaj kunaŭtoro de Plena Analiza Gramatiko, estas prave rigardata kiel unu el la majstroj de Esperanto. Supraĵe povas ŝajni kiel tri homoj, sed estas vere nur unu, kiun oni nomas en tri manieroj.

Tiu ĉi strando, aŭ plaĝo, estas perfekta por niaj bezonoj. La aldono *aŭ plaĝo* ne priparolas alian lokon, sed la saman per preskaŭ samsignifa vorto. (Vidu "Kunligaj vortetoj".)

Foje apud unu ĉefa afero aperas alia en flanka komparo, necerteca aldono, aŭ simile. Tiam oni konsideru normale nur la ĉefan esprimon. Pri tiaj frazoj tamen ne ekzistas firmaj reguloj, ĉio dependas de la senco.

*La instruistino, same kiel siaj lernantoj, estis post kvartaga intensa instruado tre **laca**. Laca estu normale unu-nombra, ĉar ĝi priskribas ĉefe la instruiston, sed ne estus eraro diri *lacaj*, se oni volas emfaze inkluzivi ankaŭ la lernantojn.*

*Elizabeto, kaj eble ankaŭ ŝia edzo, estos verŝajne **invitita(j)**. Oni diru *invitita* aŭ *invititaj* depende de la verŝajneco, ke ankaŭ la edzo estos invitita.*

*Sofio, sed ne ŝia fratino, estas **bonvena** al la festo. Ĉi tie *bonvena* laŭsence ne priskribas la fratinton, kaj estus do strange diri *bonvenaj*.*

Speco

Kiam oni parolas ĝenerale pri ia speco, la distingo inter unu-nombro kaj multe-nombro ofte fariĝas malgrava.

Infano ne estas matura homo.^(FE.6) = *Infanoj ne estas maturaj homoj.*

*En domo kaj **milit'** la viro regas.*^(IT.6) = *En domoj kaj **militoj** la viroj regas.*

Vidu pli detale en "La - specoj".

Grupo kun po unu

Speciala problemo ekestas, kiam oni parolas pri du grupoj, kaj ĉiu el la unua grupo rilatas al po unu el la dua grupo. Plej bone estas tiam uzi multe-nombro por la unua grupo, kaj unu-nombro por la dua. Tiaj frazoj fariĝas ofte teorie dusencaj.

*En tiu kvartalo troviĝas domoj kun **bela pordo**. La domoj estas pluraj, tial oni diras *domoj* en multe-nombro. Ankaŭ la belaj pordoj estas pluraj, sed ĉiu domo havas nur po unu (ĉefan) pordon, kaj tial oni diras *bela pordo* en unu-nombro. Teorie la frazo povas ankaŭ signifi, ke ĉiuj domoj havas nur unu komunan pordon (malverŝajne). Se oni dirus *belaj pordoj*, la frazo estus normale komprenata tiel, ke ĉiu domo havas plurajn belajn pordojn. Por ekstrema klareco oni povus diri ekz. ...*domoj, el kiuj ĉiu havas belan pordon.**

*La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ **nia nazo**.*^(FE.33) Kvankam estis pluraj nazoj, oni uzas *nia nazo* en unu-nombro, ĉar ĉiu el ni havis po unu nazon. Teorie la frazo povas ankaŭ signifi, ke ni havis nur unu komunan nazon (absurde). Se oni dirus *niaj nazoj*, la frazo estus normale komprenata tiel, ke ĉiu el ni havis plurajn nazojn, kvankam tio estas absurda. Por ekstrema klareco oni povus diri ekz. ...*ke neniu el ni ion povis vidi eĉ antaŭ sia nazo.*

*Tiuj, kiuj voĉdonas por la propono, levu la **dekstran manon**. Kvankam temas (verŝajne) pri pluraj dekstraj manoj, oni uzas unu-nombro, ĉar ĉiu levu nur po unu dekstran manon, la propran.*

Pli ol unu, malpli ol du

Post la esprimo *pli ol unu* oni povus teorie uzi multe-nombro, sed oni uzas ĉiam unu-nombro pro la ĉeesto de *unu*. Ankaŭ post *malpli ol unu* oni uzas unu-nombro.

Mi perlaboras nur iom pli ol unu dolaron en tago.^(FK.104)

Ĉu li trinkis pli ol unu glason?

Pasis malpli ol unu horo.

Zamenhof uzis ankaŭ *pli-ol-unu* (kun dividostrekoj) = *pluraj*. Tiam li uzis multe-nombron poste. Nuntempe oni neniam uzas *pli-ol-unu*, sed nur la vorton *pluraj*, kiu ne estas Zamenhofa (ĝi aperis nur en 1904). Zamenhof uzis ankaŭ *kelkaj kaj kelke da* por "pluraj", sed tian signifon *kelkaj kaj kelke da* ne plu havas.

Post *malpli ol du* oni povus teorie uzi unu-nombron, sed pro la ĉeesto de *du* oni uzas ĉiam multe-nombron.

En malpli ol du horoj mi revenos.

Nul

Ĉe *nul* oni povas heziti, ĉu uzi unu-nombron aŭ multe-nombron, ĉar *nul* estas ja nek unu nek pluraj. Oficiala regulo ne ekzistas. Oni povas rezoni en du manieroj.

- Aŭ oni uzas J nur por nombroj super unu, do ne por ekz. nul aŭ 0,5.
- Aŭ oni uzas J por ĉio krom ekzakte unu, do ankaŭ por nul kaj por nombroj inter nul kaj unu, ekz. 0,5.

Ambaŭ principoj estas egale logikaj.

Post tio restos nul homo(j). Ĉi tia uzado de *nul* aperas preskaŭ nur en poezio k.s. Normale oni dirus *neniu homo* (aŭ *neniuj homoj*).

Mi aĉetis nul komo kvin kilogramo(j)n da rizo.

Pri *nul* vidu cetere "Bazaj nombrovortoj".

Neniu, neniuj, ĉiu, ĉiuj

Neniu estas unu-nombra, kaj *neniuj* estas multe-nombra, kvankam laŭsence ili ambaŭ egalas al nul.

Neniu homo estas perfekta.

Neniuj homoj estas perfektaj.

Ĉiu estas unu-nombra, kaj *ĉiuj* estas multe-nombra, kvankam ambaŭ estas iasence multe-nombraj.

Ĉiu homo estas mortema.

Ĉiuj homoj estas mortemaj.

Vidu cetere "Tabelvortoj je U".

Onoj

Ĉe ON-vortoj oni uzas unu-nombrom, kiam temas pri unu ono, kaj multe-nombrom, kiam estas pli ol unu ono.

*Li donis al mi **duonon** de sia pano. = ...unu duonon...*

*Restis nur tri **dekonoj** de la salajro.*

*Li trinkis **duonan litron** da lakto. = ...unu duonan litron, unu duonon de litro...*

Difiniloj

Difiniloj estas vortetoj, kiujn oni metas antaŭ O-vorta frazparto por difini la identecon de la afero. La plej grava difinilo estas la difina artikolo la. Aliaj difiniloj estas tabelvortoj je U, A kaj ES, posedaj pronomoj, *ambaŭ*, kaj *unu*. Vidu interalie "Aliaj difiniloj". Normale oni ne uzas samtempe pli ol unu difinilon antaŭ frazparto, sed vidu tamen "Pli ol unu difinilo".

Difina artikolo - *la*

"*La - bazaj reguloj*"

"*La - individuaĵo(j)*"

"*La - konateco*"

"*La - specoj*"

"*La - specialaj uzoj*"

"*La ĉe propraj nomoj*"

La - bazaj reguloj

La vorteto *la* nomiĝas difina artikolo. Ĝi montras, ke oni parolas pri certa afero konata de la alparolato.

Oni ne aldonas finaĵojn al *la*. Ĝia formo ne varias, ĉu la frazparto estas unu-nombra, ĉu multe-nombra, ĉu la frazparto havas rolmontrilon, ĉu mankas rolmontrilo. Oni povas tamen en iaj okazoj uzi la mallongigitan formon *l'*. Vidu "Apostrofo".

la domo = tiu de vi konata domo

la bela junulino = tiu de vi konata bela junulino

la domo kun bela pordo = tiu de vi konata domo kun bela pordo

la junulinoj = tiuj de vi konataj junulinoj

la altaj montoj = tiuj de vi konataj altaj montoj

la domoj kun bela pordo = tiuj de vi konataj domoj kun bela pordo

la ruĝajn kraĵonojn = tiujn de vi konatajn ruĝajn kraĵonojn

La staras antaŭ aliaj priskriboj de la O-vorto. Eventualan rolvorteton oni metas antaŭ *la*.

en *la* domo

ĉe *la* bela junulino

pri *la* altaj domoj

super *la* domoj kun belaj fenestroj

Ne diru do **en tuta la mondo**, sed *en la tuta mondo*. Ne diru: **Li ronkis tutan la nokton.** Sed: *Li ronkis la tutan nokton*.

Sed en iuj specialaj nomessprimoj, precipe de reĝoj kaj aliaj altranguloj, *la* staras post la O-vorto antaŭ A-vorta priskribo.

Karolo la Kvina
Luizo la Dek-kvara
Vilhelmo la Silentema
Timuro la Lama

Oni povas diri, ke en tiaj okazoj temas pri du frazpartoj. La unua estas la propra nomo, kaj la dua estas mallongigita apudmeto ("Apudmeto"): *Karolo, la kvina reĝo kun tiu nomo -- Luizo, la dek-kvara reĝo kun tiu nomo -- Vilhelmo, la silentema reĝo -- Timuro, la lama sultano*.

En poezio oni ofte uzas *la* en nenormalaj manieroj. Oni ekz. metas A-vortojn antaŭ *la* (ekzemplon vidu en "Normala apostrofado"), aŭ uzas *la* kune kun poseda pronomo (vidu "Aliaj difiniloj"). Tia nenormala uzo povas iaforte esti arta, sed oni ne tro malproksimiĝu de la ordinaraĵoj reguloj.

En la Fundamenta Gramatiko estas skribite, ke personoj, por kiuj *la* uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi. Tiu permeso validas nur por komencantoj.

Malpermesoj de *la*

En kelkaj okazoj simplaj reguloj malpermesas *la*.

- Ne uzu *la* ĉe frazparto, kiu havas **alian difinilon**. Aliaj difiniloj estas **posedaj pronomoj, tabelvortoj je U, A aŭ ES**, la vorteto ***ambaŭ***, kaj **duondifina unu**.

Mia dorso doloras. Ne: **La mia dorso doloras.**

Tiu domo estas granda. Ne: **La tiu domo estas granda*.*

Ĉiuj gastoj jam venis. Ne: **Ĉiuj la gastoj jam venis*.*

Mi ŝatas ĉiajn legomojn. Ne: **Mi ŝatas la ĉiajn legomojn*.*

Kies gasto mi estas, ties feston mi festas. Ne: **La kies gasto... la ties festo...*.*

Mi legis ambaŭ librojn. Ne: **Mi legis la ambaŭ librojn*.*

- Ne uzu *la* ĉe vorto, kiu per si mem estas propra nomo.

Pasintjare mi vojaĝis al Kanado. Ne diru: **...al la Kanado*.*

Kie estas Francisko? Ne diru: **Kie estas la Francisko?**

Sed ĉe ordinaraĵoj vortoj, kiuj fariĝis propraj nomoj, oni normale ja uzas *la*. Por detalaj reguloj vidu "La ĉe propraj nomoj".

- Ne uzu *la* ĉe la frazrolo alvoko.

Kelnero, alportu al mi glason da biero! Ne diru: **La kelnero, ...*.*

Individuaĵo aŭ speco

Kiam oni uzas O-vorton oni povas paroli pri certa individuaĵo, aŭ oni povas paroli ĝenerale pri speco. Kiam oni klarigas la uzon de *la*, oni devas distingi inter tiuj du manieroj uzi O-vortojn. Vidu "La - individuaĵo(j)" kaj "La - konateco" pri individuaĵoj. Vidu ankaŭ "La - specoj".

La - individuaĵoj

Kiam temas pri individuaĵoj (ne pri speco), *la* signifas, ke la parolanto supozas, ke la alparolato konas la aferon. *La* tiam signifas pli-malpli "vi scias, pri kiu(j) mi parolas".

Foresto de *la* (aŭ alia difinilo) konsekvence signifas, ke la parolanto supozas, ke la alparolato ne konas la aferon. Manko de difinilo signifas pli-malpli "vi ne scias, pri kiu(j) mi parolas". Manko de difinilo povas ankaŭ signifi, ke la identeco ne gravas.

Neuzo de *la* estas do same grava kiel uzo de *la*.

Ekzemploj

La rozo apartenas al Teodoro.^(FE.5) La parolanto supozas, ke la aŭskultanto povas kompreni, pri kiu rozo temas.

Al Teodoro apartenas rozo. Nun temas pri rozo, kiun la aŭskultanto ne konas.

La infanoj kolektis florojn. La aŭskultanto ne scias, pri kiuj individuaj floroj temas.

La infanoj kolektis la florojn. Ili kolektis tiujn florojn, kiujn la aŭskultanto konas.

Infano ploras. Iu nekonata infano ploras.

La infano jam ne ploras.^(FE.6) La parolanto supozas, ke la aŭskultanto komprenos, kiu infano estas. *La infano* estas kvazaŭ okaza propra nomo de certa konata infano.

Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki.^(FE.9) Oni parolas pri konata grupo de birdoj.

Domo brulas! Individua domo brulas, sed la parolanto ne estas certa, ĉu la aŭskultanto scias, pri kiu domo temas.

La domo brulas! La parolanto volas informi, ke nun brulas tiu certa domo, kiun la aŭskultanto supozeble konas (eble lia hejmo).

Dum la du fojoj, ke vi vizitis min, mi estis tre feliĉa. La parolanto uzas la frazparton *la du fojoj* por identigi du fojojn, kiujn la aŭskultanto konas.

La multaj gastoj restis ĝis noktomezo. La parolanto ne volas informi, ke la gastoj estis multaj, sed parolas pri ili per la okaza nomo *la multaj gastoj* supozante, ke la aŭskultanto jam aŭdis pri ili.

Vi diris tion jam du fojojn. Ĉi tie la identeco de la fojoj ne gravas. Oni ne volas identigi la fojojn,

sed nur nombri ilin. La frazo povas respondi al la demando: *Kiel ofte (kiom da fojoj) mi diris tion?*

Venis multaj gastoj al via festo, ĉu ne? La gastoj ja estis certaj individuoj, sed ĉi tie la frazparto *multaj gastoj* nur servas por informi pri la kvanto de gastoj. Iliaj identecoj ne gravas.

La - konateco

Laŭ "La - individuaĵo(j)" *la* montras, ke la afero estas iel konata al la alparolato. Konateco povas ekesti en diversaj manieroj.

Antaŭe menciita

Normale io estas konata, ĉar oni jam antaŭe menciis ĝin. *La* tiam signifas, ke oni denove mencias ion jam antaŭe priparolitan. Neuzado de *la* konsekvence signifas, ke oni enkondukas en la rakonton nova(j)n persono(j)n aŭ afero(j)n.

Mi havas grandan domon. La domo havas du etaĝojn. Ĉe la unua mencio la aŭskultanto ankoraŭ ne scias, pri kiu domo temas. Poste la parolanto supozas, ke la aŭskultanto komprenos, ke temas pri la ĵus menciita domo. Tial li uzas *la*. Se li tiam ne uzus *la*, la aŭskultanto devus supozi, ke temas pri alia domo ol la ĵus menciita.

En tiu ĉi skatolo estas frukto. La frukto estas ronda. Unue *frukto* (sen *la*) enkondukas novan aferon. La aŭskultanto do scias, ke ekzistas frukto en la skatolo. Poste la parolanto povas daŭrigi paroli pri tiu sama frukto per la vortoj *la frukto*.

Mi havas tri infanojn. La infanoj ofte ĝojigas min. *La* montras, ke temas denove pri la jam menciitaj infanoj.

Sur la strato iris tri viroj. Ili aspektis kiel friponoj. Subite la tri friponoj malaperis en bankon. Ŝajnis, ke la banko estas prirabota. Post la unua mencio de la tri viroj, kaj la informo, ke ili aspektas kiel friponoj, oni povas simple nomi ilin *la (tri) friponoj*. La frazparto *la (tri) friponoj* servas kiel okaza propra nomo de ĝuste tiuj tri viroj. Post la unua mencio de la banko oni povas nomi ĝin *la banko*.

Ne necesas uzi precize la samajn vortojn por paroli pri la sama afero kun *la*.

Tre malproksime de ĉi tie [...] loĝis reĝo, kiu havis dek unu filojn kaj unu filinon, Elizon. La dek unu fratoj [...] iradis en la lernejon kun stelo sur la brusto kaj sabro ĉe la flanko.^(FA1.102)

Kvankam oni unue mencias ilin per la vorto *filoj*, oni povas poste nomi ilin *la (dek unu) fratoj*. Oni senprobleme komprenas, ke estas la samaj homoj.

Nerekte menciita, divenebla

Ofte io estas konata, ĉar alia antaŭe menciita afero komprenigas ĝian ekziston, aŭ ĉar la aŭskultanto havas la necesajn sciojn pri la mondo. Ofte oni antaŭsupozas tre detalajn sciojn.

Mi aĉetis aŭton, sed la motoro ne funkcias. La motoro mem ne estas rekte menciita antaŭe, nur la aŭto, sed ĉar ĉiu aŭto normale havas motoron, la aŭskultanto povas kompreni, ke temas pri la motoro de la ĵus menciita aŭto. Oni povus ankaŭ diri *ĝia motoro*, kio estus eĉ pli klara.

Tie vi rimarkos tri pordojn. Vi povas ilin malfermi, la ŝlosilo sidas en ili.^(FA1.1) Unue la tri pordoj estas menciitaj. Pordo normale havas seruron, kaj por seruro normale ekzistas ŝlosilo. Oni do komprenas, ke *la ŝlosilo* estas la speciala ŝlosilo de ĉiu el la jam menciitaj pordoj. (Oni ankaŭ povus diri *la ŝlosiloj*, sed vidu "Nombro - specialaj okazoj".)

Mi manĝas per la buŝo kaj flaras per la nazo.^(FE.8) La aŭskultanto scias, ke la parolanto estas homo, kaj ke homo havas buŝon kaj nazon. *La buŝo* kaj *la nazo* do egalas al *mia buŝo* kaj *mia nazo*. Oni povus eble forlasi *la*, sed tiam iomete sonus kvazaŭ la parolanto dubus, ke la aŭskultanto scias, ke homo havas buŝon kaj nazon. Povus ankaŭ ŝajni, kvazaŭ li ne uzus siajn proprajn buŝon kaj nazon.

Ĉiuj sonoriloj de la preĝeja turo sonorvokis en la preĝejon, la homoj estis orname vestitaj kaj iris kun la kantolibro sub la brako, por aŭskulti la predikon.^(FA1.7) Antaŭe oni nur informis, ke la aferoj okazas en vilaĝo dimanĉe (temas cetere pri fabela vilaĝo, kiun la leganto do ne povas koni). Oni ne parolis antaŭe pri preĝejo, preĝeja turo, homoj, kantolibroj aŭ prediko. La rakontanto tamen supozas, ke la leganto scias, ke en vilaĝoj troviĝas homoj kaj preĝejo kun turo, kaj ke en dimanĉo la homoj iras al la preĝejo, kie okazas prediko, kaj ke la homoj posedas kantolibrojn. La uzo de *la*-oj do diras al la leganto kvazaŭ: "Vi ja scias, ke tiaj aferoj kutime okazas en vilaĝoj dimanĉe." Se oni rakontus tion ĉi al homo, kiu eble ne scias ĉion tion, oni ne uzus *la*.

Plene priskribita

Frazparto povas havi priskribojn, kiuj komprenigas, pri kiu temas.

Jen kuŝas la ĉapelo de mia patro.^(FE.8) La priskribo *de mia patro* klarigas, pri kiu ĉapelo temas. Oni subkomprenas, ke ekzistas nur unu ĉapelo de mia patro. Se oni ne uzus *la*, oni do devus supozi, ke ĝi estas nur unu el pluraj ĉapeloj de mia patro. Povas ankaŭ esti, ke la aŭskultanto scias, ke unu el pluraj ĉapeloj apartenas al la patro, kaj nun la parolanto montras ĝuste al tiu ĉapelo.

Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita.^(FE.33) La subfrazo *en kiu li estis naskita* plene klarigas, pri kiu tago temas. Ja ne povas ekzisti pli ol unu tia tago.

Por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon.^(FE.14) La vorto *hodiaŭa* plene klarigas, pri kiu tago temas.

La kanto de la birdoj estas agrabla.^(FE.9) La priskribo *de la birdoj* klarigas, pri kiu kanto temas.

La birdoj havas la, ĉar ili estas alimaniere konataj, eble ĉar la aŭskultanto povas mem aŭdi ilin.

Mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi.^(FE.14) La subfrazo *kiun vi pruntis al mi* plene klarigas, pri kiu mono temas. Tamen povus esti, ke antaŭe okazis pluraj pruntoj. Tiam oni normale ne uzus *la*, ĉar tiam la priskribo ne sufiĉus por identigi la prunto. Povus ankaŭ esti tiel, ke la aŭskultanto jam forgesis pri la prunto. Se la parolanto scius tion, li ne uzus *la*.

Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.^(FE.17) La priskriboj *unua* kaj *ke ŝi nomis ŝin sia filino* plene klarigas, pri kiu fojo temas. Sen *la* ŝajnus, ke ekzistus pluraj unuaj fojoj de tio, kvankam tio estus absurda.

Nomata

Se post frazparto aperas ĝia propra nomo, oni uzas *la*, ĉar la propra nomo de afero normale sufiĉas por plene identigi ĝin.

Mi vojaĝis al la urbo Parizo. La nomo *Parizo* plene identigas la urbon.

La sufikso "um" ne havas difinitan signifon.^(FE.42) Per "*um*" oni rekte informas, pri kiu sufikso temas. La sufikso kvazaŭ nomiĝas "*um*".

Iafoje oni tamen ne uzas *la* en tiaj ĉi okazoj. Vidu "*La ĉe propraj nomoj*", kie estas detale klarigita la uzo de *la* ĉe propraj nomoj.

Rekte vidata

Afero povas esti konata pro tio, ke la aŭskultanto rekte vidas ĝin, aŭ alimaniere rimarkas ĝin.

La domo estas vere bela. Tiel oni povas diri, kiam la interparolantoj ambaŭ vidas la domon.

La floroj odoras tre bone. Tiel eblas diri, kiam la aŭskultanto mem vidas aŭ flaras la florojn, kaj do facile komprenas, pri kiuj floroj temas.

Atentu pri la ŝtono! La alparolato mem povas vidi la ŝtonon, aŭ la parolanto almenaŭ supozas, ke la aŭskultanto pro la averto rigardos kaj ekvidos la ŝtonon.

"Ĉu vi vidas tie la grandan arbon?" diris la sorĉistino, montrante arbon, kiu troviĝis apud ili.^(FA1.1) Temas ambaŭfoje pri la sama arbo. Unue parolas la sorĉistino. La persono, al kiu ŝi parolas, povas mem vidi la arbon (ŝi ja eĉ fingromontras al ĝi). Tial la sorĉistino uzas *la*. Poste parolas la verkinto de la fabelo, sed li ne uzas *la*, ĉar la leganto ne povas vidi la arbon..

Ĝenerale konata, unika

Afero povas esti konata, ĉar ĝi estas tute unika, ĉar ekzistas nur unu tia afero, aŭ ĉar ĝi estas tiel elstara aŭ speciala, ke povas temi nur pri ĝi.

La ĉielo estas blua.^(FE.6) Ĉiuj scias, ke ekzistas ĉielo. Oni povas do nomi ĝin simple *la ĉielo*.

La suno brilas.^(FE.5) Ja ekzistas multaj sunoj, sed kompreneble temas pri la suno de nia planedo. Ofte oni eĉ uzas *la Suno* (kun majusklo) kiel propran nomon de nia suno (vidu "La ĉe propraj nomoj").

La filo de la reĝo ŝin renkontis.^(FE.21) La parolanto supozas, ke la aŭskultanto scias, ke ekzistas reĝo en la aktuala lando. Pro la uzo de *la* li komprenas, ke temas pri ĝuste tiu reĝo. La aŭskultanto eble ne scias, kiom da filoj havas la reĝo, sed ĉar la parolanto diris *la filo* la aŭskultanto povas kompreni, ke li havas nur unu filon (aŭ eble nur unu atentindan filon), kaj ke ĝuste tiu filo ŝin renkontis.

La prezidanto de Usono diris, ke... La parolanto supozas, ke la aŭskultanto scias, ke Usono havas prezidanton, kaj nur unu. Pro tio eblas nomi lin simple *la prezidanto de Usono*. Se oni dirus *prezidanto* sen *la*, tiam la aŭskultanto komprenus, ke estas ĉiu ajn el la iam ekzistintaj prezidantoj de Usono, sed certe ne la nuna (ĉar, se estus la nuna, oni nepre uzus *la*). Se oni troviĝus en Usono, aŭ se ambaŭ estus Usonanoj, aŭ se oni parolus antaŭe pri Usono, tiam sufiĉus: *La prezidanto diris, ke...*

La Eŭropanoj ekkonis Amerikon en la dek-kvina jarcento. Supozeble ĉiuj scias, ke ekzistas Eŭropanoj. Supozeble ĉiuj ankaŭ scias, ke ekzistis dek-kvina jarcento. Se tamen hazarde la aŭskultanto ne konus la Eŭropanojn, li tamen per "la" informiĝas, ke ekzistas nur unu tia grupo, kaj temas pri (pli-malpli) ĉiuj el ili.

La - specoj

Ofte O-vorto estas uzata por paroli pri speco, por diri **kia** io estas. Oni povas tion fari en diversaj manieroj: sen *la*, kun *la*, unu-nombre aŭ multe-nombre. Ofte oni povas uzi ĉiun ajn manieron laŭplaĉe aŭ laŭ la stilo, sed ne ĉiam.

Speco kvazaŭ nekonata individuo

Plej ofte oni ne uzas difinilon, kiam oni parolas pri speco. Oni kvazaŭ rigardas la specon kiel unu nekonatan individuon, aŭ kiel individuon, kies identeco ne gravas. Oni prezentas specojn sen difinilo, kiam la diraĵo validas, ĉu pri ĉiuj de la speco, ĉu pri unuopa membro de la speco.

Leono estas besto.^(FE.5) Oni volas diri, ke leono estas unu el la multaj bestospecoj, kaj ne plantospeco aŭ alia afero. La ideo validas, ĉu oni pensas pri ĉiuj leonoj kune, ĉu oni pensas pri unuopa leono.

Rozo estas floro kaj kolombo estas birdo.^(FE.5) Temas pri specoj, ne pri individuoj.

Karlo estas kuracisto. La vorto *kuracisto* ne servas por identigi, sed por diri, kian profesion havas Karlo.

Elizabeto estas patrino de tri infanoj. La frazparto *patrino de tri infanoj* estas uzata ne por montri, kiu Elizabeto estas, sed por informi, kia homo ŝi estas.

Tio estas ŝtono. Oni ne volas diri, ke tio estas certa individua ŝtono, sed oni volas informi, ke tio

apartenas al la speco ŝtonoj.

Gitaro estas instrumento kun ses kordoj. Oni parolas ĝenerale pri speco de instrumento.

Vi vere loĝas en bela apartamento! La frazparto *bela apartamento* ne servas por identigi certan apartamenton, sed por montri, kia estas la loĝejo.

Akvo bolas je cent gradoj. Oni ne parolas pri certa kolekto de akvo, sed pri la substanco akvo ĝenerale.

Ĉevalo estas pli utila ol hundo. Temas pri du bestospecoj.

Speco kvazaŭ konata individuo

Foje oni rigardas specon kiel unu imagan konatan individuon, kaj uzas *la*. Tio estas sufiĉe ofta en formala aŭ filozofieca stilo. Tiam temas klare pri la tuta speco.

La gitaro estas tre populara instrumento. Oni prezentas instrumentospecon kvazaŭ temus pri unu certa konata instrumento. Ankaŭ eblas: **Gitaro estas...**

La kato preferas varman klimaton. Oni prezentas bestospecon kiel unu konatan individuan beston. Oni ankaŭ povus diri: **Kato preferas...**

La urso troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko. La diraĵo ne povus validi pri unu sola urso. Tial ne eblas diri: **Urso troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.**

La lupulo estas formortanta en Eŭropo. La tuta bestospeco estas malaperanta. Oni do ne povus diri: **Lupulo estas formortanta en Eŭropo.** La celita signifo validas nur, se oni pensas pri ĉiuj lupoj kune.

Kian profiton havas la homo de ĉiuj siaj laboroj, kiujn li laboras sub la suno?^(Pr.1) *La homo = ĉiu homo, la homoj, ĉiuj homoj, la homaro.*

La saĝulo havas siajn okulojn en la kapo, kaj la malsaĝulo iras en mallumo.^(Pr.2) *La saĝulo = ĉiuj saĝuloj. La malsaĝulo = ĉiuj malsaĝuloj.*

En la printempo la glacio kaj la neĝo fluidiĝas.^(FE.39) *La printempo = ĉiuj printempoj.*

La invento de la rado revoluciis la mondon.

Se oni ĉi tiel prezentas specon uzante *la*, oni devas atenti, ke ne estiĝu konfuzo, ĉu oni parolas pri efektiva individuaĵo, aŭ pri speco prezentata kvazaŭ individuaĵo.

Se O-vorto aperas kiel perverba priskribo, oni nepre ne uzu *la*, se temas nur pri speco: *Karlo estas advokato.* Se oni diras *Karlo estas la advokato*, tiam la signifo nepre estas "Karlo estas tiu certa advokato, kiun vi konas".

Speco prezentata multe-nombre

Se temas pri kalkulebla afero, oni ankaŭ povas prezenti specon per multe-nombra vorto. Parolante pri specoj la diferenco inter unu-nombro kaj multe-nombro ofte estas malgrava.

Leonoj estas bestoj. = *Leono estas besto.*

Rozoj estas floroj kaj kolomboj estas birdoj.

Angloj ĝenerale parolas pli malrapide ol Hispanoj.

Ursoj troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.

Gitaroj estas instrumentoj kun (po) ses kordoj.

Ĉevaloj estas pli utilaj ol hundoj.

Sed ja ne eblas diri: **Karlo estas kuracistoj.** Karlo estas nur unu homo, kaj li ne povus esti pluraj kuracistoj.

Oni ankaŭ povas uzi multe-nombran vorton kun *la*, se temas emfaze pri la tuta speco. Sed nepre ne, se la O-vorto rolas kiel perverba priskribo.

La leonoj estas bestoj. Sed ne: **La leonoj estas la bestoj.**

La rozoj estas floroj kaj la kolomboj estas birdoj.

La Angloj ĝenerale parolas pli malrapide ol la Hispanoj.

La ursoj troviĝas kaj en Eŭropo kaj en Ameriko.

La lupoj estas formortantaj en Eŭropo. Temas klare pri la tuta bestospeco. Tial *lupoj* sen *la* ne taŭgas.

La gitaroj estas instrumentoj kun (po) ses kordoj.

La ĉevaloj estas pli utilaj ol la hundoj.

La - specialaj uzoj

La anstataŭ poseda pronomo

Ofte oni uzas *la* anstataŭ poseda pronomo (*mia, lia, sia, ĝia, ilia...*), se la kunteksto klare montras, kiu la posedanto estas. Tio speciale ofte okazas, kiam oni parolas pri korpopartoj kaj parencoj. Tiam oni normale preferas *la*.

Li levis la kapon. = *Li levis sian kapon.*

*Mi montris per **la fingro**, kien li iru. = ...per mia fingro...*

*Ŝi lavis al si **la piedojn**. = Ŝi lavis siajn piedojn.*

*La vojkamarado balancis **la kapon** kaj estis tre malĝoja.^(FA1.44) = ...balancis sian kapon...*

*Ĉu Karlo venis kun **la patro**? = ...kun sia patro?*

*Diru al **la patro**, ke mi estas diligenta.^(FE.8) La patro = mia patro (la patro de la parolanto). Oni tamen ofte uzas la vortojn *Patro* kaj *Patrino* (kun komenca majusklo) kvazaŭ proprajn nomojn sen *la*. Tiel oni ofte parolas ene de familio. Se la parolanto kaj la aŭskultanto estus samfamilianoj, la frazo do povus esti: *Diru al Patro, ke mi estas diligenta*. La karesformojn *paĉjo* kaj *panjo* (vidu "Sufiksoj" ĈJ kaj NJ) oni ĉiam uzas propranomece sen *la*, kiam oni parolas pri la propraj gepatroj: *Diru al paĉjo* (aŭ *Paĉjo*), ke...*

La anstataŭ ĉiuj

Kiam ne estas risko de miskompreno, oni povas uzi *la* anstataŭ *ĉiuj*, sed *la* ne estas same insista kiel *ĉiuj*.

*La gastoj eksidis ĉe la tablo. ~ = Ĉiuj gastoj eksidis... Ĉiuj insistas pri tio, ke neniu gasto mankis. Kun *la* povus esti, ke eble mankis iu, sed tion oni opinias malgrava.*

*Ĉi-vespere **la Angloj** prezentos teatraĵon en la kongresejo. La Angloj ~ = ĉiuj Angloj. La situacio (kongreso) tamen limigas la sencon de ĉiuj Angloj. Temas pri (pli-malpli) ĉiuj Angloj, kiuj partoprenas en la kongreso, kaj ne pri ĉiuj Angloj de la mondo.*

La ankaŭ povas egali pli-malpli al ĉiu aŭ ĉiuj, kiam oni parolas ĝenerale pri speco. Vidu "La -specoj".

La antaŭ lingvonomoj

*La estas uzata antaŭ lingvonomoj, kiuj konsistas el A-vorto plus la vorto *lingvo* (kiu tamen ofte estas subkomprenata). Oni uzas *la*, ĉar oni rigardas la lingvojn kiel unikaĵojn: *la Angla (lingvo)*, *la Ĉina (lingvo)*, *la Nederlanda (lingvo)*... Ekzistas nur unu Angla lingvo, nur unu Ĉina k.t.p. Efektive ekzistas ofte pluraj variantoj de tiaj lingvoj, sed normale oni ignoras tion.*

Oni tamen ne uzu *la* ĉe tiuj malmultaj lingvoj, kiuj havas propran O-vortan nomon, ekz. *Esperanto, Latino, Sanskrito, Ido, Volapuko: Li tradukis la tekston en **Latinon*** (prefere ne: **...en la Latinon**). Pri lingvonomoj vidu "Nomoj de landoj kaj popoloj". Pri *la* ĝenerale ĉe propraj nomoj vidu "La ĉe propraj nomoj".

La antaŭ plej kaj malplej

Kiam *plej* aŭ *malplej* ĉeestas, temas normale pri io unika, kaj oni uzas *la*. (Vidu ankaŭ "Pli-Plej" pri *plej* kaj *malplej*.)

*La malfeliĉa infano forkuris kaj kaŝis sin en **la plej proksima arbaro**.*^(FE.21)

*Li estas tre kredema: eĉ **la plej nekredoblajn aferojn**, kiujn rakontas al li **la plej nekredindaj homoj**, li tuj kredas.*^(FE.41)

*El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas **la plej juna** (infano).*^(FE.10)

*Kelkaj homoj sentas sin **la plej feliĉaj** (homoj), kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.*^(FE.32)

Se temas pri du komparataj aferoj, oni uzas kutime *la (mal)pli* anstataŭ *la (mal)plej*. Vidu "Pli-Plej".

Kelkfoje *plej* ne montras ion unikan, sed plej altan gradon de eco aŭ maniero. Tiam oni ne uzu *la*.

*Eĉ **vulpo plej ruza** fine estas kaptata.*^(PE.425) Ne temas pri certa konata vulpo, sed pri iu ajn vulpo maksimume ruza.

*Li ekaŭdis bruon tonon, kiu povis ektimigi la koron eĉ de **plej kuraĝa viro**.*^(FA1.100) Temas ne pri certa difinita kuraĝa viro, sed pri la kategorio de plej kuraĝaj viroj.

*Ĉiuj floroj brilis en **plej belegaj koloroj**.*^(FA2.135) Temas pri speco de koloroj. Se oni aldonus *la*, temus pri ĝuste tiuj koloroj, kiuj estas plej belaj, kaj la parolanto supozus, ke la aŭskultanto scias precize, kiuj estas tiuj koloroj.

*Kiu venas **plej frue**, sidas **plej ĝue**.*^(PE.1119) *Plej* ne staras antaŭ O-vorta frazparto, sed antaŭ E-vorta frazparto. Vidu tamen ĉi-poste.

*Ŝi hontis siajn larmojn kaj deziris kaŝi ilin kiel eble **plej rapide**.*^(M.25)

*La eĉ estas tiel ofta antaŭ *plej*, ke oni ofte uzas ĝin pro nura kutimo, eĉ kiam ne temas vere pri io konata aŭ unika.*

*Por vi mi en **la plej malluma nokto** irus al la fino de la mondo.*^(M.8) Ne temas pri difinita unika nokto, sed pri iu ajn nokto maksimume malluma. Pli bone estus sen *la*.

Zamenhof tamen uzis *la plej* ankaŭ ĉe E-vortaj frazpartoj.

*Malsupre en la domo estas **la plej bele** kaj tie oni sin sentas **la plej oportune**.*^(FA1.54) Zamenhof uzis *plej*, ĉar temas pri komparo inter pluraj belecoj kaj oportunecoj. En la domo troviĝas do la plej bela el ĉiuj belecoj, kaj la plej oportuna el ĉiuj oportunecoj. Nuntempe oni tamen preferas ne uzi *la* ĉe E-vortaj frazpartoj.

Imagata difiniteco

Kiam oni parolas pri imagata okazo, oni ofte uzas *la*, kiam temas pri certa individua afero, kiu apartenas nur al tiu imagata okazo, kaj kiu estas kvazaŭ konata ene de tiu imagata situacio.

*Propran nomon oni povas nun skribi tiel, kiel ĝi estas skribata en **la gepatra lingvo** de ĝia posedanto.*^(LR.35) En ĉiu unuopa okazo estas nur unu certa lingvo. En ĉiu aparta okazo, la lingvo estas do konata. Se oni ne uzus *la*, oni komprenus, ke iuj posedantoj havas plurajn gepatrajn

lingvojn.

Ĉiun fojon, kiam mortas bona infano, anĝelo de Dio malleviĝas sur la teron, prenas la mortintan infanon sur siajn brakojn [...]^(FA2.21) Oni parolas pri ĝenerala principo, sed oni devas uzi *la* por montri, ke la anĝelo ĉiufoje prenas ĝuste tiun bonan infanon, kiu estas mortinta tiufoje. Se oni ne uzus *la*, oni supozus, ke la anĝelo ĉiufoje prenas iun ajn mortintan infanon.

La komence de rakonto

En literaturo oni ofte uzas *la* tuj en la komenco de rakonto, kvankam la leganto tute ne scias pri la aferoj.

La matena simfonio de la kazernoj vekadis la svene dormantan urbon. Komenco de "Sur Sanga Tero" de Julio Baghy. La leganto ne povas scii, pri kiu urbo temas, kaj ne scias ion pri la matena simfonio, kaj tute ne pri la kazerno, ĉar la rakonto apenaŭ komenciĝis.

La urbestro staris ĉe la malfermita fenestro.^(FA3.73) Komenco de fabelo.

Tia ĉi nenormala uzo de *la* donas al la leganto la impreson, kvazaŭ li mem ĉeestas, kaj povas vidi la okazaĵojn per propraj okuloj.

Oni ofte uzas ankaŭ personajn pronomojn ĉi tiel komence de rakonto: *Post jarmiloj ili alflugos sur la flugiloj de la vaporo tra la aero trans la monda oceano! La junaj loĝantoj de Ameriko vizitos la maljunan Eŭropon.*^(FA3.54) Komenco de la Andersen-a fabelo "Post Jarmiloj". Nur en la dua frazo oni ekscias, kiuj "ili" estas.

Konciza lingvaĵo

En poezio kaj proverboj, kie oni deziras tre mallongajn frazojn, oni iafaje forlasas *la*: *Al ĉevalo donacita oni buŝon ne esploras.*^(PE.15) *Buŝon = la buŝon, ĝian buŝon.*

Citaĵoj

Iafoje oni uzas *la* antaŭ vortetoj, kiuj ne havas sian normalan frazrolon, sed estas iel cititaj. *La tiam vere rilatas al subkomprenata O-vorto antaŭ la citaĵo. La "tuj" de sinjoroj estas multe da horoj.*^(PE.1282) = *La vorto "tuj" signifas por sinjoroj "multe da horoj".* Vidu "Citaĵoj".

La ĉe propraj nomoj

En multaj lernolibroj oni trovas la trosimpligitan regulon: "antaŭ propraj nomoj oni ne uzas *la*". Tio ne estas vera. Efektive la lingvo distingas inter **normalaj propraj nomoj**, ĉe kiuj oni normale ne uzas *la*, kaj **ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj**, ĉe kiuj oni normale ja uzas *la*.

La uzo de *la* ĉe propraj nomoj tamen ne estas tute fiksita. La ĉi-postaj reguloj do ne estas absolutaj.

Legu ĝenerale en "Propraj nomoj". Pri aliaj difiniloj ĉe propraj nomoj vidu "Aliaj difiniloj".

Normalaj propraj nomoj

Normalaj propraj nomoj estas vortoj kaj esprimoj, kiuj estas **per si mem** propraj nomoj. Pri tio decidus la ĉefvorto de la nomo. Ekzemple *Norda Ameriko* estas normala propra nomo, ĉar la ĉefvorto *Ameriko* ĉiam estas propra nomo per si mem.

Normalaj propraj nomoj ne bezonas *la*, ĉar ili ĉiam nomas ion, kion oni supozas konata de la alparolato. Teorie ili nomas unikaĵojn. Multaj propraj nomoj tamen ne estas vere unikaj, sed efektive nomas plurajn individuojn, sed kiam oni uzas propran nomon, oni normale pensas pri unu certa individuo, kaj supozas, ke la aŭskultanto komprenos, pri kiu temas. Normale estus eraro aldoni *la* al tiaj nomoj.

*Morgaŭ mi veturos **Parizon**.*^(FE.28) *Parizo* estas propra nomo de la ĉefurbo de Francio. Ĝi ĉiam nomas unikan difinitan urbon, kaj ne havu *la*.

*Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas **Aleksandron**.*^(FE.9) *Aleksandro* estas propra nomo de knabo. Uzante ĝin oni ĉiam celas certan difinitan knabon, kiun la alparolato konas. Oni ne uzu *la*. Efektive ja ekzistas multaj Aleksandroj, sed kiam oni uzas tian nomon, oni ĉiam celas unu certan el ili, kiun la aŭskultanto konas.

*Zamenhof kreis **Esperanton**.* *Zamenhof* estas ĉiam propra nomo. Ĝi ne havu *la*. *Esperanto* estis unue kaŝnomo de Zamenhof. Nun ĝi estas propra nomo de lia lingvo. La vorto *esperanto* estas ordinara vorto (= "persono, kiu esperas"), sed la lingvonomo estas rigardata kiel tute alia vorto.

Ĉiuj landonomoj (vidu "Nomoj de landoj kaj popoloj") estas traktataj kiel normalaj propraj nomoj. Ili do ne havu *la*. *La rusoj loĝas en **Rusujo** kaj la germanoj en **Germanujo**.*^(FE.40)

Citaĵaj kaj fremdlingvaj propraj nomoj estas ĉiam traktataj kiel normalaj propraj nomoj (sen *la*). Vidu "Citaĵoj" kaj "Ne-Esperantigitaj nomoj".

Foje normala propra nomo havas A-vorton kiel rektan priskribon. Se tiu A-vorto ne estas mem parto de la propra nomo, oni normale ja uzas *la*, kvazaŭ temus pri ordinara O-vorto. Tion oni faras precipe, kiam temas pri elekto (reala aŭ ŝajna) inter pluraj aferoj kun la sama nomo.

*Duoble montriĝis la bildo de **Venero**, de **la surtera Venero**.*^(FA1.138) *Venero* estas propra nomo de diino. Unue *Venero* aperas sen *la*, laŭ la bazaj reguloj por normalaj propraj nomoj. Poste ĉeestas la rekta priskribo *surtera*, kaj oni devas uzi *la* por montri difinitecon. Temas kvazaŭ pri du malsamaj *Veneroj*, la ĉiela *Venero* kaj la surtera *Venero*.

***La malgranda Janjo** per larĝe malfermitaj okuloj rigardis la murojn.*^(M.6)

Ĉiuj konas **Londonon**, la ĉefurbon de Britio, sed ne ĉiuj konas **la aliajn Londonojn** en Usono kaj Kanado. *Londono* ne havas *la*, ĉar ĝi estas klare difinita per si mem. La esprimo *aliaj Londonoj* tamen havas la priskribon *aliaj*. Oni do devas uzi *la*, ĉar oni parolas pri ĉiuj aliaj Londonoj.

*Multaj vizitis Londonon, la ĉefurbon de Britio, sed mi vizitis ankaŭ **aliajn Londonojn**. Ankaŭ ĉi tie Londono havas priskribon, sed oni ne uzu *la*, ĉar ne temas pri ĉiuj aliaj Londonoj, kaj la aŭskultanto ankaŭ ne povas scii, precize pri kiuj Londonoj temas.*

*Tio ĉi estas ne stilo de **bona Esperanto**, sed stilo de malklera homo.*^(LR.78) Ĉi tie mankas *la*, ĉar *bona Esperanto* ne estas uzata por identigi certan lingvon, sed por paroli pri speco de lingvaĵo.

Se temas ne pri elekto inter pluraj kun la sama nomo, sed pri parto de la koncerna afero, tiam oni normale ne uzas *la*, kvankam ĉeestas A-vorta priskribo.

*Eŝvajlero situas en **meza Rejnlando** en Germanujo en **meza Eŭropo**. Ne temas pri pluraj Rejnlandoj aŭ pluraj Eŭropoj, sed pri la meza parto de Rejnlando kaj la meza parto de Eŭropo.*

*En **orienta Azio** multaj landoj evoluas tre rapide. = En la orienta parto de Azio...*

Se rekta priskribo de normala propra nomo ne estas A-vorto, sed alispeca priskribo, tiam oni normale ne uzas *la*. Nur se tia priskribo servas emfaze por distingi inter pluraj individuoj kun la sama nomo, oni povas uzi *la* por tion klare montri.

*Tio estis **Kristino el la erikejo**.*^(FA3.94) *El la erikejo* estas rekta priskribo de la nomo *Kristino*, sed ĝi ne estas A-vorto.

*Mi ekskribos pri ĉio al **Trjapiĉkin en Peterburgo**.*^(Rz.66)

*Pasintjare mi vizitis Berlinon, sed ne **la Berlinon de Germanio**. Mi vizitis unu el la multaj Berlino en Usono. Ĉi tie temas klare pri distingo inter pluraj urboj kun la sama nomo, kaj *la* estas bezonata.*

*Mi daŭre revas promeni tra **la Parizo de 1900**. La parolanto pensas pri la tiama Parizo kvazaŭ alia urbo ol la nuna Parizo.*

Se A-vorta priskribo mem estas parto de la propra nomo, oni normale ne uzas *la*.

***Norda Ameriko** konsistas el du landoj, Usono kaj Kanado. La kontinento nomiĝas **Norda Ameriko** (aŭ **Nord-Ameriko**). La A-vorto estas parto de la nomo.*

Sankta Petro, Sankta Johano... En tiaj ĉi nomoj de sanktuloj la priskribo *Sankta* estas kiel parto de la nomo, tial *la* ne estas uzata. Ĉe Zamenhof oni tamen trovas tiajn nomojn ankaŭ kun *la*.

Kiam sanktula nomo aperas kun *la*, povas esti, ke fakte temas pri festotago, preĝejo aŭ simila afero, kiu estas nomita laŭ tiu sanktulo: *la Sankta Bartolomeo*^(Rn.24) = "la preĝejo de Sankta Bartolomeo".

Ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj

Antaŭ ordinaraj vortoj, kiuj fariĝis propraj nomoj, oni normale ja uzas *la*, ĉar la vortoj ne per si mem montras unikaĵojn.

*Li kreis **la Grandan Ursinon, Orionon, kaj Plejadojn**.*^(lj.9) Estas tri propraj nomoj de stelaroj. Ĉiuj tri estas egale unikaj. La du lastaj nomoj estas normalaj propraj nomoj, kaj ne havu *la*. La unua nomo tamen konsistas el ordinaraj vortoj, kaj bezonas *la*.

Kaj tiam la Nokto diris: "Tenu vin dekstre kaj eniru en la malluman pinarbaron, mi vidis, ke tien foriris la Morto kun via malgranda infano."^(FA3.2) La nokto kaj la morto rolas en fabelo kiel personoj kun propraj nomoj (tion montras la majuskla skribo), sed *nokto* kaj *morto* estas ordinaraj O-vortoj, kaj tial bezonas *la*.

En unu el la domoj de la Orienta strato en Kopenhago, proksime de la Nova Reĝa Bazaro, estis iam granda gastokunveno.^(FA1.72) Estas du propraj nomoj, kiuj konsistas el ordinaraj vortoj. Ili havas *la*. La tria nomo, *Kopenhago*, estas normala propra nomo. Ĝi ne havas *la*.

Dio kondukis la popolon ĉirkaŭire [...] al la Ruĝa Maro.^(Er.13) La marnomo konsistas el ordinaraj vortoj.

La plej suda parto de la Afrika kontinento estas la Bonespera Kabo.

Okazas tamen, ke oni forlasas *la* ĉe tiaj ĉi nomoj, speciale kiam temas pri tre konataj nomoj. La uzado ne estas tute unueca.

Ĉu vi estas membro de (la) Universala Esperanto-Asocio? Oni povas uzi *la*, sed normale forlasas ĝin ĝuste ĉe ĉi tiu nomo, ĉar ĝi estas tiel konata. Pri mallongigoj de ĉi tiaj nomoj vidu ĉi-poste.

Multe-nombraj nomoj

Propraj nomoj, kiuj havas jam en sia baza formo J-finaĵon, ofte kondukas kiel ordinaraj O-vortoj, ankaŭ kiam fakte temas pri normala propra nomo: *la Alpoj* (montaro en Eŭropo), *(la) Andoj* (montaro en Sud-Ameriko), *(la) Filipinoj* (insulara ŝtato en Azio). La vorto *alpo* (= "alta monto kun paŝtejoj") estas ordinara O-vorto. Tial *la Alpoj* estas tute normala: ***La Alpoj ŝajnis al li kvazaŭ la kunmetitaj flugiloj de la tero.***^(FA3.64) La vorto *Andoj* estas tamen ĉiam propra nomo, sed pro la J-finaĵo oni iel sentas, ke ĉiu unuopa monto devus esti "ando". Tial oni emas uzi *la*, kio estas akceptebla, kvankam la vorto **ando** ne ekzistas. Same estas pri *la Filipinoj*, kie la J-finaĵo kreas la impreson, ke ĉiu insulo estas "filipino", sed tia vorto ne ekzistas.

Propraj nomoj kiel priskriboj

Kiam propra nomo aperas kiel rekta priskribo de ordinara O-vorto, kaj la tuta frazparto estas laŭsence difinita kaj konata, tiam oni devas uzi *la*, ĉar la ĉefvorto estas ordinara O-vorto. Tia identiga priskribo estas normale postmetita O-vorto aŭ postmetita nacilingva nomo. Vidu ankaŭ "Identiga priskribo".

la rivero Nilo

la fama aŭtoro Ŝekspiro

la strato Graniczna^(M.4)

la monato Majo^(FA3.18)

(la) Federacia Respubliko Germanio - La ĉefvorto *respubliko* estas ordinara O-vorto, kaj tial oni devus uzi *la*, sed la tuto estas propra nomo tre konata, kaj tial oni ofte forlasas *la*. (Plej ofte oni diru simple *Germanujo* aŭ *Germanio*, nepre sen *la*.)

Se oni volas diri, ke estas unu el pluraj kun tiu ĉi nomo, kaj se la aŭskultanto ne scias, pri kiu el

ili temas, tiam oni ne uzu *la*.

Mi vojaĝis kune kun amiko Johano. = ...*kun amiko, kiun vi ne konas, sed kiu nomiĝas Johano.* Ekzistas pli ol unu amiko kun tiu nomo. Praktike oni sufiĉe malofte ĉi tiel uzas propranoman priskribon ĉe O-vorto sen *la*. Pli ofte oni diras ekz. ...*kun amiko, kiu nomiĝas Johano*, ĉar tio estas pli klara.

Propranoma priskribo povas ankaŭ esti A-vorta.

la Mediteranea maro = *la maro, kiu nomiĝas Mediteraneo* = *la maro Mediteraneo* = *Mediteraneo*. La longa esprimo *la Mediteranea maro* estas do tute samsignifa kiel simpla *Mediteraneo*. La longa esprimo povas esti utila ekzemple, kiam oni volas aparte atentigi, ke *Mediteraneo* estas maro.

la Atlantika oceano (= *Atlantiko*)

la Timora Maro (maro ĉe la insulo Timoro)

Titoloj

Vortoj kiel *sinjor(in)o*, *fraŭl(in)o*, *doktoro*, *profesoro* k.t.p. estas ofte uzataj antaŭ propra nomo. Tian antaŭesprimon oni nomas titolo, se ĝi estas kvazaŭ parto de la propra nomo. Antaŭ titolo oni ne uzas *la*.

Li fianĉiĝis kun fraŭlino Berto.^(FE.39) Ne *...*la fraŭlino Berto.* *

Doktoro Zamenhof kreis Esperanton. Ne **La doktoro Zamenhof...* *

Sinjinino Zminska hieraŭ multe parolis al mi pri vi.^(M.41)

Sekve barono Brambeus estas vi?^(Rz.46)

Laŭ la ordinara reguloj oni devus ja uzi artikolon antaŭ titolo, ĉar la ĉefvorto (la titolo) estas ordinara O-vorto, sed titoloj sekvas apartan regulon.

Ĉar titolo estas kvazaŭ parto de la propra nomo, oni povas ĝin skribi kun komenca majusklo: *El la tri leteroj unu estis adresita: al Lia Episkopa Moŝto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Moŝto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Moŝto, Sinjoro D.*^(FE.42) Majuskla skribo estas tamen malofta en la praktiko.

Tia ĉi antaŭesprimo tamen ne nepre estas titolo, eĉ se ĝi aperas antaŭ propra nomo: *La doktoredzino A. vizitis hodiaŭ la gedoktorojn P.*^(FE.36) La esprimoj *doktoredzino* kaj *gedoktoroj* povas alifoje esti veraj titoloj, sed ĉi tie ili servas por informi, kiaj estas la homoj, kies nomoj estas mallongigitaj al A. kaj P. Nur se la parolanto sentas la tuton kvazaŭ propran nomon, temas pri titolo.

Se titoleca antaŭesprimo havas rektan priskribon, ekz. A-vorton, tiam ĝi ne plu estas titolo (krom se la A-vorto mem estas parto de la titolo, kio estas tre malofta): *Li fianĉiĝis kun la juna fraŭlino Berto. La genia doktoro Zamenhof kreis Esperanton.*

Pruntitaj artikoloj

Iuj normalaj propraj nomoj havas en iuj naciaj lingvoj difinan artikolon, kiu estas kvazaŭ parto de la nomo. En Esperanto tiaj nomoj ne havu artikolon. Ekzemple *Hago* (urbo en Nederlando) neniam havas artikolon en Esperanto, kvankam en pluraj lingvoj ĝi havas artikolon, kiu estas firma parto de la nomo (ekz. *Den Haag*, *La Haye*, *The Hague*, *l'Aia*). Same oni uzas *Havro* sen artikolo, kvankam France estas ĉiam *Le Havre* kun artikolo. Arabaj propraj nomoj havas normale ĉiam difinan artikolon en la Araba, sed en Esperanto ili ne havu artikolon: *Kairo*, *Riado*^o, *Kuvajto* k.t.p. Sed iafoje oni tamen vidas tiajn artikolojn ankaŭ en Esperanto: *la Himalajo*^(FA1.121), *la Atlantiko*, *la Mediteraneo* (normale sen artikoloj). Tio estas nekorekta, sed iafoje tolerebla. Propraj nomoj ja ofte rifuzas tute plene Esperantiĝi.

Ĉe iuj ĉi tiaj nomoj origina artikolo fariĝis parto de la Esperanta radiko: *La-Pazo* (aŭ *Lapazo*), *La-Plato* (aŭ *Laplato*), *El-Salvadoro* (aŭ *Salvadoro*), *Los-Anĝeleso* (aŭ *Losanĝeleso*), *Alĝero*. ("La", "el" kaj "los" estas Hispanaj artikoloj. "Al" estas Araba artikolo.) Pri dividostrekoj en ĉi tiaj nomoj vidu "Helposignoj".

Nomoj de tempodividoj

Monatonomoj (*Januaro*, *Februaro*, *Marto*, *Muharamo*^o, *Ramadano*, *Brumero*...) estas normalaj propraj nomoj. Ili do normale ne havas *la*, tute laŭ la ĉi-antaŭaj reguloj. Vidu ankaŭ "Majuskloj ĉe propraj nomoj" pri monatonomoj.

Georgo Vaŝington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.^(FE.12) *Februaro* estas difinita konata afero. Se ĝi ne estus normala propra nomo, ĝi nepre havus *la*.

Nomoj de festoj (*Kristnasko*, *Pasko*, *Pentekosto*, *Aŝuro*^o...) estas plej ofte traktataj kiel normalaj propraj nomoj sen *la*, kvankam iuj (ekz. *Kristnasko*) fakte estas ordinaraj O-vortoj. La uzado tamen tre varias.

Al Kristnasko venis letero de ŝia patro.^(FA3.58) = *Al la tiujara Kristnasko...*

Post Aŝuro^o *li veturos al Teherano.* = *Post la ĉi-jara Aŝuro...*

Ĉi tio estas la leĝo pri la Pasko.^(Er.12)

Semajntagoj (*lundo*, *mardo*, *merkredo*, *ĵaŭdo*, *vendredo*, *sabato*, *dimanĉo*) ne estas propraj nomoj, sed ofte ili estas uzataj propranomece sen *la*, kvankam difinitaj kaj konataj.

Dum la tuta semajno ŝi estis malgaja kaj ploris multe da varmegaj larmoj; sed kiam venis la dimanĉo, ŝi diris: "Vere, nun mi sufiĉe suferis kaj luktis!"^(FA2.101)

Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo.^(FE.20) Oni ne uzas *la*, ĉar *sabato* kaj *dimanĉo* ĉi tie nur informas pri la speco de tago. Ne temas pri propraj nomoj.

Mi intencas veni Bulonjon ĵaŭdon.^(L1.173) Difinita konata ĵaŭdo prezentata propranomece sen *la*.

"Dimanĉon ni nin vidis." [...] Venis la dimanĉo.^(FA3.60) Temas pri la sama dimanĉo, same konata ambaŭfoje, unufoje propranomece sen *la*, duafoje kun *la*.

Sezonoj (*printempo, somero, aŭtuno, vintro*) kaj tagopartoj (*mateno, tagmezo, vespero, nokto...*) estas ĉiam ordinaraĵoj O-vortoj. Laŭ iuj gramatikistoj ili foje estas uzataj propranomece, sed temas ĉiam pri frazoj, en kiuj oni parolas pri speco de tempo. Tial *la* estas nebezonata.

En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo.^(FE.34) = ...*en somera tempo... en vintra tempo...*

En la printempo la glacio kaj la neĝo fluidiĝas.^(FE.39) Ĉi tiu ekzemplo estas tute simila al la antaŭa, sed ĉi tie ja aperas *la*. Kiam oni parolas ĝenerale pri specoj, oni ofte povas uzi aŭ forlasi *la* depende de la stilo. Vidu "La - specoj".

Tiujn fabelojn ni aŭskultos en vintro.^(FA2.96) = ...*en vintra tempo, ...en iu vintro.*

Fariĝis mateno.^(FA2.131) = *Fariĝis matena tempo.*

La nokton ŝi pasigis ĉe sia laboro.^(FA1.110) Temas pri certa konata nokto. Tial *la* estas uzata, tute laŭ la bazaj reguloj por ordinaraĵoj O-vortoj.

Ĉirkaŭas min nokto.^(FA1.79) ~ = *Ĉirkaŭas min mallumo.*

Lingvonomoj

O-vortaj lingvonomoj (ekz. *Esperanto*) estas tute normalaj propraj nomoj. Oni do normale ne uzu *la* ĉe ili. Vidu "La - specialaj uzoj" kaj "Nomoj de landoj kaj popoloj".

Mallongigitaj propraj nomoj

Mallongigojn de propraj nomoj faritaj el ordinaraĵoj vortoj oni plej ofte traktas kiel normalajn proprajn nomojn (sen *la*). *La* uzado tamen tre varias.

Mi trovis tiun vorton en (la) Plena Ilustrita Vortaro. -> *Mi trovis tiun vorton en PIV.* Antaŭ la plena nomo oni povas uzi *la*, sed antaŭ la mallongigo tio ne okazas.

Tiujare la Universala Kongreso denove estos ekstereŭropa. -> *Tiujare (la) UK denove estos ekstereŭropa.* Mallongigoj de nomoj de kongresoj foje estas uzataj kiel normalaj propraj nomoj (sen *la*), sed alifoje kiel ordinaraĵoj O-vortoj (je bezono kun *la*).

Ĉu vi estas membro de Universala Esperanto-Asocio? -> *Ĉu vi estas membro de UEA.* Teorie oni povas uzi *la* antaŭ la plena nomo, ĉar la ĉefvorto estas ordinara O-vorto, sed praktike tio apenaŭ okazas ĉe tiu ĉi tre konata nomo. Antaŭ la mallongigo *la* neniam aperas.

Aliaj difiniloj

Ne nur *la* estas difinilo. Aliaj difiniloj estas tabelvortoj je U, A kaj ES, posedaj pronomoj, *ambaŭ*

kaj duondifina *unu*. Oni povus ankaŭ diri, ke foresto de ĉia difinilo estas mem difinilo. La klarigoj pri *la* montras, ke manko de *la* estas same grava kiel ĉeesto de *la*.

Kiam ĉeestas la vorteto *ĉi*, oni iafoje subkomprenas la difinilon *tiu*. Tiam *ĉi* kvazaŭ mem fariĝas difinilo.

Posedaj pronomoj

Posedaj pronomoj estas *mia, nia, via, lia, ŝia, ĝia, ilia, onia* kaj *sia* (kaj ankaŭ *cia*). Kiam poseda pronomo aperas kiel priskribo de frazparto, ĝi estas difinilo, kaj oni ne povas uzi *la* (vidu "La - bazaj reguloj"). La poseda pronomo normale mem aldonas difinitan signifon al la frazparto. Se oni anstataŭigas la posedan pronomon per *de*-esprimo, oni normale devas aldoni *la*: *ilia ĉambro* = *la ĉambro de ili*, *mia edzo* = *la edzo de mi*.

Mia domo estas granda. = *La domo, kiu apartenas al mi, estas granda.*

Viaj ŝtrumpoj estas malpuraj. = *La ŝtrumpoj, kiuj apartenas al vi, estas malpuraj.*

Li detruis sian sanon. = *Li detruis la sanon, kiun li havis.*

Nur iafoje, kiam frazparto kun poseda pronomo aperas kiel perverba priskribo, la poseda pronomo ne nepre montras difinitecon.

Tiuj ĉi sinjoroj estas miaj amikoj. La sinjoroj aŭ estas difinitaj amikoj de mi, kiujn la aŭskultanto konas, aŭ ili simple apartenas al la kategorio "amikoj de mi". En ĉi tia frazo nur la kunteksto povas montri, ĉu *miaj amikoj* estas uzata por montri konatajn individuojn aŭ specon. Por klareco oni povas diri ...*estas amikoj de mi* aŭ ...*estas la amikoj de mi*.

Se temas pri certa individuo, kiu tamen estas nekonata de la alparolato, tiam oni povas nuligi la difinitan signifon de poseda pronomo per aldona *unu*: *Unu mia amiko estas Anglo.* *Unu el miaj amikoj estas Anglo.* Oni ankaŭ povas uzi *de*-esprimon kun aŭ sen *unu*: *Amiko de mi estas Anglo.* *Unu amiko de mi estas Anglo.* Tian uzon de *unu* oni povas nomi duondifina *unu*.

Iuj provas uzi posedan pronomon kiel postpriskribon por nuligi la difinitan signifon: *Amiko mia estas Anglo.* Tio estas iel logika, ĉar veraj difiniloj ĉiam staras antaŭ sia O-vorto. Tia uzo tamen ne estas ĝenerale akceptita, kaj ne ĉiuj komprenas, ke la nekutima vortordo celas montri nedifinitan sencon. Normale oni do devas uzi iun el la pli klaraj esprimomanieroj montritaj ĉi-antaŭe.

Kiam poseda pronomo aperas sola sen posta O-vorto, ĝi ne estas difinilo, kaj ne montras difinitan signifon. Por montri difinitecon oni tiam normale ja aldonas *la*.

Tiu ĉi libro estas mia. Ĝi estas unu el miaj libroj - nedifinita senco.

Tiu ĉi libro estas la mia. Ĝi estas tiu konata libro, kiu apartenas al mi - difinita senco.

Unu donis al sia florejo la formon de baleno; alia trovis pli bone, ke ŝia florejo similas je virineto de maro; sed la plej juna donis al la sia formon rondan, kiel la suno.^(FA1.51) *La sia = sia florejo.* Ĉiuj tri florejoj estas difinitaj. La unuaj du estas sufiĉe difinitaj per *sia* kaj *ŝia*, sed la tria estas menciita per sola poseda pronomo sen posta O-vorto, kaj bezonas *la*.

*Nu certe mi legis **la vian**, kiel bone skribita!*^(Rz.47) *La vian = vian verkon = la verkon, kiun vi faris.*

Sed foje oni povas forlasi ĉi tian *la* antaŭ memstara poseda pronomo, se la kunteksto estas tre klara.

*Li pli ŝatas mian domon ol (**la**) sian.* = ...*ol sian domon.*

Iafoje en poezio k.s. oni ne sekvas la normalajn regulojn por posedaj pronomoj: *Patro **Nia**, kiu estas en la ĉielo.*^(UL) *Ho, la profeta **mia** antaŭsento!*^(FK.414) *Eraras for la penso **mia**.*^(FK.310) *Kaj nun, Laerto, al l' afero **via**!*^(H.11) *Mieno **lia** montris pli suferon, sed ne koleron.*^(H.19) En ordinara lingvaĵo oni ne uzu tiajn esprimojn.

Duondifina unu

Iuj lingvoj uzas specialan nedifinan artikolon, kiu ofte estas vorto simila al *unu*. Tia artikolo ne ekzistas en Esperanto. Plenan nedifinitecon oni montras simple per neuzo de difinilo. Sed oni foje uzas *unu* kiel **duondifinan artikolon**. Tia *unu* ne montras nombron, sed individuecon. Ĝi montras, ke temas pri io, kio estas nekonata al la aŭskultanto, sed konata al la parolanto.

***Unu tagon**, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortiĝis.*^(FE.39) La rakontanto per *unu* montras, ke li mem scias, en kiu tago tio okazis.

***Unu vidvino** havis du filinojn.*^(FE.11) Komenco de fabelo. Ankoraŭ nur la rakontanto konas la vidvinon. (Alia teorie ebla interpreto estas matematika: "1 vidvino havis 2 filinojn, sekve 2 vidvinoj havis 4 filinojn". Sed ja tute ne temas pri tio, sed pri prezentado de rolantoj en fabelo.)

*En **unu vilaĝo** loĝis du viroj, kiuj ambaŭ havis la saman nomon.*^(FA1.7) Ili loĝis en vilaĝo konata de la parolanto, sed ne de la aŭskultanto.

*En **unu tago**, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino.*^(FE.15)

***Unu vesperon** fariĝis granda uragano: fulmis kaj tondris, forte pluvegis, estis terure.*^(FA1.17)

La difina artikolo *la* estas pli-malpli deviga, kiam temas pri io konata al la aŭskultanto. Se oni forlasas *la*, oni montras la malan signifon, nedifinitecon. La duondifina artikolo *unu* tamen neniam estas deviga. Ĝi estas nuancilo, kiun oni uzu je bezono.

*Vi devas legi **libron**.* Mankas difinilo. Povas esti iu ajn libro - speca signifo, sed povas ankaŭ esti certa libro nekonata al la aŭskultanto.

***Unu libron** vi devas legi, jen ĝi.* *Unu* montras, ke ne temas pri iu ajn libro, sed pri certa libro nekonata al la alparolato.

*Mi volas, ke vi renkontu **unu amikon** de mi.* *Unu* estas uzata por emfazi, ke ne temas pri iu ajn el la amikoj de la parolanto.

La duondifina *unu* troviĝas en la Fundamento, kaj Zamenhof sisteme uzis ĝin. Ĝi estas tre utila nuancilo, se oni ĝin ne trouzas. Iuj tamen kredas, ke tia ĉi *unu* estas nedifina artikolo uzata pro influo de naciaj lingvoj. Tial multaj hezitas uzi duondifinan *unu* timante fari eraron. Pro tio la duondifina *unu* fariĝis iom malofta nuntempe. Multaj preferas la vortojn *certa* kaj *iu*. Sed *iu*

montras iom alian signifon, kaj *certa* estas multe pli emfaza ol *unu*. Vidu "Specialaj uzoj de unu" pri *unu*, *iu* kaj *certa*.

Tabelvortoj je U, A kaj ES

Ankaŭ tabelvortoj je U, A kaj ES estas difiniloj: *kiu*, *tiu*, *iu*, *ĉiu*, *neniu*, *kia*, *tia*, *ia*, *ĉia*, *nenia*, *kies*, *ties*, *ies*, *ĉies*, *nenies*. Oni do ne uzu *la* kune kun tiaj tabelvortoj.

Ambaŭ

Ankaŭ *ambaŭ* estas difinilo, kiam ĝi rekte priskribas O-vorton. Oni do ne uzu *la* kune kun *ambaŭ*.

Aliaj difiniloj antaŭ propraj nomoj

Antaŭ normalaj propraj nomoj oni normale ne uzas *la* (vidu "La ĉe propraj nomoj"). Aliaj difiniloj povas tamen aperi antaŭ ĉiaj propraj nomoj, sed nur malofte estas bezono de tiaj esprimoj.

Kaj vi ankaŭ, mia Francisko, vi ankaŭ?^(Rt.9) *Mia* aldonas ian amikecan nuancon.

Ĉu vi sentas teruron antaŭ tiu Karolo?^(Rt.33) *Tiu* emfazas, ke temas pri la ĵus menciita Karolo.

Ambaŭ Pjotr Ivanoviĉ'oj alkuras sur la pintoj de la piedoj.^(Rz.55) Temas pri du viroj kun la sama nomo.

Pli ol unu difinilo

Normale oni ne uzu pli ol unu difinilon antaŭ frazparto. Speciale grave estas, ke oni ne uzu *la* kune kun aliaj difiniloj. Tiu baza principo tamen ne estas tute absoluta. Ifoje oni bezonas uzi du difinilojn por montri specialan signifon.

Kune kun poseda pronomo oni foje uzas tabelvorton je U, *ambaŭ* aŭ *unu*.

El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.^(FE.10)

Mi perdis ĉiujn miajn fortojn.^(Gm.65)

Ambaŭ liaj manoj estis malpuraj.

Venis tiuj niaj amikoj, kiuj povis.

Iu mia amiko devas veni. Iu nuligas la difinitan signifon de *mia*.

Unu mia amiko venis, nome Ernesto. Unu forigas la difinitan signifon de *mia*, kaj montras anstataŭe duondifinitan signifon.

Ĉiu(j) kaj *ambaŭ* sufiĉe ofte aperas kune kun poseda pronomo. Cetere oni normale preferas konstruon kun la rolvorteto *el*: *Venis tiuj el miaj amikoj, kiuj povis. Iu el miaj amikoj devas veni. Unu el miaj amikoj venis, nome Ernesto.*

Se poseda pronomo staras sola sen posta O-vorto, ĝi perdas sian difinitan signifon, kaj oni uzu *la* je bezono. Vidu "Aliaj difiniloj".

Oni povas iafoje uzi *ĉiuj tiuj* kiel duoblan difinilon: *Mi vidis grupon de personoj, kaj ĉiuj tiuj personoj parolis Esperanton.*

En ekstremaj okazoj oni povus uzi *ĉiuj ties* kiel duoblan difinilon: *La infanoj ne povis sidi sur la seĝoj, ĉar ĉiuj ties kruroj estis rompitaĵoj.* Prefere: *...ĉiuj el ties kruroj...* aŭ *...ĉiuj kruroj de la seĝoj...* Se oni dirus *ĉiuj iliaj kruroj*, temus pri la kruroj de la infanoj. Vidu "Tabelvortoj je ES".

Oni povas iafoje uzi *ĉiuj tiaj* kiel duoblan difinilon: *Ekzistas tiaj homoj, kiuj malmamas Esperanton. Ĉiuj tiaj homoj scias tro malmulte pri ĝi.*

Ankaŭ *ambaŭ tiuj* kaj *ambaŭ ties* estas eblaj: *Mi vidis du personojn. Ambaŭ tiuj personoj parolis Esperanton. La infano ne povis uzi la biciklon, ĉar ambaŭ ties radoj estis difektitaĵoj.*

Apostrofo

Apostrofo (') estas signeto, kiu montras, ke parto de vorto estas forlasita. En Esperanto temas normale ĉiam pri forlasita vokalo.

"Normala apostrofado"

"Nenormala apostrofado"

Normala apostrofado

Apostrofado de O-finaĵo

La finaĵon O de O-vorto oni povas ellasi. Tiam oni skribas apostrofon anstataŭ O. Tia ellaso de O eblas tamen nur kiam ne sekvas iu el la finaĵoj J kaj N. En la parolo la akcento restas sur la sama vokalo, kvazaŭ la O ankoraŭ estus. La apostrofo estas kvazaŭ neelparolata vokalo: *turmEnt'*, *vespEr'*, *historI'*, *metrO'* (= *metrOo* - komparu kun *mEtro*), *armE'* (= *armEo* - komparu kun *Arme*), *revU'* (= *revUo* - komparu kun *rEvu*), *ĉiEl'* (= *ĉiElo* - komparu kun *ĉIel*).

Oni ne povas apostrofi A-vortojn. *Ruĝ'* egalas ĉiam al *ruĝo*, neniam al *ruĝa*. Apostrofo ankaŭ ne povas anstataŭi verban finaĵon aŭ E-finaĵon (vidu tamen ĉi-poste pri la esprimo dank' al). Oni ankaŭ atentu, ke ne eblas apostrofi la finojn ON, OJ kaj OJN. *Har'* egalas ĉiam al *haro*, neniam al *haron*, *haroj* aŭ *harojn*.

La O de la tabelvortoj je O ne estas O-finaĵoj, kaj oni ne povas ilin anstataŭigi per apostrofoj. Ne eblas do **ki'*, *ti'*, *i'*, *ĉi'*, *neni'** anstataŭ *kio*, *tio*, *io*, *ĉio*, *nenio*. Nur en poezio oni iafoje tamen uzas tiajn nenormalajn formojn. Vidu ankaŭ "Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj".

Apostrofado de la

La vokalo A en la difina artikolo *la* povas esti ellasita kaj anstataŭigita per apostrofo -> *l'*. Tiun mallongigitan formon oni prefere uzu nur post rolvortetoj, kiuj finiĝas per vokalo: *de l'*, *ĉe l'*, *je l'*, *tra l'*, *pri l'*, *pro l'*.

Normale oni skribas *l'* kiel apartan vorton, sed oni ĉiam elparolas ĝin kune kun la antaŭa rolvorteto kiel unu vorton, kvazaŭ "*del*", "*ĉel*" k.t.p.

Iafoje en poezio oni trovas *l'* ankaŭ sen tia rolvorteto: *L' espero, l' obstino kaj la pacienco...*^(FK.300) *ŝi vidis ke l' sentoj plu restas*. Ĉiuokaze oni uzu la mallongigitan artikolon nur kie ĝi estas elparolebla.

Ĉefe en poezio

Apostrofoj estas uzataj precipe en poezio por eviti troajn vokalojn.

*Post longa migrado sur dorna la voj'
Minacis nin ondoj de l' maro;
Sed venkis ni ilin kaj velas kun ĝoj'
Al verda haven' de l' homaro.
Post longa batalo, maldolĉa turment'
La stela standardo jam flirtas en vent'*

(El "La Tagiĝo" de Antoni Grabowski.)

En ordinara lingvaĵo apostrofoj estas tre maloftaj. En parola lingvo apostrofado apenaŭ okazas entute.

Dank' al

Apostrofo estas ankaŭ tradicie uzata en la esprimo *dank' al* = "pro la (favora) influo de, mal-malgraŭ". *Dank' al* aperas en ĉia lingvaĵo, ankaŭ en parola uzo.

Jes, dank' al Dio, ĉio estas en bona ordo. ^(Rz.38)

Dank' al la lingvo ni tiel altiĝis super la bestoj. ^(FK.229)

Dank' al nia konstanteco kaj laborado nia afero iom post iom fortiĝados. ^(OV.123)

Dank' al la grandaj elspezoj [...] la monujo baldaŭ montris al li sian nudan fundon. ^(OV.126) Ĉi tie *dank' al* estas ironia. Temas fakte pri malfavora influo.

Iuj opinias, ke *dank' al* estas erara, ĉar la apostrofo ne anstataŭas O-finaĵon, sed pli vere E-finaĵon. Malgraŭ tiu kritiko *dank' al* restas firma kaj utila parto de Esperanto. Oni povas trankvile pluuzi ĝin kiel fiksitajn esprimojn. Sed *danke al* ja estas tute korekta alternativo: *danke al Dio, danke al la lingvo*. Ankaŭ *danke* + N-finaĵo eblas: **Danke unu eraron en la tempo de la presado, la Regularo akceptis tute alian formon ol mi pensis.** ^(OV.71) Vidu ankaŭ "[Rolvortaĵoj](#)".

Iuj asertas, ke ja temas pri O-finaĵo: *dank' al* = *danko (estu) al* (aŭ simile). Tia klarigo funkcias, sed nur lame, en plej multaj frazoj. Tiam oni devas imagi la esprimojn kun *dank' al* kiel apartan mallongigitan frazon: *Danko estu al la lingvo: Ni tiel altiĝis super la bestoj.*

Un'

Kiam oni kalkulas taktojn, ritmojn k.s., oni povas uzi apostrofan formon de *unu* -> *un'*.

Un'! du! un'! du! - La soldatoj marŝis.

"Un', du, tri, kvar", li kalkulis laŭte.

Un' estas oficiale permesata de la Akademio de Esperanto (vidu la Aktojn de la Akademio II, p. 39), sed *un'* povas aperi nur en memstara, kvazaŭ ekkria uzo, kiel en la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Ĝi ne povas aperi en ordinara frazoj. Ne eblas ekz.: **Mi havas nur un' amikon.* * Eblas nur: *Mi havas nur unu amikon.*

Nenormala apostrofado

Gramatika apostrofado

Iafoje oni uzas apostrofojn en vortaroj aŭ en diskutoj pri gramatiko por montri, ke oni parolas pri nuraj vortoradikoj. En tia uzado apostrofo ne egalas al O-finaĵo.

Disiga apostrofado

Okaze oni uzas apostrofojn por disigi vortelementojn unuj de la aliaj, precipe kiam oni uzas ne-Esperantan vortelementon kun Esperantaj finaĵoj: *Ĉu vi konas **Waringhien'on***? Tiaj apostrofoj aperas ĉe kelkaj Hebrelingvaj vortoj en la Biblio: *bat'o, kab'o, kor'o, log'o* (mezurunuoj), *bek'o* (monero). Oni povas anstataŭe uzi dividostrekon: *Waringhien-on, kab-o, log-o*. Tio estas verŝajne preferinda.

En la komenca tempo oni uzis en tekstoj por komencantoj diversaspektajn signetojn (streketojn) por disigi la elementojn de vortoj: *ŝi est|as am|at|a de ĉiu|j*^(FG). Ofte oni uzis signetojn tre similajn al apostrofoj, sed tiaj signetoj ne estas apostrofoj. Vidu ekzemplojn en "Gramatiko en la Fundamento".

Apostrofado de AŬ-vortoj

Okazis provoj apostrofi E-vortecajn vortetojn, kiuj finiĝas per "aŭ": *hodiaŭ* -> **hodi'**, *anstataŭ* -> **anstat'**, *apenaŭ* -> **apen'**, k.t.p. Tia apostrofado estas neregula. Ĝi neniam enuziĝis, kaj nur en poezio ĝi eventuale povus esti akceptebla.

Nezorga elparolo

Iafoje oni uzas apostrofojn por montri, ke parto de vorto estas neregule forlasita, ekz. por montri nezorgan elparoladon aŭ nenormalan (slangan) lingvaĵon: *'stas = estas, s'joro = sinjoro, 'avas = havas*.

Sonimitoj

Kiam oni uzas nudan radikon kiel sonimiton aŭ ekkrion, oni iafoje aldonas apostrofon: *Jen ĝi!* *Ho, halt'!*^(H.8) Estas verŝajne preferinde ne skribi apostrofon en tiaj okazoj, ĉar ne temas pri ellasita O-finaĵo. Vidu ankaŭ "Ekkria vortetoj kaj sonimitoj".

Forlaso de A-finaĵoj

Aperis la ideo, ke oni povus ellasi ankaŭ A-finaĵojn, sed ke oni tiam ne uzus apostrofon: *diligenta knabo* -> **diligent knabo**, *sincera koro* -> **sincer koro** (la ekzemploj estas de K. Kalocsay en "Lingvo Stilo Formo"). Forlaso de A-finaĵoj tamen tute ne estas ebla en Esperanto, ĉu kun apostrofo, ĉu sen apostrofo.

Neuzo de apostrofo

Kelkaj poetoj eksperimente forlasas apostrofojn supozante, ke la leganto tamen komprenos, kie mankas O-finaĵoj.

ŝovas harojn
el okul (= okul')
de ŝlimo
fingro skvama
monstra manipul (= manipul')
moko moko mok (= mok')
sen fino

(El sentitola poemo de Baldur Ragnarsson.)

Kelkfoje tia uzado konfuzas malsamajn vortojn: ĉiel konfuziĝus kun ĉiel' (ĉielo), kaj kun kaj' (kajo), nun kun nun' (nuno), unu kun unu' (unuoj), al kun al' (alo), ĉar kun ĉar' (ĉaro), krom kun krom' (kromo), por kun por' (poro), kaze kun kaze' (kazeo) k.t.p. Oni do uzu apostrofojn laŭ la Fundamentaj reguloj.

Pronomoj

Pronomoj estas vortetoj, kiujn oni uzas por paroli pri tute konataj aferoj. En PMEG nur dek vortetoj estas nomataj pronomoj. Iliaj bazaj formoj nomiĝas **personaj pronomoj** (kvankam ili ne ĉiam montras personojn). Kun A-finaĵoj ili nomiĝas **posedaj pronomoj** (kvankam ili ne ĉiam montras posedon).

"Personaj pronomoj"

"Posedaj pronomoj"

"Unua persono"

"Dua persono"

"Tria persono"

"Si"

Vidu ankaŭ "Pronomoj en nereкта parolo".

(Foje oni proponas enkondukon de novaj pronomoj en Esperanton. Tio estas tute senespera, ĉar pronomoj estas tiel baza parto de lingvo, ke novaj nur en ekstremaj okazoj povas enuziĝi. PMEG enhavas kompreneble nur la oficialajn kaj Fundamentajn pronomojn. Oni ne malŝparu sian tempon vane proponante novajn pronomojn. Vidu ankaŭ "Vortospecoj" pri fermitaj kaj malfermitaj vortklasoj.)

Personaj pronomoj

mi = la parolanto

ni = la parolanto kaj alia(j) persono(j)

vi = la alparolato(j)

li = la priparolata vira persono aŭ persono kun nekonata sekso

ŝi = la priparolata ina persono

ĝi = la priparolata aĵo, besto aŭ infaneto

ili = la priparolataj personoj, aĵoj, bestoj aŭ infanetoj

oni = neprecizigita(j) persono(j)

si = la sama persono kiel la subjekto, se tiu ne estas *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*)

Teorie ekzistas ankaŭ la pronomo *ci* = "la alparolato" (unu-nombra), sed *ci* normale ne estas uzata. Oni uzas *vi* kaj unu-nombre kaj multe-nombre.

Personaj pronomoj povas ricevi la finaĵon N ("La rolfinaĵo N"): Mi amas **vin**. **Ilin** konas Karlo.

Ĉu vi **ĝin** vidas? Elizabeto lavas **sin** en la lago.

Posedaj pronomoj

Se oni aldonas la finaĵon A al personaj pronomoj, oni kreas **posedajn pronomojn**.

mia = (la)... de mi

nia = (la)... de ni

via = (la)... de vi

lia = (la)... de li

ŝia = (la)... de ŝi

ĝia = (la) ... de ĝi

ilia = (la)... de ili

onia = (la)... de oni

sia = (la)... de si

Teorie ekzistas ankaŭ *cia* = "(la)... de ci", sed *cia* normale ne estas uzata. Oni uzas *via* kaj ununombre kaj multe-nombre.

La posedaj pronomoj estas difiniloj. Ili enhavas normale la signifon de *la*. Vidu detale en "Aliaj difiniloj".

La posedaj pronomoj povas ricevi la finaĵojn J kaj N same kiel aliaj A-vortoj (ĉiam J antaŭ N):
mia ĉambro - *miaj* ĉambroj - *mian* ĉambrojn - *miajn* ĉambrojn.

Foje oni renkontas posedajn pronomojn kun la fino "*es*" anstataŭ A: **mies**, **vies**, **lies**, **ilies**... La ES-parto estas pruntita de la tabelvortoj je ES, kiuj ankaŭ estas posedaj. Tiaj posedaj pronomformoj estas malkorektaj, sed tamen kompreneblaj. Kiel ŝercajn vortojn oni povus ilin eble iafoje uzi, sed en serioza uzo ili estas nepre evitendaj.

Signifoj

Poseda pronomo similas al *de* + persona pronomo: *mia* ≈ *de mi*. Sed [de](#) havas tre multajn signifojn. La posedaj pronomoj havas nur kelkajn el tiuj signifoj.

La normala signifo de poseda pronomo estas aparteno aŭ posedo: *mia domo* = "la domo posedata de mi, la domo kiu apartenas al mi", *lia nazo* = "la nazo kiu apartenas al li, la nazo kiu estas parto de li", *ŝia lernejo* = "la lernejo en kiu ŝi lernas/instruas (aŭ simile)", *ilia lingvo* = "la lingvo kiun ili parolas". Pri diversaj specoj de aparteno kaj posedo vidu "De rilate al ne-aga O-vorto".

Poseda pronomo povas ankaŭ montri aganton: *lia agado* = "la agado (farata) de li, la agado kiun li faras". Poseda pronomo povas havi tian signifon nur ĉe aga O-vorto: *lia agado*, *iliaj klopodoj*, *via atingo*. *De* povas havi tian signifon ankaŭ ĉe pasiva participo: *farita de li*, *amata de mi* (vidu "De rilate al participo").

Poseda pronomo povas kelkfoje montri sencan objekton: *ĝia uzado* = "la uzado de ĝi, la ago uzi ĝin". Oni atentu, ke miskomprenoj ne ekestu. Ekzemple *ŝia admirado* normale signifas: "la admirado fare de ŝi" (subjekta signifo). Se oni uzas *ŝia admirado* en la signifo "la ago admiri ŝin" (objekta signifo), oni ne eraras, sed oni eble riskas miskomprenon.

En iaj frazoj pri ies korpoparto, vestaĵo aŭ simile, oni kutimas uzi *al*-komplementon anstataŭ poseda pronomo: *Mi lavis al mi la manojn.* = *Mi lavis miajn manojn. Ili disŝirus al si la vestojn.*^(FA2.88) = *Ili disŝirus siajn vestojn.* Vidu Al.

Unua persono

Mi

Mi estas unu-nombra (kaj tute ne montras sekson). *Mi* kaj *mia* estas uzataj de la parolanto por paroli pri si mem. En gramatiko tio estas ofte nomata "la unua persono".

Mi venas de la avo, kaj *mi* iras nun al la onklo.^(FE.9)

Promenante sur la strato, *mi* falis.^(FE.22)

La patro donis al *mi* dolĉan pomon.^(FE.10)

Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de *mi*.^(FE.25)

Mi amas *min* mem.^(FE.18)

Mi foriras, sed atendu *min*, ĉar *mi* baldaŭ revenos.^(FE.42)

Ho ve, sinjoro, *mia* patrino forpelis *min* el la domo.^(FE.21)

Por *miaj* kvar infanoj *mi* aĉetis dek du pomojn.^(FE.14)

Kiam *mi* finos *mian* laboron, mi serĉos *mian* horloĝon.^(FE.20)

Mi prenos *miajn* glitilojn kaj iros gliti.^(FE.34)

Ni

Ni estas multe-nombra (kaj tute ne montras sekson). *Ni* kaj *nia* estas uzataj de la parolanto por paroli pri si mem kaj alia(j) persono(j). *Ni* povas signifi *mi kaj unu alia persono*, *mi kaj pluraj aliaj personoj*, *mi kaj ĉiuj aliaj homoj*, aŭ *mi kaj vi*. La pronomo *ni* jen inkluzivas la alparolata(j)n homo(j)n, jen ne. Kiuj personoj estas inkluzivitaj, povas montri nur la kunteksto. Vidu ankaŭ "Pronomoj en nereкта parolo".

Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj.^(FE.9) *Ni* = *Mi* kaj ĉiuj aliaj homoj.

Ni disiĝis kaj iris en diversajn flankojn: *mi iris dekstren*, kaj *li iris maldekstren*.^(FE.28) *Ni* = *Mi* kaj li.

*Kiam vi ekparolis, **ni** atendis aŭdi ion novan, sed baldaŭ **ni** vidis, ke **ni** trompiĝis.*^(FE.40) *Ni = Mi kaj aliaj homoj, sed ne la alparolato.*

*Neniam aliaj povas fariĝi pli feliĉaj, ol **ni** ambaŭ!*^(FA2.32) *Ni = Mi kaj vi.*

***Ni** du laboris alterne.*^(FA3.122) *Ni = Mi kaj unu alia.*

*Kiam vi vidis **nin** en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron.*^(FE.24) *Ni = Mi kaj li.*

*La nokto estis tiel malluma, ke **ni** nenion povis vidi eĉ antaŭ **nia** nazo.*^(FE.33)

*La junulo aliĝis al **nia** militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun **ni** kontraŭ **niaj** malamikoj.*^(FE.39)

Iafoje *ni* estas uzata por nur unu persono. Tio okazas en iaj stiloj de skriba lingvo, kiam la skribanto volas iel ŝajnigi, ke li tamen ne estas sola, ĉu pro modesteco, ĉu pro alia kialo.

*La montritajn naŭ vortojn **ni** konsilas bone ellerni.*^(FE.30) *Ni ĉi tie fakte estas nur Zamenhof - unu persono. Li uzis *ni* por kvazaŭ inkluzivi ankaŭ aliajn Esperantistojn.*

*En la venonta ĉapitro **ni** traktos tiun ĉi demandon pli profunde. Per *ni* la aŭtoro kvazaŭ inkluzivas la leganton.*

Tradicie reĝo (aŭ alia altrangulo) povas preparoli sin mem per *ni* anstataŭ *mi* por montri sian altan rangon. En Esperanto tio povus aperi en literaturo (ĉefe en tradukoj).

Dua persono

Vi

Vi kaj *via* estas uzataj de la parolanto por paroli pri la persono(j), al kiu(j) li parolas. *Vi* kaj *via* povas inkluzivi ankaŭ aliajn personojn, kiuj iel apartenas al la sama grupo kiel la alparolato(j). En gramatiko tio estas nomata "la dua persono". Oni uzas *vi* egale al unu aŭ pluraj personoj. *Vi* estas do jen unu-nombra, jen multe-nombra. (Estus tute malĝuste diri, ke *vi* estas multe-nombra pronomo uzata ankaŭ unu-nombre. *Vi* estas dekomence sendistinge ĉu unu-nombra, ĉu multe-nombra. Estas tial absolute nenia mallogikeco en la uzado de *vi* por unu persono.) *Vi* tute ne montras sekson, kaj estas ankaŭ tute neŭtrala pri rango aŭ pozicio k.t.p.

*Sinjoro, **vi** estas neĝentila.*^(FE.16)

*Sinjoroj, **vi** estas neĝentilaj.*^(FE.16)

***Vi** estas infanoj.*^(FE.16)

*Mia hundo, **vi** estas tre fidela.*^(FE.16) *Oni parolas al hundo kvazaŭ al persono.*

*Vi amas **vin** mem.*^(FE.18)

*Sidigu **vin**, sinjoro!*^(FE.39)

Mi rakontos al vi historion.^(FE.18)

Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro!^(FE.10)

Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prunto; trie mi petas vin ankaŭ poste prunti al mi, kiam mi bezonos monon.^(FE.14)

Ĉu vi amas vian patron?^(FE.41)

Via parolo estas tute nekomprenebla kaj viaj leteroj estas ĉiam skribitaj tute nelegeble.^(FE.41)

Kiam *vi* estas subjekto de U-verbo en ĉeffrazo, oni kutime forlasas ĝin. Vidu "Mallongigitaj frazoj".

En kelkaj lingvoj oni foje uzas *vi*-pronomon pri homoj ĝenerale. Por tio oni devas en Esperanto nepre uzi oni.

Ci

Ci estas unu-nombra alparola pronomo (kiu tute ne montras sekson). *Ci* kaj *cia* ekzistas nur teorie, kaj estas preskaŭ neniam praktike uzataj. Eblus imagi *ci* kiel pure unu-nombran *vi*, aŭ kiel intiman familieran (unu-nombran) *vi*, aŭ eĉ kiel insultan (unu-nombran) *vi*. Sed estas fakte tute neeble diri, kian nuancon ĝi montras, ĉar ĝi apenaŭ estas uzata.

Ci skribas (*anstataŭ "ci" oni uzas ordinare "vi"*).^(FE.16) Tio ĉi estas la sola frazo kun *ci* en la Fundamenta Ekzercaro. Krome *ci* kaj *cia* estas menciitaj en la Universala Vortaro de la Fundamento, sed en la Fundamenta Gramatiko ("la 16 reguloj") aperas nek *ci* nek *cia*. Ankaŭ en la Unua Libro ili ne troviĝas.

Iuj imagas, ke oni antaŭe uzis *ci*, kaj ke tiu uzo poste malaperis, sed fakte *ci* neniam vere estis praktike uzata. Ĝi nur aperis iafoje en eksperimenta lingvaĵo k.s. En normala Esperanto oni ĉiam uzis nur *vi*.

Kelkfoje oni trovas *ci* en tradukoj, kie la originalo havas *ci*-similan pronomon. Tio plej ofte estas netaŭga tradukomaniero, ĉar *ci* apenaŭ kapablas redoni la sencon de ofte uzata normala vorto, kiam ĝi mem estas plej malofta preskaŭ sensenca vorto. Por montri ekz. nuancon de familiareco aŭ insultan sencon, oni uzu je bezono aliajn lingvajjn rimedojn.

"Jes, jes!" diris la reĝo, "lunde ci ricevos nian filinon!" ĉar nun, kiel al estonta bofilo, li parolis al li "ci".^(FA1.130) En la originala teksto aperis *ci*-simila pronomo, kiu montris intiman, familieran rilaton. Oni povus alternative traduki ekz. jene: *"Jes, jes!" diris la reĝo, "lunde, kara filo, vi ricevos nian filinon!"*, ĉar nun, kiel estontan bofilon, li nomis lin "filo".

Tre multaj Esperantistoj ne komprenas la pronomon *ci*. Tial tiuj, kiuj provas uzi *ci* en interparolado, renkontas multajn malfacilaĵojn. En normala Esperanto oni simple uzas ĉiam *vi*, ĉu oni parolas al unu persono, ĉu al pluraj, ĉu oni parolas al intime konata persono, ĉu al fremdulo, ĉu oni parolas al amiko, ĉu al malamiko. Tio funkcias tre bone. Je bezono oni povas pliprecizigi per *vi sinjoro*, *vi amiko*, *vi kara*, *vi ĉiuj*, *vi amikoj*, *vi karaj*, *vi ambaŭ* k.t.p. Ĉiaj provoj ĝeneraligi la uzadon de *ci* estas vanaj, kaj povas kaŭzi nur konfuzon.

La kunmetaĵo *ci-diri* (aŭ *cii*) povas iafoje montri uzadon de *ci*-simila pronomo en alilingva interparolo: - *Kial ŝi ofendiĝis? Mi ne komprenas ilian lingvon.* - *Mi pensas, ke li **ci-diris** al ŝi, kaj tion ŝi ne permesas.*

Tria persono

En gramatiko ĉio, kio ne estas *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*), estas nomata "la tria persono". *Li*, *ŝi*, *ĝi* kaj *ili*, kaj *lia*, *ŝia*, *ĝia*, *ilia*, estas uzataj por paroli pri io konata, kio estas nek la parolanto, nek la alparolato. *Oni* kaj *onia* estas uzataj por paroli pri nedefinita persono. [Si kaj sia](#) anstataŭas la aliajn triapersonajn pronomojn en certaj okazoj.

En iaj frazoj oni uzas tiu(j) anstataŭ *li*, *ŝi*, *ĝi* aŭ *ili*.

Li kaj ŝi

Li kaj *ŝi* estas unu-nombraj. *Li* kaj *lia* estas uzataj, kiam oni parolas pri unu vira persono. *Ŝi* kaj *ŝia* estas uzataj pri unu ina persono.

Li estas knabo, kaj *ŝi* estas knabino.^(FE.16)

Mi vokas la knabon, kaj *li* venas.^(FE.16)

Mi vokas la knabinon, kaj *ŝi* venas.^(FE.16)

Li estas mia onklo.^(FE.18)

Ŝi estas mia onklino.

Li ne estas lavisto, *li* estas lavistinedzo.^(FE.36)

Ŝi estas lavistino.

Li fianĉiĝis kun fraŭlino Berto.^(FE.39)

Ŝi fianĉiniĝis.

Ĉu vi amas vian patron? Kia demando! kompreneble, ke mi *lin* amas.^(FE.41)

Ŝiaj gepatroj volis *ŝin* edzinigi kun alia persono.^(FE.39)

En la salono estis neniu krom *li* kaj *lia* fianĉino.^(FE.26)

Liaj lipharoj estas pli grizaj, ol *liaj* vangharoj.^(FE.31)

"Jes, patrino", respondis al *ŝi* la malĝentilulino.^(FE.21) *Ŝi* = la patrino.

Lia edzino estas tre laborema kaj ŝparema, sed *ŝi* estas ankaŭ tre babilema kaj kriema.^(FE.41)

Li amas tiun ĉi knabinon pro *ŝia* beleco kaj boneco.^(FE.35)

*Mi renkontis vian patrinon kaj **ŝian** kolegon.*

*Mi bone konas vian fraton kaj **liajn** amikojn.*

*En unu tago, kiam **ŝi** estis apud tiu fonto, venis al **ŝi** malriĉa virino, kiu petis **ŝin**, ke **ŝi** donu al **ŝi** trinki.^(FE.15) La frazo enhavas du inajn personojn, knabinon kaj virinon. Ĉiuj **ŝi** estas la knabino, krom la lasta, kiu estas la virino.*

*Apenaŭ **ŝia** patrino **ŝin** rimarkis, **ŝi** (la patrino) kriis al **ŝi** (la filino): "Nu, mia filino?"^(FE.21)*

Kiam oni parolas pri persono, kies sekso ne estas konata, aŭ kiam oni parolas ĝenerale pri homo de iu ajn sekso, oni normale uzas *li*. *Li* do havas du signifojn: *la vira persono* aŭ *la homo*.

*Ĉiu, kiu **ŝin** vidis, povis pensi, ke **li** vidas la patrinon.^(FE.11) *Li* respondas ĉi tie al *ĉiu*, do al *ĉiu* persono.*

*Ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al **li**.^(FE.13)*

*Ni povas diri "pardonu al la malamiko" kaj "pardonu la malamikon", sed ni devas diri ĉiam "pardonu al la malamiko **lian** kulpon".^(FE.29) *Li* = la malamiko. La frazo temas pri teoria persono, ĉu vira, ĉu virina.*

Tia ĉi uzo de *li* estas foje rigardata kiel seksta diskriminacio, sed estas fakte nur gramatika afero. Oni uzas *li* ne ĉar oni ignoras virinojn, sed ĉar *li* estas dusignifa: vira kaj neŭtra. Tio ja povas foje kaŭzi malklaraĵojn. Tiam oni ne hezitu esprimi sin pli klare per ekz. *ŝi aŭ li, tiu, tiu persono* k.t.p. Vidu ankaŭ "Seksa signifo de O-vortoj".

(Pli-malpli ĉiu libera konsonanto + "i" estas jam proponita kiel anstataŭaĵo de sekse neŭtra *li* - eĉ sola "i" estas proponita! - sen praktikaj rezultoj. Ankoraŭ neniu proponis ekiri la saman vojon kiel la Angla lingvo, en kiu kelkaj uzas multe-nombran pronomon, = *ili*, ankaŭ en unu-nombro: ~ = **Ĉiu homo pensas, ke ili scias la respondon.* * Per la ĉi-tiea mencio de tiu (same senŝanca) ideo, la ebloj de reformproponoj espereble estas tute elĉerpitaj. Tiuj, kiuj pripensas reformojn, estu do avertitaj, ke apenaŭ eblas ion novan proponi.

Ĝi

Ĝi estas unu-nombra vorto. *Ĝi* kaj *ĝia* estas uzataj por paroli pri senseksaĵo.

*La tranĉilo tranĉas bone, ĉar **ĝi** estas akra.^(FE.16)*

*Ĉu vi jam trovis vian horloĝon? Mi **ĝin** ankoraŭ ne serĉis.^(FE.20)*

*Trovinte pomon, mi **ĝin** manĝis.^(FE.22)*

*La fenestro longe estis nefermita; mi **ĝin** fermis, sed mia frato tuj **ĝin** denove malfermis.^(FE.33)*

*Kiam malriĉa virino petos de vi trinki, vi donos **ĝin** al ŝi ĝentile.^(FE.17) *Ĝin* = la petitan trinkaĵon.*

*Li donis al mi monon, sed mi **ĝin** tuj redonis al li.^(FE.42)*

*Mi disŝiris la leteron kaj disĵetis **ĝiajn** pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro.^(FE.42)*

Oni uzas *ĝi* ankaŭ pri infaneto, kiu estas tiel juna, ke la sekso ne gravas. Sed oni povas ankaŭ uzi *li*, kiel oni faras por persono, kies sekson oni ne scias. Se oni volas aparte montri la sekson de infaneto, aŭ se oni parolas pri pli aĝa infano, oni uzu *li* aŭ *ŝi*.

La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi.^(FE.16)

Mi montris al la infano, kie kuŝas ĝia pupo.^(FE.18)

Ĝi estas uzata ankaŭ por paroli pri besto, eĉ kiam ĝia sekso estas konata.

El sub la kanapo la muso kuris sub la liton, kaj nun ĝi kuras sub la lito.^(FE.26)

La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo.^(FE.31)

Mi frapos vian ĉevalon sur la kapon tiel, ke ĝi falos senviva.^(FA1.7)

Nia maljuna amiko renkontiĝis kun kamparano, kiu pelis bovinon, bovinon tiel ĉarman, kiel bovino nur povas esti. "Ĝi certe donas belan lakton!" li pensis.^(FA4.230)

En specialaj okazoj, kiam povus esti miskompreno, oni povas uzi *li* aŭ *ŝi* pri besto. En fabeloj, kie bestoj rolas kiel personoj, estas ofte pli nature uzi *li* aŭ *ŝi*, sed ankaŭ *ĝi* eblas.

Melku bovon senfine, li lakton ne donos.^(PE.1508) Ĉi tie estas necese montri klare la virecon de la bovo.

Klinu la kolon antaŭ la maljuna anasino tie. Ŝi estas ĉi tie la plej eminenta el ĉiuj.^(FA2.36) El fabelo, en kiu rolas birdoj.

Nu, la korta koko estas tute alia koko! Vidu, kiel ĝi marŝas, tio estas danco!^(FA4.143) Temas pri virkoko, kiu rolas en fabelo. Poste Zamenhof pri la sama koko uzas *li*.

En fabelo oni povas uzi *li* aŭ *ŝi* eĉ pri nevivanta afero, se *ĝi* rolas kiel persono, kaj oni volas ĝin prezenti kiel viran aŭ virinan.

La historion de tiu kolumo ni nun aŭdu. Li ĵus atingis la edziĝotaŭgan aĝon, kiam li okaze trafis en lavotan tolaĵon kune kun ŝtrumpa rubando.^(FA3.6) Kolumo rolas viran rolon en fabelo.

Ĝi ankaŭ povas reprezenti unu-nombrajn grupvortojn kiel: *familio, popolo, armeo* k.s., kvankam temas pri personoj. Iafaĵe oni tamen uzas *ili* (vidu ĉi-poste).

Hodiaŭ la problemo interesas la publikon, morgaŭ ĝi povas esti indiferenta pri ĝi. La unua *ĝi* reprezentas la publikon (plurajn personojn). (La dua *ĝi* estas la problemo.)

Zamenhof iafoje uzis *ĝi* kiel superfluan duoblaĵon de subjekto aŭ objekto, kiam la vera subjekto aŭ objekto estis I-verbo aŭ subfrazo. Li ankaŭ uzis iafoje *ĝi* kiel superfluan duoblaĵon de subjekto de *esti*, kiam la vera subjekto staris post *esti*. Tiu uzo komplete malaperis, kaj estas nuntempe rigardata kiel eraro.

Por mi ĝi estis la plej kora ĝojo inciti la hundon.^(Rt.19) *Ĝi* rolas kiel subjekto, sed la vera subjekto estas *inciti la hundon*. Oni forlasu *ĝi*.

Ĝi estis varmega posttagmezo.^(Rt.83) La vera subjekto estas *varmega posttagmezo*. Oni forlasu *ĝi*.

Iafoje Zamenhof uzis *ĝi*, kie oni nun preferas *tio*. *Ĝi* normale reprezentas aĵon, beston kaj alian

klare difinitan aferon. *Tio* estas uzata por abstrakta rilato, por reprezentanti tutan frazon, aŭ por nedifinita afero: *tio* = *tiu afero*.

Mi estis apud ŝi! - *Jes, mi ĝin scias.*^(BV.72) = *Jes, mi scias, ke vi estis apud ŝi.* Oni prefere diru: *Jes, mi tion scias.*

Ĉu **ĝi** estas malfeliĉulo, kiu bezonas mian helpon?^(Rt.45) Se **ĝi** reprezentas ion neklaritan, eble la sonon de frapado sur pardonon, oni prefere uzu *tio*, sed en la kunteksto temas fakte klare pri homo, kaj *li* estas preferenda.

Ĉu vi, kara Mario, trovas **ĝin** konvena, ke juna virino [...] restu la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?^(M.88) Ĝin estas duoblaĵo de la vera objekto, la subfrazo, por helpi al la frazokonstruo. Oni povas tute forigi **ĝin**: ...trovas konvene, ke juna virino restu... Sed oni povas ankaŭ uzi helpan tio: ...trovas tion konvena, ke juna virino restu...

En la ĉambro estis tri personoj, el kiuj unu leviĝis renkonte al Marta. **Ĝi** estis virino de meza aĝo.^(M.20) Nun oni dirus simple: *Estis virino...* Aŭ: *Ŝi estis virino...* Aŭ eble: *Tio estis virino...*

Ili

Ili estas multe-nombra. *Ili* kaj *ilia* estas uzataj por paroli pri pluraj konataj aferoj aŭ personoj (kiuj inkluzivas nek la parolanton, nek la alparolaton). *Ili* ne montras sekson.

Kie estas la knaboj? Ili estas en la ĝardeno.^(FE.16)

Kie estas la knabinoj? Ili ankaŭ estas en la ĝardeno.^(FE.16)

Kie estas la tranĉiloj? Ili kuŝas sur la tablo.^(FE.16)

Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki.^(FE.9)

Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam **ili** ne ĉiam estas faritaj el tolo.^(FE.35)

Kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.^(FE.14)

Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11)

Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi ankaŭ tre amas iliajn (infanojn).^(FE.18)

Johanon, Nikolaon, Erneston, Vilhelmon, Marion, Klaron kaj Sofion iliaj gepatroj nomas Johanĉjo, Nikolĉjo, Erneĉjo, Vilhelĉjo, Manjo, Klanjo kaj Sonjo.^(FE.38)

En kelkaj lingvoj oni foje uzas *ili*-pronomon pri nedifinitaj homoj. En Esperanto oni devas tiam uzi *oni* (vidu ĉi-poste).

Oni

Oni kaj *onia* estas nedifinitaj pronomoj, kiuj estas uzataj, kiam oni parolas pri ĉia ajn persono,

multaj aŭ kelkaj nedifinitaj personoj, k.s. *Oni* estas normale unu-nombra, sed povas ankaŭ esti multe-nombra. *Oni* tute ne montras sekson.

En malbona vetero oni povas facile malvarmumi.^(FE.42)

Kiam oni estas riĉa (aŭ riĉaj), oni havas multajn amikojn.^(FE.16)

Oni diras, ke la vero ĉiam venkas.^(FE.16)

Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11)

Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni.^(FE.31)

Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.^(FE.31)

Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.^(FE.39)

La domo, en kiu oni lernas, estas lernejo, kaj la domo, en kiu oni preĝas, estas preĝejo.^(FE.40)

Normale *oni* montras ĉiun ajn homon, sed ifoje ĝi montras certajn personojn, kiujn oni ne povas aŭ volas precizigi.

Kun bruo oni malfermis la pordegon, kaj la kaleŝo enveturis en la korton.^(FE.38) Ne interesas la parolanton, kiuj personoj malfermis.

Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.^(FE.33) La parolanto ne volas precizigi, kiuj homoj malhelpis al li.

Oni alportas la tagmanĝon.^(Rz.26) Nur la tagmanĝo estas interesa, ne la portanto.

La formoj *onin* kaj *onia* estas tre malofte uzeblaj en la praktiko. Pro ilia maloftegeco, kelkaj sentas ilin kiel strangajn, kaj evitas ilin. Zamenhof mem ne uzis ilin, sed skribis, ke ili estas tute regulaj (Lingvaj Respondoj p. 55). Je bezono oni ne hezitu uzi ilin.

La malpura aero malsanigas onin.

Kiam oni venas al tiu urbo, oni devas atenti pri la krimuloj. Ili kapablas ŝteli eĉ oniajn vestaĵojn.

Ne kritiku onin, ĉar oni povas ankaŭ vin kritiki.

En iuj lingvoj *oni*-pronomo povas esti uzata kun la signifo "ni". Tio ne eblas en Esperanto: - *Kiel vi fartas, amikoj?* - Nu, *oni* *sufiĉe bone vivas!* Diru: ...*ni* *sufiĉe bone vivas.*

Si

Si kaj *sia* estas specialaj triapersonaj pronomoj, kiujn oni en certaj okazoj devas uzi anstataŭ la ordinaraj pronomoj de la tria persono. En simplaj frazoj la reguloj estas tute klaraj, sed en iaj kompleksaj frazoj la uzado ne estas fiksita. *Si* estas jen unu-nombra, jen multe-nombra, depende de tio, kion ĝi reprezentas. *Si* per si mem ne montras sekson.

"Si en simplaj frazoj"

"Si en kompleksaj frazoj"

"Si en fiksitaj esprimoj"

Si en simplaj frazoj

Ofte okazas, ke tio, kio rolas kiel subjekto, aperas ankaŭ en alia rolo en la sama frazo. Se la subjekto estas *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ci*), oni simple ripetas la saman pronomon.

*Mi lavas **min***. La du *mi* estas la sama persono.

*Mi vidas **mian** fraton*. *Mi* kaj *mia* montras la saman personon.

*Ni lavas **nin***. La du *ni* estas la samaj personoj.

*Ni vidas **niajn** fratojn*. *Ni* kaj *nia* montras la samajn personojn.

*Vi lavas **vin***. La du *vi* estas la sama(j) persono(j).

*Vi vidas **viajn** fratojn*. *Vi* kaj *via* montras la sama(j)n persono(j)n.

Sed se la subjekto estas triapersona (nek la parolanto, nek la alparolato), oni devas uzi *si* por la alia rolo. Se oni uzas ekz. *li* kaj subjekte, kaj en alia rolo, tiam temas nepre pri du malsamaj viroj. La samo validas por *ŝi*, *ĝi* kaj *ili*.

*Ŝi lavas **ŝin***. Unu virino lavas alian virinon.

*Ŝi lavas **sin***. Unu virino lavas la propran korpon. *Ŝi* kaj *sin* montras la saman personon.

*Ŝi vidas **ŝian** patrinon*. Unu virino vidas la patrinon de alia virino.

*Ŝi vidas **sian** patrinon*. Unu virino vidas la propran patrinon.

*Li lavas **lin***. Unu viro lavas alian viron.

*Li lavas **sin***. Unu viro lavas la propran korpon. *Li* kaj *sin* montras la saman personon.

*Li vidas **lian** patrinon*. Unu viro vidas la patrinon de alia viro.

*Li vidas **sian** patrinon*. Unu viro vidas la propran patrinon.

*Ĝi lavas **ĝin***. Unu besto lavas alian beston (aŭ aĵon).

*Ĝi lavas **sin***. Unu besto lavas la propran korpon. *Ĝi* kaj *sin* montras la saman beston.

*Ĝi vidas **ĝian** patrinon*. Unu besto vidas la patrinon de alia besto.

*Ĝi vidas **sian** patrinon*. Unu besto vidas la propran patrinon.

*Ili lavas **ilin***. Unu grupo de personoj aŭ bestoj lavas alian grupon.

*Ili lavas **sin***. Unu grupo lavas la proprajn korpojn. *Ili* kaj *sin* montras la saman grupon.

*Ili vidas **ilian** patrinon*. Unu grupo vidas la patrinon de alia grupo.

*Ili vidas **sian** patrinon*. Unu grupo vidas la propran patrinon.

Karlo lavas lin. Karlo lavas alian viron.

*Karlo lavas **sin**.* Karlo lavas la propran korpon.

*Karlo lavas **lian infanon**.* La infano apartenas al alia viro ol Karlo.

*Karlo lavas **sian infanon**.* La infano apartenas al Karlo.

*Oni ne forgesas facile **sian unuan amon**.*^(FE.18)

*Ŝi kombas al **si** la harojn per arĝenta kombilo.*^(FE.34)

*La malfeliĉa infano forkuris kaj kaŝis **sin** en la plej proksima arbaro.*^(FE.21)

*Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paŝtas **sin** grandaj brutaroj.*^(FE.34)

*En tiuj ĉi boteletoj **sin** trovas diversaj acidoj.*^(FE.35)

*Sur la arbo **sin** trovis multe da birdoj.*^(FE.32) Subjekto estas *multe da birdoj*. Pri E-vortoj en O-vorteca rolo vidu "Kvantaj E-vortoj".

*Ŝi nomis ŝin **sia** filino.*^(FE.17)

*Niaj fratoj eliris kun la gastoj el **sia** domo* (la domo de niaj fratoj) *kaj akompanis ilin ĝis ilia domo* (la domo de la gastoj).^(FE.18)

*Ŝi edziniĝis kun **sia** kuzo.*^(FE.39)

*Ŝi rakontis al li **sian** tutan aventuron.*^(FE.23) La aventuro estis de la virino.

*Ŝteliston neniu lasas en **sian** domon.*^(FE.37)

*Grandega hundo metis sur min **sian** antaŭan piedegon.*^(FE.38)

*El ĉiuj **siaj** fratoj Antono estas la malplej saĝa.*^(FE.10)

Tiu kaj ties foje estas uzataj por reprezenti ion, kio antaŭe aperis en nesubjekta rolo. Ili tiam estas kvazaŭ la maloj de *si* kaj *sia*. Vidu pri tio "Tabelvortoj je U" kaj "Tabelvortoj je ES".

Si ne povas esti subjekto

Si neniam povas esti mem subjekto, nek parto de subjekto, ĉar tiam *si* reprezentus sin mem. Same *sia* ne povas esti parto de subjekto. Ne eblas frazoj kiel: **Si manĝas.* *Mi kaj si dancas.* *Petro kaj si fiŝas.* *Mia kaj sia fratoj estas samklasanoj.* *Sia edzino estis kisata de li.** Ne diru do: **Karlo kaj sia frato promenas en la parko.** Se oni dirus tian frazon, oni verŝajne intencus, ke *sia* reprezentu Karlon, sed la subjekto ja ne estas *Karlo*, sed **Karlo kaj sia frato**. Diru: *Karlo kaj lia frato promenas en la parko.*

Tamen oni povas uzi *si*, se oni ŝanĝas la frazon jene: *Karlo kun sia frato promenas en la parko.* Nun la subjekto estas *Karlo*, kaj *sia* ĝuste reprezentas Karlon. La frazparto *kun sia frato* ne estas parto de la subjekto, sed *kun*-komplemento.

Si estas ĉiam triapersona

Si ne povas reprezenti la unuan aŭ duan personojn: *mi*, *ni* aŭ *vi* (aŭ *ĉi*). Ne diru: **Mi venis kun sia frato*.* Diru: *Mi venis kun mia frato*. Sed kiam oni uzas *sin* prefiksece en kunmetitaj vortoj, tiam ĝi perdas sian ligan al la tria persono: *sindefendo*, *sinmortigo* k.s. Vidu "Aliaj afiksecaj vortetoj".

Si en pasiva frazo

Si kaj *sia* reprezentas la gramatikan subjekton. Tio validas ankaŭ en pasivaj frazoj, kvankam la gramatika subjekto ne estas aganto en tiaj frazoj.

Ŝi estas amata por si, ne por la doto.

Ŝi estas amata de siaj instruistinoj.

Karlo estis akompanata de Petro al sia domo. = ...al la domo de Karlo.

Karlo estis akompanata de Petro al lia domo. = ...al la domo de Petro.

Si en kompleksaj frazoj

En kompleksa frazo troviĝas krom la ĉefverba ago ankaŭ alia ago, kaj tiu ago havas laŭsence propran subjekton. Se *si* rolas kune kun tia alia ago, povas ekesti duboj, kiun subjekton *si* reprezentu.

Subfrazo

La ĉefverbo de subfrazo havas propran subjekton, kaj se oni uzas *si* en subfrazo, ĝi reprezentu ĉiam la subjekton de la subfrazo, neniam la subjekton de la ĉeffrazo.

Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon.^(FE.35) *Si* reprezentas la subjekton de *enhavis*.

El la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo.^(FE.25) Subjekto de *trovas* estas *bolanta akvo*. Subjekto de *eliras* estas *vaporo*.

Se la lernanto sciis bone sian lecionon, la instruanto lin ne punus.^(FE.20) Subjekto de *sciis* estas *la lernanto*. *Sia* do signifas *de la lernanto*. Subjekto de *punus* estas *la instruanto*.

Abimeleĥ, la reĝo de la Filiŝtoj, rigardis tra la fenestro, kaj vidis, ke Isaak amuziĝas kun sia edzino Rebeka.^(Gn.26) Rebeka estas edzino de Isaak (la subjekto de *amuziĝas*), ne de Abimeleĥ (la subjekto de *vidis*). Se estus la edzino de Abimeleĥ, oni dirus *lia edzino*.

Mia avo diris, ke li tre amis sian patrinon. *Sian* reprezentas la subjekton de *amis*, kiu povas esti identa al *mia avo*, sed kiu ankaŭ povas esti alia viro.

Si ne povas esti mem subjekto. Ankaŭ ne eblas uzi *si* kiel subjekton de subfrazo, nek kiel parton de la subjekto de subfrazo, kun la celo, ke *si* reprezentu la subjekton de la ĉeffrazo. Ne eblas: **Karlo diris, ke si venos morgaŭ.* * Nek: **Karlo diris, ke sia frato venos morgaŭ.* * Tiaj konstruoj eblas en iuj lingvoj, sed en Esperanto *si* en subfrazo ĉiam reprezentas la subjekton de la subfrazo mem. La subfrazaj subjektoj tie ĉi estas *si* kaj *sia frato* respektive. Tio signifas, ke *si* reprezentas sin mem, kio ne estas ebla. Oni devas diri: *Karlo diris, ke li venos... / ke lia frato venos...* Se tute mankas subjekto en la subfrazo, tia konstruo tamen ne eblas: **Ŝi sentis, ke pluvas sur sin.* * Oni devas diri: *Ŝi sentis, ke pluvas sur ŝin.*

I-verbo

Se oni uzas *si* kune kun I-verbo, *si* reprezentas la sencan subjekton de la I-verbo. Ofte ĝi estas la sama kiel la subjekto de la ĉefverbo, sed ne ĉiam.

Ĉiu homo devas zorgi pri si mem. *Si* reprezentas la subjekton de *zorgi*. Ĝi estas identa al la subjekto de *devas*.

Kiam estas varme, li ŝatas bani sin en malvarmega akvo. La subjekto de *bani* estas identa al la subjekto de *ŝatas*.

La sinjoro ordonis al la servisto vesti sin. La subjekto de *ordonis* estas *la sinjoro*. La senca subjekto de *vesti* estas *la servisto*. *Sin* reprezentas la serviston.

La sinjoro ordonis al la servisto vesti lin. La servisto ne vestu sin mem, sed alian viron, plej verŝajne la sinjoron.

Ili ne permesas al li lavi sin ĉi tie. Li ne lavu sin ĉi tie.

Ne estas permesite lavi sin ĉi tie. Neniu lavu sin ĉi tie. La senca subjekto de *lavi* estas indiferenta. *Si* reprezentas ĉiun ajn personon.

Se la senca subjekto de I-verbo ne ĉeestas en la frazo, kaj se ĝi tute ne estas grava, oni normale lasas al *si* reprezenti la subjekton de la ĉefverbo.

La reĝo sendis voki sian kuraciston. La senca subjekto de *voki* ne ĉeestas en la frazo, kaj estas malgrava. *Sia* tial povas reprezenti la reĝon. Oni traktas *sendis voki* kiel unu verbon kun nur unu subjekto, la reĝo.

La reĝo sendis la serviston voki lian kuraciston. Ĉi tie la subjekto de *voki* (la servisto) ja ĉeestas. Se oni dirus *sian kuraciston*, la servisto devus voki *sian* propran kuraciston, ne tiun de la reĝo.

Tiel oni ofte traktas frazojn kun *lasi* + I-verbo. Se la senca subjekto de la I-verbo estas forlasita, oni traktas *lasi* + I-verbo kiel unu verbon.

Pacience ŝi lasis sin levi sur la dorson de la ĉevalo.^(FA4.42) *Sin* reprezentas la subjekton de *lasis*. Se oni enmetas la sencan subjekton de *levi*, oni devas ŝanĝi *sin* al *ŝin*, ekz.: *Pacience ŝi lasis al ili ŝin levi... ..lasis ilin levi ŝin... ..lasis, ke ili ŝin levu...*

Ĉu mia alte fluganta spirito devas lasi alligi sin per ĉeno al la limaka irado de la materio?^(Rt.37)
= ...devas lasi ion alligi ĝin per ĉeno... ..devas lasi, ke io alligu ĝin per ĉeno...

Vidu ankaŭ "Lasi" pri *lasi* + I-verbo.

Normale oni do ne konsideras la sencan subjekton de I-verbo, se ĝi ne ĉeestas en la frazo, sed tio ne estas deviga. Jen Zamenhofa ekzemplo, kiu ne sekvas tiun principon: *La imperiestro tuj elsaltis el la lito kaj sendis voki **lian** konstantan kuraciston.*^(FA2.29) Temas pri la kuracisto de la imperiestro. Estas rekomendinde uzi *sian* anstataŭ *lian*, ĉar la senca subjekto de *voki* forestas.

Aga O-vorto

Se O-vorto estas klare aga, kaj se ĝia senca subjekto ĉeestas, *si* normale reprezentu tiun subjekton. La reguloj estas tamen nefiksitaj.

*Petro pacience aŭskultis la plendadon de Karlo pri ĉiuj **siaj** problemoj.* Karlo plendis pri ĉiuj siaj problemoj. La problemoj estas de Karlo (la senca subjekto de *plendado*), ne de Petro (la subjekto de *aŭskultis*).

*Ŝi ignoris la flatadon de **ŝiaj** admirantoj.* Ŝiaj admirantoj flatis (ŝin). Oni ne diras *siaj admirantoj* (laŭ la bazaj reguloj), ĉar oni konsideras nur la sencan subjekton de *flatado*.

Kiam *sia* staras antaŭ aga O-vorto kiel difinilo de ĝi, ĝi ĉiam reprezentas la subjekton de la ĉefverbo.

*Karlo rakontis al Eva pri **sia** vojaĝo al Azio.* Karlo vojaĝis al Azio.

*Karlo demandis al Eva pri **ŝia** vojaĝo al Eŭropo.* Eva vojaĝis al Eŭropo.

*Karlo parolis kun Eva pri ŝia vojaĝo al **siaj** gepatroj.* Eva vojaĝis al siaj gepatroj. Ĉi tie *sia* reprezentas la sencan subjekton de *vojaĝo*. *Sia* ĉi tie ne estas difinilo de la aga O-vorto *vojaĝo*, sed de la vorto *gepatroj*.

*Karlo rakontis pri **sia** vojaĝo al **siaj** gepatroj.* La unua *sia* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo *rakontis*. La dua *sia* reprezentas la sencan subjekton de *vojaĝo*. Ili estas tamen la sama persono.

La sekvaj ekzemploj demonstras la diversajn eblojn en ĉi tiaj frazoj.

*Karlo admiras **lian** fidon al **si**.* Li fidas al si. *Li* ne estas Karlo.

*Karlo admiras **lian** fidon al **li**.* Li fidas al li. La unua *li* ne estas Karlo. La dua *li* povas esti Karlo aŭ tria viro.

*Karlo admiras **sian** fidon al **li**.* Karlo fidas lin. *Li* ne estas Karlo.

*Karlo admiras **sian** fidon al **si**.* Karlo fidas sin. Temas nur pri Karlo.

Se la senca subjekto de aga O-vorto ne ĉeestas en la frazo, oni ofte ne konsideras ĝin. *Si* tiam reprezentas la subjekton de la ĉefverbo laŭ la bazaj reguloj. La uzado estas tamen tre diversa.

*Ŝi observadis la enportadon de **siaj** kofroj.* *Siaj* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo, ĉar la senca subjekto de *enportado* ne ĉeestas. Oni povus diri *ŝiaj kofroj*, sed tio estas malpli bona, ĉar oni povus pensi, ke estas la kofroj de alia virino.

*La gepatroj plendis pri la malbona traktado de **sia** filino. Aŭ ...de ilia filino. (Oni malbone traktis ilian filinon.)*

*Fanfaronado pri **si** mem estas tre hontiga. La senca subjekto de *fanfaronado* forestas (ĝi estas ĝenerala *oni*), sed *si* tamen reprezentas ĝin. Alternativo estus *fanfaronado pri oni mem*.*

*Ŝparo de **sia** mono estas foje konsilinda, foje malsaĝa. La alternativon *onia mono* multaj evitus, ĉar *onia* estas malkutima vorto.*

Se la ago de aga O-vorto estas senobjekta, oni plej ofte ignoras ĝian sencan subjekton, eĉ kiam ĝi ĉeestas.

*Ŝi penis kaŝi la tremadon de **sia** voĉo.*^(M.95) Senca subjekto de *tremadon* estas la voĉo. *Sia* tamen reprezentas la subjekton de *kaŝi*, ĉar *tremi* estas senobjekta verbo, kaj oni ignoras ĝian sencan subjekton. Se oni dirus *sia voĉo*, oni pensus, ke temas pri la voĉo de alia virino.

*Li funebras la morton de **sia** amiko. Oni ignoras la sencan subjekton de *morton*.*

La afero komplikiĝas pro tio, ke multaj O-vortoj havas signifon parte agan, parte ne-agan, kaj oni povas trakti ilin diversmaniere laŭ la aktuala senco. Ekzemple *flato* povas kompreniĝi kiel *flatado* aŭ kiel *flataĵo*: *Ŝi aŭskultis la flat(aĵ)ojn de **siaj** admirantoj. Ŝi aŭskultis la flat(ad)ojn de **siaj** admirantoj.*

Participo

Participo kun A-finaĵo ĉiam estas rekta aŭ perverba priskribo de io. Se *si* aperas kune kun tia participo kiel parto de rekta priskribo de la participo, ĝi ĉiam reprezentas tion, kion la participo priskribas. La participo kaj ĝia rekta priskribo estas kvazaŭ subfrazo.

*Li ekvidis la anĝelon de la Eternulo, starantan sur la vojo kun elingigita glavo en **sia** mano.*^(Nm.22) La anĝelo estis staranta kun glavo en *sia* mano.

*Karlo promenis kun virino vestita per **sia** plej bela vesto. Ŝi estis vestita per sia plej bela vesto. Vestita priskribas la virinon. Sia do reprezentas la virinon.*

Participo kun E-finaĵo laŭsence ĉiam priskribas la subjekton de la ĉefverbo. *Si* do kondukas tute laŭ la bazaj reguloj.

*Lavinte **siajn** vestaĵojn Karlo kuiris vespermanĝon. Karlo estis lavinta siajn vestaĵojn.*

*Karlo promenis kun virino vestite per **sia** plej bela vesto. Karlo estis vestita per sia plej bela vesto.*

Participo kun O-finaĵo ĉiam montras personon. Kvankam ili enhavas ankaŭ agan signifon, oni tamen traktu ilin kiel neagajn vortojn uzante *si* tute laŭ la bazaj reguloj.

*Elizabeto parolis kun la lernantoj de **sia** patro.*

*Ŝi postkuris la ŝtelinton de **sia** aŭto.*

Kompara esprimo kun *kiel* aŭ *ol*

Komparaj esprimoj enkondukitaj de *kiel* aŭ *ol* ofte reprezentas frazan ideon kun subkomprenata verbo (vidu "Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj"). *Si* ene de tia kompara esprimo reprezentu la subjekton de la subkomprenata verbo.

*Ŝi amas lin (same) kiel **sin** mem.* Ŝi amas sin mem.

*Ŝi amas lin (same) kiel **li** mem.* Li mem amas sin.

*Ŝi estas (tiel) saĝa kiel **ŝia** fratino.* Ankaŭ ŝia fratino estas saĝa.

*Ili ne estu, kiel **iliaj** patroj, generacio ribela kaj perfida.*^(Ps.78) Jam iliaj patroj estis tia generacio.

*Eble li ankaŭ mortos, kiel **liaj** fratoj.*^(Gn.38) Liaj fratoj mortis.

*Li punis ilin same kiel **siajn** fratojn.* Li punis ankaŭ siajn fratojn.

*Ŝi amas lin pli ol **sin** mem.* Ŝi amas sin mem.

*Ŝi amas lin pli ol **li** mem.* Li mem amas (sin).

*Ili denove fariĝis pli malbonaj ol **iliaj** patroj.*^(Jĝ.2) Iliaj patroj estis malbonaj.

*La patroj punis la fremdajn knabojn pli ol **siajn** proprajn filojn.* La patroj punis siajn proprajn filojn (sed malpli).

Oni rimarku, ke komparaj kiel-esprimoj kaj ol-esprimoj ne nepre estas mallongigitaj frazoj. Ili nur havas frazosimilan signifon.

Kompleksa frazparto

Ofte kompleksa postmetita priskribo de O-vorto povas esti rigardata kiel subfrazo kun subkomprenata verbo. Tiam *si* povas reprezenti la subjekton de la subkomprenata verbo. Tiu subjekto estas ĉiam identa al la antaŭa priskribata O-vorto. Pri tiaj frazoj la uzado estas tamen malunueca.

*Ili vizitis muzeon faman pro **siaj** belaj pentraĵoj.* = ...muzeon, kiu estas fama pro **siaj** belaj pentraĵoj. La pentraĵoj apartenas al la muzeo.

*Picasso vizitis muzeon faman pro **liaj** pentraĵoj.* = ...muzeon, kiu estas fama pro **liaj** pentraĵoj. La pentraĵoj estas de Picasso.

*Ŝi rimarkis [...] la reĝon de la maro kun **sia** krono sur la kapo.*^(FA1.63) = ...la reĝon de la maro, kiu sidis kun **sia** krono sur la kapo.

*Ĉiuj dormis, krom la direktilisto apud **sia** direktilo.*^(FA1.64) = ...krom la direktilisto, kiu staris apud **sia** direktilo.

Iafoje Zamenhof traktis ankaŭ aliajn frazpartojn, kvazaŭ ili estus frazoj kun propra verbo kaj

propra subjekto.

*Ĉiu el la Izraelidoj devas resti fortike ĉe la posedaĵo de la tribo de **liaj** patroj.*^(Nm.36) = ...*ĉe la posedaĵo, kiu apartenas al la tribo de liaj patroj.* Laŭ la normalaj reguloj oni devus diri *siaj* patroj, ĉar *sia* reprezentas la subjekton de la ĉefverbo *devas*.

*La reĝido [...] nomis la reĝidino **lia** amata trovitino.*^(FA1.63) ~=*La reĝido diris, ke la reĝidino estas lia amata trovitino.* Normale oni dirus *sia amata trovitino* (si reprezentas la subjekton de *nomis*). Komparu kun la frazo: *Ŝi nomis sin **sia** filino.*^(FE.17)

En tiaj ĉi okazoj estas preferinde uzi la bazajn regulojn por *si* konsiderante nur la subjekton de la vera ĉefverbo.

Konfuzo inter dua persono kaj tria persono

Iafoje vorto, kiu normale estas triapersona, povas pro speciala frazkonstruo tamen esti duapersona laŭsence. Tio okazas tamen tre malofte. Oni povas uzi *vi* aŭ *si* laŭplaĉe por reprezenti tian vorton.

*Ho Sinjoro, nia Dio, kiu elkondukis **Sian** popolon el la lando Egipta.*^(DnZ.9) *Sia* reprezentas *kiu* (triapersona vorto), sed *kiu* estas egala al *Sinjoro nia Dio*, kiu estas la alparolata persono: *vi*. La Zamenhofa frazo estis tial "korektita" en la Biblio: *Sian* fariĝis *Vian*. Ambaŭ dirmanieroj estas tamen ĝustaj. Miskomprenoj ĉiuokaze ne eblas.

*Ho, vi Diano, kiu **vian** fraton amegas pli ol ĉion en la mondo.*^(IT.65) Oni povus uzi *sian* anstataŭ *vian*, ĉar *kiu* estas per *si* mem triapersona, sed *kiu* egalas ĉi tie al *vi Diano*, kaj estas tial ankaŭ duapersona.

*Ĉu nun estos paco, ho Zimri, mortiginto de **sia** sinjoro?*^(Rĝ2.9) La mortiginto estas Zimri, la alparolato. Tial oni povus ankaŭ uzi *via*.

Permeseblaj neregulaĵoj

En specialaj okazoj oni povas malobei al la reguloj por *si*, se el tio rezultas plia klareco. Oni uzu tiun permeson nur tre malofte, kaj nur en tre kompleksaj frazoj, kiuj alie riskus esti miskomprenataj.

*La Ĥino tial ankaŭ legas siajn skribajn signojn ĉiam en **sia** dialekto, kaj la aliaj popoloj de Azio legas tiujn samajn signojn en **ilia** lingvo.*^(FK.243) Zamenhof uzis *ilia* (= la aliaj popoloj) anstataŭ la normala *sia* por emfazi la kontraston al la unua *sia*. Se oni dirus denove *sia*, oni eble ne tuj komprenus, ke temas pri alia *si*.

Si en fiksitaj esprimoj

En kelkaj fiksitaj esprimoj *si* ne obeas al la ordinaraj reguloj.

Siatempe = "en tiu tempo, en la koncerna tempo, en konvena tempo". Kiam *siatempe* havas tiun ĉi specialan signifon, oni diras ĉiam *siatempe* sendepende de la subjekto: *Mi volis siatempe proponi regulon.*^(LR.52) *Tiam mi donos al via lando pluvon siatempe.*^(ReZ.11)

O-vorto + en si = "...tia, kia ĝi estas". Kiam temas pri tiu ĉi speciala signifo, oni uzas *si* eĉ se la koncerna afero ne estas subjekto: *Se oni rigardas la aferon en si, oni vidas...* = *Se oni rigardas la aferon tia, kia ĝi estas...*

Per si (mem) = "per propra efiko, sen ia rimedo". Oni uzas ĉiam *si* senkonsidere de la subjekto: *Oni komprenas liajn gestojn per si mem.* Vidu ankaŭ "Aliaj rolvortetoj" **Per**.

Inter si = "reciproke, unu kun la alia". En tiu esprimo *si* estas ofte uzata pri afero, kiu ne estas subjekto: *"Lingvo Internacia" kaj "lingvo tutmonda" estas du tute malsamaj objektoj, kiujn miksi inter si oni neniel devas.*^(FK.259)

Sia = "ĝia propra, kiu apartenas al ĝi speciale". Tiam signifon havas *sia* ĉefe en proverboj. Tiam *sia* estas uzata ankaŭ por nesubjektaj aferoj: *Al ĉiu sia propra estas ĉarma kaj kara.*^(PE.20) *Ĉio sia estas plej ĉarma.*^(PE.233) **Sia** estas kara pli ol najbara.^(PE.2314)

Rolmontriloj

Frazo konsistas el ĉefverbo kaj frazpartoj, kiuj ludas diversajn rolojn rilate al la ĉefverbo. Vidu ankaŭ "Frazoj kaj frazpartoj" kaj "Verboj kaj frazroloj". Por montri la frazrolojn de frazpartoj oni uzas rolmontrilojn. La rolmontriloj estas de tri specoj.

Nenio - Kelkaj frazroloj, precipe subjekto, rekoneblas per tio, ke ili **ne** havas rolmontrilon. Manko de rolmontrilo estas do mem rolmontrilo.

La finaĵo N - La frazrolo objekto, kaj ankaŭ kelkaj aliaj roloj, rekoneblas per la rol finaĵo N.

Rolvortetoj - Tre multaj diversspecaj frazroloj rekoneblas per diversaj rolvortetoj.

La elekto de rolmontrilo ne estas ĉiam strikte difinita. En multaj okazoj oni havas plurajn eblojn.

Foje oni uzas duoblajn rolmontrilojn (du rolvortetojn, aŭ rolvorteton kune kun N-finaĵo) por esprimi tre precizan signifon. Vidu detalojn en "N por direkto" kaj "Rolvortetoj".

Foje E-vorto kunlaboras kun rolmontrilo tiel, ke la E-vorto ŝajnas esti rolmontrilo. Tion oni povas nomi rolvortaĵo. Vidu "Rolvortaĵoj".

Subjekto

Subjekto estas tiu, kiu faras la agon de la ĉefverbo. La subjekto de ĉefverbo estu ĉiam sen rolmontrilo. La preciza senco de la rolo subjekto tre dependas de la verbo. Jen kelkaj ekzemploj.

Aganto - tipa subjekto

Tipa subjekto estas aganto, kiu aktive plenumas agon aŭ (vole) kaŭzas ian okazaĵon.

*La **gefianĉoj** promenadis sub la freŝa superpendanta laŭba tegmento.*^(FA3.29)

*La **soldato** dehakis al ŝi la kapon.*^(FA1.3)

Gerda karesis al ŝi la vangojn.^(FA2.75)

*Subite **granda hundo** alsaltis el inter la arbitaĵoj.*^(FA1.110)

*En tiu momento el la ĝardeno venis **du malgrandaj knaboj**.*^(FA1.96)

Mi bele kovris mian liton per multkoloraj teksaĵoj el Egiptujo.^(SS.7)

*La **patro** donis al mi dolĉan pomon.*^(FE.10) Komparu kun *ricevi* ĉi-poste.

Malpli tipaj subjektoj

Ofte subjekto ne estas aktiva konscia aganto aŭ kaŭzanto, sed malaktiva aganto, aŭ io kio simple troviĝas ie, aŭ io kio moviĝas senvole, aŭ io kio havas ian econ, aŭ io kio nur ekzistas, k.t.p.

Ĉu vi aŭdis jam la historion pri la malnova strata lanterno?^(FA2.117) Oni ne "plenumas" aŭdadon. Tio simple okazas.

Fine krevis unu ovo post la alia.^(FA2.34) La krevado okazis al la ovojn.

La folioj faladis de la arboj.^(FA3.59) La falado okazis al la foliojn.

Sur ĉiuj kampoj ĉirkaŭe kreskis greno, sekalo, hordeo kaj aveno.^(FA2.20)

Estis iam malgranda knabino.^(FA2.98) La knabino ne faris agon, ŝi simple ekzistis.

Avineto estas tre maljuna.^(FA2.90) La avineto havas econ.

La sovaĝa vinberbranĉo havis sur si bluajn kaj ruĝajn berojn.^(FA1.121) La branĉo ne agis. Ĝi estis la loko, kie la beroj troviĝis.

Tapiŝoj kovris la plankon.^(FA3.59) La tapiŝoj troviĝis sur la planko. Komparu kun alia frazo kun kovri ĉi-antaŭe, kie konscia aganto estas subjekto.

Ha, jen kuŝas ja paro da galoŝoj!^(FA1.78) La galoŝoj troviĝas ie.

Ora ŝlosilo ĉiun pardon malfermas.^(PE.1841) La ŝlosilo estas nur ilo por la ŝlosado. Normale malfermi havas la veran aganton kiel subjekton.

Vespere antaŭ la pordo haltis veturilo.^(FA2.148) Vera aganto estas la homo, kiu veturigis la veturilon.

De la patro mi ricevis libron.^(FE.9) Vera aganto estas la patro. Mi estas la celo de la donado. Komparu kun doni (ĉi-antaŭe), ĉe kiu la vera aganto estas subjekto.

Pasis jaroj.^(FA3.103) La subjekto ne estas aganto, sed tempo.

La verbo decidas

Por ĝuste uzi subjektojn oni devas por ĉiu verbo scii, kio povas aperi kiel subjekto de ĝuste tiu verbo. Kelkaj ekzemploj troviĝas en "Verboj kaj frazoloj".

Alvoko

La frazolo alvoko estas ekzemple la nomo de la alparolato, eldirata aparte por vekti ties atenton. Alvoko staras normale apartigite per komo(j) de la resto de la frazo. Ĝi estu ĉiam sen rolmontrilo. Oni ankaŭ neniam uzu la artikolon *la* antaŭ alvoko.

Karlo, venis poŝto por vi. Karlo estas la nomo de la alparolato.

Elizabeto, ĉu vi scias, kie la hundo estas?

*Mi konstatis, **kara Petro**, ke vi ne estis en la lernejo hodiaŭ.*

Oni povas ankaŭ uzi titolon aŭ alispecan vorton por alvoki.

*Mi deziras al vi bonan tagon, **sinjoro!***^(FE.10) Oni titolas la alparolaton per la vorto *sinjoro*.

***Sinjoroj**, vi estas neĝentilaj.*^(FE.16)

***Estimata prezidanto**, mi ŝatus fari jenan proponon.*

***Patro**, ĉu mi povas iri al kinejo?*

Iaj ekkriaĵoj esprimoj tre similas al alvoko.

Infero kaj diablo!^(Rt.16)

***Dio**, savu min!*^(Rt.122)

Mil diabloj!

Alvoko al ia potenco, kiu iel donas forton al la eldiro, ankaŭ aperas kun rolvorteto: ***Pro la ĉielo**, havu kompaton!*^(Rt.57) Vidu "Aliaj rolvortetoj" ***Per*** kaj ***Pro***, kaj "Je" ***Je***.

Perverba priskribo

Normalaj priskriboj estas rektaj. Reakta priskribo estas parto de la sama frazparto kiel la priskribata ĉefvorto. Pri rektaj priskriboj vidu ekz. "Frazpartoj".

Sed priskribo povas ankaŭ esti ligita al la priskribata afero pere de verbo. Perverbe priskribata afero estas normale la subjekto de la frazo, sed povas ankaŭ esti la objekto. Perverba priskribo ne havas la rolfinaĵon N, kaj nur en kelkaj okazoj aperas rolvorteto antaŭ perverba priskribo.

Perverba priskribo de subjekto

Perverba priskribo de objekto

Identiga priskribo

O-vorta frazparto povas havi rektan priskribon, kiu montras la identecon de la afero, normale per ĝia propra nomo. Identiga priskribo staras ĉiam post sia ĉefvorto, kaj ne havu N-finaĵon aŭ rolvorteton.

*Tio estis en la monato **Majo**.*^(FA3.18) La monato nomiĝas "Majo". *Majo* estas identiga priskribo de la vorto *monato*.

*Esperantisto estas nomata ĉiu persono, kiu scias kaj uzas la lingvon **Esperanto**.*^(OV.238) *Esperanto* estas la propra nomo de la lingvo. Kvankam *lingvon* havas N-finaĵon, la identiga priskribo ne

havu tiun finaĵon.

*Ĝis morgaŭ li devis ellerni parkere ĉiujn urbojn en la provinco **Zelando**.*^(FA3.130)

*La Florencano **Angiolo Bronzino** pentris tiun bildon.*^(FA1.138)

*Ni vizitis la urbon **Parizo**.*

*La ĉefurbo de Britio estas Londono, sed ankaŭ en Kanado kaj Usono oni havas urbojn **Londono**.*

*La artikolo "**la**" estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj.*^(FE.27)

*Tiu programero okazos en salono **Zamenhof**. La salono estas nomata "Zamenhof".*

Identigaj priskriboj ofte aperas post titoloj kaj similaj esprimoj. En tiaj esprimoj oni ne uzas *la* antaŭ la titolo. Vidu ankaŭ "*La ĉe propraj nomoj*".

*Sinjoro **Petro** kaj lia edzino tre amas miajn infanojn.*^(FE.18)

*En la sekvanta mateno patro **Giuseppe** eliris.*^(FA1.141)

*Karlo vidis tie profesoron **Paŭlo Jenkins**.*

Oni povas ofte enmeti *kiu nomiĝas* antaŭ identiga priskribo: *...lingvon, kiu nomiĝas Esperanto. ...provinco, kiu nomiĝas Zelando. ...urbon, kiu nomiĝas Parizo; ...profesoron, kiu nomiĝas Paŭlo Jenkins; ...urbojn, kiuj nomiĝas Londono.*

Malnova uzo

Zamenhof ofte uzis N-finaĵon ĉe identigaj priskriboj, ĉar liatempe la reguloj ankoraŭ ne estis klaraj: *Abraham prenis sian filon **Izmaelon**.*^(GnZ.17) *Ĝi estas tiu (rivero), kiu ĉirkaŭas la tutan landon **Etiopujon**.*^(GnZ.2) *Li atingis la ĉarmegan urbon **Nurenbergon**.*^(FA3.62) Se oni nun dirus ekz. *sian filon **Izmaelon***, oni komprenus, ke la filo nomiĝus ĝuste "Izmaelon", ne "Izmaelo".

De

Ofte oni vidas identigajn priskribojn kun la rolvorteto *de* simile al kelkaj naciaj lingvoj. Tio estas eraro: **la urbo **de** Nov-Jorko**, **la ŝtato **de** Kalifornio**, **la popola respubliko **de** Ĉinio**. *De* en tiaj esprimoj povas nur montri apartenon: *la urbo, kiu apartenas al Nov-Jorko; la ŝtato, kiu apartenas al Kalifornio.*

De povas tamen esti tute korekta en iaj esprimoj, kiuj similas al identigaj priskriboj, sed kiuj vere montras apartenon.

*La rivero Misisipo enfluas en la golfon **de Meksiko**.* La golfo ne nomiĝas Meksiko, sed ĝi troviĝas apud la lando Meksiko.

*Anglujo estas unu parto de la Unuiĝinta Reĝlando **de Britujo kaj Norda Irlando**.* La reĝlando ne nomiĝas Britujo k.t.p., sed konsistas el la du partoj Britujo kaj Norda Irlando.

En iaj okazoj identiga priskribo kaj apartena *de*-priskribo povas praktike egaliĝi.

Oni eldiras la nomon de Molière.^(FA3.55) = ...*la nomon, kiu apartenis al Molière* ~=*...la nomon Molière.*

La titolon de honora prezidanto de via grupo mi danke akceptas.^(OV.573) = *La titolon, kiu apartenas al honora prezidanto...* ~=*La titolon "honora prezidanto"...*

A-vorto

Ankaŭ A-vorto povas montri identecon, nomon. Tiaj A-vortoj kondukas kiel ordinaraj A-vortaj priskriboj kaj devas ricevi N-finaĵon, se la ĉefvorto havas N: *Mi neniam vidis la Pacifikan Oceanon* = *Mi neniam vidis la oceanon Pacifiko*. Vidu pli da ekzemploj en "La ĉe propraj nomoj".

La rolfinaĵo N

"N - bazaj reguloj"

"N por objekto"

"N por mezuro"

"N por tempopunkto"

"N por direkto"

"N por aliaj signifoj"

N - bazaj reguloj

La finaĵo N povas almetiĝi post O-vortoj (*domon, hundon, virinon*), post A-vortoj (*ruĝan, grandan, virinan*), post personaj pronomoj (*min, ĝin, ilin, onin*), kaj post tabelvortoj je U, O, A kaj E (*kiun, iun, kion, ĉion, ian, nenian, tien, ien* - vidu "Tabelvortoj - bazaj reguloj"). Ĝi povas ankaŭ aperi post ĉiuj E-vortoj, kiuj montras lokon (*urben, stranden*). Aliaj E-vortoj ne povas ricevi N-finaĵon. Pri N-finaĵo ĉe ne-Esperantigitaj nomoj vidu "Ne-Esperantigitaj nomoj".

La finaĵo N staras post eventuala J-finaĵo: *domojn, hundojn, virinojn, ruĝajn, grandajn, virinajn, kiujn, kiajn*.

Se O-vorto havas la finaĵon N, tiam ankaŭ ĉiuj A-vortoj kaj tabelvortoj je U kaj A, kiuj estas **rektaj** priskriboj de tiu O-vorto, havu la finaĵon N.

grandan domon
domon ruĝan

tiun domon
tiajn domojn
tiun domon grandan
tian malgrandan domon antikvan
la malgrandajn domojn
domojn sen ĉiu ajn dubo tre antikvajn

Perverba priskribo de O-vorto tamen ne havu N-finaĵon: *Mi refarbis la flavajn seĝojn blankaj.*
Vidu "Perverba priskribo de objekto".

Signifo

N-finaĵo povas montri:

- objekton
- mezuron
- tempopunkton
- direkton
- aliajn signifojn

Kiam frazparto kun N-finaĵo (N-frazparto) montras ion alian ol objekto, ĝi rolas aŭ kiel komplemento (N-komplemento) aŭ kiel priskribo (N-priskribo). Tradicie oni diras, ke la N-finaĵo de N-komplemento aŭ de N-priskribo estas anstataŭaĵo de ia rolvorteto. Ofte oni ja povas alternative uzi rolvorteton. Se oni pasivigas frazon, la objekto fariĝas subjekto. N-komplementoj kaj N-priskriboj tamen ne estas objektoj, kaj ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo.

N kune kun rolvorteto

N-finaĵo povas kunlabori kun loka rolvorteto. Tiam N montras direkton. Vidu "N por direkto". Foje N-finaĵo kunlaboras kun la rolvortetoj *anstataŭ* kaj *krom*. Tiam N montras objekton. Vidu "Aliaj rolvortetoj".

Rolvortaĵoj kun N-finaĵo

Pri esprimoj kiel *responde vian leteron, rilate tion* (rolvortaĵoj) vidu "Rolvortaĵoj".

N por objekto

Objekto montras tion, kio estas rekte trafata de ago.

En multaj situacioj iu aŭ io agas rilate al iu aŭ io alia. Iel oni devas montri, kiu agas, kaj kiu estas trafata de la ago. Se oni parolas ekz. pri hundo kaj kato, kaj uzas la verbon *mordas*, tiam estas tre grave scii, kiu faras la mordon, kaj kiu suferas la mordon. En Esperanto oni distingas inter la aganto (kiu havas nenian rolmontrilon) kaj la objekto (kiu havas N-finaĵon). La vortordo ne ŝanĝas la bazan signifon.

Kato mordas hundon. Kato hundon mordas. Mordas kato hundon. Mordas hundon kato. Hundon kato mordas. Hundon mordas kato.

Pro la N-finaĵo, ĉiu el la ses samsignifaj variantoj estas klare komprenebla. La vortordo dependas nur de stilo kaj gusto. Same eblas:

Mi amas vin. Mi vin amas. Vin mi amas. Vin amas mi. Amas mi vin. Amas vin mi.

Legu pli pri vortordo.

La preciza senco de la rolo objekto tre dependas de la verbo. Jen kelkaj ekzemploj.

Tipaj objektoj

Plej tipa objekto estas io, kio neniel kaŭzas la agon de la ĉefverbo, nek mem agas iel, sed kio estas iel rekte "trafata" aŭ "tuŝata" de la ago en konkreta aŭ abstrakta senco.

Mi batas Aleksandron.^(FE.9) Aleksandro estas konkrete, korpe trafata de la batoj.

Infano, ne tuŝu la spegulon!^(FE.20) La spegulo estus konkrete tuŝata.

Mi amas la patron.^(FE.8) La amo "trafas" la patron en abstrakta senco.

Li amas min, sed mi lin ne amas.^(FE.18) La N-finaĵo montras la celon de la amo.

La patro donis al mi dolĉan pomon.^(FE.10) La pomo estis "trafita" de movo. Ĝi estis movita de li al mi.

La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.^(FE.9)

Jen estas la pomo, kiun mi trovis.^(FE.6)

Malpli tipaj objektoj

Ofte objekto ne estas vere trafata de ago. Ĉe multaj verboj la objekta rolo estas alia. Ĝi povas esti ekz. posedaĵo (*havi, posedi, teni, aĉeti...*), perceptaĵo (*vidi, aŭdi, flari, gustumi, senti, legi, rigardi, aŭskulti, atendi, atenti, serĉi, trovi...*) aŭ kreaĵo (*fari, krei, produkti, ripari, difini...*).

En la tago ni vidas la helan sunon.^(FE.10) Efektive la lumo iras de la suno al niaj okuloj. La suno do iel kaŭzas la vidadon. Tamen *la suno* aperas gramatike kiel objekto, ĉar tiel funkcias la verbo *vidi*.

Unu vidvino havis du filinojn.^(FE.11) La filinoj apartenis al la vidvino. Ili troviĝis ĉe ŝi.

*De la patro mi ricevis **libron**.*^(FE.9) La libro moviĝis al la subjekto.

*En rapideco ili preterpasis **ŝin** je kelke da paŝoj.*^(M.202) Ŝi estas kvazaŭ loko, preter kiu okazis moviĝo.

*Dio kreis **la homon** el la tero.*^(FA3.117) La objekto ne vere estis trafita de la krea ago, ĉar ĝi eĉ ne ekzistis antaŭ la ago.

*Li kantas **tre belan kanton**.*^(FE.40) La objekto ne vere estas io, kion la ago trafas, sed montras la enhavon de la ago. Komparu kun simila uzo de *per* ("Aliaj rolvortetoj").

*En la lasta tempo ni faris **malgrandan vojaĝon**.*^(FA1.145) La objekto estas la ago mem. La ĉefverbo, *faris*, ne montras ian klaran signifon. Nur per la objekto *malgrandan vojaĝon* oni ekscias, kiu estis la ago. Vidu "Fari".

Objekto kiel priskribo

Normale objekto estas memstara frazparto, kiu rilatas al verbo (vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe). Objekto povas tamen ankaŭ esti priskribo de A-vorto aŭ E-vorto, kiu montras objektan agon.

*Li estos dirinta al mi **la veron**.*^(FE.24) *La veron* estas objekto de la A-vorto *dirinta*. Ofte oni tamen diras, ke esprimo kiel *estos dirinta* rolas kiel unu verbo. La objekto tiam rilatas al tiu tuta kunmetita verbo. Vidu "Kunmetitaj verboformoj".

*Trovinte **pomon**, mi ĝin manĝis.*^(FE.22) = *Post kiam mi trovis **pomon**, mi ĝin manĝis.*

*Ili venos al la ĉi tie starantaj monumentoj kaj al la **sian brilon** perdintaj lokoj.*^(FA3.54) La frazo estus pli klara kun alia vortordo: ...*al la lokoj perdintaj **sian brilon**.* = ...*al la lokoj, kiuj perdis **sian brilon**.*

*Koncerne **la muzikon** [...] mi devas scii la gradon de via artisma klereco.*^(M.26) ~ = *Kiam la afero koncernas **muzikon**...* Pri *koncerne* + N-finaĵo kaj similaj esprimoj vidu "Rolvortaĵoj".

*Li vidis **ĉaron** tirantan bovon.* = *Li vidis bovon, kiu tiris **ĉaron**.* Eble pli bone: *Li vidis bovon tirantan **ĉaron**.* Estas plej bone eviti N-finaĵan objekton de A-vorto, kiu mem havas N-finaĵon, ĉar la rilatoj inter la vortoj fariĝas malklaraj.

N-finaĵa objekto povas ankaŭ esti priskribo de aga O-vorto. Zamenhof foje uzis tiajn frazojn, sed nuntempe oni preskaŭ ĉiam uzas *de* anstataŭ N: *La tirado **la ĉaron** estis malfacila por la bovo.* = *La tirado de la ĉaro estis...* *Dankon pro la elekto min.* = *Dankon, ĉar vi elektis min.* Vidu "De rilate al aga O-vorto".

Pasivigo

Frazon kun objekto oni povas transformi en pasivan frazon. Tiam la objekto fariĝas subjekto. Vidu "Pasivo".

Ne uzu N-finaĵon ĉe perverbaj priskriboj

Esti kaj similaj verboj ne estas agoj, kiuj direktiĝas al io. Frazparto, kiu rilatas al *esti*, ne estas objekto, sed perverba priskribo, kiu neniam havas N-finaĵon: *Tio estas tri seĝoj. Mi estas kuracisto. Ŝi fariĝis doktoro. Mia patro nomiĝas Karlo.* Ankaŭ ne uzu N-finaĵon ĉe perverba priskribo de objekto. *Mi trovis la filmon tre bona.*

"Nerekta objekto"

En kelkaj lingvoj oni distingas apud (rekta) objekto ankaŭ nerekta objekton. La nerekta objekto estas tiu, kiu ricevas ion, aŭ tiu, kiu profitas aŭ malprofitas de ia ago. En Esperanto oni uzas ĉefe la rolvorteton al por montri tiajn signifojn: *Al leono ne donu la manon.*^(FE.7) *La reĝidino donis al li glavon.*^(FA1.128) *Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^(FE.33)

Ĉe iuj verboj (mal)profitanto povas aperi aŭ kiel *al*-komplemento, aŭ kiel objekto kun N-finaĵo. Tiaj verboj havas alternativajn frazkonstruojn.

N por mezuro

Mezuraj komplementoj kaj priskriboj ofte havas N-finaĵon. Plej ofta estas tempa mezuro, sed aliaj mezuroj funkcias tute same.

Tempa mezuro

N-finaĵo ĉe tempa esprimo povas montri tempan mezuron. Tio estas tempolongo, tempodaŭro aŭ ofteco. Tiaj esprimoj respondas al la demandoj: *kiel longe?*, *(dum) kiom da tempo?*, *kiel ofte?* k.s. (Komparu kun N por tempopunkto).

Plej ofte tempomezura N-frazparto estas komplemento de verbo.

Mi veturis du tagojn kaj unu nokton.^(FE.29) = ...*dum du tagoj kaj unu nokto.*

Kiam li estis ĉe mi, li staris tutan horon apud la fenestro.^(FE.26) = ...*dum tuta horo.*

Mi saltadis la tutan tagon de loko al loko.^(FE.40)

Pri via fideleco al nia afero mi kompreneble ne dubas eĉ unu minuton.^(OV.531)

Li estas morte malsana, li ne vivos pli, ol unu tagon.^(FE.31)

Volu sidiĝi kaj atendi momenton, ĝis mi finos la interparoladon kun tiuj sinjorinoj.^(M.20)

La edziĝa festo daŭris ok tagojn.^(FA1.7)

Tio daŭris nur malgrandan momenton.^(FA1.88)

Ŝi ploris antaŭ li dum la sep tagoj, kiujn daŭris ĉe ili la festeno.^(Jĝ.14) La festeno daŭris sep tagojn.

Tiu ĉi malfeliĉa infano devis **du fojojn** en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.^(FE.13) Por montri, kiom da fojoj io okazas, oni uzas normale nur N-finaĵon. Oni povus uzi *je*, sed tio estas malofta: **Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi (aŭ: la lastan fojon).**^(FE.29)

Ŝi aĝis tridek jarojn. Moderna esprimo. Zamenhof dirus: *Ŝi havis aĝon de tridek jaroj.*

La horloĝo malfruas kvin minutojn. = ...*per kvin minutoj ...je kvin minutoj.*

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ esti priskribo de A-vorto aŭ E-vorto.

Li estis dudek du jarojn aĝa. = ...*je dudek du jaroj aĝa.*

La parolado estis du horojn longa.

Tiu ĉi vojo estas milojn da kilometroj longa.

La horloĝo estas kvin minutojn malfrua.

Unu momenton poste ŝi malaperis malantaŭ ili.^(FA1.125) **Unu momenton** montras la kvanton de tempo, kiu pasis post io.

Unu tagon antaŭe ni per niaj spionoj eksciis, ke Roller estas bone enpeklita.^(Rt.62) **Unu tagon** montras tempan distancon. **Unu tago** pasis de la eksciado ĝis tiu tempo, kiun montras *antaŭe* (= antaŭ tiam).

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ esti priskribo de E-vorteca vorteto.

Ŝi estas du jarojn kaj tri monatojn pli aĝa ol mi. Rimarku, ke N-priskribo de *pli* aŭ *malpli* montras diferencon. *Dek jarojn aĝa* montras aĝon. *Dek jarojn (mal)pli aĝa* montras aĝodiferencon.

Mi tre bedaŭras, ke mi ne sciis Vian intencon kelkajn monatojn pli frue.^(L1.322)

Mi alvenis duonan minuton tro malfrue, kaj tial maltrafis la trajnon. **Duonan minuton** montras diferencon.

Tempomezura N-frazparto povas ankaŭ kunlabori kun tempa *post*-komplemento aŭ tempa *antaŭ*-komplemento por kune montri tempon. Tia N-frazparto iamaniere priskribas la tutan postan komplementon (kune kun ĝia rolmontrilo).

Kvaronhoron post tiu interparolo la ambaŭ virinoj kaj la infano eligis el veturilo antaŭ unu el la domoj ĉe la strato Piwna.^(M.6) Pasis kvaronhoro post la interparolo. (*La antaŭ ambaŭ estas malnova uzo. Vidu "Ambaŭ".*)

Longan tempon post kiam la Eternulo donis al Izrael ripozon kontraŭ ĉiuj iliaj malamikoj ĉirkaŭe, Josuo maljuniĝis, atingis profundan aĝon.^(Js.23)

Ĉiu diskutota demando estas ja publikigita tri monatojn antaŭ la kongreso.^(OV.460)

Komparu kun tempomezura komplemento kiel priskribo de *poste* aŭ *antaŭe*: **Kvaronhoron** poste la ambaŭ virinoj... **Longan tempon** poste Josuo... ...publikigita **tri monatojn** antaŭe.

Diversaj mezuroj

Aliaj mezuroj funkcias tute same kiel tempaj mezuroj. Povas esti mezuro de spaca longeco, alteco, larĝeco, distanco, profundo, pezo, kosto k.t.p. Ili respondas al la demandoj *kiom?*, *kiel multe*, *kiel malproksime?*, *kiel longe?*, *kiel alte?*, *kiel profunde?*, *kiel peze?* k.s.

*Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas **naŭ frankojn**.*^(FE.14) *Naŭ frankoj* ne estas objekto, sed mezura komplemento, kiu montras koston.

*Li [...] ŝanceliĝis **kelkajn paŝojn** returne.*^(BV.61) = ...per/je kelkaj paŝoj...

*Vi devas kuri **pli ol cent mejlojn**.*^(FA2.71)

*Kiam ili forveturis, mi sekvis ilin **kelkan distancon**.*^(FA1.148)

*La kampoj de tiuj urboj, kiujn vi donos al la Levidoj, devas etendiĝi **mil ulnojn** ekster la muroj de la urboj ĉirkaŭe.*^(NM.35)

*La vojo larĝis **dudek metrojn** aŭ iom pli.*

*La maljuna paŝtisto ne pezis eĉ **duonon** de tio, **kion** pezis la malgranda Niko.*^(FA1.15)

*Monto Everesto estas **ok mil okcent kvardek ok metrojn** alta.* La mezuro estas priskribo de la vorto *alta*.

*Ŝi kondukis Elizon **kelkan distancon** pluen ĝis deklivo.*^(FA1.105)

*Ili staris nur **kelkajn metrojn** for de mi.*

Se oni montras distancon per mezura komplemento sen mencii la lokon, de kie oni mezuras la distancon, oni ne uzas N, sed ĉiam je: **Je cent metroj** staris alia homo. = *Cent metrojn for "de la aktuala loko"...* La urbo situas **je dekkilometra distanco**. = ...dek kilometrojn for "de la aktuala loko".

*La domo estis **ducent metrojn** distanca.* *Ducent metrojn* ne estas mezura komplemento, sed mezura priskribo de la vorto *distanca*.

***Dek kvin ulnojn** pli alte leviĝis la akvo kaj kovris la montojn.*^(Gn.7) *Dek kvin ulnojn* montras diferencon de alteco, ĉar ĝi priskribas la vorton *pli*.

*Ŝia pakaĵo estis **tridek kilogramojn** peza, sed la lia estis ankoraŭ **dek kilogramojn** pli peza.*

*Se ni havus materialajn rimedojn, nia afero irus **cent fojojn** pli rapide.*^(OV.102)

*Mia ringo valoras tri kaj duonon da spesmiloj, sed vi donis al mi kvar. Mi sekve ricevis **duonon da spesmilo** tro multe.*^(M.192) *Duonon (da spesmilo)* ne estas objekto, sed mezura priskribo de *tro* (kaj montras diferencon). Vera objekto estas *tro multe* (vidu "Kvantaj E-vortoj").

Distanomezura N-frazparto povas kunlabori kun (loka) komplemento, kiu havas ian rolvorteton, por kune montri precizan lokon. Iasence tia N-frazparto estas priskribo de la tuta posta komplemento (kune kun ĝia rolmontrilo).

***Kelkajn paŝojn** malantaŭ Eva staris fremda viro.* La mezura N-frazparto *kelkajn paŝojn*

precizigas la lokan komplementon *malantaŭ Eva* montrante la distancon inter Eva kaj la viro.

Unu metron sub la akvosurfaco naĝis ŝarko.

La tegmento elstaris *almenaŭ tri metrojn* trans la rando de la verando.

Elizabeto parkis la aŭton *unu metron* de la trotuaro.

Mezura priskribo de O-vorto

Mezura priskribo de O-vorto havas la rolvorteton *de: aĝo de dudek jaroj, longo de du metroj*. Vidu "De rilate al ne-aga O-vorto". Oni povas ankaŭ uzi A-vorton: *dumetra longo*.

Mezuro sen rolmontrilo

Mezuro povas ankaŭ aperi en frazolo, kiu ne havu rolmontrilon.

Dek jaroj estas tre longa tempo. *Dek jaroj* estas subjekto.

Pasis du tagoj. *Du tagoj* estas subjekto.

La longo de ĉiu tapiŝo estu dudek ok ulnoj, kaj la larĝo de ĉiu tapiŝo estu kvar ulnoj.^(Er.26) La mezuroj estas perverbaj priskriboj de la subjektoj *la longo* kaj *la larĝo*. Vidu "Perverba priskribo".

N por tempopunkto

Frazparto kun N-finaĵo povas esti komplemento, kiu montras tempopunkton. Tia N-komplemento respondas la demandojn: *kiam?*, *kiudate?*, *kiutage?*, *kiujare?*, *kiufoje?* k.s. Oni povas diri, ke tia ĉi N-finaĵo estas anstataŭigo de tempa rolvorteto, normale *en*.

Unu tagon estis forta pluvo.^(FA2.152) = *En unu tago...*

Unu vesperon venis Aftanido, gracia kiel kano, forta kaj bruna.^(FA1.150)

Ĉiun matenon li flugis al la fenestro de la kompatinda knabino.^(FA2.14)

Marta pli atente ol *la pasintan tagon* ekzamenis per la rigardo la grandanombran anaron de siaj samlaborulinoj kaj samsortulinoj.^(M.111)

Georgo Vaŝington estis naskita *la dudek duan* de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.^(FE.12) = *En la dudek dua tago de Februaro...*

La tagon de sankta Marteno estis farita pri ŝi edziĝanonco.^(FA3.92)

La unuan fojon en ŝia vivo en la brusto de Marta leviĝis ondo de flamanta indigno.^(M.140)

Ĉe nomoj de semajntagoj O-formo kun N-finaĵo montras precizan konatan tagon: *dimanĉon* = "en certa konata dimanĉo". En tiaj okazoj la tagonomoj estas ofte uzataj propranomece sen *la*. Vidu "La ĉe propraj nomoj". E-vorta formo normale montras, ke temas ĝenerale pri tiaj tagoj: *dimanĉe* = "en dimanĉoj, en ĉiu dimanĉo".

*Mi [...] alvenos en Lyon **lundon** la 30-an de Aŭgusto.*^(L2.250)

***La sekvantan dimanĉon** Knut denove iris tien.*^(FA3.61) = *En la sekvanta dimanĉo...*

En la komenco de letero oni ofte uzas N por montri la daton (kaj foje la semajntagon) kvazaŭ la dato estus tempa komplemento de frazo: (*ĵaŭdon*) *la 12-an de Majo 1994*. Ofte oni tamen mallongigas, ekz. *12 Majo 1994*.

Oni ne uzu N en horessprimoj, precipe se la vorto *horo* estas forlasita, ĉar tiam oni riskas konfuzi horon kun dato. Oni uzu *je* ("Je").

*Tio okazis **la dekan**.* = Tio okazis en la deka tago de la monato.

*Tio okazis **je la deka**.* = Tio okazis je la deka horo de la tago.

Legu pli pri horo en "Horoj", kaj pri dato en "Datoj".

Antaŭ nomoj de festotagoj oni preferas *je* ("Je").

Tempopunkto sen rolmontrilo

Tempopunkto povas ankaŭ aperi en frazolo, kiu ne havu rolmontrilon.

*Hodiaŭ estas **sabato**, kaj morgaŭ estos **dimanĉo**.*^(FE.20) *Sabato kaj dimanĉo* rolas kiel subjektoj.

***La sekva tago** estis **vendredo**.* *La sekva tago* estas subjekto. *Vendredo* estas perverba priskribo de la subjekto.

*Tio estis **la unua fojo**, ke ŝi nomis sin sia filino.*^(FE.17) *La unua fojo, (ke...)* estas perverba priskribo de *tio*. Pri *ke* post *fojo* vidu "Ke-frazoj kiel priskribo".

N por direkto

N-komplementoj kaj N-priskriboj povas montri direkton. Tiam ili respondas la demandojn *al kiu loko? en kiu direkto?* k.s.

Direkto estas normale **mov**a, kio signifas, ke io moviĝas cele al io. Tamen ekzistas ankaŭ **senmov**a direkto, kio signifas, ke io estas turnita en ia direkto sen moviĝi tien. La du specoj de direkto ne ĉiam estas distingeblaj. Direkta N-finaĵo normale montras movan direkton, sed iafoje povas esti senmova direkto.

Sola N-finaĵo

*Morgaŭ mi veturos **Parizon**.*^(FE.28) = ...*al Parizo*.

*Devas ekzisti okcidenta vojo **Hindujon**.*^(FK.254) = ...*al Hindujo*.

*La vagonaro kuras de Hanovero **Berlinon**.*^(FK.209)

Solan direktan N-finaĵon oni uzas nur kiam temas pri iro al la interno de io. Oni ne diras **iri muron, iri kuraciston**, sed *iri al muro, al kuracisto*. Oni ankaŭ povas diri *aliri muron, aliri kuraciston*, kvankam tio eble ne estas tre kutima. Efektive oni uzas solan direktan N preskaŭ nur ĉe nomoj de lokoj (landoj, urboj k.s.).

N kun *en, sur kaj sub*

Direkta N-finaĵo aperas plej ofte kune kun *en, sur kaj sub*, kiuj estas la plej gravaj lokaj rolvortetoj.

Kiam *en, sur kaj sub* montras pozicion, oni uzas ilin sen la finaĵo N: *Ili troviĝas **en la ĉambro**. Ĝi kuŝas **sur la tablo**. La infano ludas **sub la tablo**.*

Se oni tamen volas montri, ke io moviĝas al tia loko, oni devas aldoni alian rolmontrilon, kiu montras direkton. Oni povus uzi *al* dirante *al en, al sur kaj al sub*, sed en la praktiko oni uzas ĉiam N.

sur la tablo = en pozicio sur la tablo -> *sur la tablon* = al pozicio sur la tablo, al sur la tablo

sub la granda lito = en loko sub la granda lito -> *sub la grandan liton* = al loko sub la granda lito, al sub la granda lito

*La hundo kuras **en nia domo**.* = La hundo estas en la domo kaj kuras tie.

*La hundo kuras **en nian domon**.* = La hundo estis ekster la domo sed kuras nun al la interno de la domo.

*Mi metis ĝin **sur vian tablon**.* = Ĝi estis en alia loko, kaj mi movis ĝin al la tablosurfaco.

*Mi jam devas iri **en la regnon ĉielan**.*^(FA1.15) Mi nun ne estas en la regno ĉiela, sed mi jam devas iri al tiu loko.

Oni atentu, ĉu vere temas pri moviĝo al la koncerna loko.

*Se vi vidos, ke azeno de via malamiko falis **sub sia ŝarĝo**, ne forlasu ĝin, sed alportu helpon kune kun li.*^(Er.23) Fali estas ja mova verbo, sed la azeno jam troviĝis sub la ŝarĝo. Poste ĝi tie falis.

Nur kiam esprimo kun *en, sur* aŭ *sub* rilatas al vorto, kiu estas klare mova, uzo de direkta N-finaĵo estas nepra.

*La vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendiĝis **sur la branĉoj** de la*

arbeto.^(FE.39) Oni povus diri *sur la branĉojn*, sed *pendiĝi* ne estas klare mova vorto, kaj tial N-finaĵo ne estas deviga.

Li [...] sidigis la maljunan avinon sur la malantaŭa sidloko.^(FA1.13) *Sidigi* ne estas klare mova, sed oni ankaŭ povas diri *sur la malantaŭan sidlokon*.

Sur la koverto ŝi skribis unu el la grafaj familinomoj.^(M.22) En esprimoj kiel *skribi ion sur papero, noti ion en libro* k.s. la ideo de movado estas tre malforta, kaj oni normale ne uzu direktan N-finaĵon. Sed se oni volas emfaze esprimi tian direktan nuancon, oni ja povas uzi N: *Baruĥ enskribis en libron-rulaĵon sub diktado de Jeremia ĉiujn vortojn de la Eternulo.*^(Jr.36)

Karlo parolis en mikrofono. La ideo de movado estas tre malforta, sed ankaŭ eblas diri *en mikrofonon*.

Vidu pli da ekzemploj en "Lokaj rolvortetoj" **En**, **Sub** kaj **Sur**.

N kun aliaj lokaj rolvortetoj

Ĉe aliaj lokaj rolvortetoj ol *en*, *sur* kaj *sub* oni ofte ne uzas direktan N-finaĵon, sed lasas al la kunteksto montri, ke temas pri direkto. Sed oni ja povas uzi direktan N ankaŭ ĉe aliaj lokaj rolvortetoj, se tio helpas al klareco.

Gardu vin, ke vi ne venu plu antaŭ mian vizaĝon.^(Er.10) = ...al loko antaŭ mia vizaĝo ...al antaŭ mia vizaĝo.

Ĝian kropon kun ĝiaj plumoj li forigu kaj ĵetu ĝin apud la altaron.^(Lv.1) = ...al (loko) apud la altaro.

La virino subite leviĝis kaj ĵetis ambaŭ brakojn ĉirkaŭ la kolon de la knabino.^(M.8) = ...al (pozicio) ĉirkaŭ la kolo...

Mi estis en la urbo kaj iris poste ekster ĝin. = ...al ekster ĝi.

Li iris inter la patron kaj la patrinon. La celo de la irado estis loko inter la patro kaj la patrino.

Morgaŭ mi venos ĉe vin. Tradicie oni preferas: *Morgaŭ mi venos al vi.* Vidu "Lokaj rolvortetoj" **Ĉe**.

Vidu cetere la klarigojn de la unuopaj lokaj rolvortetoj en "Lokaj rolvortetoj".

Subkomprenata celo

En iaj okazoj oni kutimas ne uzi direktan N-finaĵon, ĉar la vera celo estas subkomprenata esprimo. Tiu esprimo havus N-finaĵon, se oni enmetus ĝin.

Jakob enfosis ilin sub la kverko.^(Gn.35) Oni ne diras *sub la kverkon*, ĉar la vera celo estas la grundo: *Jakob enfosis ilin en la grundon sub la kverko*.

Oni metis antaŭ mi manĝilaron.^(FE.34) Mankas direkta N post *mi*, ĉar oni povus diri: *Oni metis*

sur la tablon antaŭ mi manĝilaron.

Tamen ne estus eraro diri *sub la kverkon kaj antaŭ min*, ĉar ankaŭ tiuj esprimoj povas esti rigardataj kiel celoj ĉi tie.

Direkta N kun *trans, tra, preter* kaj *kontraŭ*

La rolvortetoj *trans, tra* kaj *preter* povas per si mem montri jen lokon, jen moviĝon al loko. Por klare montri, ke temas pri moviĝo al loko, oni povas uzi direktan N-finaĵon. Tion oni bezonas fari nur kiam tio helpas al klareco. Vidu la apartajn klarigojn de *trans, tra* kaj *preter* en "Lokaj rolvortetoj".

Kontraŭ povas montri jen pozicion, jen moviĝon. Post *kontraŭ* direkta N-finaĵo montras aŭ ŝanĝon de pozicio, aŭ kontraŭmovon, kiu atingas sian celon, kaj kuntuŝiĝas kun ĝi. Vidu "Lokaj rolvortetoj".

Figura direkto

Lokaj rolvortetoj estas ofte uzataj en figura senco. Io abstrakta, neloka, estas esprimita kvazaŭ loko. Ankaŭ tiam oni povas uzi direktan N-finaĵon en figura senco. Ekzemple *en* estas uzata figure pri statoj kaj formoj. *En* + N-finaĵo do povas montri statoŝanĝon, moviĝon de unu stato aŭ formo al alia: *Mi ŝanĝos ilian malĝojon en ĝojon.*^(Jr.31) Vidu "Lokaj rolvortetoj".

Rolvortetoj, kiuj mem montras direkton

Kelkaj rolvortetoj per si mem montras direkton: *al, ĝis, el* kaj *de* (kaj *disde, ekde, de post, for de*). Ili neniam montras pozicion. Post ili oni ne uzu N: *al la urbo, ĝis la fino, el la lernejo, de la komenco, disde la patrino, ekde Februaro, de post la somero, for de Tokio*. Ne diru do ekzemple **al min**, kio signifus **al al mi**.

N post lokaj E-vortoj

Oni povas meti la finaĵon N ankaŭ post lokaj E-vortoj por montri direkton al ia loko.

hejme = en la hejmo -> *hejmen* = al la hejmo
urbe = en la urbo -> *urben* = al la urbo
ekstere = ekster io -> *ekstere* = al la ekstero de io

*Ni veturas **Romen**.* = *Ni veturas **al Romo**.* = *Ni veturas **Romon**.*

*Tra la malgrandaj fenestroj oni povis rigardi **internen** en la salonojn.*^(FA1.98) *Internen* = al la interno, en la internon.

N-finaĵo povas aperi post E-vortoj nur por montri direkton, neniam por montri objekton,

mezuron aŭ tempopunkton. Iafoje kvantaj E-vortoj rolas kiel objekto, sed ili tamen ne povas ricevi N-finaĵon. Vidu "Kvantaj E-vortoj".

Ankaŭ tabelvortoj je E ("E-vortecaj vortetoj lokaj") montras lokon, kaj povas ricevi N-finaĵon por direkto.

tie = en tiu loko -> *tien* = al tiu loko, en tiu direkto

kie = en kiu loko -> *kien* = al kiu loko, en kiu direkto

ĉie = en ĉiu loko -> *ĉien* = al ĉiu loko, en ĉiu direkto

ie = en iu loko -> *ien* = al iu loko, en iu direkto

nenie = en neniu loko -> *nenien* = al neniu loko, en neniu direkto

Ni iru, sinjorino, ien aliloken.^(M.109) = ...al iu alia loko.

Mallogika uzo de direkta N

Direkta N aperas ankaŭ en vortoj kiel *pluen*, *renkonten*, *tiudirekten*, *reen* k.s., kie la N-finaĵo principe estas mallogika, ĉar *plu*, *renkonte*, *tiudirekte* kaj *ree* ne montras lokon. Foje tia mallogika uzo tamen helpas al klareco, kaj tiaj esprimoj ne estas nepre evitendaj. Ili estas tradiciaj kaj facile kompreneblaj. Normale tamen simpla *plue*, *renkonte* kaj *tiudirekte* sufiĉas, sed en *reen* la N-finaĵo estas neevitebla, ĉar simpla *ree* signifas *denove*.

Ŝi kondukis Elizon kelkan distancon pluen ĝis deklivo.^(FA1.105) Vidu ankaŭ "[Plu](#)".

Mi ekiris reenkonten al ŝi. Simpla *renkonte* sufiĉas.

La ŝtelistoj kuris tiudirekten. *Tiudirekte* estas pli logika, sed malpli klara.

La pendolo ĉe la granda horloĝo iradis tien kaj reen.^(FA2.146)

Atentu, ke en vortkunmetoj *reen* foje povus esti miskomprenata kiel la prefikso RE + en. *Reeniri* = "iri reen" aŭ "denove eniri". Ordinare la kunteksto tamen malebligas miskomprenon.

N por aliaj signifoj

N-komplementoj kaj N-priskriboj montras plej ofte mezuron (tempan aŭ alian), tempopunkton aŭ direkton ("N por objekto" - "N por direkto"), sed iafoje N montras ankaŭ aliajn rolojn, por kiuj oni normale uzas rolvortetojn.

Mi ridas je lia naiveco.^(FE.29) = *Mi ridas pro lia naiveco.*^(FE.29) = *Mi ridas lian naivecon.*^(FE.29)

Neniam ŝi miros pri/pro sia propra malaltiĝo. -> *Neniam ŝi miros sian propran malaltiĝon.*^(M.178)

Principe oni povas ĉiam anstataŭigi rolvorteton per N, se la senco ne fariĝas malklara. La regulo pri klareco tamen preskaŭ ĉiam malebligas uzi N anstataŭ la demovaj rolvortetoj *de* kaj *el*, ĉar N estas almova rolmontrilo.

Foje oni tamen uzas frazojn kiel: *Ili eliris la buson.* En tiaj okazoj temas pri objekta N-finaĵo, la buso estas objekto de la ago eliri. Estas tamen plej klare diri: *Ili eliris el la buso.*

Ricevanto, profitanto aŭ malprofitanto de ago havas normale la rolvorteton *al* ("Direktaj rolvortetoj"), sed ĉe iuj verboj tia rolanto eĉ povas aperi kiel vera objekto. Vidu "Alternativaj frazokonstruoj".

Pozicio

N-finaĵo estas sufiĉe ofte uzata por montri pozicion de parto (ofte korpoparto). Oni povas diri, ke N anstataŭas la rolvorteton *kun*. Tia N-komplemento ĉiam kunlaboras kun esprimo de pozicio aŭ direkto.

*Ĉu vi permesos al mi pendigi tiun ĉi kanajlon sub la ĉielo **la kapon** malsupren?*^(Rt.70) = ...*kun la kapo malsupren.*

*Ĉu vi pensas, ke Dio permesos, ke unu sola homo [...] renversu ĉion **la supron** malsupren.*^(Rt.130)

*Li falis **vizaĝon** al la tapiŝo.*

Oni povus ankaŭ diri, ke *havante, tenante, metinte* aŭ simile estas subkomprenata. Tiam temas pri objekto.

*Li sidis (havante) **la brakojn** kunmetitaj.*

*Li haltis dum momento, (tenante) **la kapon** klinita iom flanken.*

Se la posta pozicia esprimo estas A-vorto (*klinita, kunmetitaj*), ĝi ne havu N-finaĵon, ĉar ĝi estas perverba priskribo de la objekto ("Perverba priskribo de objekto"), sed la verbo (en participia formo) estas subkomprenata.

Rolvortetoj

Rolvortetoj estas vortetoj, kiujn oni metas antaŭ frazpartoj por montri frazrolajn. Frazparto kun rolvorteto povas roli aŭ kiel komplemento de verbo, aŭ kiel priskribo de alia frazparto.

Rolvortetoj normale staras antaŭ O-vortoj aŭ O-vortecaj vortoj (personaj pronomoj, O-vortecaj kaj pronomecaj tabelvortoj). Ankaŭ I-verboj kaj subfrazoj povas roli O-vortece, kaj havas iafaje rolvorteton antaŭ si.

Kvantaj E-vortoj kaj E-vortecaj vortetoj povas roli O-vortece. Tiam ili povas havi rolvorteton antaŭ si.

Foje oni uzas rolvortetojn antaŭ lokaj kaj tempaj E-vortoj aŭ E-vortecaj vortetoj. Tiaj vortoj ne bezonas rolmontrilon por roli kiel komplemento aŭ priskribo. La rolvorteto tiam nur pliprecizigas la lokan aŭ tempan signifon. Vidu ekz. "*De rilate al verbo*", "*E-vortecaj vortetoj lokaj*" kaj "*E-vortecaj vortetoj tempaj*".

Grupa divido

La nedifinita rolvorteto *je*, la multsignifa rolvorteto *de*, kaj la grava rolvorteto *da*, estas aparte klarigitaj.

La ceteraj rolvortetoj estas dividitaj en tri grupojn: lokaj rolvortetoj, direktaj rolvortetoj kaj aliaj rolvortetoj.

Multaj rolvortetoj havas plurajn signifojn, kaj apartenas al du aŭ eĉ ĉiuj tri grupoj. Tiujn rolvortetojn oni trovas en tiu grupo, kiu respondas al ĝia ĉefa signifo. La ceteraj signifoj estas klarigitaj ankaŭ tie. La grupa divido estas do nur por oportuneco.

En "Rolvortaĵoj" estas klarigoj de E-vortoj kiuj kunlabore kun rolvorteto povas ŝajni kiel rolvorteto mem.

Vidu ankaŭ "Memstaraj rolvortetoj" kaj "Forlaso de rolvorteto".

En "Neoficialaj rolvortetoj" estas klarigoj de tri neoficialaj rolvortetoj.

Kelkaj rolvortetoj havas specialan funkcion antaŭ nombrovortoj. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

Du rolmontriloj samtempe

Ofte oni uzas ĉe frazparto unu lokan kaj unu direktan rolmontrilon, kiuj kunlaboras por montri moviĝon al aŭ de ia pozicio. Speciale grava estas la uzo de direkta N-finaĵo kune kun lokaj rolvortetoj. Tio estas ĝenerale klarigita en "N por direkto". Sed oni uzas ankaŭ ekz. *de* kaj *el* kune kun lokaj rolvortetoj. Ĉe ĉiu loka rolvorteto aperas klarigoj de eventuala uzado kune kun direktaj rolmontriloj.

Ankaŭ *anstataŭ* kaj *krom* povas kunlabori kun alia rolmontrilo, kiu klarigas la signifon.

Je

Je estas rolvorteto sen difinita signifo. La origina intenco estis, ke oni uzu *je* en ĉiuj abstraktaj okazoj, por kiuj ne ekzistas alia rolvorteto. Tial en la frua tempo oni uzis *je* tre multe. Nuntempe *je* estas pli malofta, kaj montras precipe horon kaj mezuron, sed aperas ankaŭ en diversaj aliaj okazoj. Ĝenerale oni ne elektu *je*, se pli bona alternativo ekzistas.

Ofte oni povas uzi N-finaĵon anstataŭ *je*. Vidu "N por mezuro", "N por tempopunkto" kaj "N por aliaj signifoj".

Tempopunkto

Je plej ofte montras horon.

Li promesis reveni al ni akurate je la oka horo. ^(Rt.109)

Ni prenos la buson je dudek antaŭ la deka.

Oni neniam anstataŭigas horan *je* per N-finaĵo. Vidu ankaŭ "Horoj" pri horoj.

Kiam tempopunkto estas nomo de festo, oni normale uzas *je*.

Tio okazis je Pasko.

Je Kristnasko mi vizitos mian patrinon.

Ankaŭ *al* estas uzata ĉe festonomoj, sed havas specialan signifon. Vidu "Direktaj rolvortetoj".

Ankaŭ aliajn tempopunktojn oni iajoje montras per *je*.

Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi. ^(FE.29)

Je la vespero la ĉielo kovriĝis je nuboj. ^(FA1.53)

Mezuro

Je povas montri mezuron, sed N-finaĵo estas pli kutima ("N por mezuro"). Mezura *je* estas speciale ofta ĉe mezuraj priskriboj de *pli* aŭ *malpli*, ĉe tre longaj mezuresprimoj, kaj ĉe vortoj, kiuj ne povas akcepti N-finaĵon.

Vi certe estas je duono da kapo pli alta ol mi. ^(M.155) = ...*duonon da kapo pli alta ol mi.*

La fratoj rajdis tiel rapide, kiel ili povis, kaj antaŭiĝis al li je tuta horo. ^(FA3.97) *Je tuta horo* mezuras la distancon inter la rajdantoj. Ĉi tie oni povas ankaŭ uzi *per*, kiu iajoje montras mezuron ("Aliaj rolvortetoj").

En rapideco ili preterpasis sin je kelke da paŝoj. ^(M.202) *Kelke* ne povas ricevi N-finaĵon.

Vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj" pri matematika uzo de *je*.

Mankaĵo, abundaĵo, sopiraĵo

Ĉe diversaj esprimoj de manko, abundo kaj sopiro, *je* ofte montras tion, kio mankas aŭ abundas, aŭ tion, al kio oni sopiras.

Ĝi estas libera je mankoj. Aŭ ...*de mankoj.*

Eĉ sian patrinon Maaĥa li senigis je ŝia titolo de reĝino. ^(Rĝ1.15)

*Abram estis tre riĉa **je brutoj, arĝento, kaj oro.***^(Gn.13)

*La ĉielo kovriĝis **je nuboj.***^(FA1.53) Aŭ ...*per nuboj.*

*Glaso da vino estas glaso plena **je vino.***^(FE.32) Aŭ ...*plena de vino, sed nepre ne *plena da vino*.*
Vidu "Da - detalaj reguloj".

*Mi sopiras **je mia perdita feliĉo*** (aŭ: *mian perditan feliĉon*).^(FE.29)

*Kiam ŝi unu fojon gustumis inkon, ŝi fariĝis soifa **je ĝi,*** kiel la tigro, kiu eklekis sangon.^(BV.26)

Korpa aŭ anima stato

Je povas pliprecizigi diversajn esprimojn de korpa aŭ anima stato.

*La laboristoj en fabrikoj [...] suferas tre ofte **je kronika konjunktivito.***^(FK.220)

*Ŝi gravediĝis **je ĝemeloj.***

*La reĝo de la lando malsaniĝis **je tre profunda melankolio.***^(FA3.72)

*Junuloj ofte tro suferas **je absoluta manko de singardo.***^(H.46)

Korpoparto tuŝata aŭ malsana

Je estas la normala maniero montri korpoparton iel tuŝatan de preno, kapto, malsano k.s.

*Li kaptis min **je la brako.*** *Je la brako* montras mian brakon. Por montri lian brakon (kiun li uzas por kapti min), oni uzus *per*.

*La hundoj ĵetis sin sur la juĝistojn kaj sur la tutan konsilistaron, kaptis unu **je la piedoj,*** alian *je la nazo,* kaj ĵetis ilin.^(FA1.6)

*La cikonio certe ne malsuprenflugos kaj ne mordos min **je la piedoj.***^(FA1.8)

*En la tridek-naŭa jaro de sia reĝado Asa malsaniĝis **je siaj piedoj.***^(Kr2.16) La malsano "kaptis" la piedojn.

*Li estas malsana **je la brusto.***

*Li estis lama **je siaj ambaŭ piedoj.***^(Sm2.9)

Diversaj komplementoj kaj priskriboj

*En mia infaneco mi kredis **je Dio** kaj **je senmorteco de l' animo.***^(OV.358) *Kredi je iu aŭ je io = "kredi, ke tiu aŭ tio vere ekzistas". Kredi ion, al io, pri io = "kredi, ke tio estas vera". Kredi al iu = "kredi, ke tiu diras la veron".*

Li edziĝis je ŝi.^(FE.23) Nun oni uzas kutime *al* aŭ *kun*: *Ŝi edziniĝis kun sia kuzo.*^(FE.39)

Je mia miro la afero sukcesis. = *La afero sukcesis, kio mirigis min.*

Kabinetaj provoj [...] kalkulas je ĝia preteco pionire oferi sian tempon.^(FK.230) (*Ĝi* = la mondo). En siaj kalkuloj (= planoj) ili inkluzivas la pretecon de la mondo oferi sian tempon. Ankaŭ eblas diri ...*pri la preteco...*

La reĝo vetis kun li je ses berberaj ĉevaloj.^(H.163) La venkonto en la veto gajnos la ĉevalojn. Oni povas ankaŭ uzi *pri*.

La pozon duonkuŝan ŝi ŝanĝis je pozo sida.^(M.152) Por rezultoj de ŝanĝiĝo oni uzas normale *en* + N-finaĵon ("Lokaj rolvortetoj").

Ŝi ne malvolonte ŝanĝus lin je nova amanto.^(BV.36) Por ricevaĵo post interŝanĝo oni uzas normale *kontraŭ* ("Lokaj rolvortetoj").

Je Jupitero! Distrumpetu alarmon! En ĉi tiaj alvokoj de supera potenco oni normale uzas pro aŭ per, sed *je* estas tre bona alternativo. Vidu ankaŭ "Alvoko".

De

De havas tre multajn signifojn. La signifo dependas interalie de tio, al kio *de* rilatas. Pro tiu multsignifeco povas iaforte ekesti malklaraĵoj. Tiam oni povas aldoni diversajn klarigajn esprimojn, aŭ elekti alian rolvorteton.

De rilate al verbo

De rilate al aga O-vorto

De rilate al ne-aga O-vorto

De rilate al participo

De rilate al A-vorto aŭ E-vorto

De rilate al vorteto

La distingo inter *da* kaj *de* estas detale klarigita en "Da - detalaj reguloj". *De* povas ankaŭ esti nuancilo de nombrovorto. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

De rilate al verbo

Formovo

Kiam *de* rekte rilatas al verbo, ĝi normale montras lokon, kie komenciĝas movo.

Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo.^(FE.9) La moviĝo komenciĝis ĉe la avo, iris for de li, kaj direktiĝas nun al la onklo.

*La vento forblovis **de mia kapo** la ĉapon.*^(FE.39)

*Mi saltadis la tutan tagon **de loko** al loko.*^(FE.40)

*Mi volis lin bati, sed li forkuris **de mi**.*^(FE.18)

Por klareco oni povas je bezono uzi *for de* aŭ *disde*. *La polico prenis la ŝtelitan monon **for de la rabisto** / **disde la rabisto***. Se oni dirus: ...*la ŝtelitan monon **de la rabisto***, oni povus eble pensi, ke temas pri mono posedata de la rabisto. Vidu "De rilate al ne-aga O-vorto".

Origino

Rilate al verbo, *de* povas ankaŭ montri originon, kio estas simila al formovo.

***De la patro** mi ricevis libron, kaj **de la frato** mi ricevis plumon.*^(FE.9)

*Saĝa filo lernas **de la patro**.*^(SS.13)

*La hebreoj estas Izraelidoj, ĉar ili devenas **de Izraelo**.*^(FE.36) Izraelo estas ilia prapatro.

*Donu al mi manĝi **de ĉi tiu ruĝa kuirajo**.*^(Gn.25)

Kaŭzo

Rilate al verbo, *de* povas ankaŭ montri kaŭzon, ĉar kaŭzo similas al origino. Por kaŭzo oni normale uzas *pro* ("Aliaj rolvortetoj"), kaj ifoje *el* ("Direktaj rolvortetoj").

*Li paliĝis **de timo** kaj poste li ruĝiĝis **de honto**.*^(FE.39) = ...*pro timo*... ...*pro honto*.

*Mi eksaltis **de surprizo**.*^(FE.40)

Malsimileco k.t.p.

Rilate al verbo, *de* povas ankaŭ montri malsimilecon, distingon, apartecon, malproksimecon, disecon.

*Per kio diferencas via amato **de aliaj amatoj**?*^(AK.5)

*Mi povus diferencigi la saĝajn **de la malsaĝaj**!*^(FA1.69)

*Kial Vi kaŝas Vian vizaĝon **de mi**?*^(Ps.88)

*Nun mi iom liberiĝis **de la plej urĝaj el miaj kolektiĝintaj laboroj**.*^(L1.184)

*Trankviliĝu **de l' batado**, ho mia kor'!*^(FK.303)

Tempo

Rilate al verbo, *de* povas montri la komencan momenton de daŭra ago aŭ stato.

Tempa *de* povas stari antaŭ tempopunkto.

*Li laboras **de la sesa horo** matene.*

*Ŝi tion kapablas **de la naskiĝo**.*

*Mi sciigas, ke **de nun** la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.* ^(FE.24)

Tempa *de* povas stari ankaŭ antaŭ esprimo de tempodaŭro. Tiam la du daŭroj komenciĝas (pli-malpli) samtempe.

*Mi konas lin **de longa tempo**.* ^(FA2.94)

*Nur **de ses monatoj** mi scias la veron.* ^(BV.74)

***De la mateno** mi nenion manĝis.* ^(Rz.13)

*Ĝi komencas sian ekzistadon nur **de hodiaŭ**.* ^(OV.111)

Por montri klare, ke temas pri tempo, oni povas uzi *ekde* aŭ *de post*. *Ekde* signifas *de la komenco de*. *De post* signifas *de la fino de*. Se temas pri tempopunkto, apenaŭ estas diferenco, sed se temas pri tempodaŭro, la diferenco estas ja granda: *de post ŝia vivo* = *ekde ŝia morto*. Zamenhof foje skribis *depost* (kiel unu vorto). Nenio pravigas tian kunmeton, sed se oni tamen uzas ĝin, oni atentu pri la akcento: *depost*.

***Ekde ŝia vizito** li ŝajnas multe pli feliĉa.*

*Mi promesas **ekde hodiaŭ** ne fumi plu.*

*Multe ŝanĝiĝis **de post tiu tempo**.* ^(FA3.143)

***Depost sia plej frua aĝo** ŝi montris jam malbonajn trajtojn de karaktero.* ^(F4.91)

Zamenhof uzis ankaŭ *deloke de* kaj *detempe de* por distingi inter loka kaj tempa *de*, sed tiuj esprimoj ne estas oftaj.

*Li mezuris la larĝon **deloke de la malsupra pordego** ĝis la ekstera rando de la interna korto.* ^(Jh.40)

*Al tio (longa kuŝado en la lito) ŝi alkutimiĝis **detempe de sia infaneco**.* ^(FA4.149)

Ĉe *lasi* + I-verbo *de* povas foje montri aganton. Vidu "Lasi". *De* regule montras aganton rilate al agaj O-vortoj kaj pasivaj participoj. Vidu "De rilate al aga O-vorto" kaj "De rilate al participo".

De rilate al aga O-vorto

Subjekto aŭ objekto

De-esprimo, kiu priskribas agan O-vorton, normale montras la sencan subjekton (la aganton) aŭ la sencan objekton de la ago.

*La kanto **de la birdoj** estas agraba.*^(FE.9) La birdoj kantas. *De* montras subjekton.

*Du ekbriloj **de fulmo** trakuris tra la malluma ĉielo.*^(FE.40) Fulmo ekbrilis. *De* montras subjekton.

*Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo **de vortaro hispana-germana** mi tamen komprenis iom vian leteron.*^(FE.34) Vortaro hispana-germana helpis. *De* montras subjekton.

*Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo **de mia deziro**.*^(FE.31) Li plenumis mian deziron. *De* montras objekton.

*Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado **de vortoj**.*^(FE.27) Oni kunligas vortojn. *De* montras objekton.

*Multe da homoj ne faras malbonon pro timo **de mallaŭdo** kaj agas bone pro deziro **de laŭdo**.*^(M.153) Ili timas mallaŭdon, kaj deziras laŭdon. *De* montras objektojn.

De povas do montri jen sencan subjekton, jen sencan objekton. Normale estas tute klare el la kunteksto, pri kiu temas, sed kiam povas esti konfuzo, oni povas uzi diversajn rimedojn por eviti miskomprenon.

Por certigi, ke temas pri senca subjekto, oni povas uzi *fare de*.

*Hodiaŭ posttagmeze okazos akcepto **fare de la urbestro**.* La urbestro akceptos iun.

*Okazis vizito al nia klubo **fare de eksterlandaj gastoj**.*

Iuj mallongigas *fare de* al *far*. Vidu "Neoficialaj rolvortetoj".

Por certigi, ke temas pri senca objekto, Zamenhof iafoje anstataŭ *de* uzis la rolfinajon N, kiu ja estas la normala maniero montri objekton.

*La Ligo internacia de Esperantistoj havas la celon zorgadi pri la disvastigado kaj enkondukado en la tuta mondo **unu neŭtralan lingvon**.*^(OV.65) Ĝi disvastigu kaj enkonduku unu neŭtralan lingvon.

*Tre grava por la progresado de l' lingvo internacia estas diligenta uzado **ĝin** en korespondado.*^(OV.39) Oni diligente uzu ĝin.

Sed tiun logikan solvon oni apenaŭ plu uzas. Anstataŭe oni preferas trovi ian taŭgan rolvorteton.

*aboni gazeton -> abonado **al gazeto***

*admoni iun -> admonado **al iu***

*ami iun -> amo **al iu***

*demandi iun -> demando **al iu***

ŝirmi ion -> *ŝirmo al io*
taksi ion -> *taksado pri io*
deklari ion -> *deklaro pri io*
moki iun -> *mokado je iu*
penetri ion -> *penetro en ion* (direkta N-finaĵo)

Kompreneble oni ne hezitu uzi *de*, kiam ne estas risiko de malklareco. Rilate al aga O-vorto *de* estas la normala rolmontrilo kaj por subjekto kaj por objekto.

Aliaj signifoj

Rilate al aga O-vorto, *de* povas ankaŭ montri formoviĝon, malsimilecon, distingon, komencan tempopunkton k.t.p., same kiel ĉe verboj.

Lia fuĝo de la malamikoj estis kuraĝa ago.

Mia vojaĝo de Parizo al Londono estis tre laciga.

La dioj destinas tre multajn konfuzojn kaj por li preparas skuantan transiron de ĝoj' al doloro. ^(IT.68)

Sed foje eblas konfuzo kun subjekta aŭ objekta *de*, kaj oni uzu ian rimedon por klarigi la signifon.

Distingado de bono disde malbono ne ĉiam estas facila afero. La unua *de* montras objekton. Se oni uzus *de* ankaŭ antaŭ *malbono*, la signifo fariĝus tre malklara.

Post la falo de la tegmento li estas handikapita. Oni normale komprenus, ke falis la tegmento (subjekta *de*). Se la signifo estu, ke li falis de la tegmento (formova *de*), oni povus uzi *disde*: *Post la falo disde la tegmento...* Plej klara kaj preferinda estas tamen: *Post sia falo de la tegmento li estas handikapita.* Tiam *sia* montras la sencan subjekton, kaj *de* nur povas montri formovon.

Ĉe aga O-vorto, *de* povas ankaŭ montri apartenon, kiel ĉe ne-agaj O-vortoj, se la kunteksto permesas.

Ni ĉerpu kuraĝon kaj forton por la laboroj de la jaro venonta. ^(OV.392) = ...*la laboroj, kiuj apartenas al la jaro venonta.* = ...*kiuj okazos en la jaro venonta.*

En la ĉerko kuŝis li mem en sia kvieta dormo de la morto. ^(FA1.93) La dormo apartenis al la morto.

De rilate al ne-aga O-vorto

De-esprimo, kiu rolas kiel priskribo de ne-aga O-vorto, povas montri multajn diversajn signifojn. Ĝenerale *de* montras ian rilaton inter la priskribata afero kaj la *de*-esprimo.

Aparteno

Plej ofte *de*-esprimo montras apartenon ĉe ne-aga O-vorto. Aparteno havas ĉi tie tre vastan signifon. Povas esti posedo, havo, apudeco, alligiteco, parteco, parenceco, aŭ alia formo de aparteno.

Jen kuŝas la ĉapelo de la patro.^(FE.8) La ĉapelo apartenas al la patro kiel posedajo aŭ havaĵo.

Jen estas la kajero de la juna fraŭlino.^(FE.10) La kajero apartenas al la fraŭlino kiel posedajo.

La dentoj de leono estas akraj.^(FE.7) La dentoj apartenas al leono kiel korpopartoj.

Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12) La fingroj apartenas al la manoj kiel korpopartoj.

Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj.^(FE.32) La bordo apartenas al la maro, ĉar ĝi troviĝas tuj apud ĝi.

Januaro estas la unua monato de la jaro.^(FE.12) Monatoj estas partoj de jaro.

La dudeka (tago) de Februaro estas la kvindek-unua tago de la jaro.^(FE.12)

La kuiristino direktis sin en la internajn partojn de la loĝejo.^(M.180)

La filo de la reĝo ŝin renkontis.^(FE.21) La filo apartenas al la reĝo kiel parenco.

Mi legos poemon de Zamenhof. La poemo apartenas al Zamenhof, ĉar li verkis ĝin.

Martha Jeddler [...] fariĝis bonfarema kaj malsevera kontraŭ ĉiuj specoj de homoj.^(BV.20) Temas pri speco, kiu apartenas al la klaso "homoj".

La pli juna filino estis la plena portreto de sia patro.^(FE.11) La "portreto" apartenas al la patro, ĉar "ĝi" montras lian aspekton.

Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.^(FE.32) La glaso apartenas al vino, ĉar ĝi estas uzata por vino.

Ŝi estas profesoro de matematiko. La profesoro apartenas al matematiko, ĉar tio estas ŝia fako. Oni povas ankaŭ uzi *pri*.

La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda.^(FE.35) La riĉeco apartenas al la homo, ĉar ĝi estas unu el liaj ecoj.

Tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.^(FE.32) La aktuala signifo apartenas al la ideo "mezuro".

Eco

De rilate al ne-aga O-vorto povas montri econ.

Ĝi estis virino de meza aĝo, kun haroj de nedifinita koloro.^(M.20) La virino havis kiel econ aŭ

staton mezan aĝon. La haroj havis kiel econ nedefinitan koloron. (Tia ĉi malnova uzo de ĝi ne plu aperas.)

*Proksime de ili staris ankoraŭ alia figuro **de triobla grandeco**.*^(FA2.105) = ...*figuro trioble granda.*

Eblas meti la econ aŭ kiel priskribon, aŭ kiel ĉefvorton: *Ili vidis figuron **de triobla grandeco**. La triobla grandeco **de la figuro** surprizis ilin. Li estas homo **de granda riĉeco**. La riĉeco **de tiu homo** estas granda.* Ĉio dependas de tio, ĉu oni volas diri ion pri la eco mem, aŭ pri tio, kio havas la econ.

Konsisto

De rilate al ne-aga O-vorto povas montri konsiston.

*Li donis al ŝi bukedom **de rozoj**.* La bukedo konsistis el rozoj. (Pri bukedo **da** rozoj vidu "Da - detalaj reguloj".)

*Tie malsupre kuŝas Germanujo, kiu iam estis kovrita de plej densa reto **de fervojoj kaj kanaloj**.*^(FA3.55) La reto konsistas el fervojoj kaj kanaloj.

*La ŝipoj staris envolvitaj en fumo **de pulvo**.*^(FA2.110) La fumo konsistis el pulvo.

Origino

De rilate al ne-aga O-vorto povas montri originon, devenon, sed pli ofte oni uzas *el* ("Direktaj rolvortetoj").

*Francisko **de Asizo*** = tiu Francisko, kiu devenas de la urbo Asizo = *Francisko **el** Asizo*

De la flanko (de iu) (aŭ simile) povas montri originon kun nuanco de respondeco.

*Mi respondis al li, ke mi tion ĉi ne povas konsenti, ĉar ĝi estus malmodestaĵo **de mia flanko**.*^(L1.153) Mi farus malmodestaĵon (pri kiu mi devus respondi).

*Vi ne rigardos ja ĝin kiel maldelikecon **de mia flanko**, se [...] mi demandos pri kelkaj neeviteblaj detalajoj.*^(M.125)

Mezuro

Ĉe ne-aga O-vorto, *de* povas montri mezuron.

*La knabo havis la aĝon **de nur ses jaroj**.*^(FA4.208) La aĝo estis granda je nur ses jaroj.

*Vojon **de tri tagoj** ni iros en la dezerton.*^(Er.8) La vojo estas tiel longa, ke daŭras tri tagojn iri ĝin.

*En la daŭro **de kelke da minutoj** mi aŭdis du pafojn.*^(FE.40) La daŭro estis longa je kelke da minutoj.

Formovo, aparteco

Iafoje *de* povas montri formoviĝon aŭ apartecon, kiam ĝi rilatas al ne-aga O-vorto.

Rekta linio estas la plej mallonga vojo de unu punkto al alia. La vojo kondukas for de unu punkto.

En unuhora distanco de nia kabano [...] staris la malgranda preĝejo.^(FA1.151) La kabano kaj la preĝejo estas apartaj je unu horo.

Perverba priskribo de ne-aga O-vorto

Ĉi-antaŭe ĉiuj *de*-esprimoj rilatis al O-vortoj kiel rektaj priskriboj de ili, sed rilate al ne-agaj O-vortoj *de*-esprimo ankaŭ povas aperi kiel perverba priskribo ("Perverba priskribo").

Tiu libro estas de Karlo. De montras apartenon, posedon. Pli ofte oni uzas *aparteni + al*: *Tiu libro apartenas al Karlo.*

Tiuj du arboj estas de malsamaj specoj. De montras ecojn.

Feliĉa vi estas, ho lando, se via reĝo estas de nobla deveno.^(Pr.10) De montras originon.

De rilate al participo

Aktiva participo

Ĉe aktiva participo kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo (...*anta*, ...*inta*, ...*onta*, ...*ante*, ...*inte*, ...*onte*), *de*-esprimo havas la samajn signifojn kiel ĉe verbo.

Ni estis vojaĝantaj de lando al lando. = ...*vojaĝis de lando al lando.*

Ruĝiĝinte de honto ŝi forkuris. = *Post kiam ŝi ruĝiĝis de honto...*

Ne parolu al li antaŭ ol li estos trankviliĝinta de la ŝoko. = ...*antaŭ ol li trankviliĝos de la ŝoko.*

Aktivaj participoj kun O-finaĵo montras personon (iafoje aĵon), kiu faras, faris aŭ faros agon (...*anto*, ...*into*, ...*onto*). Tiaj vortoj funkcias principe kiel aliaj agaj O-vortoj, ĉe kiuj *de* montras sencan subjekton aŭ sencan objekton (vidu "De rilate al aga O-vorto"). Tamen aktivaj participoj kun O-finaĵo ja mem montras la sencan subjekton, kaj tial *de*-esprimo povas ĉe ili montri nur objekton.

Venu, ni atendas vin, Savonto de la mondo.^(FE.22) La savanto savos la mondon. *De* montras objekton.

La konfesantoj de unu religio estas samreligianoj.^(FE.37) Ili konfesas unu (saman) religion.

Ĉiuj loĝantoj de regno estas regnantoj.^(FE.37) Ili loĝas regnon. Normale oni loĝas **en regno**, sed oni povas ankaŭ diri *loĝi regnon* (vidu "Participoj kiel A-vortoj"). Alternative oni povas diri, ke *de* ĉi tie montras apartenon kiel ĉe ne-agaj O-vortoj.

Pasiva participo

Rilate al pasiva participo (kun ia ajn finaĵo), *de* ĉiam montras sencan subjekton, aganton.

Ŝi estas amata de ĉiuj.^(FG) Ĉiuj amas ŝin.

Tiu ĉi komerçaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi.^(FE.25) Mi aĉetas la komerçaĵon.

La surtuto estas aĉetita de mi, sekve ĝi apartenas al mi.^(FE.25) Mi aĉetis la surtuton.

La ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.^(FE.25) Mi ne pagos la ŝuldojn.

Li staras kvazaŭ frapita de fulmo.^(Rt.92) Ŝajnis, kvazaŭ fulmo frapis lin.

La montoj estis kovritaj de neĝo.^(FA1.136) Neĝo kovris la montojn.

Ili estas konatoj de mi. Ili estas personoj, kiujn mi konas.

Oni ankaŭ povas uzi *fare de*, se oni volas tre klare montri, ke temas pri aganto: *La infano estis forprenita fare de la patrino.* La patrino forprenis ĝin. Vidu ankaŭ "De rilate al aga O-vorto". Laŭ Fundamenta regulo la rolmontrilo por aganto en pasivo estas *de*. Malklareco do principe ne povas estiĝi. Se oni volas uzi alisignifan *de*-esprimon ĉe pasiva participo, oni normale devas tion montri klare per *disde, for de, ekde* aŭ simile: *La infano estis forprenita disde la patrino.* Oni forprenis ĝin de la patrino. Legu ankaŭ pri uzado de *al* en ĉi tiaj frazoj.

De rilate al A-vorto aŭ E-vorto

De-esprimo, kiu rilatas al A-vorto aŭ E-vorto, povas havi diversajn el tiuj signifoj, kiuj estas montritaj ĉi-antaŭe ĉe verboj kaj O-vortoj. (Pri participoj kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo vidu "De rilate al participo".)

Mia projekto estis tre multe diferenca de tiu ideo pri plibonigoj, kiun Vi havas.^(L1.330) La projekto diferencas de tiu ideo. *De* montras apartecon.

Ĉu ankaŭ ĉiuj viroj devas posedi ian perfektecon, por akiri al si staton liberan de grandaj suferoj kaj mizero.^(M.35) *De* montras apartecon.

Bona estas Romo, sed tro malproksima de nia domo.^(PE.179) *De* montras apartecon.

Mi, ebria de feliĉo, alkroĉiĝis al lia kolo.^(Rt.104) *De* montras kaŭzon.

Niaj okuloj estis plenaj de larmoj.^(Rt.46) *De* montras kaŭzon kaj enhavon.

Tio estis prudenta de la flanko de la jura konsilisto.^(FA1.78) De montras originon.

La marŝo daŭris sep horojn ekskluzive de la haltoj. = ...se oni ekskluzivas la haltojn. De montras objekton. Oni povus ankaŭ uzi la finaĵon N: ...ekskluzive la haltojn.

Li scias ĉiujn latinidajn lingvojn escepte de la Rumana. = ...se oni esceptas la Rumanan. De montras objekton. Eblas ankaŭ diri ...escepte la Rumanan.

Ĉiuj aliaj loĝantoj de la lando staris ĉirkaŭe de la palaco.^(FA3.97) = ...en la ĉirkaŭo de la palaco. De montras apartenon, apudecon.

Mi salutas vin nome de mia frato. = ...en la nomo de mia frato. De montras apartenon, posedon.

Ofte E-vorto + *de* formas esprimon, rolvortaĵon, kiun oni uzas kvazaŭ rolvorteton: *dekstre de*, *escepte de*, *fare de*, *fine de*, *inkluzive de*, *interne de*, *ene de*, *kaze de*, *kaŭze de*, *meze de*, *norde de*, *sekve de*, *supre de* k.t.p. Legu pli pri tiaj kaj aliaj rolvortaĵoj.

De rilate al vorteto

For

De rilate al *for* montras formoviĝon aŭ apartecon.

For de tie ĉi!^(FE.26)

For de miaj okuloj!^(Rt.29)

Ŝi demetis la tukon for de la kapo.^(M.169)

Grandaj vojaĝoj kaj longa restado for de mia hejmo estas por mi afero tre malfacila.^(L2.236)

Pronomoj, pronomecaj vortetoj

De-esprimoj povas priskribi personajn pronomojn kaj pronomecajn vortetojn, normale pere de verbo, sed iafoje rekte.

Li estas de meza kresko.^(FE.33) Eco.

Ĝi estas de mi. Aparteno, posedo. Pli ofte oni diras: *Ĝi estas mia.* *Ĝi apartenas al mi.*

Ili estas de Francujo. Deveno.

Tiuj estas de ŝi. Aparteno, posedo.

Ambaŭ estas de Japanio. Deveno.

Mi preferas tiun de Karlo. Posedo.

Tabelvortoj je OM

De-esprimoj povas ankaŭ priskribi tabelvortojn je OM.

*Mi volus scii, kiom **de la ŝtofo** ili jam pretigis!*^(FA1.69) *De* montras apartenon, parton. Oni ne uzas *da*, ĉar *la ŝtofo* estas difinita per *la*. Vidu "*Da* - detalaj reguloj".

Da

Da - bazaj reguloj

Da - detalaj reguloj

Da - nekutimaj uzoj

Da - bazaj reguloj

Frazparto kun *da* antaŭ si, *da*-esprimo, montras ion nelimititan kaj neindividuecan, ion "substancecan". *Da*-esprimo ĉiam estas rekta priskribo de frazparto, kiu normale staras antaŭ la *da*-esprimo. Tiu antaŭa frazparto havas kvantan, mezuran signifon. *Da*-esprimo montras, el kio konsistas tiu kvanto. La kvantesprimo montras, kiom troviĝas de la substanceca afero.

*Ŝi aĉetis faskon **da ligno**, iom **da nigra pano**, (iom) **da malbonspeca faruno** kaj (iom) **da lakto**.*^(M.182) La vortoj *fasko* kaj *iom* montras kvantojn. La *da*-esprimoj montras, el kio konsistas la diversaj kvantoj.

*Por ĉiu aĉetita funto **da teo** tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton **da sukero**.*^(FE.31)

*Ha, Dio nin gardu! Kia grandega amaso **da oro**!*^(FA1.3)

*Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) **da birdoj**.*^(FE.32)

*Mi neniam prenas kun mi multon **da pakaĵo**.*^(FE.35)

*La riĉulo havas multe **da mono**.*^(FE.37)

*Li havas pli **da mono**, ol li povas kalkuli.*^(PE.1352)

*Nur nun ŝi eksentis, [...] kiom **da fortoj** forprenis de ŝi la malvarmo.*^(M.148)

*Tiu ĉi rivero havas ducent kilometrojn **da longo**.*^(FE.32)

Da-esprimoj neniam estas komplemento de ĉefverbo, sed ĉiam rekta priskribo de ĉefvorto. Oni ne povas uzi memstarajn *da*-esprimojn, ekz.: **Sur la tablo troviĝas **da butero***. **Ŝi aĉetis **da faruno***. * Oni devas diri ekz.: *Sur la tablo troviĝas iom **da butero***. *Ŝi aĉetis iom **da faruno***. Plej ofte oni tamen diru simple: *Sur la tablo troviĝas butero*. *Ŝi aĉetis farunon*.

Nombrovortoj kaj *da*-esprimoj

Nombraj vortetoj aperas normale kiel rekta priskribo de ĉefvorto (sen *da*).

*Mi havas **cent** pomojn.*

*Tiu ĉi vilaĝo havas **du mil** loĝantojn.*

Nombrovortoj kun O-finaĵo aperas kiel ĉefvorto kun *da*-esprimoj kiel priskribo.

*Mi havas centon **da** pomoj.*^(FE.14)

*Tiu ĉi urbo havas milionon **da** loĝantoj.*^(FE.14)

*Mi aĉetis dekduon **da** kuleroj.*^(FE.14)

Pri malofta uzo de nombraj vortetoj kun *da* vidu "Nombraj vortetoj - uzado".

Ne uzu N-finaĵon post *da*

Post *da* oni ne povas uzi N, ĉar *da*-esprimo ne estas objekto. La kvanta esprimo antaŭ *da* tamen povas esti objekto. Sed ĝi ofte estas vorto, kiu ne povas ricevi N-finaĵon.

*La riĉulo havas multe **da** mono.*^(FE.37) = *La riĉulo havas multon **da** mono.*

*Kiom **da** pano vi volas?* = *Kiel grandan kvanton **da** pano vi volas?*

Vidu "Kvantaj E-vortoj" kvantaj E-vortoj, kaj "Kvantaj vortetoj" pri kvantaj vortetoj.

Da - detalaj reguloj

Por uzi *da* necesas du aferoj:

- La **antaŭa esprimo** devas montri **kvanton**.
- La **posta esprimo** devas esti **nelimigita**.

Ambaŭ kondiĉoj devas validi. Alie oni elektu alian rolvorteton, plej ofte *de*, sed ankaŭ ekz. *el* kaj *je*, depende de la kunteksto ("Je" *je*, "De rilate al ne-aga O-vorto" *de*, "Direktaj rolvortetoj" *el*).

Kiuj vortoj montras kvanton?

Vorto montras kvanton, se ĝi povas respondi la demandon "kiom?".

Iuj esprimoj havas ĉiam kvantan signifon: **Multe** *da* homoj, **iom** *da* akvo, **tiom** *da* problemoj, **kelke** *da* moneroj, **granda kvanto** *da* terpomoj.

Aliaj esprimoj havas jen kvantan signifon, jen ne, laŭ la intencoj de la parolanto: **grupo da homoj** - **grupo de homoj**, **aro da bovinoj** - **aro de bovinoj**, **bukedo da floroj** - **bukedo de floroj**.

Multaj esprimoj **neniam** povas havi kvantan signifon. Post ili oni do neniam uzu *da*: **speco de akvo**, **tipo de homo**, **manko de akvo**, **perdo de akvo**, **plena de/je akvo**. Ne eblas per tiaj vortoj respondi al *kiom*-demando: *Kiom vi volas?* - **Mi volas specon.* * **Mi volas tipon.* * **Mi volas mankon.* * **Mi volas perdon.* * **Mi volas plenan.* *

ON-vortoj normale montras ne kvanton, sed parton: **duono de centimetro**, **kvarono de horo**.

Kion signifas "limigita"?

- Esprimo estas limigita, se ĝi montras **unu individuan aferon**: *parto de horo*, *parto de regiono*, *parto de centimetro*, *parto de jaro*. *Horo*, *regiono*, *centimetro* kaj *jar* estas individuaj, ili havas limojn.
- **Personaj pronomoj** estas normale limigitaj, ĉar ili montras difinitajn individuo(j)n: *iom de ĝi*, *iom de ili*. Vidu tamen "*Da* - nekutimaj uzoj".
- Esprimo estas limigita, se ĝi havas antaŭ si **nombran vorteton**, ĉar tiam temas normale pri individua signifo: *iom de tri vinoj*, *iom de unu vino* (*vino* montras ĉi tie individuajn vinspecojn).
- Esprimo normale estas limigita, se ĝi estas difinita per **la** aŭ **alia difinilo** (vidu "Difiniloj"): *iom de la Franca vino*, *iom de tiuj vinoj*, *iom de ĉiu vino*, *iom de via vino*, *iom de la sukero de mia onklino*. Vidu tamen "*Da* - nekutimaj uzoj".

Multaj vortoj montras ĉiam ion individuan en unu-nombro, sed povas montri ion nelimigitan en multe-nombro: *iom de horo* - *iom da horoj*, *iom de metro* - *iom da metroj*. La vorto *horo* ĉiam montras unu aferon, sed la vorto *horoj* povas egali pli-malpli al *tempo* - io nelimigita. Same *metro* estas nepre unu afero, dum *metroj* povas esti simila al *longo* - nelimigita afero. (Vortoj, kiuj montras ion substancecan jam en unu-nombro, estas ma lofte uzataj en multe-nombro: *iom da akvo*, *iom da tempo*, *iom da metalo*.)

Grupo povas esti komprenata kiel nelimigita amaso, se oni ne montras la nombron de individuoj: **grupo da soldatoj** - **grupo de dek soldatoj**, **bukedo da floroj** - **bukedo de kvin floroj**.

La intencoj de la parolanto

La uzo de *da* dependas de tio, kion la parolanto volas diri. Por helpi sin, oni povas imagi demandon, al kiu la frazo povus respondi. Se temas pri *kiom*-demando, *da* fariĝas pli aktuala.

Kiom da soldatoj estis? - *Estis grupo da soldatoj!*

Kia grupo ĝi estas? - *Ĝi estas grupo de soldatoj.*

Kiom da rozoj vi volas? - *Mi volas bukendon da rozoj!*

Kian bukendon vi volas? - *Mi volas bukendon de rozoj!*

Necesas ofte atenti, ĉu la posta vorto estas pli grava (-> *da*), aŭ la antaŭa vorto (-> *de*). *Grupo da soldatoj* estas unuavice *soldatoj* (en grupa kvanto). *Grupo de soldatoj* estas unuavice *grupo* (kiu konsistas el *soldatoj*). *Bukedo da rozoj* estas *rozoj* (en bukeda kvanto). *Bukedo de rozoj* estas *bukedo* (kiu konsistas el *rozoj*).

Ekzemploj de *da* kaj *de*

Glaso de vino estas *glaso*, en kiu antaŭe sin trovis *vino*, aŭ kiun oni uzas por *vino*; *glaso da vino* estas *glaso plena je vino*.^(FE.32) *Glaso* jen montras individuajn, jen kvanton.

Alportu al mi metron da nigra drapo (*Metro de drapo* signifus *metron*, kiu kuŝis sur *drapo*, aŭ kiu estas uzata por *drapo*).^(FE.32) *Metro* estas jen kvanto, jen unu metron longa mezurilo.

Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paŝtas sin grandaj brutaroj, precipe aroj da bellanaj ŝafoj.^(FE.34) *Aroj* ĉi tie montras kvanton.

Antaŭ nia militistaro staris granda serio da pafilegoj.^(FE.38) *Granda serio* ĉi tie montras kvanton.

Tri estas duono de ses.^(FE.14) *Ses* estas preciza limigita nombro.

Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro.^(FE.14) *Jaro* montras limigitan tempon.

Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis.^(FA1.69) *La ŝtofo* havas *la*, kaj montras do individuan limigitan ŝtofon.

La pastro prenos iom el la sango.^(Lv.4) *La sango* havas *la*, kaj montras individuan sangokvanton. Zamenhof tial elektis *el*. Oni povus ankaŭ uzi *de*, sed en la Biblio *el* estas konsekvence uzata en tiaj ĉi frazoj.

Oni ne devas restigi iom el ĝi ĝis la mateno.^(Lv.7) *Ĝi* montras individuajn.

Tie malsupre kuŝas Germanujo, kiu iam estis kovrita de plej densa reto de fervojoj kaj kanaloj.^(FA3.55) *Plej densa reto* montras la aspekton, ne la kvanton, de la fervojoj kaj kanaloj.

Mi citos al vi pecon de unu el tiuj leteroj. *Peco* ĉi tie montras aŭ individuajn aŭ kvanton, sed la posta esprimo estas limigita per la vorto *unu*, tial oni devas uzi *de*.

Marta [...] rigardis la pecon da ĉielo videblan tra la malgranda fenestro.^(M.133) *Ĉi tie peco* montras kvanton.

Radio da varma sango elŝprucis trans la glacieron kiel fontano.^(FA1.117) *Radio* normale ne montras kvanton, sed pro *da* ĝi ricevas tian signifon tie ĉi.

Ĉiuj specoj de arboj de la tuta mondo kreskis tie.^(FA3.114) *Speco* neniam povas montri kvanton. Neniam diru **speco da**.

Li havis nun tutan puŝaron plenan de mono.^(FA1.11) *Plena* neniam povas respondi la demandon *kiom?*. Neniam diru **plena da**, sed *plena de* aŭ *plena je*.

Da - nekutimaj uzoj

Memstaraj da-esprimoj

Normale *da*-esprimo staras tuj post sia kvantesprimo, sed okaze *da*-esprimo staras sola. Tiam normale la kvantesprimo troviĝas en alia loko de la frazo. Foje tamen la kvanta vorto estas subkomprenata.

Da reĝidinoj estis sufiĉe multe.^(FA1.17) = *Estis sufiĉe multe da reĝidinoj.*

Da ŝafoj kaj bovoj li havis multe.^(Kr2.32) = *Li havis multe da ŝafoj kaj bovoj.*

Da homoj piedirantaj estas malpli, preskaŭ neniom.^(M.210) = *Estas malpli, preskaŭ neniom, da homoj piedirantaj.*

Da pulvo ni havas kiom vi volas.^(Rt.66) = *Ni havas tiom da pulvo, kiom vi volas.*

Specialaj okazoj

Laŭ la ĉi-antaŭaj reguloj oni ne uzu *da* antaŭ frazpartoj kun difinilo, ĉar tiaj frazpartoj montras ion limigitan kaj individuan. Ankaŭ personaj pronomoj reprezentas difinitajn individuojn: *ili* = *la viroj*, *la knaboj* aŭ simile; *ĝi* = *la tablo*, *la infano*, *la muziko* aŭ simile. Tamen iafoje, en maloftaj frazoj, difinitaj frazpartoj kaj personaj pronomoj montras specojn. Tiam, tute logike, eblas uzi *da* antaŭ ili, ĉar la uzo de *da* ne dependas de formalaj reguloj, sed de la efektiva senco.

Provajn numerojn ni elsendos, kiam ni havos sufiĉan nombron da ili.^(OV.160) *Ili* reprezentas ĉi tie provajn numerojn, ne *la* provajn numerojn (kiel kutime). *Ili* estas do ĉi tie nelimigita, kaj *da* estas korekte uzita. Ĉi tia uzo de persona pronomo pri nedifinita, nelimigita, afero estas tamen sufiĉe malofta. Plej ofte oni do ne uzas *da* antaŭ personaj pronomoj.

Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas naŭ frankojn.^(FE.14) Ĉi tie temas pri ŝtofospeco (nelimigita afero). Per *tiu ĉi* oni montras al specimeno de tiu ŝtofospeco. La specimeno estas limigita, sed oni parolas pri la ŝtofospeco ĝenerale, ne nur pri la aktuala specimeno. Tial *da* estas korekta. Oni povas ankaŭ renversi la klarigon, dirante, ke ĝuste la ĉeesto de *da* devigas kompreni la frazparton *tiu ĉi ŝtofo* kiel specan esprimon malgraŭ la difinilo *tiu*. (Efektive *tiu* similas ĉi tie al *tia*, vidu tuj ĉi-poste.)

Tabelvortoj je A estas difiniloj, sed la efektiva senco estas ofte neindividueca kaj nelimigita. Tial eblas je bezono uzi *da* antaŭ ili. Tia bezono aperas tamen malofte: *En ilia profundo* (= en ŝiaj okuloj) *estis iom da tia kunsento, kun kia homo matura, [...] rigardas naivan infanon.*^(M.35)

Malnova uzo

En la komenca tempo la reguloj por *da* estis ankoraŭ nefiksitaj. Tial oni povas en malnovaj tekstoj trovi ekzemplojn, kiuj ne sekvas la regulojn en PMEG.

"Da-ismo"

En parola Esperanto disvastiĝis kurioza maniero uzi *da*, kiun oni povas nomi "da-ismo". En tiu uzo, *da* ne havas postan esprimon, kies rolon ĝi povus montri. *Da* ĉesis esti rolmontrilo. Tiam *da* nur montras, ke la antaŭa esprimo estas kvanta.

Mi havas multe da.

**Kiom da vi volas? Da ĉi tie ne rilatas al la posta vi.*

Ili kunportis tiom da, ke ĉiu povis ricevi iom da.

Oni povus diri, ke temas pri ordinara subkompreno.

*Mi havas multe da mono. -> *Mi havas multe da.**

*Kiom da viando vi volas? -> *Kiom da vi volas?**

En tia subkomprenado oni tamen normale forlasas ankaŭ la rolvorteton.

*Li estas instruisto de lingvoj. -> Li estas instruisto. Ne: *Li estas instruisto de.**

Oni do diru simple: *Mi havas multe. Kiom vi volas? Ili kunportis tiom, ke ĉiu povis ricevi iom.* Vortoj kiel *multe, tiom kaj iom* estas ja kvantaj per si mem. Ili neniel bezonas *da* por fariĝi kvantaj.

Eventuale oni povus akcepti esceptokazajn uzojn de memstara *da* post vortoj, kiuj ne estas per si mem kvantaj, kiam tio helpas eviti miskomprenon. Ekzemple: *Mi volas skatolon da. = Mi volas tiom, kiom enhavas skatolo.* Kontraste al: *Mi volas skatolon. = Mi volas tian ujon.* Sed konstanta uzo de memstara *da* post ĉiu kvantesprima vorto nur pezigas kaj malbeligas la lingvon. En la skriba lingvo memstara *da* apenaŭ aperas, ĉe bonaj aŭtoroj neniam.

Ŝajnas, ke *da-ismo* estas simptomo de pli profunda miskompreno. Uzo de memstara *da* montras, ke oni pensas, ke *da* apartenas al la antaŭa esprimo, ne al la posta. Tiam la posta esprimo estas ĉefvorto: *mi havas multe da mono.* Konsekvence oni volas uzi N-finaĵon en tiaj ĉi frazoj, ĉar *mono* estas nun objekto: **mi havas multe da monon** (simile al: *mi havas multan monon.*) Kaj efektive frazoj kiel **mi havas multe da monon** estas ofte aŭdataj. Kulpas pri tio ĉi interalie multaj lernolibroj, kiuj instruas *da* kvazaŭ ĝi apartenus ĉefe al la antaŭa vorto. La *da-ismo* eble rilatas al la tiom-kiom-ismo (ĉiama uzo de *kiom kaj tiom* anstataŭ *kiel kaj tiel* por montri gradojn. Eble por la tiom-kiom-istoj (kiuj ofte estas ankaŭ *da-istoj*) *kiom kaj tiom* estas unuavice gradaj, kaj tial ili sentas, ke *da* necesas por montri, ke temas pri kvanta signifo.

Lokaj rolvortetoj

Lokaj rolvortetoj montras pozicion en spaco, sur surfaco, sur linio, kaj simile. Pluraj el ili estas uzataj ankaŭ pri tempo, ĉar oni ofte bildigas al si tempon kiel linion. Ankaŭ aliajn ideojn oni montras figure kiel poziciojn. Ĉe iuj lokaj rolvortetoj la loka signifo estas nur la baza signifo, dum aliaj uzoj povas esti pli oftaj.

Antaŭ, Apud, Ĉe, Ĉirkaŭ

Ekster, En, Inter, Kontraŭ

Post, Preter, Sub, Super

Sur, Tra, Trans

Antaŭ (kaj malantaŭ)

Antaŭ montras pozicion ĉe tiu flanko, kiu estas plej proksima al la parolanto, aŭ ĉe tiu flanko, kiu estas la plej grava, la ĉefa. La antaŭa flanko de homo aŭ besto estas la flanko de la vizaĝo kaj okuloj. La preciza senco de *antaŭ* do dependas de la perspektivo de la parolanto.

Antaŭ la domo staras arbo.^(FE.8) = Ĉe la antaŭa flanko de la domo...

Vespere antaŭ la pordo haltis veturilo.^(FA2.148)

Ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.^(FE.33)

Antaŭ nia militistaro staris granda serio da pafilegoj.^(FE.38)

Oni metis antaŭ mi manĝilaron.^(FE.34)

Pozicio en sinsekvo

Antaŭ povas ankaŭ montri pozicion en ia sinsekvo, pozicion, kiun sekvas alia. Ofte estas ankaŭ loka signifo.

Mi iras antaŭ vi.^(FA2.64) Mi iras unue, vi sekvos post mi.

M estas antaŭ N en la alfabeto.

Sinsekva *antaŭ* estas tre simila al tempa *antaŭ* (vidu ĉi-poste).

Figura uzo

Antaŭ ofte montras ĉeeston aŭ influon de io grava.

Li tute ne sentis timon antaŭ ŝi.^(FA2.55) = ...kiam ŝi ĉeestis.

Mi ne kaŝis antaŭ li eĉ la plej malgrandan cirkonstancon.^(Rt.21) = ...kaŝis, kiam li ĉeestis....

Ili ne havis plu kuraĝon antaŭ la Izraelidoj.^(Js.5)

Mi estas eldonisto, respondeca antaŭ la publiko.^(M.135)

La dialektoj kaj provincialismoj iom post iom perdiĝis antaŭ la fortiĝanta komuna literatura

lingvo. ^(OV.34)

Antaŭ povas montri estontecon, kiu kvazaŭ staras antaŭ iu.

*Ili havis ja **antaŭ si** grandan vojaĝon.* ^(FA1.135)

Antaŭ povas montri pozicion pli altan en graveco aŭ rango.

*La pliboneco de Esperanto **antaŭ Volapük** estas tiel frapante granda, ke ĝi falas al ĉiu en la okulojn tuj de la unua rigardo.* ^(FK.284) Se oni metus la lingvojn en ordo de boneco, Esperanto starus antaŭ Volapük. (Pri la nomformoj Volapük kaj Volapuko vidu Nomoj de landoj kaj popoloj.)

*Esperanto devis esti **antaŭ ĉio** eksterordinare facila.* ^(L1.245) Facileco estis la plej grava postulo.

*Li ne atentis la vizaĝon de princoj, kaj ne preferas riĉulon **antaŭ malriĉulo.*** ^(Ij.34) Pri *preferi* vidu ankaŭ "Aliaj montriloj de komparo".

Antaŭ + direktaj rolmontriloj

*La bona virino metis **antaŭ lin** la plej bonajn manĝaĵojn, kiujn ŝi havis.* ^(FA1.9) = ...al pozicio antaŭ li...

*Ŝi venis **antaŭ la reĝon** kaj stariĝis antaŭ la reĝo.* ^(Rĝ1.1) = Ŝi venis al pozicio antaŭ la reĝo kaj stariĝis tie.

*La cigno klinis la kapon kaj falis malrapide **antaŭ iliajn piedojn.*** ^(FA1.42)

Ĉe *antaŭ* oni tamen ofte forlasas direktan N-finaĵon. Vidu "N por direkto".

*Marta forprenis la manplaton **de antaŭ la okuloj.*** ^(M.159) = ...de pozicio antaŭ la okuloj.

*Mi jam ĝis nun... trovus tiun, kiu malaperis **de antaŭ miaj okuloj.*** ^(M.142)

Plej ofte sufiĉas simpla *de* anstataŭ *de antaŭ*.

Tempo

Antaŭ ofte montras tempon pli fruan ol alia tempo. Tiam *antaŭ* staras antaŭ esprimo de tempo, okazaĵo aŭ ago. Tempa *antaŭ* estas la malo de tempa *post*.

*Ili ordonis al mi veni **antaŭ la vesperiĝo.*** ^(M.8) = ...pli frue ol la vesperiĝo.

***Antaŭ tri tagoj** mi vizitis vian kuzon.* ^(FE.20) = Je tri tagoj pli frue ol nun...

*La pastro, kiu mortis **antaŭ nelonge** (aŭ **antaŭ nelonga tempo**), loĝis longe en nia urbo.* ^(FE.25)

*Ĉiu diskutota demando estas ja publikigita tri monatojn **antaŭ la kongreso.*** ^(OV.460)

Tempa *antaŭ* povas ankaŭ stari antaŭ vortoj, kiuj ne per si mem montras tempon, okazaĵon aŭ

agon, sed kiuj tamen en la aktuala frazo reprezentas ion tian.

Antaŭ la lango laboru la cerbo.^(PE.107) = *Antaŭ laboro de la lango, laboru cerbo.*

Tempa *antaŭ* estas ofte uzata en esprimoj de horo: *dek minutoj antaŭ la tria* k.s. Vidu "Horoj".

Antaŭ ol

Antaŭ estas nur rolvorteto, neniam frazenkondukilo. Kiam *antaŭ* staras antaŭ subfrazo, oni uzas *ol* por enkonduki la subfrazon. Vidu ankaŭ "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" ***OL***, kaj post (pri *post kiam*).

Antaŭ lia alveno ni manĝis. -> *Antaŭ ol li alvenis, ni manĝis.* *Li alvenis* estas frazo, kaj *antaŭ* ne povas stari rekte antaŭ ĝi. Oni tial enkondukas la subfrazon per *ol*.

Oni povas uzi *antaŭ ol* ankaŭ ĉe O-vorteca frazparto, se oni subkomprenas verbon: *Mi finos antaŭ ol vi.* = *Mi finos antaŭ ol vi finos.*

Ankaŭ ĉe I-verboj oni uzas *antaŭ ol*. Vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

Malantaŭ

Antaŭ + la prefikso MAL ("Prefiksoj") montras pozicion ĉe la mala flanko kompare kun la antaŭa flanko.

Tuj malantaŭ si ŝi aŭdis viran voĉon.^(M.12) = *Tuj ĉe sia dorsa flanko ŝi...*

La libristo staris sola malantaŭ la magazena skribtablo.^(M.120) La magazena tablo troviĝis inter li kaj la magazinaj klientoj, kiuj staris antaŭ la tablo.

Malantaŭ la pordo oni aŭdis la voĉon de la malgranda Jadvinjo.^(M.50) La pordo troviĝis inter la aŭskultanto kaj la voĉo.

Ni lasu la malfeliĉon malantaŭ ni.^(Rn.15) Temas pri pasinta okazaĵo, kiu kvazaŭ troviĝas dorsflanke de ni.

La luno iris returne malantaŭ la nubojn.^(FA2.119) = *...al pozicio malantaŭ la nuboj.*

Ŝi prenis ankoraŭ el malantaŭ la forno faskon da lignetoj.^(M.8) = *...el pozicio malantaŭ la forno...*

Malantaŭ neniam havas tempan signifon. Anstataŭe oni uzas post. Ankaŭ kiam temas pri sinsekvo, oni uzas nur *post*. Oni ne diras ekz.: **Li erare metis la finaĵon N malantaŭ tiu vorto.** Tio signifus, ke la N estus kaŝita, ĉar vorto estus skribita sur ĝi. Oni diras: *...post tiu vorto.*

Vortfarado

Antaŭe = "en pozicio antaŭ io, pli frue": *La juna knabino [...] iris antaŭe.*^(M.7) *Antaŭe iris*

kantistoj, poste kordinstrumentistoj.^(Ps.68) *Kiam vi vidis nin en la salono, li jam **antaŭe** diris al mi la veron.*^(FE.24) *Ilia vizaĝo estis direktita **antaŭen**.*^(FA1.98)

Malantaŭe = "en loko malantaŭ io": *Ĝi estis la lasta en la vico, kaj baldaŭ ĝi restis je granda distanco **malantaŭe**.*^(FA2.6) *Ŝi falis **malantaŭen**.*^(FA3.45)

Antaŭa = "troviĝanta antaŭe, pli frua": *La ĉevalo levis siajn **antaŭajn** krurojn. -- Li reiris sur sian **antaŭan** lokon.*^(M.122) *Mi faros en Ĝenevo nenion sen **antaŭa** konsiliĝo kun vi.*^(L1.281)

Malantaŭa = "troviĝanta malantaŭe": *La nigra hundeto [...] leviĝas supren sur la **malantaŭaj** piedoj.*^(FA2.59)

Apud

Apud montras proksiman pozicion flanke de io. Normale temas pri la dekstra aŭ maldekstra flanko (ne la antaŭa aŭ malantaŭa), sed foje temas pli ĝenerale pri ia flanko. Tiam *apud* montras simple proksimecon. Komparu kun *ĉe*, kiu montras ankoraŭ pli proksiman pozicion.

*Tra la fenestro, kiu sin trovas **apud la pordo**, la vaporo iras sur la korton.*^(FE.25) = ...dekstre aŭ maldekstre proksime de la pordo...

*Marta rigardis la **apud ŝi** irantan virinon per nebulitaj okuloj.*^(M.100) = ...proksime dekstre aŭ maldekstre de ŝi irantan...

*Li staris tutan horon **apud la fenestro**.*^(FE.26)

*La artefarita birdo havis sian lokon sur silka kuseno, senpere **apud la lito de la imperiestro**.*^(FA2.29)

*La gefianĉoj staris **apud la altaro**.*^(FE.36) = ...proksime de la altaro.

*Kio estas tiu granda kastelo tuj **apud la urbo**, kun la tiel altaj fenestroj?*^(FA1.127)

*Ok tagojn poste estis la varmega batalo **apud Prago**.*^(Rt.46)

Apud li mi estas kiel nura komencanto. Figura uzo de *apud* por esprimi komparon. Se mi starus apud li mi ŝajnus kiel nura komencanto. Komparu kun *Ĉe* ĉi-poste.

Apud + direktaj rolmontriloj

*Ĝian kropon kun ĝiaj plumoj li forigu kaj ĵetu ĝin **apud la altaron**.*^(Lv.1) = ...al loko apud la altaro.

Ĉe *apud* oni tamen normale forlasas direktan N-finaĵon. Vidu "N por direkto".

Elparolo

Ial multaj fuŝas la elparolon de *apud*. La akcento devas esti sur la antaŭlasta vokalo: *Apud*. Ne: **apUd**.

Vortfarado

Apuda = "troviĝanta proksime apud io": *Ŝi montris per la mano la pordon de la **apuda** ĉambro.*^(M.95)

Apude = "en (flanka) proksimeco": ***Apude** kuŝis kelke da salatfolioj kaj kelke da kaŝtanoj.*^(FA1.137)

Ĉe

Ĉe montras pozicion tre proksiman. La signifo de *ĉe* tre varias laŭ la kunteksto. Ofte *ĉe* montras simple lokon ĝenerale sen precizigo de pozicio.

Estas ofta miskompreno, ke *ĉe* nepre montras tuŝecon. Fakte *ĉe* nur montras proksimegecon. La diferenco disde *apud* estas, ke *ĉe* estas pli proksima, kaj ke *apud* normale montras flankan pozicion (dekstre aŭ maldekstre). En frazoj kun *ĉe* ofte ja temas pri intertuŝa proksimeco, sed tion ne montras *ĉe*, sed la kunteksto.

Kontraŭe ĉe unu el la muroj staris negranda ŝranketo.^(M.7) = *Kontraŭe tute proksime de unu el la muroj (verŝajne tuŝante ĝin) staris...*

Ĉe la angulo de la strato Swieto-Jerska ŝi haltis.^(M.92) *Ŝi haltis tute proksime de la angulo (verŝajne ne tuŝante ĝin).*

Metu la du orajn plektitajn ĉenetojn en la du ringojn ĉe la finoj de la surbrustaĵo.^(Er.28) La lokoj de la du ringoj estas la finoj de la surbrustaĵo.

La stangoj estu ĉe ambaŭ flankoj de la altaro.^(Er.27)

Kiam li estis ĉe mi, li staris tutan horon apud la fenestro.^(FE.26) = *...en mia loko, en mia hejmo...*
Ĉe ofte montras ies hejmon aŭ kutiman restadlokon.

La rajto loĝas ĉe la venkinto.^(Rt.13)

Mi servis ĉe la komerca konsilano.^(FA3.76)

Ĉe botisto la ŝuo estas ĉiam kun truo.^(PE.213) Temas pri la propra ŝuo de botisto.

En la varmaj landoj la suno radias alian varmegon ol ĉe ni.^(FA2.133) = *...ol en nia (malvarma) lando.*

Li ofte venadis en la butikon ĉe la strato Ptasia.^(M.158) Zamenhof normale uzis *ĉe strato* k.s. por montri troviĝon de domo, loĝadreson k.t.p. Nuntempe oni preferas *en*.

*La tramo numero 8 de nia urbo haltas **ĉe pli ol dudek haltejoj.***

*Kiel maldika ŝi estas **ĉe la koksoj!***^(FA1.27)

*Okazon kaptu **ĉe l' kapo**, ĉar la vosto estas glita.*^(PE.1806) Tenatan korpoparton oni normale montras per *je* ("Je").

*La maljunaj geedzoj sidis **ĉe sia vespermanĝo.***^(FA2.120) Ili okupiĝis pri la vespermanĝo.

*Baldaŭ seriozeco anstataŭis **ĉe ŝi la momentan gajecon.***^(M.47) = ...*en ŝia spirito...*

*Kopirajto **ĉe la aŭtoro ...ĉe la eldonejo.*** = *La kopirajto troviĝas ĉe...* *La kopirajto apartenas al...* Kutima (mallongigita) enskribo pri kopirajto en libroj k.s.

*Se lin kompari kun la nuna reĝo, li estis Apolono **ĉe Satiro!***^(H.14) = ..*li estis kiel Apolono kompare kun Satiro.* Figura uzo de *ĉe* por montri komparon. Oni imagas lin en la proksimeco de Satiro. Oni povus ankaŭ uzi *apud*.

Tempo

Ĉe povas ankaŭ montri proksimegecon tempan.

***ĉe la komenco de la tagiĝo** la arbaro aperis bele kovrita de prujno.*^(FA3.32) = *Kiam komencis tagiĝi...*

***Ĉe la efektiva najtingalo** oni neniam povas antaŭkalkuli, kio venos, sed **ĉe la artefarita birdo** ĉio estas difinita.*^(FA2.29) = *Kiam la efektiva najtingalo kantas... kiam la artefarita birdo kantas...*

*Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte **ĉe la plej malgranda bagatelo.***^(FE.41) = ...*kiam okazas la plej malgranda bagatelo.*

***Ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros,** el via buŝo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono.*^(FE.15) = *Samtempe kiel ĉiu vorto...*

***Ĉe ĉiuj viaj krimoj** vi estas ankoraŭ sanktulo en komparo kun la patromortiginto.*^(Rt.131) Ĉi tie estas ankaŭ ideo de kontrasto. Oni povus ankaŭ uzi *malgraŭ* ("Aliaj rolvortetoj").

Por montri horon oni tamen ne uzas *ĉe*, sed *je* ("Je").

Ĉe + direktaj rolmontriloj

Estus tute logike uzi *de ĉe*, *al ĉe*, kaj *ĉe* + N-finaĵon, por montri moviĝon de aŭ al pozicio proksima. Normale tamen simpla *de*, *al* aŭ N-finaĵo per si mem sufiĉas. Efektive *ĉe* nur montras, ke temas pri loko proksima, kaj do apenaŭ aldonus ion gravan al la signifo.

*Ŝi leviĝis meze de la nokto kaj prenis mian filon **de ĉe mi.***^(Rĝ1.3) = ...*de pozicio ĉe mi.* Simpla *de* sufiĉas.

*Ŝi prenis mian filon **al ĉe si.*** = ..*al pozicio ĉe si.* Sufiĉas simpla *al*.

Movu la ŝrankon ĉe la muron. Sufiĉus *al la muro*.

Ŝi transloĝiĝis ĉe sian fratinton. Sufiĉus *al sia fratino*.

Zamenhof neniam uzis *ĉe* + N-finaĵon, sed preferis *al*. Tial multaj rigardas uzon de *ĉe* + N-finaĵo kiel eraron. Estas tamen klare, ke *ĉe* + N-finaĵo neniel estas mallogika aŭ kontraŭgramatika, same kiel *de ĉe* (ja uzita de Zamenhof). Estas ankaŭ klare, ke simpla *al* plene sufiĉas. La tuta afero ŝajnas bagatela. Ĉiu agu laŭplaĉe.

Ĉirkaŭ

Ĉirkaŭ montras pozicion ĉiuflanke de io. (Tute ne devas esti rondforma pozicio malgraŭ la simileco kun la vorto *ĉirko*.) Ofte *ĉirkaŭ* estas malstrikta, kaj montras nur pli-malpli enferman pozicion.

La rabistoj sidis en rondo ĉirkaŭ la fajro.^(FA2.68) = ...*ĉiuflanke de la fajro*.

Miloj da kuloj svarmas ĉirkaŭ la malgranda tendo.^(FA1.145)

La alumeto eligis varman helan flamon, [...] kiam ŝi tenis ĉirkaŭ ĝi sian maneton.^(FA2.113)

Ĉirkaŭ lia buŝo kaj liaj okuloj estis plene de sulkoj.^(FA3.139)

Ŝiaj longaj belegaj haroj senorde ondiĝadis ĉirkaŭ la bela kapo.^(FA1.114)

Vinberbranĉoj volvis sin ĉirkaŭ altaj kolonoj.^(FA1.32)

Ŝi kuŝis kun rideto ĉirkaŭ la buŝo.^(FA2.91) La rideto estis en tiu parto de la vizaĝo.

La tero rondiras ĉirkaŭ la suno. Oni povas ankaŭ diri: *La tero ĉirkaŭiras la sunon.*

Oni vidis [...] grandan akvon, kiun trafluis rivero, kiu serpentumis ĉirkaŭ arbaro.^(FA2.4)

Du pentraĵoj [...] kolektis ĉirkaŭ si amason da admirantoj.^(FA1.144)

Ĉirkaŭ + direktaj rolmontriloj

Foriru de ĉirkaŭ la loĝejo de Korah.^(Nm.16) = *Foriru de pozicio ĉirkaŭ...* Ankaŭ simpla *de* sufiĉas.

Siajn brakojn ŝi metis ĉirkaŭ mian kolon.^(FA1.152) = ...*al pozicio ĉirkaŭ mia kolo*.

Ŝi sidigis lin en la glitveturilo apud si kaj metis ĉirkaŭ lin la pelton.^(FA2.54)

Ŝi frotis denove unu alumeton je la muro; ĝi ĵetis ĉirkaŭ sin vastan lumon.^(FA2.114)

En la ĉi-antaŭaj ekzemploj temas pri moviĝo al pozicio ĉirkaŭ io. Tio estas la normala uzo de loka rolvorteto + direkta N-finaĵo, sed oni uzas *ĉirkaŭ* + N-finaĵon ankaŭ por montri moviĝon al loko, kiun oni atingas per ĉirkaŭmovo ĉirkaŭ io alia.

Ŝi dancis ĉirkaŭ la angulon de la preĝejo, ĉar ŝi ne povis halti.^(FA2.100) Ŝi dancis al la alia flanko de la preĝeja angulo per ĉirkaŭmovo. La celo de la moviĝo do ne estas pozicio ĉirkaŭ la angulo, sed pozicio ĉe la alia flanko de la angulo.

Ĉirkaŭ la mondon iras la vojaĝo. La vojaĝo iras kompletan rondiron, kaj revenas al la komenca loko.

Komparu kun similaj uzoj de *preter, tra, trans* kaj *kontraŭ*.

Plej ofte oni tamen simple forlasas direktan N ĉe *ĉirkaŭ*: *Homoj amasiĝis ĉirkaŭ ŝia kaleŝo.*^(FA3.65) Vidu similajn ekzemplojn ĉi-antaŭe. Vidu ankaŭ "N por direkto".

Proksimumeco

Antaŭ tempaj vortoj *ĉirkaŭ* montras proksimuman tempon, ĉu antaŭ, ĉu post tempopunkto (eventuale kaj antaŭ, kaj post tempopunkto).

Ĉirkaŭ la mateno la ventego finiĝis.^(FA1.56) = *Proksimume je la mateno...*

La granda persekutado [...] furiozis plej kruele ĉirkaŭ la mezo de la dekkvara jarcento.^(Rn.6)

Ĉirkaŭ la unua horo posttagmeze *Marta estis denove sur la trotuaro.*^(M.134)

Ĉirkaŭ montras proksimumecon ankaŭ kune kun nombrovortoj: *ĉirkaŭ tridek spesmiloj*^(M.37). Legu pri tiu iom speciala uzo en "Nuanciloj de nombrovortoj".

Vortfarado

Ĉirkaŭa = "troviĝanta ĉirkaŭ io": *Li havis pacon kun ĉiuj ĉirkaŭaj landoj.*^(Rĝ1.4)

Ĉirkaŭe = "ĉiuflanke de io": **Ĉirkaŭe** *regis mallumo.*^(FA3.36) *Supre sur ĝi li aranĝis ĉirkaŭe tintilojn.*^(FA2.17) *Ĉiuflanke ĉirkaŭe ĝi estis kovrita per verda ŝtofo.*^(FA2.44) *La kuracisto rigardis ĉirkaŭen.*^(M.194) *Ardis karboj en tia kvanto, ke [...] ili povu nur eligi ĉirkaŭen agrablan varmon.*^(M.147)

Ĉirkaŭi = "esti en ĉirkaŭa pozicio, teni ĉirkaŭe, iri al pozicio ĉirkaŭa": *La ĝardenon ĉirkaŭis fera krada barilo.*^(FA2.149) *Per la brako ŝi ĉirkaŭis la malgrandan talion de la infano.*^(M.9) *Saul kun siaj homoj penis ĉirkaŭi Davidon kaj liajn homojn, por kapti ilin.*^(Sm1.23)

Ĉirkaŭigi = "kovri ĉiuflanke, almeti ion ĉiuflanke": *Vi ĉirkaŭigus vian kolon per travidigaj punktoj.*^(M.155)

Ekster

Ekster montras pozicion malinterne de io, ĉe la malinterna (ekstera) flanko de io. La malo de *ekster* estas *en*.

*Mi staras **ekster la domo**, kaj li estas interne.*^(FE.26) = *Mi staras malinterne de la domo, kaj li estas en la domo.*

*Li loĝas **ekster la urbo**.*^(FE.31)

***Ekster la pordo** atendas niaj amikoj. = *Ĉe la malinterna flanko de la pordo...* La interna flanko de pordo estas tiu flanko, kiu estas interne de la domo aŭ ĉambro. La malo de *ekster pordo* do ne estas *en pordo*, sed *interne de pordo* (interne de la domo aŭ ĉambro).*

Figura uzo

*Kian konstantan ĉiujaran sumon da mono ni devas havi, por ke la estonteco de nia afero estu tute **ekster danĝero**.*^(OV.125) = *...tute ne en danĝero.*

*Ne zorgu pri tio, kio estas **ekster via scio**.*^(PE.1768) = *...pri kio vi nenion scias.*

*Clemency [...] kunebatis la manojn, tute **ekster si** de eksciteco.*^(BV.72) *Ŝi ne povis regi sin pro eksciteco. Ŝi estis kvazaŭ ekster sia propra korpo.*

*Li tre diligente laboras ankaŭ **ekster la oficialaj laborhoroj**.* Li laboras en alia tempo ol la laborhoroj. Tempa *ekster* estas tre malofta.

Ekster anstataŭ krom

***Ekster la nomo sen ia fondo** kaj **ekster laŭdaj reklamoj** ĝi nenion en si enhavas.*^(OV.263) = *Krom la nomo... krom laŭdaj reklamoj... Esceptaj krom.*

*Mi en vakstolaj paketoj alportadis al la homoj nenion **ekster trompaĵo kaj malveraĵo**.*^(BV.46) = *...krom trompaĵo kaj malveraĵo. Escepta krom.*

***Ekster tio** el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^(FE.30) = *Krom tio... Aldona krom.*

***Ekster la respondo letera**, ni poste donos al vi ankaŭ pli vastan respondon en nia gazeto.*^(OV.104) = *Krom la respondo letera... Aldona krom.*

Ekster havas normale nur pozitivan signifon, dum *krom* povas havi jen pozitivan, jen negativan signifon. *Ekster* anstataŭ *krom* estas nuntempe tre malofta.

Ekster + direktaj rolmontriloj

*Ŝi [...] ekiris tute sola **ekster la pordegon** al la rivero.*^(FA2.56) = *...ekiris tute sola al pozicio ekster la pordego...*

*Mi venigis ilin ĉiujn **ekster danĝeron**.*^(FA3.152) = *...al situacio, kie ne ekzistis danĝero.*

*Feliĉe mi sukcesis ekbruligi la fajron, mi vidis la rugan flamon, mi savis min **ekster la pordon**,*

sed tie mi falis kaj restis kuŝanta.^(FA3.152) = ...*mi savis min al loko ekster la pordo...*

Ekster + direkta N-finaĵo estas iom aparta, ĉar la vorto post *ekster* ne estas la celo de la movo. La signifo ŝajnas fakte pli demova ol almova. Tia uzado estas tamen tute logika. En ekz. *ekster la domon* la celo estas *ekster la domo*, ne *la domo*. Tute same en ekz. *en la domon* la celo ne estas *la domo*, sed *en la domo*. Anstataŭ *ekster* + N oni povas ofte uzi *el* ("Direktaj rolvortetoj").

Vortfarado

Ekstere, ekstera = "ekster la koncerna afero, troviĝanta ekstere": *Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo.*^(FE.31) (Ofte oni vidas **eksterna, eksterne** pro konfuzo kun *interna*.)

Ekster(aĵ)o = "ekstera parto, flanko aŭ spaco": *La ekstero de tiu ĉi homo estas pli bona, ol lia interno.*^(FE.31) *Tiu domo [...] havis eksterajon malnovan kaj malgajan.*^(M.6)

EN

"Besta subfamilio". Uzata en zoologio post la "tipa" membro de la subfamilio: *lutro* -> *lutrenoj* = "la subfamilio de lutrosimilaj bestoj", *mustelo* -> *mustelenoj*. Oni uzu EN nur laŭ la internaciaj zoologiaj nomreguloj. EN respondas al la Latina sufikso "in". Komparu kun AC, AL, E, ED kaj OID.

Inter

Inter montras pozicion, ĉe kies flankoj troviĝas du aŭ pli da aliaj aferoj. Se temas pri du aferoj, ili troviĝas ĉe du kontraŭaj flankoj. *Inter* estas iasence la malo de *ĉirkaŭ*. *Inter* normale povas stari nur antaŭ multe-nombra esprimo, aŭ antaŭ du (aŭ pluraj) frazpartoj ligitaj per *kaj*.

Sur la kameno inter du potoj staras fera kaldrono.^(FE.25) La potoj staras dekstre kaj maldekstre de la kaldrono, aŭ antaŭe kaj malantaŭe, aŭ simile.

En la plej supra parto de alta domo, inter kvar nudaj muroj, ŝia infano tremis de malvarmo.^(M.92) La muroj troviĝas kvarflanke ĉirkaŭ la infano.

Li rigardis la stelojn, kiuj speguliĝis en la akvo inter li kaj la belega marmora ponto.^(FA1.137) Unuflanke de la speguliĝloko troviĝis li, aliflanke la ponto.

Li rampis en la angulon inter la muro kaj la marmora monumento kaj endormiĝis.^(FA1.141) Unuflanke de la angulo troviĝis la muro, aliflanke la monumento.

Ekvadoro troviĝas inter Kolombio, Peruo kaj Pacifiko. La du landoj kaj la maro triflanke komplete enfermas Ekvadoron.

Ligo, simileco, reciproka rilato

Al la baza signifo de *inter* povas aldoniĝi nuanco de ligo, simileco aŭ reciproka rilato (amika, malamika aŭ neŭtrala).

Ni vojaĝis inter Romo kaj Pizo. Strikte logike la frazo nur diras, ke ni troviĝis ie inter la du urboj vojaĝante ien. Sed praktike la frazo signifas nepre, ke la vojaĝo deiris ĝuste de Romo kaj celis ĝuste Pizon. Oni ankaŭ povas diri *de Romo al Pizo*. *Inter* estas pli bona, se temas pri veturado en ambaŭ direktoj: *Li loĝas en Bratislavo kaj laboras en Vieno. Tial li ĉiutage veturas inter la Slovaka kaj la Aŭstria ĉefurboj.*

La simileco inter la malgaja sorto de la knabino kaj ŝia propra sorto vekis en ŝi varmegan kunsenton.^(M.103)

Ili estis tre amikaj inter si.^(BV.58) Ĉi tie *inter si* egalas al *unu al la alia*. Vidu "Specialaj uzoj de unu" kaj "Si en fiksitaj esprimoj".

Ni deziras nur krei ligantan ponton inter la gentoj.^(OV.378) La ponto troviĝu inter la gentoj kiel ligo.

Neniam ĝis nun okazis inter ili ia malpaceto.^(FA4.173)

Diseco, malsimileco

Inter povas ankaŭ montri disecon aŭ malsimilecon.

Inter furo kaj rakonto staras meze granda monto.^(PE.759) Granda monto disigas ilin.

Ankoraŭ antaŭ 50 jaroj inter la japanoj kaj eŭropanoj ekzistis ŝajne kolosa malsameco.^(OV.348)

Inter sinjoro Eduardo kaj mi ekzistis diferencoj grandegaj.^(M.153)

Alternativoj

Foje *inter* montras alternativojn (du aŭ pli da elektebloj).

Ĉu estas tiel malfacile elekti inter la ĉielo kaj la infero?^(Rt.73)

Inter amikoj viaj elektu la plej saĝajn.^(H.131)

En la batalo inter honoro kaj amo ŝi decidis por la dua.^(Rt.88)

Malstrikta *inter*

Iafoje *inter* montras malpli strikte difinitan pozicion kune kun iaj aferoj aŭ en iaj cirkonstancoj.

*Li [...] vidis larmojn, kiuj tremis **inter ŝiaj okulharoj**.*^(FA1.125) La larmoj troviĝis en diversaj pozicioj pli-malpli inter la haroj.

***Inter fremdaj** ŝi estas edzino-anĝelo, kun la edzo ŝi estas demono kruela.*^(PE.760) = *En la ĉeesto de fremdaj homoj...*

***Inter lupoj** krii lupe.*^(PE.766) = *Kiam vi troviĝas kune kun lupoj, krii lupe.*

***Inter la plej grandaj korpaj suferoj** li ne forgesis nian aferon.*^(OV.71) = *Kiam li suferis de la plej grandaj korpaj suferoj...*

*Se vi pistos malsaĝulon en pistujo **inter griajo**, lia malsaĝeco de li ne apartiĝos.*^(SS.27) = *...kune kun griajo...*

Aparteno al grupo

Inter povas montri apartenon al grupo. Tio similas al la ĉi-antaŭe montrita malstrikta *inter*. Foje temas pri efektiva pozicio pli-malpli inter la aliaj membroj de la grupo, foje la signifo estas pure apartena.

***Inter niaj amikoj** ne trovas sin ankoraŭ grandaj riĉuloj.*^(OV.128) = *Grandaj riĉuloj ankoraŭ ne apartenas al nia amikaro.*

*Ŝi tamen havis la senton, ke unu **inter ili** mankas.*^(FA2.57) = *...ke unu membro de ilia grupo mankas.*

***Inter aliaj aferoj** tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.*^(FE.13) La akvoĉerpa tasko estis nur unu el tuta grupo de taskoj.

*Eĉ **inter piuloj** ne mankas pekuloj.*^(PE.403) = *Ankaŭ al la grupo piuloj apartenas pekuloj.*

*Vi elserĉu **inter la tuta popolo** homojn bravajn.*^(Gn.18)

Vidu ankaŭ el.

Inter antaŭ unu afero

Normale estus sence uzi *inter* antaŭ unu-nombra esprimo. Ekzemple **inter domo** ne havas sencon. (Se temas pri la interno de domo, oni devas diri *en domo* aŭ *interne de domo*.) Tamen kune kun *ĉiu* (en unu-nombro) tiaj esprimoj povas foje havi sencon: *Inter ĉiu domo staris malgranda arbo*. Temas pri la spacoj inter ĉiuj duopoj de apudaj domoj. Tiaj esprimoj estas principe mallogikaj, sed ofte ne eblas ĉi tiajn aferojn bone diri en maniero strikte logika. Se oni dirus *ĉiuj domoj*, oni pensus, ke estas unu sola spaco, ĉirkaŭ kiu troviĝas ĉiuj domoj. Eble oni povus diri: *Inter ĉiu domo kaj la sekva staris malgranda arbo*. Aŭ eble: *Inter la dom(par)oj staris vice po unu arbo*.

Oni iafoje povas uzi *inter* antaŭ unu-nombra vorto, se temas pri substanco aŭ alia nekalkulebla afero. Tiam *inter* montras disigon de la substanco en du aŭ plurajn partojn.

*Kaj Dio diris: Estu firmaĵo **inter la akvo**, kaj ĝi apartigu akvon de akvo.*^(Gn.1)

Kiam *inter* estas malstrikta aŭ montras apartenon al grupo, ĝi povas aperi antaŭ unu-nombra vorto, kiu montras grupon. Vidu ĉi-antaŭe.

Inter + direktaj rolmontriloj

*Ili promenis **inter la arbojn**.* = ...al loko *inter la arboj*.

*La suno lumis **inter la delikatajn bonodorajn foliojn**.*^(FA2.123) = ...al loko *inter la folioj*.

Ĉe *inter* oni povas normale forlasi direktan N-finaĵon.

*La luno povis lumi **tra inter la arboj**.*^(FA1.38) La lumo iris de la luno, pasis inter la arboj, kaj pludaŭris.

Inter la mano ĝis la buŝo ofte disversiĝas la supo.^(PE.765) Normale oni diras *inter... kaj...*, sed ĉi tie Zamenhof elektis nekutime *ĝis* anstataŭ *kaj* por montri, ke io okazis dum movo de mano ĝis buŝo.

El inter la branĉoj ili sonigas sian voĉon.^(Ps.104) Ili (birdoj) sidas inter la branĉoj, kaj ilia voĉo iras el tiu loko.

Tempo

Inter povas montri neprecizan tempopunkton post unu tempo kaj antaŭ alia.

*Estis **inter la sepa kaj oka horo** vespere.*^(M.200) Estis ia tempopunkto/minuto post la sepa horo, sed antaŭ la oka. (Oni ankaŭ povas diri *la sepa kaj la oka horoj*, kio estas pli kutima nuntempe. Vidu Nombro ĉe A-vortoj.)

*Tio okazis **inter lundo kaj vendredo**.*

Se temas pri tuta periodo, oni uzas normale *de + ĝis*: *de la sepa ĝis la oka horo(j)*.

Proksimumeco

Se *inter* staras antaŭ du nombroj, ĝi montras proksimumecon: *inter dek kaj dudek* = ia nombro pli alta ol (aŭ eble egala al) dek, sed malpli alta ol (aŭ eble egala al) dudek. Laŭ multaj ĉi tia *inter*-esprimo ekskluzivas la ekstrecojn (*dek kaj dudek*): devas esti ia nombro ĝuste inter ili, ne ili mem. La efektiva signifo ofte estas ĝuste proksimuma, kaj do ne eblas strikte diri la precizajn limojn.

*Por aĉeti ĝin vi devas pagi **inter 100 kaj 200 frankojn**.* Vi devas pagi minimume 100 kaj maksimume 200.

En tia ĉi uzo *inter* rilatas nur al la koncernaj nombroj, kaj tute ne al eventuala posta O-vorto. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

Vortfarado

Intera = "troviĝanta inter aliaj similaj aŭ samspecaj aferoj": *El la tri domoj la **intera** domo* (la domo, kiu troviĝas inter la du aliaj) *apartenas al mi*.

Intere = "en intera pozicio": ***Intere** de la arboj staris urso*.

Intero = "spaco aŭ tempo inter du aŭ pli da aferoj": *La **intero** de la du domoj estis tre malvasta*.

Interaĵo = "intera parto, kiu troviĝas inter aliaj partoj de la sama afero": *La dekstra kaj maldekstra partoj de la aparato estas kompreneblaj, sed la **interaĵo** estas tre stranga*.

Ne konfuzu *intera*, *intere*, *intero*, *interaĵo* kun *interna*, *interne*, *interno*, *internaĵo*, kiuj egalas al *ena*, *ene*, *eno*, *enaĵo*.

Kontraŭ

La baza signifo de *kontraŭ* estas "inversa direkto".

Pozicio kun direkto

Kontraŭ povas montri pozicion de io, kies antaŭa flanko estas direktita al io alia, precipe al ties antaŭa flanko. La du aferoj havas do siajn antaŭajn flankojn direktitaj en inversaj direktoj. Estas spaco inter la du aferoj.

*La reĝo sidis sur sia reĝa trono en la reĝa domo, **kontraŭ la enirejo** de la domo.*^(Es.5) = ...*fronte al la enirejo... ...vidalvide al la enirejo...*

*Ŝi sidis senmove **kontraŭ la estingiĝanta fajrejo** kaj meditis.*^(M.13) Ŝia antaŭa flanko estis turnita al la fajrejo.

*Aranĝis sin la Izraelidoj kaj la Filiŝtoj, fronton **kontraŭ fronto**.*^(Sm1.17)

*La pordegoj de la interna korto estis **kontraŭ la pordegoj norda kaj orienta**.*^(Jh.40)

*Li mezuris la longon de la konstruaĵo **kontraŭ la placo**, kiu estis malantaŭe.*^(Jh.41) Li mezuris tiun flankon, kiu estis direktita al la placo.

*Inter la pasejoj [...] estis pinta roko sur unu flanko kaj pinta roko sur la dua flanko [...]. Unu roko elstaris norde **kontraŭ Miĥmaŝ**, kaj la dua sude **kontraŭ Geba**.*^(Sm1.14) La pintoj de la du rokoj estis direktitaj al la du respektivaj lokoj.

*La Eternulo paroladis kun Moseo vizaĝo **kontraŭ vizaĝo**, kiel parolas homo kun sia amiko.*^(Er.33)

Ŝanĝo en kontraŭan pozicion

Por montri ŝanĝon de direkto, turniĝon al nova direkto, oni uzas *kontraŭ* plus N-finaĵon.

Li levis la vizaĝon kontraŭ la plafonon kaj ridis laŭte kaj longe.^(M.163) Unue lia vizaĝo estis turnita en alia direkto. Poste levis ĝin tiel, ke ĝi estis direktita kontraŭ la plafono.

Zminska levis kontraŭ la junan virinon siajn okulojn.^(M.32)

Sed se temas pri movo al ia loko, kie la movita afero havas direkton kontraŭ io, oni uzas *kontraŭ* sen N-finaĵo, ĉar tiam kontraŭ ne montras turniĝon al nova direkto.

Starigu la tablon ekster la kurteno, kaj la kandelabron kontraŭ la tablo, en la suda parto de la tabernaklo.^(Er.26) Oni metu la kandelabron en certan lokon. Tie ĝi staru kontraŭ la tablo.

Prenu ĉiujn estrojn de la popolo kaj pendigu ilin al la Eternulo kontraŭ la suno.^(Nm.25)

Li stariĝis antaŭ la altaro de la Eternulo kontraŭ la tuta komunumo de Izrael.^(Kr2.6)

Movo kun direkto

Kune kun movaj verboj *kontraŭ* montras ion, direkte al kio io moviĝas.

Unu homa figuro venis kontraŭ li.^(Bv.60)

Ili promenis man-en-mane kontraŭ la leviĝanta suno.

En tiaj ĉi frazoj oni pli ofte uzas *direkte al*, *renkonte al* aŭ simile.

Por montri, ke kontraŭmovo atingas sian celon, kaj kuntuŝiĝas kun ĝi, oni povas uzi *kontraŭ* plus N-finaĵon.

Sovaĝa hajlo flugas kontraŭ liajn tempiojn.^(Rt.106) La hajlo trafas la tempiojn.

La salmo saltos kontraŭ la falantan akvon kaj frapos sin kontraŭ la ŝtonajn murojn.^(FA2.97)

Ĉiu el ili povis ĵeti ŝtonon kontraŭ haron, kaj ne maltrafi.^(Jĝ.20)

Se la kunteksto permesas, aŭ se la kuntuŝiĝo ne estas grava, oni povas uzi *kontraŭ* sen N-finaĵo.

La akvo en ĝi fluis tiel brue, ke estis tre malfacile naĝi kontraŭ la fluado.^(FA1.11) La malo estas kun la fluado aŭ laŭ la fluado.

Mi ekfrotis alumeton kontraŭ la muro.^(FA3.15)

Por la nokto oni starigis la kofrojn kontraŭ la pordo.^(FA1.93)

Komparu kun simila uzo de *preter*, *tra*, *trans* kaj *ĉirkaŭ*.

Malamika ago aŭ intenco

Ofte *kontraŭ* montras malamikecon, malfavorecon, negativecon kaj simile.

*La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun ni **kontraŭ niaj malamikoj**.*^(FE.39)

*Vi blasfemas, Isaak, **kontraŭ la sola Dio**.*^(Rn.45)

*David eksciis, ke Saul intencas malbonon **kontraŭ li**.*^(Sm1.23)

*Mi ne devas agi **kontraŭ mia konscienco**.*^(M.58) La malo estas laŭ mia konscienco.

*Mi estas **kontraŭ via opinio (kontraŭ vi)**.* La malo estas por via opinio, por vi.

Se kun malamika signifo miksiĝas ideo de moviĝo, kiu atingas sian celon, oni uzas *kontraŭ* plus N-finaĵon.

*Vi iras **kontraŭ min** kun glavo, lanco, kaj ŝildo; kaj mi iras **kontraŭ vin** en la nomo de la Eternulo.*^(Sm1.17)

*Ili venis en Laiŝon, **kontraŭ la popolon trankvilan kaj senzorgan**, kaj venkobatis ĝin per la glavo.*^(Jĝ.18)

*Li iris milite **kontraŭ ĉiujn siajn najbarojn** kaj venkis ilin ĉiujn.*^(FA4.72)

Forigo aŭ defendo de malbono

Kontraŭ povas montri malbonaĵon, kiam temas pri defendo, forigo aŭ ŝirmo de tiu malbonaĵo.

*La Eternulo, kiu savis min **kontraŭ leono kaj kontraŭ urso**, savos min **kontraŭ ĉi tiu Filiŝto**.*^(Sm1.17)

*Por ŝirmi sin **kontraŭ la suno**, ŝi havis sur si grandan ĉapelon.*^(FA2.56)

*Li savis nin **kontraŭ la manoj** de malamikoj kaj **kontraŭ insidantoj** ĉe la vojo.*^(Ez.8)

Foje oni ankaŭ povas uzi *de* aŭ *disde* ("De") en tiaj frazoj, sed ofte nur *kontraŭ* taŭgas.

*Vi iru kaj forportu hejmen la grenon, kiun vi aĉetis **kontraŭ la malsato**.*^(Gn.42) Nur *kontraŭ* montras, ke la greno helpu forigi la malsaton. ...*(dis)de la malsato* estus nekomprenebla.

*Laboro [...] estas la plej efika, eble la sola efika higiena rimedo **kontraŭ malsanoj de la korpo kaj spirito**.*^(M.193)

Interŝanĝo

Kontraŭ povas montri ion, kion oni donas aŭ ricevas interŝanĝe.

Damasko donadis al vi komerce **kontraŭ la multo de viaj faritaĵoj** multe da diversaj valorajoj, vinon el Hēlbon, kaj plej blankan lanon.^(Jh.27) Okazis interŝanĝo inter vi kaj Damasko. Vi donis viajn faritaĵojn, kaj Damasko donis diversajn valorajojn.

Ĝia mastrino proponadis siajn konsilojn, klarigojn kaj rilatojn al tiuj, kiuj ilin postuladis de ŝi, interŝanĝe **kontraŭ reciproka servo** en formo de mono.^(M.20)

Sur la returna vojo li renkontis du lernejkamaradojn el pli alta klaso, kiuj aĉetis de li la birdon **kontraŭ kelke da spesdekoj**.^(FA1.89)

En tiu ĉi signifo oni uzas pli ofte *por* ("Aliaj rolvortetoj"). Ŝajnas bone uzi *por*, kiam temas klare pri vendo kaj aĉeto, kaj *kontraŭ*, kiam temas pri alispeca interŝanĝo, sed ofte ne eblas strikte distingi.

Kontraŭ povas ĉe la verbo *ŝanĝi* montri ion, kion oni prenas anstataŭ alia afero.

La ĉifonojn, kiujn li portas sur si, mi ne ŝanĝus **kontraŭ la purpuro de reĝoj**.^(Rt.35) = ...mi ne prenis anstataŭe la purpuron de reĝoj. Ne temas pri interŝanĝo, sed pri anstataŭigo.

Oni ne povas ŝanĝi ĝin **kontraŭ vazoj el pura oro**.^(Ij.28)

Ĉe la verbo *anstataŭigi* oni ne uzas *kontraŭ* sed *per*: Ĉiu pli granda magazeno *por* siaj bezonoj uzas virojn, kaj kiu iam provis anstataŭigi ilin **per virinoj**, havis grandan malprofiton.^(M.89)

Direkto de sento aŭ ago

Kontraŭ povas montri personon aŭ alian aferon, al kiu direktiĝas sento aŭ ago. *Kontraŭ* estas uzata precipe ĉe malamikaj sentoj kaj agoj (vidu ĉi-antaŭe), sed ankaŭ ĉe neŭtralaj aŭ eĉ amikaj. Oni ofte ankaŭ povas uzi *al*, sed foje *al* donus alian signifon.

Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi havis teruran malamon **kontraŭ la pli juna**.^(FE.13)

Asa ekkoleris **kontraŭ la antaŭvidisto** kaj metis lin en malliberejon.^(Kr2.16)

Kontraŭ tiu homo, kun kiu ŝi parolis, ŝi sentas ian ĉagrenon.^(M.179)

Ankaŭ Amalio estas ne indiferenta **kontraŭ li**!^(Rt.93) Se oni uzus ĉi tie *al*, temus pri lia sento pri Amalio. Nun temas pri ŝia sento pri li. Tiel povas esti, ĉar *indiferenta* jen montras econ de seninteresaĵo, jen senton ĉe iu, kiu ne interesiĝas pri io.

Estu sinceraj **kontraŭ mi**.^(H.60)

Interkonsentigi ĉiujn opiniojn estas neeble kaj tial ni devas esti indulgaj unu **kontraŭ aliaj**.^(OV.531)

Por akcenti, ke la sento ekestas, ke temas pri ŝanĝo de stato, oni povas uzi *kontraŭ* plus N-finaĵon: Povas ekflami la kolero de la Eternulo, via Dio, **kontraŭ vin**, kaj Li ekstermos vin de sur la tero.^(Re.6)

Komparo

Kontraŭ foje signifas "kompare kun".

Mi ne forpelos ilin de antaŭ vi en unu jaro, por ke la tero ne fariĝu senhoma kaj por ke ne multiĝu kontraŭ vi la bestoj de la kampo.^(Ēr.23) = ...por ke la bestoj ne fariĝu multaj kompare kun vi.

La Eternulo, la Dio de viaj patroj, multigu vin miloble kontraŭ via nuna nombro.^(Re.1)

Kontraŭ tuta kohorto eĉ Herkulo estas malforta.^(PE.1190) = Kompare kun tuta kohorto... Oni povas ĉi tie kompreni ankaŭ malamikan agon en *kontraŭ*: *En batalo kontraŭ tuta kohorto...*

Germanujo fariĝos respubliko, kontraŭ kiu Romo kaj Sparto estos monaĥinejoj.^(Rt.17) = ...kompare kun kiu Romo kaj Sparto estos monaĥinejoj.

Vortfarado

Kontraŭa = "tia, ke ĝi estas kontraŭ io": *Li ne scias, kiu loĝas en la kontraŭa domo.*^(FA2.134) *Ili iris, sed ĝuste en la direkto ĝuste kontraŭa al tiu, en kiu ili devus iri.*^(FA3.89) *Eble tio estos kontraŭa al la kristana favorkoreco?*^(M.171)

Kontraŭe = 1. "En kontraŭa pozicio aŭ direkto": *La reĝo kaj la reĝino sidis sur belega trono, ĝuste kontraŭe de la juĝistoj kaj de la tuta konsilistaro.*^(FA1.6) *La vento blovas kontraŭe.* 2. "Kun kontraŭa volo, senco aŭ intenco": *Ili agis kontraŭe al la leĝoj.* 3. "Tute alie, tute male" (uzata kvazaŭ propra frazo): *Mi havas nenian plendon kontraŭ li, kontraŭe, mi estas danka al li.*^(M.153)

Kontraŭi = "havi kontraŭan volon": *Ŝi kontraŭis al ilia propono.*

Kontraŭiĝi = "ekhavi kontraŭan volon": *Ne kontraŭiĝu al nia feliĉo!*^(Rz.77)

Post

Post estas klarigita inter la lokaj rolvortetoj, ĉar ĝi havas unu signifon lokan, sed pli ofte ĝi estas tempa.

Loko

Loka *post* egalas al *malantaŭ* ("ĉe la malantaŭa flanko de"). Vidu do *malantaŭ* (ĉe antaŭ).

Ŝi aŭdis post si brueton.^(M.184) = ...malantaŭ si..., ...ĉe sia dorsflanko...

Tiam la virineto de maro fornaĝis kaj kaŝis sin post kelkaj altaj ŝtonoj.^(FA1.56)

Por loka signifo oni kutime uzas *malantaŭ*. Ĉe Zamenhof loka *post* estis sufiĉe ofta, sed tio aperas nuntempe tre malofte. Tamen kiam *post* montras ne nur lokon, sed ankaŭ pozicion en sinsekvo, ĝi estas ankoraŭ tute normala. Vidu ĉi-poste.

Loka *post* kun direktaj rolmontriloj

El post la dometo iris vojo.^(M.68) = *El loko ĉe la malantaŭa flanko de...*

Normale oni ne uzas *post* + N-finaĵon, sed lasas al la kunteksto montri, ke temas pri moviĝo al loko post io: *Tre mallaŭte li stariĝis post la kurteno.*^(FA2.135) = *...li sin movis al loko post la kurteno kaj stariĝis tie.* Vidu "N por direkto".

Pozicio en sinsekvo

Post ofte montras pozicion en sinsekvo, pozicion, kiu sekvas alian. Ofte estas ankaŭ pure loka signifo.

La maljuna Preben iris tuj post la ĉerko.^(FA3.23) Dum la irado Preben sekvis la ĉerkon malantaŭ ĝi.

La monto malfermiĝis, kaj la reĝidino eniris. La vojkamarado sekvis tuj post ŝi.^(FA1.45)

Pli ol cent salonoj troviĝis vice unu post la alia.^(FA2.73)

Kiam ŝi skribas datojn, ŝi ĉiam skribas la tagon post la monato.

Sinsekva *post* ne estas ĉiam distingebla disde tempa *post*.

Iafoje sinsekva *post* povas montri komparon, same kiel *antaŭ*: *Vi estas la plej bona post mi.* Vere plej bona estas mi, sed *post* mi sekvas vi.

Tempo

Plej ofte *post* montras tempon pli malfruan ol alia tempo. Tiam *post* staras antaŭ esprimo de tempo, okazaĵo aŭ ago. Tempa *post* estas la malo de tempa *antaŭ*.

Miaj fratoj havis hodiaŭ gastojn; post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo.^(FE.18) = *...kiam la vespermanĝo estis pasinta...*

Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.^(FE.38) = *Tuj kiam la hejto estis okazinta... kiam unu horo estis pasinta...*

Li fianĉiĝis kun fraŭlino Berto; post tri monatoj estos la edziĝo.^(FE.38) = *...kiam tri monatoj estos pasintaj...*

Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.^(FE.39)

Tempa *post* povas ankaŭ stari antaŭ vortoj, kiuj ne per si mem montras tempon, okazaĵon aŭ agon, sed kiuj tamen en la aktuala frazo reprezentas ion tian.

Kvaronon da horo post tiuj vortoj [...] droŝko [...] haltis antaŭ unu el la plej luksaj magazenoj de la strato Senatorska.^(M.78) = ...*post eldiro de tiuj vortoj...*

Ekfluis larmoj, guto post guto, abundaj, pezaj.^(M.141) = ...*guto fluis post fluo de guto...*

"Da" *post ia vorto* montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.^(FE.32) Ĉi tie temas pri sinsekvo tempa (dum parolo aŭ lego).

Ili ĉiam ripetadis post la reĝo: "Ho, ĝi ja estas tre bela!"^(FA1.70) = ...*post eldirado de la reĝo...*
Post havas ĉi tie ankaŭ iom de la signifo de *laŭ*. *Ili ĉiam ripetadis laŭ la vortoj de la reĝo...*

Tempa *post* estas ofte uzata en esprimoj de horo: *dek minutoj post la tria* k.s. Vidu "Horoj".

De post

Antaŭ tempa *post* oni povas meti *de* por klare montri tempodaŭron, kiu komenciĝas post ia tempo. Jam simpla *de* povas havi tian signifon. Vidu "De rilate al verbo".

Post kiam

Post estas nur rolvorteto, neniam frazenkondukilo. *Kiam post* staras antaŭ subfrazo, oni uzas *kiam* por enkonduki la subfrazon.

Post lia alveno ni manĝis. -> *Post kiam li alvenis, ni manĝis.* *Li alvenis* estas frazo, kaj *post* ne povas stari rekte antaŭ ĝi. Oni tial enkondukas la subfrazon per *kiam*.

Vidu ankaŭ "Aliaj rilataj KI-vortoj" kaj "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" **Ol**.

Vortfarado

Posta = "pli malfrua, malantaŭa": *La historio de la reĝo David, la antaŭa kaj la posta, estas priskribita en la kroniko de la antaŭvidisto Samuel.*^(Kr2.29) *Ĝi* (la glavo) *trapenetris la postan parton de la korpo.*^(Jĝ.3)

Poste = "post (iom da) tempo, post tio (tempe aŭ sinsekve), pli malfrue, malantaŭe": *Subite granda hundo alsaltis el inter la arbitaĵoj, kaj tuj poste alia kaj ankoraŭ alia.*^(FA1.110) *Kiam poste la suno malleviĝis, la montoj fariĝis ĉiam pli kaj pli mallume-bluj.*^(FA1.149) *Antaŭe iris kantistoj, poste kordinstrumentistoj.*^(Ps.68)

Depost estas nepravigebla, sed Zamenhofa, misskribo anstataŭ *de post*. Vidu "De rilate al verbo".

Preter

Loko de moviĝo

Preter montras lokon, ĉe kies flanko okazas movo. La movo normale pluiras for de tiu loko, sed ĝi povas ankaŭ resti ĉe la loko sen iri pluen, laŭ la kunteksto.

*Li pasis **preter mi** sen saluto.*^(M.158) Li pasis flanke de mi.

*Elizo devis iri tute proksime **preter ili**.*^(FA1.112) Ŝi pasis flanke de ili.

*La fiŝoj, kiuj naĝis en la akvo, fulmorapide preterflugadis **preter miaj oreloj**.*^(FA1.16)

*Li dronis en la rivero, kiu fluis proksime **preter la urbo**.*^(FA2.55)

Loko sen moviĝo

Preter povus ankaŭ montri lokon, kiu estas atingebla per movo flanke de io. Tiaj frazoj estas tamen tre maloftaj. *Mia hejmo troviĝas **preter tiuj arboj**.* Se vi volas atingi mian hejmon, vi devas iri preter tiuj arboj. Simila uzo estas ebla, sed same malofta, ĉe *tra*. Ĉe *trans* tia uzo estas tamen pli normala.

***Preter* + direkta N-finaĵo**

Por klare montri, ke pretermovo pluiras for de la afero, oni povas uzi *preter* + N-finaĵon. Jam simpla *preter* povas havi tian signifon, kaj oni uzu N-finaĵon nur kiam tio helpas al klareco.

*Ĝi iris al li **preter la buŝon**.*^(PE.697) = *Li ne sukcesis profiti de ĝi.*

*La vojo kondukis **preter preĝejon**.*^(FA1.14) = *La vojo ne finiĝis ĉe la preĝejo.*

Komparu kun similaj uzoj de *tra*, *trans*, *kontraŭ* kaj *ĉirkaŭ*.

Figura uzo

*Li agas **preter ĉia racio**.* Li tute ne uzas racion.

*La pesto pasis **preter tiu urbo**.* La pesto ne trafis tiun urbon.

Vortfarado

Pretere = "preter io": *La arbaroj estis densaj kaj mallumaj, [...] kaj **pretere** oni vidis grandajn kastelojn el vitro kaj marmoro.*^(FA2.5) = ...*preter la arbaroj...*

Sub

Sub montras lokon pli malaltan ol io, kio estas pli-malpli rekte super ĝi. *Sub* plej ofte signifas "malsuper". Tiam tio, kio troviĝas pli malalte, ordinare ne tuŝas tion, kio troviĝas pli alte. Foje *sub* signifas "malsur". Tiam la suba afero ja tuŝas tion, kio troviĝas pli alte. Nur la kunteksto povas montri, ĉu temas pri tuŝo aŭ ne. (Rimarku, ke nek *malsuper*, nek *malsur* estas uzataj praktike. Oni uzas nur *sub*.)

Li ofte ripozas ĉi tie sub la foliriĉaj branĉoj de la arbo.^(FA3.133)

Ekzistas nenio nova sub la suno.^(Pr.1)

Ĉe la Palazzo degli Uffici, sub la arkadoj, [...] la kupra porko haltis.^(FA1.137)

Tablo [...] staris sub la fenestroj.^(M.95) = ...*ĉe la muro sub la fenestroj.*

Sekaj folioj krakis sub liaj piedoj.^(BV.60)

Iliaj ĉiumonataj oferoj estu enportataj en la raporton ne sub ilia nomo, sed sub ia kondiĉaj literoj aŭ signoj.^(OV.66) Temas pri skribado sub rubrikoj, kiuj troviĝas pli alte sur la papero.

La muŝo estas sub la plafono. Eble ĝi tuŝas la plafonon.

La lampo pendas sub la plafono.

La slipon kun sekreta vorto li gluis sub tirkesto de sia skribotablo.

Kovrado

Sub povas ankaŭ montri lokon kovritan de io sendepende de tio, kiu afero estas pli alta.

Grandan paperujon mi portas sub la brako.^(FE.40) La brako premas la paperujon al la flanko de la korpo.

Ehud faris al si glavon dutranĉan, [...] kaj zonis ĝin sub sia vesto al sia dekstra femuro.^(Jĝ.3) La vesto kovris la glavon flanke de la femuro.

Sub dikaj tavoloj de farbo kaŝiĝis la origina aspekto de la plafono. Efektive la farbo troviĝas pli malalte ol la plafono.

La kovra signifo de *sub* troviĝas ankaŭ en kunmetaĵoj kiel *subvesto* kaj *subĉemizo* (vestoj portataj sub aliaj vestoj). Komparu kun simila uzo de *super*.

Figura uzo

Sub povas montri nomon, aspekton aŭ simile kun nuanco de kaŝado, malvereco aŭ nekonstanteco.

Ŝi eldonis la libron **sub kaŝnomo**. = ...uzante kaŝnomon.

Se **sub la nomo de vino** oni donos al vi senceremonie simplan akvon, [...] tiam vi restos tute sen vortoj.^(OV.264)

Li foriris **sub la preteksto**, ke li estas malsana.

La Lingvo Internacia estas pli konata **sub la nomo Esperanto**. La vera origina nomo de Esperanto estas "Lingvo Internacia".

Sub povas montri dependecon, otheadon, malpli altan rangon aŭ valoron, k.s.

La traveturanta oficisto volos antaŭ ĉio ĉirkaŭrigardi la kadukulejojn, kiuj estas **sub via estreco**.^(Rz.6) = ...la kadukulejojn, kiujn vi estras.

Mi alveturis ĉi tien de malproksimeco de tridek mejloj, kun la firma decido servi **sub vi**.^(Rt.84)

Sub la influo de antaŭkongresa agitado la kongreso elektis tro grandan nombron da komitatanoj.^(L1.227)

Sub la kondiĉo de malgranda alpago oni konsentis sendadi al ŝi tagmanĝojn.^(M.37)

Baruĥ enskribis en libron-rulaĵon **sub diktado de Jeremia** ĉiujn vortojn de la Eternulo.^(Jr.36) = ...laŭ diktado...

Jen la sklavinoj ekdancis belegajn flugetajn dancojn **sub la plej bela muziko**.^(FA1.63) = ...laŭ la plej bela muziko.

Sub povas signifi "malpli ol" antaŭ nombrovortoj. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

Sub + direktaj rolmontriloj

El sub la kanapo la muso kuris **sub la liton**, kaj nun ĝi kuras sub la lito.^(FE.26) = El loko sub la kanapo la muso kuris al loko sub la lito, kaj nun ĝi kuras en loko sub la lito.

Li falis **sub la radojn** de veturanta vagonaro kaj mortiĝis.^(FE.39)

Abŝalom rajdis sur mulo. Kaj la mulo trafis **sub interplektitajn branĉojn** de granda kverko, kaj lia kapo alkroĉiĝis al la kverko.^(Sm2.18)

Ankaŭ kiam **sub** estas uzata figure, oni povas aldoni direktajn rolmontrilojn.

Li metis ilin **sub gardon** en la domon de la estro de la korpogardistoj.^(Gn.40)

Mi elirigos vin **el sub la jugo** de Egiptujo.^(Er.6)

Vortfarado

Sube, suba = "sub io, troviĝanta sub io": Li loĝas ie **sube** de tiu ĉi etaĝo. -- Li loĝas en **suba** etaĝo.

Ĉi-sube, ĉi-suba = "sub tio ĉi, troviĝanta sub tio ĉi": *Skribu vian nomo ĉi-sube.* -- *Ĉi-sube* loĝas Franca familio. -- *La ĉi-suba* teksto estas tre grava.

Subigi = "meti sub regadon": *Nun la loĝantojn de Judujo kaj Jerusalemon vi intencas subigi al vi kiel sklavojn kaj sklavinojn.*^(Kr2.28)

Subiĝi = "moviĝi sub ion": *La virineto de maro ektimis kaj subiĝis sub la akvon.*^(FA1.55)

Super

Loko

Super montras lokon pli altan ol io, kio troviĝas pli-malpli rekte sub ĝi. Inter la du lokoj estas (normale) spaco, tiel ke ne estas intertuŝo.

Vidu, super ni briletas plej bela stelo!^(FA2.107)

Super la komodo pendis granda pentraĵo en riĉe orita kadro.^(FA2.4)

Subite super la kapo de la profunde enpenŝiganta virino eksonis du voĉoj.^(M.144) Ŝi sidis, kaj la parolantoj staris.

David alkuris, stariĝis super la Filiŝto, prenis lian glavon, elprenis ĝin el la ingo, kaj mortigis lin.^(Sm1.17)

Ĉi tiuj ilin mortigis, kaj dehakis iliajn manojn kaj piedojn, kaj pendigis ilin super la lageto en Ĥebron.^(Sm2.4)

La dio de dormo [...] etendis super li sian belan ombrelon.^(FA2.10)

La mateno de la nova jaro leviĝis super la malgranda kadavro.^(FA2.114) Leviĝis la suno.

Ĉe la tablo super telero plena de supo sidis Janjo.^(M.92) Por manĝi el la telero ŝi sin klinis super la telero. Komparu kun figura uzo por montri labortaskojn ĉi-poste.

Antaŭ li multaj blinduloj falis super tiu ĉi ŝtono.^(OV.120) La falado okazis ĝuste super la ŝtono al loko trans ĝi. Ke la ŝtono iel ankaŭ kaŭzis la faladon, komprenigas nur la kunteksto. Oni uzas ankaŭ *sur* en tiaj ĉi frazoj.

Normale ĉe *super* ne estas intertuŝo inter la du aferoj. Iafoje tamen estas intertuŝo, sed tiel malgrava, ke oni ĝin ne konsideras. Se estus grava intertuŝo, oni uzus anstataŭe *sur*.

Super la tero sin trovas aero.^(FE.26)

Forta ventego blovis super la maro kaj la tero.^(FA4.11)

Ŝi malfermis la vitran pordon, kiu troviĝis super kelke da ŝtupetoj.^(M.184)

*Jakob starigis monumenton **super ŝia tombo**.*^(Gn.35)

*Ili iris kaj iris **super velkintaj folioj kaj sekaj defalintaj branĉoj**; kraketis sub iliaj malgrandaj piedoj.*^(FA3.88) Ĉi tie *sur* estas verŝajne preferinda.

Kovrado

Super iafoje montras kovradon sen distingo de alteco aŭ intertuŝo.

*La neĝaj flokoj faladis sur ŝiajn longajn blondajn harojn, kiuj en belaj bukloj pendis **super ŝia nuko**.*^(FA2.113) La haroj kovris la nukon.

*La litkovrilon li tiris pli alten **super si**, la ĉapeton pli profunden **super siaj oreloj**.*^(FA3.140) La litkovrilo estis pli alta ol li, sed tuŝis lin. La ĉapeto kovris la orelojn flanke de la kapo kun tuŝo. Ĉi tie estas tamen grava nur la signifo de kovrado.

*La peza tavolo da sablo kuŝis kaj ankoraŭ nun kuŝas **super ĝi**.*^(FA4.195) Ĝi (la preĝejo) estas kovrita de sablotavolo.

Oni povas vidi la kovran signifon de *super* ankaŭ en vortoj kiel *supervesto* kaj *supertuto* (vestoj, kiuj kovras aliajn). Komparu kun simila uzo de *sub*.

Super + direktaj rolmontriloj

*Plej belaj fiŝoj kun arĝentaj kaj oraj skvamoj naĝis post la boato; de tempo al tempo ili elsaltis **super la akvon**.*^(FA2.5) = ...*elsaltis al loko super la akvo*.

*La suno leviĝis **super la teron**.*^(Gn.19) = ...*al pozicio super la tero*.

*La aerŝipo flugas **super la landon**, el kiu eliris Kolumbo.*^(FA3.55) = ...*al super la lando...*

Ĉe *super* oni tamen ofte forlasas direktan N-finaĵon. Estas multaj ekzemploj ĉi-antaŭe. Vidu "N por direkto".

*Marta returnis sin kaj ekvidis tiun saman virinon, kiu [...] levis la kapon **de super la maŝino** kaj faris al ŝi ĝentilan saluton.*^(M.100) = ...*de pozicio super la maŝino...*

Figura uzo

Oni povas per *super* montri ion, kio spertas pasadon de tempo, kvazaŭ sur la ĉielo super ĝi.

*Mallumaj tagoj, malvarmaj noktoj pasis **super la malnova sonorilo**.*^(FA4.211)

*Sesdek jaroj pasis **super mia kapo**.*^(BV.20)

Super ofte montras regadpovon, pli altan rangon, pli altan valoron, pli da forto aŭ simile.

*Li fariĝos reĝo **super la tuta lando.***^(FA1.42) Kiel reĝo li havos pli altan rangon ol ĉiu ajn en la tuta lando.

*Li asertis, ke li havas potencon **super ŝi**, kaj tial [...] li kapbalancis sian jeson.*^(FA2.105)

*Dank' al la lingvo ni tiel altiĝis **super la bestoj.***^(OV.18)

*La muzikafisto laŭdadis la birdon **super ĉiuj mezuroj.***^(FA2.28)

Super povas montri labortaskon, super kiu laboranto kvazaŭ sin klinas. Foje estas vera klinado super afero, sed ofte estas nur figura esprimo.

*Kiel ŝi taŭgus por balai la ĉambrojn aŭ en la daŭro de tutaj horoj stari **super gladilo...***^(M.181) Por uzi gladilon oni devas iomete sin klini super ĝi, sed montrado de labortasko estas ĉi tie la ĉefa signifo.

*Ili, kiel antaŭe, daŭrigadis labori **super la malplenaj teksiloj.***^(FA1.70) Verŝajne ili ne sin klinis super la teksiloj.

*Li ŝvitas ankoraŭ **super la alfabeto.***^(PE.1390) Li devas lerni la alfabeton.

*Laboru ankoraŭ iom **super la muziko.***^(M.19) = ...pri la muziko por plibonigi viajn sciojn pri ĝi.

Super povas signifi "pli ol" antaŭ nombrovortoj. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

Super kaj supre

Ne konfuzu *super* kun *supre*. *Super* estas rolvorteto, dum *supre* estas E-vorto. La signifoj estas similetaj sed malsamaj. *Super* ~="pli alte ol". *Supre* ~="ĉe la plej alta parto de io" (*supro* = "la plej alta parto").

*Li staras **supre** sur la monto.*^(FE.33) = ...sur la *supro* (la pinto) de la monto.

*La birdo ŝvebas **super** la monto. = ...en pozicio pli alta ol la monto.*

Tamen oni uzas *supre* ankaŭ kie oni logike povus uzi *supere* (super tiu loko).

*Ĉie estis silente kaj dezerte, nur la falstelo rakontis al ni, ke **supre** en la ĉielo moviĝas vivo.*^(FA1.149) = ...ke *super* ni en la ĉielo...

Vortfarado

Supera = "havanta (pli) altan rangon, forton, valoron" k.t.p. (uzata nur figure): *Kolonelo estas **supera** al kapitano.* (= ...havas pli altan rangon ol...) *Mi esperas, ke ili povos studi en **supera** lernejo.* La formo *supere* normale ne estas uzata (vidu tuj ĉi-antaŭe pri *supre*).

Superi = "esti supera al io en rango, forto, kvanto" k.t.p. (uzata nur figure): *Malbona virino diablon **superas.***^(PE.1425) *Koncerne la iradon de la pensoj, li multe **superis** ĉiujn aliajn.*^(FA3.119) *En la regiono de la instruado la proponado de laboro multe **superas** ĝian postuladon.*^(M.37)

Malsupera kaj *malsuperi* estas la maloj de respektive *supera* kaj *superi*, sed la formo **malsuper** ne estas uzata. Anstataŭe oni uzas *sub*.

Sur

Sur montras lokon ĉe la surfaco de io. Normale temas pri apogo, fiksiteco, alpremo, tuŝa kovrado, aŭ alia grava intertuŝo.

Plej ofte *sur* montras intertuŝan pozicion pli altan ol la tuŝata surfaco.

Sur la tero kuŝas ŝtono.^(FE.6)

La libro estas sur la tablo, kaj la kraĵono kuŝas sur la fenestro.^(FE.6) = ...*sur la fenestra breto.*

Kiu kuraĝas rajdi sur leono?^(FE.7)

Mi sidas sur seĝo kaj tenas la piedojn sur benketo.^(FE.26) Pri *sur* kaj *en* ĉe mebloj vidu *en*.

Sur la korto staras koko kun tri kokinoj.^(FE.33) Ankaŭ eblas rigardi korton kiel spacon ĉirkaŭitan de muroj: *La kaleŝo enveturis en la korton.*^(FE.38)

Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj.^(FE.32)

Li povis observadi la [...] sinjorinon, kiu senlace staris sur unu piedo, ne perdante la ekvilibron.^(FA1.99) La cetero de la korpo troviĝas sur la piedo, pli alte ol la piedo, kaj fiksita sur ĝi. (La piedo siavice troviĝas sur ia surfaco.)

Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj.^(FE.32) La birdoj ne troviĝis pli alte ol la tuta arbo, sed ĉiu birdo sidis pli alte ol tiu parto (branĉo) de la arbo, sur kiu ĝi sidis.

Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; sed la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbeto.^(FE.39) Rimarku, ke direkta N-finaĵo ne aperas ĉi tie, ĉar *pendigi* kaj *pendiĝi* ne estas klare movaj agoj.

Sur kruta ŝtuparo li levis sin al la tegmento de la domo.^(FE.34)

Ŝi [...] facile kuris sur la kotaj trotuaroj.^(M.39) Same oni kuras, promenas k.s. *sur planko, sur ferdeko, sur kajo, sur perono, sur ĝeto* k.t.p.

Promenante sur la strato, mi falis.^(FE.22) Oni povas ankaŭ diri *en strato*, se oni vidas straton kiel spacon: *la rapida kuro en la glitiga strato*^(M.12).

Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paŝtas sin grandaj brutaroj.^(FE.34) Plej ofte oni vidas kampon kiel surfacon, sed ankaŭ eblas rigardi kampon kiel spacon. Tiam oni diras *en kampo*.

Sur la balkono staris floroj, kiuj belege kreskis^(FA2.134) *Balkono* estas rigardata kiel surfaco.

Marta ĉiam ankoraŭ sidis sur la sama loko.^(M.177)

Sur povas ankaŭ montri poziciojn ĉe surfaco sen distingo de alteco (komparu kun *super* kaj *sub*).

Meze sur la muro pendis portreto.^(FA2.145) Fiksita sur la muro flanke de ĝi.

Sur la ĉielo staras la bela suno.^(FE.10) Oni rigardas la ĉielon kiel surfacon super la tero. Pri ĉielo oni povas ankaŭ uzi *en*.

Li kisis ŝin sur la buŝo.^(FA3.91)

Sur lia vizaĝo mi vidis ĝojan rideton.^(FE.38)

Li estas tre purema, kaj eĉ unu polveron vi ne trovos sur lia vesto.^(FE.41)

Ĉiuj havis **sur si** siajn festajn vestojn.^(FA2.27) La vestoj kovras la surfacon (la haŭton) de la homo. Pri *sur* kaj *en* ĉe vestaĵoj vidu *en*.

Homoj metis sur sin tiajn okulvitrojn.^(FA2.50) Oni ankaŭ diras pli precize, ke oni portas okulvitrojn *sur la nazo*.

Bastoneto, sur kiu oni tenas plumon por skribado, estas plumingo.^(FE.40) Unu ekstremo de la plumo estas ja **en** la ingo. Uzante *sur* Zamenhof pensis ne pri la enmetita ekstremo, sed ĝenerale pri la tuta plumo, kiu estas fiksita sur la bastoneto. Se oni uzus *en*, povus eble ŝajni, ke la tuta plumo estas en la bastoneto.

La doma instruisto ludos solon sur la fluto.^(FA3.50) La ludanto tuŝos la surfacon de la fluto. Oni diras kutime: *ludi ian instrumenton aŭ ludi muzikaĵon sur ia instrumento*. Oni ne uzas *per* en tiaj esprimoj, ĉar *per* estas uzata pri ilo, per kiu oni ludas: *ludi violonon per arĉo, ludi muzikon sur gitaro per plektro, ludi Ŝopenon sur piano per kvar manoj*.

Da flankaj ĉambretoj ĉe la orienta pordego estis tri sur unu flanko kaj tri sur la alia flanko.^(Jh.40) Oni povas preskaŭ ĉiam diri *ĉe flanko*, sed se efektive estas sur-eca pozicio, oni ankaŭ povas uzi *sur*.

Sur + direktaj rolvortetoj

Mi metis la manon sur la tablon.^(FE.26) = ...al loko sur la tablosurfaco.

Tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton.^(FE.25)

La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo, alflugis al la domo kaj surflugis sur la tegmenton.^(FE.31)

La juna knabino prenis la infanon sur sian brakon.^(M.7) = ...prenis la infanon kaj metis ĝin sur sian brakon.

Mi metus sur ŝin vestojn el atlaso, veluro oro...^(M.147) = ...al loko sur ŝia korpo...

Li metis al mi sian oran ringon sur la fingron.^(FA3.76) La ringo poste kovris la fingron en ĉirkaŭa pozicio. Kutime oni ne diras, ke ringo troviĝas ĉirkaŭ fingro, sed tio estus tute logika.

La aktorino metis al si ŝminkon sur la vizaĝon. Aŭ: ...en la vizaĝon.

Kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.^(FE.14)

Li staras supre sur la monto kaj rigardas malsupren sur la kampon.^(FE.33) *Sur* + direkta N-finaĵo

ofte montras direkton de rigardado k.s.

*Jen vi forpelas min hodiaŭ **de sur la tero.***^(Gn.4) = ...*for de loko sur la tero.* Normale sufiĉas simpla *de.*

Figura uzo

Sur estas uzata ankaŭ en diversaj figuraj esprimoj.

*La konfeso de ŝia amo troviĝis jam **sur ŝia lango.***^(FA2.141) = *Ŝi estis tute preta eldiri sian konfeson de amo.*

*Li portis **sur si** la pekon de multaj kaj petis por la krimuloj.*^(Jes.53) La peko estis kiel ŝarĝo sur li.

*Ĝi ne faros **sur mi** tian impreson.*^(FA1.10) La impresio estus kvazaŭ sur lia surfaco.

*Vere teruran efikon faris **sur mi** la glaso da punĉo!*^(FA1.78)

Ankaŭ figura *sur* povas aperi kun direkta N-finaĵo.

*Se mi iam devus elekti fianĉinon, tiam la elekto pli volonte falus **sur vin.***^(FA1.64)

*Tio ĉi estis feino, kiu prenis **sur sin** la formon de malriĉa vilaĝa virino.*^(FE.15) La formo kvazaŭ kovris ŝian surfaceton.

*Ĉiuj okuloj fiksiĝis **sur min.***^(Rt.88) Ĉiuj ekrigardis fikse min.

Tra

Loko de moviĝo

Tra montras lokon, ene de kiu okazas moviĝo. La moviĝo komenciĝas ekster la afero, iras en ĝin, kaj pluiras ĝis la alia ekstremo de la afero. La moviĝo povas ankaŭ komenciĝi ĉe unu ekstremo, kaj daŭri al la alia ekstremo. La moviĝo povas pluiri for de la loko, aŭ resti ene de ĝi sen iri pluen, laŭ la kunteksto.

***Tra la fenestro,** kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton.*^(FE.25) La vaporo estas unue en la domo, iras al la fenestro, en ĝin, el ĝi, kaj atingas fine la korton.

*La koboldo rigardis **tra la serura truon** kaj vidis, ke la studento legas.*^(FA3.52) La rigardo "iris" en la seruran truon, el ĝi, kaj en la alian ĉambron.

*Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi **tra nia mallarĝa pordo.***^(FE.33)

*Mallarĝa vojeto kondukas **tra tiu ĉi kampo** al nia domo.*^(FE.38) Oni rigardas la kampon kiel lokon

kun interno. La vojeto "iras" de ie, en la kampon, al la alia flanko de la kampo, kaj pluen al nia domo.

Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo.^(FE.40) La ekbriloj aperis en unu flanko de la ĉielo, kaj kuris ĝis la alia flanko. Oni rigardas la ĉielon kiel lokon kun interno. (Oni povas rigardi ĝin ankaŭ kiel surfacon. Tiam oni uzus *trans*.)

Ni veturos de Hamburgo al Oslo tra Kopenhago. Ifoje oni uzas *per* aŭ *pere de* en tiaj ĉi esprimoj.

Malstrikta *tra*

Ofte la moviĝo ne iras strikte de unu flanko ĝis la alia, sed neprecizigite de loko al loko ene de la afero.

La soldatoj kondukis la arestitojn tra la stratoj.^(FE.22) Ili iris de iuj lokoj en la stratoj al aliaj lokoj en la stratoj.

Bala muziko bruis tra la festaj salonoj.^(FA3.15) La muziko sonis de loko al loko ene de la salonoj.

Li premis al la homoj la manojn kun afabla ridetado, dum la muziko sonis tra la bela nokto.^(FA1.55) = ...*la muziko sonis de loko al loko en la nokto.* La tempa vorto *nokto* ĉi tie montras lokon (= *nokta aero* aŭ simile). *Tra* ja povas montri tempon (vidu ĉi-poste), sed ĉi tie temas pri loko.

Loko sen moviĝo

Tra povus ankaŭ montri lokon, kiu estas atingebla per movo ene de io. Tiaj frazoj estas tamen tre maloftaj. *La oficejo troviĝas tra tiu pordo.* Ĝi troviĝas en ĉambro atingebla per iro tra tiu pordo. Simila uzo estas ebla, sed same malofta, ĉe *preter*. Ĉe *trans* tia ĉi uzo estas tamen pli normala.

Tra + direkta N-finaĵo

Por klare montri, ke moviĝo plene trairas, kaj pluiras el la loko, oni povas uzi *tra* + N-finaĵon. Jam simpla *tra* povas havi tian signifon, kaj oni uzu N-finaĵon nur kiam tio helpas al klareco.

Mia brako estas sufiĉe forta, por porti vin tra la arbaron.^(FA1.107) = ...*la tutan vojon tra la arbaro kaj el ĝi.*

La sago iris tra lian koron.^(Rĝ2.9) ~ = *La sago plene penetris lian koron.*

Mi pafos per mia pafilo tra la kradan aperturon de la pordego, kaj tiam ĉiu gardu sian nazon!^(Rn.32) La pafoj eble trafos tiujn, kiuj staros ekstere.

Komparu kun similaj uzoj de *preter*, *trans*, *kontraŭ* kaj *ĉirkaŭ*.

Tempo

Tra povas signifi "la tutan tempon de la komenco ĝis la fino".

La alta urbo, kiu tra dek jaroj la tutan grekan forton kontraŭstaris, prezentas nun ruinojn.^(IT.43)

La koko krias tra la tuta nokto.^(H.8)

Tempa *tra* similas al *dum* ("Aliaj rolvortetoj"). *Tra* tamen pli emfazas la sencon "de la komenco ĝis la fino". Oni ankaŭ preferas *tra*, se io ripete aŭ multfoje okazis dum la tempo. Vidu ankaŭ *en* (ĉi-antaŭe) kaj *por* ("Aliaj rolvortetoj").

Tra kaj trans

Ne konfuzu *tra* kun *trans*. Vidu klarigon ĉe *trans*.

Vortfarado

Trae = "tra io": *Iru, mi diras, aŭ mi trapikos vin trae!*^(Rt.132) (= ...*tra* via korpo!)

Traigi = "movi aŭ piki k.s. tra io, tredi": *Li traigis la fadenon tra la trueton de la kudrilo.*

Trans

Loko

Trans signifas "sur la alia flanko de". Oni uzas *trans*, kiam oni devus iri super aŭ sur la koncerna afero por atingi la alian flankon.

Ĉi tiu estas jam trans ĉiuj montoj.^(Rn.18) = *Ĉi tiu estas jam sur la alia flanko de ĉiuj montoj.* Por iri tien, kie ĉi tiu estas, oni iru super (aŭ sur) la montoj.

Ankoraŭ antaŭ la malleviĝo de la suno ni devas esti trans la limo!^(Rt.103) = ...*sur la alia flanko de la limo.*

Komparu kun simila, sed tre malofta, uzo de *preter* kaj *tra*.

Zamenhof pli ofte uzis *transe de* anstataŭ (senmova) loka *trans*: *Transe de la mallarĝa kampa vojo staras malnova kavalira kastelo.*^(FA2.58)

Moviĝo

Trans ankaŭ povas montri moviĝon al la alia flanko de io per iro super aŭ sur ĝi. Mova *trans* estas pli ofta ol senmova *trans*.

*La kantado de la paroĥanoj [...] penetradis **trans la strato** ĝis la kontraŭe staranta domo.*^(FA3.103)
= ...penetradis al la alia flanko de la strato...

*Pensoj iras **trans limo** sen pago kaj timo.*^(PE.1888) = ...al la alia flanko de limo...

*Matene la vojo kondukas **trans ŝvelintaj riveroj**.*^(FA1.146)

Trans + direktaj rolmontriloj

Oni povas uzi *trans* kune kun direkta N-finaĵo por akcenti, ke temas pri moviĝo al loko aliflanke de io. Jam simpla *trans* povas havi tian signifon, kaj oni uzu N-finaĵon nur kiam tio helpas al klareco.

*La hirundo flugis **trans la riveron**, ĉar *trans la rivero* sin trovis aliaj hirundoj.*^(FE.26) = ...al *trans la rivero*... Ĉi tiu Fundamenta frazo montras la eblon distingi inter troviĝo aliflanke de io, kaj moviĝo al la alia flanko de io. La uzado de Zamenhof tamen montras, ke direkta N-finaĵo ne estas deviga ĉe mova *trans*.

*La knabo rapide elkuris tra la pordo, **trans la korton** kaj for el la domo.*^(FA1.140)

*La unueco estas pli granda en Dio. Li akompanas nin **trans la morton**!*^(FA3.105)

Komparu kun similaj uzoj de *preter*, *tra*, *kontraŭ* kaj *ĉirkaŭ*.

Oni povas ankaŭ uzi *de* aŭ *el* antaŭ *trans* por montri moviĝon de aŭ el loko aliflanke de io.

*Venis kontraŭ vin granda multo da homoj **de trans la maro**.*^(Kr2.20) = ...de loko, kiu troviĝas aliflanke de la maro.

*Belaj rakontoj **el trans la montoj**.*^(PE.162)

Trans kaj *tra*

Ne konfuzu *trans* kun *tra*. Transmovo iras super aŭ sur io. Tramovo iras ene de io.

*Ŝi saltis **trans barilon**.* Ŝi saltis super la barilo al la alia flanko.

*Ŝi kuris **tra barilon**.* Ŝi kuris tra truo en la barilo al la alia flanko.

*Ili iris **trans la ponton**.* Ne: *...tra la ponton*, ĉar oni iras sur ponto, ne en ponto. Komparu: *Jen vi vidas ankaŭ la fortan Majnan ponton [...] kaj tre multe da homoj, veturiloj kaj ĉevaloj sendanĝere **transiradas** ĝin.*^(Rn.20)

Trans la buŝon de la rigidmiena mastrino de la oficejo la unuan fojon en la daŭro de la tuta interparolado glitis nun rideto.^(M.31) La rideto glitis ne en la buŝo, nek flanke de la buŝo, sed ĝuste sur la buŝo.

Kavaliraĵon oni metas al vi trans la ŝultron.^(Rz.83) La kavaliraĵon (ordenan rubandon) oni metas sur la ŝultron etendante ĝin de la brusto ĝis la dorso. *Tra* donus tute alian signifon.

Iajn lokojn oni povas rigardi ĉu kiel spacon, ĉu kiel surfacon. Tiam oni povas elekti *sur* aŭ *en*, *trans* aŭ *tra*, laŭplaĉe.

Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo.^(FE.40) La ĉielo estas rigardata kiel spaco, en kiu kuris la fulmo.

Tiu stelo tre luma, kiun vidas vi, en sia kurado trans arkaĵo la ĉiela [...]^(H.3) La ĉielo estas rigardata kiel surfaco, sur kiu kuris la stelo.

Sur strato kaj *en strato* estas sufiĉe egalaj, sed *tra strato* kaj *trans strato* estas tre malsimilaj. *Iri tra strato* signifas "iri en la strato laŭ ĝi de unu loko al alia". *Iri trans strato* signifas "iri sur la alia flanko de la strato", aŭ "iri al la alia flanko de la strato". Por la lasta signifo oni povas por klareco diri *iri trans straton* (efektive oni plej ofte diras *transiri straton*.)

Maltrans

Logika, sed apenaŭ uzata, estas *maltrans* = "sur tiu ĉi flanko de". *Vi eraras. Tiu urbo ne troviĝas trans la rivero, sed maltrans ĝi.* = ...*Tiu urbo ne troviĝas aliflanke de la rivero, sed ĉi-flanke de ĝi.* Atentu pri la akcento: *mAltrans*. Anstataŭ *maltrans* oni provis la novan rolvorteton *cis*. Plej bona alternativo estas tamen *ĉi-flanke de*.

Vortfarado

Transa, transe = "aliflanka, aliflanke": *Ŝi transflugis sur la transan bordon.*^(FA3.3) **Transe** de la maro troviĝas lando tiel same bela, kiel ĉi tiu.^(FA1.106) *En ĝi estis skribita pri la vivo transe de la tombo.*^(FA3.117) (= ...*aliflanke de la morto, post la morto.*)

Transigi = "movi trans ion, pludoni, turni vidigante la alian flankon, aliformigi": *Ili persipe transigis varojn de unu bordo al la alia.* -- *La fabelo en la daŭro de mil jaroj estis transigata de unu cikonio-patrino al alia cikonio-patrino.*^(FA4.19) *Kiam ŝi transigis la foliojn, ili tuj returne ensaltis.*^(FA1.104) *La mova energio estos transigita en varmon.*

Transiĝi = "iri trans ion, iri al alia loko": *Per ŝipeto ili transiĝis al la alia bordo.* -- *Permesu al mi proponi al vi transiĝi kun mi en alian loĝejon.*^(Rz.30)

Direktaj rolvortetoj

Al, El, Ĝis

Direktaj rolmontriloj estas ankaŭ la N-finaĵo kaj de.

Al

Al montras celon. Pri la diferenco inter *al* kaj *por* vidu *por* "Aliaj rolvortetoj".

Direkto de movo

Normale *al* montras celon de moviĝo.

*Mi venas de la avo, kaj mi iras nun **al la onklo**.*^(FE.9) La celo de la irado estas la onklo.

*En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis **al ŝi** malriĉa virino.*^(FE.15)

*Vi devas nur iri **al la fonto** ĉerpi akvon.*^(FE.17)

*Sur kruta ŝtuparo li levis sin **al la tegmento** de la domo.*^(FE.34)

*Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo **al nia domo**.*^(FE.38)

*Josuo kaj la tuta Izrael ŝajnis sin venkobatitaj de ili, kaj ekkuris en la direkto **al la dezerto**.*^(Js.8)

*Li kraĉos **al vi** en la vizaĝon.*^(Rt.41)

Direkto sen movo

Al povas montri direkton ankaŭ kiam ne estas movo.

*La reĝido etendis siajn brakojn **al la ĉielo, al la arbaro, kaj al la maro**.*^(FA2.90) La brakoj estis direktitaj en la diversaj direktoj, sed ili ne moviĝis al tiuj lokoj.

*Danke ŝi ridetadis **al li**.*^(FA1.107) La ridetoj estis en lia direkto.

*Li rigardis **al la klara, hela luno** supren.*^(FA3.23)

*Mi sopiras... **al la lando de mia infaneco**.*^(FA3.31)

*Kiele junulo povus kontraŭstari **al la ĉarmoj de malĉastulino**?*^(Rt.32)

*Dum momento ŝi staris senmove, apogante sin per la mano **al angulo de muro**.*^(M.92)

Ricevanto

Al tre ofte montras tiun, kiu ricevas ion, aŭ tiun, kiu ion aŭdas, vidas, ekscias, lernas k.t.p. (= ricevas sonon, bildon, sciaĵon, lernaĵon k.t.p.).

*Donu **al la birdoj** akvon, ĉar ili volas trinki.*^(FE.9) La birdoj ricevu akvon.

*Mi redonas **al vi** la monon, kiun vi pruntis **al mi**.*^(FE.14) Antaŭe mi ricevis la monton (prunte), nun vi ĝin ricevos.

*Ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis **al la virino**.*^(FE.15)

*Petu ŝin, ke ŝi sendu **al mi** kandelon.*^(FE.20)

*Mia tuta ŝuldo estos pagita **al vi** baldaŭ.*^(FE.25)

*Diru **al mi** vian nomon.*^(FE.18)

*Rakontu **al mia juna amiko** belan historion.*^(FE.10)

*Kial vi ne respondas **al mi**?*^(FE.20)

*Ordonu **al li**, ke li ne babilu.*^(FE.20)

*Montru **al ili** vian novan veston.*^(FE.18)

*La kuracisto konsilis **al mi** iri en ŝvitbanejon.*^(FE.40)

*Mi instruas Esperanton **al mia infano**.*^(LR.61) (= *Mi instruas mian infanon pri Esperanto.*^(LR.61))

*La lumo de la suno metis finon **al la bela sonĝo**.*^(FA3.32) La sonĝo "ricevis finon" = finiĝis.

*Oni donis **al li** panon, kaj li manĝis, kaj oni trinkigis **al li** akvon.*^(Sm1.30)

Profitanto, malprofitanto

*Al povas montri tiun, kiu iel profitas aŭ malprofitas de ago. Alivorte *al* montras tiun, kiu "ricevas" la agon aŭ rezulton de la ago.*

*Mi ĉiam estas preta fervori en servado **al la patrujo**.*^(Rz.62) La patrujo profitus de la servado.

*"Pardonu **al mi**, patrino," diris la malfeliĉa knabino, "ke mi restis tiel longe".*^(FE.17) La knabino profitus de la pardono.

*Mi deziras **al vi** bonan tagon, sinjoro!*^(FE.10)

*Oni tiel malhelpis **al mi**, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^(FE.33)

*Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris **al li** plezuron.*^(FE.20)

*Vi tiam povos tre humile teni **al li** la kaleŝon, kiam li veturos kun ŝi al la preĝejo por edziĝi.*^(Rt.41)

*Pro la bono de la afero ni devos cedi **al la plimulto.***^(OV.64) Ni cedos kaj la plimulto profitos de tio.

*Mi cedas **al via peto.***^(FA1.11) = *Mi cedas al vi pro via peto.*

Tiaj ĉi *al*-komplementoj ofte montras samtempe apartenon, posedon, de korpoparto aŭ vestaĵo. Oni povas anstataŭe uzi posedan pronomon ("Posedaj pronomoj"), sed *al* estas pli klasika.

*Ŝi kombas **al si** la harojn per arĝenta kombilo.*^(FE.34) = *Ŝi kombas siajn harojn...*

*Mi **al vi** purigos la botojn.*^(Rz.45) = *Mi purigos viajn botojn.*

*Ili ŝmiris **al si** la angulojn de la buŝo per fiŝoleo, por ke ili fariĝu pli flekseblaj.*^(FA3.96)

*Por knabinoj tio ne estis irebla vojo, ili disŝirus **al si** la vestojn.*^(FA2.88)

Ricevanto de demova ago

Al povas montri la ricevanton (profitanton/malprofitanton) de ago, kiu estas demova. La ricevanto ja ricevas ian agon, sed la ago estas tia, ke ĝi forprenas ion disde la ricevanto. Tia ĉi mikso de almovo kaj demovo povas esti konfuza. Ofte *de* estas pli klara.

*Ŝi detiris **al li** la galoŝojn de la piedoj.*^(FA1.94) Li ricevis servon, kiu konsistis el detirado de galoŝoj. Oni povus eble miskompreni, ke oni detiris la galoŝojn de alia persono, kaj poste li ricevis la galoŝojn. *De li* estus pli klara. Ekzemple: *Ŝi [...] deprenis de ŝi la pugnogantojn kaj la botojn.*^(FA2.71)

*Vi rabas **al via homo** ĉion, kion li havas, ĝis ne restas al li eĉ ĉemizo sur la korpo.*^(Rt.57) La rabo iras direkte al via homo, kiu perdos ĉion, kion li havas. *De* estus pli klara.

*Ne dehaku **al mi** la kapon!*^(FA2.101) Mi ne volas malprofiti de la dehakado.

*Nia maljuna avino malĝojas tiel, ke la blankaj haroj **al ŝi** elfalis.*^(FA1.66) Ŝiaj blankaj haroj elfalis de ŝia kapo.

*La aŭto estis ŝtelita **al mi.*** = *...ŝtelita disde mi.* La ŝtelo trafis min. Se oni dirus *...ŝtelita de mi*, tio signifus, ke mi ŝtelis la aŭton. Vidu "De rilate al partícipo".

Ĉi tia uzo de *al* estis sufiĉe ofta ĉe Zamenhof, sed fariĝis nuntempe malofta. Sed kiam ne estas risko de miskompreno, oni povas bone uzi *al* en tiu ĉi maniero.

Spertanto, sentanto

Al povas montri tiun, kiu spertas aŭ sentas ion.

*La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis **al ŝi.***^(FE.17)

*Ŝajnas **al mi**, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj.*^(FE.17)

Estas **al mi** malvarme kaj tiel malseke!^(FA1.33) ~ = Mi sentas malvarmon kaj malsekon.

Artikoloj talente skribitaj plaĉos **al la gazeto** kaj **al ĝiaj legantoj**.^(OV.99) Pri plaĉi kaj ŝati vidu "Similsignifaj verboj".

Vi estis **al mi** tre kara.^(Sm2.1)

Ĉu ne estus **al vi** agrable havi tian saman kapablon?^(FE.17)

Ankaŭ **al vi**, mia kara Hermano, li sentigos sian skurĝon.^(Rt.41)

Granda parto de la alta literatura lingvo [...] estas **al vi** videble tre malmulte konata.^(M.135) Ĉi tie eblas ankaŭ uzi *de*, ĉar temas pri aganto ĉe pasiva participo. Vidu "De rilate al participo".

Estu sciante **al la reĝo**, ke ni iris en la Judan landon.^(Ez.5)

Posedanto

Al montras posedanton kaj similajn signifojn ĉe la verbo *aparteni*. (Vidu ankaŭ "Similsignifaj verboj" pri *aparteni* kaj *havi*.)

La rozo apartenas **al Teodoro**.^(FE.5) = La rozo estas de Teodoro. La rozo estas lia.

Li apartenis **al tiuj tre maloftaj homoj**, kiuj faras ĉion silente.^(OV.246) = Li estis unu el tiuj tre maloftaj homoj...

Vidu ankaŭ ĉi-antaŭe pri poseda kromsenso de *al*-komplemento, kiu montras profitanton aŭ malprofitanton.

Al anstataŭ N-finaĵo

Ĉe aga O-vorto *al* povas foje montri sencan objekton (anstataŭ *de*). Vidu "De rilate al aga O-vorto".

Rezulto de ŝanĝo

Iafoje oni montras per *al* rezulton de transformado aŭ ŝanĝado: *Li disrompis ĝin al mil pecoj*. Normale oni uzas *en* + N-finaĵo ("Lokaj rolvortetoj"). Oni renkontas ankaŭ *je* ("Je").

Aldono, adicio

Kune kun verboj kiel *aligi*, *aliĝi*, *aldoni* k.t.p., *al* povas montri aldonon, adicion k.s.

La junulo aliĝis **al nia militistaro** kaj kuraĝe batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj.^(FE.39) Li fariĝis parto de la militistaro.

Foje sola *al* montras aldonon sen helpo de alia aldonsignifa esprimo. Tio estas tamen tre malofta.

*Revenigu lin! - Kiel revenigi? Ĝuste **al la malfeliĉo** oni ordonis al la administranto doni la plej bonan ĉevaltrion.*^(Rz.96) = ...aldone al la jam konata malfeliĉo...

Iam oni uzis *al tio* anstataŭ aldonsignifa *krom tio* (aŭ *krome*). Pri *krom* vidu "Aliaj rolvortetoj".

*Ĝi havis tiel same grandan sukceson, kiel la efektiva najtingalo, kaj **al tio** ĝi havis multe pli belan eksterajon.*^(FA2.28) Nun oni diras nur *krom tio* aŭ *krome*.

Tempo

Al foje montras okazon (precipe feston), kiam oni parolas pri speciala ago pro tiu okazo (donacado k.s.). = "okaze de".

*Al **Kristnasko** venis letero de ŝia patro.*^(FA3.58) = *Okaze de Kristnasko... Je Kristnasko, kaj ĝuste pro tio ke estis Kristnasko...*

*Akceptu ankaŭ de mia flanko plej koran gratulon **al la nova jaro**.*^(OV.491) = ...okaze de la nova jaro.

*Al troviĝas ankaŭ en esprimoj kiel *de tempo al tempo* = "iafoje, kelkfoje"; *de tago al tago* = "ĉiutage, laŭ pasado de la tagoj". Ili estas figuraj esprimoj faritaj laŭ *de loko al loko* k.s.*

*De tempo **al tempo** li aliradis al la fenestro kaj elrigardadis.*^(FA2.144)

*De tago **al tago** la reĝido ŝin ĉiam pli ekamadis.*^(FA1.63)

Referenco

Ĉe esprimo de proksimeco, simileco k.s. *al* montras tion, kion oni konsideras, kiam oni taksas aferon proksima aŭ simila.

*Ŝi estis jam tute proksima **al la preĝejoj**.*^(FA1.109) = *Ŝi estis jam en la proksimeco de la preĝejo.*

*Pli proksime **al la fenestroj** [...] prenis al si lokon laboristinoj pli junaj.*^(M.112)

*La pli maljuna estis tiel simila **al la patrino** per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon.*^(FE.11)

*Tio estis vivmaniero certe ne konforma **al la reguloj de la higieno**.*^(M.132)

Oni trovas ankaŭ *proksima de*, *proksime de*. Ĉe *malproksima/malproksime* oni uzas precipe *de*. Ŝajnas logike uzi ĉiam *al* ĉe proksimeco, kaj *de* ĉe malproksimeco, sed la efektiva uzado estas miksitaj. Ĉe aliaj vortoj similaj al *malproksima*, oni ne uzas *al*, sed *de* (iafoje *je*): *aparta de*, *diferenca de*, *libera de/je*...

Rolvortaĵoj kun *al*

Pri esprimoj kiel *responde al, konforme al* (rolvortaĵoj) vidu "Rolvortaĵoj".

Vortfarado

Aliĝi = "aldoni, almeti, igi parto aŭ apartenaĵo de io": *Nur tiam ni povas esperi pli aŭ malpli frue aliĝi al nia afero la grandegan indiferentan amason de la publiko.*^(OV.93)

Aliĝi = "aldoniĝi, almetiĝi, aniĝi, aparteniĝi": *Se gut' al guto aliĝas, maro fariĝas.*^(PE.2228) *Ĉiutage aliĝas al Esperanto multaj novaj personoj en ĉiuj landoj de la mondo.*^(L2.73) *Ĉu vi aliĝis al la kongreso?*

El

Movo

El montras movon for de interno al ekstero.

El la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo.^(FE.25) La vaporo iras for de la interno de la kaldrono.

Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambro.^(FE.31)

Mia patrino forpelis min el la domo.^(FE.21)

Ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro.^(FE.19)

Li venigis al si el Berlino multajn librojn.^(FE.39) = ...de la interno de Berlino...

La lasta espero malaperis el la animo de la bela Sara.^(Rn.40)

Vi ekŝiĝis el la movado.^(L2.304)

Moor ridas el la tuta gorĝo.^(Rt.17) = ...ridas plengorĝe, laŭte. La rido venas kvazaŭ el ĉiuj partoj de la gorĝo.

El sub la kanapo la muso kuris.^(FE.26) *El* estas ofte uzata kune kun lokaj rolvortetoj. Vidu ekzemplojn en "Lokaj rolvortetoj".

Mi petas vin, sinjorina moŝto, - diris la juvelisto el malantaŭ la tablo.^(M.187) La loko malantaŭ la tablo estas rigardata kiel spaco kun interno. Oni ankaŭ povus uzi *de*.

Iru en la domon de la malĉastistino, kaj elkonduku el tie la virinon, kaj ĉiujn, kiuj estas ĉe ŝi.^(Js.6)

Tie interne estis mallume, almenaŭ en la antaŭa ĉambro, - el interne estis aŭdata muziko.^(FA2.134)

Antaŭa stato

El povas montri antaŭan staton, kiam temas pri ŝanĝiĝo. Ofte estas figura uzo de la ĉi-antaŭa mova signifo.

*Unu el ili eksaltis **el sia dormo** kiel sovaĝa besto.^(FA3.15) Li subite vekigis.*

*Marta rapide kaj kvazaŭ vekite **el longa dormo** kaptis la manon de la kudristino.^(M.103)*

*Ŝi videble sentis la en ĉiu homo denature troviĝantan deziron eltiri sin **el mizero**.^(M.119)*

***El la knabo** fariĝis junulo, kaj li devis forveturi en la malproksiman mondon.^(FA2.82) Li ŝanĝiĝis de knaba stato en junulan staton.*

*Vi iam vidis, kio **el tio** (pomkerno) fariĝis; **el tio** fariĝis io, pri kio vi certe ne pensas, tuta pomarbo, sed ne tuj.^(FA3.141)*

*Vi faris **el mi** la plej malfeliĉan mizerulon en la mondo.^(Rt.104) = Pro via faro mi fariĝis la plej malfeliĉa mizerulo en la mondo.*

Deveno

El ofte montras devenon, originon aŭ fonton.

***El kie** vi estas?^(FA2.37) = De kiu loko vi devenas? Kie estas via origina loko?*

*Kelkaj el la Esperantaj idiotismoj estas prenitaj ankaŭ **el la lingvoj slavaj** (dum aliaj estas prenitaj **el aliaj lingvoj**).^(LR.78)*

*Tradukoj **el ĉi tiu lingvo** estus pli dezirataj kaj pli bone pagataj.^(M.127)*

*Kiom mi povis vidi **el via laboro**, tiu via senduba talento restas [...] en stato rudimenta.^(M.135) La fonto de lia konstato estas ŝia laboro, kiun li vidis.*

*S-ro de Beaufront nur legis eltiron **el tiu ĉi artikolo**.^(LR.81)*

*Tie la floroj kaj la folioj kantis la plej belajn melodiojn **el lia infaneco**.^(FA1.122)*

*La infano alsidiĝis al lito kaj laŭte legis **el la libro**.^(FA3.25)*

Materialo

*El estas la normala rolvorteto por montri materialon. Tiu signifo estas varianto de devena *el*.*

*La reĝino iris en banejon, kiu estis konstruita **el marmoro**.^(FA1.103)*

*Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj **el tolo**.^(FE.35)*

Nenian trinkaĵon **el vinberoj** li devas trinki.^(Nm.6)

Freŝa viando kostas multe, kaj por pretigi **el ĝi** manĝon oni devas ankaŭ forbruligi multe da ligno.^(M.64)

Al mi donu la plezuregon, ke mi faru **el li** kaĉon!^(Rt.70)

El la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.^(FE.30)

Distingo de individuoj

Tre ofte *el* montras grupon aŭ amason, kiam oni distingas aŭ apartigas iujn individuojn de la grupo, aŭ parton de la amaso. Tion oni povas rigardi kiel figuran uzadon de la baza elmova signifo. Oni kvazaŭ elprenas membrojn aŭ partojn por aparta konsidero. Vidu ankaŭ *inter* "Lokaj rolvortetoj".

El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.^(FE.10) Ernesto apartenas al la grupo "ĉiuj miaj infanoj". Inter ili li estas la plej juna.

El ŝiaj multaj infanoj unuj estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.^(FE.12)

Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu **el la infanoj** mi donis po tri pomoj.^(FE.14)

El la tri leteroj unu estis adresita: al Lia Episkopa Moŝto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Moŝto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Moŝto, Sinjoro D.^(FE.42)

Multaj **el niaj amikoj** ne volas pacience atendi kaj labori.^(OV.59)

Tio estis la plej bela horo **el mia vivo**!^(FA3.67) Aŭ de mia vivo.

Trinku **el la vino**, kiun mi enverŝis.^(SS.6) = Trinku iom de la vino...

Li nenion povis rememori **el sia sonĝo**.^(FA2.133)

Speciala varianto de tiu ĉi signifo estas konsisto.

Mia skribilaro konsistas **el inkujo, sablujo, kelke da plumoj, kraĵono kaj inksorbilo**.^(FE.34)

Unu minuto konsistas **el sesdek sekundoj**.^(FE.12)

Kiam *konsisti* montras la esencan parton de io abstrakta, oni uzas *en*: *Vera libereco konsistas en kompleta foresto de leĝoj*.

Kaŭzo

Por kaŭzo oni uzas normale *pro*, sed kiam oni volas montri kaŭzon figure kiel devenon aŭ fonton, oni povas uzi *el*. Vidu ankaŭ *de*.

Ni restas sen rimedoj kaj lacaj kaj devas **el manko de fortoj** ĉesigi la eliradon de nia organo.^(OV.125) = ...pro manko de fortoj...

Clemency **el surprizo** pro tiu ĉi demando preskaŭ renversis la pleton de teo.^(BV.70) El sonas pli bone ol pro ĉi tie, ĉar pro aperas tuj poste.

La tuta cetera parto de l' vorto ŝanĝiĝadis - **el simpla senhelpa neceseco** kaj ne **el ia lingva leĝeco**.^(LR.19)

Unu sinjoro [...] en la komenco estis forte kolera kontraŭ ĝi **el la kaŭzo, ke ĝi "ne estas sufiĉe internacia"**.^(LR.75) = ...kolera kontraŭ ĝi pro tio, ke ĝi... ...kolera kontraŭ ĝi, ĉar ĝi...

Vortfarado

Elen = "eksteren el tiu loko": La akvo fluis de ŝiaj haroj kaj vestoj, kaj verŝiĝis en ŝiajn ŝuojn kaj **elen**.^(FA1.17)

Eligi = "irigi el io": Ĝi estas dramo, miaj fratoj, kiu **eligas** larmojn el viaj okuloj.^(Rt.80) La alumeto **eligis** varman helan flamon. (= ...eligis el si...).

Eliĝi = "iri el io": La ambaŭ virinoj kaj la infano **eliĝis** el veturilo antaŭ unu el la domoj ĉe la strato Piwna.^(M.6) Mi ĝis nun ne kuraĝis demandi vin, [...] kiamaniere vi sukcesis **eliĝi** el la malriĉeco.^(M.156)

El estas ankaŭ uzata prefiksece kun la speciala signifo "komplete, ĝisfine": *ellerni, elkreski*. Vidu "Afiksecaj rolvortetoj".

Ĝis

Limo de movo

Ĝis montras lokon, kiun ia movo atingas, sed ne pasas.

Niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin **ĝis ilia domo**.^(FE.18) Post alveno al ilia domo niaj fratoj ne plu akompanis ilin.

Li kliniĝis **ĝis la tero**.^(FA2.99)

Ĝis ĉi tie aliru, sed ne plu.^(Ij.38)

Ĝis kie ni iros hodiaŭ?

De supre **ĝis malsupre** la kastelo estis fendiĝinta.^(FA2.67)

Starigu nun la kaldronon kaj plenigu ĝin per akvo **ĝis la rando**.^(FA3.137)

La fraŭlineto ruĝiĝis **ĝis la haroj kaj oreloj**.^(M.175)

Limo sen movo

Ĝis ankaŭ povas montri limon de spaco, tereno aŭ simile.

La tuta Sundo ĝis la Sveda bordo estas kovrita de glacio.^(FA2.109) La Sveda bordo estas limo de la glacio.

Ĉapo el urso felo sidis sur lia kapo ĝis sub la oreloj.^(FA1.116) La rando de la ĉapo troviĝis sub la oreloj.

En forte pluva aŭtuna tago li piede ekiris la vojon. [...] malseka ĝis la haŭto li la unuan fojon eniris en Kopenhagon.^(FA3.59) La haŭto estis limo de la la malseko en liaj vestaĵoj.

Ĝis la arbaro estas sufiĉe malproksime.^(FA3.56)

Tempo

Ĝis ofte montras tempon, kiun io atingas, sed ne pasas.

Mi laboras ĉiutage de frua mateno ĝis malfrua vespero.^(L1.73) Post malfrua vespero mi ne plu laboras.

Ĵuru al mi fidelecon kaj obeadon ĝis la morto!^(Rt.30) Nur post la morto povas ĉesi via fideleco kaj obeado.

Mi eltenos ĝis la fino.^(Rt.115)

Ili trinkis ĝis malfrue en la nokto.^(FA1.10)

Nu, atendu ĝis morgaŭ.^(FA1.99)

Ĝis (la) revido! aŭ simple: *Ĝis (la)!* ~ = *Ĝis nia venonta revido mi memoros vin!*

Ĝis kiam vi rifuzos humiliĝi antaŭ Mi?^(Er.10) = *Ĝis kiu tempo vi daŭrigos rifuzi...* Ne konfuzu tian ĉi uzon de *ĝis* antaŭ demando *kiam* (korekta) kun *ĝis* antaŭ nedemanda *kiam*-frazo (nekorekta). Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" kaj "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Speciala uzo de tempa *ĝis* estas montrado de lasta tempo por fini taskon. Tiam *ĝis* signifas "ne pli malfrue ol". La montrita tempo estas mem inkluzivita, sed post ĝi estos tro malfrue.

La tuta traduko estu nepre preta ĝis la fino de Majo.^(OV.563) = ...*preta ne pli malfrue ol la fino de Majo. Estu preta* devas ĉi tie kompreniĝi kiel *fariĝu preta, estu pretigita*. Ĉi tia uzo de *ĝis* estas speciala konvencio. Se tiu konvencio ne ekzistus, oni komprenus, ke la traduko restu preta ĝis la fino de Majo, post kiam ĝi ĉesu esti preta.

Ĝi devis esti preta ĝis sabato, kaj tio ne estis tre facila. Kiam ĝi estis preta estis jam ĝuste sabato.^(FA1.128) Li do sukcesis pri la tasko.

Pro kelkaj kaŭzoj la angla eldono ne povis esti preta ĝis hodiaŭ.^(OV.488) Oni ne sukcesis ĝis tiu

tempo.

*Ĉiu, kiu deziras partopreni en la konkurso, devas sendi ne pli malfrue ol **ĝis la 1-a Decembro 1895** [...] raporton.*^(OV.200) Ĉi tie Zamenhof esprimis dufoje la saman aferon. Oni povus aŭ forigi *ne pli malfrue ol*, aŭ forigi *ĝis*.

Ankaŭ eblas uzi *antaŭ* ("Lokaj rolvortetoj") en ĉi tiaj frazoj, sed tiam la montrita tempo ne estas inkluzivita: *Ĝi devas esti preta antaŭ sabato*. Sabate estos jam tro malfrue. Vidu ankaŭ *por* "Aliaj rolvortetoj".

Atingo de mezuro, grado, nivelo, stato

Ĝis povas montri ian mezuron, gradon, nivelon aŭ staton, kiun io atingas.

*Per konkura marĉando la prezo falis **ĝis tri bacoj**.*^(Rt.18)

*Longigu Dio la vivon **ĝis ekstrema mezuro**!*^(Rz.90)

*Ŝi forigu la malĉastecon de sia vizaĝo kaj la adultemecon de siaj mamoj, por ke Mi ne senvestigu ŝin **ĝis nudeco**.*^(Hs.2)

Ekstrema sur skalo

Ĝis povas montri unu ekstremon de ia skalo aŭ hierarkio, dum *de* montras la alian ekstremon.

*Precipe ŝi amis la rozojn, kaj tial ŝi havis la plej diversajn specojn de ili, **de la sovaĝaj, simple odorantaj, ĝis la plej belaj luksaj rozoj**.*^(FA3.24) Ŝi havas ĉiujn specojn, sovaĝajn, luksajn, kaj ĉiujn aliajn specojn inter tiuj du ekstretoj.

*Ne plu estos loĝanto en ĝi: **de homo ĝis bruto** ĉio foriĝos kaj foriros.*^(Jr.50) Ĉiuj homoj, ĉiuj brutoj, kaj ĉio alia inter tiuj du limoj, foriĝos kaj foriros. Oni subkomprenas ian hierarkion de homoj kaj brutoj.

*Ekzistas ankaŭ [...] poŝaj lernolibroj, kiuj [...] kostas **de 15 ĝis 50 centimoj** por ekzemplero.*^(OV.163) La plej malalta prezo estas 15 centimoj, la plej alta estas 50, sed ekzistas ankaŭ prezoj inter tiuj du ekstretoj. En ĉi tiaj esprimoj oni ofte forlasas *de*: *Ili kostas 15 ĝis 50 centimoj*. La uzo de *de* kaj *ĝis* rilate al nombrovortoj estas iom speciala. Vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".

Ĝis inkluzivas

Esprimo kun *ĝis* normale inkluzivas ankaŭ la *ĝis*-aferon. Se iu petas, ke oni nombru de 1 ĝis 5, oni diru: 1, 2, 3, 4, 5 (la kvino estu inkluzivita). Ifoje por emfazi la inkluzivan signifon oni povas aldoni la vorton *inkluzive*: *Ili loĝas en apartamentoj 101 ĝis 150 inkluzive*. Oni povus ankaŭ uzi *ĝis kaj kun*: *...en apartamentoj 101 ĝis kaj kun 150*.

Se iam oni volus ekskluzivi la *ĝis*-aferton, oni povus aldoni *ekskluzive*: *Ili kostas de 10 ĝis 20 dolarojn ekskluzive* (la plej alta prezo estas 19,99 dolaroj). Tiaj esprimoj estas tamen tre malofte bezonataj.

Vidu ankaŭ "Aliaj rolvortetoj" *Inter*, kaj "Nuanciloj de nombrovortoj".

Frazenkondukilo

Ĝis ne estas nur rolvorteto, sed ankaŭ frazenkondukilo. Tiam *ĝis* rilatas al tuta frazo: *Mi ploris, ĝis mi endormiĝis.* ^(FA1.148) Tio estas klarigita en "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Vortfarado

Ĝisi = "diri ĝis (la revido)!, adiaŭ!": *Post la kongreso ĉiuj ĝisis, kaj iris hejmen.* Vidu la frazon "*Ĝis* (la revido)!".

Ĝiso = "eldiro de la frazo ĝis (la revido)!": *Sekvis ĝisoj kaj kisoj. Poste ĉiuj foriris.*

Aliaj rolvortetoj

Anstataŭ, Dum, Krom, Kun

Lau, Malgraŭ, Per, Po

Por, Pri, Pro, Sen

Anstataŭ

Anstataŭ montras ion, kies rolon plenumas io alia, aŭ ion, en kies loko estas io alia. *Anstataŭ* havas do ian nean valoron.

Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo. ^(FE.26) Li ne donis kafon, sed ja teon. La rolon de kafo (kiel trinkaĵo) plenumis teo.

Abraham iris kaj prenis la virŝafon, kaj oferis ĝin kiel bruloferon anstataŭ sia filo. ^(Gn.22) Li ne oferis sian filon, sed virŝafon.

Marta ekrigardis ĉirkaŭen per okuloj, en kiuj anstataŭ la antaŭmomenta malĝojeco kaj laceco aperis denove energio kaj exploremece. ^(M.119) Antaŭe estis malĝojeco kaj laceco en la okuloj. Nun estis tie energio kaj exploremo.

Kiam mortis Jobab, ekreĝis anstataŭ li Ĥuŝam el la lando de la Temananoj. ^(Gn.36)

Ŝi anstataŭ dezirata laboro ricevis almozon! ^(M.192)

Anstataŭ matene, mi nun hejtados la fornong tagmeze.^(M.64) Mi ne plu hejtados matene, sed tagmeze.

Anstataŭ ĉia respondo la maljunulino nee skuis la kapon.^(M.24) Ĝi ne donis veran respondon, sed kapskua servis kiel respondo.

Antaŭ ke-frazo

Oni uzas *anstataŭ* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo, sed normale intermetas helpan *tio*.

Ĉu mi ne helpu vin, anstataŭ tio, ke vi sola faru la tutan laboron? Nun la intenco estas, ke vi sola faru la tutan laboron. Ĉu ne anstataŭ tio mi helpu vin?

Iafoje oni forlasas *tio*.

Anstataŭ ke ĉiu lernas diversajn lingvojn, ĉiuj ellernadu unu saman lingvon.^(FK.263)

Vidu cetere "Ke-frazoj kiel komplemento" pri rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo.

Antaŭ I-verbo

Ofte oni metas *anstataŭ* antaŭ I-verbo: *La patro, anstataŭ afliktiĝi kiel la patrino, ofte ridadis kaj koleradis.*^(M.101) Vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

Anstataŭ + aliaj rolmontriloj

Anstataŭ estas iom aparta rolmontrilo, ke ĝi fakte tute ne montras frazrolon! Ĝi nur montras, ke io alia plenumas la rolon de la afero, sed ĉu tiu transprenita rolo estas rolo de subjekto, objekto aŭ ia komplemento, tion *anstataŭ* tute ne montras. Kutime la kunteksto montras al kia frazrolo la *anstataŭ*-afero respondas. Je bezono oni povas tamen aldoni alian rolmontrilon, kiu montras la rolon de la *anstataŭ*-esprimo.

Li faris tion pro ŝi anstataŭ pro mi. Se oni dirus *anstataŭ mi*, ŝajnus, ke li anstataŭas min kiel aganton, ke li faris tion anstataŭ ke mi farus tion. *Pro* montras, ke *mi* ludas rolon de "kaŭzo", kaj ke ŝi anstataŭas min en tiu rolo.

Ĉiun, kiu [...] petos ion de ia dio aŭ homo anstataŭ de vi, ho reĝo, oni jetu en kavon de leonoj.^(Dn.6) Sen *de* ŝajnus, ke la petanto anstataŭas vin kiel petanton, ke li petus anstataŭ, ke vi petus.

Petro batis Paŭlon anstataŭ Vilhelmon.^(LR.42) = Paŭlo batis ne Vilhelmon, sed Petron. Komparu kun: *Petro batis Paŭlon anstataŭ Vilhelmo.* = Ne Vilhelmo, sed Petro batis Paŭlon.

Ili veturis al Londono anstataŭ al Bath. Se oni scias, ke Bath estas urbo, oni bone komprenas la frazon ankaŭ, se oni dirus simple *anstataŭ Bath*, sed se oni ne scias, ĉu Bath estas urbo aŭ eble persono, oni povus pensi, ke ili veturis tien anstataŭ, ke ia sinjoro Bath veturus tien.

*Neniu povas protesti, se vi skribos ekzemple per artifikaj gotaj literoj **anstataŭ per literoj ordinaraj**.*^(LR.11) La aldonita *per* ŝajnas superflua, ĉar *literoj ordinaraj* apenaŭ povus ludi alian rolon ol rimedo ĉi tie.

Aldonajn rolmontrilojn oni uzu nur kiam tio estas bezonata por klareco. Plej ofte simpla *anstataŭ* sufiĉas. Komparu kun *krom*.

Tradicie oni klarigas tion ĉi per subkomprenata I-verbo: ...*anstataŭ fari tion pro mi*. ...*anstataŭ peti de vi*... ...*anstataŭ bati Vilhelmon*. ...*anstataŭ veturi al Bath*. ...*anstataŭ skribi per literoj ordinaraj*.

Anstataŭ anstataŭ

La radiko VIC havas en prefikseca uzo signifon similan al *anstataŭ* (vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj"). Oni tial proponis *vice al* aŭ *vic' al* kiel alternativon al *anstataŭ*. *Vic' al* estas farita laŭ *dank' al* (vidu "Normala apostrofado"). Kvankam tiuj alternativoj estas sufiĉe tuj kompreneblaj, ili ne fariĝis popularaj. Normale oni uzu *anstataŭ*, sed almenaŭ en poezio oni ja povas provi *vice al* aŭ *vic' al*. Zamenhof uzis kelkfoje *pro* anstataŭ *anstataŭ*, vidu *pro* (fine).

Vortfarado

Anstataŭa = "tia, ke ĝi servas (aŭ povas servi) anstataŭ io, surogata": *Rompiĝis unu el la radoj de nia aŭto, kaj ni devis almeti la **anstataŭan** radon*.

Anstataŭe = "anstataŭ tio": *Li ne donis al mi kafon. **Anstataŭe** li donis teon*.

Anstataŭi = "esti (servi, roli...) anstataŭ io": *Ne tiel baldaŭ ankoraŭ troviĝos persono, kiu volus kaj povus min **anstataŭi** en la diversaj multaj laboroj por nia afero.*^(OV.126) (= ...*povus servi anstataŭ mi*...) *La patro kaj la fratoj **anstataŭis** al ŝi la okulojn [...], ke ŝi povis pensi, ke ŝi vidas per propraj okuloj.*^(FA3.116) (Ili servis kiel ŝiaj okuloj.)

Anstataŭigi = "meti ion anstataŭ io alia, doni al io la rolon de io alia": *Ĉiu pli granda magazeno por siaj bezonoj uzas virojn, kaj kiu iam provis **anstataŭigi** ilin per virinoj, havis grandan malprofiton.*^(M.89)

Ne konfuzu *anstataŭi* kaj *anstataŭigi*. Ambaŭ estas objektaj verboj, sed tio, kio anstataŭas, mem servas anstataŭ io. Tio, kio anstataŭigas, metas ion anstataŭ io.

Dum

Dum montras tempodaŭron, = "en la daŭro de". *Dum* staras antaŭ tempa aŭ aga esprimo.

*Tondroj bruadis **dum la tuta nokto**.*^(FA1.47)

*Ŝi ne ŝanceliĝis kiel antaŭ kelke da horoj, ne puŝiĝis je la krutaj ŝtupoj kaj ne haltis **dum la irado** por reakiri spiron.*^(M.194)

Dum multe da semajnoj la suno lumas ĉiutage apenaŭ kelke da horoj.^(M.200)

*Estis tie tiel lume, preskaŭ kiel **dum la tago**.*^(M.200)

Dum la vojo Klaro parolis al Marta.^(M.104) La vorto *vojo* normale ne estas aga aŭ tempa, sed ĉi tie ĝi reprezentas iradon laŭ vojo.

Pri la diferenco inter *dum* kaj *en* vidu "Lokaj rolvortetoj" **En**. Ankaŭ *tra* ("Lokaj rolvortetoj") kaj *por* (ĉi-poste) havas similajn tempajn signifojn.

Frazenkondukilo

Dum estas ankaŭ frazenkondukilo: *Forĝu feron **dum ĝi estas varmega**.*^(PE.616) Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol". Tio estas la origina uzo de *dum*. Komence *dum* tute ne estis uzata kiel rolvorteto.

Vortfarado

Dume = 1. "Dum tiu tempo": *Mi iros ĝin akiri en la urbo! **dume** sidu iom ĉe mia malsana infano!*^(M.198) 2. "Provizore, ĝis pli ĝusta tempo": *La verketo eliras **dume** nur en lingvo rusa, kaj poste ni penos, ke ĝi iom post iom eliru ankaŭ en aliaj lingvoj.*^(OV.156) 3. "kontraste al tio, kontraŭe": *La ekposedo de ĉio tio ĉi (verboformoj en naciaj lingvoj) postulas inferan paciencon [...]. **Dume** lingvo arta anstataŭ tiu ĉi tuta ĥaoso [...] donas al vi sole nur 6 vortetojn "i, as, is, os, us, u".*^(FK.272)

Krom

Krom montras aferon, kiun oni konsideras aparte. Tiu baza signifo donas praktike du signifojn: **escepta** *krom* kaj **aldona** *krom*.

Escepta krom

Escepta *krom* montras ion, por kio la cetero de la frazo ne validas.

Se la frazo estas pozitiva, la senco de escepta *krom* estas negativa. Tia pozitiva frazo normale enhavas ĉiu(j), ĉio aŭ tuta.

*Tie estis ĉiuj miaj fratoj **krom Petro**.*^(LR.71) Petro **ne** estis tie.

Krom la studento ĉiuj estis en la lito.^(FA3.52) La studento **ne** estis en la lito.

Ĉiun homon, kiu [...] petos ion de ia dio aŭ homo **krom vi**, ho reĝo, oni ĵetu en kavon de leonoj.^(Dn.6) Vin oni **ne** ĵetu tien.

*Ĉio en ŝi estis juna kaj almenaŭ ŝajne serena, **krom la frunto**.*^(M.150) La frunto **ne** estis tia.

*La tuta teksto estas korekta, **krom unu frazo**.* Unu frazo **ne** estas korekta.

*La tuta popolamaso disiĝis **krom malgranda grupo**.* Malgranda grupo **ne** disiĝis.

Se la frazo estas negativa (kun *ne*, NENI-vorto aŭ *sen*), la senco de escepta *krom* estas pozitiva.

*En la salono estis neniu **krom li kaj lia fianĉino**.*^(FE.26) Li kaj lia fianĉino **ja** estis tie.

*Ne ekzistas Dio **krom Mi**.*^(Re.32) Mi estas Dio, kaj mi **ja** ekzistas.

*La pioniroj de novaj ideoj renkontas nenion **krom moko kaj atakoj**.*^(OV.253) Mokojn kaj atakojn ili **ja** renkontas.

*Ĝiaj vortoj (la vortoj de Esperanto) - **krom kelkaj tre malmultaj** - ne estas arbitre elpensitaj.*^(FK.284) Kelkaj malmultaj **ja** estas arbitre elpensitaj.

*En la lastaj monatoj mi, **krom miaj profesiaj bezonoj**, preskaŭ neniam eliras el la domo.*^(L1.241) Okaze de profesiaj bezonoj mi **ja** eliras.

*Marta kuŝis sur la malmola litaĵo [...] sen ia alia sento **krom morta laciĝo**.*^(M.193) Mortan laciĝon ŝi **ja** sentis.

***Krom tiu mono** [...] ŝi havas jam nenian alian.*^(M.62) Tiu monon ŝi **ja** havas.

Post nenio alia, nenio pli, neniu alia, neniu pli k.s. oni povas ankaŭ uzi *ol*: *La domoj estis nenio alia **krom lignaj budoj**.* = *La domoj estis nenio alia **ol** lignaj budoj.*^(FA3.138) Vidu "Kiel kaj ol".

Aldona krom

Aldona *krom* montras ion, kio ja validas. Al tio oni (poste) aldonas ion alian, kio ankaŭ validas. Normale ankaŭ (eventuale ankoraŭ aŭ *eĉ*) ĉeestas en la frazo por fortigi la aldonan sencon.

***Krom Petro** tie estis ankaŭ ĉiuj aliaj miaj fratoj.*^(LR.71) = *Aldone al Petro ankaŭ ili estis tie.*

*Per prunedono ofte oni perdas **krom sia have** ankaŭ la amikon.*^(H.24) = *Aldone al tio, ke oni perdas sian havon, oni perdas ankaŭ la amikon.*

***Krom mi** restis ĉe la patrino du miaj pli junaj fratoj.*^(M.101) = *Aldone al mi, ankaŭ ili restis tie.*

*Ĉu vi provis jam ian alian laboron **krom tiu, kiu alportas al vi tiel mizeran rekompencan**?*^(M.125)
= *Ĉu vi jam provis ankaŭ alian laboron aldone al tiu, kiu...?*

*La luno ne leviĝis ankoraŭ sufiĉe alte, **krom tio** estis iom da nebulo.*^(FA1.73) = *Aldone al tio, ke la luno ne leviĝis sufiĉe, estis ankaŭ iom da nebulo.*

*Ĝi (la ofico) ne estas ankaŭ facila, kaj **krom tio** mi dubas, ĉu ĝi estus oportuna por vi.*^(M.30) = *Aldone al tio, ke ĝi ne estas facila, mi dubas ankaŭ, ĉu ĝi estus oportuna por vi.*

*La pli juna filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis **krom tio** unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.*^(FE.11) = *Aldone al tio, ke ŝi estis*

simila al la patro, ŝi estis ankaŭ bela.

Krom Karlo, venis eĉ lia tuta familio. = *Aldone al tio, ke venis Karlo...*

*Vi estis por mi tiel bona, ke **krom nehonesta** mi estus ankoraŭ sendanka, se mi...*^(M.58) = *...al nehonesteco aldoniĝus ankoraŭ sendankeco...*

Aldona *krom* estas normale ĉiam pozitiva, kiel en ĉiuj ekzemploj ĉi-antaŭe. Sed se oni kreas negativan frazon kun *krom* kaj *ankaŭ*, *krom* ricevas negativan aldonan sencon: ***Krom Petro ankaŭ Karlo ne estis tie.*** = *Petro ne estis tie, kaj aldone ankaŭ ne Karlo.* Tiajn frazojn oni ial apenaŭ uzas en la praktiko.

Risko de miskompreno

Normale la kunteksto klare montras, ĉu temas pri escepta aŭ aldona *krom*. Se ĉeestas *ankaŭ*, *ankoraŭ* aŭ *eĉ*, tiam *krom* estas **nepre aldona**. Se mankas tia vorto, kaj la frazo estas negativa, *krom* estas **nepre escepta**. Tamen se la frazo estas pozitiva, kaj ne ĉeestas *ankaŭ*, *ankoraŭ* aŭ *eĉ*, povas iafoje ekesti duboj: ***Krom Petro tie estis ĉiuj aliaj miaj fratoj.*** Ĉu Petro estis tie, aŭ ne?

Tiaj miskomprenablaj frazoj estas tre maloftaj, sed je bezono oni povas por la escepta signifo uzi anstataŭe: *kun escepto de*, *escepte de*, *escept(int)e* + N-finaĵo, aŭ *ekskluzive de*. Por aldona signifo oni povas uzi: *aldone al*, *inkluzive de*. Plej simple estas tamen aldoni *ankaŭ* por montri, ke *krom* estas aldona.

Oni povas anstataŭ *krom* uzi *ekster* ("Lokaj rolvortetoj"), kiu povas esti kaj escepta, kaj aldona, sed kiu normale nur havas pozitivan signifon. Komence Zamenhof uzis ankaŭ *al tio* anstataŭ *krom tio* (vidu *al* "Direktaj rolvortetoj"), sed tio plene malaperis.

Antaŭ ke-frazo

Oni uzas *krom* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo, sed intermetas helpan *tio*.

Krom tio, ke li venis malfrue, li eĉ kondukis tre malbone. Aldona *krom*.

Krom tio, ke la knabino, eldorlotita per baloj kaj belaj vestoj, ne havis grandan deziron labori, montriĝis ankaŭ, ke tiu granda edukiteco, kiun la onklino al ŝi donis, havigis al ŝi nek kapon, nek manojn.^(M.102) Jam montriĝis, ke ŝi ne havas labordeziron. Aldone montriĝis, ke ŝi ankaŭ ne havas sciojn nek laborkapablon.

Iafoje oni forlasas *tio*.

*Mi [...] nenion pli postulus, **krom ke oni montru al mi sindonecon kaj estimon.***^(Rz.34) Escepta pozitiva *krom*.

Vidu cetere "Ke-frazoj kiel komplemento" pri rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo.

Antaŭ I-verbo

Foje oni metas *krom* antaŭ I-verbo: *Mi faris nenion **krom dormi***. Vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

Krom + aliaj rolmontriloj

Krom estas iom aparta rolmontrilo, ke ĝi fakte tute ne montras frazrolon! Ĝi nur montras, ke la afero estas konsiderata aparte, sed ĉu la afero respondas al subjekto, objekto aŭ al ia komplemento, tion tute ne montras *krom*. Kutime tamen la kunteksto montras, al kia frazrolo la *krom*-afero respondas. Je bezono oni povas tamen aldoni alian rolmontrilon, kiu montras la rolon de la *krom*-esprimo.

*Kiu alportas oferojn al dioj, **krom al la Eternulo sole**, tiu estu ekstermita.*^(Er.22) Sen *al* ŝajnus, ke nur la Eternulo povas alporti oferojn al dioj sen esti ekstermita. *Al* necesas por komprenigi, ke la Eternulo estas la ricevanto de la oferoj.

*Ne estos en ĉi tiuj jaroj roso nek pluvo, **krom en la okazo**, se mi tion diros.*^(Rĝ1.17) *En* montras, ke *okazo* estas tempa komplemento.

*Li sciis pri nenio, **krom nur pri la pano, kiun li manĝis.***^(Gn.39) Ĉi tie *pri* ŝajnas superflua. Ankaŭ sen *pri* oni bone komprenus la frazrolon de la pano.

Krom Vilhelmon Petro batis ankaŭ Paŭlon. = *Krom bati Vilhelmon...* N-finaĵo post *krom* estas fakte ĉiam superflua, kvankam ne erara en ĉi tiaj frazoj. Konfuzo ne povas estiĝi. Ĉi tie la loko de *ankaŭ* malebligas miskomprenon. Komparu kun: ***Krom Vilhelmo ankaŭ Petro batis Paŭlon.*** = *Krom ke Vilhelmo batis Paŭlon, ankaŭ Petro faris tion.*

Nur tre malofte oni uzas aldonajn rolmontrilojn kune kun *krom*. Komparu kun *anstataŭ*, kiu estas pli ofte uzata tiel, eĉ kun N-finaĵo.

Tradicie oni klarigas tion ĉi per subkomprenata I-verbo: *...krom alporti al la Eternulo sole...*
...krom scii nur pri la pano... *Krom bati Vilhelmon...* Tia klarigo tamen ne eblas en la dua ekzemplo ĉi-antaŭe.

Vortfarado

Kroma = "aldona, plia, krom alia": *Por ricevi unulitan ĉambron vi devas pagi **kroman** kotizon.*

Krome = "aldone, plie, krom tio": ***Krome*** vi devas pagi por *matenmanĝo*.

Kroma kaj *krome* havas ĉiam aldonan signifon, neniam esceptan.

Kun

Kun montras akompanon (estadon en la sama loko, moviĝon en la sama movo). *Kun* montras aŭ tion, kio akompanas, aŭ tion, kio estas akompanata, laŭ la kunteksto.

Resti kun leono estas danĝere.^(FE.7) = *Resti en la sama loko kiel leono...*

Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11) = *...vivi en la sama loko kiel ili.*

Mi vivas kun li en granda amikeco.^(FE.35)

Ho, kun li oni devas esti singarda!^(Rz.32) = *...kiam oni estas kun li...* Vidu ankaŭ ĉi-poste pri kun por koncernato.

Sur la korto staras koko kun tri kokinoj.^(FE.33) = *...koko akompanata de tri kokinoj.*

Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakaĵo.^(FE.35)

Mi trinkis teon kun kuko kaj konfitaĵo.^(FE.35)

Mi vidis vian avinon kun ŝiaj kvar nepinoj kaj kun mia nevino.^(FE.33) Verŝajne la nepinoj kaj la nevino estis kun la avino, sed teorie ekzistas la eblo, ke ili estis kun mi. Eble ili ĉiuj sep estis en la sama loko.

Li renkontis vartistinon kun malgranda infano.^(FA1.127) = *...kiu havis malgrandan infanon.*
Komparu kun: *Li kun malgranda infano renkontis vartistinon.* La infano akompanis lin. Tamen ankaŭ la unua varianto iaforte povus signifi, ke la infano estis kun li, se la kunteksto permesus. La dua varianto estas tamen nepre unusenca.

Subite la kofro ekflugis kun li tra la kamentubo tre alten.^(FA1.127) La kofro prenis lin kun si.

Ĉu en ĉi tiu troviĝas kaleŝo kun ĉevaloj?^(FA3.89)

Ofte la *kun*-afero estas tre intime ligita al io. Ĝi povas troviĝi ene de ĝi, aŭ eĉ esti parto de ĝi.

Sur ĉiuj fingroj brilis ringoj kun diamantoj, kiuj ĉiuj estis veraj.^(FA2.136) La diamantoj estis fiksitaj al la ringoj.

Oni povis ankaŭ vidi tra tiu pordo vicon da ĉambroj kun luksaj mebloj.^(M.114) La mebloj troviĝis en la ĉambroj.

Vortojn kun "um" oni devas lerni, kiel simplajn vortojn.^(FE.42) = *Vortoj, kiuj havas la sufikson "um" kiel parton de si...*

Li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo.^(FE.26) = *...teon, en kiu estis sukero...*

Kio estas tiu granda kastelo, tuj apud la urbo, kun la tiel altaj fenestroj?^(FA1.127) = *...kiu havas la tiel altajn fenestrojn.*

Ĉe la fenestro sidis malgranda knabo kun freŝaj ruĝaj vangoj, kun helaj, radiantaj okuloj.^(FA2.144)

*En la ĉambro, en kiun ŝi eniris, sidis **kun pipo** en la buŝo grizeta viro.*^(M.181)

*Tiuj bulkoj eĉ estis **kun sekvinberoj**.*^(FA1.49)

Farado de la sama ago

Kun povas montri ion, kio faras la saman agon, ĉu precize la saman agon, ĉu agon kun la sama celo, ĉu agon kun reciproka celo, ĉu similan sed konkuran agon, laŭ la kunteksto. Normale la *kun*-afero ankaŭ estas en la sama loko, sed ne nepre.

*Eniru en mian varman ĉambron kaj manĝu **kun mi**.* Ili ambaŭ manĝu en la sama loko, verŝajne la saman manĝon.

*Venu kune **kun la patro**.*^(FE.8) Kaj vi, kaj la patro venu, samtempe. La aldono de *kune* plifortigas la kunecon al precize la sama loko, movo kaj celo.

*Niaj fratoj eliris **kun la gastoj** el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo.*^(FE.18)

*Ŝi edziniĝis **kun sia kuzo**, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi **kun alia persono**.*^(FE.39)
Reciproka kunagado. Ŝi edziniĝis al la kuzo, kaj la kuzo edziĝis al ŝi.

*La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune **kun ni** kontraŭ niaj malamikoj.*^(FE.39) Li batalis sur la sama flanko kontraŭ la sama malamiko.

*Se li povos batali **kun mi** kaj venkos min, tiam ni estos viaj sklavo.*^(Sm1.17) Ili batalos en la sama batalo, sed por malsamaj celoj. Ili batalos unu kontraŭ la alia. Por klareco oni povas uzi *kontraŭ* anstataŭ *kun*.

*La jura konsilisto Knap defendis tiun opinion tiel fervore, ke la mastrino tuj konsentis **kun li**.*^(FA1.72) Ŝi ekhavis la saman opinion kiel li.

*Ĝuste hieraŭ ni parolis **kun vi**.*^(M.96) Ni parolis al vi, kaj vi parolis al ni.

*Ŝia frunto [...] per sia plena paleco malgaje kontrastis **kun la ruĝo sur la vangoj**.*^(M.56) La frunto kontrastis al la vangoj, kaj reciproke.

Proksimigo, rilatigo

Kun povas montri abstraktan rilatigon aŭ proksimigon.

*Multaj personoj intermiksas mian nomon **kun la nomoj de miaj fratoj**.*^(OV.431) La diversaj nomoj estas en la pensoj tiel proksimaj unu kun la alia, ke oni ne povas ilin distingi.

*Sur la vizaĝo oni povis vidi konfuzon, ligitan **kun tiu sama kompato**, kiu sonis en la voĉo!*^(M.135)
La konfuzo kaj la kompato estas kunigitaj per ligo.

*Ŝi ridis pri la du seĝoj, ĉe kiuj unu piedo estis malpli longa ol la tri aliaj, kaj ŝi komparis ilin **kun la kripluloj-maljunuloj**, kiujn ŝi vidadis sur la stratoj.*^(M.38) Ŝi metis ilin unu kun la alia en la pensoj por kompari ilin.

Akompana eco, sento aŭ fenomeno

Kun povas montri ian econ, senton aŭ fenomenon, kiu akompanas ion (personon, objekton, agon).

"*Kion mi vidas!*" *diris ŝia patrino kun grandega miro.*^(FE.17) Ŝiajn vortojn akompanis miro.

Kun bruo oni malfermis la pordegon.^(FE.38) Samtempe kiel la malfermado, kaj pro ĝi, aŭdiĝis bruo.

Viaj konatoj estos homoj kun la plej aristokrata konduto.^(Rz.84) = ...*homoj, kiuj kondukas plej aristokrate.*

Tio signifas? - demandis Marta kun frapanta koro.^(M.30) Ŝia koro frapadis dum ŝi demandis.

Li deturnis la kapon kaj respondis kun apenaŭ kaŝata malkontenteco.^(M.10)

La infano kun vizaĝo ruĝa de varmeĝo ĵetiĝadis sur ĝi (la litaĵo) kun preskaŭ senĉesa tusado kaj neklaraj plendoj.^(M.194) Aŭ ...*dum preskaŭ senĉesa tusado...*

Tempo

Kun-esprimo povas montri ion, ĉe kies apero (aŭ tuj poste) okazas io.

Leviĝu kun la suno, edziĝu dum juna.^(PE.1307) = *Leviĝu, kiam la suno leviĝas...*

Samtempe kun la leviĝo de la ambaŭ virinoj malaperis la paro da okuloj.^(M.43) Oni povus ankaŭ uzi kiel: *Samtempe kiel la leviĝo...*

Kun tiuj ĉi vortoj li malaperis en la arbaron.^(Rt.59) = *Dirinte tiujn ĉi vortojn li malaperis...*

Kun la nuna numero finiĝas la unua jaro de eldonado de nia gazeto.^(OV.82) La unu jaro finiĝas, kiam eldoniĝas la nuna numero.

Kun povas ankaŭ montri tempon, dum kies iom-post-ioma iro io ŝanĝiĝas.

Ŝi amis lin kun ĉiu tago pli varmege kaj pli sincere.^(FA1.112) La amo kreskis laŭ la pasado de la tagoj.

Kun la tempo la formo nova iom post iom elpuŝos la formon malnovan.^(FAnt) = *Laŭ la paso de la tempo...*

Kun kvazaŭ partícipo

Ofte oni povus anstataŭigi *kun* per partícipo. La frazparto post *kun* estus objekto de tiu partícipo.

Li renkontis vartistinon kun malgranda infano.^(FA1.127) = *Li renkontis vartistinon havantan*

malgrandan infanon. ...vartistinon, kiu havis malgrandan infanon.

*Li **kun teatra gesto** montris la pordon de la kabineto.^(M.46) = ...farante teatran geston...*

*La ĉefepiskopo forlasis ŝin **kun koleraj vortoj**.^(FA1.113) = ...dirante kolerajn vortojn.*

Pro tio, ke *kun* povas esprimi tiajn agajn ideojn, ĝi en iaj frazoj eĉ povas peri priskribon, kvazaŭ ĝi estus verbo: *Li sidis **kun** la brakoj kunmetitaj.* = ...*tenante la brakojn kunmetitaj.* Vidu "Perverba priskribo de objekto" kaj N por aliaj signifoj.

Koncernato

Zamenhof ofte uzi *kun* por montri ion, kio estas iel koncernata. Kiam ne temas pri akompano, estas rekomendinde uzi pli klaran rolvorteton. Ofte *pri* estas la ĝusta elekto.

*Estis **kun li** tiel same, kiel **kun la ministro**: li rigardadis kaj rigardadis.^(FA1.70) Uzu *pri*.*

***Kun la kudrado de gantoj** la afero iris malbone.^(FA1.144) Uzu *pri*.*

*Kiu povus supozi, ke sinjorino Herminio iam agos **kun vi** en tiel kruela maniero!^(M.150) Uzu *kontraŭ*.*

*Kio fariĝis **kun ŝiaj infanoj**?^(M.118) Uzu *al*.*

*Rekomendinte al la infano esti singarda **kun la fajro**, ŝi denove malsupreniris.^(M.13) Uzu *pri*. = ...*singarda en ĉiu ago, kiu koncernas la fajron...* Ifoje tamen *singarda kun* povas esti ĝusta: ***Kun li oni devas esti singarda.***^(Rz.32) = *Kiam oni estas kun li...**

Kun kaj per

Foje *kun* (akompano) kaj *per* (ilo, rimedo) povas esti tre proksimaj. Ilo aŭ rimedo ja ankaŭ akompanas la agon, al kiu ĝi servas. Oni elektu laŭ tiu senco, kiun oni volas esprimi.

*Ĉe la lasta vorto li **kun teatra gesto** montris la pordon de la kabineto.^(M.46) La montrado estis akompanata de teatra gesto, tial *kun*. Oni uzu anstataŭe *per*, se ĝuste la teatra gesto servis por montri la pordon.*

*Mi iris **kun ŝipo, kiu veturis norden.**^(FA3.128) Li akompanis la ŝipon. Oni povus ankaŭ uzi *per*, se oni volas diri, ke li uzis la ŝipon kiel veturilon.*

Sed plej ofte *kun* kaj *per* donas tute malsamajn signifojn al frazo: *Ŝi vidis ĉevalon **per binoklo**.* Ŝi uzis la binoklon por vidi. *Ŝi vidis ĉevalon **kun binoklo**.* La ĉevalo havis binoklon, aŭ eble ŝi havis binoklon, sed ne uzis ĝin.

Rolvortaĵoj kun kun

Pri esprimoj kiel *kompare kun, kune kun* (rolvortaĵoj) vidu "Rolvortaĵoj".

Vortfarado

Kune = "samtempe + samloke + samage + samcele, kiel unu tuto, unu kun la alia": *Ĉu vi konsentas, ke ni vojaĝu kune?*^(FA1.39) *Patro kaj patrino kune estas nomataj gepatroj.*^(FE.36) *Ili estas kune.* (= *Ili havas amrilaton.*) *Kune kun* estas ofte uzata kiel pli emfaza formo ol simpla *kun*. Vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe.

Ĉi-kune = "kun tio ĉi, kune kun tiu ĉi letero, paketo aŭ simile": *Mi sendas ĉi-kune internacian respondkuponon.*

Kuniĝi = "kaŭzi, ke io estu kun io": *Malfeliĉo ofte kuniĝas la homojn, kaj feliĉo ofte disigas ilin.*^(FE.42)

Kuniĝi = "ekesti kune kun io": *Eĉ en songo ŝi ne povis kuniĝi kun ili.*^(FA3.123) *Ĉiuj tiuj larmoj kuniĝis en unu solan larmon.*^(FA3.142)

En kunmetaĵoj prefikseca *kun* montras jen kunecon, jen kuniĝon. Neniu regulo decidas pri tio. Ĉiun vorton oni devas lerni aparte: *kunludi* = "ludi kune", *kuntreni* = "treni kun si", *kunmeti* = "meti en la saman lokon", *kuntiri* = "tiri al la sama loko, tiri kun si". Oni faris diversajn provojn distingi la du signifojn de prefikseca *kun*: *kunevivado*, *kunkunvoki*, *kunenveni* (= *veni kune*), *alkunveni* k.s. Ĉiuj provoj malsukcesis. La praktiko montris, ke ne necesas distingaj formoj. Por klare montri kunecon la plej bona solvo estas dismeti la kunmetaĵon: *ludi kune*, *tiri kun si*...

Laŭ

Laŭ montras vojon, irejon aŭ longforman aferon, kiun io sekvas en movo.

Nun mi kuros supren laŭ la ŝtuparo.^(FA1.137) = ...*sekvante la vojon de la ŝtuparo.*

Li veturigos nin laŭ Rejno supren.^(Rn.15) La veturo sekvas Rejnon (rivero), ĉu en la akvo, ĉu sur la bordo.

Ni turnis nin kaj ekiris laŭ la vojo al Baŝan.^(Re.3)

Ĝi (formiko) rampis supren laŭ la trunko.^(FA3.132)

Ŝi deflankiĝis de la rekta linio, laŭ kiu ŝi kuris ĝis nun.^(M.212)

Senĉesa bruo de radoj simile al senfina tondro kuris laŭ la mezo de la larĝa strato.^(M.200)

La boato kuris laŭ la fluo.^(FA2.56) La boato sekvis la direkton de la fluanta akvo. La fluanta akvo estis kiel vojo.

Iru laŭ la vojo de la prudento.^(SS.9) Figura esprimo.

Nevoja direkto

Laŭ povas montri ion nevojan, kies direkton io sekvas.

*Katon oni devas karesi **laŭ la haroj**. = ...laŭ la direkto de la haroj.*

*Li kuŝiĝis **laŭ sia tuta longo** malantaŭ flartabakujo.^(FA1.98) Li devis sekvi sian propran longon, kiam li kuŝiĝis.*

Konformeco

Plej ofte *laŭ* montras ion, al kio io konformas. Povas esti volo, sento, opinio, signo, informo, klarigo, modelo, normo, plano, regulo k.t.p. (Ofte la mala signifo estas esprimebla per *kontraŭ*.)

*Mi restas tie ĉi **laŭ la ordono de mia estro**.^(FE.26) Mi sekvas lian ordonon.*

*Se montriĝos, ke estas necese ion aldoni aŭ ŝanĝi, mi tion ĉi volonte faros **laŭ viaj konsiloj**.^(L2.149)*

*Tio ĉi estas **laŭ lia gusto**.^(PE.2434) = ...konforma al lia gusto.*

*Neniu el ili scias flugi **laŭ signo kaj komando**, aŭ danci **laŭ muziko de pafitejoj**.^(Rt.70)*

*Je la oka horo ŝi devis **laŭ la kutimo** iri al la kudrejo.^(M.133)*

*Mi rakontos ĉion **laŭ ordo**.^(Rz.13)*

*Mi mem, **laŭ via ekzemplo**, volas okupi min per literaturo.^(Rz.95)*

*Lerni la lingvon ĉiu povas **laŭ ĉiuj libroj, kiujn li deziras**.^(OV.42)*

***Laŭ la ruĝa mantelo kaj la ora kolĉeno** oni povis rekoni la larĝan magistratanon.^(Rn.21)*

*Mi preferis ne tuŝi tiujn duoblajn formojn, sed rigardi ambaŭ formojn kiel egale bonajn kaj uzeblajn **laŭ la libera elekto de la uzantoj**.^(OV.48)*

Bazo de eldiro

Iom subtila nuanco estas la uzo de *laŭ* por montri bazon por tio, kion prezentas la tuta frazo, = "se oni konsideras".

***Laŭ la projekto de la inĝenieroj** tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj.^(FE.25) = Se oni konsideras la projekton de la inĝenieroj... Se pravas la projekto...*

*La pli juna filino [...] estis la plena portreto de sia patro **laŭ sia boneco kaj honesteco**.^(FE.11) = ...se oni konsideras ŝian bonecon kaj honestecon.*

*En la sama momento venis iom pli maljuna virino, ankaŭ malriĉa **laŭ siaj vestoj kaj aspekto**.^(FA3.74) = ...tion oni povis kompreni pro ŝiaj vestoj kaj aspekto.*

*Tiu ĉi vido **laŭ ŝia opinio** estis la plej bela.^(FA1.53) = Ŝia opinio estis, ke tiu ĉi vido estas la plej bela.*

***Laŭ mi** tiu ĉi demando estas por la publiko sen signifo.^(OV.25) = Se mia opinio estas ĝusta...*

Miaopinie...

*La maljuna avo **laŭ sia profesio** estis skulptisto.*^(FA2.109) = *Se oni nomas lin laŭ la profesio...*

Vortfarado

Laŭe = "laŭ tio, konforme al tio": *Ne forgesu agi **laŭe**.*

Laŭlonge = "laŭ la longo de io": *Li iris returne al la Orienta strato kaj **laŭlonge** trairis ĝin jam preskaŭ tutan, kiam eklumis la luno.*^(FA1.74) (Li trairis la straton ne laŭ ĝia larĝo, sed laŭ ĝia longo.) *Reirante al la gastejo [...] li dancis **laŭlonge** de la tuta vojo.*^(FA1.44)

Malgraŭ

Malgraŭ montras ion, kio devus malhelpi, sed kio tamen ne sukcesas malebligi la aferon.

*Ĉiuj sukcesoj de Esperanto venis de tio, ke ni ĉiam staris forte, **malgraŭ ĉiuj ventegoj.***^(L2.92) Ĉiuj ventegoj ne sukcesis malebligi, ke ni staris forte.

*Post mia forveturo li, **malgraŭ sia malbona farto**, veturis ankaŭ Bruselon.*^(OV.247) La malbona farto ne sukcesis malebligi la veturon al Bruselo.

*Se mi ne scius, ke **malgraŭ via tuta ventanimeco** vi esence estas bona knabo, mi vere povus ekmalami vin.*^(M.46) La ventanimeco ne estas sufiĉa kialo por nomi lin malbona knabo.

***Malgraŭ lia aĝo** (li havis tiam kvindek kvar jarojn), li en la daŭro de kelkaj tagoj perfekte ellernis nian lingvon.*^(OV.70) (Devus esti *sia aĝo*, vidu "Si".)

*Miaj tieaj enspezoj [...] ne sufiĉis **malgraŭ mia tre modesta kaj tre avara maniero de vivado!***^(L1.113) Oni supozus, ke dank' al la modesta vivado la enspezoj sufiĉos, sed ne.

*Suferi mizeron mi devas, sed toleri ofendojn... **malgraŭ ĉio...** mi ne povas... ne, mi ankoraŭ ne povas! Adiaŭ!*^(M.172) Eble mi devus toleri ankaŭ ofendojn, sed mi tamen ne povas tion fari. *Malgraŭ ĉio* ricevas sian signifon de la kunteksto, ekz. "malgraŭ ĉiuj supozoj".

Malgraŭ tio ke

Oni povas uzi *malgraŭ* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo. Normale oni intermetu helpan *tio*.

*Li forveturis **malgraŭ tio, ke mi malpermesis tion.*** Tio, ke mi malpermesis forveturadon, ne povis malhelpi, ke li forveturis.

Oni povas tamen forlasi *tio*. Vidu "Ke-frazoj kiel komplemento" pri rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo. *Malgraŭ (tio) ke* similas al *kvankam*. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" pri la diferenco.

Per

Baze *per* montras ilon aŭ rimedon por fari agon, por atingi rezulton.

Per hakilo ni hakas, per segilo ni segas, per fosilo ni fosas, per kudrilo ni kudras, per tondilo ni tondas, per sonorilo ni sonoras, per fajfilo ni fajfas.^(FE.45) La montritaj aferoj estas iloj por la respektivaj agoj.

Ŝi kombas al si la harojn per arĝenta kombilo.^(FE.34)

En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo.^(FE.34)

Li pagis la rizon per sia lasta mono. Normale oni pagas per io, sed se temas pri maniero esprimi la pagatan valoron, oni ankaŭ povas uzi *en*: *Li pagis la kotizon per/en frankoj.*

Korpoparto povas servi kiel ilo.

Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj.^(FE.9)

Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12)

Nun la juvelisto jam per ambaŭ manplatoj ekfrotis siajn harojn.^(M.190)

Per la haroj mi vin trenos en la preĝejon.^(Rt.77) Ĉi tie temas pri korpoparto, kiun la aganto tenos. En tiaj okazoj oni prefere uzu [je](#).

Eĉ persono povas esti uzata kiel ilo.

Ni per niaj spionoj eksciis, ke Roller estas bone enpeklita.^(Rt.62) Oni uzis la spionojn por eltrovi aferon.

Kion la alte estimata magistrato anoncigas al mi per vi?^(Rt.69) La magistrato donis al vi la taskon anonci ion al mi.

Iafoje loko povas esti rigardata kiel rimedo por io.

Enirinte per la pordo de la kuirejo, mi enrigardis tra la pordokurteno.^(M.46) Normale oni uzus *tra*, sed *per* ne estas erara.

Ankaŭ ago aŭ kondukmaniero povas esti rimedo por atingi ion.

Li konsilis al vi, ke vi vendu per aŭkcio vian dokumenton de nobeleco.^(Rt.40) Aŭkcio servu kiel rimedo por vendi ion.

Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj.^(FE.27)

Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron.^(FE.34) *Per helpo de* estas praktike egala al simpla *per*.

Vian liton virgulinan mi okupos per forto, kaj vian fieran ĉastecon mi venkos per ankoraŭ pli granda fiereco.^(Rt.77) Mi uzos forton kaj fierecon por atingi celon.

Ĉiu povis ĝin rekoni tuj per la unua rigardo.^(FA1.144)

*Mi rekonis lin **per la voĉo**.* Mi rekonis lian voĉon, kaj tiel povis rekoni lin. Rimarku la diferencon disde la antaŭa ekzemplo, kie la *per*-komplemento estas ago de la rekonanto. Ĉi tie la *per*-komplemento estas "ago" de la rekonato. Ordinare estas pli bone uzi *laŭ* en tiaj ĉi okazoj: *Laŭ lia sufokiĝanta voĉo oni apenaŭ povus rekoni en li sinjoron Snitchey.*^(BV.73)

Nepersona aganto aŭ kaŭzanto

Per povas montri nepersonan aganton aŭ kaŭzanton. La sama afero ankaŭ povas aperi kiel subjekto.

*La juna virino efektive tremis **per la tuta korpo**.*^(M.12) Oni povus ankaŭ diri: *Ŝia tuta korpo tremis.*

*Ĉu [...] ĝi (la historio) flamigis vian infanan fantazion kaj infektis vin **per la manio fariĝi granda homo**?*^(Rt.86) Ĉu la manio infektis vin pro la historio?

*La sango elfluis **per grandaj gutoj**.*^(FA3.2) Grandaj sangogutoj elfluis.

*La pli maljuna estis tiel simila al la patrino **per sia karaktero kaj vizaĝo**, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrino.*^(FE.11) Ŝia karaktero kaj vizaĝo estas similaj al la karaktero kaj vizaĝo de la patrino. Ŝia karaktero kaj vizaĝo estis la kaŭzo de la simileco.

*La vintra ĉielo brilis **per la plej pura lazuro**.*^(M.116) Plej pura lazuro brilis. La lazuro estis la kaŭzo de la brilo.

Ĉe iaj IĜ-verboj nepersona aganto aŭ kaŭzanto povas aperi kiel *per*-komplemento. Se oni forigas IĜ, la *per*-komplemento povas fariĝi subjekto.

*La remparo fortikiĝis kaj baldaŭ kovriĝis **per abunda herbo**.*^(FA2.116) Abunda herbo kovris la remparon.

*Li vekigis **per tio, ke iu lin skuis**.*^(FA1.141) Tio, ke iu lin skuis, vekis lin. La skuado vekis lin.

*Ŝi ne havis piedojn, la korpo finiĝis **per fiŝa vosto**.*^(FA1.51) Fiŝa vosto finis la korpon. Oni povus eble uzi *je* anstataŭ *per*, sed *per* estas pli bona.

Ago

Foje *per*-komplemento ripetas la agon de la ĉefverbo kun aldonaj informoj.

*Mia onklo ne mortis **per natura morto**.*^(FE.39) = *Mia onklo ne mortis nature.*

*Ŝi ankaŭ flugis rekte en la fornon, al la stana soldato, ekflamis **per hela flamo** kaj malaperis.*^(FA1.101) = *...ekflamis hele...*

*Ŝi sidiĝis sur la planko apud la patrino, kuŝiĝis sur ŝiaj genuoj kaj ekdormis **per dormo malfacila kaj longa**.*^(M.182) = *...ekdormis malfacile kaj longe.*

Ĉe iuj verboj oni simile uzas objekton, kiu ripetas la agon de la ĉefverbo. Vidu "N por objekto" kaj "Senobjektaj verboj" (*dormi*).

Per si (mem)

La esprimo *per si (mem)* signifas "per propra efiko, sen ia rimedo". Vidu ankaŭ "Si en fiksitaj esprimoj".

*La rideto nun elnaĝis **per si mem** kaj sen perforteco el la brusto de la juna patrino.*^(M.71)

*Ĉiuj prepozicioj (rolvortetoj) **per si mem** postulas ĉiam nur la nominativon (formon sen N-finaĵo).*^(FE.28)

*Esperanto estas plena je harmonio kaj estetiko kaj memorigas **per si** la lingvon italan.*^(FK.284)

Mezuro

Per estas foje uzata por montri mezuron.

*Ĉiu sciigo, ho ve, alproksimigas min **per unu paŝo** al la tombo!*^(Rt.6)

*Kiam ekparolas kun mi persono, kiu havas rangon **per unu grado** pli altan, mia animo tuj forkuras kaj mia lango engluiĝas en koton.*^(Rz.56)

Normale oni uzas N-finaĵon aŭ *je* por montri mezuron. Vidu "N por mezuro" kaj "Je".

Potenco alvokata

Oni uzas *per* ĉe alvokoj de ia potenco en ekkrioj, ĵuroj kaj similaj esprimoj. *Per* tiam montras rimedon por iel akiri fortojn aŭ simile. Oni tiel uzas ankaŭ pro kaj iafoje je.

***Per Dio!** Mi ne povus tion kredi, se mi ne vidus ĝin per miaj propraj okuloj.*^(H.5)

***Per ĉiuj diabloj!** mi elgratos al li per la ungoj la okulojn.*^(Rt.40)

*Mi ĵuras **per mia honoro.***^(Rt.13)

Oni ankaŭ uzas similajn ekkriojn tute sen rolmontrilo. Oni povus diri, ke temas pri la frazrolo alvoko. Vidu "Alvoko".

Per kaj de

En pasivaj frazoj ("Pasivo") oni povas foje heziti, ĉu uzi *per* (por ilo) aŭ *de* (por aganto). Tiaj hezitoj ekestas ĉe verboj, kiuj povas havi aŭ aganton aŭ ilon kiel subjekton. Oni povas diri ekz. *la botelo estis ŝtopita **per korko***, se oni pensas: *Iu ŝtopis ĝin per korko*. Sed oni povas ankaŭ diri: *la botelo estis ŝtopita **de korko***, se oni pensas: *Korko ŝtopis la botelon*. Aliaj tiaj verboj estas ekz. *kovri, bari, garni, ilustrati, komenci, trafi, vundi kaj legitimi*. Vidu ankaŭ "Elektio de pasiva participo - specialaj okazoj" kaj "Alternativaj frazkonstruoj".

Vortfarado

Pera = "nerekta, uzanta interan rimedon": *Mi instruas Esperanton laŭ **pera** metodo.* (= ...nerekta metodo, ...metodo kiu uzas nacian lingvon.)

Pere = "nerekte, uzante interan rimedon": *Ni interparolis **pere** de interpretisto.*

Senpere = "rekte, sen interaĵo, tuj (en loka signifo)": *Knut staris **senpere** ĉe la pordeto de la kaleŝo.*^(FA3.65) *Mi eksciis tion **senpere**.* (= ...rekte de la fonto.)

Peri = "interhelpi, havigi ion interhelpe": *Ni povas **peri** abonojn de ĉiaj Esperantaj gazetoj. -- Mi estas **peranto** de UEA.*

Pero = "la ago peri ion, perado": *Nenia voĉdonado de la L.K-anoj povas esti farata sen la **pero** de la prezidanto.*^(OV.565) (L.K. = la Lingva Komitato.)

Ĉi tiuj *per*-vortoj ĉiuj enhavas komunan agan bazosignifon, kiu estas simila, sed ne identa al la signifo de la rolvorteto *per*. Tial iuj preferas diri, ke temas pri aparta aga radiko.

Po

Tradicie *po* estas klasita kiel rolvorteto, sed multaj uzas ĝin kiel E-vortecan vorteton. La gramatika karaktero de *po*, kaj la demando, ĉu povas aperi N-finaĵo post *po*, estas traktataj en "Nuanciloj de nombrovortoj". Ĉi tie temas nur pri la signifo de *po*, kaj pri ĝia loko en frazo.

Po montras distribuon de kvantoj. Bedaŭrinde multaj scias nur, ke *po* iel ĉeestas en distribuaj esprimoj, sed necesas ankaŭ scii, precize kion *po* signifas, kaj kie en distribua frazo ĝi troviĝu.

Po havas sencon nur rilate al ia nombro aŭ kvanto. Post *po* do ĉiam devas stari nombrovorto aŭ alia kvanta esprimo: *po kvin, po dek, po dudek mil, po multe, po kiom, po miliono, po duono, po iom, po pluraj, po paro, po egalaj partoj* k.s. Foje oni subkomprenas la kvanton: *po pomo = po unu pomo, po tutaj boteloj = po pluraj tutaj boteloj.*

Po montras porcion de io, kio estas iel distribuata al pluraj personoj, al pluraj aĵoj, al pluraj lokoj aŭ simile. Al ĉiu el la diversaj aferoj apartenas unu porcio. Por ekscii la tutan kvanton, la tutan nombron, necesas multipliki la *po*-kvanton per ia nombro. Kiu estas tiu nombro, dependas de la kunteksto. Foje la nombro aperas en la frazo, foje ne.

*Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis **po tri** pomoj.*^(FE.14) 3 pomoj oble 4 = 12 pomoj. Rimarku, ke la rezulto montras **pomojn**, ne infanojn. Oni multiplikis 3 pomojn per la nombro de infanoj, sed la rezulto estas nepre 12 pomoj, ne 12 infanoj. La rezulto de ĉi tia kalkulo rilatas ĉiam al tio, kion montras la *po*-esprimo.

*Tie estis viro tre altkreska, kiu havis sur la manoj kaj sur la piedoj **po ses** fingroj, sume dudek kvar.*^(Sm2.21) 6 fingroj oble 4 (2 manoj + 2 piedoj) = 24 fingroj.

*Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago **po dek kvin** paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.*^(FE.14) 15 paĝoj oble 4 = 60 paĝoj.

*Grandaj grupoj aŭ societoj povas elekti **po unu** delegito por ĉiuj 25 membroj.*^(L2.265) Ĉi tiu

ekzemplo estas pli komplika. La *po*-esprimo devas esti multiplikita per la nombro de dudekkvinoj da membroj. Se grupo havas 75 membrojn, ĝi havas 3 dudekkvinojn da membroj. 1 delegito oble $3 = 3$ delegitoj.

Ŝi ricevis iel du lecionojn po dudek spesdekoj por horo.^(M.102) Ĉi tie gravas la suma nombro de horoj. Se la du lecionoj daŭris sume ekzemple 4 horojn, la kosto estis: 20 spesdekoj oble $4 = 80$ spesdekoj. (Speso estas fikcia monunu.)

Dume la gastoj trinkis po glaseto da vino.^(Gm.62) Ĉi tie estas subkomprenata la vorto *unu*: ...**po unu** glaseto... Se estis ekzemple 10 gastoj, estis sume ankaŭ 10 glasetoj.

La svatiĝantoj, laŭ la ordo de sia alveno, estis numerataj kaj starigataj en vicoj, po ses en unu vico.^(FA3.97) Se estis ekzemple 20 vicoj, estis 6 svatiĝantoj oble $20 = 120$ svatiĝantoj.

Mi kudrados po dek horoj ĉiutage por dudek spesdekoj.^(M.109) Se mi kudrados ekzemple 7 tagojn, mi kudrados: 10 horojn oble $7 = 70$ horojn. (Cetere ĉiu tago donas salajron de 20 spesdekoj.)

Mi fumadis cigaredojn po dudek kvin rubloj por cento.^(Rz.60) Cento da tiaj cigaredoj kostas 25 rublojn. Por ekz. 5 centoj tiaj cigaredoj la kosto estas do: 25 rubloj oble $5 = 125$ rubloj.

Dividu la prenitaĵon po duono inter tiuj, kiuj partoprenis en la milito kaj iris batali, kaj inter la tuta komunumo.^(Nm.31) Iom aparta ekzemplo. La partoprenintoj ricevu unu duonon de la prenitaĵo. La tuta komunumo ricevu unu duonon. Estis do 2 grupoj da ricevantoj. 1 duono oble $2 = 2$ duonoj (la tuto de la prenitaĵo).

El ĉiuj vivaĵoj, el ĉiu karno, enkonduku po unu paro el ĉiuj en la arkeon, ke ili restu vivaj kun vi [...] po paro el ĉiuj eniru kun vi.^(Gn.6) Se estus ekz. 1000 bestospecoj, estus 2 bestoj (1 paro) oble $1000 = 2000$ bestoj (1000 paroj).

La urbestro aranĝas grandajn tagmanĝojn, kie la vino estas trinkata po tutaj boteloj.^(FA3.74) = ...*po pluraj tutaj boteloj.* En ĉiu tagmanĝo oni trinkas plurajn tutajn botelojn. Ne eblas fari kalkulon, ĉar oni ne scias, kiom da tagmanĝoj estas, kaj oni ne scias precize, kiom da tutaj boteloj estas trinkataj.

Erara uzo de *po*

Ofte oni metas *po* antaŭ la malĝusta esprimo. Jen tipa ekzemplo.

Tiu ĉi ŝtofo kostas dek dolarojn po metro.

La parolanto intencis diri, ke ĉiu metro de la ŝtofo kostas dek dolarojn. Sed laŭ tiu signifo, kiun *po* havas ĉe Zamenhof, la frazo ricevas tute alian signifon. *Po* devas ĉi tie rilati al subkomprenata *unu* -> *po unu metro*. La kalkulo do fariĝas: 1 metro oble 10 (la nombro de dolaroj) = 10 **metroj**. La multiplika rezulto de *po*-frazo ĉiam estas nombro aŭ kvanto de tio, kion montras la *po*-esprimo (vidu ĉi-antaŭe). En la frazo *po* aperas antaŭ la esprimo (*unu*) *metro*. La rezulto de la kalkulo estas do dek metroj, ne dek dolaroj. Tiuj dek metroj da ŝtofo kostas sume dek dolarojn. Tio signifas, ke ĉiu metro kostas unu dolaron. Tio ne estis la intencita senco.

Ĝusta frazo estas: *Tiu ĉi ŝtofo kostas po dek dolarojn por metro.* (Pri la N-finaĵo vidu "Nuanciloj de nombrovortoj".) Se estas ekzemple 5 metroj, la kalkulo fariĝas: 10 dolaroj oble $5 = 50$ dolaroj.

Nun la rezulto montras dolarojn, ĉar *po* staras antaŭ la esprimo *dek dolaroj*.

Multaj lingvoj uzas en ĉi tiaj frazoj nur unu vorton por esprimi distribuon. Tiu vorto staras antaŭ *metro*. Oni konfuzas *po* kun tiaj vortoj, kiuj havas tute alian signifon ol *po*. En Esperanto oni esprimas tiajn ĉi aferojn per du vortoj, *po* kaj unu alia. La alia vorto estas ofte *por*, sed ankaŭ aliaj rolvortetoj (aŭ E-formo) povas esti uzataj depende de la kunteksto. En la ĉi-antaŭa ekzemplo eblas ekz. *laŭ metro* aŭ *metre*. Vidu ankaŭ "Frakcistreko".

Notu ankaŭ la diferencon inter la jenaj frazoj.

*La aŭto veturis **po dek** kilometrojn en kvin horoj.* La aŭto veturis sume 5 horojn, kaj ĝi veturis sume 50 kilometrojn. (10 kilometroj oble 5 = 50 kilometroj.)

*La aŭto veturis dek kilometrojn en **po kvin** horoj.* La aŭto veturis sume 10 kilometrojn, kaj tio daŭris sume 50 horojn. (5 horoj oble 10 = 50 horoj.)

Por eviti erarojn oni memoru, ke *po* ĉiam staru antaŭ nombrovorto aŭ alia kvanta esprimo.

Ĉiu anstataŭ *po*

Ofte la vorteto *ĉiu* povas sola montri distribuon sencon: **Ĉiu** *banana* *kostas* (**po**) *unu kronon*. **Ĉiu** *el ili ricevis* (**po**) *cent kronojn*. Kun *po* tiaj ĉi frazoj tamen fariĝas pli klaraj.

Vortfarado

Poa = "po unu": *Ili trinkis poan glason*.

Poe = "po": *Ili ricevis poe du pomojn kaj duonan*.

Poa kaj *poe* estas nuraj proponoj (en PAG) neniam uzataj. Ili estas komplete superfluaĵoj.

Por

Por montras intencatan celon, sed havas plurajn kromajn uzojn.

Ankaŭ *al* "Direktaj rolvortetoj" montras celon, sed *por* pli montras, ke la celo estas ies intenco (kiu eble ne efektiviĝas). Ĉe *al* temas normale pri efektiva celo. Pri la diferenco inter *por* kaj *pro* vidu *pro*.

Celata ago, celata uzo...

Por povas montri celatan agon, staton, uzon, uzolokon, uzotempon k.s.

En unu el la neĝaj domoj du homoj jam kuŝiĝis por ripozo.^(FA3.83) La celo de kuŝiĝo estis ripozo.

*Lignon **por hejtado** vi trovos malantaŭ la forno.*^(M.8) La uzocelo de la ligno estas hejtado.

*Ŝi estas tuj preta **por ĉiuj komplezoj**.*^(Rz.93)

*Mi estas kolera, kaj mi havas sufiĉan kaŭzon **por tio**.*^(FA3.26)

*Mi ne havas tempon **por tio**.*^(M.76)

*Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas **por vino**.*^(FE.32)

*Oni metis antaŭ mi manĝilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto **por brando**, glaso **por vino** kaj telertuketo.*^(FE.34)

*Vipo estas **por ĉevalo**, brido **por azeno**, kaj bastono **por la dorso de malsaĝuloj**.*^(SS.26)

*Iru do jam fine, mi devas vesti min **por la teatro**.*^(M.165) = ...surmeti vestojn, kiuj konvenas en la teatro.

*Tie staris ĉiaj laboriloj necesaj **por tanejo**.*^(FA3.43)

*Ĉiuj sopiroj de la koro celis nur loĝejon **por la nokto**.*^(FA1.92) La loĝejon oni uzu dum la nokto.

***Por ĉiu horo de la tago** li havis apartan surtuton.*^(FA1.68)

*Antaŭ tagiĝo li leviĝis, kisis nin ĉiujn **por adiaŭ** kaj forveturis.*^(FA1.152)

*Mi donos al vi kaj al via idaro post vi la landon [...] **por eterna posedaĵo**.*^(Gn.17) La celo estas, ke la lando estu eterna posedaĵo. Pli ofte oni uzas komparan kiel-esprimon en ĉi tiaj frazoj: ...*kiel eternan posedaĵon*. Vidu "Kiel kaj ol".

Celata uzanto, profitanto...

Por povas montri celatan uzanton, posedanton, ricevanton, profitanton, kontentiĝanton, ĝuanton k.s.

***Por miaj kvar infanoj** mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj.*^(FE.14) Mi aĉetis la pomojn kun la celo, ke la infanoj ricevu ilin. Ĉi tie oni klare vidas la diferencon inter *por* kaj *al*. *Por* montras la intencon. *Al* montras la efektivan transdonon.

*Tiuj bonaj homoj certe trovos **por mi** laboron.*^(M.65) = ...laboron, kiun mi ricevu.

*Tuj ordigu bone tiun ĉambron **por la gasto**.*^(Rz.40) La gasto uzos la ĉambron.

*Mi iros **por vi** ĝis la fino de la mondo.*^(FA3.3) = ...por via profito...

*La sango [...] elfluis el la brusto de la heroo dum lia morto **por la patrujo**.*^(FA3.24) La celo de la morto estis la bono de la patrujo. Oni uzas ankaŭ *pro* en tiaj esprimoj.

*La naturo, kiu longan tempon batalis kontraŭ ni, batalas nun **por ni**.*^(OV.376)

*Tiu ŝtono [...] kuŝas ankoraŭ sur la korto kiel ludloko **por la infanoj**.*^(FA3.23)

Pozitiva opinio

Por povas montri ion, kion oni favoras, pri kio oni havas pozitivan opinionon.

Aperas artikoloj plenaj de aprobo **por la ideo mem kaj por ĝiaj batalantoj.**^(FK.257)

*Se la plimulto da esperantistoj voĉos **por la unua punkto**, tiam ni tute ĉesos paroladi pli pri reformoj.*^(OV.186)

*Ili forĵetu sian indiferentecon kaj alsendu al ni kiel eble plej frue sian voĉon **por** aŭ kontraŭ **la propono**.*^(OV.189)

Vidpunkto

Por povas montri tiun, el kies subjektiva vidpunkto oni taksas aferon.

*Nia regimentestro estas **por siaj soldatoj** kiel bona patro.*^(FE.37) El la vidpunkto de la soldatoj li estas kiel patro.

*Tiu ĉi grava tago restos **por mi** ĉiam memorinda.*^(FE.41)

***Por patrino** ne ekzistas infano malbela.*^(PE.2040)

***Por knabinoj** tio ne estis irebla vojo, ili disŝirus al si la vestojn.*^(FA2.88)

*Mi povas nur partopreni en parolado pri tiaj aferoj, kiuj estas kompreneblaj **por ĉiuj**.*^(FA1.76)

Komparu kun *al*, kiu povas montri tiun, kiu efektive sentas aŭ spertas ion. *Por* estas pli subjektiva, *al* pli objektiva.

Bazo de taksado

Por povas montri tion, kion oni konsideras, kiam oni pritaksas aferon, aŭ tion, rilate al kio validas io bona aŭ malbona, k.s.

*Ili ne forgesu, ke tio ĉi estus danĝera **por la afero mem**.*^(OV.26)

*Kun danĝero **por nia vivo** ni akiras nian panon.*^(Pk.5)

*Ĝi havis verdan koloron, kio estis agrabla **por la okuloj**.*^(FA3.129)

***Por sia aĝo** ŝi estas ankoraŭ sufiĉe juna.*^(Rn.31)

*Mi neniam havis talenton **por muziko**.*^(M.28)

Varo aŭ servo pagata

Ĉe esprimo de pago *por* povas montri komercaĵon k.s., kiun oni aĉetas, akiras, luas k.s.

*Neniu donos eĉ tiom, kiom oni devas pagi **por fasko da ligno.***^(M.197) Se oni volas aĉeti aŭ akiri faskon da ligno, oni devas pagi.

*Mi ne donos al vi manĝi, ĝis vi pagos **por la antaŭa.***^(Rz.22) = ...*por la antaŭa manĝo.*

*Al tiuj niaj abonantoj, kiuj pagis **por unu jaro,** ni permesas al ni memorigi, ke ilia tempo de abonado finiĝis.*^(OV.82) Komparu kun tempa *por* ĉi-poste.

*Post du tagoj estos la fikstempo, en kiu mi devas enporti la luan pagon **por la loĝejo kaj la mebloj.***^(M.63)

***Por la hodiaŭa** tago mi ricevis duoblan pagon.*^(FE.14) = *Por tiu laboro, kiun mi faris hodiaŭ, oni pagis al mi duoble.*

Ĉe pago Zamenhof foje uzis *pro*.

Oni povas "pagi" aŭ rekompenci ne nur per mono, sed ankaŭ per danko aŭ eĉ maldanko aŭ puno.

*Mi dankis lin **por la tuja plenumo de mia deziro.***^(FE.31) La plenumo estas kiel servo aŭ komercaĵo. La danko estas kvazaŭ pago por tio.

*Mi dankas vin **por la prunto.***^(FE.14)

- *Ŝajnas al mi, ke li eĉ ĵetis vin malsupren de la ŝtuparo. - **Por tio** mi enĵetos lin en la inferon.*^(Rt.39)

*Ŝia fratino en ĉio estas kulpa; mi pagos al ŝi **por tio ĉi!***^(FE.21) *Pagi al ŝi ĉi* tie signifas *puni ŝin*. La frazo estas ironia.

Danki por io estis malprave kritikata. Ĝi estas tute bona esprimo, ĉar la simileco al pagado estas klara. Sed oni povas ankaŭ uzi *pro*. Ambaŭ dirmanieroj estas same logikaj.

Mono pagata aŭ ricevata

Por povas ankaŭ montri monon, prezon k.s., kiun oni pagas aŭ ricevas por aĉetaĵo, vendaĵo aŭ laboro.

*La juna vidvino **por la iom da spesdekoj** [...] aĉetis iom da butero.*^(M.64)

*Mi kudrados po dek horoj ĉiutage **por dudek spesdekoj.***^(M.109)

*Mi [...] disvendis ĉion **por plej bagatelaj prezoj.***^(Gm.66)

Sufiĉe ofte oni uzas anstataŭe *pro*. Oni povas ankaŭ uzi *kontraŭ* ("Lokaj rolvortetoj") kaj iafoje *per*.

Se ĉi tia komplemento de mono havas antaŭ si la vorteton *po*, oni normale forlasas *por*: *Ŝi ricevis iel du lecionojn po dudek spesdekoj por horo.*^(M.102) = ...*du lecionojn por po dudek spesdekoj por horo*. Pri *po* vidu ĉi-antaŭe kaj "Nuanciloj de nombrovortoj".

Por estas do uzata egale pri komercaĵo, kiun oni pagas, kaj pri mono, kiun oni donas por aĉeti komercaĵon, kaj pri mono, kiun oni ricevas pro vendo de komercaĵo. *Por* estas ĝenerala

rolvorteto por tiaj frazroj.

Kalkulbazo

Por povas montri kalkulbazon ĉe disdonado, distribuo k.s.

Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn.^(FE.14) Oni obligas kvin frankojn per la nombro de tagoj. La nombro de tagoj decidas la salajron.

Por ĉiu aĉetita funto da teo tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero.^(FE.31) Se oni aĉetis tri funtojn da teo, oni ricevas tri funtojn da sukero.

*Grupoj aŭ societoj povas elekti po unu delegito **por ĉiuj 25 membroj.***^(L2.265) La nombro de 25-oj da membroj decidas la nombron de delegitoj.

*Tio signifas, ke vi ricevos 100, 120, maksimume 150 spesmilojn **por jaro.***^(M.30)

Tiu ĉi Zamenhofa uzo klare montras, ke *por* estas la baza vorto por legi frakcistrekojn: *50 km/h = kvindek kilometroj por horo*. Sed foje aliaj alternativoj povas esti pli klaraj. Vidu "Matematikaj esprimoj".

Erara identeco

Por povas montri eraran identecon k.s., sed preskaŭ nur ĉe *preni*, kiu kune kun *por* povas havi la signifon "erari pri identeco".

*Unu fojon oni eĉ prenis min **por ĉefa militestro.***^(Rz.46)

*Tio, kion oni prenis **por natura leĝo de ĉiuj lingvoj**, estas nur okaza apartenaĵo de kelkaj lingvoj.*^(LR.18)

*Vi akceptas **por kontanta mono** la vortojn, kiuj vere ne enhavas eĉ plej malgrandan indon.*^(H.26)
Normale: ...kiel kontantan monon...

Tempo

Por povas montri celatan tempodaŭron. Temas aŭ pri tempo, dum kiu daŭras ago, aŭ pri tempo, dum kiu daŭras la rezulto de ago.

Por momento ŝi silentiĝis.^(M.123) = *Ŝi silentiĝis, kaj la silento daŭris momenton.*

*Kuzino Marinjo! mi petas vin ĉi tien **por unu minuto.***^(M.44)

*Li forveturis **por unu tago** pro tre grava afero.*^(Rz.90)

*Tie troviĝu almenaŭ nova freŝa funebra krepo, kiam la maljunulo fermos **por ĉiam** siajn okulojn.*^(FA3.146)

Ne konfuzu tempan *por* kun *dum*. *Dum* simple montras tempodaŭron. *Por* montras celatan tempodaŭron. *Mi petas vin ĉi tien dum unu minuto*. La peto daŭras unu minuton. *Mi petas vin ĉi tien por unu minuto*. La peto celas, ke la alparolato venu por resti dum unu minuto.

Antaŭ *ke*-frazo

Oni ofte uzas *por* antaŭ *ke*-frazo.

Kaj ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la kruĉon, por ke la virino povu trinki pli oportune.^(FE.15)

Jen prenu ankoraŭ du panojn kaj unu ŝinkon, por ke vi ne bezonu malsati!^(FA2.70)

Oni povus intermeti helpan *tio*, kiel oni faras ĉe aliaj rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo (vidu ekz. *anstataŭ, krom kaj malgraŭ*), sed tio preskaŭ neniam okazas. Anstataŭe oni ofte forlasas *por* antaŭ *ke*-frazo. Vidu "*Ke*-frazoj kiel komplemento".

Preskaŭ ĉiam oni uzas U-verbon post *por ke*. Vidu "*Verboformoj en ke*-frazoj".

Antaŭ I-verbo

Ofte oni metas *por* antaŭ I-verbo: *Unu fajrero estas sufiĉa, por eksplodigi pulvon.*^(FE.41) Vidu "*I*-verboj kun rolvortetoj".

Pri

Pri montras temon, tion, kion ago traktas aŭ koncernas, k.s.

Mi parolas pri leono.^(FE.7) La temo de la parolado estas leono.

Kiel ofte mi pensis pri vi kaj pri la malnova tempo!^(FA3.91) La pensoj havis vin kaj la malnovan tempon kiel temojn.

Mi ne kuraĝis demandi vin pri tio, ĉar mi vidis, ke vi penas eviti miajn demandojn.^(M.156)

Mia Dio! mi aŭdis pri la malfeliĉo, kiu vin trafis.^(M.95)

Mi instruas mian infanon pri Esperanto.^(LR.61) (= *Mi instruas Esperanton al mia infano.*^(LR.61)) La temo de la instruado estas Esperanto.

Mi estas preta [...] vendi al vi tiun ĉashundon, pri kiu vi marĉandis. - Ne, ne pri hundoj mi nun pensas. - Nu, se vi ne volas, ni interkonsentos pri alia hundo.^(Rz.90)

Ili estis forte lacaj, pri kio certe neniu miros.^(FA2.107)

Ĉu vi ploras pri mi?^(FA1.125)

***Pri kio** estas la afero?^(PE.2087) = **Pri kio** temas? = Kion koncernas la afero? Al kio rilatas la afero? Kio estas la temo de la afero?*

*Ĝenerale **pri la aferoj, kiuj koncernas la magazanon**, okupas sin mia edzo.^(M.84) La edzo okupas sin koncerne tiajn aferojn.*

*Mi zorgas **pri ŝi** tiel, kiel mi zorgas **pri mi mem**; sed ŝi mem tute ne zorgas **pri si** kaj tute sin ne gardas.^(FE.18)*

*Mi scias la pentradon tiom, ke mi povus doni instruon **pri ĝiaj plej elementaj reguloj**.^(M.33)*

*La scienculoj verkis librojn **pri la urbo, pri la palaco kaj pri la ĝardeno**, sed la najtingalon ili ne forgesis, al ĝi estis dediĉita la ĉefa ĉapitro.^(FA2.24)*

*Ŝi nun opiniis, ke la homoj estas kulpaj **pri ŝia senlima mizero**.^(M.201)*

Ankaŭ *en* ("Lokaj rolvortetoj") povas esti simile uzata en diversaj esprimoj. Ofte *pro* povas esti alternativo al *pri*. Kiam temas pri persono, al kiu rilatas io, oni foje uzas *ĉe* ("Lokaj rolvortetoj").

Vortfarado

Kiam *pri* estas uzata prefiksece en verboj, ĝi ofte havas tute specialan efikon. Vidu "Pri-verboj" kaj "Afiksecaj rolvortetoj".

Pro

Kaŭzo

Pro montras kaŭzon. Ifoje oni uzas anstataŭe *de* ("De") aŭ *el* ("Direktaj rolvortetoj").

*Ŝiaj dentoj frapadis **pro malvarmo**.^(FA1.27) La malvarmo kaŭzis la frapadon.*

*En la mezo de la nokto la koboldo vekigis **pro terura bruo ĉe la fenestraj kovriloj**.^(FA3.53) La bruo vekis lin.*

*Ĉu vi iam vidis vere malnovmodan ŝrankon, tute nigran **pro maljuneco**.^(FA2.104) La maljuneco kaŭzis la nigran koloron.*

*Clemency el surprizo **pro tiu ĉi demando** preskaŭ renversis la pleton de teo.^(BV.70) La demando kaŭzis la surprizon, kiu siavice kaŭzis la renversadon. (*El* estas uzata por ne ripeti *pro* dufoje.)*

Motivo

Pro povas ankaŭ montri motivon aŭ kialon.

Mi ridas pro lia naiveco.^(FE.29) Mia kialo por ridi estas lia naiveco.

Li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro kio ŝi ploras.^(FE.21) = ...kaj kial ŝi ploras.

Li amas tiun ĉi knabinon pro ŝia beleco kaj boneco.^(FE.35)

Multe da homoj ne faras malbonon pro timo de mallaŭdo kaj agas bone pro deziro de laŭdo.^(M.153)

Celo kiel motivo

Pro povas montri ion, kio estas motivo de ago en tia senco, ke oni volas ĝin fari, akiri aŭ atingi, aŭ kiu estas motivo en tia senco, ke oni volas ĝian bonon.

Vi afable tion ĉi diras pro komplimento.^(Rz.44) La motivo estas deziro fari komplementon.

Ili dancadis pro sia propra plezuro.^(BV.8) La kialo por danci estas deziro fari al si plezuron.

Ni batalas pro afero, kiu alportos al la homaro grandegan utilon.^(FK.266) La motivo por la batalado estas volo efektiviĝi utilan aferon.

Morti pro la patrujo estas agrable.^(FE.20) La motivo por morti estas deziro helpi al la patrujo.

Mi la unuan fojon sola eniris en la mondon, por batali pro mia vivo kaj la vivo de mia infano.^(M.156)

Ĉi tie motivo kaj celo intermiksiĝas, kaj oni ofte povas egale uzi ĉu *pro*, ĉu *por*. Ĉe Zamenhof *pro* estis tute kutima en tia ĉi uzo, sed nuntempe oni ĝenerale preferas *por*, kiu estas normale pli klara. La eblo prezenti celon kiel motivon de agado, povas tamen esti utila nuanco.

Dankomotivo

Oni uzas *pro* ankaŭ por montri motivon de danko. Kutime tamen oni uzas *por* en tiaj esprimoj.

Pro ĉio akceptu mian plej koran kaj sinceran dankon.^(L1.187) La motivo de la danko estas ĉiuj bonaj aferoj, kiujn vi faris.

Mi deziras nur vian feliĉon, iam vi dankos min pro tio!^(FA1.111)

Potenco alvokata

Oni uzas *pro* ĉe alvokoj de ia potenco en ekkrioj, ĵuroj, petegoj kaj similaj esprimoj. Motiva signifo normale iel ĉeestas. Oni tiel uzas ankaŭ per kaj iafoje "je". Legu ankaŭ pri alvoko.

Pro la tuta fajro de la infero, silentu!^(Rt.40)

Pro la ĉielo, havu kompaton!^(Rt.57)

Vi ne devas ellasi la fraŭlinon, ne, pro ĉio en la mondo vi ne devas tion ĉi fari, Hermano!^(Rt.40)

Pro kompato, sinjorino, pro favorkoreco sidu iom ĉe la infano.^(M.198)

Komercaĵo, pagaĵo

Oni uzas *pro* ankaŭ en tiuj diversaj pagaj, aĉetaj kaj vendaj roloj, kie oni normale uzas *por*. Por pli detala prezento vidu *por*.

Kion vi postulas pro la potu?^(FA2.17) = *Kion vi volas por vendi la poton?*

Ŝi loĝas nun en sia propra ĉambro kaj pagas al ni lupagon pro ĝi.^(FA3.59)

Vi ricevos la sorĉiston pro buŝelo da mono.^(FA1.11) = *..se vi pagos buŝelon da mono.*

Ĝi tuj trafu en la gazetojn kaj povu esti vendata pro du spesdekoj ĉe ĉiu stratangulo.^(FA3.97)

Pro antaŭ ke-frazo

Oni povas uzi *pro* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo, sed intermetas helpan *tio*.

Ŝi esploris pro tio, ke ŝi estas tiel malbela.^(FA1.27) = *...ĉar ŝi estas...*

Vi ne devas kulpigi min pro tio, ke mi ne plenumis vian deziron.^(M.90)

Pro tio ke = tial ke = ĉar. Vidu "*Ĉar*-frazoj".

Pro = anstataŭ

Zamenhof kelkokaze uzis *pro* en la signifo de *anstataŭ*, verŝajne pro influo de Latino. Oni ne imitu tion: **Niaj infanoj loĝos en la fortikigitaj urboj pro la loĝantoj de la lando.*^{*(Nm.32)} = *...anstataŭ la loĝantoj de la lando.*

Sen

Sen montras ion, kio forestas, kio mankas.

*Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed **sen kremo**.*^(FE.26) Ne estis kremo en la teo.

*Mi estas malriĉa simpla virino **sen familio**.*^(FA3.151) = ...virino, kiu ne havas familion.

*Ŝi iras **sen celo**.*^(M.98)

*Li preskaŭ **sen vivo** estis pelata de la ondoj.*^(FA1.58)

*Li pasis preter mi **sen saluto**.*^(M.158)

*"Vi tute ne estas ĝentila," diris la feino **sen kolero**.*^(FE.19)

*Per kia rajto vi, sinjoroj, baras la vojon al ni, por kiuj la irado jam **sen tio** estas tiel malfacila?*^(M.173) Jam se vi ne barus la vojon, la irado estus malfacila.

*Via traduko ne estas **sen certaj bonaj flankoj**.*^(M.135) *Sen troviĝas en nea frazo. La traduko do ja havas certajn bonajn flankojn.*

*Ne **sen kaŭzo** li tion diris.*^(FA2.142)

*Nenia ago fariĝas **sen pago**.*^(PE.1708)

*Mi petas vin pri ĝi, - diris Marta **sen plej mallonga pripenso**.*^(M.179)

*Tiu virino ne foriru de ŝi **sen ricevo de konsilo kaj helpo**.*^(M.59) Ne manku konsilo, nek manku helpo. Rimarku, ke oni uzas *kaj* por ligi du aferojn post *sen*. Oni ne uzas *nek* ("Neado").

Sen tio ke

Oni uzas *sen* ankaŭ antaŭ *ke*-frazo, sed intermetas helpan *tio*.

*Via patro neniam povis ekrigardi vin **sen tio, ke li batus sin en la bruston kaj ĝemus**.*^(Rt.40)

Iafoje oni forlasas *tio*. Vidu cetere "Ke-frazoj kiel komplemento" pri rolvortetoj antaŭ *ke*-frazo.

Antaŭ I-verbo

Oni pli kaj pli ofte uzas *sen* antaŭ I-verbo: *Ŝi foriris **sen diri eĉ unu vorton***. Multaj tamen evitas *tio*. Vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

Vortfarado

Senigi = "kaŭzi, ke io ne plu havu ion": *Mi **senigas** min nun je ĉiaj personaj privilegioj.*^(OV.34) *Mi **senigas** al vi la ĝojojn de via juneco.*^(Rt.43)

Seniĝi = "liberiĝi je io, forigi ion de si": *Li seniĝis je sia vesto.*

Rolvortaĵoj

Ofte E-vorto kunlaboras kun rolvorteto aŭ N-finaĵo. La tuto estas kiel unu rolmontrilo. Ofte povas eĉ ŝajni, kvazaŭ la E-vorto mem estus rolmontrilo. Oni povas nomi tiajn esprimojn rolvortaĵoj. Ĉi tie aperos nur kelkaj ekzemploj, ĉar la rolvortaĵoj estas tre multaj, kaj oni povas libere formi novajn. La signifo de rolvortaĵo ĉiam estas komprenebla el ĝiaj partoj.

Rolvortaĵoj kun *de*

Ekzistas tre multaj esprimoj, kiuj konsistas el E-vorto + *de*.

Dekstre de estas kvazaŭ loka rolvorteto, = "ĉe la dekstra flanko de": *Ŝi staris dekstre de la pordo.* Similaj estas: *maldekstre de, sube de, supre de, ene de, interne de, ekstere de, norde de, sude de, okcidente de, oriente de, meze de, komence de, fine de* k.t.p.

Kaŭze de estas alternativo al *pro* = "el la kaŭzo de": *Ni ofte fariĝas furioj kaŭze de nia dezirego de amo.*^(M.2) Simila estas *sekve de*.

Escepte de estas alternativo al *escepta krom* ("Aliaj rolvortetoj") = "kun la escepto de": *Mi ŝatas ĉiujn el ili escepte de Karlo.* Eblus ankaŭ *escepte* + N-finaĵo, vidu ĉi-poste.

Inkluzive de = "kun la enkalkulado de": *Ili pagis ĉion inkluzive de loĝado kaj manĝado.* La malo estas *ekskluzive de*.

Aliaj ekzemploj estas *(mal)supre de, ambaŭflanke de, okaze de* k.t.p.

Vidu "De rilate al aga O-vorto" pri *fare de*.

Rolvortaĵoj kun *al*

Multaj rolvortaĵoj konsistas el E-vorto + *al*.

Fronte al estas alternativo al unu signifo de *kontraŭ* = "kun la fronto (antaŭa flanko) direktita al": *La domo staras fronte al la stacidomo.* Simila estas *vidalvide al*.

Konforme al estas alternativo al *laŭ* = "en maniero, kiu konformas al": *Ĉio fariĝas nur conforme al la saĝa aranĝo de Dio!*^(FA3.144)

Responde al = "kiel respondo al": *Responde al via afabla invito mi devas informi, ke mi bedaŭrinde ne povas partopreni en la kongreso.*

Rilate al estas alternativo al simpla *al*, kiam temas pri agmaniero, kiu direktiĝas al io: *Ili ĉiuj kondukis tre serveme rilate al ŝi.*^(FA1.23) Pli ofte oni uzas *rilate* + N-finaĵon (vidu ĉi-poste).

Spite al estas simila al *malgraŭ*, sed montras intencan kontraŭstaron = "kiel spitado al": *Tion ĉi*

mi devas, spite al la diablo!^(Rt.40) En la komenco *spite* estis fakte vera rolvorteto (kun E-finaĵo!): ***Spite miaj malamikoj liberigu min.***^(PsZ.69) (En la Fundamento la radiko SPIT estas tradukita kiel rolvorteto.) Sed tiu stranga uzo jam delonge malaperis. Oni diru *spite al miaj malamikoj...* aŭ *spite miajn malamikojn...* Nur antaŭ *ke*-frazo *spite* ankoraŭ povas ŝajni kiel rolvorteto. Vidu "Ke-frazoj kiel priskribo". Vidu ankaŭ "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" pri *spite ke, kvankam kaj malgraŭ (tio) ke*.

Pri (mal)proksime al/de vidu al. Vidu ankaŭ dank' al kaj vic' al.

Rolvortaĵoj kun *kun*

Kelkaj rolvortaĵoj konsistas el E-vorto + *kun*.

Kompare kun = "en komparo kun": *Vi ĉiuj kompare kun mi estas ja nur mizeraj kanajloj!*^(FA3.15)

Kune kun estas emfaza varianto de *kun* ("Aliaj rolvortetoj"): *La fundamento devas resti severe netuŝebla eĉ kune kun siaj eraroj.*^(FAnt)

Rolvortaĵoj kun N-finaĵo

Rolvortaĵoj, kiuj devenas de objekta ago, povas konsisti el E-vorto + N-finaĵo. Ankaŭ en rolvortaĵoj, kiuj ne devenas de objektaj agoj, oni uzas N-finaĵon, kiu tiam anstataŭas *al*.

Koncerne ...N estas alternativo al *pri* = "kiam la afero koncernas ...N": *Ĝi tamen ne havis malbonajn intencojn koncerne la malgrandan knabinon.*^(FA2.61)

Responde ...N = *responde al* (vidu ĉi-antaŭe): *Responde vian leteron mi sendas la jenan bildkarton esperante, ke ĝi plaĉos al vi.*

Inkluzive ...N = *inkluzive de* (vidu ĉi-antaŭe): *Jonatan deprenis la tunikon, kiu estis sur li, kaj donis ĝin al David, ankaŭ siajn militajn vestojn, inkluzive sian glavon, sian pafarkon, kaj sian zonan.*^(Sm1.18) La malo estas *ekskluzive ...N*.

Rilate ...N estas pli ofta ol la samsignifa *rilate al* (vidu ĉi-antaŭe): *Restas al mi nur diri al vi adiaŭ kaj danki vin por la boneco kaj afableco, kiun vi montris rilate min.*^(M.59)

Escepte ...N estas ebla alternativo al la pli ofta *escepte de* (vidu ĉi-antaŭe): *Escepte la lastan ĉapitron mi tre ŝatis la libron.*

Novaj rolvortetoj?

Plurfoje aperis la ideo, ke oni povus transformi rolvortaĵojn en verajn rolvortetojn: *flanke de la domo* -> **flank la domo**, *rilate al tio* -> **rilat tio**. La kialo estas la ŝajna simileco kun: *apud la domo* -> *apude de la domo*, k.t.p. (kie la vortkreado tamen estas inversa, oni faris rolvortaĵon el rolvorteto). La tuta ideo estas nura fantazio. Ekzistas neniam eblo tiel krei rolvortetojn el ordinaraĵoj. Krome leviĝas la demando, ĉu elparoli **rllat**

laŭ la akcentoregulo ("Bazaj elparolaj reguloj"), aŭ *riLAt* kvazaŭ estus apostrofita O-vorto. Vidu tamen "Neoficialaj rolvortetoj" pri la neoficiala rolvorteto *far*, kiu fakte estas farita tiel ĉi.

Memstaraj rolvortetoj

Post rolvorteto normale staras frazparto, al kiu la rolvorteto rilatas. Sen tia posta frazparto, rolvorteto ne havas sencon: *sur la tablo, en mia domo, apud la aŭto, ekster tiu ĉi ĉambro, dum la paŭzo, anstataŭ tio, krom Petro, post la manĝo...*

Se oni volas ellasi vortojn post rolvorteto (subkompreni ilin), oni devas uzi la rolvorteton kun E-finaĵo, ĉar la rolvorteto tiam fariĝas propra frazparto, kiu rolas kiel komplemento.

Li staras apud mi. -> *Li staras apude.*

Ŝi sidas ekster la domo. -> *Ŝi sidas ekstere.*

Tio okazis dum la paŭzo. -> *Tio okazis dume.*

Tio okazos post la kongreso. -> *Tio okazos poste.*

Se tia E-vorto montras lokon, ĝi povas akcepti la finaĵon N por montri movon al la loko.

Li sidas ekstere. -> *Li iras eksteren.* = ...*al ekstera loko.*

Se iafoje la origina frazparto rolas kiel priskribo de O-vorto (A-vortece), oni uzas A-finaĵon.

Li loĝas en domo apud mia domo. -> *Li loĝas en apuda domo. ...en domo apuda.*

Sed ofte oni uzas postmetitan E-formon ankaŭ en tiaj ĉi okazoj: *Li loĝas en domo apude.* = *Li loĝas en domo, kiu troviĝas apude.* Vidu "Rektaj priskriboj de O-vorto"

Ial iuj rolvortetoj apenaŭ aperas praktike kun E-finaĵo aŭ A-finaĵo. Oni ekzemple preskaŭ neniam diras *paroli prie* = "paroli pri tio", *iri dee* = "iri de la koncerna loko", *ala veturo* = "veturo al la koncerna loko", *proa agado* = "agado pro tio".

Legu ankaŭ pri da sen posta frazparto ("da-ismo").

Forlaso de rolvorteto

Ekzistas familio de esprimoj, kiuj konsistas el du samaj O-vortoj interligitaj per rolvorteto. Ekzemple *paŝo post paŝo, mano en mano, tago post tago, vizaĝo kontraŭ vizaĝo.* Ili aperas normale en frazrojloj, kiuj principe bezonas ian rolmontrilon.

Zamenhof normale ne uzis rolvorteton antaŭ tiaj esprimoj, eĉ kiam tio estus bezonata laŭ la

normalaj reguloj. Li plej ofte traktis tiajn esprimojn kiel tutaĵojn, opiniante, ke la rolvorteto inter la du O-vortoj sufiĉas por montri la frazrolon de la tuta esprimo. Kelkfoje tamen li ja uzis rolmontrilon.

Nuntempe multaj preferas uzi N-finaĵon aŭ alian rolmontrilon ĉe la unua vorto, kiam la frazrolon tion postulas. Tio estas gramatike pli logika, sed la Zamenhofa dirmaniero restas korekta, kaj eĉ sufiĉe eleganta alternativo. Foje oni povus alternative E-vortigi la tutan esprimon.

*Ni **paŝo post paŝo**, post longa laboro, atingos la celon en gloro.*^(FK.299) Aŭ *paŝon post paŝo, **per paŝo post paŝo**.*

***Mano en mano** la gefianĉoj promenadis.*^(FA3.29) Aŭ *manon en mano, **kun mano en mano**, man-en-mane.*

*Sur ĉevalo aŭ sur piedoj ili ĉiam estis kune, **flanko ĉe flanko**.*^(FA2.140)

*Ni dormadis **kapo ĉe kapo** sub la laŭra tegmento de la kabano.*^(FA1.147)

*Ili en longa vico dormis **flankon ĉe flanko**.*^(FA3.15) Ĉi tie Zamenhof ja uzis rolmontrilon, N-finaĵon.

*Forte batis **koro ĉe la koro**.*^(Rt.75) Ĉi tie la unua *koro* estas subjekto, kaj nepre ne havu rolmontrilon.

Neoficialaj rolvortetoj

Okazis provoj enkonduki novajn rolvortetojn en Esperanton. Rolvortetoj estas tamen tiaj vortoj, kiuj nur malfacile enuziĝas en lingvojn. (Vidu "Vortospecoj" pri fermitaj kaj malfermitaj vortklasoj.) Jen sekvas tamen klarigoj de tri neoficialaj rolvortetoj, kiuj iom trovis uzadon. Vidu ankaŭ "Rolvortaĵoj" pri provoj krei novajn rolvortetojn el rolvortaĵoj. Vidu ankaŭ "Neoficialaj prefiksoj" pri la neoficiala prefikso PRE, kiun iuj volas uzi kiel rolvorteton.

Cis

= "sur tiu ĉi flanko de, maltrans". (Pri *trans* vidu "Lokaj rolvortetoj".) *Cis* estas apenaŭ uzata en la praktiko. Oni diru *ĉi-flanke de, sur tiu ĉi flanko de* aŭ eventuale *maltrans*.

Ili loĝas cis tiuj montoj. = *Ili loĝas sur tiu ĉi flanko de tiuj montoj (proksime de ni).*

Teorie oni povus uzi direktan N-finaĵon post *cis*, same kiel post *trans*: *La malamika armeo iris cis la limriveron.* = ...*sur nian flankon de la limrivero.*

Cis estas iom pli ofta en vortfarado: *cisalpa* = "ĉi-flanka de la Alpoj", *cis-Danube* = "ĉi-flanke de Danubo", *Cisganga Hindujo* = "tiu parto de Hindujo, kiu estas okcidente de la rivero Gango" (la nomoj *Cisganga Hindujo* kaj *Transganga Hindujo* montras Eŭropan perspektivon, sed Esperanto estas tutmonda lingvo, kaj oni ordinare evitu tiajn vortojn). *Cis* ankaŭ troviĝas en propraj nomoj kaj sciencaj vortoj, kie oni prefere rigardu ĝin kiel parton de la radiko. Tiaj vortoj normale kontrastas al simila formo kun "trans": *Ciskejo - Transkejo* (Bantuaj hejmlandoj en Sud-Afriko,

kiuj troviĝas respektive sude kaj norde de la rivero Granda Kejo), *cisbuteno - transbuteno* (kemiaj kombinaĵoj, kiuj havas certajn elementojn respektive samflanke kaj malsamflanke de centra strukturo).

Far

Far estas uzata de iuj Esperantistoj por montri aganton. Normale oni uzas *de* ("De rilate al aga O-vorto", "De rilate al participo", "Pasivo - bazaj reguloj"). *De* havas multajn signifojn, kaj iafoje konfuzo povus estiĝi. Tiam oni normale uzas *fare de* por klare montri, ke temas pri aganto (senca subjekto). Iuj opinias, ke *fare de* estas tro longa, kaj tial mallongigas al *far*.

Ĉe pasivaj participoj *de* nur povas montri aganton. Laŭ la Fundamento, en pasivo la rolmontrilo de aganto estas *de*. *Far* estus do rekte erara ĉe pasiva participo, ĉar tio rompus Fundamentan regulon. Aldono de *fare* ne estas eraro, sed estas preskaŭ ĉiam superflua. (Pri pasivo ĝenerale vidu "Pasivo".)

**Ŝi estas amata far ĉiuj.* * = *Ŝi estas amata de ĉiuj.*^(FG)

Ĉe agaj O-vortoj *de* povas jen montri sencan subjekton, jen sencan objekton. Tiam *fare de* aŭ *far* montras, ke temas pri senca subjekto.

Morgaŭ okazos akcepto far la urbestro. = ...*fare de la urbestro.*

Mi legis la tradukon de Hamleto far Zamenhof. = ...*fare de Zamenhof.*

Laŭ la opinio de la aŭtoro de PMEG *far* ĉiam estas superflua. La okazoj, kiam *de* efektive povas kaŭzi malklarecon, estas tre maloftaj. En tiuj maloftaj okazoj oni uzu *fare de*, kiu estas klara, preciza kaj komprenebla por ĉiuj Esperantistoj. Ĝuste ĉar *fare de* estas tiel malofte bezonata, ĝi ne estas tro longa.

Fri

Fri estas komerca fakvorto. Ĝi montras, ke prezo aŭ pago inkluzivas ion, ekzemple transporton al certa loko: *La prezo estas mil dolaroj fri haveno.* = ...*inkluzive pagon por transporto ĝis haveno.* *La prezo estas mil dolaroj fri dogano.* = ...*inkluzive kostojn por dogano.* *Fri* estas uzata nur en faka lingvaĵo. En ordinara lingvaĵo oni ne uzu ĝin, sed nepre montru la signifon klare per pluraj vortoj.

Tabelvortoj

"Tabelvortoj - bazaj reguloj"

"Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj"

"Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?"

Tabelvortoj - bazaj reguloj

45 vortetoj nomiĝas tabelvortoj, ĉar oni povas ilin aranĝi en tabelo laŭ similaj formoj kaj similaj signifoj.

Oni povas diri, ke ĉiu tabelvorto konsistas el antaŭparto kaj postparto, sed oni tamen ne rigardu la tabelvortojn kiel kunmetitajn vortojn. La tabelvortaj partoj formas apartan, fermitan sistemon, kaj oni normale ne intermiksi ilin kun la ordinaraj vortelementoj en la lingvo. Vidu pri tio "Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj" kaj "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?".

Tiu ĉi paragrafo temas pri la tabelvorta sistemo ĝenerale. La unuopaj tabelvortoj estas klarigitaj en "E-vortecaj vortetoj" kaj "O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj".

Antaŭpartoj

KI- = demandovorto, rilata vorto, ekkria vorto

TI- = montrovorto

I- = nedifinita vorto

ĈI- = tutampleksa vorto

NENI- = nea vorto

Postpartoj

-U = individuo

-O = afero

-A = eco, speco

-ES = posedanto (senca objekto, senca subjekto)

-E = loko

-AM = tempo, fojo (okazo, kondiĉo)

-AL = kaŭzo

-EL = maniero, grado

-OM = kvanto (emfazita grado)

La ĝenerala signifo de ĉiu tabelvorto dependas de ĝiaj partoj. En la praktiko tamen iuj tabelvortoj

havas pli individuajn signifojn, kiujn oni devas aparte lerni.

Pri tabelvortoj je U, O, A kaj ES vidu "O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj". Pri tabelvortoj je E vidu "E-vortecaj vortetoj lokaj". Tabelvortoj je AM troviĝas en "E-vortecaj vortetoj tempaj". Tabelvortoj je AL, EL kaj OM estas klarigitaj en "E-vortecaj vortetoj ceteraj".

J-finaĵoj kaj N-finaĵoj post tabelvortoj

La tabelvortoj je U kaj A povas ricevi la finaĵojn J kaj N.

La tabelvortoj je O povas ricevi N, sed normale ne povas ricevi J.

La tabelvortoj je AM, AL, EL, OM kaj ES ne povas ricevi J aŭ N.

La tabelvortoj je E povas ricevi direktan N-finaĵon. Ili ne povas ricevi J.

KI-vortoj

La tabelvortoj je KI estas uzataj en tri manieroj: kiel **demandovortoj** ("KI-demandoj", "Demandaj subfrazoj"), kiel **rilataj vortoj** ("Rilataj subfrazoj"), kaj kiel **ekkriaj vortoj** ("Fraztipoj kaj frazfunkcioj").

Kio estas tio? Demanda *kio*.

Kiu kuraĝas rajdi sur leono?^(FE.7) Demanda *kiu*.

Kiel vi fartas? Demanda *kiel*.

Fremdulo, diru, kiu kaj el kie vi estas.^(IT.41) Demandaj *kiu kaj kie*.

La fera bastono, kiu kuŝis en la forno, estas nun brule varmega.^(FE.31) Rilata *kiu*.

Kiam mi venis al li, li dormis.^(FE.20) Rilata *kiam*.

Li estas tiu, kies monon vi prenis. Rilata *kies*.

Kia granda brulo!^(FE.31) Ekkria *kia*.

Fi, kiel abomene!^(FE.26) Ekkria *kiel*.

Kion mi vidas!^(FE.17) Ekkria (kaj demanda) *kio*.

TI-vortoj

La tabelvortoj je TI estas montraj vortoj. Plej ofte ili montras al io antaŭe dirita aŭ al io poste dirota. Ili povas ankaŭ montri al io rekte vidata, aŭdata aŭ simile.

Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera.^(FE.24) *Tio* montras al antaŭe dirita afero.

Tio estas mia hejmo. Tio montras al io vidata (eble kune kun fingromontrado).

Li estas **tiel** dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.^(FE.33) Tiel montras al la posta ke-frazo.

Kio estas, kio vin **tiel** afliktas?^(M.55) Tiel montras al vidata aŭ aŭdata afero.

Ŝi estis en **tiu** momento tre bela.^(M.56) Tiu montras al antaŭe menciita momento.

Tiu ĉi malfreŝa pano estas malmola, kiel ŝtono.^(FE.33) Tiu montras al ĉeestanta afero (la malfreŝa pano).

I-vortoj

Tabelvortoj je I reprezentas neprecizigitajn aŭ nekonatajn aferojn.

Gerda [...] ricevis **ion** por manĝi kaj por trinki.^(FA2.71) Oni ne diras, kion ŝi ricevis.

Venis **iu**j personoj, kiujn mi ne konas. Oni ne scias, kiuj estis la personoj.

Morti **iam** vi ja devas.^(FA2.136) La tempopunkto estas nekonata.

Hodiaŭ estas **ies** tago de naskiĝo.^(BV.9) Oni ne diras, kies naskiĝtago ĝi estas.

Mi provis esti kudristino, sed mi **ial** ne sukcesis!^(M.145) Ne estas dirite, kial ŝi ne sukcesis.

ĈI-vortoj

Tabelvortoj je ĈI havas signifojn tutampleksajn, totalajn.

Li faris **ĉion** per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12) Ĉio esprimas la tuton de la aferoj, kiujn li faris.

Ĉiu homo amas sin mem.^(FE.18) Ne ekzistas persono, por kiu ne validas tio.

Tiuj ĉi du amikoj promenas **ĉiam** duope.^(FE.14) Ĉiam montras, ke ne ekzistas fojo, kiam ili ne iras duope.

Nun **ĉie** regis ĝojo.^(FA1.49) Ne ekzistis loko, en kiu ne regis ĝojo.

Ofte la kunteksto limigas la ampleksojn de ĈI-vorto.

Ŝia fratino en **ĉio** estas kulpa.^(FE.21) Ne temas pri ĉio en la mondo, sed pri ĉiuj aferoj, pri kiuj temas ĝuste nun.

La bela muziko ludis **ĉiam** plue.^(FA1.21) Ĉiam = seninterrompe dum la tuta aktuala tempo.

NENI-vortoj

Tabelvortoj je NENI havas signifon nean.

*La tempon venontan **neniu** ankoraŭ konas.*^(FE.22) *Neniu* esprimas, ke ne ekzistas persono, kiu konas la tempon venontan.

*Mi **neniel** povas kompreni, kion vi parolas.*^(FE.28) *Neniel* montras, ke ne ekzistas maniero, en kiu mi povus vin kompreni.

*Kiam mi ien veturas, mi **neniam** prenas kun mi multon da pakaĵo.*^(FE.35) *Neniam* esprimas, ke ne ekzistas tia fojo, dum kiu mi prenos multon da pakaĵo al vojaĝo.

Ofte la kunteksto limigas la signifon de NENI-vorto.

***Neniu** iam gustumis tian supon, des pli **neniu** ion sciis pri la maniero de ĝia pretigado.*^(FA3.126)
Neniu = *neniu* el la ĉeestantaj manĝantoj.

*Krom la kolbasaj bastonetoj [...] absolute **nenio** restis.*^(FA3.126) *Absolute nenio* = absolute nenio manĝebla.

NENI-vorto sufiĉas por nei la tutan frazon. Vidu "Neado".

Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj

Kelkaj postpartoj de la tabelvortoj similas al ordinaraj finaĵoj, sed la signifoj ne estas samaj.

La ordinara O-finaĵo kaj la tabelvorta O-parto estas preskaŭ samsignifaj, sed la tabelvortoj je O normale ne akceptas la finaĵon J.

La ordinara finaĵo U estas verba finaĵo por la vola modo, dum la tabela U-parto montras individuojn - komplete malsamaj aferoj. La ordinara finaĵo A estas ĝenerala priskriba finaĵo. Ĝi ofte montras ecojn kaj kvalitojn, sed ĝi ankaŭ povas montri apartenon, rilaton, individuecon k.s. (vidu "Signifo de A-vortoj"). La tabela A-parto montras nur ecojn kaj specojn.

La ordinara finaĵo E povas montri manieron, tempon, lokon, mezuron, okazon kaj ankoraŭ aliajn signifojn. La tabela E-parto montras ĉiam nur lokon.

Normale oni do ne povas uzi la tabelajn antaŭpartojn kaj postpartojn kune kun ordinaraj elementoj de la lingvo, ĉar la signifoj konfuziĝus. Principe la tabelvortoj estas nekunmetitaj, nedisigeblaj, kvankam ili ŝajnas kunmetitaj. Ekzistas tamen manpleno da tradiciaj vortoj, kiuj miksas tabelvortajn partojn kun ordinaraj sufiksoj. Oni forigis la O-parton aŭ la A-parton de tabelvorto kaj aldonis sufikson: *neniigi*, *neniaĵo*, *nenieco*, *neniigi*, *tiaĵo*. Ili ne kreas konfuzon, kaj estas tial ne-danĝeraj. Vidu "Tabelvortoj je O" kaj "Tabelvortoj je A", kaj "Normala

apostrofado".

Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?

Multfoje oni proponis aldoni al la tabelo la antaŭparton *ALI-* kreante la novan serion *aliu*^o, *alio*^o, *alia*^o, *alies*^o, *alie*^o, *aliam*^o, *alial*^o, *aliel*^o, *aliom*^o. Multaj eĉ praktikastion uzante precipe la vortojn *aliel* kaj *alies*.

En oficiala Esperanto ALI estas ordinara radiko, el kiu oni faras vortojn per la ordinaraĵaj finaĵoj.

alia = ne la sama, diferenca

alio = io alia

alie = en alia okazo, en alia maniero

alii = esti alia, diferenci (malofte uzata)

Ekuzo de la novaj tabelvortoj kunportus drastajn ŝanĝojn en la lingvon. Multaj "alielistoj" konscias, ke *alie* ŝanĝus sian signifon al "en alia loko", sed la sekvoj estus multe pli grandaj ol tio.

Alia en normala Esperanto signifas "de alia speco" aŭ "kun alia identeco" ("O-vorteca uzo de A-vortoj"). La nova tabelvorto *alia* signifus nur "de alia speco". Konsekvencaj alielistoj do ne plu diru: *La alia ĉambro estas pli granda*. Sed: **La aliu ĉambro estas pli granda*. * Ili ankaŭ devus diri **Ili amas unu la aliun**. (Estas tamen dube, ĉu estus logike uzi *la* antaŭ *aliu*, ĉar antaŭ veraj tabelvortoj je U oni ne povas uzi *la*. Sed estas malfacile diri, ĉu *aliu* signifus "la alia" aŭ simple "alia". Sed tio ja ne gravas, ĉar la tabelvorto *aliu* ĉiuokaze ne estas ĝusta Esperanta vorto.) En normala Esperanto *aliu* estas apenaŭ uzata, sed signifas principe "estu ali(ec)a", ĉar ĝi simple estas la U-modo de la ĉi-antaŭe menciita verbo *alii*.

Oni ofte faras kunmetojn kiel: *de alia speco* -> *alispeca*; *kun alia formo* -> *aliforma*; *en alia signifo* -> *alisignife*. Alielistoj tamen devus diri: **aliuspeca**, *aliaforma*, **aliusignife**, ĉar oni ne povas forigi la postpartojn de tabelvortoj. Komparu kun: *de tiu speco* -> *tiuspeca* (ne: **tispeca**); *kun tia formo* -> *tiaforma* (ne: **tiforma**); *en tiu signifo* -> *tiusignife* (ne: **tisignife**). Oni povas renkonti la formon **interaliel** anstataŭ la regula kaj normala *interalie* (= *inter aliaj aferoj*). **Interaliel** estas tute mallogika. Alielistoj devus logike uzi ion similan al **interaliue** (= **inter aliuj aferoj**).

La ordinara *alie* povas signifi "en alia okazo" - *Mi ja bezonas manĝi*. ***Alie*** mi povas tute *maldikiĝi*.^(Rz.25) - aŭ "en alia maniero" - *Mi ankaŭ iros en la palacon, ĉar mi ne povas agi alie*.^(FA1.43) **Aliel** povas nur signifi "en alia maniero" (kaj eble "en alia grado"). Tamen multaj alielistoj uzas **aliel** ankaŭ por "en alia okazo". Logike ili devus tiam uzi **aliuokaze** aŭ **aliam**: *Mi ja bezonas manĝi*. ****Aliam**** mi povas tute *maldikiĝi*.. La vorto **aliel** estas do ne nur reformo, sed eĉ mallogike uzata reformo.

Utila el la novaj tabelvortoj estus fakte nur **alies**, kiu povus simpligi iujn specojn de frazoj: *Li ne uzis mian ĉambbron, sed tiun de alia persono*. -> **Li ne uzis mian ĉambbron, sed alies*.* Por ĉiuj aliaj novaj tabelvortoj Esperanto jam havas bonajn esprimilojn. La supozitaj avantaĝoj de la nova tabelserio estas vere tre malgrandaj, des pli se oni komparas kun la grandegaj problemoj kaj

miskomprenoj, kiujn kaŭzus la reformo.

Tiuj ĉi reformproponoj tute ne venas de ia reala bezono, sed de la hazarda fakto, ke la radiko ALI finiĝas per "i". Se la vortoj estus ekz. **altra**, **altre**, **altro**..., tiam verŝajne ne venus al iu en la kapon, ke oni bezonus tabelvortojn por tio. Oni povas kompari kun la radiko SAM, kiu estas la malo de ALI. SAM ne finiĝas per "i". Sekve neniu proponis diri: **samel**, **samam**, **sames**..., kvankam la bezono de tiaj vortoj devus esti same granda, kiel la bezono de **aliel**, **aliam**, **alies**....

Ankoraŭ neniu praktikis la plenan tabelserion je ALI en konsekvenca maniero. Ekzistas nur senpripensa kaj mallogika uzado de **aliel**, kaj okaze de **aliu** kaj **alies**. Iuj uzas parte klasikan Esperanton, parte la reformitan dialekton. Kiam ili diras ekz. *alie* aŭ *alia*, oni ne povas scii, ĉu kompreni laŭ la Fundamenta lingvo, aŭ laŭ la nova dialekto. Feliĉe tamen plej multaj ankoraŭ uzas la lingvon regule kaj logike.

La ŝajne senkulpa vorteto **aliel** kunportas tiom da ŝanĝoj, ke oni devas strikte deadmoni de ĝia uzo, kaj de ĉiaj provoj vastigi la tabelon. Uzu la jam ekzistantajn tabelvortojn, kaj esprimu aliajn aferojn per ordinaraj radikoj laŭ la reguloj de la Fundamenta Esperanto. De tiuj, kiuj volas krei novajn tabelvortojn, oni devas postuli, ke ili almenaŭ trapensu, kiajn sekvojn havus la reformo antaŭ ol ekuzi la novajn vortojn.

Estis proponitaj la "kompromisaj" formoj *aliio*, *aliuu*, *aliia*, *aliie*, *aliiel* k.t.p. (kunmetoj de la radiko ALI kun tabelvortoj je I). Tiaj vortoj ja estas regulaj, sed bedaŭrinde ili estas tute maltaŭgaj en praktika uzado. Ne eblas sufiĉe klare distingi inter *aliie* kaj *alie*, inter *aliia* kaj *alia*. Ne sufiĉas, ke vortoj estas regule kunmetitaj. Ili devas ankaŭ funkcii en praktika komunikado.

Evitenda reformo -> Oficiala Esperanto

aliu -> *alia*

alio -> *alio*

alia -> *alia*, *alispeca*, *alieca*

alies -> *de alia (persono)*, *aliula*

alie -> *aliloke*

alien -> *aliloken*

aliam -> *alifoje*, *aliokaze*

alial -> *alikaŭze*

aliel -> *alimaniere*, *alie*

aliom -> *alikhvante*

Aliula signifas "rilata al aliulo (= alia persono)", kio laŭ la kunteksto povas esti ekz. "posedata de aŭ apartenanta al alia persono". *Aliulo* kaj *aliula* ne estas tre kutimaj vortoj, sed plene korektaj: *Prenu la veston de tiu, kiu garantiis por aliulo.*^(SS.20) Uzo de *aliula* forigas la solan okazon, kie tabela ALI-vorto povus esti utila. Krome *aliula* povas porti J-finaĵon kaj N-finaĵon, kaj estas do ofte pli klara ol **alies**. La ekzemplo kun **alies** fariĝas tiam: *Li ne uzis mian ĉambron, sed aliulan.*

E-vortecaj vortetoj lokaj

Tabelvortoj je E

Ĉi

For

Tabelvortoj je E

kie = "en kiu(j) loko(j)"

tie = "en tiu(j) loko(j)"

ie = "en iu(j) loko(j)"

ĉie = "en ĉiu(j) loko(j)"

nenie = "en neniuj loko(j)"

Kie

Kie estas la libro kaj la krajono?^(FE.6) = *En kiu loko estas la libro...* Demanda *kie*.

Kie estas la tranĉiloj? - Ili kuŝas sur la tablo.^(FE.16) = *En kiu loko estas...* Demanda *kie*.

Mi montris al la infano, **kie** kuŝas ĝia pupo.^(FE.18) *Kie* en demanda subfrazo.

Li scias, **kie** la kankroj pasigas la vintron.^(PE.1386) *Kie* en demanda subfrazo.

Mi volis resti *tie*, **kie** mi estis.^(FA3.135) Rilata *kie*.

Kie fumo leviĝas, *tie* fajro troviĝas.^(PE.875) Rilata *kie*.

Tie

En la kastelo estis granda societo, **tie** troviĝis multe da gastoj el la ĉirkaŭaĵo.^(FA3.49) = ..., *en tiu loko (en la kastelo) troviĝis...*

La plafono **tie** estis malalta.^(M.105) = *La plafono en tiu loko estis malalta.*

Ŝtelisto ŝteliston evitas, ĉar li **tie** ne profitas.^(PE.2392) *Tie* = *ĉe ŝtelisto.*

Se li scius, ke mi estas **tie** ĉi, li tuj venus al mi.^(FE.20) = ...*estas en tiu ĉi loko proksime de mi, li tuj...* Pri ĉi vidu ĉi-poste.

Li demandis ŝin, kion ŝi faras **tie** ĉi tute sola.^(FE.21)

*Mi restas **tie** ĉi laŭ la ordono de mia estro.*^(FE.26)

***Tie kaj tie** en la arbaro loĝas homoj. **Tie kaj tie** aŭ **tie kaj ĉi tie** (aŭ simile) = "en kelkaj disaj lokoj".*

Pri la ebloj forlasi *tie* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Ie

*Ĉu vi loĝas **ie**? = Ĉu vi loĝas en iu loko?*

*Certe ĝi troviĝas **ie** ĉi tie, tion mi scias.*

Ĉie

Ĉie estas varme, sed hejme plej ĉarme.^(PE.226) = *En ĉiu loko estas...*

*Kion mem mi faras, tion **ĉie** mi flaras.*^(PE.935)

*Malsaĝulo **ĉie** sian nomon skribas.*^(PE.1468)

Ĉie, kien mi venas, troviĝas ia malbonaĵo, kiu premas la koron.^(FA1.93)

*Nun **ĉie** regis ĝojo.*^(FA1.49)

Nenie

***Nenie** mi havis tian bonan akcepton.*^(Rz.80) = *En neniu loko mi havis...*

*Pli bela reĝidino ol ŝi troviĝis **nenie** en la mondo.*^(FA1.104)

*Kiu kutimis ĉion juĝi, **nenie** povas rifuĝi.*^(PE.1027)

Lokaj tabelvortoj kun rolvortetoj

Oni povas aldoni rolvortetojn al lokaj tabelvortoj por montri moviĝon k.s.

*Sonorado al li venas, sed **de kie** - li ne komprenas.*^(PE.2338) = *...sed de kiu loko...*

*For **de tie** ĉi!*^(FE.26) = *Iru for...*

*Ho, se vi estus malproksime **de ĉi tie!***^(FA2.37)

***El kie** vi estas?*^(FA2.37) = *El kiu loko...*

*Ĉiuj sociaj klasoj, aĝoj, nacioj puŝiĝas tie, **tra kie** mi intencis iri.*^(M.39)

*Se la pordo de la ĝardeno estis nefermita, li povus **tra tie** eniri.* ^(BV.60)

Direktaj tabelvortoj

Post lokaj tabelvortoj oni povas meti N-finaĵon por montri direkton. Vidu ankaŭ "N por direkto".

Kien = al kiu(j) loko(j), en kiu(j) direkto(j)

Tien = al tiu(j) loko(j), en tiu(j) direkto(j)

Ien = al iu(j) loko(j), en iu(j) direkto(j)

Ĉien = al ĉiu(j) loko(j), en ĉiu(j) direkto(j)

Nenien = al neniu(j) loko(j), en neniu(j) direkto(j)

***Kien** vi iras? - Mi iras en la ĝardenon.* ^(FE.26)

***Kien** vi vin turnos, ĉie malbone.* ^(PE.891)

*Fadeno iras, **kien** kudrilo ĝin tiras.* ^(PE.554)

*Rigardu **tien ĉi**.* ^(BV.66)

*Kun helpo de Dio mi trabatis al mi vojeton rekte **tien, kien** estis necese.* ^(Gm.58)

*Kiam mi, la sonorilo [...], svingiĝadis **tien** kaj reen, mi povus frakasi al li la frunton.* ^(FA4.69)

*La malvivan korpon li **ien** tenis for.* ^(H.113)

*La infano [...] turnadis **ĉien** la okulojn, en kiuj vidiĝis miro kaj timo.* ^(M.7)

*Mi **nenien** plu iros hodiaŭ.* ^(M.128)

Vortfarado

Tiea, ĉi-tiea ^(FE.30), *ĉiea* k.t.p. = "troviĝanta tie, ĉi tie, ĉie" k.t.p.: *La **tieaj** Esperantistoj estas tre gastigemaj. -- Kiel urbestro de la **ĉi-tiea** urbo mi havas la devon zorgi pri tio, ke al la traveturantoj [...] estu nenia premado.* ^(Rz.29) *La **ĉiea** pluvo detruis nian vojaĝon.*

Ĉi

La vorteto *ĉi* montras proksimecon al la parolanto. *Ĉi* estas normale uzata kune kun tabelvorto je TI. *Ĉi* povas stari ĉu antaŭ, ĉu post la tabelvorto. *Ĉi* ne povas ricevi finaĵojn.

Simpla TI-vorto ĉiam montras al io ne tute proksima al la parolanto. TI-vorto + *ĉi* montras al io

proksima al la parolanto.

tie = en tiu loko -> *tie ĉi*, *ĉi tie* = en tiu ĉi loko proksime de mi

tiu domo (for de mi) -> *tiu ĉi domo*, *ĉi tiu domo* (proksima de mi)

tio = tiu afero (for de mi) -> *tio ĉi*, *ĉi tio* = tiu ĉi afero

tiel = en tiu maniero -> *tiel ĉi*, *ĉi tiel* = en tiu ĉi maniero (kiun mi montras)

Ĉi tiam aŭ *tiam ĉi* ne estas praktike uzataj. Anstataŭe oni uzas *nun*. (La preciza nuanco de *ĉi tiam* estas malklara, ĉar ĝi apenaŭ estas uzata. Oni povus diskuti, ĉu *ĉi tiam* estas preferinda, kiam temas pri okazoj kaj kondiĉoj, dum *nun* normale estas tempa. Eble tempa *ĉi tiam* povas esti malpli forte ligita al la absoluta nuno, montrante tiun tempon, kiun la rakonto atingis. Vidu pri tiaj nuancoj Nun kaj Hodiaŭ, hieraaŭ, morgaŭ.)

Oni foje uzas *ĉi* ankaŭ kune kun la tutampleksaj tabelvortoj, kiuj komenciĝas per ĈI. Tiam oni povus diri ke TI-vorto estas subkomprenata.

ĉio = ĉiuj aferoj -> *ĉio ĉi*, *ĉi ĉio* = ĉiuj ĉi tiuj aferoj

ĉie = en ĉiuj lokoj -> *ĉie ĉi*, *ĉi ĉie* = en ĉiuj tiuj ĉi lokoj

Ne konfuzu la vorteton *ĉi* kun la tabela antaŭparto ĈI ("Tabelvortoj - bazaj reguloj"). Ili havas tute malsamajn signifojn.

Normale estas egale, ĉu oni metas *ĉi* antaŭ aŭ post la tabelvorto, sed iafoje la loko de *ĉi* estas grava. Oni prefere ne diru ekz. **tie ĉi tiu knabino loĝas**, ĉar estas malklare, ĉu *ĉi* apartenas al *tie* aŭ al *tiu*. Diru ekzemple *ĉi tie tiu knabino loĝas*, aŭ *tie tiu ĉi knabino loĝas*, depende de la signifo.

Ĉi estas aparta vorto. Ne uzu dividostrekon. Ne skribu: **ĉi-tiu**, **tiu-ĉi**, **ĉi-tie**, **tie-ĉi**, **ĉio-ĉi** k.t.p. Skribu: *ĉi tiu*, *tiu ĉi*, *ĉi tie*, *tie ĉi*, *ĉio ĉi* k.t.p. En **tiu-ĉi**, **tie-ĉi**, **ĉio-ĉi** oni devus akcenti: **tiu-ĉi**, **tie-ĉi**, **ĉio-ĉi**, laŭ la akcentoregulo ("Bazaj elparolaj reguloj"), sed tiel neniu elparolas. Oni do ankaŭ ne skribu tiel.

Okaze oni uzas *ĉi* memstare. Tiam normale *tie* estas subkomprenata. *Ĉi* restas aparta vorto. Tia uzo estas plej ofta en poezio, sed kelkaj provas ĝin ankaŭ en ordinara lingvaĵo.

Ĉi ne estas akvo!^(FA1.96) = *Ĉi tie ne estas akvo!*

Neniu magazeno ĉi estas!^(FA1.75) = *Neniu magazeno ĉi tie estas.*

Nuntempe populariĝis uzo de memstara *ĉi* anstataŭ *tiu(j) ĉi*. En tiaj frazoj *tiu(j)* estas subkomprenata.

Ĉi libron mi ŝatas. = *Ĉi tiun libron mi ŝatas.*

Mi tre admiras ĉi Francajn verkistojn. = *Mi tre admiras tiujn ĉi Francajn verkistojn.*

Iuj tamen opinias, ke memstara *ĉi* anstataŭ *ĉi tiu(j)* estas evitinda (krom eble en poezio).

Ankaŭ en tiaj ĉi okazoj estus eraro uzi dividostrekon. Ne skribu **ĉi-libro** aŭ **ĉi-Francajn verkistojn**. Tio estus same malkorekta kiel **tiu-libro**, **la-libro**, **tiujn-Francajn verkistojn**,

la-Francajn verkistojn. Efektive en tia uzo *ĉi* transprenis la rolon de *tiu(j)*, kaj fariĝis difinilo.

Ĉi = "ĵus menciita"

Oni ofte uzas *ĉi* por montri ĵus menciitan aferon. Temas tiam pri proksimeco en la parolo, ne pri proksimeco al la parolanto.

Tiu ĉi opinio estas tute erara.^(OV.245) = *La opinio, kiun mi ĵus menciis estas...*

*Vi estas la patro de Karolo de Moor. - De kie vi **tion ĉi** scias?*^(Rt.46) = *De kie vi scias tion, kion vi ĵus diris?*

*Li ellasis la kolombon, kaj **ĉi tiu** jam ne plu revenis al li.*^(Gn.8) *Ĉi tiu = la (ĵus menciita) kolombo.*

*Unu el la abeloj pikis lin en la mano, tiel ke li elfaligis la florpoton, kaj **ĉi tiu** rompiĝis.*^(FA2.15) *Ĉi tiu = la (ĵus menciita) florpoto.*

Ofte *ĉi* ne estas vere necesa en tiaj frazoj, sed nur aldonas ian pli viglan nuancon. Iafoje, kiam oni distingas inter du aferoj, estas tamen grave, ĉu oni uzas aŭ ne uzas *ĉi*. Por la pli ĵus menciita oni uzu TI-vorton (normale *tiu*) kun *ĉi*, dum por pli frue menciita afero oni uzu TI-vorton sen *ĉi*.

*En nia loko ne estas moro, ke oni donu la pli junan (filinon) antaŭ ol la pli maljunan. Pasigu semajnon kun **ĉi tiu** (la pli maljuna), tiam mi donos al vi ankaŭ **tiun** (la pli junan).*^(Gn.29)

*La vojkamarado tion aŭdis, kaj en la sama momento, kiam la reĝidino englitis tra la fenestro en sian dormoĉambron kaj la sorĉisto volis ekflugi returne, li (la vojkamarado) kaptis **ĉi tiun** (la sorĉiston, ne la reĝidinon) je lia longa nigra barbo kaj dehakis al li per la sabro lian abomenindan kapon.*^(FA1.48)

*La suno lumis sur la akvon, kaj **ĉi tiu** (la akvo) brilis, kiel oro.*^(FA1.26) Eble ankaŭ la suno brilis kiel oro, sed la frazo nenion diras pri tio.

Foje oni aldonas la vorton *lasta(j)* por maksimuma klareco.

*La virino [...] ekridis per mallonga, seka rido, kies sono, kontrastante kun ŝia tuta freŝa eksterajo, harmoniis kun la velkinteco de la frunto kaj, simile al **tiu ĉi lasta** (la velkinta frunto, ne la freŝa eksterajo), povis vekti rilate ŝin malkonfidon aŭ kompaton. Marta videble sentis **tiun ĉi lastan** senton (kompaton, ne malkonfidon).*^(M.151)

Kiam oni uzas *lasta(j)* oni povas forlasi *ĉi*: *Grandaj ŝipoj povis naĝi sub la superpendantaj branĉoj, kaj en **tiuj lastaj** (la branĉoj, ne la ŝipoj) loĝis najtingalo.*^(FA2.24) Oni povas ankaŭ distingi inter *la unua* kaj *la lasta* aŭ simile.

Nuntempe oni sufiĉe ofte mallongigas la esprimon *tiu(j) ĉi lasta(j)* al *ĉi lasta(j)*: *Mi renkontis Karlon kaj Petron. **Ĉi lasta** (Petro) estas malnova amiko de mi.* Foje oni vidas la skribon **ĉi-lastaj(j)**, kiu estas erara, ĉar ne temas pri vortkunmetado, sed pri subkompreno de la vorto *tiu(j)*.

Ĉi en kunmetitaj vortoj

Oni ofte faras A-vorton aŭ E-vorton el frazparto, kiu enhavas la vorteton *ĉi*. Tiam la tuta esprimo fariĝas unu vorto. Normale la TI-vorto malaperas. Por klareco oni kutimas meti dividostrekojn post *ĉi* en tiaj vortoj, sed oni povas skribi ankaŭ sen streko. Tia *ĉi* vortfarado estas ĝenerale klarigita en "Vortigo de frazetoj".

ĉi tie -> *ĉi-tiea*^(FE.30) (aŭ *ĉitiea*)
en tiu ĉi nokto -> *ĉi-nokte* (aŭ *ĉinokte*)
sur tiu ĉi flanko -> *ĉi-flanke* (aŭ *ĉiflanke*)
la somero de tiu ĉi jaro -> *la ĉi-jara somero* (aŭ *ĉijara*)
sub tio ĉi -> *ĉi-sube* (aŭ *ĉisube*)
antaŭ tio ĉi -> *ĉi-antaŭe* (aŭ *ĉiantaŭe*)

Oni povus konservi la TI-vorton: *tiu-ĉi-nokte*, *tiuĉinokte*, *tiu-ĉi-flanke*, *ĉitiuflanke*, *tiu-ĉi-jara*, *tiuĉijara* k.t.p., sed tiajn vortojn oni normale ne uzas.

Rimarku, ke kunmetoj kun prefikseca *ĉi* ĉiam havas A-finaĵon aŭ E-finaĵon. O-vortoj kun prefikseca *ĉi* ne eblas.

Teorie eblus *malĉi* por montri malproksimecon, sed tiu formo tute ne estas uzata. Formoj kiel *tie for*, *tiu for* estas foje provataj, sed normale ili ne aperas.

For

Mova for

Plej ofte *for* montras moviĝon de unu loko al alia (normale malproksima) loko.

Iru for!^(FE.20) = *Iru de (ĉi) tie al alia (malproksima) loko.*

La tuta ĝojo de la tero flugis for, kaj restis sole ĝemo!^(Rt.75)

Clemency [...] vekigis kaj rapidis for, por rigardi la infanojn.^(BV.67)

Ŝi demetis la tukon for de la kapo.^(M.169)

Ĉevaloj fortiradis ilin (dehakitajn arbojn) de tie for el la arbaro.^(FA2.43)

Senmova for

For povas ankaŭ montri troviĝon en alia (malproksima) loko.

*Grandaj vojaĝoj kaj longa restado **for** de mia hejmo estas por mi afero tre malfacila.*^(L2.236)

*Marta staris jam kelke da paŝoj **for** de ŝi.*^(M.161)

Se la alia loko ne estas montrata, *for* signifas normale "malaperinta", "en loko nekonata".

*La pilko tute malaperis kaj plu ne revenis. La knabo serĉis kaj serĉis, sed ĝi estis kaj restis **for**.*^(FA2.33)

Ne eblas do uzi solan *for* en la signifo "malproksime, malproksima", se la kunteksto ne klare montras tion. Oni ne diru: **lia hejmo estas **for****, se la signifo estas *lia hejmo estas malproksime*, ĉar *lia hejmo estas **for*** kompreniĝas normale kiel *lia hejmo estas malaperinta*. Tamen, se oni diras ekzemple *lia hejmo estas **tre for***, oni tion povas kompreni nur kiel *lia hejmo estas tre malproksime*, ĉar "tre malaperinta" estas tro stranga ideo.

Ekkria *for*

For estas ofte uzata kiel ekkria vorto. Tiaj esprimoj montras, ke oni volas, ke io malaperu. Oni povas diri, ke temas pri mallongigitaj frazoj.

For de tie ĉi!^(FE.26) = *Malaperu for de tie ĉi!*

For, for de mi! [...] For de miaj okuloj.^(Rt.29) = *Iru for, iru for de mi. Iru for de miaj okuloj.*

For en la balaajon!^(FA3.45) = *Falu for en la balaajon!*

For tiun ĉi bildon!^(Rt.93) = *Prenu for tiun ĉi bildon.*

For la manojn!^(H.30) = *Movu for la manojn!*

Vortfarado

Fora = "malproksima": *Ili venas de **foraj** landoj. Fora ĉiam estas senmova.*

Fore = senmova *for*: *La butiko estas **fore** je ducent metroj.*

Foren = mova *for*: *Nun ni rajdas multe da mejloj **foren!***^(FA2.80) *Li eksopiris **foren** el sia patrujo, for, for en la malproksiman mondon.*^(FA3.62)

Fore kaj *foren* povas esti uzataj por distingi inter mova kaj senmova *for*. *Fore* estas sufiĉe malofta, dum *foren* estas pli ofta. *Foren* estas ankaŭ uzata simple kiel akcenta formo de mova *for*.

E-vortecaj vortetoj tempaj

Tabelvortoj je AM

Ankoraŭ, Baldaŭ

Hodiaŭ-Hieraŭ-Morgaŭ

Jam, Ĵus, Nun, Plu, Tuj

Tabelvortoj je AM

kiam = "en kiu(j) tempo(j), en kiu(j) fojo(j)"

tiam = "en tiu(j) tempo(j), en tiu(j) fojo(j)"

iam = "en iu(j) tempo(j), en iu(j) fojo(j)"

ĉiam = "en ĉiu(j) tempo(j), en ĉiu(j) fojo(j)"

neniam = "en neniu(j) tempo(j), en neniu(j) fojo(j)"

Kiam

Sed kiam tio okazis?^(FA2.48) Demanda *kiam* pri tempo pasinta.

Kaj kiam vi reiros?^(Rt.76) Demanda *kiam* pri tempo estonta.

Li skribis al mi, ke li intencas ĝin eldoni, sed li ne skribis ankoraŭ kiam li ĝin eldonos.^(OV.493)
Demanda *kiam* (subfrazo demando) pri estonta tempo.

En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino.^(FE.15) Rilata *kiam*.

Kiam mi venis al li, li dormis.^(FE.20) Rilata *kiam*.

Tiam

Mi ĝin vidis unu minuton, sed mi tiam estis ankoraŭ dormanta!^(FA2.137) *Tiam* montras al la antaŭe dirita minuto.

Post la kongreso mi estos morale pli libera, kaj tiam mi povos plenumi la deziron de la Pariza Grupo.^(L1.158) *Tiam* montras al la antaŭe menciita estonta tempo.

Li vekigis nur tiam, kiam la suno leviĝis.^(FA1.37) *Tiam* montras al la posta *kiam*-frazo.

*Kiam Nikodemo batas Jozefon, **tiam** Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato.*^(FE.22)
Tiam montras al la antaŭa *kiam*-frazo.

Pri la ebloj forlasi *tiam* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto". Pri *ĉi tiam* vidu *Ĉi*.

Iam

*Ŝajnas al mi, ke ĉi tiun vizaĝon mi jam **iam** vidis.*^(FA2.111) *Iam* reprezentas nedifinitan pasintan tempon.

*Neniu **iam** gustumis tian supon.*^(FA3.126) *Iam* reprezentas iun ajn pasintan tempon.

*Ŝi estis ja la plej bela knabino, kiun li **iam** vidis.*^(FA1.32) *Iam* reprezentas iun ajn pasintan tempon.

*Morti **iam** vi ja devas.*^(FA2.136) *Iam* reprezentas nedifinitan estontan tempon.

Ĉiam

*Oni diras, ke la vero **ĉiam** venkas.*^(FE.16) *Ĉiam* = en ĉiu tempo, ĉu pasinta, ĉu estanta, ĉu estonta.

*Li **ĉiam** diradis al mi la veron.*^(FE.24) *Ĉiam* = en ĉiu pasinta tempo.

*Tiu ĉi grava tago restos por mi **ĉiam** memorinda.*^(FE.41) *Ĉiam* = en ĉiu estonta tempo.

*Karaj infanoj, estu **ĉiam** honestaj!*^(FE.20) *Ĉiam* = en ĉiu estonta tempo.

*La filino iris, sed **ĉiam** murmurante.*^(FE.19) *Ĉiam* = dum la tuta irado.

Neniam

*Bona koro **neniam** fariĝas fiera.*^(FA2.41) *Neniam* = neniu tempo, ĉu pasinta, ĉu estanta, ĉu estonta.

*Tion ĉi mi **neniam** supozis.*^(FA1.69) *Neniam* = neniu ajn pasinta tempo.

*La kolo de botelo **neniam** poste povis forgesi tiun solenan momenton.*^(FA3.108) *Neniam* = neniu tempo post *tiam*.

*Li pensis pri la malgranda ĉarma dancistino, kiun li plu **neniam** vidos.*^(FA1.100) *Neniam* = neniu estonta tempo.

Okazoj, kondiĉoj

AM-vortoj povas ankaŭ montri okazon aŭ kondiĉon. Tiuj du nuancoj ofte miksiĝas.

*La artikolo "la" estas uzata **tiam, kiam** ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj.*^(FE.27) Montra *tiam* kaj rilata *kiam* pri okazoj.

*Tubeto, en kiun oni metas cigaron, **kiam** oni ĝin fumas, estas cigaringo.*^(FE.40) Rilata *kiam* pri

okazoj.

*Se efektive estas tiel, **tiam** ni ŝin serĉu.*^(FA3.79) Kondiĉa *tiam*, kiu montras reen al la *se*-frazo.

*Rompu la murojn inter la popoloj, [...] kaj nur **tiam** povos malaperi tiaj bestaĵoj, kiujn ni nun vidas.*^(OV.370) *Tiam* = sub tiu kondiĉo, ke ni rompos la murojn.

Por enkonduki subfrazon, kiu montras nuran kondiĉon sen tempa aŭ okaza nuanco, oni ne uzu *kiam*, sed *se*. Vidu "Se-frazoj".

Rolvortetoj antaŭ AM-vortoj

AM-vortoj estas ankaŭ uzataj kun tempa rolvorteto, kiu ŝanĝas la signifon.

*Tie troviĝu almenaŭ nova freŝa funebra krepo, kiam la maljunulo fermos **por ĉiam** siajn okulojn.*^(FA3.146) La esprimo *por ĉiam* montras, ke la sekvoj ĉiam restos. La fermado de la okuloj estas nur momenta, sed la sekvo, la fermiteco de la okuloj, estos eterna.

*Mi estis maldungita en 1960. **De tiam** mi restas senlabora. De tiam* = de tiu tempo.

Kiam rolvorteto aperas antaŭ demanda *kiam*, ĝi montras la frazolon de la vorto *kiam*.

Ĝis kiam, ho Eternulo, mi krios, kaj Vi ne aŭskultos?^(Ĥb.1) *Ĝis kiam* = ĝis kiu (estonta) tempo.

*Ŝi demandis, **de kiam** vi loĝas ĉi tie. De kiam* = de kiu (pasinta) tempo.

Sed kiam rolvorteto aperas antaŭ rilata *kiam*, ĝi ĉiam montras la rolon de la tuta subfrazo. Vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Demandoj pri horo

Se oni demandas precize pri horo, oni ne uzas *kiam*, sed la vicordan demandvorton *kioma*. Vidu "Tabelvortoj je OM", kaj "Horoj".

Vortfarado

Tiama k.t.p. = "tia, ke ĝi ekzistis (aŭ ekzistos) tiam": *Mi bone konis la **tiaman** prezidanton de la klubo.*

Iama = "iam antaŭe ekzistinta, eksa". *Iama* estas uzata nur pri pasinta tempo: *Li estas **iama** fianĉo de mi. -- Ili loĝas en **iama** lernejo.*

Ĉiama = "ekzistanta en ĉiu tempo, en ĉiu okazo": *La boneco de Dio estas **ĉiama**.*^(Ps.52) *Tio ĉi estas ja mia **ĉiama** deziro.*^(Rt.39)

Porĉiama = "tia ke ĝiaj sekvoj daŭros por ĉiam, tia ke ĝi daŭros por ĉiam": *Mi volas diri al vi **porĉiama** adiaŭ.*^(FA1.46) *Tio estas ilia **porĉiama** posedaĵo.*^(Lv.25)

*En la tago de la **sankta Neniamo**.*^(PE.506) (= *En tago, kiu certe neniam venos.*)

Malnovaj formoj

Komence la tempaj tabelvortoj finiĝis per AN: *kian, tian, ian, ĉian, nenian*. Zamenhof lasis unujaran periodon, dum kiu oni povis proponi ŝanĝojn en Esperanto. Post tiu jaro la sola ŝanĝo, kiu estis farita, estis ŝanĝo al AM-vortoj pro la risko de konfuzo kun tabelvortoj je A + N-finaĵo ("Tabelvortoj je A"). La AN-vortoj ne estas plu uzablaj, sed oni povas ilin renkonti en tekstoj de tiu unua jaro: ***Kian** mi havos vian respondon, mi sendos al vi la libreton.*^(UL) Tio ĉi estas la sola iam okazinta reformo en Esperanto.

Ankoraŭ

Ankoraŭ montras, ke ŝanĝo ne okazis ĝis la aktuala tempo. Ofte *ankoraŭ* estas la malo de *jam*. Foje aliaj vortoj montras, ke estis same antaŭe, kaj *ankoraŭ* nur emfazas tion, sed ofte *ankoraŭ* estas la sola, kiu montras, ke io ne ŝanĝiĝis.

*Vi estas **ankoraŭ** malgranda infano.*^(M.40) Vi ne fariĝis pli granda. Vi estis malgranda, kaj tio ne ŝanĝiĝis.

*Ho, kiel mi lin amis! kiel mi lin **ankoraŭ** amas!*^(M.160) Mi ne ĉesis ami lin.

*Ho, ĉu vi memoras **ankoraŭ** la belajn knabinojn, kiuj dancadis?*^(FA1.90) Ĉu daŭras via memorado?

*Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas **ankoraŭ** nun ĉiam mensoganto.*^(FE.22) Vi ne ĉesis mensogi.

*La tempon venontan neniu **ankoraŭ** konas.*^(FE.22) Ne ĉesis tio, ke neniu ĝin konas. Ne estas jam iu, kiu konas ĝin. Nur poste, kiam la venonta tempo fariĝos estanta tempo, oni ĝin ekkonos.

*Mi ĝin **ankoraŭ** ne serĉis.*^(FE.20) Ne komenciĝis la serĉado. La ne-serĉado plu daŭras.

***Ankoraŭ** antaŭ 50 jaroj inter la japanoj kaj eŭropanoj ekzistis ŝajne kolosa malsameco.*^(OV.348) Je tiu tempo ŝanĝo ne estis okazinta.

Aldona ankoraŭ

Ofte *ankoraŭ* montras, ke al jam okazinta aldono aldoniĝas plia aldono, aŭ ke okazinta kresko pludaŭras, aŭ ke io, kio ŝajnas impona, tamen ne estas la plej alta ŝtupo, aŭ ke io, kio ŝajnis esti la lasta, tamen ne estas la lasta.

*Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas **ankoraŭ** fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^(FE.30) Ni jam faris novaj vortojn, sed ni povas fari pliajn. Ne elĉerpiĝis la ebloj krei novajn vortojn.

*La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda, sed lia malsaĝeco estas **ankoraŭ** pli granda.*^(FE.35) La

riĉeco ne estas la plej granda afero. La malsaĝeco estas pli granda. Ni ne atingis la maksimumon.

*Ni nun **ankoraŭ** unu fojon ripetas, kion ni jam diris en alia loko.*^(OV.104) Al jam faritaj ripetoj aldoniĝas unu plia ripeto.

*Ili iris **ankoraŭ** kelkan distancon.*^(FA1.40) Ili jam antaŭe iris kelkan distancon, kaj nun iris pli.

*Tiu ĉi punkto estas en miaj okuloj tre grava kaj poste mi **ankoraŭ** parolos pri ĝi pli vaste.*^(OV.25) Al miaj antaŭaj vortoj mi aldonos pliajn.

*Li atendis **ankoraŭ** aliajn sep tagojn.*^(Gn.8) Li jam aldonis almenaŭ unu septagan periodon al sia atendado. Nun li aldonis plian septagan periodon.

Foje *ankoraŭ* vigle akcentas, ke ia elnombro de aferoj ne ĉesis, sed ke aldoniĝas aliaj, iel similaj aferoj.

*Al ni venas revizoro. [...] Revizoro el Peterburgo, inkognite; kaj **ankoraŭ** kun sekreta ordono.*^(Rz.5) Al la du unuaj, timigaj faktoj (venas revizoro, li venas inkognite), aldoniĝas tria timiga fakto (li havas sekretan ordonon).

Baldaŭ

Baldaŭ = "post mallonga tempo".

*Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos pagita al vi **baldaŭ**.*^(FE.25)

*Teatramanto ofte vizitas la teatron kaj ricevas **baldaŭ** teatrajn manierojn.*^(FE.37)

*La tablo staras malrekte kaj kredeble **baldaŭ** renversiĝos.*^(FE.33)

*Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi ion novan, sed **baldaŭ** ni vidis, ke ni trompiĝis.*^(FE.40)

*Mi foriras, sed atendu min, ĉar mi **baldaŭ** revenos.*^(FE.42)

*Mia trijara ofico estos **baldaŭ** finita.*^(BV.43)

*Eĉ en bona afero tro multe ofte estas malbone; pri tiu vero li **baldaŭ** devis konvinkiĝi.*^(FA3.119)

***Baldaŭ** ni ĉiuj laboros kune, por atingi kiel eble plej **baldaŭ** nian komunan celon.*^(L2.106)

*Kiu tro alten rigardon direktas, tiu tre **baldaŭ** okulojn difektas.*^(PE.1110)

Vortfarado

Baldaŭa = "tia, ke ĝi okazos aŭ okazis baldaŭ": *Knut estas en plena malespero pro mia **baldaŭa** forveturo!*^(FA3.61)

Baldaŭe estas pli akcenta formo de *baldaŭ*: *Estas pli bone forveturi plej **baldaŭe**.*^(Rz.67)

Hodiaŭ, hieraŭ, morgaŭ

Hodiaŭ = "en la nuna tago".

Hieraŭ = "en la tago antaŭ la nuna tago".

Morgaŭ = "en la tago post la nuna tago".

(Foje oni konsideras, ke nova tago komenciĝas je noktomezo, je la nula horo, aliffoje oni konsideras, ke tago komenciĝas ĉe la vekiĝo post nokta dormo. Ambaŭ rigardmanieroj estas eblaj, sed ĉe interparolo dumnokta povas ja iafoje okazi konfuzo.)

*Kiun daton ni havas **hodiaŭ**? - **Hodiaŭ** estas la dudek sepa (tago) de Marto.* ^(FE.12)

*Li estas **hodiaŭ** en kolera humoro.* ^(FE.31)

***Hodiaŭ** estas sabato, kaj **morgaŭ** estos dimanĉo.* ^(FE.20)

***Hieraŭ** mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min.* ^(FE.20)

***Hieraŭ** li diris al mi la veron.* ^(FE.24)

***Morgaŭ** mi veturos Parizon.* ^(FE.28)

*Neniu scias, kio **morgaŭ** lin trafos.* ^(PE.1718)

*Faru **hodiaŭ**, kion vi povas - **morgaŭ** vi eble okazon ne trovos.* ^(PE.573)

Verboformoj

Kun *hieraŭ* oni normale uzas IS-verbon, INT-participon aŭ IT-participon, ĉar temas ja pri pasinteco. Kun *morgaŭ* oni normale uzas OS-verbon, ONT-participon aŭ OT-participon. Sed iafoje, kiam temas pri ĉiama valida afero, oni uzas AS-formon: *Beleco hodiaŭ estas, **morgaŭ** ne restas.* ^(PE.167)

Kun *hodiaŭ* oni plej ofte uzas AS-verbon, sed kiam temas pri antaŭa aŭ posta parto de la nuna tago, oni uzas IS aŭ OS.

*Miaj fratoj havis **hodiaŭ** gastojn.* ^(FE.18) Antaŭe hodiaŭ estis ĉe ili gastoj, sed la gastoj jam foriris.

*La doktoredzino A. vizitis **hodiaŭ** la gedoktorojn P.* ^(FE.36)

*Mi restos **hodiaŭ** dome.* ^(FE.28) En la posta parto de la nuna tago mi restos dome (= hejme).

Kun ĉiuj tri vortoj eblas ankaŭ U-formo aŭ US-formo, ĉar tiuj finaĵoj estas sentempaj.

Absoluta signifo

Hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ normale rilatas al la absoluta nuno, al la tempo, kiam oni diras la tutan frazon. Por montri similajn rilatojn al pasinta aŭ estonta tago oni normale uzas *tiun tagon, la antaŭan tagon, la postan tagon* aŭ simile.

Marta pli atente ol la pasintan tagon ekzamenis per la rigardo la grandanombbran anaron de siaj samlaborulinoj kaj samsortulinoj.^(M.111)

Lunde li venis viziti min, sed jam la postan tagon (marde) li foriris.

En la venonta tago estis venonta en la mondon mistera gasto: nova jaro.^(M.115)

La sekvantan tagon post sia transloĝiĝo en la mansardon Marta je la deka horo matene estis jam en la urbo.^(M.18) Oni povas en ĉi tiaj frazoj heziti, ĉu devus esti *sekvanta, sekvinta* aŭ eĉ *sekvonta*. Zamenhof uzis *sekvanta*. Oni povas ankaŭ diri simple *sekva*, kio forigas la problemon.

Sed en rakontoj oni tamen uzas *hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ* rilate al la rakonta "nuno".

Tiu ĉi malgranda cifero de hodiaŭ estis granda en komparo kun la cifero de hieraŭ, kiu prezentis nulon.^(M.110) = ...de la antaŭa tago... ...de tiu ĉi tago...

Morgaŭ li estis forveturonta sur belega ŝipo al malproksimaj landoj.^(FA3.108) = *La postan tagon li estis...*

Ĝis morgaŭ li devis ellerni parkere ĉiujn urbojn en la provinco Zelando.^(FA2.130) = *Ĝis la posta tago li devis...*

Vidu ankaŭ *nun*, kaj "Tempaj kaj lokaj vortoj en nereкта parolo".

Ĉi-tage = *en tiu ĉi tago* normale egalas al "hodiaŭ", sed estas malpli ligita al la absoluta nuno. Ĝi povas emfaze montri tiun tagon, kiun la rakontado atingis: *La antaŭa tago estis dimanĉo, kaj tiutage (en tiu tago) li estis libera, sed nun fariĝis lundo, kaj ĉi-tage (en tiu ĉi tago) li devis eklabori.*

Kunmetoj kiel *pasinttage* kaj *sekvonttage* havas tre vastan signifon: *pasinttage* = "en la pasinta tago, en unu el la pasintaj tagoj, en iu pasinta tago, en iuj pasintaj tagoj".

Figura uzo

Iafoje *hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ* estas figure uzataj pri tempoj estanta, (proksime) pasinta, kaj (proksime) venonta.

Kio hieraŭ ŝajnis sovaĝa, tio morgaŭ aperas kiel io tute natura kaj bela.^(OV.404) = *Kio antaŭ nelonge ŝajnis sovaĝa, tio post nelonge aperas...* (*Aperas* havas AS-finaĵon, ĉar temas pri ĉiam valida principo.)

Hodiaŭ forto, morgaŭ morto.^(PE.725)

***Hodiaŭ** komputiloj estas uzataj preskaŭ ĉie. = En la nuna tempo... Nuntempe...*

Ankaŭ nun povas esti tiel uzata.

Kun rolvorteto

Oni povas uzi tempan rolvorteton, kiu ŝanĝas la signifon.

*Ĝi komencas sian ekzistadon nur **de hodiaŭ**.* ^(OV.111)

***De hieraŭ** ŝi nenion manĝis.* ^(Rn.44)

*Mi havas **depost hieraŭ** alian laboristinon.* ^(M.183) AS-formo, ĉar la havado ankoraŭ daŭras.
(Prefere oni skribu *de post* duvorte.)

*Ne prokrastu **ĝis morgaŭ**, kion vi povas fari hodiaŭ.* ^(PE.1727)

O-vorteca uzo

Hodiaŭ, hieraŭ kaj morgaŭ estas foje O-vortece uzataj.

*Ŝi estis soleca kiel hieraŭ, malriĉa kiel hieraŭ, sed inter **la hieraŭ kaj hodiaŭ** staris tiu prova mateno.* ^(M.38) = ...inter la antaŭa tago kaj la nuna tago...

*Ĉiu **morgaŭ** havas sian zorgon.* ^(PE.262) = Ĉiu morgaŭo...

***Morgaŭ** estas la amata tago de mallaboruloj.* ^(PE.1567) = La posta tago estas...

Vortfarado

*Antaŭhieraŭ, postmorgaŭ = "du tagojn antaŭ aŭ post la nuna tago": **Hieraŭ estis mardo, antaŭhieraŭ estis lundo. Hieraŭ estis vendredo, kaj postmorgaŭ estos lundo.*** ^(FE.20) *Se tiu ĉi formo montriĝos erara, ni morgaŭ ĝin ŝanĝos, kaj en okazo de bezono ni ĝin **post-morgaŭ** ankoraŭ unu fojon ŝanĝos.* ^(FK.267) Eblas ankaŭ *antaŭantaŭhieraŭ* (tri tagojn antaŭ la nuna) kaj *postpostmorgaŭ* (tri tagojn post la nuna), k.t.p. (Estus penseble uzi la prefikson [PRA](#) en tiaj vortoj: *praantaŭhieraŭ = antaŭantaŭhieraŭ, prapraantaŭhieraŭ = "kvar tagojn antaŭ la nuna", prapostmorgaŭ = postpostmorgaŭ, praprapostmorgaŭ = "kvar tagojn post la nuna". Tio tamen ne estas praktikata.)*

*Hodiaŭo, hieraŭo, morgaŭo = "nuna, antaŭnuna aŭ postnuna tago": **Ne pensu pri la hieraŭo. Vivu en la hodiaŭo.*** -- *Kiam li vekigis, li rememoris la belan hieraŭon.* -- *La morgaŭo neniam venos, ĉar kiam ĝi venos, ĝi jam estos hodiaŭo.*

*Hodiaŭa, hieraŭa, morgaŭa = 1. "apartenanta al la koncerna tago": **Ĉu tio estas la hodiaŭa vespera gazeto?*** ^(FA1.76) *Lia hieraŭa parolo estis tre bela.* ^(FE.40) 2. "kiu estas mem la koncerna tago": *Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon.* ^(FE.14)

Hieraŭo, hieraŭa, morgaŭo kaj morgaŭa estas ankaŭ uzeblaj pri la antaŭa tago kaj la posta tago sen rilato al la absoluta nuno: *Li memoris la hieraŭon.* = ...*la antaŭan tagon.* *Ŝi timis pri la morgaŭo.* = ...*pri la posta tago.* *Ili legis la hieraŭan gazeton.* Eble eĉ *hodiaŭo* kaj *hodiaŭa* iafoje povus esti simile uzataj.

Jam

Jam signifas, ke antaŭe okazis ia ŝanĝo, ekz. ekesto de nova ago aŭ stato, ĉeso de ago aŭ stato, atingo de certa kvanto aŭ longo, kaj simile. Ofte *jam* estas la malo de *ankoraŭ*. Foje io alia en la frazo montras ŝanĝon, kaj *jam* nur emfazas tion. Alifoje *jam* estas la sola, kiu montras, ke okazis ŝanĝo.

Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian.^(FE.18) Antaŭe mi ne havis mian ĉapelon, sed tio ŝanĝiĝis.

Ĉiu jaro potence pligrandigas niajn fortojn, kaj ni iras al nia celo jam kun plena trankvileco.^(OV.376) Antaŭe ni ne estis plene trankvilaj.

Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, sed pluvego.^(FE.38) Antaŭe okazis ŝanĝo de simpla pluvo en pluvegon.

Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.^(FE.38) Post unu horo la ŝanĝo de "varmega" al "varma" estis kompleta. Post tri horoj la ŝanĝo al "tute malvarma" estis kompleta.

Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis jam longe konstruita.^(FE.25)

Foje *jam* akcentas, ke pasinta ago estas efektive pasinta.

Se li jam venis, petu lin al mi.^(FE.26)

Ĉu vi jam trovis vian horloĝon?^(FE.20)

Komencis jam vesperiĝi.^(M.8)

Foje *jam* montras, ke io estas pli frua ol oni atendas, volas, kredas, scias aŭ simile.

Mi jam antaŭ unu horo volis paroli kun vi.^(BV.48) Vere tiel frue.

Vi estas ankoraŭ malgranda infano, sed vi devas jam kompreni tion, kion mi al vi diros.^(M.40)

Ĉe daŭrolongo aŭ ripeto *jam* emfazas, ke pasis plene tiom da tempo aŭ ripetoj.

Nun jam du jarojn daŭras la malsato en la lando.^(Gn.45) Du plenaj jaroj pasis.

Mi jam tridek jarojn estas tombisto^(H.149) Pasis plene tridek plenaj jaroj, kaj mi ankoraŭ estas tombisto.

Mi laboras en la magazeno de sinjorino N. preskaŭ jam kvin jarojn.^(M.100) Kvin jaroj (preskaŭ) plene pasis.

*Mi ripetis tion ĉi al vi **jam** centfoje!* Okazis efektive cent ripetoj.

Foje *jam* servas por distingi inter du IS-verboj aŭ du OS-verboj, kiuj ne montras la saman tempon. *Jam* montras la pli fruan tempon. Ofte *jam* estas helpata de la vorto *antaŭe*. Alia maniero distingi estas uzi kunmetitan verboformon.

*Kiam vi vidis nin en la salono, li **jam** antaŭe diris al mi la veron (aŭ li estis dirinta al mi la veron).*^(FE.24)

*Kiam vi venos al mi, li **jam** antaŭe diros al mi la veron (aŭ li estos dirinta al mi la veron; aŭ antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron).*^(FE.24)

Ĉe OS-verboj *jam* povas emfazi, ke la estonta ago estas sufiĉe proksima, aŭ ke oni vidas ŝancojn, ke la ago okazos, foje kun nuanco de espero aŭ kuraĝigo.

*La mondo dormas obstine, sed **jam** leviĝos baldaŭ la suno.*^(FK.300) Antaŭe restis longe ĝis la sunleviĝo, sed nun ĝi baldaŭ okazos.

*Liaj filoj, oni diras, estas iom malbonkondutaj, arogantaj knaboj, sed povas esti, ke oni estas maljustaj koncerne ilin, kaj kun la tempo ili **jam** solidiĝos.*^(FA2.94) Mi havas esperojn, ke ili solidiĝos.

Kune kun nea verbo *jam* emfazas, ke okazinta ago ĉesis antaŭ la aktuala momento. *Jam ne = ne plu*.

*La infano **jam ne** ploras.*^(FE.6) Ĝi ĉesis plori antaŭ nun.

*La blanka papero **jam ne** kuŝas sur la tablo.*^(FE.10) Ĝi tie kuŝis antaŭe, sed ne plu.

*Detalojn pri la dialekto proponita en 1894 mi nun **jam ne** memoras bone.*^(L1.55) Mi antaŭe forgesis.

*Eĉ se ni volus nun halti, ni **jam ne** povus.*^(OV.376) La povo ĉesis antaŭ nun.

*Ŝi **jam plu ne** kuris.*^(M.212) Ŝi antaŭe ĉesis kuri.

Kune kun nea OS-verbo *jam* emfazas, ke atendata aŭ dezirata ago ne okazos.

*Kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon, sed mi timas, ke mi ĝin **jam ne** trovos.*^(FE.20) La ebloj trovi estas for.

Ne jam

Se *jam* estas mem neata, la signifo fariĝas mala. Tiam la ago, al kiu *jam* rilatas, ankoraŭ ne komenciĝis: *Ili **ne jam** alvenis.* = *Ili ankoraŭ ne alvenis.* Zamenhof konsilis, ke oni evitu *ne jam* uzante anstataŭe *ankoraŭ ne*, kaj plej multaj tion faras. Ambaŭ esprimoj estas logikaj, sed la malkutimeco de *ne jam* estas sufiĉa motivo por preferi *ankoraŭ ne*.

Jam por sufiĉeco

Iafoje *jam* rilatas al certa frazparto montrante, ke la afero sufiĉas, ke oni ne bezonas serĉi alian por ke la frazo estu vera.

Jam la politiko povus ilin devigi plenumi sian vorton.^(Rt.73) La politiko sufiĉas. Ne necesas serĉi ion alian, kio ilin devigus.

Jam de vidpunkto pure historia kaj socia ĝi (la Biblio) devas havi grandan intereson por ĉiu homo.^(OV.51) La vidpunktoj historia kaj socia devas sufiĉi por vekti intereson.

En ĉiu konkordo kuŝas brilantaj perloj, el kiuj ĉiu sola *jam* estus efektiva beligaĵo en la krono de reĝino.^(FA1.51) Ĉiu sola sufiĉas. Ne necesas preni plurajn. Unu sola sufiĉas.

Unu amiko kiu *jam* sen tio multe faris por nia afero, prenis nun sur sin la tutan financon riskon de nia gazeto.^(OV.144) Liaj antaŭaj agoj sufiĉas por ke oni povu diri, ke li multe faris. Ne necesas konsideri la novan agon.

Kiel oni povas vidi en la ekzemploj, sufiĉeca *jam* povas lokiĝi jen antaŭ, jen post la koncerna afero. Por maksimuma klareco ŝajnas bone loki ĝin antaŭ la afero.

Ĵus

Ĵus = "antaŭ tre mallonga tempo, antaŭ momento".

Ĵus finiĝis dudek kvin jaroj de la tempo, kiam [...] aperis publike la lingvo.^(OV.406) = Antaŭ tre mallonga tempo finiĝis...

En la "Germana Esperantisto" mi legis, ke vi *Ĵus* festis la 70-an datrevenon de via naskiĝo.^(OV.567)

Li *Ĵus* starigis sian malgrandan teatron, kaj la homoj sidis ĉirkaŭe, por rigardi la komedion.^(FA1.40) = Li antaŭ tre mallonga tempo starigis...

Ŝi meditas pri la *Ĵus* aŭditaj vortoj.^(M.43)

Ŝi alportis al li kruĉon da akvo, kiu cetere havis strangan aldonan guston, preskaŭ kiel mara akvo kvankam ĝi *Ĵus* estis alportita el puto.^(FA1.75)

La fruktoj por nia matenmanĝo *Ĵus* estas deŝiritaj de tiuj ĉi arboj.^(BV.17)

De *Ĵus* mi estas membro de SAT (Sennacieca Asocio Tutmonda). = Mi *Ĵus* fariĝis membro de SAT (kaj ankoraŭ estas membro). Praktike oni tre malofte uzas *de Ĵus*, sed tio estas tute korekta.

Ĵus ĉiam montras tempon pli fruan, pasintan, antaŭan. *Ĵus* do ĉiam aperas kun IS-verbo, INT-participo aŭ IT-participo, eventuale kun US-verbo aŭ U-verbo (kiuj estas sentempaj).

Kelkaj uzas *Ĵus* en la signifo "precize en la nuna momento, precize en tiu momento". Tio estas eraro. *Ĵus* ĉiam montras al la pasinteco, al momento antaŭa. Ne eblas diri: *Li *Ĵus* venas.*

Necesas diri: *Li ĝuste nun (precize nun, ekzakte nun...) venas.* Iuj uzas *ĵus* en la signifo "precize, ĝuste" eĉ kiam tute ne temas pri tempo. Ankaŭ tio estas eraro. *Ĵus* ĉiam estas tempa vorteto. Ne eblas diri: **Mi havas ĵus tiom da mono, kiom mi bezonas.** Necesas diri: *Mi havas precize (ĝuste, ekzakte...) tiom da mono...* Ne diru: **Li loĝas ĵus apud la stacidomo.** Sed: *Li loĝas tuj (aŭ ĝuste) apud la stacidomo.* Eĉ ĉe Zamenhof oni trovas eraran uzon de *ĵus*: **Kial ni devas ĵus nun paroli pri li.**^(BV.10) = ...*ĝuste nun...* La frazo estas en tre frua traduko el la Germana, kie la sama vorto signifas kaj *ĵus* kaj *ĝuste*.

Vidu ankaŭ *baldaŭ*, kaj *tuj*.

Vortfarado

Ĵusa = "ĵus okazinta": *La ĵusa okazaĵo tre ŝokis min.*

Nun

Nun = "en tiu ĉi tempo aŭ momento, en la tempo kiam mi parolas".

Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo.^(FE.9) = ...*mi iras en tiu ĉi parola momento ...*

Lia filo mortis kaj estas nun malviva.^(FE.31)

Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.^(FE.22)

La fera bastono, kiu kuŝis en la forno, estas nun brule varmega.^(FE.31)

Nun li diras al mi la veron.^(FE.24)

Ne konfuzu *nun* kun *nu*, kiu estas ekkria vorteto kun tute alia signifo. Vidu *ĉi* pri la apenaŭ uzata esprimo *ĉi tiam* ~=*nun*.

Nun estas normale uzata kun AS-verboj, sed ankaŭ aliaj verboformoj povas aperi.

Nun vi plu ne ricevos kisojn!^(FA2.54) = *En tiu ĉi momento kaj plu poste...* *Nun* ĉi tie montras kaj la nunon, kaj la postan estontan tempon.

Nun mi fariĝis laca. Temas pri la nuna rezulto de antaŭa ŝanĝiĝo.

Nun ĝi jam malaperis. = *Nun ĝi estas for.*

Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian.^(FE.18) = ...*nun vi komencu vian serĉadon.*

Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.^(FE.25) US-verboj ne montras tempon.

Vidu ankaŭ la du ekzemplojn ĉi-poste ĉe "Kun rolvorteto".

Ofte *nun* estas uzata pli ĝenerale pri la nuna epoko, la nuna mondo.

Nun komputiloj fariĝas pli kaj pli oftaj en la mondo. Oni ankaŭ povus uzi *hodiaŭ*.

Ofte *nun* montras ne nur tempon, sed ankaŭ novan situacion, novajn cirkonstancojn.

Mi lasis ilin tute ĉirkaŭfermi, nun ili devas batali kiel malesperuloj.^(Rt.67) = ...en la situacio, kiu *nun* ekestis...

Tio, kio kaŭzis la novan situacion, povas esti montrata per subfrazo kun rilata *kiam* aŭ kun *ke*.

Nun kiam vi alvenis, ni povas komenci.

Nun ke mi ricevis garantiojn, mi ne plu timas.

Nun pri pasinteco

En rakontoj *nun* ofte montras tiun tempopunkton, kiun la rakonto atingis, = "en tiu momento, je tiu tempo, tiam". *Nun* donas pli vivan koloron al la rakonto ol la normala *tiam*, kvazaŭ la aŭskultanto mem ĉeestus la okazaĵojn, kvazaŭ estus nuna tempo.

Nun ŝi aliris al la skribtablo.^(M.178) = *Tiam ŝi aliris...*

Ĉiuj alte ŝatis sian imperiestron, kaj nun li estis malsana.^(FA2.30)

Nun ĝi estis iom ripozinta.^(FA2.6)

Vidu ankaŭ *hodiaŭ*, *hieraaŭ* kaj *morgaaŭ*, kaj "Tempaj kaj lokaj vortoj en nereкта parolo".

Kun rolvorteto

Oni povas antaŭ *nun* uzi tempan rolvorteton, kiu ŝanĝas la signifon.

Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi.^(FE.25) Temas pri la nuno kaj la tempo post la nuno.

Tiu reformo [...] eĉ per unu haro ne vanigus la laboron de tiuj, kiuj ĝis nun ellernis Esperanton.^(Li.181) Temas pri la tuta tempo ĝis la nuno.

Komparu kun la uzo de rolvortetoj antaŭ *hodiaŭ*, *hieraaŭ*, *morgaaŭ* kaj tabelvortoj je *AM*.

Vortfarado

Nuna = "okazanta aŭ estanta nun": *Kun la nuna numero finiĝas la unua jaro de eldonado de nia gazeto.*^(OV.82) *La nuna situacio estas neeltenebla.*

Nun(ec)o = "la nun estanta tempo": *Ĝi estis kontrasto inter la pasinteco kaj la nuneco.*^(M.69) *Ŝi ĉiam vivas en la nuno, ne cerbumas pri pasintaj aferoj.*

Plu

Plu montras, ke ago aŭ stato ne ĉesas, sed daŭras.

Tenu ankaŭ plu ĝin en sekreto.^(H.21) = *Ne ĉesu teni ĝin en sekreto. Daŭrigu teni ĝin en sekreto.*
(Legu ankaŭ pri *daŭrigi* + *I-verbo*.)

Danĝere estas lin lasi plu en tia libereco.^(H.113) = *Danĝere estas ne malliberigi lin.*

Ni ne ĉesis labori, sed plu faris niajn taskojn.

Mi plu amos vin ĝis la morto.

Loka plu

Foje *plu* montras ne nur tempan, sed ankaŭ lokan daŭrigon.

Ne haltu, iru plu! La irado daŭru kaj loke kaj tempe.

Legu plu kelkajn ĉapitrojn, kaj vi komprenos ĉion. La legado daŭru tempe kaj al posta loko en la libro.

Plu + neo

Se *plu* estas uzata kune kun nea vorto, ĝi montras, ke ago aŭ stato ne daŭras. Oni uzas *plu* por emfazi, ke oni iel supozis, ke la ago daŭros.

Li ja plu ne vivas!^(M.163) Li ne daŭrigis vivi, sed mortis.

Mi lin antaŭe amis, sed nun lin plu ne amas.^(BV.82) Mi ĉesis ami lin.

Li plu tute ne sentis la malvarmon ĉirkaŭ si.^(FA2.54)

Mi ne povas plu instrui vian filinon, sinjorino.^(M.57)

Mi havas nenion plu por doni!^(FA3.3)

Ĉiu el tiuj ĉi laŭtaj projektoj restis nur projekto kaj faris nenian paŝon plu.^(OV.423)

Ĝis ĉi tie aliru, sed ne plu.^(Ij.38)

Plu kaj ankoraŭ

Plu kaj *ankoraŭ* povas ofte esti tre similaj. La diferenco estas, ke *ankoraŭ* pli montras al la pasinteco, dirante, ke tio, kio antaŭe estis, ne ŝanĝiĝis, dum *plu* pli montras al la estonteco, informante, ke tio, kio estas nun, estos ankaŭ poste.

Ankoraŭ povas ankaŭ montri, ke io ripetiĝos, ke aldoniĝos io nova samspeca, dum plu signifas, ke io daŭros senŝanĝe: Poste mi ankoraŭ parolos pri ĝi.^(OV.25) Al miaj antaŭaj vortoj mi aldonos pliajn. Mi nun ĉesas paroli pri mia projekto por trinki iom da akvo. Poste mi plu parolos pri ĝi. Mia parolado daŭros poste.

Plu kaj pli

Plu kaj pli povas foje esti similaj, sed baze estas granda diferenco. Plu estas tempa (kaj loka) vorteto. Pli montras gradon, komparon. Pli povas montri tempon nur se alia tempa vorto ĉeestas aŭ estas subkomprenata.

Li rakontis plu. = Li daŭrigis sian rakontadon.

Li rakontis pli. = Li rakontis pli multe da aferoj.

Li ne vivos plu. = Li ne vivos pli longe.

Mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli (longe) ol tri jarojn.^(FE.25) Ĉi tie ne eblas plu, ĉar sekvas ol-esprimo, kiu postulas pli aŭ similan vorton (vidu "Kiel kaj ol").

Vortfarado

Plua = "daŭranta aŭ daŭrinta plu, okazanta aŭ okazinta en posta tempo": Kaj kia estas la plua sorto de la filino, kiu lin forlasis?^(BV.72) Kelke da feliĉaj ideoj [...] kuraĝigis min por plua laborado.^(FK.231) Tiu elektra frapo en la koron malebligas al ni por ĉiam la pluan uzadon de nia korpo.^(FA1.81)

Plue estas sufiĉe ofte uzata akcenta formo de plu: Aŭskultu min plue.^(M.158) Kiel ĝis nun, tiel ankaŭ plue, ni, esperantistoj, iros trankvile nian vojon.^(OV.448) La bela muziko ludis ĉiam plue.^(FA1.21)

Plue estas uzata ankaŭ en direkta signifo. Por klareco oni tiam ofte aldonas direktan N-finaĵon -> pluen.

Kelke da paŝoj plue troviĝas la tomba monumento de Alfieri.^(FA1.139)

La ŝipeto veturis pluen.^(FA1.100)

Poste li en bona humoro kaj kun kontenta spirito iris pluen tra la granda arbaro.^(FA1.38)

La kofro ekflugis kun li tra la kamentubo tre alten, super la nubojn, pluen, ĉiam pluen.^(FA1.127)

Li rakontis pri siaj malliberuloj kaj precipe pri unu, kiu eldiris nepripensitajn vortojn, kiuj poste estis rakontitaj pluen kaj penetris en la popolon.^(FA3.135) Ĉi tie nur la N-finaĵo montras, ke temas (ankaŭ) pri loka moviĝo. La vortoj per rakontado moviĝis al pli kaj pli multaj lokoj kaj homoj.

Ĉi tia direkta N-finaĵo ne estas tute logika, ĉar plu ne montras la celon de la moviĝo. Tamen la signifo estas tute klara. Kiam pluen helpas al klareco, oni ne hezitu uzi ĝin, sed ofte simpla plu aŭ plue sufiĉas. Vidu ankaŭ "N por direkto".

Tuj

Tuj = "sen prokrasto, sen atendo".

"Mi volas ke vi tien iru," diris la patrino, "kaj iru **tuj**!"^(FE.19)

Se li sciis, ke mi estas tie ĉi, li **tuj** venus al mi.^(FE.20)

La fenestro longe estis nefermita; mi ĝin fermis, sed mia frato **tuj** ĝin denove malfermis.^(FE.33)

Tuj post la hejto la forno estis varmega.^(FE.38)

Li estas tre kredema: eĉ la plej nekredoblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li **tuj** kredas.^(FE.41)

Kiam la suno estis **tuj** subironta, Elizo ekvidis dek unu sovaĝajn cignojn.^(FA1.106)

La infanoj ne **tuj** komprenis, kion ŝi diris.^(FA3.89)

Loka tuj

Tuj estas ankaŭ uzata kun loka signifo = "tute proksime, tute apude". Foje tempa kaj loka signifoj miksiĝas.

Kio estas tiu granda kastelo, **tuj** apud la urbo, kun la tiel altaj fenestroj?^(FA1.127)

Tuj malantaŭ si ŝi aŭdis viran voĉon.^(M.12)

La monto malfermiĝis, kaj la reĝidino eniris. La vojkamarado sekvis **tuj** post ŝi.^(FA1.45) Kaj tempa kaj loka *tuj*.

Vortfarado

Tuja = "tuj okazonta, okazinta, fariĝonta, fariĝinta" k.s.: *Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^(FE.31)

Tuje estas pli akcenta formo de *tuj*: *Li malaperis tiel tuje, ke neniu povis vidi kien.*

E-vortecaj vortetoj ceteraj

Tabelvortoj je AL

Tabelvortoj je EL

Tabelvortoj je OM

Ajn, Almenau, Ankau, Apenau

Do, Ec, Ja, Jen, Kvazau

Mem, Nur, Pli-Plej

Preskau, Tamen

Tre, Tro

Tabelvortoj je AL

kial = "pro kiu kaŭzo, pro kiu motivo, pro kio"

tial = "pro tiu kaŭzo, pro tiu motivo, pro tio"

ial = "pro iu kaŭzo, pro iu motivo, pro io"

ĉial = "pro ĉiu kaŭzo, pro ĉiu motivo, pro ĉio"

nenial = "pro neniŭ kaŭzo, pro neniŭ motivo, pro nenio"

Kial

Kial vi ploras?^(M.39) = *Pro kiu kaŭzo vi ploras?* Demanda *kial*.

Kial vi ne respondas al mi?^(FE.20) = *Pro kiu motivo vi ne respondas al mi?* Demanda *kial*.

Kial ne sekvi la belon kaj ĝojon!^(FA1.125) = *Pro kiu kaŭzo mi ne sekvu la belon kaj ĝojon!* Vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj" pri ĉi tiaj frazmallongigoj kun I-verbo. *Kial* estas ĉi tie demanda, sed la parolanto kvazaŭ demandas al si mem. Li ne volas respondon.

Ŝajnas al mi, ke mi komprenis, kial la viroj estas pli dezirataj, kiam la afero koncernas instruadon.^(M.32) = *...mi komprenis, pro kiu kaŭzo la viroj... Kial en demanda subfrazo.*

Ne demandu kial.^(BV.61) *Kial* en demanda subfrazo draste mallongigita. La kunteksto montras, ke la plena frazo estas: *Ne demandu, kial vi foriru.*

Jen estas la kaŭzo, kial mi, malgraŭ mia plej granda deziro, ne povas resti en Parizo pli longan tempon.^(L1.160) Rilata *kial*. Oni povus ankaŭ diri: *...la kaŭzo, ke mi ne povas...* La ebloj uzi *kial* kiel rilatan vorton estas tre limigitaj. Vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Ŝia patrino insultis ŝin, kial ŝi revenis tiel malfrue de la fonto.^(FE.17) = *Ŝia patrino insultis ŝin (demandante): "Kial vi revenis tiel malfrue de la fonto?"* La *kial*-frazo montras la motivon, ke la patrino insultis, sed samtempe ĝi estas demando, kiun ŝi faris. *Kial* estas ĉi tie do ia mikso de demanda *kial* kaj *ĉar*. Temas pri formo de nereкта parolo ("Nereкта parolo").

Tial

*Aleksandro ne volas lerni, kaj **tial** mi batas Aleksandron.*^(FE.9) = ...*kaj pro tiu kaŭzo mi batas Aleksandron. Tial* reprezentas la antaŭan frazon.

*Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; **tial**, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.*^(FE.14)

*Hodiaŭ estas bela frosta vetero, **tial** mi prenos miajn glitilojn kaj iros gliti.*^(FE.34)

*En la kota vetero mia vesto forte malpurigis; **tial** mi prenis broson kaj purigis la veston.*^(FE.39)

*Ĉiuj ŝatis Esperanton ne **tial**, ke ĝi alproksimigas reciproke la korpojn de la homoj, [...] sed nur **tial**, ke ĝi alproksimigas iliajn korojn.*^(OV.373) La du *tial* reprezentas postan *ke*-frazon.

Rimarku la diferencon inter *tial* kaj *ĉar*. *Ĉar* enkondukas subfrazon, kiu montras kaŭzon. *Tial* reprezentas kaŭzon. Anstataŭ *ĉar* oni povas uzi *tial* *ke*: *Ŝi estas bela. **Tial** mi amas ŝin.* = *Mi amas ŝin **tial**, ke ŝi estas bela.* = *Mi amas ŝin pro tio, ke ŝi estas bela.* = *Mi amas ŝin, ĉar ŝi estas bela.* Sed iafoje oni uzas *tial* kaj *ĉar* samtempe por plia klareco. Vidu "*Ĉar*-frazoj".

Ial

*La mondo **ial** rigardas ilin senkonfide.*^(M.1) = *La mondo pro iu kaŭzo rigardas...*

*Mi provis esti kudristino, sed mi **ial** ne sukcesis!*^(M.145)

*Mi vin **ial** ankoraŭ ne konas.*^(M.11)

Ĉial

*Vi demandas, kial mi amas vin. Mi respondas: **ĉial!*** = ...*pro ĉiuj kaŭzoj!* En la praktiko *ĉial* estas apenaŭ uzata.

Nenial

*Tian Regularon por nia Ligo mi **nenial** povus aprobi.*^(OV.77) = ...*mi pro nenioj motivoj povus aprobi.*

*Vi povus inciti lin kiom ajn. Li **nenial** kolerus.* = ...*li pro nenio kaŭzo kolerus.*

Nenial estas en la praktiko tre malmulte uzata.

Oni diskutis, ĉu *nenial* povus esti uzata kun la signifo "senkaŭze" sen nea efiko sur la verbo: **Ŝi ridis **nenial**.* = *Ŝi ridis senkaŭze. Ŝi ja ridis, sed sen motivo.* * Estas Fundamenta regulo, ke NENI-vortoj neas la verbon. Vidu "Neado". *Nenial* oni faru escepton por *nenial*. La ĉi-antaŭa

frazo povas do nur signifi, ke ŝi ne ridis (kia ajn estus la kialo por ridi). Uzu je bezono *sen kaŭzo*, *senkaŭze*, *senmotive* aŭ simile.

Kaŭzo kaj celo

Kaŭzo kaj celo ofte intermiksiĝas. Al la demando *Kial vi venis al la festo?* oni povas bone respondi *por amuziĝi*, kvankam *por* montras celon, ne kaŭzon. La kaŭzo, ke oni venis, estis, ke oni volis amuziĝi, kaj la celo estas amuziĝi. Kaŭzo kaj celo identas. Oni do ne devas ĉiam uzi *por kio*, *por tio* k.t.p., se temas pri celo, sed povas ofte uzi AL-vortojn ankaŭ tiam. Vidu ankaŭ "Direktaj rolvortetoj" pri la rolvortetoj *pro* kaj *por*.

Vortfarado

Kialo = "kaŭzo, motivo": *Mi ne komprenas la kialon de tio.*

Tabelvortoj je EL

kiel = "en kiu maniero aŭ grado"

tiel = "en tiu maniero aŭ grado"

iel = "en iu maniero aŭ grado"

ĉiel = "en ĉiu maniero"

neniel = "en neniu maniero"

La EL-vortoj estas ĝeneralaj E-vortecaj tabelvortoj, kiujn oni uzas, se ne temas pri tempo/okazo (AM-vortoj), loko (E-vortoj), kaŭzo (AL-vortoj) aŭ kvanto/nombro (OM-vortoj). La EL-vortoj kovras pli-malpli ĉiujn aliajn signifojn, kiujn povas esprimi E-vorteca vorto. Grado kaj maniero estas ja la plej gravaj signifoj de la EL-vortoj, sed ne la solaj. Ĉi-poste maniero kaj grado estos uzataj kiel klarigoj, kvankam ili ofte ne estas tute trafaj. Pli precizaj klarigmanieroj tamen ne ekzistas.

Vidu ankaŭ "Grado kaj kvanto" pri grado kaj kvanto.

Kiel

Kiel *vi de tie forvenis?*^(Rt.61) = *En kiu maniero vi de tie forvenis?* Demanda *kiel*.

Kiel *do li aspektas?*^(FA1.10)

Kiel *vi pensas pri ĉi tio?*^(Rz.10) = *En kiu maniero vi pensas... Kion vi pensas...*

Kiel *mi diros al la patrino, ke ankaŭ hodiaŭ mi ne ricevis ankoraŭ lecionojn!*^(M.19) = *En kiu*

maniero mi diros... Per kiaj vortoj mi diros...

Kiel estas nomata la diablo, kiu parolas el li?^(Rt.73) = *En kiu maniero... Per kia nomo...*

Kiel vi fartas?^(FA2.139) Ĉi tie temas ne vere pri maniero, sed pli pri grado de sanstato. *Kia estas via sanstato?*

Kiel ĝi plaĉas al via reĝa moŝto?^(Rt.72) = *En kiu maniero, kiagrade ĝi plaĉas...*

Kiel, nur du manĝoj?^(Rz.27) = **Kiel** povas esti, ke estas nur du manĝoj?

Rakontu al mi per malmulte da vortoj, **kiel** tio okazis.^(FA2.137) = *...en kiu maniero tio okazis. Kiel en demanda subfrazo.*

Ĉu vi vidas tiun grandan nigran makulon sur la skribtablo de la patro?...Mi memoras, **kiel** tio fariĝis.^(M.5)

Kaj **kiel** ili dancadis!^(BV.8) Ekkria kiel.

Ho **kiel** tio min malĝojigas!^(FA1.152) Ekkria kiel.

Mi zorgas pri ŝi tiel, **kiel** mi zorgas pri mi mem.^(FE.18) = *...en tiu maniero, en kiu mi zorgas...*
Rilata kiel.

Iafoje **kiel** signifas pli-malpli "tion ke", sed restas ankaŭ maniera signifo.

Estis tre agrable rigardi, **kiel** la du knabinoj dancadis.^(BV.8) = *...rigardi tion, ke la du knabinoj dancadis. + ...rigardi, en kiu maniero la du knabinoj dancadis.*

Mi aŭdis, **kiel** la kokoj krias.^(FA4.130) = *Mi aŭdis, ke la kokoj krias, kaj kiamaniere ili krias.*

Tre ofte **kiel** esprimas nur gradon, tute ne manieron.

Kiel longe ankoraŭ tiu malnova domaĉo staros ĉi tie ĉe la strato **kiel** spektaklo por ĉiuj?^(FA2.143)
Demanda **kiel** pri grado de tempa longeco.

Kiel akurataj ili estas, tion pruvas ilia vojaĝo.^(FA2.94) = *La gradon de akurateco pruvas ilia vojaĝo. Grada kiel en demanda subfrazo.*

Tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, **kiel** granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino.^(FE.15) = *...por vidi la gradon de ĝentileco...*

Kiel longe ni estis en la malliberejo, tion mi ne scias.^(FA1.148)

Kiel alta estas tiu turo?

Kiel grandan pecon vi volas?

Mia Dio, **kiel** bela ĉi tio estas!^(FA2.24) Grada ekkria kiel.

Ho, **kiel** mi estas malnobla, kanajla, krima!^(M.196)

Mi komencis mediti pri tio, **kiel** granda, **kiel** bela kaj ruĝa ĝi estas.^(FA1.150)

Fi, **kiel** abomene!^(FE.26)

Ha, **kiel bele!**^(FE.26)

Vi povas aranĝi al vi feliĉon, **kiel ajn malbela vi estas!**^(FA2.37) Rilata *kiel* pri grado.

Se oni volas emfaze montri altan gradon, oni povas uzi *kiom* anstataŭ *kiel*. Vidu ĉi-poste ĉe tabelvortoj je OM.

Kiel estas ankaŭ uzata por enkonduki komparajn esprimojn. Tio estas eĉ ĝia plej ofta uzo: *Tiu ĉi malfreŝa pano estas malmola, kiel ŝtono.*^(FE.33) *Ŝi estis soleca kiel hieraŭ.*^(M.38) Tio estas detale klarigita en "Kiel kaj ol".

Pri la esprimo *kiel eble plej* vidu ĉi-poste ĉe **Plej**.

Pri malnova uzo de *kiel se* vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" **Kvazaŭ**.

Tiel

Tiel estas plej ofte grada, sed povas ankaŭ esti maniera. Ofte la du nuancoj intermiksiĝas. Kiam *tiel* rekte priskribas A-vorton aŭ E-vorton, la nuanco estas normale nur grada. Kiam *tiel* rilatas al la ĉefverbo, ĝi estas pli ofte maniera.

"Se estas **tiel**," diris la patrino, mi devas tien sendi mian filinon.^(FE.17) = Se estas en tiu maniero... *Tiel* montras al io antaŭe dirita.

Ŝi staris **tiel** kelke da minutoj, kun senmova vizaĝo kaj teniĝo.^(M.43) = Ŝi staris en tiu maniero...

Bojas hundido, ĉar **tiel** faras la hundo.^(PE.174) = ...en tiu maniero faras la hundo. ...tion faras la hundo.

Tiuj fragmentoj de interparolado [...] faris impreson de ia, se ni povas **tiel** diri, pepado.^(M.80) = ...se ni povas uzi la vorton "pepado".

Ne faru **tiel**, faru **tiel** ĉi! Pri ĉi vidu "E-vortecaj vortetoj lokaj".

Kial vi **tiel** ploras?^(FA2.21) = ...en tiu maniero, en tia kvanto, tiugrade...

Mi zorgas pri ŝi **tiel**, kiel mi zorgas pri mi mem.^(FE.18) = ...en tiu maniero, en tia grado aŭ amplekso... *Tiel* montras al la posta *kiel*-frazo.

Ili ambaŭ estis **tiel** malagrablaj kaj **tiel** fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11) = ...estis tiugrade malagrablaj kaj tiugrade fieraj... Gradaj kaj manieraj *tiel*, kiuj montras al la posta *ke*-frazo.

Vi estas **tiel** bela, **tiel** bona kaj **tiel** honesta, ke mi devas fari al vi donacon.^(FE.15) Gradaj *tiel*.

Li estas **tiel** dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.^(FE.33) Grada *tiel*.

La tranĉilo estis **tiel** malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi devis uzi mian poŝan tranĉilon.^(FE.34) Grada *tiel*.

Ŝi fariĝis **tiel** malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si.^(FE.23) Grada *tiel*.

*La ĝardeno estis **tiel** grandega, ke eĉ la ĝardenisto ne sciis, kie estas ĝia fino.*^(FA2.24)

*Mi estas **tiel** forta, kiel vi.*^(FE.10) Grada *tiel*, kiu montras al la posta kompara *kiel*-esprimo.

*Eĉ naŭzas, **tiel** forte mi volas manĝi.*^(Rz.26) Grada *tiel*, kiu montras al la antaŭa frazo.

*Sur la trotuaroj de la ĉefaj stratoj de Varsovio neniam estas **tiel** multe da homoj, kiel ĝuste en tiu tempo.*^(M.200) *Tiel* por grado de multeco. Kune kun *multe* oni tamen ofte uzas *tiom*. Vidu ĉi-poste ĉe tabelvortoj je OM.

*Mi ĝojas, ke vi **tiel** baldaŭ venis.*^(FK.101)

*Mia ora ringo ne estus nun **tiel** longe serĉata, se ĝi ne estus **tiel** lerte kaŝita de vi.*^(FE.25)

*Oni **tiel** malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^(FE.33)

*Kio vin **tiel** afliktas?*^(M.55)

Se oni volas emfaze montri altan gradon, oni povas uzi *tiom* anstataŭ *tiel*. Vidu ĉi-poste ĉe tabelvortoj je OM.

Pri la ebloj forlasi *tiel* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Iel

Iel estas sufiĉe malofte uzata. Ĝi havas normale manieran nuancon (ĉefe rilate al verbo), sed foje ankaŭ gradan (ĉefe rilate al A-vorto aŭ E-vorto).

*Ĝi [...] sentis sin **iel** malvigla; io mankis al ĝi, sed ĝi mem ne sciis, kio al ĝi mankas.*^(FA3.107) = ...en iu maniero, iagrade malvigla...

***Iel** malfacile iras la afero ĉe mia diino!*^(M.50) = *En iu maniero, iagrade malfacile...*

Por grada signifo oni uzas normale *iom*, kiu tamen montras specialan nuancon. Vidu ĉi-poste ĉe tabelvortoj je OM.

Ĉiel

Ĉiel estas malofte uzata. Ĝi montras nur manieron.

*Ili **ĉiel** helpis al mi.* = *Ili helpis al mi en ĉiuj manieroj.*

Neniel

Neniel estas uzata ĉefe maniere. Ofte *neniel* estas uzata anstataŭ *ne* por emfazo.

*Mi **neniel** povas kompreni, kion vi parolas.*^(FE.28) = *En neniu maniero mi povas... Mi tute ne povas...*

*Kiam ni pri unu punkto **neniel** povis interkonsenti [...], tio ĉi lin tiel turmentis.^(OV.247) = ...en neniun manieron povis... ...tute ne povis...*

*Ne, tio **neniel** devas fariĝi!^(FA1.26) = Ne, tio absolute ne devas fariĝi!*

*Mi **neniel** esperis sukceson.^(Rt.62) = Mi tute ne esperis sukceson.*

Kiel... tiel ankaŭ

La esprimo *kiel... tiel ankaŭ* (iafoje simple *kiel... tiel*) insiste montras, ke du aferoj estas same validaj. Tio estas tre simila al *kaj... kaj*. Vidu "Kunligaj vortetoj" **Kaj**.

*Estas domaĝe, tre domaĝe, **kiel** por vi **tiel ankaŭ** por mi.^(M.66) = ...kaj por vi, kaj por mi.*

*La kompatinda anasido [...] estis mordata, puŝata kaj persekutata **kiel** de la anasoj, **tiel ankaŭ** de la kokinoj.^(FA2.37)*

***Kiel** la koridoro, **tiel ankaŭ** la tuta ĉambro estis frotita per lardo.^(FA2.8) = *Kaj la koridoro, kaj la tuta ĉambro estis frotitaj per lardo.* Rimarku la uzon de *frotita/frotitaj*. La unua varianto estas mallongigo: *Kiel la koridoro estis **frotita** per lardo, tiel ankaŭ la tuta ĉambro estis **frotita** per lardo.* La dua ne estas mallongigo, kaj *frotitaj* priskribas du aferojn.*

*Venu Via regno, plenumiĝu Via volo, **kiel** en la ĉielo, **tiel ankaŭ** sur la tero.* (El la Kristana preĝo "Patro nia".)

*Sama regularo estu por vi, **kiel** por la fremdulo, **tiel** por la indiĝeno.^(Nm.9)*

Vortfarado

Tiele estas pli emfaza formo de *tiele* uzata nur pri manieroj: *Ho Dio, kio fariĝas en mi! **Tiele** mi ja neniam antaŭe pensis nek sentis!^(FA1.87) **Tiele** diras la Eternulo Cebaot.^(Zh.1) Tiele* sonas nuntempe iom formale aŭ solene. *Tiele* estas ankaŭ uzata en iaj tekstoj por montri, ke io stranga estas ĝuste citita: *"Li havis nenio (tiele!) por manĝi."* *Tiele* ĉi tie atentigas, ke la eraro pri N-finaĵo estis jam en la originala teksto.

Tiela = "tiumaniera". Uzebla anstataŭ *tia*, se temas pri maniero, aŭ por emfazo: *Mi songis pri iaj du eksterordinaraj ratoj. Kредu al mi, **tielajn** mi neniam vidis: nigraj, de nenatura grandeco!^(Rz.5) Tiela* estas nuntempe apenaŭ uzata.

Iele estas pli akcenta formo de *iel*: ***Iele**, iome, duone malbone.^(PE.747)*

Tabelvortoj je OM

kiom = "kiel multe, kianombre, kiakvante"

tiom = "tiel multe, tianombre, tiakvante"

iom = "ne tre multe sed ankaŭ ne malmulte"

ĉiom = "la tuta kvanto"

neniom = "nenianombre, neniakvante, neniamezure"

La OM-vortoj estas uzataj kaj E-vortece, kaj O-vortece. En O-vorteca uzo OM-vortoj ofte estas priskribataj de *da*-esprimoj. La O-vorteca uzo estas aparte klarigita en "Kvantaj vortetoj". *Da* estas klarigita en "*Da*".

Kiom

Kiom mi ŝuldas al vi, sinjoro doktoro?^(FK.103) = *Kian kvanton mi ŝuldas al vi...? Demanda kiom.*

Kiom vi volas, ĉu du aŭ tri? = *Kiel multajn vi volas...*

Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis!^(FA1.68) = ...*kiel multe, kian kvanton de la ŝtofo...*
Kiom en demanda subfrazo.

Ŝi pripensis, kiom kostos al ŝi la nokta restado.^(FA4.115) = ...*kiel multe, kian kvanton...*

Ĉu vi ne scias, Schusterle, kiom estis da mortigitoj?^(Rt.64) = ...*kiel multe, kia nombro, kia kvanto da mortigitoj estis?*

Kiom da homoj estas ĉi tie! Ekkria *kiom.*

Ĉiuj donas al mi prunte, kiom mi volas.^(Rz.93) Rilata *kiom.*

Tiom

Sendi 100 ekzemplerojn mi ne povis, ĉar mi nun tiom ne havas.^(OV.518) *Tiom* montras al la antaŭe dirita nombro.

Malfermu la keston kaj prenu tiom da mono, kiom vi volas.^(FA1.2) *Tiom* montras al la posta *kiom*-frazo.

Ekzistis nenio krom [...] infanaj vestetoj, por kiuj neniu donos eĉ tiom, kiom oni devas pagi por fasko da ligno.^(M.197) *Tiom* montras al la posta *kiom*-frazo.

Li havis tiun ĉi matenon kun la preparado al la forveturo tiom da laboro, ke li jam tuj post la leviĝo de l' suno sin levis kaj eliris.^(BV.13) *Tiom* montras al la posta *ke*-frazo, kiu esprimas la kvanton nerekte per ĝiaj sekvoj.

Pri tiom da feliĉo mi eĉ ne songis, kiam mi estis ankoraŭ la malbela anasido!^(FA2.42) *Tiom* montras al la aktuala feliĉoplena situacio.

Pri la ebloj forlasi *tiom* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Iom

Teorie *iom* devus signifi "ia nedifinita kvanto", sed en la praktiko ĝi preskaŭ ĉiam montras malgrandan kvanton. La signifo estas efektive eĉ pli speciala, nome: "ne tre multe, sed tamen sufiĉe multe por esti konsiderata, por esti signifa". *Iom* estas uzata ne nur pri kvanto aŭ nombro, sed ankaŭ pri grado, ĉiam kun sia speciala nuanco.

*La juna vidvino [...] aĉetis **iom** da butero.*^(M.64) = ...kvanton da butero ne tre grandan sed tamen konsiderindan.

*Mi pensas, ke mi ĝin ankoraŭ **iom** memoras.*^(BV.43) = ...ne tre multe memoras, sed ankoraŭ ja memoras.

*Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis **iom** vian leteron.*^(FE.34)

*Ŝajnas al mi, ke tiu ĉi ĉambro estas **iom** malseka?*^(Rz.33) = ...ne tre malseka, sed sufiĉe malseka por ke tio estu rimarkita? Grada *iom*.

*Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur **iom** varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma.*^(FE.38) Grada *iom*.

*Tie supre estingiĝis la ruĝaj koloroj, dum la suno **iom post iom** malaperis.*^(FA2.90) La esprimo *iom post iom* montras, ke io okazas per multaj malgrandaj apenaŭ distingeblaj ŝanĝiĝetoj.

Ne konfuzu *iom* kun *malmulte*.

*Li faris **iom** da eraroj.* Estis ne tre multe da eraroj, sed tamen sufiĉe por ke oni mallaŭdu lin.

*Li faris **malmulte** da eraroj.* La eraroj estis tiel malmultaj, ke oni devas laŭdi lin.

Trian subtilan nuancon havas *kelke* = "ne tre multe". Dum *iom* esprimas, ke nedifinita kvanto, kvankam malgranda, tamen estas konsiderinda, *kelke* montras, ke nedifinita kvanto, kvankam ne nula, tamen ne estas tre granda.

*Sur la ŝoseo estis **iom** da aŭtoj.* La aŭtoj estis malmultaj, sed ne neglekteble malmultaj.

*Sur la ŝoseo estis **kelke** da aŭtoj.* La aŭtoj estis pli ol unu, sed ne tre multaj. Nuntempe oni pli ofte diras *kelkaj aŭtoj*. Pri la distingo *kelke/kelkaj*, *multe/multaj* vidu fine de ["Kvantaj E-vortoj"](#). (Antaŭe oni uzis *kelke da kaj kelkaj* ankaŭ en la signifo "pluraj", ĉar tiutempe la vorto *pluraj* ne ekzistis. Tia uzo de *kelke* nun tute malaperis.)

Ĉiom

Ĉiom povas praktike esti uzata nur O-vortece kun la signifo "la tuta kvanto". Tio praktike tre proksimiĝas al *ĉio*, kiun oni pli ofte uzas.

*Kiom da benzino vi volas? - Mi volas **ĉiom**, kiom vi havas.* = ...Mi volas la tutan kvanton da benzino, kiun vi havas.

Neniom

*El la viando, kiun vi oferbuĉos vespere en la unua tago, **neniom** restu ĝis la mateno.*^(Re.16) =
...*nenia kvanto restu ĝis la mateno.*

***Neniom** da oro, sed bona gloro.*^(PE.1714)

*Sur la mezo de la strato estas multe da radoj kaj da ĉevalaj hufoj, sed da homoj piedirantaj estas malpli, preskaŭ **neniom**.*^(M.210)

Neniom estas uzata ankaŭ pri mezuro, kio proksimiĝas al grado.

*Mi simpligis ĝis nekredibleco la gramatikon [...] **neniom** deprenante per tio ĉi de la lingvo la klarecon, precizecon kaj flekseblecon.*^(FK.232)

*Tamen tio ĉi **neniom** malhelpas.*^(H.165)

*Iliaj mensoj **neniom** diferencos de niaj.*^(OV.348)

Aldona multe

Ofte *kiom* kaj *tiom* estas uzataj kune kun *multe* (aŭ *multaj*). *Multe* estas forlasebla, sed ĝi iom emfazas la signifon. Oni povas ankaŭ uzi *kiel multe*, *tiel multe*, sed tiam ne estas emfazo. Vidu ankaŭ ĉi-poste pri emfazo per *kiom* kaj *tiom*.

*Mi scias, **kiom multe** da malĝojo faras al Vi kelkaj intrigantoj.*^(L2.60) Oni povus forigi *multe*, sed tiam malaperus iom da emfazo.

*Ne ĉiuj esperantistoj scias, **kiom multe** nia afero ŝuldas al nia kara foririnto.*^(L2.342)

*Oni tie legas **tiom multe** pri bonfarado kaj **tiom multe** da senkulpaj versoj.*^(FA3.40)

*Tutan tagon daŭras ĉi tie la restado, **tiom multe** da tempo la multeokupita generacio dediĉas al la grandaj Anglujo kaj Skotujo.*^(FA3.55)

*Mi havas **tiom multe**, ke mi ne bezonas ŝpari!*^(FA3.98)

*Se oni konsideros, [...] **kiom multaj** centoj da miloj da elmigrantoj ĉiujare iras Amerikon, [...] **kiom multe** da germanoj vivas en Ameriko, tiam oni facile komprenos, ke la poŝta komunikiĝo estas grandega.*^(FK.205)

*En la tuta mondo neniu scias **tiom multe** da historioj, kiel la dio de dormo.*^(FA2.2)

Aldona same

Oni foje aldonas *same* post *tiom* por montri, ke la kvanto estas sama, kiel alia.

*Li penis per aparta alfabeto laŭ 33 diversaj lingvoj en **tiom same** da ŝlosiloj solvi la problemon por la mondo lingvista skribadi tiel, kiel oni parolas.*^(FK.248) *Tiom same = 33.*

*Tiam vi donis ducent, t. e. ne ducent, sed kvarcent, [...] oni povas sekve ankaŭ nun **tiom same**, por ke estu jam ĝuste okcent.*^(Rz.80)

*Kial mia frato, se mi lin havus, povus doni lecionojn de pentrado, havante **tiom same** da talento kaj kapablo kiel mi, kaj mi ne povas?*^(M.36)

OM-vortoj kun *pli*

Tre ofte OM-vortoj priskribas la vorteton *pli* precizigante ĝian signifon.

*Ho, **kiom pli** bona estas via amo, ol vino!*^(AK.4)

*La muziko plaĉis al ni **tiom pli**, ke Alfred ĝin sendis.*^(BV.10)

*Ju pli da laborantoj estos, **tiom pli** rapide estos finita la granda konstruo.*^(OV.312) *Ĉi tie tiom kunlaboras kun ju. Tiam oni normale ne uzas tiom, sed des.*

Limiga *kiom*

Ofte *kiom* estas uzata por montri, ke io validas nur inter certaj limoj.

***Kiom** mi vidas, vi havas nur unu filon.*^(Rt.51) = *Laŭ tio, kion mi vidas, vi havas...* Eble vi havas pli da filoj, sed mi ne povas vidi pli.

*La kompatinda stana soldato tenis sin, **kiom** li povis, tute rekte.*^(FA1.100) = *...tenis sin laŭpove tute rekte.* Liaj povoj teni sin rekte ne estis senlimaj.

*La kuracado devas antaŭ ĉio turni atenton al la kaŭza momento, per konforma reguligo de la komunaj kondiĉoj de la vivo, **kiom** tion ĉi permesas la profesio de la paciento.*^(FK.221) La profesio povas limigi la eblojn de reguligo.

*Ili venis en vastan koridoron sub la planko, kiu estis nur **tiom** alta, ke ili povis veturi tra ĝi en la fingringo, ne puŝigante per la kapo al la plafono.*^(FA2.7) La alteco estis limigita.

*Mi **kiom** eble evitas tiun vorton.*^(L2.331) = *Mi laŭeble...* *Kiom eble = tiom, kiom tio estas ebla.* Ne konfuzu *kiom eble* (limiga) kun *kiel eble plej* (maksimumiga). Vidu ĉi-poste ĉe *plej*.

*Estu **tiom** feliĉa, **kiom** vi estos kompatema!*^(Rt.137) La feliĉo dependas de la kompatemo. Ĉi tie la limiga *kiom* kaŭzis, ke ankaŭ *tiom* ekhavis limigan signifon.

Kiom kaj *tiom* pri emfaza grado

Ĉi-antaŭe estis diversaj ekzemploj de OM-vortoj por mezuro, kio estas tre simila al grado.

Normale por montri gradojn oni uzas *kiel* kaj *tiel*. Grado estas unu el la bazaj signifoj de *kiel* kaj

tiel. Sed por forta emfazo, oni povas anstataŭe uzi *kiom* kaj *tiom*.

*La propagando de Esperanto, **kiom** ajn grandaj estas ĝiaj lastaj progresoj, estas apenaŭ komencata.*^(L1.323)

*Se tamen, kontraŭ ĉia atendo, la kongreso estos **tiom** blindigita, ke ĝi ekdeziros ian alian lingvon, tiam [...] la vivo mem zorgos pri tio, ke la decido de la kongreso restu sole malviva litero.*^(FK.286)

*La Esperantistoj tute ne pretendas, ke ilia lingvo prezentas ion **tiom** perfektan, ke nenio pli alta jam povus ekzisti.*^(FK.293)

Estas rekomendinde utiligi tiun ĉi eblon tre ŝpare, por ke la emfaza efekto de *tiom* kaj *kiom* ne eluziĝu, kaj por ke la distingo inter kvantaj kaj gradaj vortoj ne fariĝu malklara. En ekz. la jena frazo Zamenhof uzis *tiel* kvankam temas pri fortega emfazo: *La lumo, kiu fluis el tie, estis **tiel** blindiga, **tiel** trapenetra, ke la animo eksaltis malantaŭen kiel de eltirita glavo.*^(FA3.35)

Vortfarado

Kioma = "sur kiu loko en vicordo": ***Kioma** horo estas, gardisto?*^(FA1.81) *De la **kioma** etaĝo vi estas?*^(M.11) *Li demandas min, [...] en la **kioman** klason mi volas lin enirigi.*^(Gm.59)

Tioma = "sur tiu loko en vicordo": *Estas nun **tioma** horo, ke vi devus enlitiĝi.*

Ioma, ĉioma, nenioma = "ampleksanta iom, ĉiom aŭ neniom": *Ili havis **ioman** sukceson.* (= ...*iom* da sukceso.) *Ilia sukceso estis **ĉioma/nenioma.*** (= ...*estis totala/nula.*)

Kioma kaj *tioma* havas normale la saman vicordan signifon, kiel nombraj vortetoj kun A-finaĵo. Sed iuj tamen foje uzas almenaŭ *tioma* ankaŭ por amplekso (same kiel *ioma, ĉioma* kaj *nenioma*). Tio povas esti akceptebla, se la kunteksto ne allasas vicordan signifon: *Ili havis **tioman** sukceson, ke eĉ la reĝo venis viziti ilin.* Tio estas tamen ne tute klasika uzo. Normale oni dirus ...*tiom* da sukceso, ke... ...*tiel* (aŭ *tiom*) grandan sukceson, ke... Vidu ankaŭ "Kvantaj A-vortoj".

Iomete, iometo = "nur malmulte, tre malgranda kvanto": *Ŝi trinkis **iomete** da vino. -- Mi parolas **iomete** la Anglan kaj la Francan lingvojn. -- Ilia ellernado por homo **iomete** klera estas afero eksterordinare facila.*^(FK.234) *Ĉu via **iometo** da kuraĝo jam elvaporigis?*^(Rt.24)

Ajn

Ajn montras emfaze nedefinitecon aŭ indiferentecon. *Ajn* estas uzata kune kun tabelvortoj, ĉefe kun rilataj KI-vortoj, sed ankaŭ kun I-vortoj kaj ĈI-vortoj, iafoje kun NENI-vortoj. *Ajn* ĉiam staras post la koncerna tabelvorto.

*Mi kondukos vin al ŝi, **kie ajn** ŝi estos trovebla!*^(FA3.79) Ne gravas, kie ŝi estas trovebla.

Kiu ajn ŝi estos, mi deziras al ŝi feliĉon!^(BV.45) Ne gravas, kiu ŝi estos.

Kiel ajn senbrua kaj trankvila ĝi (la maro) estis, *ĉiam tamen ĉe la bordo estis negranda moviĝado.*^(FA1.106) Eĉ se estus tute senbrue kaj trankvile, estus tamen negranda moviĝo ĉe la bordo.

Kiom ajn mi petis lin, ne helpis petoj, nek minacoj.^(Gm.63)

Mi donis solenan promeson, ke mi silentos, ĝis mi revenos, **kiam ajn** tio ĉi fariĝos.^(BV.74)

Ĉiam ajn vi estas bonvena ĉe mi. Venu, kiam vi volas.

Kial ŝi forlasis tiun lokon, en kiu ŝi havis **ian ajn** eblon, por **ion ajn** laborenspezi?^(M.177) Sen tiu loko tute mankas eblo.

Nenion ajn mi diros. Absolute nenion.

Antaŭ *ajn* Zamenhof, pro influo de naciaj lingvoj, kelkfoje uzis rilatan KI-vorton, kiam pli logike estus uzi ĈI-vorton aŭ I-vorton. Se ne temas pri enkonduko de subfrazo, ĈI-vorto aŭ I-vorto estas preferinda. *Mi konsentas akcepti kian ajn pagon.*^(M.66) Pli bone: *ĉian ajn, ian ajn.*

Iafoje oni eble povus uzi *ajn* ne tuj post la tabelvorto, sed post O-vorto, kiun la tabelvorto priskribas. Tiam *ajn* fariĝus pli emfaza pro la malkutimeco de la konstruo: *Protestis neniu homo ajn.* Tio estas tamen ankoraŭ apenaŭ uzata.

Vortfarado

Ajna = "ĉiu ajn, iu ajn, arbitra": *Li legus ajnan stultan libron.* (= *Li legus ĉiun/ĉian ajn stultan libron.*) Prenu **ajnan** nombron.

Almenaŭ

Almenaŭ = "ne malpli ol (eble pli), ne malpli ofte ol, ne malpli multe ol, ne malpli longe ol", k.t.p.

*Lingvo arta estas **almenaŭ** 50 fojojn pli facila, ol natura.*^(FK.276) = ...*ne malpli ol 50 fojojn (eble eĉ pli ol 50 fojojn)...*

*La malgranda Janjo [...] bezonis nepre **almenaŭ** unu fojon en tago varman manĝon.*^(M.64) = ...*ne malpli ofte ol unu fojon en tago...*

*Mi tamen tre forte dezirus vidi la reĝidion, **almenaŭ** por unu malgranda momento!*^(FA1.4)

*Mi devas ĉiujn (leterojn) tralegi kaj multajn eĉ respondi **almenaŭ** per kelkaj vortoj.*^(L1.291)

*Ib denove ekflamigis alumeton kaj trovis peceton da kandelo, kiun li ekbruligis; per tio la mizera ĉambreto **almenaŭ** iom prilumiĝis.*^(FA3.94)

Oni povas ankaŭ uzi *minimume*: *Ĝi estas minimume tri metrojn longa.* Se oni montras supran limon per *maksimume* ("ne pli ol"), tiam oni uzu prefere *minimume*: *La manifestacion partoprenis minimume 2000 kaj maksimume 3000 personoj.* (Kvankam *minimume* = *almenaŭ*,

oni neniam uzas *malalmenaŭ* por maksimume.)

Ofte *almenaŭ* signifas "en ĉia okazo, spite al plej malfavoraj cirkonstancoj".

*Ĝis nun, se ŝi ofte ploris en la tago, en la nokto ŝi **almenaŭ** dormadis trankvile.*^(M.176)

*Tiam oni devas **almenaŭ** per io kovri, ekzemple per tapiŝeto.*^(Rz.81)

*Se ili ne pentos siajn malbelajn agojn, ili **almenaŭ** ĉesigos sian konstantan insultadon kaj kalumniadon.*^(OV.471)

*Tio ĉi estas stranga, sed **almenaŭ** oni ne devas tion ĉi lasi rimarki!*^(FA1.70)

*Almenaŭ estas uzebla en deziraj se-frazoj por igi la deziran signifon pli klara: Ha, se **almenaŭ** la malgranda knabino sidus ĉi tie en la ŝipeto, tiam mi ne malĝojus, se eĉ estus duoble pli mallume!*^(FA1.100) Vidu "Se-frazoj".

Almenaŭ ofte rilatas rekte al certa frazparto montrante, ke almenaŭ ĝi validas, se ne pli.

*Mi **almenaŭ** tion ĉi scias, neniu scias tion ĉi pli bone!*^(BV.71)

En tia ĉi uzo *almenaŭ* devas stari tuj antaŭ la koncerna frazparto.

Almenaŭ ili aprobas la bazajn principojn. Eble ankaŭ aliaj aprobas.

Ili aprobas *almenaŭ* la bazajn principojn. Eble ankaŭ aliajn aferojn ili aprobas.

Ankaŭ

Ankaŭ montras, ke la afero ne estas sola, sed ke ĝi aldoniĝas al aliaj jam menciitaj.

Ankaŭ Petro ludas gitaron. Aldone al alia(j) jam menciita(j) gitarludanto(j) Petro ludas gitaron.

Ankaŭ ŝi estas nomata Amalio, kiel vi, afabla fraŭlino.^(Rt.106) Vi ne estas la sola kun tiu nomo.

Ili *ankaŭ* estas en la ĝardeno.^(FE.16) Ili estas tie aldone al aliaj personoj.

Ankaŭ vi donu al mi vian helpon.^(Rt.38) Aliaj jam donis, nun donu vi.

*Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi **ankaŭ** tre amas iliajn (infanojn).*^(FE.18)
Mi amas (iliajn infanojn) aldone al tio, ke sinjoro Petro kaj lia edzino amas (miajn infanojn).

*Ĉiu sin enmiksas, ĉiu volas montri, ke li **ankaŭ** estas saĝa homo.*^(Rz.10)

*Se vi prenis la violonon, prenu **ankaŭ** la arĉon.*^(PE.2305)

Ankaŭ al vi, mia kara Hermano, li sentigos sian skurĝon.^(Rt.41)

Mi petas vin *ankaŭ* poste prunti al mi.^(FE.14)

Ankaŭ hodiaŭ mi ne ricevis ankoraŭ lecionojn.^(M.19)

La reĝo [...] eĉ ne permesis alporti al li manĝaĵon; kaj *ankaŭ* dormi li ne povis.^(Dn.6)

*Li tre bele ludas violonon, kaj li **ankaŭ** kantas bele.*

*Ŝia elparolado ne estis la plej perfekta, sed ĝi **ankaŭ** ne prezentis iajn tro gravajn dekliniĝojn.*^(M.26)

La pozicio de *ankaŭ*

Tre ofte oni aŭdas, ke *ankaŭ* troviĝu ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas. Tio estas tre bona ĝenerala konsilo por klara stilo, sed ĝi tute ne estas deviga regulo, kiel oni ofte ŝajnigas. En la Fundamento, ĉe Zamenhof, kaj ankoraŭ hodiaŭ ĉe plej multaj Esperantistoj, *ankaŭ* povas stari post tio, kion ĝi emfazas. Zamenhof ofte tiel uzis *ankaŭ*, kiam ĝi rilatis al persona pronomo, sed *ankaŭ* aliokaze. Vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe.

Kiam *ankaŭ* koncernas KI-vorton, estas eĉ regulo, ke oni metu *ankaŭ* poste. KI-vortoj ja volas esti komence de sia frazo. Oni ne diras: **Ankaŭ kiu volas kunludi?** **Li amas virinon, ankaŭ kiu amas lin.** Nepre oni diras: *Kiu ankaŭ volas kunludi? Li amas virinon, kiu ankaŭ amas lin.*

Nur la kunteksto povas montri kun certeco, kion *ankaŭ* koncernas. Povas esti bona rekomendo normale meti *ankaŭ* rekte antaŭ tio, al kio ĝi rilatas, sed oni ne povas tion postuli. Ĉe KI-vortoj tia rekomendo aŭ postulo estus eĉ rekte erariga.

Emfaza akcentado

En la parolo oni normale emfaze akcentas tiun frazparton, al kiu *ankaŭ* rilatas, se *ankaŭ* staras rekte antaŭ ĝi: *Ankaŭ **mi** amas vin.* Emfaza akcento je *mi*.

Sed se *ankaŭ* staras post la koncernata frazparto, la emfaza akcento trafas anstataŭe *ankaŭ*: *Mi **ankaŭ** amas vin.* Emfaza akcento je *ankaŭ*.

Tia ĉi akcentado tamen ne sekvas striktajn regulojn, sed dependas de la preferoj de la parolanto.

Apenaŭ

Apenaŭ montras, ke io eble estas atingita, sed certe ne superita. Verŝajne estas iom malpli, eble ĝuste tiom, sed ne pli.

Apenaŭ povas rilati al kvanto aŭ mezuro.

*La enspezo de la abona mono kovras **apenaŭ** duonon de la elspezoj.*^(OV.126) La enspezoj atingas maksimume unu duonon de la elspezoj, sed plej verŝajne estas malpli.

*Ili troviĝis en malproksimeco de **apenaŭ** kelke da paŝoj de la ŝtuparo de la Sanktkruca preĝejo.*^(M.143) Estis verŝajne malpli ol kelke da paŝoj.

*Ŝi aĝas **apenaŭ** dek kvin jarojn.* Ŝi havas aĝon de maksimume dek kvin jaroj, sed plej verŝajne malpli.

Apenaŭ povas rilati al ago. Tiam *apenaŭ* egalas al *preskaŭ ne*, kaj *apenaŭ ne* egalas al *preskaŭ*.

*La malfeliĉa imperiestro **apenaŭ** povis spiri.*^(FA2.30) Li preskaŭ ne povis spiri. Nur malfacile li spiris.

*Ŝajnis, ke ŝi **apenaŭ** aŭdas.*^(BV.82) = *Ŝajnis, ke ŝi preskaŭ ne aŭdas.*

*La pordisto [...] respondis kun **apenaŭ** kaŝata malkontenteco.*^(M.10)

*Mi pensas, ke mi ĝin ankoraŭ iom memoras, [...] sed nur **apenaŭ**.*^(BV.43)

***Apenaŭ** ne falsanceliĝis miaj piedoj, preskaŭ elglitis miaj paŝoj.*^(Ps.73) = *Preskaŭ falsanceliĝis miaj piedoj...*

Apenaŭ kaj preskaŭ

Apenaŭ kaj *preskaŭ* estas ofte similaj. La diferenco estas, ke *apenaŭ* havas negativan nuancon. Ĝi emfazas, ke io ne estas atingita, ke ĝi ne sufiĉas. *Preskaŭ* havas pozitivan nuancon. Ĝi emfazas, ke mankas nur iomete, ke io tamen povas sufiĉi. *Ĝi estas **apenaŭ** metron alta.* = La alteco ne sufiĉas, ĉar mankas iom. *Ĝi estas **preskaŭ** metron alta.* = La alteco sufiĉas, kvankam mankas iom.

Tempa apenaŭ

Apenaŭ povas ankaŭ esti enkondukilo de tempa subfrazo kun la signifo "tuj post kiam, preskaŭ samtempe kiam". Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Do

Do montras, ke la diraĵo iel estas konkludo aŭ sekvo de antaŭa afero.

*Vi vidas **do**, [...] ke vi ne devas kulpigi min.*^(M.90)

*Mi finas **do** per la jenaj vortoj: [...]*^(OV.46)

*Ha, kia fripono li **do** estas!*^(Rz.70)

Pli klare konkluda estas *sekve*: *La surtuto estas aĉetita de mi, **sekve** ĝi apartenas al mi.*^(FE.25)

Do estas ankaŭ uzata kiel emfaza vorto en demandoj kaj ordonoj. Foje la konkluda signifo restas, foje la nuanco estas nur emfaza.

*Kio **do** fariĝis kun la gesinjoroj?*^(FA3.31)

*Kio! vi ne sciis **do** tion? de kie **do** vi venas?*^(M.31)

*Kial **do** ili manĝas kaj mi ne manĝas? Kial **do**, diablo vin prenu, mi ne povas ankaŭ? Ĉu ili ne*

estas tiaj samaj vojaĝantoj kiel mi?^(Rz.27)

*Nu, venu **do** al mi post unu horo... bone?*^(M.146)

*Nu, aŭdu **do**, vi faru jenon: [...]*^(Rz.18)

PIV kaj PAG proponas je bezono uzi *do* por montri, ke subfrazo KI-vorto estas demanda, kaj ne rilata: *Rigardu tra la fenestro, kiu **do** troviĝas tie.* = ...*por vidi, kiu troviĝas tie.* (Se *kiu* estus rilata, la signifo estus: ...*tra la fenestro troviĝanta tie.*) Tio povas ofte funkcii, sed konkluda *do* ja povas aperi ankaŭ ĉe rilata KI-vorto kontraŭe al la opinio de PIV kaj PAG, ekz.: *Li scias nur la Anglan lingvon. Lian demandon, kiu **do** estos farata en la Angla, mi poste interpretos en Esperanton.* Malgraŭ *do* la KI-vorto *kiu* estas ĉi tie rilata, ne demanda.

EC

EC = "kvalito aŭ stato (de iu aŭ io)". EC ĉiam montras ion abstraktan (kvaliton aŭ staton). Komparu kun *AĴ*, kiu normale montras ion konkretan.

Ecaj radikoj

EC povas aperi post radiko, kiu mem havas ecan signifon. Tiam la formo sen EC povas montri pli sendependan (abstraktan) ideon, dum la EC-formo ĉiam montras kvaliton de iu aŭ io, staton de iu aŭ io.

bono = la abstrakta ideo bono - *Vi estos kiel Dio, vi scios **bonon** kaj malbonon.*^(Gn.3)

-> *boneco* = bono kiel ies kvalito

*Ili admiris la **bonecon** de lia ago.*

ruĝo = la koloro ruĝo - *Ŝiaj blankaj vangoj estis kolorigitaj de freŝa **ruĝo**.*^(M.150)

-> *ruĝeco* = la stato esti ruĝa

*La **ruĝeco** de ŝiaj vangoj malkaŝis ŝiajn sentojn.*

neceso = absoluta bezono - *En okazo de **neceso** vi povos tranokti ĉe mi.*

-> *neceseco* = la stato esti necesa

*Ĝia **neceseco** fariĝados por ili kun ĉiu tago ĉiam pli sentebla.*^(FK.266)

Klariga EC

Ĉe plursignifaj radikoj EC povas klarigi, ke temas ĝuste pri eco. Komparu kun klarigaj [AD](#) kaj *AĴ*.

belo = abstrakta ideo pri belo, bela afero aŭ belo kiel kvalito de io

-> *beleco* = belo kiel kvalito de iu aŭ io

konfuzo = malorda stato, malorda afero

-> *konfuzeco* = malorda stato de iu aŭ io

proksimo = stato troviĝi proksime, proksima loko
-> *proksimeco* = stato troviĝi proksime

Foje oni tamen uzas ĉi tian EC-vorton ankaŭ kie simpla O-vorto estus pli logika: *Ĉu vi aŭdis nenian tumulton en la proksimeco* (= proksimaj lokoj)?^(Rt.123)

Mezuroj

Kelkaj simplaj O-vortoj montras ian mezuron kiel neŭtralan ideon. Se oni aldonas EC al tia vorto, temas pri multeco de la koncerna mezuro.

longo = horizontala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian longon) - *Ni mezuris la longon de ĝiaj kruroj, kaj trovis, ke ili estas tre mallongaj.*

-> *longeco* = la eco esti longa, havi multe da longo

La longeco de ĝiaj kruroj tre surprizis nin. Ili estis tre longaj.

alto = vertikala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian alton) - *Ĝi (la altaro) estu kvarangula; kaj du ulnoj estu ĝia alto.*^(Er.30)

-> *alteco* = la eco esti alta, havi multe da alto

Ĝi estis bone videbla pro sia alteco.^(Jh.19)

rapido = mezuro de distanco irata en certa tempo (ĉiu moviĝanta afero havas ian rapidon) - *La rapido de la aŭto estis nur 20 kilometroj en horo.*

-> *rapideco* = eco de io, kio iras (tre) rapide

La aviadilo pasis kun fulma rapideco.

Iafoje estas malfacile fari tiun ĉi distingon inter neŭtrala O-vorto kaj multeca EC-formo. Ofte oni ignoras la diferencon, kaj uzas EC ankaŭ kie ĝi ne estas bezonata: *La denseco* (= denso) *de gaso estas la rilato de ĝia maso al ĝia volumeno.*

Iuj volas, ke oni ĉiam strikte distingu, sed tio necesas nur kiam estas efektiva risko de miskompreno. En scienca lingvaĵo tia distingo pli gravas.

Rimarku, ke multaj similaj O-vortoj tute ne havas ĉi tian neŭtralan mezursignifon. *Proksimo* = *proksimeco* aŭ *proksima loko*. Por neŭtrala mezuro oni uzas *distanco*. *Juno* (apenaŭ uzata) egalas al *juneco*. Neŭtrala mezurvorto estas *aĝo*.

Rimarku ankaŭ, ke oni normale ne uzas vortojn kiel **mallongo**, **malalto** kaj **malrapido** (krom eble ŝerce). Neŭtralaj estas nur *longo*, *alto* kaj *rapido*. Neneŭtralaj estas *longeco*, *mallongeco*, *alteco*, *malalteco*, *rapideco* kaj *malrapideco*.

Mallogikaj EC-formoj

Iafoje EC estas uzata mallogike pro influo de naciaj lingvoj.

Bedaŭrinde mi ne havas la eblecon tion ĉi fari. Fakte tute ne temas pri eco, sed pri *eblo* (aŭ eventuale *eblaĵo*). Diru kiel Zamenhof: *Bedaŭrinde mi ne havas la eblon tion ĉi fari.*^(L1.339)

*Laboro mensa kaj artista ne prezentas ja la tutan amplekson de la **aktiveco** de homo.*^(M.77) Ja tute ne temas pri eco, sed pri agado. Oni devus do diri *aktivado* (aŭ eventuale *aktivo*). La formo *aktiveco* fariĝis tamen tre ofta en tiaj ĉi frazoj, kaj oni verŝajne devas toleri ĝin.

Alispecaj radikoj

Ĉe io, kio ne mem montras econ aŭ kvaliton, EC aldonas tian signifon. En tia okazo la simpla O-formo havas tute alian signifon ol la EC-formo.

homo -> *homeco* = natura kvalito de homo

heroo -> *heroeco* = la eco esti heroo, konduti kiel heroo

fianĉo -> *fianĉeco* = la stato esti fianĉo

episkopo -> *episkopeco* = la stato/ofico esti episkopo

granda animo -> *grandanimeco* = la eco havi grandan (= noblan) animon

ŝtono -> *ŝtoneco* = la eco esti malmola kiel ŝtono

vivo -> *viveco* = la eco esti plena je vivo

korekto -> *korekteco* = la eco esti korekta (= senerara - legu pli pri *korekta*)

unu -> *unueco* = la eco esti kiel unu

unua -> *unuaeco* = la eco esti la unua

EC por tempo

Post participoj, kaj en kelkaj aliaj vortoj, EC montras tempon aŭ aĝon.

estonta -> *estonteco* = estonta tempo

pasinta -> *pasinteco* = pasinta tempo

infano -> *infaneco* = eco esti infana, infanaĝo

juna -> *juneco* = eco esti juna, junaĝo

Formoj kiel *estonto* kaj *pasinto* normale montras personon, kiel ĉiuj participoj kun O-finaĵo, sed iafoje oni uzas ilin kiel mallongigojn de *estonteco* kaj *pasinteco*.

Eca, ece

EC ankaŭ povas esti uzata kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo (aŭ verba finaĵo). Tiaj formoj havas normale la signifon "simila, simile, samaspekta kiel, samamaniere kiel".

silkecaj ŝtrumpoj = ŝtrumpoj ne el silko, sed silkosimilaj

ligneca papero = papero parte aspektanta kiel ligno

ŝtoneca koro = koro tiel malmola (= sensenta), ke ĝi similas al ŝtono

Ni havas amikecajn rilatojn kun ili. = *Ni rilatas kvazaŭ ni estus amikoj.*

Li diris tion per supereca tono. = *Li diris tion per tono kvazaŭ li estus supera.*

Ĉesu konduti tiel **infanece!** = Ĉesu konduti en maniero tipa por infano.

Kvankam ŝi estas knabino, ŝi ofte kondutas **virece**. = ...kondutas kiel viro.

Tiu esprimo estas tro **Franceca**. = ...estas simila al la Franca lingvo.

Iafoje oni povas por klareco uzi anstataŭe kunmetojn kun *ŝajna, simila, maniera* aŭ *stila*. Vidu ankaŭ ESK.

Iafoje formoj kun ...*eca* signifas "rilata al tia eco, pri la koncerna eco".

patreca testo = testo pri patreco, testo por eltrovi, ĉu iu estas patro

reĝeca edikto = edikto pri reĝeco, edikto ke iu estas reĝo

Ordinara radiko

eco = kvalito

ec-vorto = vorto, kiu montras econ

Ja

Ja estas emfaza vorto, kiu insistas pri la vereco de la diraĵo.

Vi **ja** aŭdis per oreloj propraj.^(H.133)

Morti iam vi **ja** devas.^(FA2.136)

Ankoraŭ hodiaŭ en la nokto povas **ja** fali hajlo kaj ĉion forbati.^(Rt.80)

Lia sento de aŭdado estis tro forta, li aŭdis **ja**, kiel la herbo kreskas.^(FA3.119)

En la mondo ekzistas **ja** Dio.^(Gm.51)

En pozitivaj frazoj *ja* estas la malo de *ne*. Ĝi emfazas, ke la frazo estas pozitiva. Sed *ja* povas ankaŭ esti uzata kune kun nea vorto. Tiam *ja* akcentas la neadon.

La floroj **ja ne** povoscias paroli!^(FA1.20)

Mi havis de post la musa reĝo la dudek-unuan lokon, kaj tio estas **ja ne** malgranda honoro!^(FA3.126)

Ne konfuzu *ja* kun *jes*, kiu estas pozitiva respondvorto. Foje oni emfaze respondas per *Jes ja!* = *Jes, tiel ja estas* (aŭ simile). Oni ne uzas ***Ja jes!***, ĉar *ja* ne emfazas *jes*, sed la ĉefverbon de tiu pozitiva frazo, kiun *jes* reprezentas. Vidu "Respondvortoj".

Jen

Jen servas por altiri la atenton al io, por prezenti ion, = "rigardu ĉi tion!, rigardu ĉi tie!, atentu ĉi tion!, aŭskultu ĉi tion!" kaj simile.

Jen la suno subiras, venas la nokto.^(FA2.89) = *Vidu! La suno subiras...*

Krak! *jen* ĝi falis de la ŝranko, kuŝis sur la planko en mil pecetoj.^(FA3.86)

Jen la akvo iris jam super la kapon de la soldato.^(FA1.100)

Unu vesperon li sidas en sia ĉambro, kaj *jen* subite oni frapas tre mallaŭte je la pordo.^(FA2.136)

Vi ne bezonas rigardi ilin. Vi havas ekzemplojn aliajn - antaŭ vi estas via patrino. Jen tiajn ekzemplojn vi devas sekvi.^(Rz.77)

Post du jaroj Faraono havis sonĝon, ke *jen* li staras apud la Rivero.^(Gn.41)

Ofte *jen* anstataŭas ĉi tie, foje ĝi anstataŭas tio, tiu, tiam aŭ simila esprimo, ĉiam aldonante sian atentigan nuancon.

Jen estas pomo.^(FE.6) = Ĉi tie (+ atentigo) estas pomo.

Jen estas la pomo, kiun mi trovis.^(FE.6)

Jen kuŝas la ĉapelo de la patro.^(FE.8)

Vidu, jen estas la pantalone! *jen* estas la surtuto! *jen* la mantelo!^(FA1.71) = ...ĉi tie estas la mantelo. Tre ofte oni subkomprenas estas aŭ troviĝas en frazoj kun *jen*.

"Sed *jen* estas ankaŭ, kaj *jen* estas denove!" ili ĉiuj ekkriis; kien ajn ili rigardis, troviĝis krucoj sur la pordoj.^(FA1.5)

Beleco, mildeco, modesteco, obeeco kaj pieco, *jen* estas la virtoj, kiuj konvenas al virino.^(M.139)
Jen = ĉi tiuj + atentigo.

Jen kion diris Aĥitofel.^(Sm2.17) = *Jen* (estas) tio, kion diris Aĥitofel!

Jen venis la aŭtuno.^(FA1.135) = *Jen* tiam venis la aŭtuno.

Jen... *jen* havas specialan signifon. Vidu "Kombinitaj vortetoj".

Vortfarado

Jene = "ĉi tiel kiel mi *jen* montros": *La demando, kiun ni metis, devas esti respondita jene*:
[...]^(OV.108)

Jena = "tiu ĉi kiu *jen* sekvas, tiu ĉi kiun mi *jen* donas aŭ montras": *Mi finas do per la jenaj vortoj*: [...]^(OV.46) *Mi havas la intencon prezenti al la Akademio projekton de regularo pri la tri jenaj punktoj*: [...]^(L2.212)

Jeno = "tio ĉi kio *jen* sekvas, tio ĉi kion mi *jen* donas aŭ montras": *Al via demando mi povas*

respondi **jenon**: [...] ^(OV.559) Por solvi la taskon vi bezonas la **jenon**:...

Oni foje hezitas, ĉu uzi *la* antaŭ *jena* kaj *jeno*. Ili similas laŭ la signifo al tabelvortoj je TI, antaŭ kiuj oni neniam uzas *la*, sed *jena* kaj *jeno* estas ordinaraj A-vorto kaj O-vorto, kaj do devus akcepti *la*. En la ĉi-antaŭaj ekzemploj *la* foje aperas, foje ne. En la praktiko tio ne gravas. Oni povas agi laŭplaĉe.

Jene, jena kaj *jeno* montras ofte antaŭen al io, kio sekvas. Tabelvortoj je TI montras kutime reen al io, kio jam estas dirita: *Karlo, Elizabeto kaj Petro. Tiuj estas miaj amikoj.* -- *Miaj amikoj estas la jenaj: Karlo, Elizabeto kaj Petro.* Tio tamen ne estas regulo. Vidu ĉi-antaŭe la Zamenhofan ekzemplon pri beleco, mildeco k.t.p., kiu kontraŭas la kutimon.

Kvazaŭ

Kvazaŭ = "proksimume, ŝajne, iamaniere, laŭaspekte". Ĝi montras nerealecon, ŝajnon.

Li kvazaŭ volas ion komuniki nur al vi sola. ^(H.29) = *Li ŝajne volas ion komuniki...*

"Ĉu vi ne amas min pli ol ĉiun?" *kvazaŭ* paroladis la okuloj de la reĝidineto. ^(FA1.63) Ne vere paroladis, nur ŝajnis tiel.

La konscio kvazaŭ lin forlasis. ^(FA1.139) Li havis tian senton, kiu tre similis al tio, ke la konscio lin forlasis.

Du skerminstruistoj [...] renkontis sin ĉi tie kvazaŭ hazarde kaj kun ŝajna kolero atakis unu la alian. ^(Rn.23) Ne vere estis hazarda renkontiĝo.

Ili vidas en mi personon, kiu kvazaŭ ludas la rolon de ia reĝo. ^(OV.390)

Kvazaŭ povas esti nuancilo de O-vorta frazparto montrante, ke ĝi estu komprenata nur kiel ŝajno. Ĉi tia *kvazaŭ* staru ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas.

Ha! mi eksentis kvazaŭ pikon tra la koro! ^(FA2.52) Tio, kion mi eksentis, ne vere estis piko, sed ŝajnis tiel.

En la malaltaj tonoj de lia voĉo sonis kvazaŭ malkontenteco, mildigata de sincera kompatato! ^(M.135) Eble ne vera malkontenteco.

Ŝi retiriĝis kvazaŭ antaŭ ia terura fantomo. ^(M.172) Ne vere estis fantomo antaŭ ŝi, sed ŝi agis tiel.

La sono de la nomo de la homo amita kaj perdita ekpikis la vundon de ŝia koro kvazaŭ per la pinto de ponardo. ^(M.95) Ponardo ne vere estis uzata.

Preskaŭ kaj kvazaŭ

Ne konfuzu *kvazaŭ* kun *preskaŭ*. *Kvazaŭ* montras nerealecon, ke io ŝajnas ia, kvankam ĝi vere estas (tute) alia. *Preskaŭ* montras nesufiĉecon (malgravan), ke io estas ja tiaspeca, sed ke mankas iomete: *Li estis kvazaŭ pikita per ponardo.* Ŝajnis kiel ponardopiko, sed tute ne estis. *Li estis preskaŭ pikita per ponardo.* La ponardopiko maltrafis lin.

Enkondukilo de subfrazo

Kvazaŭ povas ankaŭ esti enkondukilo de subfrazo: *En la ventro estas tia krakado, kvazaŭ tuta regimento ekblovus trumpetojn.*^(Rz.21) *Ni ŝajnigu, kvazaŭ ni tute ne scias, kia homo li estas.*^(Rz.32) Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" kaj "Verboformoj en nereкта parolo".

Komparilo

Kvazaŭ povas ankaŭ enkonduki komparajn esprimojn simile al *kiel*: *La varmo de la ĉambro kaj la delikata bonodoro de la floroj ebriigis ŝin kvazaŭ drinkaĵo.*^(M.148) Vidu "Aliaj montriloj de komparo".

Kiel se

En la plej unua tempo *kvazaŭ* ankoraŭ ne ekzistis. Tiam oni uzis anstataŭe *kiel se* aŭ nur *kiel*, sed nur por enkonduki subfrazojn. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Mem

Identeca *mem*

Identeca *mem* staras post vorto, kaj montras, ke oni parolas ĝuste pri tiu afero, ne pri alia. *Mem* atentigas pri la identeco de la afero. Identeca *mem* plej ofte staras post personaj pronomoj, sed ankaŭ post aliaj O-vortecaj vortetoj, post difinitaj O-vortoj aŭ post propraj nomoj.

Mi longe interne batalis kun mi mem.^(L2.186) Mi ne batalis kun alia persone, sed ĝuste kun mi.

Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem.^(FE.18)

Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas.^(FE.18)

Mi kredeble ne povos veni al vi hodiaŭ, ĉar mi pensas, ke mi mem havos hodiaŭ gastojn.^(FE.41)

Mi eĉ mem jam de longa tempo uzas ilin de tempo al tempo.^(LR.57) *Mem* rilatas al *mi*, kaj eĉ emfazas *mem*.

Kiu kritikis kuraĝe, (tiu) mem agas malsaĝe.^(PE.1025) *Mem* rilatas al subkomprenata *tiu*.

Fizikiston oni ne povas nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem.^(FE.32)

*Ili ne forgesu, ke tio ĉi estus danĝera por la afero **mem**.*^(OV.26)

*La knabo staris respektige, kvazaŭ li staris antaŭ la reĝo **mem**.*^(FA3.73)

*En la mezo **mem** de Italujo li estis, inter Florenco kaj Romo.*^(FA1.92)

*Kiam mi furiozas, mi fariĝas kiel Satano **mem**.*^(Rn.31)

*Pli pene observinte la vizaĝon, oni povus veni al la konvinko, ke en la pordo staris neniu alia, ol Benjamin Britain **mem**.*^(BV.64) *Mem* plifortigas la signifon de *neniu alia*.

Senhelpa mem

Mem ankaŭ povas signifi "sen helpo de alia, per propra volo, sen ekstera devigo". Kun tia signifo *mem* povas lokiĝi libere en la frazo.

*Mia opinio estas: prenu **mem** akvon, se vi volas trinki.*^(FE.19) *Mi* ne intencas helpi vin.

*Li **mem** foriris, li ne estis forvokita!*^(FA1.94) *Li* iris propravole.

*Li devis **mem** brosi al si siajn botojn.*^(FA1.4) *Neniu alia* faris tion por li.

*La laboristino [...] foriĝis de ĉi tie **mem** kaj propravole.*^(M.171) *Ŝi* foriĝis sen devigo kaj pro propra volo.

Nur

Nur havas diversajn limigajn signifojn. Ĝi kutime staras ĝuste antaŭ tio, al kio ĝi rilatas.

Ne pli ol

Plej ofte *nur* signifas "ne pli ol".

*Mi havas **nur** unu buŝon, sed mi havas du orelojn.*^(FE.12) = *Mi ne havas pli ol unu buŝon...*

*Li estas **nur** unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.*^(FE.22)

*En la ĉambro sidis **nur** kelke da homoj.*^(FE.32)

*Post la patro restis al ni **nur** malgranda dometo sur la strato Solna.*^(M.102)

Ne pli longe ol

Antaŭ tempodaŭro *nur* signifas "ne pli longe ol".

*Ŝi staris **nur** kelke da sekundoj kaj ekkuris denove rekte antaŭen.*^(M.212) = *Ŝi staris ne pli longe ol kelke da sekundoj...*

*Mi havis mian suspekton, sinjoro; sed **nur** de ses monatoj mi scias la veron.*^(BV.74)

*Marta hezitis dum sekundo, sed **nur** dum sekundo.*^(M.182)

*Neĝo kaŝas **nur** ĝis printempo.*^(PE.1660)

Ne pli frue ol

Antaŭ tempopunkto *nur* signifas "ne pli frue ol, ne antaŭ".

- *Ĉu la Hetmano tion ĉi scias? - **Nur** hieraŭ li tion eksciis.*^(Rt.60) = ... - *Ne pli frue ol hieraŭ... - Ne antaŭ hieraŭ...*

***Nur** nun ŝi eksentis, kiel forte lacigita ŝi estas.*^(M.148)

*Tiam la vastigantaro ankoraŭ ne ekzistis, ĝi komencas sian ekzistadon **nur** de hodiaŭ.*^(OV.111)

*Li vekigis **nur** tiam, kiam la suno leviĝis.*^(FA1.37)

***Nur** post kelka pripenso kaj kvazaŭ post iom da ŝanceliĝado ŝi komencis plue paroli per iom nekuraĝa voĉo.*^(M.103)

***Nur** elirinte sur la straton, ŝi forigis la rigardon de la tero kaj rapidigis siajn paŝojn.*^(M.37) = *Ne pli frue ol kiam ŝi eliris sur la straton...*

Teorie oni povus uzi *maljam* por "ne pli frue ol, ne antaŭ", sed *maljam* ne enuziĝis. Ankaŭ aliaj proponoj por anstataŭigi *nur* en tiu ĉi signifo ne sukcesis. *Nur* estas tute bona. Vidu ankaŭ pri sole anstataŭ *nur* ĉe tempopunkta esprimo.

Nenio alia ol

Nur povas montri, ke ia afero estas la sola, ke neniu aŭ nenio alia rolas en ĝia rolo.

*Via vino estas **nur** ia abomena acidaĵo.*^(FE.35) Ĝi estas nenio alia. Ĝi estas nenio pli bonkvalita ol tio.

*Esperanto estas **nur** lingvo.*^(OV.371) Nenio alia ĝi estas.

*En nia lando sin ne trovas montoj, sed **nur** montetoj.*^(FE.38) Neniaj aliaj montoj ol montetoj tie troviĝas.

*Li, kaj **nur** li, sciis la tutan veron de kelkaj jaroj.*^(BV.74) Neniu alia sciis.

*Tiam mi vidis **nur** ŝin, pensis **nur** pri ŝi.*^(FA1.152) Neniun alian mi vidis, pri nenio alia mi pensis.

*Mi venas **nur** kun mia edzino, sed sen mia frato.*^(L1.172) Mi venas kun nenio alia.

*Tage kaj nokte li **nur** lernadis kaj ripetadis!*^(Gm.57) Nenion alian li faris.

*La diablo ĝin scias, kio ĝi estas, **nur** ne rostaĵo.*^(Rz.28) Ĝi povas esti ĉio ajn krom rostaĵo.

*Fariĝis trankvile kaj mallaŭte sur la ŝipo, **nur** la direktilisto staris apud la direktilo.*^(FA1.66) La direktilisto staris apud la direktilo. Nur tio okazis. *Nur* rilatas al la tuta posta frazo. Se nur rilatus nur al la direktilisto, la signifo estus, ke la direktilisto estis la sola, kiu staris apud la direktilo.

*Mi rakontos la sekreton **nur** se vi promesas nenion diri al iu alia.* En neniu alia okazo mi rakontos. *Nur* rilatas al la tuta posta *se*-frazo.

Antaŭ tempopunkta esprimo oni devas normale uzi *sole* por la signifo "neniu alia", ĉar *nur* tiam signifas "ne pli frue ol": *Mi iris tien **sole** dimanĉe.* Mi ne iris tien en alia(j) tago(j). *Mi iris tien **nur** dimanĉe.* Mi iris tien ne pli frue ol dimanĉe. Se temas pri ripetaj okazoj oni ankaŭ povas elturniĝi per: *Mi iris tien **ĉiam nur** dimanĉe. ...ĉiufoje nur dimanĉon.*

"Oni ne povus pli"

Foje *nur* estas uzata ĉe *povi*, *deziri*, *voli* (kaj eble aliaj similaj verboj) kun la speciala emfaza signifo "oni ne povus pli". En tia uzo *nur* kutime staras antaŭ la verbo, sed povas pli libere lokiĝi.

*Uzante la lastajn fortojn, mi tenis min tiel longe, kiel mi **nur** povis; sed al ĉiu ebleco estas limo, kaj nun la limo venis.*^(OV.126) Mi neniel povus teni min pli longe.

*Ili estas teksistoj kaj teksas la plej belan ŝtofon, kiun oni **nur** povas al si prezenti.*^(FA1.68) Neniu povus imagi pli belan.

*Ĉiuj ekkuris tiel rapide, kiel ili **nur** povis, por helpi al mi.*^(FA3.152) Ili streĉis siajn fortojn maksimume.

*Ĉie, kien vi **nur** povas rigardi, vi estas ĉirkaŭfermita de niaj rajdantoj.*^(Rt.70) Kiom ajn vi rigardus, vi ne vidus direkton, en kiu mankus niaj rajdantoj.

*Li amis ŝin, kiel oni povas **nur** ami bonan belan infanon.*^(FA1.63) Ne eblus ami pli.

Nur en *se*-frazo

Nur estas uzebla en *se*-frazoj por montri, ke temas pri dezira *se*-frazo kontraste al normala *se*-frazo kun kondiĉa signifo: *Se mi **nur** ne estos resendita tien!* Vidu "Se-frazoj" pri tiaj *se*-frazoj.

Iafoje tamen *nur* en *se*-frazo nur havas sian normalan signifon "ne pli ol, nenio alia": *Vi sukcesos, se vi **nur** volas/penas/klopodas.* Por sukcesi necesas nenio alia, nenio plia.

Vortfarado

Nura = "nur de la montrita speco, pura": *Tio estis **nura** hazardo.* (= Ĝi ne estis io alia ol

hazardo.) Lia **nura** alproksimiĝo kompromitis virinon.^(M.168) (Ne necesis pli ol alproksimiĝo por kompromiti.) Ne konfuzu *nura* kun *sola*, kiu signifas "ne akompanata": *Ŝi sidas hejme sola en sia ĉambreto.*^(Rn.17) 2 estas la **sola** para primo.

Ununura = "sola en sia speco, unika": *Tio devas esti nia ununura leĝo.* (Alia tiuspeca leĝo ne ekzistu.) Ne konfuzu *ununura* kun *nura* (tuj ĉi-antaŭe).

Pli, plej

Por montri gradojn de komparado oni uzas *pli* kaj *plej*, kiuj normale priskribas A-vortojn aŭ E-vortojn, sed ankaŭ aliajn vortojn.

Pli

Pli montras, ke la priskribata eco, maniero, ago aŭ simile, superas ion alian, kun kio oni komparas.

La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas pli blanka.^(FE.10) La blankeco de la neĝo superas la blankecon de la papero.

Lakto estas pli nutra, ol vino.^(FE.10) La nutreco de lakto superas la nutrecon de vino.

Mi havas pli freŝan panon, ol vi.^(FE.10) La freŝeco de mia pano superas la freŝecon de via pano.

Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn.^(FE.32) La varmececo de tiuj landoj superas la varmecon de la landoj, de kiuj ili flugas.

Nu, iru pli rapide!^(FE.26) Via rapideco superu la nunan rapidecon.

Du homoj povas pli multe fari ol unu.^(FE.12) La kvanton, kiun povas fari du homoj, superas la kvanton, kiun povas fari unu homo.

Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem.^(FE.18) La frato amas kaj Stefanon, kaj sin mem, sed la amo al Stefano superas lian amon al si mem.

Se vi scius, kiu li estas, vi lin pli estimus.^(FE.26) La estimo tiam superus la nunan estimon.

Por montri, kion *pli*-esprimo superas, oni uzas la vorteton *ol*. Vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe. La uzo de *ol* estas aparte klarigita en "Kiel kaj ol".

Iafoje *pli* rilatas samtempe al la ĉefverbo kaj al O-vorta frazparto montrante, ke la O-vorta frazparto validas pli ol io alia.

Mieno lia montris pli suferon, sed ne koleron.^(H.19) La mieno montris diversajn aferojn, sed suferon ĝi montris pli multe.

Vi ja, mi pensas, veturas pli pro propra plezuro?^(Rz.32) Estis diversaj motivoj de veturado, sed

propra plezuro estis pli influa ol la aliaj.

Plej

Plej montras, ke la priskribata eco, maniero, ago aŭ simile, superas ĉiujn aliajn, kun kiuj oni komparas. Povas esti ĉiuj aliaj, kiuj ekzistas, aŭ ĉiuj aliaj ene de la aktuala kunteksto.

*Aŭgusto estas mia **plej** amata filo.*^(FE.22) Ne ekzistas filo, kiun mi amas pli.

*Ŝi prenis la **plej** belan arĝentan vazon, kiu estis en la loĝejo.*^(FE.19) Pli bela vazo tie ne ekzistis.

*El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la **plej** juna.*^(FE.10)

*Kelkaj homoj sentas sin la **plej** feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.*^(FE.32)

*Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la **plej** malgranda bagatelo.*^(FE.41)

*Li ekaŭdis bruon tonon, kiu povis ektimigi la koron eĉ de **plej** kuraĝa viro.*^(FA1.100)

***Plej** profunde en la koro li kaŝis sian malĝojon.*^(FA3.63)

***Plej** bone estos, se mi prenos droŝkon!*^(FA1.74)

Oni povus uzi *plej* rekte kun verbo, sed oni normale uzas *multe*, *forte* aŭ alia E-vorto, kiun *plej* priskribas.

***Plej** multe li amas, ke oni lin bone akceptu, ke la regalado estu bona.*^(Rz.53) = *Li **plej** amas, ke...*

Por montri tiun grupon, ene de kiu validas *plej*-esprimo, oni uzas normale la rolvorteton *el*: *Ŝi estas la **plej** saĝa **el** ĉiuj, kiujn mi konas.* Oni povas ankaŭ montri, kie *plej*-esprimo validas per *en*, sur aŭ alia loka rolvorteto: *Ĝi estas la **plej** alta montaro **en** Azio.*^(FA1.121)

Kune kun *plej*-esprimoj oni ofte uzas la artikolon *la*, sed ne ĉiam. Vidu "La - specialaj uzoj".

La dua plej k.t.p.

Oni ankaŭ povas paroli pri *dua plej...*, *tria plej*, *kvara plej...* k.t.p.

*Ŝi estas la **dua plej** rapida kuranto en mia grupo.* Krom ŝi ekzistas nur unu, kiu kuras pli rapide.

*Tio estas mia **tria plej** ŝatata urbo en la mondo.* Krom tiu urbo estas nur du aliaj urboj, kiujn mi ŝatas pli.

Oni povus ankaŭ diri *la dua el la plej rapidaj*, *la tria el miaj plej ŝatataj*, sed la ĉi-antaŭaj dirmanieroj estas pli kutimaj, kaj tial pli klaraj.

La pli, la plej

Kiam oni komparas ekzakte du aferojn, malaperas la diferenco inter *la pli* kaj *la plej*. Se unu afero el du estas pli granda ol la alia, ĝi estas aŭtomate ankaŭ la plej granda el ili.

Ĝi estas la pli bona el la du. = *Ĝi estas la plej bona el la du.*

Se oni diras *la pli*, normale nur povas esti du komparataj aferoj, kaj oni ne bezonas aldoni "el la du".

Ŝi estas la pli aĝa. = *Ŝi estas la plej aĝa el la du.*

Sed en iaj kunteksto ne nepre estas nur du: *Ĉu tiu estas unu el viaj malpli aĝaj fratinoj? Ne, ŝi estas la pli aĝa.* Ŝi estas tiu el miaj multaj fratinoj, kiu estas pli aĝa ol mi.

Multaj eĉ opinias, ke oni devas uzi *la pli*, kiam oni komparas du aferojn, kaj ke *la plej* tiam estas malkorekta. Ĉiuokaze estas ofte pli elegante uzi *la pli*.

Malpli, malplej

Por kompari oni ankaŭ povas uzi la formojn *malpli* kaj *malplej*.

Via pano estas malpli freŝa, ol mia.^(FE.10) ~=*...pli malfreŝa...*

Li [...] direktis al la eniranta virino rigardon malpli serenan, malpli bonan kaj afablan ol antaŭe.^(M.178) ~=*...pli malserenan, pli malbonan kaj malafablan...*

La amaso kuris malpli rapide ol la veturilo, kiu ruliĝis tre rapide.^(M.212) ~=*...pli malrapide...*

Ĝuste tie troviĝas unu loko, kiu, estante malplej facile komprenebla, malplej bone aperis en la traduko.^(M.133) ~=*...plej malfacile... ...plej malbone...*

Tiu estas la malplej taŭga el ĉiuj. ~=*...plej maltaŭga...*

Li estas la malpli aĝa frato (el la du fratoj). ~=*...la pli juna...*

Foje oni povas movi la MAL-prefikson laŭplaĉe en tiaj ĉi frazoj, sed ofte estas nuanca diferenco. Ifoje estas eĉ grandega diferenco: *Li estas malpli bela ol vi.* *Li estas pli malbela ol vi.* La unua varianto estas komplimento. La dua estas insulto.

Kiel eble plej

La esprimo *kiel eble plej* montras volon maksimumigi ion. Ĝi montras, ke oni uzu ĉiujn eblojn por atingi plej altan gradon.

La vortaro devis havi amplekxon kiel eble plej malgrandan.^(L1.245) Ju pli malgranda, des pli bone.

Diru **kiel eble plej** rapide, per kio mi povas esti utila al vi!^(M.83) Uzu vian maksimuman rapidecon.

Baldaŭ ni ĉiuj laboros kune, por atingi **kiel eble plej** baldaŭ nian komunan celon.^(L2.106)

Zamenhof uzis ankaŭ **kiel eble pli**, sed tio estas nuntempe apenaŭ uzata: *Estas bone uzadi la vorton "je" kiel eble pli malofte.*^(FE.29) Alia varianto, kiu populariĝis, estas **plejeble**: *Faru tion plejeble rapide!*

Ne konfuzu **kiel eble plej** kun **kiom eble (plej/pli)**, kiu havas limigan nuancon. Dum **kiel eble plej** instigas al maksimumo, **kiom eble (pli/plej)** montras, ke troviĝas limoj de la ebloj.

Estas dezirinde ke ĉiuj uzu la novajn vortojn kiom eble egale.^(OV.429) Tute plena egaleco verŝajne ne estas ebla.

Mi **kiom eble** evitas tiun vorton.^(L2.331) = *Mi vere provas eviti tiun vorton, sed povas esti, ke tio ne ĉiam eblas.*

Li devas - kiom tio estas ebla - uzi lingvon kiom eble plej neŭtralan.^(L2.330)

Alia varianto kun limiga nuanco estas *laŭeble plej*.

Memstara pli

Pli estas ankaŭ uzata memstare.

Li ne vivos pli, ol unu tagon.^(FE.31) *Pli* montras kune kun *ol unu* la nombron de tagoj. Rimarku, ke oni uzas *tagon* en unu-nombro. Vidu "Nombro - specialaj okazoj".

Laŭ la projekto de la inĝenieroj tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli ol tri jarojn.^(FE.25) La nombro de jaroj superos, laŭ mi, tri. *Pli ol tri* montras la nombron de jaroj.

Pri *pli ol* + nombro vidu ankaŭ "Nuanciloj de nombrovortoj".

Memstara *pli* povas ankaŭ roli alimaniere. Ofte ĝi egalas al *pli* + kvanta A-vorto aŭ E-vorto.

Ĝi eĉ unu minuton pli ne povus elteni.^(BV.8) *Pli* = *pli longe*.

Restas ĉirkaŭ dek personoj, ne pli.^(Rz.43) *Pli* = *pli multaj*.

Kiam *pli* estas memstara kvanta vorto, ĝi povas esti uzata kvazaŭ ĝi estus O-vorto: *Mi volas pli!* *Pli* rolas kiel objekto. Vidu "Kvantaj vortetoj".

Pli kaj plej en ŝajne mallogika uzo

Ofte oni uzas esprimojn kiel *pli perfekta, plej perfekta, pli unika, plej unika, pli sola, plej sola* k.s. Tiaj esprimoj estas ofte kritikataj kiel mallogikaj kaj absurdaj. Oni asertas, ke vortoj kiel *perfekta* kaj *unika* montras absolutajn ecojn, kiuj ne ekzistas en *pli* aŭ *malpli* alta grado.

Baze *perfekta* signifas "sen ia ajn manko". En tiu absoluta senco oni ne povas imagi uzon de *pli* aŭ *plej*. Aŭ io estas senmanka, aŭ ĝi ne estas senmanka. Sed *perfekta* havas en reala lingvouzo ankaŭ la relativan signifon "sen **konsiderindaj** mankoj": *Li en la daŭro de kelkaj tagoj **perfekte** ellernis nian lingvon.*^(OV.70) Certe ne absolute senmanke, verŝajne nur tiel senmanke kiel oni povas postuli. Tiam *pli* aŭ *plej* fariĝas tute logikaj: *pli perfekta* = "kun malpli da mankoj", *plej perfekta* = "kun malplej da mankoj".

Simile *unika* baze signifas "ununura de sia speco". En tia strikta senco ne eblas uzi *pli* aŭ *plej*. Sed *unika* havas en la praktiko ankaŭ la signifon "sen konsiderindaj komparaĵoj". Tiam *pli* kaj *plej* estas bone uzeblaj: *pli unika* = "kun malpli da konsiderindaj komparaĵoj", *plej unika* = "kun malplej da konsiderindaj komparaĵoj".

La kritiko kontraŭ tiaj kaj similaj esprimoj estas do malprava. Tia uzado estas nek erara, nek mallogika. Homoj bezonas uzi vortojn kiel *perfekta* kaj *unika* ne nur en absoluta senco, sed ankaŭ en relativa senco.

*En li mi ĉiam vidis [...] modelon de la **plej** perfekta viro.*^(IT.22)

*Ŝia elparolado ne estis la **plej** perfekta, sed ĝi ankaŭ ne prezentis iajn tro gravajn dekliniĝojn.*^(M.26)

*Ĉiuj naciaj lingvoj estas ja multege **malpli** perfektaj ol Esperanto.*^(L2.110)

*Ŝi jam bonege parolas nian lingvon, sed volas ankoraŭ **pliperfektigi**.*

*La **plej** sensencan bagatelon la tuta amaso de l' mondo baldaŭ akceptas, se ĝi nur estas en modo.*^(OV.85)

*Tiu ĉi ekzemplero estas **pli-malpli** unika.*

*Hodiaŭ mi sentas min **malpli** sola ol hieraŭ.*

Vortfarado

Plia = "kroma, aldona": *Mi volas du **pliajn** aferojn.*

Plie = "krome, aldone": *Unu paro de manoj **plie** ne montriĝis superflua por revuo, kiu bezonis vastan kunlaboradon.*^(M.65)

Pleja = "plej granda": *La **pleja** bono de la lingvo, estas ĝia facileco.* Oni uzas *plej* antaŭ A-vorto aŭ E-vorto, kaj normale *plej granda* antaŭ la responda O-vorto: *plej bona, plej bone, plej granda bono.* *Pleja* estas ebla, sed malofte uzata alternativo antaŭ O-vorto.

Pleje = "plej multe, plej ofte, plejparte, ĉefe": *Por kia okupo vi sentas vin **pleje** kapabla kaj taŭga?*^(M.125) Ĉi tie ankaŭ simpla *plej* estus uzebla. *Oni ĝin (ŝian ĉapeton) nur malofte povis vidi sur tiu loko, kiun tiu ĉi vestaĵo **pleje** okupas ĉe aliaj homoj.*^(BV.13) *Li verkis gramatikon kaj vortaron, kiu **pleje** konsistas el vortoj unusilabaj.*^(FK.248)

Preskaŭ

Preskaŭ = "ne multe malpli ol, ne tute sed mankas nur malmulte, ne vere sed la diferenco estas tre malgranda". *Preskaŭ* staras kutime ĝuste antaŭ tio, kio ne plene validas, sed iafaje ĝi aperas en alia pozicio.

Pasis semajno, pasis preskaŭ du semajnoj.^(FA3.28) = *Unue pasis sep tagoj, poste pasis iom malpli ol sep tagoj.*

Preskaŭ la tuta financa pezo de nia afero kuŝas nun sur la ŝultroj de unu oferema amiko.^(OV.163) Iomete kuŝas sur la ŝultroj de alia persono, sed tio estas nur malmulte.

Li rigardis la virinon [...] per rigardo atenta, preskaŭ esplora.^(M.123) Ne vere esplora sed nur atenta, sed la diferenco estis tre malgranda.

Mi preskaŭ mortis de timo.^(Rz.49) Mi estis tre proksima al morto.

La arboj preskaŭ rompiĝas sub sia multego da fruktoj.^(Rt.80)

Marta ne donis eĉ la plej malgrandan atenton al la nekonata homo, ŝi preskaŭ lin ne vidis.^(M.134)

Estis jam preskaŭ noktomezo.^(M.177) Nur malmulte da tempo restis ĝis noktomezo.

Ŝi estis ankoraŭ preskaŭ infano, delikata kaj malgrasa.^(FA3.45) Ŝi estis nur iomete pli aĝa ol infano.

De tiu obstina batalado ŝi ricevis nenion, aŭ preskaŭ nenion.^(M.53)

Nun ŝia laboro estis ja preskaŭ finita.^(FA1.113)

Li estis malsana kaj preskaŭ sveninta.^(FA1.141)

Ŝia voĉo sonis tre afable, dolĉe, preskaŭ ame.^(M.108)

Preskaŭ ĉiun nokton ili havas balon.^(FA1.18)

Ŝi preskaŭ ĉiam estis kun li.^(FA3.87)

Li preskaŭ sen vivo estis pelata de la ondoj.^(FA1.58)

Estis tie tiel lume, preskaŭ kiel dum la tago.^(M.200)

La diferenco inter *preskaŭ* kaj *apenaŭ* estas klarigita ĉi-antaŭe ĉe *apenaŭ*. Ankaŭ *preskaŭ* kaj *kvazaŭ* estas similaj. La distingo estas klarigita ĉi-antaŭe ĉe *kvazaŭ*.

Tamen

Tamen = "malgraŭ tio, kontraŭe al tio". *Tamen* montras kontraston al jam esprimita afero.

Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis

iom vian leteron.^(FE.34) *Tamen = malgraŭ tio, ke mi ne scias la lingvon hispanan.*

*Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li **tamen** ne mortigis sin mem.*^(FE.39) *Tamen = malgraŭ tio, ke li ne mortis per natura morto.*

*Kiel ajn facilanima kaj nekonstanta li estas, li **tamen** konas la mondon kaj la homojn.*^(BV.38)
Tamen = malgraŭ la facilanimeco kaj nekonstanteco.

*De tiu tempo restis inter ni rilatoj se ne de amikeco, **tamen** almenaŭ de bona konateco.*^(M.77)
Tamen = malgraŭ la manko de amikeco. Ĉi tie estas draste mallongigitaj subfrazoj: ...rilatoj, kiuj, se ili ne estis rilatoj de amikeco, estis tamen almenaŭ rilatoj de bona konateco.

*La lekanto sentis sin tiel feliĉa, kvazaŭ tiam estus grava festotago, kaj **tamen** tiam estis nur simpla lundo.*^(FA1.94) = ...*kaj kontraŭe al tio, tiam estis nur simpla lundo.*

Ofte la kontraston jam montras *sed*. Tiam *tamen* ne estas necesa. Ĝi nur plifortigas la kontraston. Vidu ĉe *sed* pri la diferenco inter *tamen* kaj *sed*.

Ofte la malhelpaĵo estas esprimita per *kvankam*-frazo ("Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol"). Ankaŭ tiam *tamen* ne estas necesa, sed povas helpi al klareco: ***Kvankam la pasintaj tagoj povis ŝin prepari al tia sorto, ĝi tamen estis surprizo.***^(M.111) *Kvankam = "malgraŭ tio ke". Tamen = "malgraŭ tio".* La vorteto *kvankam* enkondukas subfrazon, kiu montras malhelpaĵon. *Tamen* reprezentas antaŭe diritan malhelpaĵon.

Iuj uzas *tamen* kiel pozitivan respondvorton ĉe neaj demandoj = *jes ja*. Vidu "Respondvortoj".

Tre

Tre = "en alta grado". Tre plifortigas la signifon de A-vortoj, E-vortoj, E-vortecaj vortetoj kaj verboj. Tre preskaŭ ĉiam staras antaŭ tio, kion ĝi priskribas kaj plifortigas.

A-vorto aŭ E-vorto

Plej ofte *tre* priskribas A-vorton aŭ E-vorton.

*Li kantas **tre** belan kanton.*^(FE.40)

*La acideco de tiu ĉi vinagro estas **tre** malforta.*^(FE.35)

*Via ago estas **tre** laŭdinda.*^(FE.41)

*Tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en **tre** malproksima loko.*^(FE.13)

*Lia edzino estas **tre** laborema kaj ŝparema, sed ŝi estas ankaŭ **tre** babilema kaj kriema.*^(FE.41)

*Ni ĉiuj kunvenis, por priparoli **tre** gravan aferon.*^(FE.42)

*La alteco de tiu monto ne estas **tre** granda.*^(FE.35)

*La pafado daŭris **tre** longe.*^(FE.40)

*Ŝi vidis unu sinjorinon, **tre** riĉe vestitan.*^(FE.19)

*"**Tre** volonte, mia bona," diris la bela knabino.*^(FE.15)

*"Estus **tre** bele," respondis la filino malĝentile, "ke mi iru al la fonto!"*^(FE.19) La frazo estas ironia. Efektive la filino opinias, ke tio tute ne estus bela afero.

Se temas ne pri alta grado, sed pri kvanto aŭ ofteco, oni uzu *multe*: *Ŝi etendis al la venentino la manon blankan, tre malgrasan, kun fingroj **multe** pikitaj de kudrilo.*^(M.106) Vidu ankaŭ "Grado kaj kvanto".

E-vorteca vorteto

Iafoje *tre* povas priskribi E-vortecan vorteton. Praktike temas nur pri *baldaŭ* kaj iafoje *tre* mem.

*Nu, pri tio ni **tre** baldaŭ konvinkiĝos!*^(FA1.17)

*Mi estas **tre** tre senluziigita, ke vi mensogis.* La unua *tre* plifortigas la duan, kiu plifortigas *senluziigita*. Tia ĉi ripetado aperas precipe en parola lingvaĵo.

Verbo

Tre povas ankaŭ doni pli fortan signifon al verbo.

*Lia heroeco **tre** plaĉis al mi.*^(FE.35)

*Sinjoro Petro kaj lia edzino **tre** amas miajn infanojn; mi ankaŭ **tre** amas liajn (infanojn).*^(FE.18)

*Mi vin **tre** dankas.*^(Rz.60)

Ĉe verboj oni tamen pli ofte uzas *multe*, kiu montras grandan kvanton aŭ oftecon: *Mi **multe** dankas vin por via gastameco.*^(Rz.80) *Ŝi **multe** pensis pri tio.*^(FA1.20) Pri la distingo inter *tre* kaj *multe* vidu "Grado kaj kvanto". Pri *multe* vidu ankaŭ "Kvantaj E-vortoj".

Ne tre, tre ne

Ne tre estas ofte uzata en speciala maniero por iel mildigi, aŭ por doni ironian nuancon. La efektiva senco estas "tute ne". Komparu kun *ne tro* ĉi-poste.

*Mi estas sendato, kiu alportas al vi sciigojn verŝajne **ne tre** agrablajn.*^(M.72) = ...*verŝajne tute ne agrablajn.*

La maloftega esprimo *tre ne* havas tute alian signifon. Ĝi montras plifortigitan neon: *Mi **tre** ne*

volas iri tien. Mia malemo iri tien estas granda.

Vortfarado

Treege estas pli forta varianto de tre: Mi nun treege bezonas monon.^(L1.52) *Mi estas nun treege, treege okupita.*^(L1.55)

La formo *trea* estas teorie ebla por priskribi O-vorton: *Ŝi havas trean multon da mono.* En la praktiko oni tamen neniam uzas *trea*, sed diras *ŝi havas tre grandan kvanton da mono*, aŭ *ŝi havas tre multe da mono*. Ifoje oni povas renkonti la strangan formon **tre multo**, sed *tre* ja ne povas priskribi O-vorton. Oni diru *tre multe* (aŭ *tre granda kvanto*).

Tro

Tro = "pli ol devus esti". *Tro* estas uzata simile al *tre* (ĉi-antaŭe).

La tro multa parolado lacigas lin.^(FE.40) Li parolis pli ol li devus.

La pordo estis tro malalta.^(FA3.149) Ĝi devus esti pli alta.

Kiu tro multe deziras, nenion akiras.^(PE.1114) Pli multe da deziro ol devus esti, aŭ pli multe ol sufiĉus.

Ŝvarcvalda horloĝo kun plumbaj peziloj faradis "tik-tak" kaj ĉiam iris tro frue.^(FA2.120) Ĝi ĉiam montris horon pli fruan ol vere estis.

Mia ringo valoras tri kaj duonon da spesmiloj, sed vi donis al mi kvar. Mi sekve ricevis duonon da spesmilo tro multe.^(M.192)

Se sako tro pleniĝas, ĝi baldaŭ disŝiriĝas.^(PE.2295)

Tro + klariga esprimo

Tro ofte aperas kun klariga esprimo, kiu montras, kiel estus, aŭ kio povus okazi, se la troeco ne ekzistus. La klariga esprimo povas esti subfrazo kun *ke* aŭ *por ke*. Tiaj subfrazoj havas normale ĉefverbon en U-formo, malofte en US-formo.

Ilian domon [...] oni [...] malkonstruis, ĉar ĝi estis tro kaduka, por ke oni povu lasi ĝin stari.^(FA3.23) Se la domo ne estus tiel kaduka, oni povus lasi ĝin stari.

Fariĝis vespero, kaj estis tro malproksime, por ke oni povu antaŭ plena noktiĝo atingi la urbon aŭ veni returne hejmen.^(FA1.8)

Ŝi estis tro pia kaj senkulpa, ke la sorĉa arto povu havi forton sur ŝi.^(FA1.103)

La aero tie estas ja multe **tro** peza, **ke** prudenta ekzistaĵo tie povu vivi.^(FA1.81)

La ideo de lingvo tutmonda estis **tro** altiranta, **por ke** la homoj tute rifuziĝus je ĝi.^(OV.259)

La klariga esprimo povas ankaŭ esti *por* + I-verbo.

Estas **tro** mallume, **por povi** malproksime vidi, kaj **tro** multe da bruoj en la domo, **por povi** ion aŭdi.^(BV.59) Se ne estus tiel mallume, oni povus malproksime vidi. Se ne estus tiom da bruoj, oni povus ion aŭdi.

Ĝi ne estos **tro** malfacila **por traduki**.^(M.127) Se ĝi estus pli malfacila, oni eble ne povus ĝin traduki.

Ne tro

Ne tro estas ofte uzata en speciala maniero. La efektiva senco estas *maltro*, *nesufiĉe*. Oni uzas *ne tro* por iel mildigi la diron, aŭ por doni ironian nuancon. Komparu kun *ne tre* ĉi-antaŭe.

Li havas cerbon **ne tro** potencon.^(PE.1342) *Ne tro* = *ne sufiĉe*.

Memstara tro

Anstataŭ *tro multe* oni ofte uzas nur *tro*. Tiam *tro* povas roli O-vortece, kaj povas ekzemple esti priskribata de *da*-esprimo. Vidu ankaŭ "Kvantaj vortetoj".

Tro da kuiristoj kaĉon difektas.^(PE.2468) = **Tro multe** da kuiristoj...

Vortfarado

Troa = "en tro granda kvanto, en tro alta grado". Oni uzas *troa* anstataŭ *tro* por priskribi O-vorton: **Troa** festeno estas veneno.^(PE.2460) **Troa** petolo estas danĝera por la kolo.^(PE.2464) *Li aĉetis troan multon da luksaĵoj.* = ...*tro multe da luksaĵoj.* Iafaĵe oni vidas la formon **tro multo**, sed *tro* ne povas priskribi O-vorton. Oni diru *troa multo*, aŭ *tro multe* (la plej normala alternativo).

Troi = "esti troa": **Troas** mia am'! La verbo *troi* estas sufiĉe malofta, kaj aperas precipe en poezio k.s.

Troigi = 1. "ŝajni ke io estas pli granda, pli ampleksa, pli danĝera... ol ĝi vere estas": *Vi troigas, mia kara.*^(M.152) *Kiam ŝi rakontas pri siaj aventuroj, ŝi ĉiam troigas, eĉ ne duono estas vero.* 2. "fari tiel ke io estu troa": *Kiam li trinkas alkoholaĵojn, li ĉiam troigas, kaj fariĝas tute ebria.*

O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj

O-vortecaj vortetoj rolas en frazo kvazaŭ ili estus O-vortoj. Kelkaj el ili similas al personaj pronomoj, ĉar ili anstataŭas ne nur O-vortojn, sed tutajn O-vortajn frazpartojn. Oni povas nomi ilin pronomecaj vortetoj. A-vortecaj vortetoj rolas same kiel A-vortoj. Tiuj ĉi roloj tamen intermiksiĝas. Tabelvortoj je O estas O-vortecaj kaj pronomecaj. Tabelvortoj je U estas pronomecaj kaj A-vortecaj, tabelvortoj je A estas ĉefe A-vortecaj, sed iafoje pronomecaj.

Tabelvortoj je U

Tabelvortoj je O

Tabelvortoj je A

Tabelvortoj je ES

Ambaŭ

Liternomoj

O-vortecaj estas ankaŭ personaj pronomoj.

A-vortecaj kaj O-vortecaj estas la nombraj vortetoj".

Iel A-vorteca estas ankaŭ la difina artikolo la"

Tabelvortoj je U

kiu - Demandas pri la identeco de unu el pluraj konataj personoj, aĵoj aŭ aferoj.

tiu - Montras unu certan el pluraj konataj personoj, aĵoj aŭ aferoj.

iu - Montras nekonatan aŭ nedifineblan individuan personon, aĵon aŭ aferon.

ĉiu - Montras unuope kaj senescepte la individuojn de grupo da personoj, aĵoj aŭ aferoj.

neniu - Neas la individuojn de grupo da personoj, aĵoj aŭ aferoj.

La U-vortoj montras individuecon kaj identecon. Ili estas la plej bazaj el ĉiuj tabelvortoj. La klarigoj de preskaŭ ĉiuj aliaj estas faritaj per U-vortoj.

La tabelvortoj je U povas akcepti N-finaĵon, kaj J-finaĵon. Kun J-finaĵo ili montras plurajn individuojn.

Tabelvortoj je U povas roli A-vortece kiel rekta priskribo de O-vorto, ĉu persona O-vorto, ĉu aĵa, ĉu alispeca. Ili povas ankaŭ aperi memstare. Se nenio en la kunteksto montras alie, oni supozas, ke temas pri persono(j).

Tabelvortoj je U estas difiniloj. Tial oni ne povas uzi *la* kune kun ili. Vidu "Difiniloj".

Kiu

Kiu kuraĝas rajdi sur leono?^(FE.7) Demanda **kiu**. **Kiu** = *kiu* persono.

Kiuj povas esti tiuj fremduloj?^(FA2.92) Demanda **kiuj**. **Kiuj** = *kiuj* personoj.

Kiun daton ni havas hodiaŭ?^(FE.12)

Se vi sciis, **kiu** li estas, vi lin pli estimus.^(FE.26) **Kiu** en demanda subfrazo.

Jen estas la pomo, **kiun** mi trovis.^(FE.6) Rilata **kiu**.

Mi redonas al vi la monon, **kiun** vi pruntis al mi.^(FE.14)

Tio ĉi estis feino, **kiu** prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino.^(FE.14)

Ŝi prenis la plej belan arĝentan vazon, **kiu** estis en la loĝejo.^(FE.19)

El la kaldrono, en **kiu** sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo.^(FE.25)

Oni metis antaŭ mi manĝilaron, **kiu** konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo.^(FE.34)

Kiu okupas sin je meĥaniko, estas meĥanikisto, kaj **kiu** okupas sin je ĥemio, estas ĥemiisto.^(FE.32)
= *Tiu*, **kiu** okupas... **Kiu** rilatas al subkomprenataj *tiu*.

Tiu

La alteco de **tiu** monto ne estas tre granda.^(FE.35) **Tiu** montras al individua vidata monto.

Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon.^(FE.13) Pri ĉi vidu "E-vortecaj vortetoj lokaj".

En **tiu** sama tempo ŝi havis teruran malamon kontraŭ la pli juna.^(FE.13)

Tiu ĉi urbo havas milionon da loĝantoj.^(FE.14)

Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope.^(FE.14)

Tiuj estas miaj filinoj. **Tiuj** montras al iuj el pluraj knabinoj.

Kiun el la libroj vi volas? - Mi volas **tiun**. **Tiu** montras al unu el pluraj libroj.

Pri la ebloj forlasi **tiu** vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Tiu(j) anstataŭ **li**, **ŝi**, **ĝi** aŭ **ili**

Kiam **li**, **ŝi**, **ĝi** aŭ **ili** povus esti miskomprenata, oni povas uzi **tiu(j)** kiel alternativon. Tiam **li**, **ŝi**,

ĝi aŭ *ili* priparolas persono(j)n, kiu(j) en antaŭa frazo estis subjekto, dum *tiu(j)* priparolas alia(j)n persono(j)n en la antaŭa frazo.

*Jakob alproksimiĝis al sia patro Isaak, kaj **tiu** lin palpis.*^(Gn.27) *Tiu = Isaak. Lin = Jakob.*

*Li rakontis al sia edzino pri la malnova domo kaj la maljuna viro kaj pri la stana soldato, kiun li sendis al **tiu**.*^(FA2.149) *Tiu = la maljuna viro.*

Laŭ la sama principo oni uzas *ties* anstataŭ *lia*, *sia*, *ĝia* aŭ *ilia*. Vidu la ES-vortojn ĉi-poste. Legu ankaŭ pri simila distingo pere de la vorteto *ĉi* en "E-vortecaj vortetoj lokaj".

Tiu(j) anstataŭ ripeto de O-vorto

En iaj frazoj oni uzas *tiu(j)* anstataŭ difinita O-vorto. En tiaj frazoj oni jam uzis ian O-vorton, kaj volas ĝin ripeti kun distinga priskribo, kiu ne estas A-vorto, sed O-vorto kun rolvorteto. Anstataŭ ripeti la O-vorton oni uzas *tiu(j)*.

*Estas neniu pli fidela koro en la mondo ol **tiu** de Alfred!*^(BV.10) = ...*ol la koro de Alfred! Tiu* anstataŭas *la koro*. La distinga priskribo *de Alfred* montras posedanton.

*Ĉu vi preferas la hajkojn de Buson aŭ **tiujn** de Issa?* = ...*la hajkojn de Issa?*

*Ili loĝas jen en tiu ĉi domo, jen en **tiu** sur la monteto.* = ...*jen en la domo sur la monteto*. La distinga priskribo montras lokon.

Se la distinga priskribo estas A-vorto, oni simple forlasas la O-vorton. Oni ne uzas *tiu(j)*: *Estas neniu pli fidela koro en la mondo ol la **lia*** (koro). *Ĉu vi preferas la verdan teon aŭ la **nigran*** (teon).

Iu

*Subite li aŭdis, ke **iu** alrajdas de la vojo al la domo.*^(FA1.9) *Iu = iu persono, persono nekonata.*

*Estis jam ĉirkaŭ vespero, kiam li vekiĝis per tio, ke **iu** lin skuis.*^(FA1.141)

*Ĝi amis ilin tiel, kiel ĝi neniam antaŭe **iun** amis.*^(FA2.40)

*Ili ja ne sciis, ke li estas **iu** alia ol efektiva porkopaŝtisto.*^(FA2.18)

*Ĉiufoje, kiam **iu** malpli altranga ekparolis al li aŭ kuraĝis demandi lin pri io, li respondadis nenion krom "P!".*^(FA2.25)

Iu estas uzata preskaŭ nur memstare. Povas aperi aliaj rektaj priskriboj, sed la priskribata O-vorto estas normale nur subkomprenata. Se la O-vorto ja aperas, oni plej ofte forlasas *iu*, ĉar la nedifinitecon montras sufiĉe bone la manko de difinilo (vidu "La - individuaĵo(j)"). Sed oni ja povas uzi *iu* kune kun O-vorto, se oni volas emfaze montri, ke temas pri certa individuo, sed ke oni mem ne scias, kiu estas, aŭ por montri, ke ne eblas difini, kiu individuo estas.

*Ĉiu ŝanĝo postulus de la lernantoj **iun** aldonan laboron, **iun** tuŝon de la jam akirita*

alkutimiĝo.^(L1.245)

*Mi faros miraklojn, kiuj neniam ekzistis sur la tuta tero nek ĉe **iu** gentoj.*^(Er.34)

Iu iom similas al individueca aŭ duondifina *unu*. Pri la diferenco vidu "Specialaj uzoj de unu". Anstataŭ *iu* oni povas ankaŭ uzi *kelkaj*, se la ideo de kvanto aŭ nombro estas pli grava (vidu "Kvantaj A-vortoj").

***Iu* kiel ordinara O-vorto**

Iafoje *iu* povas aperi kvazaŭ ordinara O-vorto. Tiam *iu* povas ricevi difinilon. Vidu ekzemplon ĉi-poste ĉe tabelvortoj je O kiel ordinara O-vortoj.

Ĉiu

Ĉiu(j) estas ĉiam multe-nombra laŭsignife, sed oni tamen distingas inter *ĉiu* kaj *ĉiuj*. Oni uzas *ĉiu* sen J, se oni konsideras la individuojn aparte, sed *ĉiuj* kun J, se oni pensas pri la tuta grupo kune. Foje tiu distingo ne estas grava, sed alfoje la diferenco estas granda.

*Por **ĉiu** tago mi ricevas kvin frankojn.*^(FE.14) = *Por ĉiu aparta tago...*

***Ĉiu** amas ordinare personon, kiu estas simila al li.*^(FE.13) = *Ĉiu aparta homo amas...*

*Al **ĉiu** el la infanoj mi donis po tri pomoj.*^(FE.14) = *Al ĉiu aparta infano...*

*La hundo [...] havas du okulojn, el kiuj **ĉiu** estas tiel granda, kiel ronda turo.*^(FA1.2) *Ĉiu aparta okulo estas tiel granda.*

*Ne **ĉiu** kreskaĵo estas manĝebla.*^(FE.41) Aldono de J-finaĵo ne farus multe da diferenco ĉi tie.

*Kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis **ĉiujn** kvin atakantojn.*^(FE.14) = *...mi venkis la tutan grupon.* Ĉi tie J estas necesa.

*Post la kurado **ĉiuj** estis terure lacaj.* Oni parolas pri la tuta grupo de kurintoj.

*El **ĉiuj** miaj infanoj Ernesto estas la plej juna.*^(FE.10) = *El la tuta grupo de miaj infanoj...*

*Nun mi legas, vi legas kaj li legas; ni **ĉiuj** legas.*^(FE.20) *Ni* estas multe-nombra vorto. Tial *ĉiuj* nepre devas havi J.

Neniu

Memstara *neniu* estas kutime ĉiam sen J-finaĵo.

*La tempon venontan **neniu** ankoraŭ konas.*^(FE.22) *Neniu* = *neniu* persono.

*En la salono estis **neniu** krom li kaj lia fianĉino.*^(FE.26)

*Mi konas **neniun** en tiu ĉi urbo.*^(FE.28)

***Neniu**, krom la reĝo, havas la permeson venadi al ŝi.*^(FA1.3)

Ankaŭ kun posta O-vorto oni normale uzas *neniu* sen J.

***Neniu** libro estas tiel konata en la tuta civilizita mondo, kiel la Biblio.*^(OV.51)

*Ŝi ne vidis eĉ la ĉielon, ĉar ĝi estis kovrita de nuboj kaj **neniu** stelo en ĝi brilis.*^(M.17)

*Ho ve, nun mi plu havas **neniun** ĉevalon!*^(FA1.8)

Oni povas tamen uzi *neniuj*, se oni volas iel montri kontraston al pli ol unu, sed tion oni faras normale nur kiam sekvas O-vorto.

*Ĉe la fenestro restis plu **neniuj** floroj.*^(FA1.21) Antaŭe estis tie multaj floroj.

Diferenco inter tabelvortoj je A kaj U

Tabelvortoj je A montras eĉon aŭ specon, dum tabelvortoj je U montras identecon. Ĉe *kia/kiu* kaj *tia/tiu* la diferenco normale estas klara. Ĉe *ia/iu*, *ĉia/ĉiu* kaj *nenia/neniu* estas foje nur malgranda diferenco.

Kia homo li estas? Oni volas karakterizon de la homo.

Kiu homo li estas? Oni volas ekzemple la nomon de la homo por ekscii lian identecon.

Tia opinio estas tute erara.^(LR.78) La aktuala opinio kaj ĉiuj aliaj opinioj de tiu speco estas eraraj.

Tiu opinio estas tute erara. La aktuala opinio estas erara. Aliaj similaj opinioj eble estas ĝustaj.

*Ni devas enloĝiĝi en **ia** hotelo.*^(OV.562) = ...en hotelo de iu el la diversaj specoj de hoteloj.

*Ni devas enloĝiĝi en **iu** hotelo.* = ...en iu el la diversaj individuaj hoteloj, kiuj troviĝas ĉi tie.
Normale oni simple forlasas *iu* en tia frazo.

Ofte la diferenco inter U kaj A respondas al uzo kaj neuzo de *la*.

*Ĉu vi vidis **la** ĉambriston aŭ **la** kuiriston? - **Neniun** serviston mi vidis.* La demandanto interesiĝas pri du konataj individuoj. La respondanto ne vidis iun el tiuj du individuoj.

*Ĉu vi vidis ĉambriston aŭ kuiriston? - **Nenian** serviston mi vidis.* La demandanto interesiĝas pri du specoj de servistoj. La respondanto ne vidis serviston, ĉu de ĉambrista speco, ĉu de kuirista speco, ĉu de alia speco.

Oni povus tamen en ambaŭ okazoj uzi *nenian* en la respondo, ĉar se oni eĉ ne vidis ian specon de servisto, tiam oni ja ankaŭ ne vidis iun individuon. Kaj oni povus ankaŭ uzi *neniun* en ambaŭ respondoj, ĉar se oni vidis neniun individuon, oni ja ankaŭ vidis nenian. La diferenco inter tabelvortoj je A kaj U ne ĉiam estas grava. Foje oni povas elekti laŭplaĉe sen grava diferenco.

Diferenco inter tabelvortoj je U kaj O

Tabelvortoj je O estas memstaraj frazpartoj. Ili ne povas priskribi O-vorton. Ili respondas al U-vorto + afero.

Kio estas **tio**? = **Kiu** afero estas **tiu** afero?

Tio estas speco de meblo. = **Tiu** afero estas speco de meblo.

Ĉio restis kiel antaŭe. = **Ĉiu** afero restis kiel antaŭe.

Kion bonan vi trovis tie? = **Kiujn** bonajn aferojn vi trovis tie?

Nenion interesan mi trovis. = **Neniun** interesan aferon mi trovis.

Tabelvortoj je U normale priskribas O-vorton, sed la O-vorto povas esti subkomprenata. Se nenio en la kunteksto montras alie, oni supozas, ke temas pri persono(j).

Kiu libro estas via? -> **Kiu** estas via?

Tiu seĝo ŝajnas bona. -> **Tiu** ŝajnas bona.

Ĉiu homo devas pensi mem. -> **Ĉiu** devas pensi mem.

Kiu persono venis? -> **Kiu** venis?

Ĉu estas **iu** (persono) en la kuirejo? - Jes, Paŭlo estas tie.

Jen kelkaj bonaj libroj. **Kiun** (libron) vi volas legi? - Mi volas **tiun** (libron).

Ĉu vi havas krajonon? - **Neniun** (krajonon) mi havas.

Tabelvortoj je O

kio = "kiu afero, kia afero"

tio = "tiu afero"

io = "iu afero, ia afero"

ĉio = "ĉiu afero, ĉia afero"

nenio = "neniu afero, nenia afero"

Tabelvortoj je O montras aferon, kiun oni ne povas precize nomi per O-vorto. Ĉi tie la ĝenerala vorto "afero" estas uzata kiel klarigo, sed la signifo estas eĉ pli ĝenerala. La tabelvortoj je O estas uzataj ankaŭ por reprezenti ion abstraktan, kion oni esprimis per tuta frazo.

Tabelvortoj je O povas ricevi N-finaĵon, sed normale ili ne ricevas J-finaĵon, ĉar ili esprimas ĝeneralan tuton.

Rektaj priskriboj de tabelvortoj je O staras ĉiam post la tabelvorto: *io bona, kion novan, ĉio grava...*

Pri la diferenco inter tabelvortoj je O kaj U vidu ĉi-antaŭe ĉe la tabelvortoj je U.

Kio

Kio brulas?^(FE.31) = *Kia/kiu afero brulas?* Demanda *kio*.

Kion Dio kreis en la sesa tago?^(FE.12)

De **kio** tio ĉi venas, mia filino?^(FE.17)

Kio estis liaj lastaj vortoj?^(Rt.48)

Nu, **kion** mirindan vi trovis? Nu, **kio** venis al vi en la kapon?^(Rz.77)

Kion vi havis, por diri al mi?^(Rt.5)

Kio do li estas laŭ via opinio?^(Rz.92) Kiam *kio* rilatas al homo, ĝi normale demandas pri la profesio, la socia rolo aŭ simile, sed ne pri la nomo.

Mi neniel povas kompreni, **kion** vi parolas.^(FE.28)

Li demandis ŝin, **kion** ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro **kio** ŝi ploras.^(FE.21)

Mi de teruro ne sciis, **kion** fari.^(FE.38) Demanda *kio* en mallongigita subfrazo. = ...*ne sciis, kion mi faru*. Vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj" pri I-verboj ĉi tiel uzataj.

"**Kion** mi vidas!" diris ŝia patrino kun grandega miro. "Ŝajnas al mi, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj."^(FE.17) Duone ekkria, duone demanda *kio*.

Ho, Dio! **kion** vi faras!^(FE.26)

La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, **kio** okazis al ŝi.^(FE.17) Rilata *kio*. *Kio* reprezentas la vorton *ĉion* en la ĉeffrazo.

Mi volas, ke tio, **kion** mi diris, estu vera.^(FE.24)

Ŝi estas ĉio, **kio** restis al mi sur la tero.^(M.31)

La sola, **kion** ili deziras, estas nur ke oni lasu ilin trankvile vivi.^(OV.370)

Li [...] donadis multe da mono al la malriĉuloj, **kio** estis tre laŭdinda.^(FA1.4)

Ili estis forte lacaj, pri **kio** certe neniu miros.^(FA2.107)

Li tuj faris, **kion** mi volis.^(FE.31) *Kion* rilatas al subkomprenita *tio*: ...*faris tion, kion mi volis*.

Ili ne havas, **kion** manĝi, ili ne havas, per **kio** hejti la fornon.^(M.102) = *Ili ne havas ion, kion ili*

*povus manĝi, ili ne havas ion, per **kio** ili povus hejti la fornon.*

***Kio** pri mia frato? = Kio estas pri mia frato? Kio okazis/okazos/okazu pri mia frato? (aŭ simile).*

Absoluta *kio*

Zamenhof uzis komence *kio(n)* en malpreciza E-vorteca rolo, kiu ne estas klarigebla per ordinaraj reguloj. Nun oni povas iafoje uzi tiajn frazojn kiel fiksitajn esprimojn, sed normale oni esprimu sin per aliaj vortoj.

***Kio** tuŝas mian foreston hodiaŭ vespere, mia kara, [...] la malfeliĉo estis tute sur mia flanko.*^(BV.57) = *Kiam temas pri mia foresto...*

***Kio** ĝi min interesas?*^(Rz.30) = *Kiel ĝi min interesas?*

***Kion** ni estas kulpaj?*^(Rt.14) = *Ĉu vere ni estas kulpaj? Pri kio ni estas kulpaj?*

Tio

*Mi pagos al ŝi por **tio** ĉi!*^(FE.21) = *...por tiu ĉi afero. Tio montras al io okazinta aŭ okazanta. Pri ĉi vidu "E-vortecaj vortetoj lokaj".*

***Tio** ĉi estis jam ne simpla pluvo, sed pluvego.*^(FE.38) *Tio montras al la vetero.*

***Tio** estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.*^(FE.17) *Tio montras al io okazinta.*

***Tio** ĉi estis feino.*^(FE.15)

*La figuro staris antaŭ lia lito, **tio** estis la fantomo de lia mortinta edzino.*^(FA3.14)

*La esperantismo celas nur al **tio**, ke ia taŭga kaj vivipova komprenilo inter la popoloj ekzistu.*^(OV.382)

*La floroj mallevis siajn kapojn pro **tio**, ke ili estis lacaj de la nokta dancado.*^(FA1.20)

*La reĝido, kiu vidis, ke el ŝia buŝo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie **tio** ĉi venas.*^(FE.23)

*Antaŭ ol mi transiros al la klarigo de **tio**, kiel mi solvis la supre ditajn problemojn, mi devas peti la leganton mediti iom pri la signifo de tiuj ĉi problemoj.*^(FK.232)

*Ĉu mi iam revenos al mia projekto aŭ ne - **tion** mi nun ne povas antaŭvidi.*^(L2.201)

*La pli juna filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis krom **tio** unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.*^(FE.11)

*Certe, mi alportis arĝentan vazon speciale por **tio**, por doni trinki al tiu ĉi sinjorino!*^(FE.19)

*Ne estas vera eĉ duono de **tio**, kion ili diris.*^(Rz.78)

*Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon, t.e. (= **tio** estas) dek frankojn.*^(FE.14) *Tio estas* enkondukas draste mallongigitan frazon: ...**tio** estas: *mi ricevis dek frankojn*. Vidu ankaŭ "Apudmeto".

Legu pli pri la ebloj forlasi tio.

Tio kaj ĝi

Foje oni povas heziti inter *tio* kaj *ĝi*. Normale oni uzas *tio* pri io nedifinita, kion oni ne povas aŭ volas nomi per preciza O-vorto. Nepre oni uzu *tio* por reprezenti ion, kio estis esprimita per tuta frazo. Oni uzas *ĝi* por io difinita, kiun oni antaŭe esprimis per O-vorto, kaj kion oni povus ripeti per la sama O-vorto kun *la* aŭ alia difinilo.

*Ŝi rakontis belan fabelon. **Tio** estis tre amuza.* Amuza estis tio, ke ŝi rakontis fabelon. *Tio* reprezentas la tutan antaŭan frazon.

*Ŝi rakontis belan fabelon. **Ĝi** estis tre amuza.* Amuza estis la fabelo. *Ĝi* reprezentas la frazparton *la (bela) fabelo*.

*Ĉu **tio** estis vi, kiu tuis, Janjo?*^(M.193) La parolanto aŭdis sonon nesciante, kio kaŭzis ĝin. *Tio* do reprezentas malfacile difineblan aferon.

*Mi aŭdis, ke branĉo rompiĝas. Ĉu ankaŭ vi aŭdis **tion**.*

*Mi aŭdis strangan sonon. Ĉu ankaŭ vi aŭdis **ĝin**?*

Zamenhof sufiĉe ofte uzis *ĝi*, kiam oni nuntempe preferas *tio*. Vidu ankaŭ "Tria persono" pri *ĝi*.

Io

***Io** okazis!*^(FA2.92) = *Ia afero okazis.*

*Neniu **ion** sciis pri la maniero de ĝia pretigado.*^(FA3.126)

*Mi havas **ion** por diri al vi, Hermano.*^(Rt.39)

*Gerda denove varmiĝis kaj ricevis **ion** por manĝi kaj por trinki.*^(FA2.71)

*Nur tiu ne eraras, kiu neniam **ion** faras.*^(PE.1791)

*Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi **ion** novan, sed baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis.*^(FE.40)

*Saĝulo scias **ion**, sed neniu scias ĉion.*^(PE.2185)

*Tiam oni devas almenaŭ per **io** kovri, ekzemple per tapiŝeto.*^(Rz.81)

Ĉio

Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12)

Ŝia fratino en ĉio estas kulpa.^(FE.21)

La reĝido konsideris, ke tia kapablo havas pli grandan indon, ol ĉio, kion oni povas doni dote al alia fraŭlino.^(FE.23)

Ne ĉio utilas, kio brilas.^(PE.1613)

Ĉio estis mensogo!^(Rt.34)

Ne ĉio brilanta estas diamanto.^(PE.1610)

Ĉio tio

Oni uzas kutime *ĉio (ĉi) tio* anstataŭ *ĉiuj (ĉi) tiuj aferoj* aŭ *ĉiom de (ĉi) tio*, kvankam tio estas gramatike iom stranga. Normale du O-vortoj aŭ du tabelvortoj je O ne povas tiel priskribi unu la alian.

Geografio, universala historio, historio de la pola literaturo... iam mi lernis ĉion ĉi tion.^(M.32)

Ŝi parolis ĉion tion ĉi kiel monologon.^(BV.41)

Anstataŭ *ĉio tio ĉi* oni povas ankaŭ uzi *ĉio ĉi* aŭ *ĉi ĉio*. Vidu "E-vortecaj vortetoj lokaj" pri *ĉi*.

Nenio

La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.^(FE.33)

En la eldiritaj vortoj ŝi aŭdis nenion krom moka maljustaĵo.^(M.205)

La postulo de la mastrino de la informa oficejo havis en si nenion, kio povus esti rigardata kiel ofenda.^(M.26)

Nenio armis min kontraŭ malriĉeco, nenio instruis min labori.^(M.88)

Unuj diris absolute nenion, aliaj diris tro multe.^(FA3.19)

Li estis homo de gaja, pri nenio zorganta vivo.^(M.45)

En la domo estas jam nenio por manĝi.^(M.19)

Por meti finon al tiu ĉi akra korespondado, mi decidis paroli jam plu nenion pli pri tiu ĉi temo.^(L1.68)

Ekzistas nenio certa sur la tero, krom tio, kion la homo posedas en sia propra brusto kaj

kapo.^(M.15)

Nenio = "io senvalora aŭ malgrava"

Ofte *nenio* estas uzata figure pri senvaloraĵo, malgravaĵo aŭ neglekteblaĵo.

*Miaj scioj en la regiono de la sciencoj naturaj estas tiel supraĵaj, ke ili estas preskaŭ **nenio**.*^(M.59)

*En komparo kun tio la korpa sufero estis **nenio**.*^(FA1.111)

*Kiu havas **nenion**, estas **nenio**.*^(PE.1007)

*Kulo **nenion** valoras, sed ĝia piko doloras.*^(PE.1206)

Kiel ordinaraĵ O-vortoj

Iafoje, tre malofte, oni uzas tabelvortojn je O kiel ordinaraĵn O-vortojn. La plej ofta okazo estas *io* uzata ne por *iu afero*, sed por *afero* (kun nuanco de nedifinebleco). En tia uzo la tabelvortoj je O kapablas ricevi J-finaĵon, artikolon, antaŭmetitajn priskribojn k.t.p.

*Sed kio estis **la aldona io**, pri kiu vi parolis?*^(FA3.130) = ...*la aldona afero, pri kiu...* Oni uzas ĉi tie *kiu* rilate al *io*, ĉar *io* ne estas tabelvorto plu, sed rolas kiel ordinara O-vorto.

*Lia potenco konsistas el **diversaj ioj**, el kiuj ĉiu aparte per si mem estas ne grava, sed ĉiuj kune donas al li grandan forton.*^(LR.55) = ...*el diversaj nedifineblaj aferoj...*

*Se iu ion okupas [...], tiam en tiu momento **la io** estas okupata de **la iu**.*^(LR.60) Ĉi tie ankaŭ *iu* estas uzata kiel ordinara O-vorto kun *la*.

Vortfarado

Neniaĵo = "afero simila al nenio, senvaloraĵo": *Viaj kontraŭuloj fariĝos **neniaĵo** kaj pereos.*^(Jes.41)

Nenieco = "eco esti kiel nenio, neekzistado": *Ĉu vi pensas, ke de la brako de la redonanto vi savos vin en la dezerta regno de la **nenieco**?*^(Rt.130) (~= *Ĉu vi pensas, ke vi eskapos de Dio post la morto?*)

Neniigi, neniigi = "igi nenio, detruigi, igi nenio, detruigi": *Mi **neniigos** vin, kaj vi ne plu ekzistos.*^(Jh.26) *Kie ne estas konsilo, tie la entreprenoj **neniigas**.*^(SS.15) *La ĉielo **disneniigos** kiel fumo.*^(Jes.51)

En la ĉi-antaŭaj kunmetaĵoj oni forigis parton de tabelvorto. Tion oni normale ne povas fari. Tiuj ĉi vortoj estas tradiciaj, akceptitaj esprimoj, sed oni ne provu fari novajn similajn vortojn. Vidu pri la simila kunmeto *tiaĵo* ĉi-poste ĉe tabelvortoj je A. Vidu ankaŭ "Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraĵ finaĵoj".

Tabelvortoj je A

kia = "havanta kiun econ, de kiu speco"

tia = "havanta tiun econ, de tiu speco"

ia = "havanta iun econ, de iu speco"

ĉia = "havanta ĉiun econ, de ĉiu speco"

nenia = "havanta neniun econ, de neniu speco"

Tabelvortoj je A montras ĉiam ecojn kaj specojn. Ili do ne havas same variajn signifojn kiel ordinaraj A-vortoj (vidu "Vortfarado - A-finaĵo").

Tabelvortoj je A priskribas la samajn specojn de vortoj kiel A-vortoj. Ili ricevas J-finaĵon kaj N-finaĵon laŭ la samaj reguloj kiel A-vortoj.

Tabelvortoj je A estas difiniloj, kaj tial oni ne povas uzi *la* kune kun ili. Vidu "Difiniloj".

Pri la diferenco inter tabelvortoj je A kaj U vidu ĉi-antaŭe ĉe tabelvortoj je U.

Kia

Kia li estas? Ĉu li estas maljuna aŭ juna?^(Rz.39) Demanda *kia*.

Kia supo ĝi estas? Vi simple akvon enverŝis en la tason.^(Rz.27)

Kian aĝon vi havas?^(M.155)

Kia estas via nomo?^(FA1.34) Aŭ: *Kiu* (el ĉiuj nomoj) estas via nomo? Aŭ pli ofte: *Kio* estas via nomo? Zamenhof uzis ankaŭ: *Kiel* estas via nomo? Plej ofte oni tamen diras: *Kiel* vi nomiĝas?

Ni ŝajnu, kvazaŭ ni tute ne scias, ***kia*** homo li estas.^(Rz.32) *Kia* en demanda subfrazo.

Ŝi sentis, ***kian*** por ŝi nefavoran impreson ŝia ludado faris sur la virino.^(M.28)

Kia ĝoja festo!^(FE.10) Ekkria *kia*.

Kia bela persono ŝi estas! ***kiaj*** okuloj! ***kiaj*** haroj! *stature de reĝino!*^(M.46)

Kian belan sabron kaj grandan tornistran vi havas!^(FA1.1)

Kia estas via laboro, *tia* estas via valoro.^(PE.835) Rilata *kia*.

Nun konfirmiĝis do lia opinio, ke ŝi ne estas *tia*, ***kia*** devas esti reĝino.^(FA1.112)

Tiu ĉambro havis ŝajnon de saloneto; sed en efektiveco ĝi estis komercejo *tia* sama, ***kiaj*** estas ĉiuj aliaj komercejoj.^(M.20)

*La bildo ne estis tia, **kiajn** oni ordinare vidas, ne, ĝi havis en si vivon.*^(FA1.123)

Se post *tia* aŭ (*tia*) sama ne sekvas tuta frazo (kun ĉefverbo), sed sola frazparto, tiam oni ne uzas *kia*, sed komparan kiel: *Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj.*^(FE.27) *La virineto de maro vidis, ke ŝi havas korpon tian kiel ili.*^(FA1.67) Vidu "Kiel kaj ol".

Tia

Dio gardu! mi estas tute moderna, kaj tia oni devas esti.^(FA3.50) *Tia* montras al la antaŭe dirita eco.

Mi ne apartenas al tiaj personoj.^(M.85) *Tia* montras al io antaŭe dirita.

Be! li staris senhelpe, tian respondon li ne atendis.^(FA3.97)

Estis tia ventego, ke la tegoloj deflugis de la tegmentoj.^(FA1.47) *Tia* montras al la posta *ke*-frazo.

Mi havas tian senton kvazaŭ mi kiskus mian patrinon!^(FA2.26) *Tia* montras al la posta *kvazaŭ*-frazo.

Restu ĉiam tia, kia vi estas!^(FA3.60) *Tia* montras al la posta *kia*-frazo.

La arbo de la suno estis belega arbo tia, kian ni neniam vidis.^(FA3.114)

Tie estis tia izoliteco, kiun ŝi neniam antaŭe spertis.^(FA1.105) *Tia* montras al la posta *kiu*-frazo.

Mi ĝojas, ke vi havas tian saman opinion, kiel mi.^(Rz.59) *Tia* montras al la posta *kiel*-komparo.

Ne skribu al mi tiajn longajn leterojn.^(FE.18) *Tiajn* difinas la tutan frazparton *longajn leterojn*. Oni povus ankaŭ uzi *tiel*, kiu priskribus nur la A-vorton *longajn*. La signifodiferenco estas tre malgranda.

Al tiuj ĉi prefiksoj kaj sufiksoj estas donita la signifo de memstaraj vortoj, kaj kiel tiaj ili estas lokitaj en la vortaro.^(FK.233) *Tiaj* = memstaraj vortoj.

Pri la ebloj forlasi *tia* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Ia

Via vino estas nur ia abomena acidaĵo.^(FE.35)

Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon.^(FE.35)

Ni ne povis atingi ian rezultaton.^(FE.42)

Ili kuradas tien kaj reen, kvazaŭ ili havus ian laboron.^(FA2.153)

En la pordega arkaĵo staris ankoraŭ Aleĉjo kaj interparolis mallaŭte kun ia juna viro.^(M.172)

Ib en timego elsaltis sur la teron kaj kuris ian distancon.^(FA3.88)

*Ne ekzistas homo, kiu ne havus **iajn** pekojn.*^(Rz.8)

*Pri talento mi neniam aŭdis, ke vi **ian** havas.*^(M.156)

Ĉia

*Maldiligenteco estas la radiko de **ĉia** malbono.*^(FA3.122)

***Ĉia** dono estas bono.*^(PE.225)

*Ŝi meritis **ĉian** laŭdon.*^(FA1.51)

*En **ĉia** okazo la artikoloj devas ĉiam esti subskribitaj per plena nomo kaj adreso.*^(OV.98)

*La plej granda parto de la publiko estas tute indiferenta por **ĉia** nova afero.*^(OV.85)

Nenia

***Nenia** Dio ekzistas!*^(Rt.127)

***Nenia** konstruo povas esti sen bruoj.*^(PE.1709)

*Pli da mono ŝi ne havis, kaj laborenspezon ŝi havis **nenian**.*^(M.178)

*- Ĉu ekzistas **nenia** loko en la mondo, kie mi povus ion ellerni? [...] - Mi konas **nenian** tian lokon.*^(M.137)

***Nenia** dancistino povos flirtadi tiel gracie kiel vi.*^(FA1.61)

Vortfarado

*Tiaĵo = "tia aĵo, afero tia": Mi ne ŝatas **tiaĵojn**. Pri tiaj ĉi kunmetaĵoj vidu ĉi-antaŭe ĉe tabelvortoj je O, kaj ankaŭ "Tabelvortaj postpartoj kaj ordinaraj finaĵoj".*

Tabelvortoj je ES

kies = "(la) ... de kiu, de kiuj"

ties = "(la) ... de tiu, de tiuj"

ies = "(la) ... de iu"

ĉies = "(la) ... de ĉiu, de ĉiuj"

nenies = "(la) ... de neniŭ"

Tabelvortoj je ES ĉiam enhavas la signifon de la rolvorteto *de*, sed *de* havas plurajn signifojn (vidu "*De*"). El tiuj signifoj, la ES-vortoj havas ĉefe posedan aŭ apartenan signifon, sed povas ankaŭ montri sencan objekton aŭ sencan subjekton. La ES-vortoj havas do la samajn specojn de signifoj kiel la posedaj pronomoj (*mia, via, lia...*, vidu "Posedaj pronomoj").

ES-vorto, kiu estas rekta priskribo, aldonas difinitan signifon al sia frazparto. ES-vortoj do estas difiniloj (same kiel la posedaj pronomoj), kaj oni ne povas uzi *la* kune kun ili (vidu "Difiniloj"). Se oni anstataŭigas ES-vorton per *de*-esprimo, oni normale devas aldoni *la*. Vidu ekzemplojn ĉi-poste.

Same kiel posedaj pronomoj la ES-vortoj staras antaŭ la priskribata afero, dum samsignifa *de*-esprimo devas stari poste. Ĝuste tio estas la kialo, ke la ES-vortoj ekzistas, ĉar kelkaj specoj de frazoj funkcias pli bone, se posedata esprimo povas stari antaŭ la posedata afero. Vidu ekz. "Rilata *kies*".

ES-vortoj ne ricevas J-finaĵon aŭ N-finaĵon.

Kies

Kies *tombo tio ĉi estas?*^(H.147) = *La tombo de kiu (persono) tio ĉi estas?* Demanda *kies*.

Kies *filino vi estas?*^(Gn.24)

- *Sinjoro, kies tiuj ĉi soldatoj?* - *De la norvego.*^(H.119) = *...de kiu (persono) estas tiuj ĉi soldatoj?*... Mallongigita demando. La ĉefverbo mankas.

Mi efektive ne scias, kies kulpo ĝi estas.^(M.105) *Kies* en demanda subfrazo.

Scias la kato, kies lardon ĝi manĝis.^(PE.2204)

La vidvino ekvidis virinon, [...] kies vizaĝon ŝi en la krepusko ne rekonis, sed kies mallonga jupo [...] montris, ke ŝi estas virino popolamasa.^(M.10) Rilataj *kies*.

Ŝi [...] levis la rigardon kaj la manojn al la peco da ĉielo, kies malluma kaj profunda fono brilis per steloj.^(M.94)

Troviĝas centoj da lokoj, ĉe kies nomo la koro ekbatas per vojaĝdeziro.^(FA1.145)

Nek al ni, nek al iu alia venis en la kapon diri, ke ĝi estas ia ennovaĵo, pri kies akceptado aŭ neakceptado oni devas konsiliĝi.^(OV.102) *Kies* montras sencan objekton: *kies akceptado* -> *la akceptado de kio* -> *la akceptado de ia ennovaĵo* -> *oni akceptus ian ennovaĵon*.

Ties

Ties ne estas tre multe uzata. Normale oni preferas posedajn pronomojn (*lia, ŝia, ĝia* aŭ *ilia*). *Ties* estas uzata ĉefe por montri al antaŭa subfrazo, aŭ kunlabore kun *kies*.

*Kiu eĉ nur gratetos al li la haŭton aŭ difektos al li eĉ unu haron, **ties** karnon mi disŝiros je pecoj kaj donos ĝin kiel manĝon al malsataj vulturoj!*^(Rt.121) *Ties* montras al la subjekto de la antaŭa kiu-frazo.

*Kies gasto mi estas, **ties** feston mi festas.*^(PE.896) *Ties* montras al la antaŭa *kies*.

Ties estas ankaŭ uzebla, kiam oni devas distingi inter malsamaj personoj aŭ aferoj. Tiam prefero tio, kio antaŭe aperis kiel subjekto, estu reprezentita de *lia*, *ŝia*, *ĝia* aŭ *ilia*, dum alia(j) persono(j) aŭ afero(j) estu reprezentita(j) per *ties*. Legu pli pri tiu distingo ĉi-antaŭe ĉe *tiu*.

*La infano ludis kun sia pupo, kiam subite **ties** kapo frakasiĝis.* *Ties* montras, ke temas pri la kapo de la pupo. Se estus la kapo de la infano, oni dirus *ĝia*.

Pri la ebloj forlasi *ties* vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Ies

Ies estas kutime uzata nur pri unu nekonata persono (ne pri aĵoj, ne pri pluraj aferoj).

*Kiu ĝojas pri **ies** malfeliĉo, tiu ne restos sen puno.*^(SS.17) = ...*pri la malfeliĉo de iu persono...*

*Ĉu vi ne scias, ke ĉiun tagon estas **ies** tago de naskiĝo?*^(BV.9)

*En la sama momento ŝi sentis, ke **ies** forta mano ŝin kaptas.*^(FA3.45)

Ĉies

Ĉies estas kutime uzata nur pri personoj, ne pri aĵoj.

*Tio estis la koro de riĉa fama viro, kies nomo estis sur **ĉies** lipoj.*^(FA1.84) = ...*sur la lipoj de ĉiuj personoj.*

Ĉies okuloj kun teruro deturniĝis de tiu homo.^(Rt.126)

*Klopodi pri **ĉies** favoro estas pleje malsaĝa laboro.*^(PE.1128)

Nenies

Nenies estas kutime uzata nur pri personoj.

*Memoru, ke Esperanto estas **nenies** propraĵo.*^(OV.388) = ...*ke Esperanto estas la propraĵo de neniu persono.*

*Mi estas nun tre kontenta, ĉar mi havas mian panon kaj bezonas jam **nenies** helpon.*^(L1.114) *Nenies* montras sencan subjekton. = ...*mi bezonas jam helpon fare de neniu persono.*

***Nenies** opinion mi akceptas blinde.*^(OV.543)

Ambaŭ

Ambaŭ = "ĉiuj du". Oni uzas *ambaŭ* anstataŭ *ĉiuj*, kiam estas precize du.

Ambaŭ povas roli en frazo tute same kiel *ĉiuj*, kiel rekta priskribo, pronomece k.t.p. (vidu ĉi-antaŭe ĉe tabelvortoj je U). *Ambaŭ* estas ofte uzata kune kun *vi*, *ni* aŭ *ili* por precizigi, ke temas pri precize du. Tiam *ambaŭ* rolas kiel apudmeto. Vidu "Apudmeto".

Ambaŭ ne povas ricevi J-finaĵon aŭ N-finaĵon. *Ambaŭ* estas difinilo, kaj do ne povas esti uzata kune kun *la*. Vidu "Difiniloj".

Ambaŭ frazoj estas bonaj!^(LR.61) Estas du frazoj. Ĉiu el ili estas bona.

La pli maljuna (filino) estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrino; ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11) = ...ĉiuj du (la filino kaj la patrino) estis tiel malagrablaj...

Mi penos viziti vin iun alian tagon, kiam ni ambaŭ, vi kaj mi, estos liberaj.^(OV.538)

Pli bone estas iri seninfana en la ĉielon, ol se ambaŭ, la patro kaj la filo, iras en la inferon.^(Rt.10)

Zamenhof foje uzis *ambaŭ* anstataŭ *du* (sen la signifo de *ĉiuj*): *Ĉiuj sidiĝas ĉirkaŭ la ambaŭ Pjotroj Ivanoviĉoj.*^(Rz.13) *Ĝi* (la rivero) *inundis siajn ambaŭ bordojn.*^(Kr1.12) Oni vidas, ke *ambaŭ* tiam povas aperi kun difinilo (*la, siajn...*). Zamenhof poste skribis, ke tia uzo estas malbona (Lingvaj Respondoj p. 64). Oni do uzu ĉiam *du* en tiaj frazoj: *Ĉiuj sidiĝas ĉirkaŭ la du Pjotroj Ivanoviĉoj. Ĝi inundis siajn du bordojn.* Oni tamen povas bone diri ekz.: *Ĝi inundis ambaŭ siajn bordojn.* Vidu "Pli ol unu difinilo".

Por kontroli, ĉu *ambaŭ* estas ĝuste uzata, oni ŝanĝu la frazon tiel, ke ĝi temas pri pli ol du aferoj. Se oni tiam uzus *ĉiuj*, oni scias, ke *ambaŭ* estas korekte uzata.

Liternomoj

La nomoj de la Esperantaj literoj estas: *a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ŭo, vo, zo.*

La liternomojn oni uzas por paroli pri la literoj mem, por klarigi, kiel vorto estas skribata, kaj por elparoli mallongigojn. La "o" de la konsonantaj nomoj ne estas O-finaĵo, sed elparolhelpa vokalo. Diversaj finaĵoj povas aldoniĝi, sed la "o" ĉiam restas.

La liternomoj povas aperi O-vortece en frazo sen aldono de finaĵo. Tial oni devas rigardi ilin kiel vortetojn.

Tiu vorto komenciĝas per B ("bo") kaj finiĝas per A ("a").

Ŭ ("ŭo") estas U ("u") kun supersigno.

La vorto "lingvo" estas skribata: "lo, i, no, go, vo, o".

Mi planas partopreni en la IJK ("i, jo, ko"). Rimarku, ke ĉiu litero estas elparolata kiel aparta

vorto. Vidu ankaŭ "Specialaj elparolaj reguloj" pri elparolo de mallongigoj.

La nomo "Anno" estas skribata per du N ("no").

Oni povas aldoni finaĵojn laŭ bezono. Se oni volas aldoni J-finaĵon aŭ N-finaĵon, oni devas unue almeti O-finaĵon.

*Tiu vorto estas skribata per du **B-oj** ("bOoj"). Aŭ ...du B.*

*Sur la papero estis tri **A-oj** ("Aoj"). Aŭ ...tri A.*

*Li elparolas la **R-ojn** ("rOojn") tre forte.*

*Mi partoprenis en tri **IJK-oj** ("i-jo-kO-oj").*

Por uzi liternomon A-vortece aŭ E-vortece oni devas uzi A-finaĵon aŭ E-finaĵon. (Apenaŭ estas okazoj uzi verbajn finaĵojn.)

*La **n-a** ("nOa") potenco de dek. Matematika esprimo.*

Multaj asertas, ke la "o" de la liternomoj ja estas O-finaĵo, sed normale ili tamen en la praktiko sekvas la ĉi-antaŭajn regulojn. Sed kelkaj fakte traktas tiujn ĉi helpvokalojn kiel verajn O-finaĵojn. Ili diras: *bo, boj, bon, bojn, ba, baj, ban, bajn*, k.t.p. Tiam la finaĵoj ricevas akcenton, kio normale neniam okazas.

La principoj por uzi liternomojn en frazoj similas al la uzo de ne-Esperantigitaj propraj nomoj, kaj citaĵoj.

Ankaŭ multaj ne-Esperantaj liternomoj estas vortetoj.

Aperis diversaj proponoj de aliaj liternomoj, sed neniuj proponoj fariĝis vaste uzataj. Oni restu ĉe la Fundamentaj liternomoj. Ili estas la solaj, kiuj funkcias praktike, ĉar nur ili estas konataj de ĉiuj Esperantistoj.

En ekz. telefonado la ordinara liternomoj tamen povas esti malfacile aŭdeblaj. Kiam en tiaj okazoj necesas klarigi la literumadon de vorto, oni povas uzi "literuman alfabeton", kie ĉiu litero estas reprezentata de tuta vorto. La sekva literuma alfabeto estas uzata de Universala Esperanto-Asocio:

Asfalto, **B**arbaro, **C**entimetro, **Ĉ**efo, **D**oktoro, **E**lemento, **F**abriko, **G**umo, **Ĝ**irafo, **H**otelo, **Ĥ**aoso, **I**nsekto, **J**ubileo, **Ĵ**urnalo, **K**ilogramo, **L**egendo, **M**aŝino, **N**aturo, **O**ktobro, **P**apero, **R**ekordo, **S**alato, **Ŝ**ilingo, **T**riumfo, **U**niverso, **Ŭ** Universo-hoko, **V**ulkano, **Z**inko.

(La ne-Esperantaj literojn Q, W, X kaj Y oni nomu per iliaj plenaj Esperantaj nomoj.)

Kunligaj vortetoj

"Kaj"

"Aŭ"

"Sed"

"Plus kaj minus"

Kunligaj vortetoj estas ankaŭ *nek* = "kaj ankaŭ ne", kaj la kompara vorteto *ol*.

Kaj

Kaj ligas du aferojn, kiuj ludas la saman rolon en la frazo.

Karlo kaj Petro manĝas. Du personoj faras la saman agon. Estas du subjektoj.

Karlo manĝas kaj trinkas. Karlo samtempe faras du agojn. Estas du ĉefverboj.

Karlo manĝas rizon kaj legomojn. Du aferoj estas trafataj de la sama ago en la sama maniero. Estas du objektoj samspecaj.

Petro manĝas per forko kaj tranĉilo. Du iloj helpas al la sama ago. Oni ne bezonas ripeti la rolvorteton antaŭ ambaŭ. La unua rolvorteto sufiĉas por montri la rolon ankaŭ de la vorto post *kaj*. Sed oni povas ĝin ripeti: *per forko kaj per tranĉilo*.

Antaŭen sen halto kaj timo!^(FK.313) = *Antaŭen sen halto kaj sen timo!*

Petro estas maljuna kaj saĝa. Du ecoj estas samtempe ligitaj al la sama subjekto per la sama verbo. Estas du perverabaj priskriboj.

Karlo kantas bele kaj elegante. Estas du manieraj komplementoj.

Petro havas grandan kaj luksan domon. Kiam du A-vortoj rekte priskribas la saman O-vorton, oni ofte forlasas *kaj*: *Petro havas grandan luksan domon*.

Li havas domon el ligno kaj el ŝtono. Du frazpartoj kun rolvorteto rekte priskribas la saman O-vorton. Oni povas forlasi la duan *el*: *el ligno kaj ŝtono*.

Karlo laboras por kaj per Esperanto. La vorto *Esperanto* partoprenas en du roloj en la frazo. Anstataŭ diri *por Esperanto kaj per Esperanto* oni ligas la du rolvortetojn per *kaj*, kio estas pli eleganta.

Se estas pli ol du aferoj kun la sama rolo, oni kutime metas *kaj* nur antaŭ la lasta, speciale se estas tre longa elnombrado de aferoj. Oni metu komojn, kie mankas *kaj*.

Petro, Karlo, Elizabeto kaj Eva vojaĝis kune al la kongreso. = *Petro kaj Karlo kaj Elizabeto kaj Eva vojaĝis...*

Hodiaŭ ni manĝos supon, salaton, viandaĵon, frititajn terpomojn kaj glaciaĵon.

Petro laboras per fosiloj, hakiloj, martelo, segilo kaj multaj aliaj aferoj.

Karlo laboras tro rapide, fuŝe, senzorge kaj malracie.

La domo de Petro estas granda, luksa, komforta, bela kaj bonege konstruita.

Karlo laboras por, per, pri kaj en Esperanto.

En paroleca stilo oni foje plene forlasas kaj.

Li estas stulta, malaminda. Mi tute ne ŝatas lin.

Venis Karlo, Petro, Eva. Jes, ĉiuj miaj amikoj venis.

Ni dancis, kantis, faris multajn amuzajn aferojn.

Kaj... kaj

Por emfazi kaj insisti oni povas uzi *kaj* antaŭ ĉiuj aferoj, ankaŭ antaŭ la unua. Vidu *Kaj... kaj*.

Kaj inter tutaj frazoj

Kaj povas ligi tutajn frazojn, kiuj iamaniere kunapartenas. La ligitaj frazoj devas esti samspecaj. Aŭ ili ĉiuj estas ĉeffrazoj, aŭ ili ĉiuj estas subfrazoj.

Petro legis la gazeton, kaj Karlo rigardis televidon. Du ligitaj ĉeffrazoj.

Anno iros promenigi la hundon, kaj Elizabeto restos hejme. Du ligitaj ĉeffrazoj.

Li iras per aŭto, (kaj) ŝi iras per trajno, kaj mi iras piede. Tri ligitaj ĉeffrazoj. Kiel kutime oni preferas meti *kaj* nur antaŭ la lasta.

Ili diris, ke ili tre amuziĝis, kaj ke ili volonte revenos venontjare. Du ligitaj *ke*-frazoj. Ambaŭ estas objekto de la ĉefverbo *diris*.

Jen venas tiu knabino, kiu savis mian vivon, kaj kiu poste malaperis. Du ligitaj *kiu*-frazoj. Ambaŭ estas rekta priskribo de *tiu knabino*.

Mi volas foriri, ĉar mi estas laca, kaj ĉar mi havas kapdoloron. Du ligitaj *ĉar*-frazoj. Ambaŭ montras kialon de la ĉeffrazo *mi volas foriri*.

Mi volas foriri, ĉar mi estas laca, kaj mi havas kapdoloron. Du ligitaj frazoj, kiuj kune formas unu *ĉar*-frazon. La du frazoj kune montras kialon de la ĉeffrazo. Praktike apenaŭ estas diferenco inter ĉi tiu ekzemplo, kaj la antaŭa.

Li diris, kaj ke li fartas malbone, kaj ke li volas kuniri.

Kiam pluraj frazoj estas ligitaj, oni ofte povas forlasi frazelementojn, kiuj aperas en ĉiuj frazoj. Tio tamen ne ĉiam eblas. Vidu "Mallongigitaj frazoj".

Kaj inter vortostumpoj

Iafoje, precipe en skriba lingvaĵo, oni uzas *kaj* por ligi du aŭ pli da elementoj de kunmetita vorto por mallongigi frazon.

Ili en- kaj el-iris tre rapide. = *Ili eniris kaj eliris tre rapide.*

Tio estas kombinita manĝaĵ- kaj gazet-vendejo. = *...manĝaĵvendejo kaj gazetvendejo.*

Li faris multajn erarojn: skrib-, leg- kaj pens-erarojn. = *...skriberarojn, legerarojn kaj penserarojn.*

Tute mankas sub-tasoj kaj -teleroj. = *...subtasoj kaj subteleroj.*

Ĉi tiaj frazoj estas sufiĉe malnaturaj. Ĝenerale ili estas malkonsilindaj, precipe kiam ili enhavas vortostumpojn sen finaĵoj, kio normale ne eblas en Esperanto. Oni prefere uzu aliajn rimedojn mallongigi.

Ili iris en la domon kaj el ĝi tre rapide.

Tio estas kombinita manĝaĵa kaj gazeta vendejo.

Li faris multaj erarojn skribajn, legajn kaj pensajn.

Diversspecaj rilatoj inter ligitaj frazoj

Kiam frazoj estas ligitaj per *kaj*, tiu ligo povas reprezenti multajn diversajn signifrilatojn. Kia estas la aktuala rilato, oni devas kompreni el la kunteksto. Eblas klarigi la rilaton per aldonaj esprimoj.

Mi lavis la vestaĵojn, kaj (poste) mi sekigis ilin. *Kaj* montras tempan sinsekvon. La vorto *poste* je bezono povas helpi al kompreno.

Ŝi aŭdis teruran bruon, kaj (tial) ŝi telefonis al la polico. *Kaj* montras sekvon aŭ rezulton. *Tial* povas helpi al kompreno.

Anno estas gaja persono, kaj (kontraste) Elizabeto estas silentema. *Kaj* montras kontraston.

Ni klopodis per ĉiuj fortoj, kaj (tamen) ni malsukcesis. *Kaj* montras neatenditan sekvon. *Tamen* povas pliklarigi tion. Ankoraŭ pli klara estus *sed* anstataŭ *kaj*.

Promesu neniam plu fari tian stultaĵon, kaj (tiam) mi helpos al vi reordigi la aferon. *Kaj* montras kondiĉan rilaton inter la frazoj. *Tiam* povas helpi al la kompreno. Eĉ pli klare estus transformi la unuan frazon en subfrazon kun *se*: *Se vi promesas neniam plu fari tian stultaĵon, (tiam) mi helpos al vi reordigi la aferon.* Nun oni ne povas uzi *kaj*, ĉar la du frazoj ne plu estas samspecaj. Unu estas subfrazo, kaj la alia estas ĉeffrazo.

Ŝi havas brunajn okulojn, kaj (aldone) ŝiaj haroj estas longaj. *Kaj* montras aldonan informon.

Li preferis foriri tre frue de la festo, kaj tio ne surprizas min, ĉar vere estis tre enue tie. Kaj montras komenton.

Aŭ

Aŭ funkcias same kiel kaj. Ĝi povas ligi la samajn aferojn en la samaj manieroj, sed ĝi montras, ke la ligitaj aferoj estas alternativoj. Aŭ montras, ke oni povas elekti inter la ligitaj aferoj, aŭ ke estas necerte, kiu el ili validas.

Petro aŭ Karlo laboras. Du eblaj subjektoj. Unu el ili laboras, eventuale ambaŭ.

Ni povas manĝi viandaĵon aŭ fiŝaĵon. Kion vi preferas? Elektro inter du rektaj objektoj.

Vi devas fari tion per fosilo aŭ (per) hakilo. Elektro inter du iloj.

Ĝi estis ruĝa aŭ flava. Mi ne memoras klare. Du alternativaj perverbaj priskriboj.

Mi povas France aŭ Itale paroli. Vi elektu! Elektro inter du manieroj.

Mi konstruus lignan aŭ ŝtonan domon. Elektro inter du ecoj.

Mi ŝatus loĝi en domo sur monto aŭ ĉe maro. Elektro inter du lokoj.

Ĉu eblas konstrui aŭton kun kvin aŭ ses radoj? Elektro inter du nombroj.

La kato troviĝas sur aŭ sub la domo. Elektro inter du pozicioj.

Aŭ iafoje ligas vortostumpojn. Tio tamen estas evitinda. Vidu ĉe "Kaj inter vortostumpoj": Tio estas manĝaj- aŭ gazet-vendejo. Prefere diru: ...manĝaĵa aŭ gazeta vendejo.

Se estas pli ol du alternativoj, oni kutime metas aŭ nur antaŭ la lasta, same kiel pri kaj.

Vi povas vojaĝi per trajno, buso, aŭto aŭ biciklo.

Kiu povas helpi min? Eble Karlo, Petro aŭ Elizabeto.

Ĉu vi volas glaciaĵon citronan, ĉokoladan, fragan aŭ vanilan?

Aŭ povas, same kiel kaj, ligi tutajn frazojn.

Ĉu mi kapablas plenumi tiajn laborojn aŭ ĉu mi ne kapablas?^(M.133)

La [...] pasantoj [...] forflankiĝis antaŭ ŝi, supozante, ke ŝi estas frenezulino aŭ ke ŝi havas ian urĝegan bezonon rapidi.^(M.210)

Ŝi ne sciis, ĉu ŝi nur songis aŭ ĉu tio estis efektivaĵo.^(FA1.105)

Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.^(FE.32)

Ekskluziva kaj inkluziva *aŭ*

Normale *aŭ* estas ekskluziva. Tio signifas, ke nur unu el la alternativoj povas validi. Ifoje tamen *aŭ* estas inkluziva. Tiam ĝi permesas, ke oni elektu pli ol unu el la alternativoj (eventuale eĉ ĉiujn). Ĉu *aŭ* estas inkluziva aŭ ekskluziva, montras la kunteksto.

Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme?^(FE.25) Normale ne povas esti kaj varme kaj malvarme samtempe.

Vi povas dormi en la gastlito, aŭ vi povas serĉi hotelon. Normale ne eblus elekti ambaŭ.

Ĉu vi volas kafon aŭ teon? La demandanto verŝajne intencas, ke la demandato elektu nur unu trinkaĵon, ne ambaŭ.

Estu apud la reĝo, kiam li eniros aŭ eliros.^(Kr2.23) Ja eblas esti apud la reĝo kaj kiam li eniros, kaj kiam li eliros (sed ne samtempe).

Ni povas kuiru omleton, aŭ ni povas fari salaton. Teorie eblus fari ambaŭ, sed oni normale komprenas, ke oni devas elekti unu el la alternativoj. La inkluziva senco tamen eblas. Por montri klare la eblon elekti ambaŭ estas plej bone rekte diri tion: *Ni povas kuiru omleton, (aŭ) ni povas fari salaton, aŭ ni povas fari ambaŭ.*

Por emfaze montri, ke *aŭ* estas ekskluziva, oni povas uzi *aŭ* antaŭ ĉiu alternativo. Vidu "Aŭ... aŭ".

Por montri, ke *aŭ* estas inkluziva, oni foje, precipe en skriba lingvo, uzas la esprimon *kaj/aŭ*: *La vojaĝo okazos per trajno kaj/aŭ buso.* = *La vojaĝo okazos per trajno aŭ buso, aŭ per trajno kaj buso. La vojaĝo okazos per trajno aŭ buso aŭ ambaŭ.* Aperis duboj, kiel elparoli *kaj/aŭ*. La suprenstreko reprezentas la signifon *aŭ*, sed oni malemas diri *kaj aŭ aŭ*. Pli volonte oni diras simple *kaj aŭ*, sed tion iuj opinias tro mallogika. Normale oni ne uzas *kaj/aŭ* en la parola lingvo, nur en la skriba. Ŝajnas rekomendinde eviti *kaj/aŭ* ankaŭ en skriba uzo. Pli bone estas rekte eldiri la eblon elekti ĉiujn alternativojn.

La okazintaj provoj enkonduki la novan vorton **kaŭ**^o por *kaj/aŭ* estas senesperaj.

Aŭ* post *neo

Kiam *aŭ* aperas post *neado*, ĝi logike egalas al *nek*.

Li neniam fumas aŭ drinkas. La *nea* vorto *neniam* rilatas al *fumas aŭ drinkas* kune. = *Li neniam fumas nek drinkas.*

Se oni uzas *kaj*, la signifo ŝanĝiĝas: *Li neniam fumas kaj drinkas.* Li neniam faras ambaŭ agojn samtempe, sed eble li faras ilin aparte.

Aŭ... aŭ

Se oni metas *aŭ* ankaŭ antaŭ la unua afero, oni montras, ke la prezentitaj alternativoj estas nepre

la solaj. Devas esti unu el ili, neniu alia. Vidu pli ĉe "Kombinitaj vortetoj".

Specialaj uzoj de *aŭ*

Aŭ povas montri alternativan nomon de la sama afero.

La makropo aŭ kanguruo estas Aŭstralia besto. Makropo kaj kanguruo estas tute samsignifaj vortoj. En tiaj ĉi okazoj oni normale ne ripetas eventualan la antaŭ la dua nomo.

Patriotismo aŭ servado al la patrujo mi nomas nur la servadon al la bono de ĉiuj miaj sampatrujanoj.^(OV.318) La du esprimoj estas malsamaj nomoj de la sama afero.

Foje la dua nomo povas esti pli bona alternativo. Oni aldonas ĝin pli-malpli kiel korekton. Por emfazi, ke temas pri korekto, oni povas aldoni *pli bone, pli vere, pli ĝuste, pli korekte, prefere* aŭ similan esprimon.

Kun ĉi tiuj vortoj eniris, aŭ pli vere enĝetis sin en la ĉambron virino.^(M.27) *Eniris* ne estis sufiĉe trafa esprimo.

Foje *aŭ* montras, kio okazus, se la antaŭa alternativo ne efektiviĝus.

Iru, mi diras, aŭ mi trapikos vin trae.^(Rt.132) = *Iru, mi diras. Se vi ne iros, mi trapikos vin trae.*

Enŝaltu la radion, aŭ ni maltrafos la novaĵojn. = Se vi ne enŝaltos la radion, ni maltrafos la novaĵojn.

Sed

Sed ligas frazojn aŭ frazpartojn, kaj montras, ke ili iel kontrastas inter si.

La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas pli blanka.^(FE.10)

Li amas min, sed mi lin ne amas.^(FE.18)

Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas.^(FE.18)

Laŭ la projekto de la inĝenieroj tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli ol tri jarojn.^(FE.25)

Nia provincestro estas severa, sed justa.^(FE.37)

Tiu domo estis mallarĝa, sed alta.^(M.6)

Pli bona estas knabo malriĉa sed saĝa, ol reĝo maljuna sed malsaĝa.^(Pr.4)

Li havis [...] unu filinon, belan, mildan kaj saĝan, sed blindan.^(FA3.116)

Sed povas ankaŭ enkonduki ion, kio malebligas aŭ malhelpas la antaŭan aferon.

*Mi volis lin bati, **sed** li forkuris de mi.*^(FE.18)

*Mi volis ŝlosi la pordon, **sed** mi perdis la ŝlosilon.*^(FE.34)

Sed povas enkonduki ion, kio estas surpriza, se oni konsideras la antaŭan aferon.

*Kvinope ili sin ĵetis sur min, **sed** mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^(FE.14)

*Mi kriis tiel laŭte, kiel mi povis, **sed** neniu min aŭdis, mi estis tro malproksime.*^(FA3.152)

*Mia frato ne estas granda, **sed** li ne estas ankaŭ malgranda: li estas de meza kresko.*^(FE.33)

*Li donis al mi monon, **sed** mi ĝin tuj redonis al li.*^(FE.42)

*Melankolio **sed** ne doloro, plenigis lian bruston.*^(FA3.64)

*Se la antaŭaj vortoj esprimas neadon de io, **sed** povas enkonduki tion, kio validas anstataŭe.*

*La patro ne legas libron, **sed** li skribas leteron.*^(FE.9)

*Se nia afero ne mortis, **sed** vivas kaj floras, tio ĉi estas en tre granda parto merito de la mortinto.*^(OV.223)

*Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; **sed** la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbeto.*^(FE.39)

*Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, **sed** pluvego.*^(FE.38)

*Ne la febro, ne la malsano, **sed** la maljuneco lin paralizis.*^(FA3.146)

*Mi deziras ne la morton de malvirtulo, **sed** ke la malvirtulo deturnu sin de sia vojo kaj restu vivanta.*^(Jh.33)

*La plej granda parto de la publiko nenion scias ne sole pri nia lingvo, **sed** ankaŭ pri la ideo de lingvo tutmonda entute.*^(OV.93) Ili nenion scias pri nia lingvo, kaj ankaŭ nenion pri la ideo de lingvo tutmonda. La *sed*-frazo kontrastas al *ne sole*.

*Mi scias, ke vi estas ne sole librovendisto, **sed** ankaŭ libreldonisto.*^(M.122)

Iafoje *sed* montras kontraston al io subkomprenata.

*Ankoraŭ unu fojon ripetu al ŝi la adreson, **sed** malrapide.* Subkomprenas, ke oni antaŭe diris la adreson tro rapide.

*Post malpli ol duonhoru ŝi revenis, **sed** ne sola.*^(M.194) Oni supozis, ke ŝi revenos sola.

*Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, **sed** sen kremo.*^(FE.26) Oni supozis, ke estos ankaŭ kremo en la teo.

*Mi venas nur kun mia edzino, **sed** sen mia frato.*^(L1.172) Oni supozis, ke ankaŭ la frato venos.

*Kaj kaj aŭ iafoje ligas vortostumpojn (vidu ĉi-antaŭe). Tio tamen estas evitinda. Eĉ pli evitinda estas tia uzo de *sed*: *Tio estas mangaj- **sed** ankaŭ gazet-vendejo.* Diru ekz.: ...*mangaja sed* ankaŭ gazeta vendejo.*

Nuanca *sed*

Nuanca *sed* ne ligas du aferojn, sed enkondukas frazon, kiu esprimas ŝanĝon de paroltemo aŭ interrompon.

Sed ni ne parolos plu pri tiu ĉi punkto.^(FK.262) Oni povus imagi subkomprenitan antaŭfrazon: *Eblus daŭrigi, sed...*

Sed ni revenu al nia interrompita analizado.^(FK.268) Eblus imagi la antaŭfrazon: *Mi povus paroli pli pri tio ĉi, sed...*

Nuanca *sed* povas ankaŭ enkonduki elkriion de surprizo aŭ malkonsento. Tiam oni foje povus diri, ke *sed* kontrastas al la eldiro de alia persono.

Mi donos al vi kvin frankojn. - Sed tio ne estas justa!

Li venkis en la konkurso. - Sed tio estas ja bonega!

Sed kaj tamen

Sed ofte aperas kune kun *tamen*, kiu signifas "malgraŭ tio". *Tamen* emfazas la kontraston.

Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron.^(FE.34)

Ŝi havis forton kaj ŝi estis laborema, sed ŝi tamen restis malriĉa.^(FA3.68)

Se oni uzas *tamen*, oni povus ofte same bone uzi *kaj* anstataŭ *sed*, ĉar la kontraston sufiĉe bone esprimas *tamen*.

Li havis la impreson, ke li sonĝas kaj tamen ne sonĝas.^(FA2.132)

La lekanto sentis sin tiel feliĉa, kvazaŭ tiam estus grava festotago, kaj tamen tiam estis nur simpla lundo.^(FA1.94)

Tamen normale rolas kiel komplemento, dum *sed* estas frazenkonduka vorto. Tial *sed* aperas komence de sia frazo, dum *tamen* povas aperi en diversaj pozicioj.

Tamen anstataŭ sed

Iafoje *tamen* aperas komence de ĉeffrazo, kiu estas tre proksime ligita al la antaŭa ĉeffrazo. Tiam *tamen* ekhavas ian frazligan rolon. *Tamen* tiam praktike egalas al *sed*. Oni povus ankaŭ diri, ke *sed* aŭ *kaj* estas subkomprenata.

Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo; tamen li estas tre pardonema, li ne portas longe la koleron kaj li tute ne estas venĝema.^(FE.41)

Seninfana estis la edzeco de la rabeno; tamen ĉirkaŭ li ne mankis vivado kaj moviĝado.^(Rn.8)

*La buŝo de Marta iom ekmoviĝis, **tamen** ĝi eligis nenian sonon.*^(M.135)

*Ŝi demandis, videble devigante sin esti serioza, **tamen** ne povante tute kaŝi rideton.*^(M.46)

Plus kaj minus

Plus kaj minus estas ĉefe uzataj en matematikaj kaj similaj esprimoj por reprezenti la simbolojn + (plus) kaj - (minus). Plus montras adicon, pozitivecon k.s. Minus montras subtrahon, negativecon k.s. Gramatikaj reguloj apenaŭ rolas en tia uzado. Oni simple elparolas la simbolon + per la vorto plus, kaj la simbolon - per la vorto minus. Vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj" pri diversaj matematikaj esprimoj.

$2 + 2 = 4$ -> *Du **plus** du faras kvar.*

$3 - 1 = 2$ -> *Tri **minus** unu estas du.*

$20000 + 3000 = 23000$ -> *Dudek mil **plus** tri mil estas dudek tri mil.*

$20000 - 3000 = 17000$ -> *Dudek mil **minus** tri mil egalas al dek sep mil.*

$+10^\circ$ -> ***plus** dek gradoj = dek gradoj super nulo*

-10° -> ***minus** dek gradoj = dek gradoj sub nulo*

$+3$ (**plus** tri) estas pozitiva nombro.

-3 (**minus** tri) estas negativa nombro.

Foje plus estas uzata en ordinaraj frazoj anstataŭ kaj, kiam temas pri adicio aŭ simile. Minus povas simile anstataŭi sed ne, kiam temas pri subtraho aŭ simile.

*Ĝi kostas dek markojn **plus** kvindek pfenigojn. = ...kaj aldone kvindek pfenigojn.*

*Necesas sperto **plus** zorgemo. = ...kaj ankaŭ zorgemo.*

*Mi pagos al vi 1000 frankojn **minus** la 100 frankojn, kiujn vi ŝuldas al mi. Mi pagos sume 900 frankojn.*

Iafoje oni renkontas plus kaj minus uzataj kiel rolvortetoj, simile al kun kaj sen. Do ĉiam sen N-finaĵo poste. Estas tamen preferinde ĉiam uzi plus kaj minus kiel kunligajn vortetojn laŭ la ĉiantaŭaj ekzemploj, metante N-finaĵon, kiam la frazrolo tion postulas.

La O-vorto pluso signifas "pozitiva nombro aŭ rezulto": *La komercado rezultiĝis en **pluso**.* Minuso = "negativa nombro aŭ rezulto". Ankaŭ la signojn + kaj - oni povas nomi respektive pluso kaj minuso: *Oni enskribis [...] duon kun **minuso**.*^(Gm.55) (Temas pri lerneja noto: 2-.) Normale oni tamen nomas tiujn signojn simple plus kaj minus.

Kombinitaj vortetoj

Iuj vortetoj aperas pare aŭ pluroble kun specialaj signifoj. Oni povas nomi ilin kombinitaj

vortetoj.

"Aŭ... aŭ"

"Ĉu... ĉu"

"Jen... jen"

"Ju... des"

"Kaj... kaj"

"Nek... nek"

Aŭ... aŭ

Duobla *aŭ* montras, ke la prezentitaj alternativoj estas nepre la solaj. Devas esti unu el ili, neniu alia. Parole oni tiam normale emfaze akcentas je *aŭ*.

Nun ni devas aŭ venki aŭ morti! Ni ne povas fari ambaŭ, kaj ni ne povas fari ion alian ol tiuj du alternativoj.

Aŭ vi faris grandan eraron, aŭ mi ĉion miskomprenis. Ne ekzistas alia alternativo.

Oni povus diri, ke aŭ ŝi forgesis ĉion en la mondo, aŭ ŝi ne havis forton, por iri pluen.^(M.192)

Ĉu... ĉu

Unuopa *ĉu* montras ĉiam demandon. Duobla aŭ plurobla *ĉu* estas normale **indiferenta** *ĉu*, kiu ne montras demandon, sed ĉiam alternativojn, inter kiuj la elekto estas indiferenta, libera, egala, duba, necerta aŭ simile.

Indiferenta *ĉu* povas enkonduki subfrazojn, inter kiuj la elekto estas indiferenta. La ĉeffrazo montras ion, kio validas sendepende de la elekto inter la alternativoj. Tiaj subfrazoj estas ofte mallongigitaj.

Li devis trinki kun ili, ĉu li volis, ĉu li ne volis.^(FA1.78) Lia volo nenion povis ŝanĝi.

Ĉiu povas veni, tute egale, ĉu li estas reĝido, ĉu (li estas) almozulo.^(FA1.42) Kaj reĝidoj kaj almozuloj povas veni. Ne gravis, kio oni estis.

Indiferenta *ĉu* povas ankaŭ enkonduki frazpartojn, inter kiuj oni povas elekti. Tiam *ĉu... ĉu* povas esti tre simila al *aŭ... aŭ*. *Ĉu.. ĉu* emfazas indiferecon, dum *aŭ... aŭ* nur montras alternativojn.

Ĉu pro timo, ĉu pro fiereco, li nenion respondis.^(LR.67) Oni ne scias, kiu el la du alternativoj kaŭzis, ke li nenion respondis, sed tio ne gravas.

Ĉu bona, ĉu malbona - ĉiu mem por sia far' ricevas rekompencan.^(IT.36) Ne gravas, ĉu oni estas bona aŭ malbona.

*Tio estas la leĝo pri naskintino, **ĉu** de knabo, **ĉu** de knabino.*^(Lv.12) La leĝo validas egale por virino, kiu naskis knabon, kaj por virino, kiu naskis knabinon.

Unu sola *ĉu* povas montri nur demandon. Pluraj *ĉu* povas esti indiferenta *ĉu*, sed povas ankaŭ esti pluraj sinsekvaj demandoj.

*La Amerika Filozofia Societo [...] elektis komitaton por pripensi kaj decidi la demandon, **ĉu** lingvo internacia estas necesa, **ĉu** ĝi estas kreebla, kaj kiel ĝi devas esti.*^(OV.30) Ne temas pri dubo aŭ necerteco. Estas simple tri demandoj, kiujn la komitato devis trakti. Du el la demandoj estas *ĉu*-demandoj, la tria estas *kiel*-demando.

*Oni ne povis tuj distingi, **ĉu** tio estas ŝtofo, **ĉu** vivanta verdaĵo, **ĉu** floroj.*^(FA2.78) Estas tri nerektaj demandoj, sed la signifo estas ĉi tie tre proksima al indiferenta *ĉu*.

En alternativdemandoj oni ne uzu *ĉu... ĉu*, sed *ĉu... aŭ: **Ĉu** esti **aŭ** ne esti, - tiel staras nun la demando.*^(H.74) *Rigardu, **ĉu** ĝi estas la vesto de via filo, **aŭ** ne?*^(Rt.51)

Jen... jen

Ordinara *jen* altiras la atenton al io. Duobla aŭ plurobla *jen* ne havas tian signifon, sed enkondukas alternativojn, kiuj alternas, aŭ eblojn, kiuj validas alterne. *Jen... jen = iufoje... alifoje.*

Alternaj *jen* povas aperi kaj antaŭ tutaj frazoj, kaj antaŭ unuopaj frazpartoj.

***Jen** mi ardas de varmego, **jen** mi tremas de frosto.*^(FA1.96) La du statoj alternas. Iufoje mi estas varma, alifoje mi estas malvarma.

*Ŝia vizaĝo aperigis **jen** mortan palecon, **jen** koloron de sango.*^(M.159) La vizaĝo ŝanĝiĝadis.

*Ĝi rakontas senĉese, tre ofte la samajn aferojn, **jen** mallonge **jen** longe, kiel diktas al ĝi la kaprico.*^(FA4.68) Iufoje ĝi (sonorilo en fabelo) rakontas mallonge, alifoje longe.

*Ĝi (la maro) estis ja **jen** ruĝa, **jen** verda, **jen** blua.*^(FA1.149) La koloro ŝanĝiĝis, aŭ estis malsama en malsamaj lokoj.

*Mario videble havis deziron **jen** koleri, **jen** ridi, **jen** premi la manon al tiu ventanimulo.*^(M.56)

*Li [...] okupadis sin **jen** per tio, **jen** per alio.*^(FA3.139)

Ju... des

Ju kaj *des* estas ĉiam uzataj kune kun *pli* aŭ *malpli*. *Ju* kaj *des* kunlabore montras, ke unu *pli*-esprimo dependas de la alia. La *ju*-esprimo montras tion, kio regas. La *des*-esprimo montras tion, kio dependas. Se *ju*-*pli*-esprimo kreskas, ankaŭ la responda *des*-*pli*-esprimo kreskas. Se *ju*-*malpli*-esprimo malkreskas, la responda *des*-*malpli*-esprimo malkreskas.

***Ju pli** da mono ni havos, **des pli** rapide kaj bone iros kompreneble nia afero.*^(OV.127) Se la mono

pliiĝos, tiam ankaŭ la rapideco kaj boneco pliiĝos.

Ju pli alte staras la lingvo, des pli rapide progresas la popolo.^(FK.229) La progreso de la popolo dependas de la nivelo de ĝia lingvo.

Ju pli malmulte vi parolos pri tiu ĉi afero, des pli bone.^(BV.86)

Ju pli da havo, des pli da pravo.^(PE.790)

Ju pli da bruo, des malpli da ĝuo.^(PE.788)

Se oni uzas *ju pli* kune kun *des malpli*, temas pri kresko, kiu kaŭzas malkreskon. Inverse *ju malpli* kunlabore kun *des pli* montras, ke malkresko kaŭzas kreskon.

Ju pli grandaj ili fariĝis, des malpli ili volis tion toleri.^(FA1.135) Kiam ili kreskis en grandeco, ili malkreskis en toleremo.

Ju pli klare vi elparolas, kaj ju malpli da malfacilaj vortoj vi uzas, des pli bone oni komprenas vin. Pliiĝo de la klareco kaj malpliiĝo de la malfacilaj vortoj kaŭzas pliboniĝon de la kompreno.

Sola des

Iafoje *des* aperas sola, sen *ju*. Tiam *ju*-esprimo (ofte tuta frazo kun *ju*-esprimo) estas iel subkomprenata.

La saloneto [...] ne estis vasta, tial des pli frapis la okulojn la eleganteco de ĝia aranĝo.^(M.148)
Subkomprenata estas la ideo: *Ju pli malvasta estas eleganta salono, des pli la eleganteco frapas la okulojn.*

Baldaŭ ili ekamis la silenteman submajstron, kiu malmulte parolis, sed des pli multe laboris.^(FA3.64) Subkomprenata ideo: *Ju pli malmulte oni parolas, des pli multe oni laboras.*

Ofte sola *des* aperas en du frazaj konstruoj, kie temas pri la vereco, la valideco, de la du frazoj.

Neniu iam gustumis tian supon, des pli neniu ion sciis pri la maniero de ĝia pretigado.^(FA3.126) =
Ju pli estas vere, ke neniu gustumis, des pli estas vere, ke neniu ion sciis pri la maniero de pretigado.

Sola *des* estas foje uzata kune kun *ke*-frazo, kiu montras kroman motivon por io.

Eble estos plej bone, se ni ĝin (la historion) ankaŭ aŭskultos, des pli ke ĝi estas mallonga.^(FA3.57)
Subkomprenata ideo: *Ju pli mallonga estas historio, des pli facile estas ĝin aŭskulti.*

Sola *des* povas ofte esti anstataŭigita per *tiom*, kiu principe havas la saman signifon. Eble estas konsilinde uzi *des*, se oni iel subkomprenas *ju*-ideon, kaj *tiom*, se nenia *ju*-ideo rolas.

Ju... tiom

Baze *des* havas la saman signifon kiel *tiom*. La sola diferenco estas, ke *des* kunlaboras kun *ju*. Zamenhof tamen foje uzis *tiom* ankaŭ kune kun *ju*.

Ju pli da laborantoj estos, **tiom pli** rapide estos finita la granda konstruo.^(OV.312) Estus nenia sencodiferenco, se oni ŝanĝus *tiom* al *des*. *Des* estas preferinda, ĉar pli kutima kaj tial pli klara.

Ju... ju

En kelkaj lingvoj oni povas uzi la saman vorton por la dependa kaj la reganta *pli*-esprimoj. Tio ne eblas en Esperanto. ***Ju... ju*** ne havas sencon. La reganta (*mal*)*pli*-esprimo havu *ju*, kaj la dependa (*mal*)*pli*-esprimo havu *des*. Ne diru: ***Ju pli rapide vi revenos hejmen, ju pli bone.*** Diru: **Ju pli rapide vi revenos hejmen, des pli bone.** Kompreneble ankaŭ ***des... des*** ne eblas.

Sed oni ja povas havi plurajn *ju*-esprimojn, kiuj kune regas unu aŭ plurajn *des*-esprimojn (aŭ simile): **Ju pli zorge kaj ju pli malrapide vi faros la laboron, des pli kontenta kaj des pli ĝoja mi fariĝos.**

Kaj... kaj

Duobla *kaj* estas uzata por emfazi kaj insisti. Oni tiam metas *kaj* antaŭ ĉiuj kunligitaj aferoj, ankaŭ antaŭ la unua. Parole oni tiam normale emfaze akcentas je *kaj*.

Kaj Petro kaj Karlo laboras. Insisto pri tio, ke ne nur unu sed fakte ambaŭ laboras.

Kaj pluvas kaj blovas. Insisto pri tio, ke ambaŭ agoj okazas.

Petro kaj fumas kaj drinkas. Insisto, ke li fakte faras ambaŭ agojn.

Kaj ilia amo, kaj ilia malamo, kaj ilia ĵaluzo jam de longe malaperis.^(Pr.9) Insisto, ke ĉiuj tri aferoj malaperis.

Nek... nek

Plurobla *nek* signifas *kaj ne*. (Simpla *nek* = "kaj ankaŭ ne".) Kombinita *nek* estas do egala al *kaj... kaj* kun neado.

Mi renkontis nek lin, nek lian fraton.^(FE.28) = **Mi kaj ne renkontis lin, kaj ne renkontis lian fraton.**

Nek ĝojo, nek malĝojo daŭras eterne.^(PE.1680) = **Kaj ĝojo, kaj malĝojo ne daŭras eterne.**

Ŝi estis muta, povis nek kanti nek paroli.^(FA1.62) = **Ŝi kaj ne povis kanti, kaj ne povis paroli.**

Esperanto estas "nenies propraĵo", nek en rilato materiala, nek en rilato morala.^(OV.238) La neo validas kaj en rilato materiala, kaj en rilato morala.

Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj staras iom ekster la ordinara gramatiko. Ili ne interagas kun aliaj vortoj en frazo, sed estas ofte kiel kompleta eldiro en si mem.

Nur ok ekkriaj vortetoj estas oficialaj. Plej multaj ekkriaj vortetoj estas neoficialaj.

Multaj ekkriaj vortetoj ne havas firme difinitan signifon. Ekzemple *he* kaj *ho* povas esti uzataj diversmaniere laŭ la momenta deziro de la uzanto.

Iuj kutimaj ekkriaj vortetoj ekuziĝis ankaŭ kiel ordinaraj radikoj.

"Oficialaj ekkriaj vortetoj"

Ordinaraj radikoj kiel ekkriaj vortetoj

Neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Akcentado kaj skribado de ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Oficialaj ekkriaj vortetoj

Adiaŭ

Adiaŭ estas ĝentila salutvorto por disiĝoj: *Adiaŭ, kara hejma domo!*^(Rt.122) *Adiaŭ por ĉiam!*^(Rt.23)

Adiaŭ povas ankaŭ roli O-vortece. Tiam ĝi estas *ĉitaĵo*: *Por ĉiu okazo mi volas diri al vi porĉiaman adiaŭ.*^(FA1.46)

Adiaŭi = "diri *adiaŭ!*" (aŭ alimaniere esprimi la saman ideon): *Ŝi adiaŭis lin per la mano, kaj malaperis.* Legu ankaŭ pri la verbo *ĝisi*.

Adiaŭo = "eldiro de *adiaŭ!*" (aŭ esprimado de la ideo *adiaŭ!* en alia maniero): *Johano kapsignis al li adiaŭon.*^(FA1.37)

Adiaŭa = "esprimanta adiaŭon, rilata al adiaŭo" k.s.: *Ĉi tiu saluto estis klare adiaŭa.*^(M.180)
Morgaŭ estos la adiaŭa vespero.

La vorto *adiaŭ* mem estas tre malmulte uzata en la praktiko. Kutime oni uzas *ĝis (la) revido!* (ĝentila), *ĝis!* (familiara), aŭ *ĝis la!* (tre familiara). Kunmetoj kiel *adiaŭi*, *adiaŭo* kaj *adiaŭa* estas tamen sufiĉe oftaj.

Bis

Bis estas laŭda ekkrio, per kiu oni petas aktoron aŭ artiston ripeti ion bonan aŭ montri pli de sia

arto. Oni trovas *bis* ankaŭ en instrukcioj pri kantado k.s., kie ĝi montras ripetadon. *Bisi* = "krii *bis*!" (por peti ripeton). En iuj lingvoj *bis* havas pli vastan uzadon, sed en Esperanto ĝi (ankoraŭ) estas limigita al artistaj kaj muzikaj okazoj.

Fi

Fi montras malŝaton aŭ abomenon: ***Fi***, *kiel abomene!*^(FE.26) *Fi* estas ankaŭ uzata ofte prefikse kaj kiel ordinara radiko.

Ha

Ha montras ekmiron aŭ surprizon: ***Ha***, *kiel bele!*^(FE.26) ***Ha!*** *kie vi ricevis la tutan monon?*^(FA1.14) Ripeta *ha* povas esprimi pli vivan senton: "***Ha ha!***" *ekĝemis la malgranda Niko, vidante, kiel la tuta manĝaĵo malaperas.*^(FA1.9) Ripeta *ha* estas ankaŭ uzata kiel sonimito de ridado: *Kiel oni povas ne ridi? [...] ha, ha, ha!*^(M.137)

Ha plus la neoficiala *lo*, -> *ha lo*, estas uzata kiel alvoko, precipe en telefonado. *Ha lo* estas ofte misskribata **halo**, kio devus elparoliĝi **hAlo**. *Ha lo* estas tamen ĉiam elparolata "*ha IO*". Ankaŭ ne eblas skribi **halo'** kun apostrofo, ĉar ĝi neniel estas O-vorto. (Vidu ankaŭ Akcentado kaj skribado de ekkriaj kaj sonimitaj vortetoj.)

He

He estas uzata precipe por altiri ies atenton: ***He***, *vi, venu ĉi tien!*^(Rz.37) ***He***; *kion vi tie havas en la sako?*^(FA1.9) Komparu kun la neoficiala *hej*.

Ho

Ho estas ĝenerala ekkria vorteto por esprimi vivan senton: "***Ho***, *ĉielo!*" *ekkriis la patrino, "kion mi vidas?"*^(FE.21) ***Ho*** *belega Italujo!*^(FA1.92) ***Ho!*** *Diablo ĝin prenu!*^(Rz.93) ***Ho***, *Dio!* *kion vi faras!*^(FE.26) ***Ho***, *mia kor'!*^(FK.303)

Ho estas uzata speciale ofte ĉe alvokoj por plivigliki aŭ pliseriozigi: *Al Vi, ho potenca senkorpa Mistero!*^(OV.589) ***Ho*** *ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo.*^(FE.21) *Ho* estas ankaŭ ofte kombinata kun aliaj ekkriaj vortetoj: *ho ve, he ho...*

Hura

Per *hura* oni esprimas ĝojon, aprobon, entuziasmon k.s.: *Ĉiuj aplaŭdis kaj laŭte aprobis, kaj Knut kriis "hura!"*^(FA3.61) Legu ankaŭ pri la formo hu ra^o.

Nu

Nu estas ĝenerala atentiga vorto. Ĝi iel montras al la alparolato, ke io speciala sekvos. La precizaj nuancoj estas tre diversaj.

Alvoko: "***Nu***, mia filino?" - "Jes, patrino."^(FE.21) "***Nu***, Alfred," ekkriis la doktoro, "kion vi diros al tio ĉi?"^(BV.19) Malpacienco: ***Nu***, iru pli rapide!^(FE.26) ***Nu, nu*** malsaĝulo, ĉesu!^(Rz.24) Konsento, koncedo: ***Nu***, bone, bone!^(Rt.12) ***Nu*** do, venu, se vi vere insistas. Fino de interparolo: ***Nu***, bone do, tial ni iru!^(Rt.30) ***Nu***, bonan nokton!^(H.2) Surpriziĝo: ***Nu!*** Kiu supozus ion tian? ***Nu***, mi neniam atendis tion! Dubo, hezito: ***Nu***, kiel nun, Anton Antonoviĉ?^(Rz.15) Klarigo: ***Nu!*** Tion kaŭzis difekto en la hejtilo. Reziĝo: ***Nu***, tia estas la vivo. ***Nu***, kion fari? Konsolo: ***Nu, nu!*** Ne ploru!

Ve

Per *ve* oni esprimas kordoloron aŭ bedaŭregon pro malfeliĉo: "*Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo*".^(FE.21) *Ho ve al ni, ke ni pekis!*^(Pk.5) ***Ve, ve, ve!*** Ni estas kaptitaj, radŝiritaj, kvaronigitaj!^(Rt.66) *Ve* povas ankaŭ montri minacon al alia persono: *Tiam ve al vi estos, se vi movos viajn ŝultrojn aŭ faros malkontentan mienon.*^(Rt.41) ***Ve*** estas [...] al la viro, se virino kuraĝas lin kritiki.^(Gm.52) *Ve*o = "plenda ekkrio". *Ve(ad)i* = "plende kri(ad)i, lamenti".

Ordinaraj radikoj kiel ekkriaj vortetoj

Iafoje oni uzas ordinarajn radikojn sen finaĵoj kiel ekkriajn vortojn.

Halt! Ne kuraĝu permesi al vi!^(Rt.142) = *Haltu!* Ne kuraĝu... Ĉi tie Zamenhof skribis apostrofon, kvazaŭ temus pri ellasita O-finaĵo. Pli bone estas skribi *halt!* (sen apostrofo), ĉar temas pri ekkria uzo de nuda radiko.

Ek! Ni komencu! ***Ek!*** Antaŭen! *Ek* estas tre ofte uzata kiel ekkria vorto por instigi al (tuja) ekagado. Legu ankaŭ pri la prefikso EK.

Help! = *Helpu!*, *Helpon!*

Povas ekesti problemoj pri akcento en ĉi tia uzado de nudaj radikoj. Kiel akcenti ekz. *Rapid!*? Ĉu "*rapId*" (kvazaŭ kun apostrofo), aŭ "*rApid*" (je la antaŭlasta vokalo)? Estas konsilinde ĉi tiel uzi nur unuvokalajn radikojn, ĉar tiam ne povas ekesti dubo pri la akcento. Estas eĉ konsilinde uzi tiun ĉi eblon ĝenerale tre ŝpare.

Multaj radikoj estas iom sonimitaj. Ofte oni kreas el ili sonimitajn vortetojn per forigo de finaĵoj, kaj ofte per mallongigo kaj aliformigo: *Kraki* -> *Krak!*^(FA3.86) *Plaŭdi* -> *Plaŭ!*^(FA2.35) *Rapidi* -> *Rap, rap!* *Rapidu, rapidu!*^(FA2.34) "*Pif, paf!*" eksonis subite *krakoj* (de pafado).^(FA2.37) *Murmuri* -> *Mur-mur-mur!*^(FA2.128) *Boji* -> *Boj!* *Miaŭi* -> *Miaŭ!* *Tranĉi* -> *Trinĉ tranĉ!* *Gluti* -> *Glut! glut! Tinti* -> *Tin tin!*

Neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj

Da neoficialaj ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj ekzistas tre multe. Efektive oni povas tiajn "vortojn" libere krei laŭ momentaj bezonoj. La signifklarigojn, kiujn oni trovas en vortaroj kaj ĉi tie, oni ne prenu tro serioze. La efektivaj signifoj tre dependas de la uzanto kaj de la situacio. Ĉi tie nur mallonge menciigōs tiuj neoficialaj ekkriaj vortetoj, kiuj troviĝas en PIV kaj PAG, plus kelkaj aliaj. La formoj kaj signifoj estas pli-malpli laŭ PIV kaj PAG, sed la efektiva uzo ja povas esti alia.

Sonimitoj estas la plej "sovaĝa" parto de ĉiu lingvo. Sonimitojn oni povas krei tute laŭplaĉe kaj laŭbezone. Pri ili ne validas gramatikaj reguloj. Ili ankaŭ ne ĉiam obeas al la sonreguloj. Ĉi-poste oni povas rimarki ekz. *ŭa* kaj *kŭaks*, en kiuj la litero Ŭ aperas en nenormala pozicio (vidu *Bazaj elparolaj reguloj* pri Ŭ).

Homaj vokoj kaj sonoj

lo = alvoko, normale uzata nur kune kun *ha* -> *ha lo* (Laŭ PAG *lo* estas O-vorta formo de la artikolo *la*. Tio estas fantaziaĵo. *La* kaj *lo* estas du tute senrilataj vortoj. *Lo* tute ne estas O-vorto, kaj tute ne devenas de *la*.)

hola = alvoko

stop = "haltu!" (el *stop* oni povas fari la verbon *stopi* = "haltigi")

hoj = alvoko

uhu = alvoko de malproksime

ts = alvoko al negrava persono

hej = kuraĝigo

hop = instigo al salto

bas = vigla mallaŭdo

ĉit, ŝŝ, ts = silentu!

ruk, ho ruk = instigo al fortostreĉo

baj baj, lu lu = lulado de infano

aha = konstato
ehe = ekkompreno
oho = surpriziĝo

aĥ = forta surprizo
aj, aŭ = doloro
ba, baf^o = malŝata senzorgeco
be = konfuziteco
ej = dubeto, milda malaprobo
oj = bedaŭro

o kej^o = konsento, bone!

hm = paŭzo por pripensi, kontraŭdiremo, necerteco, ĝenateco, konfuziteco, ŝajnigo de tuseto

pa = malkontenteco, ĉagreno, senzorgeco

ta ta ta, tra ra ra = senpacienca rifuzo plu aŭskulti
dirlididi = "tio estas bagatelo!"

pu = naŭziĝo
uf, fu = laciĝo, faciliĝo post laceco, penado k.s.
br, brr = frostotremo
hu = ektimo
huj = subita doloro

tra la la, la la la = kantado
tra ra ra = rapida babilado
hi hi = nerva rido, altvoĉa rido
fu = detenata rido
ŭa = krio de bebo

amen, haleluja, hosana = religiaj ekkriaj vortetoj uzataj en judismo kaj kristanismo

Vokoj al bestoj

hot, hot hoto = instigo al ĉevalo iri, al bovo forkuri k.s.
tpr = kvietigo aŭ ekscitado de ĉevaloj
fr = fortimigo de birdoj
huŝ, tju = fortimigo de bestoj

Sonimitoj bestaj

gik gak = bleko de anaso
glu glu = bleko de meleagro
hu = bleko de strigo
kluk kluk = bleko de kokino
kurre kurre = bleko de kolomboj
kŭaks, brekekekeks = bleko de bufo
kva, kvak = bleko de rano
kvivit = birda pepado

pip = bleko de muso, birdido k.s.
put put = sono de serĉanta kokino
ŭa = bojo de hundo

Aliaj sonimitoj

bam = sono de tursonorilo
bum = bruo de falo, kanono, tamburo k.s.
ging gang, giling gilang = sono de sonorilo
glu glu, kluk kluk = sono de akvo elfluanta el botelo
hu-u-u = sono de vento
puf, pum = bruo de falo k.s.
riĉ raĉ = sono de ŝiriĝanta ŝtofo k.s.
sss = sibla sono
tik tak = sono de mekanika horloĝo
tra ra ra = sono de marŝo, galopo k.s.
trateratra = sono de trumpeta fanfaro

Elparolado kaj skribado de ekkriaĵ vortetoj kaj sonimitoj

Ekkriaĵ kaj sonimitaj vortetoj estas ofte elparolataj kun alia akcento ol ili devus havi laŭ la skribo. Tiaj ĉi vortoj estas la plej "sovaĝa" parto de la lingvo, kaj tial normalaj skribaj kaj elparolaj reguloj eble ne estas same gravaj kiel ĉe ordinaraj vortoj, sed plej ofte tute bone eblas skribi laŭ la efektiva elparolo.

La vorton *hura* oni elparolu "hUra" (akcento je U). Sed multaj elparolas "hurA". Se oni tiel elparolas, oni skribu *hu ra*^o.

Hola estas ofte elparolata "hoLA", kaj devas tiam esti skribata *ho la*^o.

Aha, ehe kaj *oho* elparoliĝu "Aha", "Ehe" kaj "Oho". Ili estas tamen ofte elparolataj "ahA", "ehE" kaj "ohO", kaj devas tiam esti skribataj *a ha*^o, *e he*^o kaj *o ho*^o.

O keĵ^o estas ofte misskribata **okej**, kio devus elparoliĝi "Okej". La efektiva elparolo estas tamen ĉiam "okEj". Iuj proponis skribi **okej*'* kun apostrofo, sed ja neniel temas pri O-vorto.

Dirlididi estas verŝajne elparolata "dIrlididI", kaj pli bone skribiĝu *dirli di di*. *Trateratra* estas supozeble elparolata "trAteratrA", kaj skribiĝu prefere *trate ra tra*.

La kata bleko *miaŭ* estas ofte elparolata "miAŭ", kaj tial eble *mjaŭ*^o estus pli bona skribo.

En *ging, gang, giling* kaj *gilang* la G-oj devas plene elparoliĝi. Verŝajne *gin*^o, *gan*^o, *gi lin*^o, *gi lan*^o pli ĝuste redonus la sonon de sonorilo.

Neoficialaj vortetoj

Krom la oficialaj vortetoj ekzistas ankaŭ neoficialaj vortetoj. Iuj estas tute akceptitaj vortoj, dum aliaj estas novaĵoj, kiujn oni nepre evitu. Vidu ankaŭ "Neoficialaj ekkriaj vortetoj".

Diversaj neoficialaj vortetoj

Proponita kaj iafoje uzata estas la nombra vorteto *sis*^o anstataŭ *ses*. Ĝi povas esti uzinda en tiaj situacioj, kiam pro bruo aŭ simile estas risiko de konfuzo kun *sep*.

Iafoje oni renkontas la neoficialajn tabelvortojn **alio**^o, **aliu**^o, **alia**^o, **aliel**^o, **alie**^o, **aliam**^o, **aliom**^o, **alial**^o kaj **alies**^o. Ili estas eraraj kaj strikte evitendaj. Tio estas detale klarigita en "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?".

Por distingi unu specialan signifon de la tabelvorto *kiel*, oni proponis la tabelvortecan vorton **estiel**. Ĝi apenaŭ estas uzata.

Verbaj tabelvortoj estas imageblaj, sed ne povas ekzisti: **kii**^o (**kias**, **kiis**, **kios**, **kius**, **kiu**), **tii**^o, **ii**^o, **ĉii**^o, **nenii**^o. Vidu "Fari".

Anstataŭ la kunmetita vorteto *malpli* estas proponita la vorteto **men**, kiu iel troviĝas kaŝe en la vorteto *almenaŭ*, sed **men** ne enuziĝis. Ankaŭ aperis diversaj proponoj por anstataŭi *malplej*, kiuj ĉiuj same malsukcesis. Oni restu ĉe la klaraj *malpli* kaj *malplej*.

El la rolvorteto *malgraŭ* oni plurfoje proponis krei la vorteton **graŭ**^o = "mal-malgraŭ" (kvazaŭ *malgraŭ* havus la prefikson MAL). **Graŭ**^o povus signifi ekzemple "dank' al", sed ĝi ne estas praktike uzata.

Anstataŭ *supren* kaj *malsupren* proponiĝis la vortetoj **sor** kaj **sob**. Kiel vortetoj ili apenaŭ estas uzitaj entute, sed **sor** trovis uzon kiel ordinara radikoj: *sori* = "suprenflugi".

Anstataŭ la esprimo *kaj/aŭ* estas proponita la vorteto **kaŭ**^o. Ĝi ne fariĝis ĝenerale uzata. Vidu Aŭ.

La respondvorto **nen** estas proponita kiel alternativo, kiam ordinara *ne* povus esti malklara. **Nen** tamen tute ne estas uzata.

Iuj verkistoj proponadas novajn vortetojn kvazaŭ industrie. Ili ne komprenas, ke vortetoj nur esceptokaze enuziĝas. Ne gravas kiel ajn bonaj la novaj vortetoj estas teorie. Legu ankaŭ pri fermitaj kaj malfermitaj klasoj de vortelementoj.

Ne-Esperantigitaj nomoj

Propraj nomoj, kiuj ne estas plene Esperantigitaj (kaj aliaj fremdaj vortoj) estas principe O-vortecaj vortetoj, ĉar ili povas roli O-vortece sen O-finaĵo. Vidu ĉefe "Ne-Esperantigitaj nomoj" kaj "Citaĵoj".

Nomoj de fremdaj literoj

Ekzistas kelkaj fremdaj literoj, por kiuj oni ĉiam uzas plene Esperantigitajn nomojn, ekz. Y = *ipsilono*, kaj X = *ikso* (vidu ankaŭ "Helposignoj"). Sed aliaj, ekz. Grekaj kaj Hebreaj literoj, estas kutime nomataj per nur duone Esperantigitaj nomoj. Tiajn nomojn oni devas rigardi kiel O-vortecajn vortetojn.

Grekaj literoj: *Alfa, beta, gama, delta, epsilon*^o, *zeta, eta, teta, jota, kapa, lambda, mu, nu, ksi, omikron*^o, *pi, rota, sigma, taŭ, upsilon*^o, *fi, ĥi, psi, omega*. Ankaŭ eblas ilin plene Esperantigi kun O-finaĵoj, ekzemple: *alfo*^o, *beto*^o, *gamo*^o, *delto*^o, *epsilono*^o, *zeto*^o, *eto*^o, *teto*^o, *joto, kapo*^o, *lambdo*^o, *muo*^o, *nuo*^o, *ksio*^o, *omikrono*^o, *pio*^o, *roo*^o, *sigmo*^o, *taŭo*^o, *upsilono*^o, *fio*^o, *ĥio*^o, *psio*^o, *omego*^o. (Ĉiuj duone Esperantigitaj nomoj de Grekaj literoj ĉi tie estas laŭ PIV krom *epsilon*^o, *omikron*^o kaj *upsilon*^o. PIV nomas ilin *epsila, omikra* kaj *upsila*, sed tiuj strangaj formoj estas apenaŭ uzataj.)

Hebreaj literoj: *Alef*^o, *bet*^o, *gimel*^o, *dalet*^o, *he*^o, *vav*^o, *zain*^o, *ĥet*^o, *tet*^o, *jod*^o, *kaf*^o, *lamed*^o, *mem*^o, *nun*^o, *sameĥ*^o, *ain*^o, *pe*^o, *cadi*^o, *kof*^o, *reŝ*^o, *ŝin*^o, *tav*^o.

(En matematiko *alef* estas uzata kiel simbolo por transfiniaj kardinalaj nombroj: *alef nul, alef unu, alef du* k.t.p.)

Tononomoj

Tiel nomataj solfeĝaj tononomoj estas senfinaĵaj vortetoj: *do, re, mi, fa, sol, la, si*. Estas rekomendinde uzi en Esperanto ĉefe la alfabetan sistemon de tononomoj: *A, B, C, D, E, F, G*, ĉar ĝi estas pli facile lernebla. La solfeĝaj tononomoj povas tamen esti utilaj en kantezercado kaj simile. Kelkaj lingvoj uzas la tononomon *H* anstataŭ *B* (kaj *B* anstataŭ *B bemola*). En Esperanto oni prefere uzu la pli logikan sistemon kun *B* kaj *B bemola*. Ekzistas ankaŭ specialaj nomoj por bemolaj kaj diesaj tonoj: *As*^o, *Ais*^o, *Bes*^o, *Bis*^o, *Ces*^o, *Cis*^o, *Des*^o, *Dis*^o, *Es*^o, *Eis*^o, *Fes*^o, *Fis*^o, *Ges*^o, *Gis*^o. Estas pli bone uzi la nomojn *A bemola, A diesa, B bemola, B diesa* k.t.p. Je bezono oni povas mallongigi al *A be*^o, *A di*^o, *B be*, *B di* k.t.p.

Komparaj esprimoj

"Kiel kaj ol"

"Aliaj montriloj de komparo"

Kiel kaj ol

Per la vortetoj *kiel* kaj *ol* oni povas montri, kun kio oni komparas. En tia uzado *kiel* kaj *ol* similas al rolvortetoj, sed ankaŭ al frazenkondukaj vortetoj. Oni povas diri, ke ili formas propran vortkategorion: **komparaj vortetoj**.

Per *kiel* oni faras egalecajn komparojn, kiuj montras, al kio io similas. *Kiel* povas kunlabori kun TI-vorto aŭ *sama/same*, sed ofte tia vorto estas nur subkomprenata. (*Kiel* havas ankaŭ aliajn uzojn. Vidu "Tabelvortoj je EL", kaj "Aliaj rilataj KI-vortoj".)

Per *ol* oni faras malegalecajn komparojn, kiuj montras, al kio io malsimilas. *Ol* normale kunlaboras kun *pli*, *malpli*, *malsama*, *malsame*, *alia* aŭ *alie*. Vidu ankaŭ "Pli-Plej" pri *pli*, kaj "Nuanciloj de nombrovortoj" pri *pli ol* antaŭ nombrovortoj. Legu ankaŭ pri antaŭ ol.

Uzado de *kiel* kaj *ol*

Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj

Identa kaj rola kiel

Komparaj esprimoj - ĉu mallongigitaj frazoj?

Uzado de *kiel* kaj *ol*

Kiel-esprimoj kaj *ol*-esprimoj normale estas memstaraj frazpartoj, sed povas ankaŭ esti rektaj priskriboj de alia frazparto. Vidu ankaŭ "Frazpartoj".

Komparaj *kiel* kaj *ol* povas enkonduki O-vortecan frazparton.

Tiu ĉi malfreŝa pano estas malmola, kiel ŝtono.^(FE.33) La malmoleco de la pano similas al la malmoleco de ŝtono.

Ŝiaj okuloj estis kiel du steloj.^(FA1.151) = *Ŝiaj okuloj similis al du steloj.*

Nia regimentestro estas por siaj soldatoj kiel bona patro.^(FE.37)

Ili aspektas preskaŭ kiel floroj.^(FA1.19)

Se nun troviĝus tiaj regoj, kiel reĝo Arturo, tiam troviĝus ankaŭ tiaj kavaliroj, kiel sinjoro Tvent kaj sinjoro Gaudian.^(FA1.77)

Mi ĝojas, ke vi havas tian saman opinion, kiel mi.^(Rz.59)

*Lakto estas pli nutra, **ol vino.***^(FE.10) = *Lakto malsimilas al vino laŭ la nutreco.*

*Mi havas pli freŝan panon, **ol vi.***^(FE.10) = *Se oni komparas kun vi (kun la pano, kiun vi havas), mi havas pli freŝan panon.*

*Fluanta akvo estas pli pura, **ol akvo staranta senmove.***^(FE.22)

*Pasero kaptita estas pli bona, **ol aglo kaptota.***^(FE.22)

*Liaj lipharoj estas pli grizaj, **ol liaj vangharoj.***^(FE.31)

Kiel kaj ol povas enkonduki A-vorton, E-vorton aŭ E-vortecan vorteton.

*Li estis **kiel senviva.***^(FA4.189) = *Lia eco similis al senviveco.*

*Ŝi kuris **kiel rabia,** nenion vidante antaŭ si.*^(M.209)

*Li estas tiel stulta, **kiel bela.***

*Sentu vin tute **kiel hejme.***^(FA2.37)

*Mia persona opinio restas ĉiam ankoraŭ tia sama, **kiel antaŭe.***^(OV.542)

*Emilio havis sur si eĉ la saman veston **kiel tiam.***^(M.106)

*Ili tamen eniris kaj troviĝis en ĉambro vasta, pli longa **ol larĝa.***^(M.105) *La longeco superis la larĝecon.*

*Vi estas pli **ol beleta,** vi estas bela!*^(FA2.98)

*Ŝi estis ankoraŭ pli bela **ol antaŭe.***^(FA1.50)

*Mi pli volonte estas ĉi tie **ol tie.***

Kiel kaj ol povas enkonduki I-verbon (kune kun eventualaj frazpartoj, kiuj apartenas al tiu I-verbo).

*Disiĝi estas tiel same dolore, **kiel enterigi.***

*Diskuti kun li estas same senutile, **kiel draŝi venton.***

*Pli bone ne fari, **ol erari.***^(PE.1973)

*La reĝino estis tre saĝa virino, kiu povosciis pli **ol nur veturadi en kaleŝo.***^(FA1.5)

*Mi preferas esti mortigita de ili, **ol esti pinĉata de la anasoj, pikata de la kokinoj, puŝata de la servistino, kaj dum la vintro suferi ĉiaspecajn turmentojn!***^(FA1.41) *Vidu ankaŭ "Aliaj montriloj de komparo" pri komparaĵo ĉe preferi.*

Komparaj kiel kaj ol povas ankaŭ enkonduki tutan subfrazon.

*Mi zorgas pri ŝi tiel, **kiel mi zorgas pri mi mem.***^(FE.18)

*La afero ne estas tia, **kiel oni pensas.***^(OV.152)

*Nenio pli grandan mizeron prezentas, **ol se sano mankas kaj ŝuldoj turmentas.***^(PE.1715)

*Ĝi estis al mi pli kara, **ol mi povas diri.***^(BV.81)

*Ŝi komencis per voĉo malpli seka, **ol kiel ŝi parolis ĝis nun.***^(M.34) *Kiel ne montras komparon tie ĉi, sed manieron. La komparon montras ol.*

*Li disbatos vin, antaŭ **ol vi havos la tempon petegi lin pri indulgo!***^(FA1.21) *Ĉi tie ol enkondukas tempan subfrazon. La malsamecon montras antaŭ = pli frue. Vidu ankaŭ "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" pri tia uzo de ol.*

Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj

Se post *kiel* aŭ *ol* aperas O-vorteca frazparto sen rolmontrilo, ĝi rilatas al la subjekto de la frazo. La *kiel*-afero aŭ *ol*-afero iel estas subjekto en fraza ideo. Ĝi povas ankaŭ respondi al alia frazrolo, kiu ne havu rolmontrilon, ekzemple perverba priskribo. Se kompara esprimo tamen estu komprenata kiel objekto aŭ komplemento, oni devas uzi rolmontrilon por montri tion.

*Mi elektis lin **kiel prezidanto.***^(LR.42) Subkomprenata ideo: *Prezidanto elektis lin.* La prezidanto estis mi, la subjekto de la frazo.

*Mi elektis lin **kiel prezidanton.***^(LR.42) Subkomprenata ideo: *Mi elektis prezidanton.* Prezidanto fariĝis li, la objekto de la frazo.

*Li amos sian landon pli **ol ĉiuj aliaj landoj.*** (*Ĉiuj aliaj landoj amos lian landon malpli.*)

*Li amos sian landon pli **ol ĉiujn aliajn landojn.***^(L1.201) (*Li amos ĉiujn aliajn landojn malpli.*)

*Ĉu estas permesite agi kun nia fratino **kiel publikulino?*** (*Publikulino agus tiel.*)

*Ĉu estas permesite agi kun nia fratino **kiel kun publikulino?***^(Gn.34) (*Kun publikulino oni agus tiel.*)

*Tie la suno lumis multe pli hele **ol ni.*** (*Ni lumis malpli hele.*)

*Tie la suno lumis multe pli hele **ol ĉe ni.***^(FA1.32) (*Ĉe ni la suno lumis malpli hele.*)

*Li uzas Esperanton, **kiel sekretan lingvon.*** (*Li uzas sekretan lingvon.*)

*La vortojn kun "um" oni devas lerni, **kiel simplajn vortojn.***^(FE.42) (*Oni devas lerni simplajn vortojn.*)

*Vin solan mi fidis, **kiel honestan homon.***^(Rz.38) (*Mi fidis honestan homon.*)

*Ŝi havas multe da ne-Esperantistoj **kiel amikojn.*** (*Ŝi havas amikojn.*) La objekto *multe* ne povas ricevi N-finaĵon (vidu "Kvantaj E-vortoj"). *Amikojn* tamen povas kaj devas ricevi N-finaĵon, ĉar ĝi estas objekto en subkomprenata frazo.

*Mi rigardas Zamenhof **kiel geniulon.*** (*Mi rigardas geniulon.*) La nomo *Zamenhof* estas nur duone Esperantigita, kaj oni ne bezonas uzi N-finaĵon, kvankam ĝi estas objekto (vidu "Ne-Esperantigitaj nomoj"). *Geniulon* tamen devas havi N-finaĵon.

Al vi **kiel al esperantistoj** mi volas nur diri, ke terure altaj kaj dikaj estas ankoraŭ la interpopolaj muroj.^(OV.370) (Mi diros tion al Esperantistoj.)

Estis tie tiel lume, preskaŭ kiel **dum la tago**.^(M.200) (Dum la tago estas tiel lume.)

Mirjam kovriĝis per lepro, **kiel per neĝo**.^(Nm.12) (Per neĝo oni povas tiel kovriĝi.)

Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, **ol sin mem**.^(FE.18) (Li amas sin mem.)

Estas ja pli bone havi ion, **ol nenion**.^(M.104) (Oni povus havi nenion.)

Neniam mi amis lin pli multe, **ol en la tago, kiam li de tie ĉi forveturis**.^(BV.81) (En tiu tago mi amis lin multe.)

Mi vin trovas pli simila al greko, **ol al skito**.^(IT.41) (Vi estas malpli simila al skito.)

Antono devis pensi pri io alia **ol pri sia ama aflikto**.^(FA3.144) (Li ne pensu nur pri sia ama aflikto.)

Komparo kun priskribo

Foje *kiel*-esprimo aŭ *ol*-esprimo rilatas nur al priskribo de vorto. Se tia priskribo havas N-finaĵon, la kompara esprimo tamen ne havu tion, ĉar la kompara esprimo ne estas objekto en subkomprenata frazo.

Li uzas domon grandan kiel palaco. ~=*Li uzas domon. La domo estas granda kiel palaco.* La komparo rilatas nur al la grandeco de la domo. Komparu kun: *Li uzas grandan domon kiel palacon.* (*Li uzas palacon.*)

Mi neniam renkontis homon (tian) kiel ŝi. ~=*Mi ne renkontis homon, kiu estas simila al ŝi.*

Ĝi havas du okulojn tiel grandajn, kiel du tasoj.^(FA1.1) ~=*La okuloj estas tiel grandaj kiel du tasoj.*

Mi multigos vian semon kiel la steloj de la ĉielo.^(Er.32) = *Mi igos vian semon multa, kiel...* Ne temas iel ajn pri multigo de la steloj, sed pri tio, ke la semo fariĝu same multa, kiel la steloj.

Li lernis gravajn lingvojn, kiel la Angla lingvo kaj la Franca. (*La Angla lingvo kaj la Franca estas tiaj gravaj lingvoj.*) La Angla kaj la Franca estas ekzemploj de tiu speco de lingvoj, kiujn li lernis. Eble li ne lernis ĝuste ilin.

Li havas korpon pli larĝan ol alta. (*La korpo estas pli larĝa ol alta.*)

Mi havas alian proponon, ol la ĵus prezentita. (*Mia propono estas alia, ol la ĵus prezentita.*)

Identa kaj rola kiel

Normale kompara *kiel* montras similecon (...*tia, kiel...*; ...*tiel, kiel...*), sed iafoje ĝi montras identecon aŭ rolon, = "estante, estanta, en la rolo de". Nur la kunteksto povas montri, ĉu *kiel* montras similecon, identecon aŭ rolon.

*Mi elektis lin **kiel prezidanto**.*^(LR.42) = ...estante prezidanto, ...en mia rolo de prezidanto, ...ĉar mi estas prezidanto.

*Mi konsilas al vi **kiel patro**.*^(Rt.86) La frazo ja povus signifi "mi konsilas al vi estante patro, en mia patra rolo", sed la konsilanto ĉi tie fakte ne estas patro de la alparolato, kaj la efektiva signifo estas "mi konsilas al vi tiel, kiel patro konsilas al filo".

*Ŝi estus bona por mi **kiel edzino**.*^(FA1.98) = ...estanta edzino, en edzina rolo.

*Li naskiĝis **kiel Franco**, sed mortis **kiel homarano**.* Li estis Franco, kiam li naskiĝis, sed homarano, kiam li mortis.

***Kiel urbestro** de la ĉi-tiea urbo mi havas la devon zorgi pri tio, ke al la traveturantoj [...] estu nenia premado.*^(Rz.29) = En mia rolo de urbestro...

*Paŭlino malamas pritaksi knabinojn **kiel Sofio**.* Dusignifa frazo: 1. ...pritaksi knabinojn en tiu maniero, en kiu Sofio pritaksas knabinojn. 2. ...pritaksi tiajn knabinojn, kia estas Sofio. (Trian signifon oni ricevas, se oni aldonas N-finaĵon al Sofio: Paŭlino malamas pritaksi knabinojn **kiel Sofion**. = ...pritaksi knabinojn tiel, kiel ŝi pritaksas Sofion.)

Por distingi inter la identa signifo de *kiel*, kaj la ordinara, kompara signifo, oni eksperimentis per la nova vorteto **estiel** (ia mikso de *estante* kaj *kiel*), kiu montrus nur identecon aŭ rolon, sed ĝi ne fariĝis ĝenerale uzata. Alia propono estas la E-vorto *este*. Por esti komprenata oni uzu *kiel*. En la praktiko la kunteksto ĉiam montras, ĉu temas pri identa *kiel*, aŭ ne.

Komparaj esprimoj - ĉu mallongigitaj frazoj?

Komparaj *kiel*-esprimoj ne estas mallongigitaj frazoj, kiel oni foje asertas. Kelkfoje oni povas ŝanĝi ilin en plenajn frazojn kun ĉefverbo, sed ofte tio ne eblas.

*Li uzas sian hejmon **kiel laborejon**.* -> *Li uzas sian hejmon (tiel), **kiel oni uzas laborejon**.* La plena *kiel*-frazo havas la saman signifon kiel la kompara *kiel*-esprimo.

*Mi elektis ŝin **kiel prezidanton**.* -> *Mi elektis ŝin (tiel), **kiel oni elektas prezidanton**.* La plena *kiel*-frazo havas alian signifon ol la kompara esprimo. La kompara esprimo informas pri la posteno, kiun ŝi ricevis. La *kiel*-frazo montras la manieron, en kiu oni elektis ŝin. La *kiel*-esprimo do ne estas mallongigita frazo.

Iuj kredas, ke oni ĉiam uzu tiun KI-vorton, kiun oni uzus en plena frazo. Tia uzo estas ne nur maltradicia, sed povas ankaŭ foje fariĝi tre maleleganta.

*Li vizitis tiajn urbojn, **kia** estas Parizo.* -> **Li vizitis (tiajn) urbojn **kia** Parizo.* * Prefere diru: *Li vizitis (tiajn) urbojn **kiel** Parizo.*

*Li loĝas en la sama urbo, **en kiu** mi loĝas.* -> **Li loĝas en la sama urbo, **en kiu** mi.* * Prefere diru: *Li loĝas en la sama urbo **kiel** mi.*

*Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko, **kiam kaj kie** mi naskiĝis.*
-> **Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko, **kiam kaj kie** mi.* *
Prefere diru: *Li naskiĝis en la sama tago kaj en la sama loko **kiel** mi.*

*Emilio havis sur si eĉ la saman veston, **kiun** ŝi tiam havis sur si. -> *Emilio havis sur si eĉ la saman veston **kiun** tiam.** Diru kiel Zamenhof: *Emilio havis sur si eĉ la saman veston **kiel** tiam.*^(M.106)

Se kompara esprimo estas plena subfrazo, oni povas ĝin enkonduki per rilataj *kia, kiu, kiam* k.t.p. (vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj" precipe ĉe **Rilata kia**), sed se kompara esprimo estas sola frazparto (aŭ kelkaj frazpartoj sen ĉefverbo), oni uzu komparan *kiel*.

Neniu postulas simile kompletigi *ol*-esprimojn al tutaj frazoj. Se oni ŝanĝas la ĉi-antaŭajn ekzemplojn en malegalecajn esprimojn, ne ekzistas alia vorteto *ol* por enkonduki la komparaĵon: *aliajn urbojn **ol** Parizo; en alia urbo **ol** mi; en malsama tago kaj en malsama loko **ol** mi, alian veston **ol** tiam.*

Aliaj montriloj de komparo

Kvazaŭ

En similecaj komparoj oni povas uzi *kvazaŭ* anstataŭ *kiel*, se la simileco estas nur ŝajna, nereala, kaj oni volas tion emfazi.

*Dum momento li staris senmova, **kvazaŭ ŝtoniĝinta.***^(M.164) Li ne vere estis ŝtoniĝinta.

*Silente li migris tra la lando, kiu aperis al li **kvazaŭ abunda fruktoĝardeno.***^(FA3.64)

*Ĉiu statuo sur la riĉaj sarkofagoj ŝajnis **kvazaŭ ricevinta vivon.***^(FA1.139)

Iafoje oni devas uzi N-finaĵon (aŭ alian rolmontrilon) post kompara *kvazaŭ* same kiel ĉe kompara *kiel*.

*Tiesto ŝtelis filon de Atreo kaj lin edukis **kvazaŭ sian propran.***^(IT.21)

Kvazaŭ havas ankaŭ aliajn uzojn. Vidu *Kvazaŭ*, "Aliaj subfrazoj", kaj "Verboformoj en nereakta parolo".

Komparaj rolvortetoj

Al povas montri tion, al kio oni referencas en esprimo de simileco aŭ malsimileco: *Ĝi estis tre (mal)simila **al la alia.***

De povas montri malsimilecon: *Mi estas diferenca **de vi.***

Kontraŭ povas signifi "kompare kun": *La Eternulo, la Dio de viaj patroj, multigu vin miloble **kontraŭ via nuna nombro.***^(Re.1)

Antaŭ kaj (malofte) *post* povas montri pozicion (mal)pli altan en graveco aŭ rango: *Antaŭ ĉio zorgu oficon - plezuro atendas **sian vicon.***^(PE.104)

Ĉe kaj *apud* povas en figuraj esprimoj montri komparon: *Se lin kompari kun la nuna reĝo, li estis Apolono ĉe Satiro.*^(FK.396)

Super kaj *sub* povas montri pli kaj malpli altan pozicion en rango, forteco, valoro k.t.p.: *Kial ili suferis, kial vi triumfis super ili?*^(Rt.127)

Krom povas esti uzata anstataŭ *ol* post *nenio alia, nenio pli, neniu alia, neniu pli* k.s.

Komparaj vortetoj ĉe *preferi*

Ĉe *preferi* (*prefere, prefero...*) oni povas montri la malpreferaĵon per ia vorteto. Antaŭ I-verbo oni uzas *ol*, iafoje *anstataŭ*. Antaŭ O-vorto aŭ O-vorteca vorteto oni normale uzas *al*, sed ankaŭ *antaŭ*, kontraŭ kaj *anstataŭ* eblas.

Mi preferas esti mortigita de ili, ol esti pinĉata de la anasoj.^(FA1.41)

Tiam Dio inspiris al mi la ideon ekbruligi mian liton, prefere neniigi mian domon per fajro, ol permesi, ke la granda amaso da homoj mizere pereu.^(FA3.152)

Mia edzino preparas manĝojn, kiujn mi certe preferas al la manĝoj el la kuirejoj de la plej bonaj hoteloj.^(FK.108)

Li ne atentis la vizaĝon de princoj, kaj ne preferas riĉulon antaŭ malriĉulo.^(Ij.34)

Preferos la morton ol la vivon ĉiuj restintoj.^(Jr.8) = ...*ol elekti la vivon...* *Ol* rilatas al subkomprenita I-verbo. Tial oni uzas *ol*.

La aliaj anasoj preferis naĝadi en la kanaloj, anstataŭ viziti ŝin.^(FA2.34)

Neado

Ne

Por nei frazon oni uzas la vorteton *ne*. *Ne* neas tion, antaŭ kio ĝi staras. Normale *ne* staras antaŭ la ĉefverbo, kaj se oni neas la ĉefverbon, oni neas la tutan frazon.

Mi ne dormas. Ne estas tiel, ke mi dormas. La tuta afero estas neata.

Mi ne amas vin. Ne estas tiel, ke mi amas vin. La tuta frazo estas neata.

Al leono ne donu la manon.^(FE.7)

Mi ne amas obstinajn homojn.^(FE.10)

Ne skribu al mi tiajn longajn leterojn.^(FE.18)

La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.^(FE.9) La neo trafas la verbon *legas*. La verbo

skribas kaj ĝia tuta frazo restas valida.

Neado en subfrazo validas nur ene de la subfrazo: *Mi diris, ke mi **ne** venos.* La neado trafas nur la subfrazan ĉefverbon *venos*. La tuta frazo restas pozitiva: *Mi ja diris tion.*

Foje okazas, ke neata ĉefverbo estas subkomprenata: *Ĉiu povu vidi, kiu el la vastigantoj plenumas sian promeson kaj kiu **ne**.*^(OV.111) La neado trafas la subkomprenitan verbon *plenumas*: *...kaj kiu **ne** plenumas sian promeson.*

Ne estas ankaŭ respondvorto. Tiam ĝi reprezentas tutan nean frazon. Vidu "Respondvortoj".

Tabelvortoj je NENI

Por nei oni povas ankaŭ uzi tabelvortojn je NENI. NENI-vorto sufiĉas por nei la ĉefverbon, kaj do la tutan frazon. La pozicio de NENI-vorto normale ne gravas, ĝi tamen neas la tutan frazon.

*La tempo pasinta jam **neniam** revenos; la tempon venontan **neniu** ankoraŭ konas.*^(FE.22) La pasinta tempo ne revenos. Oni ne konas la tempon venontan.

*Mi **neniel** povas kompreni, kion vi parolas.*^(FE.28) Mi ne povas kompreni.

*La nokto estis tiel malluma, ke ni **nenion** povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.*^(FE.33) Ni ne povis vidi. La neado koncernas nur la *ke*-frazon. La ĉeffraza verbo *estis* restas pozitiva.

*Mi **neniam** prenas kun mi multon da pakaĵo.*^(FE.35) Mi ne prenas multon da pakaĵo.

*Mia onklo **ne** mortis per natura morto, sed li tamen **ne** mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de **neniu**.*^(FE.39) La du unuaj ĉefverboj (*mortis, mortigis*) estas plene neataj per *ne*. La tria, *estis mortigita*, estas plene neata per *neniu*.

***Neniu** radio al mi lumas, **neniu** varma aereto blovas sur min, **neniu** amiko min vizitas.*^(Rt.117) Radio ne lumas. Aereto ne blovas. Amiko ne vizitas.

*Memoru, ke Esperanto estas **nenies** propraĵo.*^(OV.388) Esperanto ne estas ies propraĵo.

*Tian Regularon por nia Ligo mi **nenial** povus aprobi.*^(OV.77) Mi ne povas aprobi ĝin pro kia ajn kialo. *Nenial* neas la tutan frazon. La vorto *nenial* estas tiel maloftege uzata, ke aperis duboj pri ĝia signifo. Oni dubis, ĉu ĝi nepre neas la tutan frazon. Vidu "Tabelvortoj je AL".

Duobla neado

Se oni uzas NENI-vorton kaj aldonas ankaŭ la vorton *ne*, la frazo fariĝas pozitiva. Tia duobla neado estas uzebla nur por esprimi tre specialajn signifojn.

*Mi **ne** amas **neniun**.* Ne estas tiel, ke mi amas neniun. Mi do ja amas iun.

*Ĝi **ne** estas **nenies** propraĵo.* Ne estas tiel, ke ĝi estas nenies propraĵo. Ĝi do estas ies propraĵo.

Frazo ankaŭ povas fariĝi pozitiva, se unu NENI-vorto klare neas la verbon, kaj ankaŭ alia NENI-

vorto aperas en la frazo.

*Mi ankoraŭ **neniam** gajnis **nenion**.* = *Neniam okazis tio, ke mi gajnis nenion.* = *Mi ĉiam (ĉiufoje) gajnis (almenaŭ) ion.*

Sed pluraj NENI-vortoj en la sama frazo ne nepre kreas pozitivan signifon. Ofte ili nur plifortigas unu la alian, kaj la neado restas.

*Ni malutilon alportus al nia afero grandan, kaj utilon ni alportus al **neniu nenian**.*^(OV.117) Ni ne alportus utilon.

***Neniam, neniam, neniam** li revenos.*^(Rt.35) Li ne revenos. Ne gravas, ĉu estas unu, du, tri aŭ eĉ pli da *neniam*.

Parta neado

Foje *ne* aperas en frazo tiel, ke ĝi neas nur parton de ĝi. La ĉefverbo restas valida. *Ne* neas ĝustion, antaŭ kio ĝi staras, sed tio povas esti la tuj sekvanta vorto, la sekvanta frazparto, aŭ eĉ pli multe. Nur la kunteksto povas montri precize, kio estas neata.

*Ni faris la kontrakton **ne** skribe, sed parole.*^(FE.31) Ni ja faris la kontrakton, sed ni ne faris ĝin skribe.

*Li venis al mi tute **ne** atendite.*^(FE.22) Li ja venis, sed oni ne atendis tion.

***Ne** ĉiu kreskaĵo estas manĝebla.*^(FE.41) Iuj kreskaĵoj ja estas manĝeblaj. Komparu kun: *Ĉiu kreskaĵo **ne** estas manĝebla.* = *Neniu kreskaĵo estas manĝebla.*

*Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili **ne** ĉiam estas faritaj el tolo.*^(FE.36) Ofte ili ja estas el tolo.

*Li estas homo **ne** kredinda.*^(FE.41) Li ja estas homo.

*Respondo venis **ne** tuj.*^(M.50) Respondo ja venis, sed post iom da tempo.

*Mi rezervas al mi la rajton akcepti Vian decidon aŭ **ne**, depende de la aŭtoritateco de Via komitato.*^(L2.6) La neado trafas subkomprenitajn vortojn: *...ne akcepti vian decidon.* La resto de la frazo estas pozitiva.

*Lernolibron oni devas **ne** tralegi, sed tralerni.*^(FE.31) La devo restas valida, sed ĝi estas devo pri io, kion oni ne faru. La uzo de *ne* rilate al *povi, devi* kaj *voli* estas aparte traktita en "Neado de povi, devi kaj voli".

*En la animo ĉiuj privataj homoj kaj ĉiuj registaroj ne povas **ne** aprobi nian ideon.*^(OV.206) La unua *ne* trafas la ĉefverbon *povas* kaj neas la tutan frazon. La dua *ne* trafas nur *aprobi (nian ideon)*. La suma signifo estas: *Ili ne povas rifuzi nian ideon.* = *Ili devas aprobi nian ideon.*

*Ne miksu vin en aferon **ne** vian!*^(Rz.89) = *...en aferon, kiu ne estas via.* La dua *ne* nur neas la vorton *vian*. La unua *ne* neas la ĉefverbon.

*En la salono estis **neniu** krom li kaj lia fianĉino.*^(FE.26) Ne estis personoj tie kun la escepto de li

kaj lia fianĉino, kiuj ja estis tie. *Krom* apartigas parton de la frazo, por kiu la neado ne validas. Vidu "Aliaj rolvortetoj" **Krom**.

NENI-vortoj normale neas la tutan frazon sendepende de la vortordo, sed iafoje ankaŭ NENI-vorto povas validi por nur parto de frazo. Tiam la kunteksto kaj la vortordo devas tute klare tion montri.

*Mi decidis paroli jam plu **nenion** pli pri tiu ĉi temo.*^(L1.68) La decido estas reala. La neado trafas nur la I-verbon *paroli* kaj ĉiujn frazpartojn, kiuj rilatas rekte al ĝi.

*Pli valoras faro **nenia**, ol faro malbona.*^(PE.2000) = *Faro, kiu ne okazis, ja valoras pli, almenaŭ kompare kun faro malbona.* La ĉefverbo *valoras* restas pozitiva.

Kiam *ne* aŭ NENI-vorto estas parto de kunmetita vorto, la neado validas nur ene de tiu vorto.

*Sinjoro, vi estas **neĝentila**.*^(FE.16) La frazo diras, ke la sinjoro ja havas certan econ. Tiu eco estas estas manko de ĝentileco. Estas nur subtila diferenco disde: *Vi ne estas ĝentila.*

*La pastro, kiu mortis antaŭ **nelonge** (aŭ antaŭ **nelonga** tempo), loĝis longe en nia urbo.*^(FE.25) La neado koncernas nur la longecon de la tempo.

*Bedaŭrinde ili estas **ne-Esperantistoj**.* Ili estas tiaj homoj, kiuj ne scias Esperanton.

Neniofarado estas tre dolĉa okupo. Tia tempo, en kiu oni faras nenion, estas tre dolĉa.

Nek

Nek signifas "kaj ankaŭ ne". Oni uzas ĝin, se oni jam uzis *ne*, kaj volas nei ankoraŭ ion. Ĝi estas kvazaŭ varianto de *kaj* kaj sekvas baze la samajn regulojn kiel *kaj*. Vidu "Kunligaj vortetoj".

*Li ne vidis min, **nek** aŭdis.* = ...*kaj ankaŭ ne aŭdis.*

*Mi ne renkontis lin, **nek** lian fraton.*^(FE.28) = ...*kaj ankaŭ ne lian fraton.*

*Nenia peno **nek** provo donos lakton de bovo.*^(PE.1712)

Ne uzu *nek* por ligi du aferojn post *sen*, sed *kaj*: *Tiu virino ne foriru de ŝi sen konsolo **kaj** helpo.*^(M.59) Ne: *...*sen konsolo nek helpo.**

Nek... nek

Oni ankaŭ povas uzi kombinitan, pluroblan, *nek*. Vidu "*Nek... nek*".

Nek ne signifas eĉ ne

Nek ne egalas al *ne* + emfazo. Por emfaze nei oni uzu *eĉ* kune nun *ne*. Ne diru: **Mi havas **nek** unu amikon.** Diru: *Mi havas eĉ ne unu amikon.* Aŭ: *Mi ne havas eĉ unu amikon.* Ne diru: ***Nek**

unu spesdekon havis liaj gepatroj. * Diru: **Eĉ** unu spesdekon **ne** havis liaj gepatroj.^(FA4.122) *Nek* signifas nur "kaj (ankaŭ) ne".

Demandoj kaj respondoj

"KI-demandoj"

"Ĉu-demandoj"

"Respondvortoj"

Pri demandaj frazoj ĝenerale vidu ankaŭ "Fraztipoj kaj frazfuncioj".

KI-demandoj

KI-demandoj estas farataj per iu el la tabelvortoj je KI. Demanda KI-vorto reprezentas informon, kiun oni serĉas. La KI-vorto normale staras komence de la demanda frazo.

Kion vi volas? - *Mi volas manĝon!*

Kian manĝon vi deziras? - *Mi deziras malmultekostan manĝon!*

Kiel vi fartas? - *Mi fartas bone!*

Kiom da pomoj vi havas? - *Mi havas du kilogramojn da pomoj!*

Kies estas tiu aŭto? - *Ĝi apartenas al Anno! Ĝi estas de Anno! Ĝi estas ŝia!*

Kiam do? - *Morgaŭ!*

Vidu ankaŭ la klarigojn de la unuopaj KI-vortoj en "E-vortecaj vortetoj" kaj "O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj". Pri la pozicio de KI-vortoj vidu ankaŭ "Antaŭmetado de frazparto".

KI-vorto en nekutima pozicio

Se oni iam metas demandan KI-vorton frazfine anstataŭ frazkomence, oni kreas tre fortan emfazon pro la malkutimeco. Tia demando estas ofte eĥa demando por rekonfirmo de io ĵus aŭdita.

*Mi volas, ke vi donu al mi vian novan aŭton! - Vi volas **kion**?!* Demando miksita kun forta surprizo.

Pluraj KI-vortoj en la sama demando

Se iafoje oni havas en la sama demando pli ol unu demandan KI-vorton, nur unu el ili bezonas

stari frazkomence: *Kiu diris kion al kiu?*

Ĉu-demandoj

Ĉu-demandoj estas farataj per la demandvorto *ĉu*. Ĉu-demando serĉas konfirmon pri la ĝusteco de la tuta frazo. La respondo estas normale *jes* aŭ *ne* (vidu "Respondvortoj"). Ĉu staras normale komence de la demanda frazo.

Ĉu vi komprenas min? Jes, mi komprenas vin! Ne, mi ne komprenas vin!

Ĉu vi estas Kanadano? Jes, mi estas Kanadano! Ne, mi ne estas Kanadano!

Ĉu li? Jes, li!

Ĉu ĝi estas taŭga? Jes, (ĝi) estas!

Ĉu-demando povas ankaŭ esti alternativdemando. Tiam la respondo normale estas elekto inter la diversaj alternativoj.

Ĉu vi volas kafon aŭ teon? - Mi volas kafon! Mi volas teon! Mi volas nek kafon, nek teon! Mi vola kaj kafon, kaj teon!

Ĉu li aŭ ŝi? - Ŝi! Li! Iu ajn el ili! Neniu el ili! Ambaŭ!

Forlaso de ĉu

En dialogoj *ĉu* povas iafaje esti forlasita. Nur la kunteksto tiam montras, ke temas pri demando. Tiaj sen-*ĉu*-aj *ĉu*-demandoj estas akcepteblaj, kiam la tuta frazo estas draste mallongigita.

- **Efektive?** - *ŝi demandis per tirata tono. - Efektive, - respondis Aleĉjo.*^(M.147) = - *Ĉu efektive vi farus tion? - ŝi demandis...*

- *Morgaŭ mi iros al Hindio! - Al Delhio?* = ...*Ĉu al Delhio vi iros?*

Normale oni tamen uzu *ĉu* en *ĉu*-demandoj.

Multaj parolantoj uzas specialan manieron elparoli demandajn frazojn. Ili uzas ekzemple leviĝantan melodion en la fino de la frazo. Sed en Esperanto ne ekzistas reguloj pri la frazmelodio. Tial nur la kunteksto povas montri, ke demando sen *ĉu* estas demando.

Iafaje oni uzas deklarajn frazojn, kies celo estas ankaŭ demanda. Oni eldiras informon kun la celo, ke la aŭskultanto konfirmu aŭ malkonfirmu ĝin. En tiaj kvazaŭ-demandoj oni ne uzas *ĉu*.

- *Ĉion, kio estis sub la nomo de barono Brambeus [...] ĉion tion ĉi mi verkis. - Kion mi aŭdas! Sekve barono Brambeus estas vi?*^(Rz.46) La dua parolanto ne demandas, ĉu la unua estas barono Brambeus. Ŝi konstatas, ke li ja estas la barono, sed samtempe volas ricevi konfirmon pri tio.

Vi ne volas do indulgon kaj favoron?^(Rt.72) = *Vi ne volas do indulgon kaj favoron. Ĉu mi ĝuste komprenis la aferon?*

Vi min jam ne akceptos? - demandis Marta, - nenian esperon mi povas havi?^(M.184)

Respondvortoj

Por respondi al *ĉu*-demandoj oni povas simple eldiri frazon (plenan aŭ mallongigitan), kiu donas respondon al la demando.

Ĉu vi amas min? - Mi amas vin!

Kaj ĉu vi longe lernis? [...] - **Ho, mi lernis ne malpli ol tri jarojn.**^(M.101)

Sed normale oni uzas la respondvortojn *jes* kaj *ne*. Tia respondvorto estas kiel tuta frazo per si mem. Ofte oni tamen post la respondvorto aldonas tutan respondan frazon aŭ parton de tia frazo por plia klareco.

Jes

La respondvorto *jes* donas **pozitivan** respondon.

- *Ĉu vi volas kafon? - Jes!* (= *Mi volas kafon.*)

- *Ĉu vi ion deziras? - Jes!* (= *Mi ion deziras.*)

"Ĉu tio estas la malgranda Zefiro?" demandis la reĝido. - "Jes, li estas Zefiro!" respondis la maljuna virino.^(FA1.118) Post la respondvorto *jes* sekvas tuta respondeca frazo.

Ĉu la Universala Kongreso estos en Eŭropo ĉi-jare? - Mi pensas, ke jes! = *Mi pensas, ke ĝi ja estos en Eŭropo ĉi-jare!* La respondvorto *jes* anstataŭas la tutan respondan subfrazon (krom la enkonduka *ke*).

Oni ankaŭ povas uzi *jes* responde al nedemanda frazo por konsenti pri io.

"Vi havas efektive petolemajn knabojn!" diris la reĝido. - "Jes, certe!" ŝi respondis, "kaj mi havas la eblon kvietigi ilin."^(FA1.119)

Oni ne uzu *jes* ene de frazo por emfazi la verecon de io. Por tio oni uzu la vorteton *ja*. Ne diru: **Tiu ĉi vino ne estas dolĉa, dum tiu alia jes estas.** Diru: *Tiu ĉi vino ne estas dolĉa, dum tiu alia ja estas.*

Ne

La respondvorto *ne* donas **negativan** respondon.

- *Ĉu vi volas kafon? - Ne!* (= *Mi ne volas kafon.*)

- *Ĉu vi ion deziras? - Ne!* (= *Mi nenion deziras.*)

Ĉu vi iam okupadis vin per instruado? - Ne, sinjorino; mi estas vidvino de oficisto, kiu mortis antaŭ kelke da tagoj. Nur nun la unuan fojon mi deziras komenci la profesion de

instruistino.^(M.25)

Ĉu li estas blondulo aŭ brunulo? - Ne, pli kaŝtanhara.^(Rz.39) = *Li estas nek blondulo nek brunulo, li estas pli kaŝtanhara.*

*Ha, ĉu efektive la malgranda Kay mortis? La rozoj estis sub la tero, kaj ili diras, ke **ne!***^(FA2.59) = *...ili diras, ke li ne mortis.*

Oni ankaŭ povas uzi *ne* responde al nedemanda frazo por malkonsenti pri io.

Mi havas pli freŝan panon, ol vi. - Ne, vi eraras, sinjoro: via pano estas malpli freŝa, ol mia.^(FE.10)

Oni atentu pri la diferenco inter *ne* kiel nea vorto ene de frazo, kaj *ne* kiel respondvorto (kiel aparta frazo).

Ne venu ĉi tien! = *Mi volas, ke vi ne venu ĉi tien.*

Ne, venu ĉi tien! = *Ne! Mi ja volas, ke vi venu ĉi tien.*

En tiaj ĉi okazoj oni devas elparoli kun klara paŭzo post responde *ne* por eviti miskomprenojn. (Legu ankaŭ pri **nen**.)

Jes kaj ne ĉe neaj demandoj

Kiam oni respondas al pozitivaj demandoj, la uzo de la respondvortoj *jes* kaj *ne* estas sufiĉe simpla. Oni tamen uzas ankaŭ negativajn demandojn, demandojn kun nea vorto. La uzo de *jes* kaj *ne* responde al tiaj demandoj estas bedaŭrinde malpli klara. Ekzistas du manieroj uzi respondvortojn ĉe negativaj demandoj. Unu sistemo estas pli ofta en okcidentaj lingvoj, la alia sistemo estas pli ofta en orientaj lingvoj. Tial oni povas paroli pri okcidenta kaj orienta uzado, sed fakte en multaj landoj kaj lingvoj ambaŭ sistemoj ekzistas paralele. Ankaŭ en Esperanto ambaŭ sistemoj estas hejmaj. Zamenhof pli ofte uzis *jes* kaj *ne* laŭ la okcidenta sistemo, sed li ankaŭ plurfoje uzis la orientan sistemon.

En la **okcidenta** sistemo *jes* reprezentas pozitivan respondfrazon, kaj *ne* reprezentas negativan respondfrazon. Negativa respondfrazo estas frazo kun nea vorto (*ne* aŭ NENI-vorto) en la ĉeffraza parto. En la okcidenta sistemo la signifo de respondvorto estas sendependa de la formo de la demando. Se la demando estas nea, oni respondas per la sama respondvorto, kiun oni uzus, se la demando estus sen nea vorto. Gravus nur la formo de tiu respondfrazo, kiun la respondvorto reprezentas.

Ĉu vi ne volas kafon?

- **Jes!** (= *Mi volas kafon.*)

- **Ne!** (= *Mi ne volas kafon.*)

Ĉu vi nenion deziras?

- **Jes,** mi deziras ion.

- **Ne,** mi deziras nenion.

Tion vi volas, ĉu ne?

- **Jes,** fakte mi volas tion.

- *Ne, fakte mi ne volas tion.*

Ĉu ili ne mortas [...]? Ho **jes**, [...] ili ankaŭ devas morti.^(FA1.58)

Sed ĉu mi ankaŭ ne povus vidi la florojn? - Ho **jes!** [...] nur ne forgesu, kiam vi denove estos tie, rigardi tra la fenestro, tiam vi certe ilin vidos.^(FA1.19) *Jes = Vi ja povus ilin vidi!*

Ĉu vi ne faros ian rimarkigon pri la aferoj de la poŝta administrado? - **Ne, nenion.**^(Rz.60)

Ĉu vi konas la enhavon de la dramo? Ĉu ne estas en ĝi io malagraba? - **Ne, ne;** ili nur ŝercas, ili iom venenas ŝerce; nenio malagraba.^(H.89)

Por respondi (laŭ la okcidenta sistemo) jese al nea demando, oni povas ankaŭ uzi la emfazan respondon **Jes ja!** = **Jes, tiel ja estas** (aŭ simile).

Ĉu vi ne volas trinki la malvarman kafon? - **Jes ja!** (= **Jes, mi ja volas trinki ĝin.**)

Kelkaj uzas *Tamen!* anstataŭ *Jes ja!*

En la **orienta** sistemo *jes* konfirmas ekzakte tion, kion la demando enhavas, kaj *ne* malkonfirmas la tutan demandofrazon. En tiu sistemo *jes* kaj *ne* interŝanĝas rolojn ĉe neaj demandoj.

Ĉu vi ne volas kafon?

- **Jes!** (= *Mi ne volas kafon.*)

- **Ne!** (= *Mi ja volas kafon.*)

Ĉu vi nenion deziras?

- **Jes, mi nenion deziras.**

- **Ne, mi ja deziras ion.**

Tion vi volas, ĉu ne?

- **Jes, mi ne volas tion.**

- **Ne, mi ja volas tion.**

Ĉu ŝi ne edziniĝis? [...] - Jes, iele tiel fariĝis, ke [...] ŝi ne edziniĝis.^(M.102)

Kun maldolĉa sento de neplenumita espero vi eble demandos: ĉu en sia lasta kongresa parolo [...] li nenion pli havas por diri al ni? [...] Ho ne, miaj karaj amikoj [...]! Multe, multe, tre multe mi volus hodiaŭ diri al vi.^(OV.411) *Ne = Mi ja ion pli havas por diri al vi.*

Ambaŭ sistemoj estas logikaj, sed en malsamaj manieroj. Estus bone, se nur unu sistemo ekzistus en Esperanto. Principe oni povas rekomendi la okcidentan sistemon, ĉar ĝi estas ĝis nun la pli ofte uzata, kaj klare la pli ofta ĉe Zamenhof. Sed ŝajnas, ke ne estas eble atingi tute unuecan uzon de unu sola sistemo. Ambaŭ uzoj estas hejmaj en la lingvo. Oni tial estu singarda pri respondado al negativaj demandoj. Oni prefere aldonu klaran respondofrazon por ne riski miskomprenon. Iuj opinias, ke oni evitu negativajn demandojn, sed negativaj demandoj estas bezonataj por esprimi specialajn nuancojn. La lingvo malriĉiĝus, se oni ne povus uzi tiajn demandojn.

Vortfarado

Jesa = "aproba, konsenta", *nea* = "rifuza, malkonsenta": *Ĉu li donis al vi jesan respondon aŭ*

nean?^(FE.31)

Jesi = "respondi jese", *nei* = "respondi nee": *Ĉu ili **jesis** aŭ **neis** al via demando?* (Ekzistas ankaŭ la verbo *negi*, kiu signifas la samon kiel *nei*, sed kiu estas tre malofta. Oni uzu normale *nei*. Vidu ankaŭ ĉe la sufikso EBL pri *negebla*.)

Jesigi = "konfirmi", *neigi* = "malkonfirmi": *La novaĵo estis **jesigita/neigita***. Antaŭe oni uzis *jesigi* kaj *neigi* ankaŭ anstataŭ *jesi* kaj *nei*. Prefere oni uzu ilin nur por "konfirmi" kaj "malkonfirmi".PMEG

Nombroj

Por montri nombrojn oni uzas nombrovortojn. Ili estas de du specoj.

- **Nombraj vortetoj** povas montri nombrojn de 0 ĝis 999999.
- **Aliaj nombrovortoj** estas ordinaraj finaĵvortoj. Ili montras interalie pli altajn nombrojn.

"Nombraj vortetoj"

"O-vortaj nombrovortoj"

"Miksitaj nombroj"

"A-vortaj nombrovortoj"

"E-vortaj nombrovortoj"

"Nuanciloj de nombrovortoj"

"Matematikaj esprimoj"

"Horoj"

"Datoj"

Nombraj vortetoj

Nombraj vortetoj - formoj

Nombraj vortetoj - uzado

Specialaj uzoj de unu

Nombraj vortetoj - formoj

Ekzistas dek tri nombraj vortetoj. Ili povas aperi sen finaĵo en frazo.

nul = 0

unu = 1

du = 2

tri = 3

kvar = 4

kvin = 5

ses = 6

sep = 7

ok = 8
naŭ = 9
dek = 10
cent = 100
mil = 1000

Aliajn nombrojn oni esprimas per kombinado de la nombraj vortetoj.

11 = *dek unu*
12 = *dek du*
13 = *dek tri*
14 = *dek kvar*
15 = *dek kvin*
16 = *dek ses*
17 = *dek sep*
18 = *dek ok*
19 = *dek naŭ*

20 = *dudek*
21 = *dudek unu*
22 = *dudek du*
23 = *dudek tri*
24 = *dudek kvar*
k.t.p.

30 = *tridek*
40 = *kvardek*
50 = *kvindek*
60 = *sesdek*
70 = *sepdek*
80 = *okdek*
90 = *naŭdek*

101 = *cent unu*
110 = *cent dek*
111 = *cent dek unu*
112 = *cent dek du*
k.t.p.

200 = *ducent*
300 = *tricent*
400 = *kvarcent*
k.t.p.

1001 = *mil unu*
1011 = *mil dek unu*
1111 = *mil cent dek unu*
1234 = *mil ducent tridek kvar*
k.t.p.

2000 = *du mil*

2678 = *du mil sescent sepdek ok*
k.t.p.

3000 = *tri mil*
4000 = *kvar mil*
k.t.p.

7777 = *sep mil sepcent sepdek sep*

88888 = *okdek ok mil okcent okdek ok*

999999 = *naŭcent naŭdek naŭ mil naŭcent naŭdek naŭ*

Oni diras unue kiom da miloj estas, poste kiom da centoj, poste kiom da dekoj, kaj fine kiom da unuoj. Oni ne diras **unudek** aŭ **unucent**, sed nur *dek* kaj *cent*. Oni povus eble diri *unu mil*, sed normale oni diras simple *mil*.

(La sona simileco inter *ses* kaj *sep* povas iafoje esti iom ĝena. Iuj tial uzas en ekz. telefonado *sis*^o anstataŭ *ses*. Eble tio estas imitinda en tiaj situacioj, kiam pro bruo aŭ simile oni bezonas eviti miskomprenojn. Oni tamen memoru, ke ankoraŭ malmultaj konas *sis*.)

Kunskribado kaj disskribado

Laŭ Fundamenta regulo dekoj kaj centoj kunmetiĝas al unu vorto: *dudek, tridek, ducent, tricent* k.t.p. Ĉio alia estu elparolata kaj skribata kiel apartaj vortoj, ankaŭ miloj. (Multaj pensas, ke la regulo estas: "Kunskribu multiplikaĵojn. Diskskribu adiciojn." La Fundamenta regulo estas tamen alia, kaj pli simpla. Oni sekvu la Fundamentajn regulojn kaj ekzemplojn.)

Dekoj kaj centoj ricevas same kiel aliaj vortoj akcenton je la antaŭlasta vokalo: *dUdek, trIdek, dUcent, trIcent*. Ĉio alia estas elparolata kiel apartaj vortoj: *dEk dU, dEk trI, cEnt dU, cEnt trI, cEnt dEk dU, dU mIl, trI mIl, dU mIl dEk dU*.

Tiu ĉi simpla regulo, kiu troviĝas en la Fundamento de Esperanto, estas ofte miskomprenata. Oni erare kunskribas tro multe. Ne skribu: **dekdu, dektri, centdu, centtri**, sed: *dek du, dek tri, cent du, cent tri*. Nek skribu: **dumil, trimil, dekdumil, dudekdumil**, sed: *du mil, tri mil, dek du mil, dudek du mil*. Ankaŭ estus eraro uzi dividostrekojn, kie devas esti spacetoj, ĉar tio, kio estas skribita kun dividostreko estas unu vorto. Tion, kion oni elparolas kiel apartajn vortojn, oni ne skribu kiel unu vorton. Ne skribu do **cent-tridek-du**, sed *cent tridek du*, ĉar neniu elparolas **cent-tridEk-du**. (Eĉ ĉe Zamenhof oni trovas multege da erare skribitaj nombrovortoj. Eble iuj el tiuj eraroj vere estis faritaj de tiuj, kiuj kompostis liajn tekstojn.)

La kialo, ke oni ne kunskribu milojn, estas, ke antaŭ *mil* povas stari ĉio ajn de *du* ĝis *naŭ mil naŭcent naŭdek naŭ*, do ankaŭ plurvortaĵoj. Antaŭ *dek* kaj *cent* povas aperi nur *du* ĝis *naŭ*. Se oni kunskribus ankaŭ milojn, oni devus skribi ekz. **tricenttridektrimil** (333000), kio estus tre maloportuna. La ĝusta skribo: *tricent tridek tri mil* estas pli klara. Komprenoble en la praktiko oni preskaŭ ĉiam skribas tiel altajn nombrojn per ciferoj.

En la elparolado preskaŭ ĉiuj obeas al la Fundamenta regulo akcentante tute ĝuste, kaj komprenoble oni devas skribi same kiel oni elparolas.

Se al tiaj ĉi nombroj oni aldonas finaĵon, oni tamen povas, foje eĉ devas, kunskribi, eventuale kun dividostrekoj. Vidu "O-vortaj nombrovortoj" kaj "A-vortaj nombrovortoj".

Nul

Nul estis origine O-vorto: *nulo* (nomo de la cifero 0). Sed oni delonge uzas ĝin ankaŭ kiel nombran vorteton sen finaĵo, ekz.: 0,5 = *nul komo kvin* (aŭ *nulo komo kvin*). Tia uzo de *nul* estas eĉ oficialigita (vidu la Aktojn de la Akademio II, p. 13).

Un'

Iafoje oni povas uzi la mallongigitan formon *un'* anstataŭ *unu*. Vidu "Normala apostrofado".

Nombraj vortetoj - uzado

Nombraj vortetoj plej ofte aperas kiel rektaj priskriboj de O-vortoj. La nombraj vortetoj ne ricevas la finaĵojn N kaj J.

Mi havas nur unu buŝon, sed mi havas du orelojn.^(FE.12) Kiam *unu* rolas kiel pura nombrovorto, ĝi povas ricevi nek J-finaĵon, nek N-finaĵon. Vidu tamen "Specialaj uzoj de unu" pri J kaj N post *unu*.

Li promenas kun tri hundoj.^(FE.12)

Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12)

Li havas dek unu infanojn.^(FE.12)

Sesdek minutoj faras unu horon, kaj unu minuto konsistas el sesdek sekundoj.^(FE.12)

Oni nepre ne uzu A-finaĵon post la nombrovortoj en ĉi tiaj okazoj, ĉar tio donas tute alian signifon. Vidu "A-vortaj nombrovortoj".

Foje la O-vorto estas forlasita (subkomprenata).

Nu, se vi ne havas mil (rublojn), mi petas cent rublojn.^(Rz.65)

Kiun el la tri (aferoj/personoj) vi elektas?

Nul normale ne aperas kiel rekta kvanta priskribo. Anstataŭe oni uzas *neniu*: *Mi havas neniun malamikon*. Nur iafoje en eksperimenta lingvouzo oni povas vidi *nul*, kie normale aperas *neniu*. Vidu ankaŭ "Nombro - specialaj okazoj".

Nombraj vortetoj povas ankaŭ aperi memstare en diversaj frazroloj. Ofte ili kondukas O-vortece. Neniam oni uzas la finaĵojn J aŭ N.

Kvin kaj sep faras dek du.^(FE.12)

Tridek kaj kvardek kvin faras sepdek kvin.^(FE.12)

Divido per nul ne estas permesita.

Tri estas duono de ses.^(FE.14)

Unu, du, tri! Nun ni flugu dekstren!^(FA1.134)

Sep estas sankta nombro.

Kiom vi volas? - Mi volas du mil.

Kiom ili estas? - Ili estas dek du.

Nombraj vortetoj kun *da*

Oni ankaŭ povas uzi nombrajn vortetojn kun *da*-esprimo. Tio estas malofta, sed povas esti oportuna ekzemple kiam oni ial volas meti la nombrovorton for de tio, kion ĝi nombras.

Da ĉevaloj ili havis sepcent tridek ses.^(Neh.7) Pli klara ol: *Ĉevalojn ili havis sepcent tridek ses.* Normale oni tamen dirus: *Ili havis sepcent tridek ses ĉevalojn.*

Identiga priskribo

Nombraj vortetoj ankaŭ aperas post O-vorto kiel *identiga priskribo*. Tiam ili ne montras nombron, sed numeron aŭ simile.

Vidu "Lingvo Internacia" N-ro 2, paĝoj 20-21.^(OV.218) = ...numero du, paĝoj dudek ĝis dudek unu. La nombrovortoj rolas kiel identigaj priskriboj de la vortoj *numero* kaj *paĝoj*.

La lingvo internacia Esperanto aperis publike en la fino de la jaro 1887.^(OV.145) = ...la jaro mil okcent okdek sep. 1887 estas identiga priskribo de *jaro*. Legu pri jaroj en "Datoj".

Ni loĝas en ĉambro tricent tridek tri en tiu hotelo.

La respondo troviĝas sur la paĝo mil ducent ok.

Normale oni povus same bone uzi *vicordan nombrovorton* (kun A-finaĵo): *la dua numero, la jaro 1887-a, la tricent-tridek-tria ĉambro*. Sed povas esti diferenco inter vicordo kaj numero. Ekzemple *kvara* signifas, ke estis tri aliaj antaŭe en vicordo, dum *numero kvar* signifas, ke la afero havas la ciferon 4 kiel iaspecan "nomon". En ekz. hoteloj ofte mankas numeroj, kaj tial ekz. ĉambro cent ne estas nepre la centa ĉambro. Kaj se oni staras ĉe la fino de strato, oni povas diri, ke domo numero unu ne estas la unua domo, sed la lasta.

Specialaj uzoj de *unu*

La baza signifo de *unu* estas nombra. Tiu uzo estas klarigita ĉi-antaŭe kune kun la aliaj nombraj

vortetoj. Sed *unu* havas ankaŭ kelkajn specialajn signifojn kaj uzojn.

***Unu* por sameco, unikeco**

Foje *unu* havas apud la baza nombra signifo la kroman nuancon, ke temas pri unu sama afero, aŭ ke io estas sola, unika.

La loĝantoj de unu regno estas samregnanoj, la loĝantoj de unu urbo estas samurbanoj, la konfesantoj de unu religio estas samreligianoj.^(FE.37) = *La loĝantoj de unu sama regno...*

Unu leĝo kaj unu rajto estu por vi, kaj por la fremdulo, kiu loĝas kun vi.^(Nm.15) Ne estu alia leĝo aŭ alia rajto por la fremdulo.

Li akompanis Ibon hejmen kaj dormis kun li en unu lito.^(FA4.91) = *...en unu kaj sama lito.*

Ununura = "sola en sia speco, unika". Vidu *nur*.

***Unu* por individueco**

Unu estas ofte uzata antaŭ O-vorto por montri individuecon aŭ identecon. Tiam *unu* ofte kontrastas al *alia*.

Ŝin trafis unu malfeliĉo post la alia.^(FA3.77)

Unu kokino sidis apud la alia.^(FA3.36)

Mi neniun nomas, sed ĉi tie troviĝas unu kokino, kiu volas senplumiĝi, por bele aspekti; se mi estus koko, mi ĝin malestimus.^(FA3.36)

En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino.^(FE.15)

Pronomeca *unu*

Unu estas ankaŭ uzata individuece sen posta O-vorto. Ofte oni povas diri, ke O-vorto estas subkomprenata, sed foje aldono de O-vorto nur ĝenus. Tiam *unu* estas uzata pronomece.

Ŝi estis unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.^(FE.11)

Unu el ili estis juna kaj bela kiel anĝelo.^(M.202)

Unu babilis, alia kantis.^(FA2.134)

Unuj

Kiam individueca aŭ pronomeca *unu* estas uzata pri pluraj individuoj, ĝi ricevas la finaĵon J.

En la Adresaro **unu**j nomoj kaj adresoj estas skribitaj per ortografio esperanta kaj aliaj per la diversaj ortografioj naciaj.^(OV.80)

Dum **unu**j artikoloj alportas al nia afero rondon da novaj amikoj, multaj aliaj, skribitaj nelerte, tute perdiĝas sen rezultato.^(OV.93)

El ŝiaj multaj infanoj **unu**j estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.^(FE.12)

Unuj (studentoj) kun gaja rideto sur la buŝo, aliaj meditante, aliaj en vigla interparolado, unuope aŭ duope forlasas la universitatan korton.^(M.139)

En ekstremaj okazoj eĉ unikeca *unu* povas ricevi J-finaĵon.

Mi [...] alkalkulas min al [...] popolo, kies tuta historia misio konsistas [...] en la unuigo de la nacioj en la celado al "unu Dio", t.e. **unu**j idealoj por la tuta homaro.^(L1.106) Ĉiu el la diversaj idealoj estas unika en sia speco.

Unujn

La formo *unu* ne povas ricevi la finaĵon N. Tio estas baza regulo, kiu ĉiam validas, ĉu *unu* montras nombron, ĉu ĝi montras individuecon, ĉu unikecon: **Unu** mi renkontis en Londono, alian en Parizo. Neniam uzu la formon *unun*.

Sed la formo *unuj* ja povas ricevi N-finaĵon, ĉar *unuj* neniam povas esti nombrovorto. Ĝi ĉiam montras individuecon aŭ unikecon. La formo *unujn* estas tamen bezonata nur treege malofte: **Unujn** mi renkontis en Londono, aliajn en Parizo.

Kelkaj volas, ke *unu* povu ricevi N-finaĵon, kiam ĝi montras individuecon. Kelkaj eĉ eksperimente praktikas tion: *Mi trovis nek **unun**, nek la alian.* Estas vero, ke la regulo, kiu malpermesas *unun*, sed permesas *unujn*, estas stranga el vidpunkto de logiko. Sed ĝi estas tre bona el vidpunkto de praktika uzado. En la praktiko la nombra, unikeca kaj individueca uzoj de *unu* ne estas strikte distingeblaj. Estas multaj limokazoj, kaj tial la simpla regulo, ke *unu* neniam havu N-finaĵon, estas tre praktika. Oni ne bezonas cerbumi ĉiufoje, ĉu *unu* montras nombron, unikecon aŭ individuecon. *Unuj* tamen ĉiam montras individuecon aŭ unikecon, kaj tial ne estas problemo uzi post ĝi N-finaĵon, se la frazrolo tion postulas. Uzado de *unun* kaŭzus nur konfuzon sen alporti multe da praktika utilo.

Duondifina artikolo

Individueca *unu* povas montri, ke afero estas konata al la parolanto, sed ne al la aŭskultanto. Tiel estas en kelkaj el la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Tiam *unu* rolas kiel difinilo. Tio estas speciale klarigita en "Aliaj difiniloj".

Unu, iu kaj certa

Ofte oni legas, ke individueca *unu* estas egala al *iu*. Tio ne estas vera. Ambaŭ estas individuecaj

vortoj, sed ili montras malsamajn nuancojn.

Individueca *unu* montras, ke la parolanto bone scias, pri kiu individuo li parolas (sed la aŭskultanto ne scias). *Iu* montras, ke la identeco de la priparolata individuo estas nekonata aŭ neklara, aŭ ke la identeco ne estas grava.

Mi pensas, ke loĝas ĉi tie unu el viaj amikoj. Mi scias, kiu el viaj amikoj ĉi tie loĝas.

Mi pensas, ke loĝas ĉi tie iu el viaj amikoj. Mi (verŝajne) ne scias, kiu el viaj amikoj loĝas ĉi tie.

Ofte oni povas uzi *iu* anstataŭ *unu*, kiam ne estas grave montri, ĉu la individuo estas konata al la parolanto. Sed *unu* estas pli preciza. Ĝi montras, ke la parolanto ja scias la identecon.

Certa havas interalie signifon similan al individueca *unu*, sed *certa* estas pli forta. Ĝi emfaze montras, ke io estas certe konata al la parolanto (sed verŝajne ne al la aŭskultanto): *En certaj okazoj multe da saĝo estas pli malbona, ol se oni ĝin tute ne havus.*^(Rz.9) *La esperantismo estas forte ligita kun certa interna ideo.*^(OV.377) *Hieraŭ vizitis min certa sinjorino Schmidt.*

Evitado de *unu*

La multspeca uzo de *unu* ŝajnas stranga al iuj, interalie ĉar lernolibroj malofte klarigas tion. Tial multaj preferas uzi *unu* nur en pure nombra rolo, kaj preferas por la aliaj signifoj la vortojn *iu(j)*, *kelka(j)* kaj *certa(j)*. Tio estas malriĉigo de la lingvo, ĉar ĉiuj ĉi vortoj esprimas malsamajn nuancojn, kaj ĉiuj tiuj nuancoj estas bezonataj.

Unu... la alia

Pronomeca *unu* estas parto de la esprimo *unu... (la) alia*, per kiu oni montras reciprokecon.

Unu... (la) alia reprezentas tutan mallongigitan frazon. *Unu* normale estas subjekto en la plena frazo, kaj *(la) alia* estas objekto aŭ havas alian nesubjektan rolon.

Tiuj gejunuloj amas unu la alian. -> *Tiuj gejunuloj amas. Unu amas la alian.* Ĉiu el ili amas ĉiun alian el ili.

Ili donis florojn unu al alia. -> *Ili donis florojn. Unu donis florojn al alia.* Ĉiu el ili donis florojn al ĉiu alia el ili.

Li kunigis kvin tapiŝojn unu kun la alia.^(Er.36) Li kunigis unu tapiŝon kun la alia.

Oni povas preskaŭ ĉiam uzi *unu... (la) alia* sen J-finaĵoj. Laŭbezone oni tamen povas aldoni J-finaĵon al *alia*. Ankaŭ *unu* povas ricevi J, sed tio tre malofte estas bezonata: *La junaj knabinoj kaj junuloj ĉe la lageto babilas unuj kun la aliaj.*^(FA4.92) Unuj el ili babilas kun aliaj el ili. Iafoje oni devas uzi la formon *unu(j)*: *La registaroj ĵetas la homojn unujn kontraŭ la aliajn.* = *La registaroj ĵetas unujn homojn kontraŭ la aliajn homojn.*

Oni ankaŭ povas uzi *reciproke* kune kun *unu... la alia* por emfazi la reciprokecon: *Vi ne estas reciproke egalaj unu al la alia en la regiono de la spirito.*^(FA3.76)

Oni neniam uzu la pronomon *si* kune kun *unu... la alia*. Ne diru: **Ili amas **sin** unu la alian.**
Diru simple: *Ili amas unu la alian.*

Alternativoj al unu... la alia

Anstataŭ *unu... la alia* oni povas kelkfoje uzi la vorton *reciproke* kune kun *si* aŭ alia pronomo.

*La knabino kaj la knabo kisis **sin reciproke**.*^(FA2.80) = *La knabino kaj la knabo kisis unu la alian.*

*Ĉiuj **sin reciproke** komprenas.* = *Ĉiuj komprenas unu la alian.*

*Ili **reciproke** turnas **al si** la dorson.* = *Ili turnas la dorson unu al la alia.*

*Ni donis **al ni reciproke** la manojn.*^(FA3.77)

Oni povas ankaŭ uzi *inter* prefiksece ĉe verbo, ofte kune kun *si* aŭ alia pronomo, aŭ la esprimon *inter si* (*inter ni*, *inter vi*), kiu ĉiam signifas *unu kun la alia* aŭ simile.

*Ili **sin interakuzas**.* = *Ili akuzas unu la alian.*

*Ili **interparolas**.* = *Ili parolas unu kun la alia.*

*En la interkona vespero la kongresanoj **interkonatiĝas**.* = *...la kongresanoj ekkonas unu la alian.*

*Ili estis tre amikaj **inter si**.*^(BV.58) = *Ili estas tre amikaj unu al la alia.*

*"Lingvo Internacia" kaj "lingvo tutmonda" estas du tute malsamaj objektoj, kiujn miksi **inter si** oni neniel devas.*^(FK.259) = *...miksi unu kun la alia...*

*Ni devas **interparoli**.* *Ni devas paroli **inter ni**.* = *Ni devas paroli unu kun la alia.*

*Vi devas bone rilati **inter vi**.* = *Vi devas bone rilati unu kun la alia.*

*Ni **reciproke** dividos **inter ni** malĝojon kaj ĝojon.*^(FA3.18) = *Ni dividos malĝojon kaj ĝojon unu kun la alia.* Ĉi tie *reciproke* emfazas la reciprokecon.

En la esprimo *inter si* ne ĉiam validas la normalaj reguloj por *si*. Vidu "*Si en fiksitaj esprimoj*".

Foje la pronomo *si* sola montras reciprokecon, sed tio eblas nur kiam la kunteksto ne lasas dubon pri la senco: *Ili **sin** kisas!*^(Rz.79) = *Ili kisas unu la alian!* -- *Sinjoroj **sin** batas, servantoj vundojn ricevas.*^(PE.2330) = *Sinjoroj batas unu la alian...*

Iafoje, kiam la kunteksto klare komprenigas, ke temas pri reciproka ago, oni tute ne bezonas aparte montri tion: *Ili parolis.* = *Ili parolis unu kun la alia.* -- *La knabino kaj la knabo kisas.* = *...kisas unu la alian.* -- *Vi devas bone rilati.* = *...rilati inter vi.*

O-vortaj nombrovortoj

Aliaj nombrovortoj ol la nombraj vortetoj estas radikvortoj, kiuj bezonas finaĵon. Baze ili estas uzataj kun O-finaĵo.

ON-vortoj

ON-vortoj montras partajn nombrojn. Vidu la sufikson ON.

duono = $\frac{1}{2}$
triono = $\frac{1}{3}$
dekono = $\frac{1}{10}$
dekduono = $\frac{1}{12}$
centono = $\frac{1}{100}$
milono = $\frac{1}{1000}$
k.t.p.

Duono, triono kaj sesono faras unuonon. $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \frac{1}{6} = 1$. *Unuono* estas tamen tre malofta vorto. Ĉi tie eblus simple uzi *unu*.

Ĉe iaj onoj povas estiĝi konfuzo, se oni ne elparolas tre klare.

$\frac{200}{1000} = \text{ducent milonoj}$
 $\frac{2}{100000} = \text{du centmilonoj}$

Necesas en tiaj ĉi okazoj elparoli kun klaraj paŭzetoj inter la vortoj por eviti miskomprenojn.

Altaj nombrovortoj

miliono = 1.000.000 (ses nuloj)
miliardo = 1.000.000.000 (= naŭ nuloj)
biliono = 1.000.000.000.000 (= dek du nuloj)
triliono = 1.000.000.000.000.000.000 (= dek ok nuloj)

Tre malofte uzataj estas *kvadriliono* (24 nuloj), *kvintiliono* (30 nuloj), *seksiliono*^o (36 nuloj), *septiliono*^o (42 nuloj), *oktiliono*^o (48 nuloj), *noniliono*^o (54 nuloj) kaj *deciliono*^o (60 nuloj).

Nuraj kuriozaĵoj estas la jenaj apenaŭ uzataj nombrovortoj: *undeciliono*^o (66 nuloj), *duodeciliono*^o (72 nuloj), *tredeciliono*^o (78 nuloj), *kvatuordeciliono*^o (84 nuloj), *kvindeciliono*^o (90 nuloj), *seksdeciliono*^o (96 nuloj), *septendeciliono*^o (102 nuloj), *oktodeciliono*^o (108 nuloj), *novemdeciliono*^o (114 nuloj), *vigintiliono*^o (120 nuloj) kaj *centiliono*^o (600 nuloj). Vortoj kiel **biliardo**, **triliardo**, **kvadriliardo** k.t.p. tute ne ekzistas en Esperanto (same kiel en plej multaj naciaj lingvoj).

La Angla kaj la Rusa lingvoj donas tute aliajn valorojn al iuj el siaj similaj nombrovortoj. La Esperantaj vortoj tamen sekvu la plimulton de la lingvoj, kaj havu ĝuste la ĉi-antaŭe montritajn signifojn, neniujn aliajn. La ĉiutaga lingvo tamen bezonas normale nur la vortojn *miliono* kaj *miliardo*, iafoje *biliono*. (Rimarku, ke la informoj en PIV pri tiuj ĉi vortoj estas malaktualaj, ĉar pluraj lingvoj intertempe ŝanĝiĝis.)

Vidu ankaŭ la neoficialajn sufiksojn ILION kaj ILIARD. Legu ankaŭ pri prefiksoj de mezurunuoj.

Nulo

La O-vorto *nulo* estas nomo de la cifero 0: *Unu miliono estas skribata per unuo kaj ses **nuloj***. Ĝi povas ankaŭ esti uzata sen finaĵo: *nul*.

J-finaĵo kaj N-finaĵo

O-vortaj nombrovortoj ricevas la finaĵojn J kaj N laŭ la samaj reguloj kiel aliaj O-vortoj.

*Kiam vi havos rikolton, vi donos **kvinonon** al Faraono.*^(Gn.47)

*El multaj **milonoj** fariĝas **milionoj**.*^(PE.467)

*Mi ricevis dudek kvin **centonojn**.*

*Ŝi havas pli ol dek **milionojn**.*

*La malprofito atingis sumon de kvardek sep **miliardoj**.*

*Ŝi vidis pli ol dek **milionojn**.*

*Post la sumo ŝi alskribis tri **nulojn**.*

Da

O-vortaj nombrovortoj ne povas rekte priskribi O-vorton. Oni devas antaŭ la kalkulata afero meti rolvorteton. Normale oni uzas *da*, sed ankaŭ ekz. *de* aŭ *el* povas aperi. En tiaj konstruoj la nombrovorto estas ĉefvorto kaj la kalkulata afero estas priskribo de ĝi.

*Li havas du **miliardojn** da dolaroj.*

*Ŝi vidis pli ol dek **milionojn** da homoj.*

ON-vortoj povas rekte priskribi, se oni uzas ilin kun A-finaĵo ("A-vortaj nombrovortoj"), sed kun O-finaĵo ankaŭ ON-vortoj bezonas rolvorteton.

*Unu tago estas **tricent-sesdek-kvinono** aŭ **tricent-sesdek-sesono** de jaro.*^(FE.14)

Nombraj vortetoj kun O-finaĵo

Ankaŭ nombraj vortetoj povas fariĝi O-vortoj. Tiaj O-vortoj montras ian aferon kun rilato al la nombro, aŭ grupon kun tiom da aferoj.

Antaŭ O-finaĵo oni ĉiam kunskribas plurvortan nombrovorton. Por klareco oni povas uzi dividostrekojn, kie origine estis spacetoj (vidu "Nombraj vortetoj").

unu -> *unu* = la cifero 1, baza kalkulelemento, elementa kvanto, unito (ekz. metro, kilogramo, ampero k.t.p.)

du -> *duo* = la cifero 2, paro, duopo

dek du -> *dek-duo* aŭ *dekduo* = la nombro 12, grupo de 12 aferoj

dudek tri -> *dudek-trio* aŭ *dudektrio* = la nombro 23, grupo de 23 aferoj

kvarcent -> *kvarcento*

du mil kvincent -> *du-mil-kvincento* (prefere ne *dumilkvincento*)

Li iris kaj stariĝis al la ekzameno kaj alportis hejmen jam ne "duon" sed "kvaron" kaj "kvinon".^(Gm.56) Temas pri sistemo de lernejoj notoj. *Kvaro* = "bone", *kvino* = "bonege".

Ankaŭ ĉi tiaj O-vortoj bezonas *da* por kalkuli ion.

*Mi aĉetis **dekon** da ovoj.*^(FE.32)

*Mi aĉetis **dekduon** (aŭ **dek-duon**) da kuleroj kaj du **dekduojn** da forkoj.*^(FE.14)

*Mi havas **centon** da pomoj.*^(FE.14)

Malnova uzo

En la plej unua tempo oni uzis O-vortajn nombrovortojn kiel rektajn priskribojn sen *da*. Tio ne plu estas ebla: *Mi, subskribita, promesas ellerni la proponitan de d-ro Esperanto lingvon internacian, se estos montrita, ke **dek milionoj** personoj donis publike tian saman promeson.*^(UL) Nun necesas diri *dek milionoj da personoj*. Komparu kun simila malnova uzado de *kiom* kaj *tiom* en "Kvantaj vortetoj".

Miksitaj nombroj

Kiam oni miksas nombrajn vortetojn kaj O-vortajn nombrovortojn en unu nombro, iliaj malsamaj reguloj kolizias. Nombraj vortetoj estas rektaj priskriboj de ĉefvorto, dum O-vortaj nombrovortoj mem estas ĉefvortoj kun *da*-esprimo post si. Necesas iel kompromisi. Aŭ oni forlasu *da* ĉe la O-vorta nombrovorto, aŭ oni uzu *da* ankaŭ post nombra vorteto. Iafaje oni povus akcepti frazojn kun du malsamspecaj objektoj.

Nombraj vortetoj kaj ON-vortoj kune

*Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas naŭ frankojn; tial du metroj kostas **kvar kaj duonon** frankojn (aŭ da frankoj).*^(FE.14)

Kaj *kvar kaj duonon frankojn* (kun du objektoj), kaj *kvar kaj duonon da frankoj* (kun *da* rilate al nombra vorteto), estas iom strangaj. Nuntempe oni preferas uzi ON-vorton kun A-finaĵo en ĉi tiaj okazoj: *kvar kaj duonan frankojn*. Tio estas rekomendinda.

Nombraj vortetoj kaj altaj nombrovortoj kune

10.300.978 \$ = *dek milionoj tricent mil naŭcent sepdek ok dolaroj*. Mankas *da* antaŭ *dolaroj*, kvankam *milionoj* ĝin bezonus.

Li havas dek milionojn tricent mil naŭcent sepdek ok dolarojn. Estas du malsamspecaj objektoj.

*Li havas dek milionojn tricent mil naŭcent sepdek ok **da** dolaroj*. *Da* aperas post nombra vorteto.

Ne ekzistas fiksitaj reguloj, kiel elturniĝi en tiaj ĉi okazoj. Eble estas rekomendinde en tiaj miksitaj nombroj ĉiam uzi *da*: *unu miliono (kaj) unu **da** dolaroj*. *Da* post nombraj vortetoj estas ja nekutima, sed ne erara.

Ofte aperas la ideo solvi tiun ĉi problemon per transformado de la O-vortaj nombrovortoj en nombrajn vortetojn: **milion, miliard, bilion...**. Tio estus tro drasta ŝanĝo de la lingvo (kaj **miliard** estus tre malfacile elparolebla). Leviĝus ankaŭ la demando, kiel akcenti la novajn vortojn. Ĉu oni diru **millon** (laŭ la normala akcentoregulo), aŭ **miliOn** (kontraŭ la regulo)? Oni rimarku, ke **millon** konfuziĝus kun la vorto *milio* + N-finaĵo. Se oni uzas apostrofon, *miliOn'*, la vorto restas O-vorto, kaj oni tamen devas uzi *da* (kaj iafoje J kaj N.) Aliaj proponis **mIljon, mIljard, bIljon...**.

A-vortaj nombrovortoj

Nombraj vortetoj kun A-finaĵo

Se oni aldonas la finaĵon A al nombra vorteto, oni kreas A-vorton, kiu montras pozicion en vicordo. Ordinara A-vorto povas havi diversajn signifojn laŭ la kunteksto (vidu "Vortfarado - A-finaĵo"), sed nombra vorteto kun A-finaĵo ĉiam montras vicordon.

unua = en pozicio numero unu en vicordo (havanta neniun antaŭ si)

dua = en pozicio numero du en vicordo (havanta unu antaŭ si)

tria = en pozicio numero tri en vicordo (havanta du antaŭ si)

kvara = en pozicio numero kvar en vicordo (havanta tri antaŭ si)

deka = en pozicio numero dek en vicordo (havanta naŭ antaŭ si)

Vicordaj nombrovortoj ricevas J-finaĵon kaj N-finaĵon same kiel ordinaraj A-vortoj.

*La **sepan** tagon de la semajno Dio elektis, ke ĝi estu pli sankta, ol la ses **unuaj** tagoj.*^(FE.12)

Se oni aldonas A-finaĵon al plurvorta nombro, oni povas skribi aŭ kunmetite aŭ kiel apartajn vortojn. Ĉiuokaze oni metas A-finaĵon nur laste. Se oni kunscribas, oni povas uzi dividostrekojn por klareco. Tiam oni metu la strekojn tie, kie estas spacetoj en la origina nombro ("Nombraj vortetoj"). Iuj opinias, ke kunscribado estas deviga, sed la Fundamento uzas ambaŭ skribmanierojn. Kunscribado kun dividostrekoj povas esti pli klara (eble ankaŭ pli logika), sed la elekto estas libera.

*Hodiaŭ estas la **dudek sepa** (tago) de Marto.*^(FE.12) = ...*dudek-sepa* (aŭ *dudeksepa*)...

Georgo Vaŝington estis naskita la **dudek duan** de Februaro de la jaro **mil sepcent tridek dua**.^(FE.12) = ...dudek-duan... ...mil-sepcent-tridek-dua. Aŭ dudekduan, sed ne *milsepcenttridekdua*, kiu estas tro malklara.

Januaro estas la unua monato de la jaro, Aprilo estas la kvara, Novembro estas la **dek-unua**, Decembro estas la **dek-dua**.^(FE.12) = ...dek unua... ...dek dua.

La **dudeka** (tago) de Februaro estas la **kvindek-unua** tago de la jaro.^(FE.12) = ...kvindek unua...

Tio okazis en la **kvindekaj** jaroj. = ...iam en la jaroj de 1950 ĝis 1959 inkluzive.

Ŝi estas la **dua** plej bona en nia klaso, kaj mi estas la **tria**. Nur unu estas pli bona ol ni.

Kun O-finaĵo, kaj kun la sufiksoj OBL, ON kaj OP oni ĉiam devas kunsribi ĉi tiajn nombrojn.

Kiam oni uzas vicordan esprimon apud nombra vorteto, oni metu la vicordan esprimon unue por klareco.

Tio okazis iam en la **unuaj dek** tagoj. Se oni dirus la **dek unuaj tagoj** estus risko, ke oni komprenus **dek** kiel parton de la vicorda esprimo, do kiel la **dek-unuaj tagoj**.

ON-vortoj kun A-finaĵo

ON-vortoj kun A-finaĵo estas ordinaraj A-vortoj.

duona = havanta nur duonon de sia plena grandeco

triona = havanta nur trionon de sia plena grandeco

centona = havanta nur centonon de sia plena grandeco

Ĝi estas longa je **duona** metro. Ĝia longo estas 50 centimetroj.

Kvaronan horon li restis. Li restis dek kvin minutojn.

Altaj nombrovortoj kun A-finaĵo

Altaj nombrovortoj kun A-finaĵo estas ordinaraj A-vortoj, kiuj teorie povas havi diversajn signifojn laŭ la kunteksto (vidu "Vortfarado - A-finaĵo"). Sed en la praktiko preskaŭ nur vicorda signifo aperas: *Nia **miliona** kliento ricevos specialan donacon.*

Nula

Nulo estis origine ordinara O-vorto. Vidu "Nombraj vortetoj". *Nula* estas do ordinara A-vorto, kaj teorie povus esti uzata kun diversaj signifoj laŭ la kunteksto, ekz. kun vicorda signifo: *je la **nula** horo kaj tridek minutoj*. En la praktiko ĝi estas uzata preskaŭ nur kun la signifo "neekzistanta, senvalora, nevalida": *Bruo potenco, **nula** esenco.*^(PE.203)

Miksitaj nombroj kun A-finaĵo

Vicordaj A-vortoj el *miksitaj nombroj* estas teorie eblaj, sed apenaŭ rekomendindaj: **nia du-milion-unua kliento**. Oni uzu prefere esprimojn kun *numero*: *nia kliento numero du milionoj unu*.

E-vortaj nombrovortoj

Nombrovortoj kun E-finaĵo havas la samajn vicordajn signifojn kiel la respondaj A-formoj. La skribomanieroj estas la samaj kiel ĉe la A-vortoj.

unue = en la unua pozicio

due = en la dua pozicio

dek-due, dek due = en la 12-a pozicio

naŭcent-naŭdek-naŭe = en la 999-a pozicio

Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prunto; trie mi petas vin ankaŭ poste prunti al mi, kiam mi bezonos monon.^(FE.14)

Kiu venis unue, muelas pli frue.^(PE.1121)

ON-vortoj kun E-finaĵo

ON-vortoj kun E-finaĵo estas ordinaraj E-vortoj.

Ĝi estas trione el plasto, trione el ligno, kaj trione el metalo.

Tiu monto estas eĉ ne centone tiel alta kiel Monto Everesto. = La alteco de tiu monto estas eĉ ne unu centono de la alteco de Monto Everesto.

Iele, iome, duone malbone.^(PE.747)

Altaj nombrovortoj kun E-finaĵo

Altaj nombrovortoj kun E-finaĵo estas ordinaraj E-vortoj. Komparu kun la A-finaĵaj formoj.

Nuanciloj de nombrovortoj

Rolvortetoj kiel nuanciloj de nombro

La rolvortetoj *ĉirkaŭ*, *de*, *ĝis*, *inter*, *super*, *sub* kaj *po* povas stari antaŭ nombrovortoj por ilin nuanci en diversaj manieroj.

Restas ĉirkaŭ dek personoj.^(Rz.43) = *Restas proksimume dek personoj.*

Ĝis ducent homoj povas eniri. = *Maksimume ducent homoj povas eniri.*

Ili kostas de kvin ĝis dek kronojn. = *Ili kostas minimume kvin kaj maksimume dek kronojn.*

Mi vidis inter cent kaj ducent homojn. = *Mi vidis minimume cent kaj maksimume ducent homojn.*

Li havas super mil markojn. = *Li havas pli ol mil markojn.*

Kelkaj varoj kostas sub tricent dinarojn. = *Kelkaj varoj kostas malpli ol tricent dinarojn.*

Aranĝu ilin en du vicoj, po ses en vico.^(Lv.24) = *Aranĝu ilin en du vicoj, ses en ĉiu vico.*

Super kaj *sub* estas apenaŭ uzataj kiel nuanciloj en la praktiko. Ili estas menciitaj ĉi tie nur por kompleteco. Kutime oni uzas *pli ol* kaj *malpli ol*. Legu ankaŭ pri la signifo de po.

En ĉi tiaj frazoj la rolvortetoj neniel koncernas eventualan postan O-vorton, sed havas sencon nur por la nombro. Se oni forprenas la nombrovorton, ankaŭ la nuancilo devas malaperi, ĉar ĝi ne plu havas sencon.

Restas ĉirkaŭ dek personoj.^(Rz.43) -> *Restas personoj.* **Restas ĉirkaŭ personoj** ne havas sencon.

Mi vidis inter cent kaj ducent homojn. -> *Mi vidis homojn.* **Mi vidis inter homojn** ne havas sencon.

Oni vidas, ke tiuj ĉi rolvortetoj ne montras frazrolon, kiam ili nuancas nombrojn. Ili ne estas rolmontriloj, sed havas ian E-vortecan rolon. *Ĉirkaŭ*, *de*, *ĝis*, *super* kaj *sub* estas eĉ interŝanĝeblaj kun E-vorto aŭ esprimo kun E-vorteca vorteto: *ĉirkaŭ* = *proksimume*, *de* = *minimume*, *ĝis* = *maksimume*, *super* = *pli ol*, *sub* = *malpli ol*.

Nuanciloj antaŭ subjekto

Tiaj ĉi nuanciloj povas aperi antaŭ subjekto.

Supre sur latoj kaj stangoj sidis ĉirkaŭ cent kolomboj.^(FA2.68) *Ĉirkaŭ cent kolomboj* estas subjekto de *sidis*. Subjekto ne havu rolmontrilon. *Ĉirkaŭ* do ne montras frazrolon ĉi tie. Ĝi rilatas nur al la nombro.

El ĉiuj rampaĵoj de la tero laŭ iliaj specoj, po paro el ĉiuj eniru kun vi.^(Gn.6) Subjekto de *eniru* estas *po paro*. *Po* do ne povas esti rolmontrilo ĉi tie, ĉar subjekto estu sen rolmontrilo.

Nuanciloj kune kun veraj rolmontriloj

Nombrovortaj nuanciloj povas aperi kune kun veraj rolmontriloj, kiuj montras la frazrolon de la tuta esprimo.

Ĝi estis virino, kiu povis havi la aĝon de ĉirkaŭ sesdek jaroj.^(M.22) *Ĉirkaŭ* koncernas nur la nombron *sesdek*. *De* montras la frazrolon de la tuta esprimo *ĉirkaŭ sesdek jaroj*.

Nenie en la ĉirkaŭ cent jaroj la loko estis pli ŝanĝita, ol en unu malgranda frukta ĝardeno.^(BV.7) La tempa komplemento havas la rolvorteton *en*. *Ĉirkaŭ* estas nura nuancilo de la nombro *cent*.

Li havas aĝon de ĉirkaŭ 50 jaroj. La tuta esprimo *de ĉirkaŭ 50 jaroj* estas priskribo de la vorto *aĝon*. La rolvorteto *de* ligas la priskribon al ĝia ĉefvorto. *Ĉirkaŭ* nur nuancas la nombron.

Ili povas kuŝi ok ĝis naŭ jarojn.^(H.150) La frazparto *ok ĝis naŭ jarojn* estas tempodaŭra komplemento, kiu devas havi ian rolmontrilon. Ĉi tie ĝi havas N-finaĵon. *Ĝis* nur nuancas la nombrojn.

Estis tiel malvarme, ke ili devis kuŝi sub po tri kovriloj. *Sub po tri kovriloj* estas loka subkomplemento. *Po* nur estas nuancilo de *tri*.

Li havas ĉirkaŭ mil markojn. La objekto *ĉirkaŭ mil markojn* bezonas la finaĵon N. *Ĉirkaŭ* nur nuancas la nombron *mil*.

Neunueca uzo

Se oni opinias, ke tiaj ĉi nuanciloj ne estas rolmontriloj, tiam oni ja uzas N kaj aliajn rolmontrilojn kune kun ili, kiam tio estas bezonata. La ĉi-antaŭaj klarigoj estas verkitaj laŭ tia opinio. Sed se oni tamen opinias, ke ili estas veraj rolmontriloj, tiam oni neniam uzas la finaĵon N kune kun ili, kaj ankaŭ forlasas diversajn aliajn rolmontrilojn.

Zamenhof hezitis pri la afero. Li foje uzis nombrovortajn nuancilojn kiel verajn rolmontrilojn forlasante la finaĵon N ekz. ĉe objektoj. Alifoje li uzis ilin laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj. La nuancilon *ĉirkaŭ* li uzis en ambaŭ manieroj. La nuancilon *po* li uzis normale nur kiel rolmontrilon, sed li skribis, ke ankaŭ uzado kun N estas korekta ("Lingvaj Respondoj" p. 40). Li eĉ mem uzis *po* tiel almenaŭ unu fojon. La aliajn nuancilojn Zamenhof uzis tiel malofte, ke estas malfacile diri, kiajn regulojn li sekvis. Unueca principo por ĉiuj ĉi nuanciloj ne estas do trovebla ĉe Zamenhof.

Ŝi sidis tie ĉirkaŭ dek minutoj.^(M.180) La tempodaŭra komplemento ne havas alian rolmontrilon ol *ĉirkaŭ*.

La sola presado de nia gazeto kostas ĉirkaŭ 500 rublojn ĉiujare.^(OV.126) La kosta komplemento havas la rolfinajaĵon N. *Ĉirkaŭ* estas do nur nuancilo de nombro ĉi tie.

Li povas veni nur sufiĉe malfrue - ĉirkaŭ horo antaŭ noktomezo.^(BV.52) *Ĉirkaŭ* rilatas al subkomprenita *unu*, sed ĝi estas ĉi tie ankaŭ la sola rolmontrilo de *horo*.

Ekzistas ankaŭ [...] lernolibroj, kiuj kostas de 15 ĝis 50 centimoj por ekzemplero.^(OV.163) La kosta komplemento ne havas N-finaĵon.

*Al ĉiu el la infanoj mi donis **po** tri pomoj.*^(FE.14) La objekto *tri pomoj* ne havas N-finaĵon. *Po* estas do iel rolmontrilo de objekto ĉi tie.

*Mi fumadis cigaredojn **po** dudek kvin rubloj por cento.*^(Rz.60) Normale oni uzas *por* en ĉi tiaj esprimoj, ĉar temas pri prezo, sed ĉi tie *po* transprenis ankaŭ la rolon de *por*.

*La skribantoj de artikoloj devas dissendi **po** unu presitan ekzempleron al siaj korespondantoj.*^(OV.100) En tiu ĉi ekzemplo Zamenhof ja uzis N-finaĵon kune kun *po*, kvankam li normale ne faris tion.

Nuntempe oni kutime uzas ĉiujn ĉi nuancilojn nur kiel nuancilojn, kaj ne kiel rolmontrilojn - krom *po*. Pri *po* la lingvouzo varias. Iuj sekvas la Zamenhofan (kaj Fundamentan) modelon, aliaj sekvas la samajn regulojn kiel por ekz. *ĉirkaŭ*.

Konkludo

Por *ĉirkaŭ*, de kaj *ĝis* la afero ŝajnas klara. Oni uzu ilin kiel nuancilojn de nombro. Se la tuta frazparto bezonas rolmontrilon (N aŭ rolvorteton), oni uzu tian.

Pri *po* oni tamen povas agi laŭplaĉe. Pro la Zamenhofa kaj Fundamenta uzo restas ĉiam korekte uzi *po* kiel rolmontrilon de la posta esprimo. Oni do povas ĉiam forlasi N post *po*. Tio foje povas esti konfuzokrea (ekzemple kiam mankas N-finaĵo ĉe objekto). Aliffoje tio estas eleganta. Oni povas ankaŭ ĉiam uzi *po* kiel nuran nuancilon de nombro almetante ĉiam la bezonatajn rolmontrilojn. Tio estas tre klara, sed iafoje povas esti iom peza. Apenaŭ havas sencon disputi pri tio, kiu el la du uzoj estas preferinda. Praktike ambaŭ bone funkcias.

Ĉe tiaj esprimoj de prezo, en kiuj oni normale uzus *por*, la Zamenhofa uzado de sola *po* estas rekomendinda: *Ili vendas terpomojn **po** dudek kronoj por kilogramo.* Estus nenecese peze diri *...por po dudek kronoj...*

Laŭ PIV kaj PAG oni ankaŭ povus uzi *po* prefiksece: **po-du**, **pocent**. Tio estus komplete erara, kaj estas nepre evitenda. Se oni tiel uzus *po*, oni devus same uzi *ĉirkaŭ* kaj aliajn nuancilojn de nombro: **ĉirkaŭ-du**, **ĝis-cent**....

Pli ol, malpli ol

Nombra esprimo povas ankaŭ havi *pli ol* aŭ *malpli ol* kiel nuancilon.

*Ĝi estos konstruata **pli ol tri** jarojn.*^(FE.25) *Pli ol tri* = "nombro kiu superas tri". Oni povus argumenti, ke la frazo estas mallongigo de *...konstruata pli da jaroj ol tri jaroj*. Sed tiam la N-finaĵo devus malaperi. La Fundamenta frazo, kiu ja havas N-finaĵon, montras, ke tia rezonado estus erara. *Pli ol tri* ne estas mallongigo. *Pli ol* rilatas nur al la nombrovorto *tri*. La tutaĵo *pli ol tri* rolas kiel priskribo de *jarojn*, kiu devas havi N-finaĵon, ĉar ĝi estas tempodaŭra komplemento.

*Vi devas kuri **pli ol cent** mejlojn.*^(FA2.71)

*Ĉiu ligorajta grupo esperantista sendas al la Kongreso siajn delegitojn, kiuj devas havi la aĝon de **ne malpli ol 21** jaroj.*^(L1.133)

Pri *pli* vidu ankaŭ "Pli-Plej". Pri *ol* vidu ankaŭ "Kiel kaj ol".

Matematikaj esprimoj

$$2 + 2 = 4$$

Du kaj du faras kvar. / Du plus du estas kvar.
(Pri elparolo de egalsigno vidu ĉi-poste.)

$$10 - 3 = 7$$

Dek minus tri faras sep.

$$22 \times 6 = 132$$

*Dudek du multiplike per ses faras cent tridek du. / Dudekduoble ses estas cent tridek du. /
Dudek du oble ses egalas al cent tridek du.*

$$7:2 = 3,5$$

Sep dividite per du faras tri komo kvin. (Ne uzu punkton anstataŭ komo ĉe decimaloj. Punkto estas uzata kiel decimala signo nur en kelkaj landoj. Esperanto, same kiel plej multaj landoj kaj lingvoj, uzas decimalan komon.)

$$46,987$$

kvardek ses komo naŭ ok sep (ne: *...komo naŭcent okdek sep*)

$$5^3 = 125$$

Kvin je la tria/kuba potenco faras cent dudek kvin. / Kvin potencite per tri estas cent dudek kvin.

Kvin kaj sep faras dek du.^(FE.12) *Dek kaj dek faras dudek.*^(FE.12) *Kvar kaj dek ok faras dudek du.*^(FE.12) *Tridek kaj kvardek kvin faras sepdek kvin.*^(FE.12) *Kvinoble sep estas tridek kvin.*^(FE.14)

Egalsignon (=) oni povas elparoli kiel *faras* aŭ *estas* aŭ *egalas (al)*, pli-malpli laŭplaĉe: *du kaj du faras kvar, dek minus tri estas sep, du oble du egalas (al) kvar.* *Faras* estas uzata en la Fundamento (vidu ekzemplojn tuj ĉi-antaŭe), sed *estas* aŭ *egalas (al)* estas hodiaŭ pli oftaj.

Radikaj esprimoj estas elparolataj jene: *La (dua/kvadrata) radiko de dudek kvin estas kvin. / Dudek kvin radikite per du faras kvin. La tria/kuba radiko de ok estas du.*

Pri *plus* kaj *minus* vidu ankaŭ "Kunligaj vortetoj".

Faka lingvaĵo

La ĉi-antaŭaj manieroj elparoli matematikajn esprimojn estas uzataj en ordinara lingvaĵo. Matematikistoj povas bezoni pli mallongajn esprimojn. Diversaj uzoj kaj proponoj ekzistas, sed la speciala faka matematika lingvaĵo ankoraŭ ne estas unueca.

Diversaj mezuroj

9403,5 km = *naŭ mil kvarcent tri komo kvin kilometroj / naŭ mil kvarcent tri kaj duona kilometroj*

8,6 kg = *ok komo ses kilogramoj / ok kilogramoj (kaj) sescent gramoj*

+37,7° = *(plus) tridek sep komo sep gradoj / tridek sep komo sep gradoj super nulo*

49,75 USD = *kvardek naŭ komo sep kvin (Usonaj) dolaroj / kvardek naŭ (Usonaj) dolaroj (kaj) sepdek kvin cendoj*

Vortojn por subunuoj kiel *gramoj* kaj *cendoj* oni povas iafoje subkompreni en tiaj ĉi esprimoj: *tri kilogramoj (kaj) sepcent, kvar dolaroj (kaj) sepdek kvin*. Sed oni atentu, ke ne estiĝu dubo, pri kia subunuo temas.

Frakcistreko

Frakcistreko (la simbolo /) estas elparolata per du vortetoj. La unua estas *po*, kaj la dua povas preskaŭ ĉiam esti *por*, sed ankaŭ ekz. *en*, *sur*, *je* kaj *per* estas uzeblaj, laŭ la kunteksto. Rimarku, ke *po* staras antaŭ la tuta esprimo.

20\$/kg = *po dudek dolaroj por kilogramo* (kosto)

120 km/h = *po cent dudek kilometroj en* (aŭ *por*) *horo* (rapido)

2 MN/m² = *po du meganutonoj sur* (aŭ *por*) *kvadratmetro* (premo)

Ofte oni ankaŭ povas uzi *po* kune kun E-komplemento: *po 120 kilometroj hore*.

Foje oni povas forlasi *po* en tiaj ĉi esprimoj, eventuale aldonante ĉiu. Ekzemple: *cent dudek kilometroj por/en* (ĉiu) *horo*, *dudek dolaroj por* (ĉiu) *kilogramo*, *du meganutonoj por/sur* (ĉiu) *kvadratmetro*.

Kelkaj deziras unuecan manieron elparoli frakcistrekojn. Oni volas uzi nur unu vorteton, kiu troviĝu en la loko de *por*, *en* kaj *sur* en la ĉi-antaŭaj ekzemploj. Laŭ la Zamenhofa uzado *por* havas tian ĝeneralan signifon: *Vi povas lasi ĉe vi por la vendado [...] po 20 kop.* (= kopekoj) ***por ekzemplero***.^(OV.552) Sed *por* povus foje esti miskomprenata. Do ne ekzistas vorto, kiun oni povus absolute ĉiam uzi. Iuj volas tiel uzi *po*, sed la signifo de *po* ne permesas tion. Kaj Zamenhof kaj la Akademio de Esperanto atentigis, ke tia uzado de *po* estas erara. Zamenhof skribis: *Oni ne povas diri "je 80 centimoj po funto" aŭ "30 mejlojn po horo", sed oni devas diri "po 80 centimoj por (ĉiu) funto", "po 30 mejloj en horo".*^(LR.74)

Pri *po* vidu cetere "Aliaj rolvortetoj" kaj "Nuanciloj de nombrovortoj".

Horoj

Por montri horon oni sekvu iun el la ĉi-postaj modeloj. La vortojn *horo* kaj *minutoj* oni tre ofte nur subkomprenas.

3:15 (aŭ 15:15)

Estas la tria (horo) (kaj) dek kvin (minutoj). / Estas dek kvin (minutoj) post la tria (horo).

9:45 (aŭ 21:45)

Estas la naŭa (horo) (kaj) kvardek kvin (minutoj). / Estas dek kvin (minutoj) antaŭ la naŭa (horo).

Por plia klareco oni povas aldoni la esprimojn *en la antaŭtagmezo* aŭ *antaŭtagmeze*, kaj *en la posttagmezo* aŭ *posttagmeze*. Sed oni ankaŭ povas uzi la 24-horan sistemon.

Estas la dek kvina (kaj) dek kvin. Estas dek kvin post la dek kvina.

Estas la dudek unua (kaj) kvardek kvin. Estas dek kvin antaŭ la dudek unua.

Anstataŭ 15 minutoj oni povas uzi *kvarono*, *kvaronhoro* aŭ *kvarona horo*. Anstataŭ 30 minutoj oni ofte uzas *duono*, *duonhoro* aŭ *duona horo*. (Anstataŭ 20 minutoj oni tamen ne uzas *trionhoro* aŭ simile, kvankam tio estus tute logika.)

Ne uzu *de* anstataŭ *post* aŭ *antaŭ* en horesprimoj. Ne diru **duono de la naŭa**. Diru *duono antaŭ la naŭa* aŭ *duono post la naŭa* depende de la celata signifo.

Demandoj pri horo

Horojn oni montras per vicordaj nombrovortoj kun A-finaĵo: *tria*, *naŭa*, *dek-dua* k.t.p. Por demandi pri horo oni do uzas la demandvorton *kiom* + A-finaĵo -> **kioma**.

kiom? -> *tri*, *naŭ*, *dek du*, *dudek unu*...

kioma? -> *tria*, *naŭa*, *dek-dua*, *dudek-unua*...

Kioma horo estas, gardisto?^(FA1.81)

(Ankaŭ ekzistas la slanga esprimo *kiomas?* = "kioma horo estas?" Oni ne uzu ĝin en serioza kunteksto.)

Rolmontriloj de horo

Por montri, kiam io okazas, oni devas uzi rolmontrilon, normale *je*, *antaŭ*, *post*, *ĝis* aŭ *ĉirkaŭ*.

Je kioma horo okazis tio?

*Tio okazis **je** la tria kaj kvardek.*

*Ŝi venos **je** la sepa kaj duono.*

*Ni devas manĝi **antaŭ** la oka.*

***Post** la dek unua horo ĉio devas esti preta.*

*Strangaj aferoj komencas okazi **ĉirkaŭ** la dek dua horo.*

***Ĝis** la dua horo kaj kvarono vi estos liberaj.*

Kiam temas pri horoj, oni ne uzu la rolmontrilon N, ĉar oni riskas konfuzi horon kun dato, kiu ankaŭ estas montrata per vicordaj nombrovortoj: *je la tria* = "je la tria horo", *la trian* = "en la tria tago de la monato".

Datoj

Por montri daton oni sekvu la jenajn modelojn. La vortoj *tago* kaj *en la jaro* estas tre ofte nur subkomprenataj.

Estis la tria (tago) de Decembro (en la jaro) mil naŭcent naŭdek unu.

Hodiaŭ estas la dua (tago) de Majo (en la jaro) mil naŭcent okdek naŭ.

Morgaŭ estos la dudek kvina (tago) de Julio (en la jaro) du mil dek.

Por jaroj oni ankaŭ povas uzi vicordajn nombrovortojn, sed tio fariĝas pli kaj pli malofta: *Estas la lasta de Januaro (en la jaro) mil-okcent-okdek-sepa.*

Inter la tago kaj la monato oni ĉiam uzu *de*, ĉar la vicorda nombrovorto ne rilatas al la monato, sed al la vorto *tago*, kiu normale estas forlasita: *la unua de Majo* = *la unua tago de Majo*, *la dek-tria de Decembro* = *la dek-tria tago de Decembro*. Se oni diras *la unua Majo*, oni parolas pri la unua el pluraj Maj-monatoj.

Rolmontriloj de dato

Por montri la daton, kiam io okazis, oni uzu taŭgan rolmontrilon. Ofte oni uzas la finajon N.

*Ili venos la sepan (tagon) de Marto. = Ili venos **en** la sepa (tago) de Marto.*

*La unuan de Majo ili komencis sian vojaĝon.^(FA3.127) = **En** la unua (tago) de Majo...*

*Mi laboris tie **ĝis** la unua de Aŭgusto mil naŭcent sesdek.*

Antaŭ la lasta tago de Junio vi devas trovi laboron.

Post la dek kvina de Marto ŝi loĝos ĉe mi.

Skribo de dato

Kiam oni skribas daton ekz. ĉe la komenco de letero, oni skribas kutime jene:

lundon la 26-an de Novembro 1997

merkredon la 9-an de Marto 2001

Rimarku la N-finaĵojn ĉe la semajntago kaj la monatotago. Vidu "N por tempopunkto".

Oni povas ankaŭ mallongigi, ekz. *26 Nov. 1997, 9 Mar. 2001*. Oni prefere ne uzu ciferojn por monato, ĉar mallongigoj kiel *9.3.01* ne estas same komprenataj en ĉiuj landoj (ĉu la 9-a de Marto aŭ la 3-a de Septembro?).

Kvantaj vortoj

Kvantaj vortoj iafoje kondukas en aparta maniero. Vortoj kun kvanta signifo povas esti O-vortoj (*multo, kelko...*), A-vortoj (*multa, pluraj...*), E-vortoj (*multe, kelke...*), kaj E-vortecaj vortetoj (*pli, tiom...*).

"Kvantaj O-vortoj"

"Kvantaj A-vortoj"

"Kvantaj E-vortoj"

"Kvantaj vortetoj"

"Grado kaj kvanto"

Ankaŭ la nombraj vortetoj (*unu, du, dek, cent...*) estas kvantaj. Vidu "Nombroj".

Kvantaj O-vortoj

Kvantaj O-vortoj kondukas kiel normalaj O-vortoj. Ofte ili estas priskribataj de *da*-esprimo, kiu montras la konsiston de la kvanto.

*Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi **multon** da pakaĵo.*^(FE.35)

Gramatike la kvanta vorto estas ĉefvorto, sed el senca vidpunkto la *da*-esprimo ofte estas pli grava. Iafoje oni traktas la O-vorton de tia *da*-esprimo kvazaŭ ĝi estus ĉefvorto.

Tiam grandega **multo** da vortoj [...] fariĝus en la skribado tute nediferencigeblaj unu de alia.^(OV.293) Nediferencigeblaj gramatike rilatas al *multo*, sed havas J-finaĵon, ĉar Zamenhof preferis trakti ĝin laŭ *vortoj*, al kiu ĝi sence rilatas. Fakte la frazo iĝus tre stranga, se oni dirus *nediferencigebla* sen J, ĉar la posta esprimo *unu de alia* trudas la ideon de pluraj individuoj.

Grandega **multo** da vortoj fariĝas tute senbezona por lernado.^(OV.302) Ĉi tie Zamenhof sekvis strikte gramatikajn principojn, ĉar en tiu ĉi frazo temas pri unu senbezona amaso.

Anstataŭ *multo*, *malmulto* kaj *kelko* oni plej ofte preferas la E-formojn *multe*, *malmulte* kaj *kelke*. Vidu "Kvantaj E-vortoj". Pri O-vortaj nombrovortoj kiel *duono* kaj *miliono* vidu "O-vortaj nombrovortoj".

Kvantaj A-vortoj

Kvantaj A-vortoj ofte kondukas kiel normalaj A-vortoj.

Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn.^(FE.32)

La ellernado kostis **multan** kaj grandan laboradon.^(FK.245)

Kelkaj homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.^(FE.32)

Ŝi perdis nun unu el la plej utilaj komizoj de sia magazeno kaj troviĝas pro tio en **kelka** embaraso.^(M.77)

Vi faris bedaŭrinde **plurajn** erarojn.

O-vorteca uzo

La A-vortoj *multaj*, *malmultaj*, *kelkaj* kaj *pluraj* estas tre ofte uzataj kvazaŭ ili estus O-vortoj, O-vortece. Oni povas diri, ke O-vorto estas subkomprenata post la A-vorto. Kutime temas pri personoj, sed ne ĉiam. La kunteksto decidas.

Multaj (legantoj) kredeble balancas senkrede la kapon, legante miajn vortojn.^(OV.23)

Tro **malmultaj** (homoj/aŭskultantoj) venis al la prelego.

Kelkaj (personoj) el ni tranoktis en la amasloĝejo.

Pluraj (homoj/aŭskultantoj/rigardantoj...) ne povis reteni sin, sed kuris sur la scenejon.

Ili jam detruis tre **multajn** (ilojn/objektojn?).

Kelkaj (fruktoj/pomoj?) estas preskaŭ tute maturaj.

Kiel oni vidas, la subkomprenataj O-vortoj estas ofte tre ĝeneralaj. Ofte oni ne povas diri, kiu O-vorto estas subkomprenata, se oni ne konas la kuntekston. Ifoje preskaŭ ne eblas enmeti O-vorton. Tiam la A-vorto plene alprenis O-vortan rolon. Tion oni povus nomi pronomeca uzo.

***Multaj** el niaj amikoj ne volas paciencce atendi kaj labori.^(OV.59) Multaj egalas principe al multaj amikoj, sed, se oni enmetas la vorton amikoj, la frazo fariĝas stranga.*

Pri la diferenco inter *multe (da)* kaj *multaj, kelke (da)* kaj *kelkaj*, vidu "Kvantaj E-vortoj".

Kvantaj E-vortoj

Kvantaj E-vortoj povas roli kiel ordinaraj E-vortoj.

*Mi **multe** dankas vin por via gastameco.^(Rz.80)*

*Ŝi etendis al la venantino la manon blankan, tre malgrasan, kun fingroj **multe** pikitaj de kudrilo.^(M.106)*

*La malfeliĉa knabino, **multe** kurinte kaj trovinte nenium, kiu volus ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro.^(FE.23)*

*Mi ne estas **multege** instruita lingvisto.^(OV.25)*

*Liaj okuloj [...] estis fiksitaj sur la vizaĝo de la juna vidvino, kiu eĉ plej **malmulte** ne atentis lian ĉeestadon.^(M.59)*

*Dio scias, ke mi estas **sufiĉe** rekompencita!^(FA2.27)*

O-vorteca uzo

Kvantaj E-vortoj plej ofte aperas en frazoj kvazaŭ ili estus O-vortoj rolante kiel subjekto, objekto k.t.p. Praktike temas preskaŭ nur pri *multe, kelke, sufiĉe* kaj variantoj de ili.

*Sur la arbo sin trovis **multe** (aŭ multo) da birdoj.^(FE.32) Multe estas subjekto. La alternativo multo klare montras ke multe ĉi tie kondukas kiel O-vorto.*

*El ŝia buŝo eliris **kelke** da perloj kaj **kelke** da diamantoj.^(FE.23) La du kelke estas subjektoj de eliris. Oni povus diri kelko (da perloj)..., sed kelko estas praktike neniam uzata.*

*La riĉulo havas **multe** da mono.^(FE.37) Multe estas objekto, sed ĝi ne povas ricevi la finaĵon N, ĉar ĝi estas E-vorto.*

*Mi aĉetis por la infanoj tableton kaj **kelke** da seĝetoj.^(FE.38) Kelke rolas kiel objekto.*

*Kiam ŝi revenis, ŝi havis **multege** por rakonti.^(FA1.52) Multege rolas kiel objekto.*

*Mi havas **sufiĉe** da laboro en la preparado de mia ĉemizo de mortinto.^(FA2.96) Sufiĉe estas objekto.*

*Ĉiutage oni havis **sufiĉege** por manĝi.^(FA4.30) Sufiĉege (tre malofta vorto) estas objekto.*

*Post **kelke** da tagoj mi venos.^(M.29) Kelke estas tempa komplemento kun la rolvorteto post.*

Kelke da minutoj la vidvino staris senmove.^(M.11) *Kelke* estas tempa komplemento. Tia komplemento havas normale ian rolmontrilon, ekz. N-finaĵon, sed E-vorto kiel *kelke* ne povas havi N-finaĵon. Eblus tamen uzi ekz. la rolvorteton *dum* en tiaj ĉi okazoj: *Dum kelke da sekundoj en la ĉambro regis plena silento.*^(M.25)

En rapideco ili preterpasis ŝin je kelke da paŝoj.^(M.202) *Kelke* estas je-komplemento.

Inter la multe da hundoj la leporo pereas.^(Rn.28) *Multe* havas la artikolon *la*, kiu normale nur aperas ĉe O-vortoj.

Dum la kelke da minutoj de ĉi tiu rigardado ŝi rimarkis pli da detaloj.^(M.187)

Kio estas ĉefvorto?

Kiam kvanta E-vorto havas *da*-esprimon post si, povas ofte ŝajni, ke la E-vorto tute ne estas ĉefvorto, sed ke la O-vorto de la posta *da*-esprimo estas ĉefvorto. El senca vidpunkto la *da*-esprimo estas fakte pli grava, sed el gramatika vidpunkto la E-vorto ja estas ĉefvorto. Ĉi-poste sekvos tamen ekzemploj, en kiuj oni traktas la O-vorton de la *da*-esprimo kvazaŭ ĝi estus ĉefvorto.

A-vorta priskribo de kvanta E-vorto

Kiam kvanta E-vorto + *da*-esprimo havas priskribon, oni normale rilatigas la priskribon al la *da*-esprimo, kvankam ĝi ne estas ĉefvorto.

Multe da larmoj estis ploritaj pri ĝi (= la birdo).^(FA1.97) *Multe* estas ĉefvorto de la frazparto *multe da larmoj*. Gramatike do *ploritaj* rilatas al *multe*, kaj devus teorie fariĝi E-vorto: *plorite*. Sed laŭsence ĝi rilatas al *larmoj*, kaj tial fariĝas A-vorto.

Multe da akvo estis verŝita sur ĝin. Ĉi tie *verŝita* sekvas *akvo* laŭ la senco, anstataŭ *multe* laŭ la gramatiko.

Ili ellernis tiun ĉi lingvon en la daŭro de iaj kelke da semajnoj.^(FK.271) *Iaj* devus rilati al la ĉefvorto *kelke*, sed oni tamen rilatigas ĝin al *semajnoj*.

Multe da arto kaj penoj estis eluzita.^(FA2.105) *Eluzita* estas eble ia kompromisa formo, kiu havas A-finaĵon pro *arto kaj penoj*, sed kiu ne havas J-finaĵon pro *multe* (kiu estas iel unu-nombra, = *multo*).

Se mankas *da*-esprimo, oni povas rilatigi la priskribon nur al la E-vorto, kaj konsekvence oni devas uzi E-formon: *Multe estis plorite*. *Multe estis verŝite*. (Kompreneble oni povas ankaŭ diri: *Multo estis plorita*. *Multo estis verŝita*.)

Ĉu objekto aŭ komplemento?

Foje estas malfacile diri, ĉu *multe* estas objekto aŭ kvanta komplemento.

Ŝi **multe** *pensis pri tio*.^(FA1.20) *Multe* estas objekto aŭ kvanta komplemento de *pensis*. La signifo restas la sama.

Kvantaj A-vortoj anstataŭ kvantaj E-vortoj

Ofte oni povas anstataŭigi kvantan E-vorton per kvanta A-vorto. Tiam la O-vorto de la *da*-esprimo fariĝas ĉefvorto kaj *da* malaperas.

*Sur la arbo sin trovis **multaj** birdoj.* ≈ ...*multe da birdoj.*

*La riĉulo havas **multan** monon.* ≈ ...*multe da mono.*

*Ŝi staris nur **kelkajn** sekundojn.* ≈ ...*kelke da sekundoj.*

*Post **kelkaj** tagoj li venos.* ≈ *Post kelke da tagoj...*

*Inter la **multaj** hundoj la leporo pereas.* ≈ *Inter la multe da hundoj...*

Estas tamen nuanca diferenco. *Multaj* kaj *kelkaj* estas uzataj jen pri individuaj, apartaj aferoj, jen pri kuna nedistingebla amaso. *Multe* kaj *kelke* estas uzebaj nur pri nedistingebla amaso. Ne eblus do diri: **Kelke da homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj.** Oni devas diri *kelkaj homoj*, ĉar temas pri la sentoj de ĉiu homo aparte.

Kvantaj vortetoj

E-vortecaj vortetoj kun kvanta signifo estas: *kiom*, *tiom*, *iom*, *ĉiom*, *neniom*, *pli*, *plej*, *tro* kaj variantoj de ili. Ili povas roli E-vortece en diversaj manieroj. Vidu ĉefe "E-vortecaj vortetoj ceteraj".

O-vorteca uzo

Tre ofte kvantaj vortetoj estas uzataj O-vortece, simile kiel kvantaj E-vortoj (vidu "Kvantaj E-vortoj"). Ili povas tiam esti subjekto, objekto k.t.p.

*Mi volus scii, **kiom** de la ŝtofo ili jam pretigis.*^(FA1.69) *Kiom* estas objekto de *pretigis*.

*Ĉu vi ne scias, Schufterle, **kiom** estis da mortigitoj?*^(Rt.64) *Kiom* estas subjekto de *estis*.

*Prenu **tiom** da mono, **kiom** vi volas.*^(FA1.2) *Tiom* kaj *kiom* estas objektoj.

*Pri **tiom** da feliĉo mi eĉ ne songis, kiam mi estis ankoraŭ la malbela anasido!*^(FA2.42) *Tiom* estas *pri*-komplemento.

*La juna vidvino [...] aĉetis **iom** da butero.*^(M.64) *Iom* estas objekto.

*Adamo Rudzinski rigardis ŝin kun granda intereso, eĉ kun **iom** da admiro.*^(M.76) *Iom* estas *kun*-komplemento.

Restas ankoraŭ **iom** da problemoj. *Iom* estas subjekto.

Pro Dio, sinjoroj, pli rapide faru rondon kaj observu pli da ordo!^(Rz.55) *Pli* estas objekto.

Pli li ne povas diri al ili pri tio, ĉar **pli** li ne scias.^(FA3.117) *Pli* estas objekto.

Tro da kuiristoj kaĉon difektas.^(PE.2468) *Tro* estas subjekto.

De tro da pano venas malsano.^(PE.320) *Tro* estas *de*-komplemento.

A-vorta priskribo de kvanta vorteto

Simile kiel ĉe kvantaj E-vortoj ("Kvantaj E-vortoj") oni foje rilatigas priskribon al la *da*-esprimo, kvankam ĝi ne estas ĉefvorto.

Iom da homoj estis invititaj. Strikte gramatike devus esti *invitite*, ĉar el gramatika vidpunkto *invititaj* priskribas la vorton *iom*. Tamen oni uzas *invititaj*, ĉar laŭsence ĝi priskribas la vorton *homoj*.

Malnova A-vorteca uzo de OM-vortoj

En la frua tempo oni foje uzis *kiom* kaj *tiom* A-vortece kiel rektan priskribon de O-vorto: *Se l' amikoj [...] kolektos tiom voĉojn, kiom ili povos [...]*.^(OV.27) En ordinara lingvaĵo oni nun devas uzi *da*: *...tiom da voĉoj...* En ekz. poezio oni eble ankoraŭ povas uzi tiajn esprimojn por speciala efekto. Komparu kun simila malnova uzo de O-vortaj nombrovortoj en "O-vortaj nombrovortoj".

La formoj *tioma* kaj *kioma* havas normale ĉiam vicordan signifon: *Sur kioma etaĝo vi loĝas?* Vidu "Tabelvortoj je OM".

Grado kaj kvanto

Grado kaj kvanto estas malsamaj aferoj, sed foje ili proksimiĝas. Ĉe la vortoj *tre* kaj *multe* grado kaj kvanto foje intertuŝiĝas. Ĉe *tiel*, *kiel*, *tiom* kaj *kiom* oni iafoje havas problemojn distingi gradon disde kvanto.

Tre kaj multe

tre = "en alta grado, kun forta intenso"

multe = "en granda kvanto, kun longa daŭro, ofte ripetite"

Ĉe A-vortoj kaj E-vortoj oni preskaŭ ĉiam uzas *tre*, sed oni povas uzi *multe*, kiam klare temas pri kvanto aŭ ofteco. Ĉe verboj oni uzas plej ofte *multe*, ĉar temas normale pri kvanto aŭ ofteco, sed oni uzas ankaŭ *tre*, kiam temas pri grado aŭ intenseco.

Ĝi estas **tre** bona.

Tie troviĝas **tre** grandaj domoj.

Mi **tre** ŝatas Berlinon. = Mi intense Ŝatas Berlinon.

Mi **tre** amas ŝin. = Mi intense amas ŝin.

Mi havas **multe** da mono.

Ŝi **multe** pensis pri tio. = Ŝi longe pensis pri tio.

Kiu **multe** parolas, ne **multe** faras.^(PE.1052)

Li **tre multe** helpis al mi. Tre priskribas multe. Multe priskribas helpis.

Por priskribi pli kaj tro oni uzas multe.

Ĝi estis **multe** pli granda ol antaŭe.

Ĝi fariĝis **multe** tro nigra.

Kiel kaj tiel

La tabelvortoj *kiel* kaj *tiel* montras ne nur manieron, sed ankaŭ gradon. Oni uzu ilin en la samaj lokoj, kie oni povus uzi *tre*.

Vi estas **tiel** bela, **tiel** bona kaj **tiel** honesta, ke mi devas fari al vi donacon.^(FE.15) Oni povas diri: *tre* bela, *tre* bona kaj *tre* honesta.

Mi estas **tiel** forta, kiel vi.^(FE.10) Eblas diri: *tre* forta.

Fi, **kiel** abomene!^(FE.26) Eblas diri: *tre* abomene.

Estas bone uzadi la vorton "je" **kiel** eble pli malofte.^(FE.29) Eblas diri: *tre* eble.

La nokto estis **tiel** malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo.^(FE.33) Eblas diri: *tre* malluma.

Kiom kaj tiom

La tabelvortoj *kiom* kaj *tiom* montras kvanton. Oni uzu ilin tie, kie oni povus uzi *multe*.

Mi volas **tiom** da terpomoj, **kiom** mi povas porti. Oni povas diri: *volas multe* kaj *povas porti multe*.

Ŝi **tiom** laboris, ke ŝi fariĝis ĉefo de la firmao. Oni povas diri: *multe laboris*.

Antaŭ *multe* oni ofte preferas *tiom* al *tiel*, ĉar *multe* estas kvanta vorto: *Nun li estis ja riĉa, havante tiom multe da mono.*^(FA1.3) Aŭ ...*havante tiel multe da mono.* Aŭ ...*havante tiom da*

mono.

Kiom estas ankaŭ uzata kun speciala "limiga" nuanco. Vidu "Tabelvortoj je OM".

"*Tiom-kiom-ismo*"

Kiom kaj *tiom* estas iafoje uzataj anstataŭ *kiel* kaj *tiel*, kiam oni volas tre forte emfazi. Vidu "Tabelvortoj je OM". Sed iuj Esperantistoj uzas sisteme nur *kiom* kaj *tiom* anstataŭ *kiel* kaj *tiel* por montri gradon, kvazaŭ ili ĉiam emfazus. Ekzemple: **Mi estas tiom forta, kiom vi.* * Komparu kun la Fundamenta frazo: *Mi estas tiel forta, kiel vi.*^(FE.10) Tia "*tiom-kiom-ismo*" estas komplete fremda al la Fundamento kaj al la uzado de Zamenhof. Krome *tiom-kiom-istoj* perdas la eblon

Perverba priskribo

Normalaj priskriboj estas rektaj. Reкта priskribo estas parto de la sama frazparto kiel la priskribata ĉefvorto. Pri rektaj priskriboj vidu ekz. "Frazpartoj".

Sed priskribo povas ankaŭ esti ligita al la priskribata afero pere de verbo. Perverbe priskribata afero estas normale la subjekto de la frazo, sed povas ankaŭ esti la objekto. Perverba priskribo ne havas la rolfinaĵon N, kaj nur en kelkaj okazoj aperas rolvorteto antaŭ perverba priskribo.

Perverba priskribo de subjekto

Perverba priskribo de objekto

Perverba priskribo de subjekto

La verbo *esti* estas la ĉefa verbo, kiu ligas priskribon al subjekto. "*Esti*" havas tamen ankaŭ aliajn uzojn.

A-vorto aŭ A-vorteca vorteto

Perverba priskribo de subjekto estas plej ofte A-vorto aŭ A-vorteca vorteto.

La patro estas sana.^(FE.5) *Sana* estas priskribo de *la patro*.

La ĉielo estas blua.^(FE.6) *Blua* estas priskribo de *la ĉielo*.

La dentoj de leono estas akraj.^(FE.7) *Akraj* estas priskribo de *la dentoj*.

Ĉiuj boteloj estis malplenaj. *Malplenaj* estas priskribo de *ĉiuj boteloj*.

Vi tute ne estas ĝentila.^(FE.19) *Ĝentila* estas priskribo de *vi*.

*Sinjoroj, vi estas **neĝentilaj**.*^(FE.16) *Neĝentilaj* estas priskribo de *vi*.

*Jam **tia** estas la kutimo.*^(M.59) *Tia* estas priskribo de *la kutimo*.

***Kia** estas via peto?*^(Es.5) *Kia* estas (demanda) priskribo de *via peto*.

Tiaj ĉi priskriboj povas havi J-finaĵon sed ili neniam havu rolmontrilon.

O-vorta frazparto sen rolmontrilo

Perverba priskribo povas ankaŭ esti O-vorto aŭ O-vorta frazparto. Tia perverba priskribo montras specon aŭ identecon, kaj ne havu rolmontrilon.

*Leono estas **besto**.*^(FE.5) *Besto* estas (speco) priskribo de *leono*.

*Rozo estas **floro** kaj kolombo estas **birdo**.*^(FE.5)

*La patro estas **tajloro**.*^(FE.5)

*Centimo, pfenigo kaj kopeko estas **moneroj**.*^(FE.41)

*Li estas **knabo**, kaj ŝi estas **knabino**.*^(FE.16)

*Ni estas **homoj**.*^(FE.16)

*Infano ne estas **matura homo**.*^(FE.6)

*Januaro estas **la unua monato de la jaro**.*^(FE.12)

*Ok estas **kvar kvinonoj de dek**.*^(FE.14)

*Tio estis **la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino**.*^(FE.14)

Ankaŭ tabelvortoj je O povas aperi kiel ĉi tia priskribo.

*La tuta afero estis **nenio** krom sensencaĵo.*^(FA1.91)

*Mi scias, **kio** mi estas.*^(FA2.84)

O-vorta frazparto kun rolvorteto

Perverba priskribo povas ankaŭ esti O-vorto (aŭ O-vorta frazparto) kun rolvorteto antaŭ si. Tia priskribo montras econ. Oni povas ofte transformi tian priskribon en A-vorton.

*Li estas hodiaŭ **en kolera humoro**.*^(FE.31) = *Li estas hodiaŭ kolerhumora.*

*Li estas **de meza kresko**.*^(FE.33) = *...mezkeska.*

*Ili estas **de la sama speco**.* = *...samspecaj.*

*Eĉ malgranda muŝo ne estas **sen buŝo**.*^(PE.408) = *...senbuŝa.*

Tiuj bulkoj eĉ estis **kun sekvinberoj**.^(FA1.49) = ...*sekvinberaj*.

Tio ĉi estas **laŭ lia gusto**.^(PE.2434) = ...*konforma al lia gusto*.

Laŭ mi tiu ĉi demando estas por la publiko **sen signifo**.^(OV.25) = ...*sensignifa*.

E-vorto

Oni uzas E-vorton kiel perverban priskribon anstataŭ A-vorto, se la priskribata subjekto estas I-verbo aŭ subfrazo. Vidu ankaŭ "I-verboj kiel subjekto" kaj "Ke-frazoj kiel subjekto".

*Resti kun leono estas **danĝere***.^(FE.7)

*Morti pro la patrujo estas **agrable***.^(FE.20)

*Kiel **belege** estas, ke ni povas entrepreni vojaĝon eksterlanden!*^(FA4.27)

*Estas pli **bone**, ke ni tie ĉi manĝu kaj iru en la urbon vespere*.^(BV.75)

Oni uzas E-vorton anstataŭ A-vorto ankaŭ kiam ne ekzistas subjekto. Tiam la perverba priskribo priskribas la tutan situacion.

*Estis al mi tiel **terure**, kiam vi ĵetis min de la ponto en la malvarman akvon!*^(FA1.15) *Estis terure* estas ĝenerala priskribo de la situacio. Subjekto mankas.

*Ĉu hodiaŭ estas **varme** aŭ **malvarme**?*^(FE.25)

Sed se la subjekto nur estas subkomprenata (kaj estas O-vorto aŭ O-vorteca vorto), tiam oni ja uzu A-vorton: *La mastro traktis min tre bone, kaj estis tre **afabla***. = ...*kaj li estis tre afabla. Estu kuraĝa!* = *Vi estu kuraĝa!*

Frazo

Perverba priskribo povas ankaŭ esti tuta frazo, normale subfrazo.

*La esenco (de la sciigoj) estis, **ke al Kristino estas bone***.^(FA3.91) La *ke*-frazo estas perverba priskribo de la subjekto.

Iafoje citata ĉeffrazo povas esti perverba priskribo: *Mia opinio estas: **prenu mem akvon, se vi volas trinki***.^(FE.19)

I-verbo

Perverba priskribo povas ankaŭ esti I-verbo: *Mia tasko estas **gardi tiun ĉi pordon***. Vidu "I-verboj kune kun aliaj verboj".

Aliaj priskribaj verboj

Verbon, kiu peras priskribon, oni povas nomi **priskriba verbo**. *Esti* estas la ĉefa priskriba verbo. Kiam ĝi peras priskribon, ĝi ne vere esprimas ian signifon, sed nur ligas la priskribon al la subjekto. Aliaj priskribaj verboj enhavas pli da propra signifo. Multaj el ili estas iel variantoj de *esti*.

Fariĝi (= "komenci esti"): *La domo fariĝis **alta**. Mia frato fariĝos **doktoro**.*

Iĝi (= "komenci esti"): *La mistero iĝas **pli kaj pli stranga**.*

Resti (= "plu esti"): *Ili restis **Germanoj**.*

Ŝajni (= "esti laŭŝajne"): *Li ŝajnis **gasto** en la hotelo.*

Montriĝi: *Mi scias, ke mi montriĝos **prava**.*^(lj.13)

Nomiĝi: *La hundo nomiĝas **Fido**.*

Elektiĝi: *Li elektiĝis **kasisto**.*

Aperi: *Li aperis **mensoganto**.*

Aspekti (= "esti laŭ la aspekto"): *Ŝi aspektis **kolera**.*^(FA1.126) Kun *aspekti* oni uzas tre ofte E-vortan manieron komplementon anstataŭ perverba priskribo: *La diablo aspektas **malbele**.*^(FA1.10) *En la novaj vestoj ŝi aspektis tiel **elegante kaj bele**.*^(FA3.46) Ambaŭ dirmanieroj estas bonaj.

Vidu ankoraŭ ĉi-poste pri agaj verboj, kiuj peras priskribon.

Pasivaj verboj povas peri priskribon

Ekzistas ankaŭ frazoj kun perverba priskribo de objekto. Se oni pasivigas tian frazon, la objekto fariĝas subjekto, kaj la perverba priskribo priskribas la novan subjekton. La priskribon peras tiam pasiva verboformo.

*Oni elektis ŝin **prezidanto**.* -> *Ŝi estis elektita **prezidanto**.*

*Ankaŭ ŝin oni nomas **Amalio**.* -> *Ankaŭ ŝi estas nomata **Amalio**.*^(Rt.106)

*Oni esploris la aferon kaj trovis ĝin **vera**.* -> *La afero estis esplorita kaj trovita **vera**.*^(Es.3)

Tiaj frazoj povas fariĝi konfuzaj, ĉar pasiva verbo enhavas participon (*elektita, nomata, trovita*), kiu jam estas perverba priskribo de la subjekto. En *ŝi estis elektita prezidanto*, kaj *elektita*, kaj *prezidanto*, estas perverbaj priskriboj de *ŝi*. Krome oni povus kompreni *elektita prezidanto* kiel unu frazparton, kio donus alian signifon: *Ŝi estis prezidanto, kiun oni antaŭe elektis*.

En iuj okazoj oni povas alternative uzi "kiel-esprimon", kio povas esti pli klara: *Ŝi estis elektita kiel prezidanto*.

Agaj verboj

Perverbaj priskriboj povas iafoje aperi kun agaj verboj, kiuj ne estas priskribaj. Tiaj frazoj estas laŭsence kunmeto de du frazoj. Unu el tiuj frazoj enhavas la verbon *esti*.

Li dancas nuda sur la strando. = *Li dancas sur la strando.* + *Li estas nuda, kiam li dancas.*

Malvarma kaj pala kuŝis la imperiestro en sia granda belega lito.^(FA2.30) = *La imperiestro estis malvarma kaj pala.* + *La imperiestro kuŝis...*

Mi frapos vian ĉevalon sur la kapon tiel, ke ĝi falos senviva.^(FA1.7) = *...ĝi falos kaj ĝi estos senviva.*

Mia patro mortis malriĉa. = *Mia patro estis malriĉa, kiam li mortis.*

Mi naskiĝis mizerulo. = *Mi estis mizerulo, kiam mi naskiĝis.*

Ŝi naskiĝis Kristano, sed mortis Islamano. = *Ŝi estis Kristano, kiam ŝi naskiĝis, sed estis Islamano, kiam ŝi mortis.*

Nun ĉiuj floroj pendas sekiĝintaj!^(FA1.18) = *La floroj estas sekiĝintaj, kiam ili pendas.*

Ili sidis ne solaj, sed kun unu viro de ĉirkaŭ tridek jaroj.^(BV.31) = *Ili sidis, kaj ili ne estis solaj...*

Foje oni povus same bone uzi E-formon anstataŭ A-formo en ĉi tiaj frazoj, sed ofte estas signifodiferenco, ĉar A-formo montras priskribon de la subjekto, dum E-formo priskribas la agon.

Li venis unua en la ĉambrom. = *Li venis en la ĉambrom, kaj li estis la unua, kiu faris tion.*

Li venis unue en la ĉambrom. = *La unua afero, kiun li faris, estis veni en la ĉambrom (poste li faris ion alian).*

Zamenhof uzis *tuta* kiel perverban priskribon kun speciala signifo: *De teruro mi tuta tremas!*^(H.45) *Ĝi estas tuta el ligno.*^(FA3.81) *Tuta* montras, ke la *tuta* subjekto estas koncernata de la ago. Tia uzo de *tuta* estas nuntempe malofta.

Perverba priskribo de objekto

Kelkaj verboj povas peri priskribon de sia objekto. Kvankam tiaj perverbaj priskriboj priskribas objekton, ili ne havas la finaĵon N.

Komparu la du jenajn frazojn.

Vi farbas la domon ruĝan. (= *Vi farbas la ruĝan domon.*) *Ruĝan* estas ĉi tie rekta priskribo de *la domon*. = *Vi farbas tiun domon, kiu jam estas ruĝa.* Oni ne diras, kiun koloron ĝi nun ricevas.

Vi farbas la domon ruĝa. = *Vi farbas la domon tiel, ke ĝi fariĝas ruĝa.* *Ruĝa* estas perverba priskribo de *la domo*. La ruĝeco aperas pro la ago *farbi*. Oni ne diras, kiun koloron la domo

antaŭe havis. (Oni povas ankaŭ diri: *Vi farbas ruĝa la domon*. Sed ne eblas: **Vi farbas la ruĝa domon*.)

A-vorto aŭ A-vorteca vorteto

Perverba priskribo de objekto povas esti A-vorto aŭ A-vorteca vorteto.

Ĉu vi farbos vian ruĝan domon verda? ~=*Ĉu via ruĝa domo fariĝos verda?*

Ne, ni preferas ĝin flava. = *Ne, ni preferas, ke ĝi estu flava.*

Ŝi trovis la Francajn vinojn tre bonaj. = *Ŝi trovis, ke ili estas tre bonaj.*

Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita.^(FE33) = *Li sentis, ke li estas tiel malfeliĉa...*

Neniam mi vidis lin tia.^(Rt.82) = *Neniam mi vidis, ke li estas tia. Neniam mi vidis lin, kiam li estis tia.*

Eble tamen N-finaĵo

Foje ĉi tia A-finaĵa priskribo de objekto respondas al *kiam*-frazo, kaj montras staton, kiu ne dependas de la ĉefverba ago. En tiaj okazoj oni povas opini, ke ne temas pri vera perverba priskribo, sed pri iaspeca komplemento. Tiam oni povas ja uzi N-finaĵon. Tia aldono de N povas foje doni nuancan diferencon.

Ni lin trovis malvivan.^(Rt.138) = *Ni lin trovis, kiam li estas malviva.* La N de *malvivan* povas helpi al klareco, sed oni ankaŭ povas ĝin forlasi. Sen N-finaĵo la signifo ankaŭ povas esti: *Ni lin trovis, kaj trovis, ke li estas malviva..*

Li pentras ŝin nudan. = *Li pentras ŝin, kiam ŝi estas nuda.* Se oni dirus *nuda* sen N, la signifo estus: *Li pentras bildon, en kiu ŝi estas nuda.* Sen N la signifo eĉ povas esti: *Li pentras ŝin, kiam li mem estas nuda.* Sed por tia signifo estas pli klare diri: *Li nuda pentras ŝin.* Tiam *nuda* estas perverba priskribo de la subjekto.

Ĉi tiun vorton li uzas solan. Li uzas tiun vorton sen aliaj vortoj.

Ĉi tiun vorton li uzas sola. Nur li uzas tiun vorton (perverba priskribo de la subjekto).

Ofte en vespero ŝi vidadis lin forveturantan sub la sonoj de muziko.^(FA1.57) Ŝi vidadis lin, kiam li estis forveturanta.

Mi ŝatas la matenmanĝajn ovojn malmolaj(n). = *Mi ŝatas la matenmanĝajn ovojn, kiam ili estas malmolaj. Mi ŝatas, ke la matenmanĝaj ovoj estu malmolaj.* Iuj uzas N en tiaj ĉi frazoj. Aliaj preferas A-vorton sen N.

La uzo de N-finaĵo en tiaj ĉi okazoj neniam estas deviga. Neuzo de N estas verŝajne pli ofta nuntempe, sed kiam aldono de N donas plian klarecon, oni ne hezitu esprimi sin tiel. Sed kiam la ligo al la ĉefverbo estas forta, kaj la A-vorto respondas ne al *kiam*-frazo, sed al *ke*-frazo, tiam oni

nepre ne uzu N-finaĵon.

O-vorta frazparto sen rolmontrilo

Perverba priskribo de objekto povas esti O-vorto aŭ (O-vorta frazparto) sen rolmontrilo.

*Mi elektis lin **prezidanto**.*^(LR.43) = *Mi elektis lin, ke li estu prezidanto.*

*Jam en ilia infaneco oni ja nomadis ilin **gefianĉoj**.*^(FA3.91) ~ = *...oni diris, ke ili estas gefianĉoj.*

*Vin mi volas **fari mia edzo**!*^(FA3.98) = *Mi volas fari tiel, ke vi estos mia edzo.*

Ĉe iaj verboj oni povas alternative uzi *kiel*-esprimon. Tiam oni ja uzu N-finaĵon: *Ili elektis ŝin kiel kasiston*. Vidu "Kiel kaj ol kune kun rolmontriloj".

O-vorta frazparto kun rolvorteto

Iafoje frazparto kun rolvorteto antaŭ si povas esti perverba priskribo de objekto.

*Kristino al li plaĉis kaj ŝi lin ankaŭ trovas **laŭ sia gusto**.*^(FA3.91) = *...ŝi trovas, ke li estas laŭ ŝia gusto.*

*Mi preferas ĝin **sen sukero**.* = *Mi preferas, ke ĝi estu sen sukero. Mi preferas ĝin, kiam ĝi estas sen sukero.*

E-vorto

Se la objekto estas I-verbo, oni uzas anstataŭ A-vorto E-vorton kiel perverban priskribon de la objekto. Tio okazas preskaŭ nur kun la verbo *trovi* en la speciala signifo "opinii (ke io estas ia)".

*Nek Snitchey nek Craggs trovis utile **batali** malkaŝe kontraŭ la fluo de tiu ĉi kolero.*^(BV.58) (Ili ne pensis, ke batali kontraŭ la fluo estas utile.) Objekto de la verbo *trovi* estas la I-verbo *batali* (*malkaŝe kontraŭ...*). *Utile* estas perverba priskribo de *batali*. La priskribon peras la ĉefverbo *trovis*.

*Tiun ĉi penson [...] ni trovis nun **necese** ripeti ankoraŭ unu fojon.*^(OV.106) = *Ni trovis nun necese ripeti tiun ĉi penson ankoraŭ unu fojon. Necese* estas perverba priskribo de *ripeti* (*tiun ĉi penson...*).

*Dank' al [...] kelkaj flankoj de la lingvo, pri kiuj mi trovas **superflue** tie ĉi detale paroli, la lingvo fariĝas eksterordinare facila.*^(FK.253) *Superflue* estas perverba priskribo de *paroli*.

Ankaŭ se la objekto estas subfrazo, oni devus uzi E-vorton kiel perverban priskribon. Tio tamen okazas tre malofte.

*Mi trovas **neelteneble**, ke vi ne volas paroli kun mi.* (= *Mi pensas, ke estas neelteneble, ke vi ne volas paroli kun mi.*) La *ke*-frazo estas objekto de *trovas*. *Neelteneble* estas perverba priskribo de

la *ke*-frazo.

Zamenhof normale enmetis ian O-vortecan vorton, *ĝi* aŭ *tio*, por reprezenti la *ke*-frazon. Tiam la perverba priskribo havu A-finaĵon.

Ĉu vi, kara Mario, trovas ĝin konvena, ke juna virino [...] restu la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?^(M.88) *Konvena* estas perverba priskribo de *ĝin*, sed ankaŭ (nerekte) de la *ke*-frazo. Nuntempe oni preferas *tio* anstataŭ *ĝi* en ĉi tia helpa rolo: *Ĉu vi trovas tion konvena, ke...* Vidu "Ke-frazoj" pri helpa *tio*.

Iafoje en tiaj ĉi frazoj povus fariĝi malklare, ĉu la E-vorto estas perverba priskribo aŭ komplemento: *Li opiniis eble, ke oni maldungu la komizojn*. Oni povus miskompreni *eble* kiel komplementon = *Povas esti, ke li opiniis, ke oni...* Tiam oni uzu helpan *tio* aŭ pli klaran vortordon: *Li opiniis tion ebla, ke oni...* *Li eble opiniis, ke oni...*

Laŭ PAG oni uzu A-vorton anstataŭ E-vorto kiel perverban priskribon de objekto, kiam la objekto estas I-verbo aŭ subfrazo: *Mi opinias konvena vigligi vin per rememorigo*. Tio tamen ne ŝajnas rekomendinda, kvankam Zamenhofaj ekzemploj ekzistas: *Se la Akademio trovas necesa anstataŭigi en ili la "uj" per "i", mi tion ne malkonsilus.*^(LR.37)

I-verbo

Perverba priskribo de objekto povas ankaŭ esti I-verbo: *La finiĝado de la tago igis ilin rapidi.*^(M.200) = *La finiĝado igis* (= instigis), *ke ili rapidu*. Vidu "I-verboj kun alia subjekto" kaj ankaŭ "Igi".

Kontrolmetodo

Se oni hezitas, ĉu priskribo de objekto estas rekta aŭ perverba, oni povas anstataŭigi la objekton per pronomo (*li, ŝi, ĝi, ili...*). Rektan priskribon oni tiam emas forpreni, ĉar *ĝi* estas parto de la objekto. Perverban priskribon oni tamen emas konservi, ĉar *ĝi* estas memstara frazparto necesa por la senco de la frazo.

Ĉu vi farbas la domon ruĝan? -> *Ĉu vi farbas ĝin?* *Ruĝan* estas rekta priskribo.

Ĉu vi farbas la domon ruĝa? -> *Ĉu vi farbas ĝin ruĝa?* *Ruĝa* estas perverba priskribo.

Mi vidis miajn amikojn forirantaj per trajno. -> *Mi vidis ilin forirantaj per trajno.* *Forirantaj* (*per trajno*) devas resti por ke la senco de la frazo ne ŝanĝiĝu. *Forirantaj* estas do perverba priskribo de la objekto, kaj ne havu N-finaĵon. La senco estas: *Mi vidis miajn amikojn, kaj vidis, ke ili estas forirantaj per trajno*. Se oni dirus *forirantajn*, la senco fariĝus: *Mi vidis tiujn el miaj amikoj, kiuj estis forirantaj per trajno*. Aŭ: *Mi vidis miajn amikojn, kiam ili estis forveturantaj per trajno*. Anstataŭ *forirantaj* oni ankaŭ povas uzi I-verbon: *Mi vidis miajn amikojn foriri per trajno*.

Ankaŭ participo povas peri priskribon

Ankaŭ participo povas peri priskribon de sia objekto.

*Li fajfis **farbante** sian domon **verda**.* = *Li fajfis, kiam li farbis sian domon verda.*

*Mi vidis lin **farbanta** sian domon **verda**.*

*Mi vidis virinon **farbantan** sian domon **verda**.*

*Li sidis **havante** la kapon **klinita** iom flanken.*

Kun povas peri priskribon

Foje la rolvorteto *kun* esprimas agan ideon simile al participo: *dometo **havanta** verandon* -> *dometo **kun** verando*^(M.68); *knabo **havanta** freŝajn ruĝajn vangojn*. -> *knabo **kun** freŝaj ruĝaj vangoj*^(FA2.144), *fali **havante** la vizaĝon al la planko*. -> *fali **kun** la vizaĝo al la planko*. Kiam *kun* anstataŭas *havanta* aŭ *havante*, ĝi povas aperi kun "perverba" priskribo.

*Li sidis **havante** la brakojn **kunmetitaj**.* -> *Li sidis **kun** la brakoj **kunmetitaj**.*

*Ŝi vagadis **havante** la okulojn **ruĝaj** de ploro.* -> *Ŝi vagadis **kun** la okuloj **ruĝaj** de ploro.*

Oni ankaŭ povas simple subkompreni *havante* aŭ *havanta* (aŭ similan participon) sen aldoni *kun*: *Li sidis (havante/tenante) la brakojn kunmetitaj*. Vidu "N por aliaj signifoj".

Identiga priskribo

O-vorta frazparto povas havi rektan priskribon, kiu montras la identecon de la afero, normale per ĝia propra nomo. Identiga priskribo staras ĉiam post sia ĉefvorto, kaj ne havu N-finaĵon aŭ rolvorteton.

*Tio estis en la monato **Majo***.^(FA3.18) La monato nomiĝas "Majo". *Majo* estas identiga priskribo de la vorto *monato*.

*Esperantisto estas nomata ĉiu persono, kiu scias kaj uzas la lingvon **Esperanto***.^(OV.238) *Esperanto* estas la propra nomo de la lingvo. Kvankam *lingvon* havas N-finaĵon, la identiga priskribo ne havu tiun finaĵon.

*Ĝis morgaŭ li devis ellerni parkere ĉiujn urbojn en la provinco **Zelando***.^(FA3.130)

*La Florencano **Angiolo Bronzino** pentris tiun bildon*.^(FA1.138)

*Ni vizitis la urbon **Parizo***.

*La ĉefurbo de Britio estas Londono, sed ankaŭ en Kanado kaj Usono oni havas urbojn **Londono**.*

*La artikolo "**la**" estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj.*^(FE.27)

*Tiu programero okazos en salono **Zamenhof**. La salono estas nomata "Zamenhof".*

Identigaj priskriboj ofte aperas post titoloj kaj similaj esprimoj. En tiaj esprimoj oni ne uzas *la* antaŭ la titolo. Vidu ankaŭ "*La ĉe propraj nomoj*".

*Sinjoro **Petro** kaj lia edzino tre amas miajn infanojn.*^(FE.18)

*En la sekvanta mateno patro **Giuseppe** eliris.*^(FA1.141)

*Karlo vidis tie profesoron **Paŭlo Jenkins**.*

Oni povas ofte enmeti *kiu nomiĝas* antaŭ identiga priskribo: ...*lingvon, kiu nomiĝas Esperanto. ...provinco, kiu nomiĝas Zelando. ...urbon, kiu nomiĝas Parizo; ...profesoron, kiu nomiĝas Paŭlo Jenkins; ...urbojn, kiuj nomiĝas Londono.*

Malnova uzo

Zamenhof ofte uzis N-finaĵon ĉe identigaj priskriboj, ĉar liatempe la reguloj ankoraŭ ne estis klaraj: *Abraham prenis sian filon **Izmaelon**.*^(GnZ.17) *Ĝi estas tiu (rivero), kiu ĉirkaŭas la tutan landon **Etiopujon**.*^(GnZ.2) *Li atingis la ĉarmegan urbon **Nurenbergon**.*^(FA3.62) Se oni nun dirus ekz. *sian filon **Izmaelon***, oni komprenus, ke la filo nomiĝus ĝuste "Izmaelon", ne "Izmaelo".

De

Ofte oni vidas identigajn priskribojn kun la rolvorteto *de* simile al kelkaj naciaj lingvoj. Tio estas eraro: **la urbo **de** Nov-Jorko**, **la ŝtato **de** Kalifornio**, **la popola respubliko **de** Ĉinio**. *De* en tiaj esprimoj povas nur montri apartenon: *la urbo, kiu apartenas al Nov-Jorko; la ŝtato, kiu apartenas al Kalifornio.*

De povas tamen esti tute korekta en iaj esprimoj, kiuj similas al identigaj priskriboj, sed kiuj vere montras apartenon.

*La rivero Misisipo enfluas en la golfon **de Meksiko**.* La golfo ne nomiĝas Meksiko, sed ĝi troviĝas apud la lando Meksiko.

*Anglujo estas unu parto de la Unuiĝinta Reĝlando **de Britujo kaj Norda Irlando**.* La reĝlando ne nomiĝas Britujo k.t.p., sed konsistas el la du partoj Britujo kaj Norda Irlando.

En iaj okazoj identiga priskribo kaj apartena *de*-priskribo povas praktike egaliĝi.

*Oni eldiras la nomon **de Molière**.*^(FA3.55) = ...*la nomon, kiu apartenis al Molière* ~ = ...*la nomon Molière.*

*La titolon **de honora prezidanto** de via grupo mi danke akceptas.*^(OV.573) = *La titolon, kiu apartenas al honora prezidanto...* ~ = *La titolon "honora prezidanto"...*

A-vorto

Ankaŭ A-vorto povas montri identecon, nomon. Tiaj A-vortoj kondukas kiel ordinaraj A-vortaj priskriboj kaj devas ricevi N-finaĵon, se la ĉefvorto havas N: *Mi neniam vidis la **Pacifikan Oceanon*** = *Mi neniam vidis la oceanon Pacifiko*. Vidu pli da ekzemploj en "*La ĉe propraj nomoj*".

Apudmeto

Apudmeto estas klariga revortigo de frazparto. Ĝi montras la saman aferon per aliaj vortoj. Apudmeto iel priskribas la unuan frazparton, sed estas tamen propra frazparto. En la parolo oni normale distingigas apudmeton per paŭzetoj antaŭe kaj poste. En la skribo oni kutime metas komojn.

Apudmeto ludas la saman frazrolon, kiel la unua frazparto. Se la unua frazparto havas la rolfinaĵon N, ankaŭ la apudmeto havu tian finaĵon.

*Karlo, **nia prezidanto**, prezentis Petron, **la novan sekretarion**.* Kaj *Karlo* kaj *nia prezidanto* estas subjektoj, ili eĉ estas la sama persono. Kaj *Petro* kaj *la nova sekretario* estas objektoj, ĉar ili estas la sama. Oni povus diri, ke temas pri du kunmetitaj frazoj: *Karlo prezentis Petron.* + *Nia prezidanto prezentis la novan sekretarion.*

*Tie mi renkontis Vilĉjon, **mian edzon**.* = *Tie mi renkontis Vilĉjon, mi renkontis mian edzon.*

*La diablo lin prenu, **la sentaŭgulon!***^(H.150)

*Malsaĝulo vi nomu lin, malsaĝulo, **la maljunan kanajlon!***^(Rz.96)

*Adam ekkonis Evan, **sian edzinon.***^(Gn.4)

*La koko, **trumpetisto de l' mateno**, per sia laŭta, forta, hela voĉo el dormo vekas dion de la tago.*^(H.8)

*Mi scias, ke brava homo, **metiisto**, svatiĝas al vi, **la gantisto Erik.***^(FA3.76) Kaj *metiisto*, kaj *la gantisto Erik*, estas apudmetoj de *brava homo*. (La nomo *Erik* estas identiga priskribo de *la gantisto*. Vidu "Identiga priskribo".)

Rolvortetojn oni normale ne ripetas ĉe apudmeto.

*Li prelegis pri Hitlero, **la fondinto de la naziismo**.* Oni povus diri: ...*pri Hitlero, **pri la fondinto**...*

*Ni esprimas nian koran dankon al sinjoro Schleyer, **la unua kaj plej energia pioniro de la ideo de neŭtrala lingvo internacia.***^(OV.364) Oni povus diri ...*al sinjoro Schleyer, **al la unua kaj plej energia pioniro**...*

En solena aŭ emocia parolo tia ripeto de rolvorteto estas tamen malpli malofta.

*Rememoru pri Li, **pri la plej pura kaj plej bona** (persono), **pri Li, kiun oni mokis kaj alnajlis al la kruco.***^(FA3.71) Ĉi tie oni ripetas *pri* antaŭ la du longaj apudmetoj de *pri Li*. Oni povus forigi la du ripetitajn *pri*, sed tiam la stilo fariĝus malpli solena kaj malpli emocia.

Foje oni uzas *nome, tio estas* aŭ simile por enkonduki apudmeton.

*Mi renkontis mian malamikon, **nome la mortiginton de mia patro.***

*Hodiaŭ mi ricevis duoblan pagon, **tio estas cent dolarojn.*** Mallongigo de: *Tio estas: mi ricevis cent dolarojn.* Principe *tio estas...* estas aparta ĉeffrazo, sed rolas praktike kiel apudmeto. Vidu ankaŭ "Kompleksaj frazoj" pri tiaj komentofrazoj.

Ne konfuzu apudmetojn kun identigaj priskriboj ("Identiga priskribo"). Identiga priskribo povas aspekti simile al apudmeto, sed identiga priskribo neniam havu N-finaĵon aŭ alian rolmontrilon. Komparu la jenajn frazojn:

*Iuj asertis, ke ili vidis eĉ profesoron, **Paŭlon Jenkins.*** La surprizaĵo estas, ke ili entute vidis profesoron. Poste oni aldonas, ke ĝuste Paŭlon Jenkins ili vidis. *Paŭlon Jenkins* estas apudmeto.

*Iuj asertis, ke ili vidis eĉ profesoron **Paŭlo Jenkins.*** La surprizaĵo estas, ke ili vidis ĝuste Paŭlon Jenkins (kiu estas profesoro). *Paŭlo Jenkins* estas identiga priskribo de *profesoron*. *Profesoron Paŭlo Jenkins* = *tiun profesoron, kiu nomiĝas Paŭlo Jenkins.*

Ankaŭ ne konfuzu apudmetojn kun la frazrolo alvoko, kiu ne havu rolmontrilon. Vidu "Alvoko": *Sidigu vin, **sinjoro!***^(FE.39) *Vin kaj sinjoro* estas la sama persono, sed *vin* estas objekto, kaj *sinjoro* estas alvoko.

Apudmetita *ĉiu(j)*, *ambaŭ* aŭ *ĉio*

Ĉiu(j), *ambaŭ* kaj *ĉio* povas esti klariga apudmeto de O-vorto aŭ persona pronomo. Se la O-vorto aŭ pronomo havas N-finaĵon, tiam ankaŭ la apudmeto havu tiun finaĵon (krom *ambaŭ*, kiu neniam povas havi N-finaĵon). Ĉi tiaj apudmetoj ne staras ĉiam tuj post la unua frazparto, sed ofte iom pli poste en la frazo.

*Ni **ĉiuj** legas.*^(FE.20) = *Ni legas. Ĉiuj (el ni) legas.*

*Ili **ĉiuj** sidas silente kaj skribas.*^(FE.20) = *Ili sidas. Ĉiuj (el ili) sidas.*

*Ni **ĉiuj** kunvenis, por preparoli tre gravan aferon.*^(FE.42) = *Ni kunvenis. Ĉiuj el ni kunvenis.*

*Ŝi vidis, kiel la cikonioj forflugis, **ĉiu** aparte.*^(FA3.31) = *La cikonioj forflugis. Ĉiu unuopa cikonio forflugis aparte.*

*La kolonoj havis **ĉiu** la alton de dek ok ulnoj.*^(Jr.52) Ĉiu unuopa kolono estis tiel alta.

*La ŝipanoj ektimis kaj komencis voki **ĉiu** al sia dio.*^(Jn.1) Ĉiu el la ŝipanoj vokis al sia propra dio.

*Vin **ĉiujn** mi kore salutas.*^(Rt.90) = *Mi salutas vin. Mi salutas ĉiujn (el vi).*

*Miajn sagojn Mi **ĉiujn** eluzos kontraŭ ilin.*^(Re.32) = *Mi eluzos miajn sagojn. Mi eluzos ĉiujn (el la sagoj).*

*Ili **ambaŭ** estis bonaj homoj.*^(FA1.39) = *Ili estis bonaj homoj. Ambaŭ (el ili) estis bonaj homoj.*

*Senkulpulon kaj malpiulon Li **ambaŭ** pereigas.*^(Ij.9) = *Li pereigas senkulpulon kaj malpiulon. Li pereigas ambaŭ (el ili).*

*Tio estas **ĉio** tre bona.* = *Tio estas tre bona. Ĉio (el tio) estas tre bona. Ĉio povas aperi kiel apudmeto nur de tio.*

Kunskriboj

Speciala formo de apudmeto estas kunskribo. En kunskribo du (aŭ pli da) samspecaj vortoj kunlaboras por esprimi ion specialan. La apartaj vortoj en kunskribo preskaŭ fariĝas unu kunmetita vorto. Oni elparolas ilin senpaŭze, kaj oni kutimas ilin skribi kune, sed kun dividostreko. Tamen ne temas pri veraj kunmetoj. Gramatike oni traktas ilin (normale) kiel apartajn vortojn.

*Post longa vico da batalado kaj suferoj la "**buboj-fantaziuloj**" atingis la celon.*^(FK.154) Ili estis kaj buboj kaj fantaziuloj.

*Pri ĉiu peco de tiu ĉi **gramatiko-vortaro** mi montros, kian formon mi donus al ĝi, se mi komencus la kreadon de la lingvo nun.*^(OV.186) La lingvo estas rigardata kiel kunaĵo de gramatiko kaj vortaro.

*Pluraj **ŝtatoj-membroj** informis pri sia preteco ampleksigi la instruadon de Esperanto.* = *...ŝtatoj, kiuj estas membroj (de UNESKO)...* Kaj ŝtatoj kaj membroj havas J-finaĵon, ĉar ili estas du apartaj vortoj.

*UNESKO petas tiujn **ŝtatojn-membrojn** informadi pri la rezultoj.* Ambaŭ vortoj ricevas N-finaĵon, ĉar ili estas apartaj vortoj, kaj ambaŭ estas objekto: *...petas tiujn ŝtatojn... + ...petas tiujn membrojn...*

Se oni skribus ekz. *ŝtatoj kaj membroj* oni povus eble miskompreni, ke temas pri ŝtatoj (kiuj eble ne estas membroj) kaj membroj (kiuj eble ne estas ŝtatoj). *Ŝtataj membroj* povus eble miskompreniĝi, kiel "membroj, kiuj iel apartenas al ŝtatoj". Tia ĉi precizemo estas karakteriza por administra stilo.

Kunskribado de A-vortoj montras ke la diversaj A-vortoj kune esprimas ion specialan.

*La Franca flago estas **blua-blanka-ruĝa**.* Oni povus ankaŭ diri *blua, blanka kaj ruĝa*, sed la kunskriba formo montras, ke temas pri unueca difinita kolorkombino.

*La fotoj ne estis koloraj, sed **nigraj-blankaj**.* Oni povus ankaŭ diri *nigraj kaj blankaj*, sed *nigraj-blankaj* pli emfazas la kontraston al *koloraj*. Temas pri certa speco de foto.

Kunskriboj de O-vortoj kaj A-vortoj estas limokazoj inter apartaj kaj kunmetitaj vortoj. Normale oni traktas ilin kiel apartajn vortojn, kaj aldonas J kaj N ĉe ĉiu parto (vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe). Sed foje oni traktas ilin kiel verajn kunmetaĵojn, kaj almetas J kaj N nur ĉe la lasta parto: *Pliiĝis la nombro de **membro-abonantoj**. Li faris fotojn **nigra-blankajn**. Mi analizos sisteme kaj radikale la tutan **gramatiko-vortaron** de nia lingvo.*^(OV.186) Pri tiaj kunmetitaj vortoj vidu "Vortigo de frazetoj".

Kunskribo de E-vortoj kaj vortetoj ofte montras heziton. Oni kunskribas du kontraŭajn vortojn

por esprimi, ke estas necerte, kiu el ili validas. Normale temas pri fiksitaj esprimoj.

*Kio estos, tio estos, mi provos **trafe-maltrafe**.*^(Rz.31) = ...*mi provos, ĉu trafe, ĉu maltrafe, laŭ ŝanco.*

Vole-ne-vole li devis konsenti.^(FA2.140) = *Ĉu vole, ĉu ne-vole, (= devige) li devis konsenti.*

Pli-malpli unu horon poste Marta eniris en sian ĉambreton en la mansardo.^(M.51) = *Proksimume unu horon poste...* Foje oni povus same bone diri *pli aŭ malpli*, sed tio ne havas vere la signifon *proksimume*. En tiu ĉi ekzemplo *pli aŭ malpli* ne taŭgas.

Iafoje oni kunscribas E-vorton kun A-vorto, kiun ĝi rekte priskribas, por iel montri pli kunecan signifon: *ore purpura* -> ***ore-purpura***, *komune homa* -> ***komune-homa***. Sola diferenco inter la disskribitaj formoj kaj la kunscribitaj estas, ke la kunscribitaj iel montras pli specialajn ideojn. Tiaj kunscriboj estas nuntempe maloftaj. Oni prefere evitu ilin.

Komentaj apudmetoj

Foje oni uzas apudmetitajn frazpartojn, kiuj ne montras la saman aferon, sed kiuj aldonas ian informon pri la afero. Plej ofte temas pri loko, kie la afero troviĝas, aŭ de kie ĝi devenas. Tiaj komentaj apudmetoj neniam havas N-finaĵon. Oni povus rigardi tiajn apudmetojn kiel mallongigitajn subfrazojn.

*Prelegis interalie profesoro Kiselman, **Svedujo**.* = ...*Kiselman, kiu venas el Svedujo*. Oni ankaŭ povas diri: ...*Kiselman el Svedujo*.

*Li naskiĝis en Varburgo, **Vestfalia**.* = ...*Varburgo, kiu troviĝas en Vestfalia*. Eblas ankaŭ: ...*Varburgo en Vestfalia*.

*Ni vizitis Tokion, **Japanio**.* = ...*Tokion, kiuj troviĝas en Japanio*. Aŭ: ...*Tokion en Japanio*.

Specialaj priskriboj

En tiu ĉi paragrafo estas klarigoj de tri specialaj specoj de priskribo:

"Perverba priskribo"

"Identiga priskribo"

"Apudmeto"

Verboj

Vorto kun iu el la finaĵoj I, AS, IS, OS, US aŭ U estas verbo. Verbo montras faradon de ago aŭ estadon en stato.

Verboj kun AS, IS, OS, US aŭ U rolas kiel ĉefverboj de frazo. Verboj kun I-finaĵo (I-verboj) ne rolas kiel ĉefverbo, sed havas diversajn aliajn rolojn en frazoj. I-verbo estas tradicie rigardata kiel la baza formo de verbo. Tial verboj aperas en I-formo en vortaroj.

La signifo de verbo dependas de la signifo de ĝia radiko. Vidu pli precize en "Vortfarado - verbaj finaĵoj".

La diversaj verbfinaĵoj prezentas agojn en kvar malsamaj manieroj - en kvar manieroj: la neŭtrala modo (I-finaĵo), la reala modo, la vola modo (U-finaĵo) kaj la imaga modo (US-finaĵo). En la reala modo, oni distingas inter tri tempoj. La aliaj manieroj ne montras tempon.

Pri diversaj specoj de verboj, kaj kiel oni konstruas frazojn ĉirkaŭ ili, vidu "Verboj kaj frazaroj". Vidu ankaŭ "Kelkaj gravaj verboj".

Neŭtrala modo - I-finaĵo

Verboj kun la finaĵo I nur nomas agon aŭ staton. Ili ne montras, ĉu temas pri realaĵo, volo aŭ imago. Ili ankaŭ ne montras tempon. I-verbo estas ofte similaj al agaj O-vortoj.

labori = la ideo de farado de laboro

esti = la ideo de estado

Mi volas labori. = *Mi volas, ke mi laboru.*

Estas tede labori. = *Laborado estas tede.*

I-verbo ne rolas kiel ĉefverboj, sed estas uzataj en multaj aliaj manieroj. Tio estas detale klarigita en "I-verboj".

Reala modo

La reala modo montras realajn, efektivajn, agojn aŭ statojn. En la reala modo oni devas distingi inter tri tempoj:

Nun-tempo - AS-finaĵo

Pasinta tempo - IS-finaĵo

Venonta tempo - OS-finaĵo

Nun-tempo - AS-finaĵo

AS-verbo montras, ke la ago aŭ stato estas reala, efektiva, kaj ke ĝi komenciĝis, sed ne finiĝis. Tio signifas, ke la ago aŭ stato okazas ĝuste nun, aŭ ke ĝi okazas kutime, aŭ ke la afero validas ĉiam.

laboras = la ago "labori" komenciĝis sed ankoraŭ ne finiĝis
estas = la stato "esti" komenciĝis sed ankoraŭ ne finiĝis

*Mi **sidas** sur seĝo.* La sidado estas reala kaj nuna.

*Mi **estas** advokato.* La profesio estas efektiva kaj nuna.

*Kvar kaj dek ok **faras** dudek du.*^(FE.12) Validas ĉiam.

*Nun mi **legas**.*^(FE.20) La legado efektive okazas nun.

*Hodiaŭ mi **studas** Esperanton.* Mi eble ne studas ĝuste en la momento de parolado, sed mi komencis la hodiaŭan studadon kaj ankoraŭ ne finis ĝin.

*En la vintro oni **hejtas** la fornojn.*^(FE.16) Tio okazas ĉiuvintre, antaŭe kaj estonte.

*Mi **loĝas** ĉi tie tri jarojn.* Mia loĝado daŭris jam tri jarojn, kaj daŭras plu.

*Mi jene **konfirmas** vian mendon.* La konfirmo okazas en la momento de skribado aŭ eldirado de la frazo.

Oni ankaŭ kelkfoje uzas AS-tempon, kiam oni citas la vortojn de fama persono (eble jam mortinta). Tiel oni sentigas, ke liaj vortoj estas ĉiam validaj: *Platono **skribas**, ke la plej alta bono estas scio pri la ideoj.*

Iafoje en rakontoj oni uzas AS-tempon por la aktuala tempo de la rakonto, por tiu tempo, kiun la rakonto atingis. Tia speciala stilo povas plivigli la rakontadon.

*Ne suspektante ion li iradis tra la arbaro. Subite **eksonas** pafo...* Unu estas IS-verbo por pasinteco, sed poste la rakontanto ŝanĝas al AS-formo por ke la aŭskultanto sentu kvazaŭ li mem ĉeestas, kaj povas aŭdi la pafon.

Iafoje la verbo *devi* kun AS-finaĵo povas montri estontan tempon. Vidu "*Devi*".

Pasinta tempo - IS-finaĵo

IS-verboj montras, ke la ago aŭ stato estas reala, sed okazis iam antaŭ la momento de parolado. Normale la ago aŭ stato jam finiĝis.

laboris = la ago "labori" okazis antaŭ nun
estis = la stato "esti" okazis pli frue ol nun

Mi sidis tiam sur seĝo. La sidado efektive okazis en tiu pasinta tempo.

Mi estis knabo. La knabeco estis reala en la koncerna pasinta tempo.

Hieraŭ mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min.^(FE.20)

Tiutempe oni loĝis en kavernoj. La ago estis kutima tiutempe, sed jam ĉesis.

Mi loĝis ĉi tie tri jarojn. Mia loĝado daŭris tri jarojn, sed ne plu daŭras.

Kelkaj lingvoj distingas inter io, kio daŭris, io, kio plenumiĝis, kaj io, kio okazis pli frue ol io alia. La Esperanta IS-formo estas uzebla egale pri ĉiaj specoj de pasinteco.

Kiam mi estis juna, mi laboris multe. Daŭra stato.

Hodiaŭ mi laboris multe. Finita ago.

Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron.^(FE.24) *Diris* okazis pli frue ol *vidis*.

Se oni volas montri nuancojn de pasinta tempo, oni povas uzi diversajn aldonajn vortojn, sed oni povas ankaŭ uzi kunmetitajn verboformojn. Vidu "Kunmetitaj verboformoj". Sed preskaŭ ĉiam simpla IS-verbo sufiĉas.

IS por estonta tempo

Iafoje oni vidas IS-formojn, kiuj montras ion, kio estonte plenumiĝos. Tio estas erara. Oni uzu OS-formon, aŭ kunmetitan verbon kun *estos ...inta*, se oni volas esti tre preciza: **Mi venos al vi, kiam mi finis mian taskon.* * Diru: *Mi venos al vi, kiam mi finos mian taskon.* Aŭ: *Mi venos al vi, kiam mi estos fininta mian taskon.* Pri kunmetitaj verboj vidu "Kunmetitaj verboformoj".

Venonta tempo - OS-finaĵo

OS-tempo montras, ke la ago aŭ stato ankoraŭ ne komenciĝis en la momento de parolado. Kompreneble la estonteco ĉiam estas necerta, sed OS-verbo montras, ke la parolanto pensas, ke la afero vere okazos.

laboros = la ago "labori" ankoraŭ ne komenciĝis sed ja komenciĝos
estos = la stato "esti" ankoraŭ ne komenciĝis, sed post iom da tempo ĝi realiĝos

Mi sidos poste sur seĝo. La sidado efektive okazos poste.

Mi estos riĉulo. La riĉula stato estas fakto de la estonteco.

Mi rakontos al vi historion.^(FE.18) La rakontado ankoraŭ ne komenciĝis.

Morgaŭ estos dimanĉo.^(FE.20)

Post cent jaroj oni eble loĝos en spacoŝipoj. La ago estos (eble) kutima en tiu estonta tempo.

Mi loĝos ĉi tie tri jarojn. Mia loĝado ankoraŭ ne komenciĝis, sed kiam ĝi komenciĝos, ĝi efektive daŭros tri jarojn.

Ankaŭ la eldonadon de la "Biblioteko" ni devas interrompi, sed ankaŭ nur por mallonga tempo, ĝis ni ordigos la aferon.^(OV.211) Kiam la ordigo de la afero estos kompleta, ni rekomencos la eldonadon. Anstataŭ *ordigos* oni povas ĉi tie uzi *estos ordigintaj*. Pri tiaj kunmetitaj verboj vidu "Kunmetitaj verboformoj". Legu ankaŭ pri IS-verboj erare uzitaj en ĉi tiaj frazoj.

En iaj stiloj de rakontado, en kiuj oni foje uzas AS-formon anstataŭ IS-formo por tiu tempo, kiun la rakonto atingis, oni uzas OS-verbojn por tempo iam post tiu tempo.

En 1894 aperas la Ekzercaro, kiu en 1905 fariĝos parto de la Fundamento de Esperanto. Ankoraŭ la rakontanto nur atingis la jaron 1894 uzante pri tiu tempo AS-verbon, kvazaŭ temus pri nun. Li tamen antaŭmencias aferon de la jaro 1905 uzante OS-verbon, ĉar la rakonto mem ankoraŭ ne atingis tiun jaron.

Vola modo - U-finaĵo

U-formo montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed dezirata, volata, ordonata aŭ celata. U-formo ne montras la tempon de la ago, sed dezirata ago ja kutime troviĝas en la estonteco.

laboru = la ago "labori" estas dezirata, petata, ordonata aŭ celata
estu = la stato "esti" estas dezirata, petata, ordonata aŭ celata

Sidu sur seĝo! Ordono aŭ peto.

Estu viro! Ordono aŭ peto.

Ludoviko, donu al mi panon.^(FE.8)

Diru al mi vian nomon.^(FE.18)

Ne rigardu min tiel rigide!^(FA1.2)

Ni legu la unuan ĉapitron. Esprimo de deziro.

Ĉu ni iru al la dancejo? Demando pri volo. La efektiva senco de tia frazo tamen plej ofte estas ĝentila propono. Komparu kun ĝentilaj petoj ĉi-poste.

La normala subjekto de U-verbo estas *vi*. Tial oni normale forlasas *vi* (subkomprenas ĝin): *Venu tuj!* = *Vi venu tuj!* Sed tion oni povas fari nur en ĉeffrazo, ne en subfrazo. Vidu "Mallongigitaj frazoj" pri forlaso de subjekto.

U-modo en *ke*-frazoj

U-modo estas uzata en *ke*-frazoj, se la ĉeffrazo iel montras volon, celon, opinion k.s.

Mi volas, ke vi laboru. La laborado estas volata.

Li petas, ke mi estu atenta. ^(FE.26)

Estas necese, ke ni nun unu fojon por ĉiam faru finon al tiu ĉi stato. ^(L2.112)

Pri verboformoj en *ke*-frazoj vidu pli detale en "Verboformoj en *ke*-frazoj".

Ĝentila peto

Por esprimi pli ĝentile sian volon oni uzu la vorton *bonvolu* plus I-verbo. Oni ankaŭ povas aldoni alian ĝentilan esprimon kiel *mi petas*, aŭ simile.

Bonvolu sidi ĉi tie! = *Sidu ĉi tie, mi petas!*

Bonvolu fermi tiun ĉi fenestron! = *Fermu la fenestron, mi petas!*

Nepre ne uzu duoblan U-formon. Ne diru: **Bonvolu sidu...**

Pri *voli* por ĝentileco vidu ankaŭ "Voli".

Imaga modo - US-finaĵo

US-formo estas uzata por nerealaj, imagaj, fantaziaj agoj aŭ statoj. US-formo ne montras la tempon de la ago.

laborus = la ago "labori" estas imagata

estus = la stato "esti" estas imagata

Se mi estus riĉa, mi ne laborus. Temas pri nerealaj, imagaj stato kaj ago.

Se mi estus sana, mi estus feliĉa. ^(FE.20)

Se li sciis, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi. ^(FE.20) La agoj scii kaj veni estas nerealaj, imagataj, dum la stato *estas* ja estas reala.

Se mi nur loĝus en palaco! La loĝado estas dezirata, sed mi scias, ke ĝi ne estas ebla, ke ĝi estas nura fantazio.

*La malfeliĉa knabino, multe kurinte kaj trovinte neniun, kiu **volus** ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro.*^(FE.23) Tia persono ne ekzistis, kaj tial la ago "voli ŝin akcepti" estis nur imagata.

*Mi ne **farus** la eraron, se li antaŭe **dirus** al mi la veron (aŭ se li **estus** dirinta al mi la veron).*^(FE.24) Kaj *farus* kaj *dirus* ĉi tie rakontas pri imagataj agoj en la pasinteco. Se oni volas, oni povas montri la pasintecon per *estus dirinta*. Pri tiaj kunmetitaj verboformoj vidu "Kunmetitaj verboformoj".

US por mildeco

Oni ankaŭ uzas US-modon por pli milde prezenti realajn aferojn.

*Mi **dezirus** aĉeti kelkajn aferojn.* Reala deziro, sed ĝentile prezentata.

*Ĉu mi **povus** havi la skribilon?* Tre ĝentila, milda peto.

*Ĉu vi **bonvolus** paroli iom pli silente.* Tre ĝentila, milda peto.

US en se-frazoj

US-verboj estas ofte uzataj kun la vorteto *se*, kiu montras kondiĉon, sed *se* ne aŭtomate necesigas US-formon. Ĉio dependas de la senco. Se temas klare pri imago, oni uzu US, sed se eble estas reala ago aŭ stato, oni uzu la realan modon.

*Se li **estus** ĉi tie, li certe **mirus** pri la malordo.* Oni scias, ke li ne estas ĉi tie, sed se li estus, li ankaŭ mirus.

*Se li **estas** ĉi tie, li certe **miras** pri la malordo.* Oni ne scias, ĉu li estas ĉi tie, sed tiel ja povas esti. Se tiel efektive estas, li ankaŭ efektive miras.

US ne egalas al *estis ...onta*

En kelkaj lingvoj la verbformo por imagataj agoj estas uzata ankaŭ por io, kio iam estis antaŭvidita. Tion Esperanto esprimas per kunmetita verboformo: *estis ...onta, estis ...ota*. Vidu "Kunmetitaj verboformoj".

Povus, devus, volus

Ĉe la verboj *povi, devi* kaj *voli* US-finaĵo havas ofte specialan signifon. Vidu "Povus, devus kaj volus".

I-verboj

"I-verboj - bazaj reguloj"

"I-verboj kiel subjekto"

"I-verboj en aliaj frazrojloj"

"I-verboj kiel rekta priskribo"

I-verboj - bazaj reguloj

La I-formo de verbo montras tute ĝenerale la ideon de farado de ago (aŭ estado en stato). I-verbo ne montras tempon aŭ modon (vidu "Verboj"). Ĝi tial nomiĝas neŭtrala modo.

I-verboj similas al agaj O-vortoj: *kuri* ~=*kurado*, *sidi* ~=*sidado*, *esti* ~=*estado*, *marteli* ~=*martelado*, *lumi* ~=*lumado*, *fosi* ~=*fosado*. Pri la diferenco vidu "I-verboj kaj agaj O-vortoj".

O-vorteca

I-verbo partoprenas en frazo en tiaj roloj, kiujn normale havas O-vorta frazparto: subjekto, objekto, *pri*-komplemento, k.t.p. (vidu ĉi-poste). Foje I-verbo eĉ povas havi rolvorteton antaŭ si.

Tamen verbo

I-verbo povas havi objekton, komplementojn k.t.p., same kiel ĉefverbo. Tial ĝi estas verbo.

manĝi rapide - E-vorta komplemento de maniero

multe manĝi - E-vorta komplemento de kvanto

tre voli - grada komplemento

veni tuj - tempa komplemento

manĝi per kulero - maniera komplemento

eliri el la domo - direkta komplemento

manĝi pomon - objekto

ion manĝi - objekto

Komplementoj de I-verbo povas stari ĉu antaŭ, ĉu post la I-verbo, ĉu proksime, ĉu longe for. Oni devas tamen konsideri la riskon de konfuzo kun la komplementoj de la ĉefverbo. I-verbo kaj ĝiaj objekto, komplementoj k.t.p. rolas kiel unu frazparto, kiun oni povus nomi I-verba frazparto.

I-verbo tamen ne povas havi propran (gramatikan) subjekton. Ne eblas do diri: **mi manĝi**, **la knabino esti** aŭ simile. Normale tamen troviĝas subkomprenata subjekto, senca subjekto. Nur la kunteksto povas montri, kiu estas la senca subjekto. Principoj pri tio estos montritaj ĉi-poste.

Kompleksa verbo

Ofte ĉefverbo + samsubjekta I-verbo formas kvazaŭ unu kompleksan verbon. Tiel estas speciale pri la verboj *povi*, *devi* kaj *voli* + I-verbo.

La frazrolo de I-verbo

I-verbo ne povas (normale) esti ĉefverbo, sed povas anstataŭe roli en preskaŭ ĉiuj aliaj frazroj. I-verbo havas tamen normale nenian rolmontrilon. Ĝian frazrolon montras la kunteksto. Pri I-verboj uzataj kvazaŭ ĉefverbo vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj".

I-verboj kaj ke-frazoj

Ofte oni povas klarigi I-verbon per *ke*-frazo. Multaj (sed ne ĉiuj) I-verboj estas kvazaŭ mallongigitaj *ke*-frazoj.

Mi ĝojas vin vidi!^(H.15) = *Mi ĝojas, ke mi vin vidas!*

Ŝi planis tuj reveni. = *Ŝi planis, ke ŝi tuj revenos.*

Oni konvinkis ŝin kuniri. = *Oni konvinkis ŝin, ke ŝi kuniru.*

Mi vidis la knabon kuri. = *Mi vidis, ke la knabo kuras.*

I-verboj kiel subjekto

I-verbo povas roli kiel subjekto de frazo, kiam oni volas diri, kia estas la ago de la I-verbo. Plej ofte la ĉefverbo estas formo de *esti*, sed ankaŭ aliaj ĉefverboj eblas.

Resti kun leono estas danĝere.^(FE.7) Tio, kio estas danĝera, estas la ago *resti kun leono*. *Danĝere* estas perverba priskribo de *resti*. Ĝi havu E-finaĵon, ĉar ĝi estas priskribo de verbo.

Nun estis plej bone reveni hejmen.^(FA2.12) Tio, kio estis plej bona, estas la ago *reveni hejmen*.

Kritiki estas facile, fari (estas) malfacile.^(PE.1202) Tio, kio estas facila, estas la ago *kritiki*. Tio, kio estas malfacila, estas la ago *fari*.

Senca subjekto

Kiam I-verbo mem rolas kiel subjekto de frazo, la senca subjekto de la I-verbo ofte estas

indiferenta.

Estas efektive tre agrable havi tiajn gajajn najbarojn!^(FA2.123) La senca subjekto de *havi* estas indiferenta. La afero validas por ĉiu ajn, kiu havas tiajn najbarojn.

Se en ĉi tia frazo la senca subjekto de la I-verbo ne estas indiferenta, oni povas ĝin montri per *al-*komplemento aŭ *por-*komplemento.

Restas al mi nur diri al vi adiaŭ.^(M.59) Senca subjekto de *diri* estas *mi*. Temas pri tio, ke mi diros al vi adiaŭ.

Tedis al ŝi pensi pri li.^(BV.36) La persono, kiu pensis, estas ŝi.

Al la papo ne estas permesite edziĝi.^(FA4.148) La papo ne rajtas edziĝi.

Estos por mi granda plezuro konatiĝi kun vi en Kembriĝo.^(OV.561) Mi konatiĝos kun vi.

I-verboj en aliaj frazroj

Plej ofte I-verbo ne estas subjekto, sed rolas en aliaj frazroj. Ĝi povas esti ekz. objekto aŭ komplemento. La ekzaktan sencon oni devas kompreni el la kunteksto, ĉar I-verbo normale ne havas rolmontrilon.

I-verboj kune kun povi, devi kaj voli

I-verboj kune kun aliaj verboj

I-verboj kun alia subjekto

I-verboj - ŝajne pluraj objektoj

I-verboj kune kun povi, devi kaj voli

Plej ofte I-verbo dependas de la tri verboj *povi, devi kaj voli*. La I-verbo montras, al kia ago rilatas la povo, devo aŭ volo. La du verboj, la ĉefverbo kaj la I-verbo, havas ĉiam la saman subjekton.

Mi povas kuri.

Li volis veni.

Ili devis cedi.

Li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.^(FE.33)

Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas.^(FE.28)

*La infano ploras, ĉar ĝi **volas manĝi**.*^(FE.16)

*Mi ne **volas malhelpi** vian ĝojon.*^(FA1.44)

*Mi **devas fari** al vi donacon.*^(FE.15)

*Lernolibron oni **devas ne tralegi**, sed **tralerni**.*^(FE.31)

*Ne! tiel **daŭri** ne povas! tiel ĉiam **esti** ne **devas**!*^(M.117) Ĉi tia vortordo estas ekstreme malofta. Normale la I-verbo staras post *povi*, *devi* aŭ *voli*.

Oni povus diri, ke I-verbo post *povi*, *devi* aŭ *voli* estas objekto, sed tia I-verba objekto tamen ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo. Ne eblas diri: **Kuri estas povate de mi.* * *Veni estis volate de li.* * *Fari al vi donacon ne estas devate de mi.* * Vidu "Pasivigeblaj frazoj". Pri *povi*, *devi* kaj *voli* ĝenerale vidu "Povi, devi kaj voli".

I-verboj kune kun aliaj verboj

I-verbo povas ankaŭ dependi de aliaj ĉefverboj ol *povi*, *devi* kaj *voli*. I-verbo estas tiam objekto, *por*-komplemento, *pri*-komplemento aŭ perverba priskribo. Normale ankaŭ tiam la subjekto de la ĉefverbo estas senca subjekto de la I-verbo.

I-verbo kiel objekto

*En varmega tago mi amas **promeni en arbaro**.*^(FE.34) ~ = ...amas promenon...

*Pri tio mi ne bezonas **vaste paroli**.*^(FK.229) ~ = ...ne bezonas vastan parolon.

*Ŝi komencis **senti doloron kaj rigidiĝon**.*^(M.28) ~ = Ŝi komencis sentadon de doloro...

*Unu promesis al la alia **rakonti al ŝi, kion ŝi vidis**.*^(FA1.52) ~ = ...promesis rakontadon...

*Kiam malriĉa virino petos de vi **trinki**, vi donos ĝin al ŝi ĝentile.*^(FE.17) ~ = ...petos de vi trinkadon...

*Mi provis **esti kudristino**, sed mi ial ne sukcesis!*^(M.145) ~ = ...provis kudristinan estadon.

*"Ho jes," ŝi respondis kun gaja rido kaj daŭrigis **kudri diligente**.*^(BV.43) ~ = ...daŭrigis diligentan kudradon. Vidu ankaŭ "Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi" pri *daŭrigi* + I-verbo.

*Kiu kuraĝas **rajdi sur leono**?*^(FE.7) ~ = *...kuraĝas rajdadon... * *Kuraĝi* estas en la praktiko uzata nur kun I-verba objekto, neniam kun O-vorta objekto.

Kvankam ĉi tiaj I-verboj ja rolas kiel objekto, ili ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo. Ne eblas diri: **De kiu estas kuraĝate rajdi sur leono.* * **Ne estas de mi bezonate vaste paroli pri tio.* * **Senti doloron estis komencite de ŝi.* * Vidu "Pasivigeblaj frazoj".

I-verbo kiel *por*-komplemento

*Nun ili ĉiuj iris **dormi**.*^(BV.47) = ...*iris por dormi.*

*Mi prenos miajn glitilojn kaj iros **gliti**.*^(FE.34) = ...*iros por gliti.*

*Ŝi tuj kuris **bati ŝin**.*^(FE.21) = ...*kuris por bati ŝin.*

*Vi devas nur iri al la fonto **ĉerpi akvon**.*^(FE.17) = ...*iri por ĉerpi...*

*Mi rapidis **veni ĉi tien**.*^(OV.412) = ...*rapidis por veni...*

Pri *por* antaŭ I-verbo vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

I-verbo kiel *pri*-komplemento

*Kaj vi ne hontas **fanfaroni** per ĉi tio?*^(Rt.19) ~ = ...*hontas pri fanfaronado...*

*Feliĉe mi sukcesis **ekbruligi** la fajron.*^(FA3.152) ~ = ...*sukcesis pri ekbruligado de la fajro.*

*Mi ĝojas vin **vidi**.*^(H.15) ~ = ...*ĝojas pri vidado de vi.*

*Ni ne ĉesos energie **laboradi** por nia kara afero.*^(OV.147) ~ = ...*ĉesos pri laborado...* Vidu ankaŭ "Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi" pri *ĉesi* + I-verbo.

I-verbo kiel perverba priskribo

*Britain [...] ŝajnis **subite veni al tiu ĉi sama opinio**.*^(BV.20) = *Li ŝajnis subite venanta...* La I-verbo estas perverba priskribo de la subjekto *li*.

I-verbo kiel perverba priskribo povas ankaŭ havi alian subjekton ol la ĉefverbo. Vidu "I-verboj kun alia subjekto".

I-verboj kun alia subjekto

Foje I-verbo havas alian subjekton ol la ĉefverbo.

Agoinfluaĵ ĉefverboj

Iuj ĉefverboj montras agon, kiu celas influi la agadon de alia persono (aŭ afero). Tiaj verboj estas ekz. *(mal)permesi, ordoni, doni, destini, peti, instrui, instrukcii, devigi, lasi, inviti, voki, sendi, (mal)konsili, komandi, konvinki, persvadi, memorigi* kaj *(mal)rekomendi*.

La influata persono (aŭ afero) aperas kiel *al*-komplemento aŭ N-komplemento. Kiam I-verbo aperas kune kun tia agoinflua ĉefverbo, la senca subjekto de la I-verbo estas la influata persono.

La I-verbo mem rolas kiel objekto aŭ *por*-komplemento.

*Se li nur uzas la lingvon Esperanto, ni ne povas malpermesi al li **nomi sin esperantisto**.*^(OV.378)
Subjekto de *nomi* estas *li*.

*Ili ordonis al mi **veni antaŭ la vesperiĝo**.*^(M.8) Subjekto de *veni* estas *mi*.

*Ĉu vi permesas **demandi pri via estimata nomo**?*^(FA3.6) Subjekto de *demandi* ne estas *vi*, sed la parolanto, kiu povus aperi kiel *al*-komplemento: *Ĉu vi permesas al mi **demandi**...*

*La reĝo Aĥaŝveroŝ ordonis **venigi al li la reĝinon Vaŝti**.*^(Es.1) Subjekto de *venigi* estas tiuj, al kiuj la reĝo ordonis. Ili estas subkomprenataj, sed povus aperi kiel *al*-komplemento: *...ordonis al iuj **venigi**...*

*Mi ne donos al vi **manĝi**, ĝis vi pagos por la antaŭa.*^(Rz.22)

*La sorto al mi destinis **vivi kaj agadi**.*^(IT.38)

*Mi petas vin **trinki**.* = *Mi petas vin, ke vi trinku.*

*Kiu do instruos vian filon **timi diojn, uzi batalilon**?*^(Rt.44)

*Ŝi devigis ŝin **manĝi en la kuirejo**.*^(FE.13)

*Lasu do lin **rakonti**!*^(FA1.146)

*Ŝi ekĝemis kaj lasis **fali** la manojn.*^(M.11) = *...lasis, ke la manoj falu.* Pri *lasi* vidu ankaŭ "[Lasi](#)".

*Oni vokas la bovon ne **festeni**, sed **treni**.*^(PE.1839)

*Mi sendos **venigi kuracistojn**.*^(Rt.124) = *Mi sendos iun (por) **venigi kuracistojn**.*

La verbo *promesi* ne apartenas al tiu ĉi grupo: *Mi promesis al li **veni al la festo**.* = *Mi promesis al li, ke mi venos al la festo.* La senca subjekto de *veni* estas la subjekto de la ĉefverbo.

I-verbo kiel perverba priskribo kun alia subjekto

*La elekto estas por vi **venki aŭ morti**.* *Venki* kaj *morti* estas perverba priskribo de la subjekto *la elekto*. La senca subjekto de *venki* kaj *morti* estas la *por*-komplemento *vi*.

Ĉe kelkaj ĉefverboj povas aperi I-verbo, kiu estas perverba priskribo de la objekto. Tiaj verboj estas ekz. *vidi*, *aŭdi*, *rimarki* kaj *igi*. Tiam la la objekto de la ĉefverbo estas senca subjekto de la I-verbo.

*Mi vidis la knabon **kuri**.* *Kuri* estas perverba priskribo de *la knabon*, la objekto de *vidis*. Subjekto de *kuri* estas *la knabo*. = *Mi vidis la knabon kuranta.* *Mi vidis, ke la knabo kuras.*

*Ho, Marion, ke mi denove aŭdas vin **paroli**.*^(BV.80)

*Mi hodiaŭ matene vidis **danci** miajn knabinojn.*^(BV.17)

*La finiĝado de la tago igis ilin **rapidi**.*^(M.200)

I-verboj - ŝajne pluraj objektoj

En frazoj kun I-verbo ofte povas ŝajni, ke estas pluraj objektoj kun malsama rilato al la ĉefverbo. Tio normale estus eraro. Pluraj objektoj de la sama verbo eblas nur kiam ili ludas la saman rolon. Vidu interalie "Alternativaj frazkonstruoj".

Ofte unu el la supozataj objektoj estas objekto ne de la ĉefverbo, sed de la I-verbo.

*Kiu do instruos **vian filon** timi **diojn**?*^(Rt.44) *Vian filon* estas objekto de *instruos*. *Diojn* estas objekto de *timi*.

*Ŝi helpis **min** manĝi **la torton***. *Min* estas objekto de *helpis*. *La torton* estas objekto de *manĝi*.

Ofte unu el la supozataj objektoj estas ĝuste la I-verbo. Tiam aŭ la I-verbo ne estas vera objekto, sed ekz. *pri*-komplemento, aŭ la alia supozata objekto ne estas vera objekto, sed N-komplemento.

*Mi volas, ke oni **min** helpu **forigi** la erarojn, kiujn mi faris.*^(OV.26) *Forigi* ŝajnas esti objekto de *helpu*, sed ankaŭ *min* ŝajnas esti objekto de la sama verbo. Oni povus diri, ke *min* ne estas vera objekto, sed ke la N-finaĵo nur anstataŭas la rolvorteton *al*. Oni ankaŭ povus diri, ke *forigi* ne estas objekto, sed ekz. *pri*-komplemento.

*Ili petis **min veni***. Kaj *min*, kaj *veni* povus nomiĝi objekto, sed *veni* povas esti ankaŭ *pri*-komplemento, kaj *min* povus esti N-komplemento (la N-finaĵo havas la signifon de *al*).

Pro la multaj diversaj manieroj formi frazojn kun verboj kiel *helpi* ("Alternativaj frazkonstruoj") ekzistas pluraj manieroj analizi ĉi tiajn frazojn. Ofte tio estas nur teoria problemo, sed ĝi fariĝas reala problemo, kiam oni volas pasivigi ĉi tiajn frazojn, ĉar nur vera objekto povas fariĝi subjekto en pasiva frazo. Vidu "Pasivo" kaj speciale "Pasivigeblaj frazoj".

I-verboj kiel rekta priskribo

Rekta priskribo de O-vorto

I-verbo povas esti rekta priskribo de O-vorto, precipe de aga O-vorto. La I-verbo ĉiam staras post la O-vorto.

*Forte min doloras la nepovado **helpi vin** sur via malfacila vojo.*^(M.91) = *Forte min doloras, ke mi ne povas **helpi vin**...*

*Mi ricevas grandan deziron **edziĝi**.*^(FA3.96) = *Mi ekdeziregas **edziĝi**.*

*Mi alveturis ĉi tien [...] kun la firma decido **servi sub vi**.*^(Rt.84)

*Kabinetaj provoj [...] kalkulas je ĝia preteco **pionire oferi sian tempon**.*^(FK.230) (*Ĝi* = la mondo).

*Lia propono **elekti novan prezidanton** ne estis akceptita.*

*Neniu sentas la bezonon **ŝanĝi ilin**.*^(L2.38)

*Mi estas honesta, kaj vi havis nenian rajton **paroli al mi en tia maniero**.*^(M.172)

*Ŝi havas la ambicion **fariĝi prezidanto**. = ...la ambicion, ke ŝi fariĝu prezidanto.*

*Ŝi ricevis la taskon **trovi trinkaĵon**. = ...la taskon, ke ŝi trovu trinkaĵon.*

Rekta priskribo de A-vorto aŭ E-vorto

I-verbo povas ankaŭ esti rekta priskribo de A-vorto aŭ E-vorto, precipe de aga A-vorto aŭ E-vorto.

*Mi estas inklina **ne fari tion**.*^(LR.61) = ...*inklinas **ne fari**...*

*Mi estas kapabla **instrui nur la francan lingvon**.*^(M.57) ...*kapablas **instrui**...*

*La rabeno, ne kapabla **paroli**, kelkfoje movis sensone la lipojn.*^(Rn.14)

*Mi estas preta **iri por vi piede al la fino de la mondo**.*^(M.83)

*Li estis kontenta **manĝi nur bovleton da rizo**.*

*Ĉesante hodiaŭ **esti mia zorgato kaj forlasante nin** [...] vi nun eniras en la mondon.*^(BV.22)

I-verboj kun rolvortetoj

Rolvortetoj estas uzataj precipe antaŭ O-vortoj kaj pronomoj. I-verboj normale ne havas rolvorteton antaŭ si pro sia verbeco. Normale oni ne montras la frazrolon de I-verbo, sed lasas tion al la kunteksto. Tamen kelkfoje estas necese montri la frazrolon de I-verbo per rolvorteto. N-finaĵon I-verbo tamen neniam povas ricevi.

El ĉiuj rolvortetoj tradicie nur *por*, *anstataŭ* kaj *krom* estas akceptataj antaŭ I-verbo. *Sen* fariĝas tamen pli kaj pli ofta antaŭ I-verbo. Uzado de aliaj rolvortetoj antaŭ I-verbo ne estus mallogika, sed povus krei miskomprenojn, pro la malkutimeco. Ĉe aliaj rolvortetoj ol *por*, *anstataŭ*, *krom* kaj *sen*, oni kutime serĉas alternativajn esprimomanierojn. Vidu ĉi-poste.

Por

Oni uzas *por* + I-verbon precipe kiam la I-verbo havas la saman subjekton kiel la ĉefverbo.

Tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, **por vidi**, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino.^(FE.15) = por ke ŝi (la feino) vidu...

Ni ĉiuj kunvenis, **por priparoli tre gravan aferon**.^(FE.42)

Ĉu vi havas korktirilon, **por malŝtopi la botelon**?^(FE.34)

Unu fajrero estas sufiĉa, **por eksplodigi pulvon**.^(FE.41)

De du tagoj ŝi ricevis absolute nenion **por manĝi**.^(FA1.27)

Se la du subjektoj estas malsamaj, oni uzas plej ofte I-verbon sen rolmontrilo, sed foje oni uzas *por*.

Ŝi invitis min **trinki kafon**. = ...por ke mi trinku kafon.

Oni vokas la bovon **ne festeni**, sed **treni**.^(PE.1839) = ...ne por ke ĝi festenu, sed por ke ĝi trenu.

La gepatroj komencis sendadi min en kudrejon, **por lerni**.^(M.101) = ...por ke mi lernu.

Post movaj verboj kiel *iri kaj kuri*, oni preferas I-verbon sen rolmontrilo, eĉ kiam la du subjektoj identas, sed oni povas ankaŭ uzi *por*.

Mi iros **ripozi**.^(FA3.31) = Mi iros por ripozi.

Ŝi tuj kuris **bati ŝin**.^(FE.21) = Ŝi tuj kuris por bati ŝin.

Mi prenos miajn glitilojn kaj iros **gliti**.^(FE.34) = ...kaj iros por gliti.

Se I-verbo estas rekta priskribo de O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, oni uzas *por* sendepende de la senca subjekto.

Por kio vi elirigis nin el Egiptujo, por venigi nin al ĉi tiu malbona loko, [...] kie ne ekzistas akvo **por trinki**?^(Nm.20) ~ = ...kie ne ekzistas trinkebla/trinkota akvo.

Li interrompis por momento sian paroladon eble por tio, ke la juna virino havu tempon, **por kolekti siajn fortojn**.^(M.73)

En la domo estas jam nenio **por manĝi**.^(M.19)

Pri esprimoj kiel *por tiel diri*, *por paroli sincere* k.s. vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj".

Anstataŭ

La patro, **anstataŭ afliktiĝi kiel la patrino**, ofte ridadis kaj koleradis.^(M.101)

La aliaj anasoj preferis naĝadi en la kanaloj, **anstataŭ viziti ŝin**.^(FA2.34)

Anstataŭ ion gajni nia afero nur perdus ĉion, kion ĝi havis ĝis nun.^(OV.75) = Anstataŭ gajni ion... Anstataŭ, ke ĝi ion gajnus...

Krom

*Vi nenion povas fari **krom kunbati viajn dentojn kaj elverŝi vian furiozon sur sekan panon.***^(Rt.40)

*Kion alian ili ankoraŭ povoscias **krom danci, tordi la piedojn kaj fari turnoventon?***^(FA2.95)

*Ne ekzistas alia bono por la homo, **krom manĝi kaj trinki.***^(Pr.2)

Sen

*Sen + I-verbo estas tradicie rigardata kiel eraro (vidu Lingvajn Respondojn p. 74). Sed **sen + I-verbo** estas tute logika kaj tre oportuna esprimomaniero, kaj ne vere havas sencon tion eviti. Tia uzado jam fariĝis ofta, kaj do apenaŭ povas kaŭzi problemojn de komprenado.*

*Mia patro neniam forvojaĝus **sen diri al iu kien li iros.***

*Tion mi ne povus fari **sen detrui mian reputacion.***

***Sen manĝi kaj trinki** oni ne povas vivi.*

Se oni tamen ne volas uzi I-verbon post **sen**, oni uzu O-formon, aŭ **ne + participon**.

*Mia patro neniam forvojaĝus **nedirante al iu kien li iros.***

*Tion mi ne povus fari **sen detruo de mia reputacio.***

***Sen manĝado kaj trinkado** oni ne povas vivi.*

Aliaj rolvortetoj

Inter **antaŭ** kaj I-verbo oni metas la vorteton **ol**.

*Oni devas iri longan distancon, **antaŭ ol veni al la rivero.***^(FA1.14) = ...*antaŭ ol oni venas al la rivero.*

Antaŭ ol foriri** li ŝlosis la pordon. = **Antaŭ ol li foriris...

Vidu ankaŭ "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" **Ol** pri **antaŭ ol**.

Anstataŭ **post + I-verbo**, oni uzas INT-participon ("Participoj kiel E-vortoj"), aŭ **post kiam + plenan subfrazon** ("Aliaj rilataj KI-vortoj").

***Dirinte** tiujn vortojn, li foriris. **Post kiam li diris** tiujn vortojn, li foriris. (= ***Post diri** tiujn vortojn li foriris. *)*

Teorie oni povus uzi **post ol** simile al **antaŭ ol**, sed tio ne okazas.

Post *dum* kaj *ĝis* oni uzas plenan subfrazon. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Mi rigardis televidon, dum mi manĝis. (= **Mi rigardis televidon dum manĝi.* *)

Malĝoje ŝi eliris el la palaco kaj iris dum la tuta tago tra kampoj kaj marĉoj, ĝis ŝi venis al la granda arbaro.^(FA1.104) (= *...*ĝis veni*... *)

Anstataŭ *malgraŭ* + I-verbo oni uzas participon, aŭ *kvankam* + plenan subfrazon, aŭ *malgraŭ (tio) ke* + plenan subfrazon.

Eĉ falinte li batalis plu. Kvankam li falis, li batalis plu. Malgraŭ (tio) ke li falis, li batalis plu. (= **Malgraŭ fali li batalis plu.* *)

Anstataŭ *pro* + I-verbo oni uzas participon, aŭ *ĉar* + plenan subfrazon, aŭ *tial ke* + plenan subfrazon, aŭ *pro tio ke* + plenan subfrazon.

Li ne povis skribi ne havante inkon. Li ne povis skribi, ĉar li ne havis inkon. Li ne povis skribi tial, ke li ne havis inkon. Li ne povis skribi pro tio, ke li ne havis inkon. (= **Li ne povis skribi pro ne havi inkon.* *)

Post aliaj rolvortetoj oni uzas normale agan O-vorton anstataŭ I-verbo.

Rolvorteto antaŭ citata I-verbo

Se I-verbo estas citata, oni povas uzi ĉiun ajn rolvorteton. Tiam la rolvorteto vere rilatas al subkomprenata esprimo kiel *la vorto, la verbo, la ago* aŭ simile: *Inter voli kaj fari estas grandega, grandega paŝo.*^(OV.422) = *Inter la ago voli kaj la ago fari...* Vidu "[Citaĵoj](#)" pri citaĵoj.

I-verboj kvazaŭ ĉefverboj

Normale I-verbo ne povas esti ĉefverbo, sed okaze oni vidas frazojn, en kiuj la sola verbo estas I-verbo. Ankaŭ en tia ĉi uzo I-verbo ne povas havi gramatikan subjekton.

Ĉefverbecaj I-verboj aperas en iaj mallongigitaj subfrazoj. La I-verbo respondas al U-formo aŭ esprimo kun *povi*.

Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion fari.^(FE.38)

Mi efektive jam ne scias, kiel ĝin klarigi.^(M.85) = ...*kiel mi ĝin klarigu.*

La vidvino staris senmove, videble ne sciante, kion fari kaj al kiu sin turni.^(M.11) = ...*kion ŝi faru kaj al kiu ŝi sin turnu.*

Ili ne havas, kion manĝi, ili ne havas, per kio hejti la fornon.^(M.102) = *Ili ne havas (ion), kion ili/oni povus manĝi, ili ne havas (ion), per kio ili povus hejti la fornon.*

*Mi havis tiam apud mia domo foston, kiu, se **preni** la plej malmulte, havis almenaŭ ok futojn da largêco.*^(Rt.19) = ...*se oni prenu la plej malmulte...*

*Se lin **kompari** kun la nuna reĝo, li estis Apolono ĉe Satiro.*^(H.14) = *Se oni lin komparu kun la nuna reĝo...*

Ĉefverbecaj I-verboj aperas ankaŭ en iaj mallongigitaj esprimoj de dubo aŭ hezito. La plena frazo havas verbon en U-formo, okaze en US-formo aŭ OS-formo.

***Plialtigi** la temperaturon de la ĉambro! per kio? **aĉeti** medikamenton! Per kio?*^(M.196) = *Per kio mi plialtigu... Per kio mi aĉetu...*

*Ĉu **esti** aŭ ne **esti**, - tiel staras nun la demando.*^(H.74) = *Ĉu mi estu aŭ ne estu...*

*Kion **fari**?*^(M.19) = *Kion oni/mi/vi faru?*

*Eble el la vestoj ion **forkomerci**? **Vendi** ekzemple la pantalonon?*^(Rz.26) = *Ĉu mi eble el la vestoj ion forkomercu? Ĉu mi vendu ekzemple la pantalonon?*

Iafoje oni vidas I-verbojn uzatajn anstataŭ ordonaj U-formoj. Tiam la ordono ricevas nuancon neŭtralan, nek ĝentilan nek malĝentilan, sed simple konstatan. La senca subjekto de la I-verbo estas tute ĝenerala *oni*. Tiu uzo estas malofta.

*Nur **prunti**, sed ne **restigi** al si!*^(FA3.129) = *Oni povas nur prunti...* Anstataŭ ordoni per U-formo, la parolanto eldiras sian volon kiel simplan konstaton de nediskutebla fakto.

*Por landoj ne menciitaj en la listo sin **turni** al LF-KOOP, Svislando.* Simpla konstato, kiel oni agu por mendi ion de LF-KOOP.

La specialaj esprimoj *se tiel diri, se paroli sincere* k.s. montras manieron de rigardado, vidpunkton, k.s. Oni povas ankaŭ uzi *por* anstataŭ *se*, sed *se* estas pli klara.

***Se paroli sincere**, li tute ne plaĉas al mi. = Se mi parolu sincere...*

*Li estas, **se tiel diri**, sia propra malamiko. = ...se oni povus tiel diri...*

Krome oni foje uzas I-verbojn en rakontoj anstataŭ ĉia ajn ĉefverba formo por montri primitivan (eraran) lingvaĵon: *Ĉu vi ***manĝi*** nun?*

I-verboj kaj agaj O-vortoj

I-verboj kaj agaj O-vortoj estas similaj, sed estas diferenco. I-verbo havas ĉiam subkomprenatan sencan subjekton, plej ofte la sama subjekto kiel la ĉefverbo, sed ankaŭ alia subkomprenata subjekto eblas ("I-verboj kun alia subjekto"). Aga O-vorto estas sendependa de subjekto. Aga O-vorto nomas agon sen konsideri eventualan faranton. La signifo de frazo povas do ŝanĝiĝi, se oni ŝanĝas I-verbon en agan O-vorton.

*Malbonaj infanoj amas **turmenti** bestojn.*^(FE.33) = *Ili amas, kiam ili mem turmentas bestojn.*

*Malbonaj infanoj amas **turmentadon** de bestoj. = Ili amas turmentadon de bestoj, ĉu ili mem turmentas, ĉu iu alia turmentas.*

*Mi promesis **amuziĝi**. = Mi promesis, ke ĝuste mi amuziĝos.*

*Mi promesis **amuziĝon**. = Mi promesis, ke okazos amuziĝo. Ne gravas, kiu amuziĝos.*

Kiam I-verbo rolas kiel subjekto, estas nur nuanca diferenco, se oni ŝanĝas la I-formon en O-formon.

Labori estas lacige. ≈ Labor(ad)o estas laciga. Nura diferenco estas, ke la I-verbo klare montras, ke la laborado estas laciga ĝuste por tiu, kiu laboras. La O-formo diras, ke laborado estas laciga ĝenerale, eble ne nur por la laboranto.

Participoj

Participoj estas vortoj, kiuj prezentas agon aŭ staton kvazaŭ econ de ĝia subjekto aŭ objekto. Participojn oni formas per specialaj participaj sufiksoj. Ekzistas ses participaj sufiksoj, tri aktivaj kaj tri pasivaj.

"Participoj kiel A-vortoj"

"Participoj kiel E-vortoj"

"Participoj kiel O-vortoj"

"Kunmetitaj verboformoj"

Participoj kiel A-vortoj

Participo kun A-finaĵo prezentas agon aŭ staton kiel econ. Oni uzas diversajn formojn depende de tio, ĉu en la aktuala tempo la afero ankoraŭ ne finiĝis, jam finiĝis, aŭ ankoraŭ ne komenciĝis.

Aktivaj participoj

Aktiva participo prezentas agon aŭ staton kiel priskribon de ĝia subjekto.

ANT - la ago ankoraŭ ne finiĝis - *leganta* = tia, ke oni ankoraŭ legas

INT - la ago jam finiĝis - *leginta* = tia, ke oni antaŭe legis

ONT - la ago ankoraŭ ne komenciĝis - *legonta* = tia, ke oni poste legos

*Viro, kiu ankoraŭ legas, estas **leganta** viro.*

*Viro, kiu antaŭe legis, estas **leginta** viro.*

*Viro, kiu poste legos, estas **legonta** viro.*

Pasivaj participoj

Pasiva participo prezentas agon aŭ staton kiel priskribon de ĝia objekto.

AT - la ago ankoraŭ ne finiĝis - *legata* = tia, ke iu ĝin legas

IT - la ago jam finiĝis - *legita* = tia, ke iu ĝin jam legis

OT - la ago ankoraŭ ne komenciĝis - *legota* = tia, ke iu ĝin poste legos

*Libro, kiun oni ankoraŭ legas, estas **legata** libro.*

*Libro, kiun oni antaŭe legis, estas **legita** libro.*

*Libro, kiun oni poste legos, estas **legota** libro.*

Pasivaj participoj eblas nur ĉe agoj, kiuj povas havi objekton. Ne eblas diri ekz. **okazata**, ĉar *okazi* neniam povas havi objekton. Ĉiuj verboj kun IĜ-sufikso estas senobjektaj. Tial **...iĝata**, **...iĝita** kaj **...iĝota** neniam estas eblaj.

Tamen en kelkaj okazoj oni uzas pasivan participon de normale senobjekta verbo. Oni diras ekz. *Loĝata, loĝita* kaj *loĝota*, kvankam oni normale ne *loĝas ion*, sed *en io, ĉe io* aŭ simile: *Urbon loĝatan ili ne trovis.*^(Ps.107) = *Urbon, en kiu iu loĝas, ili ne trovis.* Tiu okazo estas tamen nur ŝajne erara, ĉar *loĝi* fakte povas esti objekta. Normale oni ne diras *mi loĝas tiun domon*, sed tio ne estas eraro. Alia tia verbo estas *iri*. Plej ofte oni diras, ke iu iras ekz. *sur strato* aŭ *laŭ vojo*, sed oni povas ankaŭ uzi objekton: *Li piede ekiris la vojon.*^(FA3.59) Eblas do diri ankaŭ ekz. *irota vojo* = "vojo, kiun oni intencas iri". Simile oni uzas ĉe tiaj verboj ofte la sufiksojn EBL, IND kaj END, kiuj ankaŭ donas pasivan signifon ("Sufiksoj").

La afero komplikiĝas pro tio, ke N-finaĵo povas montri ankaŭ aliajn aferojn ol objekto. Ne ĉio kun N-finaĵo estas objekto. Vidu "N por mezuro" - "N por aliaj signifoj". Se ne temas pri vera objekto oni ne povas uzi pasivan participon.

La vokaloj de la participoj

La vokaloj en la participoj estas la samaj kiel la vokaloj en la verbaj finaĵoj AS, IS kaj OS. Ankaŭ la signifoj estas tre similaj, sed ne tute samaj.

ANT, AT kaj AS ĉiuj signifas, ke la ago komenciĝis, sed ne finiĝis. AS montras ĉefe nuntempecon de la ago, dum ANT kaj AT montras daŭrecon aŭ ripetadon de la ago.

Li skribas. La skribado okazas nun aŭ kutime.

Tiam li estis skribanta en sia ĉambro. La skribado estis daŭra en tiu pasinta tempo.

La letero estis skribata en la paŭzo. La skribado estis daŭra en la paŭzo.

Janjo havis en tiu nokto dormon maltrankvilan kaj interrompatan.^(M.176) Okazis ripete interrompoj de la dormo.

INT, IT kaj IS ĉiuj signifas, ke la ago finiĝis. IS montras, ke la ago okazis antaŭ la nuno. INT kaj IT montras, ke la ago plenumiĝis, eventuale antaŭ alia ago.

Li skribis. La skribado okazis pli frue ol nun.

Kiam li estis skribinta la leteron, li foriris. Post kiam la skribado finiĝis, li foriris.

Li sendis la skribitan leteron al sia amiko. La skribado de la letero okazis pli frue ol la sendado.

La letero estis skribita en la paŭzo. La skribado ne okazis antaŭ la paŭzo, sed iam en la paŭzo la skribado atingis sian finon. La letero do pretiĝis en la paŭzo.

ONT, OT kaj OS ĉiuj signifas, ke la ago ankoraŭ ne komenciĝis. OS montras tempon post la nuno. ONT kaj OT montras staton antaŭ la komenco de la ago, ofte kun nuanco, ke oni intencas fari la agon, ke oni planas ĝin, aŭ ke ĝi baldaŭ okazos.

Li skribos. La skribado iam poste okazos.

*Li estis **skribonta** la leteron, sed devis subite foriri.* La skribado estis intencita, sed tamen ne okazis.

*Sur la tablo kuŝis aro de **legotaj** leteroj.* La leteroj atendis la legadon. Iu devus ilin legi, sed ankoraŭ ne faris tion.

Aliaj participoj

Iuj eksperimentas kun participoj respondaj al la US-finaĵo, *UNT* kaj *UT*: ***skribunta viro*** = "viro, kiu skribus", ***skributa letero*** = "letero, kiun oni skribus". Sed tiuj participoj ne estas parto de la oficiala Esperanto. Se oni uzas ilin, oni plej ofte ne sukcesas kompreniĝi. Nur en ŝerca uzo ili povas esti tolerataj.

La sufikso END similas al pasiva participo responde al la U-finaĵo: *skribenda letero* = "letero, kiun oni skribu". Ankaŭ la sufiksoj EBL kaj IND similas al pasivaj participoj.

Participoj kiel E-vortoj

Kromaj agoj

Participo kun E-finaĵo montras kroman agon, kiu rilatas al la subjekto de la frazo. Anstataŭ diri du frazojn, unu por ĉiu ago, oni kunmetas la frazojn al unu.

Li legis sian libron kaj manĝis samtempe pomon. -> **Manĝante** pomon li legis sian libron. La manĝado daŭris samtempe kun la legado.

Li faris sian taskon. Poste li iris hejmen. -> **Farinte** sian taskon li iris hejmen. La farado de la tasko finiĝis antaŭ ol li iris hejmen.

Li intencis skribi leteron. Tial li kolektis siajn skribilojn. -> **Skribonte** leteron li kolektis siajn skribilojn. La leterskribado estis planata, sed antaŭ ol ĝi komenciĝis, okazis la kolektado.

Ili laboris. Samtempe la mastro rigardis ilin. -> Ili laboris **rigardate** de la mastro. La laborado kaj la rigardado okazis samtempe.

Mi tute ne atendis lin, sed li tamen venis al mi. -> Li venis al mi tute ne **atendite**.^(FE.22) La atendado (kiu ne okazis) estus pli frua ol lia venado.

Oni preskaŭ kaptis lin, sed li forkuris. -> **Kaptote**, li forkuris. Kiam la forkuro okazis, la kaptado estis en la tuja estonteco.

Tiaj kunmetitaj frazoj estas plej oftaj en la skriba lingvo. Ili prezentas komplikan rilaton inter pluraj aferoj en tre densa kaj iom malfacila formo. La parola lingvo ofte esprimas tiajn aferojn per pli multaj vortoj.

Subjekto de E-participo

En tiaj frazoj la E-vorta participo devas laŭsence esti priskribo de la subjekto de la ĉefverbo.

Farinte la taskon li iris hejmen. Estis ĝuste li, kiu faris la taskon.

Ili laboris rigardate. Ĝuste ili estis rigardataj.

Ne diru do: **Promenante sur la strato venis subite ideo al mi en la kapon.** La subjekto de la ĉefverbo *venis* estas *ideo*. La frazo do signifas, ke la ideo estis promenanta sur la strato, kio verŝajne ne estas la dezirata signifo. Necesas diri: *Promenante sur la strato mi subite ekhavis ideon en la kapon.* Aŭ: *Kiam mi promenis sur la strato, venis subite ideo al mi en la kapon.*

E-participo ankaŭ ne povas havi propran subjekton. Ne eblas diri ekz.: **La infanoj veninte hejmen, li povis trankviliĝi.** *La infanoj* estas ĉi tie subjekto de *veninte*, sed *veninte* ne estas ĉefverbo, kaj ne povas havi propran gramatikan subjekton. Tiaj frazoj eblas en iuj lingvoj, sed en Esperanto oni devas diri ekz.: *Kiam la infanoj estis venintaj (aŭ simple venis) hejmen, li...* Aŭ: *Vidinte, ke la infanoj venis hejmen, li...*

Rilate al subfrazoj, I-verboj aŭ sensubjekte

Participo havu E-finaĵon ankaŭ kiam ĝi estas perverba priskribo de subfrazo aŭ de I-verbo, kaj kiam ĝi estas perverba priskribo en sensubjekta frazo. Vidu ankaŭ "Perverba priskribo de subjekto" kaj "Pasivo - bazaj reguloj".

Estis antaŭdirite, ke ŝi edziniĝos kun tute simpla soldato.^(FA1.3) La *ke*-frazo estas subjekto. *Antaŭdirite* estas perverba priskribo de la *ke*-frazo.

Estas malpermesate fumi ĉi tie. Subjekto estas *fumi*. *Malpermesate* priskribas la subjekton.

Estis ŝajne baldaŭ pluvonte, kiam mi foriris. *Pluvonte* estas perverba priskribo en sensubjekta frazo. Ĝi iel priskribas la tutan situacion.

Sciu, ke al iu, kiu mortigos Kainon, estos venĝite sepoble.^(Gn.4) *Venĝite* estas perverba priskribo en sensubjekta pasiva frazo.

Participoj kiel O-vortoj

Aktiva participo kun O-finaĵo montras la sencan subjekton de la ago aŭ stato. Pasiva participo kun O-finaĵo montras la sencan objekton. Laŭ speciala regulo ili normale montras personon.

skribanto = skribanta persono, persono kiu skribas

skribinto = skribinta persono, persono kiu antaŭe skribis

skribonto = skribonta persono, persono kiu poste skribos

amato = amata persono, persono kiun iu amas

amito = amita persono, persono kiun iu antaŭe amis
amoto = amota persono, persono kiun iu poste amos

*Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la **batanto** kaj Jozefo estas la **batato**.* ^(FE.22)

*La **fuĝintoj** kolektiĝis sur la kampo. -> La personoj, kiuj antaŭe fuĝis,...*

*La **juĝotoj** staris antaŭ la juĝisto. -> La personoj, kiujn oni intencis juĝi...*

Oni ne aldonu la sufikson UL al tiaj vortoj, ĉar ili per si mem montras ulojn. Ne diru: **skribantulo**. Tio estus same erare kiel **virulo** anstataŭ *viro*. Tamen oni iafaje uzas vortojn kiel *konatulo*, *instruitulo*. Ili havas tre specialan signifon. Vidu ĉe la sufikso UL.

Iafaje O-finaĵa participo montras nepersonan aferon, kiu plenumas funkcion.

dividanto = persono kiu dividas, nombro kiu dividas (en matematiko)
dividato = persono kiun oni dividas, nombro dividata (en matematiko)

Se temas ne pri persono, sed pri aĵo, oni aldonu la sufikson AJ: *skribitaĵo*, *legataĵo*, *plenumitaĵo*, *placantaĵo*. Sed kiam ĉeestas AJ, la participa sufikso ofte estas superflua. Normale sufiĉas *skribaĵo*, *legaĵo*, *plenumaĵo*, *placaĵo*.

Oni uzas iafaje *estonto*, *estinto*, *pasinto* kaj similajn vortojn por tempoj ("estonta tempo", "estinta tempo", "pasinta tempo" ...) Sed normale oni uzu la sufikson EC en tiaj vortoj: *estonteco*, *estinteco*, *pasinteco*...

Problemo pri O-finaĵaj participoj

La regulo, ke participo kun O-finaĵo montras la sencan subjekton aŭ objekton de la ago, estas tute speciala regulo. Iafaje tio donas problemojn. El O-vorto, kiu montras personon, oni normale povas fari A-vorton, kiu signifas "rilata al la persono". Tio ne eblas por O-vortaj participoj.

novulo -> *novula kurso* = kurso por novuloj
komencanto -> **komencanta kurso* = kurso por komencantoj*

Komencanta kurso nepre signifas "kurso kiu komencas (ion)". Por esprimi "kurso por komencantoj" oni devas diri ĝuste *kurso por komencantoj*. Ne eblas uzi A-vorton.

sekretario -> *sekretaria demando* = demando de sekretario
prezidanto -> **prezidanta demando* = demando de prezidanto*

Prezidanta demando nepre signifas "demando, kiu prezidas", kvankam tio estas plene absurda signifo.

Simila problemo aperas foje kun priskribo de participo. Se oni ŝanĝas la finaĵojn, oni povas ŝangi ankaŭ la signifon de la priskribo.

maljuste kondamnita -> *maljusta kondamnito* - La signifo ŝanĝiĝis. Unue la kondamno estas maljusta. Poste la kondamnita persono estas maljusta. Se MALJUST ankoraŭ priskribu la kondamnon, oni devas diri ekz. *maljuste kondamnita persono*.

multe amanta -> *multaj amantoj* - Unue la amo estas multa. Poste la personoj kiuj amas estas multaj. Se MULT ankoraŭ priskribu la amon, oni diru ekz. *multamantoj*.

malproksime loĝanta -> *malproksima loĝanto* - Unue iu loĝas malproksime. Poste temas pri malproksima persono, kiu loĝas ie. Se MALPROKSIM ankoraŭ priskribu la loĝadon, oni teorie povas diri ekz. *malproksimloĝanto*, sed prefere oni diru *malproksime loĝanta persono* aŭ *persono, kiu loĝas malproksime*.

Foje oni vidas provojn elturniĝi per strange uzataj E-finaĵoj: **multe amantoj**, **malproksime loĝanto**. La ideo estas, ke la E-vorto priskribu nur la agan parton de la O-vorto. Tio estas neakceptebla. Se priskribo rilatu al nur parto de vorto, ĝi devas mem fariĝi parto de tiu vorto: *multamantoj*, *malproksimloĝanto*. Tio ĉi baziĝas sur miskompreno. Oni pensis, ke E-vortoj priskribas agojn, dum A-vortoj priskribas aĵojn. La vera regulo estas, ke E-vortoj priskribas verbojn, dum A-vortoj priskribas O-vortojn. O-vorto povas esti aga, sed ĝi ne estas verbo.

La vorto *Esperanto* (kun majusklo) origine estis participo = "persono, kiu esperas", sed ĝi estas nun nomo de lingvo, kaj ne estas plu rigardata kiel participo. Oni do povas fari la A-vorton *Esperanta* = "rilata al la lingvo". La vorto *esperanto* (kun minusklo) estas tamen ankoraŭ participo.

Kunmetitaj verboformoj

Per la helpverbo *esti* kaj diversaj participoj, oni povas esprimi tre ekzakte diversajn nuancojn de modo, tempo, daŭro, plenumiĝo k.t.p. Simplaj verboj kun AS, IS, OS, US kaj U estas ĉiam preferindaj, sed kiam oni volas detale prezenti agon, oni povas uzi kunmetitan formon.

Iuj el la ĉi-postaj formoj estas praktike apenaŭ uzeblaj. Ili montras tro strangajn aŭ tro specialajn nuancojn. Aliaj montras nuancojn, kiuj ja estas bezonataj, sed por kiuj ofte ekzistas aliaj pli oportunaj esprimomanieroj. Fine de la klarigoj pri aktivaj formoj diversaj alternativaj esprimomanieroj estas montritaj.

Kunmetitaj verboformoj - aktivaj

Kunmetitaj verboformoj - pasivaj

Nekutimaj kunmetitaj verboj

Kunmetitaj verboformoj - aktivaj

Kunmetitaj ANT-formoj

Li estas leganta libron. Lia legado de libro daŭras nun.

Li estis leganta libron. Lia legado de libro daŭris tiam.

Li estos leganta libron. Lia legado de libro daŭros tiam.

Li estus leganta libron, se... Lia legado de libro daŭrus, se...

Li estu leganta libron. Lia legado de libro daŭru.

Li volas esti leganta libron. Li volas, ke lia legado de libro daŭru.

Ĝis tiu tago ĉiufoje, kiam ŝi estis revenanta hejmen, ŝi ĉiam rapide kuradis sur la ŝtuparo.^(M.192)
Ŝi kuradis dum la revenado ankoraŭ daŭris, ne antaŭe, ne poste, sed precize dume.

Kunmetitaj INT-formoj

Li estas leginta libron. Lia legado de libro estas nun pasinta afero.

Li estis leginta libron. Lia legado de libro estis tiam jam pasinta afero.

Li estos leginta libron. Lia legado de libro estos en tiu venonta tempo jam pasinta afero.

Li estus leginta libron, se... Lia legado de libro estus pasinta afero, se...

Li estu leginta libron. Lia legado de libro estu pasinta afero.

Li volas esti leginta libron. Li volas, ke lia legado de libro estu pasinta afero.

Kunmetitaj ONT-formoj

Li estas legonta libron. Li estas nun preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.

Li estis legonta libron. Li estis tiam preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.

Li estos legonta libron. Li estos tiam preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.

Li estus legonta libron, se... Li estus preparita por posta (baldaŭa) legado de libro, se...

Li estu legonta libron. Li estu preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.

Li volas esti legonta libron. Li volas, ke li estu preparita por posta (baldaŭa) legado de libro.

Alternativoj al kunmetitaj formoj

La kunmetitaj ANT-formoj tre malofte estas bezonataj. Ili emfaze montras, ke io estas daŭra, kiam io alia okazas.

Dum ili estis irantaj kaj parolantaj, subite aperis fajra ĉaro kaj fajraj ĉevaloj kaj disigis ilin.^(Rĝ2.2) La apero de la ĉaro kaj ĉevaloj okazis, kiam ankoraŭ daŭris la irado kaj parolado.

Normale tamen sufiĉas simplaj verboj. Okaze oni povas uzi (*ĝuste*) *tiam* por akcenti samtempecon.

Ni pri tiu sinjoro kaj reganto revas ĉiun vesperon, kiam en la ĉielo la luno lumas aŭ la steloj brilas.^(M.2) Ne necesas diri *estas revantaj, estas lumantaj aŭ estas brilantaj*.

*Kiam vi telefonis al mi, mi **estis manĝanta**.* Aŭ: *Kiam vi telefonis al mi, **ĝuste tiam** mi manĝis.*

La kunmetitaj INT-formoj estas pli ofte bezonataj. Ili povas esti utilaj por montri, ke ago okazis antaŭ alia. Ofte la kunteksto tamen tion montras sufiĉe bone. Je bezono esprimoj kun *jam*, *antaŭe*, *ĵus*, *post kiam* aŭ *antaŭ ol* povas helpi.

*Kiam vi vidis nin en la salono, li **jam antaŭe** diris al mi la veron (aŭ li **estis dirinta** al mi la veron).*^(FE.24)

*Kiam vi venos al mi, li **jam antaŭe** diros al mi la veron (aŭ li **estos dirinta** al mi la veron; aŭ **antaŭ ol** vi venos al mi, li diros al mi la veron).*^(FE.24)

*Mi ne farus la eraron, se li **antaŭe** dirus al mi la veron (aŭ se li **estus dirinta** al mi la veron).*^(FE.24)

*Kiam mia patro venos, diru al mi **antaŭe** la veron (aŭ **estu dirinta** al mi la veron).*^(FE.24)

*Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera (aŭ mi volas **esti dirinta** la veron).*^(FE.24)

*Kiam mi venis, li **ĵus** foriris (aŭ **estis foririnta**).*

Oni atentu, ke *jam* ne ĉiam sufiĉas por montri antaŭtempecon: *Ili **jam** manĝis, kiam mi alvenis.* = *Ili **jam** komencis manĝi (**estis manĝantaj**)...* aŭ *Ili **jam** finis manĝi (**estis manĝintaj**)...* Se *jam* ne estas sufiĉe klara, oni uzu (*jam*) *antaŭe*.

La finaĵo US estas tempe neŭtrala ("Imaga modo - US-finaĵo"): ***Estus pli bone, se mia patrino min ne naskus.***^(H.77) = *...min ne estus naskinta.* (Vidu ankaŭ la ĉi-antaŭan ekzemplon: *Mi ne farus...*) Multaj tamen hezitas uzi simplajn US-verbojn por pasinta tempo, eĉ kiam la kunteksto klare montras la tempon. Ili preferas uzi kunmetitajn formojn kun INT-participo: *Mi **estus leginta** la artikolon hieraŭ, se mi **estus sciinta**, ke ĝi estas tiel bona.* En la frazo ĉeestas la vorto *hieraŭ*, kiu klare montras pasintan tempon. Tial oni povas ankaŭ diri pli simple: *Mi **legus** la artikolon hieraŭ, se mi **sciis**, ke ĝi estas tiel bona.*

La kunmetitaj ONT-formoj estas uzeblaj por montri baldaŭan aŭ intencan agon. Ankaŭ *baldaŭ* kaj diversaj verboj povas tion montri, ofte pli klare.

*Lia edzino **estas naskonta** infanon.* = *Lia edzino **baldaŭ naskos** infanon.*

*Ni **estis veturontaj** al la kongreso, sed pro mia malsano devis resti hejme.* = *Ni **intencis (planis, volis, estis pretaj por...)** veturi al la kongreso...*

*En tiu antaŭtagmezo **estis okazonta** la enterigo.* = *En tiu antaŭtagmezo **devis okazi** la enterigo.*^(FA3.17)

Kunmetitaj verboformoj - pasivaj

Kiam oni uzas kunmetitajn pasivajn formojn, oni kreas pasivajn frazojn. Tio estas speciale klarigita en "Pasivo".

La kunmetitaj pasivaj formoj respondas sence al la aktivaj formoj.

La libro estas legata. La legado de la libro daŭras nun.

La libro estos legata. La legado de la libro daŭros tiam.

La libro estus legata, se... La legado de la libro daŭrus, se...

La libro estis legota. La posta (baldaŭa) legado de la libro estis tiam preparita.

La libro estu legota. La posta (baldaŭa) legado de la libro estu preparita.

Pri la nuancoj de AT-formoj kaj IT-formoj vidu ankaŭ "Pasivo".

La kunmetitaj IT-formoj tamen iom diferencas de la kunmetitaj INT-formoj.

Kunmetita INT-formo ĉiam montras agon, kiu okazis antaŭ alia ago (vidu ĉi-antaŭe). Kunmetita IT-formo montras plenumiĝon de ago, aŭ agon, kiu donis rezulton. IT-formo ja povas montri tempon pli fruan ol alia, sed tre ofte ne estas tiel.

Tiam li estis eltrovinta la veron. La eltrovo de la vero okazis nepre antaŭ tiam.

Tiam la vero estis eltrovita. La eltrovo de la vero plenumiĝis ĝuste tiam, aŭ antaŭ tiam, laŭ la kunteksto.

Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniuj; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortigis.^(FE.39) Ĉiuj formoj de la verbo *morti* montras ĉi tie la saman agon (kaj do kompreneble ankaŭ la saman tempon). La formo *estis mortigita* ne montras tempon pli fruan. Sed se *estis mortiginta* aperus en la frazo, ĝi nepre montrus tempon pli fruan.

Tiu ĉi malsimetrio inter aktivaj kaj pasivaj formoj ĝenas kelkajn Esperantistojn. Ili volas krei plenan simetron. Tia (reforma) lingvouzo nomiĝas **atismo**. En la atismo la malsimetrio tamen ne malaperis, sed nur moviĝis de la IT-formoj al la AT-formoj. En atisma lingvouzo la AT-formoj ne estas simetriaj kun la ANT-formoj.

ANT-formo ĉiam montras, ke ago estas daŭranta, nefinita aŭ ripeta. AT-formo en normala Esperanto montras precize la saman nuancon.

Hieraŭ ili estis trovantaj la perditajn aferojn. La trovado de la aferoj hieraŭ daŭradis iom post iom aŭ ripete. Verŝajne oni ne finis la trovadon hieraŭ. Alie oni ne uzus *estis trovantaj*, sed simple *trovis*.

Hieraŭ la perditaj aferoj estis trovataj. La trovado de la aferoj hieraŭ daŭradis iom post iom aŭ ripete. Eventuala fino de la trovado ne estas montrata. Verŝajne oni ne finis la trovadon hieraŭ. Alie oni dirus *estis trovitaj*. La AT-formo donas precize la saman nuancon kiel la ANT-formo.

En atisma lingvouzo tamen la pasiva frazo kun *estis trovataj* ricevas alian signifon: "La trovado

de la aferoj okazis hieraŭ, verŝajne ĝisfine." La AT-formo do ne donas la saman nuancon kiel la ANT-formo. La AT-formoj perdis sian daŭran signifonuancon, kio kaŭzis malsimetrion.

Ekzistas tamen ekstremaj atistoj, kiuj por ripari la malsimetrion en la atismo volas nuligi la daŭran sencion ankaŭ de la ANT-formoj. Estas iom neklare, kian uzon ili tiam trovas por la ANT-formoj. Sed efektive tio estas nur teoria afero, ĉar en la praktiko ankaŭ atistoj uzas la ANT-formojn por montri daŭradon aŭ ripetadon.

Legu pri atismo ankaŭ ĉe "Pasivo".

Pliklarigaj esprimoj ĉe IT-formoj

Foje povus estiĝi miskompreno, ĉu IT-formo montras agon pli fruan, aŭ agon kiu plenumiĝis. Tiam oni helpu sin per aldonaj esprimoj, kiuj klare montras la tempon. En la praktiko tamen tiaj klarigoj estas malofte bezonataj.

*Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis **jam longe** konstruata.*^(FE.25) *Estis konstruata estas antaŭtempa kompare kun estis konstruata.*

***Antaŭe** ni iradis en la lernejon kaj iom lernis, [...] kaj **poste** ni estis konfirmitaj.*^(FA2.78) *Estis konfirmitaj estas posttempa kompare kun iradis kaj lernis.*

*La botelkolo venis supren, estis provizita per korko, kaj tiu ĝia parto, kiu **antaŭe** estis turnita supren, **nun** estis turnita malsupren.*^(FA3.113) *Estis turnita supren montras tempon pli fruan ol estis turnita malsupren.*

*Ŝi sidiĝis sur la seĝo, kiu **antaŭ momento** estis donita al ŝi.*^(M.44) *Sen antaŭ momento oni supozus, ke la sidiĝo estis pli-malpli samtempa kiel la donado, sed efektive pasis momento inter la du agoj.*

Alternativoj al kunmetitaj pasivaj formoj

Oni ne povas eviti kunmetitajn pasivajn formojn en tiuj manieroj, kiuj estis ĉi-antaŭe montritaj por la aktivaj formoj, ĉar simplaj pasivaj verboformoj ne ekzistas. Unu maniero ilin eviti estas tamen revortigi la frazon en aktiva formo.

La sufikso IĜ povas foje krei verbojn, kiuj similas al simplaj pasivaj verboj. Ĉe tiaj IĜ-verboj tamen malaperas ĉia ideo de kaŭzanto de la afero. Ili ne estas do egalaj al pasivaj formoj.

Nekutimaj kunmetitaj verboj

Trioble kunmetitaj verboj

Teorie oni povus montri eĉ pli specialajn nuancojn per trioble (eble eĉ pluroble) kunmetitaj

formoj. En la praktiko tio tamen ne okazas, ĉar tiaj formoj estas tro malfacilaj.

*Kiam li alvenis, mi **estis estinta leganta** la libron dum kelka tempo. ~ = Kiam li alvenis, mi estis leginta la libron dum kelka tempo.* Ambaŭ formoj montras, ke la legado okazis antaŭ la alveno. La nekutima triobla formo precizigas, ke la legado estis daŭra, kaj ke ĝi ne ĉesis ĝuste kiam li alvenis, se ke ĝi ĉesis jam antaŭe. Se iam necesus montri ion tian, oni faru tion pli klare. Ekzemple: *Mi legis la libron dum kelka tempo, sed kiam li alvenis, mi estis ĉesinta legi.* Aŭ ..*mi jam antaŭe ĉesis legi.*

Mallongigitaj kunmetitaj verboj

Iafoje anstataŭ uzi *esti* + participo, oni rekte verbigas la participon, same kiel oni ofte rekte verbigas aliajn A-vortojn.

estas leganta -> legantas
estis legonta -> legontis
estos leginta -> legintos
estus leginta -> legintus
k.t.p.

estas legata -> legatas
estis legota -> legotis
estos legita -> legitos
estus legita -> legitus
k.t.p.

Zamenhof neniam uzis tiajn mallongigitajn formojn, sed ili estas tute logikaj. Bedaŭrinde ili estas en la praktiko tre malfacile kompreneblaj. Vorto kiel *legintos* enhavas ŝajne tro multe da informoj en tro kunpakita formo. La normalaj kunmetitaj formoj kun *esti* estas pli taŭgaj en tiuj maloftaj okazoj, kiam oni ne povas uzi simplajn formojn.

Tamen kelkaj el tiuj mallongigitaj formoj fariĝis praktike uzataj. Precipe INTUS-formoj estas popularaj. Simpla US-formo estas tute sentempa, sed multaj tamen sentas US-verbojn kiel nuntempajn, kaj uzas INTUS ĉiam, kiam temas pri pasinteco.

*Se mi **sciintus** tion, mi **agintus** alie.* = *Se mi **estus sciinta** tion, mi **estus aginta** alie.* Oni povas pli simple diri: *Se mi (tiam antaŭe) **sciis** tion, mi (tiam) **agus** alie.*

Ankaŭ ATAS-formoj estas sufiĉe oftaj.

***Bezonatas** novaj fortoj en nia organizo.* = *Estas bezonataj...*

***Serĉatas** nova redaktisto por la revuo.* = *Estas serĉata...*

Pasivo

"Pasivo - bazaj reguloj"

"Pasivo - partcipelekto"

"Pasivigeblaj frazoj"

Pasivo - bazaj reguloj

Frazojn kun objekta verbo oni povas transformi de aktivo (normala frazo) en pasivon. Pasivo estas kvazaŭ inversa maniero prezenti agon. Kiam oni pasivigas frazon, okazas tri ŝanĝoj.

- La objekto fariĝas subjekto (kaj perdas sian N-finaĵon).
- La ĉefverbo fariĝas kunmetita verbo: *esti* + pasiva participo (pri elekto de participo vidu "Pasivo - partcipelekto").
- La aktiva subjekto malaperas aŭ fariĝas *de*-komplemento.

La knabino vidas la domon.

la domon -> la domo

vidas -> estas vidata

la knabino -> de la knabino

-> *La domo estas vidata de la knabino.*

Li batis sian hundon per bastono.

sian hundon -> lia hundo

batis -> estis batata

li povas malaperi

-> *Lia hundo estis batata per bastono.* (Sia fariĝis *lia*, ĉar la subjekto ŝanĝiĝis. Vidu "[Si](#)".)

Oni uzas pasivon por movi la atenton for de la aktiva subjekto al la ago. Ankaŭ la iama objekto (la nova subjekto) ricevas pli da atento. Oni ofte uzas pasivon, kiam oni parolas pri tre ĝenerala afero, kaj apenaŭ ekzistas aktiva subjekto.

Mi ĉiam volonte aĉetas tiun ĉi komercaĵon. -> *Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi.*^(FE.25)

Iu lavos vin. -> *Vi estos lavita.*^(FE.25)

Estu trankvila, mi pagos mian tutan ŝuldon al vi baldaŭ. -> *Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos pagita al vi baldaŭ.*^(FE.25)

Oni ne serĉus nun tiel longe mian oran ringon, se vi ne estus kaŝinta ĝin tiel lerte. -> *Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.*^(FE.25)

Pasivo kun E-finaĵo

La pasiva participo devas havi E-finaĵon, se la pasiva subjekto estas subfrazo. Tiaj pasivigoj okazas normale nur, se la aktiva subjekto estas *oni*.

*Oni nun interkonsentis, ke Johano en la sekvanta mateno denove venos en la palacon. -> Estis nun **interkonsentite**, ke Johano en la sekvanta mateno denove venos en la palacon.*^(FA1.44)

Oni devas uzi E-participon ankaŭ kiam la pasiva subjekto estas I-verbo. Tiajn pasivigojn oni faras kutime nur se la senca subjekto de la I-verbo estas alia ol la aktiva subjekto de la ĉefverbo. Vidu ankaŭ "Pasivigeblaj frazoj".

*Oni ordonis al la lernoknabo de la peltisto alporti botelon da vino. -> Al la lernoknabo de la peltisto estis **ordonite** alporti botelon da vino.*^(FA3.107) Senca subjekto de *alporti* estas la lernoknabo. Subjekto de *ordonis* estas *oni*.

*Ĉu oni permesas (al mi) demandi, kun kiu mi havas la plezuron paroli? -> Ĉu estas **permesate** demandi, kun kiu mi havas la plezuron paroli?*^(FA1.76)

Oni uzas E-participon ankaŭ kiam la pasiva subjekto estas kvanta E-vorto aŭ kvanta E-vorteca vorteto. Vidu ankaŭ "Kvantaj E-vortoj" kaj "Kvantaj vortetoj".

*Oni parolas multe pri Kostromaj kaj Saratovaj. -> Pri Kostromaj kaj Saratovaj multe estas **parolate**.*^(Rz.11) *Multe* estas objekto de la aktiva verbo *parolas*, kaj fariĝas subjekto de la pasiva verbo *estas parolate*.

Foje objekta verbo aperas en frazo sen objekto. Se oni pasivigas tian frazon, la rezulto estas sensubjekta pasiva frazo. La participo tiam havu E-finaĵon. Tiaj pasivigoj okazas normale nur se la aktiva subjekto estas *oni*.

*La malgranda knabino ellernis kanton, en kiu oni ankaŭ parolis pri rozoj. -> La malgranda knabino ellernis kanton, en kiu ankaŭ estis **parolate** pri rozoj.*^(FA2.52) La objekta verbo *parolis* ne havas objekton. Sekve la pasiva frazo ne havas subjekton.

*La pastro liberigos lin de la peko, kiun li pekis, kaj oni pardonos al li. -> La pastro liberigos lin de la peko, kiun li pekis, kaj estos **pardonite** al li.*^(Lv.4)

Se ĉeestas la pasiva subjekto (la objekto de la responda aktiva frazo), kaj se ĝi estas O-vorto aŭ O-vorteca vorto, oni nepre devas uzi A-finaĵon ĉe la participo: *Vortoj estis **parolataj** pri rozoj. Lia peko estos **pardonita** al li.*

(Aperis proponoj uzi en tiaj ĉi frazoj pasivan E-participon kaj konservi la N-finaĵon de la senca objekto: **Viandon ne estas manĝate ĉi tie.** Tiaj strangaj miksoj de aktivo kaj pasivo ne eblas en Esperanto. Oni devas diri *viando ne estas manĝata ĉi tie* aŭ *ĉi tie oni ne manĝas viandon.*)

La vera aganto

Se oni volas konservi en pasiva frazo la originan subjekton de la aktivo, oni devas uzi la

rolvorteton *de*.

Ĝi estis trovita de mia frato. = *Mia frato trovis ĝin.*

La piano estas ludata de vera majstro. = *Vera majstro ludas la pianon.*

La rolvorteto *de* havas multajn signifojn, sed ĉe pasiva participo *de* normale ĉiam montras aganton. Se tamen estas risko de miskompreno oni povas uzi *fare de*: *Ĝi estis forprenita fare de mi.* = *Mi forprenis ĝin.* Vidu cetere "De rilate al aga O-vorto" kaj "De rilate al participo". Ifoje ĉe pasivaj verboj de scio kaj kono oni montras la aganton per *al*. Vidu "Direktaj rolvortetoj".

Alternativoj al pasivo

En la parola lingvo pasivo estas malpli ofta. Se parole oni ial ne volas klare montri la aktivan subjekton, oni plej ofte anstataŭ pasivo uzas aktivan frazon kun oni kiel subjekto.

La domo estis vidata. ~= *Oni vidis la domon.*

Alia alternativo al pasivo estas aktiva frazo kun la objekto en komenca pozicio.

Lia hundo estis batata per bastono. ~= *Sian hundon li batis per bastono.* La objekto *sian hundon* ricevas pli da atento, ĉar ĝi aperas, nekutime, unue en la frazo.

Aktiva verbo kun la sufikso IĜ povas kelkfoje esprimi ion similan al pasivo. Vidu "IĜ-verboj" kaj la sufikso IĜ.

Pasivo - partcipelekto

En pasivo oni uzas ĉiam kunmetitan verboformon: *esti* + pasiva participo. Foje oni povas heziti, kiun partcipon elekti.

Elekto de pasiva participo - bazaj principoj

Elekto de pasiva participo - specialaj okazoj

Atismo

Elekto de pasiva participo - bazaj principoj

La elekto de participo en pasivo dependas simple de tio, kion oni volas esprimi. Oni elektu AT-participon, se oni interesiĝas pri la iom-post-ioma daŭrado de la ago, aŭ se temas pri ripetado de la ago. Oni elektu IT-participon, se plenumiĝo aŭ rezulto estas pli grava. Oni elektu OT-participon, se temas pri stato antaŭ la ago.

- **AT = daŭrado aŭ ripetado**
- **IT = plenumiĝo aŭ rezulto**
- **OT = stato antaŭ ago**

Kontrolesprimoj

Ofte oni hezitas inter AT kaj IT. Tiam oni povas uzi kontrolesprimojn por trovi, kiu nuanco pli taŭgas.

Se oni povas aldoni *iom post iom, plu kaj plu* aŭ *ree kaj ree* sen tute ŝanĝi la sencon, tiam taŭgas AT, ĉar *iom post iom* kaj *plu kaj plu* emfazas daŭradon, kaj *ree kaj ree* emfazas ripetadon.

Ŝi amis kaj estis (plu kaj plu) amata. ^(M.14)

Dum la teatraĵo estis (iom post iom) montrata, okazis strangaj aferoj en la salono.

Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte (ree kaj ree) aĉetata de mi. ^(FE.25)

Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos (ree kaj ree) pagataj de mi. ^(FE.25)

Se oni povas aldoni *definitive* sen detrui la sencon, tiam taŭgas IT, ĉar *definitive* akcentas plenumiĝon aŭ atingon de rezulto.

Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos (definitive) pagita al vi baldaŭ. ^(FE.25)

Georgo Vaŝington estis (definitive) naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil septcent tridek dua. ^(FE.12)

La ŝtelisto estis (definitive) arestita de juna policisto.

Elekto de pasiva participo - specialaj okazoj

La reguloj en "Elekto de pasiva participo - bazaj principoj" sufiĉas por plene korekte esprimi sin, sed tamen eblas ankoraŭ aldoni kelkajn specialajn nuancajn principojn.

Dusignifaj verboj

Iuj verboj havas du malsamajn signifojn. La elekto de participo dependas de tio, kiu el la du signifoj estas aktuala.

Klasika ekzemplo estas la verbo *okupi*, kiu povas signifi aŭ "preni okupe" aŭ "teni okupe". Prenado estas ago normale momenta, kaj tial precipe la plenumiĝo estas interesa. Tenado tamen estas pli longdaŭra afero, kaj tial normale la daŭrado estas pli interesa. Post prenado tamen sekvas tenado, kaj antaŭ tenado normale okazis prenado. Tial oni ofte povas uzi, ĉu AT-formon, ĉu IT-formon, sen praktika diferenco.

*Mi estas tre **okupata** de mia laboro.* = *Mia laboro nun "tenas min" (plu kaj plu), ĉar ĝi antaŭe "prenis min".*

*Mi estas tre **okupita** de mia laboro.* = *Mia laboro (definitive) "prenis min", kaj tial ĝi nun "tenas min".*

Alia ekzemplo estas *kovri*, kiu havas du signifojn depende de tio, ĉu la aktiva subjekto estas la kaŭzanto de la kovrado, aŭ la afero, kiu troviĝas en kovra pozicio.

Li kovris la plankon per tapiŝo. -> *La planko estis **kovrita** (de li) per tapiŝo.* Ĉi tie temas pri la definitiva rezulto de la ago "meti sur plankon".

Tapiŝo kovris la plankon. -> *La planko estis **kovrata** de tapiŝo.* Ĉi tie temas pri iom-post-ioma daŭrado de la ago "kuŝi sur planko".

Rimarku, ke oni uzas *per tapiŝo* en la unua frazo, sed *de tapiŝo* en la dua. Vidu [per](#).

Plej ofte oni uzas IT-formon ĉe verboj kiel *okupi* kaj *kovri*, sed oni havas liberan elekton depende de la ideo, kiun oni volas esprimi.

Teoria eblo de plenumiĝo

Zamenhof ofte preferis AT-formon en frazoj, kie la ago estas nur teoria eblo, kiu ne certe efektiviĝos. Li ankaŭ preferis AT en frazoj, kie la ago estas neata, kaj en aliaj frazoj, kie la kunteksto iel forviŝas la ideon de plenumiĝo.

*Kiam fariĝis mallume kaj la ĝardeno devis esti **ŝlosfermata**, la pordisto lin forpelis.*^(FA1.137)
Verŝajne poste la ĝardeno estis efektive ŝlosfermita, sed la frazo ne celas rakonti pri tio. Kiam la forpelado okazis, la ŝlosfermado estis ankoraŭ nur dezirata.

*Ĉi tiu verko devas esti **eldonata** nun aŭ neniam.*^(M.133) Temas pri devo de eldonado, ĉefe pri la komencado de la eldonlaboroj, ĉu la eldonado plenumiĝos, oni ne scias.

*Ili volas, ke tia aŭ alia ŝanĝo estu **farata** jam nun.*^(OV.59) Ĉu la ŝanĝoj estos plenumitaj, oni ne scias.

*La unueco de Esperanto neniam estos **rompata**.*^(FAnt) La rompo neniam plenumiĝos.

*Ne juĝu, tiam vi ne estos **juĝata**.*^(FA3.35)

*Eĉ vulpo plej ruza fine estas **kaptata**.*^(PE.425) Temas pri principo ĉiam valida. La ideo de daŭreco fariĝas do pli grava ol la ideo de plenumiĝo.

Sed ankaŭ eblas uzi IT-formon en ĉi tiaj frazoj. Oni havas liberan elekton laŭ tiu nuanco, kiun oni volas esprimi.

*La artikoloj devas ĉiam esti **subskribitaj** per plena nomo kaj adreso.*^(OV.98)

*Tiu ĉi traduko, pro manko de mono, bedaŭrinde ĝis nun ne povis esti **eldonita**.*^(OV.220)

Ripetoj

Ĉe ripetaj agoj oni normale uzas AT, ĉar oni interesiĝas pri la tuto de la ripetado, sed iafoje oni povas koncentriĝi je la plenumiĝo de ĉiu unuopa ripeto, kaj uzi IT. Se oni montras la precizan nombron de ripetoj, la ideo de plenumiĝo fariĝas pli grava, kaj oni tiam normale uzas IT-formon.

*Dum la milito tiu vilaĝo estis ofte **prirabata** kaj **bruligata**.*

*Dum la milito tiu vilaĝo estis kvarfoje **prirabita** kaj **bruligita**.*

*Unu velo post la alia estis **levataj**.*^(FA1.55) Zamenhof pensis pri la tuto: pluraj veloj estis iom post iom levataj.

*Unu velo post la alia estis **levita**.* Ĉi tie oni parolas pri ĉiu unuopa definitiva levo de velo (kaj la J-finaĵo sekve malaperis).

Atismo

Iuj Esperantistoj volas uzi AT kaj IT laŭ aliaj reguloj ol tiuj en "Elekto de pasiva participo - bazaj principoj" kaj "Elekto de pasiva participo - specialaj okazoj". Laŭ tiuj Esperantistoj AT signifas anstataŭe "ĝuste tiam", kaj IT signifas laŭ ili nur "antaŭ tiam". Ili uzas frazojn kiel: **Mi estis naskata en Januaro.* *La ŝlosilo estis perdata hieraŭ.* *Subite li estis trafata de kuglo.** Tiam lingvaĵon oni kutime nomas "atismo". En normala Esperanto oni uzas IT en tiaj frazoj, kaj tial oni ofte uzas la esprimon "itismo".

Pri la ĝusta maniero uzi AT kaj IT en pasivaj frazoj okazis multege da diskutoj. En 1965 la Akademio de Esperanto faris oficialan decidon kontraŭ la atismo, kaj sekve por la itismo. La Akademio deklaris, ke la ĝustan manieron uzi la pasivajn participojn montras la ekzemploj en la Ekzercaro de la Fundamento de Esperanto. En 1989 la Akademio denove rezoluciis kontraŭ la atismo. La reguloj en "Elekto de pasiva participo - bazaj principoj" kaj "Elekto de pasiva participo - specialaj okazoj" estas konformaj al tiuj Akademiaj decidoj, al la uzado en la Fundamento, kaj al la maniero, en kiu Zamenhof uzis pasivajn participojn en sia tuta verkaro.

La demandon pri itismo kaj atismo definitive decidis tri modelaj frazoj en la Fundamento.

*Georgo Vaŝington **estis naskita** la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.*^(FE.12)

*Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li **estis naskita**.*^(FE.33)

*Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ **estis mortigita** de neniuj; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortigis.*^(FE.39)

La Fundamento estas la baza leĝo de Esperanto. Ĝiajn ekzemplojn oni rigardu kiel modelojn de korekta Esperanto, kaj ne kiel forklarigendajn problemojn.

Atistoj kritikis la Zamenhofan uzadon, ĉar la IT-formoj ne ĉiam montras la saman nuancon kiel la INT-formoj. Ili pravus, aktivo kaj pasivo efektive estas malsimetriaj. Sed la atismo estas same malsimetria pri AT kaj ANT. Vidu "Kunmetitaj verboformoj - pasivaj".

Pasivigeblaj frazoj

Nur objektaj verboj povas pasiviĝi. Ĉu verbo estas objekta aŭ ne, estas ĉefe afero de signifo. Kelkaj verboj havas tian signifon, ke povas aperi objekto. Aliaj verboj ne havas tian signifon. Vidu pli pri tio en "Verboj kaj frazroj".

*La knabo **batas** ŝtonon.* -> *La ŝtono **estas batata** de la knabo.* *Bati* estas objekta verbo. Tial eblas ĝin pasivigi.

*La knabo **staras** sur la korto.* *Stari* ne povas havi objekton. Pasivigo de la frazo estas do ne ebla.

Iafoje pro nacilingva influo povas aperi pasivigo de tute senobjekta verbo. Tiaj frazoj estas evitendaj, ĉar ili kontraŭas al la plej baza principo de pasivo.

*"Mi krakas por ĉiuj!" asertis la krakpizo. "Ĉu por junuloj, ĉu por maljunuloj, ĉiam do ***estas krakate***!" diris la kraĉujo.*^(FA3.85) *Kraki* neniam povas havi objekton. La frazo estas do malbona, kvankam Zamenhofa. Oni diru ...*ĉiam oni do krakas...* ...*ĉiam vi do krakas...* aŭ simile.

Similaj pasivoj tamen iafoje eblas ĉe verboj, kiuj estas objektaj, sed kies objekto ne ĉeestas en la frazo. Vidu "Pasivo - bazaj reguloj" ĉe "Pasivo kun E-finaĵo".

Stataj objektaj verboj

Kelkaj objektaj verboj, kiuj ne montras agon, sed pli vere staton, neniam aperas en pasiva formo. Tiaj verboj estas *egali*, *simili* kaj *signifi*. Oni ja diras aktive: *Suspekto pruvon ne egalas.*^(PE.2373) *Li similas sian patron. Kion tio signifas?* Sed oni neniam diras: **Pruvo ne estas egalata de suspekto.** **Lia patro estas similata de li.** **De kio tio estas signifata?**. Estas rimarkinde, ke *egali* kaj *simili* tre ofte aperas kun *al*-komplemento anstataŭ objekto: *Suspekto ne egalas al pruvo. Li similas al sia patro.*

Havi

Oni apenaŭ uzas pasivajn frazojn kun la verbo *havi*, kvankam ĝi estas klare objekta verbo. Oni ne diras: **Ĝi estas havata de mi.** Sed oni ja uzas pasivajn participojn de *havi*: *Mono **havata** estas pli grava ol **havita**.*^(FE.22) Kaj oni ankaŭ uzas ĉe *havi* la sufiksojn EBL, IND kaj END (kiuj donas pasivan signifon, "Sufiksoj"): *La Gazeto de Anoncoj estas **havebla** por ĉiuj.*^(FA3.40)

Pasivigo de I-verboj

I-verbo povas havi objekton, ekz. *ami virinon*, kaj I-verbo povas havi pasivan formon, ekz. *esti amata*. Sed I-verbo ne povas havi propran subjekton (vidu "I-verboj"). Tial ĉe pasivigo de I-verbo la objekto ne povas fariĝi subjekto (ne eblas **virino esti amata**).

Se I-verbo aperas kune kun ĉefverbo, ekz. *volas iri, povas dormi, devas resti, planas iri* (vidu "I-verboj en aliaj frazroj"), oni povas foje pasivigi la I-verbon sen forĵeti ĝian objekton. Tiam la objekto fariĝas subjekto de la ĉefverbo. Tio eblas nur kiam la senco tion permesas:

La knabo devas bati la ŝtonon. -> *La ŝtono devas esti batata de la knabo.* Ĉi tiu pasivigo eblas, ĉar la ŝtono povas esti subjekto de *devas*. La signifo iomete ŝanĝiĝas: la devo transiris de la knabo al la ŝtono, sed tio praktike ne faras diferencon.

La knabo povas bati la ŝtonon. -> *La ŝtono povas esti batata de la knabo.* La ŝtono estas subjekto de *povas*. Tio iom ŝanĝas la signifon: la povo transiris de la knabo al la ŝtono. En la aktiva frazo povas temi pri kapablo de la knabo. En la pasiva frazo temas pri eblo.

Sed en la sekvaj ekzemploj tia pasivigo ne eblas laŭsence:

La knabo volas bati la ŝtonon. -> **La ŝtono volas esti batata de la knabo.** La ŝtono ja ne volas ion ajn.

Mi planis inviti ilin al la festo. -> **Ili planis esti invititaj al la festo.** Ili nenion planis.

(Sed ja eblas: *Bati la ŝtonon estas volate de la knabo. Inviti ilin al la festo estis planite de mi.* Tiam la origina ĉefverbo estas pasivigata, kaj la I-verbo estas rigardata kiel ĝia objekto. Tiaj konstruoj estas tamen en la praktiko ekstreme maloftaj.)

I-verbaj objektoj

I-verbo povas esti objekto. Se la senca subjekto de tia I-verbo estas identa al la subjekto de la ĉefverbo (vidu "I-verboj"), oni malemas pasivigi.

Mi povas kuri. -> **Kuri estas povate de mi.** *Kuri* kaj *povas* havas la saman subjekton.

Li finis paroli. -> **Paroli estis finite de li.** *Paroli* kaj *finis* havas la saman subjekton.

Iuj verboj ĉiam havas samsubjektan I-verbon kiel objekton, ekz. *povi, devi* kaj *kuraĝi* ("I-verboj en aliaj frazroj"). Pasivaj participoj de tiuj verboj estas do praktike neuzablaj. Oni ankaŭ ne uzas la sufiksojn EBL, IND kaj END ("Sufiksoj") ĉe ili, ĉar tiuj sufiksoj ĉiam donas pasivan signifon: **povebla*, *devinda*, *kuraĝenda*...*

La klarigo de tiu ĉi malemo eble estas, ke la ĉefverbo kaj la I-verbo en tiaj ĉi okazoj estas tre forte ligitaj unu al la alia. Ili formas kvazaŭ unu kunmetitan verbon, kiun oni ne volonte disigas. Oni ankaŭ rimarku, ke pasivigo kaŭzus nekutiman subjektan konfuzon. En ekz. **kuri estas povate de mi**, la verbo *estas* havas la I-verbon *kuri* kiel gramatikan subjekton, dum *kuri* kaj *povi* havas *mi* kiel sencan subjekton. Ĉio ĉi estas tro komplika por esti uzebla. Ĉe *povi* kaj *devi* oni uzas anstataŭe esprimojn kun *esti eble, ebli* kaj *esti necese, necesi*: *Alie agi estis absolute ne eble.*^(OV.182) *Por la lernado de ambaŭ estas necese pagi.*^(M.101) Ĉu eblas havi ion por manĝi ĉi tie?

Necesas atendi dum kelkaj minutoj.

Se I-verba objekto havas alian subjekton ol la ĉefverbo oni ja povas pasivigi la frazon: *Ili ordonis al mi veni antaŭ la vesperiĝo.*^(M.8) -> *Al mi estis ordonite veni antaŭ la vesperiĝo.*

Pasivigo de aliaj frazrojloj

Aliaj frazpartoj ol objekto ne povas fariĝi subjekto de pasiva frazo. En kelkaj lingvoj oni povas pasivigi *al*-komplementon, sed tio ne eblas en Esperanto.

Oni donis al mi trinkaĵon. -> **Mi estis donita trinkaĵon.* * Tia pasiva frazo estas klara eraro, ĉar la pasiva verbo havas objekton: *trinkaĵon*. Pasiva verbo ne povas havi objekton.

Mi sendos venigi kuracistojn.^(Rt.124) -> **Venigi kuraciston estos sendite de mi.* * *Venigi* estas ĉi tie ne objekto, sed *por*-komplemento: *Mi sendos (iun) por venigi kuraciston.* La vera objekto de *sendi* estas subkomprenata *iu*. Ĝusta pasiviĝo do estas: *Iu estos sendita venigi kuraciston.*

Kiam iafoje neobjekta komplemento aperas kiel subjekto de pasiva frazo, la klarigo estas, ke ĝi povus esti vera objekto.

Dolĉa estos nia rekompenco, kiam la celo estos alvenita.^(OV.591) Normale oni dirus aktive: ...*kiam ni alvenos al la celo.* Ŝajnas do, ke Zamenhof erare pasivigis *al*-komplementon. Sed fakte oni povus diri: ...*kiam ni alvenos la celon.* Tio estas pli malofta dirmaniero, sed korekta. Tial la pasiva frazo estas bona.

Tiu ĉi urbo estas dense loĝata. Normale oni dirus aktive: *Oni loĝas dense en tiu ĉi urbo.* Sed oni povas diri ankaŭ: *Oni loĝas dense tiun ĉi urbon.*

Vidu ankaŭ "Participoj kiel A-vortoj" pri pasivaj participoj de verboj kiel *loĝi*.

Verboj kaj frazroj

La plej grava parto de frazo estas la ĉefverbo. Ĝi regas la gramatikon de la tuta frazo. Ĉefverbo estas kvazaŭ manuskripto de teatraĵo. Ĝi decidas, kiaj rolantoj povas aperi, kaj kiajn rolmontrilojn ili havu. Por konstrui frazojn korekte oni do devas por ĉiu verbo scii, kiaj rolantoj povas aŭ devas aperi. Plej grave estas scii detalojn pri subjekto, objekto kaj perverba priskribo. Tiujn rolojn oni povas nomi ĉefaj frazroj. Ĉe iaj verboj ankaŭ *al*-komplemento estas grava frazro. Aliaj komplementoj (tempaj, lokaj, manieraj...) kondukas pli libere. Tiajn povas havi pli-malpli ĉiu verbo.

Ĉi tie aperos nur ekzemploj de diversaj specoj de verboj, kaj ne ĉiuj detaloj estos klarigitaj. Multaj verboj havas pluraj signifojn, kaj la reguloj por frazroj povas esti malsamaj por la diversaj signifoj. Bonaj vortaroj donas pli da informoj, almenaŭ per ekzemplaj frazoj.

La ĉi-postaj klarigoj traktos ĉefe aktivajn frazojn. Tio estas la normala maniero montri agon. Frazojn kun objekto oni povas transformi en pasivon. Tiam la frazroj ŝanĝiĝas.

"Sensubjektaj verboj"

"Senobjektaj verboj"

"Objektaj verboj"

"Verboj kun al-komplemento"

"Priskribaj verboj"

"Similsignifaj verboj"

"Alternativaj frazkonstruoj"

"IG-verboj"

"IG-verboj"

"Pri-verboj"

"Kompleksaj verboj"

Sensubjektaj verboj

Preskaŭ ĉiu Esperanta verbo devas havi subjekton, sed kelkaj verboj ne bezonas tian rolanton. Ili estas sensubjektaj. Sensubjektaj verboj estas normale ankaŭ senobjektaj.

tagiĝi

Sola *tagiĝas* (aŭ alia ĉefverba formo) sufiĉas por fari kompletan frazon: *Tagiĝis. Baldaŭ tagiĝos.*

temi

Temi ne bezonas subjekton, sed havas normale *pri*-komplementon, kiu montras la aktualan temon: *Temas pri politiko. Versajne temos pri ni.* Tio, kio havas temon, povas tamen aperi kiel subjekto: *La kunveno temis pri la milito. Mia prelego temas pri Zamenhof. PMEG temas pri Esperanta gramatiko.*

pluvi

Pluvis hieraŭ. Baldaŭ pluvos. -- *Pluvas kaj pluvas kaj pluvas kaj pluvas senĉese, senfine, senhalte.*^(OV.591) Se io alia ol pluvakvo falas pluvsimile, tio aperas kiel subjekto: *Ĉiuspecaj demandoj pluvis sur ŝin. Ŝtonoj pluvis sur ilin.* (La falaĵo ne povas aperi kiel objekto. Ne eblas: **Pluvis ŝtonojn sur ilin.* *)

Senobjektaj verboj

Plej multaj verboj devas havi subjekton, sed multaj el ili ne povas havi objekton. Ili estas senobjektaj verboj. Kelkaj tiaj verboj povas tamen foje havi objekton, kiu pliklarigas la agon.

morti

La subjekto estas tiu, kiu perdas sian vivon: *En la domo de la malgranda Niko mortis lia maljuna avino.*^(FA1.12) *Ĉiun fojon, kiam mortas bona infano, anĝelo de Dio malleviĝas sur la teron.*^(FA2.21)

okazi

La subjekto estas ago aŭ simila afero. Objekto ne povas aperi: *En Kjöge ĉiujare okazadis tre vizitata foiro.*^(FA3.56) *Kio okazis? Okazis io grava.* Tio, kio spertas la okazaĵon povas aperi kiel *al*-komplemento: *La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis al ŝi.*^(FE.17)

ĝoji

La subjekto estas tiu, kiu sentas ĝojon, do normale persono. Krome *ĝoji* havas ofte *pri*-komplementon aŭ *pro*-komplementon, kiu montras la temon aŭ la kaŭzon de la ĝojo: *Mi tre ĝojas pri via feliĉo!*^(FA2.137) *Naskinto de saĝulo ĝojos pro li.*^(SS.23)

dormi

La subjekto estas normale homo aŭ besto, kiu estas senkonscia en dormo: *Ili jam dormas en siaj litoj.* Okaze la speco de dormo povas aperi kiel objekto: *Ŝi dormas profundan dormon.*

danci

La subjekto estas tiu, kiu sin movas dance: *La gejunuloj kune dancis ĝis malfrua nokto.* -- *En la aero dancis sennombraj kuloj.*^(FA4.44) Okaze la dancospeco povas aperi kiel objekto: *Mi dancis valson kun li.* -- *La maristoj dancis gajajn dancojn sur la ferdeko.*^(FA1.66)

Objektaj verboj

Multaj subjektaj verboj povas havi ankaŭ objekton. Ili estas objektaj verboj.

vidi

La subjekto estas tiu, kiu perokule rimarkas ion. La objekto estas tio, kio estas rimarkata: *La knabino vidas la domon. Ĉu vi vidis la akcidenton?*

preni

La subjekto estas tiu, kiu kaŭzas la agon kaj ekhavas la objekton. La objekto estas tio, kio pro la preno transiras al la subjekto: *Ŝi prenis el la ŝranko la argilan kruĉon.*^(M.13) *Ili prenis la soldaton kaj ĵetis lin en malliberejon*^(FA1.6). Se oni volas precize diri, kiu parto de la objekto estas trafata de la preno, oni uzas *je*-komplementon: *Poste ŝi prenis Gerdan je la mano.*^(FA2.57) (La mano apartenas al Gerda.) La korp parto aŭ ilo uzata de la subjekto povas aperi kiel *per*-komplemento: *Per sia terura mano li prenis min je la kolo. Per tenajlo li prenis la feron el la fajro.*

mortigi

La subjekto estas la kaŭzanto aŭ la kaŭzo de la morto. La objekto estas tiu, kiu mortas: *David [...] batis la Filiŝton kaj mortigis lin.*^(Sm1.17) *Troa drinkado mortigas la drinkanton.* Legu pli pri IG-verboj.

helpi

Subjekto estas la faciliganto. Tio, kies tasko aŭ laboro estas faciligata, povas esti objekto: *Ĉiuj esperantistoj en la daŭro de la tuta jaro volonte helpados la organizantan komitaton per siaj konsiloj kaj laboroj.*^(L1.84) Oni ankaŭ povas uzi *al*-komplementon anstataŭ objekto: *Rakontu al mi vian malfeliĉon, ĉar eble mi povos helpi al vi.*^(FE.41)

Verboj kun *al*-komplemento

Multaj verboj povas havi *al*-komplementon, sed ĉe kelkaj verboj la *al*-komplemento estas speciale grava. Ĉe tiaj verboj *al*-komplemento montras tiun, kiu profitas aŭ malprofitas de la ago. Tiaj verboj estas normale objektaj. Vidu ankaŭ [al](#).

doni

Subjekto estas tiu, de kiu io iras, kaj kiu normale kaŭzas tiun iron. La objekto estas tio, kio transiras al iu. La *al*-komplemento estas tiu, kiu ricevas la objekton: *La patro donis al mi dolĉan pomon.*^(FE.10) *Ŝafoj donas lanon al sia posedanto. Muziko donas plezuron al homoj.*

lavi

La subjekto estas normale tiu, kiu kaŭzas la lavadon. La objekto estas tio, kio fariĝas pura: *Mi lavis min en mia ĉambro, kaj ŝi lavis sin en sia ĉambro.*^(FE.18) *La lavisto lavis tolaĵon.* Ofte la objekto estas korp parto. La posedanto de la korp parto iel profitas de la ago, kaj povas aperi kiel *al*-komplemento: *Mi lavas al mi la manojn. Li lavis al la bebo la vizaĝon.* Oni povas ankaŭ uzi posedan priskribon por montri la posedanton de la korp parto: *Mi lavas miajn manojn. Li lavis la vizaĝon de la bebo.*

ŝteli

La subjekto estas tiu, kiu kontraŭleĝe ekhavas ion, kaj kiu ankaŭ kaŭzas tiun ekhavon. La objekto estas tio, kio kontraŭleĝe transiras al la subjekto. Tiu, kiu perdas la objekton, malprofitas de la ago, kaj povas aperi kiel *al*-komplemento: *Vi ŝtelis al mi mian filon el la brakoj.*^(Rt.50) Oni ankaŭ povas uzi *de*-komplementon por tiu, kiu perdas ion. Tio estas ofte pli klara esprimomaniero, ĉar efektive temas pri demovo: *Vi ŝtelis de mi karan horon.*^(Rt.35)

aparteni

La subjekto estas havaĵo, posedaĵo aŭ simile. La *al*-komplemento estas tiu, kiu havas la aferon. Objekto ne aperas: *La rozo apartenas al Teodoro.*^(FE.5) *La estonteco apartenas al ni.*^(OV.159) Legu ankaŭ pri aparteni kaj havi.

Priskribaj verboj

Priskribaj verboj ligas priskribon al la subjekto aŭ la objekto. Tian priskribon oni nomas perverba priskribo. Ĝi plej ofte ne havas rolmontrilon.

esti

La subjekto estas tio, kio havas ian econ. La eco aperas kiel perverba priskribo de la subjekto: *La domo estas granda. Mia patro estis ŝoforo. Esti* povas ankaŭ esti sensubjekta: *Estas varme. Estas terure. Estis dimanĉo. Estis milito.* Tiu, kiu sentas aŭ spertas econ povas aperi kiel *al*-komplemento aŭ *por*-komplemento: *Estas al mi malvarme kaj tiel malseke!*^(FA1.33) *Estas terure por mi.* Pri *esti* vidu ankaŭ "Kelkaj gravaj verboj"

fariĝi

La subjekto estas tio, kio ekhavas ian econ. La eco aperas kiel perverba priskribo: *La etoso fariĝis malbona. Li fariĝis neeltenebla. Fariĝi* povas ankaŭ esti sensubjekta: *Fariĝis malvarme al mi. Fariĝis terure por mi.*

opinii

La subjekto estas tiu, kiu havas opinion pri la eco de io. La objekto estas tio, kio havas la econ. La eco mem aperas kiel perverba priskribo de la objekto: *Mia fratino opinias viajn klopodojn vanaj.*

bati

Normale *bati* estas ordinara objekta verbo. La kaŭzanto estas subjekto, kaj tio, kion la batoj trafas, estas objekto. Foje ĉeestas ankaŭ eco, kiun la batado kaŭzas ĉe la objekto. La eco aperas kiel perverba priskribo de la objekto: *Ili batis lin senkonscia.*

Similsignifaj verboj

Iuj verboj montras baze la saman agon aŭ situacion. La ĉefa diferenco estas la reguloj por frazrojloj.

plaĉi

La subjekto estas tio, kio havas bonajn ecojn aŭ kondutas bone. Tiu, kiu sentas plezuron pro tiu boneco, aperas kiel *al*-komplemento: *Al ĉiu besto plaĉas ĝia nesto.*^(PE.16) *Lia heroeco tre plaĉis al mi.*^(FE.45)

ŝati

La subjekto estas tiu, kiu sentas plezuron pro la boneco de io. Tio, kio estas bona aŭ kondutas bone, aperas kiel objekto: *Ĉiu besto ŝatas sian neston. Mi tre ŝatis lian heroecon.*

Se oni konfuzas la frazrojlojn ĉe *plaĉi* kaj *ŝati* oni riskas diri erarajn frazojn kiel: **Ĉiu besto plaĉas sian neston.** Aŭ: **Lia heroeco tre ŝatis al mi.** (Origine *plaĉi* kaj *ŝati* estis malpli similaj. *Ŝati* signifis "rigardi kiel valoran, gravan", kio estas iom alia afero. Poste *ŝati* ŝanĝiĝis kaj fariĝis preskaŭ plene samsignifa kiel *plaĉi*, krom pri la frazrojloj. Nun oni uzas la novan verbon *apreci*, aŭ *aprezi*, por la malnova signifo de *ŝati*. Alian similan signifon havas *ami*.)

Ankaŭ *havi* kaj *aparteni* estas baze tre similaj. La reguloj por frazrojloj estas tamen tute malsamaj.

havi

La subjekto estas tiu, kiu ion posedas aŭ simile. La objekto estas tio, kion la subjekto posedas: *Mi havas libron. Karlo havas blankajn ŝtrumpetojn. Pri havi vidu ankaŭ "Kelkaj gravaj verboj".*

aparteni

La subjekto estas tio, kion iu posedas aŭ simile. La posedanto aperas kiel *al*-komplemento: *Al mi apartenas libro. Al Karlo apartenas blankaj ŝtrumpetoj.*

Oni devas koni la regulojn por frazrojloj por ne diri erarajn frazojn kiel: **Mi apartenas al libro.** **Al Karlo havas blankaj ŝtrumpetoj.**

Oni ankaŭ povas mencii la verbojn *manki* kaj *malhavi*.

manki

Tio, kio ne ekzistas (aŭ ekzistas en nesufiĉa kvanto), estas subjekto: *Mankas al mi mono. ~=
Mono ne ekzistas ĉe mi.*

malhavi

Tio, kio ne ekzistas, estas objekto: *Mi malhavas monon. ~=
Mi ne havas monon (kvankam mi devus havi).*

Estus eraro diri: **Mi mankas monon.** Same erara estus: **Malhavas al mi mono.**

Alternativaj frazkonstruoj

Alternativaj subjektoj

Ĉe iuj verboj du aŭ pli da rolantoj iel "faras" la agon, sed en malsamaj manieroj. Iu ajn el ili povas aperi kiel subjekto.

kovri

La subjekto povas esti tiu, kiu kaŭzas, ke io kaŝu ion alian: *Mi bele kovris mian liton per multkoloraj teksaĵoj el Egiptujo.*^(SS.7) En ĉi tia uzo *kovri* montras (momentan) agon.

La subjekto povas alternative esti io, kio estas en tia pozicio, ke ĝi kaŝas ion. Eventuala kaŭzinto de la kovrado normale ne aperas: *Nigra lana tuko kovris ŝiajn harojn.*^(M.116) *Tapiŝoj kovris la plankon.*^(FA3.59) En ĉi tia uzo *kovri* montras daŭran staton.

bati

La subjekto estas normale tiu, kiu kaŭzas baton: *Li batis sian hundon per bastono. La tamburisto batas sian tamburon.*

La subjekto povas ankaŭ esti io, kio trafas ion bate: *Forta pluvo batis la fenestran vitron. Altan arbon batas la fulmo.*^(PE.62)

Bati povas ankaŭ signifi *soni per batoj*. Tiam la subjekto estas tio, el kio venas la sono: *Pro kio batas la tamburo?*^(H.174) Se temas pri hor-montra batsono, la subjekto povas esti horloĝo: *La horloĝo sur la granda preĝejo turo ĵus batis la kvinan horon.*^(FA2.52) Sed ankaŭ la horo povas aperi kiel subjekto: *Jam la dekdua horo batis.*^(H.28)

Alternativaj objektoj

Ĉe iuj verboj du aŭ pli da aferoj estas iel trafataj de la ago, sed en malsamaj manieroj. Iu ajn el ili povas aperi kiel objekto.

danki

La objekto normale estas tiu, kiu faris ion bonan kaj tial ricevas dankon: *Li tuj faris kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^(FE.31) Sed ankaŭ la kaŭzo de la danko povas esti objekto: *Al lia energia laborado nia afero dankas multajn el siaj sukcesoj en Francujo.*^(OV.247) (Pri *danki por/pro* vidu *por* kaj *pro*.)

peti

La objekto povas esti la persono, al kiu la peto direktiĝas, aŭ la afero, kiun la subjekto iel volas: *Ŝi tiel plenkore petadis Dion pri helpo.*^(FA1.109) *Mi petas pardonon de vi.*^(M.183)

pardon

La objekto povas esti la persono, kies kulpon oni nuligas, aŭ la afero, pri kiu temis la kulpo: *Mi pardonis al la malamiko lian kulpon. Mi pardonis la malamikon pri lia kulpo.*

pagi

La objekto povas esti la prezo, la aĉetaĵo, la pagilo aŭ la ricevanto de la pago: *Mi pagis la prezon de la manĝo. Mi pagis la manĝon per dolaroj. Mi pagis dolarojn por la manĝo. Mi pagis la*

kelneron per monbiletoj.

Sed oni ne povas samtempe havi plurajn objektojn kun malsamaj rilatoj al la ĉefverbo. Ne diru: **Mi dankis lin la tujan plenumon de mia deziro.**, **Mi petas vin pardonon.** **Mi pardonis la malamikon lian kulpon.** **Mi pagis la kelneron monbiletojn.**

Iafoje frazo nur ŝajne havas du malsamspecajn objektojn. Tio povas okazi, kiam unu el la supozataj objektoj estas L-verbo aŭ subfrazo.

Pliaj ekzemploj de verboj kun alternativaj objektoj troviĝas en "IG-verboj" (*sciigi* kaj *memorigi*).

IG-verboj

Verboj faritaj per la sufikso IG estas ĉiam objektaj. Ili montras kaŭzadon de ia rezulto. La subjekto estas ĉiam la kaŭzo aŭ la kaŭzanto. La radiko(j) antaŭ IG montras la rezulton.

Se la rezulto de IG-verbo estas **eco aŭ stato** (pozicio, identeco...), la objekto estas tiu, kiu ricevas tiun econ, staton k.t.p.

lacigi

La objekto estas tiu, kiu fariĝas laca: *La tro multa parolado lacigas lin.*^(FE.40) *La vojaĝo certe vin lacigas.*^(FA4.223) *Tiu ĉi medikamento estas bona, sed ĝi lacigas la uzanton.*

glaciigi

La objekto estas tio, kio fariĝas glacio aŭ glacia: *Norda neĝo glaciigas liajn piedojn.*^(Rt.106)

edzinigi

La objekto estas tiu, kiu fariĝas edzino: *Mi edzinigas mian filinon ne kun ia simpla nobelo.*^(Rz.86) *Li edzinigis ŝin al si per la edziĝa ringo kontraŭ la volo de ŝia patro.*^(Rn.8)

enigi

La objekto estas tiu, kiu estas movata en ion. La loko al kiu moviĝas la objekto estas montrata per *en* kaj N-finaĵo: *Ŝi verŝajne enigis la manojn en siajn densajn nigrajn harojn.*^(M.56) *Li enigis la glavon en la ingon.*

Ĉe iaj IG-verboj la rezulto estas **senobjekta ago**. Oni tiam faris IG-verbon el alia verbo, kiu estas senobjekta. Ĉe tiaj IG-verboj la objekto estas la subjekto de la origina verbo.

bruligi

La objekto estas tio, kio ekbrulas: *Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo.*^(FE.39) *La suda suno bruligas lian nudan kapon.*^(Rt.106)

sidigi

Objekto estas tiu, kiu estas metata en sidan pozicion: *Rapide ŝi prenis la infanon sur la brakojn kaj sidigis ĝin sur siaj genuoj.*^(M.193) *La hundon li residigis sur la keston.*^(FA1.3)

Ĉe iaj IG-verboj la rezulto estas **objekta ago**. Oni tiam faris IG-verbon el verbo, kiu jam estas objekta. Ekzistas du manieroj uzi tiajn IG-verbojn. La objekto de la IG-verbo povas esti la subjekto de la origina verbo, aŭ la objekto de la origina verbo.

sciigi

La objekto povas esti tiu, kiu ekscias ion: *Mi estas devigata sciigi vin pri tre malbela fakto, kiu okazis en nia tendaro.*^(L2.209) La objekto povas alternative esti la sciaĵo: *La heroldoj rajdadis tra la tuta urbo kaj sciigadis la fianĉiĝon.*^(FA1.65)

memorigi

La objekto povas esti tiu, kiu ekmemoras ion: *Tio memorigas min pri mia infaneco.* La objekto povas alternative esti la memoraĵo: *Tio memorigas al mi mian infanecon.*

Oni ne povas uzi ambaŭ eblojn samtempe. Ne eblas diri: **Mi sciigos vin malbelan fakton.** Nek eblas diri: **Tio memorigas min mian infanecon.** Aliaj ekzemploj de verboj kun alternativaj objektoj troviĝas en "Alternativaj frazkonstruoj".

IĜ-verboj

Verboj faritaj per la sufikso IĜ estas ĉiam senobjektaj.

Ordinaraj IĜ-verboj

Ordinaraj IĜ-verboj montras transiron al nova stato. La radiko(j) antaŭ IĜ montras la rezulton, la novan staton. La subjekto de ordinara IĜ-verbo estas tiu, kiu eniras en novan staton. Eventuala kaŭzanto de la transiro normale ne aperas en la frazo. Ĉe IĜ-verboj kaŭzanto ne estas interesa.

malpuriĝi

La subjekto estas tiu, kiu fariĝas malpura: *En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis.*^(FE.39) *Ili malpuriĝis per siaj faroj.*^(Ps.106)

glaciiĝi

La subjekto estas tio, kio fariĝas glacio aŭ glacia: *Fariĝis vintro, kaj la akvoj glaciigis.*^(FA3.62) *Ĉi tie estas tiel malvarme, ke la nuboj glaciigas en bulojn.*^(FA1.133)

edziniĝi

La subjekto estas tiu, kiu fariĝas edzino: *Ŝi edziniĝis kun sia kuzo.*^(FE.39) *Ĉu vi volas edziniĝi kun mi?*

sidiĝi

La subjekto estas tiu, kiu transiras en sidan pozicion. Ofte oni subkomprenas, ke tiu mem kaŭzis la eksidon (= *sidigis sin, eksidis*), sed la IĜ-verbo principe nenion diras pri eventuala kaŭzanto: *Ŝi fale sidiĝis sur ĝi* (la ŝtuparo).^(M.141) *Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro!*^(FE.39) *Li sidiĝis rajde sur la kapro.*^(FA3.96)

IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj

En IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj ne temas pri ekesto de rezulto aŭ ŝanĝo de stato, sed pri ago, kiu okazas per si mem. Se ĉeestas statoŝanĝa signifo, tiu signifo estas jam en la origina

verbo.

La ago de tia ĉi IĜ-verbo estas ago, kiu sen IĜ havas kaŭzanton kiel subjekton. Kun IĜ la kaŭzanto malaperas. Aŭ ne ekzistas kaŭzanto, aŭ oni ne interesiĝas pri eventuala kaŭzanto.

Ĉe IĜ-verbo farita el objekta verbo la subjekto estas la objekto de la origina verbo. Ĉe tiaj ĉi verboj IĜ do servas por renversi la frazrolojn. Tio similas al pasivo. Ĉe vera pasivo tamen kaŭzanto nepre ekzistas, kvankam oni eble ne mencias ĝin.

detruiĝi

La subjekto estas tio, kio fariĝas komplete difektita aŭ malkonstruita. Ĉu iu detruis ĝin, ĉu ĝi fariĝis tia per si mem, tion la IĜ-verbo ne montras: *Se mi volus ankoraŭ esti mem leĝdonanto en la lingvo [...], tiam la afero baldaŭ tute detruiĝus.*^(OV.59) *Tiu ĉi domo detruiĝis dum la milito. Ĉiuj miaj planoj disfalis kaj detruiĝis.* La origina verbo *detrui* signifas "kaŭzi kompletan difekton aŭ malkonstruon": *La milito detruis la domojn.*

ruliĝi

La subjekto estas io, kio moviĝas turniĝante ĉirkaŭ si mem, aŭ veturilo, kiu moviĝas, ĉar ĝiaj radoj turniĝas: *La vinberoj elpremite ruliĝadis sur la teron.*^(FA4.185) *La amaso kuris malpli rapide ol la veturilo, kiu ruliĝis tre rapide.*^(M.212) *La kaleŝo ekruliĝis for.*^(BV.28) *Ruli* signifas "movi ion per turnado de ĝi aŭ ĝiaj radoj": *Rulu nun al mi grandan ŝtonon.*^(Sm1.14) *La vendisto rulis sian ĉaron laŭ la strato.*

troviĝi

La subjekto estas tio, kio estas en ia loko aŭ kio simple ekzistas: *En la ĉambro troviĝis spegulo tiel granda kiel pordo.*^(FA3.59) *Baldaŭ ili troviĝis sur la strato Freta.*^(M.105) *En ĉiu objekto troviĝas difekto.*^(PE.491) *Trovi* signifas "ekvidi, renkonti ion, kion oni eble serĉis": *Ĉu vi jam trovis vian horloĝon? Antaŭe oni uzis trovi sin anstataŭ troviĝi: Super la tero sin trovas aero.*^(FE.26) Tio estas nun malofta.

komenciĝi

La subjekto estas tio, pri kies unua parto temas: *Kvin monatojn poste komenciĝis denove la abomena milito.*^(Rt.46) *La nomoj de la leporo kaj de la limako ambaŭ komenciĝas per "L".*^(FA4.64) *Komenci* signifas "kaŭzi komencon, fari la unuan parton de io": *La unuan de Majo ili komencis sian vojaĝon.*^(FA3.127) *Ŝi komencis paroli.*^(M.122)

moviĝi

La subjekto estas tio, kio ne restas en la sama loko: *Amasoj da pasantoj moviĝis sur la trotuaroj.*^(M.115) *La balancilo moviĝas.*^(FA2.59) *Movi* signifas "kaŭzi, ke io ne restu en sia loko": *Ŝi movadis siajn ĉarmajn membrojn.*^(FA1.137) *La maljuna saliko movis siajn branĉojn en la vento.*^(FA2.21) Oni povas ankaŭ uzi *movi sin*, kiam io konscie kaŭzas, ke ĝi mem ŝanĝu lokon: *Li nenion sentis de la vetero kaj ne movis sin de la loko. Sed movi sin estas uzata ankaŭ por nekonscia moviĝado: Ĉiuj flagoj sin movadis en la aero.*^(FA1.65) Nuntempe oni uzas tamen pli ofte *moviĝi* en tiaj okazoj.

Dubaj IĜ-verboj

Pri iuj IĜ-verboj faritaj el objektaj verboj oni hezitas, kiel uzi ilin.

sciĝi

La subjekto estus normale la objekto de *scii*: *La novaĵo rapide sciĝis en la tuta urbo*. Plej ofte tamen *sciĝi* estas uzata en la signifo "ekscii" (komparu kun *sidiĝi* = "eksidi"). La subjekto restas la sama kiel por *scii* dum la origina objekto fariĝas *pri*-komplemento: *Mi sciĝis pri tio de homoj plej kredindaj*.^(Rz.6)

En la komenca tempo Zamenhof eĉ uzis verbojn kiel *sciĝi* kun objekto: *Tion ĉi neniu devas sciĝi!*^(FA1.69) Nuntempe ĉiuj IĜ-verboj estas nepre senobjektaj, kaj oni diras: *Pri tio ĉi neniu devas sciĝi!*

Pri-verboj

La rolvorteto *pri* estas ofte uzata prefiksece. En kelkaj okazoj ĝia sola tasko estas ŝanĝi la rolon de objekto.

semi

La objekto estas la semoj. La loko, kien la semoj metiĝas, povas aperi kiel loka aŭ direkta komplemento: *La terkultivisto semas tritikon en la kampo*. -- *Kelkaj personoj komencis semi inter la esperantistoj konfuzon kaj timon*.^(L2.88)

prisemi

La objekto estas la loko, kien la semoj metiĝas. La semoj povas aperi kiel *per*-komplemento. *La terkultivisto prisemas la kampon per tritiko*. -- *Dum ses jaroj prisemu vian kampon*.^(Lv.25)

Vidu ankoraŭ "Afiksecaj rolvortetoj" pri prefikseca *pri*.

Kompleksaj verboj

Verboj kiel *povi*, *voli*, *komenci*, *fini*, *ĉesi* k.a. ofte aperas kune kun I-verbo. La du verboj kune formas kvazaŭ unu kompleksan verbon. Normale la I-verbo signife estas la pli grava parto, kaj ĝi decidas la frazrolojn.

Komencis pluvi. La ĉefverbo *komenci* per si mem normale postulas kaj subjekton kaj objekton, sed la frazkonstruon decidas *pluvi*, kiu estas sensubjekta kaj senobjekta verbo.

Ĉesis neĝi. La ĉefverbo *ĉesi* normale havas subjekton, sed *neĝi* estas sensubjekta verbo.

Ĉu vi jam ĉesis rigardi televidon? La ĉefverbo *ĉesi* ne povas havi objekton, sed *rigardi* estas objekta verbo.

Povus temi pri arkitekturo. La ĉefverbo *povi* normale havas subjekton, sed *temi* regas la frazon, kaj ĝi povas esti sensubjekta.

Ili finis labori. La ĉefverbo *fini* normale havas kaj subjekton kaj objekton, sed *labori* ne havas objekton. Oni povus ankaŭ diri, ke ĝuste la I-verbo *labori* estas la objekto de *fini*.

Kelkaj gravaj verboj

"*Esti*"

"*Farigi kaj igi*"

"*Havi*"

"*Fari*"

"*Igi*"

"*Lasi*"

"*Povi, devi kaj voli*"

"*Komenci, fini, daurigi, cesi*"

Esti

La verbo *esti* havas plurajn signifojn kaj uzojn. Oni ofte nomas ĝin helpverbo, ĉar ĝi ne havas multe da signifo per si mem. Ĝi ĉefe helpas en frazkonstruado.

Esti estas uzata precipe por ligi priskribon al la subjekto. Tia priskribo nomiĝas perverba priskribo. Vidu "Perverba priskribo de subjekto".

*La patro **estas** sana.*^(FE.5)

*La ĉielo **estas** blua.*^(FE.6)

*La patro **estas** tajloro.*^(FE.5)

*Rozo **estas** floro kaj kolombo **estas** birdo.*^(FE.5)

Esti estas uzata kune kun participoj por formi kunmetitajn verbojn. Principe la participo en tiaj konstruoj estas perverba priskribo de la subjekto, sed *esti* + participo rolas kiel unu verbo. Vidu "Kunmetitaj verboformoj".

*Li **estos** dirinta al mi la veron.*^(FE.24)

*Alproksimiĝis la tempo, kiam li **estis** fariĝonta submajstro.*^(FA3.58)

*Mi **estas** amata.*^(FE.25)

Esti povas montri la ekziston aŭ aktualecon de la subjekto.

*Sen regalo ne **estas** balo.*^(PE.2281)

Hodiaŭ **estas** sabato, kaj morgaŭ **estos** dimanĉo.^(FE.20)

Jam **estas** tempo iri domen.^(FE.28)

Esti povas montri troviĝon en loko, kiam ne necesas tre ekzakte esprimi sin.

Kie vi estas? - *Mi estas en la ĝardeno.*^(FE.26) = *Kie vi troviĝas.* - *Mi troviĝas en la ĝardeno.*

Kie estas la knaboj? - *Ili estas en la ĝardeno.* - *Kie estas la knabinoj?* - *Ili ankaŭ estas en la ĝardeno.* - *Kie estas la tranĉiloj?* - *Ili kuŝas sur la tablo.*^(FE.16)

Forlaso de *esti*

Esti ofte ne montras multe da signifo, sed servas preskaŭ nur kiel tenilo de verba finaĵo. Tial oni ofte proponis uzadon de nuda verba finaĵo anstataŭ *esti*: *En kastel' 'as vestiblo. Mastro 'as fore. Stelo 'as turnita. Por li la mond' 'as malfermita.* (La ekzemploj estas de K. Kalocsay en "Lingvo Stilo Formo".) Tio tamen neniam fariĝis populara. Nur en poezio oni povas renkonti tiajn memstarajn finaĵojn. Verŝajne la risko de konfuzo estas tro granda, ĉar oni povas aŭdi la nudan finaĵon kiel parton de la antaŭa vorto. *En kastel' 'as vestiblo* povas soni kiel "*en kastelas vestiblo*". *Stelo 'as turnita* povas soni kiel "*stelas turnita*".

Verbigo de perverba priskribo

Alia maniero forlasi *esti* estas verbigi tiun priskribon, kiun *esti* ligas al la subjekto.

Kiu estas kuraĝa rajdi sur leono? -> *Kiu kuraĝas rajdi sur leono?*^(FE.7)

La virinoj estas malsanaj fizike kaj morale. -> *La virinoj malsanas fizike kaj morale.*^(M.1)

Ĉiu, kiu estas malsata, venu kaj manĝu. -> *Ĉiu, kiu malsatas, venu kaj manĝu!*^(Rn.11)

Ĉu ĝi estas videbla? -> *Ĉu ĝi videblas?*

Ili estus venintaj, se ili estus sciintaj pri la kunveno. -> *Ili venintus, se ili sciintus pri la kunveno.* Pri ĉi tiaj mallongigoj de kunmetitaj verboj vidu "Nekutimaj kunmetitaj verboj".

Iuj opinias, ke estas eraro ĉi tiel verbigi vorton, kiu kutime estas A-vorto. Sed la ĉi-antaŭa ekzemplo kun *kuraĝas* estas el la Fundamento, kiu ankaŭ mencias la verbojn *sani*^(FE.42) kaj *malsani*^(FE.42). Aliaj kutimaj verboj de tiu ĉi speco estas: *avari*^(PE.1876), *fieri*^(PE.494), *egali*^(M.177), *sufiĉi*^(FK.234), *pravi*^(PE.1013), *favori*^(Rz.85), *utili*^(M.32), *simili*^(FA2.65), *rapidi*^(OV.412) k.t.p. Estas absurde deklari eraraj tiajn vortojn, kiuj troviĝas en la Fundamento, kaj kiuj estas vaste uzataj. La multaj diskutoj, ĉu ĉi tiaj verboj estas korektaj, estas tute superflujaj.

En iaj okazoj la verba formo estas tre malkutima, kaj oni normale uzas *esti* + A-vorton. Tiam ofte la nekutima verba formo esprimas nuancon specialan, pli viglan, pli atentigan, pli agan. Oni ne trouzu tiajn verbojn, ĉar tiam la speciala nuanco povus malaperi, kaj la lingvo malriĉiĝus. Ekzemple oni normale ne diras *la ĉielo bluas*, sed *la ĉielo estas blua*. Oni ŝparu la verban formon por specialaj efektoj. Foje tamen la du formoj estas pli-malpli samnuancaj. Ekzemple ne estas eĉ

nuanca diferenco inter *pravi* kaj *esti prava*.

En multegaj okazoj la du formoj havas tute malsamajn signifojn. Radiko + verba finaĵo ne aŭtomate signifas "esti ia". Ne eblas ekz. anstataŭ *ĝi estas ora* diri *ĝi oras*, ĉar *ori* signifas "kovri per oro". Nek eblas anstataŭ *la bildo estas kolora* diri *la bildo koloras*, ĉar *kolori* signifas "doni sian koloron (al io)". Nek eblas anstataŭ *la respondo estas korekta* (= "senerara") diri *la respondo korektas*, ĉar *korekti* ne signifas "esti senerara", sed "igi senerara". (Iuj opinias, ke oni ankaŭ ne diru *la respondo estas korekta*, sed tio estas miskompreno. Vidu "Vortfarado - A-finaĵo".) La signifo de ĉiu verbo dependas de la signifo de ĝia radiko. Vidu detalojn en "Vortfarado - verbaj finaĵoj".

Fariĝi kaj iĝi

Fariĝi kaj *iĝi* ambaŭ montras ŝanĝon de stato sen ekstera kaŭzanto. La subjekto estas tio, kio ŝanĝiĝas. La rezulto de la ŝanĝo aperas kiel perverba priskribo. *Fariĝi* estas pli tradicia, sed *iĝi* fariĝas pli kaj pli ofta, ĉar *ĝi* estas pli mallonga.

*La juna vidvino **fariĝis** denove fianĉino.*^(FE.33)

*Ŝi **fariĝis** tiel malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si.*^(FE.23)

***Fariĝis** nigre antaŭ ŝiaj okuloj.*^(Rn.18) Sensubjekta frazo.

*Karlo **iĝis** kuracisto.*

*Ŝi **iĝis** tre kolera.*

Fariĝi estas ankaŭ uzata en frazoj, kie la subjekto mem estas la rezulto de la ŝanĝo. *Fariĝi* tiam signifas pli-malpli "fariĝi estanta", "okazi", "ekesti". En tiaj frazoj oni uzas ankaŭ *estiĝi*, sed malofte *iĝi*. Se la signifo estas "kreiĝi" oni neniam uzas *iĝi*, sed nur *fariĝi*, *estiĝi* aŭ *ekesti*.

***Fariĝis** somero.*^(FA1.149)

*Unu vesperon **fariĝis** granda uragano.*^(FA1.17)

*Per la vorto de Dio **fariĝis** la ĉielo.*^(PsZ.33)

Pri la sufikso IĜ vidu "Sufiksoj".

Havi

La verbo *havi* montras tute ĝenerale, ke la objekto apartenas al la subjekto. La aparteno povas esti poseda, porta, eca, interrilata, k.t.p. Por precizigi oni povas uzi anstataŭe ekz. *posedi*, *porti*, *teni* k.t.p.

*Mi **havas** centon da pomoj.*^(FE.14) = *Cento da pomoj apartenas al mi.*

*Unu vidvino **havis** du filinojn.*^(FE.11) = *Al unu vidvino apartenis du filinoj.*

*Kiam oni estas riĉa, oni **havas** multajn amikojn.*^(FE.16)

*Mi **havas** nur unu buŝon, sed mi **havas** du orelojn.*^(FE.12)

*Kiun daton ni **havas** hodiaŭ?*^(FE.12)

*Tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi **havis** teruran malamon kontraŭ la pli juna.*^(FE.13)

*Tiu ĉi urbo **havas** milionon da loĝantoj.*^(FE.14)

Vidu ankaŭ "Similsignifaj verboj" pri *havi* kaj *aparteni*.

Iuj lingvoj uzas verbon similan al *havi* por fari kunmetitajn verbojn. Tio ne ekzistas en Esperanto. Ne eblas diri **mi **havas** dirinta la veron**, **li **havis** veturis tien**, aŭ simile. En Esperanto oni normale uzas simplajn verboformojn (*diris, veturis...*). Je bezono oni povas formi kunmetitajn verbojn per *esti*: *Mi **estas** dirinta la veron. Li **estis** veturinta tien.* Vidu "Kunmetitaj verboformoj".

Fari

Estiga fari

Fari povas signifi "estigi el io". La objekto de *fari* estas tio, kion la subjekto estigas.

*La botisto **faras** botojn kaj ŝuojn.*^(FE.37)

*La lignaĵisto **faras** tablojn, seĝojn kaj aliajn lignajn objektojn.*^(FE.37)

*El la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ **fari** aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.*^(FE.30)

*Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam **estas faritaj** el tolo.*^(FE.35)

Fari kaj *krei* estas similaj. *Fari* emfazas, ke oni uzas ian materialon, aŭ kunmetas iajn partojn, dum *krei* emfazas, ke oni estigas el nenio, aŭ ke oni estigas ion tute novspecan. Sed ne ĉiam oni zorge distingas inter *fari* kaj *krei*: *Dio **faris** (= kreis) la du grandajn lumaĵojn.*^(Gn.1)

Estiga *fari* povas ankaŭ montri estigon de abstrakta rezulto. Normale la rezulto aperas kiel objekto.

*Ni **faris** la kontrakton ne skribe, sed parole.*^(FE.31)

*Ni trovas bonan infanon, kiu **faras** ĝojon al siaj gepatroj.*^(FA1.68)

*Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito **faris** al li plezuron.*^(FE.20)

*La sorto **faris**, ke ni ambaŭ kuŝis sub unu tendo.*^(Rt.46) La *ke*-frazo estas objekto de *faris*.

Faru lume, varme kaj gaje.^(BV.53) = *Faru tiel, ke fariĝu lume, varme kaj gaje.* Ĉi tie la rezulto aperas kiel E-vorto, kio estas malpli kutima ĉe *fari*.

Estiga *fari* povas montri kunmeton de la subjekto aŭ subjektoj. La objekto montras la rezulton de la kunmeto.

Sesdek minutoj faras unu horon.^(FE.12)

Mil jaroj (aŭ milo da jaroj) faras miljaron.^(FE.14)

La popoloj faros en konsento unu grandan rondon familian.^(FK.298)

Kvin kaj sep faras dek du.^(FE.12) $5 + 7 = 12$

Dek kaj dek faras dudek.^(FE.12) $10 + 10 = 20$

Pri matematikaj esprimoj vidu "Matematikaj esprimoj".

Estiga *fari* povas signifi "agi tiel, ke la objekto ekestas ia aŭ io". La rezulto eco aŭ identeco aperas kiel perverba priskribo de la objekto.

Vin mi volas fari mia edzo!^(FA3.98) = *Mi volas fari tiel, ke vi ekestas mia edzo.*

Tiun domon oni faris malliberejo.^(Jr.37)

Ĝi (la kolerego) faras vin ankoraŭ pli bela.^(Rt.77)

Nia laboro kaj pacienco la mondon faros feliĉa!^(FK.302)

La Eternulo faris lin timata de ĉiuj nacioj.^(Kr1.14)

En tiaj ĉi frazoj *fari* tre similas al *igi*. La diferenco estas, ke la perverba priskribo ĉe *fari* nur povas esti A-vorto aŭ O-vorto. Ĉe *igi* la rezulto normale estas I-verbo. *Fari* neniam aperas kun I-verba rezulto. Vidu "Igi" pri la verbo *igi*.

Aga *fari*

Fari povas signifi "plenumi agon". La ago mem aperas kiel objekto.

Ŝi faris facilan kapsaluton al la mastrino.^(M.29) = *Ŝi kapsalutis facile al la mastrino.*

Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.^(FE.15) = *...ke mi devas donaci ion al vi.*

Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron.^(FE.24)

Aga *fari* povas esti ĝenerala verbo, kiu reprezentas ĉian ajn agon. Tiam *fari* ofte kunlaboras kun tabelvorto.

Du homoj povas pli multe fari ol unu.^(FE.12)

Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj.^(FE.12)

Dio ĝuste **faras**, neniam eraras.^(PE.345)

Ho, Dio! kion vi **faras**!^(FE.26)

Li tuj **faris** (tion), kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.^(FE.31)

Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion **fari**.^(FE.38)

La maljuna ministro atente aŭskultis, por povi diri tion saman, kiam li revenos al la reĝo; kaj tiel li ankaŭ **faris**.^(FA1.69)

La Izraelidoj **faris**, kiel diris Moseo.^(Er.12)

Mi abonas la Gazeton de Anoncoj, kiel li ankaŭ **faris**.^(FA3.40)

(Li *faras* nenion kvazaŭ egalas al **li nenias** kun la neekzistanta tabelvorto **nenii**^o. Li *faris* tiel estas kvazaŭ egala al **li tiis** kun la neekzistanta tabelverbo **tii**^o. Tiaj agaj tabelverboj tamen ne povus ekzisti, ĉar iliaj U-formoj kolizius kun la ordinaraj tabelvortoj je U. Anstataŭe oni uzas *fari* + tabelvorton je O aŭ EL.)

Igi

Igi = "kaŭzi, ke iu faru ian agon". *Igi* estas farita el la sufikso IG.

La subjekto de la verbo *igi* estas tiu, kiu kaŭzas, ke iu alia faru ian agon. La objekto estas tiu, kiu faru la agon. La rezulta ago, I-verbo, aperas kiel perverba priskribo de la objekto.

Ni devas antaŭ ĉio **igi** lin, aboni la gazeton.^(OV.144) = Ni devas antaŭ ĉio faru tiel, ke li abonu la gazeton.

En la lasta tempo li fervore laboris, por **igi** la francan registaron, enkonduki Esperanton en ĉiujn lernejojn.^(OV.247)

La finiĝado de la tago **igis** ilin rapidi.^(M.200)

Por ke mia silento ne **igu** vin pensi, ke mi ankaŭ apartenas al viaj malaprobantoj, mi rapidas trankviligi vin per kelkaj vortoj.^(OV.549)

Iafoje, tre malofte, la rezulta I-verbo povas esti subkomprenata.

- Mi **prenis** kaj **dissigelis** (la leteron). - Kiel do vi...? - Mi mem ne scias. Nenatura forto min **igis**.^(Rz.92) = ...Nenatura forto min **igis** preni kaj dissigeli la leteron.

Klariga igi

Teorie oni povas disigi ĉiun verbon kun IG-sufikso al *igi* + rezulta esprimo. Tio povas esti maniero klarigi la precizan signifon de IG-verbo. En tia klariga uzo *igi* aperas ankaŭ kun A-vorta aŭ O-vorta rezulto.

Mi nigrigis ĝin. -> Mi igis ĝin nigra.

Tio disigis ilin. -> Tio igis ilin disaj.

La frosto glaciigis la lagon. -> La frosto igis la lagon glacia.

Ŝia patro edzinigis ŝin. -> Ŝia patro igis ŝin edzino.

Li enkadrigis la foton. -> Li igis la foton enkadra (= tia, ke ĝi estis en kadro).

Mi dormigis la bebon. -> Mi igis la bebon dormanta.

Li trinkigas sian ĉevalon. -> Li igas sian ĉevalon trinkanta.

Li trinkigas akvon (al la ĉevalo). -> Li igas akvon trinkata (de la ĉevalo).

Tiajn ĉi frazojn oni apenaŭ uzas en ordinara lingvaĵo, sed ĉefe por klarigi la precizan signifon de IG-verbo. Kutime oni uzas *igi* nur kun I-verboj. Ĉe A-vorto aŭ O-vorto oni normale uzas fari.

Igi neniam signifas "krei" aŭ "produkti". Ne eblas diri: **Dio igis la mondon.* * *La ŝuisto igis botojn al mi.* * La objekto de *igi* ne povas esti la rezulto de la ago. Oni devas diri: *Dio kreis la mondon. La ŝuisto faris botojn al mi.*

Lasi

Lasi baze signifas "permesi" kaj "ne malhelpi". La preciza signifo povas esti ekz. "permesi ke io restu (en loko aŭ en stato), permesi ke io foriru, ne malhelpi ke io ŝanĝiĝu, ne malhelpi ke io agu, ne plu teni, ne plu fari" k.t.p.

Ŝteliston neniŭ lasas en sian domon.^(FE.37) = *Neniŭ permesas al ŝtelisto eniri en lian domon.*

Iru kun mi, bela Sara, en alian landon, ni lasu la malfeliĉon malantaŭ ni.^(Rn.15) = *...la malfeliĉon ni ne kunportu.*

La tie kreskantaj beroj lasas post si en la mano, kiu ilin deŝiras, neforigeblan makulon.^(BV.7)
Makulo restas en la mano.

Lasu la ŝercojn, Aleĉjo!^(M.56) = *Ne plu ŝercu!*

Eble vi lasos ĉe mi vian adreson?^(M.61) = *Eble vi donos al mi vian adreson antaŭ ol vi foriros?*

Lasu min! ekkriis Marta jam laŭte kaj kun dolorĝemo, kaj kun spasma forto ŝi ektiris sian brakon.^(M.161) = *Ne plu tenu min!...*

Mian pekon Vi ne lasos senpuna.^(Ij.10) = *Vi ne permesos, ke mia peko restu senpuna.*

La preĝejajn spiritojn ni laŭ mia opinio ne devas lasi sen invito.^(FA2.93) = *Ni devas malhelpi, ke ili restu sen invito.*

Lasi kun I-verbo

Ofte *lasi* aperas kune kun I-verbo. *Lasi* tiam signifas "permesi, ke la objekto faru la agon de la I-verbo".

Mi estas tre laca, lasu min nun iom dormeti.^(FA2.91) = ...*lasu, ke mi nun iom dormetu.*

Ŝi sidis kaj lasis la venton ludi kun ŝiaj longaj haroj.^(FA1.53) = ...*lasis, ke la vento ludis...*

Foje la objekto de *lasi* (la senca subjekto de la I-verbo) estas forlasita.

La devigata senlaboreco premis ŝin terure, ne lasis dormi.^(M.65) = ...*ne lasis ŝin dormi.* = ...*ne lasis, ke ŝi dormu.*

Foje oni metas la objekton de *lasi* post la I-verbo.

Ili perdas la kuraĝon kaj lasas fali la manojn.^(OV.158) = ...*lasas, ke la manoj falu.*

Zorgu vivon vian kaj lasu vivi alian.^(PE.2630) = ...*lasu, ke alia (persono) vivu.*

Nur unu fojon en jaro oni povis lasi kanti la birdon, kaj eĉ tio ĉi estis granda risko.^(FA2.30) = ...*lasi, ke la birdo kantu...*

Se la I-verbo mem estas objekta verbo, ofte nur la kunteksto povas montri, ĉu la objekto apartenas al *lasi* aŭ al la I-verbo.

Se mi estus sur lia loko, mi ne lasus tenti min al tio.^(FA1.115) Verŝajne *min* estas objekto de *tenti*: ...*mi ne lasus, ke oni tentu min al tio.* Tiel ankaŭ efektive estas laŭ la kunteksto, sed teorie *min* ankaŭ povus esti objekto de *lasi*, kaj do senca subjekto de *tenti*: ...*mi ne lasus, ke mi tentu (iun) al tio.*

Mi lasis min moki.^(Gm.58) = *Mi lasis, ke mi moku iun.* Aŭ: *Mi lasis, ke oni moku min.* Ambaŭ signifoj eblas. La kunteksto montras, ke la dua signifo estas ĝusta.

Mi lasis ilin tute ĉirkaŭfermi.^(Rt.67) = *Mi lasis, ke ili tute ĉirkaŭfermu (ion).* Aŭ: *Mi lasis, ke io tute ĉirkaŭfermu ilin.* La efektiva kunteksto montras, ke la dua signifo validas.

Se ĉeestas du objektoj, unu devas esti objekto de *lasi*, kaj la alia devas esti objekto de la I-verbo. Tiam oni nepre metu la du objektojn ĉe siaj respektivaj verboj tiel, ke la signifo estu klara.

Mi ne povis lasi ilin detrui mian laboron. *Ilin* estas objekto de *lasi* (kaj senca subjekto de *detrui*). *Mian laboron* estas objekto de *detrui*.

En tiaj ĉi frazoj la senca subjekto de la I-verbo povas ankaŭ esti *al*-komplemento.

Ni lasu al la amasoj, taksu la aperojn laŭ ilia ekstera brilo.^(OV.158) = *Ni lasu, ke la amasoj taksu la aperojn laŭ ilia ekstera brilo.*

Kiam la senca subjekto de I-verbo ne ĉeestas en la frazo, oni ofte traktas *lasi* + I-verbon kiel unu kompleksan verbon. Tio povas influi la uzon de *si*. Vidu "Si en kompleksaj frazoj".

Aga *de*-komplemento ĉe *lasi* + I-verbo

Ĉe *lasi* + I-verbo oni iafoje uzas *de* por montri la sencan subjekton de la I-verbo. Tio eblas nur se la subjekto kaj la objekto de *lasi* estas identaj.

Ŝi tenis lian kapon super la akvo kaj lasis sin peli de la ondoj, kien ili volis.^(FA1.56) = ...*lasis, ke la ondoj pelu ŝin...* *Ŝi* (subjekto de *lasis*) kaj *sin* (objekto de *lasis*) estas la sama persono.

En tiaj ĉi frazoj oni povas kompreni la I-verbon pasive.

Ŝi lasis sin peli de la ondoj. = *Ŝi lasis sin esti pelata de la ondoj.*

Mi lasis min delogi de ŝi. = *Mi lasis min esti delogita de ŝi.*

Tio klarigas, ke oni povas uzi *de*-komplementon por la aganto, ĉar *de* estas ĝuste tiel uzata en pasivaj frazoj. Vidu "Pasivo - bazaj reguloj".

Rimarku, ke tia ĉi uzo de aga *de*-komplemento ĉe aktivforma verbo eblas nur ĉe *lasi*, kaj nur kiam la subjekto kaj objekto de *lasi* estas identaj.

Lasi* anstataŭ *igi

Lasi kaj *igi* havas kune kun I-verbo similetajn signifojn, sed estas diferenco: *Igi* + I-verbo = "agi tiel, ke iu faru ion". *Lasi* + I-verbo = "ne malhelpi, ke iu faru ion". *Igi* montras aktivan kaŭzadon de ago, dum *lasi* montras pasivan permeson.

Mi igis lin labori. = *Mi instigis lin labori. Mi konvinkis lin, ke li laboru.*

Mi lasis lin labori. = *Mi permesis (ne malhelpis, ne kontraŭstaris) lian laboradon.*

Zamenhof foje uzis *lasi* + I-verbo pri aktiva kaŭzado: *Li lasis fari al ŝi viran vestaĵon.*^(FA1.63) = *Li igis tajloron fari al ŝi viran vestaĵon.* Ne temas pri permesado, sed pri aktiva taskado. Tia uzo de *lasi* estas evitinda. Diru prefere: *Li farigis al ŝi viran vestaĵon.*

Povi, devi kaj voli

Povi, devi kaj voli estas tre gravaj verboj. Oni ofte nomas ilin helpverboj, ĉar *povi, devi* aŭ *voli* + I-verbo estas kvazaŭ unu kompleksa verbo. Vidu ankaŭ "I-verboj", speciale "I-verboj kune kun *povi, devi kaj voli*". La I-verbo en tia kompleksa verbo estas principe objekto de la helpverbo. La objekto de *povi* kaj *devi* estas ĉiam I-verbo. *Voli* ankaŭ povas havi alispecajn objektojn.

La pasivaj participoj de *povi* kaj *devi* estas praktike neuzebblaj. Tiuj de *voli* estas nur malofte uzebblaj. Vidu "Pasivigeblaj frazoj".

Povi

Devi

Voli

Neado de povi, devi kaj voli

Povus, devus kaj volus

Povi

Povi montras agon aŭ staton, kiu estas ebla por la subjekto, ĉu pro kapablo, lerteco, forteco, potenco de la subjekto, ĉu pro la cirkonstancoj, ĉu pro rajto aŭ permeso. Nur la kunteksto povas montri la precizan signifon.

Tio, kio estas ebla por la subjekto, estas montrata de I-verbo. *Povi* kaj la I-verbo havas ĉiam la saman subjekton.

Du homoj povas pli multe fari ol unu.^(FE.12)

Ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon.^(FE.11)

En malbona vetero oni povas facile malvarmumi.^(FE.42)

Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo.^(FE.31)

El la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj.^(FE.30)

Hodiaŭ en la nokto povas ja fali hajlo kaj ĉion forbati.^(Rt.80)

Povas esti, ke oni estas maljustaj koncerne ilin.^(FA2.94) La ke-frazo estas subjekto de *povas*.

Ŝi suprenfaldis sian jupeton, por povi kuri pli rapide.^(FA2.60)

Iafoje la I-verbo estas subkomprenata.

Mi faros ĉion, kion mi povos, por trovi por vi konforman okupon.^(M.36) = ...*kion mi povos fari*...

Kion oni volas, tion oni povas.^(PE.941) = ...*tion oni povas fari*.

Li rapidis, kiel li nur povis.^(FA2.12) = ...*kiel li nur povis rapidi*.

Kiu devas, tiu povas.^(PE.982) Mankas tio, kion oni povas fari, ĉar temas pri povo rilate al ĉia ajn ago.

Kiam necesas montri klare la kaŭzon de la eblo, oni uzu *kapabli, rajti, esti eble, esti permesite* k.t.p., sed plej ofte *povi* sufiĉas. (Multfoje oni provis enkonduki la superfluan verbon **darfi**^o ~="esti permesita, havi eblon, rajti, povi", sed ĉiam vane. Ĝi neniam fariĝis Esperanta vorto. Ne uzu ĝin.)

Devi

Devi montras agon aŭ staton, kiu estas (pli-malpli) neevitebla por la subjekto, ĉu pro eksteraj cirkonstancoj, ĉu pro volo de alia persono, ĉu pro malpermeso, ĉu pro io alia. Nur la kunteksto povas montri la precizan signifon.

Tio, kio estas neevitebla por la subjekto, estas montrata de I-verbo. *Devi* kaj la I-verbo havas ĉiam la saman subjekton.

*Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi **devas** fari al vi donacon.*^(FE.15)

*Tiu ĉi malfeliĉa infano **devis** du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko.*^(FE.13)

*Homo, kiun oni **devas** juĝi estas juĝoto.*^(FE.22)

*La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi **devis** uzi mian poŝan tranĉilon.*^(FE.34)

*La ŝipanoj **devas** obei la ŝipestron.*^(FE.37)

*Ŝi ne estas tia, kia **devas** esti reĝino.*^(FA1.112)

*Prezentu al vi kiel tiuj arboj **devis** brili en la suna lumo!*^(FA2.89) = ...kiel tiuj arboj certe brilis...

Devi kun AS-finaĵo foje similas al OS-formo.

*Venis al mi ia dezirego vidi vin ankoraŭ unu fojon antaŭ via morto, ĉar morti iam vi ja **devas**.*^(FA2.136) = ...ĉar sendube vi iam ja **mortos**.

*Li **devas** jam baldaŭ veni, sinjoro.*^(BV.59) = *Sendube li jam baldaŭ **venos**, sinjoro.*

Devi kun IS-finaĵo povas foje montri, ke io estis intencata aŭ antaŭvidata. Tiam *devis* egalas pli-malpli al *estis ...onta* aŭ *estis ...ota*.

*Sur la korto [...] staris nefermita ĉerko [...], ĉar en tiu antaŭtagmezo **devis** okazi la enterigo.*^(FA3.17) \sim = ...estis okazonta la enterigo.

*Granda koncerto **devis** esti donata.*^(FA3.50) \sim = ...estis donota.

Iafoje la I-verbo estas subkomprenata.

*Mi pagis, al kiu oni **devis**.*^(M.6) = ...al kiu oni *devis* pagi.

*Kiu **devas**, tiu povas.*^(PE.982) Mankas tio, kion oni devas fari, ĉar temas pri devo rilate al ĉia ajn ago.

Kiam necesas montri klare, ke temas pri devo pro ies volo, oni uzu esprimojn kun *oni volas ke...*, *esti devigita* k.t.p.

Voli

Voli montras deziron aŭ intencon de la subjekto. La dezirata afero aperas kiel objekto, kiu plej ofte estas I-verbo.

Kiam *voli* estas uzata kun I-verbo, *voli* kaj la I-verbo nepre havas la saman subjekton.

*Prenu mem akvon, se vi **volas** trinki.*^(FE.19)

*Mi **volis** lin bati, sed li forkuris de mi.*^(FE.18)

*Ŝi **volas** danci.*^(FE.20)

*Mi **volas** diri al vi la veron.*^(FE.24)

*Mi ne **volis** trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon.*^(FE.35)

*Ŝi edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj **volis** ŝin edzinigi kun alia persono.*^(FE.39)

Kiam la objekto de *voli* estas *ke*-frazo, la dezirata ago estas ago de la subjekto de la *ke*-frazo (normale malsama al la subjekto de *voli*).

*"Mi **volas** ke vi tien iru," diris la patrino, "kaj iru tuj!"*^(FE.19)

*Mi **volas**, ke tio, kion mi diris, estu vera.*^(FE.24)

Kiam la objekto de *voli* estas O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, nur la kunteksto povas montri, ĉu temas pri ago de la subjekto de *voli* aŭ pri ago de iu alia.

*Mi **volas** ion, sed mi ne scias kion. Ion kaj kion* reprezentas ian agon deziratan de la subjekto. Ĉu estas ago de la subjekto, aŭ de iu alia, tion oni ne scias.

*Mi **volas** la samon, kiel vi.* La objekto povas ĉi tie montri ian deziratan agon, sed ĝi ankaŭ povas montri ion, kion la subjekto volas havi (vidu ĉi-poste).

*Li tuj faris, kion mi **volis**, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro.*^(FE.31)

Ĉi tia objekto de *voli* povas ankaŭ esti afero, kiun la subjekto volas havi, akiri aŭ ricevi. Oni povus diri, ke *havi* aŭ alia verbo estas subkomprenata.

*Mi ne **volas** tiun ĉi supon, donu al mi alian.*^(Rz.27) = *Mi ne volas havi (ricevi, manĝi...) tiun ĉi supon...*

*Se vi **volas** filinon, flatu la patrinon.*^(PE.2311)

*Kion vi **volas** de mi, sinjoro?*^(M.173) Ĉi tie *kion* montras agon aŭ aferon.

Foje *voli* aperas kun direkta esprimo, kiu montras lokon, kien la subjekto volas iri. Oni povus diri, ke ia mova verbo estas subkomprenata.

*Mi **volas** en militon!*^(FA2.148) = *Mi volas iri en militon.*

*Mi **volas** en la kaleŝon!*^(FA2.67)

Vi volas malsupren, al via knabo!^(FA4.140)

Senobjekta voli

Voli estas ankaŭ uzata memstare sen objekto. Tiam *voli* signifas, ke la subjekto ĝenerale havas (fortan) volon, deziron aŭ intencon. Povas ankaŭ esti, ke la volata ago aŭ afero estas subkomprenata.

Se "ŝi" volas, ĉu oni povas tiam ion kontraŭfari?^(Gm.52)

Voli aŭ ne voli neniu malpermesas.^(PE.2612)

Ĝentila voli

Oni ofte uzas *voli* en ĝentilaj petoj k.s. *Voli* montras, ke ankaŭ la volo de la alparolato estas grava. Speciale ofta estas la kunmeto *bonvoli* (kies U-formo, *bonvolu*, skribe ofte estas mallongigita al *bv.*). Vidu ankaŭ "Vola modo - U-finaĵo".

Aŭskultu, ĉu vi volas alporti ĉi tion de mi al la maljuna homo tie?^(FA2.144) \sim *Alportu ĉi tion...*

Ĉu vi ne volas esti tiel bona kaj venigi por mi droŝkon?^(FA1.75) \sim *Venigu por mi droŝkon.*

Volu sidiĝi kaj iom ripozi.^(M.125) \sim *Sidiĝu kaj iom ripozu.*

Permesu, ke virino, kiun vi bonvolis elekti kiel objekton de via amuziĝo, ripetu al vi la vortojn de malnova fablo.^(M.173)

Bonvolu fermi la pordon!

Iafoje oni vidas *bonvole* (kun E-finaĵo) kune kun U-modo: ***Bonvole fermu la pordon!*** Tio tute ne estas mallogika, sed la tradicia formo *bonvolu fermi* estas normale preferinda.

Neado de povi, devi kaj voli

Ne normale staras ĝuste antaŭ tio, kion ĝi neas. Vidu "Neado". Logike estas do diferenco inter *ne povi* kaj *povi ne*, inter *ne voli* kaj *voli ne*, kaj inter *ne devi* kaj *devi ne*.

Povi + ne

Zamenhof zorge distingis inter *ne povi* (ofte uzebla) kaj *povi ne* (uzebla nur malofte).

Ne povi signifas, ke mankas povo fari ion.

Mi ne povas iri. Mankas povo iri.

*Li estas tiel dika, ke li **ne povas** trairi tra nia mallarĝa pordo.*^(FE.33)

*Fizikiston oni **ne povas** nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem.*^(FE.32)

*La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi **ne povis** tranĉi per ĝi la viandon.*^(FE.34)

Povi ne signifas, ke ja ekzistas povo, nome povo eviti ion.

*Mi **povas ne** iri. Ekzistas povo eviti iradon.*

*Se la samovaro ne volas kanti, [...] ĝi **povas ne** kanti.*^(FA1.130) Ĝi povas eviti kantadon. Ĝi ne devas kanti.

*La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo, **povas** en la unua tempo tute **ne** uzi la artikolon.*^(FE.27) Estas al ili permesate eviti la artikolon.

*Eblas eĉ kombini la du signifojn al **ne povi ne**, kio signifas, ke mankas la povo eviti ion.*

*Mi **ne povas ne** iri. = Mi devas iri, ĉar mankas la povo eviti iradon.*

*Li tion faradis tiel lerte, ke oni **ne povis ne** ridi.*^(FA2.53) Estis neeviteble ridi.

Devi + ne

Principe estas granda diferenco inter *ne devi* kaj *devi ne*. *Ne devi* logike signifas, ke mankas devo fari ion, ke regas libereco. *Devi ne* logike signifas, ke ekzistas devo eviti ion, ke mankas libereco. Tamen Zamenhof uzis *ne devi* kaj *devi ne* sendistinge. Normale li uzis *ne devi*, iafoje *devi ne*. La efektiva signifo estas tamen preskaŭ ĉiam "devi ne".

*Oni **ne devas** havi tro multe da konfido al si mem.*^(M.170) = *Oni devas ne havi tro da konfido al si mem.*

*Ŝi surmetis la ruĝajn ŝuojn - tion ŝi ja povis fari - sed tiam ŝi iris al la balo kaj komencis danci, kaj tion ŝi **ne devis** fari.*^(FA2.100) = ...kaj tion ŝi devis ne fari.

*Pri gustoj oni disputi **ne devas**.*^(PE.2084) = *Pri gustoj oni devas ne disputi.*

*Memoru bone, ke de la komenco ĝis la fino de tiu laboro, se ĝi daŭrus eĉ jarojn, vi **ne devas** paroli; la unua vorto, kiu eliros el viaj lipoj, frapos kiel mortiga ponardo la koron de viaj fratoj.*^(FA1.109) = ...vi devas ne paroli...

*Mi **ne devas** agi kontraŭ mia konscienco.*^(M.58) = *Mi devas ne agi kontraŭ mia konscienco.*

*Lernolibron oni **devas ne** tralegi, sed tralerni.*^(FE.31) La kontrasto inter *tralegi* kaj *sed tralerni* estas pli klara kun la logika vortordo *devi ne*.

La logikan signifon de *ne devi* Zamenhof normale esprimis per *ne bezoni*. Oni povas ankaŭ uzi *ne esti necese*.

*Vi **ne bezonas** tiel rapidi.*^(FA1.6) = *Ne ekzistas devo por vi tiel rapidi.*

*Kiu bone agas, timi **ne bezonas**.*^(PE.972) = *Kiu bone agas, por tiu ne ekzistas devo timi.*

Ne estas necese, ke vi tien iru. = Ne ekzistas devo por vi tien iri.

Ĉion ĉi kaŭzis verŝajne, ke *ne* kutime staras antaŭ la ĉefverbo. Speciale influis la simileco al *ne povi*, kiu estas la plej kutima nea formo de tiu verbo. Ĉe *devi* la inversa signifo estas la plej kutima, sed Zamenhof elektis uzi la plej kutiman formon por la plej kutima signifo. Normale oni ankoraŭ sekvas tiun Zamenhofan uzadon. Povus eĉ estiĝi konfuzo, se oni uzus *ne devi* en ĝia logika signifo, ĉar oni povus ĝin kompreni laŭ la kutima (mallogika) uzado. Estas do pli bone resti ĉe la Zamenhofa uzado.

En la parolo oni ofte distingas per akcentado. Se temas pri manko de devo, oni emfaze akcentas je *devi*. Alie oni akcentas alian vorton.

Vi ne devas iri tien. Akcento je *devas*. = *Ne ekzistas devo por vi iri tien.*

Vi ne devas iri tien. Akcento je *iri*. = *Vi devas ne iri tien.*

Voli + ne

La diferenco inter *ne voli* kaj *voli ne* praktike estas tiel malgranda, ke ne gravas, kiun formon oni uzas. Normale oni uzas *ne voli*.

Mi ne volas iri. Mankas volo iri, aŭ ekzistas volo ne iri.

Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron.^(FE.9)

Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon.^(FE.35)

Mi ne volas malhelpi vian ĝojon.^(FA1.44)

Povus, devus kaj volus

La verba finaĵo US ofte havas specialan signifon ĉe la verboj *devi*, *povi* kaj *voli*. Normale US montras, ke temas pri nereala, imagata ago, sed *povus*, *devus* kaj *volus* plej ofte signifas, ke la devo, povo aŭ volo estas reala, sed ke oni verŝajne ne sekvas ĝin.

Mi devus labori. = *Ja ekzistas por mi devo labori, sed verŝajne mi tamen ne laboros.*

Mi povus foriri. = *Eblas al mi foriri, sed mi verŝajne tamen restos.*

Mi volus helpi al vi. = *Mi ja volas helpi al vi, sed tio verŝajne ne eblas.*

Ili iris, sed ĝuste en la direkto ĝuste kontraŭa al tiu, en kiu ili devus iri.^(FA3.89)

Mi povus ĵuri al vi, ke ili estas sinceraj.^(Rt.73) Verŝajne mi tamen ne ĵuros, ĉar ne necesas.

Volus kato fiŝojn, sed la akvon ĝi timas.^(PE.2616)

Foje tamen la US-finaĵo montras imagon, kiel normale.

En grupo respektige staris en angulo la pastraro de la ĉirkaŭaĵo, kvazaŭ devus okazi enterigo,

sed tie estis gaja festo, ĝi nur ankoraŭ ne sufiĉe ekmoviĝis.^(FA3.49) Estis nur ŝajno.

*Kelke da fojoj ŝi malfermis la buŝon, kvazaŭ ŝi **volus** ion diri, sed mankis al ŝi la voĉo.*^(M.129) Estis nura ŝajno, ke ŝi volis ion diri. Ankaŭ estis ŝajno, ke pro manko de voĉo ŝi nenion diris. Ke ĉio estis imago, klare montras *kvazaŭ*.

Komenci, fini, daŭrigi, ĉesi

Komenci kaj fini

Komenci kaj *fini* estas objektaj verboj. *Komenci* = "kaŭzi, ke io eniru en sian komencan fazon". *Fini* = "kaŭzi, ke io eniru en sian finan fazon, ke io atingu sian finon". Se la objekto estas I-verbo, ĝia senca subjekto estas la subjekto de *komenci* aŭ *fini*.

*Ili volas nun ankaŭ **komenci** kanti.*^(FA2.123) ~=*Ili volas nun ankaŭ **komenci** la kantadon.*

*Salomono **finis** preĝi.*^(Rĝ1.8) ~=*Salomono **finis** sian preĝadon.*

*Ŝi **komencis** interparoli kun li.* ~=*Ŝi [...] **komencis** interparolon kun li.*^(BV.87)

*Kiam mi **finos** labori, mi serĉos mian horloĝon.* ~=*Kiam mi **finos** mian laboron, mi serĉos mian horloĝon.*^(FE.20)

Legu pri la diferenco inter agaj O-vortoj kaj I-verboj en "I-verboj kaj agaj O-vortoj". Legu pri la diferenco inter *komenci* kaj *komenciĝi*, kaj inter *fini* kaj *finiĝi*, en "Sufiksoj" IĜ.

Daŭrigi

Daŭrigi devenas de la verbo *daŭri*. *Daŭri* = "plu esti, plu okazi". *Daŭrigi* = "kaŭzi, ke io plu estu aŭ plu okazu". *Daŭrigi* estas objekta verbo. Ĝia objekto povas esti ordinara O-vorto aŭ O-vorteca vorteto, sed ĝi ankaŭ povas esti I-verbo. Se la objekto estas I-verbo, ĝia senca subjekto estas la subjekto de *daŭrigi*.

*Ili **daŭrigis** sian interrompitan interparoladon.*^(M.204) = *Ili rekomencis interparoli post la interrompo.*

*Mi estis elektita por tri jaroj laŭ la volo de la nobelaro kaj mi **daŭrigadis** mian oficon ĝis la nuna tempo.*^(Rz.57) = *...mi plu oficis ĝis la nuna tempo.*

*La morto **daŭrigis** rigardi lin per siaj grandaj malplenaj okulkavoj.*^(FA2.30) ~=*La morto daŭrigis sian rigardadon de li...*

*Kial mi ne **daŭrigis** songi?*^(Rt.43) ~=*Kial mi ne daŭrigis mian songadon?*

*"Ho jes," ŝi respondis kun gaja rido kaj **daŭrigis** kudri diligente.*^(BV.43) ~=*...kaj daŭrigis sian diligentan kudradon.*

Ĉesi

Ĉesi estas senobjekta verbo. Ĝi havas du signifojn: 1. "komenci ne plu esti aŭ okazi". 2. "komenci ne plu agi (pri io)".

En la unua signifo la subjekto de *ĉesi* montras tion, kio komencas ne plu esti aŭ ne plu okazi. Tiam *ĉesi* ne estas uzata kune kun I-verbo. En tiaj ĉi frazoj *ĉesi* similas al *finiĝi*.

La muziko silentiĝis kaj la dancado ĉesis.^(BV.59)

Ĉesis la pluvo.

En la dua signifo *ĉesi* estas uzebla kune kun *en*-komplemento, *kun*-komplemento, *pri*-komplemento, aŭ simile, kiu montras agon. La subjekto estas tiu, kiu komencas ne plu fari tiun agon. La komplemento tamen plej ofte estas I-verbo. Tiam la rolvorteto forfalas, kiel kutime ĉe I-verboj (vidu "I-verboj", speciale "I-verboj kune kun aliaj verboj").

Ili jam obstine celados al ĝi ĉiam pli kaj pli kaj ne ĉesos en sia celado tiel longe, ĝis ili la aferon atingos.^(OV.286)

Ĉesu do fine kun viaj plorkantoj!^(FA1.90)

La infano ne ĉesas petoli.^(FE.20) ~ = *La infano ne ĉesas en sia petolado.*

Oni postulas, ke mi nepre ĉesu fumi.^(L2.297) ~ = ...*ke mi nepre ĉesu pri fumado.*

La patro de Antono ĉesis esti riĉa komercisto.^(FA3.144) ~ = "...*ĉesis pri sia komercista estado.*"

Ofte oni diras, ke I-verbo post *ĉesi* estas objekto, sed tio ne estas ebla, ĉar *ĉesi* estas senobjekta verbo. *Ĉesi* + I-verbo similas al ekz. *sukcesi*, *ĝoji* kaj *honti* + I-verbo: *Feliĉe mi sukcesis ekbruligi la fajron.*^(FA3.152) ~ = *Mi sukcesis en ekbruligado de la fajro.* -- *Mi ĝojas vin vidi.*^(H.15) ~ = ...*ĝojas pri vidado de vi.* -- *Kaj vi ne hontas fanfaroni per ĉi tio?*^(Rt.19) ~ = *Kaj vi ne hontas pri fanfaronado per ĉi tio?*

El *ĉesi* oni povas fari la objektan verbon *ĉesigi*. Pro tio, ke *ĉesi* havas du signifojn, ankaŭ *ĉesigi* ricevas teorie du signifojn: 1. "kaŭzi, ke io komencu ne plu esti aŭ okazi." 2. "kaŭzi, ke io komencu ne plu agi (pri io)." Praktike oni uzas nur la unuan signifon.

Clemency fine ĉesigis sian senesperan penadon.^(BV.72) Ŝi agis tiel, ke la penado ĉesis.

Oni ĉesigis la dancadon. Oni agis tiel, ke la dancado ĉesis.

Io ĉesigis la pluvon. Io kaŭzis, ke la pluvado ĉesis.

Oni povus teorie uzi I-verban objekton, ekz.: *Nepre ĉesigu fumi.* = *Nepre igu la fumadon ĉesi.* En la praktiko oni uzas tamen nur *ĉesi* antaŭ I-verboj, ĉar ĝi estas pli mallonga, kaj donas praktike la saman signifon.

La dua signifo de *ĉesigi* donus frazojn kiel: *Ili ĉesigis lin pri lia fiagado.* = *Ili kaŭzis, ke li ĉesis pri sia fiagado.* En la praktiko tiaj frazoj ne aperas.

Malsimetrio inter *daŭrigi* kaj *ĉesi*

Ĉe I-verboj oni uzas *daŭrigi* kaj *ĉesi*, sed ne *daŭri* nek *ĉesigi*. Tio aspektas malsimetrie. La malsimetrio ekzistas jam ĉe *daŭri* kaj *ĉesi*. *Ĉesi* havas duan signifon, "komenci ne plu agi (pri io)", kiu estas uzebla antaŭ I-verbo, dum *daŭri* ne havas tian signifon. Se *daŭri* signifus ankaŭ "plu agi (pri io)", tiam oni povus diri ekz. **li daŭris pri fumado** kaj **li daŭris fumi**, simile al *li ĉesis pri fumado* kaj *li ĉesis fumi*. *Daŭrigi* tamen havas signifon, kiu taŭgas ĉe I-verbo: *Li daŭrigis la fumadon*. *Li daŭrigis fumi*. = *Li igis la fumadon plu okazi*. Ankaŭ *ĉesigi* havas signifon, kiu taŭgas ĉe I-verbo, sed oni ne bezonas uzi *ĉesiĝi*, ĉar simpla *ĉesi* sufiĉas. Eblus krei simetron, se oni ekuzus *ĉesigi* antaŭ I-verboj. Tio estus tute logika. La lingvo tiam fariĝus pli simetria (kaj ankaŭ pli peza), sed kial ŝanĝi plene logikan lingvouzon nur por krei supraĵan simetron?

Hezito pri *daŭrigi* + I-verbo

Tradicie oni hezitas uzi *daŭrigi* + I-verbon. Tiu hezito estas senbaza. *Daŭrigi iri* = *igi iradon daŭri*. Komparu kun *komenci iri* = *igi iradon komenciĝi*. Se *komenci* povas esti uzata kun I-verba objekto, tiam ankaŭ *daŭrigi* povas esti tiel uzata.

Zamenhof verkis konfuzitan klarigon, kie li malkonsilis uzi *daŭrigi* + I-verbon (Lingvaj Respondoj p. 37). Sed li ne obeis sian propran konsilon, kaj ja uzis *daŭrigi* + I-verbon (vidu ekzemplojn ĉi-antaŭe). Nun oni pli kaj pli libere uzas *daŭrigi* tiel, kio estas tute logika kaj oportuna.

Frazospecoj

"Fraztipoj kaj frazfunkcioj"

"Kompleksaj frazoj"

"Mallongigitaj frazoj"

Fraztipoj kaj frazfunkcioj

Ekzistas kvar ĝeneralaj fraztipoj: deklaraj, demandaj, ordonaj kaj ekkriaj frazoj. Ili respondas principe al kvar malsamaj komunikaj celoj, sed ofte la efektiva celo estas alia.

Deklaraj frazoj

Deklara frazo estas la baza tipo de frazo. Per tia frazo oni transdonas informojn, sed ĝi povas ankaŭ plenumi aliajn taskojn. Deklara frazo ne havas ian specialan signon.

Leono estas besto.^(FE.5) Simpla informo.

Li amas min, sed mi lin ne amas.^(FE.18) La frazo povas esti klarigo de agmaniero: *Tial mi evitas lin.*

La rozo apartenas al Teodoro.^(FE.5) Povas kaŝiĝi admono: *Do, vi ne prenu ĝin.*

La suno brilas.^(FE.5) La frazo povas esti invito: *Do, mi proponas, ke ni iru eksteren.*

Baldaŭ pluvos. La frazo ŝajne estas transdono de fakta informo, sed temas vere nur pri opinio de la diranto. Ĝi eble ankaŭ estas propono iri endomen.

Mi sincere pardonpetas pro la malfruiĝo. La frazo estas informa el pure gramatika vidpunkto, sed la vera celo estas peto. La signifo do proksimiĝas al: *Pardonu min pro la malfruiĝo!*

Mi pardonas al vi! La frazo ne nur rakontas, ke okazas pardono. Ĝi ankaŭ servas por plenumi la pardonon. La eldiro de la frazo estas la pardono mem. Se la frazo ne estus eldirita, la pardono ne vere okazus.

Demandaj frazoj

Demanda frazo servas baze por serĉi informon. Demanda frazo havas demandan vorton, kiu normale staras komence de la frazo. *Jes/ne*-demandoj kaj alternativ-demandoj komenciĝas per *ĉu*. Aliaj demandoj komenciĝas per tabelvorto je KI.

Ĉu vi jam trovis vian horloĝon?^(FE.20)

Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme?^(FE.25)

Kie estas la libro kaj la krajono?^(FE.6)

Kiun daton ni havas hodiaŭ?^(FE.12)

Ĉu vi havas korktirilon, por malŝtopi la botelon?^(FE.34) La frazo ŝajne serĉas informon, sed fakte ĝi estas peto transdoni korktirilon (se tia troviĝas). Estus absurde simple respondi "jes", ĉar tio ne respondus al la reala senco de la frazo. Ĝusta reago estas aŭ nea respondo, transdono de korktirilo, aŭ montri, kie korktirilo troviĝas.

Kien vi iras?^(FE.26) Povus kaŝiĝi informo, ke la demandanto eventuale volus kuniri.

Ĉu vi povus malfermi la fenestron? Temas pri ĝentila peto: *Bonvolu malfermi la fenestron!* Jesa respondo sen malfermado estus absurdaĵo aŭ ŝerco.

Kial vi ne respondas al mi? Ĉu vi estas surda aŭ muta?^(FE.20) La vera senco estas esprimo de ĉagreno.

"Ĉu mi venis tien ĉi," diris al ŝi la malĝentila kaj fiera knabino, "por doni al vi trinki?"^(FE.19) Temas pri protesto. La demandanto ne volas respondon.

Vidu cetere "Demandoj kaj respondoj" pri demandaj frazoj.

Ordonaj frazoj

Ordona frazo servas por influi la agadon de la alparolato per ordono, peto, admono, malpermeso, invito aŭ propono. Ordona frazo havas ĉefverbon kun U-finaĵo, vola modo. Ordona frazo preskaŭ ĉiam havas la subjekton *vi*. Tial *vi* normale estas subkomprenata.

Iru for!^(FE.20) Ordono.

Nu, iru pli rapide!^(FE.26) Ordono.

Infano, ne tuŝu la spegulon!^(FE.20) Malpermeso.

Karaj infanoj, estu ĉiam honestaj!^(FE.20) Admono.

Ludoviko, donu al mi panon.^(FE.8) Peto.

Via reĝa moŝto, pardonu min!^(FE.42) Petego.

Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro!^(FE.39) Invito al sidado.

Al leono ne donu la manon.^(FE.7) Ĝenerala informo pri prudenta agmaniero.

Hej, ni forkuru tuj! Admono.

Ni estu gajaj, ni uzu bone la vivon, ĉar la vivo ne estas longa.^(FE.20) Konsilo.

Li venu, kaj mi pardonos al li.^(FE.20) Nerekta admono ne al la persono, kiu venu, sed al alia. Efektive la frazo estas pli informa ol ordona: *Se li venos (kaj mi volas, ke li venu), mi pardonos*

al li.

Legu ankaŭ pri uzado de I-verbo anstataŭ U-verbo.

Ekkriaj frazoj

Ekkria frazo montras fortan senton pri io ekstrema. Ekkria frazo enhavas unu el la vortetoj *kia*, *kiel* aŭ *kiom*. La KI-vorto en ekkria frazo tute ne montras demandon. La KI-vorto normale staras komence de la frazo, ofte tamen post alia ekkria vorto.

Kia ĝoja festo!^(FE.10) = *Vere estas bonega ĝoja festo!*

Kia demando! kompreneble, ke mi lin amas.^(FE.41) *Kia* montras surprizon pro stranga demando.

Ha, kiel bele!^(FE.26)

Fi, kiel abomene!^(FE.26)

Kia granda brulo! kio brulas?^(FE.31) *Kia* montras fortan senton pri la grandeco de la bruo. *Kio* tamen estas pure demanda. Estas do du frazoj, unu ekkria, kaj unu demanda.

Kiom multe vi scias! [...] kiel vi povoscias rakonti!^(FA1.150) *Kiom* kaj *kiel* esprimas miron pri la scioj kaj rakontokapabloj de rakontanto.

Ho, kia okazaĵo! *Kia* esprimas miron pri la ekstremeco de la okazaĵo. Ĉu la okazaĵo estis ekstreme plaĉa aŭ ekstreme malplaĉa, dependas de la situacio.

Iafoje *kio* povas montri kaj demandon kaj surprizon. Tiaj frazoj estas do duone demandaj, duone ekkriaj: *Ho Dio, kion vi faras!*^(FE.26) *Kio* esprimas miron pri io stranga, sed estas samtempe ankaŭ demanda.

Kompleksaj frazoj

Kunmetitaj ĉeffrazoj

Pluraj ĉeffrazoj povas esti kunmetitaj per kunligaj vortetoj. Tiaj ĉeffrazoj havas ĉiu sian propran ĉefverbon, kaj funkcias tute aparte. Vidu plue en "Kunligaj vortetoj".

La libro estas sur la tablo, kaj la kraĵono kuŝas sur la fenestro.^(FE.6) La du frazoj estas ligitaj per *kaj*.

La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.^(FE.9) La du frazoj estas ligitaj per *sed*.

Komentofrazoj

Foje oni aldonas al frazo komenton, kiu estas aparta frazo. Tia komentofrazo ofte estas proksime ligita al la alia frazo, kaj povas eĉ troviĝi ene de la alia frazo.

*Unu granda knabo - **nur pro malboneco li tion faris** - formanĝis la rompiĝintan fraŭlinon.*^(FA3.58)
Estas du frazoj, kiuj funkcias tute aparte, sed la dua estas enmetita en la unuan.

*De ok jaroj, **tio estas de la tempo, kiam mi fariĝis estrino de ĉi tiu institucio**, konstante venadas ĉi tien virinoj de diversaj aĝoj.*^(M.34) La intermetita komento klarigas la tempan komplementon *de ok jaroj*, sed estas aparta ĉef frazo. La esprimo *tio estas* ofte enkondukas ĉi tiajn komentofrazojn.

Tiaj ĉi interplektitaj frazoj estas oftaj en literaturo. En parolo oni foje uzas similajn frazojn, sed en spontana parolo oni ofte post la komento anstataŭe rediras la unuan frazon de la komenco. Ekzemple: *Unu granda knabo - nur pro malboneco li tion faris - **li** formanĝis... De ok jaroj, tio estas de la tempo kiam mi fariĝis estrino de ĉi tiu institucio, **de tiam** konstante venadas...*

Se la unua frazo estas citaĵo, kaj la komentofrazo havas verbon kiel *diri*, *demandi* aŭ simile, tiam la citaĵo rolas kiel objekto en la komentofrazo. Pri citaĵoj vidu ankaŭ "Citaĵoj".

*"Ĉu estas permesate demandi, kun kiu mi havas la plezuron paroli?" **demandis la jura konsilisto.***^(FA1.76)

*"Anjo tre ĝojos, kiam ŝi vidos vin!" **diris la patro.***^(FA3.59)

*Mi akompanos vin al la nova loĝejo, - **rediris la knabino**, - mi tuj vokos veturilon.*^(M.6) La intermetita komento klarigas, kiu *diris* la aferon.

*Post unu horo, - **ŝi diris**, - mi venos al vi Karonjo...*^(M.147)

Tiajn ĉi citaĵojn oni povas transformi en subfrazojn. Tio nomiĝas nereкта parolo. Vidu "Nereкта parolo".

Vidu "Rilata kio" pri komentofrazoj kun rilata *kio*.

Subfrazoj

Subfrazo estas frazo, kiu partoprenas kiel frazparto de alia frazo. Vidu "Subfrazoj".

Mallongigitaj frazoj

En praktika lingvouzo oni ofte mallongigas frazojn ellasante multajn aferojn, kiuj estas kompreneblaj pro la kunteksto. Mallongigita frazo estas ofte pli klara ol kompleta frazo. Se iu demandas ekz. *ĉu vi jam invitis Karlon al via festo?*, estas plej efike respondi ekz. *ankoraŭ ne!* Estus tre malefike uzi la kompletan frazon: *Ne, mi ankoraŭ ne invitis Karlon al mia festo!*

Forlaso de ĉefverbo

Precipe en parola lingvaĵo oni ofte forlasas la ĉefverbon kaj samtempe ankaŭ multajn aliajn frazpartojn. Tiaj mallongigoj eblas, kiam antaŭe diritaj frazoj aŭ la situacio klarigas, kia estus la kompleta frazo.

- *Kiu alvenis?* - **Karlo!** (= *Alvenis Karlo!*)
- *Kiujn vi renkontis tie?* - **Viajn gepatrojn!** (= *Mi renkontis viajn gepatrojn tie!*)
- *Kiel vi veturis tien?* - **Per vagonaro!** (= *Mi veturis tien per vagonaro!*)
- *Kien ili iris?* - **Dekstren!** (= *Ili iris dekstren.*)
- *Per kio vi riparigis ĝin?* - **Gluo!** (= *Mi riparigis ĝin per gluo!*)
- *Mi aŭdis, ke li vizitis Eŭropon.* - **Francion kaj Germanion fakte!** (= *Li vizitis Francion kaj Germanion fakte.*)
- *Mi preferas viandon kaj fiŝon.* - **Mi legomojn!** (= *Mi preferas legomojn.*)
- *Ĉu tio estis vi, kiu tuis, Janjo?* - **Mi, panjo!**^(M.193) (= *Estis mi, kiu tuis, panjo!*)

En proverboj kaj simile oni ofte forlasas la ĉefverbon.

Kia drapo, tia vesto.^(PE.833) (= *Kia estas la drapo, tia estas ankaŭ la vesto.*)

Aŭ ĉio, aŭ nenio.^(PE.130) (= *Aŭ estu ĉio, aŭ estu nenio.*)

Tradiciaj esprimoj

Ĝentilecaj kaj aliaj tradiciaj esprimoj ofte konsistas el sola frazparto. La kompleta frazo preskaŭ neniam estas uzata. Tiaj esprimoj malpli dependas de la parola situacio, ĉar ilia signifo estas difinita de la tradicio.

Bonan matenon!^(FE.10) (= *Mi deziras al vi bonan matenon!*)

Ĝojan feston!^(FE.10) (= *Mi deziras al vi ĝojan feston!*)

Saluton! (= *Mi donas al vi saluton!*)

Dankon! (= *Mi donas al vi dankon!*)

Fajron! (= *Atentu la fajron!*)

Kia ĝoja festo!^(FE.10) (= *Kia ĝoja festo estas hodiaŭ / estis tiam.*)

Ĉu ne? (= *Ĉu ne estas tiel?*)

Multaj tiaj ĉi esprimoj havas N-finaĵon. Uzo de N-finaĵo fariĝis kutima maniero konstrui tiajn ĉi esprimojn, kvankam ofte estus tute eble elpensi kompletan frazon, kiuj donus formon sen N-finaĵo.

Alvoko

La frazrolo alvoko ("Alvoko") estas tre ofte uzata sen ĉefverbo aŭ aliaj frazpartoj. Ofte nenia subkomprenata frazo ekzistas, la alvoko estas kiel kompleta frazo en si mem.

Adamo! - *eksonis en tiu momento la voĉo de la loĝejmastrino.*^(M.73)

Marta! Marta! - *ekkriis la dua voĉo, virina.*^(M.144)

Forlaso de subjekto

Oni normale ne forlasas la subjekton de ĉefverbo, se la ĉefverbo mem ĉeestas en la frazo. Tio estas baza principo en Esperanto.

Oni tamen normale forlasas la subjekton de U-verbo en ĉeffrazo, se ĝi estas la plej kutima en tiaj frazoj, nome *vi*. Oni povas reteni la subjekton por emfazo, sed en tiaj frazoj ĝi normale forestas.

Venu al mi hodiaŭ vespere.^(FE.18) = **Vi** *venu al mi hodiaŭ vespere.*

Prenu mem akvon, se vi volas trinki.^(FE.19) = **Vi** *prenu mem akvon...*

Helpu! = **Vi** *helpu!* *Vi* = "ĉiu ajn, kiu aŭdas tiun ĉi krion".

En subfrazo oni ne povas forlasi la subjekton eĉ ĉe U-verbo, ĉar en subfrazoj kun U-verbo la subjekto estas tre ofte alia ol *vi*.

Mi diris, ke vi venu al mi hodiaŭ vespere. Ne: **Mi diris, ke venu al mi...**

Mi volas, ke vi helpu min. Ne: **Mi volas, ke helpu min.**

Jen tasko, kiun vi faru ĝis morgaŭ. Ne: **Jen tasko, kiun faru ĝis morgaŭ.**

En proverboj kaj simila lingvaĵo, kie oni deziras ekstreme densan lingvaĵon, forlaso de subjekto okazas ofte: *Atendis, meditis, ĝis en tombon englitis.*^(PE.124)

Alispecaj forlasoj de subjekto okazas nur en rapida ĉiutageca parolo, nur en ĉeffrazoj, kaj nur kiam la kunteksto plene klarigas, kiu estas la subjekto.

- *Kion li faris?* - *Iris al la urbo!* = **Li** *iris al la urbo!*

- *Ĉu ŝi estas hejme? [...]* - *Eliris, sed baldaŭ revenos, - oni respondis de supre.*^(M.78) = **Ŝi** *reiris, sed baldaŭ revenos...*

Vidu ankoraŭ ĉi-poste pri forlaso de subjekto.

Forlaso de komunaj frazpartoj

Kiam pluraj ĉeffrazoj estas kunligitaj, oni povas mencii nur unu fojon tion, kio aperas en ĉiuj ligitaj frazoj en la sama rolo.

Mi vekigis je la sepa horo. Mi preparis matenmanĝon. Mi manĝis ĝin. Mi ekiris al la laborejo je la oka. -> Mi vekigis je la sepa horo, preparis matenmanĝon, manĝis ĝin, kaj ekiris al la laborejo je la oka. Sufiĉas menciigi la komunan subjekton mi nur unu fojon.

Li vekis la infanon. Ŝi vestis ĝin. Ili kune manĝigis ĝin. -> Li vekis, ŝi vestis kaj ili kune manĝigis la infanon. La komuna objekto estas menciita nur unu fojon.

Je la tria horo ni rigardis la horloĝon. Je la tria horo mia kolego diris, ke estas tempo por kafopaŭzo. -> Je la tria horo ni rigardis la horloĝon, kaj mia kolego konstatis, ke estas tempo por kafopaŭzo. La komuna je-komplemento povas esti menciita nur unu fojon.

Li faris al li solidan moralinstruon. Li klarigis al li, kian teruran malnoblaĵon li faris. Li klarigis al li, kia malbona homo li estas. Li klarigis al li, kiel forte li meritas punon. -> Li faris al li solidan moralinstruon, klarigis al li, kian teruran malnoblaĵon li faris, kia malbona homo li estas kaj kiel forte li meritas punon.^(FA1.14) La komuna subjekto li estas menciita nur unu fojon. La ĉefverbo klarigis estas komuna al ĉiuj frazoj krom la unua.

Ĉu vi akceptas sinjorinon Swicka en vian laborejon aŭ ne?^(M.109) Ĉi tie ne estas la sola restaĵo de la kompleta frazo: Ĉu vi ne akceptas ŝin en vian laborejon? Kombinante la du frazojn al unu, oni forstrekis el la dua ĉion, kio estis komuna kun la unua.

Se oni forlasas la ĉefverbon en ĉi tia frazo, tiam oni forlasas ankaŭ la subjekton, se ĝi estas la sama kiel antaŭe.

*Petro manĝis la rizon, kaj poste li manĝis la viandon. -> *Petro manĝis la rizon, kaj poste li la viandon.* Petro kaj li estas la sama persono. Oni devas diri ...kaj poste la viandon. Aŭ ...kaj poste manĝis la viandon. Aŭ oni forlasas kaj la ĉefverbon kaj la subjekton, aŭ nur la subjekton.*

Sed se la subjekto estas alia ol antaŭe, oni devas ĝin konservi: Petro iris per buso, kaj Karlo per vagonaro. = ...kaj Karlo iris per vagonaro.

Ne eblas forlasi la subjekton el subfrazo, kiu estas enkondukita per subfrazo enkondukilo kiel ke, ĉar, se, ĉu, KI-vorto k.t.p. Vidu "Subfrazoj" pri subfrazaj enkondukiloj.

*Ŝi rakontis al mi, ke ŝi estis en Eŭropo. -> *Ŝi rakontis al mi, ke estis en Eŭropo.* Oni devas konservi la subjekton de la subfrazo.*

*Ŝi rakontis, ke ŝi estis en Eŭropo, kaj ke ŝi poste iris al Afriko. -> *Ŝi rakontis, ke ŝi estis en Eŭropo, kaj ke poste iris al Afriko.* Se oni forlasas la duan ke, tiam eblas forlasi la komunan subjekton: Ŝi rakontis al mi, ke ŝi estis en Eŭropo, kaj poste iris al Afriko.*

*Hodiaŭ mi vidis denove tiun knabinon, kiun mi renkontis hieraŭ. -> *Hieraŭ mi vidis denove tiun knabinon, kiun renkontis hieraŭ.* Oni devas konservi mi en la kiu-frazo.*

Ankaŭ ne eblas forlasi la subjekton el demanda ĉeffrazo kun ĉu aŭ demanda KI-vorto.

*Ĉu vi estis en la urbo, kaj ĉu vi aĉetis ĉion, kion mi petis? -> *Ĉu vi estis en la urbo, kaj ĉu aĉetis ĉion, kion mi petis?** Forlaso de la komuna subjekto eblas nur se oni forlasas la duan ĉu: Ĉu vi estis en la urbo kaj aĉetis ĉion, kion mi petis?

*Ĉu vi vojaĝis bone, kaj kiam vi alvenis? -> *Ĉu vi vojaĝis bone, kaj kiam alvenis?** Oni devas konservi la subjekton vi.

Mallongigo de O-vorta frazparto

Rektajn priskribojn de O-vorto oni povas ĉiam libere forlasi, kiam ili ne estas bezonataj. Ifoje oni povas forlasi la ĉefvorton, la O-vorton mem, se ĝi estas komprenebla el la kunteksto. Tiam devas resti almenaŭ unu antaŭmetita priskribo (vidu ankaŭ "O-vorteca uzo de A-vortoj").

*Amaso da fianĉoj, sed **la ĝusta** ne venas.*^(PE.67) = ...*la ĝusta fianĉo...*

*Ĝi havis sufiĉe da floroj kaj kreskaĵoj por konsiderado. Tie staris **riĉaj** kaj **malriĉaj**, eĉ **kelkaj tro malriĉaj**.*^(FA3.19) = ...*riĉaj floroj kaj kreskaĵoj kaj malriĉaj floroj kaj kreskaĵoj, eĉ kelkaj tro malriĉaj floroj kaj kreskaĵoj.*

*En la palaco ŝi estis **la plej bela el ĉiuj**.*^(FA1.62) = ...*la plej bela knabino el ĉiuj.* Ĉi tie restas kaj antaŭpriskribo (*la plej bela*), kaj postpriskribo (*el ĉiuj*).

*La filo de la najbaro alportis al li ankaŭ kampajn florojn, inter kiuj hazarde troviĝis ankaŭ **unu kun sia radiko**.*^(FA2.23) = ...*ankaŭ unu floro kun sia radiko.* Restas la antaŭpriskribo *unu*, kaj la postpriskribo *kun sia radiko*.

Sola antaŭmetita *la* ne sufiĉas por forlasi O-vorton. Ne eblas diri: **Estas du domoj. Li loĝas en la el ŝtono.* *Necesas diri: ...*li loĝas en la domo el ŝtono* aŭ ...*li loĝas en tiu el ŝtono.*

Ne eblas forlasi O-vorton, se restas nur postmetitaj priskriboj. Ne eblas diri ekz. **Mi havas domon el ŝtono, li havas el ligno.* *Necesas diri: ...*li havas domon el ligno.*

Se la O-vorto estas difinita (per *la* aŭ alia difinilo), oni povas anstataŭigi ĝin per *tiu(j)*: *La reĝo malfermis malgrandan ĉambbron tute apude de **tiu, en kiu ŝi estis dormonta**.*^(FA1.111) = ...*tute apude de la ĉambro, en kiu...* Vidu ankaŭ "Tabelvortoj je U" pri *tiu* anstataŭ O-vorto.

Subfrazoj

"Kio estas subfrazo?"

"Ke-frazoj"

"Demandaj subfrazoj"

"Rilataj subfrazoj"

"Se-frazoj"

"Car-frazoj"

"Aliaj subfrazoj"

(*kun apenau, dum, gis, kvankam, kvazau, ol*)

"Nerekta parolo"

Kio estas subfrazo?

Ene de frazo povas troviĝi alia frazo, kiu rolas en la ĉeffrazo kiel frazparto. Tian malĉefan frazon oni nomas subfrazo. Subfrazoj plej ofte ne havas rolmontrilon. Por demonstri la rolon de subfrazo en la ĉeffrazo oni ofte povas en klarigo anstataŭigi la subfrazon per vorto, kiu povas havi rolmontrilon, ekz. *tio* aŭ alian tabelvorton.

En la plej simpla okazo subfrazo staras fine de ĉefa frazo.

Li diris, ke li estas malsata. -> *Li diris tion.* La *ke*-frazo rolas kiel objekto en la ĉeffrazo.

Li demandis, ĉu mi amas lin. -> *Li demandis tion.*

Petro demandis, kial daŭras tiel longe. -> *Petro demandis tion.*

Mi legis libron, kiun tradukis Zamenhof. -> *Mi legis libron tion.* La *kiu*-frazo estas rekta priskribo de la vorto *libron*.

Mi kuniros, se vi promesas helpi min. -> *Mi kuniros tiukondiĉe.* La *se*-frazo estas kondiĉa komplemento.

Mi manĝis la panon, kvankam ĝi estis malnova. -> *Mi manĝis la panon malgraŭ ĝia malnoveco.* La *kvankam*-frazo estas komplemento, kiu montras nesufiĉan malhelpaĵon.

Subfrazo povas ankaŭ stari komence de ĉefa frazo.

Ke la tero estas ronda, neniu povas plu pridubi. -> *Tion neniu povas plu pridubi.*

Ĉu vi estas malsata, mi demandis al ŝi. -> *Tion mi demandis al ŝi.*

Kiam li venis, mi jam foriris. -> *Tiam mi jam foriris.* La *kiam*-frazo estas tempa komplemento.

Se Zamenhof skribis tiel, tio certe estas korekta. -> *Tiuokaze tio certe estas korekta.*

Ofte subfrazo staras ene de ĉefa frazo. La ĉefa frazo pludaŭras post la fino de la subfrazo.

La fakto, ke la tero estas ronda, ankoraŭ ne estas akceptita de ĉiuj. La *ke*-frazo estas identiga priskribo de la vorto *fakto*.

Via argumento, kiun mi ne akceptas, estas tamen lerte elpensita.

Mi konsentas, se vi tenos viajn promesojn, kuniri al la festo.

La demando, kiel la universo estiĝis, ne estas ankoraŭ kontentige respondita.

Ofte subfrazo eĉ estas disigita.

Kion vi aŭdis, ke oni diras? La demandvorto *kion* apartenas al la subfrazo. Ĝi estas objekto de *diras* (komparu: *vi aŭdis, ke oni diras tion*). Pri ĉi tiaj frazoj vidu "Antaŭmetado de frazparto".

Ofte subfrazo enhavas alian subfrazon, kiu rolas kiel frazparto en la unua subfrazo.

Mi sciis, ke li ne faros, kion li promesis. La frazo *kion li promesis* estas subfrazo de la *ke*-frazo.

Oni ofte faras frazojn kun pluraj niveloj de subfrazoj. La strukturo povas esti surprize komplika, ankaŭ en kutimaj frazoj.

Li diris, ke li jam faris tion, kion mi petis, ke li faru, kiam li revenos.

Tiu ĉi sufiĉe ordinara frazo havas la jenan surprize komplikan strukturon:

Li diris, ke li jam faris tion, kion mi petis, ke li faru, kiam li revenos.

La unua subfrazo estas: ...*ke li jam faris tion*... Ĝi estas subfrazo de la ĉeffrazo.

La dua subfrazo estas: ...*mi petis*... Ĝi estas subfrazo de la unua subfrazo. La duan subfrazon enkondukas la la vorto *kion*, kiu vere apartenas al la tria subfrazo.

La tria subfrazo estas disigita: ...*kion* ...*ke li faru*... Ĝi estas subfrazo de la dua subfrazo. Pri ĉi tiaj disigitaj subfrazoj vidu "Antaŭmetado de frazparto".

La kvara subfrazo estas: ...*kiam li revenos*. Ĝi estas subfrazo de la kvara subfrazo.

Enkondukiloj de subfrazoj

Subfrazo normale komenciĝas per ia enkonduka vorteto.

La plej grava frazenkondukilo estas *ke*.

Ĉu enkondukas demandajn subfrazojn.

KI-vortoj enkondukas demandajn subfrazojn kaj rilatajn subfrazojn.

Vidu ankaŭ "Se-frazoj" kaj "Ĉar-frazoj".

Pri ceteraj frazenkondukiloj vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Ke-frazoj

La vorteto *ke* ne vere montras ian signifon. Ĝi nur montras la komencon de subfrazo, kiu ne havas alian frazenkondukilon. *Ke*-frazo povas roli en multaj diversaj frazroloj.

Ke-frazoj kiel subjekto

Ke-frazoj kiel objekto

Ke-frazoj kiel komplemento

Ke-frazoj kiel priskribo

Motivantaj kaj rezultaj ke-frazoj

Forlaso de ke

Verboformoj en ke-frazoj

Ke-frazoj kiel subjekto

Subjekta ke-frazo kutime staras en fina pozicio.

Okazis, ke la reĝino mortis. -> **Tio** okazis.

Ŝajnas, ke pluvos. -> **Tio** ŝajnas.

Estas vero, ke ŝi havis sur si pantoflojn.^(FA2.112) -> **Tio** estas vero.

Ŝajnas al mi, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj.^(FE.17) -> **Tio** ŝajnas al mi.

Al li eĉ ne venos en la kapon, ke la vorto estas kunmetita [...]^(LR.76) -> **Tio** eĉ ne venos al li en la kapon.

Kompreneble, ke mi lin amas.^(FE.41) La ĉefverbo estas subkomprenata: **Estas kompreneble, ke mi lin amas.** -> **Tio** estas komprenebla.

Helpa tio

Kelkfoje oni uzas la vorteton *tio* kaj ke-frazon kunlabore.

Ĉu tio estas vera, ke li mortigis sin?

Okazis tio, ke la ŝtelinto forfuĝis.

En ĉi tiaj frazoj *tio* kaj la ke-frazo reprezentas la saman aferon. Oni povas nomi tion **helpa tio**, ĉar la vorto *tio* gramatike estas senbezona. Ĝi nur helpas al la klareco. Se oni uzas helpan *tio*, la ke-frazo ankaŭ fariĝas pli emfazita. El gramatika vidpunkto la ke-frazo rolas kiel klariga priskribo de *tio* ("Ke-frazoj kiel priskribo").

Zamenhof ofte uzis *ĝi* anstataŭ *tio*, ankaŭ en ĉi tia helpa rolo. Vidu "Tria persono" **Ĝi**. Nun oni uzas nur *tio*.

Ke-frazoj kiel objekto

Ke-frazo ofte rolas kiel objekto, sed ke-frazo ne povas akcepti la finaĵon N. Se oni anstataŭigas la subfrazon per O-vorto aŭ tabelvorto je O, tiu devas havi N.

Diru al la patro, ke mi estas diligenta.^(FE.8) -> **Diru tion** al la patro.

Oni diras, *ke la vero ĉiam venkas.*^(FE.16) -> Oni diras *tion*.

Pardonu al mi, patrino, *ke mi restis tiel longe.*^(FE.17) -> Pardonu *mian malfruiĝon* al mi, patrino.

Mi volas *ke vi tien iru!*^(FE.19) -> Mi volas *tion*.

Se li sciuz, *ke mi estas tie ĉi*, li tuj venus al mi.^(FE.20) -> Se li sciuz *tion*...

Subite li aŭdis, *ke iu alrajdas de la vojo al la domo.*^(FA1.9) -> Subite li aŭdis *tion*.

Pri talento mi neniam aŭdis, *ke vi ian havas.*^(M.156) -> Pri talento mi neniam aŭdis *tion*.

Vi efektive pensas, *ke ne?*^(BV.45) -> Vi efektive pensas *tion*? La subfrazo estas draste mallongigita, = ...*ke tiel ne estas*, aŭ simile.

Klare li sentis en sia animo, *ke li kore amas Anjon kaj ke ŝi devas fariĝi lia kara edzineto.*^(FA3.58)
= Klare li sentis en sia animo *tion* kaj *tion*.

Ĉe objekta *ke*-frazo oni malofte uzas helpan *tio*. Sed tio ja eblas.

Vi kaŭzis *tion*, *ke mi devas vin malestimi!*^(FA2.19)

Ĉu povas esti, *ke mi bedaŭris tion, ke mi ne faris malhonestajon?*^(M.62)

Ŝajne du rektaj objektoj

En frazoj, kiuj havas *ke*-frazon kiel objekton, aperas ofte alia frazparto kun N-finaĵo. Tiam povas ofte ŝajni, ke estas du rektaj objektoj kun malsama rilato al la ĉefverbo. Tio normale estus eraro. Vidu interalie "Alternativaj frazkonstruoj".

Se la alia objekto aperas ene de la *ke*-frazo, ĝi estas objekto de la *ke*-frazo ĉefverbo. Ekzemple *Mi vidis, ke ili manĝas fiŝon*. La tuta *ke*-frazo estas objekto de *vidis*. *Fiŝon* estas objekto de *manĝas*.

Se la alia objekto ne troviĝas en la *ke*-frazo, la klarigo povas esti, ke la *ke*-frazo ne vere estas objekto, sed ekz. komplemento. Vidu "Ke-frazoj kiel komplemento". Alternative povas esti, ke la alia objekto fakte ne estas objekto, sed N-komplemento. Vidu "La rolfinaĵo N".

Ke-frazoj kiel komplemento

Ke-frazo povas roli kiel komplemento kun rolvorteto. Normale oni metas la rolvorteton antaŭ helpa *tio*.

Li vekigis *per tio, ke iu lin skuis.*^(FA1.141)

La esperantismo celas nur *al tio, ke ia taŭga kaj vivipova komprenilo inter la popoloj ekzistu.*^(OV.382)

La esenco de mia malfeliĉo konsistas *en tio, ke mi povis malmulte, ke mi nenion sufiĉe*

kapablis.^(M.126)

Via patro neniam povis ekrigardi vin sen tio, ke li batus sin en la bruston kaj ĝemus.^(Rt.40)

Anstataŭ tio, ke vi estis forlasita kaj malamata [...], Mi faros vin fierindaĵo de la mondo.^(Jes.60)

Li ŝprucigas al la infanoj en la okulojn dolĉan lakton, [...] kiu tamen tute sufiĉas por tio, ke ili plu ne povas teni la okulojn nefermitaj.^(FA2.2)

Ne por tio mi estas ĉi tie, ke mi alportadu manĝon al la loĝantoj.^(M.10)

Tiam ŝi ekploris pro tio, ke ŝi estas tiel malbela.^(FA1.27)

Se la rolvorteto estas *pri*, oni normale forlasas ĝin (kaj la helpan *tio*).

La kontraŭuloj de tiuj ĉi ennovaĵoj denove nin kulpigus, ke ni agas arbitre.^(OV.165) = ...kulpigus nin pri tio, ke...

Petu ŝin, ke ŝi sendu al mi kandelon.^(FE.20) = *Petu ŝin pri tio, ke...*

Okaze oni forlasas ankaŭ *por tio* antaŭ *ke*-frazo.

Ŝi bone lin kovris, ke li ne malvarmumu denove.^(FA2.83) = ...kovris por ke li ne malvarmumu denove.

Tie estis unu riĉa virino, kiu retenis lin, ke li manĝu ĉe ŝi.^(Rĝ2.4) = ...por ke li manĝu ĉe ŝi.

Rimarku, ke la ĉefverbo ĉiam havas U-finaĵon en subfrazo, antaŭ kiu oni forlasis *por tio*. Legu pli pri verboformoj en ke-frazoj.

Rolvorteto rekte antaŭ ke-frazo

La rolvorteton *por* oni normale metas rekte antaŭ la *ke*-frazo sen helpa *tio*. La plenan esprimon *por tio ke* oni tre malofte uzas. Oni uzas ankaŭ *anstataŭ rekte antaŭ ke*, kaj kelkfoje *malgraŭ, krom kaj sen*.

Jen prenu ankoraŭ du panojn kaj unu ŝinkon, por ke vi ne bezonu malsati!^(FA2.70)

Por ke la malfeliĉo nin ne postkuru, mi ĵetis al ĝi por repaciĝo la lastaĵon el mia havo, la arĝentan pelvon.^(Rn.15)

Ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la kruĉon, por ke la virino povu trinki pli oportune.^(FE.15)

Anstataŭ ke ĉiu lernas diversajn lingvojn, ĉiuj ellernadu unu saman lingvon.^(FK.263)

Li klopodis daŭrigi, malgraŭ ke li estis tre laca. Malgraŭ ke = kvankam ("Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol").

Mi [...] nenion pli postulus, krom ke oni montru al mi sindonecon kaj estimon.^(Rz.34)

Vi ne povas ĝin tuŝi, sen ke ĝi rompiĝus.

Nur *por ke*, *malgraŭ ke*, *anstataŭ ke*, *krom ke* kaj *sen ke* estas ĝenerale akceptitaj. Sed nur malkutimeco estas argumento kontraŭ frazoj kiel: *Ni parolis, pri ke la prezoj ĉiam altiĝas. Oni argumentis, kontraŭ ke ili ekloĝu en la urbo. Li sukcesis eskapi, pro ke vi dormis. Tio okazis, antaŭ ke mi naskiĝis.* Malkutimeco estas tamen forta argumento. Oni ne senbezone esprimu sin en maniero tiel nekutima, ke oni eble ne estas komprenata. Prefere oni do uzu helpan *tio*: *pri tio ke, kontraŭ tio ke* k.t.p. Anstataŭ *antaŭ (tio) ke kaj post (tio) ke* oni uzas antaŭ ol kaj post kiam. Anstataŭ *pro ke* oni uzu *pro tio ke* aŭ *ĉar*.

Ke-frazoj kiel priskribo

Ofte *ke*-frazo rolas kiel rekta priskribo. Tiaj *ke*-frazoj diversmaniere pliklarigas la enhavon de la priskribata vorto. La *ke*-frazo staras ĉiam post la priskribata vorto.

Priskribo de O-vorto

De s-ro Bourlet mi ricevis la sciigon, ke li ne volas publikigi la projekton en la "Revuo".^(L1.320)

Ŝi estis plena de timo, ke la infano mortos.^(FA3.1)

Li metis la kondiĉon, ke oni ne instruu al ŝi la Kristanan religion.^(FA3.102)

Kie mi havas la garantion, ke mia granda laboro ne estos perdita?^(OV.272)

Mi faras al vi donacon, ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros, el via buŝo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono.^(FE.15)

Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.^(FE.17) Multaj uzas *kiam* anstataŭ *ke* en ĉi tiaj frazoj. *Ke* estas normale pli taŭga, ĉar tia ĉi *ke*-frazo plej ofte ne montras, kiam okazis la fojo, sed klarigas la enhavon de la fojo.

Priskribo de tio, tia, tiel kaj tiom

La tuta respondo de la virino konsistis nur en tio, ke ŝi pli forte alpremis al la genuoj la kapon de la ploranta infano.^(M.5) Estas multaj ekzemploj pri *tio ke* ĉi-antaŭe (= helpa *tio*).

Interne de ĝi (la kaverno) flamis fajro tia, ke oni povus rosti sur ĝi tutan bovon.^(FA1.115)

Estis tia ventego, ke la tegoloj deflugis de la tegmentoj.^(FA1.47)

Ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili.^(FE.11)

Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.^(FE.15)

Ŝi fariĝis tiel malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si.^(FE.23)

Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo.^(FE.33)

Oni tiel malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron.^(FE.33)

Ili trovis ĉe ili multe da havaĵo, vestoj, kaj multekostaj objektoj, kaj prenis al si tiom, ke ili ne povis porti.^(Kr2.20)

Li rakontis al ni tiom multe, ke dum la tuta nokto mi sonĝis pri tio.^(FA1.147)

Zamenhof foje forlasis *tiel* en tiaj ĉi frazoj. Vidu "Motivantaj kaj rezultaj ke-frazoj".

Priskribo de A-vorto aŭ E-vorto

Vi ne estas kulpa, ke vi fariĝis tio, kio vi estas.^(FA3.19) = ...kulpa pri tio, ke...

Mi estas feliĉa, ke mi vin akceptos.^(LR.61) = ...feliĉa pri tio, ke...

Ŝi estis tute certa, ke tio estos plenumita.^(FA3.125) = ...certa pri tio ke...

Ili estis aŭdintaj, ke la reĝo venos viziti. Principe la *ke*-frazo priskribas aŭdintaj, sed estas pli nature rigardi *estis aŭdintaj* kiel unu kunmetitan verbon. La *ke*-frazo estas objekto de tiu kunmetita verbo.

Kiel feliĉa mi estas, ke mi ĝin scias!^(BV.52) Ĉi tie la *ke*-frazo montras kaŭzon. Oni povus do anstataŭ *ke* uzi *ĉar* ("Ĉar-frazoj").

Vidante, ke ŝi estas tiel bela, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola.^(FE.21) = *Vidante tion, ke ŝi estas tiel bela...*

Dirante, ke via traduko ne estas sen certaj bonaj flankoj, mi diris la veron.^(M.135) = *Dirante tion, ke via traduko...*

Ĉion mi permesis al vi escepte, ke vi faru tion ĉi. = ...kun la escepto, ke vi faru tion ĉi.

Li faris tion spite ke oni malpermesis. La esprimo *spite ke* estas simila al *kvankam* ("Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol") kaj *malgraŭ (tio) ke*. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" pri la diferenco. Vidu ankaŭ "Rolvortaĵoj" pri *spite al*.

Perverba priskribo

Ke-frazo povas esti perverba priskribo de O-vorto aŭ simile.

La vero estas, ke mi amas vin.

La esenco (de la sciigoj) estis, ke al Kristino estas bone.^(FA3.91)

Kelkfoje oni uzas helpan *tio*.

La dua kulpigo, kiun ni ofte devas aŭdi, estas tio, ke ni esperantistoj estas malbonaj patriotoj.^(OV.382)

Motivantaj kaj rezultaj *ke*-frazoj

Speciala Zamenhofa frazturno estas *ke*-frazo, kiu montras la kaŭzon por diri la ĉeffrazon. La ĉeffrazo estas normale demanda aŭ ekkria frazo.

Kio do estas al vi, ke vi tiel ploras?^(FA1.146) = *Kio do estas al vi? Mi demandas tion, ĉar vi tiel ploras.*

Kien vi volas iri, ke vi metis sur vin la festan surtuton?^(FA3.96) = *Kien vi volas iri? Mi demandas tion, ĉar vi metis sur vin la festan surtuton.*

Kia malsaĝulo mi estis, ke mi volis reiri en la kaĝon!^(Rt.30) = *Kia malsaĝulo mi estis! Mi nomas min tiel, ĉar mi volis reiri en la kaĝon.*

Alia speciala Zamenhofa frazturno estas *ke*-frazo, kiu montras sekvon aŭ rezulton. *Ke* tiam signifas "tiel ke, kun la rezulto ke, kio kaŭzis ke" aŭ simile.

Clemency Newcome puŝiĝis nun je la tablo, ke ĉiuj teleroj kaj tasoj ekkrakis.^(BV.18)

Jen io min alforĝis al la loko, ke mi ne povas forkuri!^(Rt.105)

Oni povus enŝovi *tiel* en la ĉeffrazon, sed la pli simpla Zamenhofa dirmaniero estas tre eleganta, kaj meritas plian uzadon.

Forlaso de *ke*

Kelkfoje oni forlasas *ke* antaŭ subfrazo.

Mi diras al vi, ŝi ricevos (kristanan enterigon).^(H.143) = ...*ke ŝi ricevos.*

Li volas iri hejmen, li diris. = *Li diris, ke li volas iri hejmen.*

La vetero baldaŭ malboniĝos, ŝajnas. = *Ŝajnas, ke la vetero baldaŭ malboniĝos.*

Forlaso de *ke* okazas preskaŭ nur kiam estas nerekta parolo (redono de ies diro, penso aŭ simile). Komparu ankaŭ kun citaĵoj kaj komentofrazoj.

Verboformoj en *ke*-frazoj

En subfrazoj kun *ke* povas esti malfacile elekti verboformon, ĉar ofte la *ke*-frazo verbo ne memstare esprimas ion. La signifo dependas de la ĉeffrazo. Ne estas eble doni absolutajn regulojn, ĉar la signifovariantoj estas tro multaj. La ĉi-postaj principoj estas do nur ĝeneralaj konsiloj. Oni ĉiam memoru, ke plej grava estas la efektiva ideo, kiun oni volas esprimi.

Memstarigo de frazo

Por vidi, kian verboformon oni uzu en *ke*-frazo, oni povas provi memstarigi la *ke*-frazon. Oni disigu ĝin de sia ĉeffrazo kreante du memstarajn frazojn. Se tia disigo estas facile farebla, oni simple elektu por la *ke*-frazo la saman verboformon, kiun ĝi havus, se ĝi aperus memstare.

Ke-frazo povas ekzemple esti redonado de ies diro, penso, demando, ordono aŭ simile. Tio nomiĝas nereкта parolo ("Nereкта parolo"). La memstarigita frazo estas tiam la originaj vortoj.

Mi diris, ke li venos. -> "*Li venos.*" Tion mi diris.

Mi diris, ke li venu. -> "*Li venu!*" Tion mi diris.

Baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis.^(FE.40) -> "*Ni trompiĝis.*" Tion ni baldaŭ vidis.

Ankaŭ se ne temas pri nereкта parolo, oni uzu la saman verboformon, kiun havus memstara frazo.

Mi estas feliĉa, ke mi vin akceptos.^(LR.61) -> *Mi vin akceptos.* *Mi estas feliĉa pro tio.*

Tio estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino.^(FE.17) -> *Ŝi nomis ŝin sia filino.* *Estis la unua fojo de tio.*

Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon.^(FE.15) -> *Mi devas fari al vi donacon.* *La kialo estas, ke vi estas tiel bela...*

Li metis la kondiĉon, ke oni ne instruu al ŝi la kristanan religion.^(FA3.102) -> *Oni ne instruu al ŝi la kristanan religion.* *Tiun kondiĉon li metis.*

Sed ofte *ke*-frazo ne povas facile memstarigi, ĉar la ligo al la ĉeffrazo estas tro forta. Se oni disigas la frazojn, la senco malaperas aŭ aliĝas. Tiam oni devas sekvi la ĉi-postajn principojn.

Ke-frazoj por celo, opinio aŭ eblo

La signifo de *ke*-frazo ofte dependas de la rilato al la ĉeffraza verbo. La *ke*-frazo povas montri ekz. celon, opinion aŭ eblon rilate al la ĉeffrazo. Tiam oni ofte uzu volan modon, U-modon, en la *ke*-frazo, sed ne ĉiam.

Celo

Ke-frazo povas montri celon de la ĉeffraza ago. Normale temas pri io, kion oni volas atingi, sed povas ankaŭ esti io, kion oni volas eviti. En tiaj *ke*-frazoj oni uzas preskaŭ ĉiam U-formon de la verbo. Oni ofte ankaŭ povas uzi I-verbon anstataŭ *ke*-frazo. Ĉe multaj el la sekvantaj verboj tio estas eĉ la pli kutima esprimomaniero.

Ke-frazoj estas normale celaj, kiam la ĉeffrazo enhavas verbon kiel: *voli, deziri, ordoni, admoni, postuli, peti, proponi* kaj *konsili*. Similan signifon havas frazoj kun *bezoni* kaj *esti necese*.

*Mi volas ke vi tien **iru**.*^(FE.19)

*Mi volas, ke tio, kion mi diris, **estu** vera.*^(FE.24)

*Nia plejmoŝta kaj plej favorkora imperiestro deziras, ke vi **kantu** antaŭ li!*^(FA2.26)

*Ordonu al li, ke li ne **babilu**.*^(FE.20)

*Oni admonas min, ke mi ne **miksu** min en la aferojn.*^(L2.317)

*Oni postulas, ke mi nepre **ĉesu** fumi.*^(L2.297)

*Petu ŝin, ke ŝi **sendu** al mi kandelon.*^(FE.20)

*Oni afable proponis al ŝi, ke ŝi **restu** en la palaco kaj **vivu** en lukso kaj ĝojoj.*^(FA2.66)

*Mi konsilus al tiuj sinjoroj, ke anstataŭ silko kaj punktoj ili **prenu** en siajn manojn plugilon, hakilon, martelon, trulon aŭ ion similan.*^(M.87)

*Estas necese, ke la esperantistoj antaŭe **unuiĝu** kaj **organiziĝu**.*^(L1.129)

*Ĉu Vi bezonas, ke mi **resendu** al Vi la protokolon de s-ro Schneeberger?*^(L1.213)

Multaj el tiuj ĉi subfrazoj estas ankaŭ klarigeblaj kiel nereкта parolo. Vidu "Nereкта parolo".

Ke-frazoj estas ofte celaj ankaŭ post *devigi*, *trudi*, *lasi*, *(mal)permesi*, *(mal)ebligi*, *(mal)helpi*, *zorgi*, *eviti*, *atenti*, *gardi (sin)* k.s. Tiel estas ankaŭ ĉe *por ke*, kaj ofte ĉe *tiel ke*. En tiaj okazoj la *ke*-frazo montras rezulton, kiun la ĉefverba ago celas kaŭzi.

*Vi devigis ilin, ke ili **estu** por vi sklavo kaj sklavinoj.*^(Jr.34)

*Li trudis al mi, ke mi **faru** tion.*

*Ĉu vi pensas, ke ŝi volus naĝi aŭ lasi, ke la akvo **fermiĝu** super ŝi?*^(FA2.39) Post *lasi* oni uzas preskaŭ ĉiam I-verbon anstataŭ subfrazo: ...*lasi la akvon fermiĝi*...

*Lia helpo ebligas, ke ni **partoprenu** la kongreson.*

*La soldatoj malebligis, ke li **flegu** sian fraton.* Li do ne povis flegi la fraton. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Se oni dirus ...*malebligis, ke li **ne** flegu sian fraton*, tio signifus, ke li ja flegis la fraton, ĉar la soldatoj devigis lin fari tion.

*Helpu al mi, ke oni min ne **pendigu**!*^(FA1.6)

*Nenio malhelpas, ke mi **povu** plenumi la deziron de persono, kiu en alia tempo estis afabla por ni.*^(M.96) Mi do ja povas tion plenumi. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Vidu la ĉi-antaŭan ekzemplon kun *malebligi*.

*Ĉu vi permesas, sinjorino, ke mi vin **akompanu**?*^(M.167)

*Se ĝi estas malbona, kiu do malpermesas, ke la esperantistoj mem ĝin **reorganizu**?*^(L2.147) Efektive neniu tion malpermesas. Ili do ja rajtas ĝin reorganizi. Rimarku, ke oni ne uzas *ne* en la subfrazo. Vidu la ĉi-antaŭan ekzemplon kun *malebligi*.

*La virineto de maro [...] zorgis, ke lia kapo **kuŝu** alte en la varma lumo de la suno.*^(FA1.56)

*Li sukcesis eviti, ke ni **estu** kaptitaj.*

*Atentu, ke vi ne **falu**!*

*Gardu vin, ke vi ne **ekdormu**!*

*Por ke la malfeliĉo nin ne **postkuru**, mi ĵetis al ĝi por repaciĝo la lastaĵon el mia havo, la arĝentan pelvon.*^(Rn.15)

*Fariĝis vespero, kaj estis tro malproksime, por ke oni **povu** antaŭ plena noktiĝo atingi la urbon aŭ veni returne hejmen.*^(FA1.8)

*Ĝi (la domo) estis tro kaduka, por ke oni **povu** lasi ĝin stari.*^(FA3.23)

Sed se *ke*-frazo montras efektivan faktan rezulton, oni uzu la realan modon.

*Oni tiel malhelpis al mi, ke mi **malbonigis** mian tutan laboron.*^(FE.33) La malbonigado estis efektiva rezulto de la malhelpado. Ĉu tio estis ankaŭ celo aŭ volo de la malhelpantoj, tion la frazo ne montras.

*Li atentis tiel zorge, ke li **povis** kapti ĉiujn el ili.*

*Li ŝprucigas al la infanoj en la okulojn dolĉan lakton, [...] kiu tamen tute sufiĉas por tio, ke ili plu ne **povas** teni la okulojn nefermitaj.*^(FA2.2) Estas jam reala fakto, ke ili ne povas teni la okulojn nefermitaj.

Se temas samtempe pri celo aŭ volo, kaj pri la fakto ke la rezulto realiĝis, oni uzu aŭ volan modon, aŭ realan modon, depende de tio, kiu nuanco ŝajnas pli grava.

*Tio ebligis, ke mi **ĉeestas/ĉeestu**.* Mi efektive ĉeestas pro tio.

Ĉe kaŭzi kaj fari neniam temas pri celo, sed ĉiam pri fakta rezulto.

*Vi kaŭzis tion, ke mi **devas** vin malestimi!*^(FA2.19)

*La sorto faris, ke ni ambaŭ **kuŝis** sub unu tendo.*^(Rt.46)

Opinio

Foje la ĉeffrazo montras ies opinionon aŭ sintenon rilate al la *ke*-frazo. En tiaj frazoj oni uzu realan modon, se estas opinio nur pri reala afero. Oni uzu volan modon, se temas pri nerealaĵo, kiun oni deziras aŭ ne deziras, aŭ se temas pri ĝenerala principo.

*Ĉu vi, kara Mario, trovas ĝin konvena, ke juna virino [...] **restu** la tutan tagon ĉe la sama tablo kun kelke da junaj viroj?*^(M.88) ~=*Ĉu vi volas, ke tiel **estu**?*

*Estis ne dece, ke mi **ridis**.*^(FA2.147) La ridado fakte okazis, kaj tio estis nedeca.

*Estas pli bone, ke ni tie ĉi **manĝu** kaj **iru** en la urbon vespere.*^(BV.75)

Ĝi (la letero) certe meritis, ke oni ĝin rigardu.^(FA4.130)

Mi konsentas, ke vi estas prava. = Mi konsentas pri la fakto, ke vi estas prava.

Ĉu vi konsentas, ke ni vojaĝu kune?^(FA1.39) ~=*Ĉu vi volas, ke ni vojaĝu kune.*

Ĉu Vi preferus, ke mi kaŝu antaŭ Vi mian opinion?^(L2.222)

Mi esperas ke vi plenumos mian peton kiel eble plej baldaŭ.^(OV.487) ~=*Mi atendas kun fido, ke vi efektive plenumos mian peton...* Normale oni uzu la realan modon post *esperi*, sed oni povus eble uzi U-modon, se oni volas aldoni nuancon de volo: *Mi esperas, ke vi venu.* = *Mi esperas kaj volas, ke vi venu.*

Mi timas, ke mi ĝin jam ne trovos.^(FE.20) = *Mi timas, ke estas fakto, ke mi ĝin jam ne trovos.*

Zamenhof foje uzis nean U-verbon post *timi* en stranga maniero: *Ŝi tamen ne ellasis la manon de Marta el siaj manoj, kvazaŭ ŝi timus, ke tiu virino ne foriru de ŝi sen ricevo de konsilo kaj helpo.*^(M.59) = *...kvazaŭ ŝi timus pensante, ke tiu virino ne foriru...* Tia dirmaniero estas evitinda, ĉar miskomprenbla. Diru ekzemple: *...kvazaŭ ŝi timus, ke tiu virino forirus...*

Eblo

Foje la ĉeffrazo montras, ke la *ke*-frazo estas ebla aŭ neebla. Se temas pri simpla konstato de fakta eblo, oni uzu la realan modon.

Estas eble, ke li alvenos morgaŭ.

Neeble estas, ke ni denove amos tiun, kiun ni vere ĉesis ami.

Se temas pri subkomprenata ago, kiu iel kreis la eblon, oni uzu volan modon. Tiam *estas eble* signifas "estas ebligite": *Fine estas eble, ke mi iom ripozu.*

Imagaj ke-frazoj

Foje *ke*-frazo dependas de ia kondiĉo. Se tia *ke*-frazo montras ion fantazian, la verbo estu en imaga modo, US-modo. Se la afero eble estas reala, oni uzu la realan modon. La kondiĉo povas foje esti subkomprenata.

Mi estas certa, ke li venus, se li povus. Li ne povas.

Mi estas certa, ke li venos, se li povos. Eble li povos.

Flamis fajro tia, ke oni povus rosti sur ĝi tutan bovon (se oni havus tutan bovon por rosti).^(FA1.115)

Ankaŭ senkondiĉaj *ke*-frazoj povas montri ion pure imagan.

Ne ekzistas eĉ la plej malgranda kaŭzo por timi, ke aperus ia nova lingvo, kiu elpuŝus Esperanton.^(FK.290)

Demandaj subfrazoj

Se subfrazo estas demando, ĝi ne komenciĝas per *ke*, sed per demanda vorto: *ĉu* aŭ demanda KI-vorto. Demandaj subfrazoj povas roli en la samaj frazroj kiel *ke*-frazoj, kaj ĝenerale la samaj reguloj validas. Estas tre grave ne konfuzi demandajn KI-vortojn kun rilataj KI-vortoj. Pri la pozicio de subfrazaj KI-vortoj vidu ankaŭ "Antaŭmetado de frazparto".

Ĉu-demandoj kiel subfrazo

Al li fariĝis dube, ĉu la fera stango estas ŝovita antaŭ la pordon.^(FA3.140) La *ĉu*-demando estas subjekto de *fariĝis*.

Li [...] provis, ĉu la pordo estas nefermita.^(BV.60) La *ĉu*-demando estas objekto de *provis*.

Diri jam nun kun plena certeco, ĉu mi povos veni, nun estas ankoraŭ ne eble.^(L2.236) La *ĉu*-demando estas objekto de *diri*.

Ŝi ne sciiis, ĉu ŝi nur songis aŭ ĉu tio estis efektivaĵo.^(FA1.105) Estas du objektaj *ĉu*-demandoj ligitaj per *aŭ*.

Ĉu tio estas roso aŭ larmoj, tion neniu povis vidi.^(FA1.106) La *ĉu*-demando estas objekto kun helpa *tio*.

La tuta afero dependas de tio, ĉu ŝi venos aŭ ne. La demando estas *de*-komplemento kun helpa *tio*.

Mi dubas, ĉu vi estas feliĉa.^(FE.26) La demando rolas kiel *pri*-komplemento. = *Mi dubas pri tio, ĉu...*

Li demandis al mi ĉion imageblan krom, ĉu mi amas lin. *Krom*-komplementa demando.

Li faris al mi la demandon, ĉu mi bone fartas. La demando estas rekta priskribo de la vorto *demandon*.

Oni proponis al ŝi la elekton, ĉu ŝi preferas vidi min morti aŭ fariĝi amaĵistino de la princo.^(Rt.88) La demando estas rekta priskribo de la vorto *elekton*.

Mia sola demando al vi estas, ĉu vi amas min. La demando estas perverba priskribo de la subjekto.

Ĉu kaj se

En iuj lingvoj oni uzas en subfrazoj la saman vorton por *ĉu* kaj por *se*. En Esperanto oni devas distingi. *Ĉu* montras demandon. *Se* montras kondiĉon. Vidu cetere "Se-frazoj" pri *se*.

Morgaŭ li diros, ĉu li venos. ~=*Morgaŭ li diros "jes, mi venos" aŭ "ne, mi ne venos"*. La *ĉu*-

demando estas objekto de *diros*. = *Morgaŭ li diros la respondon al la demando, ĉu li venos*.

Morgaŭ li diros, se li venos. = *Morgaŭ li diros (ion), sed tio okazos nur se li venos*. La *se*-frazo estas kondiĉa komplemento. Objekto mankas.

KI-demandoj kiel subfrazo

Kion ni nun faru, estas demando tre malfacila. La KI-demando rolas kiel subjekto de *estas*.

Mi montris al la infano, kie kuŝas ĝia pupo.^(FE.18) La demando estas objekto de *montris*.

Mi volus scii, kiom de la ŝtofo ili jam pretigis.^(FA1.69) La demando estas objekto de *scii*.

Ĉu vi ne scias, Schufterle, kiom estis da mortigitoj?^(Rt.64) La demando estas objekto de *scias*.

Mi ne scias, ĝis kiam ili restos ĉi tie. La demando estas objekto.

Ŝi prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino.^(FE.15) La demando estas objekto de *vidi*.

Kiel longe ni estis en la malliberejo, tion mi ne scias.^(FA1.148) La demando estas objekto kun helpa *tio*.

El tio povas elveni, la diablo scias, kio.^(Rz.9) La subfrazo estas disigita, sed rolas kiel objekto. = *La diablo scias, kio el tio povas elveni*.

La akrido [...] meditis pri tio, kiel strange iras la aferoj en la mondo.^(FA2.104) La demando rolas kiel *pri*-komplemento kun helpa *tio*.

Nun mi venis, por informi vin, kio estos kun via popolo en la estonta tempo.^(Dn.10) La demando estas *pri*-komplemento, sed *pri tio* estas forlasita: ...*por informi vin pri tio, kio estos...*

Mi transiros al la klarigo de tio, kiel mi solvis la supre diritajn problemojn.^(FK.232) La demando estas rekta priskribo de *la klarigo* pere de helpa *tio*.

La demando pri tio, kia estos la formo de tiu lingvo, estas por mi afero negrava.^(L1.321) La demando estas rekta priskribo de *la demando* pere de helpa *tio*.

La demando estas, kiel longe ni restu ĉi tie? La demando estas perverba priskribo de la subjekto.

Rilataj subfrazoj

Tabelvortoj je KI ankaŭ enkondukas subfrazojn sen demanda signifo. Ofte tia KI-vorto iel reprezentas aferon, kiu troviĝas ankaŭ en la ĉeffrazo. Tiajn KI-vortojn oni nomas rilataj, ĉar ili montras rilaton inter la subfrazo kaj la ĉeffrazo.

Multaj detaloj pri rilataj KI-vortoj estas klarigataj nur en "Rilata kiu" ĉe *kiu*, la plej grava KI-vorto, sed validas principe por ĉiuj KI-vortoj. Rilata KI-vorto staras (normale) komence de la subfrazo kiel frazenkonduko. Pri la pozicio de subfrazaj KI-vortoj vidu ankaŭ "Antaŭmetado de

frazparto".

Rilataj kiu, kio kaj kies

Aliaj rilataj KI-vortoj

Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto

Rilataj kiu, kio kaj kies

Subfrazo povas roli kiel rekta priskribo de O-vorto aŭ O-vorteca vorteto. Se la priskribata afero mem rolas ankaŭ en la subfrazo, tiam oni uzas rilatan *kiu, kio* aŭ *kies* por enkonduki la subfrazon. *Kiu, kio* aŭ *kies* reprezentas la priskribatan aferon en la subfrazo. La subfrazo staras plej ofte tuj post tio, kion ĝi priskribas.

Rilata kiu

Rilata kio

Rilata kies

Rilata kiu

Hieraŭ mi vidis viron, kiu promenis sur la strato. La *kiu*-frazo estas rekta priskribo de la vorto *viron*. La tuto estas kunigo de la du frazoj: *Hieraŭ mi vidis viron.* + *La viro promenis sur la strato.* La sama viro rolas en ambaŭ frazoj. En la subfrazo oni uzas rilatan *kiu* por reprezenti la viron. Oni povus anstataŭ *kiu*-frazo uzi partecipan priskribon: *Hieraŭ mi vidis viron promenantan sur la strato.*

La libroj, kiuj kuŝas tie, estas miaj. = *La libroj estas miaj.* + *La libroj kuŝas tie.* (= *La libroj kuŝantaj tie estas miaj.*) Oni uzas *kiuj* kun J-finaĵo, ĉar ĝi reprezentas multe-nombran vorton.

La domo, kiun vi aĉetis, estas malbona. = *La domo estas malbona.* + *Vi aĉetis la domon.* (= *La domo aĉetita de vi estas malbona.*) Oni uzas *kiun* kun N-finaĵo, ĉar ĝi rolas kiel objekto en la subfrazo.

Mi vidis la filmojn, pri kiuj vi tiel multe rakontis. = *Mi vidis la filmojn.* + *Vi rakontis tiel multe pri la filmoj.* Oni uzas *pri* antaŭ *kiuj*, ĉar ĝi rolas kiel *pri*-komplemento en la subfrazo.

La kraĵono, per kiu li skribas, fakte apartenas al mi. = *La kraĵono fakte apartenas al mi.* + *Li skribas per la kraĵono.* *Kiu* havas la rolmontrilon *per*, ĉar ĝi rolas kiel ila komplemento en la subfrazo.

La urbo, de kiu li venas, estas tre bela. = *La urbo estas tre bela.* + *Li venas de la urbo.* *Kiu* estas *de*-komplemento.

*Li estis rigardata kiel vigla maljuna sinjoro, **ĉe kiu servi estas afero nur honora kaj profita.***^(FA4.177) = *Li estas rigardata kiel vigla maljuna sinjoro. + Servi ĉe la vigla maljuna sinjoro estas afero nur honora kaj profita. Kiu estas ĉe-komplemento de servi.*

*Jen venas la verkisto, **la librojn de kiu ĉiuj legas.*** = *Jen venas verkisto. + Ĉiuj legas la librojn de la verkisto. De kiu estas poseda priskribo de la librojn kaj devas stari post la librojn (vidu "O-vortaj frazpartoj"). Ĉi tiaj subfrazoj estas tre maloportunaj, ĉar de kiu staras tro longe for de la komenco de la subfrazo. La subfrazo do ne havas klaran frazenkondukilon. Por eviti tion oni uzu kies anstataŭ de kiu: Jen venas la verkisto, **kies librojn ĉiuj legas.** Vidu "Rilata kies" pri kies.*

Kiu rilate al alia tabelvorto

Ofte la priskribata vorto en la ĉeffrazo estas *tiu* aŭ alia tabelvortoj je U.

*Riĉa estas tiu, **kiu ŝuldas al neniu.***^(PE.2152)

*La de longe pasintaj tempoj ĉiam havas grandan ĉarmon por tiuj, **al kiuj la novaj tempoj alportis nenion krom larmoj kaj doloro.***^(M.147)

*Mi nun havas tie ĉi preskaŭ neniun, **al kiu mi povus konfidi!***^(BV.48)

*Ĉiun, **kiu eniros en la domon, oni mortigu.***^(Kr2.23)

Ofte O-vorto, kiu estas priskribata de rilata *kiu*-frazo, havas *tiu* kiel difinilon antaŭ si. *Tiu* emfazas la rilaton al la *kiu*-frazo.

*Mi vizitos tiujn amikojn, **kiujn mi ekkonis dum la pasinta Universala Kongreso.*** = *Mi vizitos tiujn amikojn. + Mi ekkonis tiujn amikojn dum...*

*Ŝi kisis tiun manon, **kiu ankoraŭ antaŭ nelonge kruele batis ŝian infanon.***^(M.198) = *Ŝi kisis tiun manon. + Tiu mano ankoraŭ antaŭ nelonge...*

*Post duonhoro [...] Ŝi ankaŭ malsupreniros per tiu ŝtuparo, **per kiu nun ŝi supreniras.***^(M.19)

Kiu-frazo povas ankaŭ priskribi tabelvorton je A, kiu rolas O-vortece.

*Unuj servas por ornamo, kaj aliaj por manĝo, ekzistas ankaŭ tiaj, **kiuj estas tute superfluaj.***^(FA3.19) Oni povus diri, ke O-vorto estas subkomprenata: ...*ekzistas ankaŭ tiaj kreskaĵoj, kiuj estas...*

Oni povas ankaŭ uzi rilatan *kia* por priskribi *tia*, se temas klare pri eco. Vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Kiu rilate al persona pronomo

Rilataj *kiu*-frazoj malofte priskribas personan pronomon, ĉar personaj pronomoj malofte havas rektan priskribon. Tamen iafoje aperas tiaj *kiu*-frazoj.

*Al Vi, **kiu kreas, al Vi, kiu reĝas, hodiaŭ ni preĝas.***^(OV.589)

Malfacile disigeblaj frazoj

Ofte estas malfacile disigi rilatan *kiu*-frazon de la ĉeffrazo, ĉar la signifo dependas de ambaŭ frazoj kune.

Ŝi prenis la plej belan arĝentan vazon, kiu estis en la loĝejo.^(FE.19) = *Ŝi prenis la plej belan arĝentan vazon. + La plej bela arĝenta vazo estis en la loĝejo.* La apartaj frazoj ne estas veraj. La *kiu*-frazo necesas por limigi la signifon de la frazparto *la plej belan arĝentan vazon*.

Ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon.^(FE.11) Se oni disigas, la senco perdiĝas: *Ĉiu povis pensi, ke li vidas la patrinon. + Ĉiu ŝin vidis.* Ne ĉiu tiel pensis, ne ĉiu ŝin vidis.

Multaj ne metas komojn antaŭ kaj post *kiu*-frazoj, kiuj estas necesaj por la signifo de la tuta frazo. Pri tio tamen ne ekzistas reguloj. Oni povas ĉiam meti komojn.

Malproksimaj *kiu*-frazoj

Rilata *kiu*-frazo normale staras tuj post la priskribata vorto, sed iafoje en alia pozicio, ekz. en la komenco de la tuta frazo. Tiam la priskribata vorto estas ĉiam *tiu* aŭ havas *tiu* antaŭ si.

Kiun malĝojo ne turmentis, tiu ĝojon ne sentas.^(PE.1073) = *Tiu, kiun malĝojo ne turmentis, ne sentas ĝojon.*

Kiu mem sin laŭdas, tiun neniu aplaŭdas.^(PE.1041) = *Neniu aplaŭdas tiun, kiu mem sin laŭdas.*

Kiu volas perfektigi en Esperanto, al tiu mi rekomendas la diversajn lernolibrojn kaj vortarojn.^(F^{Ant}) = *Al tiu, kiu volas perfektigi en Esperanto, mi rekomendas...*

Nur tiu ne eraras, kiu neniam ion faras.^(PE.1791) = *Eraras nur tiu, kiu neniam ion faras.*

La franca lingvo videble estis tiu (scio) el ŝiaj scioj, de kiu ŝi esperis plej multe.^(M.24) Intervenias la priskribo: *el ŝiaj scioj*. Ambaŭ priskriboj volas stari tuj post *tiu (scio)*. La alternativo estus ...*tiu, de kiu ŝi esperis plej multe, el ŝiaj scioj*, sed tio estus malpli klara.

Sola *tiu* estas tamen foje subkomprenata en ĉi tiaj frazoj. Vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Tiu antaŭ O-vorto povas helpi montri, al kiu vorto la *kiu*-frazo rilatas, se la *kiu*-frazo ial ne troviĝas tuj post la priskribata vorto.

Tiu bela domo ĉe la maro, kiun ni vizitis pasintsomere, bedaŭrinde estis bruligita. *Tiu* helpas montri, ke la *kiu*-frazo priskribas la vorton *domo*, ne *maro*.

Se *tiu* ial ne konvenas, oni povas anstataŭe ripeti la koncernan O-vorton post *kiu*. *Kiu* tiam rolas kiel difinilo de la O-vorto.

La sola infano de mia amiko, kiun infanon vi vidis ĉe mi antaŭ nelonge, mortis hieraŭ. Se oni ne aldonus la vorton *infanon* post *kiun*, oni pensus, ke vi vidis la amikon, ĉar la *kiu*-frazo staras tuj post *amiko*. Oni malemas diri *tiu sola infano*, ĉar tiam sonus kvazaŭ ekzistus pli ol unu sola

infano. Eble pli bona elturniĝo estas ekz.: *La sola infano de mia amiko, tiu infano, **kiun vi vidis ĉe mi antaŭ nelonge, mortis hieraŭ.***

Kiam rilata *kiu*-frazo troviĝas frazkomence, oni iafoje metas la priskribatan O-vorton post *kiu* en la subfrazo. En la ĉeffrazo restas nur *tiu*. Tio estas tre speciala frazturno uzata preskaŭ nur en skriba lingvo, kaj eĉ tie nur tre malofte: ***Kiu hundo bojas, tiu ne mordas.*** = *Tiu hundo, kiu bojas, ne mordas.*

Iafoje frazkomenca *kiu*-frazo povas rilati al *ties* en la ĉeffrazo.

Kiu eĉ nur gratetos al li la haŭton aŭ difektos al li eĉ unu haron, ties karnon mi disŝiros je pecoj kaj donos ĝin kiel manĝon al malsataj vulturoj!^(Rt.121)

Sed oni ne uzas *kiu*-frazon post *ties*. Oni ne diras ekz.: **Ties hejmo, kiu helpis nin, estis detruita de la soldatoj.** Sed: *La hejmo de tiu, kiu helpis nin, estis detruita de la soldatoj.* Oni ankaŭ ne diras: **Ĉi tiu domo estas ties, kiu helpis nin.** Sed: *Ĉi tiu domo apartenas al tiu, kiu helpis nin.*

Pli ol unu rilata *kiu*-frazo

Foje unu ĉefvorto estas priskribata de pli ol unu rilata *kiu*-frazo. Normale oni por klareco metas kunligan vorteton, ekz. *kaj aŭ sed*. (Vidu ankaŭ "Kunligaj vortetoj" pri kunligaj vortetoj.)

Hieraŭ mi vidis viron, kiu promenis sur la strato, kaj kiu portis grandan valizon. Ambaŭ *kiu*-frazoj priskribas la vorton *viron*.

Dum la trarigardado mi trovis diversajn esprimojn, kiuj siatempe ŝajnis al mi bonaj, sed kiuj nun al mi ne plaĉas kaj kiujn mi volonte ŝanĝus.^(OV.48) Tri *kiu*-frazoj priskribas la frazparton *diversajn esprimojn*.

Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino.^(FE.32)

Se estas pli ol du rilataj *kiu*-frazoj, oni povas meti kunligilon nur antaŭ la lasta el ili.

Jen estas afero, kiu estas tre utila, kiu helpos vin en multaj okazoj, kaj kiun vi tre zorge gardu. Ĉiuj tri *kiu*-frazoj priskribas la vorton *afero*.

Ne forlasu rilatan *kiu*

En multaj lingvoj oni povas fari ĉi tiajn frazojn sen *kiu*. Tio ne eblas en Esperanto. Vidu fine de "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Plurakontaj *kiu*-frazoj

Rilata *kiu*-frazo rolas kiel rekta priskribo. Ĝi iel helpas identigi la priskribatan aferon, aŭ montras ian karakterizon de ĝi. Sed iuj rilataj *kiu*-frazoj estas pli malforte ligitaj al la priskribata vorto. Tia *kiu*-frazo simple daŭrigas la rakontadon. Oni same bone povus uzi apartan ĉeffrazon.

Plurakonta *kiu*-frazo ĉiam staras en la fino de la ĉeffrazo. La ĉeffrazo ne povas pludaŭri poste.

Ŝi kun ĝentila rideto transdonis la leteron al la anglino, kiu leviĝis, faris saluton kaj eliris el la ĉambro.^(M.22) = *Ŝi kun ĝentila rideto transdonis la leteron al la anglino, kaj tiu (poste) leviĝis...*

La patro ŝovis sin sub la felon, per kiu li sin kovris.^(FA4.83) = *La patro ŝovis sin sub la felon, kaj li kovris sin per ĝi.*

Venis al ŝi malriĉa virino, kiu petis ŝin, ke ŝi donu al ŝi trinki.^(FE.15) = *Venis al ŝi malriĉa virino. Ŝi petis ŝin, ke...*

Kelkaj estimataj scienculoj per sugestio falis en kaptilon, el kiu ili tamen baldaŭ retiriĝis.^(L2.218)
= *...falas en kaptilon, sed ili tamen baldaŭ retiriĝis el ĝi.*

En plurakontaj *kiu*-frazoj oni foje aldonas ian ĝeneralan O-vorton post *kiu* por iel klarigi la priskribatan aferon. *Kiu* tiam rolas kiel difinilo de la ĝenerala O-vorto. Tia ĉi aldono estas speciale ofta, se la priskribata vorto estas propra nomo. Alternative oni povas meti la klarigan O-vorton kiel apudmeton ("Apudmeto") post la priskribata vorto.

Li ŝuldas al mi mil guldenojn, kiun sumon li ne repagis malgraŭ plurfoja rememorigo. = *Li ŝuldas al mi mil guldenojn. Tiun sumon li ne repagis...* Sen la klariga vorto *sumon* la frazo fariĝus: *...mil guldenojn, kiujn li ne repagis...* (kun J-finaĵo). Alia alternativo estas: *...mil guldenojn, sumon, kiun li ne...* Tiam *sumon* rolas kiel apudmeto de *mil guldenojn*.

Mi iris ankaŭ al Kioto, kiu urbo tre plaĉis al mi. = *Mi iris ankaŭ al Kioto. Tiu urbo tre plaĉis al mi.* Oni povas ankaŭ diri: *...al Kioto, kiu tre plaĉis al mi.* Aŭ: *...al Kioto, urbo, kiu tre plaĉis al mi.* La aldono de *urbo* povas esti utila, se la aŭskultanto eble ne scias, kio estas Kioto.

Mi tre ŝatas Ĉadon kaj Kenjon, kiujn landojn mi vizitis plurfoje. Aŭ: *Mi tre ŝatas Ĉadon kaj Kenjon, landojn, kiujn mi vizitis plurfoje.*

Ankaŭ en iaj ordinaraĵaj rilataj *kiu*-frazoj oni aldonas O-vorton post *kiu*. Vidu ĉe "Malproksimaj *kiu*-frazoj". Vidu ankaŭ "Rilata kio" pri *kiu* + O-vorto anstataŭ *kio*.

Emfazaj frazturnoj

Ekzistas speciala emfaza frazturno, en kiu oni uzas prezenton per la verbo *esti* plus rilatan subfrazon kun *kiu*.

Li venis. -> *Estis li, kiu venis.* La ĉeffrazo *estis li* prezentas la subjekton emfaze. La *kiu*-frazo rakontas ion pri li.

Ni manĝas makaroniojn. -> *Estas makaronioj, kiujn ni manĝas.* La origina objekto fariĝis subjekto en la prezenta ĉeffrazo. En la *kiu*-frazo la makaronioj ankoraŭ estas objekto (= *kiujn*).

Ŝi ĝin riparas per glubendo. -> *Estis glubendo, per kiu ŝi riparas ĝin.* La prezentita subjekto rolas kiel *per*-komplemento en la subfrazo.

Tiajn ĉi frazturnojn oni eble ne trouzu. Plej ofte oni povas emfazi pli facile per la vortordo: *Venis li. Makaroniojn ni manĝas. Per glubendo ŝi ĝin riparas.* Legu pli pri vortordo kaj emfazado.

Rilata *kio*

Rilata *kio* reprezentas alian tabelvorton je O

Rilata *kio* povas esti uzata kiel frazenkondukilo simile al rilata *kiu*. Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ rilata *kiu*, se la subfrazo priskribas tabelvorton je O.

*Mi volas, ke tio, **kion mi diris**, estu obeata.* = *Mi volas, ke tio estu obeata.* + *Mi diris tion.*

*Mi faros ĉion, **kion mi povos**, por trovi por vi konforman okupon.*^(M.36)

*La juvelista laboro enhavas en si nenion, **kio superus miajn fortojn.***^(M.188)

*Vi rakontis al mi ion, **kion mi neniam forgesis.***^(FA1.150)

Ofte la priskribata tabelvorto estas subkomprenata.

*Redonu, **kion vi prenis.*** = *Redonu tion, **kion vi prenis.***

*Post du aŭ tri tagoj mi jam ne havos **per kio hejti la ĉambron.***^(M.182) = *...ne havos ion, **per kio mi povus hejti la ĉambron.*** Vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj" pri ĉi tia uzo de I-verbo en mallongigita subfrazo.

Kvazaŭ subkomprenata *io*

Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ *kiu*, se la subfrazo priskribas O-vortecan A-vorton kun tre ĝenerala signifo. Oni povus diri, ke la vorto *io* estas subkomprenata post la A-vorto. Sed efektive oni neniam uzas tian plenan esprimon kun *io*.

*La sola, **kion mi deziras**, estas: ke la mondo havu lingvon internacian.*^(L1.321) (= **La sola io, kion mi deziras... **)

*La unua, **kion li faris vespere**, estis tio, ke li elprenis la nukson.*^(FA3.89)

*Okazis la plej bona, **kion oni povus imagi.***

*La juna grafino en la kaleŝo diris, ke la pomarbo estas la plej ĉarma, **kion oni povas vidi**, ke ĝi estas la printempo mem en sia plej bela prezentiĝo.*^(FA3.18) Ŝi opiniis, ke la pomarbo estas la plej ĉarma vidaĵo entute ebla. Se ŝi nur volus diri, ke ĝi estas la plej ĉarma arbo el ĉiuj arboj, tiam ŝi dirus: *...la plej ĉarma (arbo), **kiun oni povas vidi...***

Se oni ja enmetas O-vorton, ekz. *afero*, oni devas ĉiam uzi rilatan *kiu*: *La sola afero, kiun mi deziras... La unua afero, kiu okazis... Okazis la plej bona afero, kiun oni povus imagi.*

Se la signifo de O-vorteca A-vorto estas malpli abstrakta, kaj oni subkomprenas ian veran O-vorton, tiam oni uzu *kiu*. Vidu ankaŭ la ĉi-antaŭan ekzemplon pri pomarbo.

*Vi ne estas la unua (persono), **kiu parolas al mi en tia maniero.***^(M.34)

*Ĉiu estis ravata de la nova kaj bela (afero), **kiun ŝi vidis.***^(FA1.54)

Priskribo de tuta frazo

Oni uzas rilatan *kio* anstataŭ *kiu* ankaŭ por priskribi tutan frazon. Tiam *kio* reprezentas la ideon de la tuta priskribata frazo.

*Li [...] donadis multe da mono al la malriĉuloj, **kio estis tre laŭdinda.***^(FA1.4) = *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj. + Tio estis tre laŭdinda. Kio* reprezentas la tutan frazon: *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj.*

*Ŝi havas ŝatokupon, **kio estas bona.*** = *Estas bone, ke ŝi havas ŝatokupon.* Komparu kun: *Ŝi havas ŝatokupon, **kiu estas bona.*** = *Ŝi havas bonan ŝatokupon.*

*La filmo estis tute teda, **pro kio li foriris jam antaŭ la fino.*** = *Ĉar la filmo estis tute teda, li foriris...* Oni teorie povus uzi *kial* anstataŭ *pro kio* en tiaj ĉi frazoj, sed *kial estas ege malofte uzata kiel rilata vorto.*

Foje rilata *kio* ne reprezentas ĝuste la priskribatan frazon, sed ian alian frazan aŭ frazecan ideon.

*Oni proponis al li oficon de kuriero, **kio promesis esti tre enspeziga afero.***^(FA3.58) Ĉi tie *kio* ne reprezentas la ideon *oni proponis al li oficon de kuriero*, sed la ideon *ke li havus oficon de kuriero*, aŭ *havi oficon de kuriero*.

Iafoje oni povus anstataŭ rilata *kio* uzi *kiu* + ĝeneralsignifan O-vorton (ekz. *afero* aŭ *okazo*) por reprezenti tutan frazon. Tio tamen okazas tre malofte: *Eble ili ne venos, **por kiu okazo ni devas esti preparitaj.*** = *Eble ili ne venos, **por kio ni devas esti preparitaj.***

Rilata *kio*-frazo, kiuj priskribas tutan ĉeffrazon, estas principe plurakonta (vidu "Rilata kiu" pri plurakontaj *kiu*-frazoj). Oni povas same bone uzi memstaran ĉeffrazon anstataŭ la subfrazo: *Li donadis multe da mono al la malriĉuloj. Tio estis tre laŭdinda. - Ŝi havas ŝatokupon. Tio estas bona. - Eble ili ne venos. Por tiu okazo ni devas esti preparitaj.*

Iafoje plurakonta *kio*-frazo estas enmetita kiel komentofrazo ene de frazo aŭ antaŭ tiu frazo, kiun ĝi priskribas. Pri komentofrazoj ĝenerale vidu "Kompleksaj frazoj".

*La hospitalo estas apartigita de la strato per sufiĉe alta krado, en kiu la dikaj feraj stangoj estas tiel malproksimaj unu de la alia, ke, **kio estas publika sekreto**, multaj maldikaj loĝantoj de tiu institucio sin trapremas kaj faras ekstere siajn malgrandajn vizitojn.*^(FA1.82) *Kio* reprezentas la *ke*-frazon *ke multaj maldikaj...*, sed la *kio*-frazo estas enmetita en la *ke*-frazon tuj post *ke*. Tia ĉi frazkonstruo eble ne estas rekomendinda, ĉar efektive iom malfacile komprenebla.

*En la brakoj ili tenis partojn de ŝipoj kaj kestojn, ostarojn de bestoj surteraj kaj, **kio ŝajnis al la reĝidino la plej terura** - virineton de maro, kiun ili estis kaptintaj kaj sufokintaj.*^(FA1.60) *Kio* reprezentas la frazan ideon: *Ili tenis en la brakoj virineton de maro, kiun ili estis kaptintaj kaj sufokintaj.* Tio ŝajnis al ŝi la plej terura.

Rilata *kies*

Se la priskribata afero rolas en la subfrazo kiel priskribo de O-vorto, tiam oni povus uzi *de kiu*, sed tio estas tre maloportuna. Vidu "Rilata kiu". Prefere oni uzu anstataŭe rilatan *kies* (= "de kiu"), ĉar *kies* staras antaŭ la priskribata vorto.

De havas multajn diversajn signifojn. *Kies* havas nur tri el tiuj signifoj: **posedo/aparteno**, **objekto** kaj **subjekto**. Se temas pri iu alia el la signifoj, kiujn havas *de*, oni devas uzi *de kiu*. Vidu "De" pri *de*.

Poseda *kies*

Rilata *kies* plej ofte montras posedon aŭ apartenon.

Jen venas la verkisto, kies librojn ĉiuj legas. = *Jen venas verkisto.* + *Ĉiuj legas la librojn de tiu verkisto.*

La ĉambro, kies pordon la pordisto malfermis, estis sufiĉe vasta.^(M.7) = *La ĉambro estis sufiĉe vasta.* + *La pordisto malfermis la pordon de la ĉambro.*

Objekta *kies*

Rilata *kies* povas montri la sencan objekton de aga O-vorto.

Ĝi estas ia ennovaĵo, pri kies akceptado aŭ neakceptado oni devas konsiliĝi.^(OV.102) = *Ĝi estas ia ennovaĵo.* + *Oni devas konsiliĝi pri la akceptado aŭ neakceptado de tiu ennovaĵo.* La priskribo de tiu ennovaĵo montras la sencan objekton de *neakceptado*: *Oni devas konsiliĝi, ĉu oni akceptu aŭ ne akceptu tiun ennovaĵon.*

Subjekta *kies*

Rilata *kies* povas montri la sencan subjekton de aga O-vorto.

La serpento, de kies mordo mortis via patro, nun portas lian kronon.^(H.33) = *La serpento nun portas lian kronon.* + *Via patro mortis de la mordo de la serpento.* *De la serpento* montras la sencan subjekton de *mordo*: *Via parto mortis, ĉar la serpento mordis lin.*

Eraraj uzoj de *kies*

En iuj lingvoj ekzistas vorto, kiu similas al *kies*, sed havas pli da signifoj. La Esperanta *kies* povas nur signifi *de kiu*, kaj nur kiam temas pri posedo/aparteno, senca objekto aŭ senca subjekto. *Kies* ne povas signifi *el kiu*, *al kiu*, *pri kiu* aŭ simile.

Por kontroli, ĉu rilata *kies* estas ĝusta, oni memstarigu la subfrazon. Se oni tiam uzus *de*, kaj se

de montras posedon/apartenon, objekton aŭ subjekton, tiam oni povas uzi *kies* en la subfrazo.

La asocio, kies unu el la delegitoj li estas, nomiĝas UEA. Se oni memstarigas la subfrazon, ĝi fariĝas: *Li estas unu el la delegitoj de la asocio.* De montras apartenon. *Kies* estas do korekta.

Kies ne signifas el kiu

El povas interalie montri elekton, apartigon aŭ distingon de unu aŭ pluraj individuo(j) el grupo de individuoj: *El ŝiaj multaj infanoj unuj estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj.*^(FE.12) Tio iom similas al apartena *de*, sed ankaŭ tiam ne eblas uzi *kies*. Oni devas uzi *el kiu*.

Venis grupo de junuloj, el kiuj du estis miaj filoj. Ne eblas: **...junuloj, kies du estis miaj filoj**. Memstarigita frazo estas: *Du el la junuloj estis miaj filoj.* Temas pri apartigo de individuoj el grupo. Oni devas diri *el la junuloj*, ne *de la junuloj*. Tial *kies* ne eblas.

La reĝo de Egiptujo parolis al la Hebreaj akuŝistinoj, el kiuj unu estis nomata Ŝifra kaj la dua estis nomata Pua.^(Er.1) Ne eblas diri: **...akuŝistinoj, kies unu estis nomata...** Memstara frazo: *Unu el la Hebreaj akuŝistinoj estis nomata Ŝifra...*

Foje *el* montras apartigon de parto de amaso. Ankaŭ tiam oni ne povas uzi *kies*.

La vino, el kiu mi trinkis nur iomete, estas tro acida. Ne eblas: **La vino, kies mi trinkis...**. Sed oni ja povas diri *...de kiu mi trinkis...* De montras tiam formovon, ne apartenon.

(PAG kaj PIV provas klarigi la aferon tiel, ke ne eblas uzi rilatan *kies*, kiam ĝi rilatas al nedifinita vorto. Tio estas maltrafa klarigo. En ĉiu PIV-a kaj PAG-a ekzemplo la vera klarigo estas, ke ne temas pri posedo/aparteno, objekto aŭ subjekto. Oni do ne povas uzi *kies*, ĉar ne temas pri iu el la signifoj de *kies*.)

Kies ne signifas al kiu

Rilate al la verbo *aparteni* oni ne povas uzi *kies*, sed devas uzi *al kiu*.

Nia asocio, al kiu ne apartenas tiuj personoj, ne havas ian ajn respondecon pri iliaj agoj. Ne eblas: **Nia asocio, kies ne apartenas...**. Memstara frazo: *Tiuj personoj ne apartenas al nia asocio.* Oni neniam diras **aparteni de**. Ne eblas do uzi *kies*.

Aliaj rilataj KI-vortoj

Rilata *kiam*

Rilata *kiam* povas enkonduki tempan subfrazon.

Rilata *kiam*-frazo povas roli kiel priskribo de tempa esprimo en la ĉeffrazo.

Antaŭhierau, kiam mi estis en la urbo, mi aĉetis novan robon. = Antaŭhierau mi aĉetis novan robon. + Tiam mi estis en la urbo.

En tiu tempo, kiam li loĝis en Parizo, li ofte vizitis min.

Plej ofte tamen mankas tempa esprimo en la ĉeffrazo. La tuta *kiam*-frazo do mem rolas kiel tempa komplemento en la ĉeffrazo. Oni povas ankaŭ diri, ke la *kiam*-frazo estas priskribo de subkomprenata *tiam* en la ĉeffrazo.

Kiam oni estas riĉa, (tiam) oni havas multajn amikojn.^(FE.16) = *Tiam oni havas multajn amikojn.*
+ *Tiam oni estas riĉa.*

Kiam mi venis al li, (tiam) li dormis.^(FE.20)

Ili svenas (tiam), kiam ili vidas sangantan anseron.^(Rt.16)

Hazarde mi faris strangan mienon ĝuste (tiam) kiam li fotis nin.

Oni ja ankaŭ povas uzi *tiam* en la ĉeffrazo. Ifoje tio povas helpi al klareco: **Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato.**^(FE.22) Pri la forlasado de TI-vortoj legu en "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Rilata *kiam*-frazo povas havi tempan rolvorteton antaŭ si. La rolvorteto montras la rolon de la tuta *kiam*-frazo, ne de la vorto *kiam*.

Post kiam ŝi estis mallongan tempon en la arbaro, fariĝis nokto.^(FA1.104) = **Post mallonga estado en la arbaro fariĝis nokto.**

De kiam naskiĝis mia filino, mi estas kiel alia homo. = De la naskiĝo de mia filino mi estas kiel alia homo.

La kverelo komenciĝis, post kiam li foriris. = La kverelo komenciĝis post lia foriro.

Adam vivis, post kiam naskiĝis al li Set, okcent jarojn.^(Gn.5) = **...post la naskiĝo de Set...**

Se oni enmetas *tiam* en tiajn frazojn, la rolvorteto staru antaŭ *tiam*: *Adam vivis, post tiam, kiam naskiĝis al li Set, 800 jarojn.* Vidu ankaŭ "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Ĉe demanda *kiam* estas alie. Rolvorteto antaŭ demanda *kiam* montras la rolon de *kiam*, ne de la tuta demanda frazo: *Ŝi demandis, ĝis kiam mi restos hejme. = Ŝi demandis, ĝis kiu tempo mi restos hejme.*

Se oni erare pensus, ke rolvorteto antaŭ rilata *kiam* montras la rolon de *kiam* (anstataŭ de la tuta subfrazo), tiam la signifo draste ŝanĝiĝus. Ekzemple *Ŝi edziniĝis, post kiam ŝi naskis infanon.* La ĝusta signifo estas: *Ŝi edziniĝis post la nasko. Ŝi edziniĝis post tiam, kiam ŝi naskis infanon.* Se oni erare rilatigus *post* al *kiam*, la signifo fariĝus: *Ŝi edziniĝis. Post tiam (= post la edziniĝo) ŝi naskis infanon.*

Logike oni povus uzi antaŭ ĉe subfrazo kun rilata *kiam*: *Li rifuzis foriri, antaŭ kiam mi alvenis.* Sed oni kutime uzas antaŭ *ol* en tiaj okazoj. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Aliaj enkondukiĝoj de tempaj subfrazoj estas *dum, ĝis kaj apenaŭ.* Vidu "Aliaj subfrazoj -

apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Foje *kiam*-frazoj montras ne tempon, sed okazon aŭ kondiĉon. Vidu "Tabelvortoj je AM".

Rilata *kie*

Rilata *kie* povas enkonduki lokan subfrazon.

Rilata *kie*-frazo povas roli kiel priskribo de loka esprimo en la ĉeffrazo.

*Mi volis resti tie, **kie mi estis.***^(FA3.135) = *Mi volis resti tie. + Mi estis tie.*

*La reĝido forkondukis ŝin al la palaco de sia patro, la reĝo, **kie li edziĝis je ŝi.***^(FE.23) = *La reĝido forkondukis ŝin al la palaco... + En la palaco... li edziĝis je ŝi.*

Kie fumo leviĝas, tie fajro troviĝas.^(PE.875)

Foje mankas loka esprimo en la ĉeffrazo. Tiam la *kie*-frazo mem rolas kiel loka komplemento en la ĉeffrazo. Oni povus ankaŭ diri, ke *tie* estas subkomprenata en la ĉeffrazo.

Kie estas sufero, (tie) estas ankaŭ espero.^(PE.874)

*Elizabeto nun laboras (tie), **kie mi antaŭe laboris.***

Pri forlasado de TI-vortoj vidu "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

Rilata *kie* povas havi direktan rolvorteton aŭ direktan N-finaĵon.

*Jen la loko, **de kie venis la bruo.*** = *Jen (estas) la loko. + De tiu loko venis la bruo.*

*Finfine ni alvenis, **ĝis kie antaŭe neniu homo venis.***

*Ĉie, **kien mi venas, troviĝas ia malbonaĵo, kiu premas la koron.***^(FA1.93)

Anstataŭ rilata *kie* oni povas ofte uzi *en kiu(j)*, *ĉe kiu(j)*, *sur kio* aŭ simile, precipe se la subfrazo priskribas O-vorton, kiu ne rolas kiel loka komplemento en la ĉeffrazo. Sed *kie* estas ofte pli eleganta.

*Kelkajn fojojn mi eĉ legis longajn artikolojn pri mia afero, **kie estis videble, ke la aŭtoroj eĉ ne vidis mian verkon.***^(OV.26) = *...longajn artikolojn pri mia afero, en kiuj estis...* La frazparto *longajn artikolojn pri mia afero* ne estas loka komplemento, sed objekto.

*Marta venis el la hejma bieno, **kie floris rozoj kaj kantis najtingaloj.***^(M.31) = *...el la hejma bieno, ĉe kiu floris...*

*Ne troviĝas, **kie sidi.*** = *Ne troviĝas io, sur kio oni povus sidi.* Vidu "I-verboj kvazaŭ ĉefverboj" pri ĉi tia uzo de I-verbo en mallongigita subfrazo.

Rilata *kia*

Rilata *kia* povas enkonduki ecan subfrazon. Rilata *kia*-frazo povas roli kiel priskribo de *tia*, *tiaspeca* aŭ *tiuspeca* en la ĉeffrazo.

*Ŝi ne estas tia, **kia devas esti reĝino.***^(FA1.112) = *Ŝi ne estas tia.* + *Reĝino devas esti tia.*

Ĝi (= la grajno) *ne estas tiaspeca, **kia kreskas sur kampo de kampulo, aŭ per kia oni nutras kokinojn.***^(FA1.24) = *Ĝi ne estas tiaspeca.* + *Tia (grajno) kreskas sur kampo de kampulo.* + *Per tia (grajno) oni nutras kokinojn.*

Kia oni vin vidas, tia oni vin taksas.^(PE.859) = *Tia oni vin taksas.* + *Tia oni vin vidas.*

Rilata *kia*-frazo povas ankaŭ roli kiel priskribo de O-vorto, kiu havas *tia* kiel difinilon.

*Regis tia frosto, **kian ni ĉe ni ne havas eĉ en la plej kruela vintro.***^(FA3.83) *Regis tia frosto.* + *Tian froston ni ĉe ni ne havas eĉ en la plej kruela vintro.*

*Se vi tamen volas havi oron, vi povas ĝin ankaŭ ricevi en tia granda kvanto, **kian vi povos porti.***^(FA1.2)

En ĉi tiaj frazoj *tia* ofte staras post la O-vorto, kvankam ĝi estas difinilo: *La arbo de la suno estis belega arbo tia, **kian ni neniam vidis.***^(FA3.114) Vidu "Rektaj priskriboj de O-vorto".

Se rilata KI-frazo priskribas O-vorton kun *tia*, oni povas ankaŭ uzi rilatan *kiu*: *Vi havas plenan rajton uzi la monon en tia maniero, **kiu ŝajnas al Vi la plej bona.***^(L2.126)

Rilata *kiu* montras certan individuon, dum rilata *kia* montras specon.

*Mi uzis tiun aŭton, **kiu povas veturi tre rapide.*** Oni parolas pri certa individua aŭto. Ĝi povas veturi tre rapide.

*Mi uzis tian aŭton, **kia povas veturi tre rapide.*** Oni parolas pri speco de aŭto. Ĉiuj aŭtoj de tiu speco povas veturi tre rapide.

Sed en tiuj ĉi ekzemploj jam *tiun* kaj *tian* sufiĉe klare montras la distingon inter individuo kaj speco. Oni povas do uzi *kiu* en ambaŭ subfrazoj. Pli ofte oni preferas *kiu*, sed *kia* pli akcentas, ke temas pri speco.

Uzu rilatan *kia* nur antaŭ frazo kun verbo. Antaŭ sola frazparto, aŭ grupo de frazpartoj sen verbo, oni uzu komparan *kiel*: *Li vizitis (tiajn) urbojn **kiel Parizo.*** Ne diru: **...urbojn kia Parizo**. Vidu "Kiel kaj ol".

Rilata *kiel*

Rilata *kiel* povas enkonduki manieran aŭ gradan subfrazon. Rilata *kiel*-frazo priskribas *tiel* aŭ frazparton kun *tiel* en la ĉeffrazo, sed ofte *tiel* estas forlasita. Tiam la *kiel*-frazo mem rolas kiel maniera aŭ grada komplemento en la ĉeffrazo. Vidu ankaŭ "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto" pri forlaso de TI-vortoj.

*Oni ludas sur fortepiano, tamen tre mallaŭte kaj tiel bele, **kiel ŝi neniam antaŭe aŭdis.***^(FA1.21)

*Li komprenas predikon (tiel), **kiel bovo** (komprenas) **muzikon.***^(PE.1360)

*Ĉiu penis sin savi (tiel), **kiel li povis.***^(FA1.56)

Rilata *kiel*-frazo iafoje priskribas tutan frazon. Tiam *kiel* reprezentas la ideon de la tuta frazo. Komparu kun rilata *kio* ("Rilata kio").

*Ŝia beleco, **kiel oni diris**, estas la deloga beleco de la malbono.*^(FA3.142) = *ŝia beleco estas la deloga beleco de la malbono. + Tiel oni diris. = Oni diris, ke ŝia beleco estas...*

Kiel estas ankaŭ ĝenerala kompara vorto. Tiam *kiel* normale enkondukas ne frazon, sed solan frazparton aŭ grupon de frazpartoj sen verbo. Vidu "Kiel kaj ol".

Rilata *kiom*

Rilata *kiom* povas enkonduki kvantan aŭ mezuran subfrazon. Rilata *kiom*-frazo rolas kiel priskribo de *tiom* aŭ frazparto kun *tiom* en la ĉeffrazo, sed ofte *tiom* estas forlasita. Pri forlaso de TI-vortoj vidu ankaŭ "Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto".

*Vi [...] faris por nia afero tiom multe, **kiom neniu alia ĝis nun faris.***^(L1.332) = *Vi faris por nia afero tiom multe. + Neniu alia ĝis nun faris tiom.*

*Nun vi ricevos tiom multe da mono, **kiom vi volas havi.***^(FA1.1)

*Ĉiuj donas al mi prunte (tiom), **kiom mi volas.***^(Rz.93)

*Al mia festo povas veni tiom da viaj amikoj, **kiom volas.***

Subfrazo kun rilata *kiom* ofte montras ian limigon.

*La kompatinda stana soldato tenis sin, **kiom li povis**, tute rekte.*^(FA1.100) Liaj fortoj estis limigitaj.

*Unu el la plej kuraĝaj knaboj kaj iom post iom ankaŭ ĉiuj aliaj ekkantis strofon el malnova kanto pri cikonioj, **kiom ili tion memoris.***^(FA1.132) Estis limoj de ilia memoro. Ili ne povis kanti pli ol la memoro permesis.

***Kiom mi vidas**, vi havas nur unu filon.*^(Rt.51) Mi ne povas vidi pli.

Rilata *kial*

Ankaŭ *kial* estas uzata kiel rilata vorto, sed nur por rekte priskribi O-vorton kiel *kaŭzo* aŭ *motivo*, kaj eĉ tiam nur tre malofte.

*La efektiva kaŭzo, **kial ili ne aliĝas al ni**, estas tio, ke ili timas.*^(OV.123) = *La efektiva kaŭzo estas tio, ke ili timas. + Tial ili ne aliĝas al ni. Oni povas ankaŭ diri ...la kaŭzo, pro kiu ili ne aliĝas al ni... Pli ofte oni tamen uzas ke-frazon: ...la kaŭzo, ke ili ne aliĝas al ni...*

Oni do ne uzas frazojn kiel: **Ili foriris tial, **kial mi foriris.*** * Sed oni diras: *Ili foriris pro la sama*

*kaŭzo, **kial mi foriris**. Aŭ pli ofte: ...pro la sama kaŭzo, pro kiu mi foriris.*

Por reprezenti tutan frazon, kiu montras kialon, oni povas uzi *pro kio*: *Mi ne ricevis vian leteron, **pro kio** mi ne respondis*. Oni ankaŭ povas renversi la frazokonstruon, kaj uzi *ĉar*: ***Ĉar** mi ne ricevis vian leteron, mi ne respondis*.

Rilata *kial*-frazo ne montras mem kaŭzon aŭ motivon. La kaŭzon montras la vorto, kiun la *kial*-frazo priskribas. *Kial* reprezentas tiun kaŭzon en la subfrazo. Por enkonduki subfrazon, kiu mem montras kaŭzon aŭ motivon, oni uzas *ĉar*: *Ili foriris, ĉar mi foriris*. (Mia foriro estas la kaŭzo de ilia foriro.)

Rilataj subfrazoj - forlaso de TI-vorto

Rilataj KI-vortoj ofte rilatas al samspeca TI-vorto en la ĉeffrazo. Ofte oni povas subkompreni la TI-vorton sen ŝanĝi la signifon. Ne ekzistas absolutaj reguloj, kiam oni povas forlasi TI-vorton. Plej grava estas la klareco: Se la frazo fariĝas tro malklara, oni ne forlasu la TI-vorton. La rilata KI-vorto kaj la responda TI-vorto devas normale havi la saman formon: Ili estu de la sama tabelvorta grupo (*tiu - kiu, tio - kio, tiel - kiel...*), kaj ili havu la saman rolmontrilon, aŭ ili estu ambaŭ sen rolmontrilo.

Tiu kiu

*Tiu, **kIU** havas forton, havas rajton. -> **KIU** havas forton, havas rajton.*^(PE.1004)

*Plej bone ridas tiu, **kIU** laste ridas. -> Plej bone ridas, **kIU** laste ridas.*^(PE.1928)

***KIU** okupas sin je meĥaniko, estas meĥanikisto, kaj **kIU** okupas sin je ĥemio, estas ĥemiisto.*^(FE.32) = *Tiu, **kIU** okupas sin...*

*Mi pagis al tiu, **al kIU** oni devis (pagi). -> Mi pagis, **al kIU** oni devis.*^(M.6)

Oni normale ne ellasas solan *tiun* aŭ *tiujn*.

*Mi finfine provis tiujn, **kiujn vi tiom laŭdis**. Ne diru: *Mi finfine provis, kiujn vi tiom laŭdis.**

Se *tiu* staras antaŭ O-vorto kiel difinilo de ĝi, oni ne povas forlasi *tiu* sen ŝanĝi la signifon. Sed oni ofte povas ŝanĝi *tiu* al *la* sen grava signifoŝanĝo.

*Li ankoraŭ ne redonis tiun libron, **kiun li pruntis de mi**. -> Li ankoraŭ ne redonis la libron, **kiun li pruntis de mi**. Se oni dirus: *Li ankoraŭ ne redonis libron, **kiun...***, temus pri unu el tiuj libroj, kiun li pruntis de mi. La signifo ŝanĝiĝus.*

Tio kio

*Tio, **kIO** pasis, ne revenos. -> **KIO** pasis, ne revenos.*^(PE.949)

*Li tuj faris tion, **kION** mi volis. -> Li tuj faris, **kION** mi volis.*^(FE.31)

*Mi neniel povas kompreni tion, **kION** vi parolas. -> Mi neniel povas kompreni, **kION** vi*

parolas.^(FE.28)

Se *tio* kaj *kio* havas rolvorteton, oni prefere ne ellasu *tio*.

Marta renkontiĝis [...] kun tio, kun kio renkontiĝas milionoj da homoj.^(M.16) Ne: **Marta renkontiĝis, kun kio renkontiĝas...**.

Tiam kiam

Se rilata *kiam*-frazo rilatas al *tiam*, oni plej ofte forlasas *tiam*. Oni retenas *tiam* nur se oni volas emfazi.

Kiam oni estas riĉa, (tiam) *oni havas multajn amikojn.*^(FE.16)

Kiam via domo estis konstruata, (tiam) *mia domo estis jam longe konstruita.*^(FE.25)

Kiam li estis ĉe mi, (tiam) *li staris tutan horon apud la fenestro.*^(FE.26)

Anstataŭ *antaŭ tiam kiam, de tiam kiam* k.t.p., oni normale uzas nur *antaŭ kiam, de kiam* k.t.p. Oni do forlasas *tiam*, sed konservas la rolvorteton. En tiaj okazoj la rolvorteto rilatas ne al la vorto *kiam*, sed al la tuta *kiam*-frazo.

Post tiam, kiam ŝi estis mallongan tempon en la arbaro, fariĝis nokto. -> Post kiam ŝi estis mallongan tempon en la arbaro, fariĝis nokto.^(FA1.104)

De tiam, kiam mortis lia edzino, li vivas tute sola. -> De kiam mortis lia edzino, li vivas tute sola.

Anstataŭ *ĝis (tiam) kiam* oni diru simple *ĝis*. Oni ankaŭ ne uzu *dum (tiam) kiam*, sed simple *dum*. *Ĝis* kaj *dum* estas memstaraj frazenkondukiloj, kaj tute ne bezonas helpon de *kiam*. Vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol".

Tie kie

Se rilata *kie*-frazo rilatas al sola *tie*, oni ofte forlasas *tie*, sed oni povas konservi *tie* por emfazo.

Kie estas pano, (tie) *ne mankas panpecetoj.*^(PE.873)

Kie lumo ekzistas, (tie) *ankaŭ ombro troviĝas.*^(PE.884)

Ŝi povis iri (tien), kien ŝi volis.^(FA1.27)

Tia kia

Rilata *kia*-frazo ĉiam rilatas al *tia* en la ĉeffrazo. Plej ofte oni konservas *tia*, sed se la frazo restas klara, oni povas ĝin ellasi.

*Li havas (tian) kapon, **kian vi ne trovos en la tuta mondo.*** ^(Gm.53)

*Li ĵuris ekbruligi por li funebran torĉon (tian), **kian ankoraŭ neniu reĝo iam havis.*** ^(Rt.60)

Tiel kiel

Rilata *kiel*-frazo ĉiam rilatas al *tiel* en la ĉeffrazo, sed ofte oni povas subkompreni *tiel*.

*Ne vivu (tiel) **kiel vi volas**, vivu (tiel) **kiel vi povas.*** ^(PE.1763)

*Bojas hundido (tiel), **kiel ĝi aŭdas de hundoj.*** ^(PE.175)

*Ĉiu iras (tiel), **kiel saĝ' al li diras.*** ^(PE.251)

Se *kiel* aperas sen *tiel*, tio ne nepre signifas, ke *tiel* estas subkomprenata. Vidu "Kiel kaj ol".

Tiom kiom

Rilata *kiom*-frazo ĉiam rilatas al *tiom* en la ĉeffrazo, sed ofte oni povas subkompreni *tiom*.

*Da pulvo ni havas (tiom) **kiom vi volas.*** ^(Rt.66)

*Mi penas (tiom), **kiom mi povos**, plenumi la deziron de la komitato.* ^(L1.168)

Se antaŭ *tiom* staras *ol*, oni plej ofte ellasas *tiom*, kaj metas *ol* rekte antaŭ la *kiom*-frazo.

*Pli granda estas mia puno, ol tiom, **kiom mi povos elporti.*** -> *Pli granda estas mia puno, ol **kiom mi povos elporti.*** ^(Gn.4)

*Se vi scias pentri, tio povas iom utili al vi, tamen multe malpli, ol tiom **kiom utilis lerteco en muziko.*** -> *Se vi scias pentri, tio povas iom utili al vi, tamen multe malpli, ol **kiom utilis lerteco en muziko.*** ^(M.33)

En tiaj frazoj oni povas eĉ ellasi *kiom*, ĉar *ol* sufiĉas kiel frazenkondukilo: *Pli granda estas mia puno, **ol mi povos elporti.*** ...*multe malpli, **ol utilis lerteco en muziko.*** Pri *ol* vidu ankaŭ "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol" kaj "Kiel kaj ol".

Ties kies

Rilata *kies*-frazo treege malofte rilatas al *ties* en la ĉeffrazo. Kiam tiel tamen iafoje estas, oni apenaŭ povas forlasi *ties*.

Kies ĝi estas, ties ĝi restu.

Tial kial

Rilata *kial*-frazo neniam rilatas al *tial* en la ĉeffrazo. Vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Malsamaj rolmontriloj

Ellaso de TI-vorto normale ne eblas, kiam la TI-vorto kaj la rilata KI-vorto havas malsamajn rolmontrilojn, aŭ kiam unu el ili havas kaj la alia ne havas rolmontrilon.

Ne diru: **Mi konas, kiu venis**. Diru: *Mi konas tiun, kiu venis*. Ne diru: **Ĝi estas besto, kian vi timas**. Sed: *Ĝi estas tia besto, kian vi timas*.

Ne eblas: **Ili loĝas, de kie mi venas**. Oni devas diri: *Ili loĝas tie, de kie mi venas*. Ankaŭ ne eblas: **Li devenas, kien mi iros**. Necesas: *Li devenas de tie, kien mi iros*. Ankaŭ ne eblas forlasi *tie*, sed konservi rolvorteton, kiu starus antaŭ *tie*. Ne diru: **Li venas de kie mi loĝas**. Diru: *Li venas de tie, kie mi loĝas*. (Aŭ: *Li venas de mia loĝejo*.)

Ĉe *jen* oni foje forlasas TI-vorton kontraŭe al la ĉi-antaŭa regulo.

Jen (estas) tio, kion diris Aĥitofel! -> *Jen kion diris Aĥitofel!*^(Sm2.17)

Okaze oni vidas ankaŭ aliajn malobeojn de la regulo pri sama rolmontrilo. Se oni foje deflankiĝas de tiu regulo, oni estu atenta, ke la signifo ne malklariĝu.

Ne forlasu rilatan KI-vorton

En kelkaj lingvoj eblas foje forlasi rilatan KI-vorton. Tio ne eblas en Esperanto. Ne diru: **La viro, mi vidis, portis valizon**. En la subfrazo mankas objekto de *vidis*. Oni do ne povas scii, kion mi vidis. Diru: *La viro, kiun mi vidis, portis valizon*. Ne diru: **Nun estas la horo, ŝi normale alvenas**. Diru: *Nun estas la horo, kiam ŝi normale alvenas*.

En iuj lingvoj oni povas foje forlasi la rilatan KI-vorton, sed konservi eventualan rolvorteton, kiu tiam staras sola en la fino de la subfrazo. Tio estas absolute neebla en Esperanto. Rolvorteto devas stari antaŭ tiu frazparto, kies rolon ĝi montras. Ne diru: **Mi vidis tiun knabinon, vi parolis pri**. Nepre diru: *Mi vidis tiun knabinon, pri kiu vi parolis*.

Se-frazoj

Se = "sub la kondiĉo ke, kun la supozo ke, en la okazo ke". *Se* enkondukas subfrazon, kiu montras kondiĉon, supozon aŭ okazon.

Se li sciis, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi.^(FE.20) = *En la okazo, ke li sciis...* Oni uzas US-verbojn, ĉar temas pri nura fantazio.

Se mi estus sana, mi estus feliĉa.^(FE.19) = *Sub la kondiĉo, ke mi estus sana...*

Se mi havus multe da mono, mi aĉetus aŭton. La US-formoj montras, ke temas pri fantazio. La parolanto scias, ke li ne havas multe da mono.

Se li havas multe da mono, li verŝajne aĉetos aŭton. La AS-formo kaj OS-formo (reala modo) montras, ke povas esti realeco. Povas esti, ke li vere havas multe da mono, sed oni ne scias certe.

Se iu havas multe da mono, tiu havas ankaŭ multe da problemoj. La AS-formoj montras, ke temas pri ĉiam valida principo.

Se li jam venis, petu lin al mi.^(FE.26) Povas esti, ke li jam venis. Tial reala modo, IS-formo.

Mia opinio estas: prenu mem akvon, se vi volas trinki.^(FE.19)

Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron).^(FE.24) Oni povas uzi simplan US-formon, eĉ kiam temas pri fantazio pri pasinta tempo. US-verboj estas tempe neŭtralaj.

Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi.^(FE.25)

Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.^(FE.14) Ankaŭ eblas uzi US-formojn en ĉi tiaj frazoj. En estonta tempo ne eblas ĉiam strikte distingi inter fantazio kaj fakto, ĉar la estonteco ĉiam estas necerta.

Helpa tiam

Kiam *se*-frazo troviĝas frazkomence, oni ofte uzas *tiam* en la ĉeffrazo por helpi al klareco. *Tiam* reprezentas la ideon de la *se*-frazo. Oni povas ankaŭ uzi *tiuokaze*, *tiaokaze* aŭ simile.

Se ĉiu balaos antaŭ sia pordo, tiam en la tuta urbo estos ordo.^(PE.2215)

Se ni konscios bone la esencon kaj celon de niaj kongresoj, tiam ni venados al ili kun ĉiam freŝa kaj neniam malfortiĝanta entuziasmo.^(OV.377)

Se-frazo + tio

Iafoje *tio* en la ĉeffrazo reprezentas la ideon de antaŭa *se*-frazo.

Se ŝi havas multe da mono, tio ne nepre signifas, ke ŝi estas feliĉa. = *Se ŝi havas multe da mono, la fakto, ke ŝi havas multe da mono, ne nepre signifas...*

Se malgraŭ ĉiuj ventoj kaj puŝoj ĝi (= Esperanto) *dum dudek kvin jaroj vivis kaj kreskis regule kaj rekte, [...] ni povas pri tio sincere nin gratuli.*^(OV.407) = *...ni povas pri la vivo kaj kreskado sincere nin gratuli.*

Deziraj se-frazoj

Se estas uzata ankaŭ en ĉeffrazo por esprimi fortan deziron, kiu verŝajne estas nerealigebla. La verbo havas ĉiam US-formon en tia frazo.

Ho, se mi estus sola! [...] Se mi ne havus infanon!^(M.61) = *Mi deziregas, ke mi estu sola, ke mi ne havu infanon (sed tio ne eblas).*

Ho, se mi povus esti tiu feliĉulo!^(M.163)

Oni povus diri, ke vera ĉeffrazo estas subkomprenata: *Ho, se mi estus sola, tiam mi estus feliĉa!*

Oni povas uzi *nur* en deziraj se-frazoj por fortigi la deziran signifon: *Ho, se mi nur estus sola!*
Ho, se mi nur povus esti tiu feliĉulo!

Ĉar-frazoj

Ĉar = "pro tio ke". Ĉar enkondukas subfrazon, kiu montras kaŭzon aŭ motivon.

La tranĉilo tranĉas bone, ĉar ĝi estas akra.^(FE.16) = *Ke la tranĉilo estas akra, estas la kaŭzo, ke ĝi tranĉas bone.*

La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi.^(FE.16) = *Ke la infano volas manĝi, estas la kaŭzo, ke ĝi ploras.*

Ĉar vi estas tiel servema, mi faras al vi donacon.^(FE.19)

Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon.^(FE.35)

Venigu la kuraciston, ĉar mi estas malsana.^(FE.39)

La hirundo flugis trans la riveron, ĉar trans la rivero sin trovis aliaj hirundoj.^(FE.26)

Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki.^(FE.9)

Li estas mia onklo, ĉar mia patro estas lia frato.^(FE.18) La fakto, ke mia patro estas lia frato, estas la motivo por nomi lin mia onklo.

Helpa tial

Se ĉar-frazo troviĝas frazkomence, oni ofte uzas *tial* en la ĉeffrazo. *Tial* reprezentas la ideon de la ĉar-frazo.

Ĉar la aŭtoro de la lingvo Esperanto tuj en la komenco rifuzis unu fojon por ĉiam ĉiujn personajn rajtojn kaj privilegiojn rilate tiun lingvon, tial Esperanto estas "nenies propraĵo".^(OV.238) En la fino de la longa ĉar-frazo oni eble forgesis, ke ĝi komenciĝis per *ĉar*. *Tial* enkondukas la sekvon de la kaŭzo, kaj memorigas, ke temas pri kaŭzo.

Ĉar ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al li, tial tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon.^(FE.13)

Kelkfoje oni uzas *tial* rekte antaŭ *ĉar* por emfazi.

Mi petas tion ĉi tial, ĉar mi scias la inklinon de la plimulto da homoj.^(FK.232) Eblas forlasi *tial*.

Post *tial* oni uzas tamen normale *ke*-frazon. *Tial ke = pro tio ke = ĉar: Tio ĉi estas nur tial, ke la ideo mem de lingvo "tutmonda" estas tiel alta kaj alloga.*^(FK.230) La varianton **pro tio ĉar** oni tamen ne uzu.

Vidu ankaŭ "E-vortecaj vortetoj ceteraj" pri *tial*, *kial* kaj *ĉar*.

Ĉar en ĉeffrazo

Ĉar-frazo estas iafoje ne subfrazo, sed memstara ĉeffrazo, kiu klarigas antaŭan frazon.

"Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon" (ĉar tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino).^(FE.15) = *Tion ŝi diris, ĉar tio ĉi estis feino...*

Ruben diris al ili: Ne verŝu sangon; [...] manon ne metu sur lin. Ĉar li intencis savi lin el iliaj manoj.^(Gn.37) = *Tion li diris, ĉar li intencis...*

Aliaj subfrazoj - *apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol*

Apenaŭ

Apenaŭ plej ofte estas E-vorteca vorteto, sed *apenaŭ* ankaŭ povas esti enkondukilo de tempa subfrazo. Tiam *apenaŭ* signifas "tuj post kiam" aŭ "preskaŭ samtempe kiam". Tiaj *apenaŭ*-frazoj staras ĉiam antaŭ la ĉeffrazo.

Apenaŭ ŝia patrino ŝin rimarkis, ŝi kriis al ŝi: "Nu, mia filino?"^(FE.21) = *Tuj post kiam ŝia patrino ŝin rimarkis (preskaŭ samtempe), ŝi kriis...*

Apenaŭ ŝi venis al la fonto, ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro kaj petis de ŝi trinki.^(FE.19)

Apenaŭ ŝi ektuŝis ŝian brakon, el la buŝo de Janjo elsaltis krieto de doloro.^(M.128)

Alternative oni povas uzi *apenaŭ* kiel E-vortecan vorteton en ĉeffrazo: *Apenaŭ ŝi ektuŝis ŝian brakon, kiam el la buŝo...* La frazo *kiam el la buŝo...* estas nun tempa subfrazo.

Dum

Dum enkondukas tempan subfrazon. *Dum*-frazo montras ion, kio daŭras samtempe kun la ĉeffrazo. Oni uzas *dum*, se kaj la subfrazo kaj la ĉeffrazo estas pli-malpli daŭraj, kaj daŭras dum pli-malpli la sama tempo.

Unu el la vojaĝantoj gardodeĵoris, dum la aliaj dormis.^(FA1.93) La gardodeĵorado daŭris samtempe kiel la dormado.

Dum ŝi parolis, elfalis el ŝia buŝo multego da diamantoj.^(FE.17)

Restu apud mi, dum mi kun li ekstere parolos.^(BV.49)

Ofte *dum*-frazo montras ion, kio kontrastas al la ĉeffrazo. Tiam la tempodaŭra signifo povas malfortiĝi kaj foje preskaŭ malaperi.

Dum interne ĉio kantadis kaj ĝojadis, ŝi sidis malgaja en sia ĝardeneto.^(FA1.59) La du agoj, kiuj ja estis samtempaj kaj daŭraj, estas forte kontrastaj unu al la alia.

Li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto.^(FE.22) La du statoj estas ja samtempaj (kvankam la ago de la unufoja mensoginto okazis antaŭe), sed grava estas la kontrasto inter la unufoja mensogo, kaj la ĉiama mensogado.

Dum la vizaĝo estis juna, freŝa, bela, la frunto sola estis velkinta kaj duone maljuniĝinta.^(M.150) Gravas nur la kontrasto.

Dum estis komence nur frazenkondukilo. En la Fundamento *dum* estas nur tiel uzata. Poste dum fariĝis ankaŭ rolvorteto: *Dum la manĝado venas apetito.*^(PE.392) Iuj volas uzi *dum* nur kiel rolvorteton, kaj ekuzas antaŭ subfrazo **dum (tio) ke**. Tiel ili forprenas de *dum* ĝian originan rolon. Kial oni faru ion tian, estas nekompreneble.

Se ne ambaŭ agoj estas daŭraj, aŭ se oni ne volas aparte montri daŭrecon, oni uzas *rilatan kiam*. Tiam la du agoj eble estas samtempaj nur momente: *Kiam mi venis al li, li dormis.*^(FE.20) *Kiam oni estas riĉa, oni havas multajn amikojn.*^(FE.16) *Dum* kaj *kiam* montras malsamajn nuancojn. Oni do ne uzu ambaŭ samtempe. Ne diru: **Tio okazis, dum kiam mi loĝis en Romo.** Diru *...dum mi loĝis en Romo*, se temas pri longedaŭra okazado. Diru *...kiam mi loĝis en Romo*, se estis mallongedaŭra okazaĵo, aŭ se la daŭreco ne gravas.

Ĝis

Ĝis enkondukas subfrazon, kiu montras la tempan finpunkton de la ĉeffrazo. *Kiam* la ago de la *ĝis*-frazo komenciĝas, la ago de la ĉeffrazo finiĝas.

Ili persekutos vin, ĝis vi pereos.^(Re.28) *Kiam* vi pereos, finiĝos la persekutado.

Malĝoje ŝi eliris el la palaco kaj iris dum la tuta tago tra kampoj kaj marĉoj, ĝis ŝi venis al la granda arbaro.^(FA1.104) *Kiam* ŝi venis al la granda arbaro, ĉesis la irado.

Mi ne donos al vi manĝi, ĝis vi pagos por la antaŭa.^(Rz.22) = *Mi donos manĝi nur post kiam vi pagos por la antaŭa.* La ne-donado de manĝo ĉesos, kiam okazos la pago.

Ĝi simile al birdo flugis alte en la aeron, ĝis ĝi fine tute malaperis for de la okuloj.^(FA2.33) La flugado ne vere ĉesis, sed nur ŝajnis ĉesi.

Ĝis-frazo estas iafoje helpata de *tiel longe* en la ĉeffrazo.

Ili jam obstine celados al ĝi ĉiam pli kaj pli kaj ne ĉesos en sia celado tiel longe, ĝis ili la aferon atingos.^(OV.286)

Ĝis-frazo ĉiam montru ion pli-malpli momentan. Ne diru: **Mi restis, ĝis li dormis**. Diru: *Mi restis, ĝis li ekdormis*, aŭ *...ĝis mi vidis, ke li dormas*, aŭ simile.

En tempa subfrazo estas superflue, eĉ evitinde, aldoni *kiam* post *ĝis*. Ne diru: **Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis kiam vi respondos.** Diru simple: *Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis vi respondos.* *Ĝis* estas memstara frazenkondukiĵo, kaj ne bezonas helpon de *kiam*. Sed se temas pri demanda subfrazo, *ĝis kiam* estas tute normala: *Mi demandis, ĝis kiam ili restos tie.*

Povas ŝajni strange, ke oni uzu *ĝis kiam* nur ĉe demandoj. La klarigo estas, ke nedemanda *ĝis kiam* estas tute alia frazkonstruo ol demanda *ĝis kiam*. La simileco estas nur ŝajna. Antaŭ nedemanda subfrazo *ĝis* rilatas al la tuta subfrazo: *Mi daŭrigos demandadi al vi, ĝis *kiam* vi respondos.* = *Mi daŭrigos demandadi al vi ĝis la tempo de via respondo.* En demanda subfrazo tamen *ĝis* rilatas nur al *kiam*: *Mi demandis, ĝis kiam ili restos tie.* = *Mi demandis: "Ĝis kiu tempo ili restos tie?"* Ĉe ĉi tia demanda subfrazo, kaj *ĝis* kaj *kiam* estas nepre bezonataj por la signifo. Ĉe tempa *ĝis*-frazo *kiam* estas tamen tute superflua. Aldono de tia superflua *kiam* povus foje eĉ kredigi, ke temas pri demando, kvankam tute ne estas.

Luj post *ĝis* erare aldonas *ne*, kio donas tute malĝustan sencon. Oni diras ekz.: **Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, ĝis vi ne donos pruvojn.** La intencita senco estas, ke la ago "rifuzi kredi al viaj vortoj" ĉesos en la momento, kiam pruvoj ja estos donitaj. Oni do devas diri: *Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, ĝis vi donos pruvojn.* Se oni uzas *dum* anstataŭ *ĝis*, oni tamen uzu *ne*: *Mi rifuzos kredi al viaj vortoj, dum vi ne donos pruvojn.* La ago "rifuzi kredi al viaj vortoj" daŭros dum tiu tempo, kiam vi ne donos pruvojn (*ĝis* la momento, kiam vi ja donos pruvojn).

Ĝis estas dekomence ne nur frazenkondukiĵo, sed ankaŭ rolvorteto (vidu "Direktaj rolvortetoj"): *Post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo.*^(FE.18) Komparu kun *dum*, kiu komence estis nur frazenkondukiĵo (vidu ĉi-antaŭe).

Kvankam

Kvankam enkondukas subfrazon, kiu montras nesufiĉan kaŭzon aŭ nesufiĉan malhelpaĵon. *Kvankam*-frazo montras ion, kio ne sukcesas malhelpi la ĉeffrazan ideon.

Ŝi edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi kun alia persono.^(FE.39) Ŝi ja edziniĝis kun sia kuzo. La volo de la gepatroj ne povis malhelpi tion.

Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo.^(FE.35) Ni ja nomas ilin tolaĵo. La fakto, ke ili ne ĉiam estas el tolo, ne malhelpas tion.

Se *kvankam*-frazo staras komence, oni ofte por klareco uzas *tamen* (= "malgraŭ tio") en la ĉeffrazo.

Kvankam la pasintaj tagoj povis ŝin prepari al tia sorto, ĝi tamen estis surprizo.^(M.111)

Jes, iele tiel fariĝis, ke, kvankam ŝi estis bone edukita kaj bela, ŝi ne edziniĝis.^(M.102) *Ŝi ne edziniĝis. Ŝia edukiteco kaj beleco ne povis malhelpi tion.*

Neniam uzu *sed* (nek *kaj*) por helpi *kvankam*-frazon. Ne diru: **Kvankam mi ne volis tion, sed mi faris.* * Diru: *Kvankam mi ne volis tion, mi tamen faris.* Aŭ: *Mi ne volis tion, sed mi tamen faris.*

Oni ofte uzas mallongigitajn *kvankam*-frazojn, en kiuj la ĉefverbo kaj ankaŭ aliaj aferoj mankas. Ifoje tiaj *kvankam*-frazoj apenaŭ ŝajnas esti subfrazoj plu.

Kvankam blinda kaj maljuna, li en la daŭro de tre mallonga tempo perfekte ellernis Esperanton.^(OV.247) = *Kvankam li estis blinda kaj maljuna...*

La virino faris malkontentan mienon, kvankam ne tiel koleran kiel antaŭe.^(M.198) = *...kvankam ŝi ne faris tiel koleran mienon kiel antaŭe.*

Nun nia urbo jam trankviliĝis, kvankam ankoraŭ ne tute.^(L1.102) = *...kvankam ĝi ankoraŭ ne tute trankviliĝis.* La urbo ankoraŭ ne vere tute trankviliĝis, sed tio ne malhelpas, ke ni tamen diru, ke ĝi trankviliĝis.

La larmoj [...] forte, kvankam silente fluis el ŝiaj okuloj.^(M.143) = *La larmoj forte fluis el ŝiaj okuloj, kvankam ili fluis silente.* La mallongigita *kvankam*-frazo staras en pozicio, en kiu la plena *kvankam*-frazo apenaŭ povas troviĝi.

La larĝaj pupiloj rigardis kun profunda, kvankam muta plendo.^(M.194) = *...kun plendo profunda, kvankam ĝi estis muta.*

Kvankam tre similas al *malgraŭ*. La diferenco estas, ke *kvankam* enkondukas subfrazon, dum *malgraŭ* estas rolmontrilo, kiu staras antaŭ O-vorta aŭ O-vorteca frazparto: *Ili rifuzis helpi, kvankam mi petegis.* = *Ili rifuzis helpi malgraŭ mia petego.*

Sed ankaŭ *malgraŭ* povas enkonduki subfrazon kun helpo de *ke* aŭ *tio ke*: *Ili rifuzis helpi malgraŭ (tio), ke mi petegis.* La esprimo *malgraŭ (tio) ke* estas estas malpli kutima, kaj tial pli emfaza ol *kvankam*. Vidu "Aliaj rolvortetoj" pri *malgraŭ* ĝenerale.

Ankaŭ ekzistas la eĉ pli forta esprimo *spite ke*, kiu montras intencan kontraŭstaron: *Ili rifuzis spite ke mi petegis.* Vidu ankaŭ "Rolvortaĵoj" pri la rolvortaĵo *spite al*. Ankaŭ *eĉ + se*-frazo povas foje havi similan signifon. *Eĉ + se* montras, ke estus surprize, se la afero ne povus malhelpi: *Ili rifuzus, eĉ se mi petegus.* Vidu "Se-frazoj" pri *se*.

En la frua tempo Zamenhof uzis *kvankam* kiel E-vortecan vorteton en ĉeffrazo. Tiu stranga uzo nun tute malaperis. Nun *kvankam* ĉiam enkondukas subfrazon.

Li estis kvankam konvinkita, ke li pro si ne devas timi, tamen li preferis antaŭe sendi alian personon, por vidi, kiel la afero staras.^(FA1.69) = *Kvankam li estis konvinkita, ke...*

Kvazaŭ

Kvazaŭ = "tiel kiel estus se". *Kvazaŭ* povas enkonduki subfrazon, kiu montras fantazian komparon.

Tie ili sidis kune, kvazaŭ ili estus gefianĉoj.^(FA3.50) = *Ili sidis kune tiel, kiel estus, se ili estus gefianĉoj.* Ili ne estis gefianĉoj, sed ŝajnis tiel.

Li estis ankaŭ bona homo, sed tiel kolerigema, kvazaŭ li havus en si pipron kaj tabakon.^(FA1.13)
Li ne havis en si pipron kaj tabakon. Nur ŝajnis tiel.

Ŝi kuris al li renkonte, kvazaŭ ŝi volus lin kisi. Ŝi tion ne faris.^(FA3.59)

La ĉielo aspektis, kvazaŭ ĝi estus balaita.^(FA3.26)

Estas al mi kvazaŭ mi sonĝus.^(BV.75)

Kvazaŭ-frazo estas ofte helpata de *tia, tiel, tiamaniere* aŭ *tiumaniere* en la ĉeffrazo.

Mi havas tian senton, kvazaŭ mi kiskus mian patrinon!^(FA2.26) = *Mi havas tian senton, kian mi havus, se mi kiskus mian patrinon.*

Li rakontis tion tiel klarbilde, kvazaŭ tio okazus nun antaŭ iliaj okuloj.^(FA2.149)

Dum momento ŝi iris tiamaniere, kvazaŭ ŝi ne sciis bone, kien ŝi iras.^(M.184)

En ĉi tiaj *kvazaŭ*-frazoj Zamenhof ofte uzis la realan modon (verbon kun AS, IS aŭ OS): *De li iras tiaodoro, kvazaŭ li ĵus eliris el brandfarejo.*^(Rz.8) Tio ne estas erara, ĉar jam *kvazaŭ* montras la imagecon sufiĉe klare. Oni uzu tamen normale la imagan modon, US-formon. Sed, se *kvazaŭ*-frazo iel redonas ies penson, tiam oni plej ofte ja uzu la realan modon. Tiam temas pri nereakta parolo, en kiu oni ĉiam uzu la verboformon de la iama penso aŭ diro: *Ŝi havis la senton, kvazaŭ tio estas ŝia arbo.*^(FA3.46) Vidu "Verboformoj en nereakta parolo".

Kvazaŭ plej ofte ne enkondukas subfrazon, sed estas E-vorteca vorteto. Vidu "*Kvazaŭ*". Tiam oni normale uzas nur la realan modon.

En la unua tempo *kvazaŭ* ne ekzistis. Tiam oni uzis *kiel se* (iafoje solan *kiel*) por enkonduki nerealecajn subfrazojn.

Estis al ŝi, kiel se ambaŭakra glavo trairus tra ŝia delikata korpo.^(FA1.62) = ...*kvazaŭ ambaŭakra glavo trairus...*

Ŝi rigardadis la vizaĝon de la fratino, kiel se ĝi estus la vizaĝo de ĉiela anĝelo.^(BV.27) = ...*kvazaŭ ĝi estus la vizaĝo...*

Tia uzo de *kiel (se)* nun malaperis. Oni uzas ĉiam *kvazaŭ*. Sed oni ja povas foje uzi *kiel* antaŭ *se*-frazo, kiu montras ion eblan, ion teorian. Tio estas alia signifo, por kiu oni ne povas uzi *kvazaŭ*: *Li sentis tian doloron, kiel se iu estas pikata de najlo.* Oni komparas kun afero, kiu ja foje okazas. Oni uzas la realan modon (AS-finaĵon). *Kvazaŭ* ne eblas. En tiaj frazoj oni povas ankaŭ uzi *kiam* anstataŭ *se*. Komparu kun: *Li sentis tian doloron, kvazaŭ li estus pikata de najlo.* La komparo estas fantazia, neniu lin pikas per najlo. Tial oni uzas *kvazaŭ* kun imaga modo (US-

fiñaĵo).

Ol

Ol povas enkonduki tempan subfrazon, se *antaŭ* staras *antaŭ* la subfrazo.

Antaŭ ol li atingis sian celon, la suno subiris.^(FA2.12) = *Pli frue ol tiam, kiam li atingis...*

Antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron.^(FE.24) = *Pli frue ol tiam, kiam vi venos al mi...*

Mi ne manĝos, antaŭ ol mi diros mian aferon.^(Gn.24) = *Mi ne manĝos pli frue ol tiam, kiam mi diros mian aferon.*

Ol normale montras komparojn kunlabore kun *pli* aŭ *alia* ("Kiel kaj ol"). Ankaŭ en *antaŭ ol* temas pri komparo. Oni komparas du tempojn. Unu el tiuj tempoj estas pli frua, pli antaŭa.

Logike oni povus ankaŭ uzi *antaŭ kiam*, same kiel oni uzas *post kiam* ("Aliaj rilataj KI-vortoj"). Alternative oni povus same logike uzi *post ol* anstataŭ *post kiam*. Sed jam delonge estas kutimo uzi *antaŭ ol* kaj *post kiam*. Ambaŭ estas logikaj. Logikaj estus ankaŭ *antaŭ ke* (= *antaŭ tio ke*), kaj *post ke* (= *post tio ke*), sed tiuj esprimoj ne estas praktike uzataj. Estas rekomendinde uzi *antaŭ ol* kaj *post kiam*, ĉar ili estas plej facile komprenataj ĝuste pro sia kutimeco.

Se la ĉeffrazo kaj la subfrazo havas la saman subjekton, oni povas anstataŭ subfrazo uzi *antaŭ ol* + I-verbon. Vidu "I-verboj kun rolvortetoj".

Ol povas ankaŭ enkonduki subfrazon, en kiu *kiom* estas subkomprenata. Vidu "Aliaj rilataj KI-vortoj".

Nerekta parolo

Nerekta parolo estas subfrazo, kiu rerakontas ies diron, penson, opinion, decidon, demandon, rimarkon k.s. Ofte oni devas iom ŝanĝi la formon de la origina diro aŭ penso. Nerekta parolo diferencas de rekta parolo, senŝanĝa citaĵo, kiu ne estas subfrazo, kaj kiu do ne havas frazenkondukilon. Rekta parolo ofte aperas inter citiloj kaj post dupunkto.

Rekta parolo: *Petro diris: "Mi volas doni ion al vi."*

Nerekta parolo: *Petro diris, ke li volas doni ion al mi.*

Rekta parolo: *Karlo demandis: "Ĉu vi volas iri kun mi?"*

Nerekta parolo: *Karlo demandis, ĉu mi volas iri kun li.*

Nerekta parolo estas normale *ke*-frazo aŭ demanda subfrazo. Tia subfrazo plej ofte rolas kiel objekto de verbo kiel *diri, krei, pensi, scii, decidi, skribi, kompreni, rimarki, vidi, demandi, voli, aŭdi* k.t.p.: *Li diris, ke li estas feliĉa. Ŝi pensis, ke ŝi estas feliĉa.*

Nerekta parolo ankaŭ aperas kiel priskribo de vortoj kiel *penso, decido, demando, timo* k.t.p.: *Li havis la penson, ke li estas feliĉa. La decido estis, ke Petro estu prezidanto. Ili faris la demandon, ĉu ili povas partopreni.*

Nerekta parolo ankaŭ aperas kiel subjekto de *ŝajni, esti evidente, esti dube, esti klare, esti (ne)eble, esti verŝajne* k.s.: *Ŝajnis, ke pluvas. Estis evidente, ke li ne estas feliĉa.*

Iafoje alispeca subfrazo aŭ eĉ I-verbo povas esti nerekta parolo.

En nerekta parolo oni povas heziti pri:

verboformo

tempaj kaj lokaj esprimoj

pronomoj

Verboformoj en nerekta parolo

En iuj lingvoj oni devas ĉe nerekta parolo foje ŝanĝi la verboformon. En Esperanto oni ĉiam konservas la originan verboformon.

Li diris: "Mi volas manĝi". -> Li diris, ke li volas manĝi. La AS de *volas* estas la nuno de la origina dirado. Ne ŝanĝu al IS.

Ĉu vi diris: "Mi estas feliĉa." -> Ĉu vi diris, ke vi estas feliĉa? La AS de *estas* montras la nunon de la origina dirado.

Li diris: "Mi tiam loĝis en Ĉinio." -> Li diris, ke li tiam loĝis en Ĉinio. La IS de *loĝis* montras tempon pli fruan ol la origina dirado. Estus eraro ŝanĝi al *estis loĝinta*.

Ĉu vi diris: "Mi estis feliĉa antaŭe." -> Ĉu vi diris, ke vi estis feliĉa antaŭe? La IS de *estis* montras tempon antaŭ la origina dirado.

Ŝi demandis: "Ĉu vi iros kun mi al kinejo?" -> Ŝi demandis, ĉu mi iros kun ŝi al kinejo. La OS de *iros* montras tempon postan al la origina demando. Estus eraro ŝanĝi al *estis ironta* aŭ *volis iri*. Se la origina demando estus "*Ĉu vi volas iri kun mi?*", oni dirus: *Ŝi demandis, ĉu mi volas iri kun ŝi.*

Li demandis: "Kion vi faros lunde?" -> Li demandis, kion mi faros lunde. La OS de *faros* montras tempon post la origina demandado. Eble la lundo nun jam pasis, eble ĝi ankoraŭ ne alvenis.

Mi sciis la respondon al la demando: "Kiam li venos?" -> Mi sciis, kiam li venos. La OS de *venos* montras tempon post la origina demando.

Li ne komprenis: "Kial ŝi ne volas partopreni?" -> Li ne komprenis, kial ŝi ne volas partopreni. La AS de *volas* montras la tempon de la origina demando.

Ili ordonis: "Paku tuj vian valizon!" -> Ili ordonis, ke mi tuj paku mian valizon.

Ŝi esperis, ke ŝi ilin trovos.^(FA1.104) La origina penso estis: "*Mi ilin trovos.*"

Mi volas, ke vi tien iru.^(FE.19) Mi volas diri: "*Iru tien!*"

Ke li estas malsana, ŝi tuj rimarkis.^(FA1.75) Ŝi pensis: "*Li estas malsana.*"

Oni vidis, ke la junaj homoj donas al si reciproke la manojn.^(M.139) Oni vidis la aferon kaj konstatis: "*La junaj homoj donas...*"

Subite li aŭdis, ke iu alrajdas de la vojo al la domo.^(FA1.9) Li aŭdis la sonon, kaj pensis: "*Iu alrajdas...*"

Mi antaŭsentis, ke vi hodiaŭ vespere venos.^(FA3.61) Ŝi pensis: "*Hodiaŭ vespere li venos.*"

Ŝi estis plena de timo, ke la infano mortos.^(FA3.1) Ŝi timis kaj pensis: "*La infano mortos!*"

Li metis la kondiĉon, ke oni ne instruu al ŝi la Kristanan religion.^(FA3.102) Li diris: "*Ne instruu al ŝi...*"

Ŝajnis al ŝi, ke ŝin ĉirkaŭas unu sola densa barilo el traboj.^(FA1.105) Ŝi pensis: "*min ĉirkaŭas...*", ĉar tiel ŝajnis al ŝi.

Ŝajnas, ke ĉio havos bonan finon.^(Rz.39) La parolanto opiniis: "*ĉio havos bonan finon*", ĉar tiel ŝajnis al li.

En lia animo estis tute klare, ke Kristino devas fariĝi lia edzino.^(FA3.91) Li pensis klare: "*Kristino devas fariĝi mia edzino.*"

Rilataj KI-frazoj

Rilataj subfrazoj (subfrazoj kun rilata KI-vorto) normale ne rerakontas diron aŭ penson. En tiaj subfrazoj la verbotempoj do rilatas al la absoluta nuno.

Mi ne konis tiun, kiu venis. Konis kaj venis ambaŭ montras tempon antaŭ la nuno. Verŝajne ili montras la saman tempon.

Mi ne konis tiun, kiu estis veninta. Kaj konis kaj estis montras tempon antaŭ la nuno. Veninta montras tempon ankoraŭ pli fruan.

Mi ne konis la personon, kiu estis baldaŭ venonta tra la pordo. Kaj konis kaj estis montras tempon antaŭ la nuno. Venonta montras tempon post tiu pasinta tempo.

Nerekta parolo en alispecaj subfrazoj

Normale nerekta parolo aperas en ke-frazoj aŭ demandaj subfrazoj, sed iajfoje ankaŭ alispeca subfrazo povas esti rerakontado de diro aŭ penso.

Jam en Kjöge li volis aĉeti por ŝi oran ringon, sed post pripenso li tion ne faris, ĉar en Kopenhago oni ja certe ricevos multe pli belan.^(FA3.59) Li pensis: "*En Kopenhago oni ja certe ricevos multe pli belan.*" La ĉar-frazo estas nerekta parolo. La OS-formo montras tempon post lia penso.

Kiel-frazo kelkfoje estas rerakontado de ies penso.

*Li konfesis al ŝi, kiel kore li ŝin **amas**.*^(FA3.61) Li diris pli-malpli: "*Mi vin tiel kore **amas!***"

*Li senbrue sekvis ŝin kaj vidis, kiel ŝi **malaperas** en sia ĉambreto.*^(FA1.112) Li vidis kaj pensis: "*Tiel ŝi **malaperas** en sia ĉambreto.*" Komparu kun: *Mi vidis, kiel rozujo **ricevis** burĝonon.*^(FA1.150) Ĉi tie oni ne volis rerakonti ian penson, sed nur rakonti, kio okazis. Tial estas IS-formo, kiu rilatas al la absoluta nuno.

Kvazaŭ-frazo povas redoni ies penson aŭ impreson. Kvazaŭ montras, ke la penso aŭ impresio estas malvera, ŝajna. En aliaj kvazaŭ-frazoj oni uzas normale ĉiam US-verbon (vidu "Aliaj subfrazoj - apenaŭ, dum, ĝis, kvankam, kvazaŭ, ol"), sed se estas nereкта parolo, oni ĉiam uzu la originan verboformon, kiu plej ofte estas en reala modo (AS, IS aŭ OS).

*Li havis la impreson, kvazaŭ la luno **lumas** en la ĉambro, sed la luno tute ne lumis.*^(FA3.14) Li pensis: "*La luno **lumas** en la ĉambro.*"

*Li havis la senton, kvazaŭ la rimeno de lia tornistro lin **premas**.*^(FA3.64) Li pensis: "*La rimeno de mia tornistro min **premas**.*" Sed tiel ne estis.

*Ili [...] faris mienojn, kvazaŭ ili **laboras**, sed havis nenion sur la teksiloj.*^(FA1.69) Per siaj mienoj ili ŝajnis: "*Ni **laboras**.*" La homoj pensis: "*Ili **laboras**.*"

*Ŝajnis, kvazaŭ li **dormas**.*^(FA1.35) La filo pensis: "*li **dormas***", kvankam li sciis, ke la patro ne dormas, sed estas morta.

*Sonis, kvazaŭ ranoj **kvakas**.*^(FA2.133) Oni pensis: "*Ranoj **kvakas**.*" Sed estis io alia.

Tiaj ĉi kvazaŭ-frazoj estis oftaj ĉe Zamenhof. Nuntempe oni uzas plej ofte *ke*-frazojn, eble kune kun kvazaŭ kiel E-vorteca vorteto: *Li havis la impreson, ke la luno kvazaŭ lumas... Ili faris mienojn, ke ili kvazaŭ laboras... Ŝajnis, ke li kvazaŭ dormas.*

I-verbo kiel nereкта parolo

Iafoje I-verba frazparto (I-verbo kune kun diversaj frazetoj) povas reprezenti *ke*-frazon, kiu rerakontas ies penson.

*La maljuna ministro atente aŭskultis, por povi diri tion saman, kiam li **revenos** al la reĝo, kaj tiel li ankaŭ faris.*^(FA1.69) = ...*por ke li povu diri tion saman, kiam li **revenos** al la reĝo...* La ministro pensis: "*Mi povu diri tion saman, kiam mi **revenos** al la reĝo.*" Oni uzas *revenos* kun OS-finaĵo, kvankam fakte temas pri tempo antaŭ la absoluta nuno. Tio eblas, ĉar estas nereкта parolo.

Tempaj kaj lokaj vortoj en nereкта parolo

Se en citata frazo estas tempomontra esprimo, ĝi normale povas resti senŝanĝe en nereкта parolo. Kelkaj tempaj vortetoj tamen dependas de la absoluta nuno, kaj devas tial foje ŝanĝiĝi por eviti konfuzon. Tiaj vortoj estas *hodiaŭ, hieraŭ, antaŭhieraŭ, morgaŭ kaj postmorgaŭ*. Frazoj, en kiuj oni devas ŝanĝi tian tempovorton, estas tamen sufiĉe maloftaj.

*Pasintan lundon li diris: "Mi ne laboros **hodiaŭ!**" -> Pasintan lundon li diris, ke li ne laboros*

tiun tagon. Se oni konservus *hodiaŭ* en la subfrazo, temus pri tiu tago, en kiu estis dirita la tuta frazo.

Morgaŭ li verŝajne diras: "Mi estis malsana hieraŭ!" -> Morgaŭ li verŝajne diras, ke li estis malsana hodiaŭ. Se oni uzus *hieraŭ* en la nereкта parolo, temus pri la tago antaŭ ol estis dirita la tuta frazo. Li efektive parolos pri la hodiaŭa tago, kaj oni do ŝanĝu al *hodiaŭ*.

Antaŭ unu semajno li demandis al mi: "Ĉu vi venos al mi morgaŭ?" -> Antaŭ unu semajno li demandis al mi, ĉu mi venos al li la postan tagon.

Antaŭhieraŭ li demandis: "Ĉu vi venos morgaŭ?" -> Antaŭhieraŭ li demandis, ĉu mi venos la postan tagon. Teorie oni povus diri: **Antaŭhieraŭ li demandis, ĉu mi venos hieraŭ.** Temas ja pri tiu tago, kiu estis antaŭ la nuna, do pri hieraŭ, sed la kontrasto inter OS-verbo kaj *hieraŭ* estas tro stranga.

Postmorgaŭ li diras: "Mi faris tion hieraŭ!" -> Postmorgaŭ li diras, ke li faris tion la antaŭan tagon. Teorie eblus: **Postmorgaŭ li diras, ke li faris tion morgaŭ.** Sed la kontrasto inter IS-verbo kaj *morgaŭ* estas tro nekutima.

En rakontoj oni tamen foje konservas *hodiaŭ*, *hieraŭ* kaj *morgaŭ* senŝanĝe: *Li renkontis konaton, junan poeton, kiu rakontis al li, ke morgaŭ (= la postan tagon) li komencos sian someran vojaĝon.*^(FA1.86) Ĉi tiu frazo aperas en fabelo, kaj apenaŭ povus estiĝi konfuzo kun la vera morgaŭo.

Formoj kiel *hieraŭo, hieraŭa tago, morgaŭo, morgaŭa tago* estas ofte uzataj sendepende de la absoluta nuno.

La tempovorton *nun* oni povas foje por klareco ŝanĝi en nereкта parolo, sed plej ofte tio ne necesas: *Hieraŭ li diris: "Mi volas fari tion nun kaj ne poste!" -> Hieraŭ li diris, ke li volas fari tion nun kaj ne poste.* Oni povus ŝanĝi al *tiam, tiumomente* aŭ eble *tuj*, sed ankaŭ *nun* taŭgas. En rakontoj *nun* estas sufiĉe ofte uzata pri pasinta tempo. Vidu "Nun".

Loka esprimo en citata frazo devas foje ŝanĝiĝi en nereкта parolo, se oni rerakontas la aferon en alia loko. Alifoj tiam ŝanĝo povas esti natura, sed ne nepre.

Karlo diras al Eva en Parizo pri Pekino: *Mi iros tien.*

Eva rerakontas al Petro en Pekino: *Karlo diris, ke li iros ĉi tien.*

Petro diras al Elizabeto en Tokio: *Mi iam estis en Berlino.*

Elizabeto rerakontas al Karlo en Berlino: *Petro diris, ke li iam estis ĉi tie.* Aŭ: *Petro diris, ke li iam estis en Berlino.*

Pronomoj en nereкта parolo

En nereкта parolo personaj kaj posedaj pronomoj ofte devas ŝanĝiĝi, se la parolanto aŭ la alparolato ŝanĝiĝis.

Karlo diras: *Mi estas tre feliĉa.*

Petro rakontas al Eva: *Karlo diris, ke **li** estas tre feliĉa. Mi -> li.*

Karlo diras: ***Mi** iros al **miaj** gepatroj.*

Petro rakontas al Eva: *Karlo diris, ke **li** iros al **siaj** gepatroj. Mi -> li, miaj -> siaj.*

Karlo demandas al Petro pri Eva: *Ĉu **ŝi** volas kuniri kun **mi**?*

Petro redemandas al Karlo: *Ĉu vi demandis, ĉu **ŝi** volas kuniri kun **vi**? Ŝi restas, mi -> vi.*

Petro rakontas al Eva: *Li demandis, ĉu **vi** volas kuniri kun **li**. Ŝi -> vi, mi -> li.*

Karlo diras al Eva: ***Mi** amas **vin**.*

Petro demandas al Eva: *Ĉu li vere diris, ke **li** amas **vin**? Mi -> li, vin restas.*

Petro demandas al Karlo: *Ĉu vi vere diris, ke **vi** amas **ŝin**? Mi -> vi, vin -> ŝin.*

Petro rakontas al Elizabeto: *Li fakte diris al **ŝi**, ke **li** amas **ŝin**. Mi -> li, vin -> ŝin.*

Karlo diras al Petro pri Eva: ***Mi** amas **ŝin**.*

Petro rakontas al Eva: *Li diris, ke **li** amas **vin**. Mi -> li, ŝin -> vin.*

Karlo diras al Petro pri si mem kaj Eva: ***Ni** geedziĝos.*

Petro demandas al Karlo: *Ĉu vi diris, ke **vi** geedziĝos? Ni -> vi.* (La unua vi estas Karlo. La dua vi estas Karlo kaj Eva.)

Petro rakontas al Elizabeto: *Li diris, ke **ili** geedziĝos. Ni -> ili.*

Foje *ni* inkluzivas la alparolaton, foje ne. Ofte la kunteksto montras la ĝustan signifon, sed je bezono oni uzu pli klaran esprimon.

Karlo diras al Petro pri si mem, Petro kaj Eva: *Ĉu **ni** iru al la urbo? Ni* inkluzivas la alparolaton, kiu estas Petro.

Petro redemandas al Karlo: *Ĉu vi demandis, ĉu **ni** iru al la urbo? Ni* restas kaj ankoraŭ inkluzivas la alparolaton, sed nun la alparolato estas Karlo.

Petro rerakontas al Elizabeto: *Li demandis, ĉu **ni** iru al la urbo. Ni* ankoraŭ restas, sed ne plu inkluzivas la alparolaton, kiu nun estas Elizabeto. Por klareco Petro povus anstataŭe diri ekz.: *Li demandis, ĉu **mi**, **li** kaj **ŝi** iru al la urbo.*

Karlo diras al Petro kaj Eva: *Venu kun **mi** al kinejo.*

Petro rerakontas al Eva kaj Elizabeto: *Li proponis, ke **ni** venu kun **li** al kinejo.* La antaŭe subkomprenata vi fariĝis *ni*. *Ni* inkluzivas unu el la alparolatoj, Evan, sed ne la alian, Elizabeton. Plia klareco eblas per ekz.: *Li proponis **al mi kaj Eva**, ke ni venu kun li al kinejo.*

(En PAG oni skribis, §234, ke oni ĉiam devas ŝanĝi ĉiujn pronomojn de la unua kaj dua personoj, *mi*, *ni*, *vi*, en la trian personon, *li*, *ŝi*, *ĝi*, *ili*. Tio ne estas vera. Foje estus erarego tiel ŝanĝi. Foje oni eĉ devas ŝanĝi en la kontraŭa direkto. Vidu la diversajn ekzemplojn ĉi tie.)

Vortordo

En Esperanto la ĉefa regulo de vortordo estas komprenebleco. Oni metu la vortojn en tia ordo, ke la senco estas klara. La diversaj finaĵoj, precipe N, ebligas grandan liberecon, sed la libereco ne

estas absoluta. En tiu ĉi paragrafo temos ĉefe pri la ordo de frazpartoj.

"Ordo de frazpartoj"

"Antaŭmetado de frazparto"

Multaj E-vortecaj vortetoj staru normale por klareco ĝuste antaŭ tio, al kio ili rilatas, ekz. ankaŭ, eĉ, tre, nur. Ankaŭ ne staru antaŭ tio, kion ĝi neas.

Rolvorteto staru ĉiam antaŭ tio, kies rolon ĝi montras.

Kunliga vorteto (*kaj, aŭ, sed...*) staru antaŭ tio, kion ĝi ligas al io. Kiam kunliga vorteto ligas tutan frazon al alia frazo, ĝi staru antaŭ la tuta ligata frazo. Vidu Kunligaj vortetoj precipe sed.

Ajn staru tuj post tiu tabelvorto, kiun ĝi nuancas.

Legu ankaŭ pri la ordo de rektaj priskriboj de O-vortoj, A-vortoj kaj E-vortoj.

Ordo de frazpartoj

La baza ordo de frazpartoj sekvas la ĉi-postan ordon, kiu tamen ne validas por KI-vortoj, ĉar KI-vorton oni normale ĉiam metas unue en la frazo sendepende de ĝia frazrolo.

subjekto - ĉefverbo - objekto - aliaj frazpartoj

La knabo - sidas.

Subjekto - ĉefverbo.

Ili - sidas - en la sofo.

Subjekto - ĉefverbo - loka komplemento

La hundo - ĉasas - katon.

Subjekto - ĉefverbo - objekto.

Karlo - manĝas - rizon - per manĝbastonetoj.

Subjekto - ĉefverbo - objekto - ila komplemento.

La virino - estas - - arkitekto.

Subjekto - ĉefverbo - perverba priskribo de la subjekto

La ĉielo - fariĝis - - malhela.

Subjekto - ĉefverbo - perverba priskribo de la subjekto

Ĉiuj - opinias - lin - stranga.

Subjekto - ĉefverbo - objekto - perverba priskribo de la objekto.

Se oni uzas alian vortordon, oni ne ŝanĝas la bazan signifon, sed nur kreas diversajn emfazojn

(vidu ankaŭ "Antaŭmetado de frazparto").

En la sofo sidas ili. Atentigo, ke ĝuste ili sidas tie, ne iuj aliaj.

En la sofo ili sidas. Atentigo, ke ili sidas ĝuste en la sofo, ne aliloke.

Ĉasas katon la hundo. Atentigo, ke ĝuste la hundo, ne iu alia, ĉasas katon.

Ĉasas la hundo katon. Atentigo, ke ĝi ĉasas katon, ne ekz. rigardas.

Katon la hundo ĉasas. Atentigo, ke ĝi ĉasas ĝuste katon, ne ekz. raton.

Rizon Karlo manĝas per manĝbastonetoj. Atentigo, kiamaniere Karlo manĝas ĝuste rizon.

Arkitekto la virino estas. Atentigo, ke ŝi estas ĝuste arkitekto.

Stranga ĉiuj opinias lin. Atentigo, ke ili opinias lin ĝuste stranga.

Ĉe perverba priskribo oni tamen ne povas ĉiam tute libere ŝanĝi la vortordon, ĉar perverba priskribo plej ofte ne havas rolmontrilon. Estas do iafoje risiko konfuzi perverban priskribon kun subjekto. Estas ekzemple diferenco inter *leono estas besto* (vero) kaj *besto estas leono* (malvero, ĉar ekzistas ankaŭ aliaj bestoj). En frazo kiel *lernanto fariĝis instruisto* la ordo estas ja tre grava, ĉar *instruisto fariĝis lernanto* estas tute alia afero. En plej multaj realaj frazoj kun perverba priskribo la kunteksto tamen forigas la eblojn de miskomprenoj, eĉ se oni uzas nekutiman vortordon. Sed frazo kiel **instruisto lernanto fariĝas** estas apenaŭ komprenebla, kaj tial evitenda.

Eblas emfazi kaj nuanci ankaŭ alimaniere. Ekzemple per la vorto *ja*, kiu aldonas emfazon. Foje oni povas uzi *prezantan ĉeffrazon plus rilatan subfrazon*. Parole oni povas uzi emfazajn akcentojn.

Antaŭmetado de frazparto

Normala antaŭmetado

Antaŭmetado el subfrazo

Normala antaŭmetado

Frazparton, kiu kutime ne aperas unue en frazo, oni povas emfazi per tio, ke oni ĝin metas ĝuste en tian komencan pozicion.

Terure gajaj ŝajnis al ili iliaj propraj ŝercoj.^(FA2.6) Normala vortordo estus: *Iliaj propraj ŝercoj ŝajnis al ili terure gajaj.*

La sonorilon mi volas kaj devas trovi!^(FA2.89) Normale: *Mi volas kaj devas trovi la sonorilon.*

KI-vortoj

Frazparto, kies ĉefvorto estas KI-vorto, staras normale komence de sia ĉeffrazo aŭ subfrazo. Tia pozicio ne estas do aparte emfaza ĉe KI-vortoj. Antaŭ la KI-vorto povas tamen stari rolvorteto, kiu montras ĝian frazrolon.

Kion vi volas?

*Mi volas tion, **kion** vi volas.*

De kio tio ĉi venas, mia filino?^(FE.17)

*Mi ankaŭ ne scias, **per kio** oni povas klarigi tiun fakton.*^(M.85)

*Ŝi ne sciis, **en kiu** flanko oni devas serĉi butiketon kun manĝeblaĵoj.*^(M.11)

*El la kaldrono, **en kiu** sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo.*^(FE.25)

Principe ankaŭ aliaj vortoj, kiuj kunlaboras kun la KI-vorto, povas stari antaŭ ĝi, sed oni ĝenerale malemas havi antaŭ KI-vorto ion, kio ne estas rolvorteto.

Tuj kiam la suno leviĝis, la cignoj kun Elizo forflugis de la insuleto.^(FA1.108)

Sume kiom mi ŝuldas?^(Rz.34) Oni povus meti *sume* aliloke en la frazo.

Kune kun kiu vi venis? Oni normale forlasus *kune*.

*La virino, **flanke de kiu** staras mia frato, estas mia edzino.* Pli nature estas diri *apud kiu*, aŭ eble ĉe *kies flanko*.

La kunligaj vortetoj *kaj*, *aŭ* kaj *sed* povas senprobleme aperi antaŭ KI-vorto, ĉar tiaj vortetoj ne vere apartenas al la posta frazo, sed nur ligas ĝin al la antaŭa.

*Dum la trarigardado mi trovis diversajn esprimojn, kiuj siatempe ŝajnis al mi bonaj, **sed kiuj** nun al mi ne plaĉas **kaj kiujn** mi volonte ŝanĝus.*^(OV.48)

Vidu ankaŭ "Demandoj kaj respondoj", "Demandaj subfrazoj", kaj "Rilataj subfrazoj".

Antaŭmetado el subfrazo

Iafoje oni povas meti frazparton, kiu vere apartenas al subfrazo, en la komencon de la tuta frazo. Tio kreas tre fortan emfazon pro la malkutimeco de la vortordo.

Tiun laboron mi diris, ke mi faros. = *Mi diris, ke mi faros tiun laboron.* La frazparto *tiun laboron* estas objekto de *faros*, kaj apartenas plene al la *ke*-frazo. Por emfazo ĝi tamen staras komence de la tuta frazo.

En salono Zamenhof mi pensas, ke okazas nun la solena inaŭguro. = *Mi pensas, ke okazas nun en salono Zamenhof la solena inaŭguro.* La loka komplemento ne montras la lokon de la pensado, ĉar ĝi vere apartenas al la subfrazo.

El tio povas elveni, la diablo scias, **kio**.^(Rz.9) En tiu ĉi tre nekutima frazo, ĉio el la subfrazo

demando, krom la demanda vorto *kio*, estas antaŭmetita. Normala vortordo estas: *La diablo scias, kio el tio povas elveni*.

Ofte povas estiĝi konfuzo, al kiu parto de la frazo vere apartenas antaŭmetitaj vortoj. Ofte povas ŝajni, ke ili apartenas al la ĉeffraza verbo, ĉar ili ja staras pli proksime al ĝi. Tial tia ĉi vortordo estas tre malofte uzata (sed vidu ĉi-poste pri KI-vortoj). Se la frazparto, kiun oni volas emfazi, rolas kiel subjekto en sia subfrazo, oni nepre ne povas formovi ĝin, ĉar subjekto devas ĉeesti ĉe sia ĉefverbo. Tute ne eblas do: **Tiu laboro mi pensas, ke estas malfacila.** Oni devas diri: *Mi pensas, ke tiu laboro estas malfacila.*

Pri-solvo

Foje, se la senco permesas, oni povas emfazi frazparton en subfrazo per uzo de antaŭmetita *pri*-komplemento. Tiun frazparton, kiun oni volas emfazi, oni lasas en ĝia loko en la subfrazo en la formo de pronomo aŭ tabelvorto, kaj en la komenco de la tuta frazo oni metas ĝin en la formo de *pri*-komplemento. La emfazata afero aperas do dufoje, unu fojon kiel *pri*-komplemento en la ĉeffrazo, kaj unu fojon pronome en sia vera frazrolo en la subfrazo.

Pri tiu laboro mi diris, ke mi faros ĝin. = *Mi diris, ke mi faros tiun laboron.*

Pri tiu laboro mi pensas, ke ĝi estas malfacila.

Pri talento mi neniam aŭdis, ke vi ian havas.^(M.156) = *Mi neniam aŭdis, ke vi ian talenton havas.*

Antaŭmetado de KI-vorto el subfrazo

Kiam oni faras KI-demandon, oni movas la pridemandatan aferon de sia normala loko al la komenco de la frazo.

Vi volas ion. -> ***Kion*** *vi volas?*

Li nomiĝas Karlo. -> ***Kiel*** *li nomiĝas?*

Se la tuta frazo enhavas en si subfrazon, kaj la pridemandata afero troviĝas en la subfrazo, oni devas movi ĝin al la komenco de la tuta demando, kvankam ĝi ankoraŭ sence apartenas al la subfrazo. Tiaj frazoj povas fariĝi malfacile kompreneblaj.

Vi konsilas, ke ni respondu ion al ĉi tiu popolo. -> ***Kion*** *vi konsilas, ke ni respondu al ĉi tiu popolo?*^(Kr2.10) *Kion* estas objekto de la ĉefverbo *respondu*, kvankam ĝi staras pli proksime al *konsilas*. La frazo sonas tamen sufiĉe nature, ĉar *kion* ankaŭ povus rilati al la ĉeffraza verbo *konsilas*.

Petro diris, ke lia amiko nomiĝas Karlo. -> ***Kiel*** *Petro diris, ke lia amiko nomiĝas?* Estas risko, ke oni pensas, ke *kiel* rilatas al *diris*, kio donus tre strangan signifon. Pli komprenebla alternativo estas: ***Kiel*** *laŭ Petro nomiĝas lia amiko?*

Vi deziras, ke mi agu iel. -> ***Kiel*** *vi deziras, ke mi agu?* Pli normala demando estas: *Kiel mi agu?* Sed tio ne signifas precize la samon.

Vi aŭdis, ke oni vendas ion. -> **Kion** vi aŭdis, ke oni vendas? Pli volonte oni dirus simple: *Kion oni vendas?* Sed tio ne estas precize la sama demando.

Vi volas, ke mi vendu ion al vi. -> **Kion** vi volas, ke mi vendu al vi? Pli simpla (sed ne samsignifa) estas: *Kion mi vendu al vi?*

Oni plene evitu ĉi tiajn frazojn, se la subfrazo mem estas demando, ĉar tia konstruo fariĝas tro komplika.

Ŝi demandis, ĉu mi ŝatas muzikon. -> ***Kion ŝi demandis, ĉu mi ŝatas?*** Oni devas diri nur *kion ŝi demandis?* kvankam tio estas malpli preciza.

Petro demandis, kiam mi iros al la urbo. -> ***Kien Petro demandis, kiam mi iros?*** Eble oni devas kontentiĝi per *kion Petro demandis?*

Vidu ĉi-poste, kiel elturniĝi per *pri*-solvo en tiaj ĉi okazoj.

La sama problemo ekzistas ĉe rilataj (nedemandaj) KI-vortoj. Ankaŭ tiajn KI-vortojn oni metas en la komenco de la subfrazo. Se la rilata KI-vorto vere apartenas al subfrazo de la subfrazo, konfuzo povas estiĝi.

Vi asertis, ke vi vidis homon. -> *La homo, kiun* vi asertis, ke vi vidis, estas jam delonge mortinta. Evitinda frazo, ĉar *kiun* ŝajnas esti objekto de *asertis*, kvankam ĝi vere estas objekto de *vidis*.

Ŝi scius, kio estas kuirita sur ĉiu fajrejo. -> *Ekzistis neniu fajrejo, kie ŝi ne scius, kio estas kuirita.* Evitinda frazo, ĉar *kie* ŝajnas montri la lokon de la sciado, dum ĝi fakte montras la lokon de la kuirado. Vidu Zamenhofan solvon ĉi-poste.

Pri-solvo ĉe KI-vortoj

Ofte oni povas elturniĝi per antaŭmetita *pri*-komplemento (vidu ĉi-antaŭe). Oni lasas la KI-aferon en ĝia loko en la formo de pronomo, kaj uzas *pri*-komplementon kiel demandesprimon aŭ frazenkondukilon.

Ŝi demandis, ĉu mi ŝatas muzikon. -> **Pri kio** ŝi demandis, ĉu mi ŝatas ĝin?

Vi asertis, ke vi vidis homon. -> *La homo, pri kiu* vi asertis, ke vi vidis lin, estas jam delonge mortinta.

Ŝi scius, kio estas kuirita sur ĉiu fajrejo. -> *Ekzistis neniu fajrejo, pri kiu ŝi ne scius, kio estas kuirita sur ĝi.*^(FA2.18)

Ŝajnis al mi, ke mi havas prudenton. -> *Mia prudento, pri kiu* ŝajnis al mi, ke mi ĝin havas, protestas.^(M.34)

Sed *pri*-solvo ne ĉiam funkcias.

Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis domon al Elizabeto. -> ***Elizabeto baldaŭ ekloĝos en la domo, kiun** Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis al ŝi. * La frazo estas tute nekomprenebla, sed *pri*-solvo ne helpas: ***Elizabeto baldaŭ ekloĝos en la domo, pri kiu** Karlo renkontis tiun viron, kiu vendis ĝin al ŝi. * La *pri*-solvo ne funkcias, ĉar *pri kiu* (= *pri la domo*) ĉi tie ne donas sencion.

En tiu ĉi okazo oni povas anstataŭe elturniĝi per kompleta renverso de la origina frazo: **La domon vendis al Elizabeto tiu viro, kiun Karlo renkontis.** -> *Elizabeto baldaŭ ekloĝos en la domo, kiun vendis al ŝi tiu viro, kiun Karlo renkontis.*

Vi deziras, ke aliaj agu kun vi iel. -> **Agu kun aliaj en tia maniero, pri kiu vi deziras, ke aliaj agu kun vi en ĝi.* * La *pri*-solvo estas tro komplika. Efektive *kiel* bone povas rilati ankaŭ al *deziras*, kaj tial simpla kaj rekta KI-frazo bone funkcias: *Agu kun aliaj tiel, kiel vi deziras, ke aliaj agu kun vi.* ^(OV.320)

Ne movu subjekton for de ĝia verbo

Se la KI-afero rolas kiel subjekto, oni ne povas movi ĝin for el la subfrazo. La subjekto de verbo devas ĉeesti en sia frazo.

Karlo diris, ke lia frato edziĝis. -> ***Kiu** Karlo diris, ke edziĝis?* *Diris* ŝajnas havi du subjektojn, dum *edziĝis* ŝajnas tute ne havi subjekton. Uzu la *pri*-solvon: **Pri kiu** Karlo diris, ke li edziĝis?

Vi pensas, ke tiu knabino amas min. -> **Ŝi estas tiu knabino, kiu vi pensas, ke amas min.* * Ĉi tie *pensas* ŝajnas havi du subjektojn (*kiu* kaj *vi*), kaj *amas* ŝajnas havi neniun subjekton. Diru: *Ŝi estas tiu knabino, pri kiu vi pensas, ke ŝi amas min.*

Mi diris, ke Karlo prenis la aŭton. -> **Jen estas Karlo, kiu mi diris, ke prenis la aŭton.* * Diru: *Jen estas Karlo, pri kiu mi diris, ke li prenis la aŭton.*

Disigo en plurajn frazojn

La plej bona maniero esprimi ĉi tiel komplikajn aferojn ofte estas uzado de pluraj memstaraj frazoj. Ekzemple: *Vi asertis, ke vi vidis certan homon, sed tiu homo estas jam delonge mortinta.* -
- *Elizabeto baldaŭ ekloĝos en la domo. Karlo vidis tiun viron, kiu vendis ĝin al ŝi.* -- *Karlo diris, ke iu edziĝis. Kiu estas tiu persono?* -- *Vi pensas, ke iu knabino amas min. Ŝi estas tiu knabino.* --
Jen estas Karlo, kiu prenis la aŭton. Tion mi diris antaŭe.

Propraj nomoj

"Nomspecoj"

"Ne-Esperantigitaj nomoj"

"Esperantigitaj nomoj"

"Nomoj de landoj kaj popoloj"

"Majuskloj ce propraj nomoj"

Nomspecoj

Normalaj propraj nomoj

Normala propra nomo estas O-vorto, kiu per si mem estas propra nomo: *Karlo, Petro, Berlino, Atlantiko, Japanujo, Nilo, Olimpo*. Kelkfoje tia nomo havas A-vorton aŭ alispecan priskribon, kiu estas parto de la nomo: *Nova Zelando, Norda Ameriko, Sankta Petro, la Sankta Biblio, la Nobla Korano, Nilo Blanka, Bulonjo-ĉe-Mar*o (aŭ *Bulonjo ĉe maro*). Ĉe tiaj nomoj oni plej ofte **ne** uzas *la*. Vidu "La ĉe propraj nomoj".

Ordinaraj O-vortoj kiel propraj nomoj

Propra nomo ankaŭ povas esti ordinara O-vorto (kun aŭ sen priskriboj), kiu fariĝis propra nomo de io: *la Suno, la Ruĝa Maro, la Sankta Virgulino, la Eternulo, la Fortuno*. Tia nomo povas ankaŭ esti O-vortece uzata A-vorto: *la Ĉiopova* (= Dio). Ĉe tiaj nomoj oni normale **ja** uzas *la*. Vidu "La ĉe propraj nomoj".

Citaĵaj propraj nomoj

Foje propra nomo ne estas O-vorto, sed alispeca vorto aŭ eĉ tuta frazo: *Amplifiki* (muzikensemblo), *Ajn* (poemaro), *Ĉu vi kuiras ĉine?* (romano). Oni povas nomi ilin citaĵaj propraj nomoj, ĉar ili estas normale traktataj kiel *citaĵoj*. Al tiu ĉi grupo oni ankaŭ povas kalkuli ne-Esperantigitajn nomojn sen O-finaĵo: *Beijing, Shakespeare, Waringhien*.

Multe-nombraj nomoj

Propraj nomoj normale estas unu-nombraj. Kelkaj nomoj, kiuj montras grupon de pluraj aferoj, estas tamen multe-nombraj: *Filipinoj* (insularo), *Andoj* (montaro), *Karolidoj* (familio).

Ĉu Esperantigi?

Propraj nomoj povas reteni sian originan, ne-Esperantan formon, aŭ ili povas esti transskribitaj per Esperantaj literoj, aŭ ili povas esti tute Esperantigitaj kun Esperantaj finaĵoj. Ĉiu metodo havas siajn uzokampojn. Neniu el ili povas esti universale uzata.

Ne-Esperantigitaj nomoj

Ne-Esperantigitaj propraj nomoj estas utilaj en tiaj okazoj, kiam gravas rekono de la origina skriba formo. Tiaj originaj nomformoj povas tamen esti malfacilaj por elparolado, ĉar ne ĉiu homo povas scii la nacilingvan elparolon. Ofte estas do utile iel montri, kiel oni povas elparoli la nomon. Aŭ oni montru la originan elparolon (precize aŭ proksimume), aŭ oni montru Esperantecan elparolon ("Ne-Esperantaj vortoj - elparolo").

Iafoje oni preferas konservi nomon senŝanĝe pro tute specialaj motivoj. Ekzemple la vorton *Allah* por Dio oni nur transskribis per latinaj literoj en la Esperanta traduko de la Korano, ĉar tiu vorto estas konsiderebla kiel memprezento de Dio, kaj tial neŝanĝenda. Aliaj tradukantoj elektus traduki per la vorto *Dio*, ĉar la Araba *Allah* signifas ĝuste "(la) Dio". Tiaj elektoj estas afero de persona opinio kaj ne tuŝas la Esperantan gramatikon.

Ne-Latinaj skriboj

Se la origina nomformo estas skribata per alia alfabeto ol la Latina, oni normale devas transskribi la nomon per Latinaj literoj. Tiam oni povas uzi oficialan (aŭ ofte uzatan) manieron transskribi el la koncerna lingvo, aŭ oni povas transskribi laŭ la Esperanta alfabeto. Oni elektu transskribon taŭgan por la aktuala okazo. Se la eblo elparoli estas tre grava, skribo laŭ la Esperanta alfabeto (aŭ eĉ plena Esperantigo) povas esti preferinda. Se rekono de la skriba formo estas grava, verŝajne ia transskribo laŭ oficiala sistemo estas pli bona.

Finaĵoj

Ne-Esperantigitaj nomoj povas aperi O-vortece sen O-finaĵo. Ili ankaŭ ne devas nepre havi N-finaĵon, eĉ se la frazolo principe postulas tion. Eventualajn rolvortetojn oni tamen ĉiam devas uzi, se la frazo tion postulas.

Zminska meditis momenton.^(M.30) Pola nomo rolas kiel subjekto.

Zamenhof estis la iniciatinto de Esperanto.

*Marta komencis ludi. Ŝi ludis la **Prière d'une vierge.***^(M.27) Franca nomo de muzikpeco rolas kiel objekto, sed ne havas N-finaĵon.

*Ni trinku glason pro la memoro **pri Bartel Thorwaldsen!***^(FA2.112) Dana nomo rolas kiel *pri*-komplemento.

*Li admiras **Zamenhof.*** La nomo *Zamenhof* rolas kiel objekto sen N-finaĵo.

Se la nomo povas akcepti N-finaĵon (se ĝi finiĝas per vokalo), tiam oni ja kompreneble povas aldoni tian finaĵon. Oni ankaŭ povas almeti O-finaĵon al fremda nomo. Se oni uzas O-finaĵon, oni ankaŭ devas uzi N-finaĵon, se la frazo tion postulas. Oni ankaŭ povas antaŭmeti titolon aŭ similan esprimon, kiu povas ricevi N-finaĵon.

*Ĉu vi konas **Anna?*** La nomo *Anna* rolas objekte sen N-finaĵo.

*Ĉu vi konas **Annan?*** Kun N-finaĵo.

*Ĉu vi konas **mian amikinin Anna?*** *Anna* estas identiga priskribo de *mian amikinin*, kaj nepre ne havu N-finaĵon ĉi tie. Vidu "Identiga priskribo".

*Hieraŭ mi vidis **Bill Clinton** en la televido.* La nomo *Bill Clinton* rolas objekte sen Esperantaj finaĵoj.

*Hieraŭ mi vidis **Billon Clinton** en la televido.* La antaŭnomo havas O-finaĵon kaj N-finaĵon. Oni ankaŭ povas skribi *Bill-on* kun dividostreko.

*Hieraŭ mi vidis **prezidanton Bill Clinton** en la televido.*

*Rakontas **Christen Pedersen.** Ĉu vi konas **Christenon Pedersen?***^(FA3.114) Unue la nomo aperas kiel subjekto, sen Esperantaj finaĵoj. Poste ĝi aperas kiel objekto. Tiam Zamenhof aldonis O al la antaŭnomo por povi uzi ankaŭ N-finaĵon.

*Li surĉevale rajdis tra la profunda vala vojo, por veni en **Weimaron** kaj viziti **Molly'n.***^(FA3.143) Oni ankaŭ povus skribi *Weimar* kaj *Molly* sen finaĵoj, sed kun N-finaĵoj la frazrojloj estas ja pli klaraj.

Ofte oni Esperantigas, parte aŭ plene, la antaŭnomon de persono, sed lasas eventualan postan nomon en origina formo. N-finaĵon oni tiam nur metas al la Esperantigita parto. Tio tamen ne estas regulo, nur kutimo: *Christenon Pedersen* (normale ne: *Christenon Pedersenon*).

Kiam fremda nomo estas uzata en frazrolo, kiu bezonas A-finaĵon aŭ E-finaĵon (aŭ eĉ verban finaĵon), oni devas aldoni tian finaĵon.

*La malnova **Wartburga** kastelo ĉiam ankoraŭ staris senŝanĝe alte supre sur sia roka altaĵo.*^(FA3.145)

*Tio estas **Zamenhofu** esprimo.*

Ofte oni povas anstataŭe elturniĝi per rolvorteto: *La malnova kastelo **de Wartburg**...*

Nur originaj formoj

Kiam oni uzas ne-Esperantan nomformon en Esperanto, oni ne uzu formon el ne-origina lingvo. Parolante pri ekz. la Dana ĉefurbo, oni ne uzu **Kopenhagen** (la Germanan formon), nek **Copenhague** (la Francan formon). Uzu la Danan formon *København*, aŭ la Esperantan formon *Kopenhago*. Parolante pri la Ĉina filozofo *Kongzi* oni ne nomu lin **Confucius** (la Latina formo). Uzu la Ĉinan formon *Kongzi*, aŭ la Esperantan formon *Konfuceo*. Sed se oni konas nur neoriginan formon de nomo, kaj ne havas eblon trovi la originan formon aŭ Esperantigitan formon, tiam oni ja nur povas uzi tiun formon, kiun oni konas.

Elparolo

Kiam oni uzas nacilingvan nomon en Esperanta parolo, oni ne elparolu ĝin laŭ la maniero de alia nacia lingvo. Aŭ oni uzu la originan elparolon, almenaŭ proksimume, aŭ oni elparolu Esperantece. Parolante pri ekz. la Angla urbo *Winchester* oni elparolu aŭ Anglece ("*ŭinĉestr*"), aŭ Esperantece ("*vinĉester*"), aŭ oni plene Esperantigu (ekz. *Vinĉestro*^o). Vidu pli detale en "Ne-Esperantaj vortoj - elparolo".

Esperantigitaj nomoj

Kiam oni Esperantigas propran nomon, oni povas fari tion parte aŭ plene. Oni povas ekz. nur transskribi la nomon per Esperantaj literoj konservante laŭeble la originan elparolon. Oni ankaŭ povas transskribi uzante nur tipe Esperantajn kombinojn de literoj kaj sonoj. Aŭ oni povas plene Esperantigi kun nur Esperantaj sonkombinoj kaj kun Esperantaj finaĵoj. Ĉi tie estos klarigoj ĉefe pri plene Esperantigitaj nomoj.

Plene Esperantajn formojn povas elparoli ĉiu, kiu lernis Esperanton. Oni ne bezonas sciojn de aliaj lingvoj. Tiaj nomoj estas ankaŭ senprobleme uzeblaj kun ĉiaj Esperantaj finaĵoj. Plene Esperantigitaj nomoj estas do utilaj en tiaj okazoj, kiam gravas la eblo elparoli la nomon, kaj la eblo uzi ĝin libere en ĉiaj frazoj. Sed se la nomo ne estas tre konata, tiam plene Esperantigita formo ne estas ĉiam rekonebla.

Kutimaj Esperantigoj

Oni kutimas plene Esperantigi ĉiujn nomojn de landoj ("Nomoj de landoj kaj popoloj"), nomojn de monde aŭ Esperante konataj urboj kaj montoj, nomojn de historiaj personoj, kaj nomojn de internaciaj aferoj, ekz. maroj kaj riveroj, kiuj fluas tra pluraj landoj. Uzi ne-Esperantigitajn formojn por tiaj aferoj estas foje preskaŭ eraro, foje nur malrekomendinde.

Moçambique (Afrika lando) -> *Mozambiko*

New York (Usona urbo) -> *Nov-Jorko*

Beijing (ĉefurbo de Ĉinio) -> *Pekino*

Boulogne-sur-Mer (grava urbo por Esperanto) -> *Bulonjo-ĉe-Mar*
Caesar (imperiestro de la Roma regno) -> *Cezaro*
Kongzi (Ĉina filozofo) -> *Konfuceo*

Ofte eĉ ne ekzistas alternativo al la Esperanta formo, ĉar la afero ne apartenas al iu certa lando aŭ lingvo, ekz: *Afriko* (kontinento), *Pacifiko* (oceano), *Gango* (rivero).

Sur kio bazi Esperantigon?

Multaj nomoj havas diversajn formojn en diversaj lingvoj, precipe nomoj de lokoj. Kiam oni kreas Esperantan formon, estas rekomendinde deiri de la plej internacie konata formo, aŭ almenaŭ de formo tre konata internacie. Uzi nur loke konatan formon kiel bazon, ne estas eraro, sed povas esti strange en internacia lingvo.

Ekzemple estas preferinde uzi la formon *Kazablanko*^o por la granda havenurbo en Maroko, ĉar ĝi estas tutmonde konata kiel "Casablanca". Surbaze de la Araba nomo "ad-Dar al-Bayda" oni kreis la alternativan formon **Daralbajdo**^o, kiu estas malrekomendinda, ĉar internacie malpli rekonebla.

Alia ekzemplo estas la lando *Finnlando*. En la tuta mondo ĝi estas konata sub diversaj variantoj de tiu nomo. Nur en Finnlando mem kaj en la najbara lando Estonujo ĝi havas alian nomon. Tiu nomo donis la alternativon **Suomio**, kiu estas tute maltaŭga en internacia lingvo. (Cetere la Finnaj Esperantistoj mem preferas la nomon *Finnlando*.) Simile evitindaj estas **B(h)arato** anstataŭ la pli internacia *Hindujo* (aŭ *Hindio*), kaj **Nipono** anstataŭ la normala *Japanujo* (aŭ *Japanio*).

Tamen ne ekzistas devigaj reguloj, kiel elekti bazon de Esperantigo. En ĉiu okazo oni elturniĝu en oportuna maniero. Ne ekzistas ĝenerala principo, kiu povas decidi en ĉiu okazo.

Se jam ekzistas tradicia Esperanta formo, oni nepre ne provu ŝanĝi ĝin sen tre forta motivo. Ekzemple la ĉefurbo de Pollando nomiĝas en Esperanto dekomence *Varsovio*. Tio eble ne estas la plej internacia formo, sed ŝanĝo al ekz. **Varŝavo**^o estus tute senutila rompo kun la tradicio. La lando *Kimrujo* havas en Esperanto nomon, kiu baziĝas sur tute neinternacia formo, sed oni ne provu ĝin ŝanĝi, ĉar ĝi estas firma parto de la Esperanta tradicio.

Virinaj nomoj

Multaj pensas, ke virinaj nomoj sonas strange kun O-finaĵo pro influo de diversaj lingvoj, en kiuj O estas vira finaĵo, kaj A estas ina. Tial oni ofte uzas virinajn nomojn kun A-finaĵo, kvankam ili estas O-vortoj. Tio estas tute bona, se la nacilingva formo finiĝas per A, ĉar oni povas rigardi la nomon kiel ne-Esperantigitan. Sed uzi Esperantan A-finaĵon en vorto, kiu el ĉiuj vidpunktoj estas O-vorto, estas stranga rompo de la simpla Esperanta gramatiko.

La Fundamento uzas virinajn nomojn kun O-finaĵo. Tion oni rigardu kiel modelon. Sed uzado de A-finaĵoj en virinaj nomoj estas tamen tre disvastiĝinta, kaj pluraj gravaj libroj instruas tion. Tial oni devas tian uzadon almenaŭ toleri, kvankam ĝi estas fremda al Esperanto.

Iuj volas ĉiam uzi la Sufikson IN en Esperantigitaj virinaj nomoj, sed tio normale ne necesas. La Fundamento enhavas interalie la virinajn nomojn *Mario*, *Klaro*, *Sofio* kaj *Anno*, kiuj ne havas sufikson. Sed oni ja povas uzi IN por fari Esperantajn virinajn nomojn. Ekzemple, se nacilingva nomo ekzistas en du variantoj, unu vira kaj unu ina, oni povas uzi IN en la virina formo, sed oni ankaŭ povas fari tute apartan virinan nomon sen sufikso, aŭ oni povas lasi la nomon en origina formo. Jen kelkaj ekzemploj de virinaj nomoj.

Anna -> *Anno*, aŭ ne-Esperantigite *Anna*.

Maria -> *Mario*, aŭ *Mariino* (ĉar ekzistas ankaŭ vira nomo *Mario*), aŭ ne-Esperantigite *Maria*.

Elisabeth -> *Elizabeto*, sed multaj diras *Elizabeta*.

Myriam -> *Miriamo*, sed prefere ne **Miriama**, ĉar en neniuj lingvoj tiu nomo havas finan A.

Yosiko -> *Joŝiko*. Ne **Joŝika**. Kiam jam la nacilingva formo finiĝas per O, estus vere strange ŝanĝi al A.

Nomoj de landoj kaj popoloj

Nomoj de landoj kaj landanoj estas normale ĉiam Esperantigitaj. Bedaŭrinde la uzado estas malunueca. Tie ĉi estas klarigitaj la bazaj principoj por landonomoj. Rekomendoj pri unuopaj landoj troviĝas en "Landoj de la mondo".

Nekunmetitaj landonomoj

Plej multaj landoj havas nekunmetitan nomon sen sufikso. El tia nomo oni ĉiam formas nomon por landano per la sufikso AN.

Kanado (Nord-Ameriko) -> *Kanadano* = loĝanto de Kanado, homo el Kanado k.s.

Burkino (Afriko) -> *Burkinano* = loĝanto de Burkino k.s.

Peruo (Sud-Ameriko) -> *Peruano*

Sudano (Afriko) -> *Sudanano*

Irano (Azio) -> *Iranano*

Pakistano (Azio) -> *Pakistanano*

Usono (Nord-Ameriko) -> *Usonano*

Nov-Zelando (Oceanio) -> *Nov-Zelandano*

Aŭstralio (Oceanio) -> *Aŭstraliano*

Se lando havas plurvortan nomon, ofte estas pli bone uzi la vorton *ano* anstataŭ la sufikso AN.

Sao-Tomeo kaj Principeo (Afriko) -> *ano de Sao-Tomeo kaj Principeo*

Trinidado kaj Tobago (Mez-Ameriko) -> *ano de Trinidado kaj Tobago*

Iafoje oni povas uzi mallongigon de longa nomo, sed oni ne faru proprajn nekompreneblajn mallongigojn.

Unuiĝintaj Arabaj Emirlandoj (Azio)

-> ano de Unuiĝintaj Arabaj Emirlandoj, ano de UAE, UAE-ano

Kunmetitaj nomoj

Kelkaj landoj havas nomon kun sufikso. Tia nomo estas farita el nomo de popolo (gento). La origina landonoma sufikso estas UJ, sed oni ofte uzas anstataŭe la neoficialan sufikson I. Pri tiuj du sufiksoj oni multe diskutis, sed ili estas ambaŭ bone uzablaj. Ambaŭ estas komprenataj de ĉiuj Esperantistoj. Duoblaĵoj kiel ekz. *Francujo* kaj *Francio*, ne estas pli strangaj ol duoblaĵoj kiel *dormejo* kaj *dormoĉambro*, aŭ *policisto* kaj *policano*. Vidu ankaŭ la sufikson UJ kaj la sufikson I. Por kelkaj landoj oni preferas uzi la radikon LAND sufiksece. Oni uzu LAND prefere nur kiam tio donas tre internacian nomformon. Neniam estas eraro uzi UJ aŭ I anstataŭ sufikseca LAND.

Ankaŭ ĉe sufikshavaj landoj oni povas uzi AN por fari nomon de landano, kvankam tio estas malofta.

Francujo aŭ *Francio* (Eŭropo) -> *Francujano* aŭ *Franciano*
Germanujo aŭ *Germanio* (Eŭropo) -> *Germanujano* aŭ *Germaniano*
Japanujo aŭ *Japanio* (Azio) -> *Japanujano* aŭ *Japaniano*
Somalujo aŭ *Somalia* (Afriko) -> *Somalujano* aŭ *Somaliano*
Finnlando (Eŭropo) -> *Finnlandano*
Pollando (Eŭropo) -> *Pollandano*

Ĉe sufikshavaj landoj oni tamen normale uzas la simplan popolnomon. Oni tiam nur forprenas la sufikson (UJ, I aŭ LAND).

Francujo/Francio -> *Franco* = ano de Francujo, ano de la Franca gento
Germanujo/Germanio -> *Germano* = ano de Germanujo, ano de la Germana gento
Japanujo/Japanio -> *Japano*
Somalujo/Somalia -> *Somalo*
Finnlando -> *Finno*

Oni ne aldonu AN al tia popolvorto. Ne diru **Francano**. Tio signifus *ano de Franco* (= ano de homo). Oni aldonu AN nur al landonomo: *Francio* aŭ *Francujo* (landonomoj) -> *Franciano* aŭ *Francujano* (ano de lando), aŭ oni diru simple *Franco*.

Teorie estas diferenco inter ekz. *Germanujano* kaj *Germano*. *Germanujano* estas ano de la lando Germanujo, dum *Germano* estas ano de la Germana gento, sed ordinaro oni ignoras tiun teorian diferencon. Nur kiam oni parolas speciale pri diversaj gentoj, oni bezonas fari tiajn distingojn. Ekzemple *Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas Rusujanoj, kvankam ili ne estas rusoj.*^(FE.37) *Germaniano* kompreneble signifas ekzakte la samon kiel *Germanujano*. (Iuj gramatikistoj preferas diri, ke la I-formoj estas propraj nekunmetitaj radikoj. Por ili ekz. la popolnomo *Germanoj* kaj la landonomo *Germanio* estas faritaj el du malsamaj radikoj, GERMAN kaj GERMANI. En la praktiko la teoria analizo tute ne gravas, ĉar la efektivaj vortoj restas la samaj. *Germanujo* kaj *Germanio* ĉiuokaze estas tute samsignifaj, kaj la loĝantoj nomiĝas *Germanoj*, *Germanujanoj* aŭ *Germanianoj*, ĉu oni rigardas la formon *Germanio* kiel kunmetitan, ĉu kiel nekunmetitan.)

Ĉe kelkaj tre specialaj landonomoj oni ne povas uzi la simplan popolvorton por nomi anojn de

tiu lando. Loĝanton de ekz. *Interna Mongolujo* (parto de Ĉinujo) oni ne povas simple nomi *Mongolo*, ĉar tio kompreniĝas kiel ano de Mongolujo (alia lando). Loĝanton de *Nova Sud-Kimrujo* (parto de Aŭstralio) oni ne povas nomi *Kimro*, ĉar tio estus ano de *Kimrujo* (parto de Britujo). Loĝanton de *Saksujo-Anhalto* (parto de Germanujo) oni ne povas simple nomi *Sakso*, ĉar Saksoj troviĝas ankaŭ en *Saksujo* (alia parto de Germanujo). En tiaj specialaj okazoj oni devas uzi esprimojn kiel *ano de Interna Mongolujo*, *Intern-Mongolujano*, *ano de Nova Sud-Kimrujo*, *Nov-Sud-Kimrujano*, *ano de Saksujo-Anhalto*, *Saksujo-Anhaltano* k.t.p.

Kiel scii, ĉu nomo estas kunmetita?

Se oni renkontas landonomon, kiu finiĝas per "*ujo*", oni ĉiam scias certe, ke ĝi estas kunmetita, kaj oni povas uzi la simplan gentovorton por loĝanto de la lando.

Se oni aŭdas landonomon, kiu finiĝas per "*io*", oni ne povas esti certa, ĉar multaj nekunmetitaj landonomoj (hazarde) finiĝas tiel, kvankam ili ne havas sufikson, ekz. *Aŭstralio*, *Namibio* kaj *Ĉilio*. En tiuj landoj ne loĝas **Aŭstraloj**, **Namiboj** aŭ **Ĉiloj**. Tio signifas ankaŭ, ke oni ne povas ŝanĝi al UJ en tiaj nomoj, ĉar la nomoj ne estas kunmetitaj. "I" estas parto de la radiko en tiuj kaj en multaj aliaj nomoj.

Ankaŭ kiam oni renkontas landonomon, kiu finiĝas per "*lando*", oni ne povas esti certa. Iuj tiaj nomoj tute ne estas kunmetitaj, ekz. *Nederlando* kaj *Islando*. Aliaj ja estas kunmetitaj, sed la unua parto ne estas nomo de popolo, ekz. *Rejnlando*. En tiuj landoj do ne loĝas **Nederoj**, **Isoj** aŭ **Rejnoj** (Rejno estas nomo de rivero). Oni devas paroli pri *Nederlandanoj*, *Islandanoj* kaj *Rejnlandanoj*.

Se oni scias certe, ke nomo estas farita el nomo de gento, oni povas uzi la simplan popolnomon. Sed se oni ne scias, aŭ se oni hezitas, oni povas ĉiam trankvile uzi kunmetaĵon kun la sufikso AN: *Franciano*, *Ĉiniano*, *Italiano*, *Pollandano* k.t.p. Tia uzado neniam estas eraro, kvankam tiaj AN-vortoj ja estas malofte uzataj, kiam ekzistas simpla polvorto.

Multaj problemoj pri landonomoj malaperas, se oni traktas ĉiun nomon, pri kiu oni estas malcerta, kiel nekunmetitan.

"Istanoj"

Ĉe kelkaj nekunmetitaj landonomoj tamen ekzistas simila pli mallonga vorto por landano. En ekz. *Afganistano* (= *Afganujo*) loĝas *Afganoj* (= *Afganistananoj*, *Afganujanoj*). Pluraj tiaj landonomoj finiĝas per "*istan*", kaj la radikfino "*istan*" tial povas ŝajni kiel sufikso. Sed ne ĉiuj "istanoj" havas tian respondan gentovorton. En ekz. *Pakistano* ne loĝas **Pakoj**, sed *Pakistananoj*. Vidu ankaŭ "Neoficialaj sufiksoj".

Arbitra divido

Ekzistas do du grupoj de landonomoj, sensufiksaj kaj sufikshavaj. La divido estas tute arbitra kaj senscienca. Plej multaj landonomoj estas sensufiksaj, sed kelkaj, precipe Eŭropaj kaj Aziaj, estas

faritaj el popolnomo per sufikso. La divido diras absolute nenion pri la landoj aŭ pri la popoloj en la landoj. Ĉu ekzistas aŭ ne ekzistas aparta vorto por grupo de homoj, neniel montras, ĉu tiuj homoj estas unueca gento aŭ ne. En multaj landoj kun sensufiksaj nomoj loĝas pli-malpli unuecaj gentoj, ekz. *Irano*, *Kamboĝo*, *Nederlando*, *Islando* k.a. Estas tute normala afero, ke ekzistas tia arbitra divido en du kategorioj. Oni komparu kun ekz. instrumentoj: *broso*, *aŭto*, *gitaro* (sensufiksaj), *kombilo*, *aviadilo*, *tajpilo* (sufiksaj). Tio estas same arbitra kiel la divido de landonomoj. Same estas pri istoj, uloj kaj multaj aliaj grupoj de vortoj.

Zamenhof kaj aliaj parolis pri distingo inter malnova mondo, kie la landoj apartenas al unu speciala gento, kaj nova mondo, kie ĉiuj gentoj estas egalaj. Tio estis nura teorio, kiu neniam realiĝis en la lingvo.

Komunaj popolnomoj

Kelkaj popolnomoj estas komuna nomo por pluraj gentoj. Ekzemple *Belgoj* ne estas gento en si mem, sed komuna nomo de *Flandroj* kaj *Valonoj*, la du ĉefaj gentoj de Belgujo. *Britoj* estas komuna nomo de *Angloj*, *Kimroj* kaj *Skotoj*, la tri ĉefaj gentoj de Britujo. *Baltoj* estas komuna nomo de la tri malsamaj gentoj *Estonoj*, *Latvoj* kaj *Litovoj*. Homo povas do esti samtempe Belgo kaj Flandro, samtempe Brito kaj Skoto, samtempe Balto kaj Estono k.t.p.

(La radiko BALT estas en Esperanto nomo de homo, ne de maro. *Estonujo*, *Latvujo* kaj *Litovujo* nomiĝas do kune *Baltujo*, *Baltio* aŭ *la Baltaj ŝtatoj/landoj*, ne **Ĉebaltio** aŭ simile. La apuda maro nomiĝas *la Balta Maro*^(FA1.129).)

Diverseca uzo

La multaj variantoj de landonomoj kaŭzas problemojn, sed ĉiuj variantoj estas uzeblaj laŭ la ĉi-antaŭaj principoj. Se ekzemple oni preferas la nekunmetitan landonomon *Koreo*, oni nomu la landanojn *Koreanoj*. Se oni preferas la kunmetitan formon *Koreujo* (aŭ *Koreio*) por la sama lando, oni nomu la loĝantojn *Koreujanoj*, *Koreianoj* aŭ *Koreoj*. Sed oni ne miksu. Oni ne parolu pri **Koreanoj en Koreujo**. La du sistemoj estas egale logikaj. Ĉu oni preferas paroli pri *Koreanoj*, ĉu oni volas nomi ilin *Koreoj*, oni parolas pri la sama popolo.

Pri kelkaj popolvortoj oni havas malsamajn opiniojn, ĉu ili estu uzataj aŭ ne. Multaj ekzemple uzas la popolvorton *Aŭstroj*, dum la Akademio de Esperanto rekomendas paroli nur pri *Aŭstrianoj*. Iuj uzas la vorton *Jugoslavo* kiel komunan nomon por la diversaj gentoj de (la iama) Jugoslavujo, dum aliaj volas paroli nur pri *Jugoslavianoj*. Normale ne multe gravas, kiun uzon oni sekvas. Oni nur ne elpensu novajn variantojn senbezone.

Ĝenerale la diskutoj, eĉ kvereloj, pri landonomoj estas treege troigataj. Temas nur pri vortoj. Nur tio estas grava, ke ne ekzistu tro da variantoj, ĉar tiam la lingvo fariĝas malfacile lernebla.

A-finaĵo

Landonomo kun A-finaĵo signifas "rilata al la lando, tia kiel (en) la lando, rilata al la homoj en la

lando" k.t.p. Oni ankaŭ povas fari A-vortojn el popolnomoj kun AN-sufikso. Tia A-vorto signifas nur "rilata al la popolo, tia kiel la popolo", sed tiaj A-vortoj estas tre maloftaj.

Usono -> *Usona* (ofta vorto) = rilata al Usono aŭ Usonanoj, tia kiel (en) Usono, tia kiel Usonanoj...

Usonano -> *Usonana* (tre malofta vorto) = rilata al Usonanoj, tia kiel Usonanoj...

Peruo -> *Perua* (ofta vorto) = rilata al Peruo aŭ Peruanoj, tia kiel (en) Peruo, tia kiel Peruanoj...

Peruano -> *Peruana* (tre malofta vorto) = rilata al Peruanoj, tia kiel Peruanoj...

Por sufikshavaj landoj oni kutimas uzi A-vorton sen sufikso: *Franca, Japanana, Hinda...* Tiaj vortoj devus teorie signifi nur "rilata al la popolo, tia kiel la popolo". Sed en la praktiko oni uzas ilin ankaŭ por "rilata al la lando, tia kiel (en) la lando". Oni ankaŭ povas uzi A-vortojn el plena sufikshava landonomo, sed tio estas pli malofta.

Francujo

-> *Franca* (ofta vorto) = rilata al Francujo aŭ al Francoj...

-> *Frančuja* (malofta vorto) = rilata al Francujo...

Japanio

-> *Japanana* (ofta vorto) = rilata al Japanio aŭ al Japanoj...

-> *Japania* (malofta vorto) = rilata al Japanio...

Finnlando

-> *Finna* (ofta vorto) = rilata al Finnlando aŭ al Finnoj...

-> *Finnlanda* (malofta vorto) = rilata al Finnlando...

Lingvonomoj

El sensufiksaj landonomoj kaj simplaj popolnomoj oni povas fari nomojn de lingvoj. Oni faras A-vorton kaj aldonas la vorton *lingvo*. Oni preskaŭ ĉiam metas la antaŭ tiaj lingvonomoj. Tre ofte oni ellasas (subkomprenas) la vorton *lingvo*.

Anglo -> *la Angla (lingvo)* = la lingvo de la Angla popolo (kaj multaj aliaj)

Ĉino -> *la Ĉina (lingvo)* = la lingvo de la Ĉina popolo

Arabo -> *la Araba (lingvo)* = la lingvo de la Araboj

Zuluo -> *la Zulua (lingvo)* = la lingvo de la Zuluoj

Nederlando -> *la Nederlanda (lingvo)* = la lingvo de Nederlando

Birmo -> *la Birma (lingvo)* = la lingvo de Birmo

Indonezio -> *la Indonezia (lingvo)* = la lingvo de Indonezio

La franca lingvo videble estis tiu el ŝiaj scioj, de kiu ŝi esperis plej multe.^(M.24)

Mi ne scias la lingvon hispanan.^(FE.34)

Ĉu vi parolas la Anglan (lingvon)?

Mi volas lerni la Ĉinan (lingvon).

El tiaj ĉi lingvonomoj oni povas fari diversajn kunmetitajn vortojn, plej ofte subkomprenante la

elementon *lingvo*, ekz.: *angligi* = "traduki en la Anglan lingvon", *elarabigi* = "traduki el la Araba lingvo", *hispanparolanto* = "parolanto de la Hispana lingvo", *Japanlingva* = "en la Japana lingvo, scianta la Japanan lingvon...".

Oni atentu, ke ekzistas multaj popoloj kaj lingvoj, por kiuj ne ekzistas responde landonomo, ekz. *la Hebrea lingvo* = "la lingvo de la Hebreoj (Judoj)", kiu estas parolata ĉefe en Israelo, *la Persa*, kiun parolas la Persoj, la plej granda gento en Irano (antaŭe oni nomis la landon Persujo), *la Malagasa* nomata laŭ la Malagasoj en Madagaskaro (antaŭe nomita Malagasujo), kaj *la Svahila*, kiu estas parolata en pluraj Afrikaj landoj. (PIV donas la formon *svahilo* por la lingvo, sed nuntempe oni ĝenerale preferas paroli pri *la Svahila lingvo*, kaj sekve *Svahilo* estas popolnomo, kiu signifas "homo, kiu parolas (denaske) la Svahilan". Oni ankaŭ vidas formojn kiel **la Sŭahila**, sed Ŭ ne povas tiel aperi en Esperanta vorto. Vidu "Bazaj elparolaj reguloj".)

Ekzistas ankaŭ lingvoj, kiuj ne havas nomon faritan el landa aŭ popola nomo, sed tute propran nomon kun O-finaĵo, ekz: *Esperanto*, *Sanskrito*, *Latino*, *Urduo*, *Ido*, *Volapuko*, *Lingva-Frankao*^o, *Fanagalo*^o, *Papiamento*^o, *Tok-Pisino*^o. Antaŭ tiaj lingvonomoj oni ne uzu *la* (vidu "La ĉe propraj nomoj").

Oni parolas Esperanton.^(OV.401)

En la lernejo mi studis Latinon, sed ne la Grekan.

Urduo estas tre simila al la Hinda lingvo.

O-vortajn lingvonomojn oni ankaŭ povas uzi kiel A-vortojn + *lingvo* (eventuale subkomprenata). Tiam oni ja uzu *la*: *la Esperanta (lingvo)*, *la Sanskrita (lingvo)*, *la Urdua (lingvo)*, *la Ida (lingvo)*. Sed normale oni uzu la simplan O-formon sen *la*.

Pri *Latino* regas konfuzo. Zamenhof preferis *la latina (lingvo)*, PIV parolas pri *la latino*. Temas fakte pri unika afero, kiu havu propran nomon. Oni do prefere uzu *Latino* (sen *la*).

Ĉiuj planlingvoj havas propran nomon, sed ial oni malemas Esperantigi tiajn nomojn. Oni preferas paroli pri *Solresol*, *Volapük*, *Idiom Neutral*, *Latino sine flexione*, *Novial*, *Occidental*, *Interlingue*, *Interlingua*, *Basic English*, *Interglossa*, *Loglan*, *Bliss* k.t.p. per fremdaj nomoj (nur *Volapuko* kaj *Ido* estas ofte uzataj Esperantaj formoj). Kial oni ne Esperantigu ankaŭ ĉi tiajn nomojn, kiam oni Esperantigas la nomojn de ĉiuj aliaj lingvoj en la mondo? Ekzemple *Solresolo*^o, *Idiomo Neŭtrala*, *Latino sen fleksio*, *Novialo*^o, *Okcidentalo*^o, *Interlingveo*^o, *Interlingvao*^o, *Baza Angla*, *Intergloso*^o, *Loglano*^o, *Bliso*^o k.t.p.

Majuskloj ĉe propraj nomoj

Pri majuskloj (grandaj literoj, ĉefliteroj) kaj minuskloj (malgrandaj literoj) ne ekzistas devigaj reguloj en Esperanto. Majusklado povas helpi al klareco, sed estas cetere sufiĉe malgrava afero.

Oni skribas ĉiujn proprajn nomojn kun komenca majusklo: *Elizabeto*, *Parizo*, *Hinduĵo*, *Nov-Zelando*, *Esperanto*. Tio estas ĝenerala regulo, kiun sekvas ĉiuj, krom eble kelkaj ekstremistoj.

Se nomo konsistas el pluraj vortoj, oni plej ofte majuskligas ĉiun el ili: *Sankta Petro*, *la Nobla Korano*, *Nova Zelando* (pli ofte *Nov-Zelando*).

Se oni faras el propra nomo alian vorton, kiu mem ne estas propra nomo, oni normale konservas la majusklon (ĉar la propranoma parto de la vorto restas propra nomo), sed oni ankaŭ povas minuskligi (ĉar la tuto ne plu estas propra nomo). La kutimoj estas tre diversaj.

*La **Volapükistoj** havis por sia agitado grandajn rimedojn kaj agadis per la plej vasta, pure **Amerika** reklamo, kaj la **Esperantistoj** agadis la tutan tempon preskaŭ tute sen iaj materialaj rimedoj.*^(FK.284) Ameriko estas propra nomo de kontinento. *Volapük* kaj *Esperanto* estas propraj nomoj de lingvoj. La minuskla skribo *esperantisto* estas tamen pli ofta.

*La **Bremena** vaporŝipo "Lloyd" staras en la haveno.*^(FK.202) *Bremeno* estas Germana urbo.

*Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas **Rusujanoj**.*^(FE.37) Pri popolnomoj kiel *germanoj* kaj *francoj* vidu ĉi-poste.

*Luteranoj kaj **Kalvinanoj** estas **kristanoj**.*^(FE.37) Kaj *Kalvinanoj* kaj *kristanoj* devenas de propraj nomoj, sed unu havas majusklon, la alia ne. Eble Zamenhof rigardis la vorton *Kristo* ne kiel nomon, sed kiel titolon. Eble li nur estis senkonsekvenca. Ankaŭ *Luteranoj* devenas de propra nomo, sed ĝi ĉiuokaze havu majusklon ĉi tie, ĉar ĝi staras frazkomence.

*Tiaj formoj [...] estas nek **kontraŭ-Esperantaj**, nek novaj.*^(LR.24) Oni normale ne skribas **kontraŭEsperanta**, sed uzas dividostrekon en tiaj ĉi vortoj, ĉar estas iom strange skribi majusklon tuj post minusklo. Se oni preferas minusklan skribon, oni povas skribi *kontraŭesperanta* aŭ *kontraŭ-esperanta* laŭplaĉe.

*En la **februara** numero ni legis raporton pri nia lando, kaj certe ni ĝojas, ĉar de ĉiam la **brazilaj** kaj **argentinaj esperantistoj** kunagadis por la komuna celo. Februaro estas propra nomo de monato (vidu ĉi-poste). Brazilo kaj Argentino estas landonomoj. Esperanto estas lingvonomo.*

*Partoprenis tri koreoj, tri finnoj, **usonano**, **malajziano**, **makaŭano**, **singapurano**, kaj 12 **tajvananoj**. Usono, Malajzio, Singapuro kaj Tajvano estas nomoj de landoj. Makaŭo (aŭ Makao) estas urbonomo. Pri popolnomoj kiel *koreoj* kaj *finnoj* vidu ĉi-poste.*

Monatoj

Monatonomoj (*Januaro, Februaro, Marto...*, *Muharamo*^o, *Ramadano*...) estas normalaj propraj nomoj. Tradicie, Fundamente kaj Zamenhofe ili estas do skribataj kun komenca majusklo. Nuntempe tamen multaj skribas ilin minuskle, kvankam oni ankoraŭ ĉiam traktas ilin kiel proprajn nomojn (ĉiam sen *la*). Vidu ankaŭ "La ĉe propraj nomoj".

*Januaro estas la unua monato de la jaro, **Aprilo** estas la kvara, **Novembro** estas la dek-unua, **Decembro** estas la dek-dua.*^(FE.12)

Festoj

Nomojn de festoj oni uzas kiel normalajn proprajn nomojn kun komenca majusklo: *Kristnasko, Pasko, Advento, Aŝuro*^o... Vidu ankaŭ "La ĉe propraj nomoj".

*Ho, se estus jam **Kristnasko!***^(FA2.44) En la Universala Vortaro *kristnasko* estas tamen minuskle

skribita. Sed normale ĝi estas uzata propranome sen *la*.

Semajntagoj

La nomoj de la semajntagoj (*lundo, mardo, merkredo...*) ne estas propraj nomoj, kaj estas tial skribataj minuskle. Ili estas tamen ofte uzataj propranomece. Vidu "La ĉe propraj nomoj".

Landoj, popoloj kaj lingvoj

Landonomojn oni ĉiam skribas kun komenca majusklo, ĉar ili estas veraj propraj nomoj (*Nederlando, Usono, Hindujo, Arabio...*).

Popolnomojn faritajn el landonomo (*Nederlandano, Usonano...*) oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar la landonoma parto restas propra nomo. Ankaŭ popolnomojn nekunmetitajn (*Hindo, Arabo...*) oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar kvankam ili ne vere estas propraj nomoj, ili tamen estas tre similaj al propraj nomoj, kaj majuskla skribo povas helpi al klareco. Sed popolnomoj ja ne estas veraj propraj nomoj, kaj tial oni ankaŭ povas ilin ĉiujn skribi kun komenca minusklo (*nederlandano, usonano, hindu, arabo...*).

Lingvonomojn faritajn el popolnomo aŭ landonomo oni povas skribi kun komenca majusklo, ĉar ili devenas de vortoj, kiujn oni povas skribi majuskle (*la Nederlanda, la Islanda, la Hinda, la Araba, paroli Ĉine...*), sed oni ankaŭ povas ilin skribi minuskle (*la nederlanda, la islanda, la hinda, la araba, paroli ĉine...*).

Verajn lingvonomojn (kun O-finaĵo) oni ĉiam skribu majuskle, ĉar ili sendube estas veraj propraj nomoj (*Esperanto, Sanskrito, Volapuko...*). Se ili ne estus propraj nomoj, oni devus preskaŭ ĉiam uzi *la* antaŭ ili, sed tion oni ne faras. Strange iuj tamen skribas ilin minuskle.

Majuskloj en la Fundamento

Iafoje oni legas asertojn, ke tia aŭ alia uzo de majuskloj ĉe popolnomoj k.s. estus "kontraŭ-Fundamenta". La uzo en la Fundamento estas tamen varia, kaj troviĝas ekzemploj de diversspecaj uzoj de majuskloj kaj minuskloj ĉe tiaj ĉi vortoj. Ekzemple majuskla skribo de la popolnomo *Franco* troviĝas en la vortlisto de ekzerco 37 en la Fundamenta Ekzercaro. La Fundamento simple ne instruas ion klaran pri majuskloj ĉe tiaj ĉi vortoj.

Citaĵoj

Kiam vortoj estas citataj, ili povas roli tiel, kiel ili laŭ finaĵoj kaj ordinaraj reguloj normale ne povus roli. Citataj vortoj ofte ne estas uzataj en normala maniero por reprezenti ian signifon. Ili reprezentas nur sin mem. Ĉiaj ajn vortoj, vortetoj, frazoj, frazpartoj aŭ aliaj esprimoj povas aperi kiel citaĵo. Eĉ alilingvaj esprimoj povas tiel aperi.

Citaĵoj ĉiam rolas O-vortece. Ili povas havi tiajn priskribojn, kiajn povas havi O-vorto. Ili povas havi la artikolon *la* aŭ alian difinilon. Ili povas havi rolvorteton, sed ne N-finaĵon (krom se la N-finaĵo mem estas parto de la citaĵo).

Citaĵoj ofte aperas inter citiloj aŭ alimaniere apartigite de la ordinaraĵ vortoj (ekz. per specialaj litertipoj), sed ofte oni ne uzas ian apartigan rimedon.

Ofte oni uzas anoncesprimon (*la vorto...*, *la ideo...*, *la nomo...*) antaŭ citaĵo. Se aperas anoncvorto, ĝi transprenas ĉiujn eventualajn priskribojn, difinilojn kaj rolmontrilojn. La citaĵo mem tiam estas identiga priskribo de la anoncvorto. Oni povus eĉ diri, ke citaĵo ĉiam rilatas al anoncvorto, kiu tamen povas esti subkomprenata.

La "tuj" de sinjoroj estas multe da horoj.^(PE.1282) = **La ideo "tuj"** signifas por sinjoroj multe da horoj.

Inter voli kaj fari estas grandega, grandega paŝo.^(OV.422) = **Inter la ago voli kaj la ago fari...**

Legu la klarigon sub fari. = ...**sub la vorto fari** (en vortaro).

Kontraŭ la uzado de "li" en tiaj okazoj oni nenion povus havi.^(LR.48) Ne temas pri iu viro, sed pri la vorto *li*.

Anstataŭ "la" oni povas ankaŭ diri **"l"**.^(FE.27) = **Anstataŭ la vorto "la"** oni povas ankaŭ diri **la vorton "l"**. La vorto "l" rolas kiel objekto.

Anstataŭ "ci" oni uzas ordinare **"vi"**.^(FE.16) = **Anstataŭ la vorto "ci"**... La citaĵo "vi" rolas kiel objekto sed sen N-finaĵo.

Estu kiel vi volas, se mi nur kunprenos kun mi mian "mi"!^(Rt.114) La citaĵa objekto "mi" ne havas N-finaĵon.

La franco diras pri infano "il", la germano diras "es".^(LR.48) Fremdlingvaj vortoj aperas kiel objektoj, sed ne havas N-finaĵon. Oni povus enŝovi anoncesprimon, kiu tiam havus N-finaĵon: ...**diras pri infano la vorton "il"**...

Mi ne scias, sinjorino, kiel oni skribas bateau. E-a-u aŭ a-u?^(M.50) Franca vorto rolas kiel objekto, sed ne havas N-finaĵon.

"Tabloj" estas O-vorto. O-vorto restas unu-nombra, ĉar *tabloj* estas nur unu vorto. Ĝia J-finaĵo estas nur parto de la citaĵo.

Pli bona estas malgranda "jen prenu" ol granda "morgaŭ venu".^(PE.1954)

"Prenez garde aux enfants!" diris la strigo-patro.^(FA3.37) Franca frazo rolas kiel objekto.

"Bonan tagon!" sonis subite tra la pordo. Citata salutfrazo rolas kiel subjekto. La N-finaĵoj devas resti sendepende de la frazolo.

Signifi

La objekto de la verbo *signifi* estas ofte citaĵo, kiu montras la signifon. Tiam oni normale ne uzu

N-finaĵon.

La Angla vorto "house" signifas "**domo**". = ...signifas **la ideon** "domo". Se oni dirus ...signifas "domon", oni povus kompreni, ke la Angla vorto iel enhavus en si ankaŭ la signifon de la N-finaĵo.

La vorto "estonto" povas signifi nur "**estonta persono**", sed ĝi ne povas signifi "**estonta tempo**" aŭ "**estonta afero**".^(LR.59)

Oni ankaŭ povas uzi N-finaĵon, se konfuzo ne povus estiĝi, sed tio estas nuntempe tre malofta: *Metro de drapo signifus **metron, kiu kuŝis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo***.^(FE.32)

Se la objekto de *signifi* ne mem montras la signifon, sed nur reprezentas ĝin, tiam oni nepre uzu N-finaĵon: *Tiu vorto signifas **ion**, sed mi ne scias, **kion** ĝi signifas. **Kion** signifas "house"? "House" signifas "domo"!* La vortetoj *io* kaj *kio* ne estas mem la signifoj de la preparolitaj vortoj. Ili neniel estas citaĵoj. Sed en la jena frazo *kio* ja estas citaĵo: *La Angla vorto "what" signifas "**kio**".*

Rekta parolo

Citaĵo povas esti frazo, kiun iu diris, pensis aŭ simile. Tiam citaĵon oni nomas rekta parolo.

*La kato diris: "**Ĉu vi povoscias ĝibiĝi, ĉu vi povoscias ŝpini, ĉu vi povoscias aperigi fajrerojn?**"*^(FA2.39)

*"Lasu ĝin trankvila!" diris la patrino, "**ĝi ja al neniu ion faras!**"*^(FA2.36)

Rektan parolon oni povas ofte transformi en subfrazon. Tion oni nomas nerekta parolo: *La kato demandis, ĉu ĝi povoscias ĝibiĝi. La patrino diris, ke ili lasu ĝin trankvila.*

Titoloj de libroj k.s.

Titoloj de libroj, gazetoj k.s. povas esti traktataj kiel citaĵoj. Se la titolo estas alilingva, tio estas eĉ nepra. Iaj Esperantlingvaj titoloj povas esti uzataj kiel ordinaraj vortoj, aliaj devas esti traktataj kiel citaĵoj. Striktaj reguloj ne ekzistas.

*Ĉu vi legis (la libron) **Pan Tadeusz?*** La Pollingva nomo ne povas akcepti N-finaĵon. Oni povas enmeti la anoncvorton *libro*, kiu tiam ricevas la finaĵon.

*Ĉu vi legis la **Parnasan Gvidlibron?*** La Esperantlingva titolo facile akceptas N-finaĵon. Uzi ĝin kiel citaĵon sen N-finaĵo estus strange.

*Ĉu vi legis **Sinjonon Tadeo?** Ĉu vi legis (la libron) **Sinjoro Tadeo?*** La Esperantlingva titolo povas akcepti N-finaĵon, sed tio povas ŝajni stranga. Oni ja ne legis sinjonon, sed libron. Oni povas alternative uzi la titolon kiel citaĵon, eventuale kun anoncvorto.

*Ĉu vi legis "**Ĉu vi kuiras ĉine?**"?* Tiu ĉi Esperantlingva titolo devas esti traktata kiel citaĵo, ĉar ĝi estas tuta frazo.

Nun la ludiloj komencis ludi, jen "Ni ricevas gastojn", jen "Rabistoj kaj urbaj soldatoj", jen "Kaŝiĝo". ^(FA1.99) Nomoj de infanludoj aperas kiel objektoj, sed sen N-finaĵo, ĉar ili estas citaĵoj.

Parto 3

Vortfarado

Vortfaraj principoj

La reguloj kaj principoj de vortfarado estos ĉi tie klarigitaj en maniero speciala por PMEG. Aliaj lernolibroj uzas aliajn manierojn klarigi la samajn aferojn.

La Akademio de Esperanto klarigas la vortfaradon surbaze de teorio pri "tri ĉefaj signifokategorioj" (Aktoj de la Akademio 1963-1967). Ankaŭ PAG uzas tian teorion. La klarigoj en PMEG principe esprimas la samon, sed per aliaj vortoj.

La vortfarado baziĝas sur "Vortelementoj kaj signifoj".

Farante vortojn oni sekvas tri bazajn principojn:

- uzo de vortklasaj finaĵoj
- uzo de precizigaj antaŭelementoj
- vortigo de frazetoj

Legu ankaŭ pri:

- "Streĉitaj formoj"
- "Ŝajnaj kunmetaĵoj"

Krome oni uzas *afiksojn* por fari kunmetaĵojn. Multaj afiksoj sekvas baze la ordinarajn principojn, sed iuj afiksoj sekvas tute proprajn regulojn.

Kunskriboj kiel *membroj-abonantoj*, *nigra-blanka*, *vole-ne-vole*, *pli-malpli* k.s., estas en PMEG rigardataj ne kiel kunmetaĵoj, sed kiel apartaj vortoj. Vidu "Apudmeto".

Vortelementoj kaj signifoj

Ĉiu vortelemento havas per si mem ian signifon, estas simbolo de ia ideo.

Vortklasaj finaĵoj

La vortelementoj O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U estas *vortklasaj finaĵoj*. Ili estas tre gravaj en la vortfarado. Ekzistas ankaŭ la *finaĵo J* kaj la *finaĵo N*. Ili ne estas gravaj en vortfarado.

Vortetoj

Vortetoj estas jam per si mem vortoj: *por, mi, jam, eĉ, tiam, anstataŭ, je, jes* k.a. La signifoj de la diversaj vortetoj estas klarigitaj en ekz. Pronomoj, Rolvortetoj, Tabelvortoj, E-vortecaj vortetoj, O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj kaj Kunligaj vortetoj.

Radikoj

Plej multaj vortelementoj estas radikoj. Ĉiu radiko havas jam per si mem signifon, sed radiko ne povas aperi memstare kiel vorto. Ĝi bezonas vortklasan finaĵon.

Kelkaj radikoj montras **homojn, personojn**, ekz.: AMIK, TAJLOR, INFAN, PATR, SINJOR, VIR...

Aliaj radikoj montras **bestojn**, ekz.: ĈEVAL, AZEN, HUND, BOV, FIŜ, KOK, PORK...

Aliaj estas **kreskaĵoj**, ekz.: ARB, FLOR, ROZ, HERB, ABI, TRITIK...

Iuj radikoj estas **iloj**, ekz.: KRAJON, BROS, FORK, MAŜIN, PINGL, TELEFON...

Multaj radikoj estas nomoj de **agoj**, ekz.: DIR, FAR, LABOR, MOV, VEN, FRAP, LUD...

Aliaj radikoj estas nomoj de **ecoj** aŭ **kvalitoj**, ekz.: BEL, BON, GRAV, RUĜ, VARM, ĜUST, PRET...

Ekzistas multaj diversaj grupoj kaj kategorioj, ne nur la ĉi-antaŭaj. Kelkaj radikoj estas malfacile klaseblaj, iuj havas plurajn signifojn, aliaj havas tre specialan signifon, sed ĉiuj havas ian signifon. (Pri eventuala seksa signifo de radikoj vidu "Seksa signifo de O-vortoj".)

Kiel eltrovi la propran signifon de radiko?

Ofte la propra signifo de radiko estas pli-malpli evidenta per si mem, sed por certeco necesas zorga komparo de la diversaj uzoj de la radiko kun diversaj finaĵoj, en diversaj kunmetoj k.t.p. Decida estas la O-formo de radiko, ĉar la signifo de la O-formo estas ĉiam identa al la signifo de la radiko mem. Por eltrovi la propran signifon de radiko oni do kontrolu la signifon de ĝia O-formo (se tia estas uzata). Multaj radikoj havas pli ol unu signifon. Tiam ankaŭ la O-formo havas plurajn signifojn. Unu diferenco inter radiko kaj O-vorto estas tamen, ke radikoj estas neŭtralaj pri nombro. Vidu "Nombro ĉe radikoj kaj kunmetaĵoj".

La graveco de la radikosignifo

Por ĝuste uzi radikon kun diversaj finaĵoj oni devas koni la propran signifon de la radiko. La gravecon de la radikosignifo bone montras la klasika ekzemplo de la radikoj KOMB kaj BROS.

La du verboj *kombi* kaj *brosi* havas tre similajn signifojn. Ili ambaŭ montras agon, kaj la du agoj estas eĉ tre similaj. Sed se oni ŝanĝas ilin en O-vortojn, ili subite komplete malsimilas.

kombo = la ago kombi

broso = ilo, per kiu oni brosas

La klarigo de tiu ĉi drasta ŝanĝiĝo estas la fakto, ke jam la radikoj havas signifojn. KOMB estas nomo de certa ago, dum BROS estas nomo de certa ilo. Kun O-finaĵo ili estas do nomoj de ago kaj ilo respektive - tre malsimilaj aferoj. Sed kun verba finaĵo ili ambaŭ ricevas agan signifon. KOMB tiam apenaŭ ŝanĝiĝas, ĉar ĝi estas jam aga per si mem. BROS tamen ŝanĝiĝas, kaj montras tiun agon, kiun oni kutime faras per broso.

Se oni deziras O-vorton por tiu ago, kiun oni faras per broso, oni devas fari kunmetaĵon: *broso*-*ad-o*. Same, se oni deziras vorton por tiu ilo, per kiu oni kombas, oni ankaŭ devas fari kunmetaĵon: *komb*-*il-o*.

Oni neniam kreas O-vorton el verbo. La vorto *kombo* ne devenas de la vorto *kombi*. La vorto *broso* ne devenas de la vorto *brosi*. Oni ĉiam deiras de la radiko, kaj aldonas finaĵon. Sed, ĉar la radiko estas signife identa al la O-formo, oni povus ankaŭ diri, ke oni deiras de la O-formo: *kombo* -> *kombi*, *broso* -> *brosi*.

Troviĝas multegaj ĉi tiaj radikparoj, kie la signifo de la verbaj formoj estas similaj, dum la O-formoj estas malsimilaj. La klarigo estas ĉiam, ke la radikosignifoj estas malsamaj. Jen kelkaj ekzemploj: *bati* - *marteli*, *haki* - *pioĉi*, *aŭguri* - *profeti*, *servi* - *sklavi*, *kudri* - *tajlori*, *regi* - *reĝi*, *kaperi* - *pirati*, *viziti* - *gasti*. Same oni povas trovi parojn, kie la A-formoj similas, sed la O-formoj malsimilas, ekz.: *eleganta* - *danda*, *nobla* - *nobela*, *lerta* - *majstra*, *kuraĝa* - *heroa*, *proksima* - *najbara*, *dolĉa* - *miela*. Kontrolu mem la signifon de la respondaj O-formoj en vortaro.

Radikoj en vortaroj

Agaj radikoj estas ofte nomataj **verbaj** aŭ **verbkarakteraj**, ĉar ili plej ofte aperas kun verba finaĵo. Tial agaj radikoj normale aperas en vortaroj en verba formo aŭ en artikolo kun verba kapvorto.

Ecaj radikoj estas ofte nomataj **A-vortaj** aŭ **A-karakteraj**, ĉar ili plej ofte aperas kun A-finaĵo. Tial ecaj radikoj estas normale prezentataj kiel A-vortoj en vortaroj. Ankaŭ radikoj, kiuj plej ofte aperas kun E-finaĵo, estas tradicie nomataj A-karakteraj.

Radikoj nek ecaj, nek agaj estas ofte nomataj **O-vortaj** aŭ **O-karakteraj**. Ili estas normale prezentataj kiel O-vortoj en vortaroj.

Bedaŭrinde multaj vortaristoj ne vere kontrolis la signifon de ĉiuj radikoj. Tial oni foje erare prezentas ekz. agan radikon kiel O-vorton, aŭ aĵan radikon kiel verbon. Ankaŭ la grava vortaro PIV prezentas multajn radikojn nekonsekvence. (Jen ekzemploj: DEMONSTRACI aperas kiel O-vorto, sed DEMONSTR kiel verbo, kvankam *demonstracio* kaj *demonstro* ambaŭ estas agaj kaj preskaŭ samsignifaj. KONKURENC aperas kiel O-vorto, sed KONKUR kiel verbo, kvankam ambaŭ estas agaj. *Flekso*, *kraĉo*, *lumo*, *nutro*, *ŝargo*, *tego* kaj *traduko* neniel estas agoj, sed ili estas tamen ĉiuj prezentataj kiel verboj. *Konkurso*, *krimo*, *prunto*, kaj *tumulto* ĉiuj estas agoj, sed ne estas prezentataj kiel verboj. Tiaj nekonsekvencaĵoj tamen ne gravas, se oni unuavice atentis la O-formojn, kiuj ĉiam klare montras la propran signifon de ĉiu radiko.)

PMEG tamen ne uzas tian ĉi dividon en verbaj, A-vortaj kaj O-vortaj radikoj, sed preferas paroli

pri la propra signifo de radiko.

Mito pri unusignifaj vortelementoj

Multaj pensas, ke vortelementoj havas (aŭ havu) en Esperanto nur po unu signifon. Tiel neniam estis, kaj tiel neniam povus esti. Sufiĉas malfermi vortaron por nuligi tiun ideon.

Ekzistas eĉ homonimoj (samformaj vortelementoj kun komplete senrilataj signifoj). La homonimoj en Esperanto estas malmultaj kompare kun aliaj lingvoj, sed ili ja ekzistas. Ekzemple AKT (parto de teatraĵo, dokumento), ARTIKOL (*la*, skribaĵo en gazeto), DEVIZ (principfrazo, pagilo), KUB (sesflanka objekto, lando), METR (unu de longo, poezia ritmo). Ĉiuj ekzemploj estas oficialaj radikoj. Kompreneble oni evitu enkonduki novajn homonimojn, se ili povus kaŭzi konfuzon, sed tute ne ekzistas ia malpermeso de homonimoj en Esperanto.

Legu ankaŭ pri ŝajnafiksoj.

Vortklasaj finaĵoj

O-finaĵo

A-finaĵo

E-finaĵo

Verbaj finaĵoj

O-finaĵo

La finaĵo O aldonas nenion al la propra signifo de radiko. O-vorto estas simple nomo de la koncerna afero.

amiko, tajloro = nomoj de diversaj homoj

ĉevalo, azeno = nomoj de diversaj bestoj

krajono, broso = nomoj de diversaj iloj

diro, fano = nomoj de diversaj agoj

belo, bono = nomoj de diversaj ecoj

Se radiko havas plurajn signifojn, ankaŭ la O-formo havas plurajn signifojn. Ekzemple KONSTRU estas ago, rezulto de ago, kaj maniero de ago. La vorto *konstruo* havas la samajn tri signifojn.

O-finaĵon oni povas forlasi. Skribe oni tiam uzas apostrofon anstataŭ la O-finaĵo: *amiko* = *amik'* = AMIK, *belo* = *bel'* = BEL, *diro* = *dir'* = DIR. Tio okazas ĉefe en poezio.

Rimarku, ke O-formo de radiko ne devenas de alia formo. *Diro* ne devenas de *diri*. *Belo* ne devenas de *bela*. Oni ĉiam deiras de nuda radiko, kaj aldonas O-finaĵon.

Kvankam O-finaĵo ne aldonas ian signifon, ĝi ja estas grava el gramatika vidpunkto. O montras, kiel oni povas uzi la vorton en frazo, kaj la aldono de O enkondukas la distingon inter unu-nombro kaj multe-nombro.

Participoj kun O-finaĵo sekvas apartajn regulojn.

A-finaĵo

La finaĵo A montras, ke oni priskribas per la koncerna afero.

A = "rilata al la koncerna afero, tia kiel la afero" k.s.

amika = tia kiel amiko, rilata al amiko...

ĉevala = tia kiel ĉevalo, rilata al ĉevalo

dira = rilata al la ago diro, farata per diro...

bela = havanta la econ belo

A-vortoj el ecaj radikoj

Kiam la radiko de A-vorto havas ecan signifon, la A-vorto normale montras econ. Tiaj A-vortoj ne multe varias laŭ la kunteksto.

bona manĝo = "manĝo karakterizata de boneco"

rapida aŭto = "aŭto karakterizata de rapideco"

okazaĵo stranga = "okazaĵo karakterizata de strangeco"

ruĝa domo = "domo kiu havas ruĝon kiel econ (kiel koloron)"

En maloftaj okazoj A-vorto kun eca radiko povas ricevi iom specialan signifon.

stulta demando ~ = "demando farita pro stulteco" - La demando ne estas stulta en normala senco. Ĝi montras stultecon de la demandanto.

laŭta ĉambro = "ĉambro plena je laŭtaj sonoj" - La ĉambro ne estas laŭta en ordinara senco, sed ĝi enhavas laŭtecon.

ruĝa koloro = "koloro kiu estas ruĝo" - Ĝi ne havas ruĝon kiel koloron, sed estas mem la koloro ruĝo. *Ruĝa* ĉi tie ne montras econ, sed identecon.

A-vortoj el ne-ecaj radikoj

Kiam la radiko de A-vorto ne havas ecan signifon, la A-vorto povas montri diversspecajn priskribojn. Ĝenerale la signifo de tia A-vorto multe varias laŭ la kunteksto.

reĝa konduto = "konduto en maniero karakteriza por reĝo, konduto kun la ecoj de reĝo"

reĝa persono = "persono kiu estas reĝo, persono de reĝa familio" k.s.

reĝa palaco = "palaco kiu apartenas al reĝo"

alia loko = "loko kun alia identeco, loko kun alia eco"

alia persono = "persono kun alia identeco, persono kun aliaj ecoj"

Kiam la radiko de A-vorto havas agan signifon, la A-vorto povas havi plej diversajn signifojn, ĝi povas signifi "rilata al la koncerna ago" k.s., sed tia A-vorto ankaŭ povas esti simila al ANTA-formo aŭ INTA-formo).

nutra problemo = "problemo pri nutrado" - *Nutra* montras temon.

nutra manĝaĵo = "manĝaĵo kiu povas nutri, kiu havas nutrajn ecojn, nutranta manĝaĵo"

tima homo = "homo kiu ofte timas, homo karakterizata de timo, timema homo"

tima krio = "krio pro timo"

zorga esploro = "esploro farita kun zorgo" - *Zorga* montras manieron de la esplora ago, aŭ econ de la esploranto.

zorga patrino = "patrino kiu zorgas, zorganta/zorgema patrino"

morta besto = "ne plu vivanta besto, mortinta besto"

morta kondamno = "kondamno al morto"

morta vundo = "vundo kiu povus kaŭzi morton"

Aga radiko sed eca signifo

Normale A-vorto kun aga radiko havas ian signifon laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj, sed iuj tiaj A-vortoj havas specialan ecan signifon.

suspekti = "sen pruvo pensi ke io estas malbona, ke io estas kulpa"

-> *suspekta* = "tia ke ĝi vekas suspekton, suspektinda".

*Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian **suspektan** malklaraĵon.*^(FE.35)

fiksi = "firme senmovigi"

-> *fiksa* = "firme senmova, ĉu pro fiksado, ĉu per si mem"

dubi = "ne esti certa pri io, heziti kredi"

-> *duba* = "tia ke oni dubas pri ĝi"

*En ĉiuj **dubaj** okazoj mi evitas tiujn neprecizajn vortojn.*^(OV.341)

fuŝi = "malbone fari"

-> *fuŝa* = "malbone farita, fuŝita"

falsi = "fari malveran kopion, igi neaŭtentika"

-> *falsa* = "malvera, neaŭtentika, falsita"

kaŝi = "malvidebligi"

-> *kaŝa* = "nevidebla, ĉu per si mem, ĉu pro tio, ke iu kaŝis ĝin"

veki = "interrompi ies dormon"

-> *veka* = "ne (plu) dormanta" (aŭ "tia ke ĝi vekas, rilata al veko")

kompliki = "ĝene malsimpligi"

-> *komplika* = "ĝene malsimpla, ĉu ĉar iu komplikis ĝin, ĉu dekomence malsimpla" (aŭ "tia ke ĝi komplikas, rilata al komplikado")

korekti = "senerarigi"

-> *korekta* = "senerara, ĉu dekomence senerara, ĉu senerarigita" (aŭ "korektanta, rilata al korekto")

Ĝi ne estas sufiĉe korekta. ^(M.75)

Iuj tiaj ĉi A-vortoj similas al pasiva participo: *komplika* ~=*komplikita*, *suspekta* ~=*suspektata*. Ĉe la simplaj A-vortaj formoj la ago de la radiko aŭ ne estas tre interesa, aŭ tute ne okazis, nur la eco estas grava. Foje la eco ekzistas tute per si mem. La respondaj participaj formoj ĉiam montras, ke tia ago ja okazis aŭ okazas.

Falsa kritiko

Kelkaj opinias, ke iuj el tiuj ĉi A-vortoj, precipe *korekta*, estas evitindaj kun eca signifo. Iuj eĉ opinias, ke tia uzo estas eraro. Laŭ ili *veka* nur signifas "vekanta" aŭ "rilata al veko". *Komplika* nur signifas "komplikanta" aŭ "rilata al komplikado". Kaj *korekta* nur signifas "korektanta" aŭ "rilata al korekto". Sed iuj el tiuj A-vortoj neniam estas kritikataj, kvankam ili estas tute similaj.

La ideo, ke temus pri eraro, simple ne havas bazon en la lingvo. Tia ĉi vortfarado estas hejma en Esperanto de la komenco, kaj ekzemploj troviĝas abunde ĉe ĉiuj verkistoj de Zamenhof ĝis hodiaŭ. Eĉ verkoj, kiuj avertas kontraŭ ĉi tia uzo de *korekta*, tamen mem uzas ĝin tiel. Ekzemple PIV plurfoje uzas *korekta* kun eca signifo, kvankam PIV nomas tion "evitinda". (PAG sisteme uzas *korekta* ece, kaj ne avertas kontraŭ tio.) Tio frappe montras la vivantecon de tiaj ĉi A-vortoj. En iaj okazoj la plursignifeco de tia A-vorto ja povus kaŭzi miskomprenon, kaj tiam oni kompreneble revortigu la frazon, sed tio validas por ĉiuj plursignifaj vortoj.

Risko de eraroj

La radikoj de tiuj ĉi A-vortoj estas agaj, sed pro la eca signifo de la A-formoj oni povus pensi, ke la radikoj estas ecaj. Tiam oni riskas erare aldoni IG-sufikson al la simplaj verbaj formoj uzante *kaŝigi* anstataŭ *kaŝi*, *veki* anstataŭ *veki*, *kompliki* anstataŭ *kompliki*, *korekti* anstataŭ *korekti*, k.t.p. Tiaj IG-formoj havas tamen aliajn, tre specialajn signifojn: *kaŝigi* = "igi iun kaŝi ion", *veki* = "igi iun vekigi ion", *kompliki* = "igi iun kompliki ion" k.t.p.

Oni ankaŭ ne pensu, ke la simplaj verbaj formoj havas la signifon "esti tia". *Korekti* ne signifas

"esti senerara", sed "igi senerara". *Kompliki* ne signifas "esti ĝene malsimpla", sed "igi ĝene malsimpla".

E-finaĵo

La uzo de E-finaĵo tre similas al la uzo de A-finaĵo. La elekto inter A kaj E ĉefe dependas de tio, al kio la A-vorto aŭ E-vorto rilatas. Vidu precipe "A-vortoj" kaj "E-vortoj".

E = "rilate al la afero, tiel kiel la afero" k.s.

tajlore = tiel kiel tajloro, rilate al tajloro

krajone = tiel kiel krajono, simile al krajono, per krajono

labore = rilate al laboro, per laboro

blanke = tiel kiel la koloro blanko

E-vortoj el ecaj radikoj

Kiam la radiko de E-vorto havas ecan signifon, la E-vorto normale montras manieron. Tiaj E-vortoj ne multe varias laŭ la kunteksto.

bone manĝi = "manĝi karakterizate de boneco"

veturi rapide = "veturi kun alta rapideco"

strange granda = "granda en stranga maniero"

ruĝe farbita = "farbita per ruĝo"

E-vortoj el ne-ecaj radikoj

Kiam la radiko de E-vorto ne havas ecan signifon, la E-vorto montras diversajn signifojn depende de la radiko kaj depende de la kunteksto.

reĝe konduti = "konduti en maniero karakteriza por reĝo"

reĝe riĉa = "tiel riĉa kiel reĝo, riĉa en reĝa maniero"

loĝi urbe = "loĝi en urbo"

okazi tage = "okazi en tago"

Se la radiko havas agan signifon, la E-formo povas signifi "rilate al la koncerna ago, karakterizate de la ago" k.s. La signifo ofte estas simila al ANTE-formo aŭ INTE-formo.

konduti time = "konduti kun timo, karakterizate de timo, montrante timon, timante"

zorge esplori = "esplori kun zorgo, zorgante, zorgeme"

morte danĝera = "tiel danĝera ke estas risko de morto"

morte malami = "malami ĝis la morto"

Aga radiko sed eca signifo

Ĉe iuj E-vortoj, la signifo estas maniera, kvankam la radiko estas aga. Vidu ĉefe ĉe A-finaĵo pri tiaj vortoj en A-formo.

La blanka figuro [...] tie sidis, direktinte la rigardon fikse al sudo.^(FA3.28) = ...*direktinte la rigardon senmove al sudo.*

Ŝi [...] ekkantetis false ian francan kanton.^(M.29) = ...*kun falsaj tonoj...*

Mi parolas en ĝi (la Franca lingvo) sufiĉe korekte kaj facile.^(M.57) = ...*sufiĉe senerare...*

Verbaj finaĵoj

I = "fari certan agon (aŭ esti en certa stato), kiu proksime rilatas al la signifo de la radiko".

La finaĵo I reprezentas ĉi tie ĉiujn verbajn finaĵojn: I, AS, IS, OS, US kaj U.

Verboj el agaj radikoj

Aga radiko kun verba finaĵo havas ĉiam sian propran signifon.

KUR -> *kuri* = fari la agon "kuro"

KONSTRU -> *konstrui* = fari la agon "konstruo"

Se unu el la signifoj de plursignifa radiko estas ago, tiu ago estas kompreneble la ago de la verba formo. Ekzemple KONSTRU havas plurajn signifojn. Unu el tiuj signifoj estas ago. La verbo *konstrui* havas tial ĝuste tiun agan signifon.

Verboj el ne-agaj radikoj

Verbo farita el ne-aga radiko montras agon, kiu iel estas proksima al la radikosignifo. Ofte estas tute evidente, kiu estas tiu ago, sed foje oni povas heziti. Ĉe multaj ne-agaj radikoj la tradicio jam fiksis, kiun agan signifon ili ricevas kun verba finaĵo, sed iuj radikoj neniam estas uzataj en verba formo, kaj oni ankoraŭ ne decidis, kiun agan signifon ili havu. Farante verbon el tia radiko oni devas do mem trovi taŭgan agon. Se estas eble, oni komparu kun aliaj similaj radikoj. Foje nenia ago vere proksime rilatas al la radiko. Tiam oni eble ne faru verbon el la radiko, ĉar la verbo fariĝus tro malfacile komprenebla.

Se radiko per si mem montras **econ** aŭ **staton**, la verba formo normale signifas "esti tia" aŭ "agi kun tia eco". Vidu ankaŭ "Forlaso de esti".

RAPID -> *rapidi* = agi rapide
AKTIV -> *aktivi* = agi aktive, esti aktiva
PRET -> *preti* = esti preta
KURAGĜ -> *kuraĝi* = esti kuraĝa, agi kuraĝe

Normale ĉi tia verbo ne signifas "iĝi tia" aŭ "igi tia". Ĉe ecaj kaj stataj radikoj oni uzas la sufiksojn IGĜ kaj IG por krei tiajn signifojn.

Se la radiko montras **ilon, aparaton** aŭ simile, la verbo normale signifas "uzi tian ilon en ĝia kutima maniero".

BROS -> *brosi* = uzi broson (en normala maniero)
TAMBUR -> *tamburi* = ludi per tamburo, bati tamburon
FINGR -> *fingri* = tuŝi per fingro
AŬT -> *aŭti* = iri per aŭto

Se la radiko montras **substancon**, la verbo normale signifas "provizi per tia substanco".

AKV -> *akvi* = provizi per akvo, verŝi akvon (sur ion)
OR -> *ori* = kovri per oro
AER -> *aeri* = plenigi per aero

En ĉi tiaj verboj oni foje uzas la sufikson UM, ofte senbezone, aŭ la neoficialan sufikson IZ, ankaŭ senbezone plej ofte.

Se la radiko montras **personon, homon**, la radiko normale signifas "esti kiel tia persono", "agi kiel tia homo".

TAJLOR -> *tajlori* = labori kiel tajloro, kudri kiel tajloro
GAST -> *gasti* = esti gasto (ĉe iu), loĝi kiel gasto
REGĜ -> *reĝi* = regi kiel reĝo, esti reĝo (super io)

Bestaj radikoj kaj multaj **aferaj radikoj** signifas en verba formo "agi kiel tia besto aŭ afero".

HUND -> *hundi* = agi kiel hundo, vivi kiel hundo
SERPENT -> *serpenti* = iri kiel serpento
OND -> *ondi* = fari ondajn movojn

Multaj **diversaj radikoj** ricevas verban signifon, kiu ne estas klarigebla per alia regulo ol la tute ĝenerala, ke ili ricevas verban signifon, kiu iel proksime rilatas al la signifo de la radiko.

FISĜ -> *fiŝi* = provi kapti fiŝojn, fiŝkapti
PAK -> *paki* = krei pakon, kunmeti aferojn en pakon
POŜT -> *poŝti* = transdoni (ekz. leteron) al la poŝto
FIN -> *fini* = meti finon, kaŭzi finon
ORIENT -> *orienti* = decidi la pozicion (de io) rilate al oriento
REGUL -> *reguli* = gvidi la funkciadon de maŝino k.s. laŭ iaj reguloj

Objektaj kaj senobjektaj verboj

Se la radiko mem montras agon, tiu aga signifo estas jam per si mem objekta aŭ senobjekta: SID

= *sido* (senobjekta ago) -> *sidi* (senobjekta verbo), KUR = *kuro* (senobjekta ago) -> *kuri* (senobjekta verbo), PAF = *pafo* (objekta ago) -> *paŝi* (objekta verbo), POSTUL = *postulo* (objekta ago) -> *postuli* (objekta verbo).

Kiam oni elektas verban signifon por ne-aga radiko, tiam oni elektas ankaŭ, ĉu ĝi estu objekta aŭ senobjekta. Nenia regulo decidas pri tio. Legu ankaŭ pri verboj kun kaj sen IG, kaj pri objektaj kaj senobjektaj verboj en "Verboj kaj frazoloj".

Precizigaj antaŭelementoj

Oni ofte kunigas radikojn (kaj vortetojn) kreante kunmetitajn vortojn. La plej ofta speco de vortkunmetaĵo nomiĝas en PMEG **kombino**. Tia vorto konsistas el du partoj: **ĉefelemento**, kiu donas la ĝeneralan signifon de la vorto, kaj **preciziga antaŭelemento**, kiu precizigas la ĝeneralan signifon.

El la ĉefelemento ŜIP oni povas fari ekzemple la jenajn kombinojn (ĉiam kun "neŭtrala" O-finaĵo).

vaporŝipo = speco de ŝipo, nome tiu speco, kiu funkcias per vaporo

balenŝipo = speco de ŝipo, nome ŝipo speciale konstruita por ĉasi balenojn

puŝŝipo = speco de ŝipo, kiu puŝas barĝojn en kanaloj kaj riveroj

aerŝipo = speco de ŝipo, kiu iras en aero anstataŭ akvo

La baza signifo de tiuj ĉi kombinoj estas ĉiam "ŝipo". Per diversaj antaŭelementoj oni distingas diversajn specojn de ŝipoj. La antaŭelementoj estas tre diversecaj. VAPOR montras manieron funkciigi la ŝipospecon, BALEN montras celon por la uzado de la ŝipospeco, PUŜ montras taskon, AER montras lokon.

El la ĉefelemento IR, oni povas krei nomojn de diversaj ir-specoj.

rondiŝipo = tia iro, kiun oni faras runde, en rondo

piediŝipo = iro per piedoj

militiŝipo = iro cele al milito

El la ĉefelemento RUĜ, oni povas krei ekzemple la jenajn specojn de ruĝo.

helruĝo = tia ruĝo, kiu estas pli hela ol normala ruĝo

sangruĝo = tia ruĝo, kiu havas sango

matenruĝo = ruĝo de la ĉielo en la mateno

Partaj kombinoj

Plej ofte antaŭelementoj distingas diversajn specojn. Foje tamen temas ne pri speco, sed pri parto de la ĉefelemento, ekz.: *antaŭbrako* = "tiu parto de brako, kiu troviĝas plej antaŭ la korpo"; *postbrako* = "tiu parto de brako, kiu troviĝas post la antaŭbrako"; *Orient-Eŭropo* = "la orienta parto de Eŭropo".

Kvazaŭ propraj radikoj

Kombino kondukas kiel simpla radiko. Ĝi povas akcepti ĉiun ajn finaĵon: *vaporŝipo*, *vaporŝipa*, *vaporŝipe*, *vaporŝipi*; *rondiro*, *rondira*, *rondire*, *rondiri*; *piediro*, *piedira*, *piedire*, *piediri*; *helruĝo*, *helruĝa*, *helruĝe*, *helruĝi*. Aldonante finaĵon al kombino oni sekvas tute la samajn principojn kiel por simplaj radikoj ("Vortklasaj finaĵoj").

Kombinoj el kombinoj

Oni povas el kombinoj fari novajn kombinojn.

vaporŝipasocio = "asocio, kiu okupiĝas pri vaporŝipoj". Ĉefelemento estas la radiko ASOCI. Preciziga antaŭelemento estas la kombino VAPORŜIP.

vaporŝipasociano = "ano de vaporŝipasocio". Ĉefelemento estas la radiko AN. Antaŭelemento estas la kombino VAPORŜIPASOCI.

ŝarĝvaporŝipo = "vaporŝipo uzata por transporti ŝarĝojn". Ĉefelemento estas la kombino VAPORŜIP. Antaŭelemento estas la radiko ŜARĜ.

Kombino el pluraj radikoj povas teorie esti plursignifa. Neniu gramatika regulo klarigas, ke ekz. *ŝarĝvaporŝipo* estas *ŝarĝ-vaporŝipo* kaj ne *ŝarĝvapor-ŝipo* ("ŝipo, kiu iel rilatas al ŝarĝvapor", sensencaĵo). Oni devas simple mem kompreni, kiu el pluraj teorie eblaj signifoj estas la ĝusta. Konfuzoj nur malofte okazas en la praktiko. Skribe oni je bezono povas uzi dividostrekojn por klareco, kiel en *ŝarĝ-vaporŝipo*. Ĝenerale kombinoj kun pli ol tri aŭ kvar radikoj povas esti tro malfacilaj. Anstataŭ **vaporŝipasocimembrokunvenejo** oni prefere diru ekz. *kunvenejo por membroj de vaporŝipasocio*.

Interligaj finaĵoj

Post preciziga antaŭelemento oni povas meti interligan O-finaĵon por faciligi la elparolon aŭ komprenon de la kombino: *puŝoŝipo*, *aeroŝipo*, *sangoruĝo* k.t.p. En kelkaj vortoj oni emas uzi tian O-finaĵon ne pro ia vera bezono en Esperanto, sed ĉar la antaŭelemento finiĝas per O en aliaj lingvoj. Oni uzas plej ofte ekz. *radioelsendo* anstataŭ la simpla *radielsendo* pro tio, ke la vorto *radio* ĉiam havas finan "o" en aliaj lingvoj. Kompreneble oni povas ellasi O, ĉar en Esperanto ĝi ne estas parto de la radiko, sed nura finaĵo.

Oni ne uzas ligfinaĵon en tiaj kombinoj, kie la antaŭelemento plej nature fariĝas A-vorto, se oni disigas la kombinon. Ekzemple *dikfingro* = "fingrospeco, kiu kutime estas pli dika ol la aliaj fingroj". Apenaŭ eblas la signifon klarigi en natura maniero uzante la vorton *diko*. Tial oni ne diras **dikofingro**, nek **dikafingro**, sed je bezono *dika fingro*. La alternativo al *grandmagazeno* estas *granda magazeno* (ne **grandomagazeno** aŭ **grandamagazeno**), ĉar la signifo estas "magazenspeco aparte granda". Anstataŭ *Nov-Zelando* oni povas diri *Nova Zelando* (ne **Novo-Zelando** aŭ **Nova-Zelando**). Simile estas ĉe agaj vortoj, kie la preciziga antaŭelemento montras econ, kiu rezultas el la ago: *ruĝfarbi* -> *farbi ruĝa*, *farbi tiel ke io fariĝas ruĝa*; *plenŝtopi* -> *ŝtopi plena*; *satmanĝi* -> *manĝi ĝis oni estas sata*. Ankaŭ en tiaj kombinoj oni ne uzas ligfinaĵon. Same en agaj kombinoj, kie la antaŭelemento montras la manieron de la ago, oni kutime ne uzas ligfinaĵon, sed preferas je bezono disigi la kombinon: *laŭtleĝi* -> *legi laŭte*.

Formoj kiel *nigra-blanka* ne estas kombinoj, sed du apartaj vortoj kunskribitaj por speciala nuanco. Vidu "Apudmeto".

Se la antaŭelemento estas vorteto (tia vorto, kiu ne bezonas finaĵon), oni normale ne uzas ligan finaĵon. Je bezono oni tamen povas uzi ligan E-finaĵon: *postsigno* -> *postesigno* (faciligas la elparolon), *postulo* -> *posteulo* (faciligas la komprenon). Tio tamen okazas nur tre malofte.

Aliaj finaĵoj ol E povas aperi post vorteta antaŭelemento nur kiam tio aldonas necesan signifon: *unuaeco* = "la eco esti unua" (*unueco* = "la eco esti kiel unu"), *antaŭeniri* = "iri antaŭen" (*antaŭiri* = "iri antaŭ io"). La ligan EN (E + N) oni uzas foje ankaŭ post radikaj antaŭelementoj: *supreniro*, *ĉieleniro* (aŭ *ĉieliro*), *hejmenvojaĝo* (aŭ *hejmvojaĝo*).

E kiel ligfinaĵo aperas iafoje, kiam la antaŭelemento estas la radiko MULT: *multe-nombro*. La E-vorto *multe* estas ja ofte uzata kvazaŭ ĝi estus O-vorto. Vidu "Kvantaj E-vortoj". Vidu ankaŭ "Apudmeto" pri kunscriboj, kiuj similas al kombinoj.

En kombinoj el aga radiko plus POV, VOL aŭ DEV, oni normale uzas I kiel ligfinaĵon: *pagipova*, *vivivola*, *pagideva*. Estas pli bone klarigi tiajn formojn kiel frazetvortojn. Oni povas ankaŭ uzi O en tiaj vortoj (*pagopova*, *vivovola*, *pagodeva*). Tiam ili estas kombinoj, sed O en tiaj vortoj estas malpli kutima. Oni povus principe ankaŭ uzi ilin tute sen ligfinaĵo (*pagpova*, *vivvola*, *pagdeva*), sed tiajn formojn oni apenaŭ uzas en la praktiko.

Se la ĉefelemento estas sufikso, aŭ se la antaŭelemento estas prefikso, tiam oni ne uzas ligfinaĵon. Vidu "Kio estas afikso?".

En alia speco de kunmetaĵo, frazetvortoj, oni uzas ligfinaĵojn laŭ aliaj reguloj.

Vortetoj en kombinoj

Iuj vortetoj estas ofte uzataj kun finaĵoj. Ankaŭ al tiaj finaĵvortoj oni povas almeti precizigan antaŭelementon.

mil -> *milo* -> *jarmilo* = milo da jaroj, tia milo kiu konsistas el jaroj (vidu ankaŭ miljaro)

jes -> *jeso* -> *kapjeso* = jeso per la kapo (per kapoklino)

ekster -> *ekstero* -> *domekstero* = ekstero de domo

Iafoje oni uzas antaŭelementon antaŭ vorteto sen finaĵo. Tiam la tuta kombino restas vorteto. La antaŭelemento de tia kunmeto estas preskaŭ ĉiam prefikso: *maltro*, *malantaŭ*, *ekde*, *disde*. Tiaj kunmetoj ne ĉiam estas veraj kombinoj. Vidu "Afiksoj". La kunmetoj antaŭhieraŭ kaj postmorgaŭ estas iasence kombinoj, sed havas iom specialajn signifojn.

Iafoje oni uzas ordinaran radikon kiel precizigan antaŭelementon de vorteto sen finaĵo. Tia vortfarado estas tamen tre malofta: *kelkdek*^(M.199), *kelkiom*, *aliiam*, *aliiuj*. Legu pri la afikseca radikoj KELK kaj vidu ankaŭ "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?".

Kunmetado de nombraj vortetoj sekvas specialajn regulojn: *dudek*, *tridek*, *ducent*, *tricent*.

Precizigo de tuta radikvorto

Iafoje preciziga antaŭelemento precizigas jam pretan radikvorton. Ofte tia kunmetaĵo fariĝus sensenca, aŭ ekhavas tute alian signifon, se oni ŝanĝus finaĵon. Tiaj kombinoj estas tamen tre maloftaj.

RAPID -> *rapidi* -> *forrapidi* = moviĝi for rapide

Forrapido, **forrapida** aŭ **forrapide** ne havas sencon. La preciziga antaŭelemento FOR havas sencon nur rilate al la aga signifo de *rapidi*. Se oni forprenas la verban finaĵon, la aga senco malaperas. Oni povas alternative aldoni *for* al la kunmeto RAPID-AD -> *forrapidado*, *forrapidadi*, *forrapidada*, *forrapidade*. Tiam ne estas problemo, ĉar AD ĉiam montras la agan signifon.

GLU -> *glui* -> *alglui* = fiksi al io per gluo

Algluo devus esti speco de gluo, kiu iel estas karakterizata de la ideo *al*, sed tio ne donas sencon. En *alglui* la elemento *al* rilatas al la ago fiksi, sed sen verba finaĵo la ideo "fiksi" malaperas.

VEST -> *vesti* -> *fuŝvesti* = vesti en fuŝa maniero

Fuŝvesto havas alian signifon: "fuŝe malbona vesto". En *fuŝvesti* FUŜ rilatas al la vestado, kiu okazas en fuŝa maniero. En *fuŝvesto* FUŜ rilatas al la vesto, kiu estas fuŝe farita.

ORANĜ -> *oranĝa* -> *heloranĝa* = oranĝkolora en hela maniero

Heloranĝo devus esti speco de oranĝo, iel karakterizata de heleco. Tia oranĝospeco ne ekzistas (sed povus ekzisti). En *heloranĝa* HEL karakterizas la oranĝkoloron. En **heloranĝo** HEL karakterizas la oranĝon.

Tio ĉi estas pli ofta ĉe iaj prefiksoj. Se la prefikso havas sencon nur rilate al la tuta origina vorto, oni ne povas libere ŝanĝi finaĵon: *malgrasa*, *malpara*, *malbutoni*, *ekflori*, *respeguli*, *distrumpeti* k.a.

Vidu "Streĉitaj formoj" pri provoj tamen uzi ĉi tiajn vortojn kun alia finaĵo.

Klarigado de kombinoj

Ofte oni povas klarigi la signifon de kombino per rolvorteto: *aerŝipo* = "ŝipo **por** aero", *lignotablo* = "tablo **el** ligno", *skribtablo* = "tablo **por** skribo", *lumradio* = "radio **de** lumo", *piediro* = "iro **per** piedoj", *ŝlosilo* = "ilo **por** ŝlosi", *pordŝlosilo* = "ŝlosilo **por** pordoj", *arbaropromenado* = "promenado **en/tra** arbaro".

Sed ne ĉiuj kombinoj estas tiel klarigeblaj. Iuj bezonas pli komplikajn klarigojn.

Vaporŝipo = "ŝipo, kiu sin movas per vaporo" ("ŝipo de/per... vaporo" ne donas sencon).

Dikfingro = "fingro de tiu speco, kiu estas kutime pli dika ol la aliaj fingroj" ("fingro de diko"

estas sensencaĵo).

Novluno = "tiu aspekto, kiun la luno havas, kiam ĝi estas nova" ("luno de novo" estas nekomprenebla).

Sovaĝbesto = "tia besto, kiu estas karakterizata de sia sovaĝeco" ("besto de sovaĝo" ne havas sencion).

Iuj kredas, ke kombinoj, kiuj ne estas klarigeblaj per rolvorteto, estas eraraj. Tio estas miskompreno. *Vaporŝipo* estas la ĉefa instruekzemplo de vortkunmetado en la Fundamento de Esperanto, kaj ĝi ne estas tiel klarigebla. Multegaj tradiciaj, Fundamentaj kaj Zamenhofaj vortoj ne estas klarigeblaj per rolvortetoj, sed estas memkompreneble ĝustaj.

Kombinoj ne estas difinoj

En kunmetita vorto povas kaŝiĝi multaj neesprimitaj ideoj. Kombino konsistas el ĉefelemento, kiu donas la bazan signifon, kaj antaŭelemento, kiu montras ian karakterizaĵon, sed kombino ne estas plena difino de la signifo. La efektiva signifo de kombino dependas ne nur de la signifo de ĝiaj partoj, sed ankaŭ de la lingva tradicio.

Terkulturisto estas "tia isto, kiu okupiĝas ĉefe pri terkulturado". Kutime li okupiĝas ankaŭ pri aliaj aferoj, ekzemple bestobredado.

Orfiŝo estas "tia fiŝo, kiu aspektas kvazaŭ ĝi estus el oro". Sed orfiŝo ne vere estas el oro.

Ladskatolo povas teorie esti "skatolo farita el lado" aŭ "skatolo, en kiu oni havas ladon". La tradicio decidis tamen, ke ĝi havas nur la unuan signifon. Ĝi eĉ decidis, ke *ladskatolo* estas ĝuste tia hermetike fermita skatolo el lado, en kiu oni konservas manĝaĵon aŭ trinkaĵon.

Falsirmilo povas teorie signifi "paraŝuto", "bastono" aŭ "balustrado" (kaj eble ankoraŭ ion alian). La tradicio decidis, ke ĝi estas nur paraŝuto. Tamen pro la dubsenceco de *falsirmilo* oni emas pli ofte diri *paraŝuto* nuntempe. Tio povas kaŭzi, ke *falsirmilo* perdos sian limigitan signifon, kaj eksignifos "ia ajn ilo por ŝirmi kontraŭ falo".

Por multaj ideoj ekzistas pluraj teorie same eblaj nomoj. Ofte la tradicio elektis unu, kiun oni normale uzas, dum la aliaj ne aperas. Ekzemple *poŝtmarko* povus same bone nomiĝi *poŝtosigno*, *letermarko*, *afrankmarko* aŭ simile, sed la tradicio elektis ĝuste *poŝtmarko*. (Fakte Zamenhof komence uzis *marko de poŝto*, *poŝta signo*, *signo de poŝto* kaj *poŝta marko* antaŭ ol li fine elektis *poŝtmarko*.)

Kombino aŭ priskribo?

Kiu estas la diferenco inter ekz. *lada skatolo* kaj *ladskatolo*? Ĉu oni diru *sovaĝa besto* aŭ *sovaĝbesto*? Ĉu *dikfingro* aŭ *dika fingro*?

Kiam oni faras kombinon, oni kreas vorton por speciala ideo, por certa speco. Kombino nomas ian ideon, kiu ial estas rigardata kiel aparta, kiu ial bezonas propran vorton. Sed kiam oni uzas rektan priskribon, oni normale nur montras "okazan" aŭ "hazardan" econ.

Lada skatolo estas skatolo de ĉia ajn speco. Tiu skatolo "hazarde" iel rilatas al lado. Kiamaniere ĝi rilatas al lado, povas montri nur la kunteksto. Eble ĝi estas farita el lado, eble ĝi enhavas ladon k.t.p. *Ladskatolo* tamen estas certa skatolspeco. La preciza signifo de *ladskatolo* estas decidita de la lingva tradicio (vidu ĉi-antaŭe).

Sovaĝa besto estas (unuopa) besto, kiu "hazarde" estas sovaĝa. Ĉu tio estas ĝia normala stato, oni ne scias. *Sovaĝbesto* estas certa bestospeco, kiu karakteriziĝas de sia sovaĝeco.

Alta forno estas ia ajn forno, kiu estas alta. *Altforno* estas speciala forno, en kiu oni produktas feron, kaj kies plej grava parto estas tre alta.

Dikfingro estas certa fingrospeco tiel nomata, ĉar ĝi normale estas pli dika ol la aliaj fingroj. *Dika fingro* estas ĉia ajn fingro (dikfingro, montrofingro, mezfingro, ringfingro aŭ etfingro), kiu "hazarde" estas dika. Unuopa dikfingro povas esti ĉu dika, ĉu maldika, sed restas dikfingro.

Preciziga antaŭelemento do montras, kia estas la speco, ne kia estas la individuo. Priskribo montras normale, kia estas la individuo, sed ĝi povas ankaŭ montri, kia estas la speco, laŭ la kunteksto. Tial oni povas uzi ankaŭ priskribojn por nomi specojn. Oni povas diri *dika fingro* anstataŭ *dikfingro*. Oni povas diri *vapora ŝipo* anstataŭ *vaporŝipo*. Eblas diri *sovaĝa besto* anstataŭ *sovaĝbesto*. Sed ne eblas fari male, ĉar ne ĉiu *dika fingro* estas *dikfingro*, ne ĉiu *vapora ŝipo* estas *vaporŝipo*, kaj ne ĉiu *sovaĝa besto* estas *sovaĝbesto*.

Eca radiko kiel antaŭelemento

Estas ofta miskompreno, ke oni ne povus fari kombinojn, en kiuj la antaŭelemento estas eca radiko. Fakte oni regule faradas tiajn vortojn, ekz. *altlernejo*, *altforno*, *dikfingro*, *sekvinbero*, *solinfano*, *sovaĝbesto*, *sanktoleo*, kaj multajn aliajn. Ili estas tute korektaj. Sed oni ne povas simple kunŝovi O-vorton kun A-vorta priskribo, se oni ne celas ion pli specialan. Oni ne diru *belfloro*, se oni simple volas diri *bela floro*. Oni ne diru *bluokulo* se oni simple celas *blua okulo*. Same kiel *balensĉipo* ne estas ĉia ajn *balena ŝipo* (ekz. balensimila ŝipo), ankaŭ *altlernejo* ne estas simple *alta lernejo*, sed certa speciala speco de lernejo, kiun karakterizas alta nivelo. *Dikfingro* ne estas ia ajn dika fingro, sed fingrospeco, kiu estas kutime pli dika ol la aliaj fingroj. *Sekvinbero* ne estas ia ajn seka vinbero, sed vinbero speciale preparita per sekigo.

Ekzemple *belfloro* devas do esti certa florspeco, kiun iel karakterizas beleco. Se ekzistus tia speciala florspeco, ĝi povus nomiĝi *belfloro*. *Bluokulo* devas esti speciala speco de okulo iel karakterizata de bluo. Fakte *bluokulo* povus bone esti nomo de okulo batita tiel, ke ĉirkaŭ ĝi estas blue nigra kontuzo = *bluringa okulo*.

Objekto kiel antaŭelemento

Multaj pensas, ke oni ne povas fari kombinojn, kies ĉefelemento montras agon, kaj kies antaŭelemento montras objekton de tiu ago, ekz.: *leterskribi*, *voĉdoni*, *domkonstrui*. En tiaj kombinoj la antaŭelemento ne estas ordinara objekto, sed montras karakterizaĵon de agospeco. Tiaj kombinoj signife diferencas de la duvortaĵoj *skribi leterojn*, *doni voĉojn* k.t.p. En *skribi leterojn* la objekto montras konkretan objekton de la skribado, dum en *leterskribi* LETER nur karakterizas la specon de skribado. En iuj okazoj simpla unuradika verbo havas ĝuste tian

signifon (*letero, voĉo*), sed ankaŭ la kombinaĵoj estas tute ĝustaj.

Iaj similaj verboj havas signifonuancon de provado: *fiŝkapti* = "provi kapti fiŝojn". Tiajn verbojn oni devas klarigi kiel "frazetvortojn".

Vortigo de frazetoj

Frazeto (ia grupo de kunapartenantaj vortoj) povas kunŝoviĝi en kunmetaĵon per aldono de ia posta elemento. Tio nomiĝas vortigo de frazeto. La rezulto estas **frazetvorto**. En tia vortfarado **ne** validas la principo de preciziga antaŭelemento.

El la origina frazeto oni retenas nur la plej gravajn elementojn. Finaĵoj kaj aliaj malpli gravaj elementoj normale forfalas. Por plifaciligi la elparolon aŭ komprenon oni povas tamen konservi vortklasan finaĵon de la origina frazeto, sed J-finaĵojn kaj N-finaĵojn oni ne konservas.

Vidu tamen ĉi-poste ĉe vortigo de citaĵoj kaj ĉe kunmetoj kun *sin* pri nekutima konservado de ĉiaj finaĵoj.

Vortigo per A-finaĵo aŭ E-finaĵo

Ofte oni vortigas frazparton, kiu havas rolvorteton. Tiaj frazetoj povas roli A-vortece aŭ E-vortece. Estas do logike, ke oni povas ilin transformi en A-vortojn aŭ E-vortojn. La rolvorteto restas, se ĝi estas necesa por la signifo. Alie ĝi povas forfali.

sur tablo -> [*sur tablo*]-A -> *surtabla*

sen fortoj -> [*sen fortoj*]-E -> *senforte*

inter (la) nacioj -> [*inter nacioj*]-A -> *internacia*

dum unu tago -> [*unu tago*]-A -> *unutaga*

en la unua tago -> [*unua tago*]-A -> *unuataga*

kun blanka ĉapelo -> [*blanka ĉapelo*]-A -> *blankĉapela*

kun sia vizaĝo al la tero -> [*vizaĝo al tero*]-E -> *vizaĝaltere*

kun multaj branĉoj -> [*multaj branĉoj*]-A -> *multbranĉa, multabranĉa*
(Nepre ne **multajbranĉa**. J-finaĵoj ĉiam forfalas ene de frazetvortoj.)

sur tiu flanko -> [*tiu flanko*]-E -> *tiuflanke*

sur tiu ĉi flanko -> [*ĉi flanko*]-E -> *ĉi-flanke* (vidu ankaŭ "Aliaj afiksecaj vortetoj" kaj "E-vortecaj vortetoj lokaj" pri tiaj ĉi kunmetoj kun *ĉi*)

en tiu maniero -> [*tiu maniero*]-E -> *tiumaniere*

en tiu ĉi maniero -> [*ĉi maniero*]-E -> *ĉi-maniere*

en tia maniero -> [*tia maniero*]-E -> *tiamaniere*

Foje oni aŭdas formojn kiel **tielmaniere**. Ili estas eraraj. Se oni restarigas la plenan frazeton, oni vidas, ke nur *tiu* aŭ *tia* eblas: *en tiu maniero*, *en tia maniero*, sed ne **en tiel maniero**.

de/dum/en... du monatoj -> [*du monatoj*]-a -> *dumonata* = ekzistanta jam du monatojn (ekz. *dumonata bebo*), ekzistanta nur du monatojn (ekz. *dumonata festivalo*), aperanta ĉiun duan monaton (ekz. *dumonata gazeto*)

en/de... la dua monato -> [*dua monato*]-A -> *duamonata* = rilata al la dua monato

Ankaŭ frazparto kun N-finaĵo povas vortiĝi, se ĝi rolas E-vortece.

Li staris tutan horon apud la fenestro.^(FE.26) -> *Li staris tuthore* (aŭ *tutahore*) *apud la fenestro.*

Ili alvenis pasintan vendredon. -> *Ili alvenis pasintvendrede.*

Okaze oni uzas A-finaĵon aŭ E-finaĵon por vortigi frazeton kun kvanta vorto kaj *da*-esprimo.

kun multe da kosto -> [*multe (da) kosto*]-A -> *multkosta*, *multekosta*

kun multe da branĉoj -> [*multe (da) branĉoj*]-A -> *multbranĉa*, *multebranĉa*

Rimarku, ke *multbranĉa* estas klarigita en du manieroj. Unu maniero (*kun multaj branĉoj*) donas la alternativon *multbranĉa*, la alia maniero (*kun multe da branĉoj*) donas la alternativon *multebranĉa*. La ligfinaĵo dependas de la origina frazeto.

Foje oni ĉi tiel vortigas kompleksan verbon. Tiam la ĉefverba radiko staru en la fino.

povas pagi -> *pagi povas* -> [*pagi povas*]-A -> *pagipova* = tia, ke oni povas pagi

volas scii -> *scii volas* -> [*scii volas*]-A -> *scivola* = tia, ke oni volas scii

povas ĉion (fari) -> *ĉion povas* -> [*ĉion povas*]-A -> *ĉiopova* = tia, ke oni povas ĉion fari (Ne **ĉionpova**. N-finaĵoj forfalas ene de frazenvortoj. Legu tamen ĉi-poste pri vortigo de citaĵoj kaj pri kunmetoj kun prefikseca sin.)

Foje oni ĉi tiel vortigas du vortojn, kiuj kune montras unu ideon.

nigra kaj blanka -> [*nigra (kaj) blanka*]-A -> *nigrablanka* = tia, ke ĝi havas nur la kolorojn nigro kaj blanko

J-finaĵon kaj N-finaĵon oni metas nur fine de tia frazenvorto: *nigrablankaj fotoj*, *nigrablankan foton*, *nigrablankajn fotojn*. Sed ofte oni uzas en tiaj ĉi okazoj anstataŭe kunskribadon: *nigra-blanka*. Tiam oni traktas la du A-vortojn kiel memstarajn vortojn, kaj almetas finaĵojn al ambaŭ vortoj: *nigraj-blankaj fotoj*, *nigran-blankan foton*, *nigrajn-blankajn fotojn*.

Oni ne povas libere ŝanĝi la finaĵon en frazenvortoj, kiuj finiĝas per A-finaĵo aŭ E-finaĵo:

surtablo, **senforto**, **blankĉapelo** k.t.p. ne estas bonaj vortoj. Vidu tamen "Streĉitaj formoj" pri provoj tamen ŝanĝi finaĵon en ĉi tiaj vortoj.

Vortigo per verba finaĵo

Oni ankaŭ povas vortigi frazeton pere de verba finaĵo. En frazetvortigo verba finaĵo reprezentas ian kaŝitan agon. Kion la verba finaĵo reprezentas, oni devas lerni aparte por ĉiu tia vorto.

per laboro -> [*per laboro*]-("akiri")-I -> *perlabori* = akiri per laboro

Ĉi tie la verba finaĵo reprezentas la kaŝitan ideon "akiri". *Perlabori* neniel devenas de la verbo *labori*, sed de la frazeto *per laboro*. En *labori* la aga signifo estas simple LABOR. En *perlabori* la ago estas "akiri".

fiŝojn kapti -> [*fiŝojn kapti*]-("provi")-I -> *fiŝkapti* = provi kapti fiŝojn, fiŝi

La verba finaĵo reprezentas la ideon "provi". Efektive oni povas longe fiŝkapti sen kapti eĉ unu fiŝon. Ankaŭ la simpla verbo *fiŝi* havas tian signifon. *Fiŝkapti* diferencas de ekz. *leterskribi kaj voĉdoni*, kiuj estas kombinoj sen kaŝita ago. Vidu "Precizigaj antaŭelementoj".

Vortigo per O-finaĵo

Oni povas ankaŭ vortigi frazeton pere de O-finaĵo. O-finaĵo reprezentas en frazetvortoj ian kaŝitan ideon. Precize kion la O-finaĵo reprezentas, oni devas lerni aparte por ĉiu tia vorto. En ordinara O-vorto la O-finaĵo nenion signifas. Ordinara O-vorto havas simple la signifon de sia radikoj. Vidu "Vortfarado - O-finaĵo". En frazetvortigo tamen la O-finaĵo ĉiam reprezentas ian kaŝitan signifon.

tri anguloj -> [*tri anguloj*]-("figuro")-O -> *triangulo* = figuro kun tri anguloj

sub tegmento -> [*sub tegmento*]-("ĉambro/loko")-O -> *subtegmento* = ĉambro aŭ loko sub la tegmento (ne eblus diri **subtegmentejo**, ĉar tio, kio aperas antaŭ la sufikso EJ, devas montri ion, kio troviĝas aŭ okazas en la ejo, laŭ speciala regulo por la sufikso [EJ](#))

ĉirkaŭ kolo -> [*ĉirkaŭ kolo*]-("ĉeno")-O -> *ĉirkaŭkolo* = kolĉeno

sur vangon -> [*sur vangon*]-("frapo")-O -> *survango* = frapo sur vangon

per fortoj -> [*per fortoj*]-("trudo")-O -> *perforto* = trudado de la propra volo per fortoj

unu tago kaj unu nokto -> [*unu tago (kaj) unu nokto*]-("periodo")-O -> *tagnokto* = 24-hora periodo, diurno

kontraŭ veneno -> [*kontraŭ veneno*]-("rimedo")-O -> *kontraŭveneno* = rimedo kontraŭ veneno, antidoto

la pli multaj -> [*pli multaj*]-("grupo")-O -> *plimulto* = grupo, kiu estas pli multnombra (ol alia)

oni diras -> [*oni diras*]-("afero")-O -> *onidiro* = io, kion "oni" diras, famo, klaĉo

mil jaroj -> [*mil jaroj*]-("periodo")-O -> *miljaro* = periodo de mil jaroj

Apud la kombino **jarmilo** ekzistas do ankaŭ la frazetvorto *miljaro*. Ili havas precize la saman signifon. Oni multe diskutis, kiu estas la ĝusta el tiuj du vortoj. Fakte ambaŭ estas ĝustaj. Ili nur estas konstruitaj laŭ du malsamaj principoj, sed ambaŭ principoj estas korekta Esperanta vortfarado. Kombinoj estas tamen ĝenerale pli oftaj kaj pli bazaj, kaj tial fine la kombino *jarmilo* fariĝis pli populara. Sed *miljaro* estas tute bona alternativo, kiu eĉ troviĝas en la Fundamento: *Mil jaroj (aŭ milo da jaroj) faras **miljaron***.^(FE.14)

Prefikseca uzo de DUON, KVARON k.t.p. povas esti klarigita kiel frazetvortigo per O: [*duono de horo*]-("periodo")-O -> *duonhoro*. Eblas krei ordinarajn kombinojn anstataŭe, ekz.: *horkvarono* (= "kvarono de horo"): *Pasis certe **horkvarono**, antaŭ ol la floreto povis denove rekonsciiĝi*.^(FA1.95) Formoj kiel *horkvarono* estas tamen ekstreme maloftaj.

Finaĵoj post vortetoj

Aldono de finaĵo post vorteto ofte povas esti rigardata kiel frazetvortigo. Vorteto povas ja aperi senfinaĵe en frazo, kaj estas do kiel tuta frazeto en si mem.

hodiaŭ -> *hodiaŭa* = okazanta hodiaŭ, apartena al hodiaŭ, tia kiel hodiaŭ...

tuj -> *tuje* = tiel kiel tuj, en tuja maniero...

anstataŭ -> *anstataŭi* = esti anstataŭ io, roli anstataŭ iu

Ankaŭ en tiaj ĉi frazetvortoj finaĵo povas reprezenti kaŝitan ideon.

tro -> [*tro*]-("kvanto")-O -> *troo* = kvanto, kiu estas tro granda

hodiaŭ -> [*hodiaŭ*]-("tago")-O -> *hodiaŭo* = hodiaŭa tago

kaŭzo, kial io okazis/estas... -> [*kial*]-("kaŭzo")-O -> *kialo* = motivo, kaŭzo

loko, kie io estas -> [*kie*]-("loko")-O -> *kiedo* = troviĝloko

En "Rolvortetoj", "E-vortecaj vortetoj" kaj "O-vortecaj kaj A-vortecaj vortetoj" troviĝas multaj ekzemploj de frazetvortigo per vortetoj.

Frazetvortigoj kiel antaŭelementoj en kombinoj

Oni ankaŭ uzas "vortigitajn" frazetojn kiel antaŭelementojn de kombinoj. Plej ofte la ĉefelemento estas sufikso.

la sama ideo -> [*sama ideo*]-AN-O -> *samideano* = speco de ano, nome ano de la sama ideo

surda kaj muta -> [*surda (kaj) muta*]-UL-O -> *surdamutulo* = speco de ulo, nome ulo, kiu estas kaj surda kaj muta

altaj montoj -> [*altaj montoj*]-AR-O -> *altmontaro* = aro de altaj montoj

sub (la) maro -> [*sub maro*]-ŜIP-O -> *submarŝipo* = ŝipo, kiu povas iri sub la mara supraĵo

en liton -> [*en liton*]-IG-I -> *enlitigi* = "igi en liton", meti iun en liton

volas scii -> *scii volas* -> [*scii volas*]-EM-A -> *scivolema* = tia, ke oni emas voli scii

arte fari -> [*arte fari*]-IT-A -> *artefarita*^(FA2.65) = kreita per arto, malnatura

Artefarita ne devenas de **artefari**. Tia verbo ja eĉ ne ekzistas. Se ĝi ekzistus, ĝi estus kombino, kaj en tiaj kombinoj oni ne uzas interligan E-finaĵon (vidu "Precizigaj antaŭelementoj").

Artefarita devenas de la duvortaĵo *arte fari*. Ĉefelemento estas IT. Preciziga antaŭelemento estas *arte fari*. Similaj vortoj estas la Zamenhofaj *desegnekovrita*^(M.97) (de *desegne kovri*), *larmelacigita*^(M.16) (de *larne lacigi*) kaj *plejamato*^(FA2.105) (de *plej ami*).

Dusignifaj formoj

Iafoje apud frazetvorto, kiu komenciĝas per rolvorteto, ekzistas samforma kombino kun tute alia signifo. Ĉi tia kolizio okazas normale nur kiam temas pri A-vorto aŭ E-vorto: *antaŭĝardena* (frazetvorto) = "tia, ke ĝi troviĝas antaŭ ĝardeno", *antaŭĝardena* (kombino) = "rilata al antaŭĝardeno (tia ĝardeno, kiu troviĝas antaŭ io)". *Antaŭpage* (frazetvorto) = "antaŭ pago", *antaŭpage* (kombino) = "per antaŭpago". *Suboficira* (frazetvorto) = "sub oficiro", *suboficira* (kombino) = "rilata al suboficiro(j)". Legu ankaŭ pri ĉi tia uzado de rolvortetoj en frazetvortoj kaj kombinoj.

Vortigo de citaĵoj

Malpli ofta kaj pli ekstrema formo de frazetovortigo estas vortigo de citaĵoj. En tiaj frazetvortoj oni faras vorton el tuta eldiro (efektiva aŭ imaga). En tiaj frazetvortoj oni konservas ĉiam la plenajn vortojn de la origina citaĵo kune kun ĉiuj finaĵoj.

"*Vivu!*" -> ["*vivu!*"]-("krii")-I -> *vivui* = krii "*vivu!*", saluti iun per la krio "*vivu!*"

Rimarku, ke la U-finaĵo restas. Ordinaraĵoj ne povas havi du vortklasajn finaĵojn unu post la alia. Sed *vivui* ne estas ordinara verbo. Ĝi estas vortigo de citaĵo, kaj la U-finaĵo estas nepre necesa por la signifo. Oni ankaŭ povas formi *vivuo* (salutkrio per "*vivu!*"), *vivua* (rilata al vivu-kriado), k.t.p.

"*Ne forgesu min!*" -> [*ne forgesu min*]-("floro")-O -> *neforgesumino* = la florspeco miozoto (la nomon kaŭzis la blua koloro de la miozotoj, kiu estas simbolo de ama fideleco)

"*Kiel vi fartas?*" -> [*kiel vi fartas*]-UL-O -> *kiel-vi-fartas-ulo* = tia Esperantisto, kiu neniam lernis diri pli ol "*kiel vi fartas?*" (eterna komencanto)

Streĉitaj formoj

Streĉitaj formoj estas kunmetaĵoj, al kiuj oni donas signifon, kiu principe ne devus esti ebla, ĉar mankas la plej grava elemento. Oni streĉis la eblojn de vortfarado.

Frazetvortigoj per O-finaĵo kaj I-finaĵo estas la ĉefaj ekzemploj de streĉita vortfarado. Oni devas

normale lerni ilin aparte: *triangulo, subtegmento, survango, perforto, perlabori, vivui*.

Foje preciziga antaŭelemento rilatas al tuta vorto kun finaĵo, kaj povas esti neeble ŝanĝi finaĵon. Vidu "Precizigaj antaŭelementoj". Tio okazas ofte kiam la antaŭelemento estas prefikso. Foje oni provas tamen ŝanĝi finaĵon.

FORM -> *formi* -> *reformi* -> *reformo* = la ago reformi

Nenio en la vorto *reformo* esprimas agon. Principe *reformo* devus esti speco de formo iel karakterizata de RE, sed tio ne havas sencon. La prefikso RE estas tamen ĉiam uzata nur antaŭ agaj vortoj, kaj tial la vorto malgraŭ ĉio kompreniĝas age.

FLOR -> *flori* -> *ekflori* -> *ekfloro* = ekflorado

Ekfloro devus esti "speco de floro karakterizata de EK", sed tio ne havas sencon. *Ekfloro* fariĝas komprenebla kun aga signifo, ĉar la ĉeesto de la prefikso EK, kiu nur havas senon rilate al ago, montras, ke *ekfloro* devas, malgraŭ ĉio, esti aga vorto.

Iafoje oni kreas strangajn kunmetitajn O-vortojn aldonante al jam ekzistanta O-vorto gravan signifon, kiun oni tamen tute ne esprimas. Oni povus diri, ke temas pri frazetvortigo per O-finaĵo.

piedpilko = speco de pilko -> [*piedpilko*]-("ludo")-O
-> *piedpilko* = ludo per piedpilko, futbalo

Piedpilko estas normale speco de pilko. Tamen oni ofte uzas tiun vorton ankaŭ por nomi ludon per piedpilko. Nenio tamen montras agon en la vorto *piedpilko*, kaj nenio iel komprenigas (krom la kunteksto), ke temas pri ago. Estas tre strange nomi kaj la pilkon kaj la ludon per la sama vorto. Tio estas kvazaŭ oni dirus *martelo* por *martelado* aŭ *viro* por *vireco*. Prefere oni nomu la ludon *piedpilkado*, aŭ *futbalo*. Simile estas pri *manpilkado*, *bazpilkado*, *akvopilkado*, *korbopilkado*, *flugpilkado* k.a. (Oni kritikis la vorton *futbalo* kiel tro naturalisman, sed fakte *piedpilko* por la ludo estas multe pli naturalisma. Oni simple senpense kopiis nelogikan uzon de nacilingva vorto. *Piedpilkado* tamen estas vere skemisma kaj Esperanteca vorto. Verŝajne kaj *futbalo* kaj *piedpilkado* estas bezonataj, ĉar ekzistas multaj specoj de piedpilkado. *Futbalo* estu prefere nur unu el tiuj specoj.)

Foje streĉitaj formoj estas bonaj kaj akcepteblaj, precipe se ili estas tradiciaj kaj sufiĉe facile kompreneblaj, sed oni ne kreu novajn streĉitajn formojn sen grava motivo.

Ŝajnaj kunmetaĵoj

Multaj vortoj aspektas kvazaŭ ili estus kunmetitaj, kvankam ili ne estas. *Kolego* (samprofesiano) povus esti miskomprenata kiel *kol-ego* (longa kolo), *okulo* (vidorgano) povus esti miskomprenata kiel *ok-ulo* (persono karakterizata de la nombro 8), *lumbriko* (speco de vermo) kiel *lum-briko* (briko el lumo), *haringo* (speco de fiŝo) kiel *har-ingo* (ingo de haroj). Aliaj ekzemploj estas *kol-oro*, *vesp-ero*, *voj-aĝo*, *maŝ-ino*, *mis-ilo*... Kiam vorto ŝajnas enhavi afikson, oni parolas pri "ŝajnafikso". Efektive ekzistas tre multe da tiaj vortoj. Ili estas bona materialo por vortludoj kaj ŝercoj, sed ili ankaŭ povas kaŭzi problemojn, precipe por komencantoj.

Ofte oni provis eviti ŝajnafiksojn. Ekz la vorto *planedo* havas "d", kvankam plej multaj lingvoj

havas "t" en tiu vorto, por eviti konfuzon kun *planeto* (kun ET-sufikso) = "malgranda plano". La vorto *ripeti* komenciĝas per "ri", kvankam multaj lingvoj havas "re" en tiu vorto. Se la vorto estus **repeti** oni povus miskompreni ĝin kiel *re-peti* (peti denove) kun la prefikso RE. Multaj (sed ne ĉiuj) vortoj, kiuj internacie finiĝas per "ul" havas en Esperanto "ol", por eviti konfuzon kun la sufikso UL. Multaj (sed ne ĉiuj) vortoj, kiuj internacie havas la finon "in", havas en Esperanto la finon "en" por eviti konfuzon kun IN-sufikso. Por kelkaj vortoj ekzistas duoblaj formoj. *Kasedo* kaj *kaseto* havas ekzakte la saman signifon. *Kaseto* povus teorie esti miskomprenata kiel *kas-eto* (malgranda privata kaso) kun la sufikso ET. Tre multaj vortoj tamen retenas radikofinon aŭ radikokomencon, kiu povas ŝajni kiel afikso aŭ radiko. Jam Zamenhof enkondukis multegajn vortojn kun tia ŝajnafikso. Ekzistas ekz. en PIV pli ol 150 radikoj kun ŝajna ET-sufikso. El tiuj pli ol 50 estas oficialaj.

Oni ofte aŭdas kritikon kontraŭ unuopaj vortoj, ke ili estas eraraj, ĉar ili enhavas ŝajnafikson (aŭ alian ŝajnelementon). Tia kritiko povas esti prava, se la aktuala vorto efektive povus kaŭzi konfuzon, sed neniel ekzistas ia regulo, ke vortoj ne rajtas enhavi ŝajnafikson en Esperanto. Se miskompreno ne povus estiĝi, tia kritiko estas do malprava.

Eksafiksoj

Speciala tipo de ŝajnafiksoj ekzistas en vortoj, kiuj en sia origina formo, en alia lingvo, estis kunmetitaj, sed kiujn Esperanto pruntis kiel unu radikon. Kiam pluraj tiaj Esperantaj radikoj havas similan radikofinon aŭ radikokomencon (kiu do estis afikso en la origina lingvo), tio povas ŝajni kiel vera Esperanta afikso. Tiaj ŝajnafiksoj oni povas nomi **eksafikso** (ekssufikso, eksprefikso). Ifoje oni provas uzi tiajn eksafiksojn ankaŭ en pure Esperantaj vortoj. Ekzemple laŭ nekunmetitaj vortoj kiel *psikologio*, *sociologio*, *metodologio* k.a., oni kreis novajn vortojn kiel *esperantologio* kaj *birdologio*, en kiuj OLOGI estas uzata kiel vera afikso. Tiaj novaĵoj povas foje esti bonaj, sed oni devas atenti, ke konfuzo ne estiĝu. Vidu "Neoficialaj afiksoj".

Afiksoj

Kio estas afikso?

Sufiksoj

Prefiksoj

Afiksecaj elementoj

Ekzistas ankaŭ neoficialaj afiksoj.

Kio estas afikso?

Malgranda grupo de radikoj (ĉirkaŭ 40) nomiĝas afiksoj. Ili estas radikoj, kiujn oni uzas ĉefe en kunmetitaj vortoj. Kelkaj estas sufiksoj (postafiksoj). Ili aperas post aliaj radikoj. Aliaj estas prefiksoj (antaŭafiksoj). Ili aperas antaŭ aliaj radikoj.

Oni ne uzas unuecan principon por distingi inter afiksoj kaj ordinaraj radikoj. Precipe la tradicio decidis, kiuj radikoj nomiĝas afiksoj. Oni povus tamen diri, ke afikso estas radiko, por kiu validas specialaj reguloj en la vortfarado. Se radiko partoprenas en la vortfarado laŭ la ordinaraj reguloj por kombinoj kaj frazetvortoj, tiam ĝi estas ordinara radiko. Se radiko partoprenas en la vortfarado laŭ specialaj reguloj, tiam ĝi estas afikso. Iuj el la tradiciaj afiksoj estas laŭ tiu difino ordinaraj radikoj. En la ĉi-antaŭaj klarigoj de ordinara vortfarado ("Precizigaj antaŭelementoj", "Vortigo de frazetoj") estis pluraj ekzemploj kun radikoj, kiujn oni tradicie nomas afiksoj.

Plej multaj el la sufiksoj funkcias kiel ĉefelemento de kombino. Tio, kio staras antaŭ la sufikso, estas preciziga antaŭelemento. Sed por plej multaj sufiksoj ekzistas ia speciala regulo, kiu limigas la eblajn rilatojn inter la ĉefelemento kaj la antaŭelemento. Por ordinaraj radikoj ne ekzistas tiaj limigoj.

La sufiksoj AĈ, ĈJ, EG, ET, IN, NJ kaj UM tamen tute ne kondukas tiel. Vortoj faritaj per tiuj sufiksoj estas nek kombinoj nek frazetvortoj. Tiuj sufiksoj do estas veraj afiksoj.

Plej multaj el la prefiksoj funkcias kiel preciziga antaŭelemento de kombino. Tio, kio staras post la prefikso estas ĉefelemento, kies signifo iel preciziĝas per la prefikso. Sed ekzistas normale ia speciala regulo, kiu limigas la eblajn rilatojn inter la prefikso kaj la ĉefelemento.

La prefiksoj GE kaj MAL tamen ne kondukas tiel. GE kaj MAL tiom ŝanĝas la signifon de la posta elemento, ke oni ne povas klarigi tion kiel ordinaran kombanon (aŭ kiel frazetvorton). GE kaj MAL do estas veraj afiksoj.

La demando, kiuj el la tradiciaj afiksoj vere estas afiksoj, estas precipe teoria demando sen tre multe da praktika valoro. El praktika vidpunkto sufiĉas scii la eventualajn specialajn regulojn, kiuj validas por la diversaj afiksoj.

Unu speciala principo tamen validas por ĉiu tradicia afikso. Ĉe afikso oni normale ne uzas

interligan finaĵon (kiel en *dormoĉambro* kaj *multekosta*). Oni ne diras ekz. **ekokuri**, **eksosekretario**, **ŝipoestro**. Ĉe ordinaraj radikoj oni ĉiam povas uzi tian ligfinaĵon, eĉ kiam tio estas tute superflua. Ĉe afiksoj oni tion ne faras, eĉ kiam ligfinaĵo faciligus la elparolon. Ligfinaĵon oni uzas ĉe afikso nur kiam tio estas pli-malpli nepara por la signifo aŭ kompreno, ekz. *unuaeco*, *antaŭenigi*, *posteulo*. Vidu "Precizigaj antaŭelementoj". Oni provis en kelkaj okazoj uzi nenormalan ligfinaĵon por montri, ke vorto ne obeas al ia speciala afiksa regulo, ekz. *prezoinda* (vidu IND). Tiaj provoj tamen ankoraŭ restas eksperimentoj, kiuj ne apartenas al la normala lingvo.

En "Sufiksoj" kaj "Prefiksoj" estas klarigoj de ĉiuj oficialaj afiksoj laŭ la tradicia klasado. (PMEG sekvas la klasadon en la Baza Radikaro Oficiala de la Akademio de Esperanto, Aktoj de la Akademio II. Efektive la klasado varias en nur du okazoj: la prefikso ĈEF, kiu foje estas klasata kiel ordinara radiko, kaj la ekkria vorteto *fi*, kiu iafoje estas klasata kiel prefikso.) Por ĉiu afikso ĝiaj eventualaj specialaj reguloj estas klarigitaj. Pri la participaj sufiksoj ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT vidu "Participoj". Legu ankaŭ pri afikseca uzo de ordinaraj radikoj, vortoj kaj kunmetaĵoj kaj pri neoficialaj afiksoj.

Sufiksoj

AC - AD - AJ - AN - AR

CJ - EBL - EC - EG - EJ

EM - END - ER - ESTR - ET

ID - IG - IG - IL - IN

IND - ING - ISM - IST - NJ

OBL - ON - OP - UJ - UL - UM

AĈ

AĈ = "malbona kvalito, sentaŭgeco, senvaloreco". AĈ ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur aldonas nuancon de malboneco. (Komparu kun MIS, kaj kun prefikseca fi.) La sufikso AĈ estis oficialigita en 1909 en la 1-a Oficiala Aldono al la Universala Vortaro.

domo -> *domaĉo* = malbona, kaduka, disfalanta domo

vesto -> *vestaĉo* = eluzita, malpura vesto

ĉevalo -> *ĉevalaĉo* = malbona, senvalora ĉevalo

babili -> *babilaĉi* = stulte, malice babili

fari -> *faraĉi* = malbone, senzorge fari

mola -> *molaĉa* = sen dezirata malmoleco aŭ strikteco

Ordinara radiko

aĉa = malbonkvalita, sentaŭga, senvalora

Aĉ! = ekkrio, kiu esprimas malkontentecon pri io malbona (legu pli pri tia ĉi uzo de nudaj radikoj)

AD

AD = "daŭra ago". Tio, kio staras antaŭ AD, ĉiam ricevas agan kaj daŭrecan signifon.

Agaj radikoj

Se la radiko jam per si mem montras agon, la AD-formo montras, ke la ago daŭras longe aŭ okazas ofte.

uzo -> *uzado* = daŭra, regula uzo

iro -> *irado* = daŭra, longa iro

viziti -> *vizitadi* = ofte, regule viziti

esti -> *estadi* = daŭre, ripete esti

Klariga AD

Se radiko havas plurajn signifojn, kaj unu el tiuj signifoj estas ago, la AD-formo montras nur (daŭran) agon, kaj estas uzebla por eviti miskomprenon. Se oni uzas verban finaĵon, miskompreno ne eblas, kaj AD servas nur por aldoni daŭran signifon. Se oni uzas ne-verban finaĵon, AD estas foje uzata ankaŭ kiam ne temas pri longa daŭro. AD tiam servas nur por atentigi pri la aga signifo. Komparu kun klarigaj AĴ kaj EC.

konstruo = la ago konstrui, konstrumaniero, io konstruita

-> *konstruado* = la ago (daŭre) konstrui

danco = la ago danci, dancospeco

-> *dancado* = la ago (daŭre) danci

skribo = la ago skribi, skribomaniero, io skribita, verko

-> *skribado* = la ago (daŭre) skribi

Ne-agaj radikoj

Se la radiko ne montras agon, AD aldonas agan (daŭran) signifon. La aga signifo estas ĝuste tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo.

martelo (ilo) -> *marteli* = bati per martelo -> *martelado* = la ago (daŭre) marteli

broso (ilo) -> *brosi* = froti per broso -> *brosado* = la ago (daŭre) brosi

reĝo (persono) -> *reĝi* = regi kiel reĝo -> *reĝado* = la ago (daŭre) reĝi

krono (aĵo) -> *kroni* = surmeti kronon sur kapon -> *kronado* = ceremonio por kroni reĝon

rapido (eco) -> *rapidi* = agi aŭ moviĝi rapide -> *rapidado* = daŭra rapida ago aŭ moviĝo

malfruo (eco) -> *malfrui* = fari ion malfrue -> *malfruado* = la ago (ofte) fari ion malfrue

Se la verba formo de radiko havas statan signifon (se ĝi signifas "esti tia"), oni malofte aldonas AD. Se oni tamen uzas AD, la AD-formo montras daŭran staton.

verdo (koloro) -> *verdi* = esti verda -> *verdado* (malofta formo) = daŭra stato esti verda

Se oni volas montri, ke temas pri ago, sed ne deziras la daŭran signifon de AD, oni devas uzi alian agan radikon sen daŭra signifo, aŭ esprimi sin tute alie.

martelado (daŭra) -> *martelbato* = unu bato per martelo

brosado (daŭra) -> *brostiro* = unu frota tiro per broso

kronado (daŭra) -> *surmeto de krono* (nedaŭra)

Malnova uzo

En la komenca tempo oni tre multe uzis AD en verboj por montri daŭran agon. Nun oni uzas AD en verboj nur kiam oni volas aparte emfazi daŭrecon.

Li ne zorgadis pri siaj soldatoj, nek pri teatro kaj ĉaso, esceptinte nur se ili donadis al li okazon montri siajn novajn vestojn. ^(FĀ1.68) Nun oni skribus simple *zorgis* kaj *donis*.

Ordinara radiko

ade = daŭre, longe

ad-vorto = vorto kun aga signifo

Praktike oni tre malofte uzas AD kiel ordinaran radikon.

AĴ

AĴ = "(konkreta) afero". Plej ofte AĴ montras ion konkretan, sed tio ne estas nepra. En iuj vortoj temas pri afero abstrakta. Komparu kun EC, kiu ĉiam montras ion abstraktan (kvaliton aŭ staton). La diferenco inter AĴ kaj EC tamen ne estas unuavice diferenco inter konkreto kaj abstrakto, sed inter afero kaj kvalito/stato.

Ecaj radikoj

Plej ofte oni metas AĴ post radiko kun eca signifo (kiu normale estas A-vorto). La rezulta AĴ-vorto montras aferon karakterizatan de tiu eco.

bela -> *belajo* = (konkreta) afero aparte bela, konkretiĝo de belo

utila -> *utilajo* = (konkreta) afero, kiu estas utila

dolĉa -> *dolĉajo* = io karakterizata de dolĉa gusto (bombono k.s.)

nuda -> *nudajo* = nuda parto de io (ekz. de korpo)

nova -> *novajo* = afero ĵus aperinta, io ĵus okazinta

Multaj AĴ-vortoj havas specialan signifon. *Dolĉaĵo* ne estas iu ajn dolĉa afero, sed io aparte farita por gusti dolĉe. *Belaĵo* ne estas iu ajn bela aĵo, sed afero, kiu reprezentas belecon, aŭ kiu beligas ion.

Agaj radikoj

Oni ankaŭ povas uzi AĴ ĉe aga radiko (kiu normale estas verbo). Tia AĴ-vorto montras (konkretan) aferon, kiu rilatas al la ago. La preciza signifo dependas de la speco de ago. Povas esti rezulto de la ago, konkretaĵo kiu faras la agon, konkretaĵo uzata por la ago, objekto de la ago k.t.p.

fari -> *faraĵo* = io farita

desegni -> *desegnaĵo* = desegnita bildo

draŝi -> *draŝaĵo* = draŝita greno

segi -> *segaĵo* = ligneretoj aŭ ligna polvo, kiuj ekestis pro segado

aparteni -> *aparteniĵo* = io, kio apartenas al iu

bruli -> *brulaĵo* = io, kio brulas

kreski -> *kreskaĵo* = io, kio kreskas, planto

kovri -> *kovraĵo* = io, per kio oni kovras

amuzi -> *amuziĵo* = io, per kio oni povas sin amuzi

fini -> *finiĵo* = lingva elemento, per kio oni finas vorton

akiri -> *akiraĵo* = io akirita

havi -> *haviĵo* = io havata

trinki -> *trinkiĵo* = io, kion oni trinkas

fandi -> *fandiĵo* = fandita substanco, objekto farita per fandado, drato kiu facile fandiĝas (speco de elektra sekurigilo)

Oni povas foje aldoni participan sufikson por plia precizeco: *draŝataĵo* (greno, kiun oni draŝas), *draŝitaĵo* (greno, kiun oni jam draŝis), *draŝotaĵo* (greno, kiun oni intencas draŝi), *brulantaĵo* (io, kio estas brulanta), *brulintaĵo* (io, kio jam brulis). Normale tamen simpla AĴ-vorto plene sufiĉas.

Klariga AĴ

Se radiko havas plurajn signifojn, kaj se nur unu el tiuj estas konkretaĵo, tiam AĴ povas klarigi, ke temas nur pri la konkreta signifo. Komparu kun klarigaj AD kaj EC.

konstruo = la ago konstrui, konstrumaniero, io konstruita

-> *konstruaĵo* = io konstruita (ordinare domo)

skribo = la ago skribi, skribomaniero, io skribita, verko -> *skribaĵo* = io skribita

Alispecaj elementoj

Oni uzas AĴ ankaŭ post aliaj radikoj (ankaŭ radikoj kun konkreta signifo), post vortetoj kaj post frazetoj. Tiaj AĴ-vortoj montras ian (konkretan) aferon kun rilato al tio, kio staras antaŭ AĴ.

ligno -> *lignaĵo* = io farita el ligno

tolo -> *tolaĵo* = io farita el tolo

infano -> *infanaĵo* = infaneca afero

araneo -> *aranaĵo* = reto de araneo

azeno -> *azenaĵo* = azeneca (= stulta) afero

pako -> *pakaĵo* = tuto de diversaj pakoj (= pakitaj objektoj), kiujn oni kunportas en vojaĝo (foje oni misuzas *pakaĵo* anstataŭ *paketo*, *poŝta paketo*, *manĝajpaketo*, *cigaredpaketo*... - *pakaĵo* havu nur sian tradician vojaĝan signifon - por *pakaĵo* ekzistas ankaŭ la superflua alternativo *bagaĝo*)
vesto -> *vestaĵo* = peco de plurpeca vesto (*vesto* estas la tuto de tio, kion oni portas kovre sur la korpo, dum *vestaĵo* estas unuopa peco de tuta vesto - *vesto* povas ankaŭ esti uzata kiel mallongigo de *vestaĵo*, sed *vestaĵo* ne povas havi la signifon de *vesto*)
ĉirkaŭ -> *ĉirkaŭaĵo* = spaco, regiono, ĉirkaŭ io
sub -> *subaĵo* = io, kio troviĝas sub io alia, subŝtofo, skribsubaĵo, fono
post -> *postaĵo* = pugo, sidvangoj
mi -> *miaĵo* = io, kio koncernas min, aŭ kio apartenas al mi
sen senco -> *sensencaĵo* = afero, al kiu mankas senco
granda animo -> *grandanimaĵo* = faraĵo karakterizata de ies granda (= nobla) animo

Manĝaĵoj

Aparta grupo de AĴ-vortoj estas manĝaĵoj. Plej ofte tio, kio staras antaŭ AĴ, montras ion manĝeblan. La tuta vorto montras manĝaĵon preparitan el tio.

porko -> *porkaĵo* = manĝaĵo el porko
kokido -> *kokidaĵo* = manĝaĵo el kokido
ovo -> *ovaĵo* = manĝaĵo el ovo
sukero -> *sukeraĵo* = frandaĵo el sukero
glacio -> *glaciaĵo* = dolĉaĵo el glacieca kremo

En aliaj tiaj vortoj la antaŭelemento ne estas io manĝebla.

pato -> *pataĵo* = manĝaĵo preparita en pato
baki -> *bakaĵo* = manĝaĵo preparita per bakado
bruna -> *brunaĵo* = manĝaĵo farita el faruno brunigita en butero

Ordinara radiko

aĵo = konkreta afero (de nedifinita speco)
aĴ-vorto = vorto kiu montras aĵon, konkreta vorto

AN

AN = "membro de grupo, loĝanto de loko, adepto de doktrino, persono kiu apartenas al loko" k.s. Tio, kio staras antaŭ AN, ĉiam montras, al kio la ano apartenas. Komparu kun IST.

klubo -> *klubano* = membro de klubo
familio -> *familiano* = membro de familio
Eŭropo -> *Eŭropano* = loĝanto de Eŭropo
Francujo -> *Francujano* = loĝanto de Francujo
vilaĝo -> *vilaĝano* = loĝanto de vilaĝo
kamparo -> *kamparano* = loĝanto de kamparo
kongreso -> *kongresano* = partoprenanto en kongreso
Kristo -> *Kristano* = ano de Kristo, de la religio de Kristo.

Budho -> *Budhano* = ano de Budho, de la ideoj de Budho.
Islamo -> *Islamano* = kredanto je Islamo
respubliko -> *republikano* = subtenanto de la ideo ke ŝtato estu respubliko, ano de partio kiu nomas sin respublika
ŝipo -> *ŝipano* = homo, kiu servas sur ŝipo
civito -> *civitano* = plenrajta membro de ŝtato
estraro -> *estrarano* = membro de estraro
UEA -> *UEA-ano* = membro de UEA (Universala Esperanto-Asocio)
alia domo -> *alidomano* = loĝanto de alia domo
sama lando -> *samlandano* = loĝanto de la sama lando
sama religio -> *samreligiano* = kredanto de la sama religio

Ordinara radiko

ano = membro de societo, partio, familio, eklezio k.s.
aniĝi = fariĝi membro, aliĝi al grupo

ARI

Proponita matematika sufikso por nombrosistemoj: *du* -> *duaria* = *duuma*, *dek* -> *dekaria* = *dekuma*. ARI apenaŭ estas praktike uzata. Normale oni uzas UM en tiaj vortoj.

ĈJ

Per ĈJ oni faras karesajn nomojn de viroj. Antaŭ ĈJ oni uzas mallongigitan formon de la nomo. Kutime oni konservas ĉirkaŭ 1 ĝis 5 literojn. Komparu kun NJ kaj ET.

Johano -> *Johanĉjo*^(FE.38) aŭ *Joĉjo*^(FE.38)
Nikolao -> *Nikolĉjo*^(FE.38) aŭ *Nikoĉjo*^(FE.38) aŭ *Nikĉjo*^(FE.38) aŭ *Niĉjo*^(FE.38)
Ernesto -> *Erneĉjo*^(FE.38) aŭ *Erĉjo*^(FE.38)
Vilhelmo -> *Vilhelĉjo*^(FE.38) aŭ *Vilheĉjo*^(FE.38) aŭ *Vilĉjo*^(FE.38) aŭ *Viĉjo*^(FE.38)
papago -> *Papĉjo*^(FA1.89) (karesa nomo de vira papago)
Patro -> *Paĉjo*
Onklo -> *Oĉjo*
Frato -> *Fraĉjo*

ĈJ, same kiel NJ, estas iom aparta sufikso, ĉar ĝi ne komenciĝas per vokalo, kaj ĉar oni povas mallongigi la radikon antaŭ ĝi. Ifoje oni eble povus unue aldoni la sufikson UL, se tio helpus krei pli bonsonan formon: *Petro* -> *Petrulo* -> *Petruĉjo* k.s. Tio tamen ne estas tradicia, nek eble tute logika, sed kiam temas pri karesnomoj, nek tradicio, nek logiko, nek strikta gramatiko, estas tre gravaj. Karesnomojn oni fakte povas krei tute laŭplaĉe (ekz. per pruntado el aliaj lingvoj). Vidu ankaŭ ĉe NJ.

EBL

EBL = "povas esti farata". Tio, kio staras antaŭ EBL, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo. EBL-vortoj do ĉiam devenas de verboj. Oni povas uzi EBL nur ĉe objektaj verboj. (Komparu kun IND kaj END.)

mangî -> *mangĉebla* = tia, ke ĝi povas esti mangĉata

nombri -> *nombrebla* = tia, ke ĝi povas esti nombrata

marteli -> *martelebla* = tia, ke ĝi povas esti martelata

malhavi -> *malhavebla* = tia ke oni povas ĝin malhavi, *necesas* -> *nemalhavebla* = tia ke oni ne povas ĝin malhavi, *necesas*

legi -> *legebla* = tiel, ke la rezulto povas esti legata

kompreni -> *komprenebla* = tiel, ke ĉiu ajn povas kompreni, memklare, memevidente (ofte uzata kiel mallongigo de *memkomprenebla*)

espero -> *espebla* = tiel, ke oni povas esperi la aferon

supozi -> *supozebla* = tiel, ke oni povas supozi la aferon

nei -> *nebla* = tia, ke oni povas nei ĝin

Oni iaforte uzas EBL (kaj ankaŭ IND kaj END) post verbo, kiu normale estas senobjekta, sed kiu povas havi objekton.

iri -> *irebla* = tia ke ĝi povas esti irata, tia ke oni povas iri ĝin (= iri sur aŭ laŭ ĝi)

loĝi -> *loĝebla* = tia ke ĝi povas esti loĝata, tia ke oni povas loĝi ĝin (= loĝi en ĝi)

Normale oni diras *iri sur* (aŭ *laŭ*) *vojo* kaj *loĝi en domo*, sed ankaŭ *iri vojon* kaj *loĝi domon* estas korektaj, kvankam tre maloftaj. Vidu ankaŭ "Participoj kiel A-vortoj".

Ordinara radiko

ebligi = igi ebla

eblo = io, kio estas ebla

ebleco = eco de io, kio estas ebla (vidu ankaŭ EC)

eble = "povas esti"

ebla = povanta esti, povanta okazi

nebla = nepovanta esti, nepovanta okazi

Nebla havas du malsamajn signifojn. Se oni uzas EBL ĉe la verbo *nei*, oni kreas *nebla* = "tia, ke oni povas nei ĝin". Se oni metas *ne* antaŭ la A-vorto *ebla*, oni kreas *nebla* = "nepovanta esti". Por eviti miskomprenon oni povas uzi la verbon *negi* (= *nei*), el kiu eblas fari la vorton *negebla*, kiu havas nur la signifon "tia, ke oni povas ĝin nei". Kaj *negi* kaj *negebla* estas tamen tre maloftaj, kaj malmultaj ilin komprenas. Anstataŭ la alia *nebla* oni povas uzi *malebla*.

irebleco = ebleco iri

IR ĉi tie ne havas pasivan signifon. La vorto do ne sekvas la ordinaraĵajn regulojn por EBL. La vorto *irebleco* estas efektive dusignifa: "ebleco esti irata" (afiksa uzo de EBL), kaj "ebleco iri" (EBL kiel ordinara radiko). Normale oni devus en ĉi tiaj okazoj iel montri, ke oni uzis EBL kiel

ordinaran radikon. Oni povus meti ligfinaĵon, kion oni normale ne faras ĉe afikso, -> *iroebleco*. Tia eksperimenta uzo estas tamen malofta. Pli normala maniero estas skribi kun dividostreko -> *ir-ebleco*. Elparole oni tiam normale uzas kromakcenton je IR. (Vidu "Specialaj elparolaj reguloj" pri kromakcentoj.)

EC

EC = "kvalito aŭ stato (de iu aŭ io)". EC ĉiam montras ion abstraktan (kvaliton aŭ staton). Komparu kun AĴ, kiu normale montras ion konkretan.

Ecaj radikoj

EC povas aperi post radiko, kiu mem havas ecan signifon. Tiam la formo sen EC povas montri pli sendependan (abstraktan) ideon, dum la EC-formo ĉiam montras kvaliton de iu aŭ io, staton de iu aŭ io.

bono = la abstrakta ideo bono - *Vi estos kiel Dio, vi scios **bonon** kaj malbonon.* ^(Gn.3)

-> *boneco* = bono kiel ies kvalito

*Ili admiris la **bonecon** de lia ago.*

ruĝo = la koloro ruĝo - *Ŝiaj blankaj vangoj estis kolorigitaj de freŝa **ruĝo**.* ^(M.150)

-> *ruĝeco* = la stato esti ruĝa

*La **ruĝeco** de ŝiaj vangoj malkaŝis ŝiajn sentojn.*

neceso = absoluta bezono - *En okazo de **neceso** vi povos tranokti ĉe mi.*

-> *neceseco* = la stato esti necesa

*Ĝia **neceseco** fariĝados por ili kun ĉiu tago ĉiam pli sentebla.* ^(FK.266)

Klariga EC

Ĉe plursignifaj radikoj EC povas klarigi, ke temas ĝuste pri eco. Komparu kun klarigaj AD kaj AĴ.

belo = abstrakta ideo pri belo, bela afero aŭ belo kiel kvalito de io

-> *beleco* = belo kiel kvalito de iu aŭ io

konfuzo = malorda stato, malorda afero

-> *konfuzeco* = malorda stato de iu aŭ io

proksimo = stato troviĝi proksime, proksima loko

-> *proksimeco* = stato troviĝi proksime

Foje oni tamen uzas ĉi tian EC-vorton ankaŭ kie simpla O-vorto estus pli logika: *Ĉu vi aŭdis nenian tumulton en la **proksimeco** (= proksimaj lokoj)?* ^(Rt.123)

Mezuroj

Kelkaj simplaj O-vortoj montras ian mezuron kiel neŭtralan ideon. Se oni aldonas EC al tia vorto, temas pri multeco de la koncerna mezuro.

longo = horizontala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian longon) - *Ni mezuris la **longon** de ĝiaj*

kruroj, kaj trovis, ke ili estas tre mallongaj.

-> *longeco* = la eco esti longa, havi multe da longo

La *longeco* de ĝiaj kruroj tre surprizis nin. Ili estis tre longaj.

alto = vertikala dimensio (ĉiu konkretaĵo havas ian alton) - Ĝi (la altaro) estu kvarangula; kaj du ulnoj estu ĝia *alto*.^(Er.30)

-> *alteco* = la eco esti alta, havi multe da alto

Ĝi estis bone videbla pro sia *alteco*.^(Jh.19)

rapido = mezuro de distanco irata en certa tempo (ĉiu moviĝanta afero havas ian rapidon) - La *rapido* de la aŭto estis nur 20 kilometroj en horo.

-> *rapideco* = eco de io, kio iras (tre) rapide

La aviadilo pasis kun fulma *rapideco*.

Iafoje estas malfacile fari tiun ĉi distingon inter neŭtrala O-vorto kaj multeca EC-formo. Ofte oni ignoras la diferencon, kaj uzas EC ankaŭ kie ĝi ne estas bezonata: La *denseco* (= denso) de gaso estas la rilato de ĝia maso al ĝia volumeno.

Iuj volas, ke oni ĉiam strikte distingu, sed tio necesas nur kiam estas efektiva risko de miskompreno. En scienca lingvaĵo tia distingo pli gravas.

Rimarku, ke multaj similaj O-vortoj tute ne havas ĉi tian neŭtralan mezursignifon. *Proksimo* = *proksimeco* aŭ *proksima loko*. Por neŭtrala mezuro oni uzas *distanco*. *Juno* (apenaŭ uzata) egalas al *juneco*. Neŭtrala mezurvorto estas *aĝo*.

Rimarku ankaŭ, ke oni normale ne uzas vortojn kiel **mallongo**, **malalto** kaj **malrapido** (krom eble ŝerce). Neŭtralaj estas nur *longo*, *alto* kaj *rapido*. Neneŭtralaj estas *longeco*, *mallongeco*, *alteco*, *malalteco*, *rapideco* kaj *malrapideco*.

Mallogikaj EC-formoj

Iafoje EC estas uzata mallogike pro influo de naciaj lingvoj.

Bedaŭrinde mi ne havas la eblecon tion ĉi fari. Fakte tute ne temas pri eco, sed pri *eblo* (aŭ eventuale *eblaĵo*). Diru kiel Zamenhof: *Bedaŭrinde mi ne havas la eblon tion ĉi fari.*^(L1.339)

Laboro mensa kaj artista ne prezentas ja la tutan amplekson de la aktiveco de homo.^(M.77) Ja tute ne temas pri eco, sed pri agado. Oni devus do diri *aktivado* (aŭ eventuale *aktivo*). La formo *aktiveco* fariĝis tamen tre ofta en tiaj ĉi frazoj, kaj oni verŝajne devas toleri ĝin.

Alispecaj radikoj

Ĉe io, kio ne mem montras econ aŭ kvaliton, EC aldonas tian signifon. En tia okazo la simpla O-formo havas tute alian signifon ol la EC-formo.

homo -> *homeco* = natura kvalito de homo

heroo -> *heroeco* = la eco esti heroo, konduti kiel heroo

fianĉo -> *fianĉeco* = la stato esti fianĉo

episkopo -> *episkopeco* = la stato/ofico esti episkopo

granda animo -> *grandanimeco* = la eco havi grandan (= noblan) animon

ŝtono -> *ŝtoneco* = la eco esti malmola kiel ŝtono

vivo -> *viveco* = la eco esti plena je vivo

korekto -> *korekteco* = la eco esti korekta (= senerara - legu pli pri korekta)
unu -> *unueco* = la eco esti kiel unu
unua -> *unuaeco* = la eco esti la unua

EC por tempo

Post participoj, kaj en kelkaj aliaj vortoj, EC montras tempon aŭ aĝon.

estonta -> *estonteco* = estonta tempo
pasinta -> *pasinteco* = pasinta tempo
infano -> *infaneco* = eco esti infana, infanaĝo
juna -> *juneco* = eco esti juna, junaĝo

Formoj kiel *estonto* kaj *pasinto* normale montras personon, kiel ĉiuj participoj kun O-finaĵo, sed iafoje oni uzas ilin kiel mallongigojn de *estonteco* kaj *pasinteco*.

Eca, ece

EC ankaŭ povas esti uzata kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo (aŭ verba finaĵo). Tiaj formoj havas normale la signifon "simila, simile, samaspekta kiel, samamaniere kiel".

silkecaj ŝtrumpoj = ŝtrumpoj ne el silko, sed silkosimilaj

ligneca papero = papero parte aspektanta kiel ligno

ŝtoneca koro = koro tiel malmola (= sensenta), ke ĝi similas al ŝtono

Ni havas amikecajn rilatojn kun ili. = *Ni rilatas kvazaŭ ni estus amikoj.*

Li diris tion per supereca tono. = *Li diris tion per tono kvazaŭ li estus supera.*

Ĉesu konduti tiel infanece! = *Ĉesu konduti en maniero tipa por infano.*

Kvankam ŝi estas knabino, ŝi ofte kondutas virece. = *...kondutas kiel viro.*

Tiu esprimo estas tro Franceca. = *...estas simila al la Franca lingvo.*

Iafoje oni povas por klareco uzi anstataŭe kunmetojn kun *ŝajna, simila, maniera* aŭ *stila*. Vidu ankaŭ ESK.

Iafoje formoj kun *...eca* signifas "rilata al tia eco, pri la koncerna eco".

patreca testo = testo pri patreco, testo por eltrovi, ĉu iu estas patro

reĝeca edikto = edikto pri reĝeco, edikto ke iu estas reĝo

Ordinara radiko

eco = kvalito

ec-vorto = vorto, kiu montras econ

EG

EG = "(plej) alta grado, (plej) granda speco". EG ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur pligrandigas la signifon. (Komparu kun ET.)

domo -> *domego* = (tre) granda domo
doloro -> *dolorego* = (tre) forta doloro
varma -> *varmega* = tre varma
longa -> *longega* = tre longa
bone -> *bonege* = tre bone
krii -> *kriegi* = (tre) laŭte krii
fali -> *falegi* = subite, forte fali
ŝati -> *ŝategi* = tre ŝati
dankon! -> *dankegon!* = grandan dankon!
tre -> *treege* = tre tre

Ofte EG-vorto havas specialan signifon.

pordo -> *pordego* = ĉefa pordo de domo, urbo, bieno, korto k.s.
brulo -> *brulego* = granda katastrofa brulo (de ekz. konstruaĵo)
granda -> *grandega* = nenormale granda

Alternativoj de EG-vortoj

Kelkaj specialsignifaj EG-vortoj ricevis nekunmetitan alternativon. En iaj okazoj la alternativo fariĝis pli populara. En tiaj okazoj la EG-vorto tendencas perdi la specialan signifon.

pafilego = artileria pafilo -> *kanono* (tre ofta)
kuraĝega = kuraĝe riskema -> *aŭdaca* (ofta)
buŝego = minaca buŝkavo de rabobesto -> *faŭko*
ungego = granda akra ungo de besto -> *krifo* (malofta)

Malŝato

Iafoje EG montras nuancon de malŝato.

piedo -> *pedego* = granda, dika, malagrabra aŭ danĝera piedo de homo aŭ besto
manĝi -> *manĝegi* = avide aŭ troe manĝi, vori

Ordinara radiko

ega = fortega, intensega, ekstrema
ege = fortege, intensege, ekstreme

EJ

EJ = "loko, spaco, domo, ĉambro k.s. destinita por io". Tio, kio staras antaŭ EJ, ĉiam estas tio, kio okazas aŭ troviĝas en la loko. Komparu kun UJ kaj ING.

Agejoj

EJ povas montri lokon, kiu ekzistas speciale por certa agado.

lerni -> *lernejo* = loko destinita por lernado

preĝi -> *preĝejo* = loko por preĝado kaj aliaj religiaj agadoj (tradicie uzata precipe por Kristana preĝejo, dum oni preferas specialajn vortojn por preĝejoj de aliaj religioj: *moskeo*, *sinagogo*, *templo* k.a. - sed *preĝejo* ja povas esti uzata por ĉia religio - por Kristana preĝejo ekzistas ankaŭ la speciala vorto *kirko*, plej simple oni tamen precizigas per: *Kristana preĝejo*, *Islama preĝejo*, *Hinduisma preĝejo* k.t.p.)

promeni -> *promenejo* = loko aranĝita por promenado

dormi -> *dormejo* = ĉambro por dormado

eliri -> *elirejo* = loko (normale pordo), tra kiu oni povas eliri

redakti -> *redaktejo* = loko, kie oni redaktas (ekz. gazeton)

ankrado -> *ankradejo* = loko por ankrado, loko kie eblas ankri

akcepti -> *akceptejo* = loko, kie oni estas akceptata (en hotelo, kongreso k.s.)

kongreso -> *kongresejo* = loko, kie okazas kongreso

necesa -> *necesejo* = loko por certa necesa agado, kiun oni preferas ne rekte diri (nome urinado kaj fekado)

Tenejoj, vendejoj

EJ povas montri lokon, kie oni tenas aŭ vendas ion.

trezoro -> *trezorejo* = loko, kie trezoro estas tenata

ankro -> *ankrejo* = loko, kie oni tenas ankrojn

ĉevalo -> *ĉevalejo* = loko (domo) por ĉevaloj

aŭto -> *aŭtejo* = loko por teni aŭ prizorgi aŭtojn

mallibero -> *malliberejo* = loko de mallibero, por malliberuloj (= prizono)

cigaro -> *cigarejo* = magazeno en kiu oni vendas cigarojn, ĉambro en kiu oni tenas cigarojn

ĉapelo -> *ĉapelejo* = vendejo aŭ tenejo de ĉapeloj

viando -> *viandejo* = vendejo aŭ tenejo de viando

libro -> *librejo* = vendejo de libroj (kolekto aŭ kolektejo de libroj estas *biblioteko*)

Je bezono oni povas precizigi: *cigartenejo*, *cigarvendejo*, *ĉapeltenejo*, *ĉapelvendejo*, *librovendejo* k.t.p.

Produktadejoj

Post nomo de kultivata planto EJ montras lokon de kultivado.

rizo -> *rizejo* = loko (kampoj), kie oni kultivas rizon

oranĝo -> *oranĝejo* = loko, kie oni kultivas oranĝarbojn

tabako -> *tabakejo* = loko, kie ni kultivas tabakon

vito -> *vitejo* = ĝardeno de vitoj, vinberĝardeno

Se temas pri fabriko aŭ simile, oni prefere uzu pli klarajn kunmetojn: *tabakfarejo* = "loko, kie oni produktas cigaredojn kaj aliajn tabakaĵojn", *ŝtalejo* aŭ *ŝtalfabriko* = "fabriko de ŝtalo", *gisejo* aŭ *gisfabriko* = "fabriko de gisoj kaj gisaĵoj".

Naturaj abundejoj

Iafoje EJ montras lokon en la naturo, kie abundas io.

herbo -> *herbejo* = loko, kie kreskas precipe herboj (ne arboj k.t.p.)

sablo -> *sablejo* = loko, kie abundas sablo

glacio -> *glaciejo* = loko kun konstanta glaciamaso (~= glaĉero)

Loko por persono aŭ grupo

EJ povas montri lokon, kie certa persono, grupo aŭ speco de personoj laboras, agas, vivas aŭ simile.

tajloro -> *tajlorejo* = loko, kie tajloro laboras

ŝuisto -> *ŝuistejo* = loko, kie ŝuisto laboras

episkopo -> *episkopejo* = palaco de episkopo

ministro -> *ministrejo* = loko (domo, oficejo) de ministro

konsulo -> *konsulejo* = loko, kie servas konsulo

stabo -> *stabejo* = loko, kie laboras stabo

virino -> *virinejo* = loĝloko por virinoj, haremo, bordelo

malsanulo -> *malsanulejo* = loko, kie oni flegas kaj kuracas malsanulojn (= hospitalo)

Figura uzo

EJ-vorto, kiu montras ian oficejon aŭ laborejon, povas ankaŭ esti uzata figure por la personaro, kiu laboras tie.

La tuta redaktejo klopodis por fini la ĵurnalon ĝustatempe. Efektive ne la ejo mem klopodis, sed la ĵurnalistoj kaj aliaj laborantoj tie.

La ministrejo (= ministerio) pri financoj hieraŭ informis, ke...

Ĉu la konsulejo donis al vi vizon?

Ordinara radiko

ejo = loko (destinita por ia speciala afero)

EM

EM = "inklino al io". La radiko antaŭ EM normale ricevas agan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo. EM-vortoj do normale devenas de verboj.

Natura tendenco

EM-vorto plej ofte montras, ke io pro sia naturo ofte aŭ daŭre tendencas al la ago.

mensogi -> *mensogema* = inklina al mensogado, ofte mensoganta

timi -> *timema* = inklina al timado, ofte timanta

manĝi -> *manĝema* = inklina al ofta aŭ multa manĝado

kompreni -> *komprenema* = tia, ke oni ĉiam volas kompreni

servi -> *servema* = tia, ke oni ofte volas servi al aliaj
venĝi -> *venĝema* = tia, ke oni volas venĝi, nepardonema
pura -> *puri* = esti pura -> *purema* = tia, ke oni volas esti pura
dogmo -> *dogmi* = prezenti siajn opiniojn kiel dogmojn
-> *dogmema* = inklina al dogmado

Momenta emo

Iafoje oni uzas EM por momenta aŭ okaza deziro, aŭ por pasanta bezono.

Ŝi sentis fortan mangemon (= malsaton).

Ĉu vi estas trinkema (= soifa)?

Subite li fariĝis terure dormema (= dorme laca).

Ili deziris satigi sian venĝemon. = *Ili volis venĝi aktualan ofendaĵon.*

Oni povas alternative uzi kunmetojn kun *vola*: *manĝivola*, *venĝovola*. Vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj". Sed normale EM sufiĉas.

Kapablo

En kelkaj vortoj EM montras kapablon.

produkti -> *produktema* = tia, ke oni povas multe produkti

krei -> *kreema* = tia, ke oni povas multe krei

decidi -> *decidema* = kapabla fari decidojn

inventi -> *inventema* = kapabla fari inventojn

eksplozi -> *eksplozema* = kapabla facile eksplozi (ekz. *eksplozema kemiaĵo*)

flori -> *flori* -> *florema* = kapabla multe flori

Oni ankaŭ povas uzi kunmetojn kun *pova* aŭ *kapabla*: *decidpova*, *inventokapabla*. Vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj". Vidu ankaŭ IV. Normale tamen EM estas sufiĉe klara.

Natura minaco, kontraŭvola risko

En iuj vortoj EM signifas, ke oni pro sia naturo estas minacata de io, ke oni riskas ion, kion oni ne volas.

erari -> *erarema* = tia, ke oni ofte aŭ facile faras erarojn

rompiĝi -> *rompiĝema* = tia, ke ĝi facile rompiĝas

vomi -> *vomema* = tiel malsana, ke oni eble vomos

morti -> *mortema* = tia, ke oni povas, eĉ devas, morti

Ne-agaj radikoj

Iafoje oni faras EM-vorton, kiu ne devenas de verbo.

gasto -> *gastema* = tia, ke oni ŝatas gastojn

muziko -> *muzikema* = tia, ke oni ŝatas muzikon

vero -> *verema* = tia, ke oni ŝatas veron

la sama sekso -> *samseksema* = tia, ke oni preferas la propran sekson

EM-vortoj normale estas faritaj el verboj, kaj *gastema* tial povas kompreniĝi kiel "ema mem gastigi", *muzikema* kiel "ema mem muziki" k.t.p. Se ne temas pri tia signifo, estas do preferinde uzi kunmetojn kun *ama*: *gastama* = "tia, ke oni amas gastojn", *muzikama* = "tia, ke oni amas muzikon", *samseksama* = "tia, ke oni amas la propran sekson".

O-finaĵo

EM-vortoj havas plej ofte A-finaĵon, sed povas havi ĉian ajn finaĵon. Ĉe O-finaĵo oni antaŭe kutimis ĉiam aldoni la sufikson EC: *manĝemeco*, *timemeco*... Sed EC normale ne estas bezonata. Sufiĉas *manĝemo*, *timemo*...

Forlaso de EM

Antaŭ la sufikso UL oni povas ofte forlasi EM, se la signifo restas klara.

timemulo -> *timulo*
drinkemulo -> *drinkulo*

Ordinara radiko

Kiel ordinara radiko EM normale montras nedaŭran, momentan inklinon.

ema = momente inkлина
emo = momenta inklinino
emi = havi momentan inklinon
malemo = malinklinino momenta
emigi = krei momentan inklinon ĉe iu

END

END = "devas esti farata". Tio, kio staras antaŭ END, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo. END-vortoj do ĉiam devenas de verboj. END estas sufiĉe malofte uzata. (Komparu kun EBL kaj IND.) La sufikso END estis oficialigita en 1953 en la 7-a Oficiala Aldono al la Universala Vortaro.

pagi -> *pagenda* = tia ke ĝi devas esti pagata, tia ke oni pagu ĝin
 respondi -> *respondenda* = tia ke ĝi devas esti respondata, tia ke oni respondu ĝin

Ordinara radiko

enda = nepre, necesa, kiu devas esti, kiu devas okazi
ende = nepre, necese
Endas, ke vi venu. = Estas necese, ke vi venu.

END estas tre malofta afikso, kaj kiel ordinara radiko ĝi estas eĉ pli malofta. Tial oni atentu, ke vortoj kiel *enda*, *ende* kaj *endi* ne ĉiam kompreniĝas facile, kvankam ili estas tute korektaj.

ER

ER = "tre malgranda parto de tutaĵo". ER estas uzata, kiam io konsistas el multaj samspecaj partetoj. Tio, kio staras antaŭ ER, ĉiam montras la tuton, kiun la partetoj konsistigas.

sablo -> *sablero* = grajno de sablo

neĝo -> *neĝero* = flok(et)o el neĝo

ĉeno -> *ĉenero* = unu kunliga parto (ringo) de ĉeno

pluvo -> *pluvero* = akvoguto de pluvo

mono -> *monero* = peco de metala mono (papera monpeco nomiĝas *monbileto* aŭ *monpapero*)

herbo -> *herbero* = unu tigo de herbo

fajro -> *fajrero* = tre malgranda (fluganta) brulanta parto (elektran fajron oni nomas ankaŭ *sparko*)

kudri -> *kudrero* = unu kompleta tratiro per kudrilo kaj fadeno

Ordinara radiko

ero = malgranda (konsistiga) parto

ereto = malgrandega ero

grandaj eroj -> *grandera* = konsistanta el grandaj eroj

disaj eroj -> *diseriĝi* = dispartiĝi en multajn disajn erojn

ER, PART kaj PEC

ER montras unu el multaj similaj apenaŭ distingeblaj konsistigaj partoj de tuto. Se temas pri diversspecaj aŭ individuecaj partoj, oni ne uzu ER, sed PART: *mondoparto* (~=*kontinento*), *landparto*, *korpoparto*, *parto de libro*. Se temas pri parto, kiu estas derompita aŭ deŝirita de tuto, oni uzu PEC: *Mi disŝiris la leteron kaj disŝetis ĝiajn **pecetojn** en ĉiujn angulojn de la ĉambro.*^(FE.42) (PEC havas ankaŭ diversajn aliajn signifojn.

ESTR

ESTR = "persono kiu gvidas kaj decidas, mastro". Tio, kio staras antaŭ ESTR, ĉiam estas la loko, kie la estro decidas, aŭ tio, pri kio la estro decidas. (Komparu kun ĈEF.)

ŝipo -> *ŝipestro* = tiu, kiu decidas sur ŝipo

banko -> *bankestro* = tiu, kiu decidas en banko

imperio -> *imperiestro* = titolo de gvidanto de imperio

provinco -> *provincestro* = gvidanto de provinco

grupo -> *grupestro* = gvidanto de grupo

urbo -> *urbestro* = persono elektita por gvidi kaj administri urbon

orkestro -> *orkestrestro* = persono, kiu gvidas orkestron

lernejo -> *lernejestro* = direktisto de lernejo

laboro -> *laborestro* = persono, kiu gvidas laboron, labormastro

cent -> *centestro* = oficiro super cento da soldatoj

Ordinara radiko

estro = ĉefo kun decida povo
estraro = grupo de personoj, kiuj kune gvidas organizon
estrarano = ano de estraro
estri = esti estro super io, regi kiel estro
subestro = persono, kiu helpas al estro

ET

ET = "(plej) malalta grado, (plej) malgranda speco". ET ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur malgrandigas la signifon. (Komparu kun EG.)

domo -> *dometo* = (tre) malgranda domo
doloro -> *doloreto* = (tre) malforta doloro, irito
varma -> *varmeta* = nur iom varma
verda -> *verdeta* = malforte verda, dube verda
dika -> *diketa* = nur iom dika
babili -> *babileti* = babili malmulte
pluvi -> *pluветi* = pluvi malforte, pluvi kun malgrandaj gutoj
iom -> *iomete* = nur malmulte

Ofte ET-vorto montras specialan signifon.

ŝtrumpo -> *ŝtrumpeto* = mallonga ŝtrumpo, kiu kovras nur la piedon kaj la parton tuj super la piedo
ridi -> *rideti* = ridi sensone kun fermita buŝo
manĝi -> *manĝeti* = malmulte kaj senapetite manĝi
rafano -> *rafaneto* = speciala malgranda varianto de rafano (speco de legomo)

Alternativoj de ET-vortoj

Kelkaj specialsignifaj ET-vortoj ricevis nekunmetitan alternativon. En iaj okazoj la alternativo fariĝis pli populara. En tiaj okazoj la ET-vorto tendencas perdi la specialan signifon.

faleti = preskaŭ fali pro mispaŝo -> *stumbli* (tre ofta)
vojeto = tervojeto en arbaro aŭ kampo -> *pado* (ofta)
beleta = plaĉaspekta -> *linda* (malofta)

Karesa signifo

Iafoje ET montras karesan nuancon.

patro -> *patreto* = kara patro, paĉjo
edzo -> *edzeto* = kara edzo
mano -> *maneto* = ĉarme malgranda mano
knabino -> *knabineto* = ĉarme malgranda knabino

Ordinara radiko

eta -> *malgranda*, *malintensa*

etulo -> *malgranda persono*

Iafoje oni uzas ET prefiksece por montri specialan signifon.

burĝo -> *etburĝo* = burĝo, kies burĝeco estas eta (laŭ socia statuso)

ĝingro -> *etĝingro* = speco de ĝingro, kiu estas kutime pli malgranda ol la aliaj ĝingroj sur la mano (vidu ankaŭ "Precizigaj antaŭelementoj" pri *dikĝingro*)

akciano -> *etakciano*, *etakiulo* = iu, kiu posedas relative malmulte da akcioj

Iuj opinias, ke ĉi tia prefikseca uzo de ET estas malkorekta, sed temas fakte pri tute regula uzo de ET kiel ordinara radiko. Prefikseca ET estas preciziga antaŭelemento de kombino. Normale oni uzu ET sufikse, sed por iaj specialaj signifoj prefikseca uzo povas esti utila. Vidu "Precizigaj antaŭelementoj" pri kombinoj.

ID

ID = "naskito". Tio, kio staras antaŭ ID, ĉiam montras tion, de kio devenas la naskito.

Bestoj

Normale ID estas uzata ĉe besta vorto. Tiam ID montras nematuran beston, junan naskiton de la koncerna bestospeco.

bovo -> *bovido* = nematura bovo

koko -> *kokido* = nematura koko

hundo -> *hundido* = nematura hundo

rano -> *ranido* = nematura rano

Plantoj

Iafoje oni uzas ID por juna planto.

arbo -> *arbido* = juna arbo

Homoj

Ĉe homa vorto ID montras infanon, devenulon, sen konsidero de aĝo. Oni tiel uzas ID precipe ĉe titoloj kaj historiaj nomoj.

reĝo -> *reĝido* = infano de reĝo

grafo -> *grafido* = infano de grafo

Karolo -> *Karolidoj* = dinastio fondita de Karolo la Granda

Timuro -> *Timuridoj* = princoj devenintaj de sultano Timuro la Lama

Izraelo -> *Izraelido* = deveninto de la homo Izraelo (*Israelano* = ano de la lando Israelo)

Figura uzo

Iafoje ID estas uzata figure ĉe landa aŭ lingva vorto.

lando -> *landido* = homo naskita en certa lando, indiĝeno

Latino -> *Latinida lingvo* = lingvo, kiu devenas de Latino

Ordinara radiko

ido = juna naskito de besto

idaro = ĉiuj idoj aŭ posteuloj de unu homo (aŭ besto)

(Oni ofte legas, ke la nomo de la planlingvo Ido devenas de la Esperanta vorto *ido*, ĉar Ido estas kvazaŭ ido de Esperanto. Oficiale la nomo Ido estas tamen mallongigo de "Linguo Internaciona di la Delegitaro" = "Lingvo Internacia de la Delegitaro".)

IG

IG = "efika, kaŭza aŭ ŝanĝa ago". Tio, kio staras antaŭ IG, ĉiam montras la rezulton de la ago. IG aperas plej ofte kun verba finaĵo. Ĉiuj IG-verboj estas objektaj. La objekto estas tio, kio estas ŝanĝata. La subjekto estas tio, kio kaŭzas la ŝanĝon. Vidu ankaŭ "IG-verboj" pri la frazroj ĉe ĉi tiaj verboj.

Ecaj radikoj

Oni povas fari IG-verbon el eca radiko (kiu normale estas A-vorto). Tia IG-verbo signifas, ke oni donas tian econ al la objekto.

akra -> *akrigi* = agi tiel, ke io fariĝas akra

Mi akrigas mian tranĉilon.

pala -> *paligi* = agi tiel, ke io fariĝas pala

La terura novaĵo paligis ŝin.

longa -> *longigi* = agi tiel, ke io fariĝas longa

La kunveno devus esti mallonga, sed la multaj demandoj longigos ĝin.

pli longa -> *plilongigi* = agi tiel, ke io fariĝas pli longa

Ni devis plilongigi nian viziton en Hindujo.

Teorie estas klara diferenco inter *longigi* kaj *plilongigi*, sed en la praktiko ne ĉiam estas grave, kiun el ili oni uzas. Normale oni uzas preskaŭ nur *mallongigi*, ĉar *plimallongigi* kaj *malplilongigi* estas tro longaj.

Agaj radikoj

Oni povas fari IG-verbon el aga radiko (kiu normale estas verbo). Tia IG-verbo signifas, ke oni kaŭzas, ke iu faras la koncernan agon. La objekto de tia IG-verbo estas tio, kio estus subjekto de la simpla verbo.

Oni povas deiri de senobjekta verbo.

sidi -> *sidigi* = agi tiel, ke iu komencas sidi

Li sidigis sian infanon sur seĝon.

esti -> *estigi* = agi tiel, ke io ekestas

*Lia demando **estigis** longajn diskutojn.*

Oni ankaŭ povas deiri de objekta verbo. La objekto de tia IG-verbo estas aŭ la subjekto de la simpla verbo, aŭ la objekto de la simpla verbo.

kompreni -> *komprenigi* = agi tiel, ke iu komprenas

*Mi finfine sukcesis **komprenigi** lin, ke li devas iri hejmen.*

*Mi ne povis **komprenigi** la ŝercon al li.*

manĝi -> *manĝigi* = agi tiel, ke iu manĝas

*Mi devas **manĝigi** mian ĉevalon. = Mi devas doni manĝon al mia ĉevalo.*

*Ŝi **manĝigis** avenon al la ĉevalo.*

Pri la objekto de IG-verbo farita el objekta verbo vidu ankaŭ "IG-verboj".

Alispecaj radikoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el radiko, kiu normale estas O-vorto.

Tia IG-verbo povas signifi, ke oni agas tiel, ke la objekto fariĝas tio, kion la radiko montras.

edzo -> *edzigi* = agi tiel, ke iu fariĝas edzo

*Li **edzigis** sian filon al riĉa fraŭlino.*

Tia IG-verbo ankaŭ povas signifi, ke oni faras la objekton tia kiel la radiko.

pinto -> *pinta* -> *pintigi* = agi tiel, ke io fariĝas pinta, ke io ekhavas pinton

*Se vi volas skribi, vi devas unue **pintigi** vian krajonon.*

Tia IG-verbo ankaŭ povas signifi, ke oni kaŭzas, ke la objekto faras ian agon, kiu rilatas al la radiko. La ago estas tiu, kiun esprimas la verba formo de la radiko.

flamo -> *flami* -> *flamigi* = agi tiel, ke io flamas

*Petro **flamigis** la fajron per forta blovado.*

Frazetoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el frazeto kun rolvorteto.

en (la) domo -> *endomigi* = movi en (la) domon

*Kiam komencis pluvi, ŝi rapide **endomigis** la infanojn.*

al la bordo -> *albordigi* = movi al la bordo

*La ondoj **albordigis** diversajn rubaĵojn.*

en tombo -> *entombigi* = meti en tombon

Morgaŭ li entombigos sian patron.

sen vesto -> *senvestigi* = forpreni la veston de iu

Janjo estis senvestigita kaj endormigita.^(M.13)

La malon de *sen...igi* oni povas teorie esprimi per *kun...igi*, sed tiajn vortojn oni normale ne uzas, ĉar multaj simplaj verboj havas per si mem tian signifon: *maski* = "*kunmaskigi*", *ŝarĝi* = "*kunŝarĝigi*", *vesti* = "*kunvestigi*". Kiel alternativon al *sen...igi* oni povas uzi la prefikson MAL sen IG: *malvesti* = *senvestigi*, *malmaski* = *senmaskigi*, *malŝarĝi* = *senŝarĝigi*. Estas do du specoj de verboj. Unu speco deiras de radiko, kiun oni rekte verbigas (*maski*, *ŝarĝi*, *vesti*). Tian verbon oni povas poste maligi per MAL (*malmaski*, *malŝarĝi*, *malvesti*). Alia speco deiras de frazeto, de kiu oni faras IG-verbon: *sen vesto* -> *senvestigi* (*kun vesto* -> *kunvestigi*), *sen ŝarĝo* -> *senŝarĝigi* (*kun ŝarĝo* -> *kunŝarĝigi*). Ne eblas do diri ekz. **senvesti**, nek **malvestigi**. Tiaj vortoj konfuzas la du specojn de verboj.

sen fortoj -> *senfortigi* = forpreni la fortojn

La longa malsanado tute senfortigis mian patrinon.

Senfortigi estas pli-malpli samsignifa kiel *malfortigi*. La malo de *senfortigi* estas teorie *kunfortigi*, sed tio estas senbezone peza vorto. Anstataŭe oni diras simple *fortigi*. Estas ankaŭ ĉi tie du specoj de verboj. Unu speco deiras de simpla A-vorto: *forta* -> *fortigi* -> *malfortigi*. La alia speco deiras de frazeto: *sen fortoj* -> *senfortigi* (*kun fortoj* -> *kunfortigi*). La simpla verbo *forti* signifas "esti forta". *Malforti* = "esti malforta".

Oni ne konfuzu IG-verbojn faritajn el rolvorteta frazeto, kun IG-verboj, al kiuj oni poste aldonis precizigan prefiksecan rolvorteton. Vidu ankaŭ "Afiksecaj rolvortetoj" pri tiu ĉi diferenco.

ordigi = meti en ordon -> *kunordigi* = meti en ordon kun io alia

La generaloj kunordigis siajn militplanojn.

Kunordigi ne devenas de *kun ordo*. *Kun* ne rilatas al *ordo* sed al "io alia".

Vortetoj kaj afiksoj

Oni ankaŭ povas fari IG-verbon el vorteto aŭ el afikso.

for -> *forigi* = formovi, forpreni, forviŝi, forskrapi

Per forta lesivo ŝi sukcesis forigi la nigrajn makulojn.

al -> *aligi* = aldoni, almeti

Ili baldaŭ discipline aligos siajn fortojn al tiu komuna granda armeo.^(OV.448)

trans -> *transigi* = movi al transa flanko, transdoni, transturni

La pramo transigis nin al la kontraŭa bordo.

tro -> *troigi* = agi tiel, ke io estas aŭ ŝajnas troa (= tro granda, tro multa, tro grava)

Alkoholtrinkadon oni ne troigu.

Li troigis la rakonton tiom, ke neniu kredis lin.

kun -> kunigi = agi tiel, ke io fariĝas kuna

DIS -> disigi = agi tiel, ke io fariĝas disa

Malfeliĉo ofte kunigas la homojn, kaj feliĉo ofte disigas ilin.^(FE.42)

Ĉu uzi IG aŭ ne?

Kiam la radiko estas nek eca, nek aga, oni povas ofte heziti, ĉu uzi simplan sensufiksitan verbon, aŭ verbon kun la sufikso IG.

Ofte la lingva tradicio donis al simpla verbo IG-ecan signifon.

fino = la lasta parto de io -> *fini* = kaŭzi ke io havu finon, meti finon al io

Mi finos mian vivon per morto.^(Rz.89) Ne **...finigos...**, kio signifus, ke oni igas iun alian fari la agon fini. *Fini* similas al *ĉesigi*. *Finigi* do similas al *ĉesigigi*.

konfuzo = malordego -> *konfuzi* = krei malordegon, fari malordega

Malsano konfuzas la cerbon.^(Rt.124) Ne **...konfuzigas...**, kio signifus, ke la malsano igas ion alian fari la agon konfuzi. *Konfuzi* ~=*senordigi*. *Konfuzigi* ~=*senordigigi*.

masko -> *maski* = surmeti maskon, kaŝi per masko

Ŝi maskis sin por ke li ne rekonu ŝin. Ne **...maskigas...**. *Maskigi* signifas "igi iun alian maski" aŭ eble "fari maskon el io".

Foje la tradicio elektis uzi nur formon kun IG.

grupo -> *grupigi* = kunigi en grupo(j)n, starigi en grupo(j)n (*grupi* estas apenaŭ uzata, sed povus signifi "stari en grupo" aŭ simile)

La lernantoj estis grupigitaj po dek.

bildo -> *bildigi* = fari bildon de io, prezenti bilde (*bildi* ne estas uzata)

Ili ne povis bildigi al si la teruran okazaĵon.

Foje la tradicio donis malsaman signifon al la simpla formo kaj la IG-formo, sed ambaŭ signifoj estas IG-ecaj.

koloro

-> *kolori* = doni al io sian koloron, esti tio kio donas koloron al io

-> *kolorigi* = agi tiel, ke io fariĝas kolora

La rizo estas oranĝokolora, ĉar safrano koloras ĝin. Mi kolorigis la rizon per safrano.

limo

-> *limi* = esti limo de io, formi limon de io, troviĝi ĉe la limo de io

-> *limigi* = meti limo(j)n al io, kaŭzi ke io havu limo(j)n

Meksiko **limas** norde Usonon kaj sude Gvatemalon kaj Belizon. Ni devas **limigi** niajn elspezojn, ĉar niaj financaj rimedoj estas **limigitaj**.

Oni tamen ne povas postuli, ke ĉiuj ĉiam sekvu tiujn ĉi delikatajn distingojn. Oni devas almenaŭ toleri, se iu foje intermiksas *kolori* kaj *kolorigi* aŭ *limi* kaj *limigi*. La distingoj ankaŭ ne ĉiam ekzistis. Zamenhof uzis kaj *limi* kaj *limigi* por la nuna *limigi*.

Foje la simpla formo havas signifon, kiu ne estas IG-eca.

lumo

-> *lumi* = elĵeti lumradiojn

-> *lumigi* = fari tiel ke io lumu, fari luma

La steloj **lumis** hele.^(FA3.111) Karlo **lumigis** la lampon.

Legu ankaŭ pri la formo prilumi.

Foje ambaŭ formoj havas la saman signifon.

ordo -> *ordi* aŭ *ordigi* = krei ordon, meti en ordon, fari orda

La ideoj kun siaj signoj estis **orditaj** laŭ specoj.^(FK.243) Tuj **ordigu** bone tiun ĉambron por la gasto.^(Rz.40)

Nuntempe oni ĝenerale preferas la formon *ordigi*, sed *ordi* estas same logika. Oni komparu kun *konfuzi*: *konfuzo* ~=*malordo*, *konfuzi* ~=*malord(ig)i*.

Ofte oni aldonas superfluan IG al verbo, kiu normale ne havu ĝin. Tio povas esti tolerata, precipe se el tio rezultas plia klareco, sed normale oni uzu la tradiciajn formojn. Ne ĉiam la formoj estas tamen tute stabilaj. En iuj okazoj la IG-sufikso eble ne estas nepra, ĉar la simpla formo apenaŭ havas ian alian signifon. Tiam oni eble estonte ekuzos la pli mallongan formon sen IG. Ofte ambaŭ formoj povas esti uzataj paralele sen signifodiferenco: *loki/lokigi*, *arkivi/arkivigi*, *listi/listigi*.

La verbo *igi*

El la sufikso IG oni povas fari la memstaran verbon *igi*.

IG kun ne-verba finaĵo

IG kutime aperas kun verba finaĵo, sed povas ankaŭ havi O-finaĵon, A-finaĵon aŭ E-finaĵon. Tiaj formoj montras la saman agan signifon kiel la verba formo: *akrigo* = "la ago akrigi", *akriga* = "rilata al la ago akrigi, akriganta", *sidigo* = "la ago sidigi", *sidige* = "rilate al la ago sidigi, sidigante", *edzigo* = "la ago edzigi", *edziga* = "rilata al la ago edzigi". Komparu kun IG, kiu kun O-finaĵo foje montras rezulton de ago.

IĜ

IĜ = "transiro al nova stato, al nova loko, al nova ago". Tio, kio staras antaŭ IĜ, ĉiam montras la rezulton de la transiro. IĜ aperas plej ofte kun verba finaĵo. La subjekto de la verbo estas tio, kio estas ŝanĝata. IĜ-verbo ne povas havi objekton. Vidu ankaŭ "IĜ-verboj" pri la frazrojloj ĉe ĉi tiaj verboj.

Ecaj radikoj

Oni povas fari IĜ-verbon el eca radikoj (kiu normale estas A-vorto). Tia IĜ-verbo signifas, ke la subjekto ricevas tian econ.

pala -> *paliĝi* = fariĝi pala

Li paliĝis pro la ŝoko.

akra -> *akriĝi* = fariĝi akra

La ekonomia krizo akriĝis.

longa -> *longiĝi* = fariĝi longa

La tagoj longiĝas, printempo alvenas.

pli longa -> *plilongiĝi* = fariĝi pli longa

Li asertas, ke post la vizito al la miraklisto lia kruro plilongiĝis.

Agaj radikoj

Oni povas fari IĜ-verbon el aga radikoj (kiu normale estas verbo). Estas granda diferenco inter IĜ-verbo farita el senobjekta verbo, kaj IĜ-verbo el objekta verbo.

IĜ-verbo farita el senobjekta verbo montras transiron al la koncerna ago. IĜ ĉe tia verbo estas do preskaŭ egala al la prefikso EK. Foje tiaj ĉi IĜ-verboj montras la nuancon, ke la ago okazas per si mem, aŭ ke la ago okazas senvole.

sidi -> *sidiĝi* = komenci sidi, eksidi

Li sidiĝis en la sofo.

esti -> *estiĝi* = komenci esti, ekesti

Estiĝis kverelo inter ili.

morti -> *mortiĝi* = fariĝi morta (senvole)

Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniu; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortiĝis.^(FE.39) Jam simpla *morti* montras transiron (de vivo al morto). Ĉi tie IĜ montras, ke la morto okazis senvole, akcidente.

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el objekta verbo. En tia IĜ-verbo IĜ ne montras transiran signifon. IĜ tie nur servas por fari la verbon senobjekta, por ŝanĝi la frazrojlojn. Se IĜ-verbo el

objekta verbo ja havas transiran signifon, tiu transira signifo troviĝas jam en la origina objekta verbo. La subjekto de IĜ-verbo farita el objekta verbo estas la objekto de la simpla verbo.

malfermi - La knabo **malfermis** la pordon.

-> *malfermiĝi* = iĝi malfermita, esti malfermata (per si mem)

La pordo brue **malfermiĝis**.^(M.27)

turni - La knabo **turnis** sian kapon.

-> *turniĝi* = iĝi turnita, esti turnata (per si mem)

La tero **turniĝas** ĉirkaŭ sia akso.

vendi - Ŝi **vendis** sian aŭton.

-> *vendiĝi* = iĝi vendita, esti vendata (per si mem)

Tiuj ĉi aŭtoj **vendiĝas** tre bone.

kolekti - La pentraĵoj **kolektis** ĉirkaŭ si amason da admirantoj.

-> *kolektiĝi* = iĝi kolektita, kuniĝi, esti kolektata (per si mem)

La larmoj **kolektiĝis** en ŝiaj okuloj.^(BV.77)

ruli - Kiu **rulas** ŝtonon, al tiu ĝi revenos. Ili **rulis** sian ĉaron.

-> *ruliĝi* = moviĝi per rulado, esti rulata (per si mem)

La vinberoj elpremite **ruliĝadis** sur la teron.^(FA4.185) La veturilo [...] **ruliĝis** tre rapide.^(M.212)

detrui = "kaŭzi, ke io fariĝas malkonstruita aŭ finita"

-> *detruiĝi* = fariĝi detruita, esti detruata (per si mem)

Ĉiuj miaj planoj **detruiĝis**, kiam mi provis ilin en praktiko.

Vidu ankaŭ "IĜ-verboj" pri la frazroj ĉe ĉi tiaj verboj.

IĜ-verboj kaj pasivaj verboj

IĜ-verbo farita el objekta verbo ofte similas al pasiva verbo ("Pasivo"). La diferenco estas, ke tia IĜ-verbo montras, ke la ago okazas pli-malpli per si mem, aŭ ke oni ne interesiĝas pri eventuala kaŭzanto de la ago.

Li estis naskita en Januaro. Normala pasiva frazo. Oni atentis precipe la agon, kiu plenumiĝis kun rezulto (pro la IT-formo). Ja ekzistas aganto aŭ kaŭzanto, sed oni ne mencias ŝin. Oni povus aldoni la patrinon kiel *de*-komplemento: *Ŝi estas naskita de saĝulino.*

Li naskiĝis en Januaro. Li fariĝis naskita. Pli da atento al la naskato, la infano, ol al la naskanto, la patrino, kiu apenaŭ povas aperi en tia ĉi frazo.

Li estas nomata Petro. Normala pasiva frazo. = *Oni nomas lin Petro.*

Li nomiĝas Petro. Petro estas lia nomo, sendepende de tio, ĉu homoj uzas la nomon aŭ ne.

Tiu libro estas legata de multaj homoj. Normala pasivo. = *Multaj homoj legas tiun libron.*

Tiu libro legiĝas facile. Efektivaj legantoj ne gravas. ~=*Tiu libro estas facile legebla.*

Komenciĝi, finiĝi

En multaj lingvoj oni uzas unu saman verbon por *komenci* kaj *komenciĝi*, kaj unu saman por *fini*

kaj *finiĝi*. En Esperanto oni devas distingi.

Komenci = "kaŭzi komencon". *Komenci* estas uzata kun ordinara objekto aŭ kun I-verba objekto. La objekto estas tio, pri kies komenco temas. La subjekto de *komenci* plej ofte estas persono.

La instruisto **komencis** la lecionon. Li **komencas** instrui. **Komencis** pluvi.

komenciĝi = "eniri en komencon fazon (per si mem)". La subjekto de *komenciĝi* estas tio, pri kies komenco temas. Tio preskaŭ ĉiam estas okazaĵo.

La leciono **komenciĝis**. La koncerto **komenciĝas**. **Komenciĝos** nova epoko.

Fini = "kaŭzi finon". *Fini* estas uzata kun ordinara objekto aŭ kun I-verba objekto. La objekto estas tio, pri kies fino temas. La subjekto de *fini* estas preskaŭ ĉiam persono.

La preleganto **finis** sian paroladon. Li baldaŭ **finos** paroli.

Finiĝi = "eniri en finan fazon, atingi sian finon (per si mem)". La subjekto de *finiĝi* estas tio, pri kies fino temas. Tio preskaŭ ĉiam estas okazaĵo.

La prelego **finiĝis**. La danco **finiĝas**. **Finiĝos** ankoraŭ unu tago.

Ne diru do: **La leciono finis.** **Kiam komencos la koncerto?** Se oni aŭdas tian frazon, oni volas scii, kion la leciono finis, kaj kion la koncerto komencos. Diru: *La leciono finiĝis. Kiam komenciĝos la koncerto?* Temas ja pri okazaĵoj, kaj okazaĵoj normale komenciĝas kaj finiĝas.

Iafoje tamen okazaĵo povas kaŭzi, ke alia afero komenciĝas aŭ finiĝas: *La unua mondmilito komencis novan epokon en la homa historio.* La subjekto ja estas okazaĵo, sed temas pri la komenco de la objekto.

Legu ankaŭ pri *komenci, fini, daŭrigi kaj ĉesi*, kaj pri *detruo/detruigi, ruli/ruliĝi, trovi/troviĝi kaj movi/moviĝi.*

Alispecaj radikoj

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el radiko, kiu normale estas O-vorto. Tia IĜ-verbo povas signifi, ke la subjekto fariĝas ĝuste tio, kion la radiko montras, aŭ ke ĝi fariĝas simila al la radiko, aŭ ke okazas al ĝi ia ago karakterizata de la radiko.

edzino -> *edziniĝi* = fariĝi ies edzino

Ŝi **edziniĝis** kun sia kuzo. ^(FE.39)

tago -> *tagiĝi* = fariĝi tago

Nun baldaŭ **tagiĝos**. Ĉu vi ne vidas la lumon ĉe la horizonto?

pinto -> *pinta* -> *pintiĝi* = fariĝi pinta, ekhavi (akran) pinton

Malgraŭ liaj penoj la kraĵono ne **pintiĝis**.

flamo -> *flami* -> *flamiĝi* = komenci flami

Ligno fendita facile **flamiĝas**. ^(PE.1339)

Frazetoj

Oni ankaŭ povas fari IĜ-verbon el frazeto kun rolvorteto. La preciza signifo dependas de la rolvorteto. Se ekz. la rolvorteto estas loka aŭ mova, IĜ signifas "moviĝi, iri, translokiĝi".

en domo -> *endomiĝi* = veni en domon

Kiam la fulmotondro komenciĝis, ni tuj endomiĝis.

al bordo -> *albordiĝi* = veni al bordo

Pro la ŝtormo la ŝipeto ne sukcesis albordiĝi.

sen vesto -> *senvestiĝi* = fariĝi nuda, forpreni sian veston

Senhonte mi senvestiĝis antaŭ ili.

sen fortoj -> *senfortiĝi* = perdi siajn fortojn

Li senfortiĝis pro soifo.

en (la) lito -> *enlitiĝi* = kuŝiĝi en (la) lito

el (la) lito -> *ellitiĝi* = leviĝi el (la) lito

Vespere mi enlitiĝas malfrue, sed mi tamen frue ellitiĝas en la mateno.

Vortetoj kaj afiksoj

Oni povas ankaŭ fari IĜ-verbon el vorteto aŭ el afikso.

al -> *aliĝi* = aldoniĝi, aniĝi, anigi sin, anonci sian partoprenon

Al lia antaŭa embaraso aliĝis nun iom da konfuzo.^(M.179)

Ĉu vi jam aliĝis al la kongreso?

sen -> *seniĝi* = fariĝi sena je io, liberiĝi de io

Mi ne plu eltenas ilin, ni devas seniĝi je ili.

kun -> *kuniĝi* = fariĝi kuna, kolektiĝi, amasiĝi

La laboristoj kuniĝas ĉiun dimanĉon en la popola domo.

AR -> *ariĝi* = fariĝi aro, kuniĝi are

Sur mia skribotablo daŭre ariĝas paperoj en plena konfuzo.

La verbo iĝi

El la sufikso IĜ oni povas fari la memstaran verbon *iĝi*.

IĜ kun ne-verba finaĵo

IĜ kutime aperas kun verba finaĵo, sed povas ankaŭ havi O-finaĵon, A-finaĵon aŭ E-finaĵon. Tiaj formoj montras la saman agan signifon kiel la verba formo: *akriĝo* = "la ago akriĝi", *akriĝa* =

"rilata al la ago akriĝi, akriĝanta", *sidiĝo* = "la ago sidiĝi", *sidiĝe* = "rilate al la ago sidiĝi, sidiĝante", *edziĝo* = "la ago edziĝi", *edziĝa* = "rilata al la ago edziĝi", *unuiĝo* = "la ago unuiĝi".

Iafoje IĜ-vorto kun O-finaĵo ankaŭ povas montri rezulton de transira ago: *Unuiĝo Franca por Esperanto* (nomo de asocio) -- *Post la buboj iris iom malpli rapide diversaj senlaboruloj, por kiuj ĉia homa amasiĝo prezentas distraĵon.*^(M.210) *Dio nomis la sekaĵon Tero, kaj la kolektiĝojn de la akvo Li nomis Maroj.*^(Gn.1)

IL

IL = "instrumento, aparato, rimedo". Tio, kio staras antaŭ IL, ricevas agan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo. Oni povas diri, ke IL-vortoj devenas de verboj.

Permane uzebla instrumento

Plej ofte IL montras instrumenton, kiun oni povas uzi permane. Temas ĉiam pri instrumento speciala por la koncerna ago.

haki -> *hakilo* = instrumento por haki

segi -> *segilo* = instrumento por segi

fosi -> *fosilo* = instrumento por fosi

fajfi -> *fajfilo* = instrumento por fajfi

kudri -> *kudrilo* = pinta instrumenteto por kudri

tondi -> *tondilo* = instrumento por tondi (kiu konsistas el du klingoj)

ŝlosi -> *ŝlosilo* = instrumento, kiun oni turnas en seruro por ŝlosi aŭ malŝlosi

pintigi -> *pintigilo* = instrumento por pintigi (ekz. krajonon)

manĝi -> *manĝilo* = instrumento por manĝi (telero, kulero, tranĉilo, forko, manĝbastoneto, glaso aŭ simile)

linio -> *linii* -> *liniilo* = instrumento, kiu helpas en desegnado de linioj

butero -> *buteri* -> *buterilo* = tranĉileto por ŝmiri buteron sur ekz. panon

Iafoje temas pri instrumento, kiu mem faras la agon.

sonori -> *sonorilo* = instrumento, kiu sonoras (uzanto de sonorilo ne sonoras, sed sonorigas)

Granda aparato

IL povas ankaŭ montri pli grandan aŭ pli komplikan aparaton.

presi -> *presilo* = maŝino por presado de libroj, gazetoj k.t.p.

komuniki -> *komunikilo* = helpilo por komunikado (telefono, radio, televido, gazeto k.t.p.)

komputi -> *komputilo* = (elektronika) aparato por prilabori informojn kaj fari tre rapidajn kalkulojn

amplifi -> *amplifilo* = aparato por elektre plifortigi ekz. sonojn

fotokopio -> *fotokopii* -> *fotokopiilo* = aparato por fari fotokopiojn

Aliaj aferoj

IL povas ankaŭ montri paperaĵon, substancon, abstraktan rimedon, komputilan programon, aŭ

ion ajn, kio servas por certa ago.

aboni -> *abonilo* = papero, per kiu eblas aboni ion

aliĝi -> *aliĝilo* = papero, per kiu eblas aliĝi al io (ekz. kongreso)

kuraci -> *kuracilo* = io ajn, kio servas por kuraci (ekz. medikamento)

solvi -> *solvilo* = substanco per kiu oni solvas alian substancan, io per kio eblas solvi problemon

preventi -> *preventilo* = io, per kio eblas preventi malsanon aŭ gravediĝon (medikamento, kondomo k.t.p.)

kompili -> *kompililo* = komputila programo, kiu kompilas aliajn programojn

koloro -> *kolori* -> *kolorilo* = substanco kiu servas por doni sian koloron al io, organika farbo

Alternativoj

La sufikso IL havas tre ĝeneralan signifon. Por esprimi sin pli ekzakte oni povas fari kunmetojn kun aliaj radikoj. Ekzemple *presmaŝino*, *presaparato*, *segmaŝino*, *transportaparato*, *vendaŭtomato*, *fermoplato*, *kovrotuko*, *solvosubstanco*, *kompilprogramo*. Sed la simplaj IL-formoj ĉiam estas korektaj. Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson "ATOR".

Subkomprenata ago

En iuj malmultaj IL-vortoj la aga elemento estas subkomprenata. Tio, kio staras antaŭ IL, ne mem montras agon, sed ekz. rezulton de ago.

fajro -> *fajrilo*^(FA1.1-7) = ilo por fari fajron (ne: "ilo por fajri")

rekto -> *rektilo* = instrumento por desegni rektajn liniojn (ne "ilo por rekti")

angulo -> *angulilo* = instrumento por difini aŭ desegni angulojn (ne: "ilo por anguli")

disko -> *diskilo* = aparato, kiu legas (komputilan) diskon kaj skribas sur ĝi (ne: "ilo por diski")

Oni povas diri, ke tiaj vortoj estas mallongigoj de ekz. *fajrigilo*, *anguldesegnilo*, *rektofarilo*, *diskoturnilo* aŭ simile. Oni estu tre ŝparema pri tiaj IL-vortoj por ne riski konfuzon. Oni ekz. ne uzu *buterilo* en la signifo "ilo por fari buteron", ĉar oni normale komprenas ĝin kiel "ilo por buteri (surŝmiri buteron)". Oni uzu *buterigilo*. Normale oni faru IL-vortojn nur el verboj.

Ne ĉiuj iloj havas IL-sufikson

Ekzistas multaj simplaj radikoj, kiuj estas nomo de ia instrumento aŭ simile. Al tia vorto oni ne aldonu IL. Tiaj vortoj estas ekz. manĝiloj kiel *kulero*, *forko* kaj *glaso*, pafiloj kiel *revolvero*, *kanono* kaj *fusilo* (nekonmetita!), transportiloj kiel *aŭto*, *buso* kaj *biciklo*, kaj muzikiloj kiel *gitaro*, *piano* kaj *fluto*, kaj ankoraŭ multaj diversaj ĉiutagaj iloj kiel *martelo*, *broso*, *peniko*, *krajono*, *lupeo*, *serpo* k.t.p.

Pri la radikoj ARM regas konfuzo. La O-formo estas preskaŭ neniam uzata, sed Zamenhof iam uzis ĝin kun la signifo "batalilo": *Ne servas larmo anstataŭ **armo***.^(PE.1739) Normale oni uzas la formon *armilo*. La verboformo *armi* tamen signifas "provizi per bataliloj", kaj *armilo* do devus signifi ne "batalilo", sed "ilo por provizi per bataliloj". Se oni uzus ĉiam *armo* anstataŭ *armilo*, ĉiuj vortformoj fariĝus tute logikaj, sed *armilo* estas forte enradikiĝinta.

El la nekonmetita vorto *aviadi* (= "flugi per aparato pli peza ol aero") oni faris la vorton *aviadilo* (= "tia flugmaŝino"). Nuntempe kelkaj uzas anstataŭe la nekonmetitan vorton *avio*. El ĝi oni povas fari la verbon *avii* kaj la agvorton *aviado*. Sed ankoraŭ *aviadilo* estas la normala formo. Aliaj similsignifaj vortoj estas *flugmaŝino* (= "ĉia aparato por flugi") kaj *aeroplano* (= "la plej

ofta speco de avio").

Ordinara radiko

ilo = instrumento, rimedo
ilaro = kolekto de laboriloj
ilujo = ujo por ilo(j)

IN

IN = "la naskopova sekso". La sufikson IN oni nur povas uzi ĉe io, kio povas havi sekson, nome homo aŭ besto. IN ne ŝanĝas la bazan signifon de la vorto, sed nur aldonas in-seksan signifon (kaj forprenas eventualan virseksan signifon). Oni do ne uzas vortojn kiel **belino**, **virgino** k.s., ĉar *belo* kaj *virgo* estas ecoj, kaj ecoj ne povas havi sekson. Oni devas unue krei la vortojn *belulo* kaj *virgulo*, kiuj montras ion, kio povas havi sekson. El ili oni faras *belulino* kaj *virgulino*. Nur en poezio k.s. oni povas renkonti vortojn kiel **virgino**. Vidu ankaŭ "Seksa signifo de O-vortoj". Pri IN en propraj nomoj vidu "Esperantigitaj nomoj".

IN ĉe neŭtraj vortoj

Oni povas aldoni IN al vorto, kiu estas sekse neŭtra. Ĝi tiam ekhavas in-seksan signifon.

homo -> *homino* = ina homo
aŭtoro -> *aŭtorino* = ina aŭtoro
agente -> *agentino* = ina agente
pasaĝero -> *pasaĝerino* = ina pasaĝero
estro -> *estrino* = ina estro
besto -> *bestino* = ina besto
simio -> *simiino* = ina simio
muso -> *musino* = ina muso
mortinto -> *mortintino* = mortinta virino

Ĉe neŭtra vorto oni povas montri viran sekson per la radiko VIR uzata prefiksece aŭ A-vorte. Vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj".

IN ĉe viraj vortoj

Oni povas aldoni IN al vorto, kiu havas viran signifon. Ĝi tiam ekhavas anstataŭe in-seksan signifon.

patro -> *patrino* = homino, kiu naskis infanon
viro -> *virino* = plenkreska homino
knabo -> *knabino* = juna homino
onklo -> *onklino* = fratino de patro aŭ patrino
avo -> *avino* = patrino de patro aŭ patrino
fraŭlo -> *fraŭlino* = needziniĝinta virino
reĝo -> *reĝino* = virino kiu regas same kiel reĝo, edzino de reĝo

Inaj radikoj

Ekzistas kelkaj vortoj, kiuj en si mem estas in-seksaj: *damo, nimfo, matrono, putino* (nekunmetita!), *furio, gejšo, femalo* k.a. Al tia vorto oni ne aldonu IN.

Figura uzo

Iafoje oni faras figurajn IN-vortojn, kiuj montras aferon, kiun oni prezentas kvazaŭ inon.

jambo -> *jambino* = speco de verso, kies ritmon oni tradicie kaj figure nomas ina
ŝraŭbo -> *ŝraŭbino* = trueto, en kiun oni metas ŝraŭbon

Anstataŭ *ŝraŭbino* oni teorie devus diri *ŝraŭbingo*, sed tiu vorto havas iom alian signifon. Vidu [ING](#).

Ordinara radiko

ino = ina besto (aŭ homo)

ina = tia kiel ino, rilata al ino k.s.

ineto = malgranda ina besto (aŭ homo)

investaĵo = vestaĵo por virino, virina vestaĵo

malino = vira besto aŭ homo

Malino estas moderna vorto iafoje uzata ŝerce anstataŭ *viro*, sed ankaŭ serioze, kiam oni volas inkluzivi virhomojn de ĉiuj aĝoj. *Malino* fariĝis sufiĉe ofta en aliĝiloj.

Ŝajnafikso

Apud *heroino* = "ina heroo", kaj *urino* = "ina uro", ekzistas la nekunmetitaj vortoj *heroino* (drogo) kaj *urino* (likvo), en kiuj "in" estas ŝajnsufikso. Ekzistas ankoraŭ multaj tiaj vortoj kun ŝajna IN-sufikso: *kombino, margarino, maŝino, medicino, origino, parafino, rutino, tamburino, turbino, Berlino, Kalvino* k.a. En iuj okazoj oni evitis ŝajnan IN-sufikson uzante "en" anstataŭ "in": *azeno, delfeno, ermeno, frakseno, jasmeno, rosmareno, rubeno, sukceso, tendeno, plateno* k.a. (Apud la Fundamenta *plateno*^(UV), certa metalo, ekzistas dekomence ankaŭ la formo *platino*^(UL-FK.233) kun la sama signifo. Ambaŭ estas tute bonaj vortoj. Ekzistas ankaŭ tute alia *platino*, speco de tabulo uzata en presado, sed tiu vorto estas evitinda. Oni uzu *plateto* aŭ simile pri tiaj aferoj.)

Ekzistas ankaŭ tre multaj vortoj, kiuj havas "in" kiel ŝajnprefikson. La historia signifo de tiaj "in" estas ofte *en* aŭ MAL: *inaŭguri, incizi, indukti, infiltiri, influi, indiferenta, individuo, inerta, infinito, inklino* k.a.

IND

IND = "meritas aŭ valoras esti farata". Tio, kio staras antaŭ IND, ĉiam ricevas agan kaj pasivan signifon. La aga signifo estas tiu, kiun la radiko havas kun verba finaĵo. IND-vortoj do ĉiam devenas de verboj. Oni povas uzi IND nur post objektaj verboj. (Komparu kun [EBL](#) kaj [END](#).)

ami -> *aminda* = tia ke ĝi meritas esti amata

legi -> *leginda* = tia, ke ĝi valoras esti legata

vidi -> *vidinda* = tiel bela aŭ bona, ke ĝi valoras esti vidata
fidi -> *fidinda* = tia, ke ĝi meritas esti fidata
miri -> *mirinda* = tiel eksterordinara, ke oni miru ĝin (= pri ĝi)
ridi -> *ridinda* = tia, ke ĝi meritas, ke oni ridu ĝin (= pri ĝi)
plori -> *plorinde* = tiel (malbone), ke oni devus plori
bedaŭri -> *bedaŭrinde* = tiel (malbone), ke ĝi meritas bedaŭron

IND ≈ END

Komence END ne ekzistis, kaj ĝi estas ankoraŭ malofte uzata. Tial en iuj vortoj IND havas dekomence (kaj ankoraŭ) la pli fortan signifon de END, = "devas esti farata".

ne pardoni -> *nepardoninda* = tia ke oni devas ne pardoni ĝin, nepardonenda
kaŝi -> *kaŝinda* = tia ke ĝi meritas aŭ eĉ devas esti kaŝata, kaŝenda
konsideri -> *konsiderinda* = tia ke ĝi meritas esti konsiderata, tia ke oni ne povas ne konsideri ĝin pro ĝia forto, amplekso k.s.

Konstrui sur ĝi (diletanteco) sian ekzistadon fizikan [...] estas nefareble kaj nefarinde.^(M.74) =
...ne devas esti farate.

Ordinara radiko

inda = merita, valora
indo = merito, valoro
indigi = fari inda

prezoinda = inda je sia prezo, sufiĉe valora por sia prezo

La vorto *prezoinda* ne sekvas la regulon, ke antaŭ IND la radiko ĉiam havu agan kaj pasivan signifon. La ligfinaĵo O montras, ke IND estas uzata kiel ordinara radiko (normale afikso ne havas ligfinaĵon). Tia uzado de ligfinaĵo estas tamen tre malofta kaj eksperimenta. Alia maniero montri, ke IND estas uzata kiel ordinara radiko, estas uzi dividostrekon -> *prez-inda*. Tiam oni normale ankaŭ kromakcentas je PREZ. (Vidu "Specialaj elparolaj reguloj" pri kromakcentoj.)

ING

ING = "tenilo, en kiun oni (parte) metas ion". Tio, kio staras antaŭ ING, normale estas tio, kion oni parte enmetas en la ingon. (Komparu kun UJ.)

glavo -> *glavingo* = tubeca objekto, en kiun oni metas la klingon de glavo
cigaro -> *cigaringo* = tubeto, en kiu oni tenas cigaron por fumi ĝin
ŝraŭbo -> *ŝraŭbingo* = ringo, en kiun oni ŝraŭbas ŝraŭbon
ovo -> *ovingo* = vazeto, en kiun oni metas ovon por ĝin manĝi
piedo -> *piedingo* = ringo, en kiun oni metas piedon por surĉevaliĝi kaj rajdi
fingro -> *fingringo* = fingropinta protekta ĉapo uzata dum kudrado

Iafoje la elemento antaŭ ING ne estas tio, kion oni enmetas en la ingon.

pendi -> *pendingo* = pendumilo, aparato por ekzekuti homon per pendigo (pendumo)

Oni povus eble diri, ke PEND ĉi tie reprezentas la homon, kies kolon oni enmetas en ŝnurano maŝon por pendigi lin. PEND do estas kvazaŭ mallongigo de *pendigato*. Ĉiuokaze *pendumilo* estas la pli normala vorto.

Ordinara radiko

ingo = glavingo, ia ajn tenilo kiu parte kovras ion
ingi, *eningigi* = enmeti en ingon
malingi, *elingigi* = eligi el ingo

ISM

ISM = "doktrino, movado, sistemo, agmaniero" k.s. Foje ISM-vorto ankaŭ montras unuopan ekzemplon de ia speciala agmaniero. La signifo de ISM treege varias, kaj tre dependas de tio, post kio ĝi staras. Por ISM-vorto ekzistas ofte simila IST-vorto. Pri tiaj vortparoj, kaj pri "ism" kiel ekssufikso, vidu IST. La sufikso ISM estis oficialigita en 1919 en la 2-a Oficiala Aldono al la Universala Vortaro.

Persona nomo

ISM povas stari post propra nomo de persono.

Budho -> *Budhismo* = la religio fondita de Budho
Stalino -> *Stalinismo* = la politikaj ideoj de Stalino

Adepto

ISM povas stari post vorto por adepto de fama persono.

Kristano -> *Kristanismo* = la religio de la Kristanoj, la religio de Kristo
Konfuceano -> *Konfuceanismo* = la filozofio de la Konfuceanoj, la filozofio de Konfuceo

En tiaj vortoj AN estas superflua (sed ne mallogika). Oni uzas ĝin pro influo de nacilingvaj vortoj.

Temo, karakterizaĵo

ISM povas stari post temo aŭ karakterizaĵo de la sistemo, doktrino k.t.p.

kolonio -> *koloniismo* = ekspluatado de kolonioj fare de forta ŝtato
spirito -> *spiritismo* = kredo, ke eblas kontakti spiritojn de mortintoj
vegetara -> *vegetarismo* = sistema nemanĝado de viando
komuna -> *komunismo* = politika sistemo bazita sur komuna posedado
kapitalo -> *kapitalismo* = ekonomia sistemo de privata kapitalposedo
kubo -> *kubismo* = stilo de pentrado, kiu uzas kubecajn figurojn
alkoholo -> *alkoholismo* = malsana dependeco de alkoholo
plumbo -> *plumbismo* = malsano pro veneniĝo de plumbo
internacia -> *internaciismo* = sistema strebado al internacia kunlaboro
nova -> *novismo* = tendenco ĉiam voli krei ion novan

...*adas* -> *adasismo* = (mallerta) rimado pere de sufiksoj (ekz. AD), ekzemplo de tia rimado (ekz. *kantadas* - *amadas*)

Speco de persono

ISM povas stari post speco de persono. Tia ISM-vorto montras agmanieron de tia persono.

kanibalo -> *kanibalismo* = homomanĝado fare de homo

diletanto -> *diletantismo* = amatoreca kaj fuŝa agado

patrioto -> *patriotismo* = amo kaj dediĉo al la propra patrujo

Zamenhof -> *zamenhofismo* = esprimomaniero propra al Zamenhof

Lingvo

Post nomo de lingvo ISM montras dirmanieron propran al tiu lingvo.

la Angla lingvo -> *Anglismo* = apartaĵo de la Angla lingvo

la Ĉina lingvo -> *Ĉinismo* = apartaĵo de la Ĉina lingvo

Latino -> *Latinismo* = apartaĵo de Latino

(*Anglaĵo*, *Ĉinaĵo* k.t.p. povas esti io ajn dirita aŭ skribita en la koncerna lingvo. En tiaj vortoj mankas la ideo, ke temas pri esprimo aparta aŭ speciala.)

Ordinara radiko

ismo = doktrino, kredo, pensosistemo (ofte kun ia ironia aŭ malŝata nuanco)

Je unu ismo

Mi tutsincere kredas -

Je la abismo!

(Hajko de Daphne Lister)

IST

IST = "persono, kiu ofte okupiĝas pri io (eble profesie)". Tio, kio staras antaŭ IST, ĉiam estas tio, pri kio okupiĝas la persono. Estas ofta miskompreno, ke IST egalas al "profesiulo", sed ĝia vera signifo estas pli vasta. (Komparu kun AN kaj ISM.)

verki -> *verkisto* = persono, kiu ofte verkas

instrui -> *instruisto* = persono, kiu profesie instruas

kuraci -> *kuracisto* = persono, kiu profesie kuracas

dento -> *dentisto* = kuracisto de dentoj

arto -> *artista* = persono, kiu praktikas arton

lignaĵo -> *lignaĵisto* = persono, kiu metie faras lignaĵojn

biciklo -> *biciklisto* = persono, kiu ofte biciklas

ŝteli -> *ŝtelisto* = persono, kiu ofte ŝtelas

komerco -> *komercisto* = persono, kiu profesie komercadas

Esperanto -> *Esperantisto* = persono, kiu scias kaj uzas Esperanton

IST-vorto povas esti plursignifa. Je bezono eblas fari pli precizajn vortojn. Anstataŭ la ĝenerala

fiŝisto oni povas paroli pri *fiŝkaptisto*, kiu fiŝas (= fiŝkaptas), pri *fiŝbredisto*, kiu bredas fiŝojn, kaj pri *fiŝvendisto*, kiu vendas fiŝojn. La formon *dentisto* oni povas precizigi al *dentokuracisto*, sed tio normale estas superflua.

Esperantisto tradicie kaj kutime estas ĉiu, kiu scias kaj uzas la lingvon, sed foje oni renkontas la ideon, ke *Esperantisto* devus signifi nur "aktiva ano de la Esperantomovado" aŭ simile. IST tamen nur montras, ke la persono ofte okupiĝas pri la afero. Ne devas esti profesieca aŭ simila okupiĝo. Sed oni ja ne uzas IST por parolantoj de ordinaraj lingvoj. Oni ne diras *Anglisto* por "parolanto de la Angla", sed *Anglalingvano*. (*Anglisto* estas fakte "specialisto pri la Angla".) Vidu ankoraŭ ĉi-poste pri *Esperantano*. Pri **Esperantofono** vidu la neoficialan sufikson [OFON](#).

IST kaj ISM

Por IST-vorto ofte ekzistas simila ISM-vorto. La rilatoj inter la du formoj de tiaj vortparoj povas esti tre diversaj.

alkoholisto = persono dependa de alkoholo, trafita de alkoholismo
alkoholismo = malsana dependeco de alkoholo

kapitalisto = persono, kiu posedas multan kapitalon
kapitalismo = ekonomia sistemo de privata kapitalposedo

Esperantisto = persono, kiu scias kaj uzas Esperanton
Esperantismo = 1. penado disvastigi en la tuta mondo la uzadon de lingvo neŭtrale homa 2. lingva apartaĵo de Esperanto

Ankaŭ ekzistas tre multaj vortoj, kiuj finiĝas per "ist" aŭ "ism", kaj kiuj ja montras diversajn istojn kaj ismojn, sed kiuj tamen ne estas kunmetitaj. Ekzemple: *turisto* - *turismo*, *faŝisto* - *faŝismo*, *ekzistencialisto* - *ekzistencialismo*, *rojalisto* - *rojalismo*, *nihilisto* - *nihilismo*, *feministo* - *feminismo*. Ili ne devenas de **turo, faŝo, ekzistencialo, rojalo** k.t.p. (tiuj vortoj eĉ ne ekzistas). En tiaj vortoj "ist" kaj "ism" estas kvazaŭsufiksoj. Foje oni provas elserĉi signifon por la ŝajna radiko de tiaj ĉi vortoj, kaj fari el tio novan veran radikon. Ifoje tio povas esti bona, se la tiel kreita vorto estas efektive utila, sed ofte oni nur kreas superfluan duoblaĵon de jam ekzistanta vorto, aŭ vorton praktike neuzeblan. Normale estas plej saĝe lasi tiajn ŝajnkunmetaĵojn en paco.

IST = ISM-AN

Ofte IST signifas "subtenanto de la responda ismo". Tiam IST = ISM-AN.

Marksisto = Marksismo, subtenanto de Marksismo

oportunisto = oportunismo, iu kiu agas laŭ oportunismo

komunisto = komunismo, subtenanto de komunismo

Rimarku, ke IST ne ĉiam egalas al ISM-AN. Ekzemple *kapitalisto* ne egalas al *kapitalismo*.

IST kaj AN

AN kaj IST estas en iaj okazoj tre proksimaj. Tiam oni povas elekti laŭplaĉe. Oni kutimas uzi tiun, kiu kreas la plej internacian formon. Oni ekz. normale parolas pri *Kristano* kaj *Kristanismo*. *Krististo* kaj *Kristismo* neniam aperas. Ili estus same logikaj, sed malpli internaciaj. Komparu kun *Budhista* kaj *Budhismo*, kie la prefero estas mala, ankaŭ pro internacieco. Apud *Budhista* oni

tamen uzas ankaŭ *Budhano*, same logikan (sed pri *Budhanismo* oni ne parolas). Anstataŭ *Esperantisto* oni same logike povus diri *Esperantano*. Sed en la praktiko nur *Esperantisto* estas uzata. (Laŭ PIV *Esperantano* estas "neaktiva aprobanto de Esperanto".)

IST por nevivaĵoj

IST ankaŭ estas uzebla figure por doni individuecan karakteron al senviva afero: *krozi* -> *krozisto* = "milita krozoŝipo". Sed pro la konfuzorisko tiaj vortoj estas praktike apenaŭ uzataj. Komparu kun UL, kiu estas pli ofte uzata en tia maniero.

Ne ĉiuj istoj havas IST-sufikson

Ekzistas multaj simplaj vortoj por profesiuloj k.s. Al tia vorto, kiu jam per si mem montras personon, oni ne aldonu IST: *kirurgo*, *astronomo*, *ekologo*, *diplomato*, *gimnasto*, *ŝoforo*, *barbiero*, *studento*, *kelnero*, *aktoro*, *mimo*, *generalo*, *soldato*, *kuratoro*, *profesoro* k.t.p. Oni do nepre ne diru **kirurgisto**, **astronomisto**, **ekologisto** k.t.p.

En multaj okazoj oni povas tamen per la sufikso IST krei paralelan vorton por tia persono, se ekzistas aparta vorto por tio, pri kio li okupiĝas.

kirurgio -> *kirurgiisto* = kirurgo
astronomio -> *astronomiisto* = astronomo
ekologio -> *ekologiisto* = ekologo
diplomatiko -> *diplomatiisto* = diplomato
gimnastiko -> *gimnastikisto* = gimnasto

Diplomatiiston oni povas ankaŭ nomi *diplomato*, sed ***fizikiston*** oni ne povas nomi *fiziko*, ĉar *fiziko* estas la nomo de la scienco mem.^(FE.32)

NJ

Per NJ oni faras karesajn nomojn de virinoj. Antaŭ NJ oni uzas mallongigitan formon de la nomo. Kutime oni konservas ĉirkaŭ 1 ĝis 5 literojn. (Komparu kun ĈJ kaj ET.)

Mario -> *Manjo*^(FE.38) aŭ *Marinjo*^(FE.38)
Klaro -> *Klanjo*^(FE.38)
Softo -> *Sonjo*^(FE.38) aŭ *Sofinjo*^(FE.38)
Patrino -> *Panjo*
Onklino -> *Onjo*
Fratino -> *Franjo*

Uzante NJ oni normale forigas eventualan IN-sufikson. Iajoje oni tamen povus reteni la vokalon de IN, se tio helpus krei pli bonsonan formon: *kuzino* -> *Kuzinjo*^(M.47), *knabino* -> *Knabinjo*. Eble oni eĉ povas uzi superfluan IN-sufikson, se tio helpas al bonsoneco: *Klaro* -> *Klarino* -> *Klarinjo*. Vidu cetere ĉe ĈJ.

OBL

OBL = "multipliko". OBL estas uzebla nur ĉe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio

staras antaŭ OBL, ĉiam montras, per kiom oni multiplikas.

du -> *duobla* = multiplikita per du
-> *duoble* = multiplikite per du
-> *duoblo* = kvanto duobla

dek -> *dekobla* = multiplikita per dek
-> *dekoble* = multiplikite per dek
-> *dekoblo* = kvanto dekobla

cent dek du -> *cent-dek-du-obla* = multiplikita per 112
-> *cent-dek-du-oble* = multiplikite per 112
-> *cent-dek-du-oblo* = kvanto 112-obla

multe -> *multobla* = multiplikita per multe (per alta nombro)
-> *multoble* = multiplikite per multe
-> *multoblo* = kvanto multobla

3,14 (tri komo unu kvar) -> *3,14-oble (tri-komo-unu-kvar-oble)* = multiplikite per 3,14

*Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis **duoblan** pagon, t.e. dek frankojn.*^(FE.14)

*Proksime de ili staris ankoraŭ alia figuro de **triobla** grandeco.*^(FA2.105)

Kvinoble sep estas tridek kvin.^(FE.14) Vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj" pri ĉi tiaj esprimoj.

*Cent estas la **dekoblo** de dek.*

*Ĉi tiu (lumradio) flugas **deknaŭ-milionoble** pli rapide, ol la plej bona vetkuristo.*^(FA1.80) Se oni multiplikas la rapidecon de la plej bona vetkuristo per dek naŭ milionoj, oni ricevas la rapidecon de lumradio.

Kiomoble tri estas dek kvar? = Per kiom oni devas multipliki tri por ricevi dek kvar?

Plurpartaj aferoj

OBL-vorto kun A-finaĵo povas ankaŭ signifi, ke io konsistas el tiom da partoj.

duobla vesto = vesto, kiu konsistas el du tavoloj da vestaĵoj
duobla fadeno = du apudmetitaj fadenoj uzataj kiel unu
duobla lito = lito por du personoj

Skribomaniero

Antaŭ OBL oni ĉiam kunskribas la nombron. Oni povas por klareco uzi dividostrekojn. La strekojn oni metu normale tie, kie estas spacetoj en la origina nombro (vidu "Bazaj nombrovortoj").

dek du -> *dekduoblo* aŭ *dek-duoblo*
dudek -> *dudekoblo*
tricent tridek -> *tricenttridekobla* aŭ prefere *tricent-tridekobla*
du mil dudek -> *dumildudekoble* aŭ prefere *du-mil-dudekoble*

0,123 (nul komo unu du tri) -> nul-komo-unu-du-tri-oble

La samaj skriboreguloj validas por la sufiksoj ON kaj OP. Vidu ankaŭ "Nombroj" pri skribado de nombrovortoj.

OBL kaj FOJ

Okaze oni uzas la radikon FOJ anstataŭ OBL. Eĉ Zamenhof tion faris: *Se ni havus materialajn rimedojn, nia afero irus cent fojojn pli rapide.*^(OV.102) = ...*irus centoble pli rapide.* Normale oni tamen ne konfuzu ilin. *Fojo* = "aparta okazo". *Dufoja pago* estas do pago, kiu okazas dufoje, du fojojn, je du malsamaj okazoj. *Duobla pago* estas pago duoble pli granda ol normale.

Ordinara radiko

oble = multiplike per (vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj")

oblige = multipliki

ON

ON = "divido". ON estas uzebla nur ĉe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio staras antaŭ ON, ĉiam montras, per kiom oni dividas. Pri skribomaniero vidu OBL.

du -> *duono* = unu el du egale grandaj partoj de tuto, $\frac{1}{2}$

kvar -> *kvarono* = unu el kvar egale grandaj partoj de tuto, $\frac{1}{4}$

dek -> *dekono* = unu el dek egale grandaj partoj de tuto, $\frac{1}{10}$

dek tri -> *dektriono* aŭ *dek-triono* = $\frac{1}{13}$

mil -> *milono* = $\frac{1}{1000}$

mil ducent -> *milducentono* aŭ prefere *mil-ducentono* = $\frac{1}{1200}$

miliono -> *milionono* = $\frac{1}{1000000}$

Tri estas duono de ses.^(FE.14)

Ok estas kvar kvinonoj de dek.

Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro.^(FE.14)

El multaj milonoj fariĝas milionoj.^(PE.467)

Li povoscias kalkuli en la kapo, eĉ kun nombroj.^(FA2.55) = ...*kun frakcioj.*

Ŝi restis kvar kaj duonan horojn. = *Ŝi restis kvar horojn kaj duonan horon.* *Duona horo* = *duono de horo*

Mi volas aĉeti unu kaj kvaronan kilogramojn.

Mi almenaŭ duone plenumos vian deziron.^(FA2.140) *Duone* = "en duona maniero, en duona amplekso, ĝis duono".

Per okuloj duone mirantaj kaj duone kortuŝitaj ŝi rigardis ŝin dum momento.^(M.93)

Ĉiuj arboj kaj arbetoj estis polipoj, **duone** besto **duone** kreskaĵo. ^(FA1.60)

Duone li tremis, **duone** li estis feliĉa. ^(FA1.137)

Prefiksece

ON-vortoj estas ankaŭ uzataj prefiksece.

duonhoro = *duona horo* = *duono de horo*

kvaronkilometro = *kvarona kilometro* = *kvarono de kilometro*

trionparto = *triona parto* = *triono*

Prefikseca DUON havas ankaŭ specialajn signifojn. Vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj".

Ordinara radiko

one = dividite per (vidu ankaŭ "Matematikaj esprimoj")

ono = frakcio

onigi = dividi (matematike)

ON kaj PART

Iafoje oni konfuzas ON kun la radiko PART. Oni ne povas diri ekz. *landono* por *landparto* = "parto de lando". ON ne montras parton de tio, kio staras antaŭ ĝi, sed parton de io alia. *Triono* ne estas parto de *tri*, sed unu el tri egale grandaj partoj de io alia. Vidu ankaŭ ER.

En la komenco oni uzis iafoje la evitendajn esprimojn *dua parto*, *tria parto* k.t.p. anstataŭ *duona parto*, *triona parto* aŭ plej simple *duono*, *triono*.

OP

OP = "grupo kun certa nombro da membroj". OP estas uzebla nur ĉe nombrovortoj kaj similsignifaj vortoj. Tio, kio staras antaŭ OP, ĉiam montras, kiom da membroj estas en la grupo. Pri skribomaniero vidu OBL.

unu -> *unuopo* = unu sola afero aŭ persono

-> *unuopa* = sola, rigardata aparte

-> *unuope* = ĉiu por si mem

du -> *duopo* = grupo de du, paro

-> *duopa* = konsistanta el du membroj

-> *duope* = en grupo kun du membroj, en grupoj po du

dek -> *dekopo* = grupo de dek

-> *dekopa* = konsistanta el dek membroj

-> *dekope* = en grupo kun dek membroj, en grupoj po dek

Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam **duope**. ^(FE.14) Ili promenas ĉiam ambaŭ kune.

Kvinope (= kvin personoj kune) *ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn.*^(FE.14)

En la salono ludis kvaropo da muzikistoj.

Ni demandis ĉiun unuopan personon aparte, sed ĉiu respondis tute same.

La registaro devas protekti la rajtojn de unuopuloj (= unuopaj personoj).

Kiomope ni ludu? = *Po kiom da personoj estu en la grupoj, kiam ni ludos?*

Rigardu, kiel multope jam aliĝis al ni la britoj, kiuj tiel nevolonte lernas aliajn lingvojn krom sia nacia!^(OV.374) La grupo de aliĝintaj britoj konsistas el multaj personoj.

Antaŭ O-finaĵo OP estas forlasebla, ĉar simpla O-formo havas ĉe nombrovortoj interalie la signifon de opo.

duo = duopo aŭ la nombro du

trio = triopo aŭ la nombro tri

deko = dekopo aŭ la nombro dek

Ordinara radiko

opa = kolektiva

ope = kolektive

opo = kolektiva grupo

UJ

UJ = "io, kio estas destinita enhavi ion certan". UJ havas praktike tri malsamajn signifojn: "entenilo", "kreskaĵo" kaj "lando". Tio, kio staras antaŭ UJ, ĉiam montras tion, kio estas (aŭ okazas) en la afero. (Komparu kun ING.)

Enteniloj

UJ povas montri specialan entenilon, vazon, skatolon k.t.p., kiu servas por enhavi ion, aŭ en kiu oni faras ian agon.

salo -> *salujo* = vazeto, en kiu oni tenas salon por uzo ĉe manĝotablo

teo -> *teujo* = skatolo por tefolioj

cigaro -> *cigarujo* = skatoleteto por cigaroj

abelo -> *abelujo* = artefarita loĝejo por abeloj (natura loĝejo de abeloj povas esti *abelejo*, sed tiu vorto signifas ankaŭ "loko, kie abelbredisto tenas abelujojn")

mono -> *monujo* = saketo (aŭ alispeca entenileto) por porti monon

cindro -> *cindrujo* = vazeto por kolekti cindron, precipe tabakan

knedi -> *knedujo* = vazo, en kiu oni knedas paston

bani -> *banujo* = kuvo aŭ simile, en kiu oni banas sin mem aŭ iun alian

konservi -> *konservujo* = skatolo, vazo, kesto k.s., en kiu oni konservas ion (ekz. manĝaĵon)

trinki -> *trinkujo* = granda longforma ujo (trogo), el kiu bestoj trinkas

UJ havas tre ĝeneralan signifon. Por esti pli preciza oni povas fari kunmetojn kun aliaj radikoj. Ekzemple *ladskatolo* estas "skatolo el lado", *lignositelo* estas "sitelo el ligno", *noktovazo* estas "vazo uzata dumnokte por urini", kaj *tirkesto* estas "eltirebla kesto". *Ladujo* devas esti "ujo por lado", kaj *lignujo* = "ujo por ligno", dum nek **noktujo** nek **tirujo** havas sencon.

Kreskaĵo

Ĉe nomo de frukto, bero aŭ floro UJ povas montri kreskaĵon, normale arbon, arbedon aŭ arbuston, kiu donas tian frukton, beron aŭ floron.

pomo -> *pomujo* = pomarbo

banano -> *bananujo* = bananplanto

vinbero -> *vinberujo* = vin(ber)arbedo (= vito)

rozo -> *rozujo* = rozplanto

Pro la risko de konfuzo kun vazo, kiu enhavas tiajn fruktojn, berojn aŭ florojn, oni nuntempe preferas vortojn kiel *pomarbo*, *bananplanto*, *tearbedo* k.t.p. Sed la UJ-formoj restas uzeblaj.

Lando

Ĉe nomo de popolano, UJ ĉiam signifas "la lando de tiu popolo".

Franco -> *Francujo* = la lando de la Francoj

Ĉino -> *Ĉinujo* = la lando de la Ĉinoj

Somalo -> *Somalujo* = la lando de la Somaloj

Iafoje oni faras landan aŭ regionan UJ-vorton el alispeca vorto.

patro -> *patrujo* = patrolando, hejmlando, origina lando

prefekto -> *prefektujo* = regiono administrata de prefekto

Esperanto -> *Esperantujo* = Esperantolando, la (imagata) lando de la Esperantistoj, la Esperanta mondo (la kongresoj k.t.p.)

En landonomoj oni uzas ankaŭ LAND kaj I kiel alternativojn al UJ. Plej multaj landoj havas tamen nekunmetitan nomon. Vidu detale pri landonomoj en "Nomoj de landoj kaj popoloj", kaj en "Landoj de la mondo".

Ordinara radiko

Kiel ordinara radiko UJ ĉiam montras entenilojn, vazojn, skatolojn k.t.p., neniam kreskaĵojn aŭ landojn.

ujo = ia vazo, skatolo aŭ alia entenilo

UL

UL = "persono kun ia karakterizo". Tio, kio staras antaŭ UL, ĉiam montras tion, kio karakterizas la personon. (Komparu kun IST kaj AN.)

Ecaj radikoj

Plej ofte oni uzas UL ĉe eca radiko (kiu normale estas A-vorto).

bona -> *bonulo* = persono karakterizata de boneco
juna -> *junulo* = persono karakterizata de juneco
honesta -> *honestulo* = persono honesta laŭ sia karaktero
dika -> *dikulo* = persono aparte dika
lama -> *lamulo* = persono (daŭre) lama
kara -> *karulo* = persono aparte kara por la parolanto
fremda -> *fremdulo* = persono de fremda lando, regiono, urbo k.t.p.
sankta -> *sanktulo* = persono aparte sankta
nigra -> *nigrulo* = homo el la tiel nomata nigra raso, negro
blanka -> *blankulo* = homo el la tiel nomata blanka raso

Alispecaj radikoj

Oni povas uzi UL ankaŭ ĉe aga aŭ alispeca vorto.

timi -> *timulo* = persono, kiu ofte timas, timemulo
drinki -> *drinkulo* = persono, kiu (tro) ofte drinkas, drinkemulo
ŝerci -> *ŝerculo* = persono, kiu ofte ŝercas, ŝercemulo
ĝibo -> *ĝibulo* = persono kun karakteriza ĝibo
lepro -> *leprulo* = persono malsana je lepro
almozo -> *almazulo* = persono, kiu vivtenas sin per almozpetado
azeno -> *azenulo* = persono simila al azeno, stultulo
miliono -> *milionulo* = persono, kiu posedas miliono(j)n de ia mono
granda kapo -> *grandkapulo* = persono kun aparte granda kapo
longaj kruroj -> *long(a)krurulo* = persono kun aparte longaj kruroj
sen kuraĝo -> *senkuraĝulo* = persono, al kiu mankas kuraĝo
kontraŭ -> *kontraŭulo* = persono, kiu daŭre kontraŭas ion aŭ iun certan
antaŭ -> *antaŭulo* = persono, kiu ekzistis aŭ agis antaŭe
poste -> *posteulo* = persono, kiu sekvis aŭ sekvos post alia persono (pri la ligfinaĵo E de *posteulo* vidu "Precizigaj antaŭelementoj")
alia -> *aliulo* = alia persono (vidu ankaŭ "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?")
ĉi tie -> *ĉi-tieulo* = persono, kiu troviĝas ĉi tie

Oni preferas fari kunmetojn kun UL anstataŭ ekz. *viro*, *homo*, *persono* k.t.p. Tiu prefero eĉ estas tiel forta, ke vortoj kiel **timhomo**, **ŝercviro**, **almazpersono** estas rigardataj kiel eraroj, se eblas la saman aferon esprimi per UL.

Bestoj

Oni ankaŭ regule uzas UL en iaj nomoj de bestospecoj, kvankam ne temas pri personoj.

mamo -> *mamuloj* = klaso de bestoj, kiuj mamnutras siajn idojn
rampi -> *rampuloj* = reptilioj (kvankam ne ĉiuj reptilioj rampas)
araneo -> *araneuloj* = grupo de bestoj, el kiuj araneo estas tipa ekzemplo
branko -> *brankuloj* = tiaj bestoj, kiuj spiras per brankoj

Nevivaĵoj

Okaze oni uzas UL figure por plej diversaj aferoj, ankaŭ nevivaj, kiujn oni volas prezenti kvazaŭ personojn. Vidu ankaŭ IST.

neĝon boras -> *neĝborulo* = plantospeco, kiu aperas frue printempe, galanto
nubojn skrapas -> *nubskrapulo* = treege alta domo, kiu kvazaŭ skrapas la nubojn
tri mastoj -> *trimastulo* = ŝipo kun tri mastoj
peza kargo -> *pezkargulo* = ŝipo por peza kargo

Ne trouzu UL

Ĉe vorto, kiu en si mem montras ian personon, oni ne uzu senbezone UL. Precipe oni atentu pri participoj kun O-finaĵo. Tia participo ĉiam montras personon, kaj aldono de UL normale estus eraro. Ne diru **parolantulo**, **kurintulo**, **konatulo**, sed simple *parolanto*, *kurinto*, *konato*. (Sed *konatulo* en la signifo "konato" fakte jam fariĝis tiel kutima, ke oni tamen devas ĝin akcepti kiel idiomaĵon.)

Se oni tamen ja aldonas UL al participo kun O-finaĵo aŭ al alia persona vorto, tiam oni kreas vorton kun speciala signifo. *Virulo* ne egalas al *viro*, sed signifas "persono karakterizata de vireco" = *vireculo*. *Konatulo* principe estu "persono karakterizata de konateco" = *famulo*, dum *konato* simple estas "persono konata de iu". *Instruitulo*^(OV.32) estas "homo karakterizata de sia instruiteco" = *klerulo*, *sciencisto*. Ĉe participoj oni nur malofte uzas tiajn nuancojn, kaj la vorto *konatulo* estas plej ofte nur erare uzata anstataŭ *konato*.

Ordinara radiko

ulo = persono (sen ia speciala karakterizo)

La memstara vorto *ulo* povas iafoje ricevi malŝatetan aŭ ŝercan nuancon.

Ĉu UL estas neŭtra aŭ vira?

En "Seksa signifo de O-vortoj" estas klarigoj pri seksa signifo de radikoj. Laŭ la ĉi-antaŭaj klarigoj la sufiksa radiko UL havas la signifon "persono". Tio estas sekse neŭtra signifo. Persono estas aŭ virino aŭ viro sendistinge. Sed en praktika lingvouzo la afero ne estas tiel klara. En multe-nombro UL estas plej ofte neŭtra: *saĝuloj* = "saĝaj personoj, ĉu viraj, ĉu inaj", *junulargastejo* = "gastejo por junaj homoj, ankaŭ junulinoj", *malrapiduloj* = "malrapidaj homoj". Sed en unu-nombro okazas ofte, ke UL praktike signifas "vira persono". Oni ekz. tre malofte diras frazojn kiel *ŝi estas belulo*. Multaj eĉ opinius tian frazon erara, kaj dirus nepre nur *belulino* pri virino. La lingvo estas ĉi-punkte malklara. Estas normala afero en Esperanto, ke neŭtra vorto momente kvazaŭ ricevas viran signifon, kiam oni kontrastigas ĝin al ina vorto. Ekzemple *junulo kaj junulino* = "juna viro kaj juna virino". En tia kunteksto UL fariĝas praktike vira. Tio estas tute oportuna kaj vortŝpara esprimomaniero. Sed per si mem UL estu prefere neŭtra laŭ PMEG. Nur en klara kontrasto kun ina vorto, ĝi montru viron. La malklara signifo de UL estas tamen problemo, kiun finfine nur la libera evoluo de la lingvo povas solvi.

Oni povus starigi la saman demandon pri la sufiksaj radikoj AN, ESTR, ID kaj IST, kaj pri la participaj sufiksoj ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT. Sed ĉe tiuj radikoj ŝajnas pli-malpli klare, ke ili ja estas neŭtraj, ne viraj, kvankam eble ne ĉiuj konsentas pri tio.

UM

La sufikso UM ne havas difinitan signifon. Per ĝi oni faras vortojn, kiuj havas ian rilaton al tio, kio staras antaŭ UM. Ĉiun UM-vorton oni devas aparte lerni. Ekzistas tamen kelkaj grupoj de UM-vortoj kun similaj signifoj.

UM = "agi per io"

Multaj UM-verboj signifas "agi en certa maniero per tio, kio staras antaŭ UM".

folio -> *foliumi* = turni la foliojn de libro aŭ gazeto por rapide kaj pase iom legi

palpebro -> *palpebrumi* = rapide fermi kaj malfermi la palpebrojn

okulo -> *okulumi* = ĵeti avidan, amdeziran rigardon al iu

brako -> *brakumi* = ĉirkaŭbraki

UM = "provizi per io"

Iuj UM-verboj signifas "provizi en certa maniero per tio, kio staras antaŭ UM".

aero -> *aerumi* = elmeti al aero, enlasi aeron por freŝigi

suno -> *sunumi* = elmeti al la sunradioj

sukero -> *sukerumi* = kovri per sukero

sapo -> *sapumi* = kovri aŭ ŝmiri per sapo (= sapi)

Por tiu ĉi signifo oni uzas foje la teknikan sufikson IZ.

UM = "ekzekutado"

Grupo de UM-verboj montras manieron de ekzekutado, mortigado.

kruco -> *krucumi* = najli aŭ ligi al kruco por mortigi

pendi -> *pendumi* = pendigi per ŝnuro ĉirkaŭ la kolo por mortigi

ŝtono -> *ŝtonumi* = mortigi per ĵetado de ŝtonoj

gaso -> *gasumi* = mortigi per venena gaso

dek -> *dekumi* = ekzekuti ĉiun dekan homon el trupo kiel puno (komparu kun *dekuma* ĉi-poste)

kvarono -> *kvaronumi* = ekzekuti per tranĉado en kvar partojn

UM = "vestaĵparto"

Iuj UM-vortoj estas nomo de vestaĵparto aŭ simila afero. Tio, kio staras antaŭ UM montras korpoparton, ĉe kiu la afero troviĝas.

kolo -> *kolumo*^(FE.42) = vestaĵparto, kiu ĉirkaŭas la kolon

mano -> *manumo*^(FE.42) = la ekstrema ĉemana parto de maniko

plando -> *plandumo* = la plata malsupro de ŝuo

dorso -> *dorsumo* = surdorsa parto de ekz. jako aŭ ĉemizo

nazo -> *nazumo* = speco de okulvitroj, kiuj fiksiĝas pinĉe sur la nazo

buŝo -> *buŝumo* = buŝingo, kiu malhelpas mordadon (uzata ekz. ĉe hundo)

hufo -> *hufumo* = huffero, protekta ferpeco por hufo (ekz. de ĉevalo)

Rimarku, ke *brakumo* ne signifas "maniko", sed "ĉirkaŭbrakado", kvankam *brako* estas

korpoparto. Vidu ĉi-antaŭe. Oni ne kreu per UM senbezone duoblaĵojn de jam ekzistantaj vestaĵvortoj kiel *ĉapelo* (*kapumo*), *ŝuo* (*piedumo*) k.t.p.

UM = "nombrosistemo"

UM estas uzata en matematiko por fari nomojn de nombrosistemoj. Oni metas UM post numeralo, kiu montras, kiom da ciferoj uzas la nombrosistemo.

du -> *duuma nombrosistemo* = sistemo kun du ciferoj, binara sistemo

dek -> *dekuma nombrosistemo* = sistemo kun dek ciferoj, decimala sistemo (komparu kun *dekumi* ĉi-antaŭe)

dek ses -> *deksesuma nombrosistemo* = sistemo kun dek ses ciferoj

Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson ARI.

Diversaj UM-vortoj

malvarma -> *malvarmumi*^(FE.42) = malsaniĝi je tuso, nazkataro k.t.p. (supoze pro malvarmo)

plena -> *plenumi*^(FE.42) = fari plene (taskon, devon k.s.)

gusti -> *gustumi* = senti guston, provi guston

aminda -> *amindumi* = montri sin aminda al iu por kapti ties amon

cerbo -> *cerbumi* = forte kaj pene pensi *loto* -> *lotumi* = disdoni laŭ decido per lotado *alfabeto* -> *alfabetumo* = lernolibro pri skribado kaj legado (per alfabeto)

bruli -> *brulumo* = inflamo

komuna -> *komunumo* = administra distrikto ĉirkaŭ urbo, societo aŭ organizo kunlabora, kunloĝa k.t.p.

lakto -> *laktumo* = laktaspekta semo de fiŝo

korto -> *kortumo* = granda kaj grava juĝejo

dekstra -> *dekstruma* = tia, ke ĝi turniĝas aŭ volviĝas dekstren (horloĝdirekten) *proksima* ->

proksimume = ne ekzakte, ĉirkaŭ

somero -> *somerumi* = pasigi somerajn feriojn en agrabla loko

Superfluaj UM

En iuj UM-verboj UM estas superflua, ĉar simpla sensufiksa verboformo bone taŭgas, ekz.:

butonumi = *butoni*, *akvumi* = *akvi*, *salumi* = *sali*, *kuprumi* = *kupri*, *tendumi* = *tendi*. Simplan

verbon oni uzu por ago, kiu rekte kaj simple rilatas al la radiko. UM-verbo taŭgas por alia, pli speciala signifo, kiel ekz. ĉe *foliumi* kaj *okulumi*. Multaj iamaj UM-verboj estas nuntempe uzataj sen UM. Vidu ankaŭ "Vortklasaj finaĵoj" pri verbigo de radikoj.

Novaj UM-vortoj

Se oni volas krei novan UM-vorton, oni estu tre singarda, ĉar aliaj ĝin eble ne komprenos. UM-vorto, kiu aliĝas al iu el la ĉi-antaŭaj grupoj, pli facile akceptiĝas, dum UM-vorto, kiu ne similas al jam ekzistanta UM-vorto, estas pli malfacile enkondukebla. Ofte oni tamen faras okazan UM-vorton, kiu kompreniĝas pro la aktuala kunteksto, kaj kiu poste malaperas.

Ordinara radiko

Iafoje UM aperas kiel ordinara radiko kun diversaj improvizaj signifoj.

umo = afero kies nomon mi momente ne memoras, afero stranga aŭ nepriskribebla...

umi = fari ion nedifineblan, strangan, hontindan...

Prefiksoj

BO - CEF - DIS - EK - EKS

GE - MAL - MIS - PRA - RE

BO

BO = "parenceco pro geedziĝo". (Komparu kun prefikseca DUON.)

BO aperas precipe en la jenaj tri parencovortoj, kaj en la tri respondaj IN-vortoj.

patro -> *via bopatro* = la patro de via edz(in)o

filo -> *via bofilo* = la edzo de via filino

frato -> *via bofrato* = la frato de via edz(in)o, la edzo de via fratino, la edzo de fratino de via edz(in)o (por tiu ĉi lasta signifo oni logike povus uzi "*bobofrato*", ĉar temas pri parenceco tra du geedzeco, sed tiajn vortojn oni normale ne uzas)

Ankaŭ la jenaj BO-vortoj (kaj la respondaj IN-formoj) estas eblaj, sed malpli ofte uzataj. Anstataŭe oni uzas normale la simplajn vortojn sen BO.

kuzo -> *via bokuzo* = la edzo de via kuzino, la kuzo de via edz(in)o, la edzo de kuz(in)o de via edz(in)o (= "*bobokuzo*")

nevo -> *via bonevo* = la edzo de via nevino, la nevo de via edz(in)o, la edzo de nev(in)o de via edz(in)o (= "*bobonevo*")

onklo -> *via boonklo* = la onklo la via edz(in)o, la edzo de via onklino, la edzo de onkl(in)o de via edz(in)o (= "*boboonklo*")

avo -> *via boavo* = la avo de via edz(in)o

nepo -> *via bonepo* = la edzo de via nepino

parenc -> *boparenc* = ia pergeedziĝa parenc

familiano -> *bofamiliano* = ia pergeedziĝa familiano

En la Biblio aperas ankaŭ la vorto *boedziĝi* pri la kutimo edziĝi al la edzino de frato, kiu mortis sen infanoj: *Envenu al la edzino de via frato, kaj boedziĝu kun ŝi kaj naskigu idaron al via frato.* ^(Gn.38)

BO povas aperi kune kun la prefiksoj GE kaj PRA. La reciproka ordo de tiuj prefiksoj ne gravas por la signifo, sed kutime GE aperas laste. Nur ekstreme malofte oni havas okazon uzi ĉiujn tri samtempe: *bogepatroj, bogefratoj, prageavoj, bopragekuzoj*... Vidu ankaŭ "Parencoj kaj familianoj".

ĈEF

ĈEF = "la plej grava, la plej altranga". ĈEF montras, ke la posta afero estas la plej grava inter ĉiuj similaj aferoj. (Komparu kun ESTR kaj la neoficiala prefikso ARĤI/ARKI.)

episkopo -> *ĉefepiskopo*^(UV) = la plej grava, plej altranga, inter la episkopoj

redaktoro -> *ĉefredaktoro* = la plej grava redaktoro (de ekz. gazeto), kiu respondecas pri la gazeta enhavo

artikolo -> *ĉefartikolo* = la plej grava artikolo de gazeto, normale artikolo, kiu montras opinion de la eldonisto aŭ ĉefredaktoro

urbo -> *ĉefurbo* = tiu urbo, kiu estas oficiale difinita kiel la plej grava de la lando, kaj en kiu normale troviĝas la landaj registaro, parlamento k.t.p.

strato -> *ĉefstrato* = la plej grava kaj plej granda strato de urbo

manĝo -> *ĉefmanĝo* = la plej grava manĝokazo de la tago

Ordinara radiko

ĉefo = la plej grava aŭ altranga persono

ĉefa = plej grava, plej altranga, precipa

ĉefe = precipe, antaŭ ĉio

ĈEF kaj ESTR

ĈEF montras la plej gravan aferon aŭ personon. ESTR montras personon, kiu gvidas kaj decidas. Ofte tiu persono, kiu estas plej grava, havas ankaŭ decidopovon, kaj tial oni ifoje povas esprimi la saman aferon ĉu per ESTR-vorto, ĉu per ĈEF-vorto. Ekzemple *ĉefredaktoro* (la plej grava redaktoro) ~=*redakciestro* (estro de redakcio). ESTR ĉiam montras personon, dum ĈEF kiel prefikso ne montras mem personon: *ĉefurbo* tute ne egalas al *urbestro*. ĈEF kiel memstara O-vorto tamen ĉiam montras personon, kaj tial la memstaraj vortoj *ĉefo* kaj *estro* estas en la praktiko preskaŭ samsignifaj.

DIS

DIS = "for en malsamaj aŭ pluraj direktoj, malkunen". DIS estas uzata nur antaŭ agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago aŭ rezulton de la ago.

Movaj vortoj

Ĉe mova vorto DIS montras, ke pluraj aferoj moviĝas for en malsamaj direktoj.

iri -> *disiri* = iri for en malsamaj direktoj

kuri -> *diskuri* = kuri for en malsamaj direktoj

ĵeti -> *disĵeti* = ĵeti for en malsamaj direktoj

sendado -> *dissendado* = sendado for en pluraj direktoj

Jam dis-signifaj vortoj

Ĉe vorto, kiu jam en si mem havas ian disigan signifon, DIS plifortigas tiun signifon.

ŝiri -> *disŝiri* = per ŝir(ad)o dividi en pecojn
rompi -> *disrompi* = per romp(ad)o dividi en pecojn
pecigi -> *dispecigi* = pecigi kaj dismeti
haki -> *dishaki* = haki en pecojn
vastigo -> *disvastigo* = vastigo en pluraj direktoj
de -> *disde* = "de" en formova aŭ malsimileca signifo, vidu "***De***" (en *disde* DIS escepte aperas antaŭ neaga vorto)

Kunig-signifaj vortoj

Ĉe vorto kun ia kuniga signifo DIS anstataŭigas la kunigan signifon per disiga. DIS tiam egalas al MAL.

volvi -> *disvolvi* = malvolvi
faldi -> *disfaldi* = malfaldi
sigeli -> *dissigeli* = malsigeli, rompi sigelon

Ordinara radiko

disa = malkuna, dividita, maldensa
dise = malkune, dividite, en malsamaj lokoj aŭ malsamaj direktoj
disen = malkunen, en malsamajn lokojn aŭ malsamajn direktojn

disa -> *disigi* = igi disa(j), disdividi
-> *disiĝi* = iĝi disa(j), disdividiĝi, dismoviĝi

disa karno -> *diskarni* aŭ *diskarnigi* = forigi aŭ disŝiri ies karnon
disaj membroj -> *dismembrigi* = disdividi laŭ la membroj (*membro* estas ĉi tie aŭ korpa membro, aŭ difinita parto de tutaĵo)

Oni ankaŭ provis uzi DIS memstare kiel vorteton anstataŭ *disen*, precipe en poezio. Normale oni ne povas tiel uzi DIS: *La mon' ruliĝis sur la planko **dis***. (Ekzemplo laŭ K. Kalocsay.)

EK

EK = "komenco de ago, subita ago". EK estas uzata nur ĉe agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago.

Komenciĝo

Plej ofte EK montras, ke ago komenciĝas. Ĝi montras la plej unuan momenton de la ago, ofte kun nuanco de subiteco aŭ neatenditeco.

labori -> *eklabori* = komenci labori
kuri -> *ekkuri* = komenci kuri
sidi -> *eksidi* = komenci sidi
dormi -> *ekdormi* = komenci dormi, (en)dormiĝi
pluvi -> *ekpluvi* = komenci plui
bruli -> *ekbruli* = komenci bruli (-> *ekbruligi* = igi ekbruli)

de -> *ekde* = komence de, vidu "**De**" (en *ekde* EK escepte aperas antaŭ neaga vorto)
floro

-> *flori* -> *ekflori* = komenci flori (pri *ekfloro* vidu "Streĉitaj formoj")

Ankaŭ la sufikso vidu **IG** povas montri komencon de ago (*sidiĝi*, *estiĝi* k.s.), sed tian signifon IG havas nur ĉe senobjektaj agoj. La diferenco inter EK kaj IG estas tiam, ke EK montras pli subitan, pli rapidan komencon.

Subiteco

Foje EK montras subitan agon, kiu daŭras nur momenteton. Tiam temas ne nur pri la komenco, sed pri la tuta ago.

fulmi -> *ekfulmi* = momente kaj subite fulmi
brili -> *ekbrili* = subite kaj momente ĵeti brilon
bati -> *ekbati* = fari unu subitan baton
ridi -> *ekridi* = subite ridi (dum momento)
rigardo -> *ekrigardo* = rapida subita rigardo

Foje nur la kunteksto povas montri, ĉu temas pri komenco de daŭra ago, aŭ pri subita momenta ago.

Ordinara radiko

EK estas ofte uzata kiel *ekkria vorteto*, aŭ kiel ordinara radiko.

ek! = "komencu (tuj)!, ni (tuj) komencu!" k.s.
Ek al li! = "Venu! Ni kaptu lin!" k.s.
eki = komenciĝi
ekigi = komenci

EKS

EKS = "iam antaŭe estinta, ne plu funkcia". EKS estas uzata precipe ĉe profesioj kaj aliaj homaj roloj, sed iajfoje ĉe alispecaj vortoj.

reĝo -> *eksreĝo* = persono, kiu antaŭe estis reĝo, abdikinta reĝo
ministro -> *eksministro* = persono, kiu antaŭe estis ministro
edzo -> *eksedzo* = persono, kiu antaŭe estis edzo
(ge)edziĝi -> *eks(ge)edziĝi* = rompi, ĉesigi (ge)edzecon
amiko -> *eksamiko* = persono, kiu antaŭe estis amiko
kolonio -> *ekskolonio* = loko, kiu iam estis kolonio, sed kiu sendependiĝis
moda -> *eksmoda* = ne plu moda

Kastrita besto

Ĉe besta vorto EKS havas la specialan signifon "kastrita".

bovo -> *eksbovo* = kastrita bovo
virkato -> *eksvirkato* = kastrita virkato
ĉevalino -> *eksĉevalino* = kastrita ĉevalino

Ordinara radiko

eksa = iama, ne plu estanta

eksigi = forigi (ekz. de profesio), abdikigi, ĉesigi

eksiĝi = abdiki, deposteniĝi, forlasi postenon, laboron aŭ okupon

Iafoje oni povus uzi EKS kiel ekkrian vorteton: *Eks pri tio!* ~="Nun tio ne plu okazos! Nun tio ne plu ĝenos nin!"

GE

GE = "ambaŭ seksoj". GE estas uzata ĉe viraj kaj sekse neŭtralaj vortoj por doni ambaŭseksan signifon. Vidu ankaŭ la sufikson IN, "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj" pri prefikseca VIR, kaj "Seksa signifo de O-vortoj". GE povas aperi kune kun BO kaj PRA. Vidu ĉe BO. Vidu ankaŭ "Parencoj kaj familianoj".

Paroj

GE plej ofte montras paron.

patro -> *gepatroj* = patro kaj patrino (de komunaj infanoj)

edzo -> *geedzoj* = edzo kaj lia edzino

fianĉo -> *gefianĉoj* = fianĉino kaj ŝia fianĉo

mastro -> *gemastroj* = mastro kaj mastrino, kiuj estas paro

cikonio -> *gecikonioj* = cikoniino kaj vira cikonio, kiuj estas paro

doktoro -> *gedoktoroj* = doktoro kaj ties edz(in)o

Gedoktoroj logike devus esti paro, en kiu ambaŭ estas doktoroj. Tial oni nuntempe apenaŭ uzas vortojn kiel *gedoktoroj* pri paro.

Grupo de parencoj

GE ankaŭ estas uzata ĉe parencoj por montri grupon de parencoj el ambaŭ seksoj.

frato -> *gefratoj* = fratino(j) kaj frato(j)

filo -> *gefiloj* = filino(j) kaj filino(j)

nevo -> *genevoj* = nevino(j) kaj nevo(j)

Ambaŭseksa grupo

GE estas ankaŭ uzata pli ĝenerale por montri, ke ambaŭ seksoj ĉeestas en grupo.

homo -> *gehomoj* = homoj el ambaŭ seksoj, kaj virhomo(j) kaj homino(j)

knabo -> *geknaboj* = kaj knabino(j) kaj knabo(j)

lernanto -> *gelernantoj* = kaj viraj kaj inaj lernantoj

samideano -> *gesamideanoj* = kaj inaj kaj viraj samideanoj

doktoro -> *gedoktoroj* = kaj viraj kaj inaj doktoroj

homo -> *gehomoj* = homoj el ambaŭ seksoj, kaj homino(j) kaj virhomo(j)

Se vorto per si mem estas sekse neŭtrala, oni ne bezonas aldoni GE, krom se oni volas aparte emfazi, ke ambaŭ seksoj ĉeestas. Normale oni diru simple *lernantoj*, *samideanoj*, *doktoroj* kaj

homoj. Legu pli pri la seksa signifo de O-vortoj.

Rilatas al ambaŭ seksoj

Maloŭte GE aperas antaŭ io, kio mem ne povas havi sekson. Tia GE-vorto montras, ke io koncernas ambaŭ seksojn, ofte kun ŝerca nuanco. Tiaj vortoj estas nenormalaj, kaj oni ne uzu ilin tro multe.

lernejo -> *gelernejo* = lernejo por ambaŭ seksoj
sola -> *gesolaj* = solaj kiel paro

GE-vortoj estas normale multe-nombraj

GE-vorto kun O-finaĵo povas normale esti nur multe-nombra, ĉar devas esti pli ol unu por ke ambaŭ seksoj povu ĉeesti. Sed oni iafoje provas streĉi la signifon de GE al la simila signifo "iu ajn el la du seksoj". Tiam oni povas fari vortojn kiel *gepatro* = "patro aŭ patrino", *geedzo* = "edzino aŭ edzo". Tia uzo tamen ne estas normala, kaj multaj opinias ĝin nelogika kaj nekorekta. Tiaj vortoj estas tamen kompreneblaj kaj povas esti utilaj. La estonteco montros, ĉu ili akceptiĝos. GE-vorto kun alia finaĵo ol O montras nepre pli ol unu, ekz.: *gepatra decido (pri infano)* = "decido de ambaŭ gepatroj (pri infano)", *gepatra lingvo* = "lingvo de ambaŭ gepatroj". Alie oni dirus *patrina lingvo* aŭ *patra lingvo*. (Oni uzas tamen *gepatra lingvo* ankaŭ kiel ĝeneralan esprimon por denaska lingvo, ĉar tian lingvon oni plej ofte lernas de ambaŭ gepatroj.)

Ordinara radiko

gea = rilata al ambaŭ seksoj

Praktike oni tre maloŭte uzas GE kiel ordinaran radikon.

MAL

MAL = "la rekte kontraŭa ideo". MAL estas uzebla nur ĉe vortoj, por kiuj ekzistas rekta kontraŭo. MAL ŝanĝas la signifon de tia vorto al la rekta kontraŭo. Pri elparolo de MAL-vortoj vidu ankaŭ "Specialaj elparolaj reguloj".

Ecaj vortoj

MAL estas plej ofte uzata ĉe vortoj kun eca, kvalita, aŭ grada signifo.

bona -> *malbona*
granda -> *malgranda*
feliĉa -> *malfeliĉa*
proksima -> *malproksima*
riĉa -> *malriĉa*
agrabla -> *malagrabla*
sana -> *malsana*
frua -> *malfrua*
laborema -> *mallaborema*
pli -> *malpli* (atentu pri la akcento: *malpli*)

plej -> *malplej* (*mAlplej*)

tro -> *maltro* (*mAltro*)

moralo -> *morala* -> *malmorala* = kontraŭa al la moralo

graso -> *grasa* -> *malgrasa* = havanta malmulte da graso

Agaj vortoj

MAL estas uzebla ankaŭ ĉe agaj, poziciaj, direktaj kaj aliaj abstraktaj vortoj.

fermi -> *malfermi*

helpi -> *malhelpi*

ami -> *malami*

ŝlosi -> *malŝlosi*

laŭdi -> *mallaŭdi*

sukcesi -> *malsukcesi*

ŝtopi -> *malŝtopi*

aliĝi -> *malaliĝi*

kodo -> *kodi* -> *malkodi* = deĉifri koditan tekston

antaŭ -> *malantaŭ*

supre -> *malsupre*

dekstro -> *maldekstro*

antaŭo -> *malantaŭo*

antaŭen -> *malantaŭen*

simetrio -> *malsimetrio*

konkordo -> *malkonkordo*

ordo -> *malordo*

Konkretaj vortoj

MAL estas uzebla ankaŭ ĉe iaj pli konkretaj vortoj.

amiko -> *malamiko*

lumo -> *mallumo*

Diferenco inter MAL kaj *ne*

Oni povas iafoje heziti inter MAL kaj *ne*. *Ne* montras foreston, mankon de io, dum MAL montras ĉeeston de la kontraŭa ideo. Ofte ambaŭ estas uzeblaj, sed kun iom malsamaj signifoj, foje estas nur nuanca diferenco. MAL estas foje uzata kiel pli forta *ne*. Pri prefikseca *ne* vidu ankaŭ "Aliaj afiksecaj vortetoj".

laŭdi = diri, kiel bona io estas

ne laŭdi = ne diri, kiel bona io estas

mallaŭdi = diri, kiel malbona io estas

ne mallaŭdi = ne diri, kiel malbona io estas

utila = tia, ke ĝi kreas bonon aŭ profiton

neutila = tia, ke ĝi ne kreas bonon aŭ profiton

malutila = tia, ke ĝi kreas malbonon aŭ malprofiton

ne malutila = tia, ke ĝi ne kreas malbonon aŭ malprofiton

afabla = kondukanta kun agrablaj vortoj kaj agoj

neafabla = kondukanta sen agrablaj vortoj kaj agoj

malafabla = kondukanta kun malagrablaj vortoj kaj agoj

ne malafabla = ne kondukanta kun malagrablaj vortoj kaj agoj

sukcesa = tia, ke ĝi donas kontentigan, bonan rezulton

ne sukcesa = tia, ke ĝi donas ne kontentigan, mankohavan rezulton (~= sensukcesa)

malsukcesa = tia, ke ĝi donas malkontentigan, malbonan rezulton

ne malsukcesa = tia, ke ĝi ne donas malkontentigan, malbonan rezulton

amiko = persono, al kiu oni sentas simpatian aŭ amon

neamiko = persono, al kiu oni ne sentas ion specialan

malamiko = persono, al kiu oni sentas malsimpatian aŭ malamon

Ĉe iaj agaj vortoj *ne* montras simple, ke la ago ne okazas, dum MAL esprimas la pli emfazan signifon, ke la ago ne okazas, kvankam ĝi normale devus okazi.

dormi -> *maldormi* = resti veka, kiam oni normale dormus

havi -> *malhavi* = ne havi, dum oni sentas, ke oni devus havi

Evitado de MAL

Ĉe iaj vortoj kun tre speciala signifo oni evitas uzi MAL, kvankam logike tio bone eblus. Oni ekz. malofte aŭdas vortojn kiel *malgiganta*, *malenvii*, *malŝuldo*, *malpedanto* k.a. Sed iafaje ankaŭ malkutimaj vortoj povas esti dezirataj, se oni volas ĝuste malkutime esprimi sin.

*Kaj kiam en la **malmaten'***

*La suno **malaŭroras**,*

Malvek'** maliras kun **malpen'

*Kaj oni **maldeĵoras***

(Fragmento el *Insulo de Fetiĉuloj* de William Auld)

Ne ĉiuj maloj havas MAL

Rekte kontraŭa signifo ne ĉiam esprimiĝas per MAL. Ekzistas multegaj kontraŭaj vortparoj sen tiu prefikso. Ekzemple: *tago - nokto*, *fini - komenci*, *vera - falsa*, *nigra - blanka*, *forgesiti - memori*, *trovi - perdi*, *paco - milito*, *pozitiva - negativa*, *nordo - sudo*, *oriento - okcidento*, *interna - ekstera*, *sur - sub*, *al - de*, *kun - sen*, *ĉio - nenio*, *jes - ne*, *plus - minus* k.t.p.

Alternativoj al MAL-vortoj

Por multaj MAL-vortoj oni kreis nekunmetitan alternativon. Iuj fariĝis ofte uzataj, dum aliaj aperas precipe en poezio k.s. Ankoraŭ aliaj preskaŭ neniam aperas. Iuj el tiuj MAL-alternativoj ja estas utilaj, kaj meritas plian uzadon, dum aliaj estas tute superflujaj (iafoje eĉ evitendaj). Tio tamen estas afero de persona opinio. Ofte okazas, ke tia MAL-alternativo evoluas for de la MAL-vorto, kaj ricevas specialan signifon. Jen kelkaj ekzemploj de MAL-alternativoj.

Trista = *malgaja*, *malĝoja* - *Trista* estas ofte uzata.

Kurta = *mallonga* - *Kurta* estas sufiĉe ofte uzata, speciale en kunmetoj (*kurtonda radio*).

Frida = *malvarma* - *Frida* estas sufiĉe ofta, speciale en kunmetoj (*fridujo, fridvagono*).

Olda = *maljuna* - *Olda* estas sufiĉe ofta, speciale en la kunmeto *oldulo*.

Liva = *maldekstra* - *Liva* estas foje uzata. Ĝi povas esti tre utila, kiam necesas rapide aŭ ripete doni instrukciojn pri dekstro kaj maldekstro.

Dura = *malmola* - *Dura* estas sufiĉe ofta, ne nur en poezio, kaj ricevas ofte iom specialan signifon (*dura vivo* = "malfacila vivo"). En teknika lingvaĵo la radiko DUR estas ofta.

Lanta = *malrapida* - *Lanta* estas sufiĉe ofta almenaŭ en poezio.

Leĝera = *malpeza* - *Leĝera* ekhavis specialan signifon. Oni uzas ĝin por figura malpezeco (*leĝera trupo* = "facile movebla trupo"), kaj en la signifo "malserioza, senprofunda" (*leĝera literaturo, leĝera personeco*). Por efektiva malpezeco oni uzas nur *malpeza*.

Turpa = *malbela* - *Turpa* estas tre malofte uzata.

Minca = *maldika* - *Minca* estas tre malofte uzata.

Difacila^o = *malfacila* - **Difacila** estas uzata nur de ekstremistoj, kiuj neniam uzas MAL. Se oni neniam uzas MAL, estas dubinde, ĉu oni entute parolas Esperanton.

Eĉ se certa alternativa vorto estas efektive bona kaj utila, la responda MAL-vorto ĉiam restas tute bona kaj uzinda. Oni ekz. normale uzu *maldekstra*. Nur en specialaj okazoj, kiam vere utilas, oni uzu la alternativon *liva*, sed tiam oni ne hezitu uzi ĝin.

Ordinara radiko

MAL povas ankaŭ esti ordinara radiko.

malo = rekte kontraŭa ideo (*la malo de "granda" estas "malgranda"*)

male = tute kontraŭe

MIS

MIS = "erareco, malĝusteco, malboneco". MIS ĉiam montras manieron aŭ econ de tio, kio staras poste. La prefikso MIS estis oficialigita en 1929 en la 4-a Oficiala Aldono al la Universala Vortaro.

kalkuli -> *miskalkuli* = kalkuli erare

kompreni -> *miskompreni* = kompreni erare

skribi -> *misskribi* = skribi erare

direkti -> *misdirekti* = montri aŭ gvidi en malĝustan direkton

akuzi -> *misakuzi* = akuzi false, erare

korekti -> *miskorekti* = provi korekti kaŭzante malkorektecon

paŝi -> *mispaŝi* = fari eraran paŝon

uzi -> *misuzi* = uzi en malbona aŭ malĝusta maniero

trakti -> *mistrakti* = trakti malbone

faro -> *misfaro* = malbona faro
formo -> *misformo* = erara, malbona formo
formi -> *misformi* = doni malĝustan, malbonan formon al io

Ordinara radiko

misa = erara, malbona, malĝusta
misi = erari, maltrafi

MIS kaj MAL

Ne konfuzu MIS kun MAL. MIS ne ŝanĝas la bazan signifon de vorto, sed nur aldonas la ideon de erareco aŭ malboneco. MAL komplete ŝanĝas la signifon en la kontraŭon.

laŭdi = diri, kiel bona io estas
mislaŭdi = erare diri, ke io estas bona, dum ĝi fakte estas malbona
mallaŭdi = diri, kiel malbona io estas
mismallaŭdi = erare diri, ke io estas malbona, dum ĝi fakte estas bona

PRA

PRA = "antaŭ tre longa tempo, primitiva". PRA montras, ke tio, kio staras poste estas tempe malproksima.

homo -> *prahomo* = plej unua kaj primitiva speco de homo
arbaro -> *praarbaro* = primitiva, netuŝita arbaro ekzistanta de nememorebla tempo
tempo -> *pratempe* = la komenca tempo de la homaro aŭ de la mondo
knalo -> *la Praknalo* = nomo de tiu grandega eksploda ekspansio, per kiu kreiĝis la universo
tipo -> *pratipo* = unua, ideala, originala, plej frua tipo, prototipo

Iom specialan signifon havas PRA en la vorto *praantaŭlasta* = "antaŭa al la antaŭlasta". Simila uzo de PRA estas menciita en "Hodiaŭ-Hieraŭ-Morgaŭ".

Ĉe parencoj

Ĉe iuj parencoj PRA havas specialan signifon.

Ĉe *av(in)o*, *nep(in)o*, *onkl(in)o*, *nev(in)o* kaj *kuz(in)o* PRA montras parencecon je unu generacio pli malproksiman (antaŭe aŭ poste en la tempo). Oni povas uzi pli ol unu PRA por montri eĉ pli malproksimajn parencojn, unu PRA por ĉiu generacio.

avo

-> *via praavo* = la patro de via *av(in)o*
-> *via prapraavo* = la patro de via *praav(in)o*
-> *via praprapraavo* = la patro de via *prapraav(in)o*

nepo

-> *via pranepo* = la filo de via *nep(in)o*
-> *via prapranepo* = la nepo de via *nep(in)o*

onklo

-> *via praonklo* = la patro de via onkl(in)o

-> *via prapraonklo* = la avo de via onkl(in)o

nevo

-> *via pranevo* = la filo de via nev(in)o

-> *via prapranevo* = la nepo de via nev(in)o

kuzo

-> *via prakuzo* = la filo de la kuz(in)o de via patr(in)o

-> *via prapprakuzo* = la nepo de la kuz(in)o de via patr(in)o

(En vortoj kun multaj PRA estus penseble uzi nur unu PRA post nombrovorto, kiu montras, pri kiom da generacioj temas: *tripraavo* = *pra-pra-pra-avo*, *kvarpraavino* = *pra-pra-pra-pra-avino*. Tio estas tamen ankoraŭ neuzata.)

Ĉe la parencoj *patr(in)o* kaj *fil(in)o* PRA montras malproksiman parencecon plurajn aŭ multajn generaciojn antaŭe aŭ poste.

patro -> *prapatro* = malproksima vira parenco de kiu iu devenas, efektiva aŭ imagata fondinto de popolo, tribo aŭ familio

filo -> *prafilo* = malproksima vira parenco, kiu devenas de certa persono

Ofte oni uzas *prapatroj* kaj *prafiloj* (kun J-finaĵo) ĝenerale pri ies antaŭuloj kaj posteuloj, ofte eĉ sen seksa distingo.

Ĉe parencoj PRA povas aperi kune kun la prefiksoj BO kaj GE. Vidu ĉe BO. Vidu ankaŭ "Parencoj kaj familianoj".

Ordinara radiko

praa = ekzistinta antaŭ tre longe, primitiva, antaŭhistoria

RE

RE = "veni aŭ meti denove en la saman lokon kiel antaŭe, denove fari aŭ fariĝi tia kiel antaŭe, fari aŭ okazi ankoraŭ unu fojon en sama aŭ alia maniero". RE estas uzata nur ĉe agaj vortoj, kaj ĉiam montras manieron de la ago. (Komparu kun la neoficiala prefikso RETRO.)

veni -> *reveni* = veni denove al loko, kie oni estis antaŭe

doni -> *redoni* = doni ion al tiu, kiu antaŭe havis tion

pagi -> *repagi* = pagi ion al tiu, kiu antaŭe posedis tion

saluti -> *resaluti* = respondi saluton per saluto

brilo -> *rebrilo* = brila speguliĝo

bonigi -> *rebonigi* = denove bonigi ion, kio malboniĝis

novigi -> *renovigi* = doni al io novan formon, ripari ion tiel ke ĝi fariĝas kvazaŭ nova

saniĝi -> *resaniĝi* = fariĝi denove sana post malsanado

naskiĝo -> *renaskiĝo* = la ago denove naskiĝi (efektive aŭ figure)

legi -> *relegi* = legi la saman aferon ankoraŭ unu fojon
diri -> *rediri* = diri denove la saman aferon, diri responde
vido -> *revido* = la ago denove vidi ion, kion oni antaŭe vidis
trovi -> *retrovi* = trovi tion, kion oni perdis
formi -> *reformi* = doni novan formon al io, provi rekrei la originan formon (pri *reformo* vidu "Streĉitaj formoj")
koni -> *rekoni* = vidi ion kaj rimarki ke oni jam konas ĝin, agnoski, konfesi la valoron de io
turni -> *returni* = turni denove en la antaŭan (kontraŭan) direkton

Nelogikaj RE-vortoj

Iuj RE-vortoj ekestis pro influo de nacilingvaj vortoj, kaj havas nelogikan signifon. Ekzemple *reprezenti* ordinare ne signifas "prezenti denove", sed "agi anstataŭ iu, en ies nomo". *Reciti* ne signifas "citi denove", sed "parkere laŭtlegi". *Resumi* ne estas "denove sumi", sed "koncize esprimi la esencon". Tiujn, kaj aliajn vortojn, oni nun normale rigardas kiel nekunmetitajn (faritajn el la radikoj REPREZENT, RECIT kaj RESUM). Se oni volas uzi ĉi tian vorton en ĝia logika signifo, oni eble elparolu kun distingiga akcento je la prefikso: *réprezEnti*, *récIti*, *résUmi*. Skribe oni povas uzi dividostrekon: *re-prezenti*, *re-citi*, *re-sumi*.

Returni kaj precipe *returna* kaj *returne* estis antaŭe uzataj ankaŭ pri reirado kaj redonado pro influo de nacilingvaj vortoj. *Neniam li alportas returne* (= reen) *tion, kion li prenis!*^(FA3.2) *Sur la returna* (= reira) *vojo li renkontis du lernejkamaradojn.*^(FA1.89) Nun oni uzas tiujn vortojn nur kiam temas pri efektiva returnado.

Ordinara radiko

ree = denove, ankoraŭ unu fojon
reen = al la antaŭa loko denove (vidu ankaŭ "N por direkto")

Oni ankaŭ provis uzi RE memstare kiel vorteton anstataŭ *ree* aŭ *reen*, precipe en poezio. Normale oni ne povas tiel uzi RE.

*Maro, zorga dommastrino,
faldas re kaj re, sen fino,
susure silkajn ondojn.*

(Poemeto de G. E. Maŭra.)

Afiksecaj elementoj

Iuj lingvoelementoj, kiujn oni ordinare ne nomas afiksoj, estas tamen uzataj en la vortfarado en ia speciala maniero, laŭ iaj specialaj reguloj. Preskaŭ ĉiam temas baze pri kunmetado laŭ la ordinaraj principoj de kombinoj kaj frazetvortoj, sed kun ia aldona specialaĵo. Tiajn elementojn oni povas nomi afiksecaj. Aliaj elementoj aperas tiel oftege en kunmetoj, ke ankaŭ ili ŝajnas esti afiksoj, kvankam ili fakte plene sekvas la ordinarajn vortfarajn regulojn. Ankaŭ tiajn elementojn oni povas nomi afiksecaj.

Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj

Afiksecaj rolvortetoj

Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj

AM

AM estas foje uzata sufiksece anstataŭ la sufikso EM: *bestama, muzikama, gastama*. Vidu EM.

FIN

Ofte uzata por montri ĝisfinecon de ago same kiel prefikseca el.

FUŜ

Prefiksece FUŜ montras malbonege faritan (artan aŭ metian) agon. Oni tiel uzas FUŜ precipe ĉe vortoj por ago, sed ankaŭ ĉe vortoj por aganto aŭ rezulto de ago: *kui*ri -> *fuŝkui*ri, *fuŝkui*risto, *fuŝkui*raĵo; *pentri* -> *fuŝpentri*, *fuŝpentri*sto, *fuŝpentra*ĵo; *verki* -> *fuŝverki*, *fuŝverki*sto, *fuŝverk(aĵ)*o; *bindi* -> *fuŝbindi*, *fuŝbindi*sto, *fuŝbind(aĵ)*o; *aktoro* -> *fuŝaktoro*, *fuŝaktori*. Komparu kun la prefikso MIS.

HAV, PLEN, RIĈ

Tiuj ĉi radikoj estas uzeblaj sufiksece por precizigi la signifon de A-vorto: *barba* -> *barbhava*, *trua* -> *truhava*, *manka* -> *mankohava*, *ama* -> *amoplena*, *brua* -> *bruoplena*, *flora* -> *florplena*, *fuma* -> *fumoplena*, *ora* -> *orriĉa*, *herba* -> *herbriĉa*, *senta* -> *sentriĉa*. Plej ofte oni povas forlasi la sufiksecan radikon en tia vorto. Simplaj A-vortoj havas ofte tre flekseblan signifon (vidu "A-finaĵo"), kaj normale la kunteksto precizigas. Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson OZ.

KELK

KELK estas uzata afiksece ĉe nombraj vortetoj.

Prefiksece KELK montras multobligon per nedifinita nombro (pli ol unu): *kelkdek*^(M.199) = "kelkaj dekoj", *kelkcent* = "kelkaj centoj", *kelkmil* = "kelkaj miloj". Atentu pri la akcento: *kelkcent*, *kelkmil*. KELK ne estas vorteto, sed radikoj. Tial ne eblas disskribi tiajn vortojn. Ne skribu **kelk dek*, *kelk mil**, sed *kelkdek*, *kelkmil*. Ĉiam eblas anstataŭe diri kaj skribi: *kelkaj dekoj*, *kelkaj miloj* k.t.p.

Sufiksece KELK montras aldonon de nedifinita nombro (pli ol unu): *dekkelke*^(M.199) = "dek kaj kelkaj", *tridekkelk-jara*^(M.83) = "havanta tridek kaj kelkajn jarojn".

Iafoje oni vidas ĉe nombrovorto prefiksecan KELK kun la signifo "proksimume". Tio kolizias kun la ĉi-antaŭe montrita Zamenhofa uzado, kaj estas malrekomendinda: **kelkmil* = "proksimume mil"*.

KELK estas uzata prefiksece ankaŭ ĉe tabelvortoj je I por emfazi la nedefinitecon: *kelkiuj* = "kelkaj, iuj", *kelkiom* = "kelke, iom". La foje uzata formo **kelkiu** (sen J) estas memkontraŭdira. *Iu* montras precize unu individuon, dum KELK montras pli ol unu.

LAND

La radiko LAND estas uzata sufiksece en landonomoj. Vidu "Nomoj de landoj kaj popoloj" kaj "Landoj de la mondo".

ON-vortoj

Kunmetoj kun la sufikso ON estas ofte uzataj prefiksece: *duonhoro* = "duona horo, duono de horo", *kvaronlitro* = "kvarona litro, kvarono de litro", *milonmilimetro* = "milona milimetro, milono de milimetro", *trionparto* = "triona parto".

Prefikseca DUON havas iafoje la specialan signifon: "proksimume duone, nekomplete, preskaŭ": *duonnuda* = "preskaŭ nuda", *duonkuirita* = "ne komplete kuirita".

Ĉe parencoj DUON havas du specialajn signifojn. Ĝi tie montras parencecon kreitan per regeedziĝo, kaj parencecon tra nur unu el la gepatroj.

duonpatro = nova edzo de la patrino

duonpatrino = nova edzino de la patro

duonfilo = filo de la edz(in)o

duonfrato = 1. filo de duonpatr(in)o, 2. frato kun kiu oni havas nur unu el la gepatroj komuna

Por parenceco kreita per regeedziĝo oni ankaŭ povas uzi la neoficialan prefikson STIF°:

stifpatro, *stiffilo*, *stiffrato*. Ankaŭ eblas uzi la prefiksecan radikon VIC: *vicpatro*, *vicfilo*, *vicfrato*.

STIF kaj VIC tamen ne montras efektive duonan parencecon (tra nur unu el la gepatroj). Ĉe tiaj DUON-vortoj, kiuj povas havi ambaŭ signifojn de parenca DUON, oni eble devus pri regeedziĝa parenceco uzi nur STIF aŭ VIC, kaj rezervi DUON por efektive duona parenceco.

Komparu kun la prefikso BO. Vidu ankaŭ la neoficialan prefikson STIF, kaj "Parencoj kaj familianoj".

POV, KAPABL, VOL

POV, KAPABL kaj VOL estas ofte uzeblaj sufiksece kiel pli precizaj alternativoj al la sufikso EM: *sciema* -> *scipova*, *scivola*; *agema* -> *agipova*, *agopova*, *agokapabla*, *agivola*, *agovola*; *kreema* -> *kre pova*, *krekapabla*, *kevola*; *vivema* -> *vivipova*, *vivopova*, *vivokapabla*, *vivivola*, *vivovola*. (Apud *sciema* kaj *scivola* oni uzas ankaŭ tre ofte *scivolema*. Praktike ĉiuj tri vortoj estas samsignifaj.) Vidu la sufikson EM, kaj la neoficialan sufikson IV. Pri ligfinaĵoj en ĉi tiaj vortoj vidu "Precizigaj antaŭelementoj".

ŜAJN, SIMIL, MANIER, STIL

Tiuj ĉi radikoj estas ofte uzeblaj sufiksece anstataŭ la sufikso EC por krei pli precizajn vortojn: *vereca* -> *verŝajna*, *versimila*; *trompeca* -> *trompŝajna*, *trompmaniera*; *dieca* -> *disimila*; *homeca* -> *homsimila*; *virece* -> *virmaniere*, *virstile*; *japanece* -> *japanmaniere*, *japanstile*. Vidu ankaŭ la neoficialan sufikson ESK.

VIC

VIC estas uzata prefiksece por montri aferon aŭ personon, kiu anstataŭas aŭ povas anstataŭi ion aŭ iun: *vicprezidanto* = "anstataŭa prezidanto", *vicdirektoro* = "anstataŭa direktoro", *vicrado* = "rezerva rado". VIC estas ankaŭ uzebla anstataŭ DUON en iaj parencoj. Vidu ĉi-antaŭe, kaj

en "Parencoj kaj familianoj". Vidu ankaŭ ĉe **Anstataŭ** pri *vice al* kaj *vic' al*.

VIR

VIR estas uzata prefiksece por montri viran sekson. Oni tiel povas uzi VIR nur ĉe io, kio povas havi sekson, kaj nur ĉe vortoj, kiuj ne estas jam viraj per si mem. Vidu ankaŭ la sufikson **IN**, kaj "Seksa signifo de O-vortoj".

VIR estas prefiksece uzata precipe ĉe bestaj vortoj: *virĉevalo*, *virkato*, *virbovo*, *virhundido*, *virbesto*. Ankaŭ ĉe homaj vortoj oni povas uzi VIR prefiksece: *virhomo*, *virprezidanto*, *virsekretario*. Sed ĉe homaj vortoj oni normale preferas uzi VIR kiel A-vorton: *vira homo*, *vira prezidanto*, *vira sekretario*.

Tre ofte oni tamen forlasas VIR, kvankam temas pri virbesto aŭ virhomo. Ofte sekse neŭtrala vorto povas praktike montri viran sekson sen VIR, se oni kontrastigas ĝin klare al in-seksa vorto. Ekzemple: *koko kaj kokino* = "virkoko kaj kokino", *kuracistoj kaj kuracistinoj* = "viraj kuracistoj kaj kuracistinoj".

Rimarku, ke la memstara vorto *viro* ĉiam signifas "plenkreska virhomo", dum prefikseca VIR nur montras viran sekson (ne homecon, nek plenkreskecon). La vorto *vira* jen montras nur viran sekson, jen inkluzivas homecon kaj plenkreskecon, laŭ la kunteksto.

En la komenca tempo oni uzis VIR sufiksece por montri viran sekson, sed tio delonge malaperis: *ĉevalviro*, *bovoviro*.

Afiksecaj rolvortetoj

Rolvortetoj estas tre ofte prefiksece uzataj en kunmetitaj vortoj. Tiaj kunmetoj estas aŭ **kombinoj** aŭ **frazetvortoj**. Oni devas distingi inter tiuj du manieroj uzi rolvortetojn prefiksece. En frazetvorto la rolvorteto rilatas kiel rolmontrilo al tio, kio staras tuj poste. En kombino la rolvorteto rilatas al io alia, kio eble eĉ ne estas esprimita.

Frazetvortoj

Vortoj kun prefikseca rolvorteto plej ofte estas frazetvortoj. Tia kunmeto devenas de frazeto. La rolvorteto estas uzata prefiksece al tiu vorto, al kiu ĝi rilatas en la plena frazeto.

sen fino -> *senfina* = tia, ke ĝi estas sen fino

pri amo -> *priama* = tia, ke ĝi temas pri amo

antaŭ (ĝusta) tempo -> *antaŭtempa* = tia, ke ĝi okazas antaŭ la ĝusta tempo

inter nacioj -> *internacia*

per Esperanto -> *peresperanta* aŭ *per-Esperanta*

sen pensoj -> *senpense*

de la nasko -> *denaske*

ĝis la fino -> *ĝisfine*

kontraŭ veneno -> *kontraŭveneno* = kuracilo kontraŭ veneno

ekster la lando -> *eksterlando* = la tuta mondo krom la propra lando

tra nokto -> *tranokti* = pasigi nokton, gasti tra nokto
per laboro -> *perlabori* = akiri per laboro

en teron -> *enterigi* = meti en la teron
sen movoj -> *senmovigi* = fari tia, ke movoj ne eblas
sen kuraĝo -> *senkuraĝigi* = forpreni ies kuraĝon

en ŝipon -> *enŝipiĝi* = iri en ŝipon (por forveturi)
en amon -> *enamiĝi (al iu)* = ekesti amanta (iun)

La amo direktiĝas al la amato. Tial oni prefere diru *mi enamiĝis al vi*, ne **mi enamiĝis en vi(n)**.
La prefikseca *en* ne rilatas al la amato. Tamen Zamenhof iafoje uzis *enamiĝi en*. Oni povas ankaŭ uzi *enamiĝi je*.

ekster la lando -> *eksterlandano* = ano de alia lando
por vivi -> *porvivaĵo* = rimedo por sin nutri
sen senco -> *sensencaĵo* = io, kio ne havas sencon

Kombinoj

Prefikseca rolvorteto en kombino estas preciziga antaŭelemento. En tia vorto la rolvorteto tute ne estas rolmontrilo de la posta elemento, sed rilatas al io alia.

paroli -> *alparoli* = direkti sin al iu per parolado
veni -> *alveni* = veni al la celo
pagi -> *antaŭpagi* = pagi antaŭ la kutima aŭ deviga tempo
preni -> *depreni* = preni de iu aŭ de io (legu ankaŭ pri prefikseca for)
havi -> *enhavi* = havi en si
gluti -> *engluti* = enigi en sin per glutado
radikiĝi -> *enradikiĝi* = fiksiĝi en ion per siaj radikoj
ŝanĝi -> *interŝanĝi* = reciproke ŝanĝi inter si
rompi -> *interrompi* = rompi inter du punktoj
spaco -> *interspaco* = spaco inter du aferoj
paroli -> *kontraŭparoli* = paroli kontraŭ io
rimedo -> *kontraŭrimedo* = rimedo kontraŭ io
seĝo -> *kromseĝo* = aldona seĝo krom la ordinaraj
sidi -> *kunsidi* = sidi kune
sekvi -> *postsekvi* = sekvi post io
kompreni -> *subkompreni* = kompreni tion, kio estas kaŝita sub io
aĉeti -> *subaĉeti* = korupti per kaŝa mondonaco aŭ simile (figura signifo)
jupo -> *subjupo* = jupo portata sub alia jupo
ŝarĝi -> *superŝarĝi* = ŝarĝi super ia limo
signo -> *supersigno* = aldona signo super litero

En frazo la prefikseca rolvorteto de kombino ofte ripetiĝas antaŭ tio, al kio ĝi vere rilatas.

Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambro.^(FE.31)

Mi pro singardeco faros unu fojon ĉirkaŭiron ĉirkaŭ la domo.^(BV.47)

*Mi kontraŭ vi kiel bofilo, kiam la tempo venos, nenion **kontraŭparolos**.*^(BV.28)

Ofte oni ne ripetas la rolvorteton antaŭ tio, al kio ĝi rilatas, sed uzas anstataŭe alian rolvorteton.

*Ĝi parolas nur pri tiaj instruoj, kiuj ne **kontraŭparolas** al la scienco.*^(OV.328) Al anstataŭ ripeto de kontraŭ.

Tio, al kio la prefikseca rolvorteto rilatas, ofte povas aperi kiel objekto de ĉi tia verbo.

*La belan Saran li jam kelkfoje **ĉirkaŭiris**.*^(Rn.41) = *Ĉirkaŭ la bela Sara li jam kelkfoje (ĉirkaŭ)iris.*

*Ŝi **transiris** la sojlon.*^(M.134) = *Ŝi (trans)iris trans la sojlo.*

Sed tre ofte la objekto de ĉi tia verbo estas io tute alia sen rekta rilato al la prefikseca rolvorteto:
***Alportu** al mi metron da nigra drapo.*^(FE.32)

*Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi **enhavis** en si ian suspektan malklaraĵon.*^(FE.35)

*Neniaj mokoj nek atakoj nin **debatos** de la vojo.*^(FK.267)

Ne ekzistas ĝeneralaj reguloj, kiuj decidas, kio estu objekto de ĉi tia verbo (se ĝi entute estas objekta). Pri objektaj kaj senobjektaj verboj ĝenerale vidu "Verboj kaj frazrojloj".

El

El povas esti tute normala prefikseca rolvorteto en kombinoj kaj frazetvortoj.

iri -> *eliri* (kombino) = iri el io

bati -> *elbati* (kombino) = bati ion el io

doni -> *eldoni* (kombino) = doni el io, publikigi (verkon)

rigardi -> *elrigardi* (kombino) = rigardi el io (en la komenca tempo *elrigardi* havis ankaŭ la signifon "aspekti", sed nun oni uzas nur *aspekti*)

el (la) lito -> *ellitiĝi* (frazetvorto) = leviĝi el (la) lito

Sed prefikseca *el* estas en kombinoj ankaŭ uzata kun la speciala signifo "komplete, ĝisfine, ĝisprete, ĝis rezulto, ĝis difekto, ĝis malapero".

trinki -> *eltrinki* = trinki ĉiom de io

lerni -> *ellerni* = lerni tute plene

fari -> *elfari* = produkti

kreski -> *elkreski* = kreski ĝis matureco

etendi -> *eletendi* = etendi laŭ la plena longo

uzi -> *eluzi* = uzi ĝis difektiĝo

Iuj tiaj *el*-vortoj ricevis specialan (figuran) signifon.

porti -> *elporti* = porti el io, porti (= toleri) ĝisfine

teni -> *elteni* = rezisti, ne cedi, pacience toleri, elporti

pensi -> *elpensi* = krei per pensado

Se estas risko pri konfuzo inter la propra signifo de *el*, kaj la speciala ĝisfina signifo, oni uzu ion

alian prefiksece por esprimi la signifon "ĝisfine". Oni tiel uzas ekz. *tra, for, SAT, kaj FIN*. Iuj kontraŭas al prefikseca FIN por ĝisfineco, sed malgraŭ diversaj teoriaj argumentoj, FIN fariĝis sufiĉe populara en tiu rolo. Ĉiuokaze prefikseca FIN estas ĉiam komprenata. Oni devas tamen ĉiam atenti, ke la uzata radiko aŭ vorteto taŭgu laŭsence en la aktuala vorto. Ekzemple: *trabori, trakuri, forkaŝi, satmanĝi, finkanti* k.t.p. Oni ankaŭ povas tian ĉi signifon montri per plurvortaĵo, kio estas ofte la plej bona solvo: *legi ĝisfine, kuri tra la tuta urbo, manĝi ĝis sateco, kanti ĝis la fino, kanti la tutan kanton* k.t.p.

Oni multe klopodis por trovi ion, kio povus esti ĝenerale uzata prefiksece por la signifo "ĝisfine". Tio tamen ne sukcesis. Oni uzu kiom eble *el*, kiu estas Zamenhofa kaj vaste uzata. En okazo de nepra bezono oni uzu alian rimedon.

Pri

En frazetvortoj (kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo) prefikseca *pri* estas uzata en ordinara maniero.

pri amo -> *priama* = tia, ke ĝi temas pri amo
pri nutro -> *prinutra* = tia, ke ĝi temas pri nutr(ad)o

En kombinoj prefikseca *pri* kreas objektajn verbojn. Aŭ ĝi faras senobjektan verbon objekta, aŭ ĝi faras el jam objekta verbo novan objektan verbon. Normale tia *pri*-verbo havas originan *pri*-komplementon kiel objekton.

Li silentis pri la afero. -> *Li prisilentis la aferon.* *Silentis* estas senobjekta verbo. *Prisilentis* estas objekta verbo, kies objekto estas tio, pri kio oni silentas.

Li pensis multajn pensojn pri ŝi. -> *Li pripensis ŝin per multaj pensoj.* *Pensis* estas objekta verbo, kies objekto estas la pensoj. *Pripensis* estas objekta verbo, kies objekto estas la temo de la pensoj.

En iaj okazoj ĉi tia *pri*-verbo havas objekton, kiu origine ne estis *pri*-komplemento, sed ekz. *de*-komplemento aŭ *al*-komplemento. En tiaj verboj *pri* perdis sian propran signifon, kaj estas uzata nur por ŝanĝi la frazrolojn. *Pri* estas tiel uzata precipe en iuj tradiciaj verboj. En multaj similaj okazoj oni ne uzas *pri*. Ĉi tiajn pri-verbojn oni devas do ofte aparte lerni.

rabi - Ili **rabis** monon de la homoj.
-> *prirabi* - Ili **prirabis** la homojn.

semi - Mi **semis** tritikon sur la kampon.
-> *prisemi* - Mi **prisemis** la kampon per tritiko.

ĵeti - Ŝi **ĵetis** ŝtonojn al li.
-> *prĵeti* - Ili **prĵetis** lin per ŝtonoj.

konstrui - Ni **konstruos** domojn sur la monto.
-> *prikonstrui* - Ni **prikonstruos** la monton per domoj.

serĉi - Ili **serĉis** armilojn ĉe li.
-> *priserĉi* - Ili **priserĉis** lin por armiloj.

lumi - La luno **lumis** en la ĉambrom.
-> *prilumi* - La luno **prilumis** la ĉambrom. (*Prilumi* = "ĵeti sian lumon ien". Nur io, kio mem estas

luma, povas prilumi. *Lumigi* = "fari tiel ke io lumu, provizi per lumo".)

pluvi - **Pluvas sur la kampon.**

-> *pripluvi* - *Unu kampo estis pripluvata, kaj alia, ne pripluvita, elsekiĝis.* ^(Am.4) Dum *pluvi* ne bezonas subjekton, *pripluvi* estas normala subjekta (kaj objekta) verbo, ekz.: *La nuboj pripluvis la kampon.* Tiaj specialaj *pri*-verboj estas plej ofte uzataj en pasiva formo. Pri subjektaj kaj sensubjektaj verboj vidu "Verboj kaj frazroloj".

Prefikseca *pri* en kelkaj okazoj nur servas por doni al verbo novan signifon, kiu iel rilatas al la origina signifo. En tiu ĉi uzo *pri* tre similas al la sufikso UM.

respondi -> *prirespondi* = devi prizorgi ion kaj porti la rezultojn de eventuala misaĵo (nun oni uzas pli ofte *respondeci* aŭ *responsi*)

juĝi -> *prijuĝi* = esprimi aproban aŭ malaproban opinionon pri io

ĵuri -> *priĵuri* = doni aŭ dediĉi ofere al Dio

Aliaj afiksecaj vortetoj

Ankaŭ aliaj vortetoj ol rolvortetoj estas ofte uzataj prefiksece. Ĉi tie aperos nur kelkaj gravaj ekzemploj.

Ĉi

La loka vorteto *ĉi* estas tre ofte uzata prefiksece en frazetvortoj kun A-finaĵo aŭ E-finaĵo. Normale oni uzas por klareco dividostrekon post *ĉi*.

en tiu ĉi jaro -> *ĉi-jare*

sur ĉi tiu flanko -> *ĉi-flanke*

post tio ĉi -> *ĉi-poste*

sub ĉi tio -> *ĉi-sube*

Rimarku, ke *ĉi* estas memstara vorto en *tiu ĉi*, *ĉi tiu*, *tie ĉi*, *ĉi tie* k.t.p. Ne uzu dividostrekon tie. Vidu pli detale ĉe "E-vortecaj vortetoj lokaj".

Fi

La ekkria vorteto *fi* estas ofte uzata prefiksece, = "malŝatinda, abomena". Prefikseca *fi* montras subjektivan indignon aŭ moralan kondamnon kontraŭ tio, kio staras poste.

homo -> *fihomo* = naŭza, malmorala, malŝatinda homo

ŝerco -> *fiŝerco* = senhonta ŝerco

domo -> *fidomo* = domo, kie okazas abomenaj malŝatindaj aferoj

gazeto -> *figazeto* = abomena gazeto

insekto -> *fiiinsekto* = malŝatinda aŭ parazita insekto

herbo -> *fiiherbo* = trudherbo, herbo kiu malhelpas la kulturadon de aliaj utilaj plantoj (oni uzas ankaŭ *herbaĉo*, sed la herbo mem ne estas malbonkvalita, nur nedezirata)

karesi -> *fikaresi* = senhonte, malĉaste kaj trude karesi

fama -> *fifama* = fama pro malŝatindaj aferoj

Prefikseca *fi* kaj la sufikso AĈ estas similaj. *Fi* estas pli subjektiva. Ĝi esprimas indignon kaj

malŝaton. AĈ estas pli objektiva. Ĝi montras maltaŭgecon kaj malbonan kvaliton. En la frua tempo, antaŭ ol AĈ aperis en la lingvo, prefikseca *fi* estis uzata en ambaŭ signifoj.

For

For estas ofte uzata prefiksece ĉe agaj vortoj: *foriri, foriro, forkuri, forkurado, forfali, forĵeti, forŝiri, forpermesi, fortimigi, forargumenti, forbuĉi, fordormi, foresti, foresto*. Ĉiuj tiaj vortoj estas tute normalaj kombinoj. Ofte oni ankaŭ povas uzi *de* en ĉi tiaj vortoj: *forŝiri* ~ = *deŝiri*, *forpreni* ~ = *depreni*, *fortranĉi* ~ = *detranĉi*. Sed *for* donas pli fortan signifon.

Kvazaŭ

Prefikseca *kvazaŭ* montras, ke io ne havas sian veran signifon, sed signifon apudan, similan, proksimuman: *kvazaŭedzo* = "viro, kiu loĝas kun virino kvazaŭ edzo" (= konkubo), *kvazaŭhomo* = "homsimila pupo", *kvazaŭrimo* = "rimo per similaj sonoj". Komparu kun la neoficialaj sufikson OID kaj ESK.

Mem

Prefikseca *mem* havas du malsamajn signifojn. 1. "sen helpo de alia": *memvole, memlerninto, memdisciplino, memstara, memkompreneble*. 2. "al si mem, pri si mem, sin mem": *memestimo, memamo, memdefendo, memmortigo, memportreto, memofero*. Se la signifo estas "sin mem", oni povas ankaŭ uzi *sin* prefiksece (vidu ĉi-poste).

Ne

Prefikseca *ne* montras foreston, mankon, de ekz. eco: *neĝentila*^(FE.16), *nelonge*^(FE.25), *nefermita*^(FE.33), *nematura*^(FE.36), *nelerta*^(FE.37), *nekomprenebla*^(FE.41), *nelegebla*^(FE.41), *nekredebla*^(FE.41), *nejudo* = "homo, kiu ne estas judo", *ne-Kopenhagano*^(FA1.82) = "persono, kiu ne loĝas en Kopenhago". Pri la diferenco inter prefikseca *ne* kaj la prefikso MAL vidu MAL.

Sin

La pronomo *si* kun N-finaĵo estas ofte uzata prefiksece anstataŭ *mem* en la signifo "sin mem" (vidu ĉi-antaŭe pri *mem*): *sinfido, sindefendo, singarda, sindona*.

Sin kiel memstara vorto estas uzebla nur pri la tria persono. Vidu "Si". Sed prefikseca *sin* estas uzata ankaŭ pri la unua kaj dua personoj: *Kontraŭ s-ro K. mi estos **singarda***.^(OV.550) = *Mi gardos min kontraŭ s-ro K.*

Sin-vortoj estas ĉiam frazetvortoj, kiuj deiras de I-verba frazeto: *sin defendi* -> [*sin defendi*]- ("ago")-O -> *sindefendo* = "la ago defendi sin mem". Tia vorto povas havi ĉian finaĵon krom verba finaĵo: *sinfido, sinfida, sinfide*. Se oni volas uzi verban finaĵon, oni devas reiri al la origina frazeto, kie *sin* estas aparta vorto. Se *sin* ne rilatas al la tria persono, oni devas tiam ŝanĝi al *min, nin* aŭ *vin* laŭ la aktuala signifo.

ŝia sindefendo -> *Ŝi defendas **sin***.
ilia sindefendo -> *Ili defendas **sin***.
mia sindefendo -> *Mi defendas **min***.
nia sindefendo -> *Ni defendas **nin***.
via sindefendo -> *Vi defendas **vin***.

En tiaj ĉi vortoj oni tradicie konservas la N-finaĵon de *sin*, sed normale N-finaĵoj (same kiel J-finaĵoj) forfalas ene de kunmetitaj vortoj. Vidu "Vortigo de frazetoj".

Neoficialaj afiksoj

Krom la oficialaj afiksoj ekzistas ankaŭ neoficialaj. La plej multaj el ili estas specialaj afiksoj uzataj nur en faka lingvaĵo, en scienco, en tekniko k.s. Iuj estas nuraj proponoj, kaj estas apenaŭ uzataj entute. Sed kelkaj aperas eĉ en ordinara lingvaĵo.

Ofte estas malfacile juĝi, ĉu temas pri vera afikso, aŭ pri restaĵo de afikso en alia lingvo, ekz. Latino aŭ la Greka. Tia ŝajna afikso nomiĝas eksafikso. La ĉi-postaj klarigoj tamen provas laŭeble distingi. Tio, kio ĉiam nur estas eksafikso, ne estas klarigita ĉi tie. Ne aperas do ekz. radikofinoj kiel "aci", "ici", "itat" kaj "ent", aŭ radikokomencoj kiel "dia", "epi" kaj "peri", ĉar ili neniam estas uzataj kiel veraj afiksoj en Esperanto. Se oni interesiĝas pri tiaj radikopartoj, oni legu libron pri Latino aŭ la Greka. Sed ja aperas kelkaj "duonafiksoj", kiuj normale nur estas eksafiksoj, sed kiuj iafoje aperas prove, eksperimente aŭ fuŝe en vera afiksa uzo.

Legu ankaŭ pri ŝajnaj IN-afiksoj kaj ŝajnaj ISM-sufiksoj kaj IST-sufiksoj.

Ĉu enkonduki novajn afiksojn?

Multaj Esperantistoj pensas, ke afiksoj estas la plej bona parto de Esperanto. Tial ili volas krei pli da afiksoj. "Ju pli multaj afiksoj, des pli bona Esperanto." La boneco de la Esperanta vortfarado tamen ne troviĝas en la afiksa sistemo, sed ĝenerale en la eblo libere krei kunmetitajn vortojn. Tion oni faras ne nur per afiksoj, sed ankaŭ per kunmetado de ordinaraj radikoj kaj vortetoj.

Ordinarajn radikojn oni uzas en la vortfarado laŭ ĝeneralaj principoj, kiuj estas tiel facilaj, ke plej multaj lernolibroj eĉ ne klarigas ilin. Oni lernas tian vortfaradon precipe el praktikaj ekzemploj.

La afiksojn oni devas tamen aparte lerni. Por ĉiu (vera) afikso oni devas ekscii, kiel uzi ĝin. Tial la lernolibroj ilin zorge klarigas.

La oficialaj afiksoj funkcias bone kaj estas tre utilaj en Esperanto, ĉar ĉiuj jam kiel komencantoj lernas ilin. Novaj afiksoj tamen ne estas troveblaj en la lernolibroj, kaj oni apenaŭ havas okazon ekscii, kiel uzi ilin.

Novaj ordinaraj radikoj facile eniras en la lingvon, ĉar por ili ne validas specialaj reguloj, sed novaj afiksoj malofte sukcesas hejmiĝi en Esperanto. Se oni sentas, ke necesas nova radiko, oni do prefere enkonduku ĝin ne kiel afikson, sed kiel ordinaran radikon, kiun ĉiuj povas facile uzi laŭ la bazaj vortfaraj principoj. Iuj novaj afiksoj renkontas problemojn, ĉar ili kolizias kun jam ekzistantaj vortoj. Tiaj novaĵoj estas normale tre evitindaj.

La ĉi-antaŭaj avertoj tamen ne signifas, ke oni malpermesu ĉiajn ajn novajn afiksojn. Se nova afikso vere estas bezonata, kaj funkcias bone, tiam ĝi ja povas esti akceptata. Multaj neoficialaj fakaj afiksoj funkcias tute bone, kaj oni uzu ilin libere sur iliaj apartaj uzokampoj.

"Neoficialaj sufiksoj"

"Neoficialaj prefiksoj"

"Internaciaj afiksoj" (klarigoj de internaciaj prefiksoj de mezurunuoj, kaj iomete pri kemia vortfarado)

Neoficialaj sufiksoj

AB - AC - AL - ARI - ATOR

E - ED - EN - ENZ - ESK

I - IC - IF - IK - ILION

ILIARD - ISTAN - IT - IV - IZ

NOMIAL - OFON - OID - OL

OLOG - OLOGI - OMETR - OTEK

OZ - T - TET - UK

AB°

"Fiksa instalaĵo". Nur eksperimente uzata por diversaj instalaĵoj: *trinki* -> **trinkabo** = "trinkakvoĵetilo, trinkŝprucilo", *ellasi* -> **ellasabo** "neceseja seĝo". (AB devenas de la nekunmetita vorto *lavabo* = "lavpelo fiksita al muro".) AB estas evitenda. Por esti komprenata oni uzu esprimojn kiel *trinkilo*, *trinkfontano*, *necesejo*, *neceseja seĝo*, *necesseĝo* k.t.p. (Kaj anstataŭ *lavabo* sufiĉas ofte *lavujo*.)

AC

Ekssufikso en multaj nomoj de plantfamilioj: *kompozitacoj*, *labiacoj*, *kruciferacoj*.

Vera sufikso

"Plantfamilio". Uzata en botaniko post la "tipa" membro de la familio: *rozo* -> *rozacoj* = "la familio de rozosimilaj floroj", *ulmo* -> *ulmacoj* = "la familio de ulmosimilaj arboj". Oni uzu AC nur laŭ la internaciaj botanikaj nomreguloj. Komparu kun AL, E, ED, EN kaj OID.

Al

Al montras celon. Pri la diferenco inter *al* kaj *por* vidu *por* "Aliaj rolvortetoj".

Direkto de movo

Normale *al* montras celon de moviĝo.

*Mi venas de la avo, kaj mi iras nun **al la onklo**.*^(FE.9) La celo de la irado estas la onklo.

*En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis **al ŝi malriĉa virino**.*^(FE.15)

*Vi devas nur iri **al la fonto** ĉerpi akvon.*^(FE.17)

*Sur kruta ŝtuparo li levis sin **al la tegmento** de la domo.*^(FE.34)

*Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo **al nia domo**.*^(FE.38)

*Josuo kaj la tuta Izrael ŝajnis sin venkobatitaj de ili, kaj ekkuris en la direkto **al la dezerto**.*^(Js.8)

*Li kraĉos **al vi** en la vizaĝon.*^(Rt.41)

Direkto sen movo

Al povas montri direkton ankaŭ kiam ne estas movo.

*La reĝido etendis siajn brakojn **al la ĉielo, al la arbaro, kaj al la maro**.*^(FA2.90) La brakoj estis direktitaj en la diversaj direktoj, sed ili ne moviĝis al tiuj lokoj.

*Danke ŝi ridetadis **al li**.*^(FA1.107) La ridetoj estis en lia direkto.

*Li rigardis **al la klara, hela luno** supren.*^(FA3.23)

*Mi sopiras... **al la lando de mia infaneco**.*^(FA3.31)

*Kiele junulo povus kontraŭstari **al la ĉarmoj de malĉastulino**?*^(Rt.32)

*Dum momento ŝi staris senmove, apogante sin per la mano **al angulo de muro**.*^(M.92)

Ricevanto

Al tre ofte montras tiun, kiu ricevas ion, aŭ tiun, kiu ion aŭdas, vidas, ekscias, lernas k.t.p. (= ricevas sonon, bildon, sciaĵon, lernaĵon k.t.p.).

*Donu **al la birdoj** akvon, ĉar ili volas trinki.*^(FE.9) La birdoj ricevu akvon.

*Mi redonas **al vi** la monon, kiun vi pruntis **al mi**.*^(FE.14) Antaŭe mi ricevis la monton (prunte), nun vi ĝin ricevos.

*Ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis **al la virino**.*^(FE.15)

*Petu ŝin, ke ŝi sendu **al mi** kandelon.*^(FE.20)

*Mia tuta ŝuldo estos pagita **al vi** baldaŭ.*^(FE.25)

*Diru **al mi** vian nomon.*^(FE.18)

*Rakontu **al mia juna amiko** belan historion.*^(FE.10)

*Kial vi ne respondas **al mi**?*^(FE.20)

*Ordonu **al li**, ke li ne babilu.*^(FE.20)

*Montru **al ili** vian novan veston.*^(FE.18)

*La kuracisto konsilis **al mi** iri en ŝvitbanejon.*^(FE.40)

*Mi instruas Esperanton **al mia infano.***^(LR.61) (= *Mi instruas mian infanon pri Esperanto.*^(LR.61))

*La lumo de la suno metis finon **al la bela sonĝo.***^(FA3.32) La sonĝo "ricevis finon" = finiĝis.

*Oni donis **al li** panon, kaj li manĝis, kaj oni trinkigis **al li** akvon.*^(Sm1.30)

Profitanto, malprofitanto

*Al povas montri tiun, kiu iel profitas aŭ malprofitas de ago. Alivorte *al* montras tiun, kiu "ricevas" la agon aŭ rezulton de la ago.*

*Mi ĉiam estas preta fervori en servado **al la patrujo.***^(Rz.62) La patrujo profitus de la servado.

*"Pardonu **al mi**, patrino," diris la malfeliĉa knabino, "ke mi restis tiel longe".*^(FE.17) La knabino profitus de la pardono.

*Mi deziras **al vi** bonan tagon, sinjoro!*^(FE.10)

*Oni tiel malhelpis **al mi**, ke mi malbonigis mian tutan laboron.*^(FE.33)

*Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris **al li** plezuron.*^(FE.20)

*Vi tiam povos tre humile teni **al li** la kaleŝon, kiam li veturos kun ŝi al la preĝejo por edziĝi.*^(Rt.41)

*Pro la bono de la afero ni devos cedi **al la plimulto.***^(OV.64) Ni cedos kaj la plimulto profitos de tio.

*Mi cedas **al via peto.***^(FA1.11) = *Mi cedas al vi pro via peto.*

Tiaj ĉi *al*-komplementoj ofte montras samtempe apartenon, posedon, de korpoparto aŭ vestaĵo. Oni povas anstataŭe uzi posedan pronomon ("Posedaj pronomoj"), sed *al* estas pli klasika.

*Ŝi kombas **al si** la harojn per arĝenta kombilo.*^(FE.34) = *Ŝi kombas siajn harojn...*

*Mi **al vi** purigos la botojn.*^(Rz.45) = *Mi purigos viajn botojn.*

*Ili ŝmiris **al si** la angulojn de la buŝo per fiŝoleo, por ke ili fariĝu pli flekseblaj.*^(FA3.96)

*Por knabinoj tio ne estis irebla vojo, ili disŝirus **al si** la vestojn.*^(FA2.88)

Ricevanto de demova ago

*Al povas montri la ricevanton (profitanton/malprofitanton) de ago, kiu estas demova. La ricevanto ja ricevas ian agon, sed la ago estas tia, ke ĝi forprenas ion disde la ricevanto. Tia ĉi mikso de almovo kaj demovo povas esti konfuza. Ofte *de* estas pli klara.*

*Ŝi detiris **al li** la galoŝojn de la piedoj.*^(FA1.94) Li ricevis servon, kiu konsistis el detirado de

galoŝoj. Oni povus eble miskompreni, ke oni detiris la galoŝojn de alia persono, kaj poste li ricevis la galoŝojn. *De li estus pli klara.* Ekzemple: *Ŝi [...] deprenis de ŝi la pugnogantojn kaj la botojn.*^(FA2.71)

*Vi rabas **al via homo** ĉion, kion li havas, ĝis ne restas al li eĉ ĉemizo sur la korpo.*^(Rt.57) La rabo iras direkte al via homo, kiu perdos ĉion, kion li havas. *De estus pli klara.*

*Ne dehaku **al mi** la kapon!*^(FA2.101) Mi ne volas malprofiti de la dehakado.

*Nia maljuna avino malĝojas tiel, ke la blankaj haroj **al ŝi** elfalis.*^(FA1.66) Ŝiaj blankaj haroj elfalis de ŝia kapo.

*La aŭto estis ŝtelita **al mi**.* = ...*ŝtelita disde mi.* La ŝtelo trafis min. Se oni dirus ...*ŝtelita de mi*, tio signifus, ke mi ŝtelis la aŭton. Vidu "*De rilate al partícipo*".

Ĉi tia uzo de *al* estis sufiĉe ofta ĉe Zamenhof, sed fariĝis nuntempe malofta. Sed kiam ne estas risko de miskompreno, oni povas bone uzi *al* en tiu ĉi maniero.

Spertanto, sentanto

Al povas montri tiun, kiu spertas aŭ sentas ion.

*La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis **al ŝi**.*^(FE.17)

*Ŝajnas **al mi**, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj.*^(FE.17)

*Estas **al mi** malvarme kaj tiel malseke!*^(FA1.33) ~ = *Mi sentas malvarmon kaj malsekon.*

*Artikoloj talente skribitaj plaĉos **al la gazeto kaj al ĝiaj legantoj.***^(OV.99) Pri plaĉi kaj ŝati vidu "*Similsignifaj verboj*".

*Vi estis **al mi** tre kara.*^(Sm2.1)

*Ĉu ne estus **al vi** agrable havi tian saman kapablon?*^(FE.17)

*Ankaŭ **al vi**, mia kara Hermano, li sentigos sian skurĝon.*^(Rt.41)

*Granda parto de la alta literatura lingvo [...] estas **al vi** videble tre malmulte konata.*^(M.135) Ĉi tie eblas ankaŭ uzi *de*, ĉar temas pri aganto ĉe pasiva partícipo. Vidu "*De rilate al partícipo*".

*Estu sciante **al la reĝo**, ke ni iris en la Judan landon.*^(Ez.5)

Posedanto

Al montras posedanton kaj similajn signifojn ĉe la verbo *aparteni*. (Vidu ankaŭ "*Similsignifaj verboj*" pri *aparteni* kaj *havi*.)

*La rozo apartenas **al Teodoro.***^(FE.5) = *La rozo estas de Teodoro. La rozo estas lia.*

*Li apartenis **al tiuj tre maloftaj homoj**, kiuj faras ĉion silente.*^(OV.246) = *Li estis unu el tiuj tre maloftaj homoj...*

Vidu ankaŭ ĉi-antaŭe pri poseda kromsenco de *al*-komplemento, kiu montras profitanton aŭ malprofitanton.

Al anstataŭ N-finaĵo

Ĉe aga O-vorto *al* povas foje montri sencan objekton (anstataŭ *de*). Vidu "*De* rilate al aga O-vorto".

Rezulto de ŝanĝo

Iafoje oni montras per *al* rezulton de transformado aŭ ŝanĝado: *Li disrompis ĝin al mil pecoj*. Normale oni uzas *en* + N-finaĵo ("Lokaj rolvortetoj"). Oni renkontas ankaŭ *je* ("Je").

Aldono, adicio

Kune kun verboj kiel *aligi*, *aliĝi*, *aldoni* k.t.p., *al* povas montri aldonon, adicion k.s.

La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj.^(FE.39) Li fariĝis parto de la militistaro.

Foje sola *al* montras aldonon sen helpo de alia aldonsignifa esprimo. Tio estas tamen tre malofta.

Revenigu lin! - Kiel revenigi? Ĝuste al la malfeliĉo oni ordonis al la administranto doni la plej bonan ĉevaltrion.^(Rz.96) = ...aldone al la jam konata malfeliĉo...

Iam oni uzis *al tio* anstataŭ aldonsignifa *krom tio* (aŭ *krome*). Pri *krom* vidu "Aliaj rolvortetoj".

Ĝi havis tiel same grandan sukceson, kiel la efektiva najtingalo, kaj al tio ĝi havis multe pli belan eksteriĝon.^(FA2.28) Nun oni diras nur *krom tio* aŭ *krome*.

Tempo

Al foje montras okazon (precipe feston), kiam oni parolas pri speciala ago pro tiu okazo (donacado k.s.). = "okaze de".

Al Kristnasko venis letero de ŝia patro.^(FA3.58) = Okaze de Kristnasko... *Je Kristnasko, kaj ĝuste pro tio ke estis Kristnasko...*

Akceptu ankaŭ de mia flanko plej koran gratulon al la nova jaro.^(OV.491) = ...okaze de la nova jaro.

Al troviĝas ankaŭ en esprimoj kiel de tempo al tempo = "iafoje, kelkfoje"; *de tago al tago* = "ĉiutage, laŭ pasado de la tagoj". Ili estas figuraj esprimoj faritaj laŭ *de loko al loko* k.s.

De tempo al tempo li aliradis al la fenestro kaj elrigardadis.^(FA2.144)

De tago al tago la reĝido ŝin ĉiam pli ekamadis.^(FA1.63)

Referenco

Ĉe esprimo de proksimeco, simileco k.s. *al* montras tion, kion oni konsideras, kiam oni taksas aferon proksima aŭ simila.

Ŝi estis jam tute proksima al la preĝejoj.^(FA1.109) = *Ŝi estis jam en la proksimeco de la preĝejoj.*

Pli proksime al la fenestroj [...] prenis al si lokon laboristinoj pli junaj.^(M.112)

*La pli maljuna estis tiel simila **al la patrino** per sia karaktero kaj vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon.*^(FE.11)

*Tio estis vivmaniero certe ne konforma **al la reguloj de la higieno.***^(M.132)

Oni trovas ankaŭ *proksima de, proksime de*. Ĉe *malproksima/malproksime* oni uzas precipe *de*. Ŝajnas logike uzi ĉiam *al* ĉe proksimeco, kaj *de* ĉe malproksimeco, sed la efektiva uzado estas miksita. Ĉe aliaj vortoj similaj al *malproksima*, oni ne uzas *al*, sed *de* (iafoje *je*): *aparta de, diferenca de, libera de/je...*

Rolvortaĵoj kun al

Pri esprimoj kiel *responde al, konforme al* (rolvortaĵoj) vidu "Rolvortaĵoj".

Vortfarado

Aliĝi = "aldoni, almeti, igi parto aŭ apartenaĵo de io": *Nur tiam ni povas esperi pli aŭ malpli frue aliĝi al nia afero la grandegan indiferentan amason de la publiko.*^(OV.93)

Aliĝi = "aldoniĝi, almetiĝi, aniĝi, aparteniĝi": *Se gut' al guto aliĝas, maro fariĝas.*^(PE.2228) Ĉiutage *aliĝas al Esperanto multaj novaj personoj en ĉiuj landoj de la mondo.*^(L2.73) Ĉu vi *aliĝis al la kongreso?*

ANC

Ekssufikso en multaj vortoj kun diversaj signifoj: *substanco, konkordanco, ekstravaganco, ambulanco, disonanco, kvitanco*. Iuj tiaj vortoj montras fizikajn grandojn en elektroscienco: *impedanco, reluktanco, admitanco, permeanco*.

Vera sufikso

"Fizika grando". Oni provis en (elektro)scienco uzi ANC kiel veran sufikson por fari vortojn por fizikaj grandoj: *ŝargo -> ŝarganco, indukto -> induktanco, vario -> varianco*. Preskaŭ ĉiuj tiaj vortoj estas konsidereblaj ankaŭ kiel nekunmetitaj. ANC ĉiukaze estas pure faka sufikso.

ARI

Proponita matematika sufikso por nombrosistemoj: *du -> duaria = duuma, dek -> dekaria = dekuma*. ARI apenaŭ estas praktike uzata. Normale oni uzas UM en tiaj vortoj.

ATOR (kaj ADOR°)

Ekssufikso en multaj radikoj por aparatoj aŭ agantoj: *inkubatoro, radiatoro, generatoro, karburatoro, diktatoro, uzurpatoro, literatoro*.

Vera sufikso

"Aparato". De kelkaj uzata anstataŭ IL, kiam temas pri komplika aparato aŭtomate funkcianta:

pumpi -> *pumpatoro* = "aŭtomata pumpilo", *kalkuli* -> *kalkulatoro*, *raboti* -> *rabotatoro*. Oni eĉ proponis la varianton *ADOR*^o por ne-aŭtomataj konstrumaŝinoj: **asfaltadoro**, **elkavigadoro**. ADOR kolizias kun la verbo *adori*. Oni esprimu tiajn ideojn per la vortoj *aparato*, *maŝino* kaj *aŭtomato*, aŭ simple per la sufikso IL, kiu montras kaj simplajn ilojn kaj komplikajn maŝinojn. Ekzemple *pumpmaŝino*, *aŭtomata pumpilo*, *kalkulaparato*, *kalkulaŭtomato*, *rabotmaŝino*, *asfalt(ad)maŝino*, *elkavigmaŝino*.

E

1. "Plantotribo" (subdivido de plantofamilio). Uzata en botaniko post la "tipa" membro de la tribo: *asklepiado* -> *asklepiadeoj* = "la tribo de asklepiadosimilaj plantoj". Oni uzu E nur laŭ la internaciaj botanikaj nomreguloj. Komparu kun AC, AL, ED, EN kaj OID.

2. "Koloro". Proponita, sed malmultege uzata sufikso por fari kolorvortojn el radikoj, kiuj ne mem montras koloron: *rozo* -> **rozea** = "rozkolora, roze ruĝa", *neĝo* -> **neĝea** = "neĝkolora, neĝe blanka", *polvo* -> **polvea** = "polvokolora, polvogriza". Apenaŭ iu konas tiun ĉi sufikson, kaj oni nepre uzu kunmetojn kun la radiko KOLOR, aŭ precizajn kombinojn kun radikoj kiel RUĜ, BLANK, GRIZ k.t.p., aŭ plurvortaĵojn kiel *roze ruĝa* kaj *blanka kiel neĝo*. Ofte la sufikso EC povas esti sufiĉa: *rozeca*, *neĝeca*, *polveca*. Sed tiaj EC-vortoj ne nepre montras koloran similecon.

ED

"Bestofamilio". Uzata en zoologio post la "tipa" membro de la familio: *cervo* -> *cervedoj* = "la familio de cervosimilaj bestoj", *mustelo* -> *musteledoj*. Oni uzu ED nur laŭ la internaciaj zoologiaj nomreguloj. ED respondas al la Latina sufikso "id". Komparu kun AC, AL, ED, EN kaj OID.

EN

"Besta subfamilio". Uzata en zoologio post la "tipa" membro de la subfamilio: *lutro* -> *lutrenoj* = "la subfamilio de lutrosimilaj bestoj", *mustelo* -> *mustelenoj*. Oni uzu EN nur laŭ la internaciaj zoologiaj nomreguloj. EN respondas al la Latina sufikso "in". Komparu kun AC, AL, ED, EN kaj OID.

ENZ^o

"Substanco, kiu servas por ago". Eksperimente uzata, precipe en kemio, anstataŭ IL, kiam ne temas pri instrumento, sed substanco: *solvi* -> *solvenzo* = "solvantaĵo", *stabiligi* -> *stabiligenzo* = "stabiliga substanco", *dolĉigi* -> *dolĉigenzo* = "dolĉigaĵo". En faka lingvaĵo ENZ eble povas esti utila, sed normale oni uzu IL, (ANT)AĴ, aŭ diversajn kunmetojn kaj plurvortaĵojn.

ESK

Ekssufikso en kelkaj radikoj kun la signifo "simila": *grotéska, fluoreski, lumineski*.

Vera sufikso

"Simila sed ne vera, maniera, stila": *Japana* -> *Japaneska* = "simila al Japana stilo, ŝajne Japana", *vira* -> *vireska* = "viro-simila", *blua* -> *blueska* = "blueta, dube blua, blusimila". ESK estas malofte uzata. Normale sufiĉas EC: *Japaneca, vireca, blueca*. Oni ankaŭ povas uzi kunmetojn kun ŜAJN aŭ SIMIL: *ŝajnblua, Japansimila* k.s.

I

Ekssufikso en multegaj radikoj kun plej diversaj signifoj. "I" estas senkonkurence la plej ofta radikofino en Esperanto.

Interalie multaj nomoj de sciencoj kaj okupoj finiĝas per "io": *geografio, biologio, agronomio, homeopatio, anatomio, kirurgio, filozofio*. Por tiaj vortoj tre ofte ekzistas paralela radiko sen "i" por persono, kiu okupiĝas pri la afero: *geografo, biologo, agronomo, homeopato, anatomo, kirurgo, filozofo*. Atentu, ke la radiko sen "i" foje havas alian signifon. Ekzemple *telegrafio* estas okupo, sed *telegrafo* estas aparato, ne persono. El vortoj por sciencoj kaj okupoj oni ankaŭ povas fari nomojn de fakulo per la sufikso IST: *geografiisto, biologiisto, agronomiisto* k.t.p. Pro la longeco de tiuj vortoj, kaj pro la malagrabra duobla "i", oni normale preferas sensufiksitan vorton, kiam tia ekzistas.

I estas ankaŭ ekssufikso en multaj landonomoj: *Aŭstralio, Ĝibutio, Haitio, Sirio*.

Vera sufikso

1. "Lando" (post nomo de popolo). Tre ofte uzata paralele kun la sufikso UJ en landonomoj. Vidu "Nomoj de landoj kaj popoloj". I ne estas oficiala, sed ĝi ne plu estas malrekomendata de la Akademio de Esperanto. Ĝi eĉ estas uzata (paralele kun UJ) en la landonomaj rekomendoj de la Akademio.

2. "Lando" (post nomo de urbo, rivero, monto k.s.). Uzata en kelkaj okazoj por eviti plursignifajn geografiajn nomojn: *Meksiko* (lando, federacia ŝtato, urbo) -> *Meksikio* (nur lando), *Kebeke* (provinco, urbo) -> *Kebekio* (nur provinco), *Senegalo* (lando, rivero) -> *Senegalio* (nur lando), *Luksemburgo* (lando kaj urbo) -> *Luksemburgio* (nur lando), *Brandenburgio* (Germana federacia lando kaj urbo) -> *Brandenburgio* (nur federacia lando), *Romo* (urbo) -> *Romio* (la Roma regno, la Roma imperio). En pli multaj similaj okazoj oni tamen neniam uzas tiun ĉi metodon kaj lasas la plursignifecon: *Malto* (lando kaj insulo), *Singapuro* (lando kaj urbo), *Nikaragvo* (lando kaj lago), *Kuvajto* (lando kaj urbo), *Paragvajo* (lando kaj rivero), *Kenjo* (lando kaj monto), *San-Marino* (lando kaj urbo), kaj multaj aliaj.

La Akademio de Esperanto prave rekomendis ne uzi la sufikson I en tiaj ĉi nomoj. Nur se jam internacie ekzistas tiaj paralelaj nomoj (kun "i" por lando - sen "i" por urbo, rivero aŭ simile), oni ja uzu la distingon, sed tiam ne temas pri Esperanta sufikso, sed pri parto de radiko. Oni do ja uzu: *Alĝero* (urbo) - *Alĝerio* (lando), *Tunizo* (urbo) - *Tunizio* (lando), ĉar tiaj nomoj ekzistas

ankaŭ en aliaj lingvoj, sed oni prefere ne uzu formojn kiel *Meksikio*, *Kebekio*, *Senegalia* k.a., ĉar tiuj nomoj ekzistas nur en Esperanto. En unu okazo temas pri du malsamaj landoj: *Niĝero* (rivero kaj lando inter Malio kaj Ĉado) - *Niĝerio* (lando inter Benino kaj Kameruno). En unu okazo la internacia distingo estas inversa: *Brazilo* (lando) - *Brazilio* aŭ *Braziljo*^o (urbo). Se oni uzas tiajn ĉi "i" nur laŭ la internaciaj formoj, tiaj okazoj tute ne kreas problemojn.

Se internacie du aŭ pli da nomoj samas, oni uzu laŭ bezono esprimojn kun *urbo*, *rivero*, *monto* k.s., kiuj estas multe pli klaraj ol neniodiraj I-formoj: *Meksikurbo*, *la urbo Meksiko*, *la federacia ŝtato Meksiko*, *la lando Meksiko*, *Kebekurbo*, *la provinco Kebeko*, *la rivero Senegalo*, *la lando Senegalo*, *la lando Luksemburgo*, *Luksemburgurbo*, *la urbo Luksemburgo*, *la (federacia) lando Brandenburgo*, *la urbo Brandenburgo*, *la Roma regno*^(Rt.130) k.t.p.

Vidu ankaŭ "Landoj de la mondo" pri landonomoj kaj nomoj de ĉefurboj.

IĈ^o

"Virbesto, viro, masklo". Unu el multaj proponoj de sufikso por montri viran sekson. IĈ estas nun la plej populara propono de tia sufikso, sed ĝi estas nur eksperimente uzata: *bovo* -> **boviĉo** = "virbovo", *kato* -> **katiĉo** = "virkato", *kuracisto* -> **kuracistiĉo** = "vira kuracisto". IĈ parenas al la sufikso ĈJ, same kiel IN parenas al la sufikso NJ. Aliaj proponoj estas ekz.: UN, IR, IM, OL, OĈ, OC kaj UL. Oni uzu *vira* aŭ prefiksecan VIR. Vidu "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj".

Iuj ekstremistoj volas uzi IĈ ankaŭ ĉe viraj radikoj, kies signifon ili do volas ŝanĝi al sekse neŭtra: **patro* = "patro aŭ patrino"* -> **patriĉo** = "patro"*, **knabo* = "knabo aŭ knabino"* -> **knabiĉo** = "knabo"*, **viro* = "plenkreska homo de ajna sekso"* -> **viriĉo** = "viro"*. Tiel drastaj signifoŝanĝoj de oftaj kaj firme enradikiĝintaj vortoj estus neakceptebla (kaj neefektivebla) reformo de la lingvo. Por esti konsekvenca oni devus neŭtrigi ankaŭ inajn radikojn: **damo* (neŭtra)* -> **damino*, *damiĉo**, **nimfo* (neŭtra)* -> **nimfino*, *nimfiĉo**, **putino* (neŭtra!)* -> **putinino*, *putiniĉo**. Tiaj ŝanĝoj estas eĉ malpli efektiveblaj.

Vidu ankaŭ la sufikson IN, kaj "Seksa signifo de O-vortoj".

IF

Ekssufikso en kelkaj vortoj kun IG-eca signifo: *modifi*, *amplifi*, *klasifi*.

Vera sufikso

"Igi io". Proponita sed apenaŭ uzata teknika sufikso por tiaj okazoj, kiam IG donus la nedeziratan signifon "igi ia": *varmifi* = "igi varmo, ŝanĝi ian energiformon en varmon" (*varmigi* = "igi varma, doni la econ varmo al io"), *acidifi* = "igi acido, ŝanĝi substancon tiel, ke ĝi fariĝas acido" (*acidigi* = "igi acida, doni acidecon al io"). IF povus esti utila en teknika kaj scienca lingvaĵo, sed ĝi ne fariĝis ofta. Oni esprimu tiajn specialajn signifojn per pluraj vortoj: *igi varmo*, *ŝanĝi en acidon* k.s. Rimarku, ke IG en multaj okazoj ja signifas "igi io".

IK

Ekssufikso aŭ ŝajnsufikso en multegaj radikoj kun plej diversaj signifoj: *formiko, fortika, harmoniko, heliko, klasika, kleriko, kliniko, koliko, komika, komuniki, maniko, miristiko, narkotiko, paniko, persiko, polemiko, prediki, rustika, saliko, trafiko...* Multaj ik-vortoj estas nomoj de sciencoj, fakoj, artoj, okupoj k.s.: *botaniko, dinamiko, fiziko, fonetiko, grafiko, gramatiko, heraldiko, liriko, logiko, matematiko, mekaniko, mnemoniko, muziko, optiko, plastiko, politiko, teĥniko...*

Vera sufikso

"Fako, scienco, okupo". Ofte oni povas rigardi IK kiel veran sufikson. Foje ĝi aperas post nomo de persono, kiu okupiĝas pri la fako: *beletristo -> beletristiko, ĝardenisto -> ĝardenistiko, gimnasto -> gimnastiko, ĵurnalisti -> ĵurnalistiko, lingvisto -> lingvistiko, poeto -> poetiko, retoro -> retoriko, stilisto -> stilistiko*. Aliffoje IK aperas post la temo de la fako: *elektrono -> elektroniko, metodo -> metodiko, metro -> metriko, simbolo -> simboliko, stokasta -> stokastiko*. Oni normale rigardu ankaŭ ĉi tiajn vortojn kiel nekunmetitajn, eĉ en tiaj okazoj, kiam la vorto havas tre Esperantecan aspekton (*ĵurnalistiko, ĝardenistiko*).

Iuj tamen volas, ke IK estu efektiva sufikso. Iuj foje eĉ insistas, ke tiel estu. Laŭ multaj el ili IK ĉiam aperu post la temo de la koncerna fako, ne post la koncerna isto. Ili kreas vortojn kiel: *ĝardeno -> ĝardeniko = "ĝardenistiko", ĵurnalo -> ĵurnaliko = "ĵurnalistiko", lingvo -> lingviko = "lingvistiko", sono -> soniko = "fonetiko", beletro -> beletriko = "beletristiko", sistemo -> sistemiko = "sistematiko"*. (Normale oni ĉi tiel uzas IK nur kiam ekzistas responda internacia vorto kun "ik". Se la internacia vorto finiĝas per "ologi", oni ofte preferas la samsignifan sufikson OLOGI.)

Iuj ĉi tiaj IK-vortoj povas funkcii praktike, sed sistema uzo de IK en ĉi tia maniero fakte kondukas al grandega konfuzo, ĉar amasoj da jam ekzistantaj vortoj subite ŝajnas havi tute alian signifon ol ili vere havas. Ekzemple *formiko, heliko, kleriko, kliniko, koliko, komiko, komuniko, maniko, miristiko, paniko, persiko, rustiko, saliko, trafiko, dialektiko, grafiko, liriko, logiko, muziko, plastiko* kaj multaj aliaj.

Se oni insistas, ke IK nur aperu post temo, tiam la kaoso ankoraŭ pligrandiĝas, ĉar tiam vortoj kiel *lingvistiko, ĵurnalistiko* kaj *ĝardenistiko* ŝajnas esti la sciencoj pri *lingvistoj, ĵurnalistoj* kaj *ĝardenistoj*. La "IK-istoj" efektive kritikas tiajn vortojn kiel nelogikajn, kvankam ĝuste la ekuzo de IK kreis tiun konfuzon. La vortoj estas ja nekunmetitaj, kaj povas ŝajni strangaj nur al tiuj, kiuj insistas, ke IK estu sufikso.

Oni lasu ĉi tiajn internaciajn vortojn en paco. Se oni volas krei pli facilajn alternativojn, oni faru tion en maniero, kiu ne kaŭzas konfuzon. Ofte oni povas uzi jam ekzistantajn vortojn kiel *scienco, fako, arto* k.s.: *lingvoscienco, ĝardena tekniko, scienco pri lingvosonoj, beletra studo, sistema metodo* k.s.

ILION

Sufikso por fari altajn nombrovortojn el nombraj vortetoj: *duiliono* = "miliono da milionoj, biliono" (12 nuloj), *triiliono* = "miliono da duilionoj, triliono" (18 nuloj), *kvariliono* = "miliono da triilionoj, kvadriliono" (24 nuloj).

La kialo por enkonduki ILION (kaj ILIARD) estis internacia konfuzo pri la vortoj *biliono*, *triliono* k.t.p. Nuntempe tamen preskaŭ ĉiuj lingvoj donas la saman signifon al tiaj vortoj (ŝajne nur en la Angla kaj la Rusa estas alie). Kiun signifon havu la Esperantaj *biliono*, *triliono* k.t.p., estas do tute klare. Vortoj faritaj el ILION (kaj ILIARD) povas tamen senprobleme esti uzataj paralele kun la internaciaj vortoj, sed preskaŭ nur matematikistoj ilin bezonas. Por ordinara uzo sufiĉas *miliono*, *miliardo* kaj eble *biliono*. Vidu cetere "O-vortaj nombrovortoj" pri ĉiuj ĉi tiaj vortoj.

ILIARD

"Mil ...ilionoj". Uzata paralele kun ILION: *duiliardo* = "mil duilionoj" (15 nuloj), *triliardo* = "mil triilionoj" (21 nuloj) k.t.p.

ISTAN°

Ekssufikso en kelkaj landonomoj. Ofte la "i" mankas: *Pakistano*, *Hindustano*, *Dagestano*, *Turkestanto*.

Vera sufikso

"Lando". Kelkfoje rigardebla kiel vera sufikso, se ekzistas responda popolnomo: *Afgano* -> *Afganistano*, *Kirgizo* -> *Kirgizistano*, *Uzbeko* -> *Uzbekistano*. Verŝajne estas pli bone rigardi ankaŭ tiajn landonomojn kiel nekunmetitajn. Ĉiuokaze oni povas uzi ISTAN nur kiam ekzistas responda internacia formo kun "(i)stan". Tradicie oni uzas UJ aŭ I ankaŭ en ĉi tiuj nomoj: *Afganujo*, *Kirgizujo*, *Uzbekujo*. Vidu ankaŭ "Nomoj de landoj kaj popoloj" kaj "Landoj de la mondo".

IT

Ekssufikso en iuj vortoj por inflamoj: *nefrito*, *oftalmito*, *encefalito*, *dermatito*.

Vera sufikso

"Inflamo". Malofte uzata en medicino kiel vera sufikso post nomo de organo: *dermo* -> *dermito* = "dermatito". Normale oni uzas internaciajn nekunmetitajn radikojn, sed ofte la internacia vorto ankaŭ povus esti Esperanta kunmetaĵo, ĉar la radikoj identas: *bronkito*, *apendicito*, *laringito*, *meningito*, *ostito* k.a. En nefaka lingvaĵo oni uzu kunmetojn kun la vorto *inflamo*: *reninflamo*, *derminflamo* k.t.p.

IV

Ekssufikso en kelkaj vortoj por kapabloj kaj emoj: *agresiva*, *progresiva*, *konservativa*, *pasiva*.

Vera sufikso

"Pova, kapabla". Sufiĉe ofte uzata kiel vera sufikso: *produkti* -> *produktiva* = "tia, ke oni povas (multe) produkti", *sent* -> *sentiva*, *pagi* -> *pagiva*, *krei* -> *kreiva*. Ne ĉiuj konas IV, kaj kunmetoj kun EM, *pova* kaj *kapabla* estas preferindaj: *produktema*, *sentema*, *sentokapabla*, *pagipova*, *pagpova*, *pagopova*, *kreema*, *kre pova* k.t.p. Vidu EM, kaj "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj" pri sufikseca uzo de POV kaj KAPABL (kaj ankaŭ "Precizigaj antaŭelementoj" pri ligfinaĵoj).

IZ

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj metodoj kaj agoj: *judaizi*, *faradizi*, *kaŭterizi*, *legalizi*, *centralizi*, *kateĥizi*, *analizi*, *mobilizi*, *organizi*, *sterilizi*.

Vera sufikso

1. "Kovri, provizi". Uzata precipe en teknika lingvaĵo: *ŝtono* -> *ŝtonizi* = "kovri per ŝtonoj (ekz. vojon)", *kupro* -> *kuprizi* = "kovri per tavolo de kupro", *gluo* -> *gluizi* = "provizi per tavolo de gluo", *klimato* -> *klimatizi* = "provizi (ĉambron k.s.) per bona klimato". En multaj okazoj la simpla sensufiksa verbo jam havas tian ĉi signifon, ekz. *kupri* = *kuprizi*. Se la simpla verbo havas alian signifon, oni povas uzi la sufikson UM, ekz. *gluumi* (*glui* = "fiksi per gluo"). Foje IG estas taŭga: *hipnoto* = "speco de dormosimila mensostato" -> *hipnotizi* aŭ pli bone *hipnotigi* = "meti en hipnoton". La formon *hipnotizi* oni pli ĝuste rigardu kiel nekunmetitan. En teknika lingvaĵo IZ povas esti pli utila.

2. "Uzi metodon nomitan laŭ persono". Kelfoje uzata por metodo elpensita de fama persono: *Pasteŭro* -> *pasteŭrizi* = "parte sterilizi trinkaĵon per metodo inventita de Pasteŭro", *Makadamo* -> *makadamizi*, *d'Arsonval* -> *darsonvalizi*. Simpla sensufiksa verbo estas pli bona: *pasteŭri*, *makadami*. Plej multaj ĉi tiaj IZ-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

NOMIAL

Matematika sufikso por esprimoj kun certa nombro de termoj ligitaj per plus aŭ minus: *dunomialo* = "duterma esprimo, dutermino, binomo", *trinomialo* = "triterma esprimo, tritermino", *plurnomialo* = "plurterma esprimo, plurtermo". Oni povas ankaŭ uzi kunmetojn kun la vorto *termo*: *dutermino*, *plurtermo*.

OFON°

"Lingvano". Tute superflua kaj evitenda sufikso iafoje uzata por fari vorton por lingvano aŭ lingvaneco: *Esperanto* -> **Esperantofono** = "Esperantisto, Esperantolingvano", -> **Esperantofona** = "Esperantlingva". Oni uzu kunmetojn kun *lingvano*, *lingva*, aŭ *parolanto de...* k.s. Por parolanto de Esperanto la ĝusta vorto estas simple *Esperantisto*, kiu ĉiam signifas precize "persono, kiu scias kaj uzas Esperanton".

OID (kaj OJD°)

Ekssufikso en diversaj vortoj, ofte kun la signifo "similaĵo" aŭ "simila": *asteroido*, *sigmoido*, *celuloido*, *skizoida*.

Vera sufikso

1. "Similformaĵo, similaĵo". Ifoje uzata kiel vera sufikso: *rimo* -> *rimoido* = "preskaŭrimo", *sufikso* -> *sufiksoido* = "ordinara radiko, kiu tamen estas rigardata kiel sufikso". En matematiko pluraj vortoj por surfacoj kaj kurboj estas OID-vortoj: *elipso* -> *elipsoido* = "surfaco kun tia formo, ke ebena sekco de ĝi estas elipso", *ciklo* -> *cikloido* = "kurbo farita de punkto sur la cirkonferenco de cirklo, kiu ciklas (ruliĝas) sur rekto". Plej multaj OID-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

2. "Subfamilio" (post plantonomo), "grupo, genro k.s. de similaj bestoj" (post bestonomo). Uzata post tipa membro de la subfamilio aŭ grupo: *asfodelo* -> *asfodeloidoj* = "la subfamilio de asfodelosimilaj plantoj", *asterio* -> *asterioidoj* = "klaso de asterisimilaj bestoj". Oni uzu OID nur laŭ la internaciaj botanikaj kaj zoologiaj nomreguloj. Komparu kun AC, AL, E, ED kaj EN.

Kelkaj preferas la formon OJD° anstataŭ OID (kaj kiel ekssufikson, kaj kiel veran sufikson) pro tio, ke OID-vortoj povus simili al vortoj kun la oficiala sufikso ID.

OL°

Muzika sufikso uzata ĉe nombraj vortetoj por fari vortojn por diversaj ritmaj subdividoj: *du* -> *duolo*, *tri* -> *triolo*, *kvar* -> *kvarolo*. Oni povus rigardi kelkajn el ili kiel nekunmetitajn, sed teorie la OL-vortoj estas senlime multaj: *sesolo*, *sepolo*, *naŭolo*, *dekolo*, *dekunuolo*... (PIV enhavas nur la nekunmetitan formon *trioleto*.) Komparu kun T kaj TET.

OLOG

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj fakuloj kaj specialistoj: *psikologo*, *antropologo*, *sociologo*, *ornitologo*. Preskaŭ ĉiam ekzistas paralela radiko finiĝanta per "ologi" por la koncerna fako (vidu OLOGI). Anstataŭ la olog-vortoj oni povas uzi la respondan ologi-vorton plus la sufikson IST: *psikologiisto*, *antropologiisto* k.t.p. Pro la longeco de tiuj vortoj, kaj pro la malagrablaj duoblaj "i", oni normale preferas la olog-vortojn.

Vera sufikso

"Fakulo, specialisto". Foje uzata kiel vera sufikso por diversaj fakuloj: *kancero* -> *kancerologo* = "kancerspecialisto, onkologo", *birdo* -> *birdologo* = "birdospecialisto, ornitologo", *Esperanto* -> *Esperantologo* = "persono, kiu pli-malpli science studas Esperanton". Oni uzas OLOG preskaŭ nur kiam ekzistas responde internacia vorto, kiu finiĝas per "olog", alie oni preferas IST aŭ apartan radikon. Vidu ankaŭ OLOGI kaj IK.

OLOGI

Ekssufikso en multaj radikoj por diversaj sciencoj, fakoj k.s.: *psikologio*, *antropologio*, *sociologio*, *ornitologio*, *topologio*. Preskaŭ ĉiam ekzistas paralela radiko finiĝanta per "olog" por la koncerna fakulo (vidu OLOG).

Vera sufikso

"Fako, scienco" k.s. Uzata paralele al OLOG por diversaj fakoj kaj sciencoj: *kancero* -> *kancerologio* = "kancerstudado, onkologio", *birdo* -> *birdologio* = "birdostudado, ornitologio", *Esperanto* -> *Esperantologio* = "scienca esplorado de Esperanto". Oni uzas OLOGI preskaŭ nur kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu finiĝas per "ologi". Se la internacia vorto finiĝas per "ik", oni preferas la samsignifan sufikson IK.

OMETR°

Ekssufikso en vortoj por diversaj mezuriloj. Ifoje la unua vokalo estas alia ol "o": *barometro*, *mikrometro*, *fotometro*, *altimetro*.

Vera sufikso

"Mezurilo". Kelkfoje uzata kiel vera sufikso: *alto* -> *altometro*, *pluvo* -> *pluvometro*, *butero* -> *buterometro*. Oni uzu anstataŭe kunmetojn kun *mezurilo* pro la risko de konfuzo kun la vorto *metro* (mezurunuo de longo): *altecmegurilo*, *pluvomezurilo*, *buteromezurilo*.

OTEK°

Ekssufikso en vortoj por diversaj kolektoj aŭ kolektejoj: *biblioteko*, *diskoteko*, *pinakoteko*, *apoteko*, *gliptoteko*. Notu bone, ke tiuj vortoj estas nekunmetitaj. Ekzemple *biblioteko* neniel rilatas al la Biblio. Historie ĝi signifas "librokolektejo", de la Greka vorto "biblion" = *libro*.

Vera sufikso

"Kolekto, kolektejo, kolektujo". Okaze uzata kiel vera sufikso: *libro* -> **libroteko** = "librokolekto, librokolektejo, librokolektujo", *filmo* -> **filmoteko**. Oni uzu kunmetojn kun *kolekto*, *kolektejo*, *kolektujo*, kiuj estas multe pli klaraj: *librokolekto*, *filmokolekto* k.t.p. Oni ankaŭ atentu pri la risko de konfuzo kun la vorto *teko* ("subbrake portebla kolektujo de paperoj kaj libroj").

OZ

Ekssufikso en multaj medicinaj kaj botanikaj nomoj de malsanoj: *sklerozo*, *mikozo*, *koniozo*, *iktiozo*, *leŭkozo*, *bakteriozo*. Ŝajnsufikso en multaj vortoj, kie la origina signifo estis "plena, hava, riĉa" aŭ simile: *furioza*, *grandioza*, *celulozo*, *mukozo*.

Vera sufikso

1. "Malsano, difekto, perturbo". Malofte uzata kiel vera sufikso: *arĝenta folio* -> *arĝentfoliozo*, *miceto* -> *micetozo* = "mikoza". Normale oni uzas la internaciajn nekunmetitajn radikojn. Sed ofte la internacia vorto ankaŭ povus esti Esperanta kunmetaĵo, ĉar la radikoj identas: *nervoza*, *psikozo*, *acidozo*, *leŭkocitozo*.

2. "Plena, hava, riĉa". Siatempe iom uzata kiel vera sufikso pro influo de la lingvo Ido: *sablo* -> **sabloza** = "riĉa je sablo", *poro* -> **poroza**, *suko* -> **sukoza**. Nuntempe oni uzas kunmetojn kun *plena*, *hava*, *riĉa* kaj simile (*sablorigita*, *porhava*, *sukoplena*) aŭ simplajn A-vortojn sen sufikso (*sabla*, *pora*, *suka*). Se oni uzas OZ en tiu ĉi signifo, oni tre riskas esti nekomprenata.

T

"Muzika intervalo". Iom uzata ĉe nombraj vortetoj por fari nomojn de muzikaj intervaloj: *du* -> *duto* = "sekundo", *tri* -> *trito* = "tercio", *kvar* -> *kvarto*, *kvin* -> *kvinto*, *ses* -> *sesto* = "seksto", *sep* -> *septo* = "septimo", *ok* -> *okto* = "oktavo", *naŭ* -> *naŭto* = "naŭno" k.t.p. Per T oni povas krei nomojn por ĉiaj ajn ekstremaj intervaloj, kiuj apenaŭ havas aliajn nomojn: *dekto*, *dekunuto*, *dektrito*... *Duto* estas ankaŭ preferinda anstataŭ *plentono*, kaj *duonduto* anstataŭ *duontono*, pro la multsignifeco de *tono*. Komparu kun OL kaj TET.

TET

"Grupo kun certa nombro de muzikistoj, muzikaĵo por tia grupo". Proponita por uzo ĉe nombraj vortetoj: *du* -> *duteto* = "muzika duopo, muzikaĵo por duopo", *tri* -> *triteto*, *kvar* -> *kvarteto*, *kvin* -> *kvinteto* k.t.p. Jam ekzistas la nekunmetitaj (internaciaj) vortoj *dueto*, *terceto*, *kvarteto*, *kvinteto*, *sesteto*, kaj *septeto*. Estas preferinde uzi la sufikson OP: *duopo*, *triopo*, *kvaropo* k.t.p. Por muzikaĵo oni aldonu AĴ: *duopaĵo*, *triopaĵo*, *kvaropaĵo* k.t.p. Komparu kun OL kaj T.

UK°

"Kastrita besto". Proponita sed malmulte uzata sufikso: *bovo* -> **bovuko** = "kastrita bovo", *virrato* -> **virratuko**, *ĉevalino* -> **ĉevalinuko**. Normale oni uzas la prefikson EKS: *eksvirkato*, *ekskoko*, *eksĉevalino*.

Neoficialaj prefiksoj

AFRO - ANTI - ARHI - AUDIO - AUTO

BIO - EKO - EURO - HIPER - INFRA

KO - KVER - MAKRO - META - MIKRO

MINI - MONO - PRE - PROTO - PSEUDO

RETRO - SAN - SEMI - STIF - TELE

TERMO - ULTRA - VIDEO

AFRO°

Prefiksa mallongigo de *Afriko* ankoraŭ malmulte uzata: *afromodo* = "modo inspirita de Afriko", *Afro-Azia* = "Afrika kaj Azia", *Afroamerikano* = "Amerikano de Afrika deveno", *afropavo* = "speco de pavo". Komparu kun EŬRO.

ANTI

Eksprefikso en multaj vortoj kun ia kontraŭeca signifo: *antibiotiko*, *antidoto*, *antipatio*, *antisemito*, *antipodo*. En iuj vortoj temas pri la signifo "antaŭ": *anticipi*, *Antilebanono*, *antifono*.

Vera prefikso

"Kontraŭa, malamika, opozicia". Ifoje uzata kiel vera prefikso, speciale kiam ekzistas responda internacia vorto kun "anti". Eble por kelkaj ANTI estas pli forta ol *kontraŭ*, aŭ montras pli da malamikeca signifo: *faŝisto* -> *antifaŝisto* = "malamiko de faŝismo", *Kristo* -> *Antikristo* = "iam aperonta kontraŭulo de Kristo", *tezo* -> *antitezo* = "kontraŭtezo, malo", *materio* -> *antimaterio* = "materio el inverse ŝargitaj partikloj". Rimarku, ke ANTI en vortoj kiel *antifaŝisto* komplete ŝanĝas la bazan signifon. *Antifaŝisto* ja ne estas speco de faŝisto, sed ia "malfaŝisto". Plej multaj ANTI-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

ARĤI/ARKI

Ĉiuj vortoj kun ARĤI ekzistas ankaŭ en varianto kun ARKI (vidu "Bazaj elparolaj reguloj").

Eksprefikso en kelkaj vortoj, kiuj origine enhavis la signifon "la unua, la ĉefa, la supera, la plej grava": *arĥipelago*, *arĥitekto*, *arĥitravo*.

Vera prefikso

Ifoje uzata kiel vera prefikso anstataŭ ĈEF: *episkopo* -> *arĥiepiskopo*, *anĝelo* -> *arĥianĝelo*, *diakono* -> *arĥidiakono*, *fripono* -> *arĥifripono*^(Rz.84). Normale oni uzas ARĤI nur kiam ekzistas responda internacia vorto, kiu komenciĝas per "arĥi", alie oni ĉiam uzas la prefikson ĈEF. Tamen Zamenhof uzis *arĥifripono*, kiu estas pure Esperanta.

AŬDIO°

"Elektronika registrado kaj reproduktado de sono". Proponita teknika prefikso: *tekniko* -> *aŭdiotekniko*, *kasedo* -> *aŭdiokasedo*.

Estas pli bone uzi la radikon AŬDI°, per kiu oni povas fari ekz.: *aŭdio* (atentu pri la akcento: *aŭdio*), *aŭdia*, *aŭdi(o)tekniko*, *aŭdi(o)kasedo*. La ligfinaĵo O estas fakte ĉiam superflua, se temas pri la radiko AŬDI. Se temas pri la prefikso AŬDIO, la "o" estas parto de la prefikso, kaj ne povas forfali. En nefaka lingvaĵo oni diru simple *sontekniko*, *sonkasedo* aŭ simile. Komparu kun VIDEO.

AŬTO

Eksprefikso en multaj radikoj kun la signifo "(per si) mem, propra": *aŭtodidakto*, *aŭtogiro*, *aŭtografo*, *aŭtoklavo*, *aŭtomato*, *aŭtobiografio*, *aŭtomobilo*.

Vera prefikso

"Aŭtomata". Aperas iafoje (tre malofte) kiel vera prefikso: *respondilo* -> **aŭtorespondilo** = "aŭtomata respondilo de telefono", *piloto* -> **aŭtopiloto** = "pilotaŭtomato en aviadilo". AŬTO estas evitenda. Nepre uzu *aŭtomata* aŭ *aŭtomato* pro la risko de konfuzo kun la vorto *aŭto* (mallongigo de *aŭtomobilo*).

BIO

Eksprefikso kun la signifo "vivo" aŭ "vivanta estaĵo": *biografio*, *biologo*, *biopsio*, *biotopo*.

Vera prefikso

Iafoje rigardebla kiel vera prefikso en kelkaj modernaj vortoj: *kemio* -> *biokemio* = "kemio de vivantaj estaĵoj", *fiziko* -> *biofiziko* = "biologia fiziko", *industrio* -> *bioindustrio* = "industria bestobredado", *maso* -> *biomaso* = "maso de vivantaj estaĵoj (en unu loko)", *diverseco* -> *biodiverseco* = "diverseco de vivantaj estaĵoj". La preciza signifo de BIO estas foje malklara. Normale temas pri "vivanta estaĵo", sed foje eble pri "vivo", "viva proceso" aŭ eĉ "biologio". Plej multaj BIO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed ekz. *biodiverseco* klare estas Esperanta kunmeto.

EKO°

Prefiksa mallongigo de "ekologia" aŭ "laŭekologia" uzata en kelkaj modernaj vortoj: *sistemo* -> *ekosistemo* = "ekologia sistemo", *turismo* -> *ekoturismo* = "turismo, kiu ne minacas la naturmedion", *katastrofo* -> *ekokatastrofo* = "katastrofo en naturmedio". (Bedaŭrinde kun EKO kolizias la nova vorto *ekoo*° = *eĥo*).

EŬRO

Eksprefikso en kelkaj vortoj, kiuj estas (ekster-Esperantaj) kuniĝoj de la vorto *Eŭropo* kaj iu alia vorto. La O normale malaperas antaŭ vokalo: *Eŭrovizio* = "Eŭropa televido", *Eŭroporto* = "nomo de haveno en Roterdamo", *Eŭrazio* = "Eŭropo kaj Azio".

Vera prefikso

Mallongigo de "Eŭropo" (aŭ "Eŭropa Unio") ifoje uzata kiel vera prefikso: *Eŭrotunelo* (tunelo inter Francio kaj Britio), *Eŭrokomunismo* = "okcident-Eŭropa varianto de komunismo". Se temas pri vera Esperanta prefikso, la "o" ĉiam restas, kaj la posta radikoj estas ĉiam kompleta Esperanta radikoj. Komparu kun AFRO.

Nun *eŭro* (kiel memstara vorto) estas ankaŭ nomo de mono. Tio eble iom limigos la eblojn uzi la prefikson EŬRO.

HIPER

Eksprefikso en iuj vortoj, kiuj origine iel enhavis la signifon "super, tro" aŭ "trans": *hiperbolo*, *hipermetropo*, *hipertrofio*, *Hiperboreo*.

Vera prefikso

Ifoje uzata kiel vera prefikso en sciencaj vortoj kun ia signifo rilata al "super, tro" aŭ "trans": *acideco* -> *hiperacideco* = "tromulteco de acido en stomako", *teksto* -> *hiperteksto* = "teksto, kies partoj estas legeblaj en ia ajn ordo pere de krucreferencoj". Ofte estas preferinde uzi *super* aŭ *tro* prefiksece (ekz. *superacideco*, *troacideco*), sed en iuj vortoj kun speciala signifo HIPER povas esti utila.

INFRA°

"Sub". Prefikso en iaj teknikaj vortoj, por kiuj ekzistas responda internacia vorto kun "infra": *sono* -> *infrasono* = "sono tiel malaltfrekvenca, ke ĝi estas neaŭdebla", *strukturo* -> *infrastrukturo* = "subtena strukturo de organizo aŭ socio", *ruĝa* -> *infraruĝa* = "transruĝa". Normale oni uzu *sub*: *subsono*, *substrukturo*. Anstataŭ *infraruĝa* oni diru *transruĝa*. Sed INFRA povus esti utila en faka lingvaĵo. Komparu kun ULTRA.

KO

Eksprefikso en multaj vortoj kun ia signifo "kun": *koalicio*, *koeficiento*, *koheri*, *koincidi*, *kooperativo*, *korelativa*.

Vera prefikso

Uzata en matematiko kiel vera prefikso kun diversaj specialaj signifoj iel rilataj al "komplemento" aŭ "kun": *sinuso* -> *kosinuso* = "sinuso de la komplementa angulo", *sekanto* -> *kosekanto* = "la inverso de la sinuso", *aro* -> *koaro* = "speciala aro el elementoj de grupo". Iuj

tiaj KO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed ekz. *koaro* estas klare Esperanta kunmeto.

KVER

"Transversa". Ifoje uzata teknika prefikso: *profilo* -> *kverprofilo* = "transversa profilo", *sekco* -> *kversekco*, *fluto* -> *kverfluto*. Normale oni uzas *transversa*, sed KVER estas agrable mallonga, kaj eble meritas ĝeneralan uzadon.

MAKRO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "grandega" k.s.: *makrocefalo*, *makrobiotiko*°.

Vera prefikso

"Grandskala, grandega". Kelkfoje rigardebla kiel vera prefikso: *ekonomio* -> *makroekonomio* = "grandskala tutsocia ekonomio", *molekulo* -> *makromolekulo* = "molekulo kun alta molekulpezo", *kosmo* -> *makrokosmo* = "universo". Plej multaj MAKRO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

Komparu kun la prefikso MIKRO.

META°

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun signifoj kiel "trans, super, inter, malantaŭ, post" k.s.: *metamorfozo*, *metaforo*, *metabolo*, *metakarpo*, *metamero*.

Vera prefikso

Uzata kiel vera prefikso en vortoj por sciencaj, artaj kaj similaj agadoj kaj kreaĵoj, kiuj iel temas pri si mem, pri la propra scienco, arto k.t.p.: *filozofio* -> *metafilozofio* = "filozofia teorio pri filozofia pensado", *sciado* -> *metasciado* = "sciado de la propraj scioj kaj pensoj", *poezio* -> *metapoezio* = "poezio, kiu temas pri poezio kaj kreado de poezio", *lingvo* -> *metalingvo* = "lingvo uzata por paroli pri lingvaj fenomenoj". (Rimarku, ke la nekunmetita vorto *metafiziko* ne estas tia ĉi META-vorto. Ĝi ne estas "fiziko pri fiziko", sed filozofio pri la plej bazaj kaŭzoj kaj principoj de ĉio.)

MIKRO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "malgrandega": *mikrocefalo*, *mikroskopo*, *mikrobo*.

Vera prefikso

1. "Malgrandskala, malgrandega". Kelkfoje rigardebla kiel vera prefikso: *filmo* -> *mikrofilmo* = "filmo kun ekstreme malgrandaj fotoj", *organismo* -> *mikroorganismo* = "ekstreme malgranda

organismo", *ondo* -> *mikroondo* = "tre mallonga elektra ondo", *forno* -> *mikroforno* = "forno uzanta mikroondojn". Plej multaj MIKRO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj.

2. "Milion-ono". Uzata nur antaŭ mezurunuoj. Vidu "Internaciaj afiksoj".

Komparu kun la prefikso MAKRO.

MINI°

"Tre malgranda/mallonga/malalta k.s.". Ifoje uzata prefikso por montri tre malgrandan specon: *jupo* -> *minijupo* = "tre mallonga jupo", *krozo* -> *minikrozo* = "mallongigita krozo", *golfo* -> *minigolfo* = "malgrandskala varianta de la ludo golfo", *novelo* -> *mininovelo* = "tre mallonga novelo". Principe la sufikso ET same bone taŭgas (*jupeto*, *krozeto*, *golfeto*), sed verŝajne multaj MINI-vortoj estas neeviteblaj, kiam ekzistas responda internacia vorto kun "mini".

MONO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "unu, unuopa": *monolito*, *monologo*, *monoteismo*, *monofonio*°, *monomo*.

Vera prefikso

"Unu". Ifoje uzata kiel vera prefikso: *relo* -> *monorelo* = "unurela fervojo", *silabo* -> *monosilabo* = "unusilaba vorto". Atentu pri la risko de konfuzo kun la vorto *mono* (pagilo). Oni uzu kunmetojn kun *unu*: *unurelo*, *unurela fervojo*, *unusilabo*, *unusilaba vorto*. La vorto *monorelo* povas ankaŭ esti rigardata kiel propra radiko.

Ofte oni renkontas la memstaran vorton **mono**° kiel mallongigon de *monofonio*°. Tio estas evitenda pro la kolizio kun la ordinara vorto *mono* (pagilo). La responda mallongigo *stereo*° por *stereofonio* estas tamen uzebla, sed oni atentu pri la akcento: *sterEo*. Se entute mallongigi *monofonio*, oni uzu la formon *monoo*°.

PRE

Eksprefikso en multaj vortoj kun la signifo "antaŭ": *prefaco*, *prefikso*, *prelego*, *premisio*, *prepozicio* = "rolvorteto".

Vera prefikso

"Antaŭ". Ifoje uzata eksperimente anstataŭ *antaŭ* en tempa signifo: *amplifi* -> **preamplifilo** = "antaŭamplifilo", *scienco* -> **prescienca** = "de la tempo antaŭ la apero de scienco", *latina* -> **prelatina** = "de la tempo antaŭ Latino". Ŝajnas, ke iuj tiaj vortoj vere estas frazetvortoj kun kaŝa uzo de PRE kiel rolvorteto: **pre la scienco** = "antaŭ la scienco" -> [*pre scienco*]-A -> **prescienca**, **pre Latino** = "antaŭ Latino" -> [*pre Latino*]-A -> **prelatina**. PRE estas evitenda, ĉu kiel prefikso, ĉu kiel (kaŝa) rolvorteto. Oni uzu *antaŭ*.

Komparu kun la oficiala prefikso PRA.

PROTO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "ĉefa, plej unua, primitiva, originala": *protozoo*, *protoplasmo*, *protono*.

Vera prefikso

"Ĉefa, unua, primitiva". Ifoje uzata kiel vera prefikso: *tipo* -> *prototipo* = "unua tipo, unua ekzemplero", *infektiĝo* -> *protoinfektiĝo* = "unufoja infektiĝo", *kanajlo* -> *protokanajlo*^(Rz.84) = "ĉefkanajlo". Plej multaj PROTO-vortoj ankaŭ povas esti rigardataj kiel propraj radikoj, sed en la Zamenhofa *protokanajlo* PROTO klare estas vera prefikso.

PSEŬDO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "malvera, falsa": *pseŭdonimo*, *pseŭdopodo*.

Vera prefikso

"Falsa, malvera, kaŝa". Sufiĉe ofte uzata kiel vera prefikso: *sufikso* -> *pseŭdosufikso*^(LR.24), *sciencia* -> *pseŭdo-sciencia*^(FK.263), *laboro* -> *pseŭdo-laboro*^(M.138), *nomo* -> *pseŭdonomo* = "pseŭdonimo", *argumento* -> *pseŭdoargumento*. Zamenhof ofte uzis PSEŬDO kiel veran prefikson, sed estas tamen pli bone uzi KAŜ, ŜAJN kaj FALS en kunmetoj aŭ kiel apartajn vortojn, ĉar tio estas multe pli klara: *kaŝnomo*, *ŝajnsufikso*, *false sciencia*, *ŝajnlaboro*, *ŝajnargumento*, *falsa argumento*.

Ifoje oni vidas la A-vorton **pseŭda**. A-vorta formo de PSEŬDO estu tamen *pseŭdo*. La "o" estas parto de la radiko, kaj ne povas malaperi. Kaj **pseŭda** kaj *pseŭdo* estas superflujaj. Uzu *falsa*, *malvera*, *kaŝa*, *ŝajna* aŭ *iluzia*.

RETRO

"En la kontraŭa direkto, en la malkutima direkto". Sufiĉe ofte uzata kiel pli preciza alternativo al la prefikso RE, kiu havas ankaŭ aliajn signifojn: *iri* -> *retroiri* = "iri dorsdirekte", *fleksi* -> *retrofleksi* = "fleksi en kontraŭa direkto", *aktiva* -> *retroaktiva* = "aktiva aŭ valida por jam pasinta tempo".

Ifoje oni provis uzi RETRO kiel memstaran vorteton kun la signifo "reen": *Iru retro, Satano!*
Oni uzu prefere *reen*.

SAN

Eksprefikso en kelkaj loknomoj kun la signifo "sankta": *San-Francisko*, *San-Remo*, *San-Joseo*^o, *San-Marino*. Malgraŭ la dividostrekoj tiaj ĉi nomoj estas nekunmetitaj en Esperanto (vidu "Helposignoj"). Ankaŭ eblas skribi sen dividostrekoj: *Sanfrancisko*, *Sanremo*, *Sanjoseo*^o, *Sanmarino*.

Vera prefikso

"Sankta". Iafoje uzata kiel vera prefikso en Esperantigitaj loknomoj, kies nacilingva nomo ne havas "san", sed alian similan formon: *Santo Domingo* -> **San-Domingo**, *Saint Pierre* -> **Sanpiero**, *Saint Helena* -> **Sanheleno**. Tiaj formoj estas evitindaj miksaĵoj. Oni aŭ Esperantigu efektive ekzistantan formon, aŭ oni traduku per la plena Esperanta radiko SANKT: *Sankta Domingo* (aŭ *Santo-Domingo/Santodomingo*), *Sent-Piero*^o/*Sentpiero*^o (aŭ *Sankta Petro, Sankt-Petro*), *Sankta Heleno*. Kompreneble oni ankaŭ povas uzi la nacilingvan formon sensanĝe. La Portugala formo "são" estas tamen sone tiel simila al "san", ke oni bone povas Esperantigi ĝin tiel: *São Paulo* -> *San-Paŭlo/Sanpaŭlo* (tiam "San" ne estas Esperanta prefikso, sed parto de la radiko). Oni ankaŭ povas Esperantigi laŭ la skribo: *São Tomé* -> *Sao-Tomeo/Saotomeo*.

SEMI (kaj HEMI)

"Duona". SEMI estas sufiĉe ofte uzata anstataŭ DUON, kiam ekzistas responda internacia vorto kun "semi": *nomado* -> **seminomado**, *vokalo* -> **semivokalo**, *cirklo* -> **semicirklo**. SEMI estas superflua. Oni uzu kunmetojn kun DUON.

Same superflue estus uzi HEMI kiel veran Esperantan prefikson. HEMI estas tamen eksprefikso kun la signifo "duona" en kelkaj vortoj: *hemianopsio*, *hemikranio*, *hemiplegio*, *hemisfero*.

STIF^o

Ankoraŭ malofta prefikso uzebla anstataŭ prefikseca DUON aŭ prefikseca VIC en iaj parenvortoj. Vidu klarigojn en "Afiksecaj radikoj kaj kunmetaĵoj".

TELE

Eksprefikso en multaj vortoj kun la signifo "longdistanca": *telefono*, *telegrafo*, *telekinezo*, *teleskopo*, *televizio*.

Vera prefikso

"Longdistance (per ia tekniko), per longdistanca komunikilo". Tre ofte uzata kiel vera prefikso: *vidi* -> *televidi* = "vidi per televizio", *komuniki* -> *telekomuniki* = "komuniki longdistance per ia tekniko", *objektivo* -> *teleobjektivo* = "fotografia objektivo por longa distanco", *regilo* -> *teleregilo* = "ilo por regi aparaton de distanco", *tajpilo* -> *teletajpilo* = "telegrafia tajpilo", *kopii* -> *telekopii*, *aĉeti* -> *teleaĉeti*, *lerni* -> *telelerni*. TELE estas tre bezonata en la moderna mondo. Oni senhezite uzu ĝin.

TERMO

Eksprefikso en kelkaj vortoj kun la signifo "varmo". La fina O povas manki: *termostato*, *termoso*, *termometro*, *termika*.

Vera prefikso

"Varmo". Ifoje uzata kiel vera prefikso, kiam ekzistas responda internacia vorto kun "termo": *botelo* -> *termobotelo* = "termoso", *fonto* -> *termofonto* = "fonto de varma mineralakvo", *banejo* -> *termobanejo* = "banejo, kie oni kuracas per varma mineralakvo". Atentu pri la risko de konfuzo kun la matematika vorto *termo*. Oni uzu kunmetojn kun VARM: *varmbotelo*, (*kuraca*) *varmbanejo*, *varmfonto*.

ULTRA

"Ekstrema, eksternormala". Sufiĉe ofta teknika prefikso uzata, kiam ekzistas responda internacia vorto kun "ultra": *sono* -> *ultrasono* = "sono tiel altfrekvenca, ke ĝi estas neaŭdebla", *viol(kolor)o* -> *ultraviol(kolor)o* = "nevidebla koloro kun ondolongo trans violkoloro", *centrifugilo* -> *ultracentrifugilo* = "ekstreme efika centrifugilo", *konservativa* -> *ultrakonservativa*. Normale oni uzu *trans* aŭ *ekstrema*: *transviol(kolor)o*, *transsono*, *ekstrema centrifugilo*, *ekstreme konservema*. Komparu kun INFRA.

VIDEO

"Elektronika registrado kaj reproduktado de bildoj". Proponita teknika prefikso: *tekniko* -> *videotekniko*, *kasedo* -> *videokasedo*, *filmo* -> *videofilmo*.

Estas pli bone uzi la radikon VIDE°, per kiu oni povas fari ekz.: *video* (atentu pri la akcento: *video*), *videa*, *videilo*, *vide(o)tekniko*, *vide(o)kasedo*, *vide(o)bendo*, *vide(o)magnetofono*, *vide(o)filmo*. La ligfinaĵo O estas fakte ĉiam superflua, se temas pri la radiko VIDE. Se temas pri la prefikso VIDEO, la "o" estas parto de la prefikso, kaj ne povas forfali. En nefaka lingvaĵo oni povas ofte uzi VID: *vidbendo*, *vidkasedo*. Komparu kun AŬDIO.

Internaciaj afiksoj

Prefiksoj de mezurunuoj

Ekzistas internacia sistemo de prefiksoj por mezurunuoj. Tiuj prefiksoj havas diversajn pligrandigajn kaj malpligrandigajn signifojn. Oni uzu ilin nepre nur antaŭ mezurunuoj kiel *metro*, *gramo*, *ĵulo*, *sekundo*, *litro*, *ampero*, *volto*, *bito* k.s.

JOTA°

kvadriliono (simbolo: Y) ekz. *jotateslo*, YT = kvadriliono da tesloj

ZETA°

mil trilionoj (simbolo: Z) ekz. *zetavebero*, ZWb = mil trilionoj da veberoj

EKSA°

triliono (simbolo: E) ekz. *eksajulo*, EJ = triliono da ĵuloj

PETA°

mil bilionoj (simbolo: P) ekz. *petavolto*, PV = mil bilionoj da voltoj

TERA

biliono (simbolo: T) ekz. *teraĵulo*, TJ = biliono da ĵuloj

GIGA

miliardo (simbolo: G) ekz. *gigavato*, GW = miliardo da vatoj

MEGA

miliono (simbolo: M) ekz. *megaherco*, MHz = miliono da hercoj

KILO

mil (simbolo: k) ekz. *kilometro*, km = mil metroj

HEKTO

cent (simbolo: h) ekz. *hektogramo*, hg = cent gramoj

DEKA

dek (simbolo: da) ekz. *dekalumeno*, dalm = dek lumenoj

DECI

dekono (simbolo: d) ekz. *decimetro*, dm = dekona metro

CENTI

centono (simbolo: c) ekz. *centimetro*, cm = centona metro

MILI

milono (simbolo: m) ekz. *miligramo*, mg = milona gramo

MIKRO

milionono (simbolo: μ) ekz. *mikrometro*, μm = milionona metro

NANO

miliardono (simbolo: n) ekz. *nanohenro*, nH = miliardona henro

PIKO

bilionono (simbolo: p) ekz. *pikofarado*, pF = bilionona farado

FEMTO°

mil-bilionono (simbolo: f) ekz. *femtometro*, fm = mil-bilionona metro

ATO°

trilionono (simbolo: a) ekz. *atosekundo*, as = trilionona sekundo

ZEPTO°

mil-trilionono (simbolo: z) ekz. *zeptojulo*, zJ = mil-trilionona ĵulo

JOKTO°

kvadrilionono (simbolo: y) ekz. *joktogramo*, yg = kvadrilionona gramo

Plej ofte uzataj estas: KILO, HEKTO, DECI, CENTI kaj MILI. La aliaj estas uzataj preskaŭ nur en faka lingvaĵo.

Ĉi tiujn internaciajn prefiksojn oni uzu strikte laŭ la internaciaj principoj. Ne havas sencon krei unike Esperantajn vortojn per ili. Ĉiuj vortoj faritaj per tiuj ĉi prefiksoj estas rigardindaj kiel memstaraj radikoj en Esperanto. Pluraj el ili estas jam oficialaj, ekz.: *kilogramo*, *decigramo*, *centigramo*, *miligramo*, *decilitro*, *centilitro*, *kilometro*, *centimetro*, *decimetro*, *milimetro*.

En unu okazo la kunmeto estas neregula: *hektaro* anstataŭ **hektoaro**. Iam ekzistis ankaŭ la prefikso MIRIA (dek mil). Per ĝi oni kreis interalie la vorton *miriametro* = "dek mil metroj", kiu eĉ fariĝis oficiala Esperanta radiko, sed nek MIRIA, nek *miriametro* estas plu uzataj.

La simbolo μ estas Greka litero, kiu nomiĝas *mu* (vidu "Neoficialaj vortetoj" pri Grekaj literoj), sed kiam ĝi estas mezurunua prefikso, oni elparolas ĝin kiel MIKRO. La vorto *mikrometro* estas ankaŭ nomo de ia mezurilo de malgrandegaj longoj. Por la mezurunuo *mikrometro* ekzistas la alternativaj vortoj *mikrono* kaj *muo*.

Kiam temas pri la grandeco de komputila memorilo, oni ofte uzas kelkajn el tiuj ĉi prefiksoj kun iom aliaj valoroj (baziĝantaj sur la duuma nombrosistemo uzata en komputiloj): KILO = 2 je la deka potenco, MEGA = 2 je la dudeka potenco, GIGA = 2 je la trideka potenco. Ekzemple *kilobito* = "mil bitoj" aŭ "1024 bitoj", *megabitoko* = "miliono da bitokoj" aŭ "1 048 576 bitokoj", *gigabitoko* = "miliardo da bitokoj" aŭ "1 073 741 824 bitokoj".

Kemiaj afiksoj

Ekzistas internacia faklingva sistemo por fari sistemajn nomojn de kemiaj kombinaĵoj. Tiu sistemo enhavas multegajn radikojn kaj afiksojn, kaj specialajn regulojn por kunmeti ilin. Pri la sistemo respondecas la (ne-Esperanta) organizo IUPAC, "International Union of Pure and Applied Chemistry" ("Internacia Unio de Pura kaj Aplikata Kemio"). Esperanto transprenu la elementojn kaj vortojn de tiu sistemo laŭ la skribaj, elparolaj kaj gramatikaj reguloj de Esperanto, sed sen ia ajn kroma modifo. Ne havas sencon miksi la propre Esperantan vortfaradon kun tiu internacia sistemo. Estas preferinde rigardi vortojn kreitajn per tiu sistemo kiel nekonmetitajn radikojn en Esperanto. Ili estas tamen tro multaj por esti listigitaj komplete en

vortaro. Efektive ili estas senlime multaj.

Iuj el la internaciaj kemiaj afiksoj havas la saman formon kiel oficiala aŭ neoficiala Esperanta afikso (ekz. AN, AT, ID, IN, IT, ON, OL kaj META), sed ne estas spaco en PMEG por pritrakti kemian vortfaradon. Oni turnu sin al kemiaj faklibroj, sed bedaŭrinde ankoraŭ ne ekzistas unueca maniero Esperantigi kemiajn vortojn.

Parto 4

Aldonoj

Gramatiko en la Fundamento

La libro "Fundamento de Esperanto" estas la bazo de Esperanto. Ĝi enhavas ĉapitron nomitan "Fundamenta Gramatiko de la Lingvo Esperanto en Kvin Lingvoj". Tiu ĉapitro enhavas la famajn 16 regulojn. Estas ofta miskompreno, ke Esperanto havas nur 16 regulojn. Fakte la nombro de reguloj estas multege pli granda. Eĉ estas 17 reguloj jam en la Fundamenta Gramatiko, ĉar ĝi komenciĝas per instruo pri la alfabeto, kiu ne estas numerita. Krome en la ĉapitro "Ekzercaro" troviĝas pli da reguloj, kaj per rektaj instruoj, kaj per ekzemploj. [Jen la *tuta Ekzercaro* kiel ekstra aldono al PMEG.]

La Fundamenta Gramatiko estas tamen la plej grava gramatika regularo de Esperanto. Ĝi estas la bazo de ĉiuj aliaj reguloj. La teksto povas tamen en kelkaj lokoj ŝajni konfuzita el vidpunkto de moderna lingvoscienco. Oni memoru, ke la teksto estis verkita en la fino de la 19-a jarcento, en tute tradicia stilo, kaj tute el Eŭropa vidpunkto. Por ĝuste kompreni la tekston oni ne nur devas havi ĝeneralajn sciojn pri Eŭropaj lingvoj, sed oni devas ankaŭ konsideri, ke la tiutempa lingvoscienco estis malpli evoluinta ol la nuntempa. Oni devas kompreni la regulojn laŭ la tiutempa stilo de klarigoj. Por ĝuste kompreni estas ofte absolute necese kompari kun la praktikaj ekzemploj en la Ekzercaro. Oni nepre ne provu legi la regulojn kiel matematikecan aŭ logikecan sistemon de aksiomoj, ĉar tiel ili ne estis verkitaj.

La Fundamenta Gramatiko en la Fundamento estas en la lingvoj Franca, Angla, Germana, Rusa kaj Pola, sed ne en Esperanto. En la libro "Fundamenta Krestomatio" troviĝas Esperanta versio (p. 239-241), sed tiu versio, kvankam grava, ne estas oficiala leĝodona versio, kiel la versioj en la Fundamento.

La kvin Fundamentaj versioj ne estas tute samaj. En iuj versioj troviĝas aferoj, kiuj mankas en aliaj. La Esperanta versio, kiu sekvas ĉi-poste, estas kunmeto de la kvin nacilingvaj tekstoj. Ĝi enhavas ĉiujn regulojn, reguletojn, komentojn kaj ekzemplojn de ĉiuj kvin versioj de la Fundamenta Gramatiko. La vortelekto estas grandparte bazita sur la Esperanta versio en la Fundamenta Krestomatio. La nacilingvaj versioj enhavas ankaŭ nacilingvaj tradukojn de Esperantaj ekzemploj. Tiuj estas forigitaj krom en du lokoj (reguloj 3 kaj 16). Ankaŭ klarigoj pri elparolo estas forlasitaj.

Por tiuj, kiuj volas detale studi la diferencojn inter la kvin versioj, ekzistas en la naŭa kaj deka eldonoj de la Fundamento "Kompara Teksto de la Kvinlingva Fundamenta Gramatiko". Tie estas detale montrite, kio troviĝas en kiu versio.

Fundamenta Gramatiko

en Esperanta traduko

GRAMATIKO

A) ALFABETO

A a, B b, C c, Ĉ ĉ, D d, E e, F f,

G g, Ĝ ĝ, H h, Ĥ ĥ, I i, J j, Ĵ ĵ,

K k, L l, M m, N n, O o, P p, R r,

S s, Ŝ ŝ, T t, U u, Ŭ ŭ, V v, Z z.

Rimarko 1: La litero *ŭ* estas uzata nur post vokaloj (en diftongoj).

Rimarko 2: Presejoj, kiuj ne posedas la literojn *ĉ, ĝ, ĥ, ĵ, ŝ, ŭ*, povas anstataŭ ili uzi *ch, gh, hh, jh, sh, u*.

B) PARTOJ DE PAROLO

1. Artikolo nedifinita ne ekzistas; ekzistas nur artikolo difinita, *la*, egala por ĉiuj genroj, kazoj kaj nombroj.

Rimarko. La uzado de la artikolo estas tia sama, kiel en la Germana, Franca kaj aliaj lingvoj. La personoj, por kiuj la uzado de la artikolo prezentas malfacilaĵon, povas tute ĝin ne uzi.

2. Substantivoj estas formataj per aldono de *o* al la radiko. Por la formado de la pluralo oni aldonas la finiĝon *j* al la singularo. Kazoj ekzistas nur du: nominativo kaj akuzativo. La radiko kun aldonita *o* estas la nominativo, la akuzativo aldonas *n* post la *o*. La ceteraj kazoj estas esprimitaj per helpo de prepozicioj: la genitivo per *de*, la dativo per *al*, la instrumentalo (ablativo) per *per*, aŭ aliaj prepozicioj laŭ la senco. Ekz. radiko *patr*, *la patr|o*, *al la patr|o*, *de la*

patr|o, la patr|o|n, por la patr|o, kun la patr|o, la patr|o|j, la patr|o|j|n, per la patr|o|j, por la patr|o|j.

3. Adjektivoj estas formataj per aldono de *a* al la radiko. Kazoj kaj nombroj kiel ĉe substantivoj. La komparativo estas farata per la vorto *pli*, la superlativo per *plej*. Post la komparativo la vorto "que" (France), "than" (Angle), "als" (Germane), "ĉem" (Ruse), "niz" (Pole) tradukiĝas per *ol*, kaj post la superlativo la vorto "de" (France) tradukiĝas per *el*. Ekz. *pli blank|a ol neg|o; mi hav|as la plej bel|a|n patr|in|o|n el ĉiu|j; mi hav|as la plej bon|a|n patr|in|o|n.*

4. La bazaj **numeraloj** (ne deklinaciataj) estas: *unu* (1), *du* (2), *tri* (3), *kvar* (4), *kvin* (5), *ses* (6), *sep* (7), *ok* (8), *naŭ* (9), *dek* (10), *cent* (100), *mil* (1000). La dekoj kaj centoj estas formataj per simpla kunigo de la numeraloj. Por la ordaj numeraloj oni aldonas la adjektivan finiĝon *a*; por la multiplikaj - la sufikson *obl*; por la frakciaj - *on*; por la kolektivaj - *op*; por la distribuaj - la vorton *po*. Krom tio povas esti uzataj numeraloj substantivaj kaj adverbaj. Ekz. *kvin|cent tri|dek tri* (533); *kvar|a, unu|a, du|a; unu|o, cent|o; sep|e, unu|e, du|e; tri|obl|a; kvar|on|o, du|on|o; du|op|e, kvar|op|e; po kvin.*

5. La **pronomoj** personaj estas: *mi, vi, li, ŝi, ĝi* (por bestoj aŭ aĵoj), *si, ni, ili, oni* (senpersona plurala pronomo). Pronomoj posedaj estas formataj per aldono de la adjektiva finiĝo *a*. La deklinacio de la pronomoj estas kiel ĉe substantivoj. Ekz. *mi|n, mi|a, la vi|a|j.*

6. Verbo ne estas ŝanĝata laŭ personoj nek nombroj; ekz. *mi far|as, la patr|o far|as, ili far|as.*

Verbaj formoj:

a) La tempo prezenca finiĝas per *as*; ekz. *mi far|as.*

b) La tempo preterita per *is*: *vi far|is, li far|is.*

c) La tempo futura per *os*: *ili far|os.*

ĉ) La modo kondicionala per *us*: *ŝi far|us.*

d) La modo imperativa per *u*: *far|u, ni far|u.*

e) La modo infinitiva per *i*: *far|i.*

Participoj (kaj gerundioj):

Estas du formoj de participo en la internacia lingvo, la deklinaciebla aŭ adjektiva, kaj la nedeklinaciebla aŭ adverba.

f) La participo aktiva prezenca finiĝas per *ant*: *far|ant|a, far|ant|e.*

g) La participo aktiva preterita per *int*: *far|int|a, far|int|e.*

ĝ) La participo aktiva futura per *ont*: *far|ont|a, far|ont|e.*

h) La participo pasiva prezenca per *at*: *far|at|a, far|at|e.*

ĥ) La participo pasiva preterita per *it*: *far|it|a, far|it|e.*

i) La participo pasiva futura per *ot*: *far|ot|a, far|ot|e.*

Ĉiuj formoj de la pasivo estas formataj per helpo de responda formo de la verbo *est* kaj prezenca aŭ preterita participo pasiva de la bezonata verbo, la prepozicio ĉe la pasivo estas *de*. Ekz. *ŝi est|as am|at|a de ĉiu|j* (participo prezenca: la afero fariĝas); *la pord|o est|as ferm|it|a* (participo preterita: la afero jam estas farita).

7. Adverboj estas formataj per aldono de *e* al la radiko. Gradoj de komparado estas la samaj kiel ĉe adjektivoj. Ekz. *mi|a frat|o pli bon|e kant|as ol mi*.

8. Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas la nominativon.

C) ĜENERALAJ REGULOJ

9. Ĉiu vorto estas legata, kiel ĝi estas skribita. Ne estas neelparolataj literoj.

10. La akcento estas ĉiam sur la antaŭlasta silabo.

11. Vortoj kunmetitaj estas formataj per simpla kunigo de la vortoj (radikoj) (la ĉefa vorto staras en la fino); ili estas kune skribitaj kiel unu vorto, sed, en elementaj verkoj, disigitaj per streketoj (|)(1). La gramatikaj finiĝoj estas rigardataj ankaŭ kiel memstaraj vortoj. Ekz. *vapor|ŝip|o* estas formita de: *vapor*, *ŝip* kaj *o* (finiĝo de la substantivo).

1. En leteroj kaj verkoj destinitaj por personoj jam povosciantaj la internacian lingvon, la streketoj inter la partoj de la vortoj ne estas uzataj. Ili celas ebligi al ĉiuj facile trovi en la vortaro la ĝustan sencon de ĉiu el la elementoj de la vorto kaj tiel ricevi ilian plenan signifon, sen ia ajn antaŭa studo de la gramatiko.

12. Se en frazo estas alia nea vorto, la vorto *ne* estas forlasata. Ekz. *mi neniam vid|is, mi nenio|n vid|is*.

13. En frazoj respondantaj al la demando "kien", la vortoj ricevas la finiĝon de la akuzativo. Ekz. *kie vi est|as?*, *tie* (en tiu loko); *kie|n vi ir|as?*, *tie|n* (al tiu loko), *mi ir|as Pariz|o|n, London|o|n, Varsovi|o|n, dom|o|n*.

14. Ĉiu prepozicio havas en Esperanto difinitan kaj konstantan signifon, kiu fiksas ĝian uzon; sed se ni devas uzi ian prepozicion kaj la rekta senco ne montras al ni, kiun prepozicion ni devas preni, tiam ni uzas la prepozicion *je*, kiu ne havas memstaran signifon; ekz. *ĝoj|i je tio, rid|i je tio, enu|o je la patr|uj|o, mal|san|a je la okul|o|j*.

La klareco neniel suferas pro tio, ĉar en ĉiuj lingvoj oni uzas en tiaj okazoj iun ajn prepozicion, se nur la uzado donis al ĝi sankcion; en la internacia lingvo ĉiam estas uzata en similaj okazoj **nur** la prepozicio *je*.

Anstataŭ la prepozicio *je* oni povas ankaŭ uzi la akuzativon sen prepozicio, se oni timas nenian dusencaĵon.

15. La tiel nomataj vortoj "fremdaj", t.e. tiuj, kiujn la plimulto de la lingvoj prenis el unu fremda fonto, estas uzataj en la lingvo internacia sen ŝanĝo, ricevante nur la ortografion kaj la gramatikajn finiĝojn de tiu ĉi lingvo. Tia estas la regulo koncerne la bazajn vortojn, sed ĉe diversaj vortoj de unu radiko estas pli bone uzi senŝanĝe nur la vorton bazan kaj formi la ceterajn

derivaĵojn el tiu ĉi lasta laŭ la reguloj de la lingvo internacia. Ekz. *tragedi|o*, sed *tragedi|a*; *teatr|o*, sed *teatr|a* (ne: *teatrical|a*), k.t.p.

16. La finiĝo *o* de substantivoj kaj la *a* de la artikolo povas esti iafoje forlasataj kaj anstataŭataj de apostrofo pro belsoneco. Ekz. *Ŝiller'* (Schiller) anstataŭ *Ŝiller|o*; *de l' mond|o* anstataŭ *de la mond|o*; *dom'* anstataŭ *dom|o*.

+++++

Rektaj gramatikaj instruoj el la Fundamenta Ekzercaro

Nomoj de la literoj: a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ŭo, vo, zo.^(FE.1)

Anstataŭ "ci" oni uzas ordinare "vi".^(FE.16)

La artikolo "la" estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj. Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj. La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, kiuj ne scias alian lingvon krom sia propra), povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa. Anstataŭ "la" oni povas ankaŭ diri "l'" (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo).^(FE.27)

Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj; oni prenas ordinare la purajn radikojn, sed, se la bonsoneco aŭ la klareco postulas, oni povas ankaŭ preni la tutan vorton, t. e. la radikon kune kun ĝia gramatika finiĝo. Ekzemploj: *skribtablo* aŭ *skribotablo* (= *tablo*, sur kiu oni skribas); *internacia* (= kiu estas inter diversaj nacioj); *tutmonda* (= de la tuta mondo); *unutaga* (= kiu daŭras unu tagon); *unuataga* (= kiu estas en la unua tago); *vaporŝipo* (= ŝipo, kiu sin movas per vapore); *matenmanĝi*, *tagmanĝi*, *vespermanĝi*; *abonpago* (= pago por la abono).^(FE.27)

Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon. Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj. Ekzemple: por esprimi direkton, ni aldonas al la vorto la finon "n"; sekve: *tie* (= en tiu loko), *tien* (= al tiu loko); *tiel same* ni ankaŭ diras: "*la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon*", kaj la vortoj "*ĝardenon*", "*tablon*" staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj "en" kaj "sur" tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton, t. e. montri, ke la birdo sin ne trovis antaŭe en la ĝardeno aŭ sur la tablo kaj tie flugis, sed ke ĝi de alia loko flugis al la ĝardeno, al la tablo (ni volas montri, ke la ĝardeno kaj tablo ne estis la loko de la flugado, sed nur la celo de la flugado); en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon "n" tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne. - Morgaŭ mi veturos Parizon (aŭ en Parizon).^(FE.28)

Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion "je". Sed estas bone uzadi la vorton "je" kiel eble pli malofte.

Anstataŭ la vorto "je" ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio. - Mi ridas je lia naiveco (aŭ mi ridas pro lia naiveco, aŭ: mi ridas lian naivecon). - Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi (aŭ: la lastan fojon). - Mi veturis du tagojn kaj unu nokton. - Mi sopiras je mia perdita feliĉo (aŭ: mian perditan feliĉon). - El la dirita regulo sekvas, ke se ni pri ia verbo ne scias, ĉu ĝi postulas post si la akuzativon (t. e. ĉu ĝi estas aktiva) aŭ ne, ni povas ĉiam uzi la akuzativon. Ekzemple, ni povas diri "obei al la patro" kaj "obei la patron" (anstataŭ "obei je la patro"). Sed ni ne uzas la akuzativon tiam, kiam la klareco de la senco tion ĉi malpermesas; ekzemple: ni povas diri "pardoni al la malamiko" kaj "pardoni la malamikon", sed ni devas diri ĉiam "pardoni al la malamiko lian kulpon".^(FE.29)

Ia, ial, iam, ie, iel, ies, io, iom, iu. - La montritajn naŭ vortojn ni konsilas bone ellerni, ĉar el ili ĉiu povas jam fari al si grandan serion da aliaj pronomoj kaj adverboj. Se ni aldonas al ili la literon "k", ni ricevas vortojn demandajn aŭ rilatajn: kia, kial, kiam, kie, kiel, kies, kio, kiom, kiu. Se ni aldonas la literon "t", ni ricevas vortojn montrajn: tia, tial, tiam, tie, tiel, ties, tio, tiom, tiu. Aldonante la literon "ĉ", ni ricevas vortojn komunajn: ĉia, ĉial, ĉiam, ĉie, ĉiel, ĉies, ĉio, ĉiom, ĉiu. Aldonante la prefikson "nen", ni ricevas vortojn neajn: nenia, nenial, neniam, nenie, neniel, nenies, nenio, neniom, neniu. Aldonante al la vortoj montraj la vorton "ĉi", ni ricevas montron pli proksiman; ekzemple: tiu (pli malproksima), tiu ĉi (aŭ ĉi tiu) (pli proksima); tie (malproksime), tie ĉi aŭ ĉi tie (proksime). Aldonante al la vortoj demandaj la vorton "ajn", ni ricevas vortojn sendiferencajn: kia ajn, kial ajn, kiam ajn, kie ajn, kiel ajn, kies ajn, kio ajn, kiom ajn, kiu ajn. Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj (sufiksoj); ekzemple: tiam, ĉiam, kioma, tiea, ĉi-tiea, tieulo, tiamulo k. t. p. (= kaj tiel plu).^(FE.30)

Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino; glaso da vino estas glaso plena je vino. - Alportu al mi metron da nigra drapo (Metro de drapo signifus metron, kiu kuŝis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo). "Da" post ia vorto montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.^(FE.32)

La sufikso "um" ne havas difinitan signifon, kaj tial la (tre malmultajn) vortojn kun "um" oni devas lerni, kiel simplajn vortojn. Ekzemple: plenumi, kolumo, manumo. - Mi volonte plenumis lian deziron.^(FE.42)

[Jen la tuta Ekzercaro kiel ekstra aldono al PMEG.]

Landoj de la mondo

La uzado de landonomoj bedaŭrinde estas malunueca en Esperanto. Por provi iom unuecigi la uzadon la Akademio de Esperanto faris rekomendojn, kaj eldonis liston de normaj landonomoj (Aktoj de la Akademio III). La ĉi-posta listo de la kvin mondopartoj estas ellaborita laŭ la rekomendoj de la Akademio kun aldono de multaj nomoj, kiuj mankas en la Akademia listo. Enestas ankaŭ nomoj de ĉefurboj. En "Nomoj de landoj kaj popoloj" troviĝas pli ĝeneralaj klarigoj.

{nomo} = Nomo de ĉefurbo.

[nomo] = Varianto ne rekomendita de la Akademio, sed vaste uzata. Nur kelkaj speciale atentindaj variantoj estas menciitaj.

pop. = Popolnomo. Popolnomo estas aparte montrita nur ĉe nomoj kunmetitaj kun la radiko LAND, kaj ĉe kelkaj nekunmetitaj nomoj, kiuj finiĝas per "(i)stano". Pri popolnomoj kaj loĝantonomoj legu la klarigojn en "Nomoj de landoj kaj popoloj".

Atentu! Por ĉiu nomo kun UJ-sufikso ekzistas paralela formo kun I anstataŭ UJ: *Etiopujo* = *Etiopio*, *Ĉinujo* = *Ĉinio*, *Albanujo* = *Albanio*, k.t.p. Ĉiu tia I-formo estas egale bona kiel la UJ-formo. Sed por ŝpari spacon, kaj por klareco, aperas en la listoj nur la UJ-formoj. Nomoj, kiuj finiĝas per "io" en la listoj, tamen ne estas kunmetitaj per Esperanta sufikso. Por ili ne ekzistas paralela UJ-formo. Ekzemple apud *Liberio*, *Tunizio*, *Bolivio* kaj *Aŭstralio* ne ekzistas **Liberujo**, **Tunizujo**, **Bolivujo** kaj **Aŭstralujo**.

Afriko

Alĝerio {Alĝero}
Angolo {Luando}
Benino {Porto-Novio}
Bocvano {Gaborono}
Burkino {Uagaduguo}
Burundo {Buĵumburo}
Centr-Afrika Respubliko {Banguo}
Ĉado {Niĝameno}
Ebur-Bordo {Jamusukro}
Egipto [Egiptujo] {Kairo}
Ekvatora Gvineo {Malabo}
Eritreo {Asmero}
Etiopujo {Adis-Abebo}
Gabono {Librevilo}
Gambio {Banjulo}
Ganao {Akrao}
Gvineo {Konakrio}
Gvineo-Bisaŭo {Bisaŭo}
Ĝibutio {Ĝibutio}
Kabo-Verdo {Prajo}
Kameruno {Jaundejo}

Kenjo {Najrobo}
Komoroj {Morono}
Kongolo (Respubliko Kongolo, Kongolo Brazavila) {Brazavilo}
Kongolo (Demokratia Respubliko Kongolo, Kongolo Kinŝasa) {Kinŝaso}
Lesoto {Maseruo}
Liberio {Monrovia}
Libio {Tripolo}
Madagaskaro {Antananarivo}
Malavio {Lilongvo}
Malio {Bamako}
Maroko {Rabato}
Maŭricio {Port-Luiso}
Maŭritanujo {Nuakŝoto}
Mozambiko {Maputo}
Namibio {Vindhuko}
Niĝerio {Abuĝo}
Niĝero {Niamejo}
Okcidenta Saharo {Ajuno}
Ruando {Kigalo}
Sao-Tomeo kaj Principeo {Sao-Tomeo}
Sejŝeloj {Viktorio}
Senegalo {Dakaro}
Siera-Leono {Fritaŭno}
Somalujo {Mogadiŝo}
Sud-Afriko {Pretorio}
Sudano {Kartumo}
Svazilando (pop. Svazioj) {Mababano}
Tanzanio {Dodomao}
Togolo {Lomeo}
Tunizio {Tunizo}
Ugando {Kampalo}
Zambio {Lusako}
Zimbabvo {Harareo}.

Ameriko

Antigvo-Barbudo {Sankta Johano}
Argentino {Buenos-Ajreso}
Bahamoj {Nasaŭo}
Barbado {Briĝtaŭno}
Belizo {Belmopano}
Bolivio {Sukro (kaj La-Pazo)}
Brazilo {Braziljo (Brazilio)}
Ĉilio {Santiago}
Domingo {Sankta Domingo}
Dominiko {Roseo}
Ekvadoro {Kito}
Grenado {Sankta Georgo}
Gujano {Georgtaŭno}

Gvatemalo {Gvatemalurbo}
Haitio {Portoprince}
Honduro {Tegucigalpa}
Jamajko {Kingstono}
Kanado {Ottavo}
Kolombio {Bogoto}
Kostariko {San-Joseo}
Kubo {Havano}
Meksiko {Meksikurbo}
Nikaragvo {Managvo}
Panamo {Panamurbo}
Paragvajo {Asunciono}
Peruo {Limo}
Salvadoro (El-Salvadoro) {San-Salvadoro}
Sent-Kristofa kaj Neviso {Bastero}
Sent-Lucio {Kastrizo}
Sent-Vincento kaj la Grenadinoj {Kingstaŭno}
Surinamo {Paramaribo}
Trinidado kaj Tobago {Portospeno}
Urugvajo {Montevideo}
Usono {Vaŝingtono}
Venezuelo {Karakaso}.

Azio

Afganistano (pop. Afganoj) [Afganujo] {Kabulo}
Armenujo {Erevano}
Azerbajĝano {Bakuo}
Bangladeŝo {Dako}
Barejno {Manamo}
Birmo (Mjanmao) {Ranguno (Janguno)}
Brunejo {Bandar-Seri-Begavano}
Butano {Timbuo}
Ĉinujo {Pekino}
Filipinoj {Manilo}
Hindujo {Nov-Delhio}
Indonezio {Ĝakarto}
Irako {Bagdado}
Irano {Teherano}
Israelo {Jerusalemo}
Japanujo {Tokio}
Jemeno {Sanao}
Jordanio {Amano}
Kamboĝo {Pnom-Peno}
Kartvelujo {Tifliso}
Kataro {Dohao}
Kazaĥstano (pop. Kazaĥoj) [Kazaĥujo] {Alma-Ato}
Kipro {Nikozio}
Kirgizistano (pop. Kirgizoj) [Kirgizujo] {Biŝkeko}

Kuvajto {Kuvajturbo}
Lanko (Sri-Lanko) {Kolombo}
Laoso {Vjentiano}
Libano {Bejruto}
Malajzio {Kuala-Lumpuro}
Maldivoj {Maleo}
Mongolujo {Ulan-Batoro}
Nepalo {Katmanduo}
Nord-Koreo [Nord-Koreujo] {Pjongjango}
Omano {Maskato}
Pakistano {Islamabado}
Rusujo {Moskvo}
Saŭda Arabujo {Riado}
Singapuro {Singapuro}
Sirio {Damasko}
Sud-Koreo [Sud-Koreujo] {Seulo}
Taĝikistano (pop. Taĝikoj) [Taĝikujo] {Duŝanbeo}
Tajlando (pop. Tajoj) {Bankoko}
Tajvano {Tajpeo}
Turkmenistano (pop. Turkmenoj) [Turkmenujo] {Aŝĥabado}
Turkujo {Ankaro}
Unuiĝintaj Arabaj Emirlandoj {Abu-Dabio}
Uzbekistano (pop. Uzbekoj) [Uzbekujo] {Taŝkento}
Vjet-Namo {Ha-Nojo}.

Eŭropo

Albanujo {Tirano}
Andoro {Andoro Malnova}
Aŭstrio {Vieno}
Belgujo {Bruselo}
Belorusujo {Minsko}
Bosnio-Hercegovino {Sarajevo}
Britujo {Londono}
Bulgarujo {Sofio}
Ĉeĥujo {Prago}
Danujo {Kopenhago}
Estonujo {Talino}
Finnlando (pop. Finnoj) {Helsinko} [\[Noto\]](#)
Francujo {Parizo} [\[Noto\]](#)
Germanujo {Berlino} [\[Noto\]](#)
Grekujo {Ateno}
Hispanujo {Madrido} [\[Noto\]](#)
Hungarujo {Budapeŝto}
Irlando {Dublino}
Islando {Rejkjaviko}
Italujo {Romo} [\[Noto\]](#)
Jugoslavujo {Beogrado} [\[Noto\]](#)
Kroatujo {Zagrebo}

Latvujlo {Rigo}
Liĥtenŝtejno {Vaduzo}
Litovujlo {Vilno}
Luksemburgo {Luksemburgurbo}
Makedonujlo {Skopjo}
Malto {Valeto}
Moldavujlo {Kiŝinevo}
Monako {Monako}
Nederlando {Amsterdamo (Hago)} [\[Noto\]](#)
Norvegujlo {Oslo} [\[Noto\]](#)
Pollando (pop. Poloj) {Varsovio}
Portugalujlo {Lisbono} [\[Noto\]](#)
Rumanujlo {Bukareŝto}
Rusujo {Moskvo} [\[Noto\]](#)
San-Marino {San-Marino}
Slovakujlo {Bratislavo}
Slovenujlo {Ljubljano}
Svedujlo {Stokholmo}
Svislando (pop. Svisoj) {Berno}
Turkujo {Ankaro}
Ukrajno [Ukrainujlo] {Kievo} [\[Noto\]](#)
Vatikano.

Oceanio

Aŭstralio {Kanbero} [\[Noto\]](#)
Mikronezio {Palikiro}
Fiĝioj {Suvo}
Kiribato {Taravo}
Marŝaloj {Dalapo-Uligo-Darito (D-U-D)}
Nauro
Nov-Zelando {Velingtono} [\[Noto\]](#)
Palaŭo {Kororo}
Papuo-Nov-Gvineo {Port-Moresbo}
Salomonoj {Honiaro}
Samoo {Apio}
Tongo {Nukualofo}
Tuvalo {Funafutio}
Vanuatuo {Vilao}.

Parencoj kaj familianoj

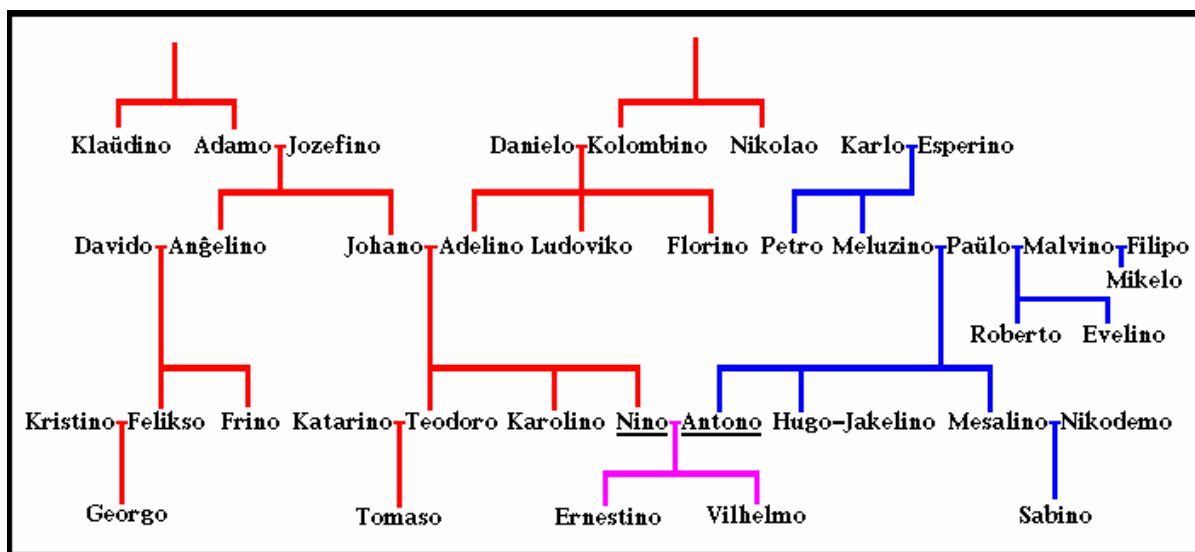
La sekva prezento montras per fantazia ekzemplo, kiel oni esprimas diversajn parencajn rilatojn en Esperanto. La ekzemplo ne elĉerpas la eblojn plene. Ankoraŭ pli da vortoj estas fareblaj per diversaj afiksoj kaj afiksecaj elementoj.

La familio de Nino kaj Antono

Supre estas pli aĝaj parencoj, malsupre pli junaj.

La strekoj montras rilatojn inter gepatroj kaj iliaj infanoj.

(Ĉiuj virinaj nomoj ĉi tie finiĝas per "ino". Ĉiuj aliaj nomoj estas viraj. La nomoj estas tiel elektitaj por klareco, sed ne ekzistas ia regulo, ke virinaj nomoj finiĝu per "ino". Vidu "Esperantigitaj nomoj".)

Antono kaj Nino estas *geedzoj*. Li estas ŝia *edzo*, kaj ŝi estas lia *edzino*. Ili estas *geedziĝintaj*. Li estas *edziĝinta* al ŝi, kaj ŝi estas *edziniĝinta* al li.

Antono kaj Nino havas du infanojn, Ernestino kaj Vilhelmo. Antono kaj Nino estas la *gepatroj* de tiuj ĉi infanoj. Antono estas ilia *patro*, kaj Nino estas ilia *patrino*. La infanoj nomas Antonon *Paĉjo*, kaj ili nomas Ninon *Panjo* (la karesnomoj *Paĉjo* kaj *Panjo* kaj aliaj ĉi-postaj voknomoj estas faritaj per la sufiksoj *ĈJ* kaj *NJ*). Vilhelmo estas *filo* de Antono kaj Nino, kaj Ernestino estas ilia *filino*. Vilhelmo kaj Ernestino estas iliaj *gefiloj*.

Antono havas *fraton*, Hugo, kaj *fratinon*, Mesalino. Antono, Hugo kaj Mesalino estas *gefratoj*. Antono nomas Hugon *Fraĉjo*, kaj li nomas Mesalinon *Franjo*. Nino havas *fratinon*, Karolino, kaj *fraton*, Teodoro. Ne ekzistas specialaj vortoj por montri, ĉu frato aŭ fratino estas pli aŭ malpli aĝa. Je bezono oni diru simple *pli aĝa fratino*, *malpli aĝa frato* k.s. Sed pli aĝa frato aŭ fratino eble povas nomi sian pli junan fraton aŭ fratinon *frateto* kaj *fratineto*.

Antono havas unu onklon, Petro (frato de lia patrino). Li nomas lin *oĉjo Petro*, aŭ simple *Oĉjo*. Antono estas *nevo* de Petro. Nino havas unu *onklon* kaj du *onklojn*, Ludoviko (frato de ŝia patrino), Florino (fratino de ŝia patrino), kaj Anĝelino (fratino de ŝia patro). Ŝi estas ilia *nevino*. Ili estas ŝiaj *geonkloj*. Ŝi nomas la onklojn *onjo Florino* kaj *onjo Anĝelino*, aŭ simple *Onjo*. Nino kaj ŝiaj gefratoj, Karolino kaj Teodoro, estas *genevoj* de siaj geonkloj.

Nino havas du *avojn*, Adamo (la patro de ŝia patro) kaj Danielo (la patro de ŝia patrino). Ŝi nomas ilin *Aveto*, *Avĉjo* aŭ simile. Nino ankaŭ havas du *avinojn*, Jozefino (la patrino de ŝia patro) kaj Kolombino (la patrino de ŝia patrino). Ŝi nomas ilin *Avineto*, *Avinjo* aŭ simile. Nino estas *nepino* de Adamo, Jozefino, Danielo kaj Kolombino, kaj ili estas ŝiaj *geavoj*.

Antono estas *nepo* de Karlo kaj Esperino (la gepatroj de lia patrino). Liaj aliaj *geavoj* ne estas montritaj. Antono kaj liaj gefratoj, Hugo kaj Mesalino, estas *genepoj* de siaj geavoj.

Ernestino kaj Vilhelmo (la infanoj de Antono kaj Nino) estas *pragenepoj* (*pranepino* kaj *pranepo*), de Adamo, Jozefino, Danielo, Kolombino, Karlo kaj Esperino. Adamo estas unu el la *praavoj* de Ernestino kaj Vilhelmo, kaj Esperino estas unu el iliaj *praavinoj*.

Antono havas *bopatron*, Johano (la patro de lia edzino). Li ankaŭ havas *bopatrinon*, Adelino (la patrino de lia edzino). Ili estas liaj *bogepatroj*. Li estas ilia *bofilo*. Nino estas *bofilino* de Paŭlo kaj Meluzino (la gepatroj de ŝia edzo).

Antono havas tri *bofratinojn*, Karolino (fratino de lia edzino), Jakelino (edzino de lia frato) kaj Katarino (edzino de frato de lia edzino). Li ankaŭ havas du *bofratojn*, Teodoro (frato de lia edzino) kaj Nikodemo (edzo de lia fratino). Ne ekzistas speciala vorto por la parenceco inter Johano kaj Paŭlo, aŭ inter Meluzino kaj Adelino, kvankam iliaj infanoj estas geedziĝintaj unu al la alia.

Nino estas *pranevino* de Nikolao (frato de unu el ŝiaj geavoj), kaj de Klaŭdino (fratino de alia el ŝiaj geavoj). Nikolao estas *praonklo* de Nino, kaj Klaŭdino estas *praonklino* de Nino.

Nino havas du *gekuzojn*, Felikso kaj Frino (infanoj de ŝia onklino Anĝelino). Felikso estas ŝia *kuzo*, kaj Frino estas ŝia *kuzino*. La infanoj de Nino (Ernestino kaj Vilhelmo) estas *pragekuzoj* de Georgo, la filo de Felikso, ĉar iliaj gepatroj estas *gekuzoj*. Tomaso kaj Sabino estas *bogekuzoj*, ĉar lia onklino estas edzino de ŝia onklo.

Paŭlo, la patro de Antono, estas edziĝinta dufoje. Lia dua edzino, Malvino, estas *duonpatrino* (*stifpatrino*, *vicpatrino*) de Antono, Hugo kaj Mesalino, la infanoj de lia unua geedziĝo. Antono estas *duonfilo* (*stiffilo*, *vicfilo*) de Malvino, kaj Mesalino estas ŝia *duonfilino* (*stiffilino*, *vicfilino*). Roberto estas *duonfrato* de Antono, kaj Evelino estas lia *duonfratino*. Ili havas nur unu el siaj gepatroj komuna. Ankaŭ Malvino estas edziniĝinta dufoje. Ŝia dua edzo, Paŭlo, estas *duonpatro* (*stifpatro*, *vicpatro*) de Mikelo, la filo de ŝia unua geedziĝo (kun Filipo). Antono estas *duonfrato* (*stiffrato*, *vicfrato*) de Mikelo, kaj Mesalino estas *duonfratino* (*stiffratino*, *vicfratino*) de Mikelo. Ili havas neniun el siaj gepatroj komuna. Ne ekzistas speciala esprimo por Filipo, kiu eĉ ne estas rigardata kiel familiano. (Prefikseca DUON havas en parencoj du signifojn: "parenceco

kreita per regeedziĝo" kaj "parenceco tra nur unu el la gepatroj". Por la unua signifo oni ankaŭ povas uzi STIF^o aŭ VIC. Por la dua eblas nur DUON. Vidu "Afiksecaj elementoj".)

Seksa signifo de parencovortoj

La vortoj *edzo, patro, filo, frato, onklo, nevo, avo, nepo* kaj *kuzo* estas viraj. Por la respondaj inaj parencoj oni devas uzi la sufikson IN. Se oni parolas pri ambaŭ seksoj, oni devas uzi la prefikson GE.

La vortoj *parenc*, *infano* kaj *familiano* estas sekse neŭtralaj. Se oni volas speciale montri inan sekson, oni povas uzi la sufikson IN. Se oni volas speciale montri viran sekson, oni povas uzi la vorton *vira*, aŭ la radikon VIR prefiksece. Oni ankaŭ povas uzi la prefikson GE, se oni volas emfazi, ke temas pri ambaŭ seksoj.

Vidu ankaŭ "Seksa signifo de O-vortoj".

Simboloj kaj mallongigoj

ekz.

ekzemple

k.a.

kaj aliaj

k.s.

kaj simile, kaj similaj

k.t.p.

kaj tiel plu

p.

paĝo

t.e.

tio estas

PMEG

Plena Manlibro de Esperanta Gramatiko

PAG

Plena Analiza Gramatiko de Esperanto

PIV

Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto

->

fariĝas, estas ŝanĝebla al (k.s.)

=

estas egala al, signifas

≈

estas proksimume egala al, signifas proksimume

|

limo inter vortelementoj (en klarigoj pri elparolo = mallongega paŭzeto en la elparolo)

Apud

Majuskla vokalo montras akcenton en tiuj lokoj, kie temas pri akcentado.

[...]

Parto de Zamenhofs frazo estas forlasita por mallongigi ekzemplon.

ekzemplo^o

La vorto aŭ vortelemento ne troviĝas en PIV, nek en ĝia Suplemento. Por klarigo vidu "Listo de novaj vortoj".

ekzemplo

La ekzemplo estas erara aŭ tre malrekomendinda.

ekzemplo^(FA1.153)

La ekzemplo estas Zamenhofs el "Fabeloj de Andersen", la unua parto, paĝo 153. Ĉiuj ekzemploj kun simila mallongigo estas Zamenhofaj. Vidu listojn en "Literaturo".

Listo de novaj vortoj

En PMEG menciigatas kelkaj lingvoelementoj, kiuj ne troviĝas en PIV, aŭ en ĝia Suplemento. Tiaj elementoj havas en PMEG la simbolon °. Jen listo de tiaj elementoj kun mallongaj klarigoj pri signifo kaj deveno. En kelkaj okazoj la elemento ja troviĝas en PIV, sed en iomete alia formo aŭ kun iomete alia signifo.

Iuj vortoj estas menciitaj nur grupe en la fino de la listo.

Ne aperas en la listo esprimoj, kiuj estas simplaj eraroj, aŭ tute neeblaj proponoj. Ankaŭ propraj nomoj de personoj ne aperas.

Notu bone, ke ne ĉiuj elementoj en la listo estas rekomendindaj. Kelkaj estas eĉ rekte malrekomendataj de PMEG. Ili havas steletojn (*...*).

La signo | montras limon inter radiko kaj finaĵo.

La mallongigo BW montras, ke la aŭtoro de PMEG mem estas la iniciatinto aŭ unu el la iniciatintoj de la novaĵo, aŭ ke la novaĵo almenaŭ ne estas aliloke registrita. Pri aliaj fontoj vidu "Literaturo".

AB

= "fiksa instalaĵo". Sufikso. Fonto: Esperanta Bildvortaro.

ADOR

= "ne-aŭtomata konstrumaŝino". Sufikso. Fonto: Esperanta Bildvortaro.

AFRO

= "Afriko". Prefikso. Internacia mallongigo. Fonto: GuVo.

Aŝur|o

Islama festotago (la deka de Muharamo°). Fonto: Ne-Pivaj Vortoj.

ATO

= 10 je la minus 18-a potenco. Internacia prefikso. BW.

aŭdi|o

= "elektronika registrado kaj reproduktado de sono". Pli uzebla formo ol la prefikso AŬDIO. BW.

AŬDIO

Vidu *aŭdi|o* ĉi-antaŭe. Prefikso. Fonto: Esperanta Bildvortaro.

baĝ

~="ba!". Sufiĉe ofta ekkria vorteto por malŝata senzorgeco.

Barat|o

= "Hindujo". Fonto: Aktoj de la Akademio III, p. 68. Ankaŭ la formo **Bharat|o** estas uzata.

be

Mallongigo de *bemolo* ("Neoficialaj vortetoj"). Fonto: Muzika Terminaro.

Blis|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Bliss" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

Brazilj|o

= "Brazilio" (la ĉefurbo de Brazilo). Fonto: Leksara kolekto de ofte uzataj propraj nomoj. Ankaŭ menciita en la Aktoj de la Akademio III, p. 65.

Ĉek|o

= "Ĉeĥo". Fonto: Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana.

Daralbajd|o

= "Kazablanko" (havenurbo en Maroko). Fonto: Poŝatlaso de la Mondo.

darfi

= "esti permesita, havi eblon, rajti, povi..." (Vidu "Povi"). Troviĝas en diversaj nacilingvaj vortaroj.

decilion|o

= 10 je la 60-a potenco. Internacia vorto (ekz. la Angla *decillion*). BW.

di

Mallongigo de *dieso* ("Neoficialaj vortetoj"). BW.

dificil|a

= "malfacila". Superflua novaĵo iafoje renkontata en tekstoj de ekstremistoj, kiuj neniam uzas la prefikson MAL.

EKO

= "ekologia". Prefikso. Fonto: Listo de primediaj kaj ekologiaj terminoj. (Vidu ankaŭ *ekoo* ĉi-postee.)

eko|o

= "eĥo". Proponita de pluraj personoj, interalie BW. Troviĝas en GuVo, kaj estas menciita en La Letero de l' Akademio de Esperanto, numero 9, 1989, paĝo 6. (Bedaŭrinde *ekoo* kolizias kun la neoficiala prefikso EKO°, vidu ĉi-antaŭe.)

EKSA

= 10 je la 18-a potenco. Internacia prefikso. BW.

ENZ

= "substanco". Sufikso. Fonto: Esperanta Bildvortaro.

EŬRO

= Prefiksa mallongigo de "Eŭropo". Ĝi aperas en PIV kiel EŬR, sed estas ĉiam uzata kiel EŬRO kun "o", kiam ĝi estas rigardebla kiel vera Esperanta prefikso. Nur en iuj pruntaĵoj el naciaj lingvoj la "o" povas manki.

Fanagal|o

Piĝina interlingvo parolata en suda Afriko ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

FEMTO

= 10 je la minus 15-a potenco. Internacia prefikso. BW.

get|o

= "getto". Pli facile elparolebla alternativo. Fonto: *Esperanto-English Dictionary*.

graŭ

= "mal-malgraŭ, dank' al". Fonto: PAG, §201 kaj §257 (en piednotoj).

IĈ

= "virseksa". Sufikso. Verŝajne elpensita sendepende de diversaj personoj pro inspiro de la sufikso ĈJ.

INFRA

= "sub". Prefikso. PIV uzas ĝin en la vorto *infraruĝa*, kiu tamen aperas kiel nekunmetita vorto.

Interglos|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Interglossa" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). Fonto: C. J. Günkel.

Interlingva|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Interlingua" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

Interlingve|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Interlingue" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

ISTAN

= "lando". Sufikso. Fonto: Aktoj de la Akademio III, p. 68.

JOKTO

= 10 je la minus 24-a potenco. Internacia prefikso. BW.

JOTA

= 10 je la 24-a potenco. Internacia prefikso. BW.

kaŭ

= "kaj/aŭ". Vidu *Aŭ*. Proponita de diversaj homoj.

Kazablank|o

Havenurbo en Maroko. Fonto: Poŝatlaso de la Mondo.

Lingva-Franka|o

Iama piĝina interlingvo parolita ĉirkaŭ Mediteraneo ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

Loglan|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Loglan" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

luĉ|o

= *maĉo*^o. Fonto: M. Halvelik.

maĉ|o

= "matĉo". Pli facile elparolebla alternativo. Samforma kiel *maĉo* ("la ago maĉi"), sed praktike nekonfuzebila. BW. Fonto: *Concise Esperanto and English Dictionary*.

makrobiotik|o

Speco de dieto. Internacia vorto (ekz. la Angla *macrobiotics*). BW.

Meka|o

= "Mekko". Pli facile elparolebla alternativo. BW.

META

= "inter, transiro...". Prefikso. En PIV registrita nur kun kemia signifo. BW.

MINI

= "miniatura". Prefikso. Fonto: Parnasa Gvidlibro.

**mon*|o*

= "monofonio°". Evitenda mallongigo ofte uzata parole.

mono|o

= "monofonio°". Preferinda alternativo al **mon|o**° ĉi-antaŭe. BW.

monofoni|o

= "unukanala sonreproduktado". Fonto: Esperanta Bildvortaro.

Muharam|o

La unua monato de la Islama jaro. Arabe: *al-Muharram*. BW.

nonilion|o

= 10 je la 54-a potenco. Internacia vorto (ekz. la Angla *nonillion*). BW.

Nova-Skoti|o

Provinco en Kanado. Fonto: Aktoj de la Akademio III, p. 68.

Novial|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Novial" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

OFON

= "lingvano, lingvaneco". Sufikso. Okaze uzata, sed nenie registrita.

OJD

= "similformaĵo...". Sufikso. Fonto: *Esperanto-English Dictionary*.

Okcidental|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Occidental" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

o kej

= "bone!". Duvorta ekkria esprimo vaste uzata parole. BW.

oktilion|o

= 10 je la 48-a potenco. Internacia vorto (ekz. la Angla: *octillion*). BW.

OL

= "ritma subdivido". Sufikso. BW. Farita el la vortoj *duolo*, *triolo* kaj *kvarolo*, kiuj troviĝas en la Muzika Terminaro.

OMETR

= "mezurilo". Sufikso. Aperas en PIV kiel METR, sed estas ĉiam uzata kun "o" antaŭ si. La efektiva formo estas do OMETR.

OTEK

= "kolekto, kolektejo, kolektujo". Sufikso. Aperas en PIV kiel TEK (ordinara radiko), sed kiel sufikso ĝi estas ĉiam uzata kun "o" antaŭ si. La efektiva formo estas do OTEK.

Papiament|o

Kreola lingvo parolata en Nederlandaj Antiloj ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

PETA

= 10 je la 15-a potenco. Internacia prefikso. BW.

Picburg|o

Urbo en Pensilvanio, Usono. BW. Pli ĝusta formo de **Pitsburgo** en PIV.

platin|o

Varianto de la Fundamenta *plateno* (certa metalo). *Platino* troviĝis jam en la Unua Libro, kaj aperas i.a. ankaŭ en la Fundamenta Krestomatio, p. 233. Vidu ankaŭ ĉe IN.

Pocdam|o

La ĉefurbo de la federacia lando Brandenburgo en Germanujo. Fonto: Nepivaj Vortoj (listigita ĉe **Potsdamo**^o).

Potsdam|o

= "Pocdamo^o". Fonto: Nepivaj Vortoj.

Riad|o

La ĉefurbo de Saŭda Arabujo. Fonto: Poŝatlaso de la Mondo.

Sanhelen|o

= "Sankta Heleno" (insulo en Atlantiko). Fonto: Poŝatlaso de la Mondo. Vidu SAN.

San-Jose|o

La ĉefurbo de Kostariko. Fonto: Poŝatlaso de la Mondo (sed tie skribita *Sanjoseo*). Vidu SAN

Sanpier|o

= "Sent-Piero^o". Fonto: Poŝatlaso de la Mondo. Vidu SAN.

seksilion|o

= 10 je la 36-a potenco. Internacia vorto (ekz. la Angla: *sextillion*). BW.

Sent-Pier|o

Franca insulo en Atlantiko. BW. Vidu SAN.

septilion|o

= 10 je la 42-a potenco. Internacia vorto (ekz. la Angla: *septillion*). BW.

sis

= "ses". Varianto iafoje uzata en ekz. telefonado por eviti konfuzon kun *sep*. BW.

Solresol|o

Esperanta nomo de la planlingvo "Solresol" ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

stere|o

= "stereofonio, dukanala sonreproduktado". Ofte uzata parole. BW.

STIF

= "DUON" (en iaj parencovortoj). Prefikso. Fonto: PAG, §425 rimarko I.

Tokpisin|o

Kreola lingvo parolata en Papuo-Nov-Gvineo ("Nomoj de landoj kaj popoloj"). BW.

UK

= "kastrita besto". Sufikso. Fonto: PAG, §372 rimarko II. (Verŝajne UK devenas de la vorto *eŭmuko*.)

Vakajam|o

Urbo en Japanujo. Fonto: Poŝatlaso de la Mondo.

Varŝav|o

= "Varsovio" (la ĉefurbo de Pollando). Fonto: Leksara kolekto de ofte uzataj propraj nomoj.

vat|o

= "vatto". Pli facile elparolebla alternativo. Samforma kiel *vato* (kotonajo), sed praktike nekonfuzebila. Fonto: *Concise Esperanto and English Dictionary*.

vav|o

Nomo de la litero W (= "duobla vo, Ĝermana vo"). La kutiman nomon *duobla vo* oni povas miskompreni kiel "vv". Fonto: *Lingvo kaj Vivo*.

vov|o

Nomo de la litero W. Vidu *vavo*^o. Fonto: G. Kamaĉo.

vide|o

= "elektronika registrado kaj reproduktado de bildoj, filmo en videa tekniko". Ofte uzata vorto, almenaŭ buŝe. Pli uzebla formo ol la prefikso VIDEO. BW.

VIDEO

Vidu *vide|o* ĉi-antaŭe. Prefikso. Fonto: Esperanta Bildvortaro.

Vinĉestr|o

Urbo en Anglujo. BW.

ZEPTO

= 10 je la minus 21-a potenco. Internacia prefikso. BW.

ZETA

= 10 je la 21-a potenco. Internacia prefikso. BW.

Grekaĵ literoj

En "Neoficialaj vortetoj" menciigatas plene Esperantigitaj Grekaĵ literoj. Nur *jot|o* troviĝas en PIV. *Alf|o*, *bet|o*, *gam|o* kaj *delt|o* troviĝas en la Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana, *delt|o* ankaŭ en *Concise Esperanto and English Dictionary*. La aliaj estas de BW. Ankaŭ tri el la duone Esperantigitaj nomoj de Grekaĵ literoj estas de BW: *epsilon*, *omikron* kaj *upsilon*.

Hebreaĵ literoj

En "Neoficialaj vortetoj" troviĝas duone Esperantigitaj Hebreaĵ literoj. Ili estas el la Psalmaro de la Biblio (sed estas verŝajne ne Zamenhofaj).

Tononomoj

En "Neoficialaj vortetoj" menciigatas specialaj tononomoj por bemoloj kaj diesoj. Ili troviĝas en la Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana.

Nombrovortoj

En "O-vortaj nombrovortoj" menciigatas kelkaj kuriozaj nombrovortoj. Ili estas de BW.

Tabelvortoj

En "Ĉu ALI-vortoj povas esti tabelvortoj?" menciigatas neoficialaj kaj strikte evitendaj tabelvortoj je ALI: **aliel**, **aliu**, **alies**.... Tiaj vortoj estas menciitaj en PAG, §88 rimarko I, kaj troviĝas en diversaj nacilingvaj vortaroj. En "Neoficialaj vortetoj" kaj "Fari" menciigatas teorie imageblaj, sed ne-ekzistantaj verbaj tabelvortoj: **kii**, **tii**, **ii**, **ĉii**, **nenii**.

Landonomoj, urbonomoj

Multaj el la landonomoj kaj urbonomoj en "Landoj de la mondo" ne troviĝas en PIV, aŭ havas tie iomete alian formon. Multaj el ili (precipe urbonomoj) estas de BW. Aliaj venas el diversaj fontoj, interalie el la Aktoj de la Akademio III (Listo de Normaj Landnomoj) kaj la Poŝatlaso de la Mondo.

Ekkriaj vortetoj, sonimitoj

En "Ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj" aperas kelkaj alternativaj skriboj de ekkriaj vortetoj kaj sonimitoj. Ili estas de BW: *hu ra, ho la, a ha, e he, o ho, dirli di di, trate ra tra, mjaŭ, gin, gan, gi lin, gi lan.*

Gramatika vortareto

PMEG uzas novspecajn gramatikajn esprimojn. La sekva listo enhavas mallongajn klarigojn de ili. Iuj gramatikaj esprimoj de PMEG estas tamen tiel memklarigaj, ke ne necesas ilin listigi ĉi tie. La tradiciaj vortoj, kiuj menciĝas en la klarigoj, estas laŭ PAG. Rimarku, ke la PMEG-aj esprimoj ne ĉiam estas precize samsignifaj kiel la respondaj vortoj de PAG.

afikso

Radiko, kiu estas uzata precipe por fari kunmetitajn vortojn. Afiksoj, kiujn oni metas post aliaj radikoj, nomiĝas **sufiksoj** (= postafiksoj). Afiksoj, kiujn oni metas antaŭ aliaj radikoj, nomiĝas **prefiksoj** (= antaŭafiksoj).

aktivo

La ordinara speco de frazo, en kiu la subjekto estas tiu, kiu faras la agon de la ĉefverbo. Vidu pasivo.

apudmeto

Frazparto, kiu (normale) staras tuj post alia frazparto, kaj montras la saman aferon per aliaj vortoj. Tradicie nomata "apozicio".

A-vorta frazparto

Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas A-vorto.

A-vorteca vorteto

Vorteto, kiu povas roli simile kiel A-vorto, kvankam ĝi ne havas A-finaĵon. Ekzemple *tiu, iu, ĉia, kies, ĉies, ambaŭ*. Tradicie nomata "pronomo".

A-vorto

Vorto kun la finaĵo A. Tradicie nomata "adjektivo".

ĉeffrazo

Ordinara memstara frazo. Tradicie nomata "ĉefpropozicio". Vidu subfrazo.

ĉefverbo

Verbo kun iu el la finaĵoj AS, IS, OS, U, US. Tradicie nomata "predikato" aŭ "finitivo".

ĉefvorto

La plej grava vorto en frazparto. Aliaj partoj de frazparto estas rektaj priskriboj de la ĉefvorto. Tradicie nomata "kerna vorto".

diftongo

Vokala sono, en kiu la lango moviĝas de unu pozicio en la buŝo al alia.

duonvokalo

Sono, kiu laŭ la elparola maniero estas (mallonga) vokalo, sed kiu rolas en la lingvo kiel konsonanto.

ekkria vorteto

Vorteto, kiu esprimas senton. Ekzemple *ho, he, ha, lo, stop, baf*. Tradicie nomata "interjekcio".

eksafikso

Vidu ŝajnafikso.

E-vorteca vorteto

Vorteto, kiu povas roli simile kiel E-vorto en frazo, kvankam ĝi ne havas E-finaĵon. Ekzemple *tiam, kiel, iom, nenie, tre, ankoraŭ, hodiaŭ, ĉi, for*. Tradicie nomata "primitiva adverbo".

E-vorta frazparto

Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas E-vorto.

E-vorto

Vorto kun la finaĵo E. Tradicie nomata "adverbo", sed la vorto adverbo inkluzivas ankaŭ multajn vortetojn, kiuj ne havas E-finaĵon. Tiaj vortetoj nomiĝas en PMEG **E-vortecaj vortetoj**.

finaĵo

Lingva elemento, kiun oni metas post radiko, kunmeto aŭ vorteto, por fari vorton, aŭ por ŝanĝi la signifon de vorto. O, A, E, I, AS, IS, OS, US kaj U estas **vortklasaj finaĵoj**. J estas **multe-nombra finaĵo**. N estas **rolfinaĵo**.

frazenkondukilo

Vorteto, kiu enkondukas subfrazon, kaj ligas ĝin al ĝia ĉeffrazo. Ekzemple *ke, ĉar, dum, kiam, kvankam*. Tradicie nomata "subjunkcio".

frazeto

Malpreciza esprimo por grupo de vortoj, kiuj iel kunapartenas. Uzata ĉefe kiam temas pri vortfarado. Vidu frazetvorto. Tradicia esprimo por "frazeto" ne ekzistas.

frazetvorto

Speco de kunmetita vorto farita el frazeto (vortgrupo), kiun oni vortigis per aldono de ia posta elemento (ekz. vortklasa finaĵo). Vidu kombino. Tradicia esprimo por "frazetvorto" ne

ekzistas.

frazo

Kompleta eldiro kun ĉefverbo kaj normale ankaŭ aliaj frazpartoj. Tradicie nomata "propozicio".

frazparto

Vorto aŭ vortgrupo, kiu ludas unu frazrolon. Vidu ĉefvorto kaj priskribo.

frazrolo

Rolo, kiun frazparto rolas en frazo. Tradicie nomata "frazelemento".

imaga modo

US-formo de verbo. Ĝi montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed nur imagata, fantazia. Ankaŭ nomata **US-modo** aŭ **US-verbo**. Tradicie nomata "kondicionalo".

kombino

Speco de kunmetita vorto, en kiu la lasta parto (krom la vortklasa finaĵo), montras la bazan signifon. Tiu lasta parto nomiĝas ĉefelemento. Tio, kio staras antaŭ la ĉefelemento, precizigas la signifon, kaj nomiĝas preciziga antaŭelemento. Vidu frazetvorto. Tradicia esprimo por "kombino" ne ekzistas.

komplemento

Frazparto, kiu diras, en kiu maniero, en kiu loko, en kiu tempo, per kiu ilo k.t.p., okazas la ĉefverbo. Ĉiu frazparto krom ĉefverbo, subjekto, objekto kaj perverba priskribo, estas komplemento. Tradicie nomata "adjekto".

konsonanto

Ĉiu litero aŭ sono en Esperanto krom A, E, I, O kaj U, kiuj estas **vokaloj**.

kunliga vorteto

Vorteto, kiu kunligas samrolajn vortojn, frazpartojn aŭ frazojn. Ekzemple *kaj, aŭ, sed*. Tradicie nomata "konjunkcio".

modo

Maniero, en kiu ago aŭ stato estas prezentata. La Esperantaj verboj distingas inter kvar modoj: **neŭtrala modo**, **reala modo**, **vola modo** kaj **imaga modo**.

multe-nombro

Pli ol unu afero. Tradicie nomata "pluralo". La finaĵo J montras multe-nombro, kaj nomiĝas **multe-nombra finaĵo**. Tradicie nomata "plurala finaĵo". Vidu unu-nombro.

nerekta objekto

Vidu objekto.

nerekta parolo

Rerakontado de ies penso, diro, opinio, decido, demando, rimarko k.s., per subfrazo. Vidu rekta parolo.

neŭtrala modo

I-formo de verbo. Ĝi nomas agon aŭ staton sen montri, ĉu ĝi estas reala, imagata, fantazia aŭ volata, kaj sen montri tempon. Ankaŭ nomata **I-modo** aŭ **I-verbo**. Tradicie nomata "infinitivo".

nombrovorto

Vorto, kiu montras nombron. Se ĝi estas senfinaĵa vorteto, ĝi nomiĝas **nombra vorteto**. Tradicie nomata "numeralo". Nombrovorto, kiu havas A-finaĵon, kaj kiu montras vicordon, nomiĝas **vicorda nombrovorto**. Tradicie nomata "ordinalo".

objekta verbo

Verbo, kiu povas havi objekton. Tradicie nomata "transitiva verbo". Vidu senobjekta verbo.

objekto

Frazrolo, kiu montras tion, kio estas rekte trafata de la ago de la ĉefverbo. Foje oni parolas pri "rekta objekto" (= objekto) kontraste al "nerekta objekto". "Nerekta objekto" nomiĝas en PMEG *al*-komplemento. Ordinara (rekta) objekto estas tradicie nomata ankaŭ "akuzativa objekto". Nerekta objekto estas tradicie nomata ankaŭ "dativa objekto".

O-vorta frazparto

Frazparto, en kiu la ĉefvorto estas O-vorto.

O-vorteca vorteto

Vorteto, kiu povas roli simile kiel O-vorto, kvankam ĝi ne havas O-finaĵon. Ekzemple *tio, tiu, mi, ili, ambaŭ*. Tradicie nomata "pronomo".

O-vorto

Vorto kun la finaĵo O. Tradicie nomata "substantivo".

participo

Vorto kun unu el la sufiksoj ANT, INT, ONT, AT, IT kaj OT.

pasivo

Speco de "inversa" frazokonstruo, en kiu tio, kio ordinare (en aktivo) estas objekto, aperas kiel subjekto. Vidu aktivo.

persona pronomo

Vidu pronomo.

perverba priskribo

Vidu priskribo.

poseda pronomo

Vidu pronomo.

prefikso

Vidu afikso.

priskribo

Rekta priskribo priskribas la ĉefvorton de frazparto, kaj estas mem parto de tiu frazparto. Tradicia gramatiko uzas la vortojn "epiteto" kaj "suplemento". **Perverba priskribo** estas memstara frazparto, kiu priskribas la subjekton aŭ la objekton pere de verbo. Tradicie nomata "predikativo".

pronomeca vorteto

Vorteto, kiu same kiel persona pronomo anstataŭas tutan O-vortan frazparton. Ekzemple *ambaŭ, tiu, nenio*. Tradicie nomata "pronomo".

pronomo

Iu el la O-vortecaj vortetoj: *mi, vi, li, ŝi, ĝi, ni, ili, oni* kaj *si* (kaj *ci*). La baza formo de pronomo nomiĝas pli precize **persona pronomo**. Tradicie oni parolas pri "personpronomo" aŭ "personalo". Se oni aldonas A-finaĵon al pronomo, ĝi fariĝas **poseda pronomo**: *mia, via, lia, ŝia, ĝia, nia, ilia, onia* kaj *sia* (kaj *cia*). Tradicie oni parolas ankaŭ pri "posedpronomo" aŭ "posesivo". Tradicie la vorto "pronomo" inkluzivas ankaŭ multajn aliajn vortetojn, kiuj en PMEG nomiĝas **pronomecaj vortetoj**, **O-vortecaj vortetoj** kaj **A-vortecaj vortetoj**.

radiko

Lingva elemento, kiu bezonas finaĵon por fariĝi vorto. Vidu vorteto.

reala modo

AS-formo, IS-formo aŭ OS-formo de verbo. La reala modo montras, ke la ago aŭ stato estas reala, ne nur imagata aŭ volata. Tradicie nomata "indikativo".

rekta objekto

Vidu objekto.

rekta parolo

Rerakontado de ies penso, diro, opinio, decido, demando, rimarko k.s., per (pli-malpli) laŭvorta citaĵo. Vidu nerekta parolo.

rekta priskribo

Vidu priskribo.

rilata KI-vorto

KI-vorto, kiu enkondukas rilatan (nedemandan) subfrazon. Tradicie iuj el ili nomiĝas "rilativo", "rilativa pronomo" aŭ "rilatpronomo".

rilata subfrazo

Subfrazo, kiun enkondukas rilata (nedemanda) KI-vorto. Tradicie iuj el ili estas nomataj "rilativa subpropozicio".

rolfinaĵo

La finaĵo N. Tradicie nomata "akuzativo". Vidu rolmontrilo.

rolmontrilo

Vorteto aŭ finaĵo, kiu montras la rolon de frazparto en la frazo. Mankas tradicia esprimo. Tia vorteto nomiĝas **rolvorteto**. La finaĵo N estas **rolfinaĵo**.

rolvortaĵo

E-vorto kaj rolmontrilo, kiuj rolas kune kvazaŭ unu rolmontrilo. Ekzemple *dekstre de, konforme al, kompare kun, koncerne ...N*. Tradicie nomata "prepoziciaĵo".

rolvorteto

Vorteto, kiu montras la frazrolon de la posta frazparto. Tradicie nomata "prepozicio". Ekzemple *sur, en, ekster, per, pro, je, krom, tra, anstataŭ*. Vidu rolmontrilo.

senobjekta verbo

Verbo, kiu ne povas havi objekton. Tradicie nomata "netransitiva verbo". Vidu objekta verbo.

sensubjekta verbo

Verbo, kiu ne bezonas subjekton. Tradicia esprimo por "sensubjekta verbo" ne ekzistas. Vidu subjekta verbo.

subfrazo

Frazo, kiu rolas kiel frazparto de alia frazo. Tradicie nomata "subpropozicio". Vidu ĉeffrazo.

subjekta verbo

Verbo, kiu devas havi subjekton. Tradicia esprimo por "subjekta verbo" ne ekzistas. Vidu sensubjekta verbo.

subjekto

Frazolo, kiu (en aktiva frazo) montras tion, kio faras la agon de la ĉefverbo.

sufikso

Vidu afikso.

ŝajnafikso

Radikparto, kiu ŝajnas esti afikso, kvankam ĝi tute ne estas. Se temas pri io, kio estis vera afikso en la origina lingvo, oni parolas pri **eksafikso**. Tradicie eksafikso nomiĝas "pseŭdoafikso".

tabelvorto

Iu el tiuj 45 vortetoj, kiuj komenciĝas per *ki-*, *ti-*, *i-*, *ĉi-* aŭ *neni-*. Tradicie nomata ankaŭ **korelativa vorto**.

unu-nombro

Unu afero. Tradicie nomata "singularo". Vidu multe-nombro.

verbo

Vorto kun iu el la finaĵoj I, AS, IS, OS, U kaj US. Vidu ĉefverbo.

vicorda nombrovorto

Vidu nombrovorto.

vokalo

Iu el la literoj aŭ sonoj A, E, I, O kaj U. Ĉiuj aliaj literoj kaj sonoj en Esperanto estas **konsonantoj**. Vidu duonvokalo.

vola modo

U-formo de verbo. Ĝi montras, ke la ago aŭ stato ne estas reala, sed nur volata. Ankaŭ nomata **U-mod**o aŭ **U-verbo**. Tradicie nomata "volitivo" aŭ "imperativo".

vorteto

Lingva elemento, kiu povas roli kiel vorto sen bezono de finaĵo. PAG parolas pri "solstariva lingvoelemento". Vidu radiko.

vortklasa finaĵo

Vidu finaĵo.

Tradiciaj gramatikaj vortoj

Jen listo de tradiciaj gramatikaj vortoj kun la plej proksimaj PMEG-aj esprimoj. La tradiciaj vortoj estas pli-malpli laŭ la sistemo de PAG. Rimarku, ke al unu PAG-a vorto povas respondi pli ol unu PMEG-a esprimo, kaj inverse. La liston oni do uzu tre singarde. Tio, kio estas egala en PAG kaj en PMEG, ne enestas en la listo. Mankas en la listo ankaŭ multaj PAG-aj vortoj, por kiuj PMEG ne uzas ian specialan gramatikan esprimon. Rimarku, ke aliaj gramatikistoj uzas aliajn sistemojn, kiuj normale estas sufiĉe similaj al tiu de PAG, sed kiuj povas diferenci en detaloj.

- **Ablativa adjekto** -> *de*-komplemento, *el*-komplemento
- **adjektiva radiko** -> eca radiko
- **adjektivo** -> A-vorto
- **adjekto** -> komplemento
- **adverbo** -> E-vorto, E-vorteca vorteto
- **afrikato** -> ekfrota konsonanto
- **aganto** -> aganto (en pasiva frazo)
- **akuzativa objekto** -> objekto
- **akuzativo** -> N-finaĵo
- **apozicio** -> apudmeto
- **bilabialo** -> lipa konsonanto
- **ĉefpropozicio** -> ĉeffrazo
- **dativa objekto, dativo** -> *al*-komplemento
- **dentalo** -> denta konsonanto
- **epiteto** -> rekta priskribo
- **finitivo** -> ĉefverbo
- **frikativo** -> frota konsonanto
- **futuro** -> venonta tempo
- **gerundio** -> participo kun E-finaĵo
- **gingivalo** -> gingiva konsonanto
- **imperativo** -> vola modo, U-modo, U-verbo

- **indikativo** -> reala modo
- **infinitivo** -> neŭtrala modo, I-modo, I-verbo
- **interjekcio** -> ekkria vorteto
- **interrogativo** -> demanda vorteto
- **kernovorto** -> ĉefvorto
- **kondicionalo** -> imaga modo, US-modo, US-verbo
- **konjunkcio** -> kunliga vorteto
- **korelativa vorto** -> tabelvorto
- **labialo** -> lipa konsonanto
- **laringalo** -> glota konsonanto
- **likvido** -> duonbara konsonanto
- **nazalo** -> naza konsonanto
- **negacio** -> neado, nea vorto
- **netransitiva verbo** -> senobjekta verbo
- **nominativa** -> sen rolmontrilo
- **numeralo** -> nombra vorteto
- **objekta predikativo** -> perverba priskribo de objekto
- **orda numeralo** -> vicorda nombrovorto
- **personalo, personpronomo** -> pronomo, persona pronomo
- **plozivo** -> eksploda konsonanto
- **pluralo** -> multe-nombro
- **posedpronomo** -> poseda pronomo
- **predikativo** -> perverba priskribo
- **predikato** -> ĉefverbo
- **prepoziciaĵo** -> rolvortaĵo
- **prepozicio** -> rolvorteto
- **prepozitivo** -> frazparto kun rolvorteto

- **preterito** -> pasinta tempo
- **prezenco** -> nun-tempo
- **primitiva adverbo** -> E-vorteca vorteto
- **pronomo** -> (persona) pronomo, pronomeca vorteto, O-vorteca vorteto, A-vorteca vorteto
- **prononco** -> elparolo
- **propozicio** -> frazo
- **pseŭdoafikso** -> eksafikso
- **radikokaraktero** -> propra signifo de radiko
- **refleksiva pronomo** -> *si, sia*
- **rilativo** -> rilata KI-vorto
- **singularo** -> unu-nombro
- **solstariva lingvoelemento** -> vorteto
- **subjunkcio** -> frazenkondukilo
- **subjekta predikativo** -> perverba priskribo de subjekto
- **subjunkcio** -> frazenkondukilo
- **subpropozicio** -> subfrazo
- **substantiva radiko** -> radiko nek aga, nek eca
- **substantivo** -> O-vorto
- **suplemento** -> rekta priskribo
- **tenso** -> tempo
- **transitiva verbo** -> objekta verbo
- **velaro** -> vela konsonanto
- **verba radiko** -> aga radiko
- **vokativo** -> alvoko
- **volitivo** -> vola modo, U-modo, U-verbo.

Literaturo

Akademias Studoj 1983. Akademias Studoj 1984. Akademias Studoj 1985. Akademias Studoj 1987. Akademias Studoj 1988-1990. - Eichholz, R. (redaktoro) - Esperanto press - Bailieboro, Kanado, 1983, 1984, 1985, 1988, 1990. (Malgraŭ la nomoj ne temas pri oficialaj eldonaĵoj de la Akademio de Esperanto. Kontribuis kaj Akademianoj kaj aliaj personoj.)

Aktoj de la Akademio 1963-1967. Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto. N-ro 9. - Akademio de Esperanto - Rotterdam, Nederlando (sen jaro). (Enhavas interalie enketojn kaj decidojn pri la pasivaj participoj kaj pri la vortfarado.)

Aktoj de la Akademio II 1968-1974. Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto. N-ro 10. - Akademio de Esperanto - Paris, Francujo, 1976. (Enhavas interalie la Okan Oficialan Aldonon al la Universala Vortaro, kaj la Bazan Radikaron Oficialan.)

Aktoj de la Akademio III 1975-1991. Oficiala Bulteno de la Akademio de Esperanto. N-ro 11. - Akademio de Esperanto - Paris, Francujo, 1992. (Enhavas interalie la Liston de Normaj Landnomoj.)

Bertil Wennergrens Nya Esperantokompndium - Wennergren, B. - Eldona Societo Esperanto, Malmö, Svedujo, 1990. (En la Sveda lingvo.)

Bona Lingvo, La - Piron, C. - Pro Esperanto, Wien, Aŭstrio, Hungara Esperanto-Asocio, Budapeŝto, Hungarujo, 1989.

Concise Esperanto and English Dictionary - Wells, J. - Hodder and Stoughton Ltd, Dunton Green, Sevenoaks, Britujo, 1969. (En la Angla lingvo.)

Du Malsanoj en Esperanto: Kia-ismo, Tiom-Kiom-ismo - De Hoog, H. A. - Hällabrottet, Svedujo, 1954.

Enciklopedia Vortaro Esperanta-Germana (1-a - 4-a partoj) - Wüster, E. - Ferdinand Hirt & Sohn, Leipzig, Germanujo, 1923. (Ĉefe en la Germana lingvo.)

Esperanta Bildvortaro - Eichholz, R. - Esperanto Press, Bailieboro, Kanado, 1988.

Esperanto-English Dictionary - Butler, M. C. - Brita Esperanto-Asocio, London, Britujo, 1967. (En la Angla lingvo.)

Esperanto - Moderna Lingvo - Setälä, V. & Vilborg, E. & Støp-Bowitz, C. - Fondumo Esperanto, Helsinko, Finnlando, 1965.

Etimologia Vortaro de Esperanto. Volumo 1: A - D. Volumo 2: E - Ĵ. Volumo 3: K - M. Volumo 4: N - R. - Vilborg, E. - Eldona Societo Esperanto, Malmö, Svedujo, 1989, 1991, 1993, 1995.

Fundamento de Esperanto - Zamenhof, L. L. - 9-a eldono, EFE, Marmande, Francujo, 1963.

Grammaire ABC d'espéranto - Vleminck, C. & van Damme, E. - Flandra Esperanto-Ligo,

Antwerpen, Belgujo, 1990. (En la Franca lingvo.)

GuVo. Gunkela Vortaro - Günkel, C. J. - Provizora 2-a eldono, Aprilo 1994, Paderborn, Germanujo.

Kontribuoj al la Norma Esperantologio. Enkonduko. Ekspertizetoj. Kritikoj - Welger, H. - Info-servo r.a., Marburg, Germanujo, Februaro 1994.

Leksara kolekto de ofte uzataj propraj nomoj - Ŝulco, R. & Bermano, H. - Esperanto-Centro, Paderborn, Germanujo, 1989.

Lingvaj Respondoj (Plena Kolekto) - Zamenhof, L. L. - 2-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1927.

Lingvistikaj Aspektoj de Esperanto - Wells, J. - Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1978.

Lingvo kaj Vivo. Esperantologiaj Eseoj - Waringhien, G. - Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1959.

Lingvo Stilo Formo. Studoj - Kalocsay, K. - 3-a eldono, Pirato, Oosaka, Japanujo, 1970.

Listo de primediaj kaj ekologiaj terminoj - de Wit, B. - publikigita kiel parto de la gazeto VERDire, n-ro 9, Tromsø, Norvegujo, Januaro 1993.

Materialoj pri la nuna uzado de la akuzativo - Moirand, D. - Flandra Esperanto-Ligo, Antwerpen, Belgujo, 1990.

1887 kaj la sekvo. Eseoj IV. - Waringhien, G. - Stafeto, Antverpeno, Belgujo, La Laguna, Hispanujo, 1980.

Muzika Terminaro - Butler, M. C. & Merrick, F. - MEL, Sofia, Bulgarujo, 1992 (represo).

Naŭ Prelegoj pri la Fundamento - Albault, A. - Iltis-Eldonejo, Saarbrücken, Germanujo, 1990.

Neologisma Glosaro. Eta postrikolto al PIV - Vatré - 3-a eldono, Iltis-Eldonejo, Saarbrücken, Germanujo, 1989.

Nepivaj Vortoj - Cherpillod, A. - La aŭtoro, Courgenard, Francujo, 1988.

Parnasa Gvidlibro - Kalocsay, K. & Waringhien, G. & Bernard, R. - 3-a eldono, Edistudio, Pisa, Italujo, Heroldo de Esperanto, Madrid, Hispanujo, 1984.

Plena Analiza Gramatiko de Esperanto - Kalocsay, K. & Waringhien, G. - 4-a eldono, Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1980.

Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto kun Suplemento - Waringhien, G. (ĉefredaktoro) - 4-a eldono, Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, Francujo, 1987.

Poŝatlaso de la Mondo - Kartografie, Praha, Ĉeĥujo, 1971.

Senpera verbigo de adjektivoj, La - de Hoog, H. A. - Artur E. Iltis, Saarbrücken, Germanujo, 1978. ("Represo de la eldono Den Haag 1955".)

Vojaĝo inter la Tempoj - Kalocsay, K. - Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1966.

Vort-Teorio en Esperanto, La - de Saussure, R. - Artur E. Iltis, Saarbrücken, Germanujo, 1982.
("Represo de la eldono Genève 1914.")

Zamenhofa Ekzemplaro - Nomura, R. - Nagoja Esperanto-Centro, Nagoya, Japanujo, 1989.

Zamenhofa Esperanto, La. Simpozio pri -ata/-ita - Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1961.

Fontoj de Zamenhofaj ekzemploj

Multe da klopodoj estas faritaj por prezenti la Zamenhofajn ekzemplofrazojn en kiom eble senŝanĝa formo. Mallongigoj estas faritaj nur kiam necese, kaj tio ĉiam estas montrita per la signoj [...]. Ifoje la uzo de fina punkto aŭ demandosigno devis pro tia mallongigo esti ŝanĝita. Tio ne estas montrita. Ifoje ankaŭ malgravaj ŝanĝoj rilate al frazkomencaj majuskloj estas faritaj senkomente.

Foje grasa skribo, substrekoj aŭ ia speciala litertipo troviĝis en la origina teksto. Tio devis esti forprenita senkomente, ĉar en PMEG grasaj literoj kaj substrekoj estas speciale uzataj por atentigi pri gravaj partoj de la ekzemploj.

La ekzemploj ne venas rekte el Zamenhofaj manuskriptoj, sed el presitaj eldonoj, kaj diversaj redaktoroj kaj kompostistoj staras inter ni kaj Zamenhof. Tial multaj malgravaj detaletoj, kiel ekz. uzo de majuskloj, ne estas ĉiam vere Zamenhofaj. Ifoje redaktoroj faris eĉ sufiĉe gravajn ŝanĝojn. En PMEG aperas ĉiam tiu formo, kiun la ekzemplo havas en la presita eldono (krom evidentaj malgravaj preseraroj, kiuj estas korektitaj senkomente).

Ekzemploj kun ia tre dubinda (eĉ erara) formo, kiu povus konfuzi lernantojn, estis ĝenerale evitataj.

En tre fruaj tekstoj estis uzataj tabelvortoj je AN, kiuj poste estis ŝanĝitaj al AM. Tiaj malnovaj formoj estas ĉiam ŝanĝitaj en la novajn, krom en unu ekzemplo. (Vidu "Tabelvortoj je AM").

Pri ŝanĝoj en la Biblio vidu ĉi-poste.

Ĉe ĉiu Zamenhofa ekzemplo ĝia fonto (originala verko de Zamenhof aŭ traduko fare de li) estas montrita per postmetita mallongigo jene:

ekzemplo^(FA1.153) = ekzemplo el "Fabeloj de Andersen", unua parto, paĝo 153.

Ciferoj post mallongigo montras paĝonumeron krom ĉe FE (la Fundamenta Ekzercaro), kie la ciferoj montras numeron de ekzerco, ĉe PE (Proverbaro Esperanta), kie ili montras numeron de proverbo, kaj ĉe Bibliaj libroj, kie ili montras numeron de ĉapitro (vidu ĉi-poste).

La uzataj mallongigoj estas la jenaj:

BV

La Batalo de l' Vivo - Dickens, C. - Stead's Publishing Office, London, Britujo, Hachette kaj K., Paris, Francujo, sen jaro.

FA1

Fabeloj de Andersen. Unua Parto - Andersen, H. C. - 2-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1926.

FA2

Fabeloj de Andersen. Dua Parto - Andersen, H. C. - 1-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1926.

FA3

Fabeloj de Andersen. Tria Parto - Andersen, H. C. - 1-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1932.

FA4

Fabeloj de Andersen. Kvara Volumo - Andersen, H. C. - 1-a eldono, Heroldo de Esperanto, Bruselo, Belgujo, 1963. Efektive estis uzata represo en: *Fabeloj de Andersen. koboldoimuna eldono. (iam kompletigota plena verkaro de l.l. Zamenhof, volumo 7)* - Eldonejo Ludovikito, sen loko, 1990.

FAnt

La Antaŭparolo en la Fundamento de Esperanto (vidu ĉi-antaŭe).

FE

La Ekzercaro en la Fundamento de Esperanto (vidu ĉi-antaŭe).

FG

La Fundamenta Gramatiko en la Fundamento de Esperanto (vidu ĉi-antaŭe).

FK

Fundamenta Krestomatio de la Lingvo Esperanto - Zamenhof, L. - 18-a eldono, Universala Esperanto-Asocio, Rotterdam, Nederlando, 1992. (Aperas nur ekzemploj el tekstoj, kiuj estas certe Zamenhofaj. Vidu p. 446 en la Krestomatio.)

Gm

La Gimnazio - Ŝalom Aleĥem - 1-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1924. (Eldonita en unu volumo kune kun Rn.)

H

Hamleto. Reĝido de Danujo - Shakespeare, W. - Librairie Hachette et Cie, Paris, Francujo, 1902.

IT

Ifigenio en Taŭrido - von Goethe, J. W. - 3-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1929.

L1

Leteroj de L.-L. Zamenhof. I. 1901-1906 - Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, Francujo, 1948.

L2

Leteroj de L.-L. Zamenhof. II. 1907-1914 - Sennacieca Asocio Tutmonda, Paris, Francujo,

1948.

LR

Lingvaj Respondoj (vidu ĉi-antaŭe).

M

Marta - Orzeszko, E. - 4-a eldono, Editions françaises d'espéranto, Marmande, Francujo, 1968.

OV

Originala Verkaro - Zamenhof, L. L. (kompilita de Dietterle, J.) - Ferdinand Hirt & Sohn, Leipzig, Germanujo, 1929.

PE

Proverbaro Esperanta - Alfabeto ordigita kaj provizita de indeksoj analiza kaj sinteza de C. Rogister - Zamenhof, L. L. - Stafeto, La Laguna, Hispanujo, 1961. (Rimarku, ke la numeroj de la "proverboj" estas en tiu ĉi eldono tute aliaj ol en la originala *Proverbaro Esperanta*.)

Rn

La Rabeno de Baĥaraĥ - Heine, H. - 1-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1924. (Eldonita en unu volumo kune kun Gm.)

Rt

La Rabistoj - Schiller, F. - 2-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1928.

Rz

La Revizoro - Gogol, N. V. - 2-a eldono, Esperantista Centra Librejo, Paris, Francujo, 1928.

UL

"*La Unua Libro*" = El iu el la diverslingvaj eldonoj de la unua Esperanta lernolibro. Estis uzataj la represoj en: *Ludovikologia dokumentaro I. Unuaj libroj. (Eble neniam kompletigitaj necesaj aldonoj al la pvz, kolekto 1)* - Eldonejo ludovikito, sen loko, 1991.

UV

La Universala Vortaro en la Fundamento de Esperanto (vidu ĉi-antaŭe).

Bibliaj ekzemploj

La Sankta Biblio, Malnova kaj Nova Testamentoj tradukitaj el la originalaj lingvoj - Brita kaj Alilanda Biblia Societo, Londono, Britujo, Nacia Biblia Societo de Skotlando, Edinburgo, Britujo, sen jaro.

La Malnovan Testamon de la Biblio tradukis Zamenhof, sed poste "Biblia Komitato" reviziis la tekston (laŭ peto de Zamenhof). Ekzemploj el la Malnova Testamento estas do plej ofte plene

Zamenhofaj, sed iafoje povas esti diferenco inter la Biblia teksto kaj la origina Zamenhofa traduko.

Ciferoj post mallongigo de Biblia libro montras numeron de ĉapitro. La jenaj mallongigoj estas uzataj:

AK	<i>Alta Kanto de Salomono</i>
Am	<i>Amos</i>
Cf	<i>Cefanja</i>
Dn	<i>Daniel</i>
Er	<i>Eliro, Dua Libro de Moseo</i>
Es	<i>Ester</i>
Ez	<i>Ezra</i>
Gn	<i>Genezo, Unua Libro de Moseo</i>
Hŝ	<i>Hoŝea</i>
ĥb	<i>Ĥabakuk</i>
ĥg	<i>Ĥagaj</i>
Ij	<i>Ijob</i>
Jes	<i>Jesaja</i>
Jĝ	<i>Juĝistoj</i>
Jĥ	<i>Jeĥezkel</i>
Jl	<i>Joel</i>
Jn	<i>Jona</i>
Jr	<i>Jeremia</i>
Js	<i>Josuo</i>
Kr1	<i>Kroniko, Libro Unua</i>
Kr2	<i>Kroniko, Libro Dua</i>
Lv	<i>Levidoj, Tria Libro de Moseo</i>
Mĥ	<i>Miĥa</i>
Ml	<i>Malaĥi</i>
Naĥ	<i>Naĥum</i>
Neĥ	<i>Nehemja</i>
Nm	<i>Nombroj, Kvara Libro de Moseo</i>
Ob	<i>Obadja</i>
Pk	<i>Plorkanto de Jeremia</i>
Pr	<i>La Predikanto</i>
Ps	<i>La Psalmaro</i>
Re	<i>Readmono, Kvina Libro de Moseo</i>
Rĝ1	<i>Reĝoj, Libro Unua</i>
Rĝ2	<i>Reĝoj, Libro Dua</i>
Ru	<i>Rut</i>
Sm1	<i>Samuel, Libro Unua</i>
Sm2	<i>Samuel, Libro Dua</i>
Ss	<i>La Sentencoj de Salomono</i>
Zĥ	<i>Zeharja</i>

Origina Zamenhofa traduko

Kelkaj Bibliaj ekzemploj estas prenitaj el la origina neŝanĝita traduko de Zamenhof. Ili estas montritaj per aldona z jene: *ekzemplo*^(ErZ.21) = ekzemplo el la origina neŝanĝita Zamenhofa traduko de "Eliro", ĉapitro 21.

La originajn Zamenhofajn tradukojn eldonis "Librejo Hachette kaj K." ("Librairie Hachette et Cie"), Paris, Francujo, 1908 (Ps kaj Re), 1909 (Ss), 1911 (Gn), 1912 (Er), 1914 (Nm), 1921 (Lv), sen jaro (Pr).

Parto 5

Ekstraj Aldonoj

(ne veraj partoj de PMEG)

La Fundamenta Ekzerco

La Fundamenta Antaŭparolo

La Fundamento estas netuŝebla teksto, kaj tiu ĉi versio de la Ekzerco ne estu rigardata kiel Fundamenta, ĉar ne eblas garantii senerarecon.

La tipografiaj detaloj (eĉ preseraroj!) de la originala teksto estas laŭeble konservitaj, sed iuj malgravaj detaloj, ekz. la linia disdivido kaj la diversaj specoj de citiloj, ne sekvas la originalon pro teknikaj cirkonstancoj.

Rimarku, ke mankas la kvinlingvaj vortolistoj post la respektivaj ekzercoj. Kelkaj el ili estas tamen aldonitaj kiel bildoj.

Bertilo Wennergren

Jen la Antaŭparolo de la Fundamento de Esperanto.

La tipografiaj detaloj (eĉ prezeraroj!) de la originala teksto estas laŭeble konservitaj, sed iuj malgravaj detaloj, ekz. la linia disdivido, ne sekvas la originalon pro teknikaj cirkonstancoj.

La Fundamento estas netuŝebla teksto, kaj tiu ĉi versio de la Antaŭparolo ne estu rigardata kiel Fundamenta, ĉar ne eblas garantii senerarecon.

Bertilo Wennergren

FUNDAMENTO DE ESPERANTO

Antaŭparolo

Por ke lingvo internacia povu bone kaj regule progresadi kaj por ke ĝi havu plenan certecon, ke ĝi neniam disfalos kaj ia facilanima paŝo de ĝiaj amikoj estontaj ne detruos la laborojn de ĝiaj amikoj estintaj, - estas plej necesa antaŭ ĉio unu kondiĉo: la ekzistado de klare difinita, neniam tuŝebla kaj neniam ŝanĝebla **Fundamento** de la lingvo. Kiam nia lingvo estos oficiale akceptita de la *registaroj* de la plej ĉefaj regnoj kaj tiuj ĉi registaroj per speciala *leĝo* garantios al Esperanto tute certan vivon kaj uzatecon kaj plenan sendanĝerecon kontraŭ ĉiuj personaj kapricoj aŭ disputoj, tiam aŭtoritata komitato, interkonsente elektita de tiuj registaroj, havos la rajton fari en la fundamento de la lingvo unu fojon por ĉiam ĉiujn deziritajn ŝanĝojn, *se* tiaj ŝanĝoj montriĝos necesaj; sed *ĝis tiu tempo* la fundamento de Esperanto devas plej severe resti absolute senŝanĝa, ĉar severa netuŝebleco de nia fundamento estas la plej grava kaŭzo de nia ĝisnuna progresado kaj la plej grava kondiĉo por nia regula kaj paca progresado estonta. *Neniu persono kaj neniu societo devas havi la rajton arbitre fari en nia Fundamento iun eĉ plej malgrandan ŝanĝon!* Tiun ĉi tre gravan principon la esperantistoj volu ĉiam bone memori kaj kontraŭ la ektuŝo de tiu ĉi principo ili volu ĉiam energie batali, ĉar la momento, en kiu ni ektuŝus tiun principon, estus la komenco de nia morto.

Laŭ silenta interkonsento de ĉiuj esperantistoj jam de tre longa tempo la sekvantaj tri verkoj estas rigardataj kiel fundamento de Esperanto: 1.) La 16-regula *gramatiko*; 2) la "*Universala Vortaro*"; 3) la "*Ekzercaro*". Tiujn ĉi tri verkojn la aŭtoro de Esperanto rigardadis ĉiam kiel *leĝojn* por li, kaj malgraŭ oftaj tentoj kaj delogoj li neniam permesis al si (almenaŭ *konscie*) eĉ la plej malgrandan pekon kontraŭ tiuj ĉi leĝoj; li esperas, ke pro la bono de nia afero ankaŭ ĉiuj aliaj esperantistoj ĉiam rigardados tiujn ĉi tri verkojn kiel la solan leĝan kaj netuŝeblan fundamenton de Esperanto.

Por ke ia regno estu forta kaj glora kaj povu sane disvolviĝadi, estas necese, ke ĉiu regnanto sciu, ke li neniam dependos de la kapricoj de tiu aŭ alia persono, sed devas obei ĉiam nur klarajn, tute difinitajn fundamentajn *leĝojn* de sia lando, kiuj estas egale devigaj por la regantoj kaj regatoj kaj en kiujn neniu havas la rajton fari arbitre laŭ persona bontrovo ian ŝanĝon aŭ aldonon. Tiel same por ke nia afero bone progresadu, estas necese, ke ĉiu esperantisto havu la plenan certecon, ke leĝodonanto por li ĉiam estos ne ia *persono*, sed ia klare difinita *verko*. Tial, por meti finon al ĉiuj malkompreniĝoj kaj disputoj, kaj por ke ĉiu esperantisto sciu tute klare, per kio li devas en

ĉio sin gvidi, la aŭtoro de Esperanto decidis nun eldoni en formo de unu libro tiujn tri verkojn, kiuj laŭ silenta interkonsento de ĉiuj esperantistoj jam de longe fariĝis fundamento por Esperanto, kaj li petas, ke la okuloj de ĉiuj esperantistoj estu ĉiam turnataj ne al li, sed al *tiu ĉi libro*. Ĝis la tempo, kiam ia por ĉiuj aŭtoritata kaj nedisputebla institucio decidis alie, ĉio, kio troviĝas en tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel deviga por ĉiuj; ĉio, kio estas kontraŭ tiu ĉi libro, devas esti rigardata kiel malbona, se ĝi eĉ apartenus al la plumo de la aŭtoro de Esperanto mem. Nur la supre nomitaj tri verkoj publikigitaj en la libro "Fundamento de Esperanto", devas esti rigardataj kiel oficialaj; ĉio alia, kion mi verkis aŭ verkos, konsilas, korektas, aprobas k. t. p., estas nur verkoj *privataj*, kiujn la esperantistoj - se ili trovas tion ĉi utila por la unueco de nia afero - povas rigardadi kiel *modela*, sed ne kiel *deviga*.

Havante la karakteron de *fundamento*, la tri verkoj represitaj en tiu ĉi libro devas antaŭ ĉio esti *netuŝeblaj*. Tial la legantoj ne miru, ke ili trovos en la nacia traduko de diversaj vortoj en tiu ĉi libro (precipe en la angla parto) tute nekorektite tiujn samajn *erarojn*, kiuj sin trovis en la unua eldono de la "Universala Vortaro". Mi permesis al mi nur korekti la *preserarojn*; sed se ia vorto estis erare aŭ nelerte *tradukita*, mi ĝin lasis en tiu ĉi libro tute senŝanĝe; ĉar se mi volus plibonigi, tio ĉi jam estus *ŝanĝo*, kiu povus kaŭzi disputojn kaj kiu en verko fundamenta ne povas esti tolerata. *La fundamento devas resti severe netuŝebla eĉ kune kun siaj eraroj*. La *erareco* en la nacia traduko de tiu aŭ alia vorto ne prezentas grandan malfeliĉon, ĉar, komparante la kuntekstan tradukon en la aliaj lingvoj, oni facile trovos la veran sencon de ĉiu vorto; sed senkompare pli grandan danĝeron prezentus la *ŝanĝado* de la traduko de ia vorto, ĉar, perdinte la severan netuŝeblecon, la verko perdus sian eksterordinare necesan karakteron de dogma fundamenteco, kaj, trovante en unu eldono alian tradukon ol en alia, la uzanto ne havus la certecon, ke mi morgaŭ ne faros ian alian ŝanĝon, kaj li perdus sian konfidon kaj apogon. Al ĉiu, kiu montros al mi ian nebonan esprimon en la Fundamenta libro, mi respondos trankvile: jes, ĝi estas eraro, sed ĝi devas resti netuŝebla, ĉar ĝi apartenas al la fundamenta dokumento, en kiu neniu havas la rajton fari ian ŝanĝon.

La "Fundamento de Esperanto" tute ne devas esti rigardata kiel la plej bona lernolibro kaj vortaro de Esperanto. Ho, ne! Kiu volas *perfektiĝi* en Esperanto, al tiu mi rekomendas la diversajn lernolibrojn kaj vortarojn, multe *pli bonajn* kaj *pli vastajn*, kiuj estas eldonitaj de niaj plej kompetentaj amikoj por ĉiu nacio aparte kaj el kiuj la plej gravaj estas eldonitaj tre bone kaj zorgeme, sub mia persona kontrolo kaj kunhelpo. Sed la "Fundamento de Esperanto" devas troviĝi en la manoj de ĉiu bona esperantisto kiel konstanta *gvida dokumento*, por ke li bone ellernu kaj per ofta enrigardado konstante memorigadu al si, kio en nia lingvo estas oficiala kaj netuŝebla, por ke li povu ĉiam bone distingi la vortojn kaj regulojn *oficialajn*, kiuj devas troviĝi en ĉiuj lernoverkoj de Esperanto, de la vortoj kaj reguloj rekomendataj *private*, kiuj eble ne al ĉiuj esperantistoj estas konataj aŭ eble ne de ĉiuj estas aprobataj. La "Fundamento de Esperanto" devas troviĝi en la manoj de ĉiu esperantisto kiel konstanta *kontrolilo*, kiu gardos lin de deflankiĝado de la vojo de unueco.

Mi diris, ke la fundamento de nia lingvo devas esti absolute netuŝebla, se eĉ ŝajnus al ni, ke tiu aŭ alia punkto estas sendube erara. Tio ĉi povus naski la penson, ke nia lingvo restos ĉiam rigida kaj neniam disvolviĝos... Ho, ne! Malgraŭ la severa netuŝebleco de la fundamento, nia lingvo havos la plenan eblon ne sole konstante riĉiĝadi, sed eĉ konstante *pliboniĝadi* kaj *perfektiĝadi*; la netuŝebleco de la fundamento nur garantios al ni konstante, ke tiu perfektiĝado fariĝados ne per arbitra, interbatala kaj ruiniga *rompado* kaj *ŝanĝado*, ne per nuligado aŭ sentaŭgigado de nia ĝisnuna literaturo, sed per vojo *natura*, senkonfuza kaj sendanĝera. Pli detale mi parolos pri tio ĉi en la Bulonja kongreso; nun mi diros pri tio ĉi nur kelkajn vortojn, por ke mia opinio ne ŝajnu tro

paradoksa:

Riĉigadi la lingvon per novaj vortoj oni povas jam *nun*, per konsiliĝado kun tiuj personoj, kiuj estas rigardataj kiel la plej aŭtoritataj en nia lingvo, kaj zorgante pri tio, ke ĉiuj uzu tiujn vortojn en la sama formo; sed tiuj ĉi vortoj devas esti nur rekomendataj, ne altrudataj; oni devas ilin uzadi nur en la *literaturo*; sed en korespondado kun personoj *nekonataj* estas bone ĉiam peni uzadi nur vortojn el la "Fundamento" ĉar nur pri tiaj vortoj ni povas esti certaj, ke nia adresato ilin nepre trovos en sia vortaro. Nur iam poste, kiam la plej granda parto de la novaj vortoj estos jam tute matura, ia aŭtoritata institucio enkondukos ilin en la vortaron *oficialan*, kiel "*Aldonon al la Fundamento*"

Se ia aŭtoritata centra institucio trovos, ke tiu aŭ alia vorto aŭ regulo en nia lingvo estas *tro neoportuna*, ĝi ne devos *forigi* aŭ *ŝanĝi* la diritan formon, sed ĝi povos proponi formon *novan*, kiun ĝi rekomendos uzadi *paralele* kun la formo malnova. Kun la tempo la formo nova iom post iom elpuŝos la formon malnovan, kiu fariĝos *arĥaismo*, kiel ni tion ĉi vidas en ĉiu natura lingvo. Sed, prezentante parton de la *fundamento*, tiuj ĉi arĥaismoj neniam estos elĵetitaj, sed ĉiam estos presataj en ĉiuj lernolibroj kaj vortaroj samtempe kun la formoj novaj, kaj tiamaniere ni havos la certecon, ke eĉ ĉe la plej granda perfektigado la unueco de Esperanto neniam estos rompata kaj neniun verkon Esperanta eĉ el la plej frua tempo iam perdos sian valoron kaj kompreneblecon por la estontaj generacioj.

Mi montris en *principo*, kiamaniere la severa netuŝebleco de la "Fundamento" gardos ĉiam la unuecon de nia lingvo, ne malhelpante tamen al la lingvo ne sole riĉiĝadi, sed eĉ konstante *perfektiĝadi*. Sed en la *praktiko* ni (pro kaŭzoj jam multajn fojojn priparolitaj) devas kompreneble esti *tre singardaj* kun ĉia "perfektigado" de la lingvo: a) ni devas tion ĉi fari ne facilanime, sed nur en okazoj de efektiva *neceseco*; b) fari tion ĉi (post matura prijuĝado) povas ne apartaj personoj, sed nur ia centra institucio, kiu havos nedisputeblan aŭtoritatecon por la tuta esperantistaro.

Mi finas do per la jenaj vortoj:

1. pro la unueco de nia afero ĉiu bona esperantisto devas antaŭ ĉio bone koni la *fundamenton* de nia lingvo;
2. la fundamento de nia lingvo devas resti por ĉiam *netuŝebla*;
3. ĝis la tempo kiam aŭtoritata centra institucio decidus *pligrandigi* (neniam *ŝanĝi*!) la ĝisnunan fundamenton per oficialigo de novaj vortoj aŭ reguloj, ĉio bona, kio ne troviĝas en la "Fundamento de Esperanto", devas esti rigardata ne kiel deviga, sed nur kiel *rekomendata*.

La ideoj, kiujn mi supre esprimis pri la Fundamento de Esperanto, prezentas dume nur mian *privatan* opinion. Leĝan sankcion ili ricevos nur en tia okazo, se ili estos akceptitaj de la unua internacia kongreso de esperantistoj, al kiu tiu ĉi verko kune kun sia antaŭparolo estos prezentita.

L. ZAMENHOF.

Varsovio, Julio 1905

EKZERCARO

de la lingvo internacia "Esperanto"

§ 1.

ALFABETO

Aa, Bb, Cc, Ĉĉ, Dd, Ee, Ff,
Gg, Ĝĝ, Hh, Ĥĥ, Ii, Jj, Ĵĵ,
Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Rr,
Ss, Ŝŝ, Tt, Uu, Ŭŭ, Vv, Zz.

Aa, Bb, Cc, Ĉĉ, Dd, Ee, Ff,
Gg, Ĝĝ, Hh, Ĥĥ, Ii, Jj, Ĵĵ,
Kk, Ll, Mm, Nn, Oo, Pp, Rr,
Ss, Ŝŝ, Tt, Uu, Ŭŭ, Vv, Zz.

Nomoj de la literoj: a, bo, co, ĉo, do, e, fo, go, ĝo, ho, ĥo, i, jo, ĵo, ko, lo, mo, no, o, po, ro, so, ŝo, to, u, ŭo, vo, zo.

§ 2.

Ekzerco de legado.

Al. Bá-lo. Pá-tro. Nú-bo. Cé-lo. Ci-tró no. Cén-to. Sén-to. Scé-no. Sci-o. Có-lo. Kó-lo. O-fí-cí-ro. Fa-cí-la. Lá-ca. Pa-cú-lo. Ĉar. Ĉe-mí-zo. Ĉi-ká-no. Ĉi-é-lo. Ĉu. Fe-lí-ĉa. Cí-a. Ĉí-a. Pro-cé-so. Sen-ĉé-sa. Ec. Eĉ. Ek. Da. Lú-do. Dén-to. Plén-di. El. En. De. Té-ni. Sen. Vé-ro. Fá-li. Fi-dé-la. Trá-fi. Gá-lo. Grán-da. Gén-to. Gíp-so. Gús-to. Lé-gi. Pá-go. Pá-ĝo. Ĝis. Ĝús-ta. Ré-ĝi. Ĝar-dé-no. Lón-ga. Rég-no. Síg-ni. Gvar-dí-o. Lín-gvo. Ĝu-á-do. Há-ro. Hi-rún-do. Há-ki. Ne-hé-la. Pac-hó-ro. Ses-hó-ra. Bat-hú-fo. Hó-ro. Ĥó-ro. Kó-ro. Ĥo-lé-ro. Ĥe-mí-o. I-mí-ti. Fí-lo. Bír-do. Tró-vi. Prin-tém-po. Mín. Fo-í-ro. Fe-í-no. I-el. I-am. In. Jam. Ju. Jes. Ju-ris-to. Kra-jó-no. Ma-jés-ta. Tuj. Dó-moj. Ru-í-no. Prúj-no. Ba-lá-i. Pá-laj. De-í-no. Vėj-no. Pe-ré-i. Mál-plej. Jús-ta. Ĵus. Ĵé-ti. Ĵa-lú-za. Ĵur-nálo. Má-jo. Bo-ná-ĵo. Ká-po. Ma-kú-lo. Kés-to. Su-ké-ro. Ak-vo. Ko-ké-to. Li-kvó-ro. Pac-ká-po.

§ 3.

Ekzerco de legado.

Lá-vi. Le-ví-lo. Pa-ró-li. Mem. Im-plí-ki. Em-ba-rá-so. Nó-mo. In-di-fe-rén-ta. In-ter-na-cí-a. Ol. He-ró-i. He-ro-í-no. Fój-no. Pí-a. Pál-pi. Ri-pé-ti. Ar-bá-ro. Sá-ma. Stá-ri. Si-gé-lo. Sis-té-mo. Pe-sí-lo. Pe-zí-lo. Sén-ti. So-fis-mo. Ci-pré-so. Ŝi. Pá-ŝo. Stá-lo. Ŝtá-lo. Vés-to. Vés-to. Dis-ŝí-ri. Ŝan-cé-li. Ta-pí-ŝo. Te-o-rí-o. Pa-tén-to. U-tí-la. Un-go. Plú-mo. Tu-múl-to. Plu. Lú-i. Kí-u. Ba-lá-u. Tra-ú-lo. Pe-ré-u. Ne-ú-lo. Fráŭ-lo. Paŭ-lí-no. Láŭ-di. Eŭ-ró-po. Tro-ú-zi. Ho-dí-aŭ. Vá-na. Vér-so. Sól-vi. Zór-gi. Ze-ní-to. Zo-o-lo-gí-o. A-zé-no. Me-zú-ro. Ná-zo. Tre-zó-ro. Mez-nók-to. Zú-mo. Sú-mo. Zó-no. Só-no. Pé-zo. Pé-co. Pé-so. Ne-ní-o. A-dí-aŭ. Fi-zí-ko. Ge-o-gra-fí-o. Spi-rí-to. Lip-há-ro. In-díg-ni. Ne-ní-el. Spe-gú-lo. Ŝpí-no. Né-i. Ré-e. He-ró-o. Kon-ŝcí-i. Tra-e-té-ra. He-ro-é-to. Lú-e. Mó-le. Pá-le. Tra-í-re. Pa-sí-e. Me-tí-o. In-ĝe-ni-é-ro. In-sék-to. Re-sér-vi. Re-zér-vi.

§ 4.

Ekzerco de legado.

Citrano. Cento. Sceno. Scio. Balau. Ŝanceli. Neniél. Embaraso. Zoologio. Reservi. Traire. Hodiaŭ. Disŝiri. Neulo. Majesta. Packapo. Heroino. Pezo. Internacia. Seshora. Cipreso. Stalo. Feino. Plu. Sukero. Gento. Indigni. Sigelo. Kraĵono. Ruino. Pesilo. Lipharo. Metio. Ĝardeno. Sono. Laŭdi. Pale. Facila. Insekto. Kiu. Zorgi. Cikano. Traetera. Sofismo. Domoj. Spino. Majo. Signi. Ec. Bonaĵo. Legi. Iel. Juristo. Ĉielo. Ĥemio.

§ 5.

Patro kaj frato. - Leono estas besto. - Rozo estas floro kaj kolombo estas birdo. - La rozo apartenas al Teodoro. - La suno brilas. - La patro estas sana. - La patro estas tajloro.

patro père | father | Vater | отец | ojciec.

o marque le substantif | ending of nouns (substantive) | bezeichnet das Substantiv | означает существительное | oznacza rzeczownik.

kaj et | and | und | и | i.

frato frère | brother | Bruder | брат | brat.

leono lion | lion | Löwe | лев | lew.

esti être | be | sein | быть | być.

as marque le présent d'un verbe | ending of the present tense in verbs | bezeichnet das Präsens | означает настоящее время глагола | oznacza czas teraźniejszy.

besto animal | beast | Thier | животное | zwierzę.

rozo rose | rose | Rose | роза | róża.

floro fleur | flower | Blume | цветок, цвето́к | kwiat.

kolombo pigeon | dove | Taube | голубь | gołąb'.

birdo oiseau | bird | Vogel | птица | ptak.

§ 6.

Infano ne estas matura homo. - La infano jam ne ploras. - La ĉielo estas blua. - Kie estas la libro kaj la kraĵono? - La libro estas sur la tablo, kaj la kraĵono kuŝas sur la fenestro. - Sur la fenestro kuŝas kraĵono kaj plumo. - Jen estas pomo. - Jen estas la pomo, kiun mi trovis. - Sur la tero kuŝas ŝtono.

infano enfant | child | Kind | дитя | dziecię.
ne non, ne, ne... pas | no, not | nicht, nein | не, нітъ | nie.
matura mûr | mature, ripe | reif | зрѣлый | dojrzały.
homo homme | man | Mensch | человек | człowiek.
jam déjà | already | schon | уже | już.
plori pleurer | mourn, weep | weinen | плакать | płakać.
ĉielo ciel | heaven | Himmel | небо | niebo.
blua bleu | blue | blau | синій | niebieski.
kie où | where | wo | гдѣ | gdzie.
libro livre | book | Buch | кнiга | księga, książka.
kraĵono crayon | pencil | Bleistift | карандашъ | ołówek.
sur sur | upon, on | auf | на | na.
tablo table | table | Tisch | столъ | stół.
kuŝi être couché | lie (down) | liegen | лежать | leżeć.
fenestro fenêtre | window | Fenster | окно | okno.
plumo plume | pen | Feder | перо | pióro.
jen voici, voilà | behold, lo | da, siehe | вотъ | otóż.
pomo pomme | apple | Apfel | яблоко | jabłko.
kiu qui, lequel, laquelle | who, wîch | wer, welcher | кто, который
| kto, który.

§ 7.

Leono estas forta. - La dentoj de leono estas akraj. - Al leono ne donu la manon. - Mi vidas leonon. - Resti kun leono estas danĝere. - Kiu kuraĝas rajdi sur leono? - Mi parolas pri leono.

forta fort | strong | stark, kräftig | сильный | silny, mocny.
dento dent | tooth | Zahn | зубъ | ząb.
j marque le pluriel | sign of the plural | bezeichnet die Mehrzahl |
 означает множественное число | oznacza liczbę mnogą.
de de | of, from | von; ersetzt auch den Genitiv | отъ; замѣня-
 етъ также родительный падежъ | od; zastępuje też przyrdek
 drugi.
akra aigu | sharp | scharf | острый | ostry.
doni donner | give | geben | давать | dawać.
u marque l'impératif | ending of the imperative in verbs | bezeich-
 net den Imperativ | означает повелительное наклонение | oz-
 nacza tryb rozkazujący.
mano main | hand | Hand | рука | ręka.
vidi voir | see | sehen | видеть | widzieć.
resti rester | remain | bleiben | оставаться | pozostawać.
kun avec | with | mit | съ | z.
dangero danger | danger | Gefahr | опасность | niebezpieczeństwo.
e marque l'adverbe | ending of adverbs | Endung des Adverbs | окон-
 чание нарѣчія | zakończenie przysłówka.
kurağa courageux | courageous, daring | kühn, dreist | смѣлый |
 śmiały.
rajdi aller à cheval | ride | reiten | ѣздить верхомъ | jeździć konno.
i marque l'infinitif | termination of the infinitive in verbs | bezeich-
 net den Infinitiv | означает неопредѣленное наклонение | oz-
 nacza tryb bezokoliczny słowa.

§ 8.

La patro estas bona. - Jen kuŝas la ĉapelo de la patro. - Diru al la patro, ke mi estas diligenta. -
 Mi amas la patron. - Venu kune kun la patro. - La filo staras apud la patro. - La mano de Johano
 estas pura. - Mi konas Johanon. - Ludoviko, donu al mi panon. - Mi manĝas per la buŝo kaj flaras
 per la nazo. - Antaŭ la domo staras arbo. - La patro estas en la ĉambro.

bona bon | good | gut | добрый | dobry.
ĉapelo chapeau | hat | Hut | шляпа | kapelus.
diri dire | say | sagen | сказать | powiadać.
ke que | that (conj.) | dass | что | że.
diligenta diligent, assidu | diligent | fleissig | прилежный | pilny.
ami aimer | love | lieben | любить | lubić, kochać.
veni venir | come | kommen | приходиться | przychodzić.
kune ensemble | together | zusammen | вместе | razem, wraz.
filo fils | son | Sohn | сын | syn.
stari être debout | stand | stehen | стоять | stać.
apud auprès de | near by | neben, an | при, возле | przy, obok.
pura pur, propre | clean, pure | rein | чистый | czysty.
koni connaître | know, recognise | kennen | знать (быть знакомым)
| znać.
pano pain | bread | Brot | хлеб | chleb.
mangi manger | eat | essen | есть | jeść.
per par, au moyende | through, by means of | mittelst, vermittelt,
durch | посредством | przez, za pomocą.
buŝo bouche | mouth | Mund | рот | usta.
flari flairer, sentir | smell | riechen, schnupfen | нюхать, обонять |
węchać.
nazo nez | nose | Nase | нос | nos.
antaŭ devant | before | vor | пред | przed.
domo maison | house | Haus | дом | dom.
arbo arbre | tree | Baum | дерево | drzewo.
ĉambro chambre | room | Zimmer | комната | pokój.

§ 9.

La birdoj flugas. - La kanto de la birdoj estas agrabla. - Donu al la birdoj akvon, ĉar ili volas trinki. - La knabo forpelis la birdojn. - Ni vidas per la okuloj kaj aŭdas per la oreloj. - Bonaj infanoj lernas diligente. - Aleksandro ne volas lerni, kaj tial mi batas Aleksandron. - De la patro mi ricevis libron, kaj de la frato mi ricevis plumon. - Mi venas de la avo, kaj mi iras nun al la onklo. - Mi legas libron. - La patro ne legas libron, sed li skribas leteron.

§ 10.

Papero estas blanka. - Blanka papero kuŝas sur la tablo. - La blanka papero jam ne kuŝas sur la tablo. - Jen estas la kajero de la juna fraŭlino. - La patro donis al mi dolĉan pomon. - Rakontu al mia juna amiko belan historion. - Mi ne amas obstinajn homojn. - Mi deziras al vi bonan tagon, sinjoro! - Bonan matenon! - Ĝojan feston! (mi deziras al vi). - Kia ĝoja festo! (estas hodiaŭ). - Sur la ĉielo staras la bela suno. - En la tago ni vidas la helan sunon, kaj en la nokto ni vidas la palan lunon kaj la belajn stelojn. - La papero estas tre blanka, sed la neĝo estas pli blanka. - Lakto estas pli nutra, ol vino. - Mi havas pli freŝan panon, ol vi. - Ne, vi eraras, sinjoro: via pano estas malpli freŝa, ol mia. - El ĉiuj miaj infanoj Ernesto estas la plej juna. - Mi estas tiel forta, kiel vi. - El ĉiuj siaj fratoj Antono estas la malplej saĝa.

§ 11.

La feino.

Unu vidvino havis du filinojn. La pli maljuna estis tiel simila al la patrino per sia karaktero kaj

vizaĝo, ke ĉiu, kiu ŝin vidis, povis pensi, ke li vidas la patrinon; ili ambaŭ estis tiel malagrablaj kaj tiel fieraj, ke oni ne povis vivi kun ili. La pli juna filino, kiu estis la plena portreto de sia patro laŭ sia boneco kaj honesteco, estis krom tio unu el la plej belaj knabinoj, kiujn oni povis trovi.

§ 12.

Du homoj povas pli multe fari ol unu. - Mi havas nur unu buŝon, sed mi havas du orelojn. - Li promenas kun tri hundoj. - Li faris ĉion per la dek fingroj de siaj manoj. - El ŝiaj multaj infanoj unuj estas bonaj kaj aliaj estas malbonaj. - Kvin kaj sep faras dek du. - Dek kaj dek faras dudek. - Kvar kaj dek ok faras dudek du. - Tridek kaj kvardek kvin faras sepdek kvin. - Mil okcent naŭdek tri. - Li havas dek unu infanojn. - Sesdek minutoj faras unu horon, kaj unu minuto konsistas el sesdek sekundoj. - Januaro estas la unua monato de la jaro, Aprilo estas la kvara, Novembro estas la dek-unua, Decembro estas la dek-dua. - La dudeka (tago) de Februaro estas la kvindek-unua tago de la jaro. - La sepan tagon de la semajno Dio elektis, ke ĝi estu pli sankta, ol la ses unuaj tagoj. - Kion Dio kreis en la sesa tago? - Kiun daton ni havas hodiaŭ? - Hodiaŭ estas la dudek sepa (tago) de Marto. - Georgo Vaŝington estis naskita la dudek duan de Februaro de la jaro mil sepcent tridek dua.

§ 13.

La feino (Daŭrigo).

Ĉar ĉiu amas ordinare personon, kiu estas simila al li, tial tiu ĉi patrino varmege amis sian pli maljunan filinon, kaj en tiu sama tempo ŝi havis teruran malamon kontraŭ la pli juna. Ŝi devigis ŝin manĝi en la kuirejo kaj laboradi senĉese. Inter aliaj aferoj tiu ĉi malfeliĉa infano devis du fojojn en ĉiu tago iri ĉerpi akvon en tre malproksima loko kaj alporti domen plenan grandan kruĉon.

§ 14.

Mi havas cent pomojn. - Mi havas centon da pomoj. - Tiu ĉi urbo havas milionon da loĝantoj. - Mi aĉetis dekduon (aŭ dek-duon) da kuleroj kaj du dekduojn da forkoj. - Mil jaroj (aŭ milo da jaroj) faras miljaron. - Unue mi redonas al vi la monon, kiun vi pruntis al mi; due mi dankas vin por la prunto; trie mi petas vin ankaŭ poste prunti al mi, kiam mi bezonos monon. - Por ĉiu tago mi ricevas kvin frankojn, sed por la hodiaŭa tago mi ricevis duoblan pagon, t. e. (= tio estas) dek frankojn. - Kvinoble sep estas tridek kvin. - Tri estas duono de ses. - Ok estas kvar kvinonoj de dek. - Kvar metroj da tiu ĉi ŝtofo kostas naŭ frankojn; tial du metroj kostas kvar kaj duonon frankojn (aŭ da frankoj). - Unu tago estas tricent-sesdek-kvinono aŭ tricent-sesdek-sesono de jaro. - Tiuj ĉi du amikoj promenas ĉiam duope. - Kvinope ili sin ĵetis sur min, sed mi venkis ĉiujn kvin atakantojn. - Por miaj kvar infanoj mi aĉetis dek du pomojn, kaj al ĉiu el la infanoj mi donis po tri pomoj. - Tiu ĉi libro havas sesdek paĝojn; tial, se mi legos en ĉiu tago po dek kvin paĝoj, mi finos la tutan libron en kvar tagoj.

§ 15.

La feino (Daŭrigo).

En unu tago, kiam ŝi estis apud tiu fonto, venis al ŝi malriĉa virino, kiu petis ŝin, ke ŝi donu al ŝi trinki. "Tre volonte, mia bona," diris la bela knabino. Kaj ŝi tuj lavis sian kruĉon kaj ĉerpis akvon en la plej pura loko de la fonto kaj alportis al la virino, ĉiam subtenante la kruĉon, por ke la

virino povu trinki pli oportune. Kiam la bona virino trankviligis sian soifon, ŝi diris al la knabino: "Vi estas tiel bela, tiel bona kaj tiel honesta, ke mi devas fari al vi donacon" (ĉar tio ĉi estis feino, kiu prenis sur sin la formon de malriĉa vilaĝa virino, por vidi, kiel granda estos la ĝentileco de tiu ĉi juna knabino). "Mi faras al vi donacon," daŭrigis la feino, "ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi diros, el via buŝo eliros aŭ floro aŭ multekosta ŝtono."

§ 16.

Mi legas. - Ci skribas (anstataŭ "ci" oni uzas ordinare "vi"). - Li estas knabo, kaj ŝi estas knabino. - La tranĉilo tranĉas bone, ĉar ĝi estas akra. - Ni estas homoj. - Vi estas infanoj. - Ili estas rusoj. - Kie estas la knaboj? - Ili estas en la ĝardeno. - Kie estas la knabinoj? - Ili ankaŭ estas en la ĝardeno. - Kie estas la tranĉiloj? - Ili kuŝas sur la tablo. - Mi vokas la knabon, kaj li venas. - Mi vokas la knabinon, kaj ŝi venas. - La infano ploras, ĉar ĝi volas manĝi. - La infanoj ploras, ĉar ili volas manĝi. - Knabo, vi estas neĝentila. - Sinjoro, vi estas neĝentila. - Sinjoroj, vi estas neĝentilaj. - Mia hundo, vi estas tre fidela. - Oni diras, ke la vero ĉiam venkas. - En la vintro oni hejtas la fornojn. - Kiam oni estas riĉa (aŭ riĉaj), oni havas multajn amikojn.

§ 17.

La feino (Daŭrigo).

Kiam tiu ĉi bela knabino venis domon, ŝia patrino insultis ŝin, kial ŝi revenis tiel malfrue de la fonto. "Pardonu al mi, patrino," diris la malfeliĉa knabino, "ke mi restis tiel longe". Kaj kiam ŝi parolis tiujn ĉi vortojn, elsaltis el ŝia buŝo tri rozoj, tri perloj kaj tri grandaj diamantoj. "Kion mi vidas!" diris ŝia patrino kun grandega miro. "Ŝajnas al mi, ke el ŝia buŝo elsaltas perloj kaj diamantoj! De kio tio ĉi venas, mia filino?" (Tio ĉi estis la unua fojo, ke ŝi nomis ŝin sia filino). La malfeliĉa infano rakontis al ŝi naive ĉion, kio okazis al ŝi, kaj, dum ŝi parolis, elfalis el ŝia buŝo multego da diamantoj. "Se estas tiel," diris la patrino, mi devas tien sendi mian filinon. Marinjo, rigardu, kio eliras el la buŝo de via fratino, kiam ŝi parolas; ĉu ne estus al vi agrable havi tian saman kapablon? Vi devas nur iri al la fonto ĉerpi akvon; kaj kiam malriĉa virino petos de vi trinki, vi donos ĝin al ŝi ĝentile."

§ 18.

Li amas min, sed mi lin ne amas. - Mi volis lin bati, sed li forkuris de mi. - Diru al mi vian nomon. - Ne skribu al mi tiajn longajn leterojn. - Venu al mi hodiaŭ vespere. - Mi rakontos al vi historion. - Ĉu vi diros al mi la veron? - La domo apartenas al li. - Li estas mia onklo, ĉar mia patro estas lia frato. - Sinjoro Petro kaj lia edzino tre amas miajn infanojn; mi ankaŭ tre amas iliajn (infanojn). - Montru al ili vian novan veston. - Mi amas min mem, vi amas vin mem, li amas sin mem, kaj ĉiu homo amas sin mem. - Mia frato diris al Stefano, ke li amas lin pli, ol sin mem. - Mi zorgas pri ŝi tiel, kiel mi zorgas pri mi mem; sed ŝi mem tute ne zorgas pri si kaj tute sin ne gardas. - Miaj fratoj havis hodiaŭ gastojn; post la vespermanĝo niaj fratoj eliris kun la gastoj el sia domo kaj akompanis ilin ĝis ilia domo. - Mi jam havas mian ĉapelon; nun serĉu vi vian. - Mi lavis min en mia ĉambro, kaj ŝi lavis sin en sia ĉambro. - La infano serĉis sian pupon; mi montris al la infano, kie kuŝas ĝia pupo. - Oni ne forgesas facile sian unuan amon.

§ 19.

La feino (Daŭrigo).

"Estus tre bele," respondis la filino malĝentile, "ke mi iru al la fonto!" - "Mi volas ke vi tien iru,"

diris la patrino, "kaj iru tuj!" La filino iris, sed ĉiam murmurante. Ŝi prenis la plej belan arĝentan vazon, kiu estis en la loĝejo. Apenaŭ ŝi venis al la fonto, ŝi vidis unu sinjorinon, tre riĉe vestitan, kiu eliris el la arbaro kaj petis de ŝi trinki (tio ĉi estis tiu sama feino, kiu prenis sur sin la formon kaj la vestojn de princino, por vidi, kiel granda estos la malboneco de tiu ĉi knabino). "Ĉu mi venis tien ĉi," diris al ŝi la malĝentila kaj fiera knabino, "por doni al vi trinki? Certe, mi alportis arĝentan vazon speciale por tio, por doni trinki al tiu ĉi sinjorino! Mia opinio estas: prenu mem akvon, se vi volas trinki." - "Vi tute ne estas ĝentila," diris la feino sen kolero. "Bone, ĉar vi estas tiel servema, mi faras al vi donacon, ke ĉe ĉiu vorto, kiun vi parolos, eliros el via buŝo aŭ serpento aŭ rano."

§ 20.

Nun mi legas, vi legas kaj li legas; ni ĉiuj legas. - Vi skribas, kaj la infanoj skribas; ili ĉiuj sidas silente kaj skribas. - Hieraŭ mi renkontis vian filon, kaj li ĝentile salutis min. - Hodiaŭ estas sabato, kaj morgaŭ estos dimanĉo. - Hieraŭ estis vendredo, kaj postmorgaŭ estos lundo. - Antaŭ tri tagoj mi vizitis vian kuzon kaj mia vizito faris al li plezuron. - Ĉu vi jam trovis vian horloĝon? - Mi ĝin ankoraŭ ne serĉis; kiam mi finos mian laboron, mi serĉos mian horloĝon, sed mi timas, ke mi ĝin jam ne trovos. - Kiam mi venis al li, li dormis; sed mi lin vekis. - Se mi estus sana, mi estus feliĉa. - Se li scius, ke mi estas tie ĉi, li tuj venus al mi. - Se la lernanto scius bone sian lecionon, la instruanto lin ne punus. - Kial vi ne respondas al mi? - Ĉu vi estas surda aŭ muta? - Iru for! - Infano, ne tuŝu la spegulon! - Karaj infanoj, estu ĉiam honestaj! - Li venu, kaj mi pardonos al li. Ordonu al li, ke li ne babilu. - Petu ŝin, ke ŝi sendu al mi kandelon. - Ni estu gajaj, ni uzu bone la vivon, ĉar la vivo ne estas longa. - Ŝi volas danci. - Morti pro la patrujo estas agrebla. - La infano ne ĉesas petoli.

§ 21.

La feino (Daŭrigo).

Apenaŭ ŝia patrino ŝin rimarkis, ŝi kriis al ŝi: "Nu, mia filino?" - "Jes, patrino", respondis al ŝi la malĝentilulino, elĵetante unu serpenton kaj unu ranon. - "Ho, ĉielo!" ekkriis la patrino, "kion mi vidas? Ŝia fratino en ĉio estas kulpa; mi pagos al ŝi por tio ĉi!" Kaj ŝi tuj kuris bati ŝin. La malfeliĉa infano forkuris kaj kaŝis sin en la plej proksima arbaro. La filo de la reĝo, kiu revenis de ĉaso, ŝin renkontis; kaj, vidante, ke ŝi estas tiel bela, li demandis ŝin, kion ŝi faras tie ĉi tute sola kaj pro kio ŝi ploras. - "Ho ve, sinjoro, mia patrino forpelis min el la domo".

§ 22.

Fluanta akvo estas pli pura, ol akvo staranta senmove. - Promenante sur la strato, mi falis. - Kiam Nikodemo batas Jozefon, tiam Nikodemo estas la batanto kaj Jozefo estas la batato. - Al homo, pekinta senintence, Dio facile pardonas. - Trovinte pomon, mi ĝin manĝis. - La falinta homo ne povis sin levi. Ne riproĉu vian amikon, ĉar vi mem plimulte meritas riproĉon; li estas nur unufoja mensoginto dum vi estas ankoraŭ nun ĉiam mensoganto. - La tempo pasinta jam neniam revenos; la tempon venontan neniu ankoraŭ konas. - Venu, ni atendas vin, Savonto de la mondo. - En la lingvo "Esperanto" ni vidas la estontan lingvon de la tuta mondo. - Aŭgusto estas mia plej amata filo. - Mono havata estas pli grava ol havita. - Pasero kaptita estas pli bona, ol aglo kaptota. - La soldatoj kondukis la arestitojn tra la stratoj. - Li venis al mi tute ne atendite. - Homo, kiun oni devas juĝi, estas juĝoto.

§ 23.

La feino (Fino)

La reĝido, kiu vidis, ke el ŝia buŝo eliris kelke da perloj kaj kelke da diamantoj, petis ŝin, ke ŝi diru al li, de kie tio ĉi venas. Ŝi rakontis al li sian tutan aventuron. La reĝido konsideris, ke tia kapablo havas pli grandan indon, ol ĉio, kion oni povus doni dote al alia fraŭlino, forkondukis ŝin al la palaco de sia patro, la reĝo, kie li edziĝis je ŝi. Sed pri ŝia fratino ni povas diri, ke ŝi fariĝis tiel malaminda, ke ŝia propra patrino ŝin forpelis de si; kaj la malfeliĉa knabino, multe kurinte kaj trovinte neniun, kiu volus ŝin akcepti, baldaŭ mortis en angulo de arbaro.

§ 24.

Nun li diras al mi la veron. - Hieraŭ li diris al mi la veron. - Li ĉiam diradis al mi la veron. - Kiam vi vidis nin en la salono, li jam antaŭe diris al mi la veron (aŭ li estis dirinta al mi la veron). - Li diros al mi la veron. - Kiam vi venos al mi, li jam antaŭe diros al mi la veron (aŭ li estos dirinta al mi la veron; aŭ antaŭ ol vi venos al mi, li diros al mi la veron). - Se mi petus lin, li dirus al mi la veron. - Mi ne farus la eraron, se li antaŭe dirus al mi la veron (aŭ se li estus dirinta al mi la veron). - Kiam mi venos, diru al mi la veron. - Kiam mia patro venos, diru al mi antaŭe la veron (aŭ estu dirinta al mi la veron). - Mi volas diri al vi la veron. - Mi volas, ke tio, kion mi diris, estu vera (aŭ mi volas esti dirinta la veron).

§ 25.

Mi estas amata. Mi estis amata. Mi estos amata. Mi estus amata. Estu amata. Esti amata. - Vi estas lavita. Vi estis lavita. Vi estos lavita. Vi estus lavita. Estu lavita. Esti lavita. - Li estas invitota. Li estis invitota. Li estos invitota. Li estus invitota. Estu invitota. Esti invitota. - Tiu ĉi komercaĵo estas ĉiam volonte aĉetata de mi. - La surtuto estas aĉetita de mi, sekve ĝi apartenas al mi. - Kiam via domo estis konstruata, mia domo estis jam longe konstruita. - Mi sciigas, ke de nun la ŝuldoj de mia filo ne estos pagataj de mi. - Estu trankvila, mia tuta ŝuldo estos pagita al vi baldaŭ. - Mia ora ringo ne estus nun tiel longe serĉata, se ĝi ne estus tiel lerte kaŝita de vi. - Laŭ la projekto de la inĝenieroj tiu ĉi fervojo estas konstruota en la daŭro de du jaroj; sed mi pensas, ke ĝi estos konstruata pli ol tri jarojn. - Honesta homo agas honeste. - La pastro, kiu mortis antaŭ nelonge (aŭ antaŭ nelonga tempo), loĝis longe en nia urbo. - Ĉu hodiaŭ estas varme aŭ malvarme? - Sur la kameno inter du potoj staras fera kaldrono; el la kaldrono, en kiu sin trovas bolanta akvo, eliras vaporo; tra la fenestro, kiu sin trovas apud la pordo, la vaporo iras sur la korton.

§ 26.

Kie vi estas? - Mi estas en la ĝardeno. - Kien vi iras? - Mi iras en la ĝardenon. - La birdo flugas en la ĉambro (= ĝi estas en la ĉambro kaj flugas en ĝi). - La birdo flugas en la ĉambrom (= ĝi estas ekster la ĉambro kaj flugas nun en ĝin). - Mi vojaĝas en Hispanujo. - Mi vojaĝas en Hispanujon. - Mi sidas sur seĝo kaj tenas la piedojn sur benketo. - Mi metis la manon sur la tablon. - El sub la kanapo la muso kuris sub la liton, kaj nun ĝi kuras sub la lito. - Super la tero sin trovas aero. - Anstataŭ kafo li donis al mi teon kun sukero, sed sen kremo. - Mi staras ekster la domo, kaj li estas interne. - En la salono estis neniun krom li kaj lia fianĉino. - La hirundo flugis trans la riveron, ĉar trans la rivero sin trovis aliaj hirundoj. - Mi restas tie ĉi laŭ la ordono de mia estro. - Kiam li estis ĉe mi, li staris tutan horon apud la fenestro. - Li diras, ke mi estas atenta. - Li petas, ke mi estu atenta. - Kvankam vi estas riĉa, mi dubas, ĉu vi estas feliĉa. - Se vi sciis, kiu li estas, vi lin pli estimus. - Se li jam venis, petu lin al mi. - Ho, Dio! kion vi faras! - Ha, kiel bele! - For de tie ĉi! - Fi, kiel abomene! - Nu, iru pli rapide!

§ 27.

La artikolo "la" estas uzata tiam, kiam ni parolas pri personoj aŭ objektoj konataj. Ĝia uzado estas tia sama kiel en la aliaj lingvoj. La personoj, kiuj ne komprenas la uzadon de la artikolo (ekzemple rusoj aŭ poloj, kiuj ne scias alian lingvon krom sia propra), povas en la unua tempo tute ne uzi la artikolon, ĉar ĝi estas oportuna sed ne necesa. Anstataŭ "la" oni povas ankaŭ diri "l" (sed nur post prepozicio, kiu finiĝas per vokalo). - Vortoj kunmetitaj estas kreataj per simpla kunligado de vortoj; oni prenas ordinare la purajn radikojn, sed, se la bonsoneco aŭ la klareco postulas, oni povas ankaŭ preni la tutan vorton, t. e. la radikon kune kun ĝia gramatika finiĝo. Ekzemploj: skribtablo aŭ skribotablo (= tablo, sur kiu oni skribas); internacia (= kiu estas inter diversaj nacioj); tutmonda (= de la tuta mondo); unutaga (= kiu daŭras unu tagon); unuataga (= kiu estas en la unua tago); vaporŝipo (= ŝipo, kiu sin movas per vapore); matenmanĝi, tagmanĝi, vespermanĝi; abonpago (= pago por la abono).

§ 28.

Ĉiuj prepozicioj per si mem postulas ĉiam nur la nominativon. Se ni iam post prepozicio uzas la akuzativon, la akuzativo tie dependas ne de la prepozicio, sed de aliaj kaŭzoj. Ekzemple: por esprimi direkton, ni aldonas al la vorto la finon "n"; sekve: tie (= en tiu loko), tien (= al tiu loko); tiel same ni ankaŭ diras: "la birdo flugis en la ĝardenon, sur la tablon", kaj la vortoj "ĝardenon", "tablon" staras tie ĉi en akuzativo ne ĉar la prepozicioj "en" kaj "sur" tion ĉi postulas, sed nur ĉar ni volis esprimi direkton, t. e. montri, ke la birdo sin ne trovis antaŭe en la ĝardeno aŭ sur la tablo kaj tie flugis, sed ke ĝi de alia loko flugis al la ĝardeno, al la tablo (ni volas montri, ke la ĝardeno kaj tablo ne estis la loko de la flugado, sed nur la celo de la flugado); en tiaj okazoj ni uzus la finiĝon "n" tute egale ĉu ia prepozicio starus aŭ ne. - Morgaŭ mi veturos Parizon (aŭ en Parizon). - Mi restos hodiaŭ dome. - Jam estas tempo iri domen. - Ni disiĝis kaj iris en diversajn flankojn: mi iris dekstren, kaj li iris maldekstren. - Flanken, sinjoro! - Mi konas neniun en tiu ĉi urbo. - Mi neniel povas kompreni, kion vi parolas. - Mi renkontis nek lin, nek lian fraton (aŭ mi ne renkontis lin, nek lian fraton).

§ 29.

Se ni bezonas uzi prepozicion kaj la senco ne montras al ni, kian prepozicion uzi, tiam ni povas uzi la komunan prepozicion "je". Sed estas bone uzadi la vorton "je" kiel eble pli malofte. Anstataŭ la vorto "je" ni povas ankaŭ uzi akuzativon sen prepozicio. - Mi ridas je lia naiveco (aŭ mi ridas pro lia naiveco, aŭ: mi ridas lian naivecon). - Je la lasta fojo mi vidas lin ĉe vi (aŭ: la lastan fojon). - Mi veturis du tagojn kaj unu nokton. - Mi sopiras je mia perdita feliĉo (aŭ: mian perditan feliĉon). - El la dirita regulo sekvas, ke se ni pri ia verbo ne scias, ĉu ĝi postulas post si la akuzativon (t. e. ĉu ĝi estas aktiva) aŭ ne, ni povas ĉiam uzi la akuzativon. Ekzemple, ni povas diri "obei al la patro" kaj "obei la patron" (anstataŭ "obei je la patro"). Sed ni ne uzas la akuzativon tiam, kiam la klareco de la senco tion ĉi malpermesas; ekzemple: ni povas diri "pardonu al la malamiko" kaj "pardonu la malamikon", sed ni devas diri ĉiam "pardonu al la malamiko lian kulpon".

§ 30.

Ia, ial, iam, ie, iel, ies, io, iom, iu. - La montritajn naŭ vortojn ni konsilas bone ellerni, ĉar el ili ĉiu povas jam fari al si grandan serion da aliaj pronomoj kaj adverboj. Se ni aldonas al ili la literon "k", ni ricevas vortojn demandajn aŭ rilatajn: kia, kial, kiam, kie, kiel, kies, kio, kiom, kiu. Se ni aldonas la literon "t", ni ricevas vortojn montrajn: tia, tial, tiam, tie, tiel, ties, tio, tiom,

tiu. Aldonante la literon "ĉ", ni ricevas vortojn komunajn: ĉia, ĉial, ĉiam, ĉie, ĉiel, ĉies, ĉio, ĉiom, ĉiu. Aldonante la prefikson "nen", ni ricevas vortojn neajn: nenia, nenial, neniam, nenie, neniel, nenies, nenio, neniom, neniu. Aldonante al la vortoj montraj la vorton "ĉi", ni ricevas montron pli proksiman; ekzemple: tiu (pli malproksima), tiu ĉi (aŭ ĉi tiu) (pli proksima); tie (malproksime), tie ĉi aŭ ĉi tie (proksime). Aldonante al la vortoj demandaj la vorton "ajn", ni ricevas vortojn sendiferencajn: kia ajn, kial ajn, kiam ajn, kie ajn, kiel ajn, kies ajn, kio ajn, kiom ajn, kiu ajn. Ekster tio el la diritaj vortoj ni povas ankoraŭ fari aliajn vortojn, per helpo de gramatikaj finiĝoj kaj aliaj vortoj (sufiksoj); ekzemple: tiama, ĉiama, kioma, tiea, ĉi-tiea, tieulo, tiamulo k. t. p. (= kaj tiel plu).

§ 31.

Lia kolero longe daŭris. - Li estas hodiaŭ en kolera humoro. - Li koleras kaj insultas. - Li fermis kolere la pordon. - Lia filo mortis kaj estas nun malviva. - La korpo estas morta, la animo estas senmorta. - Li estas morte malsana, li ne vivos pli, ol unu tagon. - Li parolas, kaj lia parolo fluas dolĉe kaj agrable. - Ni faris la kontrakton ne skribe, sed parole. - Li estas bona parolanto. - Starante ekstere, li povis vidi nur la eksteran flankon de nia domo. - Li loĝas ekster la urbo. - La ekstero de tiu ĉi homo estas pli bona, ol lia interno. - Li tuj faris, kion mi volis, kaj mi dankis lin por la tuja plenumo de mia deziro. - Kia granda brulo! kio brulas? - Ligno estas bona brula materialo. - La fera bastono, kiu kuŝis en la forno, estas nun brule varmega. - Ĉu li donis al vi jesan respondon aŭ nean? Li eliris el la dormoĉambro kaj eniris en la manĝoĉambron. - La birdo ne forflugis: ĝi nur deflugis de la arbo, alflugis al la domo kaj surflugis sur la tegmenton. - Por ĉiu aĉetita funto da teo tiu ĉi komercisto aldonas senpage funton da sukero. - Lernolibron oni devas ne tralegi, sed tralerni. - Li portas rozokoloran superveston kaj teleroforman ĉapelon. - En mia skribotablo sin trovas kvar tirkestoj. - Liaj lipharoj estas pli grizaj, ol liaj vangharoj.

§ 32.

Teatramanto ofte vizitas la teatron kaj ricevas baldaŭ teatrajn manierojn. - Kiu okupas sin je meĥaniko, estas meĥanikisto, kaj kiu okupas sin je ĥemio, estas ĥemiisto. - Diplomatiston oni povas ankaŭ nomi diplomato, sed fizikiston oni ne povas nomi fiziko, ĉar fiziko estas la nomo de la scienco mem. - La fotografisto fotografis min, kaj mi sendis mian fotografajon al mia patro. - Glaso de vino estas glaso, en kiu antaŭe sin trovis vino, aŭ kiun oni uzas por vino; glaso da vino estas glaso plena je vino. - Alportu al mi metron da nigra drapo (Metro de drapo signifus metron, kiu kuŝis sur drapo, aŭ kiu estas uzata por drapo). - Mi aĉetis dekon da ovoĵoj. - Tiu ĉi rivero havas ducent kilometrojn da longo. - Sur la bordo de la maro staris amaso da homoj. - Multaj birdoj flugas en la aŭtuno en pli varmajn landojn. - Sur la arbo sin trovis multe (aŭ multo) da birdoj. - Kelkaj homoj sentas sin la plej feliĉaj, kiam ili vidas la suferojn de siaj najbaroj. - En la ĉambro sidis nur kelke da homoj. - "Da" post ia vorto montras, ke tiu ĉi vorto havas signifon de mezuro.

§ 33.

Mia frato ne estas granda, sed li ne estas ankaŭ malgranda: li estas de meza kresko. - Li estas tiel dika, ke li ne povas trairi tra nia mallarĝa pordo. - Haro estas tre maldika. - La nokto estis tiel malluma, ke ni nenion povis vidi eĉ antaŭ nia nazo. - Tiu ĉi malfreŝa pano estas malmola, kiel ŝtono. - Malbonaj infanoj amas turmenti bestojn. - Li sentis sin tiel malfeliĉa, ke li malbenis la tagon, en kiu li estis naskita. - Ni forte malestimas tiun ĉi malnoblan homon. - La fenestro longe estis nefermita; mi ĝin fermis, sed mia frato tuj ĝin denove malfermis. - Rekta vojo estas pli mallonga, ol kurba. - La tablo staras malrekte kaj kredeble baldaŭ renversiĝos. - Li staras supre sur la monto kaj rigardas malsupren sur la kampon. - Malamiko venis en nian landon. - Oni tiel

malhelpis al mi, ke mi malbonigis mian tutan laboron. - La edzino de mia patro estas mia patrino kaj la avino de miaj infanoj. - Sur la korto staras koko kun tri kokinoj. - Mia fratino estas tre bela knabino. - Mia onklino estas bona virino. - Mi vidis vian avinon kun ŝiaj kvar nepinoj kaj kun mia nevino. - Lia duonpatrino estas mia bofratino. - Mi havas bovon kaj bovinon. - La juna vidvino fariĝis denove fianĉino.

§ 34.

La tranĉilo estis tiel malakra, ke mi ne povis tranĉi per ĝi la viandon kaj mi devis uzi mian poŝan tranĉilon. - Ĉu vi havas korktirilon, por malŝtopi la botelon? - Mi volis ŝlosi la pordon, sed mi perdis la ŝlosilon. - Ŝi kombas al si la harojn per arĝenta kombilo. - En somero ni veturas per diversaj veturiloj, kaj en vintro ni veturas per glitveturilo. - Hodiaŭ estas bela frosta vetero, tial mi prenas miajn glitilojn kaj iros gliti. - Per hakilo ni hakas, per segilo ni segas, per fosilo ni fosas, per kudrilo ni kudras, per tondilo ni tondas, per sonorilo ni sonoras, per fajfilo ni fajfas. - Mia skribilaro konsistas el inkujo, sablujo, kelke da plumoj, krajono kaj inksorbilo. - Oni metis antaŭ mi manĝilaron, kiu konsistis el telero, kulero, tranĉilo, forko, glaseto por brando, glaso por vino kaj telertuketo. - En varmega tago mi amas promeni en arbaro. - Nia lando venkos, ĉar nia militistaro estas granda kaj brava. - Sur kruta ŝtuparo li levis sin al la tegmento de la domo. - Mi ne scias la lingvon hispanan, sed per helpo de vortaro hispana-germana mi tamen komprenis iom vian leteron. - Sur tiuj ĉi vastaj kaj herboriĉaj kampoj paŝtas sin grandaj brutaroj, precipe aroj da bellanaj ŝafoj.

§ 35.

Vi parolas sensecaĵon, mia amiko. - Mi trinkis teon kun kuko kaj konfitaĵo. - Akvo estas fluidaĵo. - Mi ne volis trinki la vinon, ĉar ĝi enhavis en si ian suspektan malklaraĵon. - Sur la tablo staris diversaj sukeraĵoj. - En tiuj ĉi boteletoj sin trovas diversaj acidoj: vinagro, sulfuracido, azotacido kaj aliaj. - Via vino estas nur ia abomena acidaĵo. - La acideco de tiu ĉi vinagro estas tre malforta. - Mi manĝis bongustan ovaĵon. - Tiu ĉi granda altaĵo ne estas natura monto. - La alteco de tiu monto ne estas tre granda. - Kiam mi ien veturas, mi neniam prenas kun mi multon da pakaĵo. - Ĉemizojn, kolumojn, manumojn kaj ceterajn similajn objektojn ni nomas tolaĵo, kvankam ili ne ĉiam estas faritaj el tolo. - Glaciaĵo estas dolĉa glaciigita frandaĵo. - La riĉeco de tiu ĉi homo estas granda, sed lia malsaĝeco estas ankoraŭ pli granda. - Li amas tiun ĉi knabinon pro ŝia beleco kaj boneco. - Lia heroeco tre plaĉis al mi. - La tuta supraĵo de la lago estis kovrita per naĝantaj folioj kaj diversaj aliaj kreskaĵoj. - Mi vivas kun li en granda amikeco.

§ 36.

Patro kaj patrino kune estas nomataj gepatroj. - Petro, Anno kaj Elizabeto estas miaj gefratoj. - Gesinjoroj N. hodiaŭ vespere venos al ni. - Mi gratulis telegrafe la junajn geedzojn. - La gefianĉoj staris apud la altaro. - La patro de mia edzino estas mia bopatro, mi estas lia bofilo, kaj mia patro estas la bopatro de mia edzino. - Ĉiuj parencoj de mia edzino estas miaj boparencoj, sekve ŝia frato estas mia bofrato, ŝia fratino estas mia bofratino; mia frato kaj fratino (gefratoj) estas la bogefratoj de mia edzino. - La edzino de mia nevo kaj la nevino de mia edzino estas miaj bonevinoj. - Virino, kiu kuracas, estas kuracistino; edzino de kuracisto estas kuracistedzino. - La doktoredzino A. vizitis hodiaŭ la gedoktorojn P. - Li ne estas lavisto, li estas lavistinedzo. - La filoj, nepoj kaj pranepoj de reĝo estas reĝidoj. - La hebreaĵoj estas Izraelidoj, ĉar ili devenas de Izraelo. - Ĉevalido estas nematura ĉevalo, kokido - nematura koko, bovido - nematura bovo, birdido - nematura birdo.

§ 37.

La ŝipanoj devas obei la ŝipestron. - Ĉiuj loĝantoj de regno estas regnantoj. - Urbanoj estas ordinare pli ruzaj, ol vilaĝanoj. - La regnestro de nia lando estas bona kaj saĝa reĝo. - La Parizanoj estas gajaj homoj. - Nia provincestro estas severa, sed justa. - Nia urbo havas bonajn policianojn, sed ne sufiĉe energian policestron. - Luteranoj kaj Kalvinanoj estas kristanoj. - Germanoj kaj francoj, kiuj loĝas en Rusujo, estas Rusujanoj, kvankam ili ne estas rusoj. - Li estas nelerta kaj naiva provincano. - La loĝantoj de unu regno estas samregnanoj, la loĝantoj de unu urbo estas samurbanoj, la konfesantoj de unu religio estas samreligianoj. - Nia regimentestro estas por siaj soldatoj kiel bona patro. - La botisto faras botojn kaj ŝuojn. - La lignisto vendas lignon, kaj la lignaĵisto faras tablojn, seĝojn kaj aliajn lignajn objektojn. - Ŝteliston neniu lasas en sian domon. - La kuraĝa maristo dronis en la maro. - Verkisto verkas librojn, kaj skribisto simple transskribas paperojn. - Ni havas diversajn servantojn: kuiriston, ĉambristinon, infanistinon kaj veturigiston. - La riĉulo havas multe da mono. - Malsaĝulon ĉiu batas. - Timulo timas eĉ sian propran ombbron. - Li estas mensogisto kaj malnoblulo. - Preĝu al la Sankta Virgulino.

§ 38.

Mi aĉetis por la infanoj tableton kaj kelke da seĝetoj. - En nia lando sin ne trovas montoj, sed nur montetoj. - Tuj post la hejto la forno estis varmega, post unu horo ĝi estis jam nur varma, post du horoj ĝi estis nur iom varmeta, kaj post tri horoj ĝi estis jam tute malvarma. - En somero ni trovas malvarmeton en densaj arbaroj. - Li sidas apud la tablo kaj dormetas. - Mallarĝa vojeto kondukas tra tiu ĉi kampo al nia domo. - Sur lia vizaĝo mi vidis ĝojan rideton. - Kun bruo oni malfermis la pordegon, kaj la kaleŝo enveturis en la korton. Tio ĉi estis jam ne simpla pluvo, sed pluvego. - Grandega hundo metis sur min sian antaŭan piedegon, kaj mi de teruro ne sciis, kion fari. - Antaŭ nia militistaro staris granda serio da pafilegoj. - Johanon, Nikolaon, Erneston, Vilhelmon, Marion, Klaron kaj Sofion iliaj gepatroj nomas Johanĉjo (aŭ Joĉjo), Nikolĉjo (aŭ Nikoĉjo aŭ Nikĉjo aŭ Niĉjo), Erneĉjo (aŭ Erĉjo), Vilhelĉjo (aŭ Vilheĉjo aŭ Vilĉjo aŭ Viĉjo), Manjo (aŭ Marinjo), Klanjo kaj Sonjo (aŭ Sofinjo).

§ 39.

En la kota vetero mia vesto forte malpuriĝis; tial mi prenis broson kaj purigis la veston. - Li paliĝis de timo kaj poste li ruĝiĝis de honto. - Li fianĉiĝis kun fraŭlino Berto; post tri monatoj estos la edziĝo; la edziĝa soleno estos en la nova preĝejo, kaj la edziĝa festo estos en la domo de liaj estontaj bogepatroj. - Tiu ĉi maljunulo tute malsaĝiĝis kaj infaniĝis. - Post infekta malsano oni ofte bruligas la vestojn de la malsanulo. - Forigu vian fraton, ĉar li malhelpas al ni. - Ŝi edziniĝis kun sia kuzo, kvankam ŝiaj gepatroj volis ŝin edzinigi kun alia persono. - En la printempo la glacio kaj la neĝo fluidiĝas. - Venigu la kuraciston, ĉar mi estas malsana. - Li venigis al si el Berlino multajn librojn. - Mia onklo ne mortis per natura morto, sed li tamen ne mortigis sin mem kaj ankaŭ estis mortigita de neniu; unu tagon, promenante apud la reloj de fervojo, li falis sub la radojn de veturanta vagonaro kaj mortiĝis. - Mi ne pendigis mian ĉapon sur tiu ĉi arbeto; sed la vento forblovis de mia kapo la ĉapon, kaj ĝi, flugante, pendigis sur la branĉoj de la arbeto. - Sidigu vin (aŭ sidiĝu), sinjoro! - La junulo aliĝis al nia militistaro kaj kuraĝe batalis kune kun ni kontraŭ niaj malamikoj.

§ 40.

En la daŭro de kelke da minutoj mi aŭdis du pafojn. - La pafado daŭris tre longe. - Mi eksaltis de surprizo. - Mi saltas tre lerte. - Mi saltadis la tutan tagon de loko al loko. - Lia hieraŭa parolo

estis tre bela, sed la tro multa parolado lacigas lin. - Kiam vi ekparolis, ni atendis aŭdi ion novan, sed baldaŭ ni vidis, ke ni trompiĝis, - Li kantas tre belan kanton. - La kantado estas agrabla okupo. - La diamanto havas belan brilon. - Du ekbriloj de fulmo trakuris tra la malluma ĉielo. - La domo, en kiu oni lernas, estas lernejo, kaj la domo, en kiu oni preĝas, estas preĝejo. - La kuiristo sidas en la kuirejo. - La kuracisto konsilis al mi iri en ŝvitbanejon. - Magazeno, en kiu oni vendas cigarojn, aŭ ĉambro, en kiu oni tenas cigarojn, estas cigarejo; skatoletto aŭ alia objekto, en kiu oni tenas cigarojn, estas cigarujo; tubeto, en kiun oni metas cigaron, kiam oni ĝin fumas, estas cigaringo. - Skatolo, en kiu oni tenas plumojn, estas plumujo, kaj bastoneto, sur kiu oni tenas plumon por skribado, estas plumingo. - En la kandelingo sidis brulanta kandelto. - En la poŝo de mia pantalono mi portas monujon, kaj en la poŝo de mia surtuto mi portas paperujon; pli grandan paperujon mi portas sub la brako. - La rusoj loĝas en Rusujo kaj la germanoj en Germanujo.

§ 41.

Ŝtalo estas fleksebla, sed fero ne estas fleksebla. - Vitro estas rompebla kaj travidebla. - Ne ĉiu kreskaĵo estas manĝebla. - Via parolo estas tute nekomprenbla kaj viaj leteroj estas ĉiam skribitaj tute nelegeble. - Rakontu al mi vian malfeliĉon, ĉar eble mi povos helpi al vi. - Li rakontis al mi historion tute nekrediblan. - Ĉu vi amas vian patron? Kia demando! komprenble, ke mi lin amas. - Mi kredeble ne povos veni al vi hodiaŭ, ĉar mi pensas, ke mi mem havos hodiaŭ gastojn. - Li estas homo ne kredinda. - Via ago estas tre laŭdinda. - Tiu ĉi grava tago restos por mi ĉiam memorinda. - Lia edzino estas tre laborema kaj ŝparema, sed ŝi estas ankaŭ tre babilema kaj kriema. Li estas tre ekkolerema kaj ekscitiĝas ofte ĉe la plej malgranda bagatelo; tamen li estas tre pardonema, li ne portas longe la koleron kaj li tute ne estas venĝema. - Li estas tre kredema: eĉ la plej nekrediblajn aferojn, kiujn rakontas al li la plej nekredindaj homoj, li tuj kredas. - Centimo, pfenigo kaj kopeko estas moneroj. - Sablero enfalis en mian okulon. - Li estas tre purema, kaj eĉ unu polveron vi ne trovos sur lia vesto. - Unu fajrero estas sufiĉa, por eksplodigi pulvon.

§ 42.

Ni ĉiuj kunvenis, por priparoli tre gravan aferon; sed ni ne povis atingi ian rezultaton, kaj ni disiris. - Malfeliĉo ofte kunigas la homojn, kaj feliĉo ofte disigas ilin. - Mi disŝiris la leteron kaj disŝetis ĝiajn pecetojn en ĉiujn angulojn de la ĉambro. - Li donis al mi monon, sed mi ĝin tuj redonis al li. - Mi foriras, sed atendu min, ĉar mi baldaŭ revenos. - La suno rebrilas en la klara akvo de la rivero. - Mi diris al la reĝo: via reĝa moŝto, pardonu min! - El la tri leteroj unu estis adresita: al Lia Episkopa Moŝto, Sinjoro N.; la dua: al Lia Grafa Moŝto, Sinjoro P.; la tria: al Lia Moŝto, Sinjoro D. - La sufikso "um" ne havas difinitan signifon, kaj tial la (tre malmultajn) vortojn kun "um" oni devas lerni, kiel simplajn vortojn. Ekzemple: plenumi, kolumo, manumo. - Mi volonte plenumis lian deziron. - En malbona vetero oni povas facile malvarmumi. - Sano, sana, sane, sani, sanu, saniga, saneco, sanilo, sanigi, saniĝi, sanejo, sanisto, sanulo, malsano, malsana, malsane, malsani, malsanulo, malsaniga, malsaniĝi, malsaneta, malsanema, malsanulejo, malsanulisto, malsanero, malsaneraro, sanigebla, sanigisto, sanigilo, resanigi, resaniĝanto, sanigilejo, sanigejo, malsanemulo, sanilaro, malsanaro, malsanulido, nesana, malsanado, sanulaĵo, malsaneco, malsanemeco, saniginda, sanilujo, sanigilujo, remalsano, remalsaniĝo, malsanulino, sanigista, sanigilista, sanilista, malsanulista k. t. p.